

Erdő Péter: Egyházjog

Nihil obstat.
Dr. Imre Urbán
Censor Deputatus.

Imprimi potest.
Esztergom, 1991. Die Festo Nativitatis.
László Card. Paskai
Archiepiscopus Esztergom,
Primas Hungariae.

Tartalomjegyzék

=====

Tartalomjegyzék

Kattintson a fejezet címére, hogy odaugorjon és olvassa azt!

A könyv elektronikus kiadása
Előszó az első kiadáshoz
Előszó a harmadik kiadáshoz
Rövidítések

ELSŐ RÉSZ: BEVEZETÉS A KÁNONI JOGBA

I. FEJEZET: ELŐZETES TUDNIVALÓK

1. §. A kánonjog tudománya
 1. A jog és a jogtudomány
 - a. A jog fogalma. b. A jogtudomány.
 2. A kánonjog
 - a. A kánonjog fogalma. b. A kánonjog tudománya. c. A kánonjogtudomány ágai. d. A kánonjog viszonya más tudományokhoz. e. A kánonjog oktatása. f. A kánonjog oktatásának helyzete a zsinat előtt. g. Az egyházjog módszerének alakulása a zsinat után. h. Következmények az oktatásban.
2. §. A jogi jelenség alapjai az egyházban
 1. Az egyházjog teológiai alapjai
 - a. A megalapozás szükségessége. b. Az új Izrael. c. A megtestesülés
 2. A kánoni jog főbb sajátosságai
 - a. Az isteni és az emberi jog az egyházban. b. A szakramentalitás. c. A rugalmasság.

II. FEJEZET. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

3. §. Az ókori egyházjog
 1. Az óegyház joga

2. A birodalmi egyház korának joga
4. §. A középkori egyházjog
 1. A korai középkor egyházjoga
 - a. A karoling reform. b. A gregoriánus reform. c. A kánonjog művelése.
 2. A virágzó középkor egyházjoga
 - a. Az egyházjogtörténet fordulópontja: Gratianus Decretuma. b. A kánonjogtudomány születése. c. A dekretálisgyűjtemények és a dekretalisztika.
 3. A kései középkor egyházjoga
 - a. A Corpus Iuris Canonici kialakulása. b. A kánonjog művelése.
5. §. Az újkor egyházjoga
 1. A pápai és a kúriai jogalkotás
 2. A kánonjogtudomány és a forráskritika
6. §. A kodifikációk kora
 1. Az első kodifikáció
 2. Az Egyházi Törvénykönyv reformja
 3. A keleti egyházjog kodifikációja

MÁSODIK RÉSZ: ÁLTALÁNOS SZABÁLYOK

7. §. Az Egyházi Törvénykönyv hatályossági köre
 1. A Codex mint az egyházjog kiemelkedő forrása
 - a. A jogforrás fogalma. b. A jogforrások fajtái. c. Az Egyházi Törvénykönyv mint a hatályos egyházjog kiemelkedő forrása.
 2. A Codex a latin egyház törvénykönyve
 3. A Codex és a liturgikus jog
 4. A Codex és a nemzetközi megállapodások
 5. A Codex, a szerzett jogok és a kiváltságok
 6. A Codex és a korábbi jogszokások
 7. A Codex és a korábbi egyházi törvények

I. FEJEZET: AZ EGYHÁZI JOGSZABÁLYOK

8. §. Az egyházi törvény fogalma és fajtái
 1. A törvény fogalma
 - a. A törvény meghatározása. b. A törvény lényeges elemei.
 2. Az egyházi törvény fajtái
 - a. Hivatalos műfajmegjelölés szerint. b. Külalak szerint. c. Tartalom szerint.
9. §. Az egyházi törvény kötelező ereje és magyarázata
 1. A törvény kötelező ereje
 - a. A törvények a jövőre vonatkoznak. b. Az egyházi törvény címzettjei általában. c. A kötelező erő területi szempontból. d. A kétség hatása a kötelezettségre. e. A tudatlanság és a tévedés hatása a kötelezettségre. f. A kötelező erő megszűnése.
 2. A törvény magyarázata
 - a. A törvényt magyarázat fogalma és fajtái. b. A

törvényt magyarázat szabályai.

3. A joghézag kitöltése
4. Az állami törvények elismerése az egyházjogban
10. §. A jogszokás
 1. A jogszokás fogalma és fajtái
 - a. A jogszokás fogalma. b. A jogszokások fajtái.
 2. A jogszokás érvényességének feltételei
 - a. Valódi szokás. b. A törvényhozó jóváhagyása. c. Feltételek a közösség részéről. d. Feltételek a szokás részéről.
 3. A jogszokás eltörlése
11. §. Az általános határozatok és az utasítások
 1. Az egyházi közigazgatási intézkedések általában
 2. Az általános határozatok
 3. Az általános végrehajtási határozatok
 - a. Fogalmuk. b. Érvényességük.
 4. Az utasítások
 - a. Fogalmuk. b. Kötelező erejük.

II. FEJEZET: AZ EGYEDI KÖZIGAZGATÁSI INTÉZKEDÉSEK

12. §. Az egyedi közigazgatási intézkedések általában
 1. Fogalmuk
 2. Értelmezésük
 3. Kiadásuk formája
 - a. Végrehajtás szempontjából. b. Külalak szempontjából.
 4. Érvényességük
 5. Végrehajtásuk
13. §. Az egyedi határozat és a parancs
 1. Alapfogalmak
 2. Az egyedi határozat hozatalának módja
 3. A határozat érvényessége
14. §. A leirat
 1. Fogalma
 2. Elnyerése
 3. Érvényessége
 - a. Hatálybalépése. b. A leirat érvényességének feltételei. c. Az ellentétes leiratok. d. A leirat hatályvesztése és meghosszabbítása.
 4. Bemutatása és végrehajtása
 - a. A leirat bemutatása. b. A leirat végrehajtása.
15. §. A kiváltság
 1. Fogalma
 2. Fajtái
 3. Magyarázata
 4. Megszűnése
 - a. Az idő lejártával vagy az esetszám kimerülésével.
 - b. A személy vagy a dolog megszűnésével. c. Visszavonással. d. Lemondással. e. Elévüléssel. f. A körülmények megváltozásával. g. Megfosztással.
16. §. A felmentés

1. Fogalma
2. Tárgya
3. Megadója
 - a. Általában. b. A pápa. c. A megyéspüspök rendes körülmények közt. d. Az ordinárius rendkívüli körülmények közt. e. Az ordinárius ténykétség esetén. f. A helyi ordinárius. g. A plébános, a többi papok és a diakónusok.
4. Oka
5. Magyarázata
6. Megszűnése

III. FEJEZET: AZ AUTONÓM BELSŐ SZABÁLYOK

17. §. A szabályzatok és a rendtartások

1. A szabályzatok
2. A rendtartások

IV. FEJEZET: A SZEMÉLYEK ÉS A JOGCSELEKMÉNYEK

18. §. A természetes személyek

1. Alapfogalmak
 - a. A személyiség. b. A természetes személy. c. A jogok gyakorlásának lehetősége. d. A cselekvőképesség.
2. A természetes személy jogilag jelentős tulajdonságai
 - a. Az életkor. b. Az értelem használata. c. A lakóhely. d. A származási hely. e. A vérrokonság. f. A sógorság. g. A törvényes rokonság. h. A rítus.

19. §. A jogi személyek

1. Fogalmuk
2. Fajaik
 - a. Anyagi elemük szerint. b. Az egyházban betöltött szerepük szerint.
3. Cselekvésük
 - a. A jogi személy képviselői. b. A testületi cselekvés szabályai.
4. Egyesítésük és felosztásuk
 - a. Egyesítésük. b. Felosztásuk.
5. Megszűnésük

20. §. A jogcselekmények

1. Alapfogalmak
2. A jogcselekmény érvényessége
 - a. Az érvényesség feltételei. b. Az érvényesség vélelme.
3. A jogcselekmény hiányosságai
 - a. Az ellenállhatatlan kényszer. b. A félelem és a megtévesztés. c. A tudatlanság és a tévedés.
4. Vélemény vagy beleegyezés kérése a jogcselekményhez
 - a. Általában. b. Testülettől vagy csoporttól. c. Egyes személyektől.
5. Felelősség a jogcselekményekért

V. FEJEZET: A KORMÁNYZATI HATALOM

21. §. A kormányzati hatalom fogalma és fajtái

1. Fogalma, alanya
2. Gyakorlási területe

3. Fajai
 - a. Gyakorlásának jogcíme szerint. b. Funkciója szerint.
22. §. A kormányzati hatalom gyakorlása, megszűnése és pótlása
 1. A végrehajtói hatalom gyakorlásának külön szabályai
 - a. Gyakorlási területe. b. Átadása megbízottnak. c. Magyarázata. d. Versengő illetékességek. e. A több személynek adott megbízotti hatalom.
 2. A kormányzati hatalom megszűnése
 - a. A rendes hatalom megszűnése. b. A megbízotti hatalom megszűnése.
 3. A kormányzati hatalom pótlása
- VI. FEJEZET: AZ EGYHÁZI HIVATALOK
23. §. Az egyházi hivatal fogalma
 1. Az egyházi hivatal fogalma és keletkezése
 2. A hivatal megváltozása és megszűnése
24. §. A hivatal betöltése általában
 1. A betöltés fogalma
 2. A hivatal betöltésére illetékes hatóság
 3. A betöltés szükségessége
 4. A hivatal elnyerője
 5. A betöltés követelményei
 - a. A simónia kizárása. b. A betöltés határideje. c. Az összeegyeztethetőség. d. Az üresedés. e. Az írásba foglalás.
25. §. A hivatal betöltésének formái
 1. A szabad adományozás
 2. A bemutatott személy beiktatása
 - a. A bemutatás. b. A bemutatott személy. c. A beiktatás.
 3. A megválasztott megerősítése
 - a. A választás fogalma és szabályozása. b. A választás határideje. c. A választók összehívása. d. A választók. e. A szavazatok. f. A választás lefolyása. g. A választás eredményének kihirdetése. h. A választás közlése és elfogadása. i. A választás megerősítése. j. A megegyezés útján végzett választás.
 4. A felmentéskéréssel választott személy engedélyezése
 - a. A felmentéskéréssel egybekötött választás fogalma és lehetősége. b. A posztuláció érvényességének feltételei. c. A felmentéskéréssel egybekötött választás felterjesztése. d. Az engedélyezés.
26. §. A hivatal elvesztése
 1. A hivatal elvesztése általában
 - a. A hivatal elvesztésének jogcímei. b. Az automatikus hivatalvesztés hatálybalépéséhez szükséges közlés. c. A hatályba lépett hivatalvesztés közlése. d. A „kiérdemesült” cím.
 2. A lemondás
 - a. Fogalma. b. Lehetősége. c. Érvényességének feltételei. d. Hatálybalépése. e. Visszavonása.

3. Az áthelyezés
 - a. Fogalma és végzője. b. Oka és módja. c. Az előző hivatal megüresedése.
 4. Az elmozdítás
 - a. Fogalma és fajtái. b. A határozatilag végzett elmozdítás oka és módja. c. A magánál a jognál fogva történő elmozdítás oka és módja. d. Gondoskodás az elmozdított személyről.
 5. A megfosztás
- VII. FEJEZET: AZ IDŐ HATÁSA A JOGVISZONYOKRA
27. §. Az elévülés és az elbirtoklás
 1. Alapfogalmak
 2. A világi jog kanonizálása
 3. A CIC sajátos előírásai az elévülésről és az elbirtoklásról
 - a. A jóhiszeműség. b. Sajátos elévülési, illetve elbirtoklási feltételek. c. Elbirtoklásnak, illetve elévülésnek alá nem vetett jogok és kötelezettségek
 28. §. Az időszámítás
 1. A kánoni időszámítás alkalmazási területe
 2. A folyamatos és a hasznos idő
 3. Az egyes időegységek
 4. A határidők kezdete és vége

HARMADIK RÉSZ: ISTEN NÉPÉNEK JOGA

I. SZAKASZ: A KRISZTUSHÍVŐK

29. §. A krisztushívők általában
 1. A krisztushívő fogalma és jogállása
 2. A krisztushívők életállapotai
 - a. A klerikusok és a világiak. b. A megszentelt életforma és annak hiánya.
30. §. Az összes krisztushívők kötelességei és jogai
 1. Általános megjegyzések
 2. Az egyes kötelességek és jogok
 3. A jogok gyakorlásának korlátai
31. §. A világiak kötelességei és jogai
 1. Általános megjegyzések
 2. Az egyes kötelességek és jogok
 - a. Az apostoli tevékenységgel kapcsolatos kötelességek és jogok. b. Belső egyházi feladatok.
32. §. A klerikusok képzése
 1. A képzés előfeltételei
 - a. Az egyház kötelessége és joga. b. A hivatásgondozás. c. A küsszemináriumok.
 2. Az állandó diakónusok képzése
 3. Az áldozópapok képzése
 - a. A papnevelés szabályai. b. A nagyszeminárium. c. A szemináriumi képzés ideje. d. A lelki képzés. e. A tanulmányi képzés. f. A pasztorális képzés. g. A

növendékek felvétele és elbocsátása.

- 33. §. A klerikusok jogi helyzete
 - 1. A klerikusok inkardinációja
 - 2. A klerikusok kötelességei és jogai
 - a. A szolgálattal kapcsolatos kötelességek és jogok.
 - b. Az életmód. c. Tiltott tevékenységek. d. Külön elismert klerikusi jogok. e. Az állandó diakónusok különleges helyzete.
 - 3. A klerikusi állapot elvesztése
 - a. A klerikusi állapot elvesztésének módjai. b. A jogi hatások. c. Felmentés a celibátus alól. d. A klerikusi állapotba való visszatérés.
- 34. §. A személyi prelatúrák
 - 1. A személyi prelatúra intézménye és tagjai
 - a. A személyi prelatúra fogalma. b. A személyi prelatúra és a világiak.
 - 2. A prelatúra és a helyi ordinárius
- 35. §. A krisztushívők társulásai
 - 1. A társulások fogalma és fajtái
 - a. A krisztushívők társulásainak fogalma. b. Az egyházi társulások és a világi jog. c. A krisztushívők társulásainak fajtái.
 - 2. A társulások működésének szabályai
 - a. Az alapítás és a felügyelet. b. A szabályzat. c. A név. d. A tagok felvétele és elbocsátása. e. A megszűnés.
 - 3. A hivatalos társulások
 - a. A létesítés. b. A szabályzat. c. A tagság. d. Az irányítás.
 - 4. A magántársulások
 - a. Az alapítás. b. A hatósági felügyelet. c. A tisztségviselők.

II. SZAKASZ: AZ EGYHÁZ HIERARCHIKUS FELÉPÍTÉSE

I. FEJEZET: AZ EGYHÁZ LEGFŐBB HATÓSÁGA

- 36. §. A római pápa
 - 1. A pápa mint legfőbb egyházi hatóság
 - 2. Hatalma
 - 3. Méltósága
 - 4. Hivatalának megszerzése
 - 5. Hivatalának akadályoztatása és elvesztése
- 37. §. A püspökök testülete
 - 1. A püspökök testületének fogalma
 - 2. A püspökök testülete mint legfőbb egyházi hatóság
 - 3. Hatalmának gyakorlása
 - a. Az egyetemes zsinat. b. Egyéb módok.
- 38. §. A püspöki szinódus
 - 1. Fogalma és feladata
 - 2. Hatásköre
 - 3. Pápai irányítása
 - 4. Ülései és tagjai
 - a. A rendes teljes ülés. b. A rendkívüli teljes ülés.

c. A részleges ülés.

5. Szervei

a. Az általános titkárság. b. A bizottságok. c. A tisztségviselők.

6. Működési módja

39. §. A Római Szent Egyház bíborosai

1. A bíborosok, testületük és osztályaik

2. Kinevezésük

3. Tevékenységük

a. Testületileg. b. Egyénileg.

4. Sajátos kötelességeik és jogaik

40. §. A Római Kúria

1. Fogalma

2. Szabályai

3. Szervei

a. Az Államtitkárság. b. A kongregációk. c. A bíróságok. d. A pápai tanácsok (és bizottságok). e. A hivatalok. f. A többi intézmények.

41. §. A pápai követek

1. A pápai képviselet alapjai

2. A szentszéki képviselők és a nemzetközi jog

3. A pápai követek az egyházjogban

a. Fogalmuk. b. Szerepük. c. Különleges jogaik és mentességeik.

II. FEJEZET: A RÉSZEGYHÁZAK ÉS CSOPORTJAİK

42. §. A részegyházak

1. Fogalmuk

2. Fajaik

3. Alapításuk

4. Személyiségük

5. Területi és személyi részegyházak

6. Felosztásuk

43. §. A püspökök

1. A püspöki tisztség általában

2. A püspökök fajai hivataluk szerint

3. A püspökséghez szükséges tulajdonságok

4. A püspökök kinevezése

a. A kinevezés módja. b. A kinevezés lefolyása.

5. A püspökszentelés és a hivatalba lépés

44. §. A megyéspüspökök

1. A megyéspüspöki hivatal jellege

a. A megyéspüspök. b. A megyéspüspökkel egyenlő megítélés alá eső egyéb főpásztorok. c. A megyéspüspöki hatalom.

2. A megyéspüspök hivatalba lépése

3. A megyéspüspök kötelességei és jogai

4. A megyéspüspök megválasztása hivatalától

a. A lemondás. b. A hivatalvesztés egyéb módjai.

45. §. A koadjutorok és a segédpüspökök

1. Fogalmuk és fajaik

2. Hivatalba lépésük
3. Kötelességeik és jogaik
4. Helyzetük széküresedéskor
5. Lemondásuk
46. §. A püspöki szék akadályoztatása és megüresedése
 1. A püspöki szék akadályoztatása
 2. A püspöki szék megüresedése
47. §. A részegyházak csoportjai
 1. Az egyháztartomány
 2. A metropolita
 3. Az egyházi régió
 4. A patriarchátus és a primácia a latin egyházban
 5. A részegyházak csoportjai püspöki konferenciák szerint
 6. Sajátjogú egyházak a keleti egyházjogban
48. §. A részleges zsinatok
 1. A részleges zsinatok fogalma és fajtái
 - a. A plenáris zsinat. b. A tartományi zsinat.
 2. Felettes hatóságuk
 3. A felettes hatóság jogai
 4. A résztvevők
 5. A részleges zsinatok hatalma
49. §. A püspöki konferenciák
 1. A püspöki konferenciák fogalma és tagjai
 2. A püspöki konferenciák jellege
 3. A püspöki konferenciák hatásköre
 4. A püspöki konferenciák és a Szentszék
 5. A püspöki konferenciák kapcsolatai egymással
- III. FEJEZET: A RÉSZEGYHÁZAK BELSŐ RENDJE
50. §. Az egyházmegyei zsinat
 1. Fogalma és szerepe
 2. Megtartásának ideje
 3. Összetétele
 4. Előkészítése és összehívása
 5. Lefolyása
51. §. Az egyházmegyei hivatal és vezetése
 1. Általános tudnivalók
 - a. Fogalma. b. A munkatársak kinevezése. c. A munkatársak általános kötelességei. d. A tevékenység összehangolói. e. Az iratok.
 2. Az általános helynökök és a püspöki helynökök
 - a. Hivataluk jellege. b. Hivataluk elnyerése. c. Hivataluk elvesztése. d. Kötelességeik és jogaik.
52. §. Az egyházmegyei hivatal egyéb szervei
 1. Az irodaigazgató és a többi jegyzők
 - a. Az irodaigazgató hivatala. b. A jegyzők. c. Kinevezésük, alkalmasságuk és elmozdításuk.
 2. A levéltárak
 3. A gazdasági tanács és a vagyonkezelő
 - a. A gazdasági tanács. b. A vagyonkezelő.
53. §. Tanácsadó testületek az egyházmegyében

1. A papi szenátus
 - a. Fogalma. b. Szabályzata. c. Tagjai. d. Működése.
 - e. Szerepének vége.
 2. A tanácsosok testülete
 3. A káptalanok
 - a. Fogalmuk és létesítésük. b. Szabályzatuk. c. A kanonokok.
 4. A pasztorális tanács
 - a. Fogalma. b. Tagjai. c. Szabályzata, működése és megszűnése.
 54. §. A plébánia, a plébános és a káplán
 1. A plébánia
 - a. Fogalma. b. Fajai. c. Létesítése és megszüntetése.
 - d. Vezetője. e. A hívek közös felelősségvállalásának plébániai szervei.
 2. A plébános
 - a. Fogalma. b. Kinevezése és szükséges tulajdonságai.
 - c. Kötelességei és jogai. d. A plébánosi tisztség megüresedése.
 3. A káplán
 55. §. Az esperesek, a templomigazgatók és a lelkészek
 1. Az esperes
 - a. Fogalma és kinevezése. b. Kötelességei és jogai.
 2. A templomigazgató
 3. A lelkész
- III. SZAKASZ: A MEGSZENTELT ÉS AZ APOSTOLI ÉLET
56. §. Szerzetesjogi alapfogalmak
 1. A megszentelt élet formái a történelemben
 2. Az intézmények típusai a Codexben
 3. Az intézmények tipológiájának értéke
 4. Új formák
 5. A megszentelt és az apostoli élet kánoni szabályai

NEGYEDIK RÉSZ: AZ EGYHÁZ TANÍTÓI FELADATA

57. §. Általános tudnivalók
 1. A tanítói küldetés alanya: az egész egyház
 2. Az igazság keresése és elfogadása
 3. A tanítóhivatal
 - a. A tanítóhivatali megnyilatkozások fajai. b. A tanítással kapcsolatos kormányzás. c. Az ökumenikus tevékenység irányítása.
 4. A hittel kapcsolatos eltévelyedések
58. §. Az isteni ige szolgálata
 1. Bevezető megjegyzések
 - a. Az igeszolgálat alanya általában. b. Az igeszolgálat módja.
 2. A prédikáció
 - a. A prédikáció alanya. b. A prédikáció fajai. c. A prédikáció tartalma. d. A prédikálás módja.

3. A hitoktatás
 - a. A hitoktatás fogalma. b. A hitoktatás alanya, irányítása. c. A hitoktatás eszközei, előfeltételei.
59. §. Az egyház missziós tevékenysége
 1. A missziós tevékenység fogalma
 2. A missziós tevékenység alanya
 3. A misszió módja
 4. A missziós munka szervezete és támogatása
 - a. A missziós területeken. b. Az egész egyházban.
60. §. A katolikus nevelés
 1. A katolikus nevelés fogalma és kötelessége
 2. Az iskolák
 - a. A katolikus iskola fogalma. b. Az iskolák alapítása. c. A vallási oktatás és nevelés egyházi irányítása.
 3. A katolikus egyetemek és felsőoktatási intézmények
 - a. A katolikus egyetem fogalma. b. A tanárok. c. A teológia oktatása a katolikus egyetemeken. d. A diákok lelkigondozása.
 4. Az egyházi egyetemek és fakultások
 - a. Az egyházi egyetem fogalma. b. Az egyházi egyetemek működési szabályai, jogai és feladatai. c. A püspökök feladatai az egyházi egyetemekkel kapcsolatban. d. A vallási tudományok felsőfokú intézetei.
61. §. A tömegtájékoztatási eszközök, különösen a könyvek
 1. Az egyház és a tömegtájékoztatási eszközök
 2. A főpásztorok felügyeleti joga és kötelessége
 3. A könyvek jóváhagyása
 - a. Alapfogalmak. b. Szabályok az egyes könyvfajtákra. c. A cenzorok működése. d. A krisztushívők személyét közvetlenül érintő szabályok.
62. §. A hitvallás

ÖTÖDIK RÉSZ: AZ EGYHÁZ MEGSZENTELŐI FELADATA

63. §. Általános tudnivalók
 1. A liturgia fogalma
 2. A liturgia irányítása és végzője
 3. A megszentelői feladat gyakorlásának egyéb módjai

I. FEJEZET: A SZENTSÉGEK

64. §. Előzetes tudnivalók a szentségi joghoz
 1. A szentségek fogalma
 2. A szentségek érvényességének és megengedettségének feltételei
 3. A szentségek kiszolgáltatásának kötelezettsége
 4. A szentségek kiszolgáltatása és a nem katolikus keresztények
 - a. Katolikus hívő szentségfelvétele nem katolikus kiszolgáltatótól. b. Nem katolikus keresztény szentségfelvétele katolikus kiszolgáltatótól.

5. A szentségek ismétlése
6. A szentségek szertartása
7. A szent olajok
8. Adományok szentségkiszolgáltatáskor
9. Az egyes szentségek tárgyalásának rendje a CIC-ben
65. §. A keresztség
 1. A keresztség fogalma
 2. A keresztség kiszolgáltatása
 - a. A keresztelés liturgiája. b. Felkészítés a keresztségre. c. A keresztnév. d. A keresztelés helye és ideje.
 3. A keresztség kiszolgáltatója
 - a. A rendes kiszolgáltatók. b. A kisegítő kiszolgáltatók. c. A szükségkiszolgáltató. d. A kiszolgáltató illetékessége.
 4. A keresztség felvevője
 - a. Általános alkalmasság. b. Felnőttek. c. Gyermek.
 5. A keresztszülők
 - a. A keresztszülők tisztsége és szükségessége. b. A keresztszülők száma. c. A keresztszülőség feltételei.
 6. A keresztség bizonyítása és anyakönyvezése
 - a. A keresztség bizonyítása. b. A keresztség anyakönyvezése.
66. §. A bérálás
 1. A bérálás fogalma
 2. A bérálás kiszolgáltatása
 3. A bérálás kiszolgáltatója
 - a. A rendes kiszolgáltató. b. A többi kiszolgáltató.
 4. A bérálkozók
 - a. A bérálkozás általános feltételei. b. A bérálkozók életkora.
 5. A bérmaszülők
 6. A bérálás bizonyítása és anyakönyvezése
67. §. Az eucharisztia
 1. Fogalma, aspektusai
 2. Ünneplése
 - a. Az eucharisztia ünneplésének alanya. b. Az eucharisztia végzője. c. A szentmise rítusai és szertartásai.
 - d. Az eucharisztia ünneplésének ideje és helye.
 3. A szentáldozás
 - a. Kiszolgáltatója. b. Felvevője. c. Felvétele.
 4. Az eucharisztia őrzése és tisztelete
 - a. Az oltáriszentség őrzése. b. Az oltáriszentség tisztelete.
 5. A miseadomány
 - a. Fogalma. b. A mise falajánlásának kötelezettsége. c. A miseadomány mértéke. d. A miseadományok elfogadása és átadása. e. A miseadományok bejegyzése.
68. §. A bűnbánat szentsége
 1. Fogalma

2. Kiszolgáltatása
 - a. A kiszolgáltatás rendes módja. b. A kiszolgáltatás rendkívüli módja. c. A gyóntatás helye.
3. Kiszolgáltatója
 - a. Az érvényes kiszolgáltató. b. A gyóntatási felhatalmazás fajtái és használata. c. A felhatalmazás megadása. d. A felhatalmazás elvesztése. e. A bűntárs feloldozása. f. A gyóntató feladatai. g. A gyónási titok.
4. A gyónó
5. A búcsúk
 - a. A búcsú fogalma. b. A búcsúk fajtái. c. Engedélyezôjük. d. Elnyerésük.
69. §. A betegek kenete
 1. Fogalma
 2. Kiszolgáltatása
 - a. Az olaj. b. Szertartása. c. A kellô idôben való kiszolgáltatás. d. A közös kiszolgáltatás.
 3. Kiszolgáltatója
 4. Felvevôje
70. §. Az egyházi rend
 1. Fogalma és fokozatai
 2. A felszentelés
 3. Kiszolgáltatója
 - a. Általános követelmény. b. A püspökszentelés kiszolgáltatója. c. A pap- és diakónusszentelés kiszolgáltatója.
 4. A szentelendôk
 - a. Általános feltételek. b. A szentelendôk szükséges tulajdonságai. c. Elôzetes követelmények a szenteléshez.
 5. Az akadályok
 - a. Az akadályok fogalma és fajtái. b. A szentelési akadályok. c. A rendek gyakorlásának akadályai. d. Az akadályok megszûnése.
 6. A szükséges okmányok és a vizsgálat
 7. A szentelés bejegyzése és igazolása
- II. FEJEZET: HÁZASSÁGJOG
 71. §. Általános tudnivalók a házasságról
 1. A házasság fogalma
 2. A házasság lényegi tulajdonságai
 3. A házasság létrejötte
 4. A házasságot szabályozó jog
 - a. A házasságkötéshez való jog. b. A házasságra vonatkozó jogszabályok. c. A házasság jogkedvezménye.
 5. A házasság elnevezései
 - a. A megkötött házasság. b. A megkötött és elhált házasság. c. Az érvénytelen házasság. d. A vélt házasság.
 6. A házassági ígêret
 72. §. A házasság lelkipásztori elôkészítése
 1. A lelkipásztori elôkészítés végzôje és szakaszai
 - a. A lelkipásztori elôkészítés és gondozás alanya. b.

- A házassági pasztoráció szakaszai.
- 2. A házasságra való szentségi előkészület
 - a. A bérálás. b. A gyónás és az áldozás.
- 3. A jegyesvizsgálat
 - a. Tárgya. b. Alanya. c. Módja.
- 4. A házassági közreműködés tilalmai
 - a. Az esketési tilalmak általában. b. Az egyes tilalmak.
- 73. §. A házassági akadályok általában
 - 1. A házassági akadály fogalma
 - 2. Az akadályok fajtái
 - a. Eredet szerint. b. Nyilvánosság szerint.
 - 3. Az akadályok létesítésére illetékes hatóság
 - 4. A házassági tilalmak
 - 5. Felmentés az akadályok alól
 - a. A felmentés lehetősége. b. Rendes körülmények között. c. Különleges helyzetben.
- 74. §. Az egyes érvénytelenítő akadályok
 - 1. A korhiány
 - a. Jellege. b. Terjedelme. c. Felmentése.
 - 2. Az impotencia
 - a. Jellege. b. Terjedelme. c. Felmentése.
 - 3. A kötelék
 - a. Jellege. b. Terjedelme. c. Felmentése.
 - 4. A valláskülönbség
 - a. Jellege. b. Terjedelme. c. Felmentése.
 - 5. A szent rend
 - a. Jellege. b. Terjedelme. c. Felmentése.
 - 6. A fogadalom
 - a. Jellege. b. Terjedelme. c. Felmentése.
 - 7. A nőrablás
 - a. Jellege. b. Terjedelme. c. Felmentése.
 - 8. A büntett
 - a. Jellege. b. Terjedelme. c. Felmentése.
 - 9. A vérrokonság
 - a. Jellege. b. Terjedelme. c. Felmentése.
 - 10. A sógorság
 - a. Jellege. b. Terjedelme. c. Felmentése.
 - 11. A köztisztesség
 - a. Jellege. b. Terjedelme. c. Felmentése.
 - 12. A törvényes rokonság
 - a. Jellege. b. Terjedelme. c. Felmentése.
- 75. §. Képesség a házassági beleegyezésre
 - 1. Az értelem elégséges használatának hiánya
 - 2. Az ítélőképesség súlyos hiánya
 - 3. Képtelenség a házasság lényegi kötelezettségeinek vállalására
- 76. §. A beleegyezés hiányosságai az értelem részéről
 - 1. A tudatlanság
 - 2. A tévedés

3. A megtévesztés
4. Az új Codex előtt kötött házasságok és a megtévesztés
77. §. A beleegyezés hiányosságai az akarat részéről
 1. A házasság színlelése
 - a. A színlelés fogalma. b. A teljes színlelés. c. A gyermek kizárása. d. A hűség kizárása. e. A felbonthatatlanság kizárása. f. A szentségi jelleg kizárása. g. Az élet- és szeretetközösség kizárása.
 2. A feltétel
 - a. A jövőre vonatkozó feltétel. b. A múltra vagy a jelenre vonatkozó feltétel.
 3. A kényszer és a félelem
 - a. A fizikai kényszer. b. A morális kényszer.
78. §. A beleegyezés kinyilvánítása
 1. A személyes jelenlét
 2. A beleegyezés kifejezése
 3. A beleegyezés fennmaradása
79. §. A házasságkötés formája
 1. A forma kötelezettsége
 2. A rendes forma
 - a. Fogalma. b. Az esketési felhatalmazás. c. A közreműködés megengedettségi feltételei.
 3. A rendkívüli forma
 4. A házasságkötés helye
 5. Az esküvői szertartás
 6. A házasság anyakönyvezése
 - a. Bejegyzés a házassági anyakönyvbe. b. Bejegyzés a keresztek anyakönyvébe. c. A változások bejegyzése.
 7. A titkos házasságkötés
80. §. A vegyes házasságok
 1. A vegyes házasság tilalma
 - a. A vegyes házasság fogalma. b. A vegyes házasság tilalma. c. Az engedély feltételei. d. Az ígélet módja.
 2. A vegyes házasság formája
 3. A vegyes házasságok lelkipásztori gondozása
 4. A vegyes házasság szabályainak alkalmazása más házasságokra
81. §. A házasság jogi hatásai
 1. A kötelék
 2. Egyenlő jogok és kötelezettségek
 3. A gyermeknevelés kötelessége és joga
 4. A gyermek törvényessége
82. §. A házassági kötelék felbontása
 1. A házasság felbonthatatlansága és a pápa különleges hatalma
 2. Az el nem hált házasságok pápai felbontása
 3. Érvényes, de nem szentségi házasság felbomlása magánál a jognál fogva
 - a. A privilegium paulinum. b. Poligám személy katolikussá keresztelese. c. Az üldözés vagy fogság miatt

- elkülönültek.
- 4. Érvényes, de nem szentségi házasság felbontása külön pápai intézkedéssel
- 83. §. Különválás a kötelék fennmaradásával
 - 1. Alapelvek
 - 2. A különválás fajtái
 - a. Időtartam szerint. b. A hatóság szerepe szerint.
 - 3. Sajátos jogok és köteleességek
- 84. §. A házasság érvényesítése
 - 1. Alapfogalmak
 - 2. Az egyszerű érvényesítés
 - 3. A gyökeres orvoslás
 - a. Az orvoslás lehetősége. b. Az illetékes hatóság.

HATODIK RÉSZ: BÜNTETŐJOG

I. FEJEZET: A BÜNTETENDŐ CSELEKMÉNYEK ÉS A BÜNTETÉSEK ÁLTALÁBAN

- 85. §. Alapelvek
 - 1. Az egyház büntető joga
 - a. Saját, született jog. b. A büntetés célja. c. Az egyházi büntetés jellegzetességei.
 - 2. A büntető rendelkezések fajtái
 - a. Céljuk szerint. b. Kiszabásuk szerint. c. Törvényes mértékük szerint.
 - 3. A büntető törvény és a büntető parancs
 - a. Szükségességük. b. A büntető törvény. c. A büntető parancs. d. Büntetés rendelése a szerzetesekre.
- 86. §. A büntetendő cselekmény és elkövetője
 - 1. A büntetendő cselekmény
 - 2. Képtelenség a bűncselekményre
 - 3. Mentő körülmények
 - 4. Enyhítő körülmények
 - 5. Súlyosbító körülmények
 - 6. A kísérlet
 - 7. Az együttműködés
 - a. Utólag kimondandó büntetés esetén. b. Önmagától beálló büntetés esetén.
 - 8. Nyilatkozatban álló büntetendő cselekmények
- 87. §. A cenzúrák
 - 1. Fogalmuk, jellegük
 - 2. Fajtaik
 - a. A kiközösítés. b. Az egyházi tilalom. c. A felfüggesztés.
 - 3. A cenzúrák tilalmainak felfüggesztése
- 88. §. A jóvátevő büntetések
 - 1. Fogalmuk, jellegük
 - 2. Fajtaik
 - 3. A megfosztás és a tilalom tárgyi korlátai
- 89. §. A büntető óvintézkedések és a vezeklések

1. Fogalmuk, jellegük
2. A büntető óvintézkedések
3. A vezeklések
90. §. A büntetések alkalmazása
 1. Alapelvek
 - a. Az ordinárius mint büntető hatóság. b. A büntetés megengedett alkalmazásának előfeltételei. c. A közigazgatási és a bírói út.
 2. Különös szempontok
 - a. A fakultatív büntetés mérséklése. b. A büntetés kimondásának elhalasztása. c. Tartózkodás a büntetés kimondásától. d. A felfüggesztett büntetés. e Tartózkodás a büntetéstől egyes enyhítő körülmények esetén. f. A halmazat. g. Ordináriusi intézkedések. h. A klerikusok megbüntetése és megélhetésük.
 3. A büntetés térbeli és időbeli hatása
 - a. Hol és mikor kötelez a büntetés. b. A büntetés felfüggesztődése.
91. §. A büntetések megszűnése
 1. A megszűnés módjai
 2. A büntetést elengedő hatóság
 - a. Általános elv. b. A törvényben rendelt büntetés elengedője. c. A parancsban rendelt büntetések elengedője. d. A büntetések elengedése belső, szentségi fórumon.
 3. Az elengedés szabályai
 - a. Cenzúrák elengedése. b. Több büntetés elengedése. c. A félelemből végzett elengedés. d. Büntetés elengedése távollévőnek. e. A feltételes elengedés. f. Az elengedés formája és nyilvánossága. g. Az elengedés rítusa.
 4. Az elévülés

II. FEJEZET: BÜNTETÉSEK AZ EGYES BÜNTETENDŐ CSELEKMÉNYEKRE

92. §. Büntetendő cselekmények a vallás ellen és az egyház egysége ellen
 1. Hitehagyás, eretnokség, szakadárság
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 2. Szent dolgokban való közösködés
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 3. A nem katolikus keresztelés és nevelés
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 4. A szent színek meggyalázása
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 5. A hamis eskü
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 6. A vallás nyilvános megsértése
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
93. §. Büntetendő cselekmények az egyházi hatóságok ellen és az egyház szabadsága ellen
 1. „Egyházi” személy elleni fizikai erőszak
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 2. Az engedetlenség

- a. A tényállás. b. A büntetés.
- 3. Felfolyamodás a pápa intézkedése ellen
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
- 4. Az izgatás
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
- 5. Egyházellenes társulások
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
- 6. Az egyház szabadságának megsértése
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
- 7. A megszenteltségtelenítés
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
- 8. Egyházi javak jogtalan elidegenítése
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
- 94. §. A tisztségek bitorlása és a gyakorlásuk során elkövetett bűncselekmények
 - 1. A bűntárs feloldozása
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 - 2. A szentségkiszolgáltatás színlelése
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 - 3. A szentségek körüli simónia
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 - 4. A hivatal bitorlása
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 - 5. Az illetéktelen szentelés
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 - 6. A szent szolgálat törvénytelen gyakorlása
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 - 7. Nyerészkedés miseadományokkal
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 - 8. A megvesztegetés
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 - 9. A csábítás
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 - 10. A gyónási titok megsértése
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 - 11. A gyónással kapcsolatos egyéb titoksértés
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 - 12. A visszaélés
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 - 13. A kárt okozó gondatlanság
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
- 95. §. A hamisítás
 - 1. A rágalmozás
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 - 2. Az okirat-hamisítás
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
- 96. §. Büntetendő cselekmények különleges kötelezettségek ellen
 - 1. A tiltott üzletelés
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 - 2. Az egyházi büntetés megszegése

- a. A tényállás. b. A büntetés.
- 3. A házassági kísérlet
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
- 4. Az ágyasság és a botrány
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
- 5. Egyéb szexuális bűncselekmények
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
- 6. A helybenlakási kötelezettség megsértése
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
- 97. §. Büntetendő cselekmények az élet és szabadság ellen
 - 1. A magzatelhajtás
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
 - 2. Egyéb élet- és szabadságellenes cselekmények
 - a. A tényállás. b. A büntetés.
- 98. §. Egyéb cselekmények büntetése
 - 1. Az általános szabály
 - a. A büntetendő tényállások. b. A büntetés.
 - 2. A törvényesség elve az egyházi büntetőjogban

HETEDIK RÉSZ: ELJÁRÁSJOG

- 99. §. Előzetes ismeretek
 - 1. Az eljárások
 - 2. A per
 - 3. A per tárgya és fajtái
 - 4. Az egyház bíraskodási joga
 - 5. Az egyházi eljárásokat szabályozó jog
 - a. Az egyetemes jog. b. A részleges jog. c. A különleges eljárások szabályai.
- I. FEJEZET: A PER ELŐFELTÉTELEI
- 100. §. A joghatósági előfeltételek
 - 1. Alapfogalmak
 - a. Az illetékesség. b. Az illetéktelenség.
 - 2. Ítélezés az Első Szék fölött
 - 3. A fenntartott ügyek
 - a. A pápának fenntartott ügyek. b. A Rota Romanának fenntartott ügyek.
 - 4. A rendes illetékesség jogcímei
 - a. Általános elvek. b. Az egyes illetékességi jogcímek. c. Az illetékességi viták.
- 101. §. A szervezeti előfeltételek
 - 1. Általános szempontok
 - a. A bíróságok fokozatai. b. A pápához folyamodás. c. A jogsegély.
 - 2. Az első fokú bíróság
 - a. Az egyházmegyei bíróság. b. Az első fokú regionális bíróság. c. A szerzetesi bíróságok.
 - 3. A másodfokú bíróság
 - a. A Rota Romana. b. A metropolitai bíróságok. c. A tartósan kijelölt bíróságok. d. A szerzetesi fellebbviteli

- bíróságok. e. A másodfokú regionális bíróság.
- 4. Az Apostoli Szentszék bíróságai
 - a. A római pápa. b. A Rota Romana. c. Az Apostoli Signatura.
- 5. Egyéb felső bíróságok
 - a. Rendes felsőbb bíróságok. b. A tartósan kijelölt bíróságok. c. Esetenként megbízott bíróságok.
- 102. §. A személyi előfeltételek
 - 1. A bírók
 - a. Az egyes és a társas bíró. b. A turnusok. c. Társas bíróra tartozó ügyek egyes bíró előtt. d. A már kijelölt bírók felcserélése. e. A társas bíróság eljárásmodja.
 - 2. Az ügyhallgatók és az előadóbírók
 - a. Az ügyhallgató. b. Az előadóbíró.
 - 3. Az ügyész és a kötelékvédő
 - a. Az ügyész. b. A kötelékvédő. c. Részvételük hiánya. d. Szereplésük. e. Kinevezésük és elmozdításuk.
 - 4. A jegyző
 - 5. A felek
 - a. A perbeli jogképesség. b. A perbeli cselekvőképesség. c. Az ügylegitimáció.
 - 6. A képviselők és az ügyvédek
 - a. A felek szabadsága. b. A képviselők és ügyvédek száma. c. A képviselők és az ügyvédek tulajdonságai. d. Feladatuk megkezdése. e. Lemondásuk a fél jogairól. f. Megbízatásuk elvesztése. g. Fegyelmi vétségeik. h. Az állandó jogvédők.

103. §. Fegyelmi előfeltételek

- 1. A bíráskodás fegyelmét szabályozó jog
- 2. A bírók és a bírósági személyzet feladata
 - a. A békéltetés. b. Az egyes szerepkörök összeférhetetlensége. c. Az érdekelttség. d. A rendelkezési elv. e. A perek időtartama. f. A kötelező eskütétel. g. A kötelező titoktartás. h. Ajándékok elfogadása. i. A bíróság munkatársainak kihágásai.
- 3. A tárgyalás sorrendje
 - a. A különböző perek tárgyalása. b. Egyazon peren belül.
- 4. A határidők és a haladékok
- 5. A bíráskodás helye
 - a. A bíróság székhelye. b. A bíró működése saját területén kívül.
- 6. A tárgyalóterembe engedhető személyek
- 7. Az iratok
 - a. Az írásbeliség. b. Az iratok számozása és hitelesítése. c. A felek és a tanúk aláírása. d. Felterjesztés fellebbezéskor. e. Az iratok kiadása.

II. FEJEZET: AZ EGYHÁZI PERES ELJÁRÁS LEFOLYÁSA

104. §. A peralapítás

- 1. A keresetlevél

- a. Szükségessége. b. Tartalma. c. Elfogadása.
- 2. Az idézés és a perbeli cselekmények közlése
 - a. Az idézés fogalma. b. Az idézés szükségessége és módja.
 - c. Az idézés közlése. d. A közlések módja. e. Az idézés közlésének hatása.
- 105. §. A perfelvétel
 - 1. Fogalma, lefolyása
 - 2. A percím módosítása
 - 3. A perfelvétel hatása
 - 4. A bizonyítékok előadásának határideje
- 106. §. A per folyamata
 - 1. Fogalma
 - 2. Változások a féllel történt események miatt
 - 3. Változások a gyám vagy a gondnok miatt
 - 4. A perfolyamat elévülése
 - a. Az elévülés feltételei. b. Az elévülés érvényesülési módja. c. Az elévülés hatása. d. Az elévült per költségei.
 - 5. Elállás a pertől
- 107. §. A bizonyítási eljárás
 - 1. Általános tudnivalók
 - a. A bizonyítás terhe. b. A bizonyítékok. c. A bizonyítékok összegyűjtésének ideje.
 - 2. A felek nyilatkozatai
 - a. A felek kihallgatása. b. A válaszadás kötelezettsége. c. A felek esküje. d. A perbeli beismerés.
 - 3. Az okiratok
 - a. Az okiratok fogalma, fajai és használata. b. Az okiratok bizonyító ereje. c. Az okiratok felmutatása.
 - 4. A tanúvallomások
 - a. A tanúk és a tanúbizonyítás. b. A tanúzási kötelezettség. c. A tanúzási képesség. d. A tanúk megnevezése és kizárása. e. A tanúk kihallgatása. f. A tanúvallomások értékelése.
 - 5. A szakértői vélemények
 - a. A szakértő fogalma. b. A szakértők kijelölése és kizárása. c. A szakértők tevékenysége. d. A szakértői vélemények értékelése.
 - 6. A bírói kiszállás és a bírói szemle
 - 7. A vélelmek
- 108. §. A mellékes ügyek
 - 1. A mellékes ügyek általában
 - 2. A felek távolmaradása
 - a. Az alperes távolmaradása. b. A felperes távolmaradása.
 - 3. Harmadik személy közbelépése az ügyben
 - a. Fogalma és fajai. b. Lefolyása.
- 109. §. A perközzététel, a perbezárás és a tárgyalás
 - 1. A perközzététel
 - 2. A perbezárás

a. Fogalma. b. Szükségessége. c. Hatása.

3. A tárgyalás

110. §. Az ítélet

1. Fogalma és fajtái

2. Az ítélet tartalma és formája

a. Az ítélet tartalma. b. Az ítélet formája.

3. Az erkölcsi bizonyosság

4. Az ítélethozatal módja

5. Az ítélet megfogalmazása és közlése

a. Az ítélet megfogalmazása. b. Az ítélet közlése.

6. A bírói határozatok

111. §. Az ítélet megtámadása

1. A semmisségi panasz

a. Fogalma. b. Jogcíme. c. Bejelentése. d. Elbírálása.

2. A fellebbezés

a. Fogalma és lehetősége. b. Bejelentése és követése. c. Hatása. d. A fellebbviteli eljárás.

112. §. A jogerős ítélet és végrehajtása

1. A jogerős ítélet

a. Fogalma és hatása. b. Feltételei. c. A jogerőre sohasem emelkedő ítéletek.

2. Az ítélet végrehajtása

a. A végrehajtás és az illetékes végrehajtó. b. Az előzetes végrehajtás.

3. Az előbbi állapotba való visszahelyezés

a. Fogalma és feltételei. b. Az illetékes hatóság. c. A kérelmezés határideje. d. Hatása.

4. A perköltések

113. §. A szóbeli egyházi peres eljárás

1. Alkalmazási lehetősége

2. Jellegzetességei

a. A keresetlevél. b. Az idézés. c. A perfelvétel. d. A tárgyalás. e. Az ítélet.

III. FEJEZET: SAJÁTOS ELJÁRÁSFAJTÁK

114. §. A házassági eljárások

1. A házassági semmisségi perek

a. A bírói illetékesség. b. A házasság megtámadásának joga. c. A bírók feladatai. d. A bizonyítás. e. Áttérés felmentési eljárásra. f. Az ítélet és a fellebbezés. g. Az okirati eljárás.

2. A házastársak különválásáról szóló perek

3. Az el nem halt házasság alóli felmentési eljárás

4. A házastárs haltnak nyilvánításának eljárása

115. §. Egyéb eljárások

1. A szentelés semmisnek nyilvánítása

a. A kereseti jog. b. Az illetékesség. c. Az eljárás.

2. A peregyezés és a választott bíraskodás

3. A büntetőeljárás

a. Fogalma. b. Az előzetes vizsgálat. c. Az

ordinárius döntése. d. A közigazgatási büntetőeljárás. e. A büntetőper.

4. A közigazgatási felfolyamodás
 - a. Fogalma. b. A felfolyamodással megtámadható intézkedés c. Beterjesztője. d. A közigazgatási jogviták elkerülése. e. Az eljárás lefolyása.
5. A plébánosok elmozdítása és áthelyezése
 - a. Az elmozdítás. b. Az áthelyezés.

Irodalom

Névmutató

Tárgymutató

Jegyzetek

=====

=====

A könyv elektronikus kiadása

Ez a program az azonos című könyv harmadik, átdolgozott kiadásának elektronikus változata. A könyv a Szent István Társulat gondozásában jelent meg 2003-ban a Szent István Kézikönyvek hetedik köteteként, az ISBN 963 361 463 5 azonosítóval. Az elektronikus változat a kötet szerzőjének, Erdő Péter bíboros úrnak az engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog a szerzőé.

A borítón Nicolaus de Bononia miniatúrájának részlete látható a Decretum Gratiani egy 1360 körüli kódexének kezdőlapjáról (Universitätsbibliothek Jena, Ms. El. f. 51c, fol. 2r)

Ha a Tárgymutató több, egymás utáni bekezdésre utal egyszerre, akkor az utalásra való kattintás csak az első bekezdésre ugrik. Példál a következő címszó 2579--2585 utalására kattintás a 2579-es sorszámú bekezdésre ugrik: "abortus 1848, 2579--2585".

=====

=====

Előszó az első kiadáshoz

Az utolsó magyar egyházjogi kézikönyv, Bánk József nagyszabású munkája megjelenése óta majd egy emberöltő telt el. Ez alatt az idő alatt az egyházi jog döntő mértékben átalakult. A II. Vatikáni Zsinat különös hangsúlyt adott azoknak az egyházi értékeknek, melyeket azután -- mintegy „utolsó zsinati okmányként” -- az 1983-ban megjelent új Egyházi Törvénykönyvnek kellett gyakorlati szabályok formájába öntve Isten népe életében megerősítenie.

A legutóbbi egyetemes zsinat óta különösen is világos, hogy az egyházi jogot csakis az egyház élete titkának összefüggésében lehet megérteni. Ez az élet pedig a hit, a remény és a szeretet közösségében való élet (LG 8a). Ezért az egyház joga egészen sajátos jog, a vele foglalkozó tudományt pedig méltán tekintik szent tudománynak. Mindez szoros kapcsolatot és együttműködést tételez fel a teológia és az egyházjog között. Ha az egyházat csupán látható társaságként

szemlélnénk, s eltekintenénk hittani alapjaitól, lélek nélküli szervezetnek tűnne. Joga pedig képtelennek bizonyulna arra, hogy kifejezze azt a gazdagságot, melyet a tanítóhivatal működése, a szentségi élet és a szent pástorok vezetése határoz meg és tart elevenen. Csak az egyháznak mint az üdvösség szentségének teológiailag szemlélt valósága teszi igazán érthetővé, hogyan működhet valódi jogként az egyházi szabályok rendszere.

Munkánk ebben a szellemben arra törekszik, hogy a katolikus egyház jogát a hívő ember részére a belső meggyőződés szimpátiájával fogadható rendszerként mutassa be, mely minden felkészült érdeklődő számára érthető és áttekinthető. Ha a kötet terjedelme nem tette is lehetővé, hogy a gyakorlati alkalmazás során lehetséges összes értelmezési problémára kitérjünk, mégis azon igyekeztünk, hogy a jogszabályokat ne csupán logikus rendszer részeként vázoljuk, hanem az egyházi jogalkalmazói gyakorlat közelségébe vigyük. Ezen a területen ugyanis a pusztán teológiai szemlélet még nem jelent hatékony megoldásokat, a hitbeli összefüggésektől eltekintő jogi technika pedig elidegenedik annak a közösségnek az életétől és céljától, amelynek építéséhez hozzá kellene járulnia.

A kötetet az egyházmegyei, plébániai, bírósági és más egyházi hivatali használatra szánjuk, de az egyházi közösség életébe tevékenyen bekapcsolódó krisztushívők és a vallás meg a jog világa iránt általában érdeklődők tájékoztatására is. Az oktatás szempontjából különösképpen a felsőfokú teológiai képzésben részt vevőket tartottuk szem előtt, de szolgálatot kívántunk tenni azoknak is, akik a jogtudományok keretében kerülnek az egyházjoggal kapcsolatba. Erre a didaktikai irányulásra már azért is szükség volt, mert az 1983-as Egyházi Törvénykönyv latin-magyar, magyarázatokkal ellátott kiadása műfajára tekintettel semmiképp sem volt tankönyvnek tekinthető. Márpedig tiszta fogalomkészlet és áttekintés nélkül a törvények szövegének olvasóját mindig fenyegeti a „paragrafusrágás” kísértése, a jogi iskolázatlanság elmaradhatatlan velejárója.

A gyakorlati alkalmazhatóságra való törekvés két témakörben sajátos problémát vetett fel. A megszentelt élet szabályainak, vagy hagyományos szóval a szerzetesjognak a területén sok évtizedes hiány pótlása szükséges. Az új szerzetesjog részben feltételezi, részben szervesen magába építi mindazt a lelkeségi, teológiai és jogi fejlődést, ami ebben az időben lejátszódott. Ezért az egyértelmű, biztos gyakorlati alkalmazáshoz olyan sokrétű tárgyalás látszott szükségesnek, mely meghaladta volna ennek a kötetnek a kereteit. Így e helyütt beértük néhány általános fogalom megvilágításával. Hasonlóan nehézséget okozott az egyház anyagi javairól, régi elnevezéssel az egyházi vagyonjogról szóló jogterület. Itt az Egyházi Törvénykönyv csupán egyetemes szempontokat tartalmaz, s az átlagosnál sokkal nagyobb mértékben utal a részleges egyházjogra és az egyes országok világi jogára. Ahhoz tehát, hogy e témáról ne általánosságban mozgó vagy félrevezető képet adjunk, a kötet többi részétől erősen különböző módszert kellett volna követnünk. Nem is szólva arról, hogy azok a magyar jogszabályok, melyek ezt a kérdéskört érintik, épp alakulóban vannak. Kétségtelen, hogy a megszentelt életnek és az egyház anyagi javainak témaköre magyar

nyelven is részletes, önálló tárgyalást érdemel.

Szívből kívánjuk, hogy ez a kötet járuljon hozzá Isten népe életének harmóniájához,
a Magyar Katolikus Egyház fejlődéséhez és épüléséhez.

A szerző

=====

=====

Előszó a harmadik kiadáshoz

Majd tizenkét éve annak, hogy a jelen kézikönyv első kiadása napvilágot látott. Azóta az egyetemes egyházjog, de a hazai részleges egyházjog, sőt térségünk egész egyházi szervezete és élete is igen jelentősen megváltozott. Az Apostoli Szentszék élénk jogalkotói tevékenysége új és új egyetemes jogszabályok alkotását eredményezte. Még az 1983-ban kiadott Egyházi Törvénykönyvet is módosították néhány pontban. Mindezeket a jogszabályi változásokat természetesen kötetünk átdolgozása során figyelembe kellett vennünk.

De hazai egyházi életünk, különösen a jogilag is megragadható, szervezett egyházi tevékenység is új és új részleges egyházi jogszabályok kiadását, a régiak módosítását tette szükségessé. Az egyházközségi képviselőtestületek új szabályzata, a püspöki konferencia kiegészítő szabályai az Egyházi Törvénykönyvhöz, a hazai egyházmegyei zsinatok egész sorának határozatai számos új rendelkezést tartalmaznak. Megváltozott az egyházközségek fogalma, a káptalanok szerepe, bővült az egyházi vagyongazdálkodási lehetősége éppúgy, mint az azóta működésüket újra megindító szerzetesrendek vagy az egyházi társulások tevékenysége.

A hittudományi oktatás, a jogászképzés és a posztgraduális kánonjogi szakképzés keretében egyre többen ismerkednek meg a katolikus egyház jogrendjével. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem fakultási jogú Kánonjogi Intézetének keretében szakkönyvek sorozata indult meg. Ugyanennek az intézetnek a közreműködésével jelenik meg a Kánonjog című folyóirat, valamint a Folia Canonica című idegen nyelvű szakfolyóirat is. Így a jelen kötet új kiadásának olvasótábora is szélesebb lehet. Egyben a korábbiaknál nagyobb hangsúlyt kap ennek a munkának az általános kézikönyv jellege. A kánonjog ugyanis teljes, önálló jogrend, nem csupán valamely más jogrend egyik jogterülete. Sőt a katolikus egyház jogának keretén belül is különböző jogterületek vannak. Ezek közül egyesekre ennek a kézikönyvnek az első kiadása nem tért ki. Elsősorban a vagyongazdálkodási és a szerzetesjog volt ilyen. Időközben mindkettőről szakszerű magyar nyelvű bemutatás látott napvilágot. A szerzetesjogról Domingo Andrés munkájának fordítása, a vagyongazdálkodás pedig Kumintz Géza kötete áll az olvasók rendelkezésére. Így ezekre a jogterületekre a jelen kiadás sem tér ki. Tematikai bővülést jelent viszont a kánonjog oktatásának áttekintése nemzetközi méretekben.

Kötetünk szakirodalmi hivatkozásait csak akkor bővítettük a legújabb közleményekkel, ha azt a téma feltétlenül megkívánta. A bibliográfiai részben viszont igyekeztünk az azóta eltelt időben napvilágot látott

jelentős kommentárokat, kézikönyveket és az összeállítás szempontjainak megfelelően válogatott monográfiákat is feltüntetni. Ugyancsak változás az előző kiadáshoz képest, hogy a kötet a névmutatón kívül betűrendes tárgymutatót is tartalmaz.

Az átdolgozás és bővítés munkájának befejezéséhez nélkülözhetetlen segítséget nyújtott Szuromi Sz. Anzelm docens úr. Ezúton mondunk köszönetet értékes közreműködéséért.

Adja Isten, hogy ennek a munkának az újabb kiadása hasznosan szolgálja hazai egyházunk életét, harmonikus működését és egyre szervezettebb beilleszkedését a világegyház közösségébe.

2003. március 25.

A szerző

=====

=====

Rövidítések

-- A --

AA	Apostolicam actuositatem, a II. Vatikáni Zsinat határozata világi hívek apostolkodásáról
AAS	Acta Apostolicae Sedis, Romae 1909 kk.
AAVV	Auctores varii
Adh.ap.postsyn.	Adhortatio Apostolica postsynodalis
AG	Ad gentes, a II. Vatikáni Zsinat határozata az egyház missziós tevékenységéről
ÁJE	Állam-és Jogtudományi Enciklopédia, szerk. SZABÓ I., I--II, Bp. 1980
AKK	Archiv für katholisches Kirhenrecht, (Innsbruck) Mainz 1857 kk.
All., Alloc.	Allocutio
AnCan	L'Année Canonique, Paris 1952 kk.
ANDRES, El derecho	ANDRES, D.J., El derecho de los religiosos. Comentario al Código, Madrid 1983
ANDRIEU MGUIRANCOURT	ANDRIEU GUITRANCOURT, P., Introduction à l'étude du droit en général et du droit canonique contemporain en particulier, Paris 1963.
Apol	Apollinaris, Commentarius Instituti Utriusque Iuris, Romae 1928 kk.
art.	articulus
-- B --	
BAC	Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid 1945 kk.
BÁNK	BÁNK J., Kánoni jog, I-II, Budapest, 1960-1963

BÁNK, Alkotmányjog	BÁNK J., Egyházi jog. Az egyházi alkotmányjog alapjai, Budapest 1958
BÁNK, Connubia	BÁNK J., Connubia canonica, Romae-Friburgi Brisgoviae-Barcinone 1959
BERSINI	BERSINI, F., Il nuovo diritto canonico matrimoniale. Commento giuridico-teologico-pastorale, Torino 1983
BONNET- MGHIRLANDA	BONNET, P.A.--GHIRLANDA, G., De Christifidelibus. De eorum iuribus, de laicis, de consociationibus. Adnotationes in Codicem, Romae 1983
Bp.	Budapest
BRÓSZ-PÓLAY	BRÓSZ R.--PÓLAY E., Római jog, Budapest 1974.
Btk	1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
-- C --	
CCEE	Consilium Conferentiarum Episcopaliū Europae
CCEO	Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium (1990)
CD	Christus Dominus, a II. Vatikáni Zsinat határozata a püspökök lelkipásztori hivatásáról
CE	Council of Europe (Európa Tanács)
CELAM	Consejo Episcopal Latinoamericano
C Ep	Congregatio pro Episcopis
C Fid	Congregatio de Doctrina Fidei
Chir.	Chirographa
CIC	Codex Iuris Canonici (1983)
1917-es CIC	Codex Iuris Canonici (1917)
CInstCath	Congregatio pro Institutione Catholica
CivCatt	La Civiltà Cattolica
COD	Conciliorum Oecumenicorum Decreta, curantibus ALBERIGO, G.--DOSSETTI, J. A.--JOANNOU, P. P.--LEONARDI, C.--PRODI, P., [3]Bologna 1973.
Codice	Codice di diritto canonico. Testo ufficiale e versione italiana, Roma 1983
Código BAC	Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada, por los profesores de la Facultad de Derecho Canónico da la Universidad Pontificia de salamanca, dirección: ECHEVERRÍA, L. (BAC442), [2]Madrid 1983
Código 1917 BAC	Código de Derecho Canónico y legislación complementaria. Texto latino y versión castellana con jurisprudencia y comentarios, por los catedráticos de

	texto del Código en la Pontificia Universidad Ecclesiástica de Salamanca (BAC7a) 10Madrid 1976
Código EUNSA	Código de Derecho Canónico. Edición anotada, a cargo de LOMBARDIA, P. y ARRIETA, J.I., EUNSA, Pamplona 1983
ComCentConc	Commissio Centralis coordinandis post Concilium laboribus et Concilii decretis interpretandis
ComEx	Comentario Exegético al Código de Derecho, ed. MARZOA, A.--MIRAS, J.-- RODRIGUEZ-OCANA, R., I--V, Pamplona 1996
Comm	Communicationes, ed. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici recognoscendo, Typ. Pol. Vat. 1969 kk.
ComMigr	Pontificia Commissio de Spiritualibus migratorum atque itinerantium cura
Communio	Communio. Collezione di ricerche storiche sulla struttura organica della Chiesa, Roma 1957 kk.
ComRelMiss	Commentarium pro Religiosis et Missionariis, Roma 1920 kk.
Conc. Vat. I.	Concilium Vaticanum I
ConsPubl EcclNeg	Consilium pro Publicis Ecclesiae Negotiis
Const.	Constitutio
Const.Ap.	Constitutio Apostolica
CORONATA	CONTE CORONATA, M., Institutiones iuris canonici, Torino, I--IV, [4]1950--1956; V, [3]1952
CORONATA De sacramentis	CONTE CORONATA, M., Institutiones iuris canonic. De sacramentis, Torino, I--II, [2]1949-- 1951; III, [3]1957
Cprop	Congregatio pro Gentium Evangelizatione
Curso matr.proc.	AAVV., Curso de derecho matrimonial y procesal canónico para profesionales del foro, I- (Bibliotheca Salamanticensis. Estudios 10-), Salamanca 1975 kk.
Csjt	1974. évi I. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről
-- D --	
DDC	Dictionnaire de droit canonique, publié sous la direction de NAZ, R., I--VII, Paris 1935--1965
Decis.	Decisio
Decl., Declar.	Declaratio
Decr.	Decretum

DEL GIUDICE	DEL GIUDICE, V., Nozioni di diritto canonico, [12]Milano 1970
DEL PORTILLO	DEL PORTILLO, A., Laici e fedeli nella Chiesa, Milano 1969
DH	Dignitatis humanae, a II. Vatikáni Zsinat nyilatkozata a vallásszabadságról
DiplLex	Diplomáciai és nemzetközi jogi lexikon, szerk. HAJDU GY., [2]Bp. 1967
Dir.Eccl	Il Diritto Ecclesiastico, Roma 1890 kk.
Diss.	Dissertatio
Doc.	Documentum
DS	DENZINGER, H.--SCHÖNMETZER, A., Enchiridion Symbolorum, Definitionum et Declarationum de rebus fidei et morum, [32]Barcinone--Friburgi Brisgoviae--Romae--Neo Eboraci 1963
DV	Dei Verbum, a II. Vatikáni Zsinat hittani rendelkezése az isteni kinyilatkoztatásról
-- E --	
ed.	edidit, editio, edited by
EK	Egyházmegyei Körlevelek
EKRA	Egyházmegyei Katolikus Rendelkezési Alap
Enc.	Encyclica
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
Ep.	Epistola
EphIurCan	Ephemerides Iuris Canonici, Roma 1945 kk.
EPSZ	Egyházmegyei Papi Szenátus
ET	Az Egyházi Törvénykönyv. A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal, szerkesztette, fordította és a magyarázatot írta ERDŐ P., [4]Bp. 2001
ESCUDERO	ESCUDERO, G., Il nuovo diritto dei religiosi, [2]Roma 1973
EthSt	Erfurter Theologische Studien, Leipzig 1956 kk.
EUNSA	Ediciones Universidad de Navarra, Sociedad Anónima
EV	Enchiridion Vaticanum, Bologna 1976 kk.
-- F --	
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations (Az Egyesült Nemzetek Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete)
-- G --	
GE	Gravissimum educationis, a II. Vatikáni

Zsinat nyilatkozata a keresztény
nevelésről

GHIRLANDA, De ordine GHIRLANDA, G., De Ecclesiae munere
sanctificandi. De ordine. Adnotationes in
Codicem, Romae 1983

GORDON De recursibus GORDON, I., De recursibus administrativis
in novo Codice, Romae 1983 (PUG jegyzet)

GORDON Novus processus GORDON, I., Novus processus nullitatis
matrimonii. Iter cum adnotationibus,
Romae 1983

GOYENECHE GOYENECHE, S., De processibus. Breves
adnotationes ad L. IV Codicis Iuris
Canonici, I/1, Messanae 1958; I/2 Romae
1959 (pro manuscripto)

GS Gaudium et spes, a II. Vatikáni Zsinat
lelkipásztori rendelkezése az egyház és a
mai világ viszonyáról

-- H --

Handbuch Handbuch des katholischen Kirchenrechts,
Hrsg. Von LISTL, J.-- MÜLLER, H.--
SCHMITZ, H., Regensburg 1983

HDIEO Histoire du Droit et des Institutions de
L'Église en Occident, dir. LE BRAS, G.--
GAUDEMET, J., Paris 1955 kk. (eddig 12
kötet)

HEIMERL--PREE HEIMERL, H.--PREE, H., Kirchenrecht.
Allgemeine Normen und Eherecht, Wien--New
York 1983

HEUMANN--SECKEL HEUMANN, H.--SECKEL, E., Handlexikon zu
den Quellen des römischen Rechts,
[11]Graz 1971

Hrsg. Herausgegeben
HWbPh Historisches Wörterbuch der Philosophie,
Hrsg. RITET, J., Darmsstadt (Basel) 1971
kk. (eddig 6 kötet)

-- I --

IAEA International Atomic Energy Agency
(Nemzetközi Atomenergia Ügynökség)

ICOMOS International Council of Monuments and
Sites (Műemlék és Emlékhelyek Nemzetközi
Tanácsa)

IKZ Communio Internationale Katholische Zeitschrift
„Communio”, Frankfurt 1972 kk.

Il diritto AAVV., Il diritto nel mistero della
Chiesa, I--IV (Quaderni di
„Apollinaris” 1--4) Roma 1979--1981

IM Inter mirifica, a II. Vatikáni Zsinat
határozata a tájékoztató eszközökről

Informationes SCRIS	Informationes Sacrae Congregationis pro Religiosis et Institutionis Saecularibus, Bollettino d'informazione, Cittá del Vaticano 1974 kk
Interpr.	Interpretatio
IusCan	Ius Canonicum, Pamplona 1961 kk.
-- J --	
JONE	JONE, H., Gesetzbuch des kanonischen Rechtes. Erklärung der Kanones, I--III, Paderborn 1939--1940
Jurist	The Jurist, Washington 1941 kk.
-- K --	
k., kán.	kánon
Kanon	Kanon. Jahrbuch der Gesellschaft für das Recht der Ostkirchen, Wien 1973 kk. (eddig 5 kötet)
KathSozL	Katholisches Soziallexikon, Hrsg. KLOSE, A.--MANTL, W.--ZSIFKOVITS, V., 2Innsbruck--Graz stb. 1980
kk.	következôk
-- L --	
La normativa	La normativa del nuovo Codice, a cura di CAPELLINI, E., Brescia 1983
La nuova legislazione	AAVV., La nuova legislazione canonica. Corso sul Nuovo Codice di Diritto Canonico, 14--25 febbraio 1983 (Studi Urbaniana 19), Roma 1983
Leges	Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae, ed. OCHOA, X.,--ANDRÉS, D., I--VII, Roma 1966--1994
LG	Lumen gentium, a II. Vatikáni Zsinat hittani rendelkezése az egyházzól
Litt.	Litterae
Litt.Ap.	Litterae Apostolicae
Litt.circ.	Litterae cirulares
LThK	Lexikon für Theologie und Kirche, Hrsg. HÖFER, J.--RAHNER, K., I--XI, 2Freiburg 1957--1967
LThK Vat II	Lexikon für Theologie und Kirche. Das Zweite Vatikanische Konzil, Dokumente und Kommentare, I--III, Freiburg--Basel--Wien 1967--1968
LÜDICKE, Eherecht	LÜDICKE, K., Eherecht. Canones 1055--1165, Essen 1983
-- M --	
MICHIELS	MICHIELS, G., Normae generales iuris

canonici, I--II, Lublin 1929
 MKPK Magyar Katolikus Püspöki Kar
 MKPK, Kieg. A Magyar Püspöki Konferencia Kiegészítő
 Szabályai az Egyházi Törvénykönyvhöz, Bp.
 1994
 MonEccl Monitor Ecclesiasticus, Roma 1876 kk.
 MOSIEK, Eherecht MOSIEK, U., Kirchliches Eherecht
 [3]Freiburg 1976
 MOSIEK, Verfassungsrecht MOSIEK, U., Verfassungsrecht der
 Lateinischen Kirche, I--III.
 Freiburg 1975--1978
 MÖRSDORF, Lehrbuch MÖRSDORF, K., Lehrbuch des Kirchenrechts
 auf Grund des Codex Iuris canonici,
 München--Paderborn--Wien, I. 111964; II,
 [12]1967; III, [11]1979
 MÖRSDORF, Rechtssprache MÖRSDORF, K., Die Rechtssprache des Codex
 Iuris Canonici, Paderborn 1937 (újnyomás
 1967)
 MP Motu proprio
 MThSt kan.Abt. Münchener Theologische Studien,
 kanonistische Abteilung, München 1951 kk.
 MünstKomm Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris
 Canonici, Hrsg. Von LÜDICKE, K., Essen
 1985 kk.

-- N --

n., nr. numerus
 NAVARRETE, Problemata NAVARRETE, U., Quaedam problemata
 actualia de matrimonio, [3]Romae 1980
 NEUMANN NEUMANN, J., Grundriss des katholischen
 Kirchenrechts, Darmstadt 1981
 Norma AAVV., La Norma en el Derecho Canónico.
 Actas del III Congreso Internacional de
 Derecho Canónico. Pamplona, 10--15 de
 octubre de 1976, I--II, Pamplona 1979
 NSZK Német Szövetségi Köztársaság
 Nuevo Derecho AAVV., Nuevo Derecho Canónico. Manual
 universitario (BAC 445), Madrid 1983
 Nuntia Nuntia, ed. Pontificia Commissio Codici
 Iuris Canonici Orientalis recognoscendo,
 Città del Vaticano 1975 kk.

-- O --

OBP Ordo Baptismi Parvulorum
 OCHOA, Index OCHOA, X., Index verborum ac locutionum
 Codicis Iuris Canonici, Romae 1983
 OE Orientalium Ecclesiarum, a II. Vatikáni
 Zsinat határozata a keleti katolikus
 egyházakról
 OICA Ordo Initiationis Christianae Adultorum

OJETTI	OJETTI, B., Commentarium in Codicem Iuris Canonici, I--IV, Romae 1927--1931
O.L.T.	Országos Liturgikus Tanács
Orientalium Dignitas	Orientalium Dignitas. A XIII. Leó pápa által kiadott „Keletiek méltósága” kezdetű apostoli levél centenáriuma alkalmából tartott szimpozium anyaga 1994. november 2--4, szerk. OROSZ L., Nyíregyháza 1995
OT	Optatum totius, a II. Vatikáni Zsinat határozata a papnevelésről
-- Ö --	
ÖAKR	Österreichisches Archiv für Kirchenrecht, Wien 1950 kk.
-- P --	
part.	particularis, -e
PC	Perfectae caritatis, a II. Vatikáni Zsinat határozata a szerzetesi élet korszerű megújításáról
PCCS	Pontificium Consilium de Communicationibus Socialibus
PCDecri	Pontificia Commissio Decretis Concilii Vaticani II Interpretandis
PCI	Pontificia Commissio ad Codicis Canones Authentice Interpretandos
PCLTI	Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis
Per	Periodica de re morali, canonica, liturgica, Roma 1905 kk.; Periodica de re canonica
PL	Patrologia Latina, Paris 1878 kk.
PM	Pápai Megnyilatkozások, Bp. 1980 kk.
PO	Presbyterium ordinis, a II. Vatikáni Zsinat határozata a papi szolgálatról és életről
PontConsUnit Christ	Pontificium Consilium ad Unitatem Christianos fovendam
Pont.Univ.	Pontificia Universitatis
PRIMETSHOFER, Ordensrecht	PRIMETSHOFER, B., Ordensrecht, [2]Freiburg 1979
Ptk	1977. évi IV. törvény a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről
PUG	Pontificia Universitas Gregoriana
PUL	Pontificia Universitas Lateranensis
-- R --	

RD	Római Dokumentumok, Bp. 1991 kk.
RDC	Revue de droit Canonique, Strasbourg 1951 kk.
Rescr.	Rescriptum
Resp.	Responsum
RevEspDerCan	Revista Española de Derecho Canónico, Salamanca 1946 kk.
ROBERTI	ROBERTI, F., De processibus, I, [4]In Civitate Vaticana 1956
RUF	RUF, N., Ds Recht der katholischen Kirche nach dem neuen Codex Iuris Canonici, für die Praxis erläutert, Freiburg--Basel-- Wien 1983
RR	Rota Romana
-- S --	
SANTORO PASSARELLI	SANTORO PASSARELLI, F., Dottrine generali del diritto civile, [9]Napoli 1977
SC	Sacrosanctum Concilium, a II. Vatikáni Zsinat rendelkezése a szent Liturgiáról
SC CausS	Sacra Congregatio pro Causis Sanctorum
SC Cler	Sacra Congregatio pro Clericis
SC Consist	Sacra Congregatio Consistorialis
SC Cult	Sacra Congregatio pro Cultu Divino
SC Ep	Sacra Congregatio pro Episcopis
SC Fid	Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei
SCHERMANN,	SCHERMANN E., Szerzetesjog, Pannonhalma 1927
SCHWENDENWEIN	SCHWENDENWEIN, H., Das neue Kirchenrecht. Gesamtdarstellung, Graz--Wien--Köln 1983
SC InstCath	Sacra Congregatio pro Institutione Catholica
SC Off	Sacra Congregatio S. Officii
SC Prop	Sacra Congregatio pro Gentium Evangelizatione seu de Propaganda Fide
SC Rel	Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus
SC Sacr	Sacra Congregatio de Disciplina Sacramentorum
SC SacrCult	Sacra Congregatio pro Sacramentis et Cultu Divino
SC Stud	Sacra Congregatio de Seminariis et Universitatibus Studiorum
SecrChristUnit	Secretariatus ad Christianorum unitatem fovendam
SecrNonCred	Secretariatus pro non credentibus
SecrStat	Secretaria Status seu Papalis
SignAp	Supplementum Tribunal Signaturae Apostolicae
SIPOS, Enchiridion	SIPOS, S., Enchiridion iuris canonici,

[6]Romae 1954

SIPOS, Perrendtartás SIPOS I., Egyházi perrendtartás köteléki,
felszentelés elleni és büntető ügyekben,
[3]Pécs 1943

SIPOS--GÁLOS SIPOS I.--GÁLOS L., A katolikus
házasságjog rendszere a Codex Iuris
Canonici szerint, [4]Bp. 1960

SPaenAp Sacra Paenitentiaría Apostolica

SRR Sacra Romana Rota

SRR Dec Sacrae Romanae Rotae Decisiones seu
Sententiae, Roma 1909 kk.

StCan Studia Canonica, Ottawa 1967 kk.

STh Summa Theologica

StudGiur Studi Giuridici, Città del Vaticano 1977
kk.

-- SZ --

SZ. szám

SZEMÉLYI SZEMÉLYI J., Egyházjog, I. Személyi jog,
II. Egyházi alkotmányjog, Bp. 1982
(Katolikus Teológiai Főiskolai Jegyzetek)

-- T --

ThGl Theologie und Glaube, Paderborn 1909 kk.

ThPQ Theologisch-praktische Quartalschrift,
Linz 1848 kk.

Typ.Pol.Vat. Typis Poliglottis Vaticanis

-- U --

UA. Ugyanaz

UNESCO United Nations Educational, Scientific
and Cultural Organization (Az Egyesült
Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és
Kulturális Szervezete)

UNIDO United Nations Industrial Development
Organization (Az Egyesült Nemzetek
Iparfejlesztő Szervezete)

UR Unitatis redintegratio, a II. Vatikáni
Zsinat határozata az ökumenizmusról

URRUTIA, Codicis liber III URRUTIA, F. J., „De Ecclesiae munere
docendi" (Codicis liber III: cc. 747--
833). Synopsis lectionum et Commentarium,
Romae 1983

URRUTIA, De normis URRUTIA, F. J., De normis generalibus.
Adnotationes in Codicem: Liber I, Romae
1983

-- V --

VAN HOVE De consuetudine VAN HOVE A., De consuetudine. De temporis
supputatione (Commentarium Lovaniense in

Codicem Iuris Canonici, Volumen I, Tomus
II) Mechlinie--Romae 1933

VERMEERSCH-- CREUSEN VERMEERSCH, A.-CREUSEN, J., Epitome iuris
canonici, Mechliniae--Romae, I, [8]1963;
II, [7]1954; III, [7]1956

-- W --

WEGAN, Ehescheidung WEGAN, M., Ehescheidung. Auswege mit der
Kirche, Graz--Wien--Köln 1982

WERNZ--VIDAL WERNZ, FX.--VIDAL, P., Ius canonicum,
Romae, I, [2]1952; II, [3]1943; III,
1933; IV/1, 1934; IV/2, 1935; V,
[3]1946;; VI, [2]1949; VII, [2]1951

WTO World Tourism Organization
(Idegenforgalmi Világszervezet)

-- Z --

ZSK Zsinati Könyv

ZRG Kan Zeitschrift der Savigny-Stiftung für
Rechtsgeschichte. Kanonistische
Abteilung, Weimar 1911 kk.

VI.R.J. Regula Iuris in Libro Sexto

=====

=====

1. §. A KÁNONJOG TUDOMÁNYA

1. A JOG ÉS A JOGTUDOMÁNY

a. A jog fogalma

1 „Iuri operam daturum prius nosse oportet, quid sit ius”[1] -- aki
joggal akar foglalkozni, annak először is azt kell tudnia, hogy mi a
jog. A jog pedig Celsus ôsi mondása szerint „a jónak és a méltányosnak
a művészete” (Dig. 1. 1. 1. pr.), vagy Dante szavával élve „egyik
embernek a másikhoz való dologi és személyes viszonya, melynek
sértetlen megtartása megôrzi, meg nem tartása pedig megrontja az emberi
társadalmat”[2]. Noha a mai jogfilozófiaknak éppen a jog definíciója
az egyik legnagyobb nehézsége, nem foghatunk a kánonjog
tanulmányozásához anélkül, hogy legalább megközelítôlegesen ne vázoljuk
a jog fogalmát.

2 A pozitív (tételes) jog jelensége az egyik elterjedt meghatározás
szerint nagy vonalakban úgy írható le, mint a társadalmi viselkedést
szabályozó, intézményesen kiadott és szavatolt, vagy legalábbis
intézményesen szavatolt normák rendszere. A pozitív jognak ez a
valósága feltételezi az intézményes működésre képes társadalom, vagyis
bizonyos alapelvek szerint tartósan megszervezett embercsoport létét,
melynek rendjéből a közösség céljának megfelelően fakadnak azok a

követelmények, melyeket a pozitív jogszabályoknak konkretizálniuk kell. Ezt a pozitív jogot megelőző, ahhoz képest elsődleges és meghatározó jelentőségű követelményrendszert, azokat az elveket, melyek szerint az emberek sokasága intézményes társadalommá szerveződik, nem lehet mereven elválasztani a jog világától. Ezért sokan erre is alkalmazzák a jog elnevezést, s vele kapcsolatban intézményes jogról (vagy strukturális jogról, lényegi jogrendről) szólnak, méltán hangsúlyozva ezzel, hogy a jog valósága tágabb a tételes jogszabályok összességénél (melyet formális jogrendnek is szokás nevezni)[3].

3 A tételes jogi normák parancsolóak (imperatívák), vagyis nem leírják, hogy általában az emberek hogyan viselkednek, hanem előírják, hogy hogyan kell viselkedniük. E normákra jellemző az általánosság, hiszen tényállástípusokat alkotnak és szabályoznak, s nem vehetik teljesen figyelembe az egyes esetek egyediségét; ezért is nélkülözhetetlen az esetek egyedi sajátosságainak bizonyos tekintetbevételét lehetővé tevő záradékok, „kiskapuk” rendszere. A jogi szabályrendszernek az emberi viselkedést megszabó egyéb normatív szisztémáktól (erkölcs, illem) részben eltérő megkülönböztető jegyei: az intézményes szankcionáltság, vagyis az a tény, hogy követését meghatározott eljárás szerint alkalmazásra kerülő szankciók biztosítják (bár ez nem feltétlenül jelent mindig fizikai erővel való kikényszeríthetőséget); az interszubsztantivitás (hiszen az alanyok közti viszonylatokat szabályozza s nem az ember önmagához való belső viszonyulását); valamint a külsőség (hiszen elsősorban az érzékileg tapasztalható, külső megnyilvánulások érdeklik, a gondolatok és szándékok inkább csak a külső megnyilvánulásokhoz való viszonyukban).

4 Ezt a pozitív normarendszert egyes terminológiák szerint (és ez az általánosabb) objektív jognak (tárgyi jognak), más terminológiák szerint normatív jognak nevezik. Ha ez az objektív jog általános normáiban vagy az azok keretében kiadott egyedi intézkedésekben egyes személyek számára valamely cselekvést vagy ennek elhagyását írja elő, jogi kötelezettségről, ha pedig szabadságot biztosít bizonyos cselekvésekre, nem cselekvésre, vagy igényeink kielégítését szavatolja, szubsztantív jogról (alanyi jogról) szokás beszélni.

5 Szólnunk kell olyan alanyi jogokról és köteleességekről is, amelyek megelőzik a tételes jogot, sőt nem vezethetők le az „intézményes jog” valóságából sem, hanem annak mintegy alapfeltételeit alkotják. Így maguk is valamiképpen a jog világához kapcsolódnak. Ezeknek a jogoknak és kötelezettségeknek az alapját az emberek közti igazságos rend olyan követelményei képezik, melyeket együttesen a katolikus egyházjogban természetjognak neveznek. Valóban, a pozitív jogi normarendszer nem végső szabálya önmagának. Az emberek csoportjának a tételes jog kialakulásához szükséges társadalommá intézményesülése sem a lét tágabb összefüggéseiből kiszakítható folyamat. A mereven felfogott jogi institucionalizmus (vagyis az intézményes és tételes jog megkülönböztetésén alapuló elmélet) éppen azzal szolgáltatott alapot sokak bírálatára, hogy ettől az összefüggéstől eltekintett. Ha viszont

az intézményes vagy strukturális jogot úgy fogjuk fel, hogy annak alapját az emberi személy valóságából, méltóságából, az emberek közti igazságos rend szükségletéből adódó kívánalmak alkotják, akkor elmondhatjuk, hogy az intézményes jog a teremtet valóság rendjében gyökerezik, a rá épülő tételes jog pedig „norma normata”, vagyis olyan szabály, mely más szabályokhoz igazodik. Egyrészt az intézményes jog társadalmi valóságához, másrészt azon keresztül, de közvetlenül is az emberek közti igazságos rend alapvető követelményeihez. Ezért a tételes jog megalkotása és alkalmazása sem történhet önkényesen, hanem igazodnia kell pl. a fizikai, biológiai, pszichológiai, társadalmi törvényszerűségekhez, figyelembe kell vennie ez etika szempontjait[4].

6 Ha a tételes jog előírásai nem az adott társadalomban működő intézményes jogra épülnek, társadalmilag irreálisakká válnak, s aligha van esélyük a tényleges érvényesülésre, vagyis arra, hogy a társadalmi viselkedést valóban szabályozzák. Ha viszont az igazságosság alapvető követelményeivel, az erkölcs kívánalmaival, a „természetjoggal” kerülnek ellentétbe, akkor nem lehetnek erkölcsileg kötelezőek. Ámde a reális érvényesülés esélye és a szabályok etikai minősége össze is függ egymással, mégpedig a keresztény szemlélet szerint nem pusztán azért, mert az etikai értéktudat a társadalom valóságának része és kifejezője, hanem mivel végső soron az emberi együttélés alapvető törvényszerűségeit ugyanaz a Teremtő rendezi, aki egyben az objektív valóságot átjáró erkölcsi értékeknek is végső forrása. A tételes jogot megelőző, de a jog számára is parancsoló erővel rendelkező tényezőknek a feltárása elsősorban az egyes szaktudományok (természettudományok, szociológia, pszichológia, etika, morálteológia stb.) feladata, de figyelembevételük elől a jogi élet egyetlen szintjén sem lehet mereven elzárkózni. Állandó erőfeszítést igénylő probléma, hogy ezeknek a szempontoknak az érvényesítése a jogrendszeren belül hogyan biztosítható.

b. A jogtudomány

7 A jog konkrét, történelmileg változó tartalmával a jogi szaktudományok foglalkoznak. Közülük első, időrendben és gyakorlati jelentőségben egyaránt, a tételes jogtudomány, vagy egyszerűen jogtudomány, mely egy konkrét jogrenden belül érvényes jog tartalmát fejt ki. A tételes jog megismerésére, logikus megértésére és bemutatására törekszik, nem mondva le a társadalmi és történeti magyarázatról sem. Olyan jogi rendszert igyekszik felvázolni, mely céljára való tekintettel megalapozott. A jogi módszer, vagyis a jogtudományra jellemző sajátos megismerési mód központi meghatározója a jogalkalmazás igénye. Az adott jogrend keretében azt kell ugyanis megállapítani, hogy a konkrét egyedi esetben mi a jogos. Ebből a célból az esetet a jogszabályokhoz kell viszonyítani. Tehát meg kell vizsgálni, hogy mik benne a jogilag jelentős elemek, tisztázni kell, hogy mi az erre vonatkozó jogszabály pontos tartalma, majd a tényállást a jogszabály szerint minősíteni kell. Ennek során a jogszabályokat különböző eljárások segítségével magyarázni kell. Ha szükséges

jogszabályok hiányoznak, meg kell alkotni őket, ha a meglevők alkalmazása tarthatatlan következményekkel jár, helyesbíteni kell őket.

8 A joggal foglalkozó egyéb tudományok nem elsősorban a sajátos jogi módszerrel dolgoznak, hanem más tudományok módszerét (is) alkalmazzák a jogi jelenségekre. A jog fejlődésével, ennek okaival a jogtörténet foglalkozik. Ezzel szorosan érintkezik a jogot szociológiai okaiban, a társadalom hatásrendszerében vizsgáló jogszociológia. Megjegyzendő, hogy a jogszociológiának mint tudománynak erősen el kell vonatkoztatnia az egyes konkrét jogrendek intézményeitől, és történelmi keretszempontban kell bizonyos tipikus jogintézmények törvényszerű kapcsolatait keresnie a társadalmi valóság jogon kívüli részével. A jogi szaktudományok körébe tartozik, de a legkevésbé önállósult, a jogpolitika tudománya. Ez a jog céljaival és ezekhez mért helyességével foglalkozik, de nem a legteljesebb általánosságban, mert ez már a jogfilozófia területe, nem is az egyes konkrét jogszabályoknak az adott jogrend egy általánosabb normájához való viszonyítása szintjén, hiszen ez még a tételes jogtudomány feladata, hanem a kettő közötti közbűlső nagyságrendben: az egyes társadalmi célkitűzések jogi megvalósításának törvényeit igyekszik megállapítani.

2. A KÁNONJOG

a. A kánonjog fogalma

9 Kánonjognak tágabb értelemben a keresztény egyházak, szűkebb értelemben a katolikus egyház jogát nevezzük. A név a görög kanón (szabály, zsinórmérték) szóból ered, melyet az ókeresztény kortól fogva sajátosan az egyházfegyelmi szabályok megjelölésére is alkalmaztak[5]. Hogy az egyház jogát mennyiben minősítjük jognak, az attól függ, milyen a jogról alkotott fogalmunk. Ha a jogot elég tágan és egyúttal a természetfeletti valóság felé nyitottan írjuk le, akkor a kánonjog beletartozhat a jog kategóriájába, bár az egyház jellegének megfelelően igen speciális jog.

10 Az egyházat intézményes működésre képes, szerves egységként megformáló alapelvek és folyamatok Krisztus akaratából fakadnak, a Szentlélek működése révén építik fel Isten népét. Az egyház a szó fent jelzett intézményes, strukturális értelmében jogi valóság, mert Krisztus egységes egészként alapította meg, melynek saját rendje és célja van, mely az egyéneket egyetlen új közösséggé teszi. Ugyanakkor az egyház intézményes valósága olyan strukturális jogi elemeket is tartalmaz, melyek az emberi személy mivoltából, alapvető jellegéből fakadnak. E két különböző intézményesítő tényező ötvöződése az egyházban a teremtés és a megváltás összefüggésével magyarázható.

11 Az egyház sokrétű, az emberi együttélés igazságos rendjének Teremtő szabta általános követelményeitől meghatározott, az isteni alapító akarat révén szükséges renddel és megfelelő céllal ellátott, kegyelmi adományok által strukturált és így szerves egységgé vált valósága az

alapja a tételes egyházjog kialakulásának. Tételes egyházi jognak azoknak a jogszabályoknak az összességét szokás nevezni, melyeket a katolikus egyház illetékes szervei adtak ki vagy érvényesítenek, s amelyek ennek az egyháznak a szervezetét, működését és tagjainak az egyház sajátos céljaival kapcsolatos tevékenységét szabályozzák. Mivel azonban az egyházban a közösség alapvető struktúrája, az „intézményes jog” egybeesik magának az egyháznak a lényegével, a formális, pozitív jogszabályok összességét még a módszertani áttekinthetőség kedvéért sem lehet elvonatkoztatni a strukturális jog valóságától. A tételes egyházjogi szabályok nem alkothatnak olyan zárt rendszert, melyben ne lenne helye mindenkor és minden ponton az Alapító által kitűzött cél (a „lelkek üdvössége”) és az általa meghatározott látható és kegyelmi szerkezet követelményeinek.

12 Az egyházjognak ezt a kettős valóságát, az egyház krisztusi alapításra visszamenő eredendő strukturáltságát és az erre épülő tételes jogszabályok együttesét különös hangsúllyal mutatja be II. János Pál pápa az Egyházi Törvénykönyvet kihirdető apostoli rendelkezésében, ahol a Codexet „a kinyilatkoztatás és a hagyomány jogi és törvényhozói örökségén alapuló” törvényhozói okmánynak nevezi, melynek „az egyház hierarchikus és szerves struktúrájának az isteni alapítótól meghatározott vagy az apostoli, illetve egyéb nagyon régi hagyományon alapuló alapvető elemein, valamint az egyházra bízott hármas feladat gyakorlására vonatkozó legfőbb elveken kívül... bizonyos szabályokat és cselekvési normákat is meg kell határoznia” (Const. Ap., *Sacrae disciplinae leges*, 1983. I. 25: AAS 75, 1983, Pars II, XI; magyarul: ET 39--41). Még részletesebben szól azonban erről az új törvénykönyvet bemutató beszédében, kifejtve, hogy „ha az egyház -- Krisztus teste -- szervezett együttes, ha a tagok és funkciók... sokféleségét foglalja magában, ha a nagyszámú részegyházban megsokszorozódik, akkor annyira sűrű benne a kapcsolatok szövedéke, hogy már jelen van benne, már nem hiányozhat belőle a jog. Az átfogó és lényegi értelemben vett jogról beszélek, mely megelőzi a szó sajátos értelmében kánoni meghatározásokat, levezetéseket vagy alkalmazásokat. A jogot ezért nem lehet úgy felfogni, mint idegen testet, feleslegessé vált felépítményt vagy vélt evilági igények maradványát. A jog az egyház életének természetéhez tartozik” (Alloc., 1983. II. 3, nr. 8: AAS 75, 1983, Pars I, 461).

13 Az egyházi jogtudomány hagyományosan mind az isteni, mind az egyházi szervek által alkotott emberi jogot valódi jognak minősíti. Ezek szerint a kánonjog rendszerében e két jogszabálytípusnak a harmonikus együttese valósul meg. Ám a természetnek a Teremtő akaratát magában hordozó rendje és a kinyilatkoztatás egész tartalma nem minősíthető jognak, hanem csupán az emberi társadalomnak, a jelen esetben az egyházi társadalomnak az az igazságos rendje, amely ezekben a forrásokban kötelezőként jelenik meg. Az egyház vonatkozásában ez legfőképp az alapító, Krisztus akaratából, a tőle nyert küldetésből fakad, mely az egész egyházjog feltétlen zsinórmértéke és kötelező erejének alapja. A kinyilatkoztatás forrásaiban (Szentírás,

szenthagyomány) ennek az isteni jognak a tartalma a technikai értelemben vett jogi formától jelentősen különböző alakban található meg. Ahhoz, hogy az egyházi jogrendben érvényesíthető legyen, a jogra jellemző sajátos formában és eljárásokkal kell alkalmazni.

14 Erre a belső feszültségre kínált megoldást a harmincas években Vincenzo del Giudice elmélete, aki szerint az egyházi jogrend kizárólag olyan szabályokból áll, melyeket formálisan az erre jogosult egyházi szervek bocsátottak ki. Így az isteni jog normáit az egyházban csak akkor lehet valódi jogszabálynak tekinteni, ha a kánoni jogrend megfelelő alakításokkal magáévá tette őket, egyébként kötelező erejük inkább az erkölcs területén áll csak fenn. Ez a felfogás a kánonjogászt és a krisztushívőket az egyházi hatósággal szemben a tétlen várakozás álláspontjára ítélte, hiszen annak a kérdésnek a vizsgálatát, hogy az ember által kibocsátott egyházi jogszabályok kielégítően kifejezik-e az egyházi közösség életével kapcsolatos isteni akaratot, vagy esetleg feszültségben állnak vele, más tudományágak, elsősorban a teológia területére utalta.

15 Árnyaltabban közelítette meg a problémát a zsinat utáni időben Javier Hervada, aki a jog kiemelkedően történelmi jellegéből kiindulva alkotta meg elméletét. Szerinte az isteni jog annyiban tekinthető a szó szoros értelmében jognak, amennyiben az ebben a világban élő egyház közösségében működik. Az isteni jog akkor nyer történelmi hatékonyságot, mikor az egyház tudatára ébred a benne foglalt konkrét tartalmi gazdagságnak. Ebben a folyamatban a tanítóhivatal kitüntetett szerepén kívül megvan a maga része a teológiai és egyházjogi tudománynak, a krisztushívők hitbeli meggyőződésének és gyakorlatának is. Tehát az egyházjogban nem csupán akkor van szerepe az isteni jognak, ha tételes szabály formájában kanonizálták, hanem úgy is működik mint a hatályos jog kritikájának mércéje és az egyházi szervezet s az egész jogszabályalkotás fejlődésének ösztönzője. Ennek a működésnek a terét a jogrendben technikailag azok a szabályok hivatottak biztosítani, melyek a jog érvényességéről és alkalmazásáról rendelkeznek. A kánonjognak ezekre a sajátos mechanizmusaira jellemző vonásainak tárgyalása kapcsán (2. § 2. c) még visszatérünk.

16 Az egyházjog sajátos jellegének tisztelete a zsinat után egy másik sajátos problémát is felvetett. A kánonjogászok közül sokan, attól az igénytől vezetve, hogy elkerüljék az egyházjognak az egyház teológiai valóságával összeférhetetlen filozófiai és jogi elméletek alapján való művelését, magának a kánoni jognak a fogalmát is kizárólag az egyház teológiai természetéből kísérelték meg levezetni. A jogfilozófia és a jogelmélet szerepét az egyházjog vonatkozásában legradikálisabban a müncheni iskola Klaus Mörsdorf elméletéből kiinduló képviselői, pl. Eugenio Corecco és Winfried Aymans vitatták. Ezek a szerzők a II. Vatikáni Zsinat felhívását a kánonjognak ez egyház misztériumát szem előtt tartó bemutatására (OT 16) úgy kívánták követni, hogy állították: a kánonjog nem nevezhető jognak ugyanabban az értelemben, mint a világi jogrendek, s az egyházjog fogalmához nem is lehet eljutni egy

általánosan érvényes jogfogalom megkülönböztető jegyekkel való ellátása útján. Ezzel az irányzattal szemben jelentős kritikát hangoztattak mind az ún. olasz laikus iskola magas szintű jogi képzettségű képviselői, pl. Pietro d'Avack, Orio Giacchi, Pietro Gismondi, mind a navarrai iskola továbbfejlesztett keresztény természetjogi elméletet valló vezető egyházjogászai, pl. Javier Hervada vagy Pedro Lombardía[6].

17 A legutóbbi években a zsinat utáni vitákból leszűrt tanulságok alapján számos szerző -- pl. Velasio De Paolis, Adolfo Longhitano, Salvatore Lener, Gerhard Luf -- kezd egyetérteni abban, hogy a teológiai megközelítés nem akadályozza az általános emberi fejlődés során kialakult nyelvezet alkalmazását, s nem követeli meg feltétlenül, hogy az egyház vonatkozásában magát a jog fogalmát is a kinyilatkoztatásból vezessük le. Sőt éppen teológiai okból látszik szükségesnek az emberi cselekvés olyan általános antropológiai síkjának figyelembevétele, melyből a jogi rendezettség alapvető követelményei levezethetők. Ez lehetővé teszi az egyházjognak egy olyan általános, formális jogfogalomhoz való kapcsolását, mely a világi jogot is magában foglalhatja[7].

b. A kánonjog tudománya

18 A kánonjogot a fentiekben vázolt sajátos értelemben jognak tekintve, a kánonjog tudományát is joggal foglalkozó tudománynak foghatjuk fel. Tárgyának speciális jellege azonban kihat módszerére is. Egyfelől a kánonjog akkor vált igazán tudománnyá, amikor a római jog reneszánsza megtermékenyítette az egész középkori jogfelfogást (XII--XIII. sz.), s a kánonjogtudomány azóta is következetesen alkalmazza a jogtudomány módszereit. Másfelől azonban a kánonjog vallási jogrend, szent jog is. Az egyház teológiailag megközelíthető valósága szabja meg lényegi struktúráit. Így a kánonjogásznak sokszor teológiai alapon kell interpretálnia a tételes egyházi törvényt is. Nem is szólva arról, hogy a kánonjog forrásai közt (ld. 7. §. 1 b) mindenkor első helyen a Biblia könyvei és az egyház tradíciója állnak, sőt a tételes egyházi törvények gyakran közvetlenül Istenre hivatkoznak mint törvényhozóra. Ezért a kánonjogtudományt nemcsak a jogtudományok, hanem a teológiai tudományok körébe is be kell sorolnunk.

19 A teológiai módszer alapja a hit mint tanítás, de úgy is mint meggyőződés. A teológia a hitet az egyháztól veszi, közelebbről a tanítóhivataltól. Így számára az egyház a hit közvetlen szabálya. Ez szavatolja a hit távolabbi szabályának, a Szentírásnak és a szenthagyománynak a helyes megértését. A katolikus teológia ezért egyházi jellegű: a Szentírás, a hagyomány és a tanítóhivatal tekintélyéhez kötődik. Arra törekszik, hogy az egyház tanítását tudományosan feldolgozza. Ezért egyrészt az a feladata, hogy a hitre vonatkozó tanítást a hit megismerési forrásaiból pozitív módon megalapozza, és összefüggéseit feltárja, másrészt az, hogy következtetések révén („spekulatív” módon) feldolgozza. A teológiai bizonyítás először az adott kérdésre vonatkozó teológiai helyeket

(forrásokat) állapítja meg, majd ezekből kiemeli a hitigazságokat, végül logikusan feldolgozza őket. Az egyházjog mint teológiai tudomány arra is hivatott, hogy valamit feltárjon Isten és az egyház titkából. Az egyházjogász annyiban dolgozik teológusként, amennyiben kidolgozza a jogi oldalát az egyház valóságának, mely a teológia tárgyát képezi, és amennyiben a dogmatikai és morális adottságokat igyekszik bizonyos fókig kifejezni a jogszabályokban (vö. pl. Const. Ap., Sacrae disciplinae leges, 1983. I. 25: AAS 75, 1983, Pars II, XI; magyarul: ET 41). Ugyanakkor a kánonjogász nem mondhat le a jogi módszer (ld. fent 1. §. 1 b) alkalmazásáról sem.

20 Hasonlóan más jogrendekhez, a kánonjognak is van tételes tudományán (a tételes egyházjogon túli valóság felé módszerében is nyitott tulajdonképpeni kánonjogtudományon) kívül történelme, melyben az intézménytörténet meg a forrás- és irodalomtörténet már külön tudományágak, s bizonyos mértékig alkalmazhatók rá az egyes jogrendeknél tágabb összefüggéseket vizsgáló jogszociológia és jogpolitika eredményei is. Sajátos jellegénél fogva külön teológiája is kialakulóban van. Úgy tűnik, az önállóan művelt egyházjogteológia azon az alapon különböztethető meg a tételes egyházjogtudomány keretében végzett teológusi tevékenységtől, hogy az egyházjogteológia az egyházjog teológiai mivoltával, értékelésével, megalapozásával foglalkozik a maga egészében, az egyházjogtudomány viszont főként az egyes esetek kánonjogi megítéléséhez, a jogalkalmazáshoz és a jogalkotáshoz szükséges következtetések során él teológiai módszerrel (is).

c. A kánonjogtudomány ágai

21 A tételes egyházjogtudomány ágait tárgyuk (az egyházjog, sőt gyakorlatilag az Egyházi Törvénykönyv részei) szerint és ezzel összefüggésben aszerint különböztetjük meg, hogy önálló egészként szokták-e művelni őket. Ezek a főbb ágak: 1) az általános szabályok kifejtése; 2) az Isten népének szerkezetével foglalkozó ún. egyházi alkotmányjog, melyet egyes szerzők személyi jognak neveznek, mások pedig a hierarchikus szerkezetről szóló részre az alkotmányjog, a személyekről általában és a krisztushívőkről szóló részre pedig a személyi jog nevet alkalmazzák; 3) a szerzetesjog, mely az Isten népével kapcsolatos joganyag egy részének önálló egészként művelt területe; 4) a szentségi jog, mely a szentségekkel (és a kultusszal) kapcsolatos alapvető előírásokat tárgyalja; 5) a házasságjog, mely a szentségi jognak nagy gyakorlati jelentőségére való tekintettel önállósult része; 6) a liturgikus jog, mely -- szoros értelemben véve -- a liturgikus cselekmények végzésének kötelező rítusaival foglalkozik, és gyakran inkább a liturgika, mint az egyházjog keretében nyer kifejtést; 7) az egyházi vagyongjog; 8) a büntetőjog; 9) az eljárásjog, mely anyagának legfőbb részére való tekintettel perjog néven vált ismertté; 10) a közigazgatási jog, mely újabban jelentős önállósulás jeleit mutatja; 11) az egyház tanítói feladatával kapcsolatos jog, melynek külön művelésére az 1983-as Egyházi Törvénykönyv szerkezete ad

ösztönzést; 12) a missziós jog, mely az egyház tanítói feladatával foglalkozó jognak és az alkotmányjognak a missziós területekre érvényes sajátos szabályait vizsgálja.

22 Az alkotmányjog fogalmát a fent említett két értelem valamelyikében főként a XIX--XX. századi németajkú egyházjogászok, vagy hazánkban pl. Bánk József használják. Újabban egyesek, pl. Javier Hervada, Pedro Lombardía, az alkotmányjogot úgy fogják fel, mint olyan tudományágat, mely az egyház alapvető jogi struktúrájával foglalkozik, a kánoni jogrendnek azzal a szektorával, mely rangban felülmúlja a jogrend többi részét. Mivel az Egyházi Alaptörvény (ld. 6. §. 2) nem került kiadásra, az ilyen értelmű alkotmányjog külön művelése nem elengedhetetlen. Történnek kísérletek az egyházi családjog önálló tárgyalására is.

d. A kánonjog viszonya más tudományokhoz

23 Az egyházjogtudomány, noha a teológiai tudományok körébe is beletartozik, szempontjában alapvetően eltér a dogmatikától, mert a dogmatika a kinyilatkoztatott igazságokat mint a hit tárgyát vizsgálja, a kánonjog viszont, bár foglalkozik egyes hitigazságokkal, de abból a szempontból tárgyalja őket, hogy előfeltételét vagy tartalmát alkotják azoknak a normáknak, melyek az egyház céljának megvalósulására irányuló tevékenységet szabályozzák.

24 A kánonjog és a morálteológia tárgya egyaránt az emberek viselkedését szabályozó valamilyen normarendszer. Az erkölcszteológia az emberi tevékenységet főként a belső indítékoknak az etikai vagy morális parancsokhoz, törvényekhez való viszonya szempontjából szemléli, s az erkölcsi szabály megsértését az Isten előtti felelősségre tekintettel a belső (lelkiismereti) fórumon vizsgálja. Az egyházjog ellenben a krisztushívők viselkedését az egyház külső, társadalmi rendje, az emberek közti külső viszony szempontjából értékeli. Konkrét, szervezeti formában igyekszik biztosítani az egyház igazságos rendjének hatékonyságát. Így ennek megsértését elsősorban külső fórumon minősíti és olyan szankciót alkalmaz rá, mely a jogi helyzetet, a jog által biztosított javakban való részesedést befolyásolja.

25 Az egyházjog, akárcsak a lelkipásztorkodástan, a „gyakorlati teológia” körébe tartozik, s az egyház lelkipásztori tevékenységével, kibontakoztatásával foglalkozik. Ezen belül azonban a kánonjog ennek a tevékenységnek az intézményesen kiadott vagy jóváhagyott és szavatolt kötelező szabályait vizsgálja, a lelkipásztorkodástan pedig azt kutatja, hogy az adott helyzetnek megfelelően milyen megoldások, eljárási módok javasolhatók a pasztorális munkában. Így az egyházjog előzetes adottságként jelentkezik a lelkipásztorkodástan számára, viszont a lelkipásztorkodástan olyan összefüggésekre hívja fel a figyelmet, melyeket a jogalkotónak célszerű figyelembe vennie az egyházi élet kibontakoztatása érdekében.

26 A kánonjog és az állami egyházjog (ius ecclesiasticum,

Staatskirchenrecht) egyaránt az egyházat érintő jogszabályokkal foglalkoznak, de más-más jogrend ide vonatkozó előírásai képezik tárgyukat. A kánonjog az egyház saját belső jogrendjét, az állami egyházjog pedig az egyházakra és vallási közösségekre vonatkozó állami jogot vizsgálja.

e. A kánonjog oktatása

27 Kánoni jogot ma főként háromféle oktatási intézményben tanítanak: kánonjogi fakultásokon, világi joggal foglalkozó fakultásokon, valamint teológiai karokon és főiskolákon. Az első intézménytípusban a képzés egész tárgyát az egyházjog alkotja: a főtantárgyak a kánoni jog egyes részterületeivel vagy témáival foglalkoznak. E kánonjogi fakultások a katolikus egyház joga legmagasabb szintű oktatásának és kutatásának színhelyei.

28 A világi jogi karokon többfelé szerepel az egyházjog a tantárgyak között az általános jogi műveltség elmélyítése érdekében vagy esetleg az egyházjognak az állami jogéletben játszott szerepe (pl. az egyházi házasságjog állami elismerése) miatt. Azokon a világi jogi karokon, ahol tanítanak egyházjogot, ez vagy kötelező tantárgy vagy szabadon választható kurzus. A világi jogi karokon folyó egyházjogoktatás jellemzője, hogy többnyire megelégszik a kánonjog általános jellemvonásainak ismertetésével és egy vagy néhány jogterület (pl. házasságjog) bemutatásával.

29 A harmadik intézményfajtát, ahol kánonjogot oktatnak, a teológiai főiskolák és a teológiai karok alkotják. Tekintettel az ilyen főiskolák és karok nagy számára, ma a teológiákon folyó egyházjogtanítás a kánoni jog oktatásának legelterjedtebb formája. Az alábbiakban az oktatásnak különösen erre a típusára leszünk tekintettel.

f. A kánonjog oktatásának helyzete a zsinat előtt

30 Az 1917-es Egyházi Törvénykönyv a kánonjogot a papszenteléshez szükséges teológiai tanulmányok kötelező tantárgyai közé sorolta (1365. k. 2. §). Magának a Codexnek a kihirdetése pedig jelentősen hozzájárult az egyházjog teológiai és egyben jogi tudományként való művelésének fejlődéséhez. A kodifikáció elősegítette a kánonjog jogi jellegének tudatosulását, megnövelte az érdeklődést a kánonjogtudomány és az egyházjogi tanulmányok iránt. Ezt a fokozott érdeklődést jelezte, hogy ebben az időszakban számos új kánonjogi fakultás, illetve ehhez hasonló, tudományos fokozatok adására ugyancsak jogosult ún. kánonjogi intézet alakult, pl. 1920-ban Lublinban, 1923-ban Washingtonban és Strasbourghban, 1933-ban Rómában a ferencesek által vezetett Antonianumban és ugyanott még ugyanabban az évben a Hitterjesztési Kongregáció irányítása alatt álló Urbanianán. 1935-ben a Löveni Egyetem egyházjogi részlege emelkedett fakultási rangra. 1940-ben két új egyházi felsőoktatási intézmény alakult egyházjogi karral: a Salamancai Pápai Egyetem és a szaléziak torinói főiskolája, mely azóta Rómába

tette át székhelyét és elnyerte a pápai egyetem címet. A háború után az egyházi jogi szakoktatás terjedésének tendenciája folytatódott: 1947-ben Münchenben alakult kánonjogi intézet, mely 1954-től kezdve a kánonjogi fakultás jogaival rendelkezett. 1960-ban Pamplonában a Navarrai Egyetemen alapítottak kánonjogi kart.

31 Mindezzel párhuzamosan az egyházi jognak a XIX. század során erősen megtépázott tekintélye a jogászvilág szélesebb köreiben ismét növekedni kezdett.

32 Az egyházjog oktatásának módját és jellegét a kánonjogi karok számára XI. Pius pápa 1931. V. 24-én kelt *Deus scientiarum Dominus* kezdetű rendelkezése (art. 29,b. 41,b. 43,b. 45,b: AAS 23, 1931, 253, 257--259), valamint az ehhez fűzött végrehajtási utasítás (SC Stud, Instr., 1931. VI. 12, art. 26,2s. 27,II: uo. 270; stb.) szabályozta. Ugyanez az utasítás szögezte le azt is, hogy a teológiai karokon a főtantárgyak közt szerepel az egyházjog áttekintő bemutatása (*institutiones iuris canonici*: art. 27,I,1,f: uo. 271).

g. Az egyházjog módszerének alakulása a zsinat után

33 A II. Vatikáni Zsinatot követő években mind a szakirodalomban, mind a tömegtájékoztatási eszközökben terjedni kezdett az egyházjog egy fajta leértékelése. Kísérletek történtek az ún. „szeretetegyház” és „jogegyház” szembeállítására, az ekkleziológia és a pasztorálteológia jelentőségének a kánonjog ellenében való hangsúlyozására. A kánonjoggal szemben főként bizonyos egyházi körökben megnyilvánuló ellenszenv igen gyakran éppen annak technikai-jogi jellege ellen irányult. Az ellen a sajátosság ellen, amely századunkban a világi tudomány berkeiben becsületet szerzett az egyházi jognak. Találón állapította meg 1969-ben Maldonado, az ismert spanyol egyházjogász, hogy a nehézségek nem az egyház mivoltának jobb megismeréséből, hanem inkább a jog mivoltának hiányos ismeretéből fakadtak.

34 Maga a zsinat mindenesetre nem az egyházjog szoros értelemben vett technikai kérdéseit helyezi előtérbe, hanem annak megalapozását, vagyis azt a törekvést, hogy magát az egyházjog egészét (és egyes intézményeit) az egyház misztériumának összefüggésében értsük meg és értelmezzük (OT 16). Ez az iránymutatás a kánonjogászokat új erőfeszítésre ösztönözte. A mértékadó szerzők mindnyájan igyekeztek komolyan venni az egyházjog kapcsolatát az egyház titkával. Eltértek és ma is jelentősen eltérnek azonban a nézetek a tekintetben, hogy ki miben látja ennek a kapcsolatnak a lényegét. Ettől az alapvető állásponttól függ azután az egyházjog művelésének és oktatásának módszere is. Különösen akkor problematikus a hatályos egyházjog művelésének módszere, ha valaki az egyházjogot annyira sajátosan és teljesen az egyház lényegéből fakadó valóságnak fogja fel, hogy alkalmazhatatlannak tartja rá a jogelméletben használatos kategóriákat, s úgy véli, hogy a világi értelemben használatos jogfogalom még analóg értelemben sem felel meg az egyházjognak. Ebben az esetben nyitva marad

a kérdés, hogy hogyan lehet a valós egyházi élet számára használhatóan tisztán a kinyilatkoztatás forrásaiból levezetett kategóriákkal helyettesíteni az egyházjogban alkalmazott jogi fogalmakat és technikát, továbbá, hogy hogyan számolhatunk az evilágban vándorló Isten népe természetes arcával, azzal a ténnyel, hogy a kegyelmi rendbe emelt ember az új, kegyelmi közösségben is magával hordozza teremtett társas mivoltának sajátosságait.

h. Következmények az oktatásban

35 Noha az egyházjog oktatását a jogszabályok a zsinatot követően is megkövetelték, a visszaesés jelei kezdtek ezen a téren is megmutatkozni: a kánonjogi karokon csökkent a hallgatók létszáma, egyes teológiai karok és főiskolák felhagytak a kánonjog oktatásával, mások csupán fakultatív tárgyként tartották fenn a jogot. Ezek a tapasztalatok indokolták, hogy a Katolikus Nevelés Kongregációja 1975. IV. 2-án külön körlevélben hangsúlyozta, hogy egyetlen világi papi vagy szerzetesi szemináriumban, illetve teológiai karon sem hiányozhat a kánonjogi tanszék, s hogy az egyházjognak kötelező tárgynak kell lennie, melynek keretében be kell mutatni az egész kánoni jog és az egyes jogintézmények teológiai alapjait, hangsúlyozni kell az egyházjog lelkiületét, lelkipásztori funkcióját. Ismertetni kell a lelkipásztori életben alkalmazásra kerülő egyházjogi elveket és normákat, adott esetben ki kell térni a jogtörténeti és teológiatörténeti összefüggésekre, az ökumenizmust érintő jogi kérdésekre, be kell vezetni a növendékeket a bírósági és közigazgatási gyakorlat elemeibe. A klérus állandó továbbképzése során is gondot kell fordítani a kánonjogi kérdésekre. Az 1979-ben megjelent *Sapientia christiana* kezdetű apostoli rendelkezéshez fűzött kongregációs végrehajtási utasítás hangsúlyozza, hogy a kánonjog a teológiai karokon az első oktatási ciklusba tartozó kötelező teológiai tárgy (SC InstCath, Instr., 1979. IV. 29, art. 51, 1°; b: AAS 71, 1979, 513).

36 Mindezekkel a hivatalos rendelkezésekkel egyidejűleg sokfelé a *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*-hoz készült országos papnevelési szabályzatok és az egyetemek saját oktatási szabályai csökkentették az egyházjog oktatásának időtartamát: tanítását csak kevesebb óraszámban, kevesebb féléven át írták elő.

37 Mint az említett 1975-ös kongregációs körlevélből is érezhető volt, az egyházi közigazgatás és bíraskodás továbbra is megkívánta a technikailag képzett kánonjogászok közreműködését. Sőt a zsinat nyomán az egyházban számos új intézményes struktúra keletkezett (Püspöki Szinódus, püspöki konferenciák belső struktúrái, tanácsok, bizottságok, stb.), melyek az intézményi reformok rendezett végrehajtása érdekében jogászai munkát követeltek.

38 Az 1983-as *Codex Iuris Canonici* megjelenése tükrözte az egyházi jog technikaibb, áttekinthető tanulmányozása és szakszerűbb (s így jogászasabb) művelése iránti összegyűlt igényt. Az új törvénykönyv

kiadása óta megnőtt az érdeklődés az egyházjog iránt. Növekedni látszik az egyházjogi tanulmányokat végzők száma, új kánonjogi karok, szakintézetek is alakulnak, pl. Rio de Janeiróban, valamint Rómában a Szent Kereszt Pápai Egyetemen, vagy a Buenos Aires-i Katolikus Egyetemen. Budapesten, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen az Apostoli Szentszék fakultási jogú Kánonjogi Intézetet alapított 1996. XI. 30-án (AAS 89, 1997, 148--149). A papnevelő intézetek számára pedig a hatályos Codex továbbra is kötelező teológiai tárgyként írja elő az egyházjogot (252. k. 3. §), s megkívánja, hogy számára külön tanárt nevezzenek ki (253. k. 2. §), valamint hogy az előadásokon kívül a tudományos munkára és problémamegoldásra felkészítő gyakorlati foglalkozásokat is tartsanak (254. k. 2. §).

=====

=====

2. §. A JOGI JELENSÉG ALAPJAI AZ EGYHÁZBAN

39 Mielőtt a tételes egyházi jog kifejtésébe belefognánk, röviden szólnunk kell a jognak az egyházban elfoglalt helyéről és a kánonjognak azokról a sajátosságairól, melyek megértésének és magyarázatának, tehát alkalmazásának is legfőbb alapelveit jelentik[8].

1. AZ EGYHÁZJOG TEOLÓGIAI ALAPJAI

a. A megalapozás szükségessége

40 A II. Vatikáni Zsinat után kánonjogász körökben tiszteletreméltó erőfeszítések történtek az egyházi jog ún. megalapozására. Első pillanatra úgy érezhetnénk, hogy az egyházjognak nincs szüksége megalapozásra, mert az egyházjog létezik. Szüksége van ellenben -- mint más jelenségeknek is -- magyarázatra.

41 Csakhogy a jog normatív rendszer. Tudatos emberi cselekvések közreműködésével érvényesül. Tehát követése döntő mértékben a jogot érvényesítő ember tudatától függ. Hogy a köztudat -- esetünkben a hívő köztudat -- számára érthető, jelentős-e egy hagyományos jog, az befolyásolja érvényesülését. Vagyis a jogi jelenség érthetővé tétele, magyarázata ilyen értelemben megalapozás.

b. Az új Izrael

42 A kinyilatkoztatást hordozó és egyedülálló üdvtörténeti hivatást betöltő ószövetségi választott nép életének rendjét, szerveződésének alapelveit a szövetség és a törvény döntően meghatározta. Az Újszövetség népe az apostolok alapjára épülő új Izraelnek, az ószövetségi előkép beteljesülését hordozó igaz Izraelnek ismerte fel magát (ApCsel 15, 14; Gal 4, 28--29; 6, 16; 1Pt 2, 9--10; vö. Mt 26, 28). Az új választott nép jellegének a keresztények számára kezdettől konkrét, struktúráteremtő jelentése volt. Krisztus nem alkalmi, formátlan embercsoportot alakított csupán, hanem olyan egységes

valóságot, melynek sajátos, a személyek sokaságát új közösséggé tevő rendje van. Ez a közösség mint új egység az üdvösség jele és eszköze a világ számára. Az egyes személyek keresztény hivatása, a hitre való meghívás, a keresztség, a többi szentségek, a velük kapcsolatos kegyelmek, adományok, az általuk közvetített szolgálatok a közösség tagjait az egység számtalan kötelékével fonják egybe. Az így egybegyűlő egyház szerves valóság, melyben a kezdet kezdetétől a szolgálatok sokasága van jelen: a Szentlélek-adta karizmák a Krisztus-test építését (1Kor 12, 1--31) szolgálják. Az egyház misztériumának sajátos valósága magában hordozza az intézményes szervezettség alapelveit, s mintegy megkívánja a pozitív viselkedési szabályok kikristályosodását.

43 Az egyházi élet szabályainak jogi jellegét, hatékonyságuk intézményes biztosítását illetően szem előtt kell tartanunk, hogy az első -- és jó ideig az egyetlen -- szankció a közösségből való részleges vagy teljes kizárás volt (vö. Mt 18, 17; 25, 30; Róm 16, 17; 1Kor 5, 3--11; 2Tessz 3, 6--14; 1Tim 1, 20; Tit 3, 10). Ez a kizárás pedig azért félelmetes, mert az egyházi közösség új Izraelnek, Isten népének hitte és vallotta magát, s az eltávolított ember a sátánnak, a pusztulásnak volt kiszolgáltatva (vö. 1Kor 5, 5; 1Tim 1, 20). A közösségből való kizárás tényleges megvalósítására a külső kényszer olyan minimuma állt rendelkezésre, amit a köznapi életben már nem is szokás kényszernek nevezni. „A tévtanítót néhány figyelmeztetés után kerülj, hiszen tudod, hogy az ilyen ember megromlott, bűnben él és saját magát ítéli el” -- olvassuk a Titusznak írt levélben (3, 10--11). Mégis, ez az elzárkózás, ez a kerülés elég ahhoz, hogy láthatóan, fizikailag is kifejezze a kizárt ember eltávolítását a „szent nemzet” (1Pét 2, 9--10) közösségéből.

44 Az egyházzal mint új Izraelről a II. Vatikáni Zsinat így tanít: „az új Izrael pedig, amely a mostani világban él, keresve a jövő és maradandó hazát (vö. Zsid 13, 14), a Krisztus Egyháza nevet viseli (vö. Mt 16, 18), hiszen Krisztus szerezte meg tulajdon vérére (vö. ApCsel 20, 28), a saját Lelkével töltötte el, és ellátta egy látható és társadalmi jellegű egyesülés eszközeivel” (LG 9).

c. A megtestesülés

45 Sok katolikus egyházjogász a megtestesülés teológiájával világítja meg az egyházjogot. Mivel Krisztus emberré lett, egyháza, az ő titokzatos teste sem csupán természetfeletti valóság, hanem látható emberi közösség, s így részesedik az emberi közösségek jellemvonásaiban, köztük a jogi szervezettségben is. „Az egyetlen közvetítő, Krisztus, látható szervezettségben alapította meg és tartja fenn szüntelenül szent egyházát, amely a hit, a remény és a szeretet közössége ezen a földön, általa árasztja mindenkire az igazságot és a kegyelmet. De nem kell két valóságnak tekintenünk a hierarchikus szervekkel ellátott társaságot és Krisztus misztikus testét, a látható gyülekezetet és a kegyelmi közösséget, a földi egyházat és a mennyi javakban bővelkedő egyházat: ezek emberi és isteni elemből álló

egyetlen összetett valóságot alkotnak, amelyet ezért kitűnő analógia alapján a megtestesült Ige misztériumához szoktak hasonlítani" (LG 8a).

2. A KÁNONI JOG FŐBB SAJÁTOSSÁGAI

46 Az egyház „szent nép” jellegével és a megtestesült Ige misztériumához való hasonlóságával függenek össze az egyházjog jellemző sajátosságai.

a. Az isteni és az emberi jog az egyházban

47 A katolikus egyház tanítása szerint az egyházi jog normái nem pusztán emberi alkotások. Az egyházi jogszabályok ebből a szempontból két fő csoportra oszthatók. Az elsőbe azok a szabályok tartoznak, melyek magára az isteni akaratra vezethetők vissza. Ez az isteni szándék megnyilvánult már a teremtésben, a Krisztus előtti kinyilatkoztatásban, majd Krisztus parancsaiban és apostolainak az ő nevében hozott rendelkezéseiben. Az emberi életnek és az egyház alkotmányának ezek az alapvető normái a kánonjogban *ius divinum* (istenti jog) néven ismeretesek. Az „istenti jog” követelményeinek ez egyházi jogrendben jogszabály alakba öntött megfogalmazásain túl is átfogó jelentősége van (vö. 1. §. 2. a).

48 A Trentói Zsinat ünnepélyesen leszögezte, hogy Jézus Krisztus törvényhozó is számunkra, akit Isten azért küldött, hogy engedelmeskedjünk neki (Sess. VI, De iustif. c. 21: DS 1571). Ebben az összefüggésben a katolikus teológiai és egyháztörténeti reflexió az Újszövetségben felismeri ennek a krisztusi törvényhozói tevékenységnek a nyomát[9]. Jézus megerősítette és felemelte a törvényt, alapvető normákat határozott meg az egyház számára: megalapította Péter tisztségét (vö. Mt 16, 13--20), kormányzói hatalmat adott az apostoloknak és utódaiknak (Mt 28, 18--20; vö. LG 8), eljárási normákat és büntető hatalmat adott közössége számára (vö. Mt 18, 15--17; 1Kor 6), apostolait a papi hatalmon kívül a közösségen belüli „szociális” hatalommal is felruházta (Mt 18, 18), sőt bennfoglaltan olyan normák alkotásával is megbízta őket, melyeknek kötelező engedelmeskedni (vö. Zsid 13, 17; Lk 10, 16). Vagyis az egyházban levő törvényhozói hatalom ténye és bizonyos alapvető törvények tartalma a katolikus álláspont szerint a *ius divinum* körébe sorolható. Az egyházban érvényesülő jogszabályoknak ez az első csoportja az „istenti, alkotmányos, jogi és szent” jelzőkkel minősíthető[10].

49 Az egyházi jogszabályok másik csoportja, az ún. *ius humanum ecclesiasticum* (egyházi eredetű jog) az egyház kormányzatára rendelt tekintély kifejezett vagy hallgatólagos akaratából származik, és az előbbi csoportban foglalt alapvető normák adott időben és helyen való kibontásának tekinthető. Ily módon ezek a szabályok is rendelkeznek egy bizonyos szakralitással.

b. A szakramentalitás

50 A II. Vatikáni Zsinat tanítása nyomán az egyházjog szakralitásáról vallott katolikus felfogás új színnel gazdagodott. A *Lumen gentium* szerint az egyház „Krisztusban mintegy szakramentuma, vagyis jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek” (LG 1). Ennek a tanításnak a nyomán a teológusok felvetették a kérdést: Mi az egyház szakramentális jele? A választ sok szerző[11] magában a *Lumen gentium*-ban fedezi fel. Eszerint az egyház szentségi jele a „messiási nép”; ezt Krisztus „az élet, a szeretet és az igazság közösségévé tette; felhasználja eszközként mindenki megváltására, és elküldi az egész földkerekségre a világ világosságául, a föld sójául” (LG 9). Itt konkrét népről van szó, melynek megvannak a maga hagyományai, kultúrája, problémái. Minthogy pedig a személyek sokaságának a *communio*-ban egységet kell alkotnia, szükséges, hogy összehangolják az egyes tagok feladatait, és meghatározzák a közösségi funkciókat[12]. Ezért ez egyházi jog egésze a maga változásaival együtt beletartozik az egyház szakramentális jelének valóságába. Minthogy azonban a keresztségben az egyház tagjai valóban bekapcsolódnak az Atya, a Fiú és a Szentlélek közösségébe, az egyházi *communio* sem csupán jel, hanem egyben a jelzett valóság is[13]. Így a *communio* kifejezésnek az egyházra alkalmazva egészen sajátos jelentése van. A katolikus egyházi jogszabályokat ebből a háttérből kiindulva kell értékelnünk.

c. A rugalmasság

51 Mint a fentiekből kitűnik, az egyházjogi normák sajátos jellege megmutatkozik e szabályok tárgyában, hiszen ezek nem pusztán evilági társaság életét rendezik. De megnyilvánul a szabályok céljában is, hiszen -- mint magának az egyháznak is -- az egyházjognak végső célja „a lelkek üdvössége” (vö. 1752. k.). Ezzel a céllal függ össze az egyházjog sajátos rugalmassága. A kánonjog az általános szabályok konkrét esetekre és esetekhez való alkalmazását nem pusztán a szakértők számára adott technikai lehetőségnek fogja fel, hanem úgy tekinti, mint ami magának az egyházjognak a természetéből fakad.

52 Kétségtelen, hogy a jog biztonsága és igazságossága között belső feszültség áll fenn. A jogbiztonság követelményéből fakadó kíváncsalmakat a kánoni jogrendben nem lehet teljesen kielégíteni azokban az esetekben, amikor az „isteni jog” elveit kell szem előtt tartani, hiszen ezek az elvek olyan természetűek, hogy nem teszik lehetővé az engedményt a jogbiztonság érdekében a jog igazságosságának rovására. Hogy az egyházjog a legfőbb céljából, a lelkek üdvösségének szolgálatából fakadó követelményeknek eleget tegyen, nem elegendőek a pozitív emberi jog szokásos eszközei. Így a kánoni jogrendben nem lehet kizárólag a pozitív egyházi jog előírásainak figyelembevételére szorítkozni, hanem szem előtt kell tartani jogon túli (metajuridikus) elemeket, természetfeletti (lelki) célkitűzéseket is.

53 Erről a tényről sajátos jogintézmények tanúskodnak az egyházban. Az

„isteni jogi” normák esetében nem lehetséges, hogy azok a konkrét esetekre alkalmazva ellenkezzenek az igazságosság és a szeretet elvével, ezért alóluk nem is lehetséges felmentés (vö. 85. k.). A tisztán egyházi pozitív jogszabályok esetében viszont előfordulhat, hogy konkrét alkalmazásukban ellentétbe kerülnek ezekkel az elvekkel. Ilyenkor maga az egyházi jogrend ad lehetőséget az alóluk való felmentésre és a méltányosság alapján történő alkalmazásukra, mely adott esetben még a kánoni törvény alkalmazásától való eltekintést is jelenthet (vö. 702. k. 2. §, 1341., 1344., 1346. k.). Ugyanezekből az adottságokból fakad, hogy az egyházi büntetőjogban a törvényesség elve csak sajátos értelemben érvényes, vagyis hogy a lelkek üdvössége érdekében büntetést lehet alkalmazni bizonyos olyan esetekben is, amikor az adott tényállásra külön előzetes törvényben vagy parancsban nincs büntetés rendelve, még akkor is, ha az illető külső cselekményt semmilyen pozitív egyházi törvény nem tiltja, viszont ellenkezik az „isteni törvénnyel” (1917-es CIC 2222. k. 1. §, CIC 1399. k.).

54 Az egyházi jogrend nem zárt önmagában, hanem a végtelen, az örökkévaló felé irányul. Tekintélyét és szilárdságát éppen a vallásos erkölccsel való szoros kapcsolata (nem keveredése!) alapozza meg. Ezért nem szorítkozhat merev, abszolút szabályokra, melyek nem teszik lehetővé a méltányosságot, a sajátos helyi és személyi adottságok messzemenő figyelembevételét.

55 Így nem lehetséges a törvényhozói, a bírói és a végrehajtói hatalom merev szétválasztása sem az egyházban. Számos egyházi jogszabály pedig külön hangsúlyozza, hogy megtartása nem kötelező, ha súlyos, ésszerű vagy megfelelő ok az ellenkezőjét indokolja. Ez elősegíti a valódi igazságosság és méltányosság érvényesülését az egyes konkrét esetekben. Ugyanezt szolgálja pl. az elbirtoklás jóhiszeműségének követelménye az egész elbirtoklási idő alatt (198. k.) vagy az a törvény, amely szerint a személyek állapotáról szóló perekben (pl. házassági perek) soha nincs ítélt dolog, vagyis olyan ítélet, amit kellő bizonyítékkal ne lehetne megtagadni (1643. k.). A rugalmasságot segítik az ajánlások, a hívők autonómiájára és a részleges jogra való utalások is (ld. 6. §. 2).

56 Az egyházjogot rugalmassá tevő sajátos jogintézmények egy különleges jogbiztonságról tanúskodnak, mely nem annyira a törvény külső formájában rejlik, mint inkább a törvény elveinek belső lényegében: azokban az „isteni jogi” elvekben, melyeknek -- a pozitív egyházi jogszabályok rugalmasságában való -- érvényesülése révén a jog az igazságossággal esik egybe[14].

=====

3. §. AZ ÓKORI EGYHÁZJOG[15]

1. AZ ÓEGYHÁZ JOGA

57 A Nagy Konstantin előtti kor (I--III. sz.) egyházfegyelmében a

szokásjog játssza a döntő szerepet. A hittani, liturgikus, erkölcsi, jogi hagyomány kötelező erejének alapja az első évszázadok keresztényei számára az apostoli, s így közvetve a jézusi, sőt isteni eredet. Ez a szemlélet mutatkozik meg abban, hogy a legkorábbi egyházi szabálygyűjtemények (rendtartások) apostoli eredetűeknek mondják magukat. Ezért ezeket a kollekciókat álapostoli gyűjteményeknek nevezzük. Noha némelyikük ma ismert alakjában a III. század vége után keletkezett, a bennük foglalt előírások többnyire a legősibb fegyelmi szabályokat tartalmazzák. A főbb[16] álapostoli (pseudoapostoli) gyűjtemények a Didakhé[17] (II. sz. eleje), a Didaskália[18] (III. sz. 2. negyede), a Traditio Apostolica[19] (215 körül), a 85 apostoli kánon[20] (IV. sz. vége), valamint a mindezeket a kollekciókat enyhén átalakított változatban magában foglaló Apostoli Konstitúciók[21] (380 körül). Ez utóbbi a legfontosabb álapostoli gyűjtemény, szinte az egész egyházi szokásjog foglalata, mintegy Corpus Iuris. Az álapostoli gyűjtemények elterjedése már ebben a korai időben jelentősen hozzájárult az egyházfegyelem egységesüléséhez.

2. A BIRODALMI EGYHÁZ KORÁNAK JOGA

58 A IV--VII. század egyházának intézményes életét a Római Birodalom, illetve az időszak végén keleten a Bizánci Birodalom keretei jellemezték. Nyugaton a birodalom őszszeomlása (476) után a romanitas szelleme a pápai udvarban tovább él. A birodalmi intézmények hatása még az idők során a birodalmon kívül került területeken is érezhető. A konstantini egyházbékétől (313) kezdve a kereszténység előbb engedélyezett vallás lett, majd a birodalom hivatalos és kizárólagos vallásává vált. Bár a püspökök zsinatai keleten a II., nyugaton a III. századtól már megjelentek, számottevő zsinati szövegemlékeink csak a IV. századtól vannak. Ekkortól kezdve tette lehetővé az egyházat körülvevő légkör, s kívánta meg a keresztények növekvő száma és szervezettsége, hogy a püspökök a keresztény életre vonatkozó jogalkotói tevékenységüket -- akár az egész egyházra szóló érvénnyel is (egyetemes zsinat) -- szélesebb körben kibontakoztassák. A fegyelmi témákról szóló pápai ügylevek, vagyis a dekretálisok szintén a IV. század végétől kezdik meg történelmi pályafutásukat. Mindezekben a jogszabályokban technikai, de nyelvi szempontból is erőteljesen jelentkezik a római jog hatása. Ezek a folyamatok azt eredményezték, hogy az egyházi élet szabályainak tipikus formájává a szokásjog helyett egyre inkább az írott jog vált.

59 A zsinati jogszabályok (kánonok) első, anyagát a zsinatok időrendi sorrendjében elrendező (kronologikus) gyűjteménye keleten a Melitosz antióchiai püspök idejében összeállított Syntagma Canonum[22] (342 és 381 közt) volt, melyet az idők során további zsinatok kánonjaival bővítettek. Pápai dekretálisokat és nyugati zsinati kánonokat a keleti gyűjteményekbe később sem vettek fel, eltekintve a carthagói anyagtól, melyet II. Iustinianus császár (685--694, 705--711) személyes hatására akkor kapcsoltak a keleti zsinatok határozataihoz, amikor Belisariosz hódítása után Észak-Afrikának ez a vidéke a Bizánci Birodalom részét

alkotta (534--698)[23].

60 Az egyetemes és a keleti helyi zsinatok anyagára építve a nyugati egyházban is megszülettek a helyi gyűjtemények. Az első többé-kevésbé egyetemes tekintélyre emelkedett nyugati kollekció Dionysius Exiguus (V. sz. vége, VI. sz. eleje) műve, melynek a szakértők több változatát (recenzióját) különböztetik meg. Az időrendbe szedett keleti zsinati kánonok latin fordításán kívül Dionysius a pápai dekretálisokból is kronologikus gyűjteményt állított össze. E két kollekciót együtt Codex canonumnak, Corpus canonumnak nevezték, ma pedig egyszerűen Collectio Dionysianának[24] hívják. Ez a gyűjtemény a későbbiekben nagy hatást gyakorolt az egész nyugati egyházra, mivel a római egyház hosszú időn át ezt használta jogforrásként. Ennek bővített változatát, a Collectio Dionysio-Hadrianát[25] küldte el I. Hadrianus pápa 774-ben Nagy Károlynak. Később ez a kollekció a Frank Birodalomban mintegy hivatalos gyűjteménnyé vált, s a XII. századig a latin egyházban vezető szerepet játszott[26].

61 A korszak másik legjelentősebb gyűjteménye a Collectio Hispana[27] (VII. sz.), mely a Dionysius-féle kollekció anyagán kívül afrikai, hispániai és galliai zsinati határozatokat, valamint további pápai dekretálisokat tartalmaz. Első részében a zsinati anyagot földrajzi egységenként, az egységeken belül pedig időrendben közli. Második részében az ugyancsak időrendi sorba szedett pápai ügylevelek foglalnak helyet. Ennek a világos felépítésű és kiemelkedően bőséges gyűjteménynek a hatása egész Nyugat-Európában évszázadokon át érvényesült. Több kivonat és átdolgozás is készült belőle.

62 A korszak gyűjteményeiben egyre inkább megfigyelhető az időrendi sorrendnek valamilyen más logikai renddel való kombinálása vagy helyettesítése. A fejlődés a kronologikus gyűjteményektől a szisztematikus gyűjtemények felé halad.

=====

4. §. A KÖZÉPKORI EGYHÁZJOG

1. A KORAI KÖZÉPKOR EGYHÁZJOGA

63 A VIII--XII. század nyugati egyházjogának alakulását főleg két nagy történelmi mozgalom határozza meg: a karoling reneszánsz (IX. sz.) és a gregoriánus reform (XI. sz.). A korszak nagyszámú gyűjteménye szinte kivétel nélkül valamilyen kapcsolatban áll ezekkel a megújulási mozgalmakkal.

a. A karoling reform

64 Amikor Nagy Károly 800 karácsonyán elnyeri a császári címet, nyugaton mintegy újjáéled a Római Birodalom. A keresztény császár személyéhez kapcsolódó, népek feletti, egyetemes tudat érezteti

megújító hatását az egyházjogban is. A korábban közkézen forgó számos helyi jelentőségű joggyűjtemény már nem felelt meg a kor szükségleteinek. Ezen a helyzeten egyrészt a régi joganyagot tartalmazó egyetemesebb igényű kollekciók, főként a már említett Dionysio-Hadriana[28] elterjesztésével igyekeztek segíteni, másrészt a régi jogszabályok alapján le nem küzdhető korabeli problémákra hamis gyűjtemények összeállításával keresték a megoldást. E hamis és hiteles anyagot egyaránt tartalmazó (847 és 852 közt keletkezett) művek közül a legterjedelmesebb és messze a legnagyobb hatású a *Decretales Pseudoisidorianae*[29], melyben a *Collectio Hispana* egyik változatát úgy alakították át, hogy egyes pápai dekretálisokat módosítottak (interpoláltak), egy sor állítólagos pápai levelet pedig teljes egészében önállóan alkottak meg (hamisítottak) és fűzték a gyűjtemény elejére[30].

65 A karoling reneszánsz és a gregoriánus reform közti időszak gyűjteményeinek egy része még inkább a karoling eszmék jegyét viseli magán. Ennek a csoportnak kiemelkedő hatású képviselője Prümi Regino *Libri duo de synodalibus causis*[31] (906 körül) című műve. A másik csoport már az egyház függetlenségének hangsúlyozásával, de a világi hatóságok szerepét egyházi ügyekben radikálisan el nem utasítva, a gregoriánus reformot készíti elő. A legfontosabb ilyen gyűjtemény a II. Henrik császárral jó viszonyban lévő Wormsi Burchard *Decretum*[32] (1008 és 1022 közt), mely a XI. század legelterjedtebb kánonjogi kollekciója volt.

b. A gregoriánus reform

66 Az egyház beépülése a feudális társadalomba a világi hatóságoktól való sokféle hűbéri jellegű függőséget eredményezett, melyek az egyház belső válságával együtt kiélezték az egyházi tisztségek világiak részéről való betöltésének (invesztitúra), a simóniának és a klérus erkölcsi, lelkipásztori és szellemi alkalmasságának problémáját. A VII. Gergely pápa nevével fémjelmezhető megújulási törekvés (a gregoriánus reform) mindezt a pápai hatalom hangsúlyozásával kívánta orvosolni mind az egyházon belül, mind a világi hatalmak vonatkozásában. A reformtörekvések érdekében összeállított és azokat kezdeti szigorúságukban képviselő gyűjtemények közül kiemelkedik a *Collectio in 74 titulos digesta*[33] (1050 körül?), mely forrásul szolgált sok későbbi hasonló kollekció számára, és a VII. Gergelyhez igen közel álló Luccai Anzelm gyűjteménye[34] (1083 körül), mely a reformeszméket legerőteljesebben tükröző és a XII. században a legnagyobb hatást kifejtő ilyen jellegű mű.

67 A gregoriánus eszméket későbbi, türelmesebb formában kifejező művek közül a legfontosabbak Chartres-i Ivo (†1117) gyűjteményei: a *Decretum* és a *Panormia*[35].

c. A kánonjog művelése

68 A középkornak ez a korábbi szakasza jelentős technikai és szemléleti fejlődést hozott a gyűjteményirodalomban. A „barbár” népek egyházaiban a korszak kezdetén használatos helyi gyűjtemények színvonala igen alacsony volt. Egyik-másikukban, mondjuk a *Collectio Hibernensis*[36] (700 körül), főként pedig a különféle vezeklési könyvekben (*libri poenitentiales*) a jog mint kategória is elhomályosul, és tömegesen jelennek meg -- főként ószövetségi -- bibliai idézetek s különböző egyházi íróktól vett részletek. Némelyikük hittanilag is kifogásolható fegyelmi útmutatásokat ad. Ehhez képest a korszak egységesítő és központosító irányzatú gyűjteményei markáns tisztulási és fejlődési folyamat hordozói. A XII. századra kialakultak a kánonmagyarázat főbb elvei is[37].

2. A VIRÁGZÓ KÖZÉPKOR EGYHÁZJOGA

a. Az egyházjogtörténet fordulópontja: Gratianus *Decretuma*

69 A XII--XIII. század a nyugati kereszténység területén nagyfokú függetlenséget élvező, sőt egyfajta vezető szerepet betöltő egyház intézményes virágkora. A XII. században döntő fordulat következik be az egyházi jog történetében. A részleges jog túlsúlyával, konkrét szemlélettel és a források elszórtságával jellemezhető első évezredet felváltja az elvonatkoztatás, a dialektikus módszer és az egyetemesség uralmának klasszikus kora, amikor az egyház jogrendje az egységesség és a logikus belső összefüggés egyre egyértelműbb jeleit mutatja. Az első évezred különböző gyűjteményekben elszórt és gyakran egymásnak ellentmondó szabályokat tartalmazó kánonjogi szöveganyagát a Bolognában „gyakorlati teológiát” tanító Gratianus mester a *Concordia discordantium canonum*ban, későbbi nevén a *Decretum Gratianum*ban[38] (1140?, 1150?) az ellentmondások feloldását célul kitűző logikus szintézisbe foglalta. Noha művének nem volt hivatalos jellege, mindenütt nagy tekintélyre tett szert, s csakhamar kiszorította az összes korábbi gyűjteményeket[39].

70 Gratianus *Decretum*ával kezdetét vette a kánonjog tudományos művelése. Az első egyetemek kialakulásának kora volt ez, amikor a római jog és a teológia tudományával párhuzamosan fejlődött az egyházjogtudomány is.

b. A kánonjogtudomány születése

71 A XII. századig a kánonjogot nem tekintették a szent tudományok önálló ágának. A káptalani és kolostori iskolákban a teológiával együtt, annak gyakorlati részeként oktatták. Gratianus *Decretum*át azonban a bolognai „studium generalén” a római jog iustinianusi gyűjteményeinek épp akkoriban ugyanott kifejlődött tudományos magyarázati módszeréhez hasonlóan kezdték el olvasni és kommentálni. Így a kánonjog -- megőrizve ugyan szent tudomány jellegét -- határozott jogi arculatot öltött. A kánonjogot a *Decretum* szövege alapján művelő egyetemi oktatásnak (dekretisztika) a magára Gratianusra visszamenő

bolognai iskola mellett hamarosan más műhelyei (és irányzatai) is alakultak, elsősorban a Párizsból kisugárzó francia-rajnai iskola és az angol-normann iskola.

72 A Decretum szövegét a mesterek magyarázó széljegyzetekkel, glosszákkal látták el. Megszülettek a Decretum szövegéhez írt magyarázó jellegű önálló összefoglaló művek, a summák is. E műfaj kezdeti formáját képviseli Gratianus tanítványának, Paucapaleának a summája[40] (röviddel a Decretum Gratiani után), végső kiteljesedésének pedig Pisai Huguccio nagyszabású summája[41] (1188--1190) tekinthető, melyet a Decretumot magyarázó egész irodalom legfontosabb alkotásának tartanak. A summákkal kölcsönhatásban fejlődtek a glosszák is. Megszülettek belőlük a Decretum szövegének egészét vagy egy részét végigkísérő, összefüggő glosszaegyüttesek, a glosszaapparátusok. A Decretum rendes glosszaapparátusának (glossa ordinaria) az oktatás és az általános használat végül is a Bartholomaeus Brixienis által végső formába öntött változatot (1240--1246) fogadta el. Ez az apparátus kizárólagos uralomra tett szert, s szinte elmaradhatatlan kísérője volt a Decretum szövegének a kéziratokban és a nyomtatott kiadásokban egészen a XVII. századig.

c. A dekretális gyűjtemények és a dekretalisztika

73 Az egyetemes zsinatokat a virágzó középkorban a pápai tekintély határozta meg. Jelentős jogalkotói tevékenységet csupán a IV. Lateráni Zsinat (1215) fejtett ki, melynek rendelkezéseit külön joggyűjteményként kezelték; glosszaapparátusok is készültek hozzá[42].

74 A virágzó középkor legtipikusabb jogforrásai a pápai dekretálisok voltak. Ezekből már a XII. században számos gyűjteményt állítottak össze[43]. A legfontosabb közülük a Bernardus Balbi Papiensis által összeállított Breviarium extravagantium (1188 és 1192 közt), melyet később Compilatio prima néven ismertek. Jelentősége főként az anyagot öt könyvre (iudex, iudicium, clerus, connubia, crimen), a könyveken belül pedig címekre és fejezetekre felosztó rendszerében áll, melyet -- ha talán nem is elsőként alkalmazott -- a dekretálisok gyűjtésében és tudományos feldolgozásában (dekretalisztika) általánosan elterjesztett. E kollekciót 1226-ig másik négy hasonló követte. Ez az öt gyűjteményt együtt Quinque compilationes antiquae[44] névvel szokás illetni. Elsősorban belőlük merítette anyagát Raimundus de Pennaforte, aki IX. Gergely pápa utasítására összeállította minden idők legbővebb és legnagyobb hatású dekretális gyűjteményét, az ún. Liber Extrát (1234), vagyis IX. Gergely dekretális gyűjteményét[45], melyet a pápa egyetemesen kötelező, kizárólagos, hivatalos gyűjteményként kihirdetett. Törvényerővel -- a kollekció jellegénél fogva -- a benne található pápai ügylevélrészleteknek csupán a döntést tartalmazó szakaszai rendelkeztek.

75 A főbb dekretális gyűjteményekhez a XII. század végétől fogva ugyancsak írtak glosszákat, apparátusokat, summákat és az egyetemi

oktatásban szokásos egyéb műfajokhoz (casus, quaestiones, notabilia, brocarda stb.) tartozó magyarázatokat. IX. Gergely dekretális gyűjteményének glossa ordinarijaként Bernardus Parmensis de Botone apparátusát (1245 és 1263 közt) fogadták el. A IX. Gergely dekretális gyűjteményét követő korban a kánonjogi irodalom a gyűjteményszövegekhez bőséges kommentárokat (lecturák) és a szöveget nem részleteiben magyarázó, hanem tartalmát a címek sorrendjében rendszeresen kifejtő nagy summákat (summae titulorum) hozott létre. Ezek közül kiemelkedik Henricus de Segusio (Hostiensis) Summa aureának[46] nevezett műve (1250-1253), mely egy egész évszázad kánonjogtudományának fejlődését tetőzi be.

76 A XIII. század további folyamán az újabb dekretálisok megjelenése újabb gyűjtemények összeállításához vezetett, melyek közül legnagyobb történelmi jelentőségre a VIII. Bonifác pápa által kihirdetett Liber Sextus[47] (1298) emelkedett, melyhez az egész dekretális jog utolsó nagy klasszikusa, Iohannes Andreae írta meg a glossa ordinariaként elfogadott apparátust már 1303 előtt.

3. A KÉSEI KÖZÉPKOR EGYHÁZJOGA

77 A XIV. századtól a reformáció kezdetéig, sőt bizonyos vonatkozásban egészen a Trentói Zsinatig (1545--1563) terjedő időszak a „keresztény középkor” alapvető elemeinek bomlását hozza magával. A pápaság „avignoni fogsága” (1309--1377), a zsinatok elsődlegességét hangsúlyozó konciliarizmus, az államok erősödése alapvetően hat az egyházi jogképződésre és a kánonjog művelésére. A XIV. századot derékbatörő nagy pestisjárvány idejére esik a középkori kánonjog utolsó nagy klasszikusának, Iohannes Andreae halála (1348) is. A XIV--XV. század ugyanakkor a polgárosodásnak, a kulturális eredmények szélesebb körökbe való szétsugárzásának, a humanista ébredésnek, a papír és a könyvnyomtatás európai elterjedésének a kora is.

a. A Corpus Iuris Canonici kialakulása

78 Az újabb pápai dekretálisokból további rövidebb gyűjtemények keletkeztek. A Clementinae c. kollekciót XXII. János pápa még hitelesként adta ki (1317), ám a másik két jelentősebb gyűjtemény: az Extravagantes Ioannis XXII (1325) és az Extravagantes communes (1500, 1503)[48] csupán magángyűjtemények. Ezt a három kollekciót a Decretum Gratianihoz, IX. Gergely dekretális gyűjteményéhez és a Liber Sextushoz csatolták. Így jött létre és bővült fokozatosan hat műből álló együttes az újkor elejére a római jog iustinianusi gyűjteményeit összefoglaló Corpus Iuris Civilis mintájára a Corpus Iuris Canonice-nek nevezett egyházi jogi gyűjteménycsoport, melynek az említett hat kollekcióból álló és a „római korrektorok” szakszolgátsága által átnézett formáját XIII. Gergely pápa adta ki és nyilvánította jogilag hitelesnek 1582-ben.

b. A kánonjog művelése

79 Noha a kései középkorban az új kollekciókhoz glosszák, az előző kor nagy gyűjteményeihez pedig terjedelmes szövegmagyarázó kommentárok is születnek -- közülük a leghíresebb Nicolaus de Tudeschis (Panormitanus) műve --, a kánonjog gyakorlati alkalmazásához közelebb álló, „polgárabb”, népszerűbb műfajok tömeges elterjedése a jellemző. A teológiai elemek mellett is erősen jogi gyóntatói summák (summae confessorum) típusából pl. több, mint 6000 művet tartanak nyilván[49]. A pasztorációt segítő jogi összefoglalók, az oktatást szolgáló rövidítmények, módszertani bevezetők, főként pedig a jogi szótárak, mutatók, konkordanciák, az egyes ügyekben adott jogi tanácsok, meg a bírósági, közigazgatási, sőt inkvizíciós segédkönyvek divatjának kora ez.

5. §. AZ ÚJKOR EGYHÁZJOGA

80 A Trentói Zsinattól (1545--1563) az I. Vatikáni Zsinatig (1869--1870) terjedő évszázadokban a katolikus egyház élete a protestantizmus, majd a kibontakozó fejedelmi abszolútizmus, végül a forradalmak és a liberalizmus környezetében zajlik. Kapcsolatai az újkori gondolkodás főbb áramlataival nehezek, gyakran polémikusak.

1. A PÁPAI ÉS A KÚRIAI JOGALKOTÁS

81 Az egyházi jogalkotást a trentói zsinati határozatok után a közvetlenül a pápától, valamint a római kúria -- jórészt a XVI. században alakult -- hatóságaitól kiadott rendelkezések jellemzik. Hivatalos, a jog egész területét átfogó egyetemes joggyűjtemények több ilyen irányú próbálkozás ellenére sem jelennek meg. A pápai levelek többnyire terjedelmes magángyűjteményekben, ún. bulláriumokban kerülnek kiadásra, a római kongregációk határozatai pedig kibocsátó szervként külön-külön könyvsorozatokban, melyek néha hivatalos kiadványok -- pl. a SC Concilii intézkedéseinek gyűjteménye (1718-tól), a Rítuskongregáció dekrétumai (1807-től) vagy a tiltott könyvek jegyzéke, az Index librorum prohibitorum (először 1557-ben) --, gyakran viszont nem hivatalosak, s nem is foglalják magukban az adott kúriai hatóság rendelkezéseinek összességét.

2. A KÁNONJOGTUDOMÁNY ÉS A FORRÁSKRITIKA

82 A Corpus Iuris Canonici az egyes részleteket érintő módosítások ellenére, mint olyan megőrzi érvényét. Hozzá csatolva gyakran kiadnak teljesen magánjellegű gyűjteményeket, főként Pierre Matthieu Liber Septimus Decretalium (1590) című összeállítását, valamint a iustinianusi Institutiók mintájára felépített Institutiones Iuris Canonici, Paolo Lancelotti pápai utasításra készített, de hivatalossá nem emelt művét (1563). Ez utóbbi mű új módszert terjeszt el a kánonjogtudományban és az oktatásban, az ún. institutiós módszert, a

törvénygyűjtemények szövegének rendjét követő eddigi exegetikus módszer mellett és helyett. E módszer az általános fogalmak közlése után az anyagot a személyekre, a dolgokra és a keresetekre (perjog, büntetőjog) vonatkozó csoportokra tagolva, logikus, áttekinthető rendben, önállóan megfogalmazva (tankönyvszerűen) adja elő. A módszer sok követőre talált, s hatása még az 1917-es Egyházi Törvénykönyv szerkezetén is világosan megmutatkozik.

83 A XVI--XVII. század a forráskritikai megújulás időszaka. A szemléletváltozás érezteti hatását a jogforrások kezelésében is. A középkori exegézist hordozó glossza veszt tekintélyéből (a Corpus Iuris Canonici utolsó glosszás kiadása 1671-ben jelenik meg), s -- főleg Franciaországban -- a régi jogszabályszerzők történeti-kritikai magyarázata kerül előtérbe. A XVII. század hatályos egyházjoggal foglalkozó legnagyobb művei azonban továbbra is sokat megőriznek az exegetikus módszer hagyományaiból. A középkori kánonjogi irodalomból bőségesen merít a kor talán legtekintélyesebb egyházjogi műve, Prospero Fagnaninak (1588-1678), a római kúria tisztségviselőjének nagyszabású kommentárja is[50]. Az abszolút monarchiák állami törekvéseit és a helyi egyházak önállóságát a pápai primátus rovására hangsúlyozó -- az egyházi hatóságoktól elítélt -- irányzatok is éreztetik hatásukat az egyházjogtudományban, főként a gallikán felfogású és a janzenistákat kánonjogilag védelmező Zeger Bernard van Espen (1646--1728) műveiben, melyek jelentős hatást gyakoroltak Nikolaus von Hontheimre (álnevén: Febronius, 1701--1790), a febronianizmus alapítójára, a jozefinista szerzőkre, valamint a XVIII--XIX. századi szellemtörténet szélesebb köreire. A XVIII. század kiemelkedő tekintélyű kánonjogásza volt XIV. Benedek pápa (Prospero Lambertini, uralk.: 1740--1758), aki szaktudását széleskörű törvényhozói tevékenységében is kifejezésre juttatta. Fő műve a De Synodo dioeclesana hosszú időn át meghatározó jelentőségű maradt a katolikus egyházjogi elmélet és gyakorlat számára.

=====

=====

6. §. A KODIFIKÁCIÓK KORA

1. AZ ELSŐ KODIFIKÁCIÓ

84 Már az I. Vatikáni Zsinat (1869--1870) előkészületei során sok püspök kérte, hogy adjanak ki új, kizárólagos egyházi törvénygyűjteményt, hiszen az évszázadok során felhalmozódott egyházi jogszabályok tömegében az eligazodás már technikailag is olyan bonyolulttá vált, hogy ez a lelkipásztori munkában valódi nehézségként jelentkezett. Az I. Vatikáni Zsinat az új joggyűjtemény kiadásának munkáját nem végezhette el. Dogmaként rögzítette viszont a pápa egyházkormányzati primátusát (Const. Pastor aeternus, c. 1--3: DS 3050--3064), mely a pápai egyetemes jogalkotás hittani alapja.

85 A XIX. század végének számos egyházjogi szerzője tett kísérletet arra, hogy az egyház hatályos jogát (vagy annak egy részét) a világi

jogrendekben épp akkorra elterjedő törvénykönyvek mintájára foglalja össze. A kánonjog hivatalos kodifikációját X. Pius pápa rendelte el (MP Arduum sane munus, 1904. III. 19). A munkálatokat Pietro Gasparri (1907-től bíboros) vezette. A kodifikáció célja nem új jog alkotása volt, hanem főként az addig érvényes jog új módon való elrendezése. Az egyes törvények terjedelmes eredeti szövegének közlése helyett a modern kodifikáció módszerét alkalmazták: a rendelkezéseket tartalmazó szövegeket új, rövidebb formában fogalmazták meg. Az anyag egészét pedig öt könyvbe (általános szabályok, személyek, dolgok, perjog, büntetőjog) szerkesztették, lényegében követve a római jog institúcióinak szerkezetét, ahol először a személyekről, aztán a dolgokról, végül pedig a keresetekről volt szó. A törvénykönyvet Codex Iuris Canonici címmel (a cím magyar fordításai: Kánonjogi Kódex, Egyházi Törvénykönyv) X. Pius utóda, XV. Benedek pápa hirdette ki 1917. május 27-én. A Codex a latin egyház számára hiteles, egyetemes, egyetlen és kizárólagos törvénygyűjteményként jelent meg. Történelmi jelentőségét érzékelteti, hogy ilyen típusú, ekkora jogi tekintélyű gyűjtemény addig az egyházban nem létezett.

86 Az 1917-es Codex nagyban előmozdította az egyház lelkipásztori tevékenységét, s a kánonjog oktatásában és tudományos művelésében is új korszakot nyitott. Mivel a Codex kizárólagos joggyűjteményként jelent meg, az Apostoli Szentszék elrendelte (SC Stud, Decr., 1917. VIII. 7: AAS 9, 1917, 439), hogy az egyházi felügyelet alá tartozó felsőoktatási intézményekben a kánonjogot a Codex anyagának sorrendjében kell előadni, a történeti tudnivalókat pedig az egyes jogintézmények tárgyalásának bevezetéseként kell ismertetni. Ez a munkamódszer hozzájárult a hatályos kánonjog és az egyházjogtörténet tudományának további különválásához, hiszen a jogtörténeti munkára már többnyire nem a hatályos jogszabály megállapításához volt szükség. A törvényt magyarázat segédeszközeként azonban Gasparri bíboros, majd az időközben bíborossá kinevezett Serédi Jusztinián (aki a gyűjtőmunkát végezte) kiadták -- a Corpus Iuris Canonici és a Trentói Zsinat határozatai kivételével -- azoknak a forrásoknak a szövegét, melyekre a Codex kánonjai támaszkodtak[51]. A kor legfontosabb kánonjogi kommentárjait, mivel még az új egyházjog értelmezése szempontjából is jelentősek, az általános bibliográfiában soroljuk fel.

2. AZ EGYHÁZI TÖRVÉNYKÖNYV REFORMJA

87 A pápa, a római kúria központi hatóságai és a helyi egyházi hatóságok (püspökök, zsinatok) jogalkotói tevékenysége a Codex kiadása után részben a CIC végrehajtásának részleteit szabályozta, részben az időközben jelentkező újabb problémákra keresett jogi megoldást. Az egyház külső körülményeinek és belső helyzetének erőteljes átalakulása a kánoni törvények átfogó reformját tette szükségessé. A törvénykönyv átdolgozását XXIII. János pápa jelentette be 1959. január 25-én abban a beszédében, melyben a római egyházmegyei zsinatot és a II. Vatikáni Zsinatot először meghirdette. Noha az Egyházi Törvénykönyv átdolgozására már 1963. március 28-án bizottságot alakítottak, a

munkálatok csak a II. Vatikáni Zsinat (1962-1965) befejeztével lehetett megkezdeni, hiszen a Codex megújításának a zsinat által meghatározott elvekhez kellett igazodnia. Az Egyházi Törvénykönyv átdolgozási munkáját ünnepélyes ülésen VI. Pál pápa nyitotta meg 1965. november 20-án. Ekkor mondott beszédében (AAS 57, 1965, 985--989) két fő irányelvet jelölt meg a Codex revíziója számára: 1) nem csupán a jogszabályok új elrendezéséről van szó, mint az 1917-es CIC összeállításakor, hanem az egyházi törvények tartalmának megreformálásáról, természetesen az isteni jogi eredetű normák tiszteletben tartásával; 2) a törvények megújításának a II. Vatikáni Zsinat okmányai állandó szem előtt tartásával, azokhoz igazodva kell történnie.

88 Az 1967-es püspöki szinódus szinte egyhangúan hagyta jóvá azt a pápai utasításra elé terjesztett javaslatot, mely további tíz irányelvet rögzített a Codex átdolgozási munkálatai számára[52].

89 Az átdolgozási munkálatok -- mint maga II. János Pál pápa is hangsúlyozta (Const. Ap. Sacrae disciplinae leges, 1983. I. 25: ET 35) -- kiemelkedően kollegiális módon folytak. A munkálatokat az Egyházi Törvénykönyvet átdolgozó bizottság (Commissio Codici Iuris Canonici recognoscendo) vezette, mely a pápától kinevezett bíborosokból állt. II. János Pál pápa a munkálatok utolsó szakaszában a világegyházból kiválasztott más bíborosokat és püspököket is (köztük a magyar Bánk József váci érsek-püspököt) beosztott a bizottságba. A bizottság élén 1967. február 21-től 1982. március 22-én bekövetkezett haláláig Pericle Felici (1967. VI. 26-tól bíboros) állt, aki bíborosi kinevezéséig a helyettes elnök (propraeses), később pedig az elnök (praeses) címet viselte. Felici bíboros halála után a helyettes elnök tisztségét Rosalio Castillo Lara c. püspök töltötte be.

90 A bizottság munkáját titkárság és szakcsoportokba tömörült tanácsadók (consultores) segítették. Ezek a szakcsoportok állították össze az új törvénykönyv egyes részeinek szövegtervezeteit, melyeket előzetes pápai engedélyezés után véleményezésre elküldtek a világ püspökeinek, a római kúria központi hatóságainak, egyházi egyetemeknek, fakultásoknak és az egyetemes rendfőnökök szövetségének. A vélemények és javaslatok feldolgozása során született meg fokozatosan a törvénykönyv szövege.

91 Az új Codex beosztási rendszere is a munkálatok folyamán bontakozott ki. A könyvek száma hétre emelkedett (I. Általános szabályok, II. Az Isten népe, III. Az egyház tanítói feladata, IV. Az egyház megszentelői feladata, V. Az egyház anyagi javai, VI. Büntető rendelkezések az egyházban, VII. Az eljárások). A törvénykönyv felépítése már nem követi a római jog institutióinak szerkezetét, hanem inkább a II. Vatikáni Zsinat egyházképéhez kapcsolódik, s kidomborítja, hogy az egyház mint Isten népe részesedik Krisztus hármában -- papi, prófétai és királyi -- feladatában (vö. LG 9--17, 25--27 stb.).

92 Időközben folytak a legfontosabb „alkotmányjogi” normákat

tartalmazó Egyházi Alaptörvény (Lex Ecclesiae Fundamentalis) kidolgozásának munkálatai is. Ez a sok vitát kiváltó alaptörvény a Codexen kívül, külön okmányként készült. Az Egyházi Törvénykönyvvel együtt történő kibocsátásától azonban a legfőbb egyházi törvényhozó végül is eltekintett, s a tervezetében szereplő szabályok egy részét a munkálatok utolsó szakaszában a Codexbe iktatták.

93 Az Egyházi Törvénykönyvet átdolgozó bizottság teljes ülésén egyhangúlag jóváhagyott szöveget II. János Pál pápa néhány szakértő segítségével személyesen átjavította és 1983. január 25-én Sacrae disciplinae leges kezdetű apostoli rendelkezésével ünnepélyesen kihirdette. Az új Codex Iuris Canonici a pápai rendelkezés értelmében 1983 adventjének első vasárnapjától (nov. 27) lépett hatályba.

94 A benne rögzített egyházfegyelem jelentős mértékben megegyezik a II. Vatikáni Zsinat után, annak végrehajtásaként kiadott számos egyetemes egyházi törvényben foglaltakkal. Maga a zsinat ugyanis tartózkodott attól, hogy közvetlenül végrehajtható, részletes egyházfegyelmi előírásokat adjon. Mégis sok olyan általános elvet fogalmazott meg, mely fegyelmi kérdésekre vonatkozott és nem csupán erkölcsi kötelező erővel rendelkezett. Ez a tény pedig sürgetően megkövetelte az általános zsinati elvek jogi konkretizálását. A zsinat utáni egyetemes egyházi jogszabályok azonban csupán az egyházi élet egy-egy területét szabályozták, egyébként pedig az 1917-es CIC volt érvényben. Ez a hatályos jogszabályok megtalálásának technikai nehézsége mellett egy fajta feszültséget is okozott a korábbi és a zsinat utáni jogi anyag között. A zsinat utáni jogszabályokban sok általános, útmutatásszerű kijelentés és ideiglenes, „kísérleti” rendelkezés is szerepelt, ami esetenként nem felelt meg a jogi normáról alkotott hagyományos fogalmaknak. Ugyanakkor a nyelvelmélet meglátásai több kánonjogászt is a törvény normájának új felfogására ösztönöztek. A törvényt az egyházban is kezdték egyes szakemberek programozásnak felfogni, mely sok tekintetben nem teljesen világos, tökéletlen, s rá van utalva az alkalmazás folyamatából merített visszajelzésekre. A szabályozni kívánt tárgyak bonyolultsága és nehéz áttekinthetősége szintén hatást gyakorol a törvény technikájára. A törvényhozó egyre gyakrabban folyamodik ahhoz, hogy elvi rendelkezéseket adjon ki, és a pontosabb kialakítást olyan szervekre bízza, melyek a szabályozott témakört közelebbről ismerik.

95 A zsinat utáni törvényhozás gyakran tapasztalható kísérleti jellegének egyik fő oka kétségtelenül az volt, hogy a zsinat által kitűzött feladatok fokozatos megvalósítást kívántak. A kísérleti jelleg három törvénytípusban mutatkozott meg: 1) Azokban a törvényekben, melyeket a tárgyalás nehéz anyag miatt hosszú átmeneti szakaszok jellemeznek mindig újra változó átmeneti rendelkezésekkel. Kötelező jellegük a megfogalmazásból többnyire csak enyhén tűnik ki. Ilyen pl. a liturgiát megreformáló jogszabályok sora vagy az ökumenikus kapcsolatokra vonatkozó törvényhozás. 2) Azokban a törvényekben, melyek ideiglenes érvényességét a jövőendő új CIC-re való kifejezett utalás

emeli ki. Ilyen volt pl. a MP De Episcoporum muneribus (1966. VI. 15: AAS 58, 1966, 467-472), a MP Ecclesiae Sanctae (1966. VIII. 6:/ AAS 58, 1966, 757--787), vagy a MP Causas matrimoniales (1971. III. 28: AAS 63, 1971, 441--446). 3) A szó szoros értelmében vett kísérleti (ad experimentum kiadott) törvényekben, amelyekben gyakran 3-5 éves próbaidő van kifejezetten megadva. Ilyen volt pl.: SC Rel, Decr. part., 1965. XII. 8 (Leges III, 4910) [53].

96 Az 1983-as CIC egységes rendszerben összefoglalva és továbbépítve közli a zsinat utáni jogfejlődés eredményeit. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a törvénykönyv véget kívánna vetni a jogszabályokban fellelhető „nyitottságnak”, hiszen bőven találhatók benne kérdések, melyek szabályozását a részleges törvényhozóra bízta, vagy amelyekben teret nyit a krisztushívők autonóm döntésének, továbbá számos buzdítás, ajánlás[54], sőt az előszó még azt is tekintetbe veszi, hogy a CIC egyes előírásai új átdolgozásra fognak szorulni. Mindezek a jelenségek egyben arra is utalnak, hogy a törvényhozó szem előtt tartja az újabb jogelméletben jelentkező szempontokat.

97 Az Egyházi Törvénykönyvnek -- akárcsak 1917-es elődjének -- egyedüli hivatalos szövege a latin eredeti. Fordítások a Szentszék előzetes elvi hozzájárulása alapján a püspöki konferenciák engedélyével adhatók ki (SecrStat, Normae, 1983. I. 28: Comm 15, 1983, 41). Noha ez az engedély különféle típusú lehet (egyszerű engedély, megbízás, hitelesítő jellegű jóváhagyás, melyben a püspöki konferencia mintegy magáévá teszi a fordítást[55], a fordítás használatának engedélyezése a nyelvterület más püspöki konferenciái részéről stb.), a legünnepelesebben engedélyezett fordítás sem egyenrangú hitelesség tekintetében a latin szöveggel. Mindenesetre a máris napvilágot látott nagyszámú fordítás jelentősen hozzájárult a Codex tartalmának széleskörű megismeréséhez és alkalmazásához.

3. A KELETI EGYHÁZJOG KODIFIKÁCIÓJA

98 A keleti katolikus egyházak joga több részből tevődik össze: az egyes rítus szerinti saját jogú egyházakra vonatkozó külön jogból, azon belül természetesen az egyes egyházmegyék vagy más egységek részleges jogából is, valamint a keleti egyházak összességére érvényes jogból. Ez utóbbi részint már XII. Pius pápa idejében hosszú kodifikációs munka eredményeként törvénykönyvi alakban, de nem egyetlen együttesként, hanem külön motu proprio-kban jelent meg. A II. Vatikáni Zsinat az addig kodifikált anyag átdolgozását tette szükségessé, ugyanakkor a hiányzó részek kodifikációjának befejezése, és így a keleti egyházak közös jogának egyetlen törvénykönyvbe foglalása is napirendre került. A keleti katolikus egyházaknak ez az új törvénykönyve 1990. október 18-án került kihirdetésre Codex Canonum Ecclesiarum Orientalum (magyarul: A Keleti Egyházak Kánonjainak Kódexe) címmel[56].

7. §. AZ EGYHÁZI TÖRVÉNYKÖNYV HATÁLYOSSÁGI KÖRE

1. A CODEX MINT AZ EGYHÁZJOG KIEMELKEDŐ FORRÁSA

a. A jogforrás fogalma

99 A jogforrás fogalmát a különféle elméleti irányzatok más és más módon határozzák meg. A jogforráselméletben elterjedt két legfőbb meghatározás a genetikus, mely a jog keletkezésének oldaláról közelíti meg a kérdést, s jogforrásnak azokat a tényezőket tekinti, melyek a tárgyi (objektív) jog keletkezését előidézik, és a gnoszeológiai, mely a megismerés szempontjából vizsgálja a problémát, s azokat a jelenségeket nevezi jogforrásnak, melyekből a jogot megismerhetjük[1]. Noha ez a két szemléletmód gyakran egymást kizáró elméletekben fejeződik ki, az egyházi jogban is elterjedt az a felfogás, mely mindkét jelenségfajtát jogforrásnak minősíti, de más és más szempontból.

b. A jogforrások fajtái

100 Keletkezési jogforrásoknak (fontes essendi) azokat a tényezőket szokás nevezni, amelyek révén a tárgyi jog létrejön, vagyis főként a jogalkotó hatóságokat és közösségeket. Az, hogy a törvényhozó, közigazgatási, bírói szerveknek, a jogtudósoknak vagy a közvéleménynek mekkora szerepe van a jogszabályok kialakításában, történelmi szakaszonként és jogrendszerenként eltérő. A jogtörténetben ezek mindegyikének legfőbb jogszabályteremtő erőként való szereplésére találhatunk példát. Az egyházban mindenekelőtt forrása a jognak maga Isten mint az -- akár a természetből felismerhető (természetes), akár a kinyilatkoztatás forrásaiból megismerhető (tételes) -- „isteni jog” megalkotója. A tételes egyházi jog alkotójának, forrásának nevezik a törvényhozó szerveket (pápa, püspökök, zsinatok), a jogszabály értékű általános határozatokat és utasításokat kiadó közigazgatási hatóságokat és azokat a csoportokat, melyek bizonyos keretek közt jogot alkothatnak maguknak. A szokásjog keletkezéséhez a törvényhozó hatóság legalább hallgatólagos beleegyezése szükséges, de nélkülözhetetlen forrása maga a szokást bevezető közösség. Amennyiben az egyházban a bírói ítéletek[2], a közigazgatási intézkedések[3] és a jogtudósok tanítása[4] bizonyos normatív értékkel rendelkezhetnek, annyiban ezek megalkotói is a jog keletkezésének forrásai.

101 Sok egyházi jogi szerző keletkezési jogforrásoknak nevezi azokat a normákat és intézkedéseket is, melyekből a jogi kötelezettség fakad (így a törvényt, jogszokást stb.-t mondják jogforrásnak). A jogszabályok azonban részei és nem forrásai a tárgyi jognak; legfeljebb az alanyi jogok szempontjából volnának forrásnak tekinthetők. Így ezt a szóhasználatot többen kerülendőnek tartják[5].

102 Megismerési forrásoknak (fontes cognoscendi) azokat az okmányokat és gyűjteményeket nevezzük, melyek a jogszabályokat tartalmazzák. Az

isteni jog megismerésének forrásai a Szentírás könyvei, valamint a szent hagyományt tanúsító dokumentumok, különösen az egyházi tanítóhivatal (magisterium) megnyilatkozásai. Ezeket a forrásokat egymással összefüggésben kell szemlélni, hiszen létükben is szorosan összetartoznak egymással. A tételes egyházi jog szabályai -- akár tisztán egyházi jogot tartalmaznak, akár isteni jogot öntenek egyházi jogszabály formájába -- elsősorban külön okmányokból és jogszabálygyűjteményekből ismerhetők meg. A szokásjog szabályainak egy részét hivatalos hatósági kihirdetés híján magánszemélyek foglalták írásba. Más részük ma is íratlan. Megismerésük az őket követő közösség gyakorlatának megtapasztalása, szóbeli közlések és közvetett írásos utalások révén lehetséges[6].

c. Az Egyházi Törvénykönyv mint a hatályos egyházjog kiemelkedő forrása

103 A hatályos egyházjog legfőbb forrása -- az isteni jogról az előző pontban mondtak fenntartásával -- az 1983-as Codex Iuris Canonici. Ám a hatályos Egyházi Törvénykönyv elvileg és gyakorlatilag is kevésbé kizárólagos gyűjtemény, mint 1917-es elődje volt. Továbbra is érvényesek a CIC előírásaival nem ellenkező részleges törvények, valamint a Codexszel nem ellentétes olyan egyetemes törvények, melyek anyagát a CIC nem szabályozza a maga egészében (vö. 6. k. 1. § 4)[7].

104 Mint fentebb (6. §. 2) említettük, a Codex számos kérdéskör szabályozását a további egyetemes és a részleges jogalkotásra bízta, s a régi törvénykönyvnél erőteljesebben számol az állandó jogfejlődés tényével. Maga az Egyházi Törvénykönyv előszava jelenti ki, hogy a „társadalom nagyon gyors változásai miatt egyes szabályok már a kodifikáció idején vesztek tökéletességükből, és később új átdolgozásra szorulnak majd”[8]. Tehát az Apostoli Szentszék és a részleges jogalkotók által a CIC kihirdetése óta kibocsátott szabályok állandó figyelemmel kísérése különösen fontos a kánonjogász számára.

105 Az egyházjog nem határozza meg kifejezetten a jogszabályok hierarchiáját, bár világos értékbeli különbséget tesz a törvények és a végrehajtásukat szolgáló (tehát náluk alacsonyabb rangú) általános végrehajtási határozatok és utasítások közt (vö. 33. k. 1. §, 34. k. 2-3. §). A jogszabály rangja függ kibocsátójának hierarchikus rangjától is: az alacsonyabb rangú szerv nem hozhat érvényesen olyan törvényt, mely a felettes hatóságától kiadott jogszabályokkal ellenkezik (vö. 135. k. 2. §).

2. A CODEX A LATIN EGYHÁZ TÖRVÉNYKÖNYVE

106 Az Egyházi Törvénykönyv kánonjai csak a latin egyházra vonatkoznak (1. k.). A katolikus egyház törvényhozás szempontjából két nagy részre oszlik: a latin egyházra és a keleti egyházakra. Latin egyháznak Isten népének azt a részét nevezzük, mely a római pápának mint a Nyugat pátriárkájának is alá van rendelve, az amely liturgikus nyelvként -- ha ma már nem is kizárólagosan -- a latint használja. A liturgikus

sajátosságok alapján a rómainál különböző nyugati „rítusok” (főként a Milánó környékén elterjedt ambrózián és a Spanyolország néhány pontján fennmaradt mozarab) követői nem képeznek önálló, rítus szerinti részegyházakat (vö. 18. §. 2. h), hanem a latin egyházhoz tartoznak.

107 A keleti katolikus egyházak joga a legutóbbi időig több rétegből tevődött össze: 1) az egyes rítusokra vonatkozó külön jogból; 2) a keleti egyházak összességére érvényes jogból, mely részben még újonnan nem szabályozott tradicionális jog, nagyrészt viszont már pápai motu proprioiban kodifikált vagy a zsinaton, illetve a zsinat után az összes keletiek számára kiadott jog volt. A házasságjogot a *Crebrae allatea* (1949. II. 22: AAS 41, 1949, 89--117), az eljárásjogot a *Sollicitudinem nostram* (1950. I. 6: AAS 42, 1950, 5--20), a szerzetesjogot, a vagyoni jogot és a szavak jelentéséről szóló szabályokat a *Postquam Apostolicis* (1952. II. 9: AAS 44, 1952, 65--152), a rítusokról és a személyekről szóló törvényeket pedig a *Cleri sanctitati* (1957. VI. 2: AAS 49, 1957, 433--603) kezdetű motu proprio tartalmazta. Ezeket a motu proprioikat együttesen Keleti Codexnek (*Codex Iuris Canonici Orientalis*, CICO) is szokták nevezni. A hiányzó részek szövegtervezetei is elkészültek, de már nem kerültek kiadásra[9], mivel a II. Vatikáni Zsinat az addig kodifikált anyag átdolgozását is aktuálissá tette. A zsinatnak a keleti katolikus egyházakkal kapcsolatos alapvető rendelkezéseit az *Orientalium Ecclesiarum* kezdetű határozat tartalmazta.

108 1972. VI. 10-én VI. Pál pápa a keleti egyházjogot kodifikáló bizottság helyébe a Keleti Codexet átdolgozó bizottságot alapított *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo* néven (*Leges* IV, 6279). Ennek feladata a közös keleti egyházjog törvénybe még nem foglalt részének kodifikálása, valamint a már kodifikált részek átdolgozása volt. A reformmunkálatok irányelveit a pápai bizottság 1974. III. 18-23-i ülésén rögzítette[10]. Munkájáról a bizottság a *Nuntia* c. folyóiratban számolt be rendszeresen.

109 A zsinat rendelkezéseinek nyomán -- a latin egyház zsinat utáni jogfejlődésével párhuzamosan -- keletkeztek olyan szentszéki jogszabályok is, melyek kifejezetten a keleti katolikusokra vonatkoznak, pl. *MP Episcopalis potestas*, 1967. V. 2: AAS 59, 1967, 385--390 (a püspökök felmentői hatalmáról); *SC Or, Decl., Apostolica Sedes*, 1970. III. 25: AAS 62, 1970, 179 (a pátriárkátusok területén kívüli hierarchiáról); *SC Or, Decr., Orientalium Religiosorum*, 1972, VI. 27: AAS 64, 1972, 738--743 (a szerzetesekről); *MP Cum matrimonialium*, 1973, IX. 8: AAS 65, 1973, 577--581 (a házassági pererről).

110 A keleti katolikus egyházak közös jogának új törvénykönyve, Keleti Codex, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* címmel 1990. X. 18-án került kihirdetésre (AAS 82, 1990, 1033--1363).

111 A CIC 1. kánonja kategorikusabban fogalmaz, mint az 1917-es törvénykönyv bevezető kánonja, hiszen már nem említ kivételeket, amikor

a latin Codex rendelkezései a keleti egyházakat is köteleznék. A CIC isteni jogot, illetve dogmatikus igazságokat tartalmazó kánonjai, ha formailag -- úgy tűnik -- nem is kötelezik a keleti katolikusokat, mint hiteles egyházi megnyilatkozások, az isteni jogot minden katolikusra nézve irányadó jelleggel közlik és magyarázzák. A latin egyházban engedélyezett búcsúkkal és lelki kedvezményekkel az általánosan elterjedt felfogás szerint a keletiek is élhetnek.

112 A rítusközi kapcsolatokat szabályozó latin törvények közvetve a keletieket is érintik (vö. pl. 111. k., 350. k. 1. és 3. §, 372. k. 2. §, 450. k. 1. §, 518. k., 923. k., 991. k., 1248. k. 1. §, 1558. k. 2. §). A saját hierarchiájuk teljes illetékességének területén kívül élő keleti rítusú katolikusokat, akik egy latin egyházmegye híveként (vö. 476. k., 1015. k. 2. §) kapcsolódnak az egyházi közösségbe (pl. örménykatolikusok Magyarországon), számos vonatkozásban érintik az övéktől különböző rítusú közösség életének szabályait[11]. A közvetett hatás nem azt jelenti, hogy e törvények a keleti katolikusokat is mint címzettjeiket köteleznék, hanem például azt, hogy az egyik sajátjogú egyház szentség kiszolgáltatójának vagy hatóságának figyelembe kell vennie, mit engedélyez vagy tilt a rá érvényes jog a tőle különböző rítusú hívőnek (pl. latin katolikus gyermeket halálveszélyen kívül, 7 éves kor előtt általában nem szabad megbérmálni)[12].

3. A CODEX ÉS A LITURGIKUS JOG

113 A szó legszorosabb értelmében vett liturgikus jogot, vagyis az istentiszteleti szertartások végzésének szövegeit és cselekményeit meghatározó előírásokat a Codex nem kíván közölni. Ezeket a szabályokat a liturgikus könyvek tartalmazzák. Az ilyen liturgikus szabályokat a Codex csak akkor módosítja, ha azok ellentétesek vele (2. k.). Ezeknek a liturgikus könyvekben (főként azok bevezető rendelkezéseiben) található, s a CIC által módosított rendelkezéseknek a hivatalos jegyzékét a Szentszék még a Codex hatályba lépése előtt közölte (SC SacCult, Decr. et Variationes, 1983, IX. 12: Notitiae 20, 1983, 540--555).

114 A szertartások során alkalmazott szavaktól és cselekményektől különböző, de a liturgiával mégis kapcsolatos témára (pl. a szentségek kiszolgáltatója, felvevője) vonatkozó, vagyis a tágabb értelemben vett liturgikus joghoz tartozó előírások a CIC-ben bőven találhatók. A korábbi ilyen tárgyú egyetemes rendelkezések nem csupán akkor kerültek hatályon kívül, ha ellentétesek a CIC előírásaival, hanem akkor is, ha olyan kérdésre vonatkoznak, melyet a Codex a maga egészében szabályoz (vö. 6. k. 1. § 4).

4. A CODEX ÉS A NEMZETKÖZI MEGÁLLAPODÁSOK

115 Az egyházi jognak egy nem csekély jelentőségű részét alkotják azok a szabályok, melyeket az Apostoli Szentszék államokkal vagy más „politikai társulatokkal” (pl. nemzetközi szervezetekkel) kötött

kétoldalú megállapodás formájában bocsátott ki. E megállapodások legfőbb típusai: 1) a konkordátum, mely egy állam és a Szentszék kapcsolatainak egész körét rendezi tartós jelleggel, ünnepélyes formában; 2) a *modus vivendi*, mely a kapcsolatok egészét szabályozza, de csupán ideiglenes jelleggel; 3) a részleges megállapodás, mely a kapcsolatoknak csak bizonyos részleteire vonatkozik.

116 Mindezek a kétoldalú megegyezéseken alapuló egyházi jogszabályok a természetüknek, típusuknak, tartalmuknak megfelelő módon születnek meg az egyház saját jogrendjének kötelező belső szabályaként. A törvény jellegűek, vagyis amelyekben a törvényhozó közös előírásokat szab meg egy olyan közösség számára, melynek törvény adható (vö. 29. k.), valamilyen -- a Szentszék által meghatározott módon való (vö. 7--8. k.) -- kihirdetésre szorulnak. Azok viszont, amelyek tartalmuk szerint inkább csak bizonyos egyházkormányzati szervek munkáját szabályozzák a törvények végrehajtása tekintetében, s nem az összes alárendeltekre rónak pozitív vagy negatív kötelezettséget, az utasítások (vö. 34. k.) hasonlóságára, nem igényelnek a törvények keletkezéséhez szükséges, szó szoros értelmében vett kihirdetést. A nemzetközi tárgyalások, megegyezések tárgyát nemcsak általános viselkedési szabályok képezhetik, hanem egyedi intézkedések, cselekmények is (pl. a felek megegyezhetnek egymással következő találkozásuk időpontjáról). A dolog természeténél fogva ilyenkor sem szükséges feltétlenül kihirdetni a megegyezés eredményét. Mindezek figyelembevételével nem meglepő, hogy a konkordátumok története is ismeri a titkos záradék jelenségét (vö. pl. az 1855-ös osztrák konkordátumot[13]).

117 A Szentszéknek a CIC előtt kötött nemzetközi megállapodásai akkor is megőrzik hatályukat, ha rendelkezéseik a Codex kánonjaival ellenkeznek (3. k.). A legfőbb egyházi törvényhozónak a jövőre nézve is jogában áll olyan megállapodásokat kötni, melyek a CIC előírásaival ellenkező szabályt állapítanak meg bizonyos kérdésekről (vö. 135. k. 2. §).

118 Az Apostoli Szentszék és a Magyar Népköztársaság közt 1964. IX. 15-én alapvető részleges megállapodás született. Ezek közt a felek között a későbbiek során is keletkeztek részleges megállapodások[14].

119 Az Apostoli Szentszék és a Magyar Köztársaság között 1990. II. 9-én alapvető részleges megállapodás született (Martin de Agar, J. T., *Raccolta di Concordati 1950--1999*, Città del Vaticano 2000, 851--852), mely az 1964-es megállapodást hatályon kívül helyezte, helyreállította a diplomáciai kapcsolatokat és kimondta, hogy Magyarországon az állam és az egyház működésének kérdései a Codex Iuris Canonici és az 1990. évi IV. törvény szerint rendezettek. Hasonló megállapodás jött létre ugyanezek közt a felek között 1994. I. 10-én a Katonai Ordinariátus felállításáról (AAS 86, 1994, 574--579). 1997. VI. 20-án a felek között újabb megállapodás született az egyház közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozásáról, valamint egyes vagyoni jogi kérdésekről (AAS 90, 1998, 330--341).

5. A CODEX, A SZERZETT JOGOK ÉS A KIVÁLTSÁGOK

120 Szerzett jognak (*ius quaesitum*) az olyan alanyi jogot nevezzük, amely a személyt valamely jogilag jelentős cselekmény alapján a tárgyi jogrend szerint már megilleti. A szerzett jog alapja lehet egyetlen jogcselekmény, több cselekmény vagy egy bizonyos tevékenység meghatározott ideig való gyakorlása. Szerzett jog pl. a szerzetesi fogadalomtételből fakadó jog az ellátáshoz (vö. 670. k.), a tulajdonjog a törvényes elbirtoklási idő letelte után stb.

121 A szerzett jog ellentéte a született jog (*ius innatum*), mellyel a személy nem külön cselekvés alapján rendelkezik, hanem magánál az objektív jognál fogva, pl. születés alapján. Nem számít szerzett jognak a törvény által közvetlenül megadott jogi képesség sem, pl. a szemináriumba (241. k. 1. §) vagy a noviciátusba (642. k.) történő felvételre való jog szerinti alkalmasság. Ugyancsak nem szerzett jog a váromány (*expectativa*), vagyis az olyan jog, melynek megszerzése megkezdődött, de még nem fejeződött be, pl. az a tulajdonjog, ami valakit a már megkezdett, de még le nem telt elbirtoklási idő végeztével illetve majd meg.

122 A már meglévő szerzett jogok és az Apostoli Szentszéktől akár természetes, akár jogi személyeknek adományozott kiváltságok (a kiváltságokról lásd alább 15. §), melyekkel élnek, ha korábban nem vonták vissza őket, érvényben maradtak a Codex hatálybalépése után is, hacsak a törvénykönyv kifejezetten vissza nem vonta őket. A kifejezett visszavonás lehet egyenes vagy bennfoglalt fogalmazású, de semmiképpen sem hallgatólagos. A korábbi szerzett jogok érvényben maradása abból az elvből következik, hogy a törvények nem visszamenő hatályúak (vö. 9. k.).

6. A CODEX ÉS A KORÁBBI JOGSZOKÁSOK

123 A CIC kánonjaival nem ellenkező korábbi jogszokások (fogalmukról ld. alább 10. §. 1. a) a törvénykönyv hatálybalépése után is érvényben maradtak (5. k. 2. §). Azok viszont, amelyek ellenkeztek velük, akár egyetemes, akár részleges (pl. csak néhány egyházmegyében fennálló) szokások voltak, elvesztették hatályukat, vagyis megszűntek jogszabályok lenni (5. k. 1. §). Ezek közül a törvénykönyvvel ellenkező szokások közül egyeseket a CIC kánonjai elvetnek (pl. 396. k. 2. §, 423. k. 1. §, 526. k. 2. §, 1076. k., 1287. k., 1425. k. 1. §). Az ilyen elvetett szokások (*consuetudines reprobatae*) nemcsak minden kötelező erejüket veszítik el, hanem a jövőben sem lehetséges, hogy az azokhoz igazodó gyakorlat szokásjogi jogszabállyá váljék, bármilyen közösség és bármilyen időn át folytassa is. A CIC kánonjaival egyszerűen ellenkező korábbi szokások is megszűntek, kivéve, ha a Codex kifejezetten elismeri létjogosultságukat (pl. 1263. k., 1276. k. 2. §, 1279. k. 1. §), vagy ha évszázadosak vagy emberemlékezetet meghaladóak. Ez utóbbiak eltűrhetők, ha az ordinárius megítélése szerint a helyi és

a személyi adottságok miatt nem szüntethetők meg (5. k. 1. §).

124 Az évszázados szokás (*consuetudo centenaria*) legalább száz éves tényleges gyakorlatra megy vissza, de nem szükséges, hogy ennek az időnek a kezdetén már hivatalosan is jogszabályként elismert gyakorlat legyen; lehetséges, hogy az ehhez annak idején megkívánt idő (pl. 40 év[15]) csak később telt le[16].

125 Az emberemlékezetet meghaladó jogszokás (*consuetudo immemorabilis*) olyan szokás, melynek gyakorlását a kortársak mindig tapasztalták, s amelyet elődeiktől, úgy vettek át mint olyat, ami mindig is érvényben volt. A szokás ilyen jellegét nem zárja ki, ha a történettudomány pontosan tisztában van a szokás eredetével. Az emberemlékezetet meghaladó szokás elvileg lehet száz évnél fiatalabb is.

126 Az eltérés (*tolerantia*) az ordinárius részéről, a legtöbb szerző szerint, megengedetté, de nem kötelezővé teszi azt, hogy az alárendeltek a törvénykönyvvel ellentétes ilyen régi szokásokat kövessék. Ha az ordinárius az ilyen szokást eltűri, alacsonyabb egyházi szervek a szokás követését nem akadályozhatják[17]. Mivel pedig a jogszokás társadalmi norma, ha eltűrik, ezzel eltűrik annak a többé-kevésbé intézményes társadalmi szankciónak az érvényesülését is, ami esetleg az áthágót sújtja. Vagyis az ilyen eltűrt jogszokás -- amíg újra elismert egyházi jogszabállyá válik (vö. 26. k.) -- az egyházban valamilyen normativitással rendelkezik, ha nem is egyházjogi norma a szó szoros értelmében.

7. A CODEX ÉS A KORÁBBI EGYHÁZI TÖRVÉNYEK

127 Az 1983-as CIC hatályba lépésével (1983. XI. 27) hatályukat veszítették: 1) az 1917-ben kihirdetett Egyházi Törvénykönyv; 2) az új CIC előírásaival ellentétes minden más egyetemes vagy részleges törvény, kivéve, ha egyes részleges jogszabályokat ettől eltérő kifejezett rendelkezés (pl. 119. k., 127. k. 1. §, 164. k., 288. k., 482. k. 1. §, 553. k. 2. §, 1177. k. 3. §, 1279. k. 1. §, 1672. k., 1692. k. 1 §) továbbra is érvényben tart; 3) az Apostoli Szentszék által korábban kiadott minden olyan egyetemes vagy részleges büntető törvény, mely az új Codexben nem szerepel[18]; 4) a többi olyan egyetemes egyházfegyelmi (nem büntető)[19] törvény, mely olyan tárgyra vonatkozik, amit az 1983-as CIC a maga egészében szabályoz (6. k. 1. §).

128 Hatályon kívül kerültek mindazok a végrehajtási utasítások is, melyek csak az 1917-es CIC vagy más hatályukat veszített egyházi törvények végrehajtását szabályozták (33. k. 2. §, 34. k. 3. §), mint pl. az 1936-os egyházi perrendtartás (SC Sacr, Instr., Provida Mater, 1936. VIII. 15: AAS 28, 1936, 313--361). Érvényben maradtak viszont a Codex előírásaival nem ellenkező olyan korábbi egyházi jogszabályok, melyek nem végrehajtási utasítás jellegűek, és a CIC-ben csak általános utalásokban, nem pedig teljes szabályozás formájában tárgyalt

kérdéskört részletesen rendeznek, pl. az egyházi egyetemekről és fakultásokról szóló 1979-es apostoli rendelkezés (Const. Ap., Sapientia christiana, 1979. IV. 15: AAS 71, 1979, 469--499).

129 A személyek vagy dolgok egyes csoportjainak szabályzataira (statuta) akkor vonatkoznak a törvényekről szóló előírások, ha törvényhozó hatalommal rendelkező hatóság kihirdette őket (vö. 94. k. 3. §). Ha ilyen hatóság adta ki őket, azok az előírásaik, melyek ellenkeznek az új CIC-cel, hatályukat veszítették. Ha nem törvényhozó hatóság volt a kibocsátó, nem szűntek meg automatikusan, de a törvénykönyvvel ellentétes előírásaikat mielőbb át kell dolgozni[20]. Ezért került sor 1983 óta a szerzetesi, káptalani, szemináriumi és más (akár törvényhozói, akár más eredetű) szabályzatok átdolgozására az új jognak megfelelően.

130 A 6. k. 2. §-a szerint a CIC kánonjait, amennyiben a régi jogot tartalmazzák, a kánoni hagyományt is figyelembe véve kell értelmezni. Ez a megállapítás nem csupán a törvényt magyarázat egyik (vö. még 16--19. k.) alapelve, hanem a régi törvények jelenlegi jogi értékéről szóló kijelentés is.

131 Az új CIC-ben szereplő, de ott meg nem határozott tartalmú szakkifejezéseket, fogalmakat pl. a kánonjogi hagyományt is figyelembe véve kell értelmezni, még akkor is, ha az illető fogalom tartalmát esetleg kifejtő régi jogszabály már hatályát veszítette. Ilyenkor a régi törvény csupán a magyarázat segédeszköze. Pl. az 1609. k. 3. §-ában említett rangsor (precedentia) fogalmát a régi jog segítségével értelmezhetjük (vö. 1917-es CIC 106. k. és 1871. k. 3. §)[21].

=====

8. §. AZ EGYHÁZI TÖRVÉNY FOGALMA ÉS FAJAI

132 Az egyházi jogszabályok lehetnek önállóak (szoros értelemben vett törvények, általános határozatok, bizonyos jogszokások), vagy szolgálhatják más jogszabályok végrehajtását (általános végrehajtási határozatok, utasítások, bizonyos jogszokások).

8. §. AZ EGYHÁZI TÖRVÉNY FOGALMA ÉS FAJAI

1. A TÖRVÉNY FOGALMA

a. A törvény meghatározása

133 Az egyházi jogszabályoknak korunkban legfontosabb típusa az írott törvény. Az Egyházi Törvénykönyv nem határozza meg a törvény fogalmát, bár utal annak néhány lényeges elemére (vö. 29. k.). Aquinói Szent Tamás definíciója szerint a törvény „ésszerű rendelkezés a közjó érdekében, amit a közösség gondját viselő hirdet ki”[22]. A CIC 1980-as szövegtervezete a törvény fogalmát így írta le: „olyan általános

szabály, melyet egy közösségnek a közjó érdekében az illetékes hatóság ad". Ez a meghatározás azonban a CIC végleges, kihirdetett szövegében már nem szerepel.

134 Eltérően a XIX--XX. századi világi jogrendektől, az egyházjog törvényfogalma nem elsősorban formai, hanem inkább tartalmi jellegű, vagyis az egyházi törvény érvényességének nem nélkülözhetetlen feltétele, hogy meghatározott eljárással hozzák, és különleges formában bocsássák ki[23]. A törvény bizonyos sajátos formai elemeire azonban (illetékes törvényhozó, kihirdetés) az egyházjog is utal.

135 Az egyházi törvényt hozzátétőlegesen úgy írhatjuk le, mint az illetékes egyházi hatóságtól, az egyház javára, egy erre megfelelő közösségnek adott, kellően kihirdetett, tartós, önálló, általános, jogi jellegű, kötelező cselekvési szabályt.

b. A törvény lényeges elemei

136 Az egyházi törvény egyes lényeges belső elemei az egyházi jogszabályok szélesebb körében is többé-kevésbé fellelhetők, s nem kizárólag a szó szoros értelmében vett törvényekre jellemzők (vö. az egyházjogról fentebb adott meghatározásunkat: 1. §. 2. a). Ilyen lényeges belső elem, hogy az egyházi törvény általános, kötelező cselekvési szabály, mely -- mint minden egyházjogi norma -- az egyház javát szolgálja, ami nemcsak azt jelenti, hogy tárgyában az egyházi közösség életével kapcsolatos viszonyokra vonatkozik, hanem főként azt, hogy tartalma az egyház Istentől rendelt céljának, vagyis végső soron a lelkek üdvösségének (vö. 1752. k.) elérését segíti elő. Ez feltételezi, hogy az egyházi törvénynek objektíve erkölcsileg jónak kell lennie, megtartásának a krisztushívőket egyéni üdvösségükhöz is közelebb kell vinnie[24]. Ugyancsak az egyház javának szolgálata követeli meg, hogy a törvény szükséges, hasznos (vagyis az egyház javát elősegítő valamilyen célra irányuló), követése pedig lehetséges legyen. Az egyház javának szolgálatával függ össze a törvény ésszerűségének követelménye is. Az ésszerűség itt nem csupán az emberi józan észnek való megfelelést jelenti, hanem a legkorábbi keresztény időktől fogva[25] azt, hogy az egyházi törvényeknek összhangban kell lenniük a világmindenséget teremtő s az egyházat megalapító és sajátos küldetéssel megbízó Isten üdvözítő tervének nagy gondolatával, az isteni ratióval, logosszal. Ez pedig nemcsak arra utal, hogy az egyházi törvények nem ellenkezhetnek a „természetjoggal" és a kinyilatkoztatás forrásaiban megtalálható „pozitív isteni joggal", hanem arra is, hogy elő kell segíteniük az üdvösség tervének kibontakozását.

137 A tartósság olyan lényeges belső elem, mely az egyházi törvényt az egyházi jogszabályok egyéb fajtáihoz képest fokozottan jellemzi. Ez azonban nem zárja ki, hogy valódi törvényeket is ki lehessen adni meghatározott ideig szóló érvénnyel vagy akár kísérleti jelleggel[26]. A törvény sajátosan jellemző belső eleme az önállóság. Vagyis az egyházi törvény -- eltérően az általános végrehajtási határozatoktól és

az utasításoktól (vö. 29--34. k.) -- elsődleges szabály, mely nem más meglévő jogszabályok alkalmazását és sürgetését tartalmazza[27].

138 Az egyházi törvény lényeges külső elemei közé tartozik, hogy tárgyi, területi és személyi vonatkozásban egyaránt illetékes, törvényhozói hatalommal rendelkező egyházi hatóság hozza. Az egész egyházra szóló törvényhozói hatalommal rendelkezik a pápa (331. k.) és a püspökök testülete (336. k.), melynek kiemelkedő működési formája az egyetemes zsinat. Hatáskörük határai között törvényhozói hatalmuk van a megyéspüspököknek és a velük azonos jogi megítélés alá eső főpásztoroknak (381. k.), a részleges zsinatoknak (445. k.), továbbá bizonyos értelemben a püspöki konferenciáknak (455. k. 1. §, vö. 29. k.) és a megszentelt élet pápai jogú, klerikusi intézményei vagy az apostoli élet ugyanilyen társaságai előjáróinak és káptalanjainak (596. k. 2. §, 631--632. k., 717. k., 738. k.).

139 Ugyancsak lényeges külső eleme a törvénynek, hogy olyan közösség számára hozzák, amelynek törvény adható (*communitas legis recipiendae capax* -- vö. 29. k.).

140 Biztosan ilyen közösségek azok, melyek élén törvényhozói hatalommal rendelkező hierarchikus szerv áll (pl. az egyetemes egyház, az azonos püspöki konferenciához tartozó részegyházak összessége, az egyháztartomány, az egyházmegye), de ide sorolhatók pl. a megszentelt élet pápai jogú, klerikusi intézményei is. José Maria Piñero Carrion szerint ilyen közösségnek számítanak mindazok az embercsoportok, akik egy-egy törvény címzettjei. E csoportok lehetnek: 1) testületi jogi személyek (pl. püspöki konferencia, káptalan); 2) nem testületi jogi személyek (pl. egyházmegye, plébánia); 3) jogi személyiséggel nem rendelkező csoportok, melyek azonos állapotú vagy állású emberekből állnak (pl. klerikusok, szerzetesek, plébánosok, vagyonkezelők); 4) egyéb jogi személynek nem minősülő csoportok (pl. egyházmegyei hivatal, jogi személyiség nélküli magántársulás)[28]. Piñero felfogása természetesen vitatható pl. azon az alapon, hogy a törvény címzettjeinek fogalmát tágabban is lehet értelmezni, vagy olyan megokolással, hogy ez az elmélet végül is nem tesz egyebet, mint a törvény befogadására képesnek minősít minden olyan embercsoportot, amelyet a törvények közvetlenül köteleznek. Mindenesetre a kánonjogászok körében nem számít lezárt kérdésnek, hogy mi is az a közösség, amelynek törvény adható.

141 Az egyházi törvény lényeges külső eleme végül a kihirdetés (*promulgatio*). Ez a tartalom meghatározása és a hatósági parancs kiadása után a törvény létrejöttének utolsó mozzanata: az a cselekmény, amellyel a törvényhozó hivatalosan kinyilvánítja parancsoló akaratát a közösség felé.

142 Az egész (latin) egyháznak szóló, vagyis egyetemes törvényeket, hacsak egyes esetekben a törvényhozó más módot nem ír elő, az 1909 óta megjelenő, *Acta Apostolicae Sedis* című hivatalos közlönyben való

kiadással hirdetik ki. A részleges törvényeket az őket hozó hatóság által megállapított módon hirdetik ki (8. k.). Nálunk a püspöki törvények és más rendelkezések kihirdetése az egyházmegyei körlevelekben, a püspöki konferencia által kibocsátott, törvénynek minősülő szabályoké külön püspökkari körlevelekben vagy az egyházmegyei körlevelekben, esetleg a katolikus sajtóban való közzététel útján történik. Az egyházmegyei zsinatokon hozott püspöki törvények, valamint részleges (plenáris, tartományi) zsinatok határozatai általában külön kötetben való megjelentetéssel kerülnek kihirdetésre.

143 A törvény a kihirdetéssel keletkezik (7. k.), de kötelező ereje többnyire egy bizonyos ideig még felfüggesztve marad. Ezt az időt a törvény szünetelésének (*vacatio legis*) nevezzük. Az egyetemes törvények szünetelési ideje az *Acta Apostolicae Sedis* megfelelő számán feltüntetett dátumtól számított három hónap, kivéve, ha a dolog természeténél fogva azonnal kötelezőek (pl. az isteni jogot kánoni szabályba iktató törvények), vagy ha magában a törvényben külön is kifejezetten ennél rövidebb vagy hosszabb szünetelési idő van előírva (8. k. 1. §). A részleges törvények szünetelési ideje a kihirdetéstől számított egy hónap, hacsak magában a törvényben nincs más határidő megállapítva (8. k. 2. §).

2. AZ EGYHÁZI TÖRVÉNY FAJAI

a. Hivatalos műfajmegjelölés szerint

144 Az egyházi törvények különböző hivatalos műfajmegjelöléseket viselhetnek. A pápai törvények manapság használatos legfontosabb műfajmegjelölései:

145 Apostoli rendelkezésnek (*Constitutio Apostolica*) a fontos tárgyról szóló pápai törvények nevezik magukat.

146 *Motu proprió*nak minősítik magukat a pápai törvények, ha azt kívánják kifejezni, hogy saját kezdeményezésből, nem pedig valakinek a kérvénye alapján születtek. Figyelmet érdemel, hogy nemcsak törvény, de közigazgatási intézkedés is adható ki „saját kezdeményezésből” megjegyzéssel (bár ott ez inkább a szövegen belüli záradékba, mintsem műfajmegjelölésbe való).

147 Az apostoli levél (*Litterae Apostolicae*) elnevezés néha egyszerű formában kiadott törvényt jelöl, máskor viszont nem törvényhozói okmányra alkalmazzák.

148 A törvény módjára kiadott (hiteles) törvényt magyarázatok (16. k.) válasz (*responsum*) néven jelennek meg.

149 Az Apostoli Szentszék hatóságaitól kiadott általános határozatok, melyek lényegüket tekintve szintén törvények (29. k.), a határozat (*decretum*) műfajmegjelölést viselik (ld. 11. §. 2).

150 A többi törvényhozók által kiadott törvények elnevezései a legkülönbözőbbek lehetnek. Az egyházmegyei zsinatokon kiadott püspöki törvényeket magyarul határozatoknak szokás hívni, latin megnevezésük viszont statuta (tehát ezt ilyenkor nem szabályzatnak fordítjuk, vö. 9. §).

b. Külalak szerint

A pápai törvények külalakjuk szerint főként az alábbi típusokba sorolhatók:

151 A bullák pergamenre írt okmányok a pápa nevével, de sorszáma nélkül, annak megjelölésével, hogy a pápaság hányadik évében keltek, a bíboros államtitkár vagy valamely kongregáció prefektusa aláírásával. Néha ólompecséttel, máskor csak egyszerű pecséttel. A konzisztoriális bullák az előbbiekhöz hasonlóak, de a pápa és a bíborosok aláírását viselik.

152 A brévék anyaga pergamen (esetleg papír), feltüntetik a pápa nevét és sorszámát, viaszpecsétjük a halászgúró lenyomata, mely Szent Pétert ábrázolja, amint csónakból húzza a hálót. Aláírójuk általában a bíboros államtitkár vagy a kancellár.

153 A kirográfok (chirographa) olyan pápai okmányok, melyeket a pápa saját kezűleg ír alá nevének és sorszámának feltüntetésével.

154 Az alacsonyabb szervek által kibocsátott törvények külalak szerint sok félek lehetnek. Ebből a szempontból nem is szokás külön osztályozni őket.

c. Tartalom szerint

155 Tartalmuk alapján az egyházi törvényeket számos szempontból szokás osztályozni. A kötelezés módja szerint a törvény lehet területi vagy személyi. A területi törvény kötelező ereje a terület szerint igazodik, amelyhez valaki tartozik, vagy amelyen éppen tartózkodik. A személyi törvény azokat a személyeket kötelezi, akikre vonatkozik, függetlenül attól, hogy hol tartózkodnak.

156 Érvényességi terület szempontjából a törvény lehet egyetemes (universalis), ha a világon mindenütt kötelezi azokat, akik számára kiadták (12. k. 1. §), vagy részleges (particularis), ha csak bizonyos területen kötelez. A részleges törvények területi jellegűeknek tekintendők, hacsak kifejezett ellenkező rendelkezés nincs (13. k. 1. §).

157 Személyi érvényességi kör szempontjából a törvény lehet általános (generalis), ha a területen lévő összes krisztushívőkre érvényes, vagy különös (specialis), ha csak a személyek bizonyos csoportjaira vagy közösségeire vonatkozik (pl. klerikusokra vagy egy adott közösség

klerikus szerzeteseire).

158 Tárgy szerint a törvény lehet parancsoló, ha valaminek a megtételét írja elő, tiltó, ha megtiltja valaminek a megtételét, megengedő, ha az illető cselekvést megengedi, és büntető, ha valamely cselekményre büntetést rendel. A tiltó törvények lehetnek egyszerűen tiltók, a velük ellenkező jogcselekményt érvénytelenné tevők (irritálók) vagy meg nem tartásuk esetén a személyt jogilag képtelenné tevők (inhabilitálók).

159 Az egyház jogrendjében tehát nem érvénytelen minden olyan jogcselekmény, amely ellenkezik a törvénnyel. A semmisséghez az szükséges, hogy ezt a törvény kifejezetten kilátásba helyezze (10. k.), akár úgy, hogy magát a cselekményt mondja ki érvénytelennek, akár pedig úgy, hogy az azt végző személyt nyilvánítja képtelennek a cselekmény végrehajtására[29].

=====

9. §. AZ EGYHÁZI TÖRVÉNY KÖTELEZŐ EREJE ÉS MAGYARÁZATA

1. A TÖRVÉNY KÖTELEZŐ EREJE

a. A törvények a jövőre vonatkoznak

160 A törvények kötelező ereje hatályba lépésükkel kezdődik. A törvények általában nem visszamenő hatályúak, kivéve ha bennük határozottan múltbeli dolgokról rendelkeznek (9. k.). Tehát a jogi tényeket a létrejöttük pillanatában érvényes norma szabályozza, s jogi hatásaik nem változnak meg a későbbi jogszabály miatt.

161 Aki pl. 1983. XI. 27. előtt tett egyszerű, örök szerzetesi fogadalmat, annak számára ez az új CIC megjelenése után sem vált érvénytelenítő házassági akadállyá. Noha az 1088. k. szerint az ilyen fogadalom is érvénytelenítő akadály, ez csak az 1983-as CIC hatályba lépése után tett egyszerű fogadalmakra vonatkozik.

162 A fenti alapelv alól kivételek lehetségesek, de ilyenkor a törvénynek kifejezetten jeleznie kell, hogy múltbeli jogi tények hatását módosítani kívánja (pl. 1313. k.).

163 Azok az egyházi törvények, amelyek isteni jogot kanonizálnak, vagyis az illető szabályt csupán kinyilvánítják, nem létesítik, a kihirdetésük előtti cselekményekre is alkalmazandók. Pl. a Hittani Kongregáció 1977. V. 13-i határozatát a férfi impotenciájáról (AAS 69, 1977, 426) az olyan házasságok érvényességének megítélésakor is alkalmazni kell, melyeket ez előtt az időpont előtt kötöttek (vö. 1075. k. 1. §).

b. Az egyházi törvény címzettjei általában

164 Az isteni jognak minden ember alá van vetve, függetlenül attól, hogy megkeresztelt-e vagy sem. Ezért az olyan egyházi törvények, amelyek tartalma isteni jog, mindenki számára kötelezőek. Hogy mikor foglal magában (mikor kanonizál) egy egyházi törvény isteni jogot, az sokszor magából a megfogalmazásból is kitűnik (pl. 113. k. 1. §, 129. k. 1. §, 145. k. 1. §, 330. k., 375. k. 1. §, 747. k. 1. §, 840. k., 1055. k. 1. § stb.).

165 A természet rendjében vagy a kinyilatkoztatásban megnyilvánuló isteni akarat objektíve minden embert kötelez, alanyi értelemben viszont a kötelezettség csak annyiban áll fenn amennyiben ki-k felismeri azt (748. k., vö. LG 14, 16).

166 A tisztán egyházi törvények, vagyis azok, amelyek csakis az egyházi törvényhozó alkotásai, csak azokat kötelezik: 1) akiket a katolikus egyházban kereszteltek vagy keresztségük után oda felvettek; 2) akik értelmük elégséges használatával rendelkeznek; 3) akik -- hacsak a jog kifejezetten másként nem rendelkezik (vö. 913. k. 2. §, 920. k., 989. k. stb.) -- hetedik életévüket betöltötték (11. k.)[30].

167 Hogy mikor számít valaki a katolikus egyházban kereszteltnek, annak eldöntésére a keresztelendő vagy a gondviselésére jogosultak szándéka a mértékadó (vö. 865. k., 867. k.). Ha a 868. k. szerint megengedetten szolgáltatták ki a katolikus keresztelést, a katolikus egyházban való keresztelésről beszélünk. Ha a keresztséget halálveszély esetén kívül (vö. 868. k. 2. §) a nemkatolikus gondviselők akarata ellenére adták fel, nem beszélhetünk a katolikus egyházban végzett keresztelésről[31].

168 A katolikus egyházban keresztelt vagy oda felvett személyeket az egyházi törvények alárendelti minőségben kötelezik. Más jogcímek alapján azonban nem katolikusoknak, sőt nem keresztényeknek is lehetnek bizonyos jogaik és kötelességeik az egyház jogrendjében (pl. nem katolikus peres fél egyházi perben: vö. 1476. k.).

169 Akik a katolikus egyház közösségét elhagyják, azok egyháztagsága ettől még sem teológiaiilag, sem egyházjogilag nem szűnik meg, s az egyházi törvények továbbra is kötelezik őket, hacsak bizonyos esetekben a törvényhozó másként nem rendelkezik (pl. 1086. k. 1. §, 1117. k., 1124. k.).

c. A kötelező erő területi szempontból

170 Az egyetemes törvények mindenütt köteleznek, bár lehetséges, hogy egy bizonyos terület ki van véve egy ilyen törvény hatálya alól. Ebben az esetben a törvény nem kötelezi azokat, akik ezen a területen tartózkodnak (12. k. 1--2. §). A részleges törvények általában (vö. 13. k. 1. §) csak azon a területen köteleznek, amely számára kiadták őket, mégpedig csak azokat a személyeket, akiknek ott a lakóhelyük vagy pótlakóhelyük van, és egyben ténylegesen ott is tartózkodnak. Akik tehát saját területükön (egyházmegyéjükön, egyháztartományukon, püspöki

konferenciájuk területén) kívül tartózkodnak, azokat nem kötelezik az otthoni részleges törvények, kivéve ha áthágásuk a saját területükön kárt okoz, vagy ha a törvények személyi jellegűek (13. k. 2. § 1). Nem kötelezik őket tartózkodási helyük részleges törvényei sem, kivéve azok, amelyek a közrendre vonatkoznak, cselekmények (pl. szerződés-kötés) formáit határozzák meg, vagy az illető területen lévő ingatlanokkal kapcsolatosak (13. k. 2. § 2). A lakóhelynélkülieket a tartózkodási helyükön érvényes egyetemes és részleges törvények egyaránt kötelezik (13. k. 3. §).

d. A kétség hatása a kötelezettségre

171 A törvényből eredő kötelezettséget illetően akkor áll fenn kétség, ha nem világos, hogy egy bizonyos törvény alkalmazható-e az adott esetre. Jogkétség (*dubium iuris*) akkor áll fenn, ha egy törvény alkalmazhatósága egy meglévő tényállásra azért kérdéses, mert kétes a törvény léte, érvényessége, jelentése vagy terjedelme. Jogkétség esetén a törvények nem kötelezőek, még akkor sem, ha jogcselekményt érvénytelenítők vagy jogképeséget megsemmisítők (14. k.).

172 Kivételt képez az az eset, amikor az a kétes, hogy egy törvény továbbra is érvényben van-e, vagy egy újabb jogszabály hatályon kívül helyezte-e. Ilyenkor a 21. k. az irányadó.

173 Ténykétségről (*dubium facti*) akkor beszélünk, ha azért kérdéses a törvény alkalmazhatósága egy adott esetre, mert a körülmények hiányos ismeretében nem tudjuk, hogy ebben az esetben megvalósult-e az a tényállás, amire egyébként a törvény biztosan vonatkozik. Ténykétség esetén a tényállás meglétét kell feltételeznünk, vagyis azt, hogy a törvény kötelez. Ilyenkor az ordináriusok felmentést adhatnak a törvény alól, feltéve ha ezt -- amennyiben fenntartott felmentésről van szó -- meg szokta adni az a hatóság, akinek fenn van tartva (14. k.). Ez a felmentés feltételes (*ad cautelam*), tudniillik hallgatólágosan feltételezi, hogy a tényállás megvalósult. Ellenkező esetben ugyanis semmilyen felmentés nem volna szükséges.

174 Az akár jogi, akár ténybeli kétségnek ahhoz, hogy az itt említett hatása legyen, objektíve megalapozottnak kell lennie, vagyis pozitív érvekre kell támaszkodnia.

e. A tudatlanság és a tévedés hatása a kötelezettségre

175 A tudatlanság (*ignorantia*) olyan ismeret hiánya, amelynek meg kellene lennie. Ha az ismerethiány tartós, szorosabb értelemben vett tudatlanságról, ha pedig pillanatnyi, figyelmetlenségről (*inadvertentia*) szokás beszélni. A tévedés (*error*) a valóságról alkotott hamis ítélet.

176 Mind a tudatlanság, mind a tévedés vonatkozhat a jogra vagy a tényekre (*ignorantia v. error iuris v. facti*).

177 A tudatlanság lehet legyôzhetetlen (*invincibilis*), ha semmilyen erkölcsileg lehetséges igyekezettel el nem kerülhetô, vagy legyôzhetô (*vincibilis*), ha a megismerés szokásos eszközeinek használatával elhárítható.

178 A legyôzhetetlen tudatlanság mindig vétlen (*inculpabilis*), a legyôzhetô csak akkor, ha a személy még homályosan sem ébred rá, hogy köteles az illetô ismeretet megszerezni, viszont vétkes (*culpabilis*), ha a személy azért kerül a törvény áthágásának veszélyébe, mert nem fordította a köteles igyekezetet az adott ismeret (pl. a törvényről) megszerzésére.

179 A vétkes tudatlanságot egyszerűnek (*simplex*) nevezik, ha jelentkezett ugyan némi törekvés az ismeretszerzésre, de ez elégtelen volt. Vaskosnak vagy hanyagnak (*crassa vel supina*) hívják, ha az ismeretszerzésre való igyekezet vétkes hanyagságból teljesen vagy szinte teljesen hiányzott (pl. egy pap olvasatlanul kidobja az egyházmegyei körlevelet, mert nem érdeklik az abban foglalt rendelkezések). Végül szándékosnak (*affectata*) akkor mondják, ha azért nem szerezte meg valaki a szükséges ismereteket, nehogy ez a törvény áthágásában meggátolja.

180 A római jogból származó ôsi kánonjogi elv szerint általában a tény nem tudása mentesít, a jog nem tudása nem mentesít a kötelezettség alól (RJ 13 in VI°: *Ignorantia facti, non iuris excusat*).

181 A jogra vonatkozó tudatlanságnak (és tévedésnek) a CIC néhol mégis komoly jelentôséget tulajdonít, mert az egyházi törvények a lelkiismeretet különösen is érintik, hisz isteni vagy legalábbis egyházi parancsok kifejezôi. A külsô és a belsô (lelkiismereti) fórum összeütközésének elkerülése érdekében a törvényhozó azt az alapelvet érvényesíti, hogy a törvény vétlen nem tudása megszünteti, vétkes nem tudása pedig a vétkességtôl függôen mérsékli az áthágás büntetôjogi beszámíthatóságát (vö. 1323. k. 2, 1324. k. 1. § 9, 1325. k.).

182 A törvénnyel, a büntetéssel, a saját tettünkkel vagy más közismert tettel kapcsolatos tudatlanságot vagy tévedést külön bizonyítani kell, mert a jogvélelem (vö. 1584. k.) amellet szól, hogy ezek ismertek. Mások nem közismert tetteivel kapcsolatban a nem tudás mellett szól a jogvélelem (15. k. 2. §).

183 A cselekmény közismert (*notorius*) lehet ténylegesen (*notorius notorietate facti*), ha az adott közösség körében közismert, vagy jogilag (*notorius notorietate iuris*), ha pl. jogerôs ítéletben nyert megállapítást.

184 A jogcselekményt érvénytelenítô vagy a személyt jogképtelenné tevô törvények (10. k.) nem tudása vagy a velük kapcsolatos tévedés nem akadályozza ezek hatását, kivéve ha kifejezett rendelkezés mondja ki

ennek ellenkezőjét (15. k. 1. §). Így pl. ha egy katolikus nem is tud egy ténylegesen fennálló érvénytelenítő házassági akadály meglétéről vagy akadály jellegéről, s így köt házasságot, a házasság azért még semmis.

f. A kötelező erő megszűnése

185 A meghatározott időre szóló törvény kötelező ereje, s így maga a törvény -- a törvények megszűnésének általános módjain kívül -- a határidő lejártával is megszűnik. A meghatározatlan időre szóló törvények (és a túlnyomó többség ilyen!) az illetékes hatóság (maga a törvényhozó, annak jogutódja vagy a felettes törvényhozó szerv) részéről történő megszüntetés vagy megváltoztatás, illetve ellenkező jogszokás (ld. 10. §) útján kerülnek hatályon kívül, de megszűnhetnek belső okokból is.

186 A megszüntetés vagy megváltoztatás mértéke szerint lehet teljes (abrogatio) vagy részleges (derogatio). Módját illetően történhet: 1) kifejezett kijelentéssel (akár általános formában is, pl. „contrariis quibuslibet non obstantibus”); 2) vele szögesen ellenkező későbbi törvénnyel; 3) olyan későbbi törvénnyel, mely a benne szabályzott témakört a maga egészében újra rendezi, még ha nem ellenkezik is vele (20. k.). Mégis, a későbbi egyetemes törvény nem módosítja a korábbi részleges vagy különös jogot, hacsak a jog ennek ellenkezőjét kifejezetten el nem rendeli (uo., vö. pl. 6. k. 1. § 2).

187 Ha kétes, hogy a korábbi törvényt a későbbi módosította-e, vagyis ha nem bizonyos, hogy a két törvényt egyszerre követni lehetetlen, és az sem, hogy az új törvény a régi anyagát teljes egészében újrarendezte, akkor lehetőség szerint mindkettőt meg kell tartani. Ennek érdekében a későbbit úgy kell értelmezni, hogy a korábbival összeegyeztethető legyen (vö. 21. k.).

188 A törvény belső okból akkor szűnik meg, ha a körülmények megváltoztatásával a törvény tartalma teljesen ésszerűtlenné (vö. 8. §. 1. b), igazságtalanná, károsná, erkölcstelenné, lehetetlenné válik, mégpedig nem csupán egy adott esetben (mert ekkor csak a törvény követésének erkölcsi kötelessége szűnik meg az illető esetre nézve, de nem maga a törvény), hanem általánosan és tartósan. Ennek a változásnak egyértelműnek és nyilvánvalónak kell lennie. Az objektív jogszabályokat merőben szubjektív megítélés alapján nem tekinthetjük megszűntnek[32]. Ha a törvény belső okból magától megszűnt, ez többnyire hamarosan a törvényhozót is módosító intézkedésre ösztönzi, vagy legalábbis ellentétes jogszokás kialakulásához vezet.

2. A TÖRVÉNY MAGYARÁZATA

a. A törvénymagyarázat fogalma és fajtái

189 A törvénymagyarázat (interpretatio) a törvény értelmének

megvilágítása különös tekintettel annak megfelelő alkalmazására.

190 A magyarázat tekintélye szerint megkülönböztethetünk hivatalos és magánmagyarázatot. A hivatalos magyarázat lehet hiteles (authentica), ha maga a törvényhozó vagy egy általa ezzel megbízott szerv törvény módjára adja ki (16. k. 1. §), vagy egyedi hatósági magyarázat, ha bírói ítéletben vagy közigazgatási intézkedésben mondják ki (egyesek ez utóbbi típust is hiteles törvénymagyarázatnak nevezik). A magánmagyarázat lehet tudományos, ha kánonjogi szakemberek fogalmazzák meg magánjelleggel, egyszerű magánmagyarázat, ha a törvényt követő, alkalmazó személyektől származik, és szokásszerű magyarázat, ha a törvényt követő közösség egységes gyakorlatában nyilvánul meg. Ez a gyakorlat bizonyos feltételekkel jogszokássá is válhat (vö. 27. k.).

191 A hiteles (törvény módjára kiadott) magyarázatnak ugyanolyan érvénye van, mint magának a törvénynek. Ki is kell hirdetni. Az Egyházi Törvénykönyv hiteles magyarázatára II. János Pál külön pápai bizottságot alapított (MP Recognito Iuris Canonici, 1984. I. 2: AAS 76, 1984, 433--434). Ennek hatáskörét és nevét a Római Kúria 1988-as reformja során ugyanez a pápa módosította. Ez a bizottság alakult át Pápai Törvénymagyarázó Tanácsá (Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis) [Const. Ap., Pastor Bonus, 1988. VI. 28, art. 154--158: AAS 80, 1988, 901--902]. Ezzel egyidejűleg hatásköre is kiszélesedett. Neve 1999 során a Törvénszövegek Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium de Legum Textibus) lett. Az enyhén módosult név jelzi, hogy a Tanács ma nem csupán a törvények magyarázatára hivatott, hanem a normakontroll bizonyos feladatait is ellátja.

192 A magyarázott törvényhez való viszonya szerint létezhet a törvényt módosító (kiterjesztő vagy leszűkítő) vagy pusztán megvilágító magyarázat. Módosító hatása csak a (törvény módjára kiadott) hiteles magyarázatnak lehet. Ám az ilyen módosító vagy az önmagában kétes szöveget egyértelművé tevő hiteles törvénymagyarázatnak nincs visszamenő hatálya. Ezzel csupán a törvény önmagukban biztos szavait csak azt megvilágító módon, hitelesen magyarázza (16. k. 2. §).

193 Kötelező erő szempontjából a következő fokozatokat szokás megkülönböztetni: 1) általánosan kötelező erejű hiteles és a jogszokássá emelkedett szokásszerű magyarázat; 2) csupán az adott esetre nézve kötelező az egyedi hatósági törvénymagyarázat (16. k. 3. §); 3) nem kötelező a magánmagyarázat, kivéve ha jogszokássá emelkedett.

b. A törvénymagyarázat szabályai

194 A nem hiteles törvénymagyarázat főszabálya a CIC szerint az, hogy az egyházi törvényeket a szavaknak a szövegben és a szövegösszefüggésben hordozott sajátos jelentése szerint kell érteni (17. k.). A sajátos jelentés lehet etimológiai, köznyelvi vagy szaknyelvi. Ha ezek közt eltérés van, a szöveg és szövegösszefüggés

alapján (pl. az illető kánont tartalmazó fejezet, rész stb. címére tekintettel) dönthető el, hogy a többféle sajátos jelentés közül melyiket kell elfogadnunk.

195 Ha a szavak sajátos jelentése a főszabály segítségével nem állapítható meg biztosan, vagy ha ennek ismeretében sem világos a törvény értelme, általános kisegítő magyarázati szabályokhoz kell folyamodnunk. Vagyis figyelembe kell vennünk az esetleg található párhuzamos helyeket (ahol ti. ugyanaz a törvényhozó -- akár a CIC-ben, akár azon kívül -- ugyanabban a tárgyban rendelkezik), a törvény célját (amit a törvényhozó konkrétan el akart vele érni), kiadásának körülményeit (megelőző viták, javaslatok, szövegtervezetek stb.) és a törvényhozó szándékát (17. k.). Ez a „szándék”, mentalitás (mens legislatoris) a törvényhozó általános kormányzati beállítottsága, jogpolitikai irányvonala, mely egyéb törvényeiből és más megnyilatkozásaiból (pl. pápai beszédek, körlevelek) tűnik ki.

196 Bizonyos törvények magyarázatakor különleges szabályokat is alkalmaznunk kell. Szorosan (stricte) -- vagyis a kifejezések sajátos jelentésén a szükséges legkevesebbet értve -- kell értelmezni azokat a törvényeket, amelyek büntetést rendelnek valamilyen cselekményre, a jogok szabad gyakorlását korlátozzák, vagy törvény alóli kivételt tartalmaznak (18. k.). A szoros értelmezés ellentéte a tág értelmezés, mely az egyes kifejezéseken a lehető legtöbbet érti, amit még a szavak sajátos jelentése megenged. A szoros és tág értelmezés nem tévesztendő össze a leszűkítéssel és a kiterjesztéssel, mert ezek már a törvény módosítását jelentik.

197 A törvényt magyarázat szabályai általában alkalmazandók a többi jogszabály magyarázatakor is. Az egyedi közigazgatási intézkedések magyarázatára sajátos elvek vonatkoznak (vö. 36. k.; ld. 12. §. 2).

3. A JOGHÉZAG KITÖLTÉSE

198 Ha egy kérdésre nézve nincs jogszabály (törvény, jogszokás, általános határozat, általános végrehajtási határozat, utasítás), akkor általában a szabadság elve érvényesül, tehát nem is kell szabályt keresnünk. Ha azonban jogszabály híján egyes jogok bizonytalanságban maradnak vagy egy jogvita nem dönthető el, valódi joghézagról (lacuna legis) beszélünk. Ennek kitöltésére, vagyis az eset megoldására, a kánonjogban csakis a következő eszközök állnak rendelkezésre: 1) a hasonló esetekre hozott törvények alkalmazása (analogia legis); 2) a jog általános elveinek a kánoni méltányosság szerinti alkalmazása (analogia iuris); 3) a római kúria bírósági (iurisprudentia) és közigazgatási (praxis) gyakorlatának követése; 4) a kánonjogtudósok közös és állandó véleményének elfogadása (vö. 19. k.).

199 A kánoni méltányosság (aequitas canonica) az egyedi esetekben történő jogalkalmazás olyan alapelve, mely szerint az előljáró jobban ügyel a jogszabály szellemére, mint betűjére, s az igazságosságot

emberségesen, vallásos lelkülettel és szeretettel keresi, egyszerre szem előtt tartva az egyházi közösség természetfeletti célját és az egyes hívők üdvösségét (vö. VI. Pál, Alloc., 1973. II. 8: AAS 65, 1973, 95--103).

200 A jog általános elveit a jogfilozófia és a jogelmélet vizsgálja. Széles körben elismert gyűjteményt találunk ezekből pl. a VIII. Bonifác rendeletére kiadott Liber Sextusban Regulae Iuris néven. Ennek egyik elterjedt idézési módja: RJ, a szabály sorszáma, in VI° (pl. RJ 13 in VI°)[33].

4. AZ ÁLLAMI TÖRVÉNYEK ELISMERÉSE AZ EGYHÁZJOGBAN

201 A többi jogrendhez hasonlóan a kánonjogban is előfordul, hogy egy kérdést azáltal szabályoznak, hogy kijelentik: ezzel kapcsolatban egy másik jogrend normáját kell megtartani. Ezt az eljárást utalásnak nevezzük. A már meglévő normára való olyan utalást, mely az illető szabályt egyházjogi normává teszi, kanonizálásnak hívjuk.

202 Azokat a világi törvényeket, amelyekre az egyházjog utal, a kánonjogban eredeti hatásaikkal kell megtartani, amennyiben az isteni joggal nem ellentétesek, és a kánoni jog másként nem rendelkezik (22. k.)(34).

203 A világi törvények kánoni kötelezővé tétele egyenes formában történik a 98. k. 2. §, 231. k. 2. §, 668. k. 1. §, 1284. k. 2. § 3, 1286. k. 1, 1290. k., 1296. k., 1500. k., 1714. k. és az 1716. k. előírásaiban. A világi jog szabályainak megtartását tanácsolja a 660. k. 1. §, 668. k. 4. §, 1274. k. 3. §, 1284. k. 2. § 2 és az 1299. k. 2. §. Az egyházjog egy-egy egész jogi alakzatot (intézményt, formát) tesz magáévá a 105. k. 1. §, 110. k., 197. k., 362. k., 365. k. 1. §, 877. k. 3. §, 1540. k. 2. § és az 1558. k. 2. § rendelkezésével.

=====

10. §. A JOGSZOKÁS

1. A JOGSZOKÁS FOGALMA ÉS FAJAI

a. A jogszokás fogalma

204 A jogszokás (consuetudo) olyan jogszabály, amit a krisztushívők egy közössége, melynek törvény adható (ld. 8. §. 1. b), határozott intézkedés nélkül, egyöntetű cselekedetek folytonos és jog bevezetésének szándékával társult ismétlése által, a törvényhozó valamelyes beleegyezésével önmagától létesít (vö. 23. k., 25. k.). A jogszokások összességét szokásjognak nevezzük.

205 Az egyházban jogszabály értékkel („törvényerővel”) rendelkező valódi jogszokáson (consuetudo iuris) kívül az egyházi törvényhozó néha

jelentőséget tulajdonít némely jogszabálynak el nem ismert ún. tényleges szokásnak (*consuetudo facti*) is. Az ilyen szokásokat az egyházjogi szövegek gyakran „*usus*”, esetleg „*mos*” vagy szintén „*consuetudo*” néven említik (pl. 257. k. 2. §, 304. k. 2. §, 507. k. 1. §, 1120. k.)[35].

b. A jogszokások fajtái

206 A meglévő törvényekhez (és más jogszabályokhoz) való viszonya szerint a jogszokás lehet: törvénytől (praeter legem), ha önálló normát ad olyan kérdésekről, amelyet törvények (vagy más jogszabályok) nem rendeznek; törvényrontó (contra legem), ha egy ellenkező törvényi (vagy más írott jogszabályi) előírással szemben jutott érvényre; törvény szerinti (secundum legem), ha nem önálló norma, hanem valamely írott jogszabály végrehajtásának módozatait szabályozza. Nem jogszokás viszont a törvény pusztá megtartásának szokása, mely külön kötelezettséget nem tartalmazó szociológiai tény (jogkövetés).

207 Különösen a törvény szerinti jogszokásra igaz, hogy ez a törvények legjobb magyarázója (27. k.). A többi jogszokások -- mint valódi jogszabályok -- a jogrendszer részét képezik; ennek távolabbi összefüggéseire pedig nem annyira a szó szoros értelmében vett törvényt magyarázatkor, mint inkább a joghézag kitöltésekor kell ügyelni (pl. analógia stb., vö. 9. §. 3)[36].

2. A JOGSZOKÁS ÉRVÉNYESSÉGÉNEK FELTÉTELEI

208 A jogszokás „érvényességi feltételei” között találunk számos olyan követelményt, mely általában az egyházi jogszabályoknak lényeges eleme (vö. 8. §. 1. b), vannak azonban sajátosan a jogszokást jellemző lényeges elemek, érvényességi feltételek is.

a. Valódi szokás

209 A jogszokás létének (érvényességének) első feltétele, hogy valódi szokás, azaz a közösség nagyobb részének ismétlődő gyakorlata (cselekvése vagy nem cselekvése) legyen.

b. A törvényhozó jóváhagyása

210 Ahhoz, hogy egy szokás jogszokássá válhasson, szükséges a törvényhozó jóváhagyása (23. k.). Ez lehet külön és kifejezett, de lehet hallgatóságos és utólagos is. Legáltalánosabb formája az előzetes törvénnyel való jóváhagyás, amit a CIC is tartalmaz: azok a szokások, amelyek megfelelnek a szokás jogszabállyá emelkedéséhez a Codexben előírt feltételeknek, így módon rendelkeznek a törvényhozó jóváhagyásával is.

211 Isten népe tagjainak állapotához tartozik Isten fiainak szabadsága és méltósága (vö. LG 9). A keresztség révén a krisztushívők -- a maguk

módján -- részesednek Krisztus pásztori feladatában is, és sajátos kegyelmeket is kaphatnak az egyház megújítására és építésére (LG 12). A hívők közössége formálisan is (tehát nemcsak mint a jogszabályok létrejöttében anyagilag közreműködő társadalmi tényező) rendelkezik egy bizonyos jogalkotói képességgel. Ám ezt nem gyakorolhatja a hierarchikus tekintélytől függetlenül, hanem csak az illetékes (törvényhozói) egyházkormányzati hatalommal rendelkező szervek (vö. 129. k.) jóváhagyásával.

212 Ha a törvényhozó egy szokást kifejezetten elvet (*consuetudo reprobata*), és nem csupán követését tiltja meg, akkor ez a szokás nem tekinthető ésszerűnek, és nem nyerhet jogszabály erőt (24. k. 2. §).

c. Feltételek a közösség részéről

213 A közösség részéről a jogszokás érvényességének feltétele, hogy a hívők olyan közössége legyen, melynek törvény adható (ld. 8. §. 1. b), s hogy ez a közösség a szokást a jog bevezetésének szándékával kövesse (25. k.).

214 A jog bevezetésének szándéka nincs meg, ha egy magatartást merő áhítatból, nagylelkűségből végeznek. Viszont megvan pl. akkor, ha egy törvényt azért nem tartanak meg, mert túlzottnak, alkalmatlannak stb. vélik. Elegendő a jog bevezetésének bennfoglalt (nem kifejezett) szándéka is. Egyesek szerint ilyen bennfoglalt a szándék pl. akkor, ha a törvény áthágásának szokása a törvény nem tudásából fakad[37]. Hanyag vagy szándékos tudatlanság esetén ez kétségtelennek is tűnik.

d. Feltételek a szokás részéről

215 A jogszokás érvényességének magának a szokásnak a részéről is vannak bizonyos feltételei. Nem lehet jogszabály az a szokás, amely ellenkezik az isteni joggal (24. k. 1. §), amely nem ésszerű -- pl. az elvetett szokás sohasem az (24. k. 2. §) -- és amelynek nincs meg a megfelelő kora.

216 Ha a szokás törvény szerinti (10. §. 1. b) vagy külön jóváhagyást kapott a törvényhozótól (pl. írott jogszabály buzdít követésére vagy bünteti áthágását), nem szükséges kötelező erejéhez, hogy meghatározott idő óta gyakorlatban legyen. Ha a szokás a hatályos kánonjoggal egyszerűen ellentétes vagy törvénytől, csak akkor nyer törvényerőt, ha törvényesen és folyamatosan teljes harminc évig követik. Az olyan kánoni törvénnyel szemben pedig, amely a jövőbeli jogszokást megtiltja, csak az évszázados vagy az emberemlékezetet meghaladó (ld 7. §. 6) szokásnak lehet érvénye (26. k.).

3. A JOGSZOKÁS ELTÖRLÉSE

217 A törvény szerinti jogszokás a jogszokás megszűnésének egyéb módjain kívül annak a törvénynek a megszűntével is hatályát veszti,

amelynek végrehajtását szabályozta. A törvénytől és törvényrontó jogszokást hatályon kívül helyezi az ellentétes törvény akkor is, ha erről külön említést nem tesz. Kivételt képeznek az évszázados vagy emberemlékezetet meghaladó szokások, mert ezeket a törvény csak akkor szünteti meg, ha erről külön említést tesz. Ugyanígy külön említés szükséges az egyetemes törvényben ahhoz, hogy az a vele ellenkező részleges jogszokásokat megszüntesse (28. k.). Az ellentétes jogszokás -- mielőtt valódi jogszabállyá emelkedett -- eltörli a vele ellenkező jogszokásokat. Hatályát vesztheti végül a jogszokás is -- akár csak a törvény (vö. 9. §. 1. f) -- belső okokból (pl. a körülmények változásával erkölcselenné, ésszerűtlenné válik stb.).

=====

11. §. AZ ÁLTALÁNOS HATÁROZATOK ÉS AZ UTASÍTÁSOK

1. AZ EGYHÁZI KÖZIGAZGATÁSI INTÉZKEDÉSEK ÁLTALÁBAN

218 A közigazgatás az egyházkormányzati szervek olyan tevékenysége, mely sem a törvényhozói, sem a bírói hatalom körébe nem tartozik. Az 1983-as Egyházi Törvénykönyv nyelvezete szerint a közigazgatás a végrehajtói hatalom gyakorlásával jár. Az egyházban a kormányzati hatalom három fajtáját, a törvényhozói, a végrehajtói és a bírói hatalmat (ld. 21. §) ugyan újabban világosan megkülönböztetik, mégsem lehet őket olyan értelemben megosztani, mint a világi jogrendekben. A hierarchikus vezetés teológiai okból isteni jogon fennállóknak tekintett legfontosabb szervei (a pápa és a megyéspüspökök) ugyanis teljes és egységes kormányzati hatalommal rendelkeznek. Más szervek esetében előfordul, hogy csak a hatalom egyik vagy másik fajtájának (funkciójának) gyakorlására jogosultak.

219 A közigazgatási (végrehajtó) hatalom alapján hozott intézkedések lehetnek általánosak vagy egyediek. Az általánosak a törvényeknél alacsonyabb rangú valódi jogszabályok, az egyediek jogi normát (objektív jogot) nem tartalmaznak -- kivéve az ebből a szempontból sajátos jellegű kiváltságokat[38] --, de az adott esetben érintettek számára alanyi jogot teremtenek.

2. AZ ÁLTALÁNOS HATÁROZATOK

220 Az általános határozat (decretum generale), melyben az illetékes törvényhozó közös előírásokat szab meg egy olyan közösség számára, amelynek törvény adható, valójában törvény. Az ilyen határozatokkal kapcsolatban a törvényekről szóló kánonok előírásai (ld. 8--9. §) az irányadók (29. k.). Az általános határozat önálló jogi norma, nem pusztán más törvényekhez fűzött végrehajtási utasítás. Csupán végrehajtó hatalommal rendelkező szerv nem is adhat ki ilyet, hacsak erre különös esetekben a jog előírásai szerint (vö. 135. k. 2. §) a törvényhozó kifejezetten fel nem hatalmazta (30. k.).

221 Általános határozatokat hozhatnak a magában a jogban megjelölt témákban (tehát legfőbb törvényhozói felhatalmazás alapján) a püspöki konferenciák (455. k.), melyek egyébként nem törvényhozó szervek. A római kúria kongregációi pápai felhatalmazás alapján szintén hoznak ilyen általános határozatokat. Ez utóbbiakat törvények módjára közlik is az Acta Apostolicae Sedisben.

222 Mint a fentiekből kitűnik, az általános határozatok nem sajátosan közigazgatási normatív intézkedések. Csupán azért tértünk ki itt rájuk, mert a CIC is az általános végrehajtási határozatok és az utasítások társaságában szól róluk.

3. AZ ÁLTALÁNOS VÉGREHAJTÁSI HATÁROZATOK

a. Fogalmuk

223 Az általános végrehajtási határozat (*decretum generale executorium*) olyan -- nem önálló -- jogszabály, melyben az illetékes végrehajtói hatalommal rendelkező hatóság közelebbről meghatározza a törvény alkalmazásának módját, vagy a törvények megtartását sürgeti (31. k. 1. §).

224 Az általános végrehajtási határozatok hivatalos elnevezése és külső formája többféle lehet. A római kúria hatóságainak egyes általános normatív intézkedéseiről néha nem könnyű eldönteni, hogy törvény értékű általános határozatokról vagy csak valamely törvény végrehajtását szolgáló általános végrehajtási határozatokról van-e szó. Különösen akkor fordul ez elő, ha a decretum műfajmegjelölést viselik.

225 Különböző általános végrehajtási határozatokat egybe lehet gyűjteni egy terjedelmesebb általános végrehajtási határozatban, vagy egyetlen nagyobb általános végrehajtási határozat tárgyalhat egy szélesebb témakört a maga egészében. Ha ez a határozat vagy gyűjtemény szerves felépítéssel rendelkezik, *directorium* vagy *normae* a neve. Ilyen hivatalos műfajmegjelölések esetén biztosnak tekinthető, hogy általános végrehajtási határozattal állunk szemben (vö. 33. k. 1. §). A direktórium műfajára példák: az 1967. V. 14-én és 1970. VI. 16-án két részletben kiadott Ökumenikus Direktórium (AAS 59, 1967, 574--592; 62, 1970, 705--724 = PM VI, 7--76), az 1971 IV. 11-én kibocsátott Általános Katekétikai Direktórium (AAS 64, 1972, 97--176 = PM II, 7--149), valamint a Püspökök Lelkipásztori Szolgálatának Direktóriuma (1973. II. 22: *Leges* V, 6462--6539). A normák műfajához tartoznak pl. az Egyházi Közügyek Tanácsának a püspökkinevezés előtti vizsgálatot szabályzó normái (1972. III. 25: AAS 64, 1972, 386-391), melyek az *Ecclesiae Sanctae* kezdetű *motu proprio* előírását konkretizálják, vagy a Szenttéavatási Ügyek Kongregációjának a *Divinus Perfectionis Magister* kezdetű apostoli rendelkezéshez kiadott 1983. II. 7-i normái (AAS 75, 1983, 396-403). Egyes általános végrehajtási határozatcsoportok más nevet is viselhetnek. A Katolikus Nevelés Kongregációjának a *Sapientia Christiana* kezdetű apostoli rendelkezéshez 1979. IV. 29-én kiadott

végrehajtási utasítása pl. ordinationes megjelöléssel jelent meg (AAS 71, 1979, 500--521).

b. Érvényességük

226 Az általános végrehajtási határozatok kihirdetésével és szünetelésével kapcsolatban a törvényre vonatkozó ilyen előírások (vö. 8. k.) az irányadók (31. k. 2. §). Az általános végrehajtási határozatok azokat kötelezik, akikre azok a törvények vonatkoznak, melyeknek alkalmazási módját meghatározzák vagy megtartását sürgetik (32. k.).

227 Az általános végrehajtási határozatok nem módosítják a törvényeket, és érvénytelenek azok az előírások, amelyek bármely (egyetemes vagy részleges, felsőbb vagy alsóbb szintű törvényhozótól származó) hatályos törvénnyel ellenkeznek[39]. Hatályukat akkor veszti el, ha az illetékes hatóság kifejezetten vagy bennfoglaltan visszavonja őket, vagy ha megszűnik az a törvény, melynek végrehajtását szolgálták. Nem szűnnek meg viszont, ha kibocsátójuk jogkörét (pl. hivatalát) veszti, hacsak ennek ellenkezőjét kifejezetten el nem rendelték (33. k. 2. §).

4. AZ UTASÍTÁSOK

a. Fogalmuk

228 Az utasítás (instructio) olyan -- nem önálló -- jogszabály, melyben az illetékes végrehajtói hatalommal rendelkező hatóság a törvények előírásait világítja meg, s a végrehajtásuk során követendő szempontokat rögzíti, és amelyet azok számára adnak, akiknek gondoskodniuk kell arról, hogy a törvényeket végrehajtsák (34. k. 1. §).

b. Kötelező erejük

229 Az utasítások nem a megfelelő törvény összes címzettjeit, hanem csak az alsóbb közigazgatási hatóságokat, illetve azokat kötelezik, akiknek gondoskodniuk kell a törvények végrehajtásáról (végrehajtásáról) [34. k. 1. §]. Ez a legfőbb eltérés köztük és az általános végrehajtási határozatok közt, hiszen erejüket, szerzőjüket és megszűnésük módját illetően nem különböznek. Az utasítások rendelkezései sem módosítják a törvényeket, s közülük is érvénytelen mindaz, ami a törvények előírásaival nem egyeztethető össze (34. k. 2. §). Hatályukat -- éppúgy, mint az általános végrehajtási határozatok -- elvesztik az őket kiadó illetékes hatóság vagy annak felettese részéről történt kifejezett vagy bennfoglalt visszavonás révén, de annak a törvénynek a megszűnése által is, amelynek megvilágítására vagy végrehajtására kiadták őket (34. k. 3. §).

230 Az utasítások kihirdetéséről a CIC nem szól. Mivel azonban ezek is általános hatósági normák, a címzettekkel hivatalosan közölni kell

őket, s ez egy fajta kihirdetésnek tekinthető. A közlés módját -- éppúgy, mint az esetleges szünetelési időt -- maga a kibocsátó határozza meg[40]. Kétségtelen, hogy nem szorulnak olyan széleskörű kihirdetésre, mint a törvények vagy akár az általános végrehajtási határozatok. Előfordul pl. hogy az alsóbb szintű hatóságokhoz intézett hivatalos körlevélben közlik őket.

=====

=====

12. §. AZ EGYEDI KÖZIGAZGATÁSI INTÉZKEDÉSEK ÁLTALÁBAN

1. FOGALMUK

231 Az egyedi közigazgatási intézkedés (actus administrativus singularis) a végrehajtó hatalommal rendelkező hatóság (előljáró) egyes meghatározott személyekre vonatkozó döntése a jogszabályok szabta kereteken belül. Egyedisége miatt nem számít jogszabálynak, de alanyi jogot teremt az adott esetben.

232 Formája szerint lehet egyedi határozat, egyedi parancs vagy leirat (vö. 35. k.). Tartalma szerint lehet kiváltság, felmentés vagy egyéb intézkedés (pl. hivatal betöltése, megbízás, meghatározott személyeknek szóló engedély vagy tilalom, jogvita eldöntése).

2. ÉRTELMEZÉSÜK

233 Az egyedi közigazgatási intézkedést a szavak sajátos jelentésének és az általános szóhasználatnak megfelelően kell értelmezni. Kétség esetén azok az intézkedések, melyek perre vonatkoznak, büntetés kilátásba helyezésével vagy kiszabásával kapcsolatosak, valamely személy jogait korlátozzák, mások szerzett jogait sértik, vagy a törvénnyel szemben magánszemélyek javára intézkednek, szorosan értelmezendők (vö. 9. §. 2. b), a többiek tágan (36. k. 1. §). Az egyedi közigazgatási intézkedést nem szabad kiterjeszteni a benne megjelölteken kívül más esetekre (36. k. 2. §). Ez ugyanis már nem tág értelmezés, hanem újabb intézkedést kíván a kibocsátó hatóság részéről.

3. KIADÁSUK FORMÁJA

a. Végrehajtás szempontjából

234 Az egyedi közigazgatási intézkedés végrehajtás szempontjából két különböző formában adható ki: közvetlen formában (forma gratiosa), ha a kibocsátó szerv az intézkedést közvetlenül az érintettnek adja; közvetítést igénylő formában (forma commissoria), ha a kibocsátó valaki másnak (végrehajtó) a közvetítését veszi igénybe. A közvetítőnek adott megbízás szólhat pusztán a végrehajtásra (kézbesítés, foganatosítás), önálló döntési lehetőség nélkül. Ilyenkor szükségképpen végrehajtóról (executor necessarius) szokás beszélni (vö. pl. 41. k.). Ám szólhat a felhatalmazás önálló döntésre is, úgy hogy a végrehajtó belátása

szerint meghozhatja vagy megtagadhatja az intézkedést. Az ilyen végrehajtót szabad végrehajtónak (executor voluntarius) nevezzük (vö. pl. 70. k.).

b. Külalak szempontjából

235 A külső fórumon jogi hatást elérni hivatott egyedi közigazgatási intézkedést írásba kell foglalni, hogy bizonyítható legyen. Ha pedig közvetítést igénylő formában adták ki, ugyanezt kell tenni a végrehajtást kimondó intézkedéssel is (37. k.). Noha az írásbeliség az ilyen intézkedések számára általában kötelező, mégsem szükséges az intézkedés érvényességéhez (vö. 10. k.). Ám egyes intézkedések érvényességéhez a jog kifejezetten megkívánja az írásos formát (pl. 1111. k. 2. §). Más intézkedések számára viszont elismeri a szóbeliséget (pl. kegyek adományozása élőszóban: 59. k. 2. §).

4. ÉRVÉNYESSÉGÜK

236 Az egyedi közigazgatási intézkedés, még a saját kezdeményezésre adott leirat is, hatálytalan, ha sérti más (a címzettől különböző személy) szerzett jogát, vagy ellentétes a törvénnyel, illetve a jogszokással, kivéve ha az illetékes hatóság ezeket kifejezetten módosító záradékot fűzött hozzá (38. k.).

237 Az illetékes hatóság nem minden olyan közigazgatási szerv, amely általában intézkedést hozhat az illető személy számára, hanem az a szerv, amely az adott törvény, szokás, szerzett jog ellenében is jogosult erre. A törvénnyel való ellenkezést kifejezetten lehetővé tevő záradéknak számít pl., ha az intézkedésből kitűnik, hogy felmentésről van szó.

238 Az egyedi közigazgatási intézkedésben szereplő feltételeket csak akkor kell az intézkedés érvényességéhez szükségesnek tekinteni, ha a latinban a si (ha), nisi (hacsak nem), dummodo (hacsak, feltéve ha) kötőszó fejezi ki őket (39. k.). A nem latinul kiadott intézkedések esetén a szavak élőnyelvi megfelelői nem tekinthetők az érvényességhez szükséges feltétel kizárólagos kifejezési formájának, hiszen a CIC egyetlen hiteles szövege a latin. Nem latinul írt intézkedésekben célszerű olyan fogalmazást használni, mely nyíltan kimondja, hogy az illető feltétel hiánya esetén az intézkedés nem érvényes.

239 Az egyedi közigazgatási intézkedés érvényét veszti, ha az illetékes hatóság másik közigazgatási intézkedéssel kifejezetten vagy hallgatólagosan (vagyis ellentétes tartalmú rendelkezéssel) visszavonja. A visszavonó intézkedés attól kezdve fejt ki hatását, ha magát az érintettet értesítették róla (47. k.). Nem elegendő a visszavonás hatályba lépéséhez, ha csak a végrehajtó értesül róla. Nem szűnik meg a közigazgatási intézkedés kibocsátója jogának megszüntével (46. k.), hacsak a jog (pl. 58. k. 2. §, 81. k., 481. k.) kifejezetten másként nem rendelkezik.

5. VÉGREHAJTÁSUK

240 A közigazgatási intézkedés végrehajtója csak akkor tesz érvényesen eleget feladatának, ha már megkapta az írást, és meggyőződött annak hitelességéről és épségéről, vagy ha az intézkedést kiadó hatóságtól már előzőleg értesítést kapott róla (40. k.). Pl. az Apostoli Szentszéktől származó felmentést közvetítő ordinárius foganatosíthatja, illetve közölheti a felmentést az érintettel, ha erről az illetékes szentszéki hatóság már táviratilag értesítette, de a hivatalos levél még nem érkezett meg.

241 A közigazgatási intézkedés szükségképpen végrehajtója nem tagadhatja meg az intézkedés végrehajtását, hacsak nem nyilvánvaló, hogy az intézkedés semmis (pl. mert hiányoznak az érvénytelenség terhe alatt kikötött feltételek, vagy mert törvénytelen -- vö. 38. k. --, vagy illetéktelen szervtől származik -- vö. 35. k.), vagy más súlyos okból tarthatatlan (pl. súlyosan méltánytalan), vagy ha az intézkedésben magában a megengedettséghez megkívánt feltételek nem teljesültek, vagy ha a végrehajtás nem látszik helyénvalónak (pl. botrányt okozna). Mindezekben az esetekben a végrehajtónak azonnal értesítenie kell az intézkedést kibocsátó hatóságot (41. k.).

242 A végrehajtónak a megbízásban előírtaknak megfelelően kell eljárnia. Ha az iratban kikötött lényeges feltételeket vagy a lényeges eljárási formát nem tartja meg, érvénytelen a végrehajtás (42. k.).

243 A végrehajtó józan belátása szerint helyettest állíthat magának, hacsak a helyettesítést meg nem tiltották, vagy a végrehajtót nem személyes adottságaira való tekintettel (*industria personae*) választották, vagy a helyettes személyét előre meg nem határozták. Ám az előkészítő lépéseket a végrehajtó ilyenkor is másra bízhatja (43. k.).

244 Az intézkedést a végrehajtó hivatali utóda is végrehajthatja, kivéve ha a végrehajtót személyes adottságaira tekintettel választották ki (44. k.). Ha a végrehajtó az intézkedés végrehajtásában lényegileg tévedett, s így az érvénytelen volt, a végrehajtást megismételheti (vö. 45. k.).

=====

=====

13. §. AZ EGYEDI HATÁROZAT ÉS A PARANCS

1. ALAPFOGALMAK

245 Az egyedi határozat (*decretum singulare*) olyan közigazgatási intézkedés, mellyel az illetékes végrehajtó hatóság a jog szerint egyedi esetre hoz olyan döntést vagy intézkedést, mely természeténél fogva nem feltételezi, hogy valaki előzetesen kérje (48. k.).

246 Az egyedi parancs (*praeceptum singulare*) az egyedi határozat egy fajtája. Sajátossága, hogy benne egy vagy több meghatározott személyre közvetlenül és törvényesen kiróják valaminek a megtételét vagy elhagyását. Parancsot főként azért adnak ki, hogy a törvény megtartását sürgessék (49. k.). Mivel az ilyen parancs az egyedi határozatok közé tartozik, rá is érvényes mindaz, amit a jog az egyedi határozatokról előír.

2. AZ EGYEDI HATÁROZAT HOZATALÁNAK MÓDJA

247 A hatóságnak az egyedi határozat meghozatala előtt meg kell szereznie a szükséges értesítéseket és bizonyítékokat, és amennyire lehetséges, meg kell hallgatnia azokat, akiknek a jogai a határozat folytán sérelmet szenvedhetnek (50. k.). Magát a határozatot írásban kell kiadni (51. k.), de ez nem az érvényesség feltétele, sőt bizonyos határozatok esetén a szóbeli forma megengedett is lehet (ld. 12. §. 3. b, vö. 58. k. 2. §). Ha a határozat jogvitát dönt el (pl. büntetést szab ki -- vö. 1720. k. 3), magában az írott szövegben, legalább röviden, meg kell indokolni (51. k.).

248 Ha a határozat meghozatalát törvény írja elő (pl. 163. k., 179. k., 695. és 699. k., 1706. k.), vagy az érdekelt törvényesen -- írásban (vö. 173. k.)[41] -- kérvény vagy felfolyamodás formájában kéri, az illetékes hatóságnak a kérvény vagy a felfolyamodás kézhezvételétől számított három hónapon belül meg kell hoznia intézkedését, hacsak a törvény más határidőt nem ír elő (57. k. 1. §).

249 A határozat kérése akkor törvényes (feltéve, hogy a formai követelmények nem hiányoznak), ha az érdekelt köteles a határozatot kérni és jogosult is rá (pl. 179. k.), -- ilyenkor a pozitív határozat kiadása a hatóságnak törvényszabta kötelessége is --; vagy akkor, ha az érdekelt köteles kérni, de csak a válaszra, s nem a pozitív válaszra jogosult (pl. 182--183. k.); törvényes a kérés akkor is, ha valamilyen cselekmény elvégzéséhez a jog előfeltételként szabja, hogy az érdekeltnek engedélyt (határozatot) kell kérnie (pl. 686. k. 1. §, 1124. k., 1291--1292. k.).

250 Nem köteles a hatóság válaszolni, ha amit kértek, nem határozat, hanem pl. információ, adomány, közbenjárás stb., vagy ha nem az érdekelt a kérelmező. Az emberi személy fokozott tiszteletét jelzi, hogy a jog az egyházi hatóságot a fentebb említett válaszadásra kötelezi. Ugyanakkor a lehetetlen, ésszerűtlen, jogosulatlan kérések megválaszolása nem lehet kötelező olyan esetben, ha a szerény kapacitással dolgozó, túlterhelt egyházi hatóság az ilyen ügyek miatt nem tudná kellően ellátni a lelkipásztori munkát érintő lényeges teendőit (vö. 1752. k.; RJ 6 in VI°: „Lehetetlenre senki sem kötelezhető”).

251 Ha a határidő elteltével nem adták ki a határozatot, akkor ez a

további felfolyamodás szempontjából elutasító válasznak minősül (57. k. 2. §). Ám a hatóság továbbra is köteles marad a határozat meghozatalára, sőt ha hallgatásából kár származott, annak megtérítésére is (57. k. 3. §).

3. A HATÁROZAT ÉRVÉNYESSÉGE

252 Az egyedi határozat csak azokra a dolgokra érvényes, melyekről rendelkezik, és csak azokra a személyekre, akik számára hozták. Ezeket viszont mindenütt kötelezi, hacsak az ellenkezője nem nyilvánvaló (52. k.).

253 A határozat érvénybe lép: a végrehajtás pillanatában (ha a foganatosítást végrehajtóra bízta) vagy akkor, amikor az illető személlyel a kibocsátó tekintélyével közlik (ha a határozat nem kívánt végrehajtót). Mindenesetre ahhoz, hogy a határozat teljesítését (akár szankciók kilátásba helyezésével is) sürgetni lehessen, azt törvényes okirattal, jogszerűen kell közölni (54. k.).

254 A határozat közlésének rendes, rendkívüli és vélelmezett módja lehetséges. A közlés rendes módja az irat eljuttatása (átadása, elküldése) az érintettnek. Ha nagyon súlyos ok szól az irat kiadása ellen, közölhető a határozat úgy is, hogy jegyző vagy két tanú előtt felolvassák (rendkívüli mód) annak, akinek szól, majd a felolvasás tényéről jegyzőkönyvet vesznek fel, melyet minden jelenlévőnek alá kell írnia (55. k.), hogy a közlés tényét bizonyítani lehessen. Ha az érintett ekkor megtagadja a jegyzőkönyv aláírását, vagy ha a határozat átvételére vagy meghallgatására megfelelő ok nélkül nem jelenik meg, bár szabályszerűen meghívták, a határozat közöltnek számít (vélelmezett mód) [56. k.]. Az átvételre való megjelenés megtagadásával azonos értékűnek tűnik az is, ha a címzett a -- tértivevénnyel elküldött -- határozat átvételét megtagadja.

255 Az egyedi határozat érvényét veszti, ha az illetékes hatóság törvényesen visszavonja, vagy ha hatályát veszti a törvény, aminek végrehajtására kiadták. Csak a nem törvényes okirattal kiadott egyedi parancs veszti érvényét a parancsoló jogának megszűntével (58. k.).

=====

=====

14. §. A LEIRAT

1. FOGALMA

256 A leirat (rescriptum) az illetékes végrehajtó hatóságtól írásban kiadott egyedi közigazgatási intézkedés, mellyel természeténél fogva valakinek a kérésére kiváltságot, felmentést vagy más kegyet adományoznak (59. k. 1. §). Nem számít leiratnak az engedély és az élőlőszóban adott kegy (melyet, ha külső fórumon élnek vele, törvényes felszólításra bizonyítani kell -- vö. 74. k.). Mégis, hacsak az

ellenkezője nem nyilvánvaló (pl. a dolog természeténél fogva), a leiratokról szóló előírásokat rájuk is alkalmazni kell (59. k. 2. §).

257 A leirat megjelölés elsősorban az intézkedés formájára utal (természeténél fogva kérésre, írásban adják), de lényeges tartalmi elem is szükséges ahhoz, hogy egy intézkedés leirat lehessen: kegyet kell, hogy adományozzon. A szó szoros értelmében vett kegy (gratia) olyan tárgyi jogot -- a kiváltság kivételével -- nem módosító, de valamely személy alanyi jogállását kedvezően befolyásoló hatósági intézkedés, amelyre senkinek nincs jogigénye. Az 59. k. 1. § szövege alapján is egyértelmű, hogy a felmentés és a kiváltság kegynek számít. Az engedély (licentia) nem kegy, tehát nem tartozik a leiratok közé. Olyan egyedi határozat, mely feltétele annak, hogy egy bizonyos cselekményt a törvény szerint, az előjáróval való kellő hierarchikus közösségben hajtsanak végre.

2. ELNYERÉSE

258 Bármilyen leiratot bárki kérhet, aki számára ez kifejezetten nincs tiltva (60. k.).

259 Egyes szerzők[42] az erre vonatkozó kánon szövegét (az impetro ígét) úgy értelmezik, hogy mindenki elnyerhet bármilyen leiratot, ha az számára nincs kifejezetten megtiltva. Mégis meggyőzőbb azok véleménye[43], akik szerint a 60. k. a leirat kérésére vonatkozik. Ezt támasztja alá a szövegösszefüggés, mert a 61. k.-ban ugyanaz az ige (az impetro) egyértelműen a kérést jelenti.

260 Hacsak az ellenkezője nem nyilvánvaló, leiratot más részére is lehet kérni, még az illető hozzájárulása nélkül is. A leirat -- hacsak ellentétes záradék nincs benne -- érvényes anélkül is, hogy az érintett elfogadná (61. k.). Ez nem sérti az érintett jogait, hiszen a kegy kedvezményt tartalmaz, s az illető nem is köteles élni az olyan leirattal, melyet csupán az ő javára adtak, hacsak egyébként nincs erre kánonilag kötelezve (vö. 71. k.). Más javára, annak tudta nélkül kieszközölt kegy lehet pl. pápai kitüntetés vagy a házasság gyökeres orvoslása (vö. 1164. k.).

3. ÉRVÉNYESSÉGE

a. Hatálybalépése

261 A közvetlen formában adott leirat kiállításának (gyakorlatilag: keltezésének) időpontjától hatályos; a közvetítést igénylő formában kiadott leirat a végrehajtás időpontjától (62. k.). A végrehajtás nem az érintettel való közléskor, hanem a végrehajtó okmány aláírásakor történik[44] (vö. 37. k.).

b. A leirat érvényességének feltételei

262 A kérvénynek igaznak kell lennie. Mégis, a kérvényben az igazságnak nem minden elhallgatása (subreptio) és nem minden hamis állítás (obreptio) teszi a leiratot érvénytelenné. Elhallgatás miatt csak akkor érvénytelen a leirat, ha olyan adatot hallgattak el, amit a törvény, a hivatali ügyintézési szokások és a kánoni gyakorlat szerint az érvénytelenség terhe alatt közölni kell. Ám ilyenkor sem érvénytelen a leirat, ha saját kezdeményezésre (motu proprio) adták ki (63. k. 1. §). Hamis adat közlése miatt akkor érvénytelen a leirat, ha a kérvényben felsorolt indokok közül egyik sem igaz. Közvetlen formában adott leirat esetén az indokoknak a kibocsátáskor, közvetítést igénylő esetén a végrehajtáskor kell igaznak lenniük (63. k. 2--3. §).

263 A leiratnak mentesnek kell lennie a lényegi tévedéstől. Érvénytelen a leirat, ha a személlyel vagy a dologgal kapcsolatban lényegi tévedést tartalmaz. Viszont ha a címzett vagy a kibocsátó nevében csupán olyan tévedés van, mely miatt az ordinárius megítélése szerint a személlyel vagy a dologgal magával kapcsolatban még nincs semmi kétség, a leirat érvényes (66. k.).

264 A versengő illetékességű hatóságok megfelelő viszonya is szükséges a leirat érvényességéhez. Azt a kegyet, amit a római kúria valamelyik központi hatósága (kongregációja, tanácsa, bizottsága stb.) megtagadott, a kúria más központi hatósága vagy a pápánál alacsonyabb más illetékes hatóság (pl. megyéspüspök) nem adhatja meg érvényesen ennek a hatóságnak a beleegyezése nélkül, kivéve az Apostoli Penitenciária belső fórumra (64. k.). Azt a kegyet, amit a megyéspüspök tagadott meg, az ő beleegyezése nélkül általános vagy püspöki helynöke nem adhatja meg érvényesen még akkor sem, ha a kérvény említést tett az előzetes megtagadás tényéről (65. k. 3. §). Ha az általános helynök vagy a püspöki helynök tagadja meg a kegyet, ugyanannak a püspöknek másik helynöke nem engedélyezheti azt érvényesen még akkor sem, ha a megtagadó helynöktől értesült a megtagadás okáról (65. k. 2. §). Maga a megyéspüspök viszont érvényesen adja meg ilyenkor a helynöke által megtagadott kegyet, kivéve ha a kérvényben a megtagadást elhallgatták (65. k. 3. §). A saját ordinárius által megtagadott kegyet csakis a megtagadás megemlékezésével szabad kérni más (nem saját vagy nem ugyanazon a jogcímen saját) ordináriustól. Ennek az előbbi ordináriustól a kegy engedélyezése előtt meg kell tudakolnia a megtagadás okát (65. k. 1. §) Ha ez a másik ordinárius az okot nem kérdezi meg, vagy ha a kérelmező ilyen esetben hallgatja el, hogy a saját ordinárius előzetesen megtagadta a kegyet, ettől még az új intézkedés érvényes (vö. 10. k.), hiszen a hierarchikus rendet nem zavarja meg, ha pl. valakinek a lakóhelye szerinti megyéspüspök nem ad meg egy kegyet, amit később a pótlakóhelye szerint illetékes másik megyéspüspök engedélyez[45].

c. Az ellentétes leiratok

265 Ha ugyanarról a dologról két ellentétes leirat van, melyek közül az egyik általánosabb, a másik különös, akkor abban, amit különösen

kijelent, a különös erősebb az általánosnál (67. k. 1. §). Ha egyformán különösek vagy általánosak, akkor a korábbi erősebb a későbbinél, kivéve ha a második kifejezett említést tesz az elsőről, vagy ha az első leirat elnyerője bűnös szándékkal vagy súlyos gondatlanságból a leirattal való élést elmulasztotta (67. k. 2. §).

266 Ha pl. valaki leiratban, kegyként kinevezést kap egy káptalan legközelebb megüresedő kanonoki stallumára, akkor az első megürülő hely őt illeti még akkor is, ha időközben más is kapott hasonló kegyet. Ha viszont, mikor a hely megürül, a régebbi leirat tulajdonosa nem veszi birtokba, mert egy nagyobb jövedelmű stallumot akar kívárni, akkor az elsőként megürülő hely későbbi leirattal másnak adományozható. Aki pedig a korábbi leiratot kapta, az elveszti a jogát erre a stallumra, de nem szerez jogot a később megürülőre sem[46].

267 Ha a leirat érvénytelenségével kapcsolatban kétség merül fel (pl. az általánosság és különösség megítélése vagy az egyidejű kibocsátás miatt), akkor az azt kiállító hatósághoz kell folyamodni (67. k. 3. §). Ha különböző hatóságok egyidejűleg állították ki a leiratokat, melyek egyformán általánosak vagy különösek, de tartalmukban összeegyeztethetetlenek (pl. egyetlen oszthatatlan dolgot az egyik hatóság az egyik, a másik egy másik személynek adományoz), akkor tekintélyes szerzők szerint egyenrangú hatóságok esetén mindkét leirat semmis[47], hierarchikusan egymásnak alárendelt hatóságok esetén pedig a felsőbb szerv leirata az érvényes[48].

d. A leirat hatályvesztése és meghosszabbítása

268 A leirat hatályát veszti -- a többi egyedi közigazgatási intézkedéshez hasonlóan (vö. 12. §. 4) --, ha a kibocsátó vagy annak felettese másik közigazgatási intézkedéssel visszavonja, vagy ha ugyancsak a kibocsátó vagy felettese (de nem az alacsonyabb rangú törvényhozó -- vö. 135. k. 2. §) ellentétes törvényben kifejezetten így rendelkezik. Ilyen kifejezett rendelkezés hiányában az ellentétes törvény a leiratot nem vonja vissza (73. k.).

269 A leirat hatályát vesztheti az idő lejártával vagy az esetek számának kimerülésével is, ha a kegyet meghatározott időre vagy esetszámmra adták (vö. 83. k. 1. §). Az Apostoli Szentszék által kiadott leiratokat, ha lejártak, a megyéspüspök megfelelő okból egyszer meghosszabbíthatja, de három hónapnál nem hosszabb időre (72. k.). Lejártuk előtt a püspök nem hosszabbíthatja meg őket, a lejártuk után adott püspöki meghosszabbítás pedig nem visszamenő hatályú, hanem érvénye a püspöki okmány kibocsátásával kezdődik (vö. 62. k.)[49].

4. BEMUTATÁSA ÉS VÉGREHAJTÁSA

a. A leirat bemutatása

270 A közvetítést igénylő formában adott leiratot, ha az érdekelt kapja

kézhez, be kell mutatnia a végrehajtónak, hogy fogantatosíthassa (vö. 40-41. k.). Ha a leirat bemutatására nincs idő megjelölve, a bemutatás időpontját az érdekelt szabadon választja meg, de a választás nem történhet csalási vagy ártó szándékkal (69. k.).

271 A közvetlen formában kiadott leiratot általában nem kell bemutatni semmilyen hatóságnak ahhoz, hogy élni lehessen vele. Mégis, az Apostoli Szentszéktől származó leiratot elnyerője be kell, hogy mutassa az ordináriusnak, ha ezt maga a levél parancsolja, vagy ha közügyekről (pl. bérálási felhatalmazás papnak a Szentszéktől -- vö. 882. k.; el nem hált házasság alóli felmentés -- vö. 1706. k.) szól, illetve ha a feltételek meglétét igazolni kell (68. k.). A feltételek meglétének igazolása akkor szükséges, ha ezt maga a leirat szövege megkívánja vagy a címzett ítéli szükségesnek[50]. A közvetlen formában adott leirat bemutatása önmagában csak a leirat használatának megengedettségéhez, de nem érvényességéhez szükséges (vö. 10. k.).

b. A leirat végrehajtása

272 A leiratok végrehajtására is érvényesek a közvetítést igénylő formában kiadott egyedi közigazgatási intézkedésekre vonatkozó szabályok (12. §. 5). A Codex a szabad végrehajtókkal kapcsolatban külön is megjegyzi, hogy ők a kegyet józan megfontolásuk és lelkiismeretük szerint megadhatják vagy megtagadhatják, hiszen magát az engedélyezést bízta rájuk a leirat (70. k.).

=====

15. §. A KIVÁLTSÁG

1. FOGALMA

273 A kiváltságot nem szemléltethjük úgy mint a krisztushívők (vö. 204. k.) alapvető egyenlőségével (LG 32, 208. k.) ellentétes jogi helyzetek forrását, hanem az egyik olyan jogintézménynek kell tekintenünk, mely a közjót azáltal szolgálja, hogy megfelel az egyetemes és elvont címzetthez szóló normákkal nehezen vagy egyáltalán nem szabályozható egyedi körülményeknek. Végző alapja az az elv, hogy a lelkek üdvösségének kell a legfőbb törvénynek lennie, hiszen azt segíti elő, hogy az egész egyház közös javáért és a minden egyes hívő üdvösségéért való fáradozás összhangba kerüljön[51].

274 A kiváltság (privilegium) olyan bizonyos természetes vagy jogi személyek számára adott kegy, amit a törvényhozó vagy az általa erre felhatalmazott végrehajtó hatóság külön intézkedéssel engedélyez (76. k. 1. §).

275 Noha a Codexben a kiváltság az egyedi közigazgatási intézkedések között szerepel, jellegében eltér a közigazgatási intézkedésektől, mert nem egyszerűen alanyi jogot teremt, hanem -- egyedi -- objektív jogi

normát hoz létre (pl. elnyerőjét minden esetre nézve, állandó jelleggel kiveszi a megfelelő törvény alól, nem csupán a törvénytől szabaddá teszi a köteleességtől szabadítja fel meghatározott esetre, mint a felmentés), kiadója pedig törvényhozó vagy a törvényhozó által felhatalmazott szerv. A régi jogban (vö. pl. 1917-es CIC 71. k., 119--123. k., 239. k. stb.) a kiváltságot törvénynek (lex privata) tekintették. A mai CIC szerint ez már nem mondható el minden megszorítás nélkül. A kiváltságnak az Egyházi Törvénykönyvben szereplő fenti fogalmából következik, hogy a személyek egyes csoportjai (pl. klerikusok) számára törvényben biztosított különleges jogokat, melyeket régebben tágabb értelemben vett kiváltságnak neveztek, nem sorolhatjuk a kiváltságok közé.

276 A kiváltság mai fogalmából adódik az is, hogy a közvetett engedélyezés (communicatio), a szokás és az elbirtoklás már nem lehet kiváltság megszerzésének módja, hisz egyik sem külön egyedi hatósági engedélyezés. Az elbirtoklás a CIC-ben különben is csak alanyi jogok szerzésének módjaként elismert (197. k.), a kiváltság viszont tárgyi jogot is jelent. A kiváltság évszázados vagy emberemlékezetet meghaladó birtoklása a kiváltság engedélyezésének bizonyítékeként (vélelem) jön figyelembe (76. k. 2. §), nem pedig jogszokásként.

2. FAJAI

277 Az általános joghoz való viszonya szerint a kiváltság lehet a törvénnyel ellenkező (contra legem), ha szemben áll az általánosan érvényes joggal, azt módosítja, vagy törvény melletti (praeter legem), ha túlmegy azon, amit a törvény megenged, mintegy kiegészítve azt.

278 Közvetlen alanyára nézve a kiváltság lehet személyi (personale), ha közvetlenül a személynek és a személy javára adják, aki bárhol élhet vele, vagy dologi (reale), ha közvetve szolgál a személyek javára, úgy hogy azok egy dolog vagy egy hely kapcsán élhetnek vele. A hivatalhoz, tárgyhoz (pl. rózsafüzér), helyhez (pl. templom) kapcsolódó kiváltság dologi. A jogi személynek adott kiváltság dologi vagy személyi jellegéről a szerzők véleménye megoszlik. A 80. k. a jogi személyek kiváltságát a dologhoz vagy a helyhez kapcsolódó kiváltságokhoz hasonlóan szabályozza. Ezért valószínűbb az ilyen kiváltság dologi jellege[52]. Egyesek a jogi személy kiváltságát akkor tekintik személyinek, ha a jogi személy testület[53]. Mások akkor, ha a kiváltsággal csak a jogi személy összes tagjai élhetnek (közösen, testületileg), viszont dologinak tartják a kiváltságot, ha a jogi személy képviselője által gyakorolható[54].

279 A kiváltságot tárgya szerint egyes szerzők kedvezőnek (favorabile) nevezik, ha csak kedvezményt jelent, és nem ró terhet az elnyerőjétől különböző (harmadik) személyekre, viszont terhesnek (onerosum) hívják, ha terhet (pl. további kötelezettséget) okoz másoknak. Ez a megkülönböztetés megfelel a CIC (vö. 82. k.) szóhasználatának, a kánonjogászok körében azonban (különösen régebben) több ettől eltérő és

egymástól is különböző elnevezési és felosztási szokás is elterjedt.

3. MAGYARÁZATA

280 A kiváltságot az egyedi közigazgatási intézkedésekre vonatkozó általános szabályok (36. k. 1. §) szerint kell magyarázni, de mindig úgy kell értelmezni, hogy akik a kiváltságot kapták, valóban kegyben (vö. 14. §. 1) részesüljenek (77. k.).

4. MEGSZŰNÉSE

a. Az idő lejártával vagy az esetszám kimerülésével

281 Általában a kiváltságot tartósnak, örökösnek kell tekinteni, hacsak az ellenkezője be nem bizonyosodik (78. k. 1. §). Ha a kiváltságot mégis meghatározott időre vagy meghatározott számú esetre adták (ennek magából a szövegből kell kitűnnie), az idő lejártával vagy az esetszám beteltével megszűnik (83. k.), bár belső fórumra nézve automatikusan meghosszabbítható (vö. 142. k. 2. §).

b. A személy vagy a dolog megszűnésével

282 A személyi kiváltság a személlyel együtt szűnik meg (78. k. 2. §). A természetes személy esetén ez a halál pillanatában történik. Akik a közvetlenül jogi személyeknek adott kiváltságot is személyinek tekintik, azok ebben az összefüggésben szokták megjegyezni, hogy az ilyen kiváltságok a jogi személynek a 120. k. szerinti megszűnésével enyésznek el[55].

283 A dologi kiváltság megszűnik annak a dolognak vagy helynek a teljes megszűnésével, amelyhez kapcsolódott. A hellyel, pl. templommal kapcsolatos kiváltság azonban feléled, ha a helyet ötven éven belül visszaállítják (78. k. 3. §). A jogi személy megszűnéséhez vagy külön intézkedés vagy működésének száz évig tartó szünetelése szükséges (120. k.).

c. Visszavonással

284 A kiváltság megszűnik, ha az illetékes hatóság a 47. k. szerint visszavonja (vö. 12. §. 4). Nem szűnik meg az adományozó jogának megszüntével, hacsak nem a „tetszésünk szerint” (ad beneplacitum nostrum) vagy más hasonló záradékkal adták ki (81. k.).

d. Lemondással

285 Mivel a kiváltság nem csupán alanyi jog, hanem objektív jog is, nem szűnhet meg a lemondás által, kivéve ha a lemondást az illetékes hatóság -- módosítva ezzel az objektív jogot -- elfogadja (80. k. 1. §).

286 A természetes személy lemondhat a csupán az ő javára adott kiváltságról (80. k. 2. §). A jogi személynek adott vagy a hely, illetve a dolog méltóságára való tekintettel engedélyezett kiváltságról az egyes személyek nem mondhatnak le. Maga a jogi személy sem mondhat le (cselekvőképes szervei vagy képviselője útján) a neki adott kiváltságról, ha a lemondás sérti az egyháznak vagy más személynek a jogát (80. k. 3. §).

e. Elévüléssel

287 A mások számára terhet nem jelentő (kedvező) kiváltság nem szűnik meg azáltal, hogy nem élnek vele (nem teszik meg, amihez a kiváltság alapján joguk volna vagy vele ellenkező gyakorlatot folytatnak; megteszik, amire a kiváltság miatt nem lennének kötelesek). A másokra terhet róvó (terhes) kiváltság törvényes elévülés révén megszűnik (82. k.). Kötelezettségtől ugyanis meg lehet szabadulni elévülés útján (vö. 197--199. k.).

f. A körülmények megváltozásával

288 A kiváltság belső okból is megszűnhet, ha a körülmények az idők során az illetékes hatóság megítélése szerint annyira megváltoznak, hogy ártalmassá lesz, vagy használata meg nem engedetté válik (83. k. 2. §). Az illetékes hatóság megítélése a kiváltság megszűnésének nem oka (hisz nem visszavonásról van szó), csak hiteles kinyilvánítása. Maga a megszűnés önmagától áll be, ha a kiváltság ártalmas vagy meg nem engedett (pl. erkölcstelen, igazságtalan) lesz[56]. Ilyen fordulhat elő pl. ha egy plébániát azért mentesítenek az egyházmegye központi céljaira kötelező befizetés alól, mert szegény, s az időközben gazdaggá válik.

g. Megfosztással

289 Aki visszaél a kiváltságban kapott hatalmával, az megérdemli, hogy megfosszák magától a kiváltságtól. Az ordinárius köteles megfosztani az általa adott kiváltságtól azt, aki előzetes ordináriusi figyelmeztetés ellenére súlyosan visszaél kiváltságával. Az Apostoli Szentszéktől adott kiváltságot az ordinárius nem veheti el, viszont súlyos visszaélés esetén köteles a Szentszéket értesíteni (84. k.).

290 A kiváltsággal az él vissza, aki: bűnös célra használja, vagy a kiváltság célja ellenére él vele, vagy túllépi a kiváltságban megengedett cselekmények körét. A visszaélésért való megfosztás elrendelése elsősorban a személyi kiváltságokra vonatkozik. Dologi kiváltság esetén néhány személy visszaélését más módon kell orvosolni[57].

=====

16. §. A FELMENTÉS

1. FOGALMA

291 A felmentés (dispensatio) a tisztán egyházi törvény kötelező erejének részleges esetre való felfüggesztése. Megadására illetékességi körén belül az jogosult, aki végrehajtó hatalommal rendelkezik, továbbá akit a felmentésre maga a jog vagy törvényes megbízás -- kifejezetten vagy bennfoglaltan -- felhatalmaz (85. k.).

292 Ellentétben a kánoni hagyománnyal (vö. pl. 1917-es CIC 80. k.), mely szerint a felmentés megadására alapvetően a törvényhozó volt illetékes, a hatályos egyházjogban a felmentést a végrehajtó hatalommal rendelkező szerv adhatja. A felmentés, fogalmából kifolyólag, csak tisztán egyházi törvény alól lehetséges, nem pedig (akár pozitív, akár természeti) isteni törvény alól[58]. A felmentés a törvény kötelező erejét részleges esetre függeszti fel, vagyis nem szünteti meg magát a törvényt, és külön objektív jogot sem teremt, mint a kiváltság. Szerepe annyiban hasonló a kiváltsághoz, hogy a törvény általánossága és az egyedi helyzetek közti távolságot igyekszik áthidalni. Különösen a házasságjogban jelentős.

2. TÁRGYA

293 A tisztán egyházi törvények közül sem mindegyik alól lehetséges felmentés. Nem adható felmentés a törvények alól, amennyiben azok jogintézmények vagy jogcselekmények (ld. 20. §) lényeges elemeit határozzák meg (86. k.). Jogintézményen azt a jogi alakzatot értjük, amit egy meghatározott tárgyra vonatkozó törvényegyüttes hoz létre. Tehát nem adható felmentés pl. a lakóhely (102. k.), a klerikus (207. k. 1. §, 1008. k.), a plébános (519. k., 150. k.) vagy akár éppen a felmentés (85. k.) fogalmának lényeges elemeit meghatározó törvények alól. Általános kánonjogi értelemben vett jogcselekmény lényeges elemét határozza meg pl. az a törvény, mely előírja, hogy az ítéletnek el kell döntenie a perkérdést (1611. k. 1, vö. 1620. k. 8), különben semmis. Ez alól a törvény alól a fentiek szerint szintén nem lehetséges felmentés.

294 A dolog természetéből kifolyólag nem lehetséges felmentés a pusztán megengedést tartalmazó törvények alól, mert az érintettre az ilyen törvény nem ró kötelezettséget, amitől az illetőt fel lehetne szabadítani.

3. MEGADÓJA

a. Általában

295 A felmentés megadására már magánál a hivatalánál fogva illetékes végrehajtó hatóságnak rendes hatalma van. Ezt továbbadhatja megbízottnak (delegálhatja). Előfordulhat az is, hogy bizonyos helyzetekre nézve maga a jog hatalmaz fel a felmentés megadására egyébként nem illetékes személyeket (a rendes és megbízotti hatalomról

ld. alább 21. §). Akinek felmentési hatalma van, az akkor is gyakorolhatja azt, ha saját területén kívül tartózkodik, mégpedig a felmentői hatalmának alárendelt személyek felett akkor is, ha azok területén kívül tartózkodnak (pl. a plébános felmentheti híveit a bűjtől zárandoklat során a plébánia területén kívül -- vö. 1245. k.). Megadhatja a felmentést -- hacsak ennek ellenkezője nincs kifejezetten elrendelve -- a területén tartózkodó idegeneknek (vö. 100. k.), valamint saját magának is (91. k.).

b. A pápa

296 A pápa személyesen vagy az Apostoli Szentszék illetékes hatóságai útján felmentést adhat minden felmenthető (vö. 16. §. 2) egyházi törvény alól, akár egyetemes, akár részleges, akár a legfőbb egyházi hatóságtól, akár alsóbb törvényhozótól származó törvényről legyen is szó (vö. 331. k.).

c. A megyéspüspök rendes körülmények közt

297 A megyéspüspök a II. Vatikáni Zsinat tanítása szerint (CD 8 a) rendelkezik egyházmegyéjében mindazzal a rendes, saját és közvetlen hatalommal, ami lelkipásztori feladatának gyakorlásához szükséges. A pápa vagy a jog azonban egyes dolgokat más hatóságnak tarthat fenn (381. k. 1. §). Ennek értelmében a CIC szerint a megyéspüspök -- az összes helyi ordináriusok által adható felmentéseken kívül --, valahányszor úgy ítéli, hogy ez a hívők lelki javára válik, felmentheti őket a legfőbb egyházi hatóságtól területe vagy alárendeltjei számára (vagy ezek számára is) hozott egyetemes vagy részleges törvények alól. Kivételt képeznek az eljárásjogi és büntető törvények (mivel ezek különösen is az egyház és a hívők jogainak védelmét szolgálják), valamint az olyan törvények, melyek alól a felmentés az Apostoli Szentszéknek vagy más hatóságnak van különlegesen (kifejezetten) fenntartva (87. k. 1. §). Mindezeket a felmentéseket azok is megadhatják, akik a jogban a megyéspüspökökkel egyenlő elbírálás alá esnek (381. k. 2. §). A megyéspüspök ezt a felmentői hatalmát megbízottnak is továbbadhatja (134. k. 3. §, 137. k. 1. §).

298 A fenntartás olyan intézkedés, amellyel a felsőbb hatóság korlátozza az alsóbb szervek jogát valamilyen hivatalos ténykedéshez. A felmentéseken kívül, pl. fenn lehet tartva bizonyos büntetések elengedése is. Az Egyházi Törvénykönyv a Szentszéknek tartja fenn a felmentést: 1) a klerikusi állapot alól (290. k. 3); 2) a klerikusi celibátus alól (ez személyesen a pápának van fenntartva, vö. 291. k.; áldozópapság esetén még halálvesztélyben is, vö. 1079. k. 1. §); 3) az egy évet meghaladó szentelési korhiány alól (1031. k. 4. §); 4) az egyházi rend szentsége felvételét vagy gyakorlását gátló bizonyos szabálytalanságok és akadályok alól (1047. k.); 5) örök fogadalmas tagnak a megszentelt élet valamely pápai jogú intézményéből való távozás engedélyezése kapcsán a fogadalmak alól (691. k. 2. §, 692. k.); 6) bizonyos házassági akadályok alól (1078. k. 2. §); 7)

halálvesztély esetén kívül két katolikus házasságkötésekor a kánoni forma alól (1127. k. 2. §, vö. PCI, Resp. III, 1985. V. 14: AAS 77, 1985, 771). Nem minősül a szó szoros értelmében felmentésnek, de szintén a Szentszéknek van fenntartva: 1) a házasság gyökeres orvoslása bizonyos esetekben (1165. k.); 2) az ígérő eskü alóli felmentés, ha harmadik személy jogait csorbítja (1203. k.). Kizárólag maga a pápa adhat ún. „felmentést” az el nem hált házasság alól (1142. k., 1698. k.). Ám itt csak a szó tágabb értelmében beszélhetünk fenntartásról, hiszen egyáltalán nem egyértelmű teológiailag, hogy ezt a „felmentést” (mely tulajdonképpen a házasság felbontása) a püspökök egyébként megadhatnák-e.

d. Az ordinárius rendkívüli körülmények közt

299 Az egyébként a megyéspüspök által felmenthető egyetemes törvények alól, valamint a Szentszék vagy más hatóságnak fenntartottak alól is felmentést adhat minden ordinárius (nem csupán a megyéspüspök -- vö. 134. k. 1. §), ha egyidejűleg fennállnak a következő feltételek:

300 1) A Szentszékhez való folyamodás nehézségbe ütközik. Ez akkor számít nehézségnek, ha a postán továbbított levél útján történő érintkezésnek vannak nehézségei. A levélben való felmentéskérés és -kapás normális ideje egy hónap[59]. Ha csak telefonon vagy távirat útján lehetne a Szentszékhez fordulni, vagy személyes küldött segítségével, akkor az ordinárius a felmentést megadhatja (PCI, Resp., 1922. XI. 22: AAS 14, 1922, 662; vö. 1079. k. 4. §).

301 Annak, hogy a Szentszékhez való kellően gyors felfolyamodás nehézségbe ütközik, számos oka lehet. Egyes szerzők szerint a leggyakoribb, hogy túl későn fedezik fel a felmentés szükségességét[60].

302 2) A késlekedésből súlyos kár származhat. Az egyházat vagy egyes személyeket érő kárnak valószínűnek kell lennie, de nem feltétlenül biztosnak.

303 3) A Szentszék ugyanilyen körülmények közt meg szokta adni a felmentést. Kivételt képez a klerikusi nőtlenség törvénye, mely alól ilyen rendkívüli körülmények közt sem adhat felmentést az ordinárius, hanem csupán a pápa (87. k. 2. §, 291. k.).

e. Az ordinárius ténykétség esetén

304 Ténykétség esetén (vö. 9. §. 1. d) az ordináriusok felmentést adhatnak a törvények alól, feltéve ha ezt -- amennyiben fenntartott felmentésről van szó -- meg szokta adni az a hatóság, akinek fenn van tartva (14. k.).

f. A helyi ordinárius

305 A helyi ordinárius (vö. 134. k. 2. §) rendes hivatali hatáskörénél fogva felmentést adhat az egyházmegyei törvények alól, továbbá -- ha megítélése szerint ez a hívők javára válik -- a plenáris zsinat, a tartományi zsinat vagy a püspöki konferencia által hozott törvények (illetve általános határozatok) alól is (88. k.).

306 A megyéspüspök ezeket a felmentéseket saját rendes hatalommal adhatja meg (vö. CD 8 a), a többi helyi ordináriusok, pl. az általános helynökök pedig a hivataluk lényegéhez tartozó rendes helyettesi hatalommal (vö. 479. k. 1. §).

g. A plébános, a többi papok és a diakónusok

307 A plébánosok, más papok vagy diakónusok nem adhatnak felmentést sem egyetemes sem részleges törvények alól, kivéve ha erre kifejezetten hatalmat kaptak (89. k.). Kifejezetten megadhatja a felmentési hatalmat maga a törvény (potestas delegata a iure)[61] vagy az illetékes személy (potestas delegata a homine).

308 Példák a törvény által ilyen személyeknek megadott felmentői hatalomra a CIC-ben: az 1245. k. szerint a plébánosok és a pápai jogú, klerikusi szerzetes intézmények vagy az apostoli élet ugyanilyen társaságai előjárói felmentést adhatnak az ünnep vagy a bűnbánati nap megtartásának kötelezettsége alól; ugyanők egyébként „felmentést” adhatnak a magánfogadalmak alól is (1196. k.); az 1079. k. 2. § szerint a papok és diakónusok bizonyos esetekben felmentést adhatnak egyes házassági akadályok alól (vö. 1080. k.).

4. OKA

309 Mivel maga a törvény is az egyház javát szolgálja, az alóla történő felmentéshez megfelelő és ésszerű ok szükséges. Hogy az ok valóban ilyen-e, azt az ügy körülményeinek és az illető törvény fontosságának figyelembevételével kell mérlegelni. Kellő ok nélkül a felmentés megadása tilos, s hacsak nem maga a törvényhozó vagy annak felettese adta, érvénytelen is (90. k. 1. §). Ha aziránt merül fel kétség, hogy az ok elégséges-e, a felmentés megadása érvényes és megengedett (90. k. 2. §).

310 A felmentés oka mindig a hívők valamilyen lelki java kell, hogy legyen (vö. 87. k. 1. §, 88. k.), hiszen a törvény, amely ellenében a felmentés hat, végső soron szintén a lelkek üdvösségére irányul. Ez az ok csekélyebb lehet, mint a törvény megtartása alól külön intézkedés nélkül (a kánoni méltányosság alapján külső fórumon is elfogadható) erkölcsileg mentesítő okok. A felmentés jogintézményének az értelme éppen az, hogy olyan okból kérünk mentesítést a törvény kötelező megtartása alól, amely még nem elegendő ahhoz, hogy külön intézkedés nélkül is mentesnek tekinthessük magunkat.

5. MAGYARÁZATA

311 Az egyedi közigazgatási intézkedések általános magyarázati elveinek megfelelően (36. k. 1. §) a felmentéseket, valamint magát a meghatározott esetre adott felmentési hatalmat (tehát nem pl. az általános megyéspüspöki jogosultságot -- vö. 381. k. 1. §) szorosan (vö. 9. §. 2. b) kell értelmezni (92. k.). Meghatározott esetre az a felmentői hatalom szól, amelyet egyedileg meghatározott felmentés megadására engedélyeztek (delegáltak). Ilyenkor a felmentés megadója csupán végrehajtója a felettes hatóság által megadott felmentésnek[62]. Ha viszont a felmentői hatalom rendes hatalom vagy az esetek összességére (pl. egy bizonyos idő alatt felmerülő bármely esetre vagy meghatározott számú esetre) delegált hatalom, akkor tágan kell értelmezni (138. k.).

6. MEGSZŰNÉSE

312 Ha a felmentés egyetlen cselekedetben álló kötelezettségre szól, annak elmúltával a felmentés is megszűnik. Az ismétlődő kötelezettségek alól adott felmentés ellenben úgy szűnik meg, mint a kiváltság (vö. 15. §. 4), de megszűnik indokának (pl. betegség, szegénység stb.) biztos és teljes megszűnésével is (93. k.).

=====

=====

17. §. A SZABÁLYZATOK ÉS RENDTARTÁSOK

313 A szó szoros értelmében vett jogszabályok és az alanyi jogot teremtő egyedi közigazgatási intézkedések fajtáinak áttekintése után ki kell térnünk azokra a jellegzetesen belső autonómiával kapcsolatos szabályokra, melyek jogi értéke attól függ, hogy ki volt a kiadójuk.

1. A SZABÁLYZATOK

314 A szabályzatok (statuta) sajátos értelemben (a statutum más jelentéséhez ld. 8. §. 2. a) olyan előírások, melyeket a jog szerint személyek vagy dolgok valamilyen csoportjára hoznak, és amelyekben azok célját, felépítését, irányítását és működési elveit határozzák meg (94. k. 1. §, vö. 304. k. 1. §, 1281. k. 2. §). A szabályzatok kibocsátásának joga az önkormányzati jog következménye. Bizonyos szabályzatokat a felsőbb hatóságok adnak (pl. 295. k. 1. §, 513. k. 1. §), másokat maga a csoport állít össze magának (pl. 451. k., 496. k., 505. k., 816. k. 2. §). Ez utóbbiak esetében gyakran megkívánja a jog, hogy a szabályzatot a felettes hatósággal átvizsgáltassák vagy jóváhagyassák (pl. 117. k., 299. k. 3. §, 314. k., 322. k., 587. k. 2. §, vö. 243. k.). Ez a fajta jóváhagyás vagy átvizsgálás azonban nem változtatja meg a szabályzat jogi természetét: az továbbra is az illető autonóm csoport alkotásának számít, hacsak esetleg a felettes szerv a szabályzatot sajátjaként nem bocsátja ki.

315 A szabályzatoknak azok az előírásai, illetve azok a teljes

szabályzatok, amelyeket törvényhozói hatalommal bocsátottak ki (statuta iurisdictionalia) és kihirdettek, törvények. Rájuk a törvényekről szóló kánonok előírásai vonatkoznak (94. k. 3. §).

316 Ha a szabályzatok nem törvényhozó hatalommal rendelkező szervtől származnak (statuta conventionalia), akkor kötelező erejük alapja az a „megállapodás”, amit a csoporthoz való önkéntes csatlakozás jelent (pl. bizonyos egyházi magántársulások szabályzatai, vö. 299. k., 321. k.), vagy az alapító intézkedés. A dolgok csoportjának szabályzata azokat kötelezi, akik az illető dolgokat igazgatják (94. k. 2. §).

317 A megszentelt élet intézményei és az apostoli élet társaságai esetében a szabályzatot a CIC nem statuta, hanem constitutiones névvel illeti (pl. 587. k., 595. k., 598. k. 1 §). A magyar elnevezés azonban azonos (szabályzat) s ez kellően kifejezi, hogy ugyanolyan jogi valóságról van szó. A pápai jogú, klerikusi szerzetes intézmények előjárói és káptalanjai egyházkormányzati hatalommal rendelkeznek. Az általuk alkotott szabályzatok valódi törvények (596. k. 2. §)[63].

2. A RENDTARTÁSOK

318 A rendtartások (ordines) olyan szabályok, melyeket személyeknek az egyházi hatóság által rendezett vagy a krisztushívők által szabadon összehívott összejövetelein vagy más rendezvényeken kell megtartani, és amelyek ezek felépítését, vezetését és lefolyási rendjét határozzák meg (95. k. 1. §). A rendtartás jogi értéke attól függ, ki a kibocsátója. Ha törvényhozói hatalommal rendelkező szerv hirdeti ki, ennek is törvény jellege van, akárcsak az ilyen szabályzatoknak. A rendtartások szabályai az illető összejövetelek és rendezvények részvevőit kötelezik (95. k. 2. §).

319 Törvény jellegűek pl. a szentmise és a szentségek liturgikus ünneplésének rendtartásai (ordói), az egyetemes zsinat rendjét megszabó Ordo Concilii Oecumenici (AAS 54, 1962, 609--632), valamint a püspöki szinódus lefolyását szabályozó Ordo Synodi Episcoporum (AAS 61, 1969, 525--538; 63, 1971, 702--704).

=====

=====

18. §. A TERMÉSZETES SZEMÉLYEK

1. ALAPFOGALMAK

a. A személyiség

320 A személyiség a jogban általános képességet jelent arra, hogy valaki köteleések és jogok alanya lehessen. Nevezik más szempontból általánosságban jogképességnak vagy egyszerűen jogalanyiságnak is. A jogrendek általában, így az egyházi jog is, természetes (persona physica) és jogi személyeket (persona iuridica) különböztetnek meg.

b. A természetes személy

321 A kánoni jog elismeri, hogy minden emberi személynek van egy bizonyos alapvető jogképessége, s így egyes elidegeníthetetlen jogok hordozója (vö. GS 21, 28, 29, 42, 76 stb.) a természetes és pozitív isteni jog rendjében, de némely vonatkozásban magának az egyháznak a jogrendjében is (vö. pl. 1476. k.)[64]. A katekumenek jogaira a CIC külön is utal (vö. 206. k., 788. k., 1170. k., 1183. k. 1. §).

322 Természetes személynek az egyház jogrendjében a megkeresztelt embereket, vagyis az egyház tagjait nevezzük (96. k.), hisz ők képesek arra, hogy az egyházi közösségben jogok és köteleességek alanyai legyenek. Nekik van a szó sajátos értelmében vett általános jogképességük. A megkeresztelték helyzetét az egyházban egyes szerzők szívesen hasonlítják az állampolgárok helyzetéhez a világi jogrendekben[65]. A konkrét jogképesség viszont -- szemben a személyiséggel -- relatív: arra utal, hogy a személy alanya lehet-e egy adott jognak vagy kötelezettségnek.

323 Az egyház jogrendjében a személyiség (egyháztagság) ugyanabból a tényből, a keresztségből fakad, mely a kegyelmi egyház tagjává avatja az embert. A teológiai és a jogi egyháztagság nem választható el egymástól, mivel a katolikus tanítás szerint a „kegyelmi egyház” és a „jogi egyház” egyetlen valóságot képez (vö. LG 8, UR 3 stb.). A földi életben Krisztus egyházának valóságos tagja (incorporatus) csak az, aki a keresztséget ténylegesen (vízkeresztiség)[66] felvette (SC Off., Ep., 1949. VIII. 8: DS 3868-3872; vö. 849. k.). Aki viszont érvényesen meg van keresztelve, az a kereszttség eltörölhetetlen jegyét, s így alapvető egyháztagságát nem vesztheti el. Ezért nem lehetséges a szó sem teológiai, sem egyházjogi értelmében az egyházból való kilépés.

c. A jogok gyakorlásának lehetősége

324 Az egyházban az egyes kötelezettségekben és jogokban való részesedés tényleges lehetősége (a jogok gyakorlásának lehetősége -- *exercitium iuris*) alapvetően függ a személynek az egyházzal való közösségétől (*communio*) és attól, hogy nem sújtják-e az illetőt bizonyos büntetések (96. k.)[67]. Teljes közösségben a katolikus egyházzal az van, aki a hitvallás, a szentségek és az egyházi vezetés tekintetében egy vele (205. k., LG 14, UR 2). Azok a megkeresztelték, akik nincsenek teljes közösségben a katolikus egyházzal, nem rendelkeznek azokkal a jogokkal és köteleességekkel, amelyek a teljes közösséghez (*plena communio*) vannak kötve (vö. 11. k.). A jog gyakorlását -- illetve az adott cselekményre való jogképességet -- zárják ki azok a törvények is, melyek egy jogcselekményt érvénytelenítenek, vagy egy személyt az illető jogcselekményre jogilag képtelennek nyilvánítanak. A személyek bizonyos jogilag jelentős tulajdonságai ugyancsak befolyásolják a jog gyakorlását, illetve a konkrét jogokban és köteleességekben való részesedés lehetőségét.

325 Megjegyzendő, hogy egyes szerzők -- pl. Bánk József -- a konkrét jogok gyakorlásának lehetőségét nevezik jogképességgnek[68]. Ez a jogképesség tágítható és szűkíthető, vagyis lehetséges különböző szempontok szerint korlátozott jogképesség. Egyes egyházjogi kifejezések elterjedt magyar fordításában a jogképesség szó szintén ilyen értelemben áll (pl. inhabilitans: a jogképességet megsemmisítő, vö. 10. k., vagy általában a capacitas és a habilitas fordításában).

d. A cselekvőképesség

326 Cselekvőképességen a jogban a személyeknek azt a képességét értjük, hogy -- a jogok gyakorlása számára törvényesen biztosított lehetőség keretei között -- közvetlenül (képviselő nélkül) saját cselekedetei útján válthasson ki jogi hatásokat (szerezhet jogokat, vállalhat kötelezettségeket). A cselekvőképesség magában foglalja a jogcselekmények, jogügyletek (ld 20. §) végrehajtására való képességet és a büntetendő cselekmények elkövetésére való képességet is. A cselekvőképesség a kánonjogban is lehet teljes vagy korlátozott (pl. kiskorúaké). A cselekvőképesség kifejezést egyébként a CIC ebben a formában nem használja.

2. A TERMÉSZETES SZEMÉLY JOGILAG JELENTŐS TULAJDONSÁGAI

a. Az életkor

327 Nagykorú (maior) az a személy, aki tizennyolcadik életévét betöltötte. Ha ezt a kort még nem érte el, kiskorú (minor). Azt a kiskorút, aki még hetedik életévét nem töltötte be, gyermeknek (infans) nevezzük (97. k.). A nagykorú teljes cselekvőképességgel rendelkezik, jogait a maguk egészében gyakorolhatja (98. k. 1. §). A gyermekről a jog azt vélelmezi, hogy nem felel magáért, ezért a gyermek jogilag cselekvőképtelen. A hét éven felüli kiskorú, mivel róla az a jogvélelem, hogy már rendelkezik esze használatával (97. k. 2. §), korlátozottan cselekvőképes, vagyis bizonyos, számára jogi előnyöket eredményező akaratnyilvánításokat személyesen végezhet.

328 A kiskorú személy jogainak gyakorlásában a szülők vagy gyámok (tutores) hatalma alatt áll, kivéve azokban a dolgokban, melyeket illetően a kiskorúak isteni vagy kánoni jog alapján ki vannak véve hatalmuk alól. A gyámok kinevezését és jogkörét illetően az állami jog előírásait kell megtartani, hacsak az egyházi jog másként nem rendelkezik, vagy a megyéspüspök más gyámot nem nevez ki (98. k. 2. §).

329 A kánoni jog alapján van kivéve a kiskorú a szülő, illetve a gyám hatalma alól, pl. a 111. k. 2. §, 112. k. 1. § 3, 1071. k. 1. § 6, 1478. k. 3. § által említett esetekben. Az Egyházi Törvénykönyv kifejezetten elismeri a kiskorú önálló cselekvőképességét -- nemegyszer a kánoni jogot megelőző jogok (isteni jog) alapján -- főként lelkiismereti ügyekben (pl. 643. k. 1. § 1, 852. k. 1. §, 863. k. --

vö. 865--866. k., 913--914. k., 1083. k. 1. §). A hét éven felülieket már általában kötelezik a tisztán egyházi törvények (vö. 11. k. -- pl. 989. k., 1252. k.).

330 Számos konkrét jog gyakorlásának lehetősége vagy kötelessége szintén különböző életkorokhoz kötődik a kánoni jogban.

b. Az értelem használata

331 Aki általában nem rendelkezik esze használatával, azt úgy tekintjük, mint aki nem felel magáért, és olyan elbírálás alá esik, mint a gyermekek (99. k. -- vö. 11. k.). Jogait gondnoka (curator) útján gyakorolja (vö. 1478. k. 4. §). Mindez érvényes azokra az időszakokra is, mikor az erre általában képtelen személy esetleg mégis képes esze használatára.

c. Lakóhely

332 Az egyházmegyék és a plébániák túlnyomó többsége területi jellegű, ezért azt, hogy ki-k mely egyházkormányzati szerveknek van alárendelve, a lakóhelye dönti el. A személy helybeli (incola) ott, ahol lakóhelye van; jövevény (advena) ott, ahol pótlakóhelye van; idegen (peregrinus) ott, ahol úgy tartózkodik, hogy közben a lakóhelye, illetve a pótlakóhelye máshol van; lakóhely nélküli (vagus) az, akinek sehol nincs sem lakóhelye, sem pótlakóhelye (100. k.).

333 A lakóhely (domicilium) vagy pótlakóhely (quasi-domicilium) megszerzésének módja szerint lehet szabad (ha tényleges tartózkodás és szándék alapján szerzi valaki), szükségszerű (ha a szándéktól függetlenül, csak a tényleges tartózkodás alapján nyeri el az ember) vagy törvény szerinti (ha -- hatalom alatt állók esetén -- a törvény a személy szándékától és tényleges tartózkodásától függetlenül tekint egy helyet lakóhelynek -- vö. 103. k., 105. k.).

334 Lakóhelyet szabadon úgy szerez az ember, hogy egy plébánia vagy legalább egy egyházmegye területén tartózkodik és az a szándéka, hogy - ha semmi el nem szólítja -- állandóan ott marad. Szükségszerűen lakóhelyet szerez az ember, ha egy plébánia vagy legalább egy egyházmegye területén tartózkodik és ténylegesen eltölt ott öt évet (102. k. 1. §).

335 Pótlakóhelyet szabadon úgy lehet szerezni, hogy valaki egy plébánia vagy legalább egy egyházmegye területén tartózkodik és az a szándéka, hogy -- ha semmi el nem szólítja -- legalább három hónapig ott marad. Szükségszerűen pótlakóhelyet szerez az, aki az illető területen tartózkodik és ténylegesen ott tölt három hónapot (102. k. 2. §). Tehát szabadon lakóhelyet vagy pótlakóhelyet az odaköltözés után azonnal lehet szerezni, szükségképpen (szándék nélkül) viszont a pusztán ott tartózkodás alapján csak az előírt idő leteltével keletkezik lakóhely vagy pótlakóhely. A lakóhely vagy a pótlakóhely szerzéséhez szükséges

tartózkodás számításakor nem a munkahelyi vagy egyéb tartózkodás, hanem az éjszakai (illetve a napi rendes pihenésre szolgáló) szállás az irányadó[69].

336 A lakóhely vagy a pótlakóhely általában plébániai (domicilium paroeciale), vagyis valamely plébánia területén található. Kivételes esetekben előfordul az egyházmegyei lakóhely (domicilium dioecesanum) vagy pótlakóhely mely az egyházmegyén belül van, de nem köthető valamelyik plébániához. Az ilyen lakóhellyel rendelkezőknek több váltakozó tartózkodási helyük van ugyanazon az egyházmegyén belül (102. k. 3. §).

337 Törvény szerinti lakóhelyük van: 1) A szerzetes intézmények és az apostoli élet társaságai tagjainak ott, ahol az a ház található, amelyhez tartoznak (103. k.). Pótlakóhelyet ezek a személyek a jog általános szabályai szerint (102. k. 2. §) szerezhethetnek. 2) A kiskorúaknak ott a lakóhelyük és a pótlakóhelyük, ahol szüleiknek vagy gyámjaiknak. A hét éven felüli kiskorú szerezhethet saját pótlakóhelyet a jog általános szabályai szerint (102. k. 2. §) szerint (pl. kollégiumban). A nagykorúsított személy lakóhely szempontjából is nagykorúnak számít (105. k. 1. §)[70]. 3) A nem kiskorúság miatt gyámság vagy gondnokság alatt állók osztoznak a gyám, illetve a gondnok lakóhelyében (105. k. 2. §).

338 Nincs már automatikusan törvény szerint lakóhelye a feleségnek a férj lakhelyén (mint az 1917-es CIC 93. k. szerint volt). A jog e tekintetben is elismeri a házastársak egyenjogúságát, s csak arra kötelezi őket, hogy hacsak egyháziilag törvényesen nem élnek különváltan (vö. 1151--1155. k.) vagy más megfelelő ok (pl. munka, tanulmányok, képtelenség közös lakóhely szerzésére) nem indokolja, legyen közös lakóhelyük vagy pótlakóhelyük (104. k.). Enélkül az életközösség (vö. 1055. k. 1. §) aligha valósítható meg. Ha a házastársak kellő ok nélkül mégsem szereznek a lakóhelyszerzés általános szabályai szerint (102. k.) közös lakóhelyet vagy pótlakóhelyet, ezzel meg nem engedett dolgot követnek el, de magánál a jognál fogva nem keletkezik közös lakóhelyük.

339 A lakóhely és a pótlakóhely legfontosabb kánoni hatása az, hogy ezek alapján saját ordináriusa és saját plébánosa lesz az embernek. A lakóhely nélküli saját plébánosa és ordináriusa pillanatnyi tartózkodási helyének plébánosa és ordináriusa. A pusztán egyházmegyei lakóhellyel rendelkező személy saját plébánosa annak a helynek a plébánosa, ahol az illető éppen tartózkodik (107. k.).

340 A lakóhely vagy pótlakóhely megszűnik, ha az ember azzal a szándékkal távozik az illető helyről, hogy nem tér vissza oda. A nem nagykorúsított kiskorúak és a gondnokság alatt állók azonban nem szüntethetik meg önállóan lakóhelyüket vagy pótlakóhelyüket (106. k.). Ha a visszatérés szándéka megvan, de a tényleges távollét (munka, tanulmányok) öt évnél tovább más helyhez köti az embert, akkor a régi lakóhely megmarad, de új is keletkezik. Tehát kinek-kinek egyszerre

több lakóhelye is lehet.

341 A kánoni értelemben vett lakóhely és pótlakóhely nem mindig azonos a világi jog szerinti állandó és ideiglenes lakóhellyel, mégis igazolásuk során (ügyelve az állami és egyházi jogi fogalmak különbözőségére) az egyházi hatóság elsősorban a lakóhelyre vonatkozó állami okmányokra szokott támaszkodni.

d. A származási hely

342 Az ember származási helye (locus originis) az a hely, ahol születésekor szüleinek lakóhelye vagy ennek hiányában pótlakóhelye volt. Ha a szülőknek nem ugyanaz a lakóhelye vagy a pótlakóhelye, akkor az anyáé az irányadó. Ha a szülők (vagy legalább az anya) lakóhelyenélküliek voltak, származási helynek a születés helye számít, kitett gyermek esetében pedig az a hely, ahol megtalálták (101. k.).

e. A vérrokonság

343 A vérrokonságot (consanguinitas) ág és fok szerint számítjuk (108. k. 1. §). Az ág az egymástól származó személyek sorozata. Törzsnek a vérrokonság megjelölésében azt a személyt nevezzük, akitől a rokon, vagy oldalági rokonság esetén a rokonok származnak. Egyenesági rokonság akkor van két személy között, ha egyikük a másiknak leszámazottja. Oldalági a rokonság két személy közt, ha közös őstől (törzstől) származnak, de egyikük sem leszámazottja a másiknak.

344 Egyeneságon két személy közt annyiad fokú a rokonság, ahány a nemzés, vagyis ahány személy van a törzset leszámítva (pl. az apa és fia elsőfokú, a nagypapa és unokája másodfokú egyenesági rokonok). Oldalágon annyiad fokú két személy közt a rokonság, ahány a nemzések száma a közös ősig vezető két ágon együttvéve, azaz ahány személy van a két ágon együttesen a közös törzset leszámítva (pl. a testvérek másodfokú, az unokaöcs és nagybátyja harmadfokú, az unokatestvérek negyedfokú oldalági rokonok) [108. k. 2--3. §]. A vérrokonságnak számos jogi hatása van (pl. 492. k. 3. §, 1091. k., 1548. k. 2. § 2).

f. A sógorság

345 A sógorság (affinitas) az érvényes házasságból keletkezik, még ha azt nem hálták is el (vö. 1061. k. 1. §), és az egyik házastárs rokonai meg a másik házastárs közt áll fenn (109. k. 1. §), nem pedig az egyik házastárs rokonai és a másik házastárs rokonai közt. Tehát kánoni értelemben sógorság van pl. a vő és az anyós között, de nincs sógorság a férj testvére és a feleség testvére között.

346 A sógorság számítása úgy történik, hogy amelyik ágon és fokon rokona valaki a férjnek, ugyanazon az ágon és fokon sógora a feleségnek és megfordítva (109. k. 2. §). A sógorság kánoni hatásaihoz lásd pl. 492. k. 3. §, 1092. k., 1548. k. 2. § 2.

g. A törvényes rokonság

347 A törvényes rokonság (*cognatio legalis*) alapja az örökbefogadás. Akit a világi törvények szerint (nálunk: Csjt 8. § [1] e; 46--59. §; 1/1974. [VI. 27.] OF számú rendelet a gyámhatósági eljárásról 185--217. §) örökbe fogadtak, azok az egyházjog szerint is az örökbefogadók gyermekeinek számítanak (110. k.). A CIC magáévá teszi a világi jogoknak az örökbefogadásról szóló előírásait (vö. 22. k.). Nem lép fel azonban az örökbefogadás hatására a szülő-gyermek viszony minden következménye. Nem jelentkezik pl. a vérrokonság, a sógorság és a köztisztesség házassági akadályai az örökbefogadás alapján, ezért van arra szükség, hogy a törvényhozó a törvényes rokonságot külön házassági akadályként tárgyalja (1094. k.).

h. A rítus

348 A rítus fogalmát a II. Vatikáni Zsinat tanítása nyomán (vö. OE 3) úgy írhatnánk le, mint egyes részegyházakra jellemző saját liturgikus és egyházfegyelmi rendszert, valamint teológiai-lelki örökséget. A szót a zsinat olyan értelemben is használja, hogy az ezt az örökséget hordozó krisztushívők összessége által alkotott „részegyházat” vagy „egyházat” jelöli (OE 2: „*Ecclesia particularis seu ritus*”). Ebben az esetben a „részegyház” kifejezés más értelmű, mint általában a hivatalos egyházi szövegekben, ahol szakkifejezésként az egyházmegyét, illetve az ezzel azonos jogi megítélés alá eső egységeket jelenti (LG 23; 368. k. stb.). Ezért a CIC a rítus szónak ezt a második értelmét a „rítus szerinti egyház” kifejezéssel adja vissza. A Keleti Codex pedig „sajátjogú egyházakról” (*Ecclesia sui iuris*) beszél, rítuson viszont csak a fent említett liturgikus, teológiai, lelki és fegyelmi örökséget érti (CCEO 28. k. 1. §): „A rítus az a liturgikus, teológiai, lelkeségi és fegyelmi örökség, mely a népek kultúrája és történelmi körülményei révén különböző, és amely az egyes sajátjogú egyházak hite megélésének sajátos módjában fejeződik ki” (uo.). „A rítusok, melyekről a jelen Codexben szó van, hacsak az ellenkezője ki nem tűnik, azok, amelyek az alexandriai, antiochiai, örmény, káld és konstantinápolyi hagyományokból erednek” (CCEO 28. k. 2. §).

349 A krisztushívők rítusán (vö. pl. 911. k., 1015. k. 2. §, 1021. k. 1109. k., 1127. k. 1. §) a zsinat szóhasználatának megfelelően (OE 2) valamely jogilag önálló, rítus szerinti egyházhoz való tartozásukat értjük. Jogilag önálló rítus szerinti egyháznak (*Ecclesia ritualis sui iuris*), illetve a CCEO szóhasználatával sajátjogú egyháznak a krisztushívők olyan csoportját nevezzük, melyet a jog szerint hierarchia fűz egybe és amelyet a legfőbb egyházi hatóság kifejezetten vagy hallgatólagosan sajátjogúnak ismer el (CCEO 27. k.). Tény, hogy ez a saját hierarchia különböző szintű lehet a pátriárkátustól a nagyérsek (*Archiepiscopus maior*) vagy a sajátjogú metropolita (*Metropolita sui iuris*) által vezetett egyházon keresztül az egyetlen egyházmegyéből álló közösségig, vagy esetleg a hívők egyházmegyével sem rendelkező, de

egyébként hierarchikusan szervezett csoportjáig. Ezt a nagyfokú önállóságot az egyház általában a különböző rítusokra jellemző sajátos hagyományok alapján, illetve azokra tekintettel ismeri el.

350 Egyesek külön hangsúlyozzák, hogy a sajátjogú egyház fegyelmi önállóságáról csak akkor lehet szó, ha legalább formailag önálló joggal (illetve joggyűjteménnyel) rendelkezik, illetve ha saját élete vonatkozásában nem függ más részegyházaktól[71]. A jogilag nem önálló rítusok (pl. mozarab) csupán liturgikus rendszerek hierarchikus önállóság nélkül (ld. 7. §. 2).

351 Egy meghatározott jogilag önálló, rítus szerinti egyházba való tartozás nem zárja ki azt, hogy az ilyen rítusú hívő, ha az illető önálló, rítus szerinti egyház területén kívül él, általános egyházkormányzati szempontból (tehát pl. nem a liturgikus előírások tekintetében) ne a más rítusú helyi ordináriusnak legyen alárendelve, vagy ne ahhoz a részegyházhoz (368. k.) tartozzék (vö. MP Cleri sanctitati 14. k.: AAS 49, 1957, 439; CD 23; CCEO 38. k.)[72]. Az ilyen helyzeteket tartja szem előtt a CIC, mikor a püspökök feladatairól szól más rítusú híveikkel kapcsolatban (pl. 383. k. 2. §, 476. k., 518. k., 1015. k. 2. §). Tehát valamely jogilag önálló, rítus szerinti egyházhoz való tartozás (rítus) nem mindig jelent egyenlő mértékű hierarchikus függést az illető rítus saját hatóságaitól[73].

352 A magyar görögkatolikus egyház joghatósági területe az egész országra kiterjed, vagyis hazánkban minden görögkatolikus hívő a görögkatolikus hierarchia joghatósága alá tartozik (vö. Magyar Püspöki Kar, Körlevél, 1968. XII. 4 és 1974. IX. 12; Const. Ap., Summis Pontificibus, 1980. VII. 17: AAS 72, 1980, 985--986). Egyébként a magyar görögkatolikus egyház a jogilag önálló, rítus szerinti egyház néhány ismérével rendelkezik, ezért egyesek külön „magyar bizánci rítusról” beszéltek[74]. A mai terminológia szerint ezt úgy fejezzük ki, hogy a magyar görögkatolikus egyház sajátjogú egyház. Mivel pedig a rítus fogalma a Keleti Codexben új meghatározást kapott, azt esetleg lehet vizsgálni, hogy ennek értelmében a magyar görögkatolikus egyházra milyen rítus jellemző, vagyis hogy elegendő-e azt bizánci rítusúnak nevezni, vagy magyar bizánci rítusról kell-e beszélni. Az Annuario Pontificio mindenesetre a magyar görögkatolikus egyházmegyéét és exarchátust sokáig csupán általános megjelöléssel bizánci rítusúnak nevezte[75]. A Keleti Codex színódusi bemutatásakor külön is említették a magyar görögkatolikus egyházat a 21 sajátjogú keleti egyház között (Nuntia 31, 1990, 31), így sajátjogú egyház jellege kétségtelen.

353 A latin rítust, vagyis a latin (önálló, rítus szerinti) egyházhoz (vö. 7. §. 2) való tartozást elsősorban a keresztséggel lehet megszerezni. A tizennégy éven aluli korban megkeresztelt személy a keresztség tényénél fogva -- függetlenül attól, hogy milyen szertartás szerint keresztelték (MP Cleri sanctitati 6. k.: AAS 49, 1957, 437; CCEO 29. k. 1. §) -- latin rítusú lesz: 1) ha mindkét szülő (vagy gyám, vö. 110. k.) latin rítusú (katolikus, vö. 11. k.)[76]. 2) Ha az egyik

szülő latin[77], a másik nem az (hanem más rítusú katolikus), és közös akarattal úgy kívánják, hogy gyermeküket a latin egyházban (tehát latin rítusúvá, nem egyszerűen, pl. görög pap híján, latin szertartás szerint) kereszteljék meg (111. k. 1. §; vö. CCEO 29. k. 1. §). 3) Ha a szülők különböző rítusúak és nem jutottak közös akaratra a gyermek rítusát illetően, a gyermek az apa rítusát követi, tehát ha az apa latin, latin lesz (111. k. 1. §; vö. CCEO 29. k. 1. §). A tizennegyedik életévet betöltött keresztelendő szabadon választja meg, hogy a latin egyházban vagy más, jogilag önálló, rítus szerinti egyházban kíván-e keresztelkedni: rítusa az lesz, amit választott (111. k. 2. §).

354 A 111. k. nem említi külön azt az esetet, ha csak az egyik szülő katolikus. Ilyenkor az 1917-es CIC 756. k. 3. § szerint a gyermek a katolikus fél rítusát követte. Ez a 868. k. 1. §. 2. sz. alapján -- a katolikus nevelés biztosítása érdekében -- továbbra is indokolt (vö. 112. k. 1. § 3, ahol a gyermek a katolikus fél rítusát követi; vö. CCEO 29. k. 1. §). Egyébként a nem katolikus kereszténynek is lehet -- kánoni szóhasználat (pl. 1127. k. 1. §) szerint -- rítusa, legalábbis ha olyan közösséghez tartozik, melynek valódi hierarchiája van. A CIC mindenesetre csak keleti rítusú nem katolikusokról szól. Egyesek szerint nyitott kérdés pl., hogy ha egyik szülő sem katolikus, de keresztények, s a katolikus nevelésre megalapozott reményt nyújtva, a katolikus egyházban kérik gyermekük keresztelését, a gyermek rítusa a szülők megállapodása szerint alakul-e, illetve megállapodás híján a nem katolikus apa rítusát követi-e[78] (pl. ortodox anya és ókatolikus apa katolikusnak keresztelt gyermeke automatikusan latin rítusú lesz-e).

355 Biztosnak látszik viszont, hogy ha egyik szülő sem keresztény, de gyermekük katolikus keresztelését a katolikus nevelésre kellő reményt nyújtva kérik, szabadon választják meg, hogy a latin egyházban vagy más rítusban kérik-e a keresztelést (vö. 111. k. 2. §)[79].

356 Hazánkban az 1917-es CIC szerinti gyakorlat (ti. hogy a latin-keleti vegyes rítusú katolikus felek gyermekei mindig az apa rítusát követték) a rítusközi együttműködés szempontjából hasznos és egyértelmű megoldás volt. Ennek fenntartását, a 111. k. 1. §-ától eltérő külön jog engedélyezését kérte az Apostoli Szentszéktől a Magyar Püspöki Konferencia[80]. Ilyen engedély azonban nem került kiadásra. A 111. k. 1. §-ának és a CCEO 29. k. 1. §-ának megfelelő gyakorlat kialakítása így új kérdéseket vet fel pl. a szülők közti megegyezés módját, formáit, hivatalos igazolását illetően.

357 A keresztség felvétele után más jogilag önálló, rítus szerinti egyházba kerülnek át (rítusváltoztatás): 1) Akik erre az Apostoli Szentszéktől engedélyt kaptak (112. k. 1. § 1; vö. CCEO 32. k. 1. §). Ez a szentszéki engedély külön Rómába küldött kérvény és intézkedés nélkül is megadottnak számít, ha ugyanazon a területen mindkét sajátjogú egyháznak van saját hierarchiája és a két különböző sajátjogú egyház megyéspüspöke ehhez írásban hozzájárul (II. János Pál, *Rescriptum ex audientia*, 1992. XI. 26: AAS 85, 1993, 81; vö. CCEO 32.

k. 2. §). 2) Az a házastárs (nemcsak a feleség lehet, hanem -- legalábbis ha latin[81] -- a férj is), aki a házasságkötéskor vagy a házasság fennállásának ideje alatt úgy nyilatkozik, hogy áttér házastársának jogilag önálló, rítus szerinti egyházába. A házasság megszűnése után a más rítusba áttért házastárs visszatérhet előző rítusába (112. k. 1. § 2; vö. MP Cleri sanctitati 9 k.: AAS 49, 1957, 438; vö. CCEO 33. k.). 3) A szentszéki engedéllyel vagy házasság kapcsán rítust változtató szülők tizennégy éven aluli gyermekei, valamint vegyes házasságban a törvényesen rítust változtató katolikus fél gyermekei. Mindezek tizennegyedik életévük betöltése után visszatérhetnek előző rítusukra (112. k. 1. § 3; vö. MP. Cleri sanctitati 10. k.: AAS 49, 1957, 438; vö. CCEO 34. k.).

358 Nem lehet rítust változtatni azért, hogy valaki a szentségeket (vö. 923. k., 991. k.) valamelyik másik önálló, rítus szerinti egyház szertartása szerint veszi fel, még akkor sem, ha ez tartós szokása (112. k. 2. §).

359 Ha a házastárs át akarja venni a másik házaspár rítusát, ezt teheti a házasságkötés alkalmával előzetes írásbeli nyilatkozattal, vagy később, de akkor az új rítus szerinti ordináriusa vagy plébánosa, illetve az ezek valamelyike által megbízott pap és két tanú előtt tett nyilatkozattal. A rítusváltást a keresztek anyakönyvébe kell bevezetni (MP Cleri sanctitati 13. k.: AAS 49, 1957, 439; CCEO 36--37. k.; ez a latinokra is érvényes -- vö. uo. 15. k.).

360 Szabadon választhatott rítust az a nem katolikus keleti keresztény, akit keresztelese után vettek fel a katolikus egyház teljes közösségébe, bár ilyenkor a törvény kívánatosnak tartotta, hogy az illető eredeti rítusát őrizze meg (MP Cleri sanctitati 11. k. 1 §: AAS 49, 1957, 439). A hatályos jog azonban főszabályként azt írja elő, hogy a katolizáló megkereszteltek tartsák meg korábbi rítusukat, bár az Apostoli Szentszék egyes személyek, közösségek vagy vidékek számára ettől eltérően is rendelkezhet (OE 4; CCEO 35. k.). A nem katolikus nyugati keresztények, ha a katolikus egyház teljes közösségébe térnek, egyes szerzők szerint a 111. k. 2. § analógiájára (mely a felnőtt keresztkeltek rítusválasztásáról szól) szabadon választják meg rítusukat[82]. Az *Orientalium Ecclesiarum* kezdetű határozatban azonban a II. Vatikáni Zsinat a korábbi rítus megtartását nem korlátozza a keleti keresztényekre, bár maga a határozat a keleti egyházakról szól (OE 4). Az összes sajátjogú egyházak egyenlő méltósággal rendelkeznek és rítus szempontjából egyik sem élvez előnyt a másikkal szemben. „Ugyanazok a jogaik és a kötelességeik” (OE 3; lásd már XIII. Leó, Litt. Ap. *Orientalium dignitas*, 1894. XI. 30). Ezért a latin rítus egyenjogúsága mellett általános jogvédelem szól a katolizáló nem katolikus keresztények rítusát illetően is. Ahhoz tehát, hogy a katolizáló nyugati keresztények szentszéki hozzájárulás nélküli egyén rítusválasztási szabadságát állíthassuk, úgy tűnik, kifejezett ilyen értelmű jogszabályra volna szükség[83].

19. §. A JOGI SZEMÉLYEK

1. FOGALMUK

361 A kánoni jogban jogi személynek (*persona iuridica*) a -- jellegüknek megfelelő -- köteleességeknek és jogoknak a jogrend által elismert olyan alanyait nevezzük, amelyek nem természetes személyek (vö. 113. k. 2. §). Az egyház ezt az elismerést vagy magánál a jognál fogva (vö. pl. 515. k. 3. §) vagy az illetékes hatóság határozatilag adott külön intézkedése révén adja meg, mégpedig a személyek vagy dolgok olyan együtteseinek, melyeknek célja megfelel az egyház küldetésének (vallásosság, apostoli tevékenység, irgalmas szeretet gyakorlása) és meghaladja az egyesek célját (114. k. 1--2. §). A jogi személy létének tehát az egyházban a következő feltételei vannak: 1) anyagi elem (személyek vagy dolgok együttese); 2) cél (az egyház küldetésének megfelelő, az egyének célját meghaladó); 3) jogi elem (a jog előírása vagy a hatóság engedélye). Ha a jogi személy létesítése külön hatósági intézkedéssel történik, ez csak akkor megengedett, ha a cél valóban hasznos és szolgálatára előreláthatólag megvannak a kellő eszközök (114. k. 3. §).

362 A katolikus egyház és az Apostoli Szentszék (vö. 361. k.) isteni rendelkezés folytán erkölcsi személy (*persona moralis*) jellegével rendelkezik. Az erkölcsi személy kifejezésének használata a CIC-ben arra utal, hogy az egyház és a Szentszék olyan valóságok, melyek nem csupán a pozitív egyházi jog alapján, hanem isteni rendelkezés miatt alanyai az embertől alkotott jogot megelőző köteleességeknek és jogoknak[84].

2. FAJAIK

a. Anyagi elemük szerint

363 A jogi személy anyagi eleme szerint lehet személyek vagy dolgok összessége. A személyek összessége, melynek jogi személlyé tételekor legalább három személyből kell állnia, lehet: testület (*collegium*), ha tevékenységének alakításában tagjai döntéshozatali jelleggel (bár nem feltétlenül egyenlő joggal -- vö. 336--341. k.) vesznek részt (pl. káptalan); egyébként személyekből álló nem testületi jogi személy (pl. egyházmegye) [115. k. 2. §]. Lehet a jogi személy dolgok együttese, vagyis önálló alapítvány. Az ilyen alapítvány lelki vagy anyagi javakból áll, és a jog, valamint saját szabályzata szerint egy vagy több természetes személy vagy testület igazgatja (115. k. 3. §).

b. Az egyházban betöltött szerepük szerint

364 A jogi személy hivatalos (*persona iuridica publica*), ha: 1) az

illetékes egyházi hatóság alapítja; 2) a közérdekre tekintettel bíznak rá sajátos feladatot; 3) tevékenységét az egyház nevében végzi. Egyébként magán (persona iuridica privata) jogi személy (116. k. 1. §). A két típus közt döntő különbség az, hogy a hivatalos jogi személy (pl. az egyházmegye -- CD 11 a, 369. k., vagy a plébánia -- 515. k.) az egyház nevében (vö. 1258. k.), a magán jogi személy viszont csak a saját nevében (vö. 299. k., 322. k. 1. §) gyakorolja feladatát. Eltérés az is, hogy a hivatalos jogi személynek a személyiségét maga a jog is megadhatja, a magán jogi személynek viszont csupán az illetékes hatóság külön határozata, mely ezt kifejezetten jelzi (116. k. 2. §). Ezt a határozatot mindkét típusú jogi személy számára csak akkor szabad kiadni, ha szabályzatukat az illetékes hatóság jóváhagyta (117. k.).

365 A magánál a jognál fogva létesülő hivatalos jogi személyeknek némelyike nem is szorul külön szabályzatra, mert működését is az egyetemes jog szabályozza (pl. az egyházmegyékét).

3. CSELEKVÉSÜK

366 Cselekvésre a szó szoros értelmében az egyes ember képes. A jogi személy cselekményei úgy jönnek létre, hogy bizonyos természetes személyek cselekvése a jogi személyeknek számíthat be.

a. A jogi személy képviselői

367 A hivatalos jogi személyt, annak nevében cselekedve azok képviselik, akiket erre az egyetemes vagy a részleges jog, vagy az illető jogi személy saját szabályzata illetékesnek ismer el. A magán jogi személyt azok képviselik, akiket erre a szabályzat felhatalmaz (118. k.).

b. A testületi cselekvés szabályai

368 A jogi személy cselekvése nemcsak egyetlen azt képviselő természetes személy útján történhet, hanem azoknak a tevékenysége révén is, akikből áll. Ám a döntés alapján a jogi személy nevében külső személyek felé az akaratnyilvánítást többnyire egyetlen természetes személy, a jogi személy képviselője végzi. A testületi jogi személyek, de a jogi személlyé nem emelt testületek[85] is a cselekmény természetét szerint -- hacsak a jog (pl. 455. k. 2. §) vagy a szabályzat (ld. 17. §. 1) másként nem rendelkezik -- az alábbi módokon cselekszenek testületileg.

369 Ha választásról van szó: az összehívandók abszolút többségének jelen kell lennie; a döntéshez a jelenlévők abszolút többségének pozitív szavazata szükséges. Abszolút többségről akkor beszélünk, ha valakire a jelenlévőknek több, mint a fele szavazott (pl. akár 20, akár 21 jelenlévőből 11). Ha két szavazási menetben egy jelölt sem kap abszolút többséget, a második menetben[86] legtöbb szavazatot elért két jelölt közül kell választani a harmadik szavazási menetben. Ha több

ilyen személy volna (akár úgy, hogy pl. A, B és C 4--4 szavazatot kaptak, akár úgy, hogy A 5, B és C 4--4 szavazatot ért el), akkor az egyenlő számú szavazatot elérték közül az idősebb jut tovább a harmadik fordulóba. Így pl. ha A 40, B 50, C pedig 60 éves és A 5, B és C pedig 4-4 szavazatot kapott, akkor nem B és C, hanem A és C jut tovább[87]. A harmadik menetben a két jelölt közül a több szavazatot elért számít megválasztottnak (akkor is, ha ez a szótöbbség csak relatív)[88]. Ha egyenlő számú szavazatot kaptak, azt kell megválasztottnak tekinteni, aki az idősebb (119. k. 1). A harmadik menetben egyébként -- mint egyes szerzők hangsúlyozzák[89] -- a két jelölt is részt vesz a szavazásban, sőt szavazhatnak magukra is.

370 Újdonsága a CIC választási szabályainak az 1917-es CIC 101. kánonjához képest, hogy nem a leadott érvényes szavazatok többsége a döntő, hanem: 1) jelen kell lennie a választásra jogosultak többségének; 2) a megválasztáshoz a jelenlévők abszolút többségének szavazatára s nem az érvényes szavazatok abszolút többségére van szükség. Ez a rendszer garantálja, hogy a választás eredménye mindig a testület egy jelentős részének s ne csupán egy törpe kisebbségnek a véleményét tükrözze. Ugyanakkor nem zárja ki, hogy távolmaradás vagy a szavazástól való tartózkodás, illetve érvénytelen szavazás útján egy csoport megakadályozza a választást. Ám a legfontosabb választásokat illetően ez a bojkott mégsem olyan nagy veszély, hiszen a jog szerint az érvényes választás elmaradása esetén egy bizonyos idő múlva a kinevezés joga a felsőbb hatóságra háramlik (devolutio), vö. pl. 421. k. 2. §.

371 Ha egyéb ügyletekről van szó: az számít a testület döntésének, amit az összehívandók többségének jelenlétében a jelenlévők abszolút többsége elfogadott. Ha az első két menetben nem alakul ki abszolút többség, az elnök szavazatával eldöntheti az egyenlőséget (119. k. 2.). A fogalmazás feltételezi, hogy a kérdést úgy bocsátották szavazásra, hogy csak igennel vagy nemmel lehessen válaszolni. A törvénykönyv nem intézkedik arra az esetre, ha sem abszolút többség, sem egyenlőség nem alakul ki, pl. érvénytelen szavazatok miatt. Az ilyen helyzetek megoldására a részleges jog és a szabályzatok hivatottak pontosabb előírásokat adni[90].

372 Ha mindenkit egyénileg érintő ügyről van szó: a testület döntéséhez minden érintett jóváhagyására van szükség (119. k. 3). Ennek az elvnek az értelmében kíván a jog egyhangú hozzájárulást pl. a megegyezés útján történő választáshoz (174. k. 1. §) vagy a püspöki konferencia döntéséhez az egyes püspökök hatáskörébe tartozó kérdésekben (455. k. 4. §).

4. EGYESÍTÉSÜK ÉS FELOSZTÁSUK

373 A Codex nem intézkedik külön a magán jogi személyek egyesítéséről és felosztásáról; előírásokat csak a hivatalos jogi személyekre vonatkozóan közöl. A magán jogi személyek egyesítését és felosztását

illetően általánosságban a jogi személyt vagy javait létrehívók akarata, a szerzett jogok (ld. 7. §. 5) és a személy saját, jóváhagyott szabályzata az irányadók[91].

a. Egyesítésük

374 Két vagy több jogi személy egyesítése az illető személyek megszűnését és új személy alakítását jelenti, ezért annak a hatóságnak vagy azoknak a hatóságoknak az intézkedése szükséges hozzá, amely vagy amelyek a megszüntetésre és az új jogi személy létesítésére jogosultak. Az egyesítésnek a pusztán új alapításhoz képest mégis vannak eltérő sajátosságai, hiszen a természetes személyeknek, valamint a javaknak, jogoknak, köteleességeknek már fennálló együttese olyan valóságot jelentenek, mely az egyesítéssel nem szűnik meg minden további nélkül. Ezért ha a személyek vagy dolgok olyan összességeit, melyek hivatalos jogi személyek, úgy kapcsolják össze, hogy belőlük egyetlen, jogi személyiséggel rendelkező együttes képződik, akkor ez az új jogi személy elnyeri a benne egyesült korábbiak javait és vagyoni jogait, viszont rá háramlanak azok terhei is. A javak rendeltetésére és a terhek viselésére nézve tiszteletben kell tartani az eredeti alapítók és adományozók akaratát (pl. alapítványok összevonásakor), valamint a szerzett jogokat, pl. másoknak a régi jogi személyekkel szemben szerződés alapján fennálló követeléseit (121. k.).

b. Felosztásuk

375 A hivatalos jogi személy felosztása történhet úgy, hogy a leválasztott egy vagy több rész új hivatalos jogi személy lesz (pl. egy egyházmegye egy részét önálló egyházmegyévé teszik), vagy úgy, hogy a leválasztott rész más, már meglévő hivatalos jogi személlyel egyesül (pl. a plébánia egy részét átcsatolják a szomszéd plébániához). Mindkét esetben köteles a felosztásra jogosult egyházi hatóság -- az alapítók és adományozók akaratát, a szerzett jogokat és a jogi személyek saját szabályzatát tiszteletben tartva -- gondoskodni arról, hogy: 1) a megosztható javakat, vagyoni jogokat, de az adósságokat és más terheket is, méltányos arányban, szükségleteiket és a körülményeket is figyelembe véve osszák meg a két (vagy több) jogi személy közt; 2) hogy a megoszthatatlan közös javak használatában és hasznélvezetében, valamint a hozzájuk tartozó terhek viselésében a jogi személyek méltányos arányban részesüljenek (122. k.). Egyes hivatalos jogi személyek felosztására az illetékességet külön szabályok rendezhetik, vö. pl. 373. k. (egyházmegye), 515. k. 2. § (plébánia), 581. k. (a megszentelt élet intézményeinek részegységei).

5. MEGSZŰNÉSÜK

376 A jogi személyt jellegénél fogva állandóság illeti meg. Mégis, minden fajta, tehát akár hivatalos, akár magán jogi személy megszűnik: 1) ha az illetékes hatóság törvényesen megszünteti, vagy 2) ha száz éven keresztül nem működik (120. k. 1. §). A megszüntetésre illetékes

hatóság többnyire azonos azzal, amely az illető jogi személyt létesíti, bár kivételek lehetségesek (vö. pl. 579. k. és 584. k.).

377 A magán jogi személy ezenkívül megszűnhet az alábbi módokon is: 1) ha a társulás (személyek együttese) a saját szabályzata szerinti módon feloszlik; 2) ha az alapítvány (dolgok együttese) a szabályzat értelmében megszűnik létezni. Ez utóbbi esetben ahhoz, hogy a személy tényleges megszűnésének jogi hatásai -- száz év eltelte előtt -- beálljanak, az illetékes hatóság részéről hivatalos megállapítás szükséges (120. k. 1. §).

378 Ha a jogi személy testület, és a szabályzat értelmében nem szűnt meg, de tagjai közül már csak egy van életben, ez az egy személy illetékes az összesség minden jogának gyakorlására (120. k. 2. §).

379 A megszűnt hivatalos jogi személy javainak, vagyoni jogainak és terheinek sorsáról gyakran maga a jog vagy a szabályzat intézkedik. Ha ezek nem rendelkeznek róla, akkor mindez a közvetlenül fölé rendelt jogi személyre száll (pl. egyházmegyén belüli hivatalos jogi személy esetén az egyházmegyére; vö. még 616. k. 4. §), az alapítók vagy adományozók -- pl. a javak rendeltetését illető -- akaratának és a szerzett jogoknak a tiszteletben tartásával. A megszűnt magán jogi személy javainak és terheinek sorsáról szabályzata intézkedik (123. k.).

=====

20. §. A JOGCSELEKMÉNYEK

1. ALAPFOGALMAK

380 Minden olyan tényt vagy eseményt, amelyhez a jogrend jogi hatásokat fűz, jogi ténynek nevezünk. A szó szoros értelmében akkor beszélünk jogi tényről, ha ennek a ténynek vagy eseménynek a megvalósulása nem függ az emberek szabad akaratától, vagy legalábbis a törvényhozó attól függetlenül szemléli őket (pl. ilyen a halál, a születés, a kiskorúság).

381 Jogcselekménynek azokat a jogi tényeket nevezzük, melyek egy jogalany akaratától függnék vagy olyan értelemben, hogy a tény nem történhet meg az alany akarata nélkül, vagy olyan értelemben, hogy jogi hatásai mások vagy nem is jelentkeznek, ha a tény az akarattól függetlenül történik meg.

382 A cselekményt végző személy jogi helyzete szerint a jogcselekmény lehet: 1) fakultatív cselekmény (amit a jog megenged); 2) jogügylet, pl. szerződés vagy általában olyan akarat cselekmény, melyet a jogrend felhatalmaz, hogy a végzője által szándékolt hatásokat kiváltsa (benne a magánautonómia konkretizálódik az alanyi jogok gyakorlása révén); 3) kormányzati hatalommal rendelkező szerv intézkedése; 4) szükséges

(kötelező) cselekmény; 5) meg nem engedett cselekmény (pl. büntetendő cselekmény).

383 Az egyházjogban -- mint Pio Ciprotti már a Codex átdolgozása előtti időben hangsúlyozta -- nincs ok a megengedett cselekmények és a jogügyletek megkülönböztetésére[92]. Ennek megfelelően az 1983-as CIC nem említi a jogügyleteket, viszont a jogcselekményekről szóló kánonjai (124--128. k.) elsősorban ezekre vonatkoznak[93]. Mivel a 127. k. olyan cselekményekre utal, melyek általában hatósági intézkedések, egyesek szerint a CIC jogcselekmény néven a fenti tág jogcselekmény-fogalom körébe tartozó összes cselekményekről szól[94]. Megjegyzendő azonban, hogy a büntetendő cselekmények jogi hatását a törvénykönyv másutt külön tárgyalja (1323--1326. k.).

2. A JOGCSELEKMÉNY ÉRVÉNYESSÉGE

a. Az érvényesség feltételei

384 Ahhoz, hogy a jogcselekmény a jogban hozzá fűződő hatást elérje, vagyis érvényes legyen, szükséges, hogy: 1) erre jogilag képes személy hajtsa végre; 2) meglegyen benne mindaz, ami az illető cselekmény lényegéhez tartozik (lényeges eleme); 3) megtartsák azokat a formásokat és követelményeket (pl. bizonyos személyek előzetes megkérdezése vagy hozzájárulása), melyeket a jog az érvényességhez előír (124. k. 1. §).

b. Az érvényesség vélelme

385 A külső elemeit illetően szabályosan végrehajtott jogcselekményt irvényesnek vélelmezzük (124. k. 1. §), vagyis érvényesként kell kezelnünk mindaddig, amíg az ellenkezője hivatalosan megállapítást nem nyer. Ezek szerint a nem érvényes cselekmény lehet: 1) egyszerűen érvénytelen vagy más szóval semmis (invalidus, nullus), ha a külső követelmények és formások megvannak, viszont valamilyen más elem (a személy képessége a cselekményre vagy valamely belső lényegi elem) hiányzik; 2) nem létező (inexistens), ha a külső elemek hiányában még az érvényesség vélelme sem áll fenn. Így pl. a kánoni házasságkötési formára kötelezett katolikusok tisztán polgári házasságának érvénytelenségét nem kell külön bizonyítani még az 1686. k. szerinti okirati eljárással sem, hanem elegendő a szokásos házasságkötés előtti plébániai megbeszélésen (1066--1067. k.) tisztázni, hogy érvényes házasság nem köti egyik felet sem (PCI, Resp., 1984. VI. 26, nr. II: AAS 76, 1984, 747).

3. A JOGCSELEKMÉNY HIÁNYOSSÁGAI

386 Ahhoz, hogy a jogcselekmény létrejöjjön és érvényes legyen, értelemmel és szabad akarattal végrehajtott emberi cselekedetnek kell lennie. Ha a szabad döntés vagy a mérlegelés csorbát szenved, maga a jogcselekmény is hiányos lesz. A különböző hiányosságok azonban nem

egyforma jogi hatással járnak. Egyes hiányosságok a dolog természeténél fogva, mások a törvényhozó rendelkezése alapján teszik eleve érvénytelenné vagy akár nem létezővé a jogcselekményt. Ismét mások nem eredményeznek érvénytelenséget, de jogalapot teremtenek arra, hogy a jogcselekményt utólag hivatalosan megsemmisítsék.

a. Az ellenállhatatlan kényszer

387 Az ellenállhatatlan kényszer, vagyis az, amelynek az érintett ellenállni egyáltalán nem képes, kiiktatja az akarat működését a cselekvésből (pl. erőszakkal vezetik valaki kezét aláíráskor). Így emberi cselekedet (actus humanus) létre sem jön, s a jogcselekmény meg nem történik számít (125. k. 1. §).

b. A félelem és a megtévesztés

388 A súlyos és jogtalanul okozott félelemből vagy megtévesztés hatása alatt cselekvő embernek marad valamilyen választási, döntési lehetősége, de ezt jelentős zavaró tényezők befolyásolják az illető sérelmére. Ilyenkor a jogcselekmény, hacsak a jog másként nem rendelkezik, érvényes, de lehetőség van arra, hogy bírói ítélettel érvénytelenítsék a sértett fél, illetve jogutódja kérésére vagy akár hivatalból is (125. k. 2. §).

389 A félelem súlyos: 1) ha kiváltó oka az átlagos emberek cselekvését jelentősen képes befolyásolni (pl. közeli hozzátartozók ellen irányuló életveszélyes fenyegetés); ilyenkor objektíve súlyos félelemről beszélünk; 2) ha olyan tényező váltja ki, mely az adott személyt adottságaira, alkatára tekintettel befolyásolja nagy mértékben (pl. a szülői szeretet elvesztésének veszélye szüleitől érzelmileg erősen függő személy esetén); ez a szubjektíve súlyos félelem. A súlyos félelem e két fajtájának kánoni hatása azonos. A jogtalanul okozott félelem embertől ered (nem pl. természeti katasztrófától). Jogtalansága allhat a fenyegetés módjában is (pl. ha a károsult kártérítési igényét valakivel szemben önbíráskodással akarja érvényesíteni).

390 A jog, a fenti általános szabálytól eltérően, a súlyos félelemből vagy megtévesztés hatására végzett cselekmény kezdettől való érvénytelenségét rendeli el bizonyos különösen fontos esetekben, mikor a személy cselekvési szabadsága fokozott védelmet kíván, vagy mikor a cselekményt (pl. a házasságkötést), ha egyszer érvényes volt, természeténél fogva nem lehet utólag megsemmisíteni (vö. 643. k., 656. k., 1098. k., 1103. k., 1191. k. 3. §, 1360. k.).

c. A tudatlanság és a tévedés

391 A tudatlanság és a tévedés (ld. fent 9. §. 1. e) akkor érvényteleníti a jogcselekményt, ha annak lényegére vagy elengedhetetlen feltételére vonatkozik. Egyébként, hacsak a jog másként nem rendelkezik, a tudatlanságból vagy tévedésből végzett cselekmény

érvényes, de bírói ítélettel megsemmisíthető (126. k.), feltéve hogy az illető cselekmény természete ezt nem zárja ki (pl. házasság).

392 A megtévesztés hatására fellépő tévedés jogi következményei alapján véve nem térnek el a többi tévedésétől: ha a tévedés a cselekmény lényegére, illetve elengedhetetlen feltételeire vonatkozott, természeténél fogva érvényteleníti a jogcselekményt, ha nem arra vonatkozott, a cselekmény csak akkor eleve érvénytelen, ha ezt az adott tényállásra nézve a pozitív (tisztán) egyházi jog külön elrendeli (pl. 1098. k.).

4. VÉLEMÉNY VAGY BELEEGYEZÉS KÉRÉSE A JOGCSELEKMÉNYHEZ

a. Általában

393 Az egyházi előjárók bizonyos cselekményeinek, intézkedéseinek érvényességéhez a jog a tévedések elkerülésére, a döntés szélesebb megalapozására és a nagyobb összhang előmozdítása érdekében olykor egyes testületek, alárendelt szervek vagy különálló személyek véleményének (consilium) vagy beleegyezésének (consensus) előzetes kikérését követeli meg. Néha a jog csupán arról beszél, hogy az intézkedésnek bizonyos személyek meghallgatásával kell történnie. Ez általában véleménykérési kötelezettségre utal. Az ilyen tanácskérés elmulasztása pedig a cselekmény érvénytelenségét vonja maga után (ld. alább). Néha a jogszabály ezt a meghallgatást nem írja elő kötelezően, hanem az előjáró megítélésére bízva vagy a körülményektől teszi függővé (pl. 1355. k. 1. § 2, 1356. k. 2. §, 1718. k. 3. §). Ilyenkor a vélemény kikérésének elmaradása több szerző szerint nem érinti az érvényességet[95].

394 Mivel a vélemény vagy beleegyezés a jogban előírt esetekben az intézkedés létrejöttéhez szükséges, a véleménymondástól, illetve a beleegyezéskérésre való válaszolástól tartózkodó személy magatartásával akadályozná az intézkedés rögtöni kiadását vagy megfelelő átdolgozását. Ennek elkerülésére a törvénykönyv előírja, hogy akinek beleegyezése vagy véleménye szükséges, köteles nézetét őszintén előadni. Ha az ügy fontossága indokolja, a titkot is meg kell tartania. A titoktartás vagy akár a válaszadás köteletségének teljesítését az előjáró megkövetelheti (127. k. 3. §), pl. parancs, határozat útján. Bizonyos esetekben egyszerű megoldás lehet a válasz biztosítására, ha a kérdést úgy teszik fel, hogy kifejezetten jelzik: a meghatározott ideig tartó hallgatást beleegyezésnek tekintik.

b. Testülettől vagy csoporttól

395 Ha az előjárónak a cselekmény végrehajtásához a jog rendelkezése szerint egy testületnek vagy személyek egy csoportjának beleegyezésére vagy véleményére van szükség, a testületet illetve a csoportot -- az érvénytelenség terhe alatt[96] -- a 166. k. szerint össze kell hívni, hacsak a véleménykérés esetén a részleges vagy a saját jog (pl. rendi

szabályzat) másként nem intézkedik (vö. 164. k.). Az előjáró cselekményének érvényességéhez, ha a jog beleegyezést kíván, a jelenlévők abszolút többségének hozzájárulása, ha pedig véleménykérést kíván, mindenki véleményének kikérése szükséges (127. k. 1. §).

396 A testületet vagy csoportot megkérdező előjárónak nincs szavazati joga. Ha tehát pl. egy négytagú tanács beleegyezésére van szükség, az előjáró ötödikként nem szavazhat, s a szavazategyenlőséget más módon sem döntheti el. Kettő-kettő arányú szavazatmegoszlás esetén így -- abszolút többség híján -- a jogcselekményhez nincs meg az előírt beleegyezés (PCI, Resp., 1985. VII. 5, nr. II: AAS 77, 1985, 771)[97].

c. Egyes személyektől

397 A jog olykor azt írja elő, hogy az előjárónak a cselekmény végrehajtásához egyes személyek beleegyezésére vagy véleményére van szüksége. Ha a jog beleegyezést követel, az előjáró érvénytelenül intézkedik, ha nem kéri ki az illető személyek mindegyikének beleegyezését, vagy ha akár csak egyikük állásfoglalásával is ellentétesen cselekszik (127. k. 2. § 1). Ha a jog véleménykérést ír elő, érvénytelen az előjáró cselekménye ha nem hallgatja meg vagy ki sem kéri az előírt személyek mindegyikének véleményét. A kikért véleményeket az előjáró nem köteles követni. Ám ha azok egyhangúak, vagy egy bizonyos irányban többséget alkotnak, az előjáró csak akkor térhet el tőlük megengedetten, ha ezt megítélése szerint erősebb érv indokolja (127. k. 2. § 2).

5. FELELŐSSÉG A JOGCSELEKMÉNYEKÉRT

398 Aki jogcselekménnyel vagy bármely más vétkes szándékkal vagy gondatlanul (vö. 1321. k.) végrehajtott cselekménnyel másnak törvénytelenül kárt okoz, köteles az okozott kárt megtéríteni (128. k.). Ezen az alapon kérheti a károsult a kártérítést egyházi bíróság előtt. Törvénytelennek akkor minősül a cselekmény, ha parancsoló vagy tiltó jogszabállyal vagy valakinek az alanyi jogával ellenkezik.

=====

=====

21. §. A KORMÁNYZATI HATALOM FOGALMA ÉS FAJAI

1. FOGALMA, ALANYA

399 Az egyházkormányzati hatalmat az idők során sokféle névvel illették s különböző szempontok szerint osztották fel. Több módon igyekeztek és igyekeznek megvilágítani az egyházi rend szentségéhez fűződő kapcsolatát is. A II. Vatikáni Zsinat előtti időszakban az egyházkormányzati hatalomra főként a joghatóság (iurisdictio), illetve a joghatósági hatalom (potestas iurisdictionis) elnevezést alkalmazták. Ennek a kifejezésnek a megfelelője azonban az újlatin nyelvekben manapság a bírói hatalmat jelöli (akárcsak a római jog egyes

rétegeiben), nem pedig a kormányzati hatalom egészét. Másrészt a joghatósági hatalom ellentétéként az egyházi hatalom másik fajtáját rendi hatalomnak (*potestas ordinis*) nevezték, s ez utóbbit tekintették az egyházi rend szentségének felvételével kapott és a megfelelő liturgikus cselekmények végzésére képesítő hatalomnak.

400 A II. Vatikáni Zsinat azzal is hangsúlyozta az egyházi hatalom alapvető egységét, hogy következetesen szent hatalomról (LG 10b, 18a, 27a) beszélt, s ezt az egyházi rend szentségével szoros kapcsolatban mutatta be. Hangsúlyozta, hogy a püspökök (LG 21b; CD 2b) és az áldozópapok (LG 28a; PO 2c) a felszentelésben sajátosan részesülnek Krisztus hármasságának, tanítói, megszentelői, kormányzói feladatában (munusában), melyből a maguk módján a keresztség révén az összes krisztushívők részt kapnak (LG 31a; AA 2b). A krisztusi feladatok (köztük a kormányzói) sajátos, szolgálati szintű elnyerése azonban nem jelenti azt, hogy a pap vagy akár a püspök magában a szentelésben, melyben a krisztusi papságból a hívők egyetemes papságától lényegileg és nem csupán fokozatban eltérő módon részesedik (LG 10b), már közvetlenül gyakorolható formában megkapná a kormányzati hatalmat is. A feladat és a hatalom jelentése egyébként nem is teljesen azonos ezekben a szövegekben. A kánoni küldetés (*missio canonica*) felsőbb egyházhatósági intézkedése jelöli ki Isten népének azt a részét, amely fölött a felszentelt személy tényleges kormányzati hatalmat gyakorolhat (LG, *Nota explicativa praevia* 2).

401 A zsinati tanítást egyesek úgy értelmezték, hogy a kormányzati hatalom olyan szoros kapcsolatban áll az egyházi rend szentségével, hogy a világi krisztushívők alapvetően képtelenek rá (Comm 14, 1982, 146--148). Többen szükségesnek tartották az új jogban hangsúlyozni, hogy ilyen hatalom gyakorlásával világiakat csak a pápa bízhat meg (Comm 14, 1982, 149). Közben a zsinat utáni jog bizonyos kormányzati hatalmat igénylő tevékenységek végzését világiaknak is megengedte, pl. lehetővé tette, hogy társas bíróságban a bírói tanács egyik tagjaként laikus szerepeljen (MP *Causas matrimoniales*, 1971. III. 28. nr. V § 1: AAS 63, 1971, 443). Ezeket az engedményeket végül is az új Codex szövegében tükröződő hivatalos egyházi álláspont nem tekintette a zsinati tanítással ellentétesnek, viszont az erre vonatkozó legalapvetőbb kánon (129. k.) megfogalmazásában az átdolgozás alatti viták következtében bizonyos tartózkodás figyelhető meg. A CIC nem fejt ki általánosságban, hogy a világiak milyen jelleggel működhetnek közre az egyházkormányzati hatalom gyakorlásában, ugyanakkor ezt a lehetőséget egyértelműen elismeri.

402 A kormányzati hatalom (*potestas regiminis*), melyet joghatósági hatalomnak (*potestas iurisdictionis*) is neveznek, az egyházban isteni rendelés folytán van jelen; a jog előírásainak megfelelően azok képesek rá, akik felszentelésben vagy más szóval szent rendekben (vö. 1917-es CIC 949--950. k.) részesültek (129. k. 1. §). Azonban nem minden klerikus (vö. 207. k.) képes egyenlően ennek a hatalomnak minden szintjére. A képesség függ az egyházi rend fokozatától, amelyben az

illető részesült (vö. 150. k., 379. k., 382. k. 2. §). A konkrét kormányzati hatalom átvételének előfeltétele a kánoni küldetés (vö. LG, Nota explicativa praevia 2). A kormányzati hatalom gyakorlásának megkezdéséhez a jog olykor bizonyos formákat vagy feltételeket ír elő (pl. a hivatal birtokba vétele, hitvallás, vö. 380. k., 382. k. stb.).

403 A világi krisztushívők ugyanennek a kormányzati hatalomnak a gyakorlásában a jog előírásai szerint közreműködhetnek (129. k. 2. §). Nem könnyű azonban megjelölni elvben és általánosan, hogy hol a határ a kormányzati hatalom hordozása és a gyakorlásban való közreműködés között. A világiak részvételének lehetőségeit és módját a kormányzati hatalom gyakorlásának adott területein az egyes részletekre vonatkozó jogszabályok határozzák meg.

2. GYAKORLÁSI TERÜLETE

404 A hatalom gyakorlási területét hagyományos kánonjogi kifejezéssel fórumnak nevezzük. Az egyház sajátos valóságából, látható és egyszersmind láthatatlan jellegéből (vö. LG 8) következik, hogy benne a hatalom gyakorlása nem szorítkozik teljesen a társadalmi vonatkozásokra, vagyis a külső fórumra, hanem érinti az egyének belső életét, lelkiismeretét, azaz a belső fórumot is. A külső fórum sajátossága egyfajta nyilvánosság: a hatalom gyakorlása előírt formákhoz, bizonyítható tényekhez kötődik. A belső fórum a jogi bizonyítékokkal nem igazolható, rejtett valóságok világa, ahol a hatalom gyakorlásához sem szükségesek a bizonyítékok.

405 A kormányzati hatalmat mint olyat külső fórumon gyakorolják (130. k.), hiszen jellegénél fogva közhatalom, jogi hatalom. Mivel pedig az egyház társadalmi vonatkozásaitól elválaszthatatlanul egyben természetfeletti közösség is, a külső fórumon gyakorolt kormányzati hatalom hatása a belső fórumon is érvényesülhet, pl. a törvényes intézkedés általában objektíve lelkiismeretben is kötelező[98]. Előfordul azonban, hogy a kormányzati hatalmat csak belső fórumon gyakorolják. Ilyenkor azokat a hatásokat, melyeket ez jellegénél fogva a külső fórumon eredményez, ezen a külső fórumon csak annyiban ismerik el, amennyiben ezt a meghatározott esetekre a jog előírja (130. k.). Pl. ha egy titkos házassági akadály alól (nem gyónás keretében) belső fórumon adnak felmentést, külső fórum számára nincs szükség újabb felmentésre akkor sem, ha ez az akadály később nyilvánossá válik (1082. k.).

406 A külső és a belső fórumon gyakorolt kormányzati hatalom nem két különböző valóság, hanem ugyanaz a hatalom. Ebben a tekintetben a hatályos jog szóhasználati újítást vezetett be a régi törvénykönyvhöz képest. Az 1917-es CIC 196. kánonja még kétféle joghatóságról beszélt. Amikor ma egyetlen kormányzati hatalmat említünk, ennek tartalmát szűkebben határozzuk meg, mint a régi jog tette. A mai terminológia szerint pl. a gyóntató, mikor szentségi feloldozást ad, nem kormányzati

hatalmával él. Bár az érvényes feloldozáshoz felhatalmazásra (facultas) van szüksége, ezt nem nevezzük joghatóságnak (966. k.)[99].

3. FAJAI

a. Gyakorlásának jogcíme szerint

407 Rendes hatalomnak (potestas ordinaria) azt a kormányzati hatalmat nevezzük, mely magánál a jognál fogva valamely hivatalhoz (ld. 145. k.) tartozik (131. k. 1. §). A rendes hatalom lehet saját (propria), ha birtokosa a hivatalt a maga nevében gyakorolja (pápa, megyéspüspök), vagy helyettesi (vicaria), ha más nevében gyakorolja (pl. apostoli vikárius, általános helynök) [131. k. 2. §].

408 Az ordinárius név a jogban nem jelöl mindenkit, akinek rendes hatalma van, hanem csak a pápát, a megyéspüspököket és azokat, akik -- még ha csak ideiglenesen is -- valamely részegyház vagy azzal egyenrangú közösség (vö. 368. k.) élén állnak, továbbá azokat, akik ezekben a közösségekben általános, rendes végrehajtói hatalommal rendelkeznek, vagyis az általános és püspöki helynököket, valamint a tagok vonatkozásában a pápai jogú, klerikusi szerzetes intézmények és az apostoli élet ugyanilyen társaságai nagyobb előljáróit (pl. ferences vagy piarista tartományfőnökök), akik legalább rendes végrehajtói hatalommal rendelkeznek (134. k. 1. §). Ugyancsak ordináriusnak minősül a személyi prelatúra prelátusa (295. k. 1. §). Nem ordinárius viszont a bírósági helynök, mert hatalma nem végrehajtói, hanem bírói (1420. k. 1. §).

409 Helyi ordináriusnak (ordinarius loci) nevezzük a felsorolt összes ordináriusokat a szerzetes intézmények és az apostoli élet társaságai előljárói (134. k. 2. §), valamint a személyi prelátus (vö. 297. k.) kivételével.

410 Amit a jog a végrehajtói hatalom területén kifejezetten a megyéspüspöknek tulajdonít, az csak a szó szoros értelmében vett megyéspüspököt és azokat illeti, akik a 381. k. 2. §-a szerint vele egyenlő megítélés alá esnek, de nem illeti meg az általános és a püspöki helynököt, hacsak az illető különleges megbízatással nem rendelkezik (134. k. 3. §). Ugyanígy nem illeti meg a többi, megyéspüspöknek nem számító ordináriust sem. A házasság gyökeres orvoslását pl. az 1165. k. 2. §-a szerinti esetekben megadhatja a megyéspüspök, az apostoli kormányzó, az egyházmegyei kormányzó, de nem adhatja meg rendes hatáskörében az általános helynök, s természetesen nem adhatják meg a szerzetes előljárók sem.

411 Megbízotti hatalomnak (potestas delegata) azt a kormányzati hatalmat nevezzük, mellyel egy személy nem hivatalánál fogva rendelkezik (131. k. 1. §). Eszerint megbízotti hatalomnak minősül az a hatalom is, amelyet valaki hivatalára tekintettel kap, de amely nem tartozik rendes hivatali hatásköréhez (pl. a püspök megbízást ad

valamire a plébánosoknak, amire azok egyébként nem lennének jogosultak)[100]. Mivel a megbízotti hatalom nem kapcsolódik olyan állandó, nyilvános jogintézményhez, mint a hivatal, aki azt állítja, hogy ilyen hatalma van, azt terheli a megbízatás igazolásának kötelezettsége (vö. 131. k. 3. §). A megbízotti hatalom a megbízás (delegálás) módja szerint lehet a jogtól eredő (potestas delegata a iure), ha jogszabály rendelkezése alapján automatikusan háramlik valakire (pl. halálvesztély esetén a plébános vagy a gyóntató felmentési hatalmat nyer bizonyos házassági akadályokra: 1079. k. 2--3. §), vagy embertől eredő (potestas delegata a homine), ha közigazgatási intézkedéssel adják.

412 Az állandó felhatalmazás (facultas habitualis) örökre vagy meghatározott időre, illetve meghatározott számú esetre, de az esetek egyedi megjelölése nélkül adott felhatalmazás. Fogalmát és természetét a CIC nem határozza meg[101], de kijelenti, hogy a tartós (állandó) felhatalmazásra -- bizonyos, a jogban megjelölt eltérésektől eltekintve -- a megbízotti hatalomról szóló előírások érvényesek (132. k. 1. §). Mivel a törvény tartózkodik annak kijelentésétől, hogy az állandó felhatalmazások megbízotti kormányzati hatalmat adnak, egyes szerzők megjegyzik, hogy az ilyen felhatalmazás nem mindig olyan cselekmény végzésére képesít, amely egyházkormányzati hatalom gyakorlásával jár[102], hanem jellemzően olyan más személyek javára szolgáló cselekményekre, melyek végrehajtására a felhatalmazás elnyerője alapvető ontológiai képességgel rendelkezik, amit azonban a felhatalmazás nélkül nem gyakorolhat[103]. Ilyen állandó felhatalmazásnak tekinthető ezek szerint a szerzők szerint pl. a szentségi feloldozás megadására (vö. 966. k.) és az esketésre (vö. 1111. k. 1. §) szóló felhatalmazás is, ha tartós. Megjegyzendő azonban, hogy e két típus közt a továbbadás terén lényeges különbség van: az állandó esketési megbízatással rendelkező személy megbízhat mást e feladattal, a gyóntatási felhatalmazással rendelkező pap viszont nem bízhat meg más, felhatalmazás nélküli papot a gyóntatással (969. k. 1. §).

413 Mások az állandó felhatalmazás régi, tipikus példájából, a püspököknek adott öt éves felhatalmazásokból (facultates quinquennales) indulnak ki. Ezek ugyan már megszűntek, de az állandó felhatalmazást az erre hivatkozók teljes egészében a megbízotti kormányzati hatalom körébe sorolják[104]. Ezt viszont sem a 132. k. 1. § megfogalmazása, sem a felhatalmazás (facultas) szó új használati módja a CIC-ben nem támasztja alá.

414 Az ordináriusnak adott állandó felhatalmazás, hacsak az illetőt nem személyi adottságaira tekintettel választották ki, vagy az engedély kifejezetten másként nem rendelkezik, nem veszti hatályát az azt elnyerő ordinárius jogkörének megszűntével még akkor sem, ha az ordinárius már megkezdte annak végrehajtását, hanem átszáll arra a bármilyen fajta ordináriusra, aki az illetőnek a kormányzásban utóda (132. k. 2. §). E tekintetben tehát ezek a felhatalmazások a rendes

hatalomhoz hasonlítanak.

415 Az a megbízott, aki akár a dolgok, akár a személyek vonatkozásában túllépi megbízatásának határait, érvénytelenül jár el (133. k. 1. §). Nem mindig érvénytelen viszont annak a cselekménye, aki megbízása idejének lejártá után gyakorolja a hatalmat (vö. 142. k. 2. §). Nem lépi át megbízatása határait az, aki a megbízásban előírttól eltérő módon hajtja végre azt, amire megbízták, hacsak ezt a módot a megbízó az érvényesség feltételéül nem kötötte ki (133. k. 2. §).

b. Funkciója szerint

416 Az egyházkormányzati hatalmat tárgya szerint a hierarchikus elv következtében nem lehet olyan értelemben megosztani, mint a világi jogrendekben (vö. Comm 14, 1982, 149). A pápa és a megyéspüspökök -- amint a II. Vatikáni Zsinat tanítja -- Krisztus helyetteseiként teljes kormányzati hatalommal vezetik a rájuk bízott egyházakat: egyaránt rendelkeznek törvényhozói, bírói és végrehajtói (vagy más szóval közigazgatási) hatalommal (LG 27a; 391. k. 1. §). Mégis, az egyházkormányzati hatalom három alapvető funkciójának megkülönböztetése és azoknak a szerveknek a világos megjelölése, amelyek e hatalomnak csak egyik vagy másik fajtáját gyakorolják, az Egyházi Törvénykönyv átdolgozásának irányelvei közé tartoztak (Comm 1, 1969, 83; 9, 1977, 231-232)[105]. A megkülönböztetés célja az irányelv szerint az alanyi jogok hatékonyabb védelme volt (uo.).

417 A kormányzati hatalom feladata szerint törvényhozói, végrehajtói, és bírói hatalomra oszlik (135. k. 1. §).

418 A törvényhozói hatalmat (potestas legislativa) a jogban előírt módon kell gyakorolni (135. k. 2. §), tehát pl. a felsőbb hatóság felülvizsgálatát vagy jóváhagyását is ki kell kérni hozzá, ha ez van előírva (vö. 446. k., 455--456. k.)[106]. Az alacsonyabb rangú törvényhozó nem hozhat érvényesen olyan törvényt, amely a magasabb joggal (és nem csupán a magasabb törvénnyel) ellenkezik (135. k. 2. §). Így pl. a megyéspüspök törvénye akkor is érvénytelen, ha ellenkezik az Apostoli Szentszék valamelyik hatóságának általános végrehajtási határozatával vagy utasításával. Törvényhozó hatalommal alapvetően a pápa, valamint -- egyénileg és testületileg -- a püspökök rendelkeznek (az egyes törvényhozó szervekről ld. 8. §. 1. b). A törvényhozói hatalmat a legfőbb egyházi hatóságnál alacsonyabb rangú törvényhozó nem adhatja érvényesen tovább megbízottnak, hacsak a jog kifejezetten másként nem rendelkezik (135. k. 2. §).

419 A bírói hatalmat (potestas iudicialis) ugyancsak a jogban előírt módon kell gyakorolni (135. k. 3. §). A bírászkodás módjára vonatkozó egyetemes előírások a személyek jogainak védelme érdekében olyan szilárdak, hogy a megyéspüspökök nem is adhatnak felmentést alóluk (87. k. 1. §). A pápa és a megyéspüspökök saját, rendes (ld. 21. §. 3. a), a bírósági helynökök és az egyházmegyei bírók rendes helyettesei bírói

hatalommal rendelkeznek (vö. 1420. k.). A bírói hatalmat nem adhatják át megbízottnak sem a püspökök[107], sem a többi bírók vagy bírói testületek, kivéve valamely ítélet vagy határozat előkészítő cselekményeinek elvégzésére (135. k. 3. §). Tehát pl. a bírósági helynök megbízhat egy bírónak ki nem nevezett plébánost egy tanú vagy egy peres fél megidézésével és kihallgatásával, de nem az mtélethozatallal. A legfőbb egyházi hatóság természetesen a bírói hatalmat is korlátozás nélkül delegálhatja[108].

420 A végrehajtói hatalom (potestas executiva) az egyházkormányzati hatalomnak az a fajtája, mely a törvényhozástól és a bíraskodástól különböző területeken, vagyis a sokak által közigazgatásnak nevezett[109] tevékenységi kör egészében érvényesül.

22. §. A KORMÁNYZATI HATALOM GYAKORLÁSA, MEGSZŰNÉSE ÉS PÓTLÁSA

421 A törvényhozói (vö. 7--8. k., 391. k. 2. §, 446. k., 455--456. k. stb.) és a bírói hatalom (vö. CIC VII. könyv) gyakorlásának módjáról a jog másutt intézkedik. A végrehajtói hatalom gyakorlásának szabályait viszont a kormányzati hatalomról szólva közli.

1. A VÉGREHAJTÓI HATALOM GYAKORLÁSÁNAK KÜLÖN SZABÁLYAI

a. Gyakorlási területe

422 Végrehajtói hatalmát alárendeltjei (ld. 18. §. 2. c; vö. 107. k.) felett ki-ki gyakorolhatja akkor is, ha illetékességi területén kívül tartózkodik, és akkor is, ha alárendeltjei tartózkodnak ezen a területen kívül, hacsak ennek ellenkezője a dolog természete vagy a jog előírása alapján nem nyilvánvaló (136. k.). A területén tartózkodó idegenek (vö. 100. k.) felett az előjáró akkor gyakorolhatja ezt a hatalmát, ha kedvezmények (pl. felmentések -- vö. 91. k.) engedélyezéséről vagy egyetemes, illetve az idegeneket is kötelező (vö. 13. k. 2. § 2) részleges törvények végrehajtásáról van szó (136. k.).

b. Átadása megbízottnak

423 A rendes végrehajtói hatalmat át lehet adni megbízottnak mind egyes cselekményekre, mind az esetek összességére, hacsak a jog kifejezetten másként nem rendelkezik (137. k. 1. §).

424 Aki megbízotti végrehajtó hatalmat kapott, többnyire továbbadhatja azt almegbízottnak (szubdelegálhatja). Ha hatalmát az Apostoli Szentszéktől kapta, mégpedig nem személyes adottságaira (hanem pl. hivatalára) tekintettel, s almegbízott állítását nem tiltották meg neki, hatalmát továbbadhatja akár egy adott cselekményre, akár az esetek összességére (137. k. 2. §). Ha hatalmát egyéb rendes végrehajtó hatalommal rendelkező hatóságtól nyerte az esetek összességére, csupán

egyes esetekre adhatja azt tovább al megbízottnak (137. k. 3. §). Ha azonban ugyanilyen hatóságtól csak egy cselekményre vagy meghatározott cselekményekre kapott megbízotti végrehajtói hatalmat, al megbízottnak nem adhatja azt tovább, hacsak a megbízó kifejezetten meg nem engedte (uo.).

425 Az al megbízotti hatalmat nem lehet további al megbízottnak továbbadni, hacsak a megbízó kifejezetten nem engedélyezte (137. k. 4. §). Ez a megbízó valószínűleg csak az eredeti megbízó lehet, akinek rendes hatalma van. Egyesek nem zárják ki, hogy a megbízotti hatalmát al megbízottnak továbbadó közbülső személy is adhasson ilyen engedélyt[110].

c. Magyarázata

426 A rendes végrehajtói hatalmat és az esetek összességére adott megbízotti hatalmat tágan kell értelmezni, az egyedi esetekre adott megbízotti hatalmat viszont szorosán (138. k.). Ha valakinek a 137. k. 2. §-a szerint az esetek összességére szóló al megbízotti hatalma van, azt is tágan kell értelmezni, mert a CIC szóhasználata szerint az al megbízotti hatalom is „megbízotti” (delegata) néven szerepel (131. k. 1. §).

427 Ha valaki megbízotti hatalmat kapott, ezt úgy kell értelmezni, hogy megkapta mindazt, ami nélkül ezt a hatalmat nem lehet gyakorolni (138. k.). Ez azonban csupán a dolog természetéből fakadó összefüggésekre vonatkozik, s nem jelent további, a megbízásban szereplőtől különböző hatalmat. Aki pl. a házasságkötéskor való közreműködésre (esketésre) kapott megbízást, ettől még nem válik jogosulttá az akadályok alóli felmentés megadására. Ehhez külön megbízásra van szüksége[111], melyet pl. az 1080. k. 1. §-a szerinti esetben maga a jog ad meg.

d. Versengő illetékességek

428 Előfordul, hogy ugyanarra az intézkedésre egyszerre több hatóság is illetékes. Ha valaki egy ügyben valamely illetékes (akár felsőbb) hatósághoz fordul, ezzel -- hacsak a jog másként nem rendelkezik -- még nem függesztődik fel a többi illetékes hatóság végrehajtói hatalma az esetre nézve, akár rendes, akár megbízotti hatalom legyen is az (139. k. 1. §). Ha egy ügyet felsőbb hatóság elé terjesztettek, az alsóbb illetékes hatóság intézkedése, ha a jog mást nem rendel, érvényes ugyan[112], de súlyos és sürgős ok nélkül nem megengedett. Ha ilyen okból az alsóbb hatóság intézkedett, erről azonnal értesítenie kell a felsőbb hatóságot (139. k. 2. §).

e. A több személynek adott megbízotti hatalom

429 Ugyanannak az ügynek az elintézésére több személyt egyidejűleg különböző módokon lehet megbízni: 1) Ha a megbízást egyetemlegesen (in solidum) kapták, vagyis úgy, hogy közülük mindenki külön-külön

jogosulttá vált az intézkedésre, aki az ügy intézését elsőként elkezdte, a többieket ezzel kizárja annak intézéséből. Noha azok továbbra is képesek érvényesen (vö. 10. k.) intézkedni az ügyben[113], megengedetten csak akkor folyhatnak bele, ha az, aki először elkezdte az ügy intézését, ezt később nem tudja vagy nem akarja folytatni (140. k. 1. §). 2) Ha a megbízást testületileg (collegialiter) kapták, közösen kell eljárniuk a testületi cselekvés szabályai (119. k.) szerint, hacsak a megbízás másként nem rendelkezik (140. k. 2. §). Ha egyidejűleg több személynek adtak megbízotti végrehajtói hatalmat, az a jogvédelem, hogy nem testületileg, hanem egyetemlegesen bízták meg őket (140. k. 3. §).

430 Ha többeket nem egyidejűleg, hanem egymás után bíztak meg, annak kell az ügyet intéznie, aki megbízását a legkorábban kapta, hacsak azt időközben vissza nem vonták (141. k.). A többi megbízottak intézkedései az ügyben érvényesek lennének, de nem megengedettek (vö. 10. k.)[114].

2. A KORMÁNYZATI HATALOM MEGSZŰNÉSE

a. A rendes hatalom megszűnése

431 A személy rendes hatalma megszűnik annak a hivatalnak az elvesztésével, amelyhez az illető hatalom kapcsolódik (143. k. 1. §). Ha a hivataltól való megfosztás vagy a hivatalból való elmozdítás intézkedése ellen törvényesen fellebbezést vagy felfolyamodást terjesztenek be, a rendes hatalom -- hacsak a jog másként nem rendelkezik -- a jogerős döntésig nem szűnik meg, csupán felfüggesztődik (143. k. 2. §), vagyis gyakorlása, noha érvényes marad, tilossá válik[115] (vö. pl. 1638. k., 1736. k.).

432 A rendes hatalom ilyen felfolyamodási eseteken kívül felfüggesztődik akkor is, ha birtokosa, bár hivatalát nem vesztette el, kiközösítésbe vagy felfüggesztésbe esik. Az így felfüggesztett hatalom gyakorlása tilos (1331. k. 1. § 3, 1333. k. 1. § 2), sőt gyakran érvénytelen is (1331. k. 2. § 2, 1333. k. 2. §).

b. A megbízotti hatalom megszűnése

433 A megbízotti hatalom megszűnik: 1) ha a megbízatást teljesítették; 2) ha letelt az az idő vagy betelt az eseteknek az a száma, amelyre adták, bár a csak belső fórumon gyakorolt megbízotti hatalommal figyelmetlenségből az idő lejártá után[116] végzett cselekmény érvényes (142. k. 2. §); 3) ha megszűnt az a cél, amelynek elérésére adták (pl. hazatér szabadságáról a plébános, akinek helyettesítésére a szomszéd plébános arra a területre esketési megbízást kapott); 4) ha a megbízó a megbízást visszavonja, és ezt a megbízottal közvetlenül (pl. postai úton) közli (vö. 54. k. 1. §); 5) ha a megbízott lemond, és ezt a megbízó elfogadja; ilyenkor a hatalom megszűnése az elfogadás pillanatában áll be, nem pedig akkor, amikor az elfogadást a lemondóval közli[117] (142. k. 1. §).

434 Nem szűnik meg a megbízotti hatalom a megbízó jogának megszűnésével, pl. hivatalvesztésével, hacsak ez a megbízáshoz fűzött záradékokból ki nem tűnik (142. k. 1. §).

3. A KORMÁNYZATI HATALOM PÓTLÁSA

435 Mivel az egyházi közösségnek fontos érdeke, hogy a jogcselekmények érvényessége biztos és egyértelmű legyen, az egyház pótolja a hiányzó végrehajtói -- de nem a bírói vagy a törvényhozói -- kormányzati hatalmat, akár a külső, akár a belső fórum számára, ha: 1) ténybeli vagy jogot illető köztévedés vagy 2) pozitív és valószínűleg ténybeli vagy jogi kétség (ld. 9. §. 1. d) áll fenn (144. k. 1. §). Ugyanilyen módon és feltételekkel pótol az egyház bizonyos felhatalmazásokat is: a magánál a jognál fogva adott bérnálási felhatalmazást (882--883. k.), a gyóntatási felhatalmazást (966. k.) és az esketési felhatalmazást (1111. k. 1. §).

436 A hatalom pótlása nem az érvénytelenül végzett cselekmény orvoslását jelenti, hanem a jog által adott megbízotti hatalmat[118]. Ilyen pótlásra csak akkor kerülhet sor, ha a cselekmény végzője egyébként képes a cselekményre, csupán a végrehajtó hatalma vagy felhatalmazása hiányzik. Nem pótolja pl. az egyház annak a hiányzó bérnálási felhatalmazását, aki pappá sincs szentelve (vö. 882. k.).

437 Köztévedésről (error communis) akkor beszélünk, ha a közösség nagyobb része ténylegesen téved, vagy legalább olyan nyilvános tények állnak fenn, melyek alkalmasak ilyen tévedés kiváltására (pl. felhatalmazás nélküli pap beül a gyóntatószékbe gyóntatni). A hatalom vagy felhatalmazás pótlása független attól, hogy a tévedést szándékosan váltották-e ki. Az ilyen tévedés kiváltása vagy kihasználása, valamint a csak pótolttal rendelkező személytől a cselekmény tudatos kérése többnyire nem megengedett, bár a hívők súlyos szüksége indokoltá teheti[119].

=====

=====

23. §. AZ EGYHÁZI HIVATAL FOGALMA

1. AZ EGYHÁZI HIVATAL FOGALMA ÉS KELETKEZÉSE

438 A II. Vatikáni Zsinat megfogalmazását (PO 20b) követve a 145. k. 1. §-a egyházi hivatalnak (officium) minősít minden olyan isteni vagy egyházi rendeléssel, tartós jelleggel alapított feladatkört, melyet lelki cél érdekében kell gyakorolni. Ennek a meghatározásnak négy lényeges elemét különböztethetjük meg:

439 1) A hivatal tisztség, feladatkör (munus), vagyis pontosan körülhatárolt feladat, feladatcsoport vagy -- teológiai háttérű kifejezéssel élve -- küldetés, tehát kötelességek és jogok egy fajta

meghatározott összessége.

440 2) A hivatalt isteni vagy egyházi rendelés alapítja meg. Ez a „rendelés” határozza meg a feladatkör tartalmát és határait. Az isteni rendelés említése arra utal, hogy vannak az egyházban olyan hivatalok, amelyek léte isteni rendelkezésből fakad, nevezetesen a pápai (vö. 331. k.) és a püspöki (vö. 375. k. 1. §) tisztség. Ám az ilyen hivatalokhoz tartozó jogok és köteleességek tartalmát is pontosabban megjelölheti az egyház intézkedése[120], amint ez pl. a megyéspüspöki hivatal történelmi fejlődéséből is látható. Az egyházi rendelés kifejezés jelzi, hogy egyházi hivatal alapítása az egyházi hatóság feladata, így pl. ennek közreműködése nélkül magánszemélyek nem hozhatnak létre hivatalt az egyházban[121]. Maga a megalapítás (constitutio) több elemből tevődik össze. A hivatal általános jogi formájának, vagyis a vele járó tipikus köteleességeknek és jogoknak a meghatározása gyakran elválik az illető konkrét hivatal megalapítását tartalmazó intézkedéstől, mely pontosan megszabja a hivatal gyakorlásának területi és személyi határait. Vagyis más pl. a plébánosi feladatkör általános meghatározása (amit a CIC-ben találunk) és más egy konkrét plébánia megalapítása. A hivatallal járó köteleességeket és jogokat többnyire azok a jogszabályok határozzák meg, amelyek a hivatalt vagy legalább annak általános típusát (pl. a plébános hivatalát) megalapítják. Előfordulhat azonban az is, hogy a hivatal jogkörét az illetékes egyházi hatóságnak az a határozata szabja meg, amely a konkrét hivatalt megalapítja és egyben rábízva valakire (145. k. 2. §). Ebből az is következik, hogy a jogban általános formában megalakított hivatalokon kívül másokat is lehet, határozati úton, alapítani.

441 3) A hivatal tartós jelleggel alapított feladatkör. Ez a tartósság legklasszikusabb formájában azt jelenti, hogy az illető feladatcsoport akkor is tovább létezik, ha éppen senki sincs, akire ezek a feladatok rá lennének bízva. Ilyenkor a hivatal üresedésben van (pl. az egyházmegye megyéspüspöki tisztsége a megyéspüspök halálával megürül). Előfordulhat az is, hogy a konkrét hivatal viselőjének halálával vagy hivatalvesztésével nem megüresedik a hivatal, hanem megszűnik (pl. segédpüspök, káplán), ám a megszűnés oka ilyenkor sem a feladat elvégzése[122]. A hivatal tartósságából következik, hogy nem minősül hivatalnak az olyan feladat, amit egyszeri vagy meghatározott ideig tartó tevékenységgel el lehet végezni. Ilyenkor inkább megbízatásról szokás beszélni. Viszont bizonyos valódi hivatalokat is rá lehet bízni valakire meghatározott időre, ám ebben az esetben az idő lejártával a hivatal továbbra is fennáll. Vagyis ez a hivatal meghatározásában említett tartósság objektív tartósság, azaz magának a feladatkörnek a tartós fennmaradása, nem pedig szubjektív tartósság, amely a hivatalt elnyerő személynek a tisztségben való szilárd megmaradását szavatolná. Ez utóbbi nem tartozik a hivatal lényegéhez.

442 Amikor a CIC tartósan alapított (stabilter constitutum) feladatköréről beszél, világosabban hangsúlyozza, hogy objektív

tartósságról van szó, mint ahogyan a zsinat tette (PO 20b), amikor valakire tartósan rábízott (*stabiliter collatum*) feladatot említett. Ám úgy tűnik, maga a zsinat sem szándékozott a szubjektív tartósságot tenni a hivatal ismervévé, hiszen pl. a plébánosok elmozdítását megkönnyítette (CD 31c). A hivatal fogalmáról szóló zsinati kijelentés (PO 20b) középpontjában egyébként sem a tartósság kérdése áll, hanem a javadalmi rendszer felszámolása és az a törekvés, hogy a hivatalnak a régi Codexben „szűkebbnek” nevezett jelentésénél (1917-es CIC 145. k.) tágabb értelmet adjon, vagyis olyan hivatalfogalmat vezessen be, amely a világiak által ellátható bizonyos tisztségekre is alkalmazható.

443 4) Az egyházi hivatal olyan feladatkör, amelyet lelki cél érdekében kell gyakorolni. Ez a lelki cél az egyház sajátos célja. Vagyis ahhoz, hogy egy feladatkör hivatal lehessen, szükséges, hogy részvételt jelentsen az egyház küldetésének megvalósításában, akár a tanítás, akár a megszentelés, akár a kormányzás területén. Ez a részvétel azonban lehet közvetett is, pl. az egyházi anyagi javak kezelése[123].

444 Az egyházi hivatalnak ez a CIC-ben szereplő fogalma eltér a régi jog hivatalfogalmától. Az 1917-es Codex szűkebb és tágabb értelemben vett hivatalt különböztetett meg (1917-es CIC 145. k. 1. §). Tágabb értelemben minden lelki célból gyakorolt feladat hivatalnak minősül, szűkebb értelemben viszont csak az olyan, akár isteni, akár egyházi rendelkezéssel, tartósan alapított feladatkör, amelyet a kánonok előírásai szerint ruháztak valakire, és amely a rendi vagy a joghatósági hatalomban való részesedéssel járt. A régi jog rendszerében a hivatal fogalmát általában ebben a szűkebb értelemben kellett alkalmazni (1917-es CIC 145. k. 2. §). A hivatal jelenlegi meghatározásának újdonsága épp abban áll, hogy -- híven a zsinat követelményéhez (PO 20b) -- a rendi vagy a joghatósági hatalomban való részesedést nem kívánja meg. Tehát világiak által betölthető tisztségek is számíthatnak hivatalnak (228. k. 1. §; vö. LG 33c, 35d, 37c; PO 9b). Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a világiak minden hivatalra képesek lennének.

445 A jelenlegi általánosabb hivatalfogalom azonban újabb kérdéseket vet fel. Egyesek szerint a meghatározás tartalomszegény, gyakorlatilag alig alkalmazható, mivel nem érzékelteti a pásztori vagy rendi hatalmat kívánó feladatok és a többi tisztségek közti lényeges különbséget, s nem ad általános eligazítást arra nézve sem, hogy mikor szükséges felszentelt személy egy hivatal ellátásához[124]. Erre azonban egyes hivatalok kapcsán a Codex másutt kitér (pl. 478. k. 1. §, 521. k. 1. §, 553. k. 1. §, 556. k., 1420. k. 4. §, 1421. k. 1. §). Ugyanakkor a hivatal mai fogalma nem kapcsolódik a munkaviszony világi jogi kategóriájához. Lehet valaki egyházi hivatal viselője „társadalmi munkában”, de lehet főállású egyházi alkalmazott úgy is, hogy munkaköre az egyházban nem minősül hivatalnak. A Magyar Katolikus Püspöki Kar 1986. március 25-én szabályzatban rendezte a világiak részvételét a lelkipásztori tevékenységben (A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata, Bp. 1986). Ám ez a

szabályzat sem határozhatta meg, hogy egy-egy egyházi feladat hivatalnak minősül-e. Úgy tűnik, a hivatal minősítés önmagában nem is mindig jár gyakorlati következményekkel. Biztosan nem tekinthetők hivatalnak azok a megbízatások, amelyek nem ürülnek meg. Ha pl. egy világi kisegítő áldoztatói megbízatást kap egy plébánia területére, majd elveszti ezt a megbízatást, nem marad fenn a feladatköre sem, tehát az egyházi hatóság szabad belátása szerint dönt arról, hogy ad-e újabb megbízást valakinek erre a működésre vagy sem. Természetesen minden olyan tevékenységhez, amelyet az egyház nevében, vagyis hivatalosan végeznek, az egyházi hatóság megbízása szükséges, akár hivatalnak számít ez, akár csak egyszerű feladatnak (munus) [vö. pl. 228. k. 1. §][125]. A világi hívők egyházi szolgálatának lehetőségeiről általában lásd: C Cler et aliae, Instr. Ecclesiae de mysterio (1997. VIII. 15: AAS 89, 1997, 852--877; magyarul: RD VI).

2. A HIVATAL MEGVÁLTOZÁSA ÉS MEGSZŰNÉSE

446 Az egyházi hivatalokat alkotó feladatkörök módosulhatnak pl. a hivatalok egyesítésével, felosztásával, illetékességük határainak vagy a hozzájuk tartozó teendőknek a megváltoztatásával, sőt teljesen meg is szűnhetnek. Ezek az átalakulások gyakran közvetve mennek végbe. Ha a hivatal hatásköre egy meghatározott szervezeti egységre terjed ki, ennek módosulása a hivatal illetékességének határait is megváltoztatja (vö. 431. k. 3. §, 449. k. 1. §, 515. k. 2. §). A hivatal megváltoztatására vagy megszüntetésére általában az a hatóság illetékes, aki az illető hivatalt létesíti[126] (vö. 148. k.).

=====

=====

24. §. A HIVATAL BETÖLTÉSE ÁLTALÁBAN

1. A BETÖLTÉS FOGALMA

447 A régi Codex szerint a betöltés (provisio) az egyházi hivatal megadása az illetékes egyházi hatóság részéről a kánoni előírások szerint (1917-es CIC 147. k. 2. §). Az új törvénykönyv a betöltés fogalmát nem határozza meg. Noha a hivatal a hatályos jogban mást jelent, mint a régi törvénykönyvben, ez nem teszi feltétlenül szükségessé, hogy a betöltésnek is más értelmet tulajdonítsunk, hisz a hivatal megadási módja szempontjából nem történt lényeges változás a korábbi fegyelemhez képest (vö. 6. k. 2. §)[127].

448 Egyes szerzők új meghatározásokkal kísérleteznek, s a hivatal betöltését a 48. kánonra hivatkozva egyedi közigazgatási intézkedésnek, egyedi határozatnak minősítik[128]. Csakhogy a 48. kánonnak az a megjegyzése, hogy az egyedi határozat döntést vagy provisiót tartalmaz, nem feltétlenül a hivatalok betöltésére (provisio officii) utal. A kánonban ugyanis a provisio szó tágabb értelműnek látszik, s intézkedést jelent általánosságban[129]. De még ha a szövegben hivatal betöltését jelölné is, abból, hogy az egyedi határozat gyakran hivatal

betöltését (pl. plébános, káplán kinevezését) tartalmazza, még nem következik, hogy minden hivatalt mindig az egyházi hatóság egyedi határozatával lehet csak betölteni. Igaz, hogy a betöltés, vagy legalább annak végső mozzanata az esetek túlnyomó többségében egyedi közigazgatási intézkedés, de pl. a római pápa és a többi megerősítésre nem szoruló választással (vö. 178. k.) betöltött hivatal birtokosa akkor nyeri el hivatalát, mikor a megválasztást elfogadja. Hasonlóképpen lehetséges bizonyos hivatalok elbirtoklás útján való megszerzése is (vö. 197--199. k.). Ilyenkor a hivatal betöltése, illetve annak végső mozzanata magánál a jognál fogva megy végbe, s az egyházi hatóság közreműködése az ezt lehetővé tevő jogszabályok kialakításában nyilvánul meg.

449 A hivatal betöltésének lényeges elemei: 1) a személy kiválasztása (*designatio personae*) és 2) a hivatal átadása (*collatio tituli*). Ezekhez járulhat -- gyakran az érvényességhez szükséges követelményként (vö. 124. k.: *requisitum*) -- a birtokbavétel (*captio possessionis*). A két lényeges elem az egyes hivatalok betöltésekor a jognak megfelelően egybeeshet vagy elválhat egymástól. A betöltést a hivatal átadása (*collatio tituli*) teszi teljessé. Ezért ha más illetékes a személy kiválasztására és más a hivatal átadására, ez utóbbi hatóságról mondja a Codex, hogy jogosult a hivatal betöltésére (147. k., vö. 148. k., 189. k. 1. §).

2. A HIVATAL BETÖLTÉSÉRE ILLETÉKES HATÓSÁG

450 Az Egyházi Törvénykönyv általános elvként mondja ki, hogy az a hatóság jogosult a hivatal betöltésére, amelyre az illető hivatal konkrét megalapítása (*erectio*), megszüntetése és módosítása tartozik (148. k.), hacsak a jog másként nem rendelkezik. A plébánia betöltésére pl. az a megyéspüspök az illetékes, akinek az illető plébániát megalapítani joga lenne, ha még nem létezne, s aki azt megszüntetheti (515. k. 2. §), noha a plébánosok jogait és kötelességeit az egyetemes egyházjog határozza meg.

451 A törvénykönyvben kimondott alapelvtől eltérően rendelkezik a jog az olyan hivatalok esetében, amelyek betöltése vagy legalább annak végső mozzanata, a hivatal átadása nem kíván külön hatósági intézkedést, hanem magánál a jognál fogva történik, pl. megerősítésre nem szoruló választással. Ugyancsak eltérnek az általános elvtől azok az esetek, amikor a hivatal betöltésére illetékes gondatlansága vagy akadályoztatása miatt a betöltés joga másra háramlík (155. k.), vagy a pápa a hivatal betöltését magának tartja fenn (vö. 331. k.), illetve az egyetemes vagy a külön jog másként rendelkezik (pl. 504. és 509. k.).

3. A BETÖLTÉS SZÜKSÉGESSÉGE

452 Egyházi hivatalt kánoni betöltés nélkül érvényesen elnyerni nem lehet (146. k.). Az egyház hierarchikus jellegéből következik, hogy benne hivatalos feladatkört ki-ki csak az illetékes hatóság

közreműködésével kaphat. Ez a hatósági közreműködés, mint említettük, jelen van a jogszabályok alkotása révén akkor is, mikor a hivatal betöltése magánál a jognál fogva megy végbe.

453 Aki a hivatal -- súlyosan beszámítható módon (1321. k. 1. §) -- törvénytelenül foglalja el, bitorlónak minősül és büntetendő (1381. k.).

4. A HIVATAL ELNYERŐJE

454 Ahhoz, hogy valaki egy adott egyházi hivatal elnyerhessen, meg kell felelnie bizonyos követelményeknek. Ezeket a követelményeket részben az egyes hivatalokra vonatkozó külön jogszabályok, részben pedig minden hivatalra vagy a hivatalok egy nagyobb csoportjára érvényes általános normák rögzítik. Itt most csak ezekre az általános követelményekre térünk ki.

455 A betöltés megengedettségéhez az szükséges, hogy a hivatal elnyerője: 1) az egyház közösségében (communio) legyen és 2) alkalmas legyen az illető hivatalra (149. k. 1. §).

456 Az egyházzal való közösség követelménye a 205. k. szerinti teljes közösséget (plena communio) kíván[130] (vö. LG 14b). Ha nem ezt jelentené, nem volna értelme annak, hogy a Codex megemlítsen, hiszen minden megkeresztelt embert valamilyen közösség fűz az egyházhoz (UR 3a), a meg nem keresztelték viszont az egyházban nem rendelkeznek személyiséggel (96. k.), noha bizonyos jogokat gyakorolhatnak. Az egyházzal való közösség követelménye különösen indokolt az olyan hivatalok esetében, amelyek valamilyen egyházi hatalom gyakorlásával járnak, de szükséges a többi hivatalok viselői számára is, hiszen feladatuk lelki célra irányul.

457 A hivatal jelenlegi, tágabb fogalma sem teszi feleslegessé ezt a kívánalmat. Mégis felmerülhet a kérdés: valóban elengedhetetlen-e, hogy pl. a sekrestyések kivétel nélkül katolikusok legyenek? Úgy tűnik azonban, hogy a sekrestyési és más ehhez hasonló tisztségeket nem szükséges mindig hivatalként alapítani.

458 Noha az egyházzal való közösség általában a hivatal betöltésének csupán a megengedettségéhez szükséges, lehetnek olyan hivatalok, amelyek számára ezt a jog kifejezetten (vö. 10. k.) az érvényesség feltételül szabja. Vannak az egyházzal teljes közösségben nem lévő személyek között is olyanok, akik érvényesen nem nyerhetnek el egyházi hivatalt, pl. a kiszabott vagy kinyilvánított kiközösítésben lévők (1331. k. 2. § 4), illetve akik az egyházi közösséget nyilvánosan elhagyták (194. k. 1. § 2).

459 Az alkalmasság követelménye azt jelenti, hogy a hivatal elnyerőjének rendelkeznie kell azokkal a tulajdonságokkal, amelyeket az egyetemes vagy a részleges jog, illetve az alapító okmány az illető

hivatalhoz megkíván (149. k. 1. §). Általában ezek az alkalmassági követelmények is csak a betöltés megengedettségét érintik, kivéve ha a megfelelő jogszabály vagy az alapító okmány kifejezetten jelzi, hogy a hivatal elnyerésének érvényességéhez szükségesek (149. k. 2. §). A megengedettséghez szükséges tulajdonságok hiánya esetén a hivatal betöltése érvényes, de az illetékes hatóság határozatával vagy közigazgatási bírósági ítélettel érvényteleníthető (uo.). Gyakorlatilag elsősorban a határozati úton való érvénytelenítés jöhet számításba, mivel a helyi közigazgatási bíróságok tervezett rendszere (Comm 10, 1978, 214--215) a CIC végleges szövegéből kimaradt.

460 A teljes lelkipásztori gondozás kötelezettségével járó hivatalokat, vagyis azokat, amelyek ellátásához a papi rend (áldozópapság, püspökség) gyakorlása szükséges, érvényesen csak olyan személlyel lehet betölteni, akit pappá szenteltek (150. k.). Tehát -- ellentétben pl. a középkori egyházfegyelemmel -- nem lehetséges az, hogy papi rendben nem lévő személy papi működést kívánó hivatalt kapjon és kötelességeinek csupán mások útján tegyen eleget.

5. A BETÖLTÉS KÖVETELMÉNYEI

a. A simónia kizárása

461 A hivatalok betöltésének minden megvesztegetéstől mentesen kell végbemennie. A hivatal simóniás (vö. 1917-es CIC 727. k.) úton végzett betöltése magánál a jognál fogva érvénytelen (149. k. 3. §) és büntetendő (vö. 1386. k.), akár a jelölt, akár a hatósági személy volt a korrupció kezdeményezője[131]. Mivel a simóniás hivatalbetöltés érvénytelenségét illetően a CIC a régi fegyelemtől nem tér el kifejezetten, a 149. k. 3. §-át indokolt úgy értelmezni, hogy akkor is érvénytelen a betöltés, ha pusztán a személy kiválasztását (pl. a választást) végezték anyagi javakért ellenszolgáltatásul (vö. 1917-es CIC 729. k.). A régi egyházjogi szerzők a simóniával kapcsolatban részletes kazuistikát dolgoztak ki[132]. Ennek ismertetése nem látszik szükségesnek, mivel a javadalmi rendszer fokozatos megszűnése miatt a simónia problémája is vesztett jelentőségéből.

b. A betöltés határideje

462 A lelkipásztori gondozásra kötelező hivatalok betöltését súlyos ok nélkül nem szabad elhalasztani (151. k.). A hivatalok betöltésének egyes módjaira, a szabad adományozás kivételével, a jog ennél konkrétabb határidőket is szab, a személy kiválasztására pl. 158. k. 1. §, 161. k., 165. k., 177. k., 179. k. 1. §; a hivatal átadására 57. k. 1. §.

c. Az összeegyeztethetőség

463 Senkinek sem szabad két vagy több összeegyeztethetetlen (incompatibilis), vagyis olyan hivatalt adni, amelyet ugyanaz a személy

egyszerre nem tud ellátni (152. k.). Az egyidejű ellátásra való képtelenség lehet fizikai, ha az illető személy fizikailag nem tud egyszerre megfelelni a különböző hivatalokkal járó kötelezettségeknek, vagy jogi, ha maga a jog minősít bizonyos hivatalokat egymással összeférhetetlennek. Összeegyeztethetetlen hivatalok a Codex szerint pl. az egyházmegyei kormányzó és a vagyonkezelő (423. k. 2. §), az általános vagy püspöki helynök és a penitenciárius kanonok (478. k. 2. §), ugyanabban a perben a kötelékvédő és az ügyész (1436. k. 1. §), valamint a különböző helyeken való helybenlakást kívánó hivatalok (526. k. 1. § és 533. k. 1. §). A hivatalok összeegyeztethetlensége a betöltést -- más kifejezett előírás hiányában -- csak tilossá teszi, de nem érvényteleníti (vö. 152. k.).

464 Egyes szerzők szerint több plébánia plébánosi vagy több egyházmegye megyéspüspöki tisztsége (vö. 461. k. 2. §) már nem összeegyeztethetetlen[133]. Amikor az 526. k. 1. § lehetővé teszi, hogy több plébánia lelkipásztori gondozását ugyanarra a papra bízzák, ezt látszik igazolni (vö. 534. k. 2. §). Ám a helybenlakás kötelezettsége az 533. k. 1. § szerint továbbra is fennáll, bár a helyi ordinárius engedélyt adhat az ettől való eltérésre, úgy tűnik, abban az értelemben is, hogy a plébános a plébánia területén kívül lakjék[134]. Több plébánia lelkipásztori gondozása nem jelenti feltétlenül azt, hogy az illető papot ezek mindegyikére teljes jogú plébánossá nevezik ki. Egy plébánia plébánosa a megyéspüspök rendelkezése szerint lehet más (közeli) plébánia kormányzója az ottlakás kötelezettsége nélkül (vö. 540. k. 1. §). Mindezzel összhangban többen úgy vélik, hogy ma is változatlan a régi alapelv (1917-es CIC 460. k.), amely szerint több teljes jogú plébánosi hivatal vagy több megyéspüspökség összeférhetetlen, mert különböző helyeken való lakásra köteleznek[135].

465 Különösen az olaszországi apró egyházmegyék 1986. IX. 30-i összevonása előtt gyakori volt, de ma is előfordul, hogy ugyanaz a személy több egyházmegye élén áll. Ám ilyenkor ezeket az egyházmegyéket előzetesen egyenjogú és tartós módon (aeque principaliter) vagy perszonálunióban (in persona Episcopi) külön intézkedéssel egyesítették úgy, hogy szervezeti különállásuk (külön helynök, külön inkardináció, külön székesegyház, külön egyházmegyei hivatal) fennmaradt. Máskor az egyik egyházmegye püspökét egy vagy több másik egyházmegye apostoli kormányzójává is kinevezték[136]. Mindez az 1983-as CIC előtt is lehetséges volt, tehát mai előfordulása nem érv a megyéspüspöki hivatalok összeegyeztethetősége mellett. Mivel a lelkek üdvösségének az egyházban a legfőbb törvénynek kell lennie, szükséges lehet több plébániának vagy egyházmegyének ugyanarra a személyre való rábízása. Ám ugyancsak egyértelmű lelkipásztori megfontolások szólnak amellett, hogy ez ne váljék tartós állapottá. Még a megyéspüspök és egyházmegyéje közti teológiai kapcsolattól eltekintve is célszerűtlennek látszik tartósan több párhuzamos adminisztratív szervezetet (pl. teljes egyházmegyei apparátust) fenntartani arra, amit ezek közül egy is el tud végezni. A szükségmegoldás jelleget mindenesetre jobban kifejezi, ha az illető személy az egyik hivatal teljes joggal, a másikat pedig

átmeneti módon, kormányzóként tölti be.

d. Az üresedés

466 Érvényesen betölteni csak jogilag üresedésben levő hivatalokat lehet (153. k. 1. §). A hivatal jogilag (de iure) akkor van üresedésben, ha nincs senki, aki törvényesen birtokolja; ténylegesen (de facto) pedig akkor, ha törvénytelenül sem birtokolja senki, vagyis a hozzá tartozó jogkört illetéktelenül sem gyakorolják. Ha valaki jogilag meg nem ürült hivatalt kapott, a betöltés nem csupán érvénytelen, de utólag sem válik érvényessé azáltal, hogy a hivatal később megürül (153. k. 1. §, vö. RJ 18 in VI°). Kivétel a jogilag meg nem ürült hivatal betöltésének érvénytelenségét kimondó szabály alól az az eset, amikor a hivatalt meghatározott időre adják. Ilyenkor a határidő lejárta előtti hat hónap folyamán a hivatal már érvényesen betölthető, de a betöltés csak a hivatal megürülésének napjától lép hatályba (153. k. 2. §).

467 Az olyan hivatal, mely jogilag üres, de ténylegesen nem az, mert valaki törvénytelenül birtokolja, betölthető, ha -- határozattal vagy bírói ítélettel [137] -- szabályosan kinyilvánították, hogy ez a birtoklás nem törvényes, és erről a kijelentésről a betöltési okmány említést tesz (154. k.).

468 Megoszlik a szerzők véleménye abban a tekintetben, hogy a birtoklás törvénytelenségének hivatalos kinyilvánítása és ennek megemlítése a betöltést tartalmazó levélben a hivatal elnyerésének érvényességéhez [138] szükséges-e vagy csupán megengedettségiéhez [139]. Mindenesetre az a tény, hogy a 154. k. ezeket a feltételeket a dummodo kötőszóval vezeti be, még nem bizonyítja teljesen egyértelműen, hogy az érvényességhez szükségesek. A 39. k. ugyanis, mely ennek a kötőszónak ilyen jelentést tulajdonít, csak a közigazgatási intézkedésekre, s nem a törvényekre vonatkozik.

469 A hivatal odaígérésének semmilyen jogi hatása nincs (153. k. 3. §). A koadjutor kinevezése nem ígéret, hanem a hivatal betöltésének egy több lépésből álló, sajátos formája (403. k. 3. §, 409. k. 1. §).

e. Az írásba foglalás

470 Minden hivatal betöltését írásba kell foglalni (156. k.). Ez a követelmény nem teszi szükségessé, hogy maga a betöltés mindig írásban történjék, pl. egy határozat levélként való elküldésével. Ez amúgy sem lehet előírás olyankor, mikor a hivatal betöltése magánál a jognál fogva megy végbe (ld. 23. §. 3. a). Ez az írásba foglalás, mely a gyakorlatban gyakran, de nem mindig, úgy valósul meg, hogy írásbeli határozattal (vö. 51. k.) töltik be a hivatalt, nem érinti a hivatal elnyerésének érvényességét (vö. 10. k.) [140], csupán a külső fórumon való bizonyíthatóságot szolgálja.

25. §. A HIVATAL BETÖLTÉSÉNEK FORMÁI

471 A 147. k. a hivatal betöltésének különböző formáit sorolja fel. A kánon a hivatal betöltése kifejezést szűk értelemben használja, mintegy leszűkíti a hivatal átadásának mozzanatára. A személy kiválasztása így a betöltés végső lépésének előfeltételeként szerepel. A betöltés fajtái eszerint: 1) az illetékes egyházi hatóság részéről végzett szabad adományozás (*libera collatio*), melyben a személy kiválasztása és a hivatal átadása egybeesik; 2) az ugyanilyen hatóság által végzett beiktatás (*institutio*), ha előzetesen bemutatás (*presentatio*) útján jelölték ki a személyt; 3) az ugyanettől a hatóságtól adott megerősítés (*confirmatio*), ha előtte választás (*electio*) történt; 4) az engedélyezés (*admissio*), ha felmentéskéréssel egybekötött választást (*postulatio*) végeztek; 5) az egyszerű választás (*electio simplex*) és a megválasztott részéről történő elfogadás (*acceptatio*), ha a választás megerősítése a jog szerint nem szükséges.

472 Egyes szerzők hangsúlyozzák, hogy a betöltés formáinak ez a felsorolása kimerítő[141]. Ha azonban a betöltés fogalmát olyan tágan értelmezzük, ahogyan fentebb tettük, vagyis nem csupán a hatóság intézkedésével történő hivatalátadást tartjuk szem előtt, akkor betöltésnek kell neveznünk azt az esetet is, ha valaki a hivatalt törvényes elbirtoklás (ld. 27. §) útján szerzi meg (mikor ezt a 199. k. 6. sz. nem zárja ki)[142]. A mai egyházjog szerint nem tölthető be hivatal pl. örökösödéssel, az utódnak az előd részéről való kijelölésével (örökbefogadásával) -- bár a pápai hivatal esetében erről különféle nézetek lehetségesek -- vagy sorsolással[143].

1. A SZABAD ADOMÁNYOZÁS

473 Szabad adományozással akkor töltik be a hivatalt, ha a személy kiválasztását és a hivatal átadását ugyanaz az illetékes egyházi hatóság végzi. Hacsak a jog kifejezetten (vagyis nem csupán bennfoglaltan) másként nem rendelkezik, a megyéspüspököknek joga van szabad adományozással betölteni a részegyházában levő egyházi hivatalokat (157. k.). Ebben a tekintetben megyéspüspököknek minősül az apostoli kormányzó, a területi apát és mindaz, aki a 381. k. 2. § szerint (vö. 368. k.) a megyéspüspökkel egyenlő megítélés alá esik. Nem illeti meg viszont ez a jog az általános és a püspöki helynököket, hacsak különleges megbízást nem kapnak valamilyen hivatal betöltésére (134. k. 3. §, vö. már VI° 3. 3. 1). Az egyházmegyei kormányzó plébánosi hivatalokat szabad adományozással csak akkor tölthet be, ha a püspöki szék már legalább egy éve üres vagy akadályozva van (525. k. 2); egyéb hivatalokat, pl. plébániai kormányzóságot, szabadon betölthet (427. k. 1. §).

474 Az általános jogvédelem tehát az, hogy a megyéspüspököknek saját,

rendes hatalma van (vö. 381. k. 1. §; CD 8a) részegyházában az összes hivatalok szabad adományozással való betöltésére. A hivatalok betöltése ugyanis az egyházmegye kormányzatának egyik legfőbb eszköze. Kivétel az általános szabály alól, ha valakinek valamilyen hivatalt illetően választási vagy bemutatási joga van (vö. pl. 523. k.). Nem jelentenek kivételt a szabad adományozás elve alól, csupán a megyéspüspök jogának gyakorlását kötik bizonyos feltételekhez azok az előírások, amelyek egyes hivatalok betöltéséhez megkívánják, hogy a püspök előzőleg hallgasson meg bizonyos személyeket (pl. a vagyonkezelő kinevezéséhez, vö. 494. k. 1. §).

2. A BEMUTATOTT SZEMÉLY BEIKTATÁSA

475 A magánegyházak kora középkori rendszerét, mely a gyakorlatban sokfelé lehetővé tette, hogy a világi földesurak rendelkezzenek a területükön lévő egyházak és a bennük szolgálatot teljesítő klerikusok felett is, a XII. századtól -- az investitúra visszaszorításával[144] -- felváltották egyes jogok, amelyek a földesúrnak az általa alapítvány, ajándékozás útján vagy másképpen anyagilag megalapozott „egyházzal” (templom, plébánia stb.) kapcsolatban bizonyos anyagi előnyöket vagy a bennük működő egyházi hivatalok betöltésében való részvételt biztosítottak. Ezeknek a magánegyháziság szétbomlása nyomán keletkezett egyházi jogintézményeknek egyik legfontosabbja a kegyuraság, melyhez általában hozzá tartozott az érintett javadalmak (beneficia) s így az azok részét alkotó egyházi hivatalok (vö. 1917-es CIC 1409. k.) betöltéséhez a személy kiválasztása és bemutatása az illetékes egyházi hatóságnak, aki az alkalmas bemutatott személyt, vagy ezek egyikét, köteles volt a hivatalba beiktatni[145].

476 Századunkban az egyház a kegyuraságból eredő bemutatási jogok felszámolására törekedett az egyházi hivatalok kötetlen betöltése érdekében. Az 1917-es CIC 1450. k. 1. § szerint már nem lehetett érvényesen új kegyuraságokat alapítani, az 1917-es CIC 1451. kánonja pedig a kegyuraságról vagy legalább a bemutatási jogról (ius praesentandi) való lemondást tekintette kívánatosnak. Magyarországon azonban, ahol a plébániák több, mint 60%-ának kegyura volt, szentszéki engedéllyel még az I. világháború után is alakultak újabb kegyuraságok[146].

477 A II. Vatikáni Zsinat (CD 28, 31) és a zsinat utáni törvényhozás további döntő lépéseket tett a kegyuraság megszüntetésére, bár terhekkel is járó vagy nemzetközi megállapodáson alapuló régi bemutatási jogok helyenként még létezhetnek (MP Ecclesiae Sanctae, 1966. VIII. 6, I, 18, 1. §: AAS 58, 1966, 767)[147]. Ugyanakkor a szerzeteseknek az egyházmegyei pasztorációban való fokozott részvétele -- kegyuraság nélkül -- újabb bemutatási jogok keletkezését tette lehetővé ott, ahol a szerzetes előljáró az intézmény tagjait bemutathatja bizonyos hivatalokra az egyházmegyében (pl. szerzetes intézményre tartósan rábízott plébánia esetében, vö. 520. k., 682. k. 1. §). A hatályos egyetemes egyházjog a kegyuraságot már nem tárgyalja.

A bemutatásról a CIC a hivatalok betöltésével kapcsolatban szól.

a. A bemutatás

478 A bemutatás az a cselekmény, mellyel az erre jogosult a megszabott határidőn belül alkalmas jelöltet vagy jelölteket javasol a megüresedett hivatalra az illetékes egyházi hatóságnak, aki az illetőt, vagy több személy esetén ezek egyikét, ha valóban alkalmas, köteles a hivatalba beiktatni.

479 A bemutatás végzője az, akinek bemutatási joga van. Ilyen joga lehet természetes személynek, jogi személynek vagy személyek csoportjának. Ha a bemutatást testület vagy csoport végzi, a személyt a választás szabályai (165--179. k.) szerint kell kijelölni (158. k. 2. §). A Codex több helyen is utal arra, hogy valaki bemutatási joggal rendelkezhet, pl. a szerzetes előjáró, ha egy egyházmegyei hivatalt szerzetesre akarnak bízni (682. k. 1. §, vö. 523. k., 557. k. 2. §), vagy egyes hivatalos társulások, mikor saját vezetőjük kijelöléséről van szó (317. k. 1. §). Nem végez viszont bemutatást -- ellentétben egyesek véleményével[148] -- a megyéspüspök, aki segédpüspököt kér a Szentszéktől a kívánt személyek nevének feltüntetésével (337. k. 4. §, 403. k. 1. §)[149]. A Szentszék ugyanis formálisan és jogilag nem köteles az illető egyházmegyének segédpüspököt adni. Így a bemutatás egyik lényeges eleme, a hatóság beiktatási kötelezettsége hiányzik.

480 A bemutatást az előtt a hatóság előtt kell végezni, amely a hivatalba való beiktatásra jogosult (158. k. 1. §, vö. 163. k., 148. k.).

481 A bemutatás határideje -- hacsak más törvényes intézkedés nincs -- a bemutatási joggal rendelkezőnek a hivatal megüresedéséről való értesülésétől (vagyis nem magától az üresedéstől) számított három hónap (158. k. 1. §). Ez a határidő hasznos határidő (162. k., vö. 201. k. 2. §). Ha a bemutatás a határidőn belül nem történik meg, a bemutatásra jogosult erre az alkalomra elveszti a bemutatás jogát, s a hivatalt a beiktatásra az illetékes hatóság ezúttal szabad adományozással töltheti be (162. k.). Mégis, ha annak a személynek, akinek a hivatalt így adományozzák, nem a betöltő hatóság a saját ordináriusa, szükség van a hivatal elnyerője saját ordináriusának beleegyezésére (uo.). Ha pl. egy szerzetesekre bízott plébánia megüresedése után a bemutatás jogával rendelkező szerzetes előjáró a határidőn belül nem él jogával, a megyéspüspök ugyan szabad adományozással bízhatja a plébániát egy általa megválasztott szerzetesre, de előzőleg mégis ki kell kérnie a szerzetes előjáró hozzájárulását. A nagyobb előjáró ugyanis, ha pápai jogú, klerikusi intézményről van szó (134. k. 1. §) saját ordináriusa a szerzetesnek. Ha más jellegű az intézmény (egyházmegyei jogú vagy nem klerikusi), akkor is alá vannak rendelve a külső apostoli tevékenység terén a tagok az előjárónak (678. k. 2. §).

482 Ha a bemutatott személy lemondott vagy meghalt a beiktatás előtt, a

következő bemutatásra a határidő az esetről való értesüléstől számított egy hónap (161. k. 2. §). Ugyancsak általában egy hónapon belül mutatható be új jelölt, de csupán egyszer, ha az első bemutatottat a hatóság alkalmatlannak találta (161. k. 1. §).

b. A bemutatott személy

483 Senki nem mutathatja be egyházi hivatalra saját magát, viszont ha a bemutatás jogát egy csoport vagy testület gyakorolja, bemutathat valakit tagjai sorából (160. k. 2. §). Ilyenkor az érintett személy is részt vehet a szavazáson és magára is szavazhat[150].

484 Több személyt is be lehet mutatni ugyanarra a hivatalra, mégpedig akár egyszerre, akár egymás után (160. k. 1. §), feltéve, hogy a korábban bemutatottat még nem iktatták be. Több személy egymás utáni bemutatásakor a későbbi bemutatás nem vonja vissza a korábbi, hanem amellet érvényes. Így a hatóság belátása szerint beiktathatja a korábban bemutatottat is[151]. A hatóság, ha valakit már törvényesen bemutatott, a legtöbb régi szerző szerint[152] nem köteles azért várni a beiktatással a három hónap határidő elteltéig, hogy további személyeket is be lehessen mutatni.

485 A bemutatásra kerülő személynek a hivatalra alkalmasnak kell lennie (149. k. 1. §, ld. 24. §. 4). Ha az illetékes hatóság a bemutatottat vagy a több bemutatott mindegyikét alkalmatlannak találta s ezt a bemutatóval közölte, ez utóbbi -- hacsak a jog pl. a határidő tekintetében[153] másként nem rendelkezik -- egy hónapon belül újabb jelöltet mutathat be (161. k. 1. §). Ha ezt is alkalmatlannak találják, a bemutatás végzője erre az alkalomra elveszti bemutatási jogát, s a hatóság a hivatal szabad adományozással töltheti be (162. k.). A bemutatottat alkalmatlanság címén elutasító határozat ellen a bemutató felfolyamodással élhet az 1732. k. szerint (vö. 1737. k.).

486 Akarata ellenére senkit nem szabad bemutatni. Az illetőt a bemutatás előtt meg kell kérdezni. Ha pozitív választ ad vagy nyolc napon belül nem nyilatkozik, bemutatható (159. k.). A bemutatás után, de a beiktatás előtt a jelölt lemondhat. Ilyenkor a bemutató az erről való értesüléstől számított egy hónapon belül ismét élhet jogával (162. k. 2. §), mégpedig nem csupán egy ízben, hanem akkor is, ha egymás után többször is megismétlődik a bemutatott jelöltek halála vagy lemondása (de vö. 158. k. 1. §). Egyes személyek kötelesek lehetnek saját bemutatásuk elfogadására, pl. szerzetesi engedelmesség címén.

c. A beiktatás

487 A beiktatás az az intézkedés, amellyel az illetékes hatóság a bemutatott személynek a hivatalt átadja. A beiktatásra illetékes hatóság az egyházmegyén belüli hivatalok esetében a megyéspüspök (682. k. 1. §). Ha a bemutatás törvényes volt, vagyis a bemutatási joggal rendelkező az előírt módon és határidőn belül végezte, a jelöltet a

hatóság alkalmasnak találta, és az illető a saját bemutatásához legalább hallgatólagosan hozzájárult s ezt a beleegyezést utólag sem vonta vissza, a hatóság a bemutatottat köteles beiktatni (163. k.). Ha több alkalmas jelöltet mutattak be, a hatóságnak ezek egyikét kell beiktatnia (uo.). A beiktatásra az egyetemes jog külön határidőt nem ír elő, tehát -- hacsak egyes hivatalokra külön rendelkezés nincs -- az 57. k. általános alapelve érvényes. Eszerint a bemutatás kézhezvételétől számított három hónapon belül a jelöltet a hatóságnak be kell iktatnia, vagy ha alkalmatlannak találja, el kell utasítania. Ha a hatóság ezen az időn belül nem válaszol, felfolyamodásnak van helye.

3. A MEGVÁLASZTOTT MEGERŐSÍTÉSE

a. A választás fogalma és szabályozása

488 Az egyházi választás alkalmas személy kijelölése egy megüresedett egyházi hivatalra az erre jogosultak megfelelő többségének testületi jellegű akaratnyilvánítása útján. Egyes választások a hatóság részéről megerősítésre szorulnak, mások nem.

489 A 164. k. alapelve szerint a Codexnek a választásra vonatkozó általános szabályai (164--179. k.) csak annyiban követendők, amennyiben egyéb jogszabályok (maga az egyetemes jog, pl. 421. k. 1. §; a részleges jog, a szerzetesi szabályzatok, az intézmények alapszabályai) nem intézkednek a választás módjáról. A törvénykönyv a választásról szóló kánonokban mégis többször külön hangsúlyozza, hogy egy-egy kérdésben a jog vagy a szabályzat másként rendelkezhet (165. k., 167. k. 1. §, 174. k. 1. §, 176. k.). Ezek a külön utalások feleslegesnek tűnhetnek, mivel az általános alapelv mindezt amúgy is lehetővé teszi. Egyesek a külön utalások jelenlétéből arra következtetnek, hogy a választás általános szabályaitól eltérően a „jog vagy a szabályzat” csak azokon a pontokon rendelkezhet, ahol erre a kánonok külön utalnak[154]. Ha ez a következtetés helytálló lenne, akkor a 164. k. általános alapelve volna szükségtelen. Úgy látszik tehát, hogy a Codex egyes választásról szóló kánonjaiban előforduló külön utalások az eltérő szabályozás lehetőségére pedagógiai jellegűek: felhívják a figyelmet azokra a pontokra, ahol az ilyen eltérések gyakoriak vagy különösen indokoltak lehetnek.

b. A választás határideje

490 A választás határideje a hivatal megüresedésétől való értesüléstől számított hasznos három hónap (165. k.), bár gyakran előfordul, hogy bizonyos választásokra (pl. a szabályzatokban vagy más jogszabályokban) más határidőt írnak elő (pl. 421. k. 1. §). Ha ez az idő kihasználatlanul telik el, akkor a hivatalt szabad adományozással töltheti be az az egyházi hatóság, akire egyébként a választás megerősítése tartozna, vagy ha a választás nem szorul megerősítésre, az a hatóság, amelyre a betöltés joga (pl. a 421. k. 2. § szerint)

háramlik (165. k.).

491 A határidő kihasználatlanul telt el, ha egyáltalán el sem kezdték vagy nem fejezték be a választást, továbbá régi és új szerzők meggyőző véleménye szerint akkor is, ha érvénytelenül választottak, vagy a választás eredménye nem volt megerősíthető[155], pl. a megválasztott alkalmatlansága miatt.

492 Mások a meg nem erősíthető választás esetén az alkalmatlan személy bemutatásának (161. k.) analógiájára lehetségesnek tartják, hogy a megerősítésre illetékes hatóság, ahelyett, hogy rögtön szabadon adományozná a hivatalt, határidőt jelöljön ki az új választásra[156]. Ez a vélemény nem tűnik meggyőzőnek már azért sem, mert a 165. k. a megerősítésre nem szoruló választásokra is vonatkozik. A 421. k. 2. § pedig világosan kimondja, hogy az egyházmegyei kormányzó kijelölésének joga a felsőbb hatóságra háramlik, ha az egyházmegyei kormányzót bármilyen okból nem választották meg törvényesen (legitime) a határidőn belül. Tehát nem csupán akkor vesztik el a választók az adott esetre a választás jogát, ha nem volt vagy érvénytelen a választás, hanem akkor is, ha szabálytalan, törvénytelen volt.

c. A választók összehívása

493 A választók összehívása a választói testület vagy csoport elnökének feladata. Mindazokat egybe kell hívnia, akik ehhez a testülethez vagy csoporthoz tartoznak (166. k. 1. §), vagyis akiknek a választáson szavazati joguk van, azaz jogilag nem képtelenek a szavazásra (vö. 171. k.), nem mondtak le szavazati jogukról és nincsenek akadályozva (vö. 167. k. 1. §)[157]. Aki ugyanis akadályozva van a megjelenésben, az -- hacsak az illető választásra vonatkozó szabályok másként nem rendelkeznek -- nem szavazhat levélben vagy képviselő útján (167. k. 1. §). Ha a választásra jogosultak több, mint egyharmadának meghívását elmulasztották, a választás magánál a jognál fogva semmis, hacsak az összes meg nem hívott választók ténylegesen jelen nem voltak (166. k. 3. §). Megjegyzendő, hogy az egyetemes jog szerint a választás akkor is érvénytelen, ha mindenkit szabályosan meghívtak ugyan, de a választóknak legalább a fele nem jelent meg (119. k. 1).

494 Ha a választók kevesebb, mint egyharmadának meghívását mulasztották el, a választás érvényes, de ha a meg nem hívott személy kéri, az illetékes hatóságnak érvénytelenítenie kell, még akkor is, ha időközben a választást megerősítették, feltéve, hogy bebizonyosodik: 1) hogy az illetőt nem hívták meg; 2) hogy a meghívás elmulasztása miatt (tehát nem pl. azért, mert máshonnan értesült ugyan a tervezett választásról, de nem akart elmenni, vagy beteg volt) ténylegesen nem volt jelen; 3) hogy a felfolyamodást a választásról való értesüléstől számított három napon belül betérjesztette (166. k. 2. §). A választásról való értesülés időpontjának igazolása adott esetben nehéz feladat lehet.

495 A választók összehívásának tartalmaznia kell a választás helyét és

napját (167. k. 1. §) s természetesen azt is, hogy választásról van szó. Mivel ezek a választási meghívás lényeges elemei, megjelölésük nélkül az összehívás érvénytelen (vö. 124. k.).

496 Az összehívás formáját az egyetemes jog nem szabja meg, tehát történhet szóban is. Ha külön szabályok előírják, hogy az összehívásnak személyesnek kell lennie, a meghívandók lakóhelyén, pótlakóhelyén vagy tartózkodási helyén kell történnie, különben érvénytelen (166. k. 1. §).

d. A választók

497 A választóknak ahhoz, hogy érvényesen szavazhassanak, a meghívásban megjelölt helyen és időben jelen kell lenniük. Levélben vagy képviselő útján nem lehet szavazni, hacsak a szabályzat másként nem rendelkezik (167. k. 1. §). Ha azonban valaki a választók közül jelen van ugyan abban a házban, ahol a választást végzik, de betegsége miatt nem tud a választási cselekménybe bekapcsolódni (pl. másik helyiségben kénytelen tartózkodni, még ha nem is fekvőbeteg), a szavazatszedők (vö. 173. k.) kötelesek kivenni írásbeli szavazatát (167. k. 2. §), feltéve, hogy az illető nem képtelen az emberi cselekvésre (vö. 171. k. 1. § 1).

498 Hacsak az adott választásra nézve más külön szabály nincsen (164. k.), minden választó csupán egyetlen szavazatot adhat le, még akkor is, ha több jogcímen illeti meg a szavazati jog, pl. valaki tényleges tartományfőnök és volt egyetemes rendfőnök (168. k.). Ha a szavazatok száma meghaladja a választók számát, a szavazás érvénytelen (173. k. 3. §).

499 A választás résztvevőinek a választói testület vagy csoport tagjainak kell lenniük. Ha olyan személyt engednek szavazni, aki nem tartozik a csoporthoz, maga a választás érvénytelen (169. k.). Ha a csoport tagjai közül szavaz olyan valaki, akinek valamilyen okból nincs szavazati joga, a szavazat ugyan semmis, de maga a választás pusztán ettől még nem érvénytelen (171. k. 2. §). Ha a csoporthoz nem tartozó személyt nem engedték a szavazáshoz, hanem pl. megtévesztés útján sikerült szavazatot leadnia, ez úgy tűnik, nem teszi a választást érvénytelenné [158]. A megegyezés útján történő választásban a 174. k. 1. § szerint megbízottként szerepelhet a csoporthoz nem tartozó személy is.

500 Ahhoz, hogy a választói testület vagy csoport megjelent tagjainak szavazata érvényes legyen, a választóknak képeseknek kell lenniük a szavazat leadására. Ehhez a 171. k. 1. § szerint az alábbiak szükségesek: 1) Képeseknek kell lenniük az emberi cselekvésre. Ha ez a képesség akár pillanatnyilag (pl. teljes részegség következtében), akár tartósan (pl. mert az illető általában nem rendelkezik értelme használatával, vö. 99. k.) hiányzik, a szavazat érvénytelen. 2) Rendelkezniük kell aktív szavazati joggal. Aki ezt elveszítette, akár jóvátevő büntetés következtében (vö. 1336. k. 1. § 2), akár magánál a

jognál fogva, mint pl. a megszentelt élet intézményeinek exklauztrált tagjai (vö. 687. k.), annak szavazata semmis. 3) Nem lehetnek ítélettel vagy határozattal kiszabott vagy kinyilvánított kiközösítésben (vö. 1331. k. 2. §. 2). Az a magánál a jognál fogva kiközösítésbe esett személy viszont, akinek kiközösítését nem nyilvánították ki hivatalosan (vö. 1352. k. 2. §), érvényes szavazatot ad le. A szavazás ugyanis nyilvános cselekmény, nem elég érvénytelenségéhez, hogy csupán az érintett tudjon lelkiismeretében a kiközösítésről. 4) Nem lehetnek olyanok, akik az egyház közösségét (vö. 205. k.) közismerten elhagyták. A közismert elhagyáshoz nem szükséges feltétlenül a formális aktus (pl. más felekezetbe való átlépés), elegendő, ha pl. valaki közismerten eretnek, hitehagyó vagy szakadár (vö. 751. k.)[159].

501 Külön problémát jelenthet, ha a közismertség csupán tényleges, de nem jogi (ld. 9. §. 1. e). Ha ilyenkor a választói csoport szavazásból kizárt tagja felfolyamodással élhet is a kizárás ellen (vö. 1737. k.), ezzel még nem gátolja meg a választás megtartását, hiszen ilyenkor a felfolyamodás nem függeszti fel az intézkedés (jelen esetben a szavazásból való kizárás) végrehajtását (vö. 1736. k. 2. §)[160]. Ha az előjáró a felfolyamodó tagot mégis szavazásra engedné, s később a felfolyamodást elbíráló hatóság megállapítaná, hogy az illető szavazata semmis, hiszen nem lett volna joga szavazni, mert tényleg közismerten elhagyta az egyház közösségét, ettől még a választás maga érvényes maradna (vö. 171. k. 2. §).

502 A választói testület vagy csoport olyan tagjait, akik a fenti feltételek bármelyikének hiánya miatt képtelenek érvényes szavazat leadására, nem szabad szavazni engedni. Ám ha mégis szavaztak, a szavazat ugyan semmis, de ez magát a választást nem teszi érvénytelenné, hacsak ki nem tűnik, hogy ezt a szavazatot leszámítva a megválasztott személy nem kapta meg a szükséges számú szavazatot (171. k. 2. §).

e. A szavazatok

503 A szavazásra jogilag képes választók szavazatának érvényességéhez a 172. k. 1. § szerint szükséges, hogy maga a szavazat megfeleljen a következő alapvető követelményeknek:

504 A szavazatnak szabadnak kell lennie. Tehát eleve érvénytelen annak a szavazata, akit súlyos megfélemlítéssel vagy megfélemlítéssel vettek rá arra, hogy bizonyos személyt vagy vagylagosan több személyt („vagy A-t vagy B-t”) megválasszon (171. k. 1. § 1).

505 A 172. k. 1. § 1. számának szövege kifejezetten csak arra az esetre nézve beszél a szavazat semmisségéről, ha valakit megfélemlítéssel vagy megfélemlítéssel rávettek, hogy bizonyos személyt válasszon. Nem érvénytelen viszont (vö. 10. k.) a szavazat, ha valakit a fenti módon csupán arra vettek rá, hogy meghatározott személyt ne válasszon meg, feltéve, hogy több más jelölt közül még szabadon választhat[161].

506 Ha nem a konkrét szavazatot befolyásolták, hanem magának az egész választásnak, illetve a választók összességének szabadságát akadályozták (pl. „nem hagyhatja el senki a helyiséget, amíg A-t meg nem választották”), a választás érvénytelen (170. k.).

507 A szavazatnak titkosnak, biztosnak, feltétlennek és meghatározottnak kell lennie (172. k. 1. § 2).

508 A titkosságnak a leadáskor kell meglennie. Ha előtte vagy utána kiderül, hogy valaki egy bizonyos személyre készül szavazni vagy szavazott (pl. ha valaki a saját nevét is aláírta az összehajtv leadott szavazócédulára), ez nem teszi érvénytelenné a szavazatot[162]. Mivel a titkosság nem zárja ki, hogy a szavazatszedők (vö. 173. k.) értesüljenek arról, ki kire szavaz, a szavazatszedőkkel szóban közölt szavazat is lehet érvényes[163].

509 A szavazat akkor biztos, ha nem hagy kétséget leadójának szándéka felől. Tehát határozottnak kell lennie, pl. „választom”, nem pedig „választanám”.

510 A szavazat akkor számít feltétlennek, ha nincs benne feltétel kikötve[164]. Ha tehát magában a szavazatban jelölnek meg feltételt, a szavazat érvénytelen. Ha viszont előtte kötöttek ki feltételt, de azt magába a szavazatba nem foglalták bele, a szavazat érvényes, de a feltétel semmis (172. k. 2. §).

511 A szavazat érvényességéhez szükséges az is, hogy meghatározott legyen, vagyis egyértelműen kitűnjék belőle, hogy leadója kit akar megválasztani. A „Sándort választom” szavazat pl. meghatározottnak tekintendő, ha a választható személyek közt csak Sándor van. Ha viszont több ilyen nevű személy van köztük, a szavazat semmis. Biztosan nem minősíthető meghatározottnak pl. az ilyen szavazat: „azt választom, akire a legtöbben fognak szavazni”.

512 Megjegyzendő, hogy a Codex szerint nem érvénytelen, ha valaki önmagára szavaz, sőt a jog ezt nem is tiltja. Ennek a lehetőségnek a meghagyása célszerűnek látszik, hiszen különben mindig vizsgálni kellene, hogy melyik szavazatot ki adta le. Más kérdés, hogy erkölcsileg helyes-e ilyet tenni. Egyébként az egyes választásokra vonatkozó részleges vagy külön szabályok kimondhatják a választó önmagára adott szavazatának érvénytelenségét.

f. A választás lefolyása

513 A választás megkezdése előtt ki kell jelölni a választók közül legalább két szavazatszedőt. Az ő feladatuk, hogy a szavazatokat összegyűjtsék, a választás elnöke előtt ellenőrizzék, hogy a cédulák száma (mivel a választás általában szavazócédulával történik) megfelel-e a választók számának, majd vizsgálják meg a szavazatokat (ellenőrizve

pl., hogy nincs-e köztük érvénytelen), végül közöljék, hogy ki hány szavazatot kapott (173. k. 1--2. §).

514 Ha a szavazatok megszámlálásakor kitűnik, hogy számuk felülmúlja a választók számát, a választás -- mint fentebb említettük -- érvénytelen (173. k. 1. §). Ha kevesebb a leadott szavazatok száma, mint az egybegyűlt választóké, ez nem teszi érvénytelenné a választást, mert csupán arra utal, hogy valaki nem élt szavazati jogával. Ezt pedig az egyetemes egyházjog lehetővé teszi[165].

515 A szavazási eredmények közlésének módját illetően több megoldás képzelhető el. A szavazatszedők az egész testület vagy csoport előtt felolvashatják az egyes szavazatokat, vagy táblára írhatják a neveket és a rájuk adott szavazatokat, de megtehetik pl. azt is, hogy az elnök előtt összeszámlálják, ki hány szavazatot kapott, s csak a végeredményt hirdetik ki a közösségnek. Nem elégséges viszont csupán a megválasztott nevét és a rá leadott szavazatok számát közölni a választókkal, hanem mindazok nevét ismertetni kell, akik szavazatot kaptak, a rájuk adott szavazatok számával együtt. Egyébként ugyanis nem tűnne ki, hogy ki hány szavazatot kapott. Márpedig a 173. k. 2. § ezt kívánja. A választáson valakinek be kell töltenie a jegyző szerepét.

516 A jegyzőt, hacsak más külön rendelkezés nincs, a szavazatszedők kijelölésének analógiájára (173. k. 1. §, vö. 19. k.), a választói testület vagy csoport jelöli ki. A jegyző, ugyancsak a szavazatszedők analógiájára[166], a választók egyike kell, hogy legyen (ám a 173. k. 4. § megfogalmazásából adódik, hogy nem lehet egyszersmind szavazatszedő is), de az egyetemes jog nem zárja ki azt sem (vö. 10. k.), hogy ezt a feladatot érvényesen olyan személyre bízzák, aki nem tartozik a választók közé[167]. A jegyzőnek a választásról jegyzőkönyvet kell készítenie, s ezt neki magának, valamint legalább az elnöknek és a szavazatszedőknek alá kell írniuk, s az illető választói testület levéltárában kell őrizni (173. k. 4. §). Magukat a választócédulákat viszont a választás végétével nem kell megőrizni, sőt az utólagos indiszkréciók elkerülése végett célszerű megsemmisíteni őket, bár elégetésüket a CIC már nem írja elő, mint az 1917-es CIC 171. k. 4. § tette.

517 A többséget és a több forduló megtartásának módját illető általános szabályokat a Codex a jogi személyekről szólva ismerteti (119. k. 1, 176. k.; ld. fent 19. §. 3. b).

g. A választás eredményének kihirdetése

518 Mint említettük, a szavazatszedőknek közölniük kell, ki hány szavazatot kapott (vö. 173. k. 2. §). Ezzel azonban a választás eredménye még nem nyer hivatalos kihirdetést. Erre akkor kerül sor, mikor a választói testület vagy csoport elnöke (tehát nem a választás elnöke, aki lehet más is, mint a csoport elnöke) kihirdeti, hogy a szükséges többségre vonatkozó előírások (119. k. 1 vagy az illető

választás külön szabályai) alapján, ki a megválasztott személy (176. k.). Ez a kihirdetés a testület egésze akaratának kinyilvánítása, vagyis a választás lényegi eleme, ezért szükséges a választás érvényességéhez (vö. 124. k. 1. §)[168].

h. A választás közlése és elfogadása

519 A választás eredményét rögtön közölni kell a megválasztott személlyel (177. k. 1. §). A közlés a választó testület vagy csoport elnökének feladata[169], bár ezt a CIC nem mondja ki kifejezetten, mégis erre kell következtetnünk a választás kihirdetéséről szóló előírás (vö. 176. k.) analógiájára (vö. 19. k.), hiszen eszerint a csoport nevében az elnök nyilatkozik. Ha a megválasztott jelen volt a választáson, több szerző szerint a közlés megtörténtehez elegendő a választás eredményének kihirdetése[170]. Az eredmény közlésének az a célja, hogy az érintett az értesüléstől számított nyolc nap hasznos határidőn belül jelezze a testület vagy a csoport elnökének, hogy elfogadja-e a megválasztását vagy sem (177. k. 1. §).

520 Ha a megválasztott a határidőn belül nem válaszol, a választásnak nincs jogi hatása (177. k. 1. §), vagyis az illető elveszti a választás következtében őt megillető jogot. Ugyanez történik akkor is, ha a megválasztott elutasítja a rá esett választást (177. k. 2. §). Az illető választásból eredő joga (a választás elfogadására) nem éled fel azáltal, hogy az elutasító válasz vagy a határidő lejártáig tartó hallgatás után utólag mégis elfogadja megválasztását. Megmarad viszont az a lehetőség, hogy ugyanazt a személyt rendes szavazással újra megválasszák (uo.). Az elutasítás, vagy a határidő lejártáig tartó hallgatás után a választóknak az erről való értesüléstől számított egy hónapon belül új választást kell tartaniuk (uo.). A 165. k. alapján úgy látszik, hogy ha az újabb választás megtartása előtt letelik a hivatal megürüléséről való értesüléstől számított három hónap határidő, a hivatalt egy egyébként csupán a választás megerősítésére jogosult hatóság, illetve megerősítést nem kívánó választás esetén az a hatóság, akire a betöltési jog hármlik, szabad adományozással töltheti be.

521 Ha a megválasztott a választást a határidőn belül elfogadja, akkor megerősítésre nem szoruló választás (pl. egyházmegyei kormányzó választása) esetén rögtön teljes joggal elnyeri a hivatalt, megerősítésre szoruló választás esetén pedig jogot szerez a hivatalhoz, vagyis arra, hogy megerősítést kapjon (178. k., 179. k. 2. §).

i. A választás megerősítése

522 Ahhoz, hogy a megerősítést elnyerje, a megválasztottnak, miután a választást elfogadta, kérnie kell a megerősítést az illetékes hatóságtól. Ha ezt a kérést a határidőn belül elmulasztja, és nem igazolja, hogy megfelelő akadály tartotta vissza, elveszíti minden jogát a megerősítéshez (179. k. 1. §), a választói testület vagy csoport pedig újra választhat, ha a 165. k. szerinti három hónap még

nem járt le.

523 A megválasztott kérésére a hatóság köteles megadni a megerősítést, ha az illetőt alkalmasnak találta (az objektív kánoni követelmények szerint, vö. 149. k. 1--2. §), és a választást jogszerűen végezték (179. k. 2. §).

524 Eszerint a hatóságnak mérlegelnie kell a feltételek meglétét (vö. 50. k.). Ha a feltételek bármelyike hiányzik, a hatóságnak meg kell tagadnia a megerősítést, de a választói testület vagy csoport a választás jogát nem veszti el az adott esetre, amíg a 165. k. szerinti három hónapos határidő le nem telt. Tehát ezen az időn belül új választás tartható.

525 A megerősítést írásban kell adni, bár az írásos forma csupán a bizonyíthatóság kedvéért kötelező, s nem a megerősítés érvényességéhez szükséges (179. k. 3. §, vö. 10. k.).

526 A megerősítésre a CIC nem szab külön határidőt. Mivel azonban ez nem is olyan határozat, melynek kiadását a törvény előírja, a hatóságnak legkésőbb három hónapon belül meg kell adnia (57. k. 1. §).

527 A megerősítés, akárcsak a többi végrehajtóra nem bízott egyedi határozat (vö. 54. k.), akkor lép hatályba, mikor az érintett személlyel közlik. Így a megválasztottal való közlés a megerősítés szerves része. A megerősítés közlése előtt a megválasztottnak tilos akár anyagi, akár lelki vonatkozásban beavatkozni az illető hivatal vezetésébe. Ha mégis megtenné, cselekménye érvénytelen (179. k. 4. §). A megerősítés közlésével viszont a megválasztott teljes joggal elnyeri a hivatalt, vagyis a jog és annak gyakorlása is megilleti, hacsak a jog másként nem rendelkezik, pl. azokban az esetekben, mikor a jogkör érvényes gyakorlásához még valamilyen külön követelmény, elsősorban a birtokbavétel (vö. pl. 382. k. 1. §) van előírva (179. k. 5. §).

j. A megegyezés útján végzett választás

528 A választás lefolyásáról mondottaktól (ld. fent 3. f) eltérő választási mód a megegyezés útján (per compromissum) végzett választás. Hacsak a jog vagy a szabályzat másként nem rendelkezik, ezt a formát minden választás során szabad alkalmazni, feltéve ha ehhez a módhoz minden választó egyhangúlag, írásban hozzájárult (174. k. 1. §). Mivel itt a választójog személyes gyakorlásáról való lemondásról van szó, ez minden választót egyénileg érint. Ezért szükséges, hogy mindenki jóváhagyja (vö. 119. k. 3; RJ 29 in VI°). Maga a megegyezés útján végzett választás abban áll, hogy a választók egy (!) vagy több alkalmas személynek adják át a választás jogát erre az esetre. Ezek végzik azután a kapott felhatalmazás alapján a választást mindenki nevében (174. k. 1. §).

529 A megbízottak személyének kiválasztásához -- ellentétben a

megegyezéssel választási mód mellett döntéssel, mely egyhangú kell, hogy legyen -- a választói testület többségi szavazata is elég (vö. 119. k. 1)[171].

530 A megbízottak lehetnek a választói testülethez tartozó vagy azon kívül álló személyek, de alkalmasoknak (174. k. 1. §) vagyis a szavazásra jogilag képeseknek (vö. 171. k. 1. §, 1336. k. 1. § 2) kell lenniük. Ha a testület vagy a csoport csak klerikusokból áll, a megegyezéssel megbízottaknak is klerikusoknak kell lenniük, különben a választás érvénytelen (174. k. 2. §).

531 A megbízottaknak a választásra vonatkozó jogszabályok (161-170. k.) szerint kell eljárniuk (174. k. 3. §). Ezeket azonban nem lehet mindig teljesen megtartani, hiszen nincs többség és szavazás, ha csupán egyetlen megbízottnak (vö. 174. k. 1. §) adták át a választás jogát. Ha pedig két vagy három megbízottat állítottak, nincs értelme a szavazatszedők kijelölésének.

532 A megegyezéssel megbízottak, mint általában az összes megbízottak (vö. pl. 42. k.), csak a kapott megbízás keretei közt járnak el érvényesen. Ezért érvénytelen a választás, ha nem tartják meg a megegyezésben a választási joguk gyakorlását rájuk ruházó választók által kikötött és a joggal nem ellenkező feltételeket (174. k. 3. §). Ha viszont a joggal ellentétes feltételeket kötöttek volna ki (pl. hogy a megbízottak csak két jogilag alkalmatlan személy közül választhatnak), ezek a feltételek semmisek (uo.), a megbízottak kijelölésére vonatkozó megegyezés és a megbízott vagy a megbízottak által a feltételek teljesítése nélkül végzett választás viszont érvényes.

533 Ha egyetlen megbízottat állítottak, és ezt a lehetőséget külön feltétel formájában nem zárták ki, a megbízott önmagát is választhatja a hivatalra. A CIC-ből elhagyták ugyanis a régi jognak azt a rendelkezését (1917-es CIC 172. k. 4. §), mely az ilyen választást érvénytelenné tette[172].

534 A megegyezés megszűnik és a szavazás joga visszaszáll a megegyezés megkötőire, ha: 1) a testület vagy a csoport még a választás megkezdése előtt visszavonja; 2) a hozzá fűzött feltételek valamelyike nem teljesül; 3) a megbízottak elvégezték ugyan a választást, de az valamilyen okból érvénytelen volt (175. k.).

535 A megegyezés útján végzett választást követő teendők azonosak a rendes választás utáni teendőkkel (ld. fent g, h, i pont).

4. A FELMENTÉSKÉRÉSSSEL VÁLASZTOTT SZEMÉLY ENGEDÉLYEZÉSE

a. A felmentéskéréssel egybekötött választás fogalma és lehetősége

536 A felmentéskéréssel egybekötött választás, vagy latinosan

posztuláció a választói testületnek a választási cselekmény keretében az illetékes hatósághoz intézett kérelme aziránt, hogy egy olyan személyt, aki kánoni akadály miatt nem választható meg, az akadály alól felmentsen és a hivatalt számára engedélyezze.

537 A felmentéskéréssel egybekötött választás a személy kiválasztásának kisegítő jellegű formája, hiszen olyan esetekben kerül rá sor, amikor a hivatalt egyébként választás útján kellene betölteni. Sajátossága, hogy ilyenkor a választók által legalkalmasabbnak tartott személy valamilyen kánoni akadály miatt nem nyerhetné el a hivatalt, s ezért az akadály alól felmentésre van szükség. Ebből következik, hogy nem kerülhet sor felmentéskéréssel egybekötött választásra, ha a kívánt személyt nem tisztán egyházjogi (pl. az előírt életkor hiánya), hanem isteni- vagy természetjogi akadály (pl. az értelem használatának hiánya) teszi képtelenné a hivatalra. Nem lehet posztulálni olyan jelöltet, akinek a hivatalra való alapvető jogképessége hiányzik (pl. aki nem tagja az adott szerzetes intézménynek, az felmentéskéréssel sem választható előljáróvá). A felmentéskéréssel egybekötött választás akkor lehetséges, ha az akadály alól felmentést lehet (vö. 85--86. k.) és szokás is adni (180. k. 1. §).

538 A felmentéskéréssel egybekötött választás a hivatal betöltésének bizonyos mértékig rendellenes formája (anomália), mely eltérést jelent az illető hivatalra való alkalmasság követelményeit meghatározó egyházi törvényekben kifejezett és az egyházi közösség javát előmozdítani hivatott irányulásoktól. Ezért a jog számos óvintézkedéssel szavatolja, hogy csak akkor kerülhessen rá sor, ha ennek a választók és a helyzet szempontjából valóban nyomós oka van.

539 Felmentéskéréssel egybekötött választást minden fajta választás helyett szabad tartani, kivéve ha a jog másként rendelkezik (180. k. 1. §), akár megerősítésre szorul a választás, akár nem (vö. 182. k. 1. §). Ám a megegyezés útján megbízott személyek nem végezhetnek felmentéskéréssel egybekötött választást, hacsak ez a megegyezésben kifejezetten nem szerepelt (180. k. 2. §).

b. A posztuláció érvényességének feltételei

540 A felmentéskéréssel egybekötött választáshoz nagyobb többségre van szükség, mint a rendes választáshoz. A posztuláció csak akkor érvényes, ha a jelölt a szavazatoknak legalább a kétharmadát kapta (181. k. 1. §). Ellentétben a régi joggal (1917-es CIC 180. k. 1. §), akkor sem elég a pusztán abszolút többség, ha a többi szavazatok nem valaki másra adott választási szavazatok, hanem érvénytelenek, vagy más jelöltre adott ugyancsak felmentéskéréssel egybekötött választási szavazatok.

541 A felmentéskéréssel egybekötött választás érvényességéhez ezenkívül az is szükséges, hogy a jelöltre szavazók kifejezetten kívánják az illetőt akkor is, ha nem felel meg bizonyos kánonjogi követelményeknek. Ezért a felmentéskéréssel egybekötött választás érvényességéhez a

szavazatot a felmentéskéréssel választom (postulo) vagy a választom vagy felmentéskéréssel választom (eligo vel postulo) formulával, illetve ezekkel egyenértékű szavakkal kell leadni (181. k. 2. §).

542 Ha tehát valakit kétharmados többséggel választottak, de nem a fenti formulákkal, hanem egyszerűen a név felírásával vagy a választom szó hozzáfűzésével, s az illetőről kiderül, hogy kánoni akadály miatt nem alkalmas a hivatalra, nem tekinthető felmentéskéréssel megválasztottnak.

543 Egyazon választási fordulón belül lehetséges, hogy egyesek kánonilag alkalmas személyre választási szavazatot, mások kánoni akadállyal terhelt jelöltre felmentéskéréssel egybekötött választási szavazatot adnak. Ha pl. 30 választó közül 12-en A-t választják, 18-an pedig B-t felmentéskéréssel választják, a szavazási menet eredménytelen. Ha B-t 20-an felmentéskéréssel választják, akkor ő a felmentéskéréssel megválasztott. Ha A-t 16-an (tehát az abszolút többség, vagyis több, mint a választók fele, vö. 119. k. 1) választják, ő a megválasztott személy. Ha a második szavazási menetben B 10 posztulációs, A 9 és C 8 választási szavazatot kapott, akkor a 119. k. 1. pontja szerinti harmadik menetben csak A és C vesz részt, mert ilyenkor a két legtöbb választási szavazatot elért személy közül kell választani.

c. A felmentéskéréssel egybekötött választás felterjesztése

544 A felmentéskéréssel egybekötött választás eredményét a választói testület vagy csoport elnökének (vö. 176. k.)[173] kérelemként hasznos nyolc napon belül fel kell terjesztenie az illetékes hatósághoz. Ha a hivatal betöltése egyébként megerősítésre szoruló választással történne, akkor ez az illetékes hatóság az, akire a választás megerősítése tartozna; ha pedig megerősítésre nincs szükség, akkor az a hatóság, aki a felmentés megadására jogosult (182. k. 1. §).

545 Ha a megerősítésre szoruló választás esetén a megerősítésre illetékes hatóság nem volna jogosult a felmentés megadására (mert pl. a felmentés egy felsőbb hatóságnak volna fenntartva), a választói csoport elnökének akkor is a megerősítő hatósághoz kellene felterjesztenie a felmentéskéréssel egybekötött választást, s ez a hatóság fordulna a felmentésért az arra jogosult másik hatósághoz (182. k. 1. §). Ám a megerősítésre illetékes hatóság nem köteles (vö. 182. k. 3. §) ezt a felmentést kérni akkor, ha amúgy sem áll szándékában megadni a „megerősítést” az akadály alól felmentést nyerő jelöltnek[174].

546 Ha a felterjesztés nem történik meg a határidőn belül, a felmentéskéréssel egybekötött választás hatályát veszti, a testület vagy csoport pedig erre az esetre elveszti választási jogát. Így a hivatalt szabad adományozás útján a jog szerint illetékes hatóság töltheti be. Nem veszti el azonban a választók jogukat az adott esetre, ha bebizonyosodik, hogy az elnököt a felterjesztéstől megfelelő

akadály tartotta vissza, vagy hogy a kellő időben való felterjesztést vétkes szándékból vagy gondatlanságból mulasztotta el (182. k. 2. §).

547 A felterjesztés jogi hatásai a következők: 1) A testület vagy csoport a felmentéskéréssel egybekötött választást már nem vonhatja vissza, hacsak az illető hatóság ebbe bele nem egyezik (182. k. 4. §). A felterjesztés előtt a felmentéskéréssel egybekötött választás az abszolút többség szavazata alapján (vö. 119. k. 1) visszavonható. 2) Az illetékes hatóságnak lehetősége nyílik az engedélyezésre. A hatóság azonban nem köteles a felmentéskéréssel egybekötött választás eredményét engedélyezni, s így az ilyen választás alapján a kijelölt személyt sem illeti meg semmiféle jog az engedélyezéshez (182. k. 3. §).

d. Az engedélyezés

548 Az illetékes hatóságnak azt az intézkedését, mellyel elfogadja a felmentéskéréssel egybekötött választást, engedélyezésnek nevezzük.

549 A hatóság az engedélyezésre, mint említettük nem köteles. Ha nem adja meg az „engedélyt”, a választás joga visszazáll a testületre vagy csoportra (183. k. 1. §), mégpedig -- eltérően a régi jogtól (1917-es CIC 182. k. 1. §) -- akkor is, ha a választók tudatosan olyan akadállyal terhelt jelöltet terjesztettek fel, amely alól nem lehet vagy nem szokás felmentést adni[175]. Nehezen bizonyítható ugyanis, hogy a választók tudatosan jártak el így[176].

550 Ha a hatóság a felmentéskéréssel egybekötött választás eredményét engedélyezte, ezt közölni[177] kell azzal, akit felmentéskéréssel megválasztottak, az illető pedig hasznos nyolc napon belül válaszolni köteles a 177. k. 1. § szerint (183. k. 2. §). Megjegyzendő, hogy erre a közlésre és válaszra -- eltérően a választás eredményének a megválasztottal való közlésétől, mely a megerősítés előtt történik -- csak az engedélyezés után kerül sor, mivel ezt megelőzően a jelöltet még semmilyen jog nem illeti meg. Ha a jelölt az engedélyezett posztulációt elfogadja, azonnal teljes joggal elnyeri a hivatalt (183. k. 3. §). Ha az illető hivatal jogkörének gyakorlásához a jog a birtokbavételt is előírja, ez természetesen ilyenkor is szükséges. Ha a jelölt az engedélyezett posztulációt elutasítja, a választás joga a választói testületre vagy csoportra száll vissza[178] (vö. 177. k. 2. §).

26. §. A HIVATAL ELVESZTÉSE

1. A HIVATAL ELVESZTÉSE ÁLTALÁBAN

551 Az egyházi hivatal megüresedik, ha elveszti birtokosát. Ennek egyik formája a hivatal viselőjének elhalálozása (vagy törvényes holttnak

nyilvánítása[179]). A hivatal elvesztésének viszont a Codex tudatosan (vö. Comm 14, 1982, 153)[180] csak a megüresedésnek azokat az eseteit nevezi, amikor a hivatal birtoklásának jogát továbbra is életben maradó személy veszti el.

a. A hivatal elvesztésének jogcímei

552 Az Egyházi Törvénykönyv (184. k. 1. §) a hivatal elvesztésének hat tipikus okát sorolja fel. Ezek: 1) Az előre megállapított idő letelte. Így a meghatározott időre adott hivatalokat (vö. pl. 477. k. 1. §, 494. k. 2. §, 624. k., 1422. k.) lehet elveszíteni. 2) A jogban meghatározott életkor elérése. Ilyen automatikus hivatalvesztésre a CIC-ben nincs példa, hiszen a római kúria központi hatóságait vezető bíborosok (354. k.), a megyés- és segédpüspökök (401. k. 1. §, 411. k.) vagy a plébánosok (538. k. 3. §) 75. életévük betöltésekor kötelesek ugyan lemondani, de ez nem olyan korhatár, amelynek elérésével magától elvesztenék hivatalukat. Ha pl. a 75. életévét betöltött plébános felszólítás után sem hajlandó lemondani, a megyéspüspök nem nyilváníthatja rögtön üresnek a hivalt, hanem le kell folytatnia az elmozdítási eljárást (vö. PCDecrI, Resp., 1978. VII. 7: AAS 70, 1978, 534), mégpedig a hatályos jog szerint az 1742. k. 1. §-ának megfelelően[181]. Az Ingravescentem aetatem kezdetű motu proprio viszont (1970. XI. 21, nr. II: AAS 62, 1970, 811) tartalmaz példát a korhatár elérésével való automatikus hivatalvesztésre, hiszen úgy rendelkezik, hogy a bíborosok 80. életévük betöltésével magánál a jognál fogva elvesztik bizonyos hivatalaikat. 3) A lemondás. 4) Az áthelyezés. 5) Az elmozdítás. 6) A megfosztás. A hivatalvesztés utóbbi négy módjára az alábbiakban még külön kitérünk.

553 A törvénykönyv szerint -- hacsak a jog másként nem rendelkezik -- a hivalt birtokosa nem veszti el a hivalt adományozó hatóság jogának megszűntével (184. k. 2. §). Mikor tehát ezt a jog mégis elrendeli (pl. az általános és a püspöki helynökök, ha nem segédpüspökök, elvesztik hivatalukat a püspöki szék megüresedésével, vö. 481. k. 1. §, 409. k. 2. §), a hivatal elvesztésének az általánostól eltérő, különleges módjával állunk szemben. Ilyenkor a hivatalvesztés automatikus.

b. Az automatikus hivatalvesztés hatálybalépéséhez szükséges közlés

554 A hivatalvesztés két automatikus módja (a megszabott idő letelte és az életkor elérése) esetén sem áll be a szó szoros értelmében automatikusan a hivatal elvesztése. Ez ugyanis csak akkor lép hatályba, mikor ezt az illetékes hatóság írásban közli (186. k.). Ha a hatóság -- akár szándékosan is -- a megszabott idő letelte után (akár hosszasan) hallgat, a közlésig az érintett személy hivatalában marad. A közlés a hivatalvesztés érvényességéhez, az írásbeli forma viszont -- mint több szerző hangsúlyozza[182] -- csupán a bizonyíthatósághoz, de nem az érvényességhez szükséges (vö. 10. k.).

555 Mikor a CIC a hivalt adományozó hatóság jogának megszűntével a

hivatal elvesztését rendeli el, ennek az automatikus hivatalvesztésnek csak akkortól van hatálya, mikor a hivatal birtokosa az adományozó hatóság jogának megszűntéről biztosan értesül (417. k.).

556 Mindezekben az esetekben azért kívánja meg a jog a hivatalvesztést automatikusan előidéző tény valamilyen hivatalos közlését, kinyilvánítását, illetve a róla való biztos értesülést a hivatalvesztés (teljes) hatálybalépéséhez, hogy ne maradjon bizonytalanság az érintett személyek hivatali ténykedésének érvényessége tekintetében.

c. A hatályba lépett hivatalvesztés közlése

557 Ha a bármilyen fajtájú hivatalvesztés hatályba lépett, ezt mielőbb tudtára kell adni mindazoknak, akiknek valamilyen joguk van a hivatal betöltésében való részvételre (pl. a választóknak, a bemutatási joggal rendelkezőnek) [184. k. 3. §]. Ez a közlés a hivatal betöltésére illetékes hatóság feladata [183] (vö. 162. k., 165. k.).

d. A „kiérdemesült” cím

558 A „kiérdemesült” vagy „érdemesült” (emeritus) tiszteletbeli cím. Azt jelzi, hogy viselője egykori hivatalát becsülettel és érdemeket szerezve látta el. Ennek a címnek a megadása a CIC szerint nem automatikus (kivéve a lemondott megyéspüspök számára, vö. 402. k. 1. §), s a hatóság nem is köteles ezt adományozni. Olyan arra érdemes személyeknek adható, akik hivatalukat a korhatár elérésével vagy elfogadott lemondással veszítették el (185. k.). A cím megadására az a hatóság illetékes, aki az illető hivatal betöltésére jogosult (vö. 189. k. 1. §) [184].

2. A LEMONDÁS

a. Fogalma

559 A lemondás (renuntiatio) a hivatal elvesztésének olyan módja, mely a hivatal viselőjének az erre illetékes hatóság előtt tett szabad akaratnyilvánításán alapul. Az akaratnyilvánítás tartalma az, hogy az illető meg kíván válni hivatalától. A legtöbb hivatalról való lemondás csak akkor eredményezi a hivatal elvesztését, ha a hatóság elfogadja. Bizonyos hivatalokról való lemondás azonban nem szorul elfogadásra (vö. 332. k. 2. §, 430. k. 2. §).

b. Lehetősége

560 A lemondás a hatályos egyetemes jog szerint általában mindig lehetséges, ha a hivatal viselője beszámítható állapotban van, és megfelelő oka van a lemondásra (187. k.).

561 A beszámíthatóság a lemondás érvényességének elengedhetetlen feltétele, hiszen enélkül a személy emberi cselekvésre képtelen. Aki

nem beszámítható, azt a hatóság elmozdíthatja, de le nem mondhat. A megfelelő ok nem a lemondás érvényességéhez, hanem csak megengedettségéhez szükséges (vö. 10. k.)[185]. Ám az elfogadásra szoruló lemondást a hatóságnak csak megfelelő és arányos ok esetén szabad elfogadnia (189. k. 2. §).

562 A lemondás lehetőségének általános megadása újdonság az egyetemes jogban. Az 1917-es CIC 184. k. még szólt azokról az esetekről, amikor különleges tilalom zárta el a lemondás lehetőségét.

c. Érvényességének feltételei

563 A lemondásnak teljesen önkéntesnek kell lennie, vagyis a jogtalanul elszenvedett, súlyos félelemből, megtévesztés vagy lényegi tévedés hatására végzett lemondás magánál a jognál fogva érvénytelen (188. k.). A lemondás érvényességéhez tehát ebben a tekintetben több szükséges, mint a jogcselekmények érvényességéhez általában (vö. 125. k. 2. §).

564 A simóniával végzett lemondás magánál a jognál fogva érvénytelen (188. k.).

565 A lemondásnak -- akár elfogadásra szoruló, akár nem -- az érvénytelenség terhe alatt az előtt a hatóság előtt kell történnie, amelyikre az illető hivatal betöltése (illetve legalább annak végső eleme, a hivatal átadása[186]) tartozik (189. k. 1. §).

566 A lemondás érvényességéhez szükséges, hogy írásban vagy két tanú előtt szóban végezzék (uo.).

d. Hatálybalépése

567 Az elfogadásra szoruló lemondás akkor lép hatályba, azaz akkor eredményezi a hivatal elvesztését, ha a hatóság elfogadja (189. k. 3. §). Egyes szerzők hangsúlyozzák, hogy a dolog természeténél fogva szükséges az is, hogy az elfogadást közöljék az érintettel[187], amint az 1917-es CIC 190. k. 1. §-a a hivatal megürüléséhez kifejezetten meg is kívánta. Különben a lemondó nem tudná, érvényesen jár-e még el tisztségében.

568 Ha a hatóság a lemondást három hónapon belül nem fogadja el vagy kifejezetten elutasítja, a lemondó az 57. k. 2. § szerint felfolyamodással élhet[188]. Ha három hónapon belül nem fogadták el a lemondást, az -- felfolyamodás hiányában -- érvényét veszti (189. k. 3. §), vagyis később már a hatóság nem fogadhatja el hirtelen a régi lemondást[189]. A 75. életévüket betöltött püspökök lemondását pl. a Szentszék el szokta fogadni, legfeljebb felkéri a püspököt, hogy maradjon meg hivatalában bizonyos ideig. Így lehetséges az, hogy ilyenkor a püspöknek nem szükséges újból lemondania ahhoz, hogy később a Szentszék felmenthesse.

569 Az elfogadásra nem szoruló lemondás akkor lép hatályba, mikor a lemondó a jog előírása szerint közölte (189. k. 3. §).

e. Visszavonása

570 A lemondást, amíg hatályba nem lépett, a lemondó visszavonhatja. Ha viszont már hatályba lépett, nem lehet visszavonni. Ilyenkor csupán az lehetséges, hogy a lemondó más jogcímen újra elnyerje a hivatalt, pl. újra kinevezzék (189. k. 4. §).

3. AZ ÁTHELYEZÉS

a. Fogalma és végzője

571 Az egyik hivatalból a másikba való áthelyezés (translatio) két cselekményt foglal magában: egy hivatal elvesztését (lemondás vagy elmozdítás alapján) és egy másik hivatal ezzel egyidejű átadását. Ezért áthelyezést csakis az végezhet, akinek joga van mind a két hivatal betöltésére (190. k. 1. §).

b. Oka és módja

572 Az áthelyezés történhet a hivatalban lévő személy beleegyezésével. Ilyenkor bármilyen megfelelő okból sor kerülhet rá, és nincs szükség különleges eljárási módra sem.

573 Ha az áthelyezés a hivatal viselőjének akarata ellenére történik, súlyos ok szükséges hozzá. Követni kell a jogban előírt eljárásmodot is, és mindig tiszteletben kell tartani az áthelyezendő személynek azt a jogát, hogy ellenérveit kifejtse (190. k. 2. §). A plébánosok áthelyezésére a CIC külön szabályokat közöl (1748--1752. k.), a büntetésből végzett áthelyezésre (1336. k. 1. § 4) a büntetőeljárás szabályai (1717--1731. k.) az irányadók. A legtöbb hivatal viselőjének áthelyezésére nincs külön eljárás. Ez egyesek szerint joghézag, amit ki kell tölteni[190], pl. a plébánosok áthelyezésére vonatkozó közigazgatási eljárás analógiájára. Megjegyzendő azonban, hogy a megyéspüspök egyházkormányzati hatalmának megléte, az egyházmegyén belüli intézkedési hatalma mellett teológiai alapon álló (vö. CD 8 a) jogvédelem szól (381. k. 1. §). Ha tehát ezt a hatalmat a jog vagy pápai intézkedés kifejezetten nem korlátozza, aligha indokolt egyéb korlátozó szabályt keresni.

574 Az áthelyezés hatálybalépéséhez, akár az érintett egyetértésével történik, akár akarata ellenére, szükséges, hogy írásban közöljék (190. k. 3. §).

c. Az előző hivatal megüresedése

575 Áthelyezéskor az előbbi hivatal csak akkor ürül meg, mikor volt viselője új hivatalát birtokba veszi, hacsak a jog (pl. a megyéspüspök

esetében, vö. 416. k., 418. k. 1. §) vagy az illetékes hatóság (pl. mikor egyszerre több személyt helyeznek át, és a 153. k. 1. § miatt ez nehézségbe ütközne, vagy plébánosok akaratuk ellenére való áthelyezésekor, vö. 1751. k.) másként nem rendelkezik (191. k. 1. §).

576 Az előző hivatallal járó díjazásban az áthelyezett mindaddig részesül, amíg új hivatalát birtokba nem vette (191. k. 2. §).

4. AZ ELMOZDÍTÁS

a. Fogalma és fajai

577 Az elmozdítás (amotio) a hivatal elvesztésének olyan módja, melynek során a személy az illetékes hatóság határozatával vagy valamilyen -- nem közvetlenül a hivataltól való megváltásra irányuló -- cselekményének következményeként magánál a jognál fogva úgy veszti el hivatalát, hogy nem kap egyszersmind másikat helyette.

578 Az elmozdításnak, mely nem büntetés a szó szaknyelvi értelmében, nem feltétele, hogy az elmozdított személy valamilyen büntetendő cselekményt kövessen el, ám ezt nem is zárja ki. A 194. k. 3. száma szerinti automatikus hivatalvesztés pl. olyan cselekmény következménye, melyet az 1394. k. 1. § büntet (bár nem ezzel az automatikus hivatalvesztéssel, hanem más büntetéssel).

579 Az elmozdítás fő fajtái a fentiek értelmében: 1) az illetékes hatóság határozatával történő elmozdítás, melynek végzésére általában (a 190. k. 1. § analógiájára) az a hatóság jogosult, aki a hivatalt betöltheti[191]; 2) a magánál a jognál fogva végbemenő elmozdítás (vö. 192. k.), melynek okait a jog kimerítően felsorolja (vö. 194. k.).

b. A határozatilag végzett elmozdítás oka és módja

580 A határozati úton történő elmozdításhoz, ha a hivatalt meghatározatlan időre adták, vagy meghatározott időre ugyan, de ez még nem telt le, a 624. k. 3. § szerinti esetek kivételével, súlyos ok (vö. pl. 1741. k.) szükséges, és meg kell tartani a jogban megszabott eljárásmodot is (193. k. 1--2. §). Ilyen külön eljárást a CIC a plébánosok (1740--1747. k.) és utalásszerűen az egyházmegyei vagyongazdálkodók (494. k. 2. §) elmozdítására ír elő.

581 Az olyan hivatalokból, amelyeket valaki a jognak megfelelően az illetékes hatóság józan belátására bízva kapott, vagyis amelyekről a jog hangsúlyozza, hogy viselőjük a hatóság józan belátása szerint vagy szabadon, illetve megfelelő okból (pl. általános helynök: 477. k. 1. §; káplán: 552. k.; templomigazgató: 563. k.) elmozdítható[192], az elmozdításhoz csupán megfelelő ok szükséges. Az elmozdítás ilyenkor az illetékes hatóság megítélése szerint történik (193. k. 3. §). Külön eljárásmod nincs megszabva.

582 Mindig tiszteletben kell tartani azonban a szerződésből származó szerzett jogokat (192. k.). Ez az előírás többek szerint[193] a harmadik személyekkel (pl. magániskolák fenntartóival, ha valahol ilyenek működnek) kötött szerződésekre vonatkozik.

583 Az elmozdítási határozat csak akkor lép hatályba, ha írásban közlik (193. k. 4. §).

c. A magánál a jognál fogva történő elmozdítás oka és módja

584 Magánál a jognál fogva (194. k. 1. §) azok vannak elmozdítva hivatalukból, akik: 1) elvesztették a klerikusi állapotot (még akkor is, ha olyan hivatalban voltak, amit egyébként világi is viselhet)[194]; 2) nyilvánosan (vagyis bizonyíthatóan, nem titkosan, de nem feltétlenül hivatalos, formális cselekménnyel[195]) elhagyták a katolikus hitet vagy az egyház közösségét; 3) klerikus létükre, akár csak polgárilag is, házasságkötést kíséreltek meg.

585 Maga az elmozdítás az itt felsorolt tények megvalósulásával automatikusan beáll. Ahhoz, hogy foganatosítani lehessen, az első esetben már semmi további lépés nem szükséges, mert a klerikusi állapot elvesztésének ténye mindig hatósági intézkedéssel áll be (290. k.). A második és a harmadik esetben a tény megvalósulását követnie kell az illetékes hatóság hivatalos nyilatkozatának, amely megállapítja, hogy az elmozdítás az illető tényállás megvalósulása miatt beállt. Csak ezután lehet az elmozdítást foganatosítani (194. k. 2. §), pl. mást kinevezni az adott hivatalra.

d. Gondoskodás az elmozdított személyről

586 A magánál a jognál fogva elmozdított személy iránt az egyházat semmilyen ellátási kötelezettség nem terheli. Egyébként ugyanez vonatkozik azokra is, akiket büntetésből megfosztanak (ld. alább) hivataluktól[196].

587 Akit az illetékes egyházi hatóság határozata mozdít el, annak ellátásával kapcsolatban különböző kötelezettségei lehetnek az egyháznak aszerint, hogy milyen hivatalt töltött be az illető, és mik a személyes körülményei (többek közt olyanok is, amelyek okot adhattak az elmozdításra, pl. öregség, betegség). Az általános elv az, hogy ha olyan hivatalból mozdítanak el valakit határozatilag, mely a megélhetését biztosította[197], akkor az elmozdító hatóságnak -- kellő ideig, vagyis amíg pl. az illetőnek lehetősége nem nyílik arra, hogy másként tartsa fenn magát[198] -- gondoskodnia kell az elmozdított személy ellátásáról, kivéve ha ez más módon megoldott (pl. nyugdíjazottak vagy szerzetes intézményük által ellátott rendtagok[199] esetében) [195. k.].

588 Az egyházi hivatal jelenlegi fogalma sok olyan világiak által is viselhető hivatalt tesz lehetővé, amely nem főfoglalkozás, nem a

megélhetés alapja. Mint már említettük (ld. fent 23. §. 1), az egyházi munkaviszonyban levő világiak nem mind rendelkeznek kánonjogi értelemben vett hivattal, viszont lehetséges egyházi hivatal, melyet viselője „társadalmi munkában” lát el. A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata (16--26. §: Bp. 1986, 13--17) szerint hazánkban a lelkipásztori kisegítők vagy egyházi munkaviszonyban vannak, s akkor a hatályos (állami) munkajogi és társadalombiztosítási jogszabályok követendők velük kapcsolatban (16. § [1] és [3]), vagy időszakos, illetve ellenszolgáltatás nélküli társadalmi munkában végzik tevékenységüket. Ez utóbbi esetben viszont, még ha ez a tevékenység esetleg egyházi hivatalnak volna is tekinthető (ami bizonyára csak igen ritka esetben fordul elő), nem ez az illető megélhetésének alapja, ezért az egyházat az elmozdítás után ellátási kötelezettség a 195. k. szerint nem terheli. Általánosságban elmondható, hogy az esetleg egyházi hivatalt viselő világiak elmozdításakor a Magyar Katolikus Püspöki Kar rendelkezéseiben -- a 231. k. 2. §-ának megfelelően -- recipiált világi munkajogi és társadalombiztosítási jogszabályok megtartása révén „más módon” gondoskodás történik az illetők ellátásáról, ezért velük szemben ezen túlmenő kötelezettsége az egyháznak hazánkban a 195. k. alapján nincs.

589 Az egyházi szolgálatot teljesítő klerikusokról a 281. k. 2. § szerint betegség, munkaképtelenség vagy öregség esetén amúgy is gondoskodni kell, a világi jövedelemmel rendelkező nős diakónusokra vonatkozó kivételtől eltekintve (281. k. 3. §). Ha azonban valakit nem ilyen okból mozdítanak el hivatalából, egyéb megoldás híján, az elmozdító hatóságot terheli az ellátási kötelezettség. Ez azonban csak addig tart, amíg az illetőnek alkalma nem nyílik másképpen fenntartania magát. Ha tehát felajánlanak neki egy újabb egyházi hivatalt, állást vagy ellátást pl. valamelyik plébánián, s -- bár lehetősége volna rá -- nem fogadja el, a hatóság nem köteles az elmozdított által kívánt formában folyósítani az ellátást, hisz a 195. k. ezt amúgy is csak átmeneti („kellő ideig”) és szükségmegoldásnak („hacsak...más módon...nem”) szánja.

5. A MEGFOSZTÁS

590 A hivataltól való megfosztás (privatio) olyan elmozdítás, melyet büntetendő cselekmény büntetéseként végeznek (196. k. 1. §). Módját és hatálybalépését a büntetőjogi kánonok előírásai (1341--1353. k.) szabályozzák (196. k. 2. §).

591 A hivataltól való megfosztást az 1336. k. 1. § 2. száma a jóvátevő büntetések közt sorolja fel. Egyes szerzők hangsúlyozzák[200], hogy mivel ez végleges érvényű (örökre szóló) jóvátevő büntetés, csak törvényben lehet kilátásba helyezni, nem pedig parancsban (1319. k.), s kiszabni sem lehet határozatilag, hanem csupán büntető perben, ítélettel (1342. k. 2. §). A megfosztásnak ez a fokozott megnevezítése a hivatalt viselő személy védelmét szolgálhatja. Kérdés azonban, hogy

mennyire hatékonyan teszi ezt, hiszen az egyházi hatóságoknak -- és éppen az egyházi közösség elemi érdekeinek védelmében -- rendelkezésére áll az elmozdítás könnyebben alkalmazható eszköze. Ezért megfosztási perek hazánkban általában nincsenek. Ilyennek gyakorlatilag inkább csak olyan, a plébánosnál is nagyobb stabilitással rendelkező hivatalok esetében lehet értelme, amelyekből az egyszerű elmozdítás jogi nehézségbe ütközik. A megyéspüspöki szék megüresedésének fajtái közt pl. a 416. k. az egyszerű elmozdítást nem említi, hanem csupán a megfosztást (privatio).

=====

=====

27. §. AZ ELÉVÜLÉS ÉS AZ ELBIRTOKLÁS

592 Az Egyházi Törvénykönyv I. könyvének két utolsó (X--XI.) címe az időnek a jogviszonyokra gyakorolt hatását érintő két fontos kérdéskört tárgyal: az elévülés és elbirtoklás témáját, valamint -- a jogok keletkezésével és megszűnésével kapcsolatos határidőkre való tekintettel -- az időszámítás, különösen a határidők kiszámításának módját.

27. §. AZ ELÉVÜLÉS ÉS AZ ELBIRTOKLÁS

1. ALAPFOGALMAK

593 Az elévülés és az elbirtoklás olyan pozitív jogi (tehát nem „természetjogi”) jogintézmény, amelynek révén a személy alanyi jogokat szerez vagy elveszít, illetve kötelezettségektől szabadul meg (vö. 197. k.) egy megszabott időtartam elteltével, a jog előírásai szerint. Célja a jogok és kötelezettségek bizonytalanságának elkerülése. Aki jóhiszeműen sajátjaként birtokol valamit, vagy gyakorol egy jogot, annak egy bizonyos idő elteltével a jogrend megadja ehhez az addig hiányzó jogalapot (pl. a tulajdonjogot). Hasonlóképpen megszűnhetnek olyan jogok, amelyeket egy bizonyos időn át nem gyakoroltak.

594 A CIC-ben használt praescriptio szónak a magyar jogi nyelvben két megfelelője van: az elévülés és az elbirtoklás. Az előbbi alanyi jogok elvesztésének, illetve kötelezettségektől való megszabadulásnak (praescriptio extinctiva), az utóbbi pedig alanyi jogok szerzésének (praescriptio acquisitiva) a módja. Egy jog elévülése gyakran összekapcsolódik az annak megfelelő elbirtoklással más személy részéről. Ezért érthető, hogy a latin kánonjogi nyelv egyetlen kifejezést alkalmaz rájuk.

2. A VILÁGI JOG KANONIZÁLÁSA

595 Az elbirtoklás és az elévülés jogintézményét az egyház úgy teszi magáévá, ahogyan az egyes országok világi jogában szerepel, vagyis átveszi annak előírásait a jogok ilyen módon való megszerzésére vagy

elvesztésére képes alanyok, az elbirtoklásnak, illetve elévülésnek alávetett dolgok és jogok, a birtoklás, illetve a gyakorlás feltételei, a törvényszabta idő, az elbirtoklás, illetve az elévülés hatása stb. tekintetében[201], viszont fenntart bizonyos, a Codexben meghatározott kivételeket (197. k.). Amikor tehát a CIC sajátos előírást tartalmaz valamilyen ide vonatkozó kérdésről, akkor az abban érintett pontokban nem a világi jogszabályt veszi át.

596 Hazánkban az elbirtoklást a Ptk 121--124. §-a szabályozza. Eszerint (121. §) az elbirtoklási idő tíz év.

3. A CIC SAJÁTOS ELŐÍRÁSAI AZ ELÉVÜLÉSRŐL ÉS AZ ELBIRTOKLÁSRÓL

a. Jóhiszeműség

597 Az egyházjog az elbirtoklás (és az elévülés) érvényességéhez megkívánja, hogy az ne csupán kezdetben, hanem az előírt idő egész tartama alatt jóhiszemű legyen (198. k.). A jóhiszeműség itt a más dolgát birtokló, illetve az őt meg nem illető jogot gyakorló személynek az a meggyőződése, hogy az adott dolgot jogosan birtokolja sajátjaként, illetve jogosan él valamilyen joggal, mivel hibáján kívül nincsen tisztában jogcímének elégtelenségével (pl. jóhiszeműen vásárolt lopott holmit). A világi jogrendek gyakran csak a birtoklás, illetve gyakorlás kezdetén kívánnak jóhiszeműséget, s megelégszenek a csupán „jogi” (a jogszabályokban meghatározott) jóhiszeműséggel. Az egyház viszont erkölcsi értelemben vett (a jogcímről való lelkiismereti meggyőződésen alapuló) jóhiszeműséget kíván[202]. Kivételt képez a bűncselekmény (bűnvádi kereset) elévülése (1362. k., vö. 198. k.). Ehhez ezek szerint nem szükséges, hogy az elkövető lelkiismeretben meg legyen győződve, hogy neki büntetlenség jár, bár büntetendő cselekményt követett el.

598 A gyakorlatban ennek a lelkiismereti jóhiszeműségnek az igazolása nem könnyű. A hatóságok mérlegeléséhez pl. a nem tudással kapcsolatban a 15. k. 2. § szerinti vélelmek lehetnek irányadók[203].

b. Sajátos elévülési, illetve elbirtoklási feltételek

599 Bizonyos személyek egyes jogaira nézve a Codex sajátos elévülési, illetve elbirtoklási időt szab meg. Ez az Apostoli Szentszék ingatlanai, értékes ingóságai, valamint akár személyi, akár dologi keresetei és jogai vonatkozásában száz év, más hivatalos egyházi jogi személyek ugyanilyen javai és jogai tekintetében harminc év (1270. k.). Az egyházi büntetendő cselekmények, illetve a rajtuk alapuló bűnvádi keresetek általában három év alatt évülnek el (1362. k. 1. § az ott felsorolt kivételekkel), a büntetések, vagyis a büntetés végrehajtása iránti keresetek pedig a büntető ítélet vagy határozat jogerőre emelkedésétől számított ugyanennyi idő alatt (1363. k.).

600 Az elbirtoklásra képes alanyról ad külön szabályt az 1269. k. Eszerint hivatalos egyházi jogi személy tulajdonában lévő szent, azaz

felszentelt vagy tartósan szent jelleget adó módon megáldott[204]
dolgokat elbirtoklás útján csakis másik hivatalos egyházi jogi személy
szerezhet meg.

c. Elbirtoklásnak, illetve elévülésnek alá nem vetett jogok és
kötelezettségek

601 A 199. k. szerint nincsenek alávetve elbirtoklásnak, illetve
elévülésnek:

602 1) A természetes vagy tételes isteni törvényből fakadó jogok és
kötelezettségek. Tehát nem évülhet el pl. a házastársi hűség
kötelezettsége (vö. 1056. k.), nem birtokolhatja el a jogot a többi
szentségekhez az, aki nincs megkeresztelve (vö. 842. k. 1. §), stb.

603 2) Azok a jogok, melyeket csak pápai kiváltsággal lehet
megszerezni. Ezért elbirtoklással nem szerezhet senki jogot pl. az
Apostoli Szentszéknek fenntartott felmentések megadására.

604 3) Azok a jogok és kötelezettségek, melyek közvetlenül a
krisztushívők lelki életére vonatkoznak. Aki tehát pl. tartósan nem
ünnepli meg a kötelező ünnepeket (vö. 1246. k.), vagy sok éven át nem
járul szentáldozáshoz (920. k. 1. §), ezzel még nem mentesül a
kötelezettség alól.

605 4) Az egyházi területi egységek (pl. plébániák, egyházmegyék)
biztos és kétségtelen határai.

606 5) A misepénzek és misekötelezettségek. Ha misepénz felajánlásával
misét kértek, a pénz megfizetésének kötelezettsége, illetve az
elfogadott misepénznek megfelelően az adományozó szándékára a mise
felajánlásának kötelezettsége nem szűnik meg elévüléssel, de ez --
egyes szerzők szerint[205] -- nem zárja ki, hogy más alanyra szálljon
át ilyen módon a kötelezettség. Tehát a kötelezettség megszűnését és
nem átháramlását zárja ki a jog.

607 6) Olyan egyházi hivatal (ti. maga a hivatal egésze, birtoklása,
nem egyes hozzá tartozó jogok, s nem is a hivatal adományozásának
joga), amely a jog szerint az egyházi rend szentségének gyakorlását
kívánja[206].

608 7) Az ellenőrző jellegű kánoni látogatáshoz való jog és az
engedelmességi kötelezettség. Ezek elbirtoklás, illetve elévülés révén
átszállhatnak más alanyra, tehát lehetséges, hogy más egyházi hatóság
váljék jogosulttá a látogatás végzésére, vagy másnak lesznek kötelesek
az alárendeltek engedelmeskedni. Viszont ilyen módon nem szűnhet meg a
látogatási jog, és nem fordulhat elő az sem, hogy a krisztushívők
elévülés folytán senkinek sem tartozzanak engedelmességgel (199. k. 7).

=====

=====

28. §. AZ IDŐSZÁMÍTÁS

1. A KÁNONI IDŐSZÁMÍTÁS ALKALMAZÁSI TERÜLETE

609 A Codex a 200--203. kánonban általános elveket szögez le az egyházi jogi időszámítással kapcsolatban, de egyben fenntartja annak lehetőségét is, hogy a jog az idő számítását illető kérdésekben kifejezetten ezektől a szabályoktól eltérően rendelkezzen (200. k.). Ilyen eltérő rendelkezésekre egyrészt a liturgikus szabályokban találunk példát, másrészt azokban az esetekben, amikor az egyház jog az egyháztól esetleg eltérő időszámítási módot is tartalmazó világi jogot kanonizálja (vö. pl. 22. k., 197. k., 1290. k.).

2. A FOLYAMATOS ÉS A HASZNOS IDŐ

610 Folyamatos időnek (*tempus continuum*) azt az időt nevezzük, amiben nincs megszakítás (201. k. 1. §). Ha a folyamatos idő telésének feltétele megszűnik, számítását nem lehet később a zavartalanul eltelt részhez hozzáadva folytatni, hanem csak újra kezdeni. Ha pl. az elbirtoklási idő egy részének letelte után az elbirtoklás feltételei egy időre megszűntek, majd újra beálltak, újra kell kezdeni számítását (vö. 198. k.).

611 Hasznos időn (*tempus utile*) azt az időt értjük, ami úgy illeti meg (határidőként) a jogát gyakorló vagy érvényesíteni kívánó személyt, hogy nem telik számára, ha nem tud jogáról[207], vagy arról, hogy a határidő elkezdődött[208], vagy nem képes gyakorolni jogát (vö. 201. k. 2. §). A hasznos határidő tehát megszakadhat, majd folytatódhat. Nem foglalja magában pl. a fizikai (pl. betegség), illetve jogi akadályoztatás (pl. az ítélet szövegének hiányában valaki nem tud fellebbezni az 1634. k. szerint) napjait. A hasznos idő megszakadásával összefüggésben csak a cselekvés lehetetlenségének napjait kell számolni, nem pedig óráit és perceit, hiszen a nap folyamatos időtartam (202. k. 1. §).

612 Mivel az idő természete szerint folyamatosan telik, többen hangsúlyozzák, hogy általában az időtartamokat az egyházjogban, ha a törvény külön kifejezetten vagy bennfoglaltan nem jelzi, folyamatosnak kell tekintenünk[209] (pl. a diakonátus és a papszentelés közti hathónapos időköz: 1031. k. 1. §; az ideiglenes szerzetesi fogadalomban töltendő időt: 655. k., 657. k. 2. §). Ha viszont olyan határidőről van szó, melyet valakinek valamilyen cselekvésre engedélyeznek, ezt hasznosnak szokás vélelmezni, hiszen ez az idő a cselekvésre való, így méltánytalannak tűnik beleszámítani azokat a napokat, amikor az érintett, hibáján kívül, nem képes cselekedni (vö. pl. 1467. k.) [210].

613 Egyesek a folyamatos és a hasznos időn kívül megkülönböztetnek

megszakítható időt is, vagyis olyat, amelynek részletekben való felhasználása nem a cselekvés lehetetlenségétől, hanem a cselekvő akaratától függ. Ilyen pl. a püspököt, a plébánost vagy a káplánt megillető szabadság ideje (vö. 410. k., 533. k. 2. §, 550. k. 3. §)[211].

3. AZ EGYES IDŐEGYSÉGEK

614 Noha a CIC használja olykor az órát is mint időegységet (pl. a szentségi böjt kapcsán, vö. 919. k. 1. §), külön meghatározást csak a nap, a hét, a hónap és az év számításához ad. Az óra jelentését a jog - úgy tűnik -- közismertnek tekintí (17. k.).

615 A nap a jogban 24 órából álló folyamatos időtartam, melyet -- hacsak kifejezett ellenkező előírás nincsen -- éjféltől kell számítani (202. k. 1. §). Vagyis nem kell a már megkezdett nap óráit számolni, hanem a határidőt a kezdetét jelentő esemény utáni éjféltől kell számítani.

616 A hét 7, a hónap 30, az év pedig 365 napból álló időtartam, hacsak nincs jelezve (akár bennfoglaltan, a hónap vagy év naptári megjelölésével, pl. „április 15-étől számított egy hónapon belül”, „a jövő évben”, vö. 1917-es CIC 34. k. 7. §), hogy a hónapot és az évet úgy kell venni, ahogyan a naptárban vannak (202. k. 1. §). Ha az idő folyamatos, a hónapot és az évet mindig úgy kell számítani, ahogyan a naptárban vannak (202. k. 2. §). Aki tehát pl. február 20-án született, az hét év múlva február 20-án tölti be hetedik életévét függetlenül attól, hogy időközben egy vagy két szökőév (illetve február 29-e) volt-e.

4. A HATÁRIDŐK KEZDETE ÉS VÉGE

617 Hacsak a jog kifejezetten másként nem rendelkezik, vagy a határidő kezdete egybe nem esik a nap kezdetével (vagyis éjféllal, vö. 202. k. 1. §), a határidőbe a kezdő nap nem számít bele (203. k. 1. §), a záró nap viszont -- ellenkező rendelkezés hiányában -- beleszámít. Ezért pl. a nagykorú személyek jogaival ki-ki csak a tizennyolcéves születésnapját követő éjféltől élhet.

618 A kezdő- és záró nap számításának fenti módja következtében, ha a határidő egy vagy több hétből áll, a hétnek a kezdő nappal azonos napja leteltével, ha egy vagy több hónapból vagy évből áll, az utolsó ugyanolyan számú nap leteltével ér véget. Ha a hónapnak nincs ugyanolyan számú napja, mint a határidő kezdő napja, a határidő a hónap utolsó napjának elteltével végződik (203. k. 2. §). Tehát pl. a január 29-én, 30-án vagy 31-én kezdődő egyhónapos határidő február 28-án jár le, vagy szökőévben február 29-én.

=====

=====

29. §. A KRISZTUSHÍVŐK ÁLTALÁBAN

619 A II. Vatikáni Zsinat, különösen az egyházzal szülő hittani rendelkezés központi szerepet tulajdonít egyháztanában az Isten népe fogalmának (vö. pl. LG 9--17). Ez az egyházkép nemcsak nagy tekintéllyel rendelkezik, a Bibliában és a keresztény hagyományban fellelhető gyökerei miatt, hanem a törvényhozó számára is a legalkalmasabbnak tűnt az egyház intézményes vonatkozásainak kifejezésére. Lehetővé teszi ugyanis az új ekkleziológiai távlatok és tevékenységi szempontok kibontakoztatását és a jogszabályok nyelvére való lefordítását, de egyben felhívja a figyelmet arra is, hogy az egyház titok, misztérium, mely nem tárgyalható a maga egészében a valóság társadalmi-jogi szintjén.

620 Ezek szerint az egész egyházjog Isten népének joga. Az Egyházi Törvénykönyv II. könyve mégis „Az Isten népe” címet viseli. Ez azzal magyarázható, hogy benne különösen is a személyeknek Isten népében elfoglalt helyéről, ott betöltött szerepéről van szó, valamint a hierarchikus közösségben való együttműködésükről és a megszentelt, illetve az apostoli élet intézményes formáiról. Olyan témákról tehát, amelyeket korábban többen -- különösen a német egyházjog-tudomány hagyományát követők -- az alkotmányjog (lásd fent 1. §. 2. c) körébe szoktak sorolni. Megjegyzendő, hogy a CIC reformja során a II. könyv anyagának egy része eleinte az Egyházi Alaptörvény tervezetében szerepelt, melynek önálló, alkotmányjellegű kihirdetésétől a törvényhozó végül is eltekintett (lásd fent 6. §. 2).

29. §. A KRISZTUSHÍVŐK ÁLTALÁBAN

1. A KRISZTUSHÍVŐ FOGALMA ÉS JOGÁLLÁSA

621 A krisztushívők (christifideles) kifejezés az összes megkeresztelteket jelöli, különbségtétel nélkül (204. k. 1. §). Tehát nem a személyes hitbeli meggyőződést vagy annak hiányát tartja szem előtt, bár annak is lehet jogi jelentősége (vö. 205. k.), hanem azt a lét rendjében végbemenő (ontológiai) alapvető változást, amit a keresztség idéz elő az emberben. A hatályos kánonjogban a természetes személy és a krisztushívő fogalma egybeesik (lásd fent 18. §. 1. b)[1]

622 A krisztushívőkről a CIC teológiai összefüggésbe állítva beszél. A II. Vatikáni Zsinat tanítására támaszkodva kijelenti róluk, hogy a maguk módján mindnyájan részesévé váltak Krisztus papi, prófétai és királyi feladatának, s állapotuknak megfelelően hivatást kaptak annak a küldetésnek gyakorlására, melynek teljesítését Isten az egyházra bízta (204. k. 1. §; vö. LG 9--17, 31, 34--36; AA 2, 6, 7, 9, 10). Ez a közös küldetés a teológiai alapja a krisztushívők alapvető egyenlőségének. Az alapvető egyenlőség elvét a 280. k. kifejezetten is kimondja. Eszerint az összes krisztushívők között egyenlőség uralkodik méltóságuk és cselekvésük tekintetében (vö. LG 32c). A hatályos egyházjog tehát nem az egyenlőtlen, hanem az alapvetően egyenlő tagokból álló társaság

eszméjéből indul ki.

623 Az egyenlő méltóság jogilag egyenlő személyiséget, jogalanyiságot jelent (vö. 96. k.): az összes krisztushívők kötelességei és jogai mindenkire egyaránt vonatkoznak. Nem lehet valaki többé, más pedig kevésbé személy a megkeresztelték közül. A cselekvésben, tevékenységben való egyenlőség arra utal, hogy mindnyájan Krisztus testének építésére hivatottak. A jog senkit sem kárhoztat passzív szerepre az egyházban. Az egyes krisztushívők apostoli tevékenységének módját állapotuk és konkrét feladatkörük határozza meg (208. k.)[2].

624 Ez az egyenlőség az egyház hierarchikus közösségében áll fenn. Krisztus hármaskörében ki-kik a „maga módján”, „állapotának megfelelően” (204. k. 1. §) részesedik (vö. LG 32; 207. k. 1. §). Krisztus testének építésén mindenki „állapotának és feladatának megfelelően” fáradozik (208. k.). Ennyiben a tagok között egyenlőtlenség érvényesül. Ez az egyenlőtlenség azonban funkcionális jellegű.

625 A krisztushívők általános jogaiban és kötelességeiben való részesedés (a jogok gyakorlásának lehetősége) annyiban illeti meg az egyes megkereszteltet, amennyiben közösségben (communio) vannak a katolikus egyházzal, és amennyiben nem sújtják őket bizonyos büntetések (96. k.). Ebben az összefüggésben, nem pedig a teljes egyháztan önálló kifejtése céljából szól az Egyházi Törvénykönyv arról, hogy az egyház, Krisztus teste, melynek a krisztushívők a keresztséggel tagjaivá váltak, hogyan áll fenn, hogyan azonosítható itt a földön, s hogyan határozható meg jogilag, hogy ki van vele közösségben.

626 Az egyház nem csupán lelki társaság, hanem látható társaság is. Ebben a világban „mint alkotmányos és rendezett társaság a katolikus egyházban áll fenn, vagyis a Péter utóda meg a vele közösségben élő püspökök által kormányzott egyházban” (204. k. 2. §; CCEO 7. k. 2. §; LG 8b)[3]. Ezen a földön azok a megkeresztelték vannak benne teljesen a katolikus egyház közösségében, „akik annak látható társaságában kapcsolódnak Krisztushoz, mégpedig a hitvallás, a szentségek és az egyházkormányzat kötelékével” (205. k.; vö. LG 14b). A katolikus egyházzal való teljes közösség teológiai és egyben jogi valóság. Kritériumainak (hitvallás, szentségek, egyházkormányzat) idézett felsorolása megmarad a jog síkján. Ezek az elemek ugyanis külsőleg igazolható, megállapítható tényezők.

627 Az egyházhoz való tartozásnak, a vele való azonosulásnak, az érzelmi, személyes és kegyelmi közösségnek számos (szociológiai, pszichológiai, teológiai) dimenziója van. Akiben megvan Krisztus Lelke, aki a kegyelem állapotában él, az kapcsolódik a legtökéletesebben az egyház titokzatos életáramába[4]. Amikor az Egyházi Törvénykönyv az egyházzal való közösségről beszél (vö. 96. k.), akkor a katolikus egyházzal való látható közösséget érti rajta[5]. Ennek kritériumai pedig csakis azok, amelyekről az imént szó volt. Aligha érthetünk tehát

egyét azokkal a szerzőkkel (pl. Libero Gerosával), akik a Lumen gentium 14b pontjára hivatkozva (ahol az egyházba való teljes beépülés, incorporatio, de nem a teljes közösség elemének tűnik az is, hogy az adott személy „az Úr Lelkét bírja”, amit egyesek a kegyelem állapotával azonosítanak, mások viszont -- helyesebben -- a keresztség elnyerésére vonatkoztatnak[6]) azt állítják, hogy a katolikus egyházzal való teljes közösséghez a kegyelem állapota is szükséges. Csakhogy -- mint maga Karl Rahner is hangsúlyozza[7] -- annak állítása, hogy a megszentelő kegyelem állapotát elvesztett bűnösök nem tartoznak az egyházhoz, valódi eretnokség. Ugyanakkor a kegyelem állapota kívül esik az érzékszervekkel megtapasztalható valóság körén. Ezért alapvető jogi kategóriaként, amely pl. egyes hivatalok érvényes betöltéséhez megkívánható, nem lehet alkalmazni. Nem a farizeusi magatartás törvénybe foglalása tehát az, hogy a jog ezen a földön mindazokat, de csak azokat a keresztyényeket minősíti a katolikus egyház teljes közösségében lévőnek, akik a fent említett hármast látható kötéssel tartoznak Krisztushoz. Sokkal inkább az emberi természet korlátainak elismerése és a megtestesülés valósága iránti tisztelet fejeződik ki ebben.

628 A szentségekben való közösség itt nem azt jelenti, hogy valaki ténylegesen fel is veheti az összes szentségeket, hanem hogy hitben elfogadja az egyház szentségeit (vö. LG 14b)[8]. Ezért nem érthetünk egyet azokkal (pl. Reinhild Ahlers, Libero Gerosa), akik az eucharistiának az egyház számára konstitutív, létesítő szerepéből arra következtetnek, hogy aki halálos bűne miatt nem járulhat szentáldozáshoz, az nincs benne az egyház teljes közösségében[9].

629 Mint a természetes személyekről szólva már említettük (18. §. 1. c), azok a megkeresztelték, akik nincsenek közösségben a katolikus egyházzal, nem rendelkeznek azokkal a jogokkal és köteleességekkel, melyek a teljes közösséghez vannak kötve (vö. 11. k.). Ha a katolikus egyházzal való teljes közösséghez szükséges fent említett kötelek valamelyike hiányzik, a krisztushívó és a katolikus egyház között nem teljes közösség (communio non plena) áll fenn. Ilyen nem teljes közösségben vannak a katolikus egyházzal a nem katolikus keresztyény egyházak és közösségek tagjai. Ezen a nem teljes, de valóságos közösségen alapulnak a Codexben említett bizonyos jogi lehetőségek (pl. 844. k., 874. k. 2. §, 893. k., 1124--1129. k., 1183. k.).

630 A katekumenek még nem nyerték el a keresztséget, így nem tagjai az egyháznak, szaknyelvi értelemben nem krisztushívók. Mégis már kifejezett akarral kérték, hogy vegyék fel őket az egyházba. Ez az akaratnyilvánítás és a hitben, reményben, szeretetben való élet teszi az embert az egyetemes egyház jog szerint katekumenné. Egyes szerzők hangsúlyozzák, hogy a katekumenek közé való felvétel liturgikus szertartása (vö. AG 14) és a jelöltek bejegyzése egy külön könyvbe (788. k. 1. §) formai követelmény lehet ugyan, de nem tűnik nélkülözhetetlennek ahhoz, hogy valaki ténylegesen katekumennek minősülhessen[10]. A katekumenek a keresztségre való folyamatos

készületüknek a teológiai összefüggésében sajátos módon kapcsolódnak az egyházhoz (vö. 206. k. 1. §). Nem kötelezik őket a tisztán egyházi törvények (11. k.), viszont követniük kell az egyetemes és a részleges egyházjognak azokat az előírásait, amelyek rájuk vonatkoznak (vö. 788. k. 3. §, 851.k., 865. k.), s a jog szerint megilletik őket bizonyos kedvezmények, amelyeket a krisztushívők élveznek (206. k. 2. §; pl. ugyanolyan temetésben részesülnek, mint a már megkereszteltek -- 1183. k. 1. §; áldásokat kaphatnak -- 1170. k.).

2. A KRISZTUSHÍVŐK ÉLETÁLLAPOTAI

631 A krisztushívők alapvető egyenlősége a teológiailag és jogilag jelentős életállapotok (status) különbözőségével egészül ki. A hatályos egyházjog a krisztushívők ilyen életállapotait két különböző ismérv alapján kétszer két csoportra osztja: az egyházi rendben való részesedés szerint klerikusokat és világiakat (laikusokat), az evangéliumi tanácsokra tett és az egyház által elismert fogadalom vagy más szent kötelék szerint pedig ilyen megszentelt életet élőket és egyéb krisztushívőket különböztet meg.

632 Az egyháztagnak életállapotuk szerinti három csoportra (klerikusok, szerzetesek, világiak) osztása az előző időkben elég gyakran előfordult (vö. pl. LG 30, 31 stb.). Az effajta megkülönböztetés gyakorlati, pasztorális szempontokhoz igazodik. Ilyen okból él vele a terminológiai vitákban gazdag és számos elméleti kérdést továbbra is nyitva hagyó 1987-es Püspöki Szinódus nyomán kiadott Christifideles laici kezdetű apostoli buzdítás is (II. János Pál, Adhort. ap. post-synodalis, Christifideles laici, 1988. XII. 30, nr. 9, 15: AAS 81, 1989, 406, 413; magyarul: PM XX, 22, 33 stb.). Ezek alapján úgy tűnik, hogy hivatalos egyházi megnyilatkozásokban is többféle megkülönböztetés szerint osztják fel a krisztushívőket, illetve a világiak (laikusok) fogalmát nem mindig azonos értelemben használják. Néhol beleértik az egyházi rend szentségében nem részesült szerzeteseket is, másutt őket már nem nevezik világiaknak. Eltekintve a műfaja szerint nem jogszabálynak minősülő, hanem lelkipásztori buzdítás jellegű okmányoktól, feltűnő, hogy maga a II. Vatikáni Zsinat, ezen belül maga a Lumen Gentium kezdetű hittani rendelkezés is több értelemben fogalmaz. Egyfelől kijelenti, hogy világi hívőkön (laici) „az összes keresztényeket értjük [„hic intelleguntur” -- nem pedig: „kell érteni”, mint a magyar fordítás mondja] az egyházi rend és az egyházban jóváhagyott szerzetesség tagjainak kivételével” (LG 31). Másfelől leszögezi, hogy a „szerzetesség az egyház isteni és hierarchikus alkotmánya szempontjából nézve nem közbülső állapot a klerikusok és a laikusok között. Az Isten ugyanis mind a két részről hív keresztény hívőket, hogy az egyház életén belül különös adományban legyen részük, és ki-ki közreműködjék a maga módján az egyház üdvösségszerző küldetésében” (LG 43b). Még világosabb a keresztényeknek az ordo szentsége alapján való két (és nem három) csoportra osztása ugyanennek a konstitúciónak egy másik helyén, ahol ez áll: „Az a különbözőség ugyanis, amit az Úr hozott létre a felszentelt

szolgák és az Isten népének többi tagja között, egymásra utaltsággal jár együtt" (LG 32c; vö. II. János Pál, Alloc., 1983. II. 3, nr. 7: AAS 75, 1983, Pars I, 460).

633 A világiak méltóságát és küldetését, egyházon belül nagykorú és cselekvő hivatásukat a II. Vatikáni Zsinat a keresztségből vezeti le. A világi hívők sajátos küldetéséről szólva kijelenti: „a maguk részéről az egész krisztusi nép küldetésében járnak el az egyházban és a világban, hiszen a keresztség Krisztus testébe építette be őket, Isten népének tagjaivá és Krisztusnak papi, prófétai és királyi tisztének részeseivé tette" (LG 31a). A Christifideles laici kezdetű apostoli buzdítás újra kifejti, hogy a világi hívők „Krisztus hármasság papi, prófétai és királyi küldetéséből kapnak részt. Ennek első gyökere a felkenésben található, ami a keresztség. A bérálásban ez tovább fejlődik, az eucharishtiában pedig, amitől állandóan és bensőségesen támogatást kap, beteljesedik. Ez a részvétel minden egyes világi hívőnek valóban megadatik, de csak annyiban, amennyiben az Úr testével egy... a világi hívők részvétele Krisztus hármasság tiszttségében az egyházzal fennálló közösségből fakad" (1988. XII. 30, nr. 14: AAS 81, 1989, 412--413; vö. PM XX, 32--33). Tehát nem valami különlegesség, hanem az összes keresztények alapvető állapota az, amiből az egyház minden tagjának méltósága és egyenlősége származik. Ez a méltóság „egyszersmind a világi hívők apostoli és missziós lendületének titkos ereje" (uo. nr. 17: AAS 81, 1989, 421; magyarul: PM XX, 44). Amivel tehát a világi rendelkezik az egyházban, ami méltósága és küldetése, az azért illeti meg, mert keresztény. Ha valamilyen oknál fogva, lelkipásztori buzdítás és útmutatás végett a világiak sajátos, a többi keresztényektől különböző vonásait úgy keressük, hogy azok pozitív megfogalmazásban -- ne pedig a klerikusi vagy a szerzetesi állapot ellentétéként tagadólag -- jelenjenek meg, akkor a II. Vatikáni Zsinattal szólva sajátos hivatásuknak nevezhetjük, hogy „az ideig való dolgok intézése és Isten szerint való rendezése által keressék az Isten Országát" (LG 31; vö. II. János Pál, Adhort. ap. post-synodalis, Christifideles laici, 1988. XII. 30, nr. 9, 15: AAS 81, 1989, 405, 413--416; magyarul: PM XX, 22, 33--37). Ám ez a hivatás az emberi és keresztényi mivolt folyamánya, egyéb különleges jogi tényen nem alapul. Az általánostól való eltérést inkább csak a szerzetesek világtól való elkülönülése (607. k. 3. §) jelent, mely a szerzetes intézményben tett fogadalom jogcselekményével veszi kezdetét (vö. 607. k. 2. §). Megjegyzendő azonban, hogy az egyházi jogi terminológia szerint a szerzetes intézmények egy része is laikusi (tehát az egyházi rend gyakorlását feladatául nem tűző) jellegű (588. k. 3. §). Ilyenek pl. az összes női rendek. Ettől azonban még a világtól való szerzetesi elkülönülésük nem szűnik meg. Ugyanakkor viszont a világi intézmények (instituta saecularia) tagjai a 207. k. 2. §-a szerint az evangéliumi tanácsok vállalásával megszentelt élet állapotába tartoznak, de hivatásuk lényeges vonása, hogy nem különülnek el a világtól, hanem épp annak belülről való megszentelésén igyekeznek, akár klerikusok, akár laikusok (710--711. k.).

634 A hatályos CIC-ben alkalmazott kétszer két csoportra való felosztás egymástól világosabban elválasztott teológiai és jogi elemek szerint nyert megfogalmazást. A Keleti Codex másként határozza meg a világi (laikus) fogalmát: a hármas felosztást teszi magáévá (CCEO 390. k.). Ezzel a szentségteológiai különbségen alapuló laikusfogalom helyett a hagyományosabb szociológiai jellegű laikusfogalmat alkalmazza. Ennyiben hasonlít a Katolikus Egyház Katekizmusához (Citt' del Vaticano 1992, 245, nr. 897; magyarul: Bp. 1994, 190--191), mely lelkipásztori szempontból a hivatalos szövegekben előforduló laikusfogalmak közül szintén ezt részesíti előnyben.

a. A klerikusok és a világiak

635 Az egyházi rend szentségében való részesedés szempontjából a krisztushívők két csoportra oszlanak: a klerikusokra (felszentelt vagy más szóval szent szolgálatot teljesítő személyek, „ministri sacri”) és a világiakra (laici) vagyis azokra a krisztushívőkre, akik az egyházi rendben nem részesedtek (207. k. 1. §; vö. LG 28, 32c).

636 Az 1917-es CIC 107. kánonja úgy fogalmazott, hogy „isteni rendelkezés folytán vannak az egyházban a világiaktól különböző klerikusok”. Mivel ez a fogalmazás a klerikusok és a világiak közti különbségre helyezte a hangsúlyt, s a klerikus szó akkoriban használatos értelme miatt -- nem csak az egyházi rend szentségében részesült személyeket jelölte, hanem mindenkit, aki a tonsúrát felvette -- félreérthető is volt, a hatályos CIC lényeges módosítást hozott: az egyházban szent szolgálatot teljesítő személyek létét, lényegében tehát az ordo szentségét, vezeti vissza isteni rendelésre (vö. pl. Conc. Trid., Sess. XXIII, De sacramento ordinis can. 3: DS 1773; LG 18, PO 2 stb.). A klerikusok és a világiak közti különbség ennek mintegy következménye. Így szól erről a II. Vatikáni Zsinat (LG 32c), II. János Pál pápa pedig hangsúlyozza: „Isteni jog alapján áll fenn a 'tagoknak ez a különbözősége' és 'az a különbség melyet az Úr tett a szent szolgálatot teljesítők és Isten népének többi tagja között', valóban kétféle nyilvános életmódot hoz létre az egyházban... a klerikusok és a világiak különböző funkciókat kapnak” (Alloc., 1983. II. 3, nr. 7: AAS 75, 1983, Pars I, 460).

637 A CIC klerikusi és világi állapotról (status) beszél (vö. 194. k. 1. § 1, 278. k., 285. k. 2. §, 289. k. 1--2. §, 290--293. k., 1317. k. stb.).

b. A megszentelt életforma és annak hiánya

638 Az evangéliumi tanácsokra tett s az egyház által elismert és szavatolt fogadalommal vagy más szent kötelékkel való megszentelődés szempontjából a krisztushívők ismét két csoportra oszlanak: az ilyen sajátos módon Istennek szentelt életet élőkre és azokra, akik a megszentelődésnek ezt az útját nem választották. Az ilyen megszentelt életet élők állapota nem tartozik az egyház hierarchikus szerkezetéhez,

de „összefügg annak életével és szent jellegével" (207. k. 2. §), különös tekintettel arra, hogy állapotukat az egyház elismeri és szavatolja, s hogy az egyház üdvözítő küldetésének teljesítésére „sajátosan rendelkezésre állnak" (uo.).

639 A megszentelt élet itt említett formájának hiánya nem nevezhető minden további nélkül saecularitásnak, mivel a világi intézmények (instituta saecularia) ennek a megszentelt életnek az intézményei közé tartoznak (vö. 710. k. stb.).

640 Akárcsak a világi (laikusi) mivolt, a megszentelt élet e formájának a hiánya is állapotnak minősül (vö. 216. k, 219. k.). Egyébként a fentiekben felsorolt két-két állapot át is fedi egymást: vannak megszentelt életet élő laikusok és klerikusok, de ugyanígy vannak az evangéliumi tanácsokkal megszentelt életet nem vállalók között is világiak és klerikusok egyaránt.

641 Az itt említett négy állapotnak különösen nagy jogi jelentősége van. Ezért kerül róluk szó a CIC II. könyvének bevezető részében. Egyes szerzők ezeket az állapotokat közjogi, az egyház szerkezetével összefüggő állapotoknak nevezik[11]. Állapota azonban több más szempontból is lehet a krisztushívőnek. A házasság állapot (226. k. 1. §) vagy a celibátus állapota (247. k. 1. §) szintén előfordul a CIC-ben. Ennek alapján több szerző hangsúlyozza, hogy az állapot már nem elsősorban a személyeknek egy zárt csoportját jelöli a jogban, hanem inkább jogállást (conditio iuridica), mely különböző szempontok alapján nyer meghatározást[12].

=====

30. §. AZ ÖSSZES KRISZTUSHÍVŐK KÖTELESSÉGEI ÉS JOGAI

642 Az összes krisztushívőket megillető bizonyos jogokra volt ugyan helyenként utalás az 1917-es Egyházi Törvénykönyvben is, de ezek a jogok a törvényhozó számára nem tűntek külön típusnak. Így nem szentelt nekik külön szerkezeti egységet sem. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a régi egyházjogban ne lettek volna ilyen minden krisztushívőre vonatkozó kötelességek és jogok. Az 1983-as CIC -- mint említettük -- a II. Vatikáni Zsinat útmutatása nyomán hangsúlyozni kívánta az összes krisztushívők alapvető egyenlőségét. Ennek érdekében választotta azt a technikai megoldást, hogy külön szól közös kötelességeikről és jogaikról[13].

1. ÁLTALÁNOS MEGJEGYZÉSEK

643 A krisztushívő jogállásának meghatározásakor a CIC az alapvető egyenlőség gondolatából indul ki, majd a kötelességek és jogok olyan felsorolását adja, amely technikájában emlékeztet az emberi jogokról szóló nyilatkozatokra. Ezek a felsorolt kötelességek és jogok részben isteni, részben tisztán egyházi eredetűek[14]. Számos szerző alapvető

jogoknak nevezi őket[15], mások viszont szándékosan tartózkodnak ezeknek a külön jelzővel való minősítésétől. Ez utóbbiak óvatossága azon a tényen alapul, hogy az összes krisztushívő kötelességeit és jogait nem külön sajátos szilárdsággal rendelkező egyházi alaptörvény (alkotmány) tartalmazza -- hiszen ennek kibocsátásától a legfőbb törvényhozó eltekintett --, hanem az összes többi jogokhoz hasonlóan magában a Codexben találhatók. Így külön kezelésük formailag nem indokolt. Egyébként is a krisztushívő jogállását rögzítő legalapvetőbb és legszilárdabb elvek „isteni jogi” természetűek, s így teológiai jellegüknel fogva ember törvényhozó által rögzített formulákban aligha foglalhatók össze a teljesség igényével. Akik viszont e kötelességek és jogok alapvető voltát hangsúlyozzák, pl. abból indulnak ki, hogy a krisztushívők alapvetően egyenlőek, s így közös kötelességeik és jogaik is alapvetőnek minősíthetők[16]. Még technikaibb módon közelítette meg a problémát Javier Hervada, aki szerint: „Az alkotmányjogban alapvető jogokon a hívőnek azokat a jogait értjük, melyek közvetlenül és egyenesen az egyház alkotmányából mint tételes jogból fakadnak. Így alapvető jogok azok a tényleges társadalmi és jogi szabadságok, melyek az alkotmányos szerkezetből fakadnak, vagyis az autonómiának azok a területei, melyet az alkotmányjog a hívők számára elismer...”[17].

644 A kötelességek és jogok megkülönböztetése és logikai sorrendje az egyházjogban ma sajátos formában jelenik meg. Számos olyan -- a Codexben többnyire kifejezett említéssel (pl. officium habent et ius[18]) jelzett -- joga van a krisztushívőknek, amely egyben kötelesség is. Ennek a kánonjogban jellemzőnek tartott egybeesésnek a mélyén többek szerint a személy és közösség közötti sajátos viszony fedezhető fel. Az egyházban nem lehet mereven elválasztani és szembeállítani a közérdeket a magánérdekkel, mivel az egyház legfőbb közcélja az egyes emberek üdvössége[19]. Ilyen értelemben az egyházon belül a szabadság fogalma is sajátos hiszen az Istentől való függőségre épül. Ám a CIC-ben nemcsak a krisztushívők általános kötelességeinek és jogainak az egybeesése a feltűnő, hanem a sorrendjük is. A Codex igen gyakran szándékosan -- pl. a régi CIC megfelelő szövegében a sorrendet megváltoztatva (vö. pl. 1917-es CIC 842. k.: „Ius et officium” -- CIC 957. k.: „officium et ius”) -- előbb a személyek kötelezettségeit említi, s csak utána szól jogaikról[20]. A többi jogrendek e két fogalmat inkább fordított sorrendben alkalmazzák. A jog és kötelezettség viszonya tekintetében úgy tűnik a kánonjog és a többi jogok eltérő kulturális modellt tartanak szem előtt. Történelmileg a világi jogok modellje a természetjog újkori szemléletéből, a mai kánonjogé pedig a szakrális felfogásból ered. Ez utóbbi szerint az elsődleges a kötelesség, amit az isteni rendelés, az egyházban a sajátos isteni meghívás kíván az embertől, s ez alapozza meg jogunkat arra, ami a kötelesség teljesítéséhez szükséges[21].

645 A Keleti Codex e tekintetben eltér a latin törvénykönyvtől, mert már első címében (De christifidelibus eorumque omnium iuribus et obligationibus) előbb a jogokat említi, s csak utána a kötelességeket.

646 Noha egyesek ezt a Codexben több helyütt szereplő logikai sorrendet arra hivatkozva bírálják, hogy az egyházban sem az egyes egyházi jogi kötelezettségek teljesítése érdekében illetik meg a jogok a krisztushívókat[22], ez nem érinti az alapvető kötelezettségekből fakadó alapvetőnek tűnő jogokat. Azok ugyanis nem pusztán egy zárt pozitív jogrend keretében állnak, hanem épp a kegyelem és a természet rendjének metszéspontjában: az elsőként ajándékozó isteni szeretet lekötő hívása az egyház „felfelé nyitott” jogrendjében belső normának számít. A meghívottak közösségében pedig mindenkit erre a hívásra való tekintettel, követése érdekében illetnek meg az alapvető, sajátos jogok. A szentáldozáshoz való jog pl. az erre alkalmas és felkészült hívőt nem azért illeti meg, hogy évi szentáldozási kötelezettségét teljesíthesse, hanem mert az eucharisziát Krisztus üdvösségre segítő hatékony eszközként rendelte, hogy mindnyájan éljünk vele. Ilyen hát az az alapvető kötelezettség, mely az egyházban igenis megelőzi a jogokat.

647 Az összes krisztushívóknak a CIC-ben felsorolt köteleességei és jogai nem egyforma természetűek. Vannak köztük olyanok, amelyek magából a krisztushívói mivoltból szükségképpen következnek. Mások sajátosan a krisztushívóre jellemző szabadság állapotából, az egyháztagság aktív cselekvésre felhívó jellegéből, az egyház hitben, szentségekben és közös pásztoroknak való alárendeltségben megnyilvánuló közösség voltából fakadnak. Végül előfordulnak a CIC II. könyvének elején szereplő jogok között olyanok is, amelyek a krisztushívót nem csupán mint egyháztagot illetik meg, hanem mint emberi személyt, s így az emberi jogok különböző felsorolásaiban[23] is szerepelnek (vö. pl. 220-221. k.). A törvényhozó mégis szükségesnek tartotta az egyházon belül is szavatolni ezeket, hiszen e jogok a dolog természeténél fogva a krisztushívót mint illet az egyházon belül is megilletik (eltérően pl. a vallásszabadság jogától -- lásd alább III. 1. §. 2).

2. AZ EGYES KÖTELESSÉGEK ÉS JOGOK

648 1) Az egyházzal való közösség (communio) megőrzésére a krisztushívók nem csupán nagy formális döntéseik meghozatalában (pl. hitvallás tétele, más vallási közösséghez való csatlakozás, illetve annak mellőzése), hanem cselekvésmódjukban is kötelesek (209. k. 1. §; CCEO 12. k. 1. §).

649 A CIC átdolgozása során eleinte csak az a kívánság merült fel, hogy a Péter utóda és a vele közösségben lévő püspökök által vezetett egyházzal való közösségben maradás -- erkölcsileg objektíve amúgy is fennálló -- kötelezettségét foglalják jogszabály alakjába (vö. Comm 18, 1986, 322--323), később azonban ezt egyrészt kiterjesztették a hívő egész cselekvésmódjára, viszont elhagyták a kifejezett utalást a pápára és a püspökökre. Ez ugyanis feleslegesnek tűnt tekintettel arra, hogy az egyházi közösség (communio) szükségképpen hierarchikus jellegű, így a külön említés felesleges (vö. LG, Nota explicativa praevia 2b)[24].

650 Az egyházzal való közösség megőrzésének kötelezettsége a cselekvésmódot illetően -- mint a 209. k. 2. §-a külön is hangsúlyozza -- azt is megkívánja, hogy a krisztushívők nagy gonddal teljesítsék azokat a köteleességeket, melyekkel az egyetemes egyháznak vagy -- a jog szerint -- saját részegyházuknak tartoznak (vö. CCEO 12. k. 2. §; itt a krisztushívőnek a maga sajátjogú egyháza iránti speciális kötelelességeiről is szó van). Ez az alapvető kíváncsi egyrészt rávilágít, hogy a CIC II. könyvének elején felsorolt fontos kötelelességek és jogok az egyházi közösség (communio) megvalósítása szempontjából elsődlegesek és lényegesek[25]. Másrészt jelzi, hogy a krisztushívő nem követelhet „alanyi jogokat” a hívők közösségének, Krisztus misztikus testének ellenében, mivel nem előzi meg a közösséget: csak annyiban illetik meg jogok ebben a közösségben, amennyiben tagja, amennyiben valóban hozzá tartozik. Ez a közösség „nem a tagok szerződéséből jön létre, hanem Isten kezdeményezésére, aki az embert nem egyénileg üdvözíti, hanem úgy, hogy népévé teszi (vö. LG 9), s így a keresztény ember jogai sem a közösség cselekvési szférájának korlátaiként jelentkeznek, s az egyes hívő autonóm és szabad cselekvésének területe sem ellentéte a közösség cselekvési területének”[26].

651 A Keleti Codex külön kitér arra, hogy a krisztushívők az élő, hiteles tanítóhivatalhoz ragaszkodva kötelesek sértetlenül megőrizni az ősök által áthagyományozott hitet, nyíltan megvallani azt, s elmélyíteni a gyakorlás és a szeretet cselekedetei által (CCEO 10. k.). Mindez a fenti sajátos köteletség bővebb kifejtésének tűnik. Nem nyer ilyen kifejezett megfogalmazást a latin törvénykönyvben, de lényege szerint benne foglaltatik. Ily módon, noha formailag nem kötelezi a latin rítusúakat, a teológiai elv hiteles megfogalmazásaként irányadó.

652 2) Minden krisztushívő köteles állapotának megfelelően szent életre törekedni, s -- ezzel is -- az egyház erősödésén és megszentelődésén fáradozni (210. k.; CCEO 13. k.). Az összes krisztushívők -- és nem csupán bizonyos csoportjaik (pl. papok, szerzetesek) -- kötelesek keresztényi hivatásuknál fogva az életszentségre törekedni (vö. LG 39, 40--41). E köteletség erkölcsi, de jogi jellegű is, hiszen az egyház egészének állandóan elmélyülő szentsége valódi közérdek. Ennek megvalósítását különböző részletes előírások hivatottak segíteni (pl. 213. k., 214. k., 216. k., 217. k., 219. k., 387. k., 528. k. 2. §).

653 3) Minden krisztushívőnek kötelessége és joga az üdvösség örömhírének terjedésén fáradozni (211. k.; CCEO 14. k.). Ez a missziós küldetés a keresztény beavatás szentségeiből fakad (LG 11a, 33, AA 3c, AG 36a). Ennek az általános köteleességnek és jognak a konkretizálását a CIC számos kánonjában megtaláljuk (pl. 225. k. 1. §, 386. k. 1--2. §, 528. k. 1. §, 756--758. k., 777. k. 2. §, 793. k., 872. k.).

654 4) Kötelesek a krisztushívők felelősségük tudatában, keresztény engedelmséggel követni, amit a szent pásztorok[27] Krisztus képviselőiként, mint a hit tanítói kijelentenek, vagy mint az egyház

vezetői elrendelnek (212. k. 1. §; CCEO 15. k. 1. §).

655 A hierarchia sajátos kötelességeinek és jogainak a hit és erkölcs tanításával kapcsolatban (vö. 752--754. k.) a krisztushívők részéről a felelős engedelmesség kötelezettsége felel meg. Ugyanez vonatkozik az egyházfegyelem területére is. E kötelesség mindenkire: világira, papra, püspökre, szerzetesre is érvényes. Tehát a hierarchikus eljárók nemcsak tanácsot adhatnak a rájuk bízottaknak, nemcsak meggyőzésükre törekedhetnek, hanem kötelező erővel rendelkezhetnek, parancsolhatnak is (vö. VI. Pius, Const., Auctorem fidei, 1794. VIII. 28, nr. 4--5: DS 2604--2605; LG 27). A felelősség tudatában való engedelmesség azt jelenti, hogy nem egyszerűen azért kell engedelmeskedni, mert parancsoltak valamit, hanem azért, mert törvényesen parancsolták, továbbá hogy kezdeményező módon kell engedelmeskedni, mikor a parancs teret enged a saját kezdeményezéseknek is. Vagyis mikor a parancs törvényes, együttműködő lelkülettel kell engedelmeskedni[28]. A parancs akkor törvényes, ha a hatóság hatáskörén belül adta ki[29]. Az engedetlenség a CIC szerint büntetendő cselekmény (1371. k.).

656 5) A krisztushívők jogosultak -- különösen lelki -- szükségleteiket, valamint kívánságaikat feltárni az egyház pásztorai előtt (212. k. 2. §; vö. LG 37a). Ez logikusan következik abból, hogy joguk van az egyház lelki javaiból (lásd alább 7. pont) segítséget kapni. A kérelmezés joga egyébként nem tévesztendő össze a kért konkrét dolog elnyeréséhez való joggal, amelyet bizonyos lelki javak esetén, ha a kérés megfelelő, más jogszabályok külön-külön szavatolhatnak.

657 6) A véleménynyilvánítás joga az egyház javát érintő dolgokról a szent pásztorok előtt joga, sőt néha kötelessége is a krisztushívőknek, mégpedig tudásuk, szakértelmük és tekintélyük alapján (212. k. 3. §; CCEO 15. k. 3. §; vö. LG 37a). Akinek ugyanis ilyen adottságok folytán a véleménye többet nyom a latban, azt az egyház közösségének érdekében terheli a szóbeli vagy írásbeli megnyilatkozás kötelessége[30]. A többi krisztushívő előtt is kinyilváníthatják ilyen egyházi közérdeket érintő ügyekben a véleményüket, e jognak azonban a dolog természeténél fogva - - tudniillik az egész dialógus az egyházi közösség erősödését szolgálja! -- bizonyos korlátai vannak: a hit és az erkölcs, valamint a szent pásztorok iránti tisztelet, továbbá a közjó és a személyek méltósága (212. k. 3. §).

658 Ez utóbbi három pontban felsoroltak: az engedelmesség kötelessége, a kérelmezés és a véleménynyilvánítás joga, illetve kötelessége együttesen hivatottak azt a belső dialógust és kapcsolatrendszert biztosítani, melyre az egyházi közösségnek a működéséhez szüksége van. VI. Pál pápa Ecclesiam suam kezdetű körlevelében így ír erről: „Hôn óhajtjuk, hogy a belső dialógus az egyházi közösségben elevenebbé váljék, gazdagodjék témákban és résztvevőkben, hogy így Krisztus földi titokzatos testének életereje és megszentelődése növekedjék. Mindaz kívánatos számunkra, ami terjeszti azokat a tanításokat, melyeknek az egyház a letéteményese és kezelője: már szoltunk a liturgikus életről,

a belső életről és a prédikációról, hozzáfűzhetjük az iskolát, a sajtót, a szociális apostolságot, a missziókat, a segítő szeretet gyakorlását... és mindazokat, akik az illetékes hatóság vezetése alatt részt vesznek az egyházat megelevenítő dialógusban, bátorítjuk és megáldjuk" (1964. VIII. 6: AAS 61, 1964, 658--659).

659 7) A krisztushívőknek joguk van ahhoz, hogy az egyház lelki javaiból segítséget kapjanak. Különösen vonatkozik ez Isten ígéjére és a szentségekre (213. k.; CCEO 16. k.; vö. 762. k., 843. k.). Ennek a jognak a szent pásztorok részéről kötelességek felelnek meg (vö. pl. 387. k., 528. k.). A szentségek, szentelmények kiszolgáltatására az illetékes természetesen csak akkor köteles, ha fennállnak a jogban megkívánt feltételek (pl. 843. k., 885. k. 1. §, 912. k., 986. k. 1. §, 1001. k., 1003. k. 2. §, 1058. k. -- vö. III. 8. §. 3).

660 8) Az Isten ígéjéből való lelki segítséghez való joggal szorosan összefügg a krisztushívők jogosultsága a keresztyén nevelésre. Ennek alapja a keresztségben kapott meghívás az evangélium szerinti életre. Különösen gyermekkeresztség esetén világos, hogy ebből jog származik az evangélium megismerésére. A keresztyén nevelés azonban összetett folyamat, melyben az érett emberi személy kialakításán kívül az is cél, hogy az érintett az üdvösség titkát megismerje és meg tudja élni (217. k.; CCEO 20. k.; vö. GE 2; II. János Pál, Adhort. ap., Catechesi tradendae, 1979. X. 16, nr. 14, 30: AAS 71, 1979, 1288--1289, 1302--1303; magyarul: PM II, 175--176, 197--198). Itt tehát nem egyszerűen valamilyen kulturális jellegű köznevelési szolgáltatásról van szó, hanem a személyes, eleven hit megélésére való hatékony segítségről. A hitoktatásról egyébként az Egyházi Törvénykönyv külön fejezetben is szól (773--780. k.; lásd alább 58. §. 3).

661 9) A krisztushívőknek joguk van a rítusuk szerinti istentisztelet végzéséhez a törvényesen jóváhagyott rítusok előírásainak megfelelően (214. k.; CCEO 17. k.). A rítusok (lásd fent 18. §. 2. h) nagyban hozzájárulnak a krisztushívő azonosságának meghatározásához az egyházban. Ez a jog is jelent kötelezettséget az egyházi hatóság számára: ahol egy bizonyos rítushoz tartozó személyek kellő számban élnek, lelkipásztori szervezet útján kell gondoskodni sajátos szükségleteikről (vö. OE 4; 383. k. 2. §).

662 10) Joguk van a krisztushívőknek ahhoz is, hogy lelki életüket az egyház tanításával összhangban saját formában élhessék (214. k.). Ez a jog, noha a CIC ezt külön nem említi, de általános kijelentésével bennfoglaltan elismeri, kiterjed akár az egyéni, akár az egymással társult krisztushívőkre jellemző közös sajátos lelkiismereti formákra. Igen jelentős tény, hogy egy-egy sajátos lelkiismereti irányzat gyakran egybeesik valamilyen egyházi mozgalommal, társulással, vagy kapcsolódik a megszentelt élet valamely intézményéhez. Mindenesetre ezeknek az egyház tanításával összhangban álló közösségi spiritualitási formáknak a követése is joga a hívőknek[31].

663 11) Az egyesülési és a gyülekezési jog az egyházban sajátos értelemben és sajátos célból illeti meg a krisztushívőket. Jogukban áll, hogy jótékony illetve vallásos célú vagy a keresztény hivatást a világban előmozdító társulásokat alapítsanak és vezessenek (215. k.; CCEO 18. k.; AA 18), valamint hogy ugyanilyen célok megvalósítására összejöveteleket tartsanak (215. k.). A CIC tehát jellegének megfelelően csupán az egyház küldetésének közös gyakorlását célzó társulásokról, gyűlésekről szól, s nem foglalkozhat az egyháztagok profán célú egyesületekben való részvételével (kivéve az egyházellenes társulásokban való tagság, illetve működés büntetését -- 1374. k.; lásd alább 93. §. 5). A társulási jog gyakorlását az egyházban a CIC részletesen szabályozza (298--329. k.; lásd alább).

664 12) A saját apostoli kezdeményezés joga szintén megilleti a krisztushívőket abban az értelemben, hogy állapotuknak és helyzetüknek megfelelően saját kezdeményezéseikkel is előmozdíthatják az apostoli tevékenységet. E jog alapja, hogy minden megkeresztelt részesült az egyház küldetésében. Ám egyetlen magánkezdeményezésre alapult apostoli vállalkozás sem tarthat igényt a „katolikus” névre (vö. 300. k., 803. k. 3. §, 808. k.), hacsak ehhez az illetékes egyházi hatóság beleegyezését nem adta (216. k.; CCEO 19. k.; AA 18--19, 24c).

665 13) A szent tudományok művelőit megfelelő kutatási és közlési szabadság illeti meg mindazzal kapcsolatban, amiben jártasak. Meg kell azonban tartaniuk gondolataik közlése során az okosság követelményeit, és mindig kötelesek a tanítóhivatal iránti engedelmességre (218. k.; CCEO 21. k.). Ez az engedelmesség a teológiai kutatás terén is felelős, kezdeményező, együttműködő magatartást jelent (lásd fent 4. pont). Egyébként hangsúlyoznunk kell, hogy itt nem az általános tudományos szabadságról, hanem a szent tudományok művelőit az egyházban megillető szabadságról van szó. A szent tudományt pedig nem tárgya önmagában teszi szentté, hanem tárgyával párosuló módszere. Hiszen lehetne ugyanazokkal az adatokkal kizárólag vallástörténeti szempontból is foglalkozni. A katolikus teológia fogalmánál fogva módszertani alapelvként is feltételezi a tanítóhivatallal való egységet (lásd fent 1. §. 2. b). Sőt méltán állíthatjuk, hogy a katolikus teológus sajátosan egyházi hivatást gyakorol: Krisztus tanítói küldetésének részese az egyház közösségében, amely tevékenységét hierarchikus szerkezetének megfelelően végzi (lásd alább 57. §. 3). A teológus feladata abban áll, „hogy a tanítóhivatallal közösségben egyre jobban elmélyítse Isten igéjének megértését, annak megfelelően, ahogyan ez az ige sugalmazott és az egyház eleven hagyománya által hordozott Írásban megtalálható” (Fid, Instr., 1990. V. 24, nr. 6: AAS 82, 1990, 1550--1570).

666 14) A krisztushívőknek joguk van ahhoz, hogy életállapotukat minden kényszertől mentesen válasszák meg (219. k.; CCEO 22. k.). Ez természetesen nem jelenti azt, hogy mindenkinek joga lenne bármikor bármilyen életállapothoz (tehát pl. hogy klerikus legyen, vagy hogy házasságot kössön olyan személlyel, aki ezt nem akarja). Ez a jog

alapvető emberi jognak is minősül (vö. GS 26: „jog az életállapot szabad megválasztására”). Mindenesetre a CIC külön is hangsúlyozza, hogy érvénytelen a noviciátus és a fogadalomtétel, ha kényszer, súlyos félelem vagy megtévesztés hatására történik (643. k. 1. § 4, 656. k. 4). Ugyancsak teljességgel tilos az egyházi rend felvételére bármilyen módon is kényszeríteni valakit (1026. k.). A kényszer, félelem vagy a megtévesztés hatására kötött házasság pedig érvénytelen (1103. k., 1098. k.).

667 15) A jó hír és az intimszféra védelméhez az egyházban is kinek-kinek joga van (220. k.; CCEO 23. k.; vö. GS 26)[32]. Ez a jog is az ember általános jogai közé tartozik, a személyiségi jogok területére. Bennfoglaltan vonatkozik a 220. kánon a levéltitok, a képmás, a magánlak stb. védelmére is, noha csupán a jó hírről szól kifejezetten. A magánszféra védelmének fogalma ugyanis mindezekre kiterjed[33]. Megjegyzendő azonban, hogy az egyházban a krisztushívők nem pusztán általános, „emberi jogi” alapon, hanem sajátos okból is kötelesek kölcsönösen tisztelni egymást (UR 12). Jó hírük, becsületük része az egyház tanúságtételének, ennek törvénytelen megsértése az egyház működését is károsítja[34]. A magánszféra védelmét látszanak erősíteni a CIC-nek azok az előírásai, melyek a gyóntató vagy az előljáró diszkrécióját hivatottak biztosítani (pl. 630. k. 1. §, 4--5. §, 979. k.).

668 A CIC csak a jó hír és a magánszféra törvénytelen megsértését tiltja (vö. 1390. k.), mivel más hibáit, büntetendő cselekményeit felfedni bizonyos esetekben -- de sohasem gyónásból származó ismeret alapján -- erkölcsileg és jogilag megengedett is lehet, ha más személyek, a társadalom vagy az egyház java így kívánja.

669 16) A krisztushívőt megilleti a jog az egyházi fórumon való jogvédelemre (221. k. 1. §; CCEO 24. k.). Ez azt jelenti, hogy mindazokat a jogokat, amelyek a személyeket az egyházban megilletik, egyben kereset is védi (102. §. 5. c.; vö. 1491. k.), vagyis egyházi bíróság előtt is érvényesíthetők, illetve védelmezhetők. Ennek keretében a krisztushívőnek arra is joga van, hogy ha az illetékes hatóság perbe hívta, a jog előírásainak megtartásával és méltányosság szerinti alkalmazásával ítélkezzenek róla (221. k. 2. §)[35]. Ez az általános elv megkívánja, hogy az egész egyházi perjogot úgy magyarázzuk, hogy abban az egyház tagjainak jogai hatékony védelmet nyerjenek.

670 17) A büntetőjogi törvényesség elve az egyházban azt jelenti, hogy a krisztushívőnek joga van arra, hogy kánoni büntetésekkel csakis a törvény előírásai szerint sújtsák (221. k. 3. §; CCEO 24. k. 3. §; a törvényesség elvének sajátos jellegéről az egyházjogban lásd alább 85. §. 3. a., 98. §. 2.; vö. 1399. k.).

671 18) A krisztushívők kötelesek hozzájárulni az egyház szükségleteinek fedezéséhez, hogy az istentisztelethez, az apostoli

munkához, a jótékonyáshoz és az egyházi szolgálattevők tisztaságához a kellő eszközök ne hiányozzanak (222. k. 1. §; CCEO 25. k. 1. §). Ez a hozzájárulás nem csupán anyagi jellegű lehet, hanem személyes is (vö. AA 10). Az egyház hivatásával szorosan összetartozó tevékenységének ilyen támogatása sokféle módon történhet. E köteleesség teljesítésének konkretizálását az egyetemes jog által meghatározott keretek között (vö. 1261. k. 1. §, 1262. k., 1260. k., 1264. k. stb.) a részleges egyházjog előírásai tartalmazzák (vö. 1261. k. 2. §, 1262. k.). Gyakran nagy szerep jut ebben az államokkal való megállapodásoknak is, amelyek az egyház finanszírozásának kérdéseit rendezik[36]. Magyarországon az Apostoli Szentszékekkel 1997. VI. 20-án kötött, az egyház közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozásáról, valamint egyes vagyoni jogi kérdésekről szóló megállapodás (AAS 80, 1998, 330--341)[37] a már befizetett személyi jövedelemadó 1%-ának valamely egyház számára való juttatását teszi lehetővé[38]. Ez az adóirányítási rendszer nem helyettesíti a hívők önkéntes egyházközségi (plébániai) hozzájárulását, hanem -- történelmileg szemlélve -- az 1951-től az 1990-es évekig fizetett állami működési támogatást váltja fel. Így a plébániai hozzájárulás továbbra is szükséges és a részleges egyházjog meg is kívánja. Ennek a hozzájárulásnak a mértékére a Püspöki Kar irányelve az, hogy összege a kereső évi átlagkeresetének 1%-a legyen (MKPK, Kieg. 12. cikkely: ET 1168). Ezen a nettó kereset 1%-a értendő (vö. VI. R. J. 30: „In obscuris minimum est sequendum”; 19. k.). Ennek fizetését a MKPK nem szankcionálja, esetleges sürgetését (vö. 1262. k. 2. §) a megyéspüspökökre bízta. Ez az 1% nem tévesztendő tehát össze a személyi jövedelemadó azon hányadával, amelyről az adózó a magyar törvények szerint rendelkezhet.

672 19) A keresztények kötelesek az egyházjog szerint is a társadalmi igazságosság előmozdítására, valamint arra, hogy saját jövedelmükből is segítsék a szegényeket. Ez utóbbi kötelezettséget a CIC Isten parancsára hivatkozva mondja ki (222. k. 2. §; CCEO 25. k. 2. §). Teljesítésének jellegét és módjait hivatalos tekintéllyel az egyház szociális tanításáról szóló dokumentumok jelölik meg (GS 69, 90; vö. pl. MP, *Catholicam Christi Ecclesiam*, 1967. I. 6: AAS 59, 1967, 25--28; MP, *Iustitiam et pacem*, 1976. XII. 10: AAS 68, 1976, 700--703 stb.).

673 Az igazságosság előmozdítása és a szegények segítése annyiban sajátosan egyházon belüli kötelezés, a krisztushívőnek, amennyiben az egyház küldetésének, tanúságtételének is szerves részét alkotja (vö. MP, *Iustitiam et pacem*, 1976. XII. 10, nr. I: AAS 68, 1976, 701).

674 Különös vonása az erről szóló újabb pápai tanításnak a szolidaritás hangsúlyozása. II. János Pál pápa *Sollicitudo rei socialis* kezdetű enciklikájában így ír: „Ha a kölcsönös függőséget ebben az értelemben elismerik, a megfelelő válasz... a szolidaritás. Ez nem holmi szószólás és bizonytalan irgalmasság, vagy felületes részvétel annyi szenvedő ember iránt, hanem ellenkezőleg: eltökélt akarat és állandó gondoskodás a közjóért, azaz mindenkiért külön-külön és összességében, mert mindnyájan felelősek vagyunk... Akiknek nagyobb a befolyásuk... érezzék

magukat felelősnek a leggyengébbekért, és legyenek készek részt adni tulajdonukból. Viszont a leggyengébbek ugyanezen a vonalon ne legyenek visszahúzódók, sem társadalomellenesek, hanem követeljék meg az őket megillető jogokat, és azt tegyék, ami az ő szempontjukból is a közjót szolgálja" (1987. XII. 30, nr. 38--39: AAS 80, 1988, 565--566; magyarul: PM [XVIII], 50--51).

675 A társadalmi igazságosság ilyen aktív előmozdítását tehát a keresztény embertől az egyház tanúságtétele érdekében a kánonjog is megkívánja. Ezt konkretizálják pl. a 225. k. 2. §, a 282. k. és a 298. k. 1. § előírásai.

3. A JOGOK GYAKORLÁSÁNAK KORLÁTAI

676 A krisztushívőknek jogaik gyakorlásában -- egyénileg és társulásokba tömörülve is -- tiszteletben kell tartaniuk bizonyos határokat. Ezek a 223. k. szerint: az egyházi közjó, a többiek jogai és a mások iránti kötelességek (vö. CCEO 26. k. 1. §). Az egyházi közjó az egész kánonjog ihletője és mozgatója, fogalmában az egyházi közösség biztosításának, Krisztus teste építéséhez a feltételek megvalósításának igénye fejeződik ki[39]. A lelkek üdvösségéhez mint az egyházjog célját és magyarázatát meghatározó vezérelvhez (1752. k.) viszonyítva az egyházi közjó hasonló értelműnek látszik, de nem teljesen azonosnak. A „közjóban” ugyanis az üdvösség szolgálatának közösségi oldalán van a hangsúly. A lelkek üdvössége végső és legmagasabb egyházi közérdeknek, az egyház léte értelmének tekinthető. Azt, hogy az egyházi közjó a jogok gyakorlására nézve milyen konkrét következményekkel jár, az egyházi hatóság hivatott kötelező erővel megjelölni, a krisztushívői jogok gyakorlását irányítani (223. k. 2. §; CCEO 26. k. 2. §).

=====

=====

31. §. A VILÁGIAK KÖTELESSÉGEI ÉS JOGAI

1. ÁLTALÁNOS MEGJEGYZÉSEK

677 A világi krisztushívők fogalmáról és az azzal kapcsolatos szóhasználati eltérésekről már fentebb szoltunk (29. §. 2)[40]. A CIC II. könyvének elején külön címben felsorolt kötelességek és jogok többségéről nem mondható el, hogy abból a klerikusok ki lennének zárva, hiszen a keresztség és a bérálás alapján nem illetik meg a világiakat olyan jogok, melyekben -- az ugyancsak megkeresztelt és megbérmált -- klerikusok elvileg ne részesedhetnének. Ebben a címben gyakran olyan kötelességekről és jogokról van szó, amelyek konkrét társadalmi helyzetüknél fogva főként a világiakat érintik, olyan életkörülményekhez kapcsolódó keresztényi hivatás velejárói, melyek között többnyire a világiak élnek. Vagyis zömmel nem tekinthetők mereven és kizárólag a laikusi állapothoz tartozó kötelességeknek és jogoknak. A latin egyházban pl. a nős diakónusokra is vonatkoznak a házassággal és családdal kapcsolatos kötelességek és jogok (226. k.).

Az állandó diakónusok ugyancsak teljes joggal kapcsolódhatnak be a közhatalom gyakorlásába, a politikai pártokba, a kereskedelmi és üzleti tevékenységbe, s megkülönböztető öltözetet sem tartoznak viselni az egyetemes jog szerint (288. k.). Az evilági dolgok rendjének belülről való megszentelése tehát -- hacsak nem szerzetesek -- klerikus létükre igencsak feladatuk lehet (vö. 225. k. 2. §). Vannak azonban olyan kötelességek, illetve jogok is, melyek a világiakat éppen fel nem szenteltségüknél fogva illetik meg, pl. az akolitusi és lektori szolgálat elnyerésének lehetősége (230. k.). A világiak kötelességeinek és jogainak a Codexben szereplő jegyzéke elsősorban azokat a világiakat tartja szem előtt, akik nem választottak szerzetesi vagy más, a 207. k. 2. §-a szerinti megszentelt életformát.

678 A világi krisztushívők kötelességeinek és jogainak az Egyházi Törvénykönyvben található összeállítása nem kíván teljességre törekedni. Az összes krisztushívők kötelességeiben és jogaiban is részesednek a világiak, de van számos más kötelességük és joguk is, melyek a CIC-ben ezen a jegyzéken kívül szerepelnek, pl. a szentségekről, az egyházi hivatalokról, valamint az eljárásokról szóló kánonokban.

2. AZ EGYES KÖTELESSÉGEK ÉS JOGOK

a. Az apostoli tevékenységgel kapcsolatos kötelességek és jogok

679 1) Az üdvösség örömhírének terjesztése az egész világon különösen is sürgető kötelessége a világiaknak olyan körülmények között, amikor az emberek -- klerikusok híján -- Krisztust csak általuk ismerhetik meg (225. k. 1. §; CCEO 406. k.). Ennek a kötelességnek, mely egyben jog is, alapja a keresztségben és a bérálásban kapott általános küldetés. Megvalósítása mind egyénileg, mind pedig közösségileg lehetséges (uo.; vö. II. János Pál, Adhort. ap. post-synodalis, Christifideles laici, 1988. XII. 30, nr. 33--35; AAS 81, 1989, 453--459; magyarul: PM XX, 90--99). Ma különösen is aktuális területe ennek a munkának a hitoktatás: „Az új nemzedékeknek a világi hívők értékes segítséget nyújthatnak a szervezett hitoktatás munkájával” (uo. nr. 34: AAS 81, 1989, 456; vö. magyarul: PM XX, 96), ami ma talán szükségesebb mint valaha is, bármikor a történelem folyamán.

680 2) A világi dolgok rendjének az evangélium szellemével való átítatása sajátosan is kötelezi a világiakat, mégpedig egyéni helyzetüknek megfelelően (225. k. 2. §; CCEO 401. k.). Az evilági dolgok körébe tartoznak a zsinat szóhasználatára szerint „az élet és a család javai, a kultúra, a gazdaság, a művészet, a foglalkozási ágak, a politikai közösségek intézményei, a nemzetközi kapcsolatok” (AA 7b). Az élet javainak körében, amelyekben Krisztusról tanúságot kell tenni, ma különös hangsúllyal jelenik meg az ember személyi méltóságának előmozdítása, az élethez való jog (a fejlődés bármely szakaszában) védelme, az új genetikai és biotechnikai ismeretek alkalmazása, az emberi jogok védelme (II. János Pál, Adhort. ap. post-synodalis,

Christifideles laici, 1988. XII. 30, nr. 37--39: AAS 81, 1989, 460--468; magyarul: PM XX, 102--112).

681 3) Ennek az evilági dolgok megszentelésére vonatkozó küldetésüknek a teljesítése során a világi krisztushívőket a földi ország ügyeiben autonómia illeti meg (227. k.). Ezirányú önállóságukat eszerint a hierarchiának is tiszteletben kell tartania, hisz a CIC a világiaknak az egyházon belüli jogairól szól (vö. GS 43b, AA 7b; Comm 2, 1970, 94)[41]. Ez viszont azt is jelenti, hogy a kultúra, a politika, a tudomány, a gazdaság stb. terén végzett munkájukkal a világot az evangélium szerint alakítva a laikusok egyben az egyházon belül közfunkciót végeznek (vö. GS 40c), az egyház működését, szerepvállalását valósítják meg a világban. Mégsem tévesztendő össze ez a tevékenység az egyház nevében, hivatalosan végzett cselekményekkel. A törvényhozó külön is hangsúlyozza, hogy az autonómiájukat gyakorló világiaknak óvakodniuk kell, nehogy a szabad vélekedés tárgyát képező kérdésekben saját nézetüket az egyház tanításaként adják elő (227. k.; GS 43b). E szabadság gyakorlásakor a krisztushívőknek a dolog természeténél fogva tiszteletben kell tartaniuk bizonyos határokat: az evangélium szellemében, a tanítóhivatal által előadottakra ügyelve kell eljárniuk (227. k., vö. 212. k. 1. §; CCEO 402. k.).

682 4) A házasságban élők különösen kötelesek a házasság és a család révén Isten népe épülésén fáradozni (226. k. 1. §; AA 11, GS 52).

683 5) A szülők már a természet rendjénél fogva is kötelesek és jogosultak a gyermekeik nevelésére, a keresztyén szülőknek azonban sajátos egyházi kötelessége, hogy gyermekeik keresztyén neveléséről (lásd fent 30. §. 2, 8; vö. alább 60. §.) gondoskodjanak az egyház tanításának megfelelően (226. k. 2. §).

684 6) A világiak kötelesek és jogosultak a keresztyén tanítás megismerésére képességeiknek és helyzetüknek megfelelően. E kötelességük és joguk alapja keresztyén mivoltukban rejlik, mely azt kívánja tőlük, hogy eszerint a tanítás szerint éljenek, ezt hirdetni és szükség esetén védelmezni is tudják, valamint hogy kivegyék részüket az apostoli tevékenységben (229. k. 1. §; CCEO 404. k. 1. §; vö. LG 35d; 210--211. k., 216--217. k.).

685 7) Ezzel összefüggésben a világiak jogosultak -- de nem kötelesek -- arra is, hogy a szent tudományokban olyan teljesebb képzettséget szerezzenek, melyet az egyházi egyetemeken vagy fakultásokon (815--820. k.), illetve -- legalább -- a vallási tudományok intézeteiben (pl. a Magyarországon működő összes nappali és levelező tagozatos „hittanár” vagy „hitoktató” szakokon, vö. 821. k.) lehet elnyerni (229. k. 2. §; CCEO 404. k. 2. §). E jog kiterjed mind az előadások látogatására, mind akadémiai fokozatok szerzésére (uo.). A jog gyakorlásának feltételeit a kánoni előírások (vö. 819. k.), valamint a részleges jog és az egyes intézmények saját szabályai határozzák meg.

b. Belső egyházi feladatok

686 1) A világiak jogképességgel rendelkeznek arra, hogy a szent pásztorok felvegyék őket az egyházi hivatalokra és feladatokra, melyekben a jog szerint működhetnek. E jogképesség feltétele, hogy az illető személyek alkalmasak legyenek az adott funkcióra. Azokról a lehetőségekről és teológiai adottságokról, amelyek a világi hívők különféle egyházi szolgálatainak jellegét és rendjét meghatározzák, a Kléruskongregáció más szentszéki hatóságokkal együtt 1997. VIII. 15-én kiadott *Ecclesiae de mysterio* kezdetű utasításában rendelkezett átfogó módon (AAS 89, 1997, 852--877; magyarul: RD VI). Egyrészt létezik számos olyan egyházi feladat, amelynek érvényes elvégzéséhez az egyházi rend szentsége szükséges. Ezeket világi hívők természetesen nem láthatják el. Léteznek olyan feladatok is, amelyek sajátosan a felszentelt személyek szentségben kapott küldetéséhez tartoznak, de amelyeket kellő megbízás alapján elláthatnak világiak is. Ilyen például a megbízott áldoztató feladata[42].

687 Ezekhez a feladatokhoz tehát a világiaknak nincs szorosan vett alanyi joguk, csupán jogilag alkalmasak rájuk[43]. A világiak az egyházi hivatal (officium) új fogalma alapján (vö. 145. k.; lásd fent 23. §. 1) arra is képesek, hogy bizonyos -- az ordo szentségét meg nem kívánó -- hivatalokat kapjanak. Ezek közül némelyek az egyházkormányzati hatalom gyakorlásában való részesedéssel is járnak, így pl. a bíró (1421. k. 2. §; lásd alább 101. §. 2. a) és az ügyhallgató (1428. k. 2. §) tisztsége. A hivatalok és a többi feladatok (munera)[44] világiakra bízását illetően az 1987-es püspöki szinódus gazdag tapasztalatokat értékel ki. Ennek nyomán II. János Pál pápa hangsúlyozta, hogy egy ilyen „feladat gyakorlása nem teszi a világi hívőt lelkipásztorrá, mert a papságot nem a tevékenység eredményezi, hanem az egyházi rend szentségében történt részesülés... A megbízásból végzett feladat törvényességét közvetlenül és formálisan a lelkipásztoroktól átadott hivatalos megbízás erejéből meríti; és midőn ez konkrét cselekvésben nyilvánul meg, akkor az egyházi tekintély irányításának van alávetve" (Christifideles laici, 1988. XII. 30, nr. 23: AAS 81, 1989, 430; magyarul: PM XX, 57).

688 2) A szent tudományok oktatására való jogképességet, mely a fenti - - hivatalokra és feladatokra való -- képességnek egy sajátos esete, a CIC külön is elismeri a világiak számára. A képesség feltétele itt is, hogy az illető az előírt alkalmassági követelményeknek (810. k.; vö. Const. Ap., *Sapientia christiana* 1979. IV. 15, art. 25: AAS 71, 1979, 482) megfeleljen. Magához az oktatáshoz pedig az egyházi hatóság megbízása szükséges (229. k. 3. §; CCEO 404. k. 3. §). A Codex ebben a tekintetben a felsőfokú oktatásra való képességre utal (vö. Comm 2, 1970, 95; 812. k.). Az alacsonyabb szintű hitoktatásra mint egyházi feladatra az előző pont általános megállapítása vonatkozik.

689 A szent tudományok felsőfokú oktatására a világiak jogképességgel rendelkeznek. Viszont figyelemreméltó, hogy II. János Pál pápa 1992.

XII. 14-én Északnyugat-Németország püspökeihez intézett beszédében hangsúlyozta: a teológiai karok professzorainak általában papoknak kell lenniük (nr. 7). Ugyanezt írta elő a Katolikus Nevelés Kongregációja a szemináriumokban szent tudományokat oktató tanárokról is (*Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Romae 1985, 30, nr. 33: „Pro disciplinis sacris Professores sint communiter sacerdotes”). Az egyházi rend szentsége ugyanis nem csupán bizonyos liturgikus cselekmények érvényes végzésére ad ontológiai képességet (pl. az eucharisztia átváltoztatására), hanem a tanítás, a megszentelés és a kormányzás számos feladatára különleges küldetést és kegyelmet is közvetít.

690 3) A világiak liturgikus szolgálatainak a CIC három típusát különbözteti meg: a) Állandó szolgálatok a lektor és az akolitus tisztsége. Ezeket liturgikus avatással adják, tartós jellegűek, és csak férfiak nyerhetik el őket. A feladásukhoz szükséges életkort és adottságokat a püspöki kar határozza meg (vö. A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata, Bp. 1986, 18, 21. §: „megfelelő lelkiületű, szolgálatában kipróbált és hűséges, a hívő közösség megbecsülését élvező lelkipásztori kisegítőt”). A szolgálatok elnyerése nem jogosít ellátásra vagy díjazásra (230. k. 1. §). b) Alkalmi feladatok lehetnek pl. a felolvasó, a kommentátor vagy szertartásmagyarázó, a kántor, vagyis a liturgikus ének előadója stb. Ilyen feladatot nők is kaphatnak. Ehhez is megbízás szükséges, de ez nem liturgikus formában történik, és ideiglenes jellegű (230. k. 2. §; vö. CCEO 403. k. 2. §). c) Rendkívüli feladatok lehetnek pl. a liturgikus imák vezetése, az igeszolgálat, illetve a prédikáció, de nem a homília (vö. 766. k.; lásd alább 58. §. 2. a), a keresztelés (vö. 861. k. 2. §; lásd alább 65. §. 3. b--c), az áldoztatás (vö. 910. k. 2. §; lásd alább 67. §. 3. a), a temetés^[45] (A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata, Bp. 1986, 6, 3. § [1] b), sőt ahol erre a jog lehetőséget ad, az esketés is (vö. 1112. k. 1. §). E feladatok némelyikéhez külön megbízás kell. Másokra (pl. szükségben a keresztelésre) maga a jog hatalmazza fel a világi hívőt. A rendkívüli feladatok gyakorlásának általános előfeltétele a szükséghelyzet és a felszentelt személyek hiánya (230. k. 3. §). Rendkívüli feladatokat nők is kaphatnak. Egyes feladatok elnyerésére és ellátására vonatkozóan külön jogszabályok intézkednek. A szükséghelyzetet mindenesetre nem szabad könnyelműen feltételezni (vö. II. János Pál, *Adhort. ap. post-synodalis*, *Christifideles laici*, 1988. XII. 30, nr. 23: AAS 81, 1989, 431--432; magyarul: PM XX, 59--60).

691 4) Azok a világiak, akikre tartósan vagy ideiglenesen az egyház sajátos szolgálatát (azaz valamilyen hivatalt vagy feladatkört) bízták, kötelesek a feladatukhoz megkívánt megfelelő képzettség megszerzésére, továbbá tisztségük lelkiismeretes, serény és szorgalmas ellátására (231. k. 1. §; CCEO 409. k. 1. §). Ez a kötelezettség független attól, hogy valaki főfoglalkozásban vagy részidőben végzi-e egyházi munkáját.

692 A lelkipásztori kisegítőknek arra a kötelezettségére, hogy

megbízatusukat lelkiismeretesen lássák el, a Magyar Katolikus Püspöki Kar külön is felhívja a figyelmet, s bizonyos „lelkiismeretlenségekhez” (pl. a feladatkör huzamosabb el nem látása, a megbízás kereteinek túllépése) jogkövetkezményt is fűz: a megbízás visszavonását (A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata, Bp. 1986, 12, 15. §).

693 5) Ugyanezek a sajátosan egyházi szolgálatban álló személyek jogosultak a helyzetükhöz mért tisztes díjazásra. Ennek elegendőnek kell lennie maguk és családjuk szükségleteinek kielégítésére, s meg kell felelnie a világi jog előírásainak is. A jogosultság kiterjed a társadalombiztosítás és az egészségügyi ellátás megoldására is (231. k. 2. §; CCEO 409. k. 2. §). Erről tehát az egyházi munkáltatónak kell gondoskodnia minden olyan munkaviszony esetén, amikor ezt az adott személyek helyzete, illetve a világi jog megkívánja. Erre természetesen azoknak a laikusnak nem számító (mert meg nem keresztelt) személyeknek is joga van, akik valamilyen egyházi jogi személlyel munkaszerződést kötöttek[46]. Ám ez utóbbiaknak ez nem egyházon belüli joguk. Velük kapcsolatban a CIC csak az illetékes egyházi vagyonkezelők kötelezettségét hangsúlyozza. Az egyházjog általános deklarációját az egyházi szolgálatban álló világiak díjazáshoz való jogáról -- a 231. k. 2. §-ában a világi jogra tett utalásnak megfelelően -- többnyire az egyes államok jogszabályai szerint konkretizálják a helyi egyházi hatóságok. Magyarországon pl. a püspöki konferencia a lelkipásztori kisegítő munkaviszonyáról rendelkezik ilyen módon (A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata, Bp. 1986. 13--17, 16--20 §; vö. A Magyarországi Katolikus Kántorok és Karnagyok Működési Szabályzata, Bp. 1985).

=====

32. §. A KLERIKUSOK KÉPZÉSE

694 A klerikusok, vagyis a diakónusok, az áldozópapok és a püspökök (vö. fent 29. §. 2. a) -- mint már említettük -- azok a személyek, akik az egyházi rendben (lásd alább 70. §.) részesültek. Velük kapcsolatban az Egyházi Törvénykönyv a krisztushívôkról szóló részben képzésükről (232--264. k.), inkardinációjukról (265--272. k.), kötelességeikről és jogaikról (273--289. k.), valamint klerikusi állapotuk elvesztéséről (290--293. k.) tárgyal. Ezekre a témákra a törvényhozó azért fordít különös figyelmet, mert a klerikusok sajátosan részesednek az egyházra bízott hármas küldetésben, s így egészen különleges módon kapcsolódnak annak szervezett közösségébe. A klerikusok életének és szolgálatának részleteiről az Apostoli Szentszék újabban több irányelvet, utasítást is kiadott, így 1994. III. 31-én A papi élet és szolgálat direktórium címmű okmányt (C Cler, Dierctorium Dives Ecclesiae: EV 14, 376--529, nr. 750--917; magyarul: A Klérus Kongregációja, A papi élet és szolgálat direktórium, Szent István Társulat, Bp. é. n.). Ezt követte ugyanezen Kongregáció körlevele a papról mint az ige hirdetőjéről, a szentségek kiszolgáltatójáról és a közösség vezetőjéről (1999. III. 19: EV 18, 280-

-325, nr. 289--376; magyarul: RD XVI). 1998. II. 22-én a Katolikus Nevelés Kongregációja kiadta az állandó diakónusok képzésének alapszabályzatát. Ugyanazon a napon a Klérus Kongregáció az állandó diakónusok életének és szolgálatának direktóriumát bocsátotta közre. A két okmány közös bevezetéssel és nyilatkozattal ellátott kiadása együttesen jelent meg (AAS 90, 1998, 835--927; magyarul RD XVII).

1. A KÉPZÉS ELŐFELTÉTELEI

a. Az egyház kötelessége és joga

695 Az egyháznak kötelessége, de saját és kizárólagos joga is azoknak a képzése, akiket a szent szolgálatokra rendelnek (232. k.). Ez a jog a vallásszabadság alapvető követelménye, mert -- miként a II. Vatikáni Zsinat megállapítja -- „megilleti a vallási közösségeket az a jog, hogy törvényhozási eszközökkel vagy a közhatalom adminisztratív eljárásával ne akadályozzák őket vezetőik megválasztásában, nevelésében" (DH 4c).

696 A vallási közösségek autonómiája, melyet pl. Magyarországon a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény 8. § (1) bekezdése is elismer[47], szükségképpen tartalmazza a tisztségviselők megválasztásának és képzésének törvénytelen külső beavatkozásoktól mentes lehetőségét. A pápák sokszor felemelték szavukat az ellen a törekvés ellen, mely a világi hatóságoknak kívánta alávetni még a papnevelő intézetekben alkalmazott tanulmányi módszert is (vö. pl. IX. Pius, Syllabus, 1864. XII. 8, prop. 46: DS 2946)[48]. A II. Vatikáni Zsinat pedig az Optatum totius kezdetű határozatban az egész papképzés olyan teljes körű és szuverén koncepcióját adja, mely semmi teret nem hagy külső beavatkozásnak. A papképzés mai problémáiról II. János Pál pápa 1992. III. 25-én kiadott Pastores dabo vobis kezdetű szinódus utáni apostoli buzdítása (AAS 84, 1992, 657--804; magyarul: PM XXVIII) ad eligazítást.

b. A hivatásgondozás

697 A klerikusi hivatások[49] ébresztésére és erősítésére az egész keresztény közösség köteles, hisz szent szolgálatra az egész egyháznak szüksége van. Különösen is tartoznak ezen fáradozni a családok, a nevelők és sajátosan a papok (vö. PO 1), főként a plébánosok. Leginkább azonban a megyéspüspökök feladata a hivatásgondozás. Ennek során különös tanítói feladat hárul rájuk, mert arra kell oktatniuk híveiket, hogy az egyházban nagy a szent szolgálat jelentősége, és ezért szükségesek a szent szolgálatra rendelt személyek (233. k. 1. §; vö. CD 15c, OT 2).

698 II. János Pál pápa hivatalba lépésétől fogva különös gondot fordított arra, hogy a papokhoz szóló nagycsütörtöki levelekben is elmélyítse e hivatás teológiai értékének és mélységének tudatát, s így hozzájáruljon a hivatásgondozói magatartás serkentéséhez. Alapvető

fontosságú első ilyen levele (1979. IV. 8: AAS 71, 1979, 393--417; PM I, 147--177). Későbbi nagycsütörtöki leveleit magyarul ismertetésben vagy teljes fordításban a Magyar Kurír, főként pedig az egyházmegyei körlevelek közölték.

699 A püspökök kötelesek arra is, hogy erre a célra létesített intézményekkel ösztönözzék és támogassák a hivatásgondozást (233. k. 1. §). Erre már a II. Vatikáni Zsinat is kötelezte őket: „Azt is elrendeli a zsinat -- olvassuk az Optatum totius kezdetű határozatban (2d) --, hogy a hivatások művét[50] a pápai intézkedéseknek megfelelően az egyes egyházmegyékben, területen vagy nemzeteken belül szervezzék meg”. A magyarországi egyházmegyékben ennek megfelelően hivatásgondozó bizottságok alakultak. A felnőtt hivatások felkészítésére a CIC külön is kötelezi a papokat és a megyéspüspököket (233. k. 2. §; vö. SC InstCath, Litt. circ. part., 1976. VII. 14: Leges V, 7218--7222).

c. A kisházmináriumok

700 A kisházminárium (seminarium minus) alapvetően még a hivatásgondozást, s nem közvetlenül a papképzést szolgálja. Olyan nevelői és oktatási intézmény, melyben a középfokú (vö. 234. k. 2. §)[51] humán és reál oktatással együtt különleges vallási képzést is adnak a hivatások gondozása céljából (234. k. 1. §).

701 A kisházmináriumok létesítése és fenntartása nem kötelező. A CIC átdolgozása során felmerült különböző álláspontok (vö. Comm 8, 1976, 111--112; 14, 1982, 36) figyelembevételével a hatályos törvénykönyv úgy intézkedik, hogy ahol már működnek kisházmináriumok, vagy más hasonló intézmények, ott meg kell tartani és támogatni kell őket, ahol viszont nincsenek, ott, ha a megyéspüspök hasznosnak ítéli, a jog buzdítja, hogy létesítsen ilyet (234. k. 1. §)[52].

2. AZ ÁLLANDÓ DIAKÓNUSOK KÉPZÉSE

702 Az állandó diakonátusra készülõket a püspöki konferenciák elõírásai szerint kell képezni (236. k.), mégpedig mind a lelkiéletre, mind a rendjükhöz tartozó feladatokra. A CIC különbséget tesz a „fiatalok” (azaz a 35 éven aluliak[53]) és az érettebb korú akár nõs, akár nõtlen jelöltek felkészítése között. A fiatalok számára kötelező, hogy a képzés során legalább 3 évig külön házban tartózkodjanak, hacsak a megyéspüspök súlyos okból mást nem rendel (236. k. 1). Az érettebb korúak számára az együttlakás az egyetemes jog szerint nem kötelező, de három évre beosztott képzésre van szükségük, melynek rendjét a püspöki konferencia szabja meg (236. k. 2).

703 A Magyar Katolikus Püspöki Kar a diakónusok képzésérõl részleteket nem közölt, csupán néhány feltételt rögzített (A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata, Bp. 1986, 18--19, 23--26. §). Érdekes megoldást alkalmaz a kérdésre az Észak-Afrikai Regionális Püspöki Konferencia, mely az egyházmegyék állapotának sajátosságai

miatt kijelenti, hogy nem tartja szükségesnek püspökkari szabály kiadását erről, valamint a hajdani kelet-német Berliini Püspöki Konferencia, mely az érettebb korúak számára 2 év otthoni elméleti kurzust, a harmadik évben gyakorlatot és többhavi szemináriumi képzést ír elő[54]. Az állandó diakónusok képzéséről és szolgálatáról általános irányelveket találunk a Katolikus Nevelés Kongregációja és a Kléruskongregáció 1998. II. 22-én kiadott Diaconatus permanens kezdetű közös nyilatkozatában, valamint az ahhoz kapcsolódó Institutio diaconorum kezdetű alapszabályzatban és az ugyancsak ahhoz kapcsolódó Diaconatus originem kezdetű direktóriumban (AAS 90, 1998, 835--927; magyarul: RD XVII)[55].

3. AZ ÁLDOZÓPAPOK KÉPZÉSE

a. A papnevelés szabályai

704 Az Egyházi Törvénykönyvben foglaltakon kívül (235. k., 237--264. k.) a papnevelést az Apostoli Szentszéktől kiadott általános szabályzat (SC InstCath, Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis, 1985. III. 19 -- az ugyanilyen című 1970. I. 6-i szabályzat [AAS 62, 1970, 321--384][56] enyhén átdolgozott változata a CIC alapján), az illetékes szentszéki hatóságoknak a szemináriumi nevelés és oktatás egy-egy vonatkozásáról kiadott okmányai (lásd alább az egyes témakörökben), valamint a püspöki konferenciáknak a felsőbb szabályok figyelembevételével kiadott és az Apostoli Szentszék által jóváhagyott papnevelési szabályzatai rendezik (242. k.). Ennek a szemináriumi képzés legfőbb elveit és a vidék lelkipásztori szükségleteihez mért általános szabályait tartalmazó okmánynak a végrehajtására az egyes szemináriumoknak saját szabályzattal (házánkban „házirenddel”) kell rendelkeznie. Ezt a megyéspüspök, egyházmegyeközi szeminárium esetén pedig az érdekelt püspökök hagyják jóvá (243. k.).

705 A Magyar Püspöki Kar 1971. XII. 9-én fogadta el a szemináriumok megújításáról szóló okmányát. Ennek szentszéki jóváhagyása után tette közzé A Magyarországi Papnevelés Általános Szabályzatát 1973-ban. Mindezek a jogszabályok a II. Vatikáni Zsinat Optatum totius kezdetű határozatának a papnevelési elveit ültetik át a gyakorlatba (OT 1, 4 stb.). Ennek az országos szabályzatnak az átdolgozása folyamatban van.

b. A nagyszeminárium

706 A papnevelés kötelező színhelye a nagyszeminárium (seminarium maius). Ez olyan sajátos felsőfokú (vö. 234. k. 2. §, 254. k. 2. §) oktatási és nevelési intézmény, mely a papságra készülöket képzí hivatásukra. Noha a magyar világi jog a szemináriumokat mint oktatási intézményeket hittudományi főiskolának ismeri el, az egyetemes egyházjog szerinti nagyszeminárium (tehát nem a német nyelvterületen sajátos történelmi okból kialakult, kivételes jogszabályokon alapuló különleges intézmények) egyszerre oktatási és nevelési intézmény. A hazai szemináriumok nem különleges konkordátumokon alapulnak, hanem az

egyetemes egyházzajognak felelnek meg. Tehát nem egy főiskoláról és egy mellette működő kollégiumról van szó, hanem egyetlen szerves intézményről, mely teljes egészében a papnevelésre irányul. Ahol a szemináriumok tanárai világi növendékeknek hittanárképzést nyújtanak, ez nem azonos a szeminárium teológus kurzusával, hanem másik oktatási egységet képez, mely a vallási tudományok felsőfokú intézményének minősül (821. k.). Annak nincs akadálya, hogy az illetékes püspök egy ilyen intézményt a szeminárium vezetőségére bízson. Az is előfordulhat, hogy bizonyos órákat a kispapok a teológiai képzés keretében együtt hallgatnak a hittanárképzőn résztvevőkkel. Ám az ilyen hittanárképzés tanterve nem azonos magának a szemináriumnak a tantervével, mely kizárólag a papképzésre irányul, nem pedig valamilyen „főiskolai szintű teológusképzés”. A hazai állami jog viszont a papképzéssel és hittanárképzéssel foglalkozó oktatási intézményeket „hittudományi főiskolaként” ismeri el. Ezen belül szokás megkülönböztetni „teológus szakot” és „hittanár szakot”.

707 Minden egyes egyházmegyében, ahol ez lehetséges és hasznos, külön nagyszemináriumot kell tartani. Ahol viszont ez akadályba ütközik, onnan a papnövendékeket más szemináriumba kell küldeni, vagy egyházmegyei szemináriumot kell létesíteni (237. k. 1. §). Eszerint létesítésük és kormányzatuk szempontjából a szemináriumok lehetnek egyházmegyeiek vagy egyházmegyei szemináriumok. Az egyházmegyei szeminárium alapítása és felsőbb vezetése a megyéspüspökre, az egyházmegyei szemináriumé -- miután az Apostoli Szent Szék az alapításhoz és a leendő szeminárium szabályzatához előzetes jóváhagyását adta -- az érintett püspökökre tartozik. Ha az egyházmegyei szeminárium egy püspöki konferencia egész területe számára létesült, az „érintett püspökök” teendői magára a konferenciára hárulnak (237. k. 2. §, 259. k. 1. §). A szemináriumok felügyelete mind a képzés, mind a növendékek hivatásbeli, személyes, vallási előmenetele szempontjából ugyancsak a megyéspüspök, illetve az érintett püspökök feladata (259. k. 2. §).

708 A szeminárium önállósága elsősorban abban nyilvánul meg, hogy az egyházban magánál a jognál fogva jogi személyiséggel rendelkezik (238. k. 1. §)[57]. A szemináriumot minden jogügyletben a rektor képviseli, hacsak az illetékes hatóság másként nem intézkedik (238. k. 2. §). A szeminárium önállóságának másik megnyilvánulása, hogy ki van véve a plébániai fennhatóság alól. Tehát a helyi plébános a szeminárium vonatkozásában nem rendelkezik a sajátos plébánosi jogokkal, hanem ezeket -- a házassági ügyek kivételével -- a szeminárium rektora vagy annak megbízottja gyakorolja. Kivételt jelent a gyóntatás, mert a rektort a növendékek gyóntatásától a jog tiltja (985. k.), hacsak azt egyes esetekben önként nem kéri (262. k.). Ám a rektort nem terhelik bizonyos sajátos plébánosi köteleességek, így a népért való mise felajánlása, az anyakönyvek vezetése, s nem vonatkoznak rá a plébánosok elmozdításával kapcsolatos szabályok sem[58]. A szeminárium rektora egyben a szemináriumhoz tartozó templom igazgatója is, hacsak a megyéspüspök másként nem rendelkezik (557. k. 3. §).

709 A szeminárium anyagi fenntartása a megyéspüspök, vagy egyházmegyei szeminárium esetében az érintett püspökök feladata[59] (263. k.). Ez utóbbiak a terhek megosztását közös megállapodással rögzítik. Ezeknek a szükségleteknek a fedezésére az alkalmanként elrendelt egyházmegyei vagy országos gyűjtéseken (1266. k.) kívül a püspök egyházmegyei adót is vethet ki, melyet minden olyan egyházi jogi személy köteles megfizetni, melynek székhelye az egyházmegyében van, kivéve ha az maga is pusztán adományokból él, vagy az egyház közérdekét szolgáló tanulói vagy tanári testület működik benne (264. k.). Ez a kötelesség még a magánjellegű egyházi jogi személyekre is vonatkozik.

710 A szeminárium nevelői és oktatói testülete mindazokból áll, akik a papnövendékek egységes képzési programjába illeszkedve saját nevelői szerepet töltenek be. Lelkületükben és tevékenységükben igazi közösséget kell kialakítaniuk, egymás között s a növendékekkel együtt olyan családdá kell válniuk, mely megfelel Krisztus szándékának, aki azért imádkozott, hogy tanítványai egyek legyenek (Jn 17,11), és „amely növeli a rájuk bízottakban hivatásuk örömét” (OT 5). A szeminárium nevelői testületének tagjai a jog szerint:

711 1) A rektor, aki a szeminárium élén áll, s akinek kinevezése minden szemináriumban kötelező (239. k. 1. §). Az ő feladata a szeminárium mindennapi irányítása a papnevelés szabályzata és a szemináriumi szabályzat szerint. Neki feladatuk ellátása során az előjárók és a tanárok engedelmességgel tartoznak (260. k.). Feladata a fentiekben már jelzettekén kívül, hogy gondoskodjék arról, hogy a növendékek a papnevelési szabályzatban és a szemináriumi szabályokban előírtakat megtartsák, a tanárok feladatukat szabályosan végezzék (261. k.; C InstCath, Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis, 1985. III. 19, nr. 29: ed. Romae 1985, 29). Kinevezését a megyéspüspöktől kapja, hacsak a szeminárium szabályzata -- többnyire az egyházmegyei szemináriumok esetén -- másként nem rendelkezik (Ratio fundamentalis nr. 27; 259. k. 1. §).

712 2) A lelkiigazgató (spirituális) kinevezése minden szemináriumban kötelező. Kinevezhető akár több személy is erre a feladatra. Az is lehetséges, hogy a lelkiigazgatót kívül a papnövendékek lelki irányítására a püspök még más papoknak is megbízást ad. Ebben az esetben a növendékek hozzájuk is szabadon fordulhatnak (239. k. 2. §). A lelkiigazgató sajátos szerepe, hogy a lelki képzést mind közösségi, mind egyéni vonatkozásban irányítsa. Ebben áll a különbség a spirituális és a megbízott lelkivezetők között. Ez utóbbiak ugyanis csak az egyéni lelkivezetés feladatát láthatják el (246. k. 4. §)[60].

713 A gyóntatás nem azonos a közösségi és az egyéni lelkivezetéssel. A papnövendékek egyéni lelkivezetésével megbízott személyek szerepéhez hozzátartozik, hogy gyóntatásukra is rendelkezésre álljanak (240. k. 1. §, 246. k. 4. §, 239. k. 2. §). Tehát mind a lelkiigazgató, mind a püspöktől megbízott más lelkivezetők egyben rendes gyóntatóknak is tekintendők. Ám a jog megkívánja, hogy a szemináriumba rajtuk kívül

rendszeresen járjanak be más gyóntatók is, s garantálja a papnövendékeknek azt a jogát, hogy a szeminárium fegyelmének tiszteletbentartásával mindig szabadon mehessenek bármely gyóntatási felhatalmazással rendelkező paphoz, akár a szemináriumban, akár azon kívül (240. k. 1. §)[61].

714 3) A gondnok kinevezése szintén kötelező (239. k. 1. §). A gondnok nem szükségképpen vicerektora a szemináriumnak. Vicerektort nem is kötelező kinevezni (uo.), ám ha erre sor kerül, a kinevezett személy lehet azonos a gondnokkal, de lehet más is (vö. Ratio fundamentalis nr. 27).

715 4) A tanárok kinevezése mindig kötelező, ha a növendékek oktatása magában a szemináriumban történik (239. k. 1. §). Kinevezésüket az illetékes püspöktől, vagy püspököktől kapják (253. k. 1. §). A Szentírás, a dogmatika, az erkölcsteológia, a liturgika, a filozófia, a kánonjog, az egyháztörténelem és a többi olyan tárgy számára, melyet sajátos módszer szerint kell előadni, külön-külön tanárt kell kinevezni (253. k. 2. §). Tanári kinevezést csak olyanok kaphatnak, akik megfelelnek az erkölcsi követelményeknek, és rendelkeznek a Szentszék által elismert valamilyen egyetem vagy fakultás doktorátusával vagy licenciátusával (253. k. 1. §). Ha feladatukhoz súlyosan hűtlenné válnak, a kinevezésükre illetékes hatóságnak el kell mozdítania őket (253. k. 3. §).

716 5) Egyéb előjárók is lehetnek a szemináriumban, pl. a tanulmányok irányítója (tanulmányi igazgató, moderator studiorum -- 254. k. 1. §, 261. k. 2. §), akinek kijelölése szükséges, de nincs előírva, hogy külön személyt nevezzenek ki erre a szerepre. Hazánkban e szerepkört a szemináriumi rektor tölti be. A prefektus a magyarországi szemináriumokban a szemináriumi közös élet rendjéért felelős fegyelmi előjáró. Feladata kiterjed a növendékek tanulmányi ügyeire is, de nem a tanárok feletti felügyeletre (Ratio fundamentalis nr. 27: „Praefectus vitae communis Seminarii ordinandae”; A Magyarországi Papnevelés Általános Szabályzata, h. n., é. n., 8). Ahol a püspök -- tekintettel a hazai állami jogra -- más személyt nevez ki szemináriumi rektornak, és mást a „hittudományi főiskola” főigazgatójának, ott ez utóbbi tisztsége a fent említett „moderator studiorumnak” felel meg.

c. A szemináriumi képzés ideje

717 Mint említettük, a papképzésnek szemináriumban kell történnie. A papságra készülõ ifjakat a megfelelő lelkiesség kialakítására és feladataikra szemináriumban kell képezni, képzésük egész ideje alatt (vö. 250. k.), vagy ha a körülmények a megyéspüspök megítélése szerint indokolják, legalább 4 éven át (235. k. 1. §)[62].

718 A szemináriumi bennlakás (tartózkodás) vonatkozásában a 235. k. 2. § azt írja elő, hogy akik törvényesen a szemináriumon kívül tartózkodnak, azokat a megyéspüspök bízza lelkiismeretes és alkalmas

papra. Ez a pap köteles ügyelni arra, hogy mind a lelkiélet, mind a fegyelem terén gondos képzést kapjanak.

719 A magyarázók között jelentős nézetkülönbségek alakultak ki abban a tekintetben, hogy a 235. k. két §-ának összevetése alapján lehetséges-e, hogy a püspök a papszenteléshez valakitől négy évnél kevesebb szemináriumi bennlakást kívánjon. Egyesek szerint a 235. k. 2. §-ában szereplő kivételek ugyanazon kánon 1. §-ának keretében értendők, vagyis mindenkinek legalább 4 évet a szemináriumban kell tartózkodnia. Aki a teljes képzési idő többi részét a szemináriumon kívül tölti, annak képzésére kell a távollét alatt a megbízott papnak ügyelnie[63].

720 Mások -- meggyőzőbbnek tűnő -- véleménye szerint a 235. k. 1. és 2. §-a más-más tényállásra vonatkozik. Az 1. § azt a lehetőséget veszi figyelembe, amikor a szemináriumi képzés általános idejét (és esetleg az általános szisztéma szerinti bentlakás idejét) szállítja le a püspök négy évnél nem rövidebb időre. Ez pl. akkor fordulhat elő, ha a filozófiai-teológiai képzés más intézményben történik, így ez a kötelező teológiai tanulmányok idejét nem érinti (vö. 1917-es CIC 972. k. 1. §; Const. ap., Sapientia christiana, 1979. IV. 15, nr. 72--74: AAS 71, 1979, 493--494). A 2. § viszont -- a forrását képező régi szöveg (1917-es CIC 972. k. 2. §, vö. uo. 1. §: „dispensaverit”) fényében -- olyan kivételekről szól, amikor a püspök a szemináriumi bennlakás, sőt esetleg a négyévnyi szemináriumi képzés alól is felmentést ad[64]. Tehát az 1. § főként a képzésről, annak is inkább az általános rendjéről szól, a 2. § a bentlakásról, s azon belül pl. az egyedi felmentéssel előálló különös helyzetekre is kiterjed.

721 Nézetünk szerint, ha a 235. k. 1. §-ában foglalt négyévnyi kötelező minimális szemináriumi képzési idő a megyéspüspök általános (így többek között felmentési) jogával szemben (381. k. 1. §; vö. CD 8a; 87. k. 1. §) különleges fenntartást tartalmazna, mely a szemináriumi lakás alóli teljes vagy a négy szemináriumi évet is megrövidítő felmentés jogát vonná meg a megyéspüspöktől, egyedi esetekre nézve is, ez jogképességet megsemmisítő törvény (lex inhabilitans) volna, melynek -- hogy hatását elérje -- kifejezetten kell rendelkeznie (10. k.). Ilyen kifejezetten pedig a CIC a püspök felmentő hatalmát nem korlátozza. Egy ilyen korlátozás, vagyis a püspök legalább négy évi szemináriumi bennlakás alól való felmentési jogának fenntartás révén történő megvonása megszorítás lenne az 1917-es CIC 972. kánonjához képest, és ellenkeznék a Zsinat és az új CIC egész koncepciójával, a törvényhozó szándékával (vö. 17. k.), mely a püspökök saját hatáskörének teljességét hangsúlyozza, s ennek keretében a klerikusok képzését is alapvetően a megyéspüspök feladatának és felelősségének tekinti (vö. OT 4b; 232. k., 241. k. 1. §, 243. k., 257. k. 2. §, 259. k. 1--2. §)[65].

722 A 235. k. 1. §-a annyiban is eltér az 1917-es CIC 972. k. szövegétől, hogy a szemináriumi nevelést szó szerint csak az ifjak számára írja elő (vö. Comm 14, 1982, 162). Ebből a szerzők arra következtetnek, hogy az érettebb korú hivatások képzésére a püspök

esetleg más megoldást rendszeresíthet[66].

d. A lelki képzés

723 A szemináriumokban a növendékek lelki és tanulmányi képzését harmonikusan össze kell hangolni. A komplex felkészítésnek arra kell irányulnia, hogy a növendékek a kellő emberi érettséggel együtt az evangélium szellemét is elsajátítsák, és Krisztussal szoros barátságba kerüljenek (244. k.; vö. OT 8). A felkészítés nem lehet sematikus, meg kell felelnie a növendékek egyéni alkatának (244. k.). A papnövendékek lelki nevelésének célkitűzései a zsinat tanítása alapján a lelkipásztori szolgálatra való felkészítés, a missziós lelkület kialakítása, az egyéni megszentelődésnek a szeretettel végzett szolgálatban való megvalósítása, azoknak az erényeknek a kiművelése, melyeket az emberi közösségben a legtöbbször becsülnek (pl. jószívűség, őszinteség, állhatatosság, érzék az igazságosság iránt, udvariasság -- PO 3)[67], az emberi és természetfeletti értékek megfelelő összhangjának elérése (245. k. 1. §; OT 8--12). Ebben a lelki képzésben sajátos hangsúly kerül az egyházhoz való viszonyra is: a Krisztus egyháza iránti szeretet, a pápához és a saját püspökhöz való hűséges ragaszkodás, a testvérekkel való együttműködés igen fontos elérendő célok. A szemináriumi élet és a többiekkel kialakított barátság a papnövendéket fel kell, hogy készítse a testvéri egységre annak az egyházmegyének a papságával, amelynek szolgálatában majd dolgozni fog (245. k. 2. §). A liturgikus, szentségi- és imaélet terén a CIC az alábbi követelményeket fogalmazza meg: 1) Az eucharisztia napi ünneplése kell hogy legyen az egész szemináriumi élet központja (246. k. 1. §). 2) Meg kell tanítani a növendékeket a zsolozsma végzésére (246. k. 2. §). 3) Serkenteni kell a Mária-tiszteletet (a Rózsafüzér révén is), továbbá az elmélkedést és más vallásos gyakorlatokat (246. k. 3. §). 4) Rá kell nevelni a növendékeket a gyakori gyónásra, s ajánlatos, hogy kinek-kinek legyen szabadon választott lelkivezetője (fogalmáról lásd fent b. 2) [246. k. 4. §]. 5) A növendékeknek évente lelkigyakorlaton kell részt venniük (246. k. 5. §). Mindezeknek a konkrét lelki programoknak nem csupán a formális elvégzése szükséges, hanem maga a Codex is mintegy előírja, hogy a nevelés során ezeket valódi belső szükségletté, erőforrássá tegyék, mélyebb értelmüket megértessék és megérettessék (vö. 246. k.).

724 A szemináriumi lelki nevelés részletes irányelveihez lásd: Ratio fundamentalis nr. 44--47, 49--58; SC InstCath, Litt. circ., 1980. I. 6: Leges VI, 7857--7867; A Magyarországi Papnevelés Általános Szabályzata, h. n., é. n., 19--31.

725 A lelki képzés különleges szempontja a celibátusra való felkészítés, mely el kell, hogy vezesse a növendéket a papi nőtleniségnek mint Isten különleges ajándékának a megbecsülésére (247. k. 1. §; OT 10; PO 16; VI. Pál, Enc., Sacerdotalis coelibatus, 1967. VI. 24: AAS 59, 1967, 657--697; SC InstCath, Orientamenti educativi per la formazione al celibato sacerdotale, 1974. VI. 11, Typ. Pol. Vat.

1974; Ratio fundamentalis nr. 48).

e. A tanulmányi képzés

726 Ahol a tanulmányi képzés a szemináriumban folyik, magának az elméleti oktatásnak arra kell törekednie, hogy a növendékek a kor és a hely szükségleteinek megfelelő általános műveltséget és szilárd és részletes felkészültséget szerezzenek a szent tudományokban. Ezzel kettős célt valósítanak meg: egyrészt saját hitüket alapozzák meg és táplálják azzal, amit tanulnak, másrészt képesek lesznek arra, hogy a kor emberének megfelelő módon hirdessék az evangéliumot (248. k.; OT 13-18, AG 1-6, GS 58, 62).

727 A képzés megszerzéséhez, de többnyire magának a lelkipásztori szolgálatnak a gyakorlására is szükséges a hazai nyelv pontos elsajátítása, a latin nyelv ismerete, valamint gyakran más idegen nyelvekben való jártasság is. A papnevelési szabályzatban gondoskodni kell arról, hogy a növendékek ezeket kellően megtanulják (249. k.; Ratio fundamentalis nr. 66-67).

728 Maga a szemináriumi oktatás filozófiai és teológiai tanulmányokra tagozódik. Ezekre sor kerülhet egymás után vagy együtt, a papnevelés szabályzata szerint. Ezeknek a tanulmányoknak összesen legalább hat teljes évet kell igénybe venniük, úgy hogy a filozófiai tanulmányokra eső idő két teljes évnek, a teológiára eső pedig négy teljes évnek feleljen meg (250. k.; Ratio fundamentalis nr. 60, 61, 70, 76; SC InstCath, Instr., La formazione teologica dei futuri sacerdoti, 1976. II. 22, nr. 129, 132; Leges V, 7174).

729 A filozófiai tanulmányoknak az a szerepe, hogy tökéletesítsék a növendékek humán képzettségét, élesítsék elméjüket és felkészítsék őket a teológiai tanulmányokra. Az oktatásnak egyfelől tartalmaznia kell az „örökérvényű” filozófiai örökséget, másfelől figyelembe kell venni a kor filozófiai kutatásait (251. k.). Megjegyzendő, hogy az örökérvényű filozófiai örökség Aquinói Szent Tamás filozófiájának állandó nevéként szerepel hivatalos egyházi dokumentumokban (vö. OT 15; XII. Pius, enc., Humanae generis, 1950. VIII. 12: AAS 42, 1950, 573; SC Stud, Resp., 1965. XII. 20: Leges III, 4913; vö. Comm 14, 1982, 52).

730 A teológiai tanulmányok esetében a CIC részletesebben kitér azok kötelező tartalmára és módszerére is. Az egyes tantárgyakra való utalás természetesen csak sommás, kiegészítendő a Szentszék és a püspöki karok irányelveivel (Ratio fundamentalis nr. 76-81, 86-93; C InstCath, Instr., La formazione teologica dei futuri sacerdoti, 1976. II. 22: Leges V, 7155-7175; A Magyarországi Papnevelés Általános Szabályzata, h. n., é. n., 32-37; A hittudományi főiskolák tanulmányi -- és vizsgaszabályzata, 1974 -- átdolgozás alatt).

731 A teológiai oktatás célja, hogy a növendékek ne csupán megismerjék a teljes katolikus tanítást, hanem lelkiéletük és szolgálatuk számára

hasznosítsák is. Az oktatásnak a hit fényében, a tanítóhivatal vezetését követve az egész hit tanítását benső egységében bemutatva kell történnie (252. k. 1. §, 254. k. 1. §). Képesítenie kell a növendéket egyes kérdések önálló kutatással való tudományos vizsgálatára (254. k. 2. §). A kötelező teológiai tárgyak közül nyomatékkal említi a Codex a Szentírás ismeretét, melynek a Biblia egészére ki kell terjednie (252. k. 2. §), a dogmatikát, melyet a Szentírás és a Szentagyomány alapján, főként Szent Tamást követve kell előadni, továbbá a morálteológiát, a lelkipásztorkodást, a kánoni jogot[68], a liturgikát[69], egyháztörténelmet, valamint egyéb segéd- és szaktudományokat (252. k. 3. §). Itt külön említést érdemel, hogy 1989. XI. 10-én a Nevelési Kongregáció utasítást adott ki az egyházatyák tanulmányozásáról a papképzésben (C InstCath, Instr., *Inspectis dierum*: AAS 82, 1990, 607--636). Az egyház társadalmi tanításának oktatásához szintén jelentek meg kongregációs irányelvek (C InstCath, Doc., *In questi ultimi decenni*, 1989. XII. 30: EV 11, 1244--1326; magyarul: RD III).

f. A pasztorális képzés

732 Az oktatás és nevelés külön szempontját képezi a lelkipásztorkodásra való felkészítés. Ez nemcsak a többi tantárgyakban és tevékenységekben fejeződik ki, hanem a szó szoros értelmében vett lelkipásztorkodástani oktatásban is (255. k.). Ebben az összefüggésben a CIC külön is előírja, hogy a növendékeket meg kell tanítani a hitoktatásra, az egyházi szónoklatra, magára az istentiszteleti cselekmények végzésére, különösen a szentségek kiszolgáltatására, továbbá az emberekkel, köztük a nem katolikusokkal és nem keresztényekkel való érintkezésre a plébánia vezetése és egyéb egyházi feladataik során (256. k. 1. §; *Ratio fundamentalis* nr. 94--96; A Magyarországi Papnevelés Általános Szabályzata, h. n., é. n., 38--42). Ugyancsak oktatást kell nyújtani a növendékeknek az egész egyház szükségleteiről, fel kell készíteni őket a hivatásgondozásra, a missziós, ökumenikus, társadalmi kérdések kellő megközelítésére (256. k. 2. §).

733 Ennek a sajátosan pasztorális felkészítésnek a részletes irányelveit -- a liturgika oktatásáról szóló fent idézett kongregációs utasításon kívül -- a Szentszék számos újabb kiegészítő szabályában találjuk: a szexuális nevelésről: C InstCath, *Orientamenti educativi sull'amore umano*, 1983. XI. 1 (*Leges* VI, 8695--8713); áttelepülők, utazók pasztorációjáról: *Litt. circ., Il fenomeno della mobilità*, 1986. I. 25 (EV X, 8--15, nr. 5--24)[70]; a tömegtájékoztatási eszközökről: *Orientamenti per la formazione dei futuri sacerdoti circa gli strumenti della comunicazione sociale*, 1986. III. 19 (EV X, 58--116, nr. 75--195); az egyház szociális tanításáról: C InstCath, *Lin. dir.*, 1989. VI. 27; a missziós képzésről: SC Prop, *Litt. circ., Puisque la „Ratio”*, 1970. V. 17 (*Leges* IV, 5815--5817); az ateizmusról és a dialógusról: *SecrNonCred, Instr., Ampliores rationes*, 1970. VII. 10 (*Leges* IV, 5858--5861). A papnevelésben való alkalmazásra néha más témákról szóló

szentszéki megnyilatkozások is utalnak.

734 A pasztorális képzésnek sajátos részét alkotja a gyakorlat. Erre a tanulmányi idő során, különösen pedig szünidőben kell alkalmat találni. A helyi sajátosságoknak megfelelő gyakorlatokat az ordinárius megítélése szerint kell megállapítani. Meg kell felelniük a növendékek korának is. A gyakorlatot hozzáértő papnak kell irányítania (258. k.; OT 21; Ratio fundamentalis nr. 97--99). A papszentelés előtt megkövetelt lelkipásztori gyakorlat (1032. k. 2. §) már túlmutatni látszik a szemináriumi képzés keretein, és külön gyakorlati időnek tekinthető, bár egyes országokban a püspökök rendelkezhetnek úgy, hogy ez a gyakorlat is kapcsolatban legyen a szemináriummal.

735 A szemináriumi gyakorlati képzés keretében kell kialakítani a növendékek világegyház iránti érzékenységet, mely késszé teszi őket arra, hogy súlyos és sürgős szükség esetén szenvedő más részegyházak szolgálatát adott esetben elvállalják. Akik pedig más vidéken lévő részegyházba szándékoznak áttelepülni, azok felkészítéséről a megyéspüspököknek kell gondoskodnia (257. k.).

g. A növendékek felvétele és elbocsátása

736 A nagyszemináriumba csak olyanokat szabad felvenni, akik alkalmasnak tűnnek arra, hogy véglegesen a szent szolgálatra szenteljék magukat. A felvételtől a megyéspüspök dönt a jelentkezők emberi, erkölcsi, lelki, értelmi adottságai, testi és pszichés egészsége, továbbá szándékuk helyessége alapján (241. k. 1. §). A felvételhez szükséges helyes szándék azt tartalmazza, hogy a jelentkező szabad elhatározásból vállalkozik a papi szolgálatra (OT 6). Magához a szenteléshez már gazdagabb tartalmú szándék a követelmény (vö. PO 3, OT 11). Ezt azonban épp a szemináriumi képzés során kell kifejleszteni.

737 A felvételhez szükséges okmányok a kereszteleési és a bérmlási igazolás, valamint esetleg más olyan igazolások, amelyeket a papnevelési szabályzat megkövetel (241. k. 2. §). A Magyarországi Papnevelés Általános Szabályzata (46. old.) szerint a felvétel tanulmányi alapfeltétele az érettségi (következésképp ezt is igazolni kell). Az ordinárius pedig előzetes információt kér a jelölről plébánosától vagy olyan paptól, aki ismeri őt. Ezt az információt is a felvételhez szükséges okmányok között szokás számon tartani (erre szolgáló kérdőívminták: uo. 50--51. old.).

738 A CIC nem tekinti felvételi követelménynek a törvényes származást, hiszen a törvényes származás hiánya már nem is szentelési akadály (vö. 1041--1042. k.; 1040. k.)[71].

739 A más szemináriumból vagy szerzetes intézményből elbocsátottak felvételéhez az illető intézet vezetőjének igazolása is szükséges, főként arról, hogy mi volt az illető elbocsátásának vagy távozásának oka (241. k. 3. §). Megjegyzendő, hogy ezt az okmányt a törvény szövege

szerint csak az elbocsátottaktól kötelező megkérni, ám -- úgy tűnik -- célszerű ennek kikérése akkor is, ha valaki önkéntesen távozott[72].

740 Az új törvénykönyv hatálybalépésétől az Államtitkárság hivatalosan is érvényét veszítettnek nyilvánította a Szentszék korábbi rendelkezéseit (SC Stud, Decr., Consiliis initis, 1941. VI. 25: AAS 33, 1941, 371; Decr., Sollemne habet, 1957. VII. 12: AAS 49, 1957, 640), melyek az önként szemináriumból vagy szerzetből távozott vagy onnan elbocsátott személyek újbóli felvételéhez a Szentszék előzetes megkérdezését írták elő. Ma az ilyen esetekben a „méltatlanok és alkalmatlanok” távoltartásának módját részleteiben az országos papnevelési szabályzatok állapíthatják meg (SecrStat, Resp. part., 1983. VI. 6: Leges VI, 8648).

741 A szemináriumból való elbocsátásról már a zsinat megjegyzi, hogy e téren akkor is „mindig erős lélekkel kell eljárni,... ha fájó is a paphiány” (OT 6). Az elbocsátásnak két oka lehet: a papságra alkalmatlanná tevő fogyatékoság vagy a hivatás el nem vállalása. Ez utóbbit olyan kihágások tanúsítják, melyek azt bizonyítják, hogy a jelölt nem hajlandó azonosulni hivatása követelményeivel (A Magyarországi Papnevelés Általános Szabályzata 47--49. old.).

=====

=====

33. §. A KLERIKUSOK JOGI HELYZETE

1. A KLERIKUSOK INKARDINÁCIÓJA

742 Az inkardináció az a jogintézmény, melynek révén a klerikus valamely részegyház vagy személyi prelatúra, illetve a megszentelt élet valamely intézménye vagy valamilyen erre jogosult társaság klérusának tagja lesz, s ezzel sajátos jogi hovatartozást nyer (vö. 265. k.). Az inkardináció automatikusan történik a diakónusszenteléssel (266. k. 1. §). Eredménye a klerikus szolgálati hovatartozása. Ebből egyrészt sajátos klerikusi engedelmességi kötelezettség, másrészt az ellátásra való jogosultság is fakad (vö. uo., 273. k.)[73]. Ezért előljáró nélküli, úgynevezett „kóbor” (vagus) klerikusok a jog szerint nem létezhetnek (265. k.).

743 Korábban a szentelési címet (titulus ordinationis) fogták fel a klerikus ellátásának biztosítékaként. Ez lehetővé tette, hogy valaki úgy szentelődjön, hogy nem követelik tőle valamelyik egyház szolgálatát. A szolgálati kötelezettség ugyanis a szentelési címtől függően (vagyon, javadalom, az egyházmegye szolgálata, a misszió...) más és más lehetett[74]. A hatályos CIC a 295. kánonban szereplő utalástól eltekintve a szentelési címmel már nem foglalkozik.

744 Az átlépés egyik részegyházból (vagy más inkardinációs egységből) a másikba történhet:

745 1) Külön hatósági intézkedéssel. Ez két irat útján megy végbe: a korábbi megyéspüspöktől aláírt exkardinációs (az egyházmegye stb. kötelékéből elbocsátó) és az új megyéspüspöktől aláírt inkardináló (befogadó) levél révén (267. k. 1. §). Az így adott exkardináció csak akkor lép hatályba, mikor a másik részegyházba való inkardináció már megtörtént (267. k. 2. §).

746 Már felszentelt klerikust a megyéspüspöknek csak akkor szabad inkardinálnia, ha ez részegyházának szükséges vagy hasznos, s nem ellenkezik a klerikusok tisztaságára vonatkozó előírásokkal; szabályos okiratból meggyőződött az exkardináció engedélyezéséről, és az exkardináló püspöktől igazolást kapott az illető klerikus életéről, erkölcséről és tanulmányairól; továbbá a klerikus írásban kijelentette neki, hogy a jog szerint új részegyházának szolgálatára kívánja szentelni magát (269. k.).

747 Az exkardinációt megadni csak megfelelő okból (pl. az egyház vagy az illető klerikus java) szabad, megtagadni viszont csak súlyos okból. Az exkardináció megtagadása ellen a klerikus akkor élhet felfolyamodással, ha talált befogadó püspököt (270. k.).

748 2) Magánál a jognál fogva. Megváltozik a klerikus inkardinációja: a) másik részegyházba való átköltözés után, ha az áttelepülés törvényes volt, az új részegyházban eltöltött öt évet, oda való átlépési szándékát írásban jelezte mind a vendéglátó egyház, mind korábbi részegyháza megyéspüspökének, s a levél kézhezvételétől számított négy hónapon belül egyikük sem közölte vele írásban ellenkezését (268. k. 1. §); b) a megszentelt élet intézményébe vagy az apostoli élet társaságába való örök vagy végleges felvétel által (268. k. 2. §, 266. k. 2. §).

749 Az „a” pontban jelzett eset egy sajátos formájának tekinthető, amikor a klerikus szerzetest intézményéből törvényesen elbocsátják (szekularizálják), de csak olyan püspököt talál, aki próbaképpen fogadja be, ám nem inkardinálja. Ez esetben is öt év után magánál a jognál fogva inkardinálódik a klerikus abba az egyházmegyébe, ahová befogadták, hacsak a püspök el nem utasítja (693. k.). Nem tűnik szükségesnek azonban az illetékes szerzetes előjárót erről előre írásban értesíteni, hisz a szerzetből az ilyen klerikust már rég elbocsátották. Ha azonban a befogadó megyéspüspök a volt szerzetest nem hajlandó inkardinálni, az továbbra is klerikusként a szerzetes előjáró alárendeltje marad, s bár nem szerzetes már, mégis oda van inkardinálva[75].

750 A klerikusok áttelepülhetnek más részegyházba úgy is, hogy nem változik meg inkardinációjuk. A súlyos paphiányban szenvedő vidékekre igyekvő felkészült és alkalmas klerikusoktól a megyéspüspöknek csak saját egyháza valódi szüksége miatt szabad az áttelepülési engedélyt megtagadni. Az átköltözésre tehát a saját püspök engedélye szükséges. Ez adható meghatározott időre és úgy is, hogy ismételten meg kelljen

újítani. Az engedélyt adó megyéspüspöknek írásbeli megállapodást kell kötnie azzal a püspökkel, akinek részegyházában a klerikus szolgálatát teljesíteni fogja (271. k.; PO 10, SC Cler, Notae directivae, Postquam apostoli, 1980. III. 25, nr. 26--27: AAS 72, 1980, 361--362).

751 Mivel az inkardináció, az exkardináció és az átköltözési engedély megadása a részegyház számára tartós kötelezettséget jelent, s pasztorális érdekét jelentősen befolyásolja, az egyházmegyei kormányzó ezeket csak akkor adhatja meg, ha a püspöki szék már több mint egy éve üresedésben van, és az intézkedéshez a tanácsosok testülete (vagy ahol a püspöki konferencia az 502. k. 3. § szerint így rendelkezett, a káptalan) beleegyezését adta (572. k.).

2. A KLERIKUSOK KÖTELESSÉGEI ÉS JOGAI

752 A klerikusokra mint sajátos csoportra háruló kötelességek és jogok (273--289. k.) elvileg minden klerikusra, gyakorlatilag azonban leginkább az áldozópapokra (és természetesen a püspökökre) vonatkoznak, hiszen az állandó diakónusok esetében a jog számos jelentős kivételt tesz (vö. 288. k.). A törvénykönyvben felsorolt főbb klerikusi kötelességek és jogok a következők:

a. A szolgálattal kapcsolatos kötelességek és jogok

753 1) A tisztelet és engedelmesség a pápa és saját ordináriusuk iránt a klerikusokat sajátosan is kötelezi (273. k.), noha a krisztushívők általános engedelmisségi kötelezettsége (212. k.) a klerikusokra is kiterjed. A klerikusi engedelmesség közvetlen alapja az inkardináció köteléke, távolabbi alapja pedig a klerikusi állapot maga. E kötelesség logikus következménye annak a teljes szolgálati viszornak, melyet az inkardináció jelent. Épp ezért ennek az engedelmességnek a területét és terjedelmét a szent szolgálat határozza meg. Arra vonatkozik, ami objektív, közvetlen kapcsolatban van a szolgálattal. A jogban felsorolt általános klerikusi kötelességek megtartásával kapcsolatos ordináriusi utasításoknak is köteles a klerikus engedelmeskedni. A törvényes parancs iránti engedetlenség (1371. k.) és az erre való felbujtás (1373. k.) egyébként az egyházban büntetendő cselekmény. A klerikus helyzeténél fogva életének olyan vonatkozásaival (pl. öltözködés) is különleges közösségi hatást vált ki, melyek mások esetében a magánélet szférájához tartozónak számítanak.

754 2) Az egyházi hivatalok (lásd fent 23. §) közül azokat, melyek ellátásához rendi vagy egyházkormányzati hatalom szükséges, csak klerikusok nyerhetik el (274. k. 1. §). Az egyházi rend szentségét nem kívánó, de a kormányzati hatalom gyakorlásában bizonyos részesedésnek tekinthető hivatalok világiakra bízásának problémájáról lásd fent 31. §. 2. b. 1.

755 Ha törvényes akadály nem mentesíti őket, a klerikusok kötelesek is elfogadni és hűségesen ellátni azokat a hivatalokat vagy egyéb

feladatokat, melyeket ordináriusuk rájuk bíz (274. k. 2. §). E kötelezettség a 212. k. és a 209. k. 2. § általános engedelmességi és gondossági előírásán túlmenő, sajátos jogcímen terheli a klerikusokat a 273. kánonnal összhangban (lásd fent 1. pont). Távlabbi alapja a klerikusi állapot egyházi szolgálatra rendelt jellege (vö. LG 28, PO 2b, 5a, 7b; 1025. k. 2. §), s különösen a papok részesedése a püspök küldetésében. Közvetlen alapja pedig -- mint említettük -- az inkardináció[76].

756 Jogcímén kívül sajátos ennek a kötelezettségnek a tartalma is. Olyan egyházi tevékenységekre szóló megbízást is el kell fogadnia a klerikusoknak, amit világi nem végezhetne. De főként: a világi dolgok rendjének autonóm alakítására hivatott világitól[77] az ordinárius normális körülmények között -- úgy tűnik -- nem követelheti, hogy teljes idejében és energiájával álljon rendelkezésre valamilyen egyházi tisztségben (vö. LG 31; 227. k.; lásd fent 31. §. 2. a. 2--3)[78]. Erre a laikus önkéntesen vállalkozhat (akár munkaszerződésben is).

757 3) A klerikusok kötelesek együttműködni egymással, mivel mindnyájan ugyanazon fáradoznak: Krisztus testének építésén. A testvériség és az imádság általános kötelékén kívül ennek mindazokban a konkrét formákban is meg kell nyilvánulnia, amelyeket a részleges jog előír (PO 7--8; 275. k. 1. §). Ezt a testvériséget és imaközösséget -- de természetesen a megszentelődést is -- szolgálja az egyetemes jognak az az ajánlása, hogy a klerikusok közösségben éljenek (*vita communis*). Ahol ez szokásban van, lehetőség szerint fenn kell tartani (280. k.). A papi közösségre bízott plébániákon (vö. 517. k. 1. §) pl. mód lehet erre.

758 4) A klerikusok kötelesek elismerni és támogatni a világiak küldetését az egyházban és a világban (275. k. 2. §; vö. LG 37, PO 9, GS 43, 91, AA 7, 25). E tekintetben nem csupán az evilági dolgok autonómiájának tiszteletben tartásáról van szó, hanem arról is, hogy az egyház sajátos tevékenysége szerves egységet alkot, melyen belül a világiaknak cselekvő szerepük van. Ennek segítése és hierarchikus irányítása külön klerikusi feladat.

759 5) A helybenlakás (*residentia*) kötelessége, mely tágabb értelemben minden klerikusra vonatkozik, összefügg a szolgálatra való rendelkezésre állással. Még ha nincs is sajátos helybenlakással járó hivataluk (pl. nem megyéspüspökök, plébánosok), nem szabad egyházmegyéjüktől a részleges jogban meghatározott jelentős időnél tovább távol lenniük, hacsak ezt ordináriusuk nem engedélyezi. Ennek az engedélynek nem kell feltétlenül kifejezettnek lennie. Lehet feltételezett, vélelmezett is (283. k. 1. §).

760 6) A szent tudományok területén a klerikusoknak tanulmányaikat a papszentelés után is folytatniuk kell. Sajátosan kötelesek ezen a téren az egyház által általánosan elfogadott szilárd tanítást követni, úgy ahogyan azt főként a zsinatok és a pápák meghatározták (279. k. 1. §). Ennek érdekében kötelesek a részleges jog előírásai szerint,

meghatározott időközönként látogatni a felszentelt papok számára tartandó -- úgynevezett papi továbbképző -- előadásokat, valamint más konferenciákat és hasonló rendezvényeket. Ezek célja a szent tudományok és a lelkipásztori módszerek mélyebb megismertetése (279. k. 2. §). Főként a lelkipásztori munka érdekében buzdítja a CIC a klerikusokat arra, hogy egyéb tudományokban is szerezzenek ismereteket (279. k. 3. §).

b. Az életmód

761 Noha a klerikusok egyéni élete helyzetüknél fogva sajátosan is összekapcsolódik egyházi szolgálatukkal, egyes kötelességeik és jogaik közvetlenül inkább életmódjukra, mint apostoli tevékenységükre vonatkoznak. Ilyenek:

762 1) Az életszentségre való törekvés a klerikusoknak sajátos módon és jogcímen is kötelessége. Ők ugyanis a felszenteléssel is Istennek szentelődtek, az ő misztériumainak kezelői az egyház közösségének szolgálatára (276. k. 1. §; PO 12).

763 Az 1917-es CIC 124. kánonja még úgy fogalmazott, hogy a klerikusoknak a világiaknál szentebb életet kell élniük. Ám a zsinat külön is hangsúlyozta, hogy minden kereszténynek a tökéletességre van hivatása (PO 12). Az életszentségre való törekvést a Codex is az összes krisztushívők kötelességei között említi (210. k.). Erre mindenkinek az állapota szerinti módon kell igyekeznie (lásd fent 30. §. 2, 2). A különbséget tehát a törvénykönyv nem az életszentség mértékében jelöli meg, hanem azt mondja ki, hogy a klerikusok nemcsak a keresztség alapján, hanem az egyházi rend szentségében is Istennek szentelődnek, így az életszentségre törekvés számukra különösen is kötelező.

764 Ennek az életszentségre való sajátos törekvésnek a CIC bizonyos eszközeit -- többnyire általános formában, néha azonban konkrétan -- elő is írja. Ezek: a) A lelkipásztori szolgálat hűséges és fáradhatatlan végzése (276. k. 2. § 1; vö. OT 9). b) Lelki táplálék merítése a Szentírásból és az Eucharisziából. Ennek kapcsán a törvényhozó erőteljesen ajánlja a papoknak a naponkénti misézést, a diakónusoknak pedig a szentmisén való mindennapos részvételt (276. k. 2. § 2; vö. 904. k.; PO 13). c) A zsoltosma naponkénti teljes elvégzése a jóváhagyott liturgikus könyvek alapján (vö. 1173--1175. k.). Ez a papoknak (püspökök, áldozópapok) és a papságra készülőknek kötelező (276. k. 2. § 3). Az állandó diakónusok csak annyit kötelesek végezni belőle, amennyit a püspöki konferencia megszab (uo.). A püspöki karok, szinte mindenütt a világon, csak a laudes és a vesperás elmondását írták elő[79]. d) A lelki gyakorlatokon való részvétel. Ezt a kötelességet a részleges jog konkretizálja (276. k. 2. § 4). Nem kötelezi, de buzdítja a Codex a klerikusokat arra is, hogy éljenek a megszentelődés többi eszközeivel (pl. elmélkedés, gyakori gyónás, Mária-tisztelet -- 276. k. 2. § 5).

765 2) A megszentelődés sajátos formája a celibátus. A latin rítusban a „klerikusok kötelesek a mennyek országa kedvéért örökös és teljes önmegtartóztatásban (continentia) élni”. E kötelesség egyrészt megkönnyíti, hogy a klerikus „osztatlan szívvel” kapcsolódjék Krisztushoz (vö. pl. 1Kor 7, 32--33), de egyben lehetővé teszi azt is, hogy szabadabban szentelje magát Isten és az emberek szolgálatára (277. k. 1. §; vö. PO 16). A CIC a celibátust pozitív módon mutatja be, mint Isten különös ajándékát (uo.; vö. II. János Pál, Litt., 1979. IV. 8, nr. 8: AAS 71, 1979, 407; magyarul: PM I, 165).

766 A celibátus kifejezés -- mint az 1917-es CIC 132. kánonját magyarázó irodalom kifejtette -- a jogban elsősorban a házasságkötés tilalmára utal ennek összes erkölcsi következményeivel, tehát a teljes önmegtartóztatás követelményével együtt. Vitás volt azonban, hogy a jogban előírt celibátus inkább csak a jogszabály folytán (persze szabad vállalással) vagy valódi fogadalom (votum) alapján kötelezi-e a klerikusokat. A vitát a CIC sem kívánja eldönteni. Mindenesetre a nős diakónusok kivételével a diakónus szentelés előtt a jelölteknek Isten és az egyház színe előtt nyilvánosan vállalniuk kell a celibátus kötelezettségét, kivéve ha már örök szerzetesi fogadalmat tettek (1037. k.). II. János Pál pápa pedig hangsúlyozza: „...nyilvánvaló, hogy egy ilyen elhatározás már nem csupán külső törvényként kötelez, hanem a kötelezettséget vállaló embert lelkiismerete is kötelezi. Ezért a Krisztusnak és az Egyháznak tett ígérethez hűségeseznek kell maradni. Ehhez a saját ígérethez való hűség részben kötelesség is, de a pap... méltóságának is jele” (Litt., 1979. IV. 8, nr. 9: AAS 71, 1979, 409; magyarul: PM I, 167--168).

767 A fentiek fényében teljesen indokoltnak látszik Alfons Stickler bíboros megállapítása arról, hogy a nős diakónusokat a 277. k. nem veszi ki ugyan kifejezetten a celibátus törvénye alól, mégis rájuk ez az előírás a többi klerikustól gyökeresen eltérő módon vonatkozik. Mivel a „szent rend” házassági akadály a összes diakónusokat és papokat jogilag képtelenné teszi a házasságkötésre (1087. k.)[80], a megözvegyült nős diakónusok sem házasodhatnak újra, ha nem laicizálják őket. Nem látszik azonban megalapozottnak egyeseknek az az újabban megfogalmazott állítása, mely szerint a nős diakónusok is -- a 277. k. betűjének és régi egyházfegyelmi hagyományoknak[81] megfelelően -- kötelezve lennének a házaselettől való teljes tartózkodásra. A többi kánonokból ugyanis világosan kitűnik, hogy a törvényhozó ezt a régi fegyelmet egyáltalán nem tartja szem előtt. A nős diakónusoktól ugyanis nem kívánja meg a szentelés előtt a celibátus kötelességének elvállalásáról szóló külön ígéretet (vö. 1037. k.), amely pedig a fent idézettek értelmében a kötelezettség alapja. Ugyancsak világos, hogy az 1050. k. 3. száma az állandó diakonátusra jelentkező nős embertől megkívánja ugyan feleségének hozzájárulását, de ennek a szövegösszefüggés szerint nem a házaseletről való lemondásra, hanem csak a diakónusi szolgálatra kell vonatkoznia. Vagyis a nős diakónusokat a II. Vatikáni Zsinattól kiindulól és az új Codexben megjelenő egyházfegyelem nem kötelezi a teljes önmegtartóztatásra[82].

768 A celibátust védő intézkedéseket a törvénykönyv csak alapvonalakban tartalmazza. Általánosságban felszólítja a klerikusokat az óvatosságra az olyan személyekkel szemben, akiknek látogatása veszélyeztetheti ezt az életformát, vagy a hívőket megbotránkoztatja (277. k. 2. §). Ebben a témakörben pontosabb szabályok kiadását a CIC a megyéspüspök hatáskörének tekinti. Így már nem határozza meg azt sem, hogy kik lehetnek a klerikussal egy lakásban élő személyek (vö. 1917-es CIC 133. k.). A celibátus kötelezettségét az egyetemes jogban büntető rendelkezések is védik (1394--1395. k.).

769 3) Az illő, egyházas öltözködés viselése szintén klerikusi köteletség. Teljesítésének módját a püspöki konferencia által kiadott szabályok és a törvényes szokások határozzák meg (284. k.)[83].

770 Az egyes püspöki karok a kérdésben más és más módon rendelkeztek. Nem ritka megoldás, hogy illő egyházas viseletként a régi hagyomány szerint a reverendát vagy a papi civilt írják elő. Előfordul azonban olyan szabályozás is, amely az általános alkalomszerű öltözködés kívánalmán túl csak azt köti ki, hogy a klerikusok mint ilyenek azonosíthatók legyenek, a részleteket viszont a megyéspüspökökre bízva (pl. az ausztrál püspöki konferencia)[84].

771 Hazánkban az illő egyházas viselet liturgikus cselekményekkor a reverenda (a liturgikus törvényeknek megfelelően). „Más alkalommal az öltözet reverenda vagy papi civil, vagyis fekete vagy sötét színű öltöny kolláréval" (A Magyar Püspöki Konferencia Kiegészítő Szabályai az Egyházi Törvénykönyvhöz 3. cikkely; ET 1162.). A gyűrű viselésének tilalma az egyetemes jogban megszűnt.

772 4) Az egyszerűség a klerikusi életmód jellemzője kell, hogy legyen, ezért a klerikusoknak tartózkodniuk kell a hiábavalóságoktól (282. k. 1. §). Ami az egyházi hivataluk gyakorlása alkalmából szerzett javakból tisztos megélhetésük fedezése és az állapotukkal járó kötelezettségek teljesítése után megmarad, azt -- a CIC buzdítása szerint -- ajánlatos az egyház javára és a segítő szeretet céljaira fordítani (282. k. 2. §).

773 A mai egyházjogban (vö. 281. k. 1. §) a klerikusok díjazása alapvetően életszükségleteik fedezésére hivatott. Mivel pedig az általános szisztéma az, hogy a klerikusokat egyházmegyei közös alaptól fizetik (1274. k. 1. §), aligha képződnek olyan feleslegek, amelyek felhasználása gondot okozna. A részleges egyházjog alapján persze helyenként ma is előfordulhatnak erősen egyenlőtlen jövedelmek. A 282. k. 2. § forrása azonban az 1917-es CIC 1473. kánonja, amely az egyházi javadalmak birtokosainak tisztos megélhetésén felüli javadalmi bevételeiről kötelezően előírta, hogy azt a szegények javára vagy más kegyes célra kell fordítani. Mivel a javadalmi rendszer az egyetemes egyházjogban megszűnt, a hatályos CIC jóval enyhébben fogalmaz, s az egyszerű életmód követelményének keretében tárgyalja a kérdést (vö. PO

17). A zsinat tanítása szerint erkölcsi, lelki összefüggésben ajánlott a klerikusok számára az önkéntes szegénység, mert ezzel nyilvánvalóbban hasonlítanak Krisztushoz és készebbek lesznek a szent szolgálatra (uo.).

c. Tiltott tevékenységek

774 Részben a klerikusi életmódnak a fentiekben körvonalazott eszményéből, részben pedig a klerikusnak az egyházat hivatalosan megjelenítő szerepéből adódik, hogy a jog a klerikusokat kifejezetten eltiltja bizonyos tevékenységektől. Ilyenek:

775 1) A klerikusi állapothoz nem illő tevékenységek. Ilyennek azok minősülnek, melyeket a részleges jog (pl. a helyi szokások alapján) így ítél meg (285. k. 1. §). Az olyan tevékenységeket és foglalkozásokat, amelyek nemcsak a klerikusi állapothoz nem illenek, hanem jellegüknél fogva erkölcstelenek is, nem csupán a klerikusoknak, de senkinek sem szabad üznie. Ehhez az egyházban nem is feltétlenül szükséges tiltó jogszabály.

776 Megjegyzendő, hogy az erkölcsileg kifogásolható foglalkozásokat az antik egyházjog szerint a keresztelés előtti jelentkezéskor vizsgálták. Aki bizonyos foglalkozásokkal nem hagyott fel, azt nem volt szabad megkeresztelni[85]. Egyébként -- ha nem is taxatív lista módjára -- ma is fennáll hasonló előírás, hiszen a felnőtt kereszttelendőnek a katekumenátus során már keresztény életéről kell bizonytságot tennie (vö. 865. k. 1. §).

777 2) A klerikusi állapottól idegen tevékenységek (285. k. 2. §). Ezek lehetnek megbecsült hivatások is, de akadályozhatják a klerikusi szolgálattal járó kötelességek teljesítését. Ilyen foglalkozás pl. a pszichoanalitikusé[86], melynek gyakorlásától az Apostoli Szentszék a klerikusokat és a szerzeteseket eltiltotta (SC Off, Monitum, 1961. VII. 15, nr. 3: AAS 53, 1961, 571). E tilalmat ma is érvényesnek tekintik[87].

778 3) Világi közhatalom gyakorlásával járó tevékenységek (285. k. 3. §). A tilalom a közhatalom minden fajtájára, tehát a törvényhozói, a bírói és a végrehajtó hatalomra egyaránt vonatkozik (vö. Comm 14, 1982, 173)[88]. Eszerint pap nem lehet pl. képviselő, miniszter, bíró, de amennyiben a helyhatóságok tisztségviselői közhatalmat gyakorolnak, ezeket a feladatokat sem láthatja el.

779 A közhatalom gyakorlásának általános tilalma a szolgálati papság mivoltából és küldetéséből magyarázható (1Kor 4, 1; LG 28, GS 42--43). A keresztény közösség építése során a papoknak nem szabad valamilyen ideológia vagy emberi érdekcsoport szolgálatába állniuk, hanem az evangéliumról kell tanúságot tenniük (vö. PO 6). Az 1917-es CIC-ben az ide vonatkozó tilalom még enyhébb megfogalmazásban szerepelt, mivel a szenátorok és a képviselők esetében, hacsak ez bizonyos országokra

nézve a Szentszéknek nem volt fenntartva, a törvény lehetőséget adott arra, hogy a választás helyének ordináriusa és saját ordináriusuk a klerikusoknak engedélyezzék a választásokon való indulást (1917-es CIC 139. k. 4. §). Erre az engedélyezésre (amely lehetett akár általános is) a hatályos egyházjog már nem ad lehetőséget. Viszont semmi jele nincs annak, hogy egyedi esetekben a megyéspüspök -- a lelkek java érdekében -- ne adhatna felmentést az általános tilalom alól (vö. 87. k.). A felmentési jog fenntartásának ugyanis a 10. k. értelmében kifejezettnek kell lennie[89]. Itt pedig ilyenről nincs szó. Ezért a megyéspüspöki felmentést a szerzők általában lehetségesnek tartják[90]. Csak rendes normatív úton nem teremthet a helyi törvényhozás kivételes helyzeteket[91].

780 Magyarországon a katolikus papok jelenléte a parlamentben hosszú hagyományra tekinthet vissza. A II. világháborúig az összes katolikus püspökök a felsőház tagjai voltak. Az 1917-es CIC hatályba lépése után ez a gyakorlat nem változott. 1957. július 16-án az Apostoli Szentszék XII. Pius pápa különleges utasítására kifejezetten megtiltotta, hogy bármely pap képviselői vagy más tisztséget fogadjon el a magyar parlamentben (SC Conc, Decr.: AAS 49, 1957, 635). Ezzel természetesen Magyarországra nézve az ilyen tisztségek vállalásának engedélyezése (sőt az egész témakör, tehát a felmentés is) a hazai püspökök hatásköréből kikerült. Ez a fenntartás ebben a formában 1970-ig volt érvényben[92].

781 4) Politikai pártokban egyáltalán, a szakszervezeteknek pedig a vezetésében nem szabad a klerikusoknak tevékeny részt vállalniuk, hacsak ezt az illetékes egyházi hatóság az egyház jogainak védelmére vagy a közjó szolgálatára szükségesnek nem ítéli (287. k. 2. §). E tilalom nem jelent elzárkózást, hiszen az igazságos béke és egyetértés segítésére a klerikusok egyébként kötelesek (287. k. 1. §; vö. PO 6, GS 91--93; II. János Pál, Enc., Redemptor hominis, 1979. III. 4: AAS 71, 1979, 257--324). Az illetékes hatóság megítélésére való utalás a CIC-ben általános engedély (és nem csupán felmentések) adását is lehetővé teszi. Ez az egyházi hatóság az érintett személy saját ordináriusa és a tevékenység helyének ordináriusa együttesen. Egyes szerzők szerint ez következik legalábbis az 1917-es CIC 139. kánonjának analógiájából[93], de természetesen az ordináriusi illetékességből magából is.

782 5) Az anyagi javakkal kapcsolatos bizonyos tevékenységek. Ezek közül némelyekhez ordináriusi engedély szükséges. Ennek hiányában tilosak. Ilyenek: világiak javainak kezelése, számadási kötelezettséggel járó világi hivatalok (285. k. 4. §). Ugyancsak a törvényes egyházi hatóság[94] engedélye szükséges az üzleti tevékenység és a kereskedelem folytatásához, akár személyesen, akár más útján, akár az illető klerikus, akár más javára történjék is ez (286. k.).

783 A kereskedelem bizonyos cikkek ellenszolgáltatás fejében való megszerzését jelenti drágábban történő eladás céljára, úgy hogy közben az áru nem változik meg. Ha az így szerzett árut közben a vevő fizetett

munkásokkal feldolgoztatja, ipari jellegű, de továbbra is üzleti tevékenységgel állunk szemben. Ahhoz, hogy a tiltott tevékenység megvalósuljon, annak folyamatos gyakorlása szükséges[95]. Nem számít tiltott üzleti tevékenységnek, ha valaki saját munkájának termékét adja el[96]. A tilalom áthágóit az 1392. k. bünteti is. Az effajta tevékenységek tilalmának oka egyrészt ismét csak a szolgálati papság küldetésének jellege és a hozzá tartozó szegénység és belső szabadság (PO 17), másrészt az a veszély, ami ebből az egyházi tulajdonra származhat[97].

784 Az ordinárius megkérdezését kívánja a jog ahhoz, hogy a klerikusok -- akár saját javaik terhére is -- kezességet vállaljanak vagy meghatározott ok nélküli fizetési kötelezettséggel járó kötelezvényt (váltót) írjanak alá (285. k. 4. §).

785 6) A katonai szolgálat a CIC szerint kevésbé illik a klerikusai állapothoz. Ugyanakkor sok államban a világi hatóságok a papnövéndékeket, esetleg a papokat is kötelezik erre. Az egyházi törvényhozó ezekről a helyzetekről nem kíván rendelkezni, hiszen egy kategorikus tilalom akár az egész fiatal klérust börtönbe juttathatná. Történelmileg sem példa nélküli klerikusok katonai szereplése. Azt azonban a 289. k. 1. §-a előírja, hogy klerikusok és a szent rendek felvételére készülők ne jelentkezzenek önként katonai szolgálatra. Bár ettől eltérést saját ordináriusuk -- akár általánosan is -- engedélyezhet. Ennek akkor lehet értelme, ha pl. valahol egy a szeminárium megkezdése előtti „önkéntes” katonai szolgálattal elejét lehet venni a későbbi behívásnak.

786 A tábori lelkész tevékenysége (vö. 569. k.) lelkészi és nem katonai jellegű. Ezért rá a fenti tilalom nem vonatkozik.

787 Ahol a világi törvények, megállapodások vagy szokások a világi közhivatalok vagy a klerikusai állapottól idegen feladatok alól a klerikusoknak mentességet adnak, ott a klerikusok ezekkel élni is kötelesek, hacsak ordináriusuk különös esetekben (tehát nem általánosságban) másként nem rendelkezik (289. k. 2. §). Ilyenkor ugyanis nem az egyes klerikusok személyes kényelmére adott kedvezményről van szó, hanem az egész szent szolgálatot nehezítő körülmények hivatalos kiküszöböléséről.

d. Külön elismert klerikusai jogok

788 A CIC bizonyos jogokat a klerikusok számára már a jogállásukról szóló általános kánonokban kifejezetten elismer.

789 1) Az egyesülési jog a klerikusokat az összes krisztushívők társulási jogának (215. k.) alapján sajátos módon illeti meg. Nevezetesen: a klerikusai állapottal összeegyeztethető célokra szolgáló társulásokra terjed ki (278. k. 1. §). Ebben a formájában azonban nem pusztán a törvényhozó engedménye, hanem -- mint egyes szerzők

hangsúlyozzák[98] -- a dolog természetéből fakad. E jogot a CIC a világi klerikusok számára ismeri el. A szerzetesek különleges helyzetben vannak, mert a szerzetes intézményhez való csatlakozásukkal is már e jogukat gyakorolták. Mint Tomás Rincón találóan megjegyzi, ez a jog nem csupán egyházi társulásokban, hanem a világi jog szerint fennálló társulásokban való részvételre is kiterjed[99].

790 Bizonyos társulásokban való részvételt a törvényhozó ajánl. Ilyenek az illetékes egyházi hatóság által elismert szabályzattal rendelkező -- tehát a szó szoros értelmében, a kánonjog szerinti egyházi (vö. 298--326. k.) -- társulások, melyek jóváhagyott életmód és testvéri segítség révén erősítik a klerikusok egységét egymással és püspökükkel, előmozdítják életszentségüket szolgálatuk gyakorlásában (278. k. 2. §).

791 Némely más társulások alapítását, illetve a bennük való részvételt a törvényhozó a klerikusoknak kifejezetten tiltja. Értelemszerűen tilos részt venniük olyan társulásokban, melyek tevékenysége vagy célja nem fér össze az általános klerikusi kötelezettségekkel vagy az adott klerikusnak az egyházi hatóságtól kijelölt feladatával, illetve annak gondos ellátásával (pl. mert túl időrabló -- vö. 278. k. 3. §). A Kléruskongregáció 1982. III. 8-i nyilatkozata (AAS 74, 1982, 642--645) külön is tiltja a klerikusoknak egyrészt a politikai egyesületekben való részvételt, még akkor is ha azok a látszatra a béke, a társadalmi haladás vagy az emberiesség előmozdítására alakultak. Az ilyenek ugyanis megoszlást és ellentétet hozhatnak létre Isten népe körében, szembefordíthatják a papokat főpásztorukkal és egymással és ezzel zavarják a papi küldetést és az egyházi közösséget. Másrészt tiltja a klerikusi szakszervezeteket és hasonló társulásokat, mert azok a szent szolgálatot szakma módjára kezelik és gyakran csupán munkaviszony szintjére redukálják. Így alkalmasak arra, hogy a szent pástorokat (főpásztorokat) csupán ellentétes érdekű munkaadóként tüntessék fel. Annak megítélésére, hogy egy konkrét társulás a tilalom alá esik-e, az illetékes egyházi hatóság, közelebbről -- első fokon -- az ordinárius jogosult (LG 27, CD 16).

792 2) A helyzetüknek megfelelő díjazásra a klerikusok azért jogosultak, mert szent szolgálatot teljesítenek (vö. PO 17, 20; CD 16; 281. k. 1. §). A megfelelő díjazás feladatuk jellegének, a hely és a kor viszonyainak összefüggésében értendő, és lehetővé kell tennie az életszükségletek fedezésén túl azok díjazását is, akik szolgálatára a klerikus rászorul (uo.).

793 Ez a díjazás akkor megfelelő, ha az egyszerű klerikusi életmód eszményét (lásd fent b. 4) figyelembe véve „biztosítja a szükséges apostoli szabadságot, és lehetőséget ad arra, hogy a szegényeket (a klerikus) valamiképpen személyesen is segítse” (SC Ep., Directorium, Ecclesiae imago, 1973. II. 22, nr. 117: Leges V, 6498). A teljesen egyházi szolgálatban álló nős diakónusok olyan díjazást kell hogy kapjanak, mely családjuk eltartását is lehetővé teszi (281. k. 3. §). A nem teljesen egyházi szolgálatban állókra alább térünk ki.

794 A díjazás és az egyházi szolgálat szoros összefüggésben áll egymással. Az egyházi büntetéssel sújtott klerikus ellátáshoz (nem feltétlenül díjazáshoz!) való jogáról vagy annak elvesztéséről a büntetőjogban szólunk (lásd alább 90. §. 2. h). Ha a klerikus nem teljesíti a rábízott kötelező szolgálatot, ezzel -- a szerzők szerint -
- hallgatólagosan lemond a díjazáshoz való jogáról[100].

795 Ennek keretében biztosítani kell a szükségleteket kellően fedező szociális gondoskodást is betegség, munkaképtelenség vagy öregség esetére (281. k. 2. §; CD 16, PO 21). A papi nyugdíjak ügyét hazánkban egyházmegyei és püspökkari rendelkezések szabályozzák. A klerikusok díjazásának módjáról lásd 1272. k., 1274. k.

796 3) A klerikusokat évente elégséges szabadság illeti meg, melyet közelebbről az egyetemes és a részleges jog előírásai határoznak meg (283. k. 2. §). Az egyetemes jog érinti e témát pl. a 395. k. 2. §, a 410. k., az 533. k. 2. §, valamint az 550. k. 3. § rendelkezéseiben.

e. Az állandó diakónusok különleges helyzete

797 Mint említettük, az általános klerikusi köteleességek és jogok a gyakorlatban elsősorban a papok helyzetét tartották szem előtt. Az állandó diakónusok esetében maga a CIC tesz egy sor kivételt (288. k.), amikor jelzi, hogy hacsak a részleges jog másként nem rendelkezik, az állandó diakónust nem kötelezi az egyházas viselet előírása (284. k.), a közhatalom gyakorlásával járó hivatal, a világi vagyon kezelése és a kezesség meg a váltóügyletek tilalma (285. k. 3--4. §), az üzleti tevékenység tilalma (286. k.), s hasonlóképpen nem vonatkozik rá a politikai pártokban és a szakszervezeti vezetésben való részvétel tilalma sem (287. k. 2. §). Ha pedig jelenlegi vagy korábbi világi foglalkozásuk alapján díjazásban (vagy pl. nyugdíjban) részesülnek, akkor egyházi ellátásra pusztán klerikusi állapotuk címén nem is jogosultak (281. k. 3. §). Ez nem csupán a nős diakónusokra, hanem az összes állandó diakónusra érvényes (MP, Sacrum diaconatus ordinem, 1967. VI. 18, nr. 21: AAS 59, 1967, 701). Ez olyankor szokott előfordulni, amikor az egyházi szolgálatot nem „főfoglalkozásban” (főmunkaidőben) gyakorolják, hanem szabadidőben vagy nyugdíjasként.

798 Ha az állandó diakónusnak korábbi kezdetű vagy nem a diakonátus gyakorlásával járó egyházi főállása (pl. kántor) van, ez -- legalábbis Magyarországon, ahol az ilyen tevékenységet végző világiakkal az állami jog szerinti munkaszerződést kell kötni (A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata, Bp. 1986, 13--17, 16--20. §; A Magyarországi Katolikus Kántorok és Karnagyok Működési Szabályzata, Bp. 1985) -- a világi foglalkozás módjára kezelendő ebből a szempontból. Vagyis a díjazás a munkaszerződés szerint és nem az inkardináció alapján számítandó. Ezt a szabályt még világosabban rögzíti pl. az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Zsinati Könyve (ZSK 1994, 91, 44--45. §)[101].

3. A KLERIKUSI ÁLLAPOT ELVESZTÉSE

a. A klerikusi állapot elvesztésének módjai

799 Az egyházi rend szentsége eltörölhetetlen jegyet hagy az emberben. Elveszíteni tehát nem a felszenteltséget, hanem csak a klerikusi állapotot (jogállást) lehet (290. k., vö. 845. k. 1. §). Ennek a hatályos egyházjog szerint három módja van: 1) a felszentelés érvénytelenségét megállapító bírói ítélet vagy közigazgatási határozat (erről az eljárásról lásd alább 115. §. 1); 2) a klerikusi állapotból való elbocsátás törvényesen kiszabott[102] büntetése (vö. 1364. k., 1367. k., 1370. k., 1387. k., 1394--1395. k.); 3) az Apostoli Szentszék leirata, mely -- a leirat fogalmánál fogva (59. k. 1. §) -- kegyként bocsátja el az érintettet a klerikusi állapotból, és amelyet diakónusoknak csak súlyos okból, áldozópapoknak csak nagyon súlyos okból adnak meg (290. k.).

800 A leiratot valakinek a kérésére (59. k. 1. §) adják. A 290. k. 3. pontjának szövegtervezeteiben szerepelt az a megjegyzés is, hogy „magának a klerikusnak a kérésére”. Ellenkező esetben ugyanis a leiratot más is kérheti az érintett számára, mégpedig annak beleegyezése nélkül (61. k.) is, hacsak az ellenkezője nem nyilvánvaló. Esetünkben persze a „laicizálás” nem csupán az adott klerikus magánügye, hanem egyházi közérdeket érint. Nem is csupán kedvezményt jelent a számára, hanem -- mint alább látjuk -- jogvesztést is. Ezért -- noha a hatályos CIC a szövegtervezet szerinti betoldást (vö. Comm 14, 1982, 175) nem tartalmazza -- a latin egyházban nem látszik lehetségesnek, hogy az ordinárius a büntetőeljárás mellőzésével, egyszerűen leiratot kérve bocsátassa el a klerikust a klerikusi állapotból. Ezt az 1983 előtt elég gyakori megoldást a CIC-et átdolgozó bizottság tudatosan utasította el (vö. Comm 14, 1982, 84--88). Súlyos esetekben azonban, amikor a kellő szervezeti feltételek hiányában vagy egyéb nehézségek miatt az ordinárius nem tudja lefolytatni a klerikusi állapotból való elbocsátáshoz szükséges büntetőeljárást, noha az illető klerikus jelenléte az egyháznak gyakran anyagilag is komoly kárt okoz, vagy az érintett nem követett el elbocsátással büntethető cselekményt, de teljesen alkalmatlannak bizonyult a papságra, a hivatalból -- és nem a klerikus kérésére -- kezdeményezett elbocsátás kívánatosnak tűnhet[103]. Ám erre ma az egyetemes latin egyházjogban nincs lehetőség.

b. A jogi hatások

801 A klerikusi állapotát elvesztő személy ezzel elveszíti a klerikusi jogokat, de mentesül a klerikusi kötelezettségektől is a nôtlenség kivételével. Ettől a klerikusi állapot elvesztése csak akkor mentesít automatikusan, ha a szentelés érvénytelenségének megállapításával történt (291--292. k.). A laicizált klerikusnak tilos a rendi hatalmat gyakorolnia, kivéve halálveszélyben lévők gyóntatását (976. k.), és

magától elvesz minden hivatala, feladata, és megbízotti hatalma is (292. k., 194. k. 1. § 1).

c. Felmentés a celibátus alól

802 Az érvénytelen szentelés esetét kivéve, a mai jog szerint a klerikusi állapot elvesztése és a celibátus alóli felmentés élesen elkülönül egymástól. Ez utóbbit csak a római pápa adhatja meg (281. k.). Ha viszont megadja, a pápai leirat a celibátus alóli felmentéssel együtt és attól elválaszthatatlanul magában foglalja a klerikusi állapot elvesztését is (Formula rescripti, nr. 1: Leges VI, 8038).

803 A celibátus alóli felmentés intézményét az 1917-es CIC szintén nem kötötte össze minden esetben a klerikusi állapot elvesztésével, melyet egyébként a világi állapotba való visszahelyezésnek (reductio) nevezett. A celibátus alóli felmentés egyetlen lehetséges okának azonban a kényszerből eredő súlyos félelmet tekintette, melyet perben kellett bizonyítani. A hatályos CIC a felmentés okait nem nevezi meg. A zsinat utáni időben a felmentési kérdés szabályozása többször változott. 1964. II. 2-án a Szent Officium kebelében bizottság alakult a laicizálási és felmentési ügyek számára. Egyben szabályokat határoztak meg az ide vonatkozó eljárásról (Litt. circ. et Normae part.: Leges III, 4463--4469). VI. Pál pápa 1967. VI. 24-én kiadott Sacerdotalis coelibatus kezdetű enciklikájában (nr. 84: AAS 59, 1967, 690) a felmentés lehetőségét és az előzetes vizsgálatot kiterjeszti olyan okokra is, melyeket addig a jog nem vett figyelembe. 1971. I. 13-án a Hittani Kongregáció egyszerűbb és gyorsabb laicizálási eljárást vezetett be, melynek végeztével a leirat a felmentést is tartalmazta (AAS 63, 1971, 303--308). Ugyanez a Kongregáció 1972. VI. 26-án nyilatkozatban fűzött magyarázatot az előző évben kiadott szabályaihoz, melyben már azt hangsúlyozta, hogy bármiféle indok azért nem elegendő, s hogy a felmentést nem adják meg automatikusan[104].

804 A jelenleg hatályos eljárási módot az Apostoli Szentszék különböző okmányai határozzák meg. Elsősorban a Hittani Kongregáció 1980. X. 14-én kiadott körlevele és normái (AAS 72, 1980, 1132--1137)[105]. A pápai felmentést előkészítő szentszéki eljárás lefolytatására az 1989. II. 28-ai előtti kérelmek esetében a Hittani Kongregáció, az 1989. III. 1-jétől betervezett kérelmek esetében pedig az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció az illetékes (Card. Secr. Status, Litt., 1989. II. 8, Prot. n. 230/139). A felmentést közlő leirat formája egyebekben nem változott.

805 A felmentés okai (SC Fid, Litt. circ., Per litteras, 1980. X. 14, nr. 5: AAS 72, 1980, 1134): 1) ha a pap, aki már rég elhagyta a papi életet, állapotát, melyen változtatni nem tud, orvosolni szeretné (pl. tisztán polgári házasságát, melyben gyermekek vagy más kötelezettségek kötik, rendezni kívánja); 2) ha a papnak nem is lett volna szabad felszentelődnie, mivel szabadságát és felelősségét nem tartották kellően tiszteletben (pl. mert kényszer és félelem hatására vállalta a

szentelést); 3) ha az előjárók annak idején nem tudták kellően megítélni, hogy a jelölt tényleg alkalmas-e az Istennek szentelt celibátusban való végleges megmaradásra.

806 Az eljárás lefolyása továbbra is az 1980. október 14-i normák szerint igazodik. Vagyis a kérvények elfogadására és az ügy kivizsgálására az inkardináció szerinti helyi ordinárius, vagy a megszentelt élet pápai jogú, klerikusi intézményei tagjainak esetében a nagyobb előjáró az illetékes (SC Fid, Normae, Ordinarius competens, 1980. X. 14, Art. 1: AAS 72, 1980, 1136). Ha az ügyet a saját ordinárius előtt nem lehet kivizsgálni, felkérhető erre annak a helynek az ordináriusa, ahol az érintett általában tartózkodik. Arányos okból a Kongregáció más ordináriust is delegálhat erre (uo. Art. 2).

807 A kérelmező által aláírt kérvénynek az érintett adatain kívül a tények leírását és a kérés indokait is tartalmaznia kell (uo. Art. 3), mégpedig alázatos hangnemben, mert kegy kéréséről és nem jog érvényesítéséről van szó. Joga itt Krisztusnak és Isten egész népének van a pap önfelajánlása és ígérete alapján (SC Fid, Litt. circ., Per litteras, 1980. X. 14, nr. 3, 5: AAS 72, 1980, 1133-1134). Az ordinárius nem köteles a kérvény nyomán az eljárást megindítani. Ha úgy dönt, hogy megteszi ezt, a biztonság kedvéért fel kell függesztenie a kérelmező klerikust a szent rendek gyakorlásától. Ettől csak az illető jóhíre vagy a közjó érdekében tekinthet el szükség esetén. Ez azonban általában fel sem merül, hiszen a polgári házasságkötéssel a klerikus magánál a jognál fogva felfüggesztődik (1394. k. 1. §). Ezután az ordinárius személyesen vagy alkalmas pap útján gondoskodik az ügy kivizsgálásáról, s erről a jegyző iratot is készít. A vizsgálatnak elsősorban a fent felsorolt okok valamelyikének létét kell bizonyítania. Kérdőpontjainak jegyzékét a Szentszék minta gyanánt össze is állította (Leges VI, 8037--8038). Az iratokat ezután az ordinárius szavazatával együtt a Szentszékhez három példányban fel kell terjeszteni. A szavazatnak a dolog igazságára és arra kell kitérnie, hogy nem áll-e fenn botrány veszélye (Normae Art. 7). Az Apostoli Szentszéknel a fent említett hatóságok folytatják az ügyben az eljárás további részét.

808 A felmentő leirat a közlés pillanatától hatályos. Magát a felmentést be kell jegyezni a kérelmező keresztelési plébániájának anyakönyvébe. A felmentést követő házasságkötésnek külső pompa nélkül kell történnie. A felmentett pap ezzel minden klerikusi jogát és kötelességét elveszíti, a felmentő leirat formulája külön is említi, hogy nem mondhat homiliát, nem lehet rendkívüli áldoztató, nem viselhet vezető jellegű pasztorális hivatalt, nem tölthet be semmilyen tisztséget szemináriumokban vagy velük egyenlő megítélés alá eső intézményekben. Egyéb olyan felsőoktatási intézményekben, melyek bármiképp is függenek az egyházi hatóságtól, vezetői vagy oktatói feladatot nem láthat el. Az egyházi hatóságtól nem függő felsőoktatási intézményben sem taníthat teológiai vagy azzal szorosan összefüggő tárgyat. Alacsonyabb fokú oktatási intézményekben, melyek az egyházi

hatóságtól függenek, szintén nem láthat el sem vezetői sem oktatói feladatot, bár az oktatást illetően az ordinárius -- ez utóbbi intézmények esetében -- a botrány elkerülésével, józan belátása szerint másként is dönthet. Ugyanez vonatkozik az egyházi hatóságtól nem függő intézetekben való hitoktatásra is. A felmentett papnak távol kell tartózkodnia azoktól a helyektől, ahol korábbi állapotát ismerik. E tilalom alól a tartózkodási hely ordináriusa a korábbi inkardináció szerinti ordinárius meghallgatásával -- ha ez szükséges --, felmentést is adhat, ha botrány veszélye nem fenyeget. A laicizált klerikust a leiratot közlő egyházi hatóság buzdítja, hogy új állapotának megfelelően vegyen részt Isten népének életében, és valamilyen vallásos vagy karitatív cselekedetet is előír számára (Formula rescripti: Leges VI, 8038).

d. A klerikusi állapotba való visszatérés

809 A klerikusi állapotát elvesztett személyt csakis az Apostoli Szentszék leirata veheti vissza újból a klerikusok közé (293. k.). A Szentszék állandó joggyakorlata szerint ilyen leiratot sohasem adnak, ha szentségi házasság köteléke áll fenn (vagyis pl. ha a laicizált klerikus egyházilag rendezi házasságát, majd meggondolja magát, s vissza kíván térni a szolgálatba).

=====

=====

34. §. A SZEMÉLYI PRELATÚRÁK

1. A SZEMÉLYI PRELATÚRA INTÉZMÉNYE ÉS TAGJAI

a. A személyi prelatúra fogalma

810 Mivel az egyház hierarchikus felépítésében ma is a területiség elve az alapvető (vö. 372. k. 1. §), az ebben a keretben nehezen kezelhető lelkipásztori feladatok megoldására az utóbbi évtizedekben sajátos szervezeti formák alakultak ki. Ezek nem riválisai, hanem alkalmas kiegészítői az egyházmegyei beosztásnak. Az ilyen új formák egyike a személyi prelatúra. A személyi prelatúrák létesítésének gondolatát a II. Vatikáni Zsinat vetette fel (PO 10b), mégpedig a klérus jobb elosztásával kapcsolatban. A missziós tevékenységről szóló zsinati határozat pedig utalt arra, hogy az egyes vidékeken élő olyan szociális, kulturális csoportok, melyek életmódjuk, hagyományaik miatt nehezen tudnak kapcsolódni az illető terület egyházához, személyi prelatúrába vonhatók be (AG 20, vö. uo. 27). A zsinat rendelkezéseit az Ecclesiae Sanctae kezdetű motu proprio konkretizálta (1966. VIII. 6, nr. I, 4: AAS 58, 1966, 760--761). Az Egyházi Törvénykönyv átdolgozása során a személyi prelatúrát eleinte a részegyházakkal sorolták egy kategóriába (vö. Comm 3, 1971, 189--190; 4, 1972, 40--41; 12, 1980, 275--282; 14, 1982, 201--203). Minthogy azonban ezek nem „személyi egyházmegyék”, hanem a klérus jobb elosztását és apostoli tevékenységét szolgáló intézmények, végül is a krisztushívókról szóló

általános részben említi őket a CIC. Mindenesetre az Apostoli Szentszéknél ügyeik a Püspöki Kongregációhoz tartoznak (Const. Ap., Pastor bonus, 1988. VI. 28, nr. 80: AAS 80, 1988, 880: vö. már Const. Ap., Regimini Ecclesiae Universae, 1967. VIII. 15, nr. 49: AAS 59, 1967, 901), legalábbis azokon a területeken, melyek sem keleti, sem missziós területnek nem számítanak[106].

811 A személyi prelátúra -- eltérően a területi prelaturától (368. k.) -- nem minősül részegyháznak, mivel nem rendelkezik teljesen annak teológiai vonásaival (vö. 368--369. k.), de nem tekinthető egyszerű egyesületnek (vö. 298. k.), vagy a megszentelt élet intézményének, illetve az apostoli élet társaságának sem.

812 A személyi prelátúra a legfőbb egyházi hatóság által a részegyházak javára, a papság megfelelő elosztásának elősegítésére vagy speciális apostoli szolgálatokra alakított lelkipásztori szervezet[107] (294. k.). Az élén álló prelátusnak valódi egyházkormányzati hatalma van, ezért sokan hierarchikus szervezetnek is nevezik, noha a CIC-ben nem „Az egyház hierarchikus felépítése” című részben szerepel[108]. Létesítése előtt a Szentszék kikéri az érdekelt püspöki konferenciák véleményét (uo.). Az ilyen prelaturának a Szentszék ad szabályzatot. Élén a prelátus áll, aki saját ordináriusnak minősül. A prelaturának saját klérusa van, melynek tagjai a prelaturába inkardinálódnak. Ezért a prelátus joga országos vagy nemzetközi szemináriumot alapítani, a növendékeket a prelátúra szolgálatára felszentelni (ha a prelátus püspökké van szentelve), illetve -- elbocsátó adásával -- felszenteltetni (295. k. 1. §). Az így felszenteltek lelki képzéséről is tisztes megélhetéséről a prelátusnak kell gondoskodnia (295. k. 2. §).

813 A prelátúra klérusa nem szerzetesi jellegű. Tagjai világi klerikusok (clerici saeculares).

b. A személyi prelátúra és a világiak

814 Minthogy a személyi prelátúra feladatai között a klérus jobb elosztása szerepel, s a CIC megfogalmazása szerint papokból és diakónusokból áll (294. k.), sajátos problémát vet fel a világiak kapcsolata a prelaturához. Ugyanakkor az első személyi prelátúra, az Opus Dei keretében döntő jelentőségű azoknak a világiaknak a szerepe, akik a prelátúra apostoli munkájának szentelik magukat. Sőt az Opus Dei eredeti, sajátos karizmájában a világban megélt keresztény hivatásnak kiemelkedő jelentősége van.

815 A 296. k. szerint a világi hívők a prelaturával kötött megállapodás által szentelhetik magukat a személyi prelátúra apostoli munkájának. A szabályzatban kell meghatározni az ezzel járó kötelességeket és jogokat, valamint ennek a szerves együttműködésnek a módját.

816 A világiak kapcsolatai a prelaturával eszerint sokfélék lehetnek.

Sajátosan kirajzolódik ez az Opus Dei személyi prelatúra rangjára emelő intézkedésekben (SC Ep, Declar., 1982. VIII. 23: AAS 75, 1983, 464--468; Const. Ap., Ut sit, 1982. XI. 28: AAS 75, 1983, 423--425 -- különösen az előszóban és a III. cikkelyben). A prelatúra működési szabályzata pedig kijelenti: „Az Opus Dei klerikusokat és világiakat egyaránt magában foglaló személyi prelatúra sajátos pasztorális munka megvalósítására, saját prelátusának kormányzata alatt" (Codex Iuris Particularis Operis Dei, nr. 1, 1. §)[109]. Ugyanez a Szentszéktől adott szabályzat külön fejezetet szentel „a prelatúra híveinek". Mindenesetre a prelaturához tartozó világiak egyházmegyénk hívei maradnak, és a prelátusnak csupán a prelatúra célja vonatkozásában vannak alávetve. Ugyanakkor a prelatúra vállalja képzésüket és lelki vezetésüket (uo. nr. 6).

2. A PRELATÚRA ÉS A HELYI ORDINÁRIUS

817 A szabályzatnak kell meghatároznia a személyi prelatúra viszonyát azokhoz a helyi ordináriusokhoz, akiknek részegyházában a prelatúra lelkipásztori vagy missziós tevékenységét kifejti. Ehhez a tevékenységhez azonban a megyéspüspök előzetes hozzájárulása szükséges (297. k.).

818 Figyelemreméltó, hogy a személyi prelatúra hívei „a megyéspüspök joghatósága alatt vannak mindabban, amit a jog általában meghatároz az összes egyszerű hívek vonatkozásában" (SC Ep, Declar., 1982. VIII. 23, nr. IV c: AAS 75, 1983, 466). Ez azonban nem akadályozza a prelátus egyházkormányzati hatalmának érvényesülését sajátos aszkétikus, képzési és apostoli tevékenységük tekintetében (uo. III d).

=====

35. §. A KRISZTUSHÍVŐK TÁRSULÁSAI

1. A TÁRSULÁSOK FOGALMA ÉS FAJAI

a. A krisztushívők társulásainak fogalma

819 A társulás -- noha a Codex meghatározást nem ad róla -- az egyházjogban olyan személyek jogilag szervezett összességét jelenti, akik egy meghatározott cél érdekében önként és tartósan csatlakoznak egymáshoz[110].

820 Az egyesülési jogot a krisztushívők számára az Egyházi Törvénykönyv külön is elismeri (215. k.; lásd fent 30. §. 2, 11). Ennek gyakorlati megvalósítására a CIC külön előírásokat is közöl (298--329. k.).

821 A krisztushívők társulásai (consociationes christifidelium) vagy más szóval az egyházi (azaz az egyházon belül létező) társulások ennek az egyháztagokat megillető jognak az alapján jönnek létre a tökéletesebb élet, a nyilvános istentisztelet vagy a keresztyén tanítás

előmozdítására, illetve más apostoli tevékenységre, nevezetesen az evangélium hirdetésére, a vallásosság vagy a segítő szeretet gyakorlására, az evilági dolgok rendjének keresztény szellemmel való átlelkésítésére (298. k. 1. §). Céljuk tehát az egyház céljának bizonyos vonatkozásban való szolgálata. Ugyanakkor maga a CIC szögezi le, hogy különböznek a megszentelt élet intézményeitől és az apostoli élet társaságaitól (uo.). E különbség elsősorban formális: a hatályos jog szerint egyazon közösség vagy ilyen vagy olyan minőségben (és módon) nyer megalapítást[111]. Am mélyebb alapjai is vannak: a társulások -- eltérően a többi említett formától nem kívánnak alapvetően életreszóló csatlakozást és különleges kötődést. Jellemző rájuk, hogy a tagok mindig kiléphetnek[112].

822 Találóa jgyzi meg Javier Ferrer Ortiz[113], hogy bennük olyan jogot gyakorolnak a hívők, mely az ember társas természetére támaszkodik, de különbözik az általános emberi egyesülési jogtól. Egyrészt az egyházi közösség természetfeletti valóságára épül, másrészt a kegyelem által a természetfeletti rendbe emelt ember társas dimenziójára. Célkitűzéseikre való tekintettel szükségszerűnek látszik az ilyen társulásoknak az egyházi hatósággal való valamilyen kapcsolata. Ennek tartalma a társulás jellegétől függ. Mindenesetre a CIC a krisztushívőknek elsősorban az olyan társulásokhoz való csatlakozást javasolja, melyeket az illetékes egyházi hatóság létesített, dicséretben részesített vagy ajánlott (298. k. 2. §).

823 Különböznek a társulások a hierarchikus szervektől is, mert létük alapja az egyház isteni eredetű „alkotmányának” (alapvető felépítésének) más-más vonatkozása. A társulások a krisztushívők autonómiájából, a hierarchikus szervek az egyházi rend szentségében megalapozott hierarchikus elvből következnek[114]. Ezért nem tévesztendő össze a társuláshoz tartozás a ma már személyek közösségének felfogott hierarchikus egységekbe (plébánia, egyházmegye, vö. 369. k., 515. k. 1. §) való tartozással. A hierarchikus közösségek ugyanis mint az egyház Krisztustól kapott, illetve részben maga számára kialakított hierarchikus szerkezetének részei tevékenységüket az egyház nevében, a felszentelt tisztségviselők cselekményeivel vagy más ezekkel kapcsolatos cselekményekkel gyakorolják. Bennük az egyházi vezetés a maga sajátos feladatát végzi. A társulások viszont (ha hivatalosak) legfeljebb az egyházi hatóság külön megbízása alapján vehetnek részt az egyház küldetésének hivatalos gyakorlásában[115]. Igen fontos különbség az is, hogy a hierarchikus egységek tagjává valamilyen körülmény (pl. lakóhely) alapján automatikusan válik a krisztushívő, a társuláshoz viszont önkéntes akaratnyilvánítással, szabadon csatlakozik (vö. 307. k.)[116], sőt annak létrehozásához is autonóm kezdeményezéssel foghat.

824 Ugyanez nem mondható el magáról az egyházzal, mert oda is szabadon csatlakozhat az arra alkalmas ember a keresztség által, mégsem önálló emberi kezdeményezés műve, hanem az üdvözíteni akaró isteni szeretet szuverén alkotása. Jellegét, belső viszonyait sem a tagok szabad belátása határozza meg. Mivel ez az egyház van jelen a részegyházakban

(368. k.; LG 23), sőt az ezek részét alkotó plébániákban (374. k. 1. §, 515. k.; SC 42) is, ezek működését szintén ilyen alapvető teológiai adottságok szabják meg.

b. Az egyházi társulások és a világi jog

825 Az egyház jogrendjében szereplő társulások, melyekről itt szó van, mint látni fogjuk, az egyházban sem rendelkeznek mindnyájan szükségszerűen jogi személyiséggel. A világi jog szerint elismerésük, személyiségük különféleképpen alakulhat[117]. Előfordulhat, hogy az állam nem vesz tudomást jogilag létezésükről. Ilyenkor a világi jogban való szerepléshez (pl. ahhoz, hogy az egyesületnek államilag elismert tulajdona lehessen) egy másik -- állami jog szerinti -- megalapításra is szükség van. Lehetséges olyan megoldás is, hogy a világi törvényhozó valamilyen módon újabb megalapítás nélkül ismeri el ezeket a társulásokat. Magyarországon pl. ez a lehetőség adottnak látszik a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény 13. § (3) bekezdése értelmében, amely szerint az egyház „vallásos célra létesülő önálló szervezete... akkor válik jogi személlyé, ha -- képviselőjének bejelentése alapján -- a bíróság nyilvántartásba veszi”[118].

c. A krisztushívők társulásainak fajtái

826 Az Egyházi Törvénykönyv rendszerében a legszembetűnőbb a társulások létesítés szerinti felosztása. Ebből a szempontból hivatalos (publica) és magántársulásokat (privata) különböztetünk meg. A hivatalos társulásokat az egyházi hatóság maga alapítja (301. k. 3. §). Tevékenységüket az egyház nevében gyakorolják (vö. 116. k., 313. k.). A magántársulásokat a krisztushívők hozzák létre magánegyezséggel. Jellemzően nem változtat az sem, ha az egyházi hatóság dicséri, ajánlja őket, illetve hogy szabályzatukat felülvizsgálja. E két típus sajátosságaira alább még kitérünk.

827 Jogi személyiség szempontjából az egyházban jogi személyiséggel rendelkező és ezzel nem rendelkező társulások léteznek. A hivatalos társulások alapításuknál fogva mindnyájan jogi személyek (313. k.), a magántársulásoknak az egyházi hatóság a jogi személyiséget formális határozattal megadhatja (322. k. 1. §).

828 Klerikusnak azokat a társulásokat nevezzük, melyek klerikusok irányítása alatt állnak, a szent rend gyakorlását vállalják, és az illetékes egyházi hatóságtól mint ilyenek nyertek elismerést (302. k.). Az összes többi társulást a törvénykönyv szövegtervezete egy ideig egyszerűen laikusnak jelentette ki. Később ezt a megjegyzést törölték, ám világos indoklás nélkül (Comm 12, 1980, 95--97). Így a laikusok társulásai szerepelnek ugyan a Codexben (327--329. k.), de a laikusi társulás név nem fordul elő[119].

829 E terminológiai befejezetlenség miatt vita van a szerzők között

arról, hogy: 1) Lehetnek-e klerikusi társulásnak világiak is tagjai?[120] 2) Szükségképpen hivatalos társulás-e minden klerikusi társulás?[121] 3) Világiak társulásainak minősülnek-e az olyanok, melyek célkitűzésük alapján nem klerikusok, de soraikban klerikusok is találhatóak? 4) Lehetséges-e olyan -- szabályzata szerint csakis klerikusokból álló -- társulás, mely célkitűzése és hatósági jóváhagyása szerint nem minősül klerikusnak? Ha létezhet ilyen, világiak társulásának minősítendő-e?

830 Mindezekre tekintettel egyesek a tagság összetétele szerint klerikusi, laikusi és vegyes társulásokat különböztetnek meg[122]. Mivel azonban a klerikusi társulásokról a 302. kánonban szereplő meghatározás nem azt tekinti kritériumnak, hogy ezek tisztán klerikusokból álljanak, az összetétel szerinti felosztás nem fedi a CIC szerinti jogi minősítéseket. Mások szerint ezért a mai egyházjogban csak a 302. kánon definíciójának megfelelő klerikusi társulások vannak, a többiek pedig laikusnak minősülnek[123]. Minthogy azonban a CIC -- mint említettük -- a laikusi társulás nevet nem használja, ezt nem is kell külön jogi kategóriának tekinteni. Ami pedig a 327--329. kánonban áll, hogy tudniillik a világiak becsüljék nagyra a lelki célokra alakult társaságokat, főleg azokat, amelyek az evilági dolgoknak a keresztény szellemmel való átítatására törekszenek; továbbá hogy a világiak társulásai működjenek együtt a krisztushívők többi társulásaival; végül pedig hogy vezetőik gondoskodjanak a tagok képzéséről a világiakra tartozó apostoli tevékenységre -- mindez gyakorlati szempontú felhívás a jellemzően világiakból álló társulásokhoz, nem pedig egy külön társulásfajta jogi szerkezetének meghatározása. Végeredményben tehát a hatályos jogban a sajátos célkitűzésre tekintettel adott hatósági elismerés szempontjából kétféle társulás van: klerikusi társulás és egyéb társulás (vö. 317. k. 3. §: „nem klerikusi“!). Ez utóbbi kategóriába tartoznak az összes klerikusnak el nem ismert társulások, álljanak azok csak világiakból, csak papokból, vagy legyenek vegyes összetételűek. Célkitűzésük mindenképpen egyházi, tehát a krisztushívők általános hivatásának vagy esetleg ezen belül némely sajátosan a világiakra jellemző hivatásnak a teljesítése.

831 Területi szempontból különbség van nemzetközi, országos és egyházmegyei társulások között (vö. 312. k., 322. k.; lásd alább 2. a, 3. a).

832 A megszentelt élet intézményeihez való viszony szempontjából a társulás lehet kapcsolatban valamely szerzetes intézménnyel úgy, hogy tagjai ennek szellemében és felsőbb irányítása alatt apostoli életet élnek és a keresztény tökéletességre törekszenek. Ezeket a társulásokat harmadrendeknek nevezik vagy más hasonló névvel illetik (303. k.). Ha világi intézményekhez társulnak hasonló módon krisztushívők (725. k.), ők is alkothatnak külön társulást. Természetesen nagyon sok egyházi egyesületnek sem szerzetes sem világi intézménnyel nincs ilyen kapcsolata.

2. A TÁRSULÁSOK MŰKÖDÉSÉNEK SZABÁLYAI

a. Az alapítás és a felügyelet

833 A krisztushívők a magántársulásokat egymás közötti magánjellegű megállapodással hozzák létre. A pusztán így alapuló társulások még akkor is magántársulásnak számítanak, ha az egyházi hatóság dicséretben részesíti vagy ajánlja őket (299. k. 1--2. §).

834 A 299. k. 3. §-a ehhez hozzáfűzi, hogy az egyházban csak az a magántársulás van elismerve, melynek szabályzatát az illetékes hatóság felülvizsgálta. E sok vitát kiváltó megjegyzés a nézeteket összegző Winfried Schulz szerint arra utal, hogy lehetnek az egyházban a társulás alapvető jogából fakadó olyan magánegyesületek, melyek sem jogi személyiséggel nem rendelkeznek, sem szabályzatukat a hatóság felül nem vizsgálta (vö. Comm 15, 1983, 82--83). Lehetnek olyan egyéb jogi személyiség nélküli magántársulások, melyeknek szabályzatát a hatóság felülvizsgálta, s így őket elismeri, nyilvántartja. A szabályzat felülvizsgáltatásának célja és hatása ugyanis még nem a jogi személyiség, hanem csak a létezés tudomásra hozása (vö. Comm 15, 1983, 83)[124]. És természetesen lehetnek jogi személyiséggel rendelkező magántársulások is (322. k. 1--2. §).

835 A krisztushívők hivatalos társulásait csak az illetékes egyházi hatóság alapíthatja meg. Éppen ez a hatósági alapítás teszi a társulást hivatalossá (301. k. 3. §). Szükségképpen hivatalosnak kell lenniük azoknak a társulásoknak, melyek az egyház nevében való tanítást, a nyilvános istentisztelet előmozdítását vagy más természeténél fogva az egyházi hatóságnak fenntartott tevékenységet tűznek ki célul (301. k. 1. §; vö. AA 24). Ám más lelki célokra is hozhat létre az egyházi hatóság hivatalos társulást, ha azok megvalósításáról magánkezdeményezésből még nem gondoskodtak kellően (301. k. 2. §).

836 A krisztushívők minden társulása alá van vetve az egyházi hatóság felügyeletének. Ez a felügyelet a hit és erkölcs épségére, valamint az egyházi fegyelem megtartására vonatkozik. Az illetékes hatóságnak ennek keretében kötelessége és joga, hogy a szabályzat szerint a társulásokat meg is látogassa. Ugyanez a hatóság bizonyos vonatkozásban vezetői, irányítói jogokat is gyakorolhat a társulások felett. Ezek terjedelmét az egyes kérdések és társulástípusok vonatkozásában a különböző részletekre vonatkozó kánoni előírások szabják meg (305. k. 1. §). A felügyeletre illetékes hatóság mindenfajta társulás esetében a Szentszék, de az egyházmegyei társulások, és az egyházmegyében folytatott működésük vonatkozásában a többi társulások is a helyi ordinárius felügyeletének is alá vannak vetve (305. k. 2. §).

b. A szabályzat

837 Minden egyházi társulásnak kell, hogy legyen szabályzata. Ennek meg

kell határozni a társulás célját, székhelyét, vezetését, a benne való részvétel feltételeit, továbbá működési elveit is (304. k. 1. §). A szabályzatnak szem előtt kell tartania az adott kor és hely szükségleteit (uo.).

c. A név

838 Ugyancsak a kor és a hely szokásainak megfelelően maga választhatja meg a társulás a nevét. Ennek ki kell fejeznie a társulás sajátos célját (304. k. 2. §). A katolikus nevet valamely társulás csak a 312. k. szerint illetékes egyházi hatóság beleegyezésével veheti fel (300. k.).

839 A katolikus szó használata egy egyesület nevében, amelyet az állami jog szerint jegyeztek be, külön kérdés. Úgy tűnik azonban, hogy Magyarországon a világi jog is védelmet nyújt a katolikus névvel való visszaélés ellen. Az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény 7. §-ának (1) bekezdése ugyanis kijelenti: „A társadalmi szervezet elnevezése és célja -- az érdekelt jogi személy hozzájárulása nélkül -- nem keltheti azt a látszatot, hogy a társadalmi szervezet a tevékenységét más jogi személy tevékenységéhez kapcsolódóan fejti ki”. A (2) bekezdés ehhez hozzáfűzi: „A társadalmi szervezet elnevezésének az ország területén hasonló működési körben tevékenykedő, korábban bejegyzett társadalmi szervezetek elnevezésétől különböznie kell” [125]. A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény 9. § (3) bekezdése szerint: „Az egyház elnevezése már nyilvántartásba vett egyház elnevezésével nem lehet azonos vagy összetéveszthető” [126]. Ezért a katolikus egyház hozzájárulása nélkül katolikusnak nevezett egyesület nem alapítható, és másik egyszerűen katolikusnak nevezett egyház sem jegyeztethető be, hogy annak hozzájárulásával lehessen megtévesztő nevű egyesületet létrehozni.

d. A tagok felvétele és elbocsátása

840 A tagok felvételét az egyetemes jog és szabályzat szerint végzik (307. k. 1. §). A felvételi feltételeket (pl. kor, nem, nemzetiség stb.) a szabályzatok szabhatják meg, bár a hivatalos társulások számára a CIC bizonyos kritériumokat megjelöl (vö. 316. k.). A felvétel jogkövetkezménye, hogy az illető részesül a társulás jogaiban és kiváltságaiban, élhet azokkal a búcsúkkal és más lelki kedvezményekkel, melyeket a társulás kapott (306. k.), és természetesen megilletik a szabályzat szerinti tagsági jogok. Az egyetemes egyházjog megengedi, hogy ugyanaz a személy több társulásnak is tagja legyen (307. k. 2. §). A szerzetes intézmények tagjai társulásokba csak saját joguk szerint, előljárójuk beleegyezésével léphetnek (307. k. 3. §).

841 A tagokat szintén csak a jog és a szabályzat szerint szabad elbocsátani, mégpedig csakis megfelelő okból (308. k.; a hivatalos társulásból való kötelező elbocsátáshoz lásd 316. k. 2. §).

e. A megszűnés

842 A hivatalos társulások az őket létesítő hatóság szüntetheti meg, mégpedig súlyos okból[127]. Ezt csakis a társulás vezetőinek és nagyobb tisztségviselőinek meghallgatása után szabad megtennie (320. k. 1--3. §). A megyéspüspök azokat a hivatalos társulásokat is megszüntetheti, melyeket ugyan nem ő létesített, hanem pápai engedély alapján szerzetes intézmények tagjai hoztak létre az ő hozzájárulásával (320. k. 2. §). A megszűnéssel kapcsolatos kérdésekhez lásd 120--123. k.

843 A magántársulás a szabályzat szerint szűnik meg. Az illetékes egyházi hatóság is megszüntetheti, de csak akkor, ha ténykedése botrányt jelent a hívők számára, illetve súlyos kárára van az egyházi tanításnak vagy fegyelemnek (326. k. 1. §). A megszünt magántársulás javairól a szabályzat szerint kell rendelkezni a szerzett jogoknak és az adományozó szándékának tiszteletben tartásával (326. k. 2. §).

3. A HIVATALOS TÁRSULÁSOK

844 A fentiekben jelzett általános előírásokon kívül a hivatalos társulások működésére különleges kánoni szabályok is vonatkoznak.

a. A létesítés

845 Mint említettük, hivatalos társulást csak a hatóság létesíthet. Ha a társulás egyetemes vagy nemzetközi, akkor az erre illetékes hatóság az Apostoli Szentszék (a nemzetközi társulások jellemzőiről lásd PC Laic, Normae, 1971. XII. 3: AAS 63, 1971, 948-956); ha országos, vagyis olyan, mely alapításánál fogva országos tevékenységre irányul, a püspöki konferencia; ha pedig egyházmegyei, a megyéspüspök, de nem az egyházmegyei kormányzó (312. k. 1. §). Megjegyzendő, hogy pápai kiváltság alapján az egyházmegyében más (főként szerzetes előljáró) is létesíthet társulást, de csak a megyéspüspök írásbeli hozzájárulásával (312. k. 2. §). Ha pedig a megyéspüspök egy szerzetes intézmény házának a létesítéséhez beleegyezését adta (vö. 609. k. 1. §), akkor ez érvényes az illető házban vagy a hozzá tartozó templomban működő olyan társulás létrehozására is, mely az adott intézmény sajátja (312. k. 2. §).

846 Az illetékesség fenti rendje a CIC-ben nem problémamentes. Nincs szó pl. arról, hogyan alakulnak az illetékességek több egyházmegyére kiterjedő, ám nem országos vagy nemzetközi társulás esetén. Egyes szerzők -- pl. Javier Ferrer Ortiz -- feltételezik, hogy az egyházmegyei társulást minden új egyházmegyében, ahol működni kíván, újra határozatilag meg kell alapítani. Nem minősítik viszont ezt szükségesnek, ha a Szentszék vagy a püspöki konferencia által alapított társulásról van szó, melynek az adott egyházmegyében nincsen külön részlege, bár tevékenykedik ott[128]. A gyakorlatban egy már létező egyházmegyei társulás, ha újabb egyházmegyében kíván működni, nem

alapításra, hanem az ott illetékes megyéspüspök működési engedélyére szorul. Ennek elnyeréséhez célszerű mellékelni az eredeti egyházmegyében kiadott alapító határozatot, a jóváhagyott szabályzatot is az igazolást arról, hogy aki a működési engedélyt kéri, az a társulásnak erre jogosult képviselője.

847 A hivatalos társulást megalapító határozat egyben a társulást jogi személlyé is avatja és -- ha ez szükséges -- megadja neki a küldetést azoknak a céloknak a szolgálatára, melyeknek az egyház nevében való megvalósítását vállalja (313. k.).

b. A szabályzat

848 A hivatalos társulás szabályzata a létesítésére illetékes hatóság jóváhagyására szorul. Ugyanez szükséges annak megváltoztatásához is (314. k.). Ez a jóváhagyás több mint az egyszerű felülvizsgálat (vö. 299. k. 3. §). Mivel a hivatalos társulás jellegénél fogva rászorul az ilyen jóváhagyott szabályzatra, gyakorlatilag a jóváhagyás és a hatósági megalapítás egyetlen intézkedéssel történik[129].

c. A tagság

849 Hivatalos társulásba érvényesen nem vehető fel, aki a katolikus hitet nyilvánosan elvetette, vagy az egyházi közösséget elhagyta, de az sem, akit kiszabott vagy kinyilvánított kiközösítés sújt (316. k. 1. §). Aki pedig felvétele után kerül ilyen állapotba, azt előzetes figyelmeztetés után a szabályzat szerint kötelező elbocsátani. Az elbocsátottnak felfolyamodási joga van a társulásra felügyelő hatósághoz (316. k. 2. §).

850 A fentiekből nem következik szükségképpen, hogy semmilyen hivatalos egyházi társulásnak ne lehetnének tagjai nem katolikus keresztények. Kétségtelen, hogy a katolikus egyházon kívül keresztelt és nevelkedett személyeket nem lehet az eretnokség vagy a szakadás büntetendő cselekményével vádolni (UR 3; lásd alább 57. §. 4). Ezért az ilyen társulásokban a nem katolikus keresztények tagságának lehetőségéről a vélemények megoszlanak[130].

d. Az irányítás

851 A hivatalos társulás szabályzata szerint jellegének megfelelő vállalkozásba foghat, de ilyen tevékenységének felsőbb irányítása az alapításában illetékes egyházi hatóságra tartozik (315. k.).

852 A felsőbb irányítás különösen pontos megfogalmazást nyer a vagyonkezelés tekintetében, hiszen az illető hatóságnak a hivatalos társulás évi számadással tartozik. Ugyancsak számot kell adnia az általa gyűjtött adományok felhasználásáról (319. k.). Ám a felsőbb irányítás nem merül ki a pusztá felügyeletben (305. k.). Nincsenek azonban megjelölve azok a konkrét területek, ahol ez közvetlen

rendelkezési jogot jelent a társulás ügyeiben. Az sem egyértelmű, hogy semmisek-e vagy csupán tilosak a felsőbb irányítás ellenére végzett cselekmények[131].

853 Ugyanez a hatóság jogosult a társulás vezetőjének kinevezésére, illetve választás utáni megerősítésére vagy bemutatás utáni beiktatására. Szintén e hatóság joga a társuláshoz lelkészt vagy egyházi asszisztenst kinevezni. Ez utóbbi esetben -- ha ez hasznos -- a hatóságnak meg kell hallgatnia a társulás nagyobb tisztségviselőit (317. k. 1. §). Ez érvényes azokra a társulásokra is, amelyeket szerzetesek alapítottak templomaikon vagy házaikon kívül. Az ezeken belül alapított társulásokban viszont a vezető és a lelkész kinevezése vagy megerősítés a szerzetes előljáróra tartozik (317. k. 2. §).

854 A vezető lehet világi is, ha a társulás nem klerikusi. Ugyanakkor - - hacsak a szabályzat másként nem rendelkezik -- a társulat lelkésze és vezetője nem lehet ugyanaz a személy (317. k. 3. §). Ugyancsak nem szabad a krisztushívők közvetlen apostoli célú társulásai élére olyan vezetőt állítani, aki politikai pártban is vezető tisztséget visel (317. k. 4. §). Hivatalos társulás élére különleges körülmények között, súlyos okból a 312. k. 1. § szerinti hatóság ideiglenes kormányzót jelölhet ki. Ez a személy a társulást nem a tagok, hanem a hatóság nevében vezeti (318. k. 1. §).

855 A lelkészt az mozdíthatja el, aki kinevezte (vö. 192-195. k.; 318. k. 2. §). A társulás vezetőjét az őt kinevező vagy megerősítő hatóság mozdíthatja el, megfelelő okból, az illető és a társulás nagyobb tisztségviselői meghallgatása után (318. k. 2. §).

4. A MAGÁNTÁRSULÁSOK

a. Az alapítás

856 Egyházi célú magántársulást a hívők szabad kezdeményezéssel alapíthatnak (298. k. 1. §, 299. k. 1. §). Mint fentebb említettük, az alapításhoz nem szükséges hatósági intézkedés. A hivatalos egyházi tudomásulvételhez a szabályzat hatósági felülvizsgálata szükséges (lásd fent 2. a). Jogi személyiséget pedig csak a 312. k. szerinti (vagyis hasonló területen működni kívánó hivatalos társulás alapítására jogosult) hatóság kifejezett határozatával nyerhetnek.

b. A hatósági felügyelet

857 Noha e társulások működése a hívők autonómiáját fejezi ki, az egyházi hatóság felügyeletének ezek is alá vannak rendelve a 305. k. szerint, sőt a felügyeletre illetékes hatóság kormányzati jogkört is gyakorol felettük. Gondoskodnia kell arról is, hogy a társulás apostoli tevékenysége a közjóra irányuljon, és az erők szét ne forgácsolódjanak. Ám ez utóbbi gondoskodás során a hatóságnak tekintettel kell lennie a társulás autonómiájára (323. k.).

858 A magántársulások felett a hatósági kormányzat szűkebb körű, mint a hivatalos társulások felett. Tartalma csupán a fenti veszélyek elhárítására szorítkozik. A közjóra való hivatkozást azonban többen túl meghatározatlannak vélik[132]. Az erők szétforgácsolódásának megakadályozása pedig bizonyos tevékenységekre nézve lehetővé teheti a protekcionista magatartást egyes társulások javára, más társulások kárára[133]. A 323. k. 2. § helyes magyarázatának ezért abból kell kiindulnia, hogy a társulási jog megszorításáról lévén szó, a korlátozást szorosan kell értelmezni (18. k.). A zsinat tanításának fényében (AA 19) itt nem egyszerűen valami meghatározatlan pasztorális időszűrűségről van szó, mely alapján meg lehetne tagadni egy hasznos lelki célt követő magántársulás létének tudomásulvételét, hanem csak olyan esetekről, melyek súlyosak és nyilvánvalóak[134].

859 A vagyonkezelés felügyelete jóval kevésbé kötött, mint a hivatalos társulások esetében. A magántársulás javait a szabályzat szerint szabadon kezelik. Az illetékes egyházi hatóság csak arra felügyel, hogy e javakat tényleg a társulás céljára fordítsák (325. k. 1. §). A hatóságnak való évi számadási kötelezettséget a CIC nem ír elő. A kegyes célú adományok vagy hagyatékok tekintetében a magántársulás is a helyi ordinárius fennhatósága alá tartozik az 1301. k. szerint (325. k. 2. §). Egyébként a jogi személyiséggel nem rendelkező magántársulásnak saját tulajdona nincs is, bár a tagok közösen vállalhatnak kötelezettségeket, lehetnek tulajdonostársak vagy birtokostársak, s mint ilyenek állíthatnak közös képviselőt is (310. k.).

c. A tisztségviselők

860 A magántársulás vezetőjét és többi tisztségviselőjét szabadon jelöli ki a szabályzat szerint. Tehát a vezetőt nem a hatóság nevezi ki. Lelkészt szintén nem az egyházi hatóságtól kapnak. Ha kívánják, hogy külön lelkészük legyen, szabadon felkérhetnek egy papot az illető egyházmegyében törvényesen működők közül, ám a kiválasztott papnak megerősítésre van szüksége a helyi ordináriustól (324. k.).

=====

=====

36. §. A RÓMAI PÁPA

861 Mint a fentiekben láttuk (35. §. 1. a), a krisztushívők szabad kezdeményezéssel szervezett közösségeket hozhatnak létre az egyház küldetését valamilyen vonatkozásban kibontó célokra. Mégsem pusztán ilyen jellegű, s nem is csak ilyenekből áll az egyház. Vannak ugyanis hierarchikus közösségek, melyeket az egyházi hatóság létesít vagy alapít meg konkrét esetekben, melyekhez a hívők objektív ismérvek alapján szükségképpen tartoznak, és amelyekben hivatalosan, az egyház nevében végzik Krisztus hármasság feladatát, melyet az egyháza bízott: a tanítást, a megszentelést és a kormányzást[1]. Ez pedig azt jelenti, hogy ezeknek az egységeknek az élén olyan kormányzati szervek állnak,

amelyek magának az egyháznak a hatóságai. Maga az egyetemes egyház Krisztustól rendelt hierarchikus közösség. De teológiailag alapvető hierarchikus közösségek a részegyházak is (LG 23). Vannak azonban olyan egyéb hierarchikus közösségek is, melyek részegyházakban találhatók vagy több részegyházból jönnek létre.

862 Az Egyházi Törvénykönyv az egyház hierarchikus szerkezetét a két alapvető egységre építve vázolja. A II. könyv II. része szól az egyház hierarchikus felépítéséről. Ennek első szakasza nem az egyetemes egyházzal foglalkozik, hiszen annak működési rendjét nem lehet egy rövid részben bemutatni, az ugyanis az egész egyház jog tárgya, szerteágazó teológiai kötődésekkel. Így ez a szakasz csupán az egyetemes egyház vezetésében illetékes hatóságról tárgyal: a legfőbb egyházi hatóságról (pápa, püspökök testülete) s az annak munkáját segítő szervekről (püspöki szinódus, bíborosok, római kúria, pápai követek). A második szakasz a részegyházakkal és csoportjaikkal foglalkozik, de nemcsak ezek működési szabályait írja le, hanem kitér az ezekben működő kormányzati szervekre, hatóságokra is.

863 A mai egyház jog a legfőbb egyházi hatóságról a II. Vatikáni Zsinat egyháztana alapján tárgyal. Legfőbb hatóságként, az egész egyház fölötti legfőbb és teljes hatalom alanyaként (332. k. 1. §, 336. k.) a CIC két szervet említ: a római pápát és a püspökök testületét. Ha e két szerv egymástól teljesen különböznék, ez az állítás logikai ellentmondás volna. Ugyanazon közösség felett ugyanis két különböző alanynak egyidejűleg legfőbb és teljes hatalma nem lehet. A Codex hangsúlyozza, hogy a pápa és a püspökök szorosan összetartoznak egymással, egyetlen testületet alkotnak, mégpedig úgy, ahogyan az Úr rendelése szerint Szent Péter és a többi apostolok egy testületet alkottak. A pápa ugyanis Szent Péternek, a püspökök pedig az apostoloknak az utódai (330. k.; LG 22a).

864 A megoldás abban keresendő, hogy a legfőbb hatalom két alanya nem különbözik teljesen egymástól. Viszonyukról a Lumen gentiumhoz fűzött előzetes magyarázó megjegyzés (nr. 1) kijelenti: „A kollégium szót nem kell szorosan jogi értelemben venni, vagyis nem olyan csoportról van szó, amelynek egyenlő jogú tagjai esetleg elnökökre ruházzák át tulajdon hatalmukat, hanem egy olyan állandó jellegű csoportról, amelynek felépítését és tekintélyét a kinyilatkoztatásból kell kiolvasni... Az a párhuzam, amely megvan egyrészt Péter és az apostolok, másrészt a pápa és a püspökök közt, azt nem foglalja magában, hogy az apostolok rendkívüli hatalma átszállt utódaikra és nyilvánvalóan azt sem, hogy egyenlőek egymással a kollégium feje és tagjai”[2].

36. §. A RÓMAI PÁPA

1. A PÁPA MINT LEGFŐBB EGYHÁZI HATÓSÁG

865 A pápa Róma püspöke, Szent Péter utóda abban az értelemben, hogy az

egyházban azt a tisztséget gyakorolja, amelyet -- mint első az apostolok között -- Szent Péter gyakorolt. Az ő tisztsége az Úr sajátos adománya, mely Péter utódaira is átszáll. Így a pápa a püspökök testületének feje (331. k., 336. k.). Sajátos pápai feladatában is segítik őt a püspökök, akik együttműködő tevékenységüket több módon is kifejezhetik. Tehát amikor a pápa külön cselekszik, akkor sem izolált. Legfőbb pásztori tisztségének gyakorlása során a többi püspökkel és az egész egyházzal mindig közösség fűzi egybe. Ám az ő joga meghatározni, hogy tisztségét milyen személyes vagy testületi módon gyakorolja (333. k. 2. §). A pápát feladatában segítő szervek pl. a püspöki szinódus, a bíborosi testület, a római kúria stb. Mindezek munkájukat a pápa nevében és tekintélyével végzik a jog előírásai szerint, az egész egyház javára (334. k.). Ő Krisztus helytartója (Vicarius Christi)[3]. Ennek konkrét jogi vonatkozása is van. Így pl. felbonthat bizonyos fajta házasságokat a „potestas vicaria” alapján (vö. 1698. k. 2. §), magyarázhatja a „természetjogot”. Ő ezen a földön az egész egyház pásztora (331. k.)[4].

2. HATALMA

866 Éppen a pápai tisztség pásztori minőségéből világos a pápa hatalmának jellege. Ez a hatalom pásztori hatalom, vagyis nem csupán a hitre és erkölcsre vonatkozó tanítás képessége, hanem egyházkormányzati hatalom, mely iránt kötelező az engedelmesség (LG 18, CD 2)[5].

867 A pápai hatalom a hivatallal jár, tehát rendes hatalom a szó jogi értelmében (331. k., 131. k.).

868 A pápa hatalma legfőbb hatalom is, vagyis az egyházban a pápának nincs előjárója, hatalom dolgában senki sem egyenlő vele, s nincs az egyházban senki, aki ne volna alárendeltje (vö. 331. k.). Egyházi dolgokban a világi hatalomnak sincs joga korlátozni őt (Concilium Vaticanum I, Const., Pastor Aeternus, c. 3: DS 3062). Ez az oka annak, hogy a pápa fölött senki nem ítékezhetik (1404. k.), valamint hogy ítéletei ellen fellebbezni, határozatai ellen pedig felfolyamodással élni nem lehet (333. k. 3. §, 1405. k. 2. §, 1732. k., vö. 1372. k.).

869 Ez a hatalom teljes (331. k.), vagyis mindent magában foglal, ami a pápai hivatal gyakorlásához szükséges. Kiterjed a törvényhozói, a végrehajtói és a bírói hatalom területére egyaránt. Az egész egyház hitbeli, istentiszteleti és közösségi egységének érdekében a pápa mind a tanítás, mind a megszentelés, mind a fegyelem vonatkozásában különleges kormányzati hatalommal élhet.

870 A pápai tévedhetetlenség különleges karizmája a pápa személyére szól (vö. 749. k. 1. §). Ez segítője, mintegy előfeltétele a tanítás terén való legfőbb kormányzati tevékenység gyakorlásának. A megszentelés terén a pápa ontológiai képessége a püspökszenteléssel adott. Ám a megszentelői tevékenység kormányzása tekintetében hatalma meghaladja az egyes püspökökét. Itt most a szó szoros, kánoni

értelmében vett pápai hatalomról, a pápa egyházkormányzati hatalmáról szólnak. Ez a kormányzati hatalom működik a tanítás területén pl. amikor a pápa -- a Szentszék szerveinek közreműködésével -- a megszentelt élet új formáit hagyja jóvá (vö. 605. k.), vagy kötelező erővel valamely tanítást előterjeszt, illetve téves nézetet elvet (754. k.). A megszentelés területén működik e pápai kormányzati hatalom pl. azokban a rendelkezésekben, melyek az egyetemes egyház liturgiáját rendezik (838. k. 2. §), a szentségeket érvényesség és megengedettség szempontjából szabályozzák, illetve bizonyos -- teológiaiilag szükségzerű -- érvényességi feltételeket hitelesen tanúsítanak (841. k.), a szentelményeket létesítik, módosítják vagy magyarázzák (1167. k. 1. §)[6].

871 A pápa hatalma közvetlen[7], vagyis nem esik sérelem más egyházi hatóságokon, ha a pápa hatalmát azok alárendeltjei fölött közvetlenül gyakorolja (331. k., 333. k. 1. §). A pápa ugyanis nem csupán az egész egyház felett rendelkezik hatalommal, hanem az összes részegyházak és csoportjaik felett is (333. k. 1. §). Ezt fejezi ki, hogy valahányszor a jogban ordináriusról van szó, ezen mindig a pápát is érteni kell (134. k. 1. §). Ez a közvetlen hatalomgyakorlás történhet törvényhozói úton (pl. úgy, hogy pápai részleges törvényt hoz valamely egyházmegye számára); végrehajtói úton (pl. bizonyos törvények alóli felmentéseknek vagy bizonyos büntetések elengedésének fenntartásával, vagy akár egyedi közigazgatási intézkedések hozatalával, melyek a részegyházak valamelyikének bizonyos tagjait kötelezik); de történhet bírói úton is, pl. amikor a pápa valamely konkrét ügyet a saját ítélőszéke elé von (1405. k. 1. § 4, 1417. k. 1. §), illetve amikor bizonyos típusú ügyeket -- magának vagy az általa kijelölt szervnek -- fenntart (1405. k. 1. § 1--3).

872 A középkorban gyakori volt az is, hogy a pápa a részegyházon belüli bizonyos tisztségek (javadalmak!) betöltését fenntartotta. Ezek a fenntartások (reservationes) komoly pénzügyi következményekkel is jártak[8].

873 A közvetlen pápai hatalom az egyes püspökök saját, rendes és közvetlen hatalmát a maguk részegyházában erősíti és védelmezi (333. k. 1. §). A pápa hivatásából következik ugyanis, hogy ő az egység centruma. A püspökök saját rendes hatalma attól függ, hogy közösségben vannak-e a pápával (vö. 336. k., 375. k. 2. §)[9]. A püspök tehát, noha nem a pápa pusztá képviselője (375. k. 1. §, 381. k. 1. §; LG 20, CD 8a), éppen a pápával és a püspökök testületével való közösség révén képes saját rendes hatalmát gyakorolni. A pápai hatalomnak és az egyes püspökök hatáskörének konkrét összeegyeztetése a jogköröket meghatározó legkülönbözőbb szabályokból rajzolódik ki, de mindig megmarad -- teológiaiilag és jogilag is -- a különleges egyedi intézkedések lehetősége.

874 A pápa hatalma egyetemes, tehát ezen a földön az egész egyházra kiterjed, és szabadon, vagyis más -- pl. a világ püspökei --

hozzájárulása nélkül is gyakorolható (331. k; LG 22b, Nota explicativa praevia 1, 3, 4).

3. MÉLTÓSÁGA

875 A pápai hatalom egyes vonatkozásait is kifejező, fentebb már említett címeken kívül a pápát jelentős teológiai és történelmi háttérű egyéb címek[10] is megilletik. Ilyenek pl. Beatissimus Pater, Sanctissimus Pater (Szentséges Atya), Sanctitas Vestra, Sua Sanctitas (Szentséged, Őszentsége), Dominus Apostolicus[11], Pontifex Maximus[12], Servus servorum Dei.

876 A pápának az egyetemes egyházra szóló hivatalán túl egyéb tisztségei is vannak az egyházban, így ő a Nyugat pátriárkája[13], Itália prímása, a Római Egyháztartomány metropolitája, különösen pedig Róma püspöke. Ez utóbbi minőségével a pápai tisztség szorosan összekapcsolódik[14].

877 A pápa a Vatikánvárosi Állam államfője is[15]. Ez a tisztség azonban már nem az egyház jogrendjén belül, hanem a nemzetközi életben jelentős. A pápai szuverenitásra, illetőleg a katolikus egyház szuverenitására és a pápának arra a szerepére, hogy ő a katolikus egyház legfőbb képviselője, a pápai követek témakörében térünk ki.

4. HIVATALÁNAK MEGSZERZÉSE

878 A 332. k. 1. §-a értelmében a teljes és legfőbb hatalmat az egyházban a pápa az által nyeri el, hogy törvényes megválasztását elfogadja, valamint a püspökszentelés által. Így aki már püspökké van szentelve, megválasztásának elfogadásával azonnal elnyeri a pápai hivatalt.

879 A pápaválasztás rendjét a zsinat utáni időben az 1975. X. 1-jén kelt Romano Pontifici eligendo kezdetű apostoli rendelkezés (AAS 67, 1975, 609--645) rögzítette. Ezt helyezte hatályon kívül II. János Pál pápa 1996. II. 22-én kelt Universi Dominici Gregis kezdetű apostoli rendelkezése (AAS 88, 1996, 305--343), mely a kérdés jelenleg érvényes átfogó szabályozását tartalmazza. A két konstitúció között a választás módjának döntő témaiban alig van különbség. Megjegyzendő azonban, hogy az Universi Dominici Gregis már nem teszi lehetővé a pápaválasztást kompromisszum és közfelkiáltás (per inspirationem) útján, hanem csakis szavazással (Nr. 62: AAS 88, 1996, 331). A pápa érvényes megválasztásához kétharmados többség szükséges (uo. Nr. 62: AAS 88, 1996, 331). Ha viszont igen sok választási menet után, melyek számát és rendjét az apostoli rendelkezés pontosan megszabja, senki sem éri el ezt a többséget, akkor a választók abszolút többsége dönthet úgy, hogy a szavazatok abszolút többsége is elegendő legyen az érvényes választáshoz (uo. Nr. 75: AAS 88, 1996, 337). Még a Romano Pontifici eligendo 88. pontját követi, de a jelenlegi pápaválasztási renddel is

összhangban van a CIC 332. kánonja. A II. Vatikáni Zsinat ekkleziológiájában hangsúlyt kapott a püspökszentelés az egyházkormányzati hatalom szempontjából is (LG 21, *Nota explicativa praevia* 2, CD 3 stb.). A pápa csak a püspöki testületen belül tud igazán feje lenni a testületnek. Ebbe a testületbe pedig ki-ki a püspökszenteléssel léphet be (LG 21b, 336. k., 375. k. 2. §). Épp ezért a hatályos egyházjog úgy rendelkezik, hogy ha a megválasztott személy még nem püspök, rögtön szenteljék püspökké (332. k. 1. §)[16].

880 E tekintetben a szerzők emlékeztetni szoktak azokra a történelmi helyzetekre, amikor a megválasztott és elismert „pápa” nem volt püspökké szentelve. V. Adorján pápa pl. (1276. VII. 11.--VIII. 18.) rövid uralkodása alatt mindvégig diakónus volt, s pápává való koronázását sem érte meg. Mégis 1276. VII. 23-án kiadott intézkedésében már az apostoli hivatalt elvállaltak mondja magát[17].

881 A pápát 1059 óta a bíborosok választják (D. 23 c. 1), 1179 óta kizárólag ők, de ők mindnyájan (X 1. 6. 6). 1274 óta ez konklávéban történik[18]. A katolikus államok által hajdan igényelt vétőjogot X. Pius pápa teljesen elvetette (Const., *Commissum*, 1904. V. 20)[19]. A XIV. század óta az a szokás, hogy mindig bíborost választanak pápává. Ezt azonban a jog nem írja elő. Jelenleg mindazok, de csak azok a bíborosok szavazhatnak a pápaválasztáson, illetve léphetnek be a konklávéba, akik a pápa halálának napja előtt, vagy az Apostoli Szentszék megüresedésének napja előtt még nem töltötték be 80. életévüket (Const. Ap., *Universi Dominici Gregis*, 1996. II. 22, Nr. 33: AAS 88, 1996, 321).

882 A pápai hivatal betöltésének egyéb lehetséges módjairól a szerzők hajdan sokat vitatkoztak. Vizsgálták pl. azt a kérdést, megteheti-e a pápa, hogy kijelöli utódját. Mivel nem látszik igazoltnak, hogy ezt a lehetőséget az „isteni jog” kizárná, az ilyen kijelölés érvényességét aligha lehetne vitatni[20].

5. HIVATALÁNAK AKADÁLYOZTATÁSA ÉS ELVESZTÉSE

883 A római szék megüresedése vagy teljes akadályoztatása esetén az egyetemes egyház kormányzatában semmit sem szabad újítani. Meg kell tartani az ilyen esetre szóló külön törvényeket (335. k.). A pápai szék megüresedésekor felmerülő teendőkről a *Romano Pontifici eligendo* kezdetű apostoli rendelkezés (1975. X. 1) AAS 67, 1975, 609--645) intézkedett. Jelenleg az *Universi Dominici Gregis* kezdetű apostoli rendelkezés (1996. II. 22: AAS 88, 1996, 305--343) van érvényben (Pars prima, Nr. 14kk.). Ám nem az egyetlen jogszabály, mely a széköresedésre vonatkozik. Érvényben vannak erre nézve a *Quae divinitus*, (1935. III. 25, Nr. 12: AAS 27, 1935, 112--113), a *Vicariae Potestatis* (1977. I. 6, Nr. 2: AAS 69, 1977, 9--10) és a *Pastor Bonus* (1988. VI. 28, art. 6 és 117: AAS 80, 1988, 860, 905) kezdetű apostoli rendelkezések bizonyos normái is. Nem kerültek azonban kihirdetésre külön szabályok a szék akadályoztatása esetére[21].

884 A pápai szék megüresedik a pápa halálával vagy lemondásával. Ez a lemondás csak akkor érvényes, ha szabadon történik és szabályos kijelentést nyer. Nem szükséges azonban, hogy bárki is elfogadja (332. k. 2. §)[22]. Az új pápa választásáról lemondás esetén lásd Const. Ap., Universi Dominici Gregis, (1996. II. 22, Nr. 33: AAS 88, 1996, 321). Arról, hogy megüresedhet-e a pápa tisztsége viselőjének nyilvános eretneksége miatt, a vélemények megoszlanak. Akik elfogadják ezt a lehetőséget, arra hivatkoznak, hogy bár a pápa, amikor „ex cathedra” nyilatkozik, tévedhetetlen, magánemberként elképzelhető lenne, hogy korábban meghatározott dogmát makacsul tagadjon. Ilyenkor ezt a tényt semmilyen ítélet vagy határozat nem állapíthatná meg, mert a pápa fölött senki nem ítélkezhetik. Így e szerzők szerint a pápa ilyenkor automatikusan veszítené el hivatalát[23].

885 A szék teljes akadályoztatása esetén alkalmazandónak látszik a püspöki szék akadályoztatásáról szóló szabály (412. k.), bár ennek alkalmazása sem kínál egyértelmű megoldást minden gyakorlati kérdésre.

=====

37. §. A PÜSPÖKÖK TESTÜLETE

1. A PÜSPÖKÖK TESTÜLETÉNEK FOGALMA

886 A püspökök testülete (Collegium Episcoporum) a pápával egységben lévő püspökök összessége. Feje a pápa. „A püspöki testület tagjává tesz a szentségi felszentelés ereje és a kollégium fejével s tagjaival való hierarchikus közösség” (LG 22a; 336. k.)([24].

887 A püspökök testülete megfelel a hatályos egyházjog testület (collegium) fogalmának (115. k. 2. §), mert az lehetővé teszi, hogy tagjai ne egyenlő joggal vegyenek részt a döntéshozatalban. Ez a testület nem egyenlők közössége, hanem teológiailag strukturált. Valóban, a püspökök testületén belül a pápának meghatározó döntési joga van, sőt -- mint fentebb láttuk -- a testület többi tagjai nélkül is gyakorolhatja hatalmát. Fejének, a pápának különleges péteri küldetése, elsőbbsége miatt ez a testület a maga hatalmát csakis fejével együtt, és soha nem e fő nélkül hordozza. Tehát nem egyszerűen arról van szó, hogy a testület feladatát csak a pápa beleegyezésével gyakorolhatja, hanem arról, hogy a pápa nélkül a „püspökök testülete” a maga teljes teológiai értelmében nem is létezik (LG 22, Nota explicativa praevia 4, CD 4). A püspöki tisztség testületi vonatkozása (lásd fent 36. §. 1) a II. Vatikáni Zsinat tanításának egyik jelentős súlypontja volt[25].

2. A PÜSPÖKÖK TESTÜLETE MINT LEGFŐBB EGYHÁZI HATÓSÁG

888 A legfőbb és teljes hatalomnak az egész egyház fölött a püspökök testülete szintén hordozója, mégsem a pápától független alanya ennek a hatalomnak. Csakis fejével, a pápával együtt illeti ez meg (336. k.; LG

22b, Nota explicativa praevia 4, CD 4). Ezért -- mint említettük -- nincs az egész egyház feletti legfőbb és teljes hatalomnak két különböző alanya.

3. HATALMÁNAK GYAKORLÁSA

a. Az egyetemes zsinat

889 A püspökök testülete az egész egyházra szóló hatalmát különböző intézményes formákban gyakorolhatja. Ezek közül nagy történelmi múltja[26] és jelentősége miatt kiemelkedik az egyetemes zsinat (Concilium Oecumenicum), melyen a püspökök testülete ezt a hatalmat ünnepélyes módon gyakorolja (337. k. 1. §).

890 Összehívása, felfüggesztése, áthelyezése, feloszlata, a rajta való elnöklés -- személyesen vagy megbízott útján --, az ügyrend megszabása és a határozatok jóváhagyásában való részvétel, továbbá a határozatok megerősítése és kihirdetésük elrendelése -- melyek nélkül azok nem kötelezőek (341. k. 1. §) -- a pápa joga (338. k.). A zsinati határozatok jóváhagyása olyan cselekmény, melyben a zsinaton résztvevő atyák a pápával együtt járnak el (341. k. 1. §). Természetesen ez a cselekmény teszi a pápai megerősítést és a zsinati határozatként való pápai kihirdetést lehetővé. Ha a pápai szék a zsinat folyamán megürül, az egyetemes zsinat magától felfüggesztődik mindaddig amíg az új pápa fel nem oszlata, vagy folytatását el nem rendeli (340. k.).

891 Az egyetemes zsinaton döntési szavazati joggal részt venni a hatályos egyházjog szerint mindazon, de csak azon püspökök joga és kötelessége, akik a püspökök testületének tagjai (339. k. 1. §). A legfőbb egyházi hatóság meghívhat másokat is, akik nem püspökök. Szerepüket a zsinaton ugyanez a hatóság határozza meg (339. k. 2. §).

b. Egyéb módok

892 Az egész egyházra szóló hatalmát gyakorolhatja a püspökök testülete úgyis, hogy az egész világon elszórt püspökök egységesen cselekszenek, és ezt a római pápa mint e hatalom gyakorlását szabadon elfogadja, vagy esetleg eleve ilyennek indítványozza (337. k. 2. §)[27]. Amikor a püspökök testülete az egyetemes zsinattól különböző, a pápa által bevezetett vagy elfogadott módon határoz valamiben, ennek kötelező erejéhez ugyanolyan pápai megerősítésre és kihirdetésre van szükség, mint az egyetemes zsinatok döntései esetében (341. k. 2. §).

893 Azoknak a módoknak a megválasztása és kialakítása, ahogyan a püspökök testülete feladatát az egész egyházra szólóan testületileg gyakorolja, a pápára tartozik (337. k. 3. §).

894 Léteznek azonban a mai egyházjogban olyan más intézményes formák, melyek lehetővé teszik, hogy egyes püspökök a saját részegyházuk keretein túlmenően is részt vegyenek Krisztus tanítói, papi és pásztori

feladatának gyakorlásában, melyre a püspökszentelésben sajátos küldetést kaptak. Ezekben az intézményes formákban a püspökök testülete mint olyan nem működik a maga sajátos, összegyházra vonatkozó hatalmával, viszont tükröződik bennük az egyes tagok püspöki rendjének szentségi és kollegiális, a püspökök testületébe kapcsolódó jellege.

895 Ilyennek szokás tekinteni a püspöki szinódust, a világegyház bizonyos püspökeinek szereplését az Apostoli Szentszék központi hatóságainak tagjai között stb. Vitatott kérdés azonban, hogy milyen értelemben állítható ezeknek a püspökök testületével még részben sem azonosítható, de a püspökség kollegiális vonását is valamiképpen kifejező intézményeknek a sorába a püspöki konferencia[28].

=====

38. §. A PÜSPÖKI SZINÓDUS

1. FOGALMA ÉS FELADATA

896 A püspöki szinódus egyike a zsinat utáni idők legfontosabb egyházi szerveinek. Létesítése 1965. IX. 15-én az Apostolica sollicitudo kezdetű motu proprioval történt (AAS 57, 1965, 775--780). Nem sokkal később a II. Vatikáni Zsinat is szólt a püspöki szinódusról azok között a szervek között, melyekben a püspökök kiveszik a részüket az egész egyházra kiterjedő gondoskodásból (CD 5).

897 A hatályos egyházjog szerint a püspöki szinódus a világ különböző vidékeiről kiválasztott püspökök gyülekezete. Meghatározott időben összejöveteleket tart a pápa és a püspökök közötti kapcsolat ápolására, valamint azért, hogy a püspökök a pápának a hit és erkölcs védelmére és erősítésére, az egyházi fegyelem megszilárdítására tanácsaikkal segítséget nyújtsanak, s az egyháznak a világban való tevékenységével összefüggő kérdésekről tárgyaljanak (342. k.)[29].

2. HATÁSKÖRE

898 A püspöki szinódus kötelező döntéseket nem hozhat. Illetékessége a pápának -- tehát nem a világ püspökeinek, az összes hívőknek vagy a nemzeteknek -- való tanácsadásra korlátozódik (MP, Apostolica sollicitudo, 1965. IX. 15, nr. II: AAS 57, 1965, 776; VI. Pál, Alloc., Deo Patri, 1967. IX. 30: AAS 69, 1967, 971; II. János Pál, Alloc., Misericordias Domini, 1983. X. 29: AAS 76, 1984, 288). Kötelező döntéseket a szinódus csak akkor hozhatna, ha a pápa erre külön felhatalmazza (vö. MP, Apostolica sollicitudo, nr. II).

899 Ebből is világos, amit már fentebb említettünk: a püspöki szinódus nem a püspökök testületének hatalmát gyakorolja, hanem csupán a pápai primátust segíti működésében (Synodus Episcoporum, Decl. Part., Pastor Aeternus, 1967. X. 27, nr. II, 2: Leges IV, 5669: „Celebratio Synodi Episcoporum proprie actus Collegii Episcoporum dici nequit”).

900 A szinódus pusztán tanácsadói hatásköre megmutatkozik azoknak a különféle okmányoknak a műfajában és közlési módjában, amelyek munkája nyomán születnek. A szinódus eredménye lehet: a pápához szóló javaslat, aki ennek alapján pl. enciklikát vagy apostoli buzdítást adhat ki (pl. PM V, 3--6 -- a VI. püspöki szinódus eredményeként jelent meg a Familiaris consortio; PM XX, 3--9 -- az 1987-es őszi szinódus eredményeként jelent meg a Christifideles laici; PM XXVIII -- 1992. III. 25-én jelent meg a Pastores dabo vobis; PM XXXI -- 1996. III. 25-én jelent meg a Vita consecrata); készíthet a szinódus önálló okmányokat, melyeket a pápa tehet közzé[30]. Részleges szinódusok után is szoktak megjelenni szinódus utáni apostoli buzdítások (pl. II. János Pál, Adhort. ap. Post-synod., Ecclesia in America, 1999. I. 22: AAS 91, 1999, 737--815).

3. PÁPAI IRÁNYÍTÁSA

901 Mivel a szinódus olyan pápai intézkedéssel alapított szerv, mely a pápának hivatott tanácsot adni, érthető, hogy közvetlenül a pápa hatalmának van alárendelve. A pápa feladata: 1) a szinódust a megítélése szerinti időben összehívni, színhelyét kijelölni, bezárni, áthelyezni, felfüggeszteni és feloszlítani; 2) témáit, ügyrendjét meghatározni, rajta személyesen vagy megbízott útján elnökölni; 3) a tagok megválasztását jóváhagyni, illetőleg szinódusi tagokat szabadon kijelölni és kinevezni (344. k.). Ha a szinódust a pápa bizonyos esetekben döntési hatalommal ruházza fel, a döntések jóváhagyása is a pápa joga (343. k.).

902 Mikor a pápa az egyes szinódusi ülésszakokat bezárja, automatikusan megszűnik a tagoknak minden olyan feladata, melyet azon az ülésen töltöttek be (347. k. 1. §).

903 Ha a pápai szék a szinódus összehívása után megürül -- még akkor is, ha a szinódus már ülésezik --, a szinódus ülése automatikusan felfüggesztődik, ugyanígy azok a feladatkörök is, melyek rajta az egyes tagokat illették. A felfüggesztés addig tart, amíg az új pápa az ülés folytatását, vagy feloszlását határozatban el nem rendeli (347. k. 2. §).

4. ÜLÉSEI ÉS TAGJAI

a. A rendes teljes ülés

904 Az egész egyház javával közvetlenül kapcsolatos ügyek megtárgyalására a püspöki szinódus teljes ülésre (coetus generalis) gyűlik egybe (345. k.). E teljes ülések közül némelyek -- a többség -- a szabályos időközönként sorra kerülő rendes teljes ülések (coetus generalis ordinarius) közé tartoznak.

905 Az ilyen ülésre összegyűlő szinódus tagjai:

906 1) A püspöki konferenciák által az adott ülésre megválasztott püspökök. Ők alkotják a tagok többségét. Választásuk a szinódusra vonatkozó külön jog szerint történik (346. k. 1. §). A nemzeti püspöki konferenciák létszámuknak megfelelően 25 tagig egy, 26--50 tagig kettő, 51--100 tagig három, 100 tag felett négy képviselőt küldenek a rendes teljes ülésre (MP, Apostolica sollicitudo, 1965. IX. 15, nr. VIII: AAS 57, 1965, 779; Ordo Synodi Episcoporum, 1969. VI. 24, art. 6, 1. § 3. sz.: AAS 61, 1969, 528).

907 2) A külön jog szerint kijelölt tagok (346. k. 1. §). Az Apostolica sollicitudo, VIII. pontja szerint pl. a keleti pátriárkák, nagyérsekek és „pátriárkátuson kívüli metropoliták” is tagjai a rendes teljes ülésnek.

908 3) A pápától közvetlenül kinevezett tagok (346. k. 1. §).

909 4) A klerikusi szerzetes intézményeknek a fent említett külön jog szerint megválasztott tagjai (uo.).

b. A rendkívüli teljes ülés

910 A gyors elintézészt kívánó ügyek megtárgyalására a szinódus -- soron kívül -- rendkívüli teljes ülésre (coetus generalis extraordinarius) hívható össze. Ennek tagjai (346. k. 2. §; MP, Apostolica sollicitudo, 1965. IX. 15, nr. VI: AAS 57, 1965, 778; Ordo Synodi Episcoporum, 1969. VI. 24, art. 5, 2. §: AAS 61, 1969, 527):

911 1) A hivataluk alapján magánál a jognál fogva, a szinódusra vonatkozó külön szabályok szerint kijelölt püspökök (346. k. 2. §). Az Ordo Synodi Episcoporum szerint (art. 5, 2. §) ilyenek a keleti pátriárkák, nagyérsekek és „pátriárkátuson kívüli metropoliták”, a nemzeti és a több országra szóló püspöki konferenciák elnökei, valamint a római kúria központi hatóságai élén álló bíborosok.

912 2) A pápa által közvetlenül kinevezett tagok (346. k. 2. §).

913 3) A klerikusi szerzetes intézményeknek a külön jog szerint választott tagjai (uo.).

c. A részleges ülés

914 Csupán egyetlen vagy több meghatározott vidéket érintő ügyek megvitatására (345. k.) a szinódus összehívható részleges ülésre (coetus specialis) is.

915 Az ilyen ülés tagjait főként arról a vidékről választják ki, melynek számára az ülést összehívják. Gyakorlatilag az érintett terület püspökeit és a római kúriának az ügyben illetékes vezetőit foglalja magában (346. k. 3. §; Ordo Synodi Episcoporum, 1969. VI. 24, art. 5,

3. §; art. 6, 2. §, 4°: AAS 61, 1969, 527, 529).

916 Részleges szinódust tartottak pl. a holland egyház (1980. I. 14--31, vö. AAS 72, 1980, 215--250)[31] vagy az ukrán görögkatolikusok ügyében (vö. II. János Pál, Epist., 1980. III. 1: AAS 72, 1980, 674--675; UA., Litt., 1980. III. 27: AAS 72, 1980, 685--686)[32].

5. SZERVEI

a. Az általános titkárság

917 A szinódus állandó általános titkársággal (*Secretaria generalis permanens*) rendelkezik. E szerv keretében működnek: 1) az általános titkár (*Secretarius generalis*), akit a titkárság élére a pápa nevez ki (348. k. 1. §; *Ordo Synodi Episcoporum* art. 12); 2) valamint a titkárság tanácsa (*consilium secretariae*), mely a titkár munkáját segíti. E tanács tagjai püspökök. Egy részüket a szinódus választja, másik részüket a pápa nevezi ki. Mindnyájuk feladata megszűnik az új teljes ülés kezdetével (348. k. 1. §; *Ordo Synodi Episcoporum* [additamentum], 1971. VIII. 20, art. 13: AAS 63, 1971, 704). Ezért a titkárság tanácsának tagjai ezen a címen nem jogosultak részt venni a következő teljes ülésen (*PCDecrI*, Resp., 1980. VI. 13: AAS 72, 1980, 767).

b. A bizottságok

918 A szinódus rendtartása ismer tanulmányi és egyéb bizottságokat is (*Ordo Synodi Episcoporum*, art. 8, 1. §, 1; 2. §, art. 10).

c. A tisztségviselők

919 Az egyes üléseknek egy vagy több, a pápától kinevezett külön titkára is van. Az ő megbízatása csak az illető ülés végéig tart (348. k. 2. §; *Ordo Synodi Episcoporum*, art. 14, 1--2. és 4. §).

920 Az ülésekre a pápa -- ha személyesen nem kívánja e tisztséget betölteni -- megbízott elnököt küld (uo. art. 2--3).

6. MŰKÖDÉSI MÓDJA

921 A szinódus működésének módját, az ülések lefolyási rendjét az ide vonatkozó külön jog szabályozza (főként: *Ordo Synodi Episcoporum*, art. 18--22; 24--25; 27--39; vö. VI. Pál, Rescr., 1971. VIII. 20: AAS 63, 1971, 702--704).

=====

=====

39. §. A RÓMAI SZENT EGYHÁZ BÍBOROSAI

1. A BÍBOROSOK, TESTÜLETÜK ÉS OSZTÁLYAIK

922 A bíboros cím eredeti latin elnevezését, a cardinalis-t a VIII. századtól sajátosan csak azokra a klerikusokra alkalmazták, akik a székesegyházakhoz tartoztak. Ezért nevezik a bíborosokat még ma is a Római Szent Egyház kardinálisainak (S.R.E. Cardinalis). Valóban, a mai kardinálsi intézmény a Római Egyház(megye) klérusának jelentős csoportjaiból alakult ki. A város hét részében működő diakónusok[33], a hat udvari diakónus, a főbb templomok élén álló huszonöt presbiter (áldozópap), főként pedig a hét Róma környéki (suburbicarius) egyházmegye[34] püspökei a pápa mellett egyfajta tanács szerepét töltötték be. Ők lettek 1179-től -- mint említettük -- a pápa kizárólagos választói[35]. Így érthető, hogy a XII. századig mindnyájan Rómában és környékén élő klerikusok voltak. Attól kezdve kinevezést kaptak ezekre a címekre távolabb élők is.

923 A bíborosok számát V. Sixtus pápa 1586-ban hetvenben szabta meg (hat püspök, ötven presbiter, tizennégy diakónus bíboros). E számot XXIII. János pápa lépte túl, majd VI. Pál pápa százhuszra emelte a nyolcvan éven aluli bíborosok számának határát (1973. XI. 5.: AAS 65, 1973, 163). E szám azóta is változik.

924 Ma a bíborosok a pápa megválasztására jogosult bíborosi testület (Cardinalium Collegium, régen: Sacrum Collegium) tagjai. Mind testületileg, mind külön-külön feladatuk, hogy a pápának tanácsot és segítséget nyújtsanak az egyház kormányzásában (349. k.).

925 A bíborosi mivolt önmagában nem hivatal (officium) a szó kánoni értelmében. A CIC inkább méltóságnak (dignitas) nevezi, melyhez azonban teendők kapcsolódnak. Ezeket a bíborosság pusztán tényén túl más elemek is befolyásolják.

A bíborosi testület három rendre oszlik:

926 1) A püspöki rendhez azok a bíborosok tartoznak, akiknek a pápa Róma környéki egyházat jelölt ki címül, általában kúriális bíborosok), továbbá a bíborossá kinevezett keleti katolikus pátriárkák, akik viszont saját székük címét tartják meg (350. k. 1. és 3. §; vö. MP, Ad Purpuratorum Patrum, 1965. II. 11: AAS 57, 1965, 295--296).

927 2) A presbiteri rend tagjai római címtemplomot (titulus) kapnak (350. k. 2. §). Többnyire a világegyházban működő megyéspüspökök.

928 3) A diakónusi rend tagjai számára a pápa római diakóniát jelöl ki (350. k. 2. §).

929 Egyszerre két címe is van a bíborosi testület dékánjának (a testületen belüli tisztségekről lásd alább). Ő ugyanis magánál a jognál fogva az Ostiai Egyházmegye címével rendelkezik, de korábbi bíborosi címét is megtartja (350. k. 4. §).

930 A címül kapott Róma környéki egyházmegyében vagy római templomban,

melyet ugyan a bíborosok „birtokba vesznek”, nem illeti meg őket semmilyen kormányzati hatalom. Nem avatkozhatnak bele ott sem a vagyonkezelésbe, sem a fegyelembe, sem a templomi szolgálatba. De buzdítja őket a jog, hogy tanácsukkal, gondoskodásukkal (adományok) segítsék ezeket a templomokat, illetve egyházakat (357. k. 1. §; vö. MP, Suburbicariis Sedibus, 1962. IV. 11: AAS 54, 1962, 253--256).

931 A testületen belül lehetséges az optálás. A konzisztóriumban bejelentett és a pápa által jóváhagyott igényléssel a presbiter bíborosok átléphetnek más címre, a diakónusok pedig másik diakóniára, sőt ha már tíz éve bíborosok a diakónusi rendben, kérhetik átvételüket a presbiteri rendbe is (350. k. 5. §; vö. uo. 6. §). A suburbicarius püspöki székeket nem lehet igényléssel változtatni: a püspöki rendben nincs opció (MP, Ad Suburbicarias Dioeceses, 1961. III. 10: AAS 53, 1961, 198).

932 Egyébként XXIII. János pápa rendelkezése óta (MP, Cum gravissima, 1962. IV. 15: AAS 54, 1962, 256) a bíborosok mindnyájan kötelesek püspökké szenteltetni magukat, ha kinevezésük pillanatában még nem lennének püspökök (351. k. 1. §). Ez alól a kötelezettség alól természetesen pápai felmentés lehetséges. II. János Pál pápasága idején került is sor ilyen esetekre, jellemzően olyankor, amikor az új bíboros már kinevezésekor betöltötte 80. életévét.

2. KINEVEZÉSÜK

933 A bíborosokat a pápa szabadon nevezi ki (351. k. 1. §). Az a tény, hogy bizonyos egyházmegyék -- többnyire érseki rangú -- megyéspüspöke hosszú ideje mindig bíborosi kinevezést kap, még nem kötelezi a pápát, hogy az illető egyházmegye főpásztorát a jövőben is a bíborosok sorába emelje. Az ilyen püspökségeket egyébként bíborosi székeknek szokták nevezni.

934 A pápa szabad a kinevezés terén, ám a Codex felsorol bizonyos alkalmassági feltételeket, melyeknek hiánya a kinevezés érvényességét (vö. 10. k.) nem érinti. Ezek: 1) a jelöltnek már legalább áldozópapnak kell lennie; 2) nem egyszerűen kifogástalannak vagy megfelelőnek, hanem magasan kiemelkedőnek kell lennie a katolikus tanítás, az erkölcs, a vallásosság és az ügyintézésben való okosság terén (351. k. 1. §).

935 A bíborosi tisztséget ki-ki a bíborosi testület előtt kihirdetett pápai határozattal nyeri el. A törvényben megszabott köteleességek és jogok a kihirdetés pillanatától illetik az új bíborost (351. k. 2. §). Erre a kihirdetésre a „titkos konzisztóriumon” kerül sor.

936 Előfordul, hogy valakinek a kinevezését a pápa a konzisztóriumon bejelenti, de az új bíboros nevét nem közli, hanem „keblében” (in pectore) megőrzi. Az ilyen in pectore kinevezés jogi hatásai igen mérsékeltek. Amíg az érintett nevét a pápa nyilvánosságra nem hozza, az illető nem rendelkezik a bíborosi köteleességekkel és jogokkal. Ám ha

később nevét hivatalosan nyilvánosságra hozzák, a bíborosi testület rangsorában azt a helyet foglalja el, mely a kinevezés név nélküli bejelentésétől számítva megilleti (351. k. 3. §).

3. TEVÉKENYSÉGÜK

a. Testületileg

937 A bíborosok a pápát testületileg segítik, mikor nagyobb jelentőségű kérdések megvitatására egybehívják őket (349. k.). Az ilyen testületi cselekvés legfőbb intézményes formája a konzisztórium. Erre a bíborosok a pápa parancsára és elnökletével jönnek össze. Az egyetemes jog ismer rendes (Consistorium ordinarium) és rendkívüli (Consistorium extraordinarium) konzisztóriumot (353. k. 1. §).

938 A rendes konzisztóriumra az összes, vagy legalább a Rómában tartózkodó összes bíborosokat hívják össze bizonyos súlyos, de gyakoribb ügyek megtárgyalására vagy esetleg valamely egészen ünnepélyes cselekményre (353. k. 2. §). Csakis ez utóbbi fajta konzisztóriumra, vagyis az ünnepséget tartó rendes konzisztóriumra lehet a bíborosokon kívül prelátusokat[36], polgári társaságok (államok, stb.) követeit és más meghívottakat bebocsátani. Az ilyen ülést nyilvánosnak is nevezzük (353. k. 4. §). A nyilvános konzisztórium ellentéte a titkos konzisztórium.

939 A rendkívüli konzisztóriumra az összes bíborosok meghívást kapnak. Erre akkor kerül sor, ha ezt az egyház különleges szükségletei, vagy igen súlyos ügyek megtárgyalása megkívánja (353. k. 3. §).

940 Egyéb elnevezésű konzisztóriumok összehívására is volt példa az utóbbi időben. 1979-ben pl. „plenáris ülésre” és egyedi konzisztóriumra (consistorium unicum) került sor (vö. AAS 71, 1979, 789-913 stb.).

941 A pápát segítő munkájukon kívül a bíborosok legfontosabb feladatukat, a pápaválasztást is testületileg végzik (Const. Ap., Romano Pontifici eligendo, 1975. X. 1: AAS 67, 1975, 609--645; jelenleg: Const Ap., Universi Dominici Gregis, 1996. II. 22: AAS 88, 1996, 305--343) a konklávét keretében[37].

b. Egyénileg

942 A bíborosok a pápát egyénileg is hivatottak segíteni. Ez a segítségük különösen az egész egyház mindennapi ügyeinek területén nyilvánul meg (349. k.). Így bizonyos meghatározott tisztségekben is. Ilyenek pl. a római kúria egyes feladatkörei: a bíboros államtitkár (vö. Const. Ap., Pastor Bonus, 1988. VI. 28, art. 40: AAS 80, 1988, 870), a kúria központi hatóságainak vezetői és tagjai (vö. uo., art. 3, § 1). De ilyen tisztség a pápai oldalköveté (vö. 358. k.) is.

943 Egyénileg működnek a bíborosok a testületen belüli sajátos tisztségekben is. Ilyen a bíborosi testület élén álló dékán s az őt helyettesítő aldekán. Kormányzati hatalmuk a többi bíboros fölött nincsen. A dékán első az egyenlők között (352. k. 1. §). Mindkettejüket a püspöki osztályhoz tartozó bíborosok választják maguk közül (vö. 352. k. 2--4. §). A dékán sajátos feladata az újonnan megválasztott pápa püspökké szentelése, ha az illető még nem volna püspök (355. k. 1. §; vö. Const. Ap., Romano Pontifici eligendo, 1975. X. 1, Nr. 90: AAS 67, 1975, 644--645; Const. Ap., Universi Dominici Gregis, 1996. II. 22, Nr. 90: AAS 88, 1996, 342).

944 Ilyen a protodiakonus bíboros is, ő hirdeti ki a népnek a megválasztott új pápa nevét. Ő adja fel az érsekeknek vagy adja át képviselőiknek a pápa helyett a palliumot (355. k. 2. §; vö. Const. Ap., Romano Pontifici eligendo, 1975. X. 1, Nr. 89: AAS 67, 1975, 644; Const. Ap., Universi Dominici Gregis, 1996. II. 22, Nr. 89: AAS 88, 1996, 341).

4. SAJÁTOS KÖTELESSÉGEIK ÉS JOGAIK

945 A fenti tevékenységekben, de egyebekben is kötelesek a bíborosok a pápával serényen együttműködni (356. k.). Ha nem megyéspüspökök, kötelesek arra is, hogy Rómában lakjanak, ha a kúriában valamilyen hivatalt töltenek be (356. k.), sőt a bíborosi testület dékánja és aldekánja akkor is köteles erre, ha a kúriában nincs hivatala (352. k. 4. §). A megyéspüspöki minőségben működő bíborosok is kötelesek Rómába menni, valahányszor a pápa összehívja őket (356. k.).

946 Azok a bíborosok, akik a római kúria vagy a Vatikánvárosi Állam valamely hatóságának vagy más állandó intézményének élén állnak, hetvenötödik életévük betöltésekor kötelesek benyújtani hivatalukról való lemondásukat a pápának (354. k.).

947 Amikor pedig nyolcvanadik életévüket betöltik, automatikusan elvesztik pápaválasztói és a konklávéba való belépési jogukat, továbbá a kúria és a Vatikánvárosi Állam központi hatóságaiban való tagságukat (nem csupán vezetői tisztségüket!). Noha ezt a CIC külön nem említi, a korábbi jogszabály (MP, Ingravescetem aetatem, 1970. XI. 21: AAS 62, 1970, 810--813) továbbra is hatályos[38]. Abban a különleges esetben, ha valaki a pápai szék megüresedésének napján még nem volt 80 éves, de a konklávé kezdetének napja előtt eléri ezt a kort, beléphet a konklávéba és teljes szavazati joggal rendelkezik (Const. Ap., Universi Dominici Gregis, 1996. II. 22, Nr. 33: AAS 88, 1996, 321). A bíborosoknak sajátos kiváltságai is vannak, melyek legutóbbi jegyzékét az Államtitkárság 1999. III. 18-án adta ki (SecrStat, Elenchus, Facultate gaudent: Comm 31, 1999, 11--13; EV 18, 274--279, Nr. 276--288).

948 Akit bíborosi méltóságra emeltek, köteles hitvallást tenni (833. k. 2; szövege: AAS 81, 1989, 105).

949 A bíborosok jogai közül a CIC külön említi, hogy ha Rómán és a saját egyházmegyéjükön kívül tartózkodnak, a személyükre vonatkozó dolgokban ki vannak véve a tartózkodási helyük szerinti megyéspüspök kormányzati hatalma alól (357. k. 2. §).

950 Magánál a jognál fogva mindenütt a világon gyóntatási felhatalmazásuk van, melynek gyakorlását a megyéspüspök meg sem tilthatja (967. k. 1. §)[39].

951 Ügyeikben csak a pápa ítélkezhet (1405. k. 1. § 2). Ha pedig egyházi ügyben tanúskodnak, ők választhatják meg kihallgatásuk helyét (1558. k. 2. §).

952 A bíborosok saját templomukban temetkezhetnek (1242. k.).

953 Az Apostoli Szék megüresedésekor pedig csakis arra van hatalmuk az egyházban, amire a megfelelő külön törvény (Const. Ap., Universi Dominici Gregis) feljogosítja őket (359. k.).

954 A bíborosok tiszteletbeli jogai közé tartozik a sajátos öltözék (pl. vörös birétum, vörös reverenda, öv, mocétum stb.), viselése, a cím, a főpapi jelvények és a címer használata. Címerüket címtemplomuk homlokzatán kifüggeszthetik (SecrStat, Instr., Ut sive, 1969. III. 31: AAS 61, 1969, 334--340).

=====

40. §. A RÓMAI KÚRIA

1. FOGALMA

955 A római pápa környezetében fokozatosan megjelentek az állandó jegyzői és egyéb tisztségek. A IV. századtól a rétoriskolában végzett római hivatalnokréteg jelenlétének nyomai felismerhetők[40]. Az ókori római közigazgatási és császári udvari kultúra elemei a pápai udvarban keresztény, egyházi jelentést, értéket nyernek. A különböző szervek harmonikus együttműködését voltak hivatva segíteni azok az átfogó reformok, melyekkel egy-egy pápa a kúria egész felépítését és működését kívánta megújítani. Ilyen pápai intézkedések: V. Sixtus, Const. Ap., Immensa aeterni Dei, 1588. I. 22 (Bullarium Romanum, VIII, Torino 1863, 985--999); X. Pius, Const. Ap., Sapienti consilio, 1908. VI. 29 (AAS 1, 1909, 7--19); VI. Pál, Const. Ap., Regimini Ecclesiae universae, 1967. VIII. 15 (AAS 59, 1967, 885--928)[41]. A római kúria ma hatályos szabályait főként II. János Pál pápa Pastor Bonus kezdetű apostoli rendelkezése (1988. VI. 28: AAS 80, 1988, 841--912), valamint a Római Kúria Általános Rendtartása (SecrStat, Regolamento generale della Curia Romana, 1999. IV. 30: AAS 91, 1999, 629--699) rögzíti.

956 A mai egyházjogban a római kúria azoknak az állandóan működő

központi szerveknek az összessége, melyek segítségével a pápa legfőbb pásztori tisztségét gyakorolja, s amelyek feladatukat az egyetemes egyház és a részegyházak javára a pápa nevében és tekintélyével látják el. Szolgálatuk arra irányul, hogy erősítsék a hit egységét és Isten népének közösségét, s előmozdítsák az egyház sajátos küldetésének teljesítését a világban (vö. 360. k.; CD 9a; Const. Ap., Pastor Bonus, 1988. VI. 28, art. 1: AAS 80, 1988, 859).

957 A római kúria útján (is) a világegyház püspökei működnek együtt a pápával. Hasonlóan a szinódushoz és a bíborosi testülethez, a kúriában valamiképpen kifejezésre jut a püspöki kollegialitás is[42].

958 A kúria feladata pasztorális, egyházi és szolgálat jellegű (360. k.; vö. Const. Ap., Pastor Bonus, 1988. VI. 28, art. 1--3, 7, 33--35: AAS 80, 1988, 859--860, 861, 868--869). Nem tévesztendő össze sem a Vatikánvárosi Állam, sem a Római Egyházmegye kormányzatában a pápát segítő szervekkel.

959 A kúria egyes tisztségei egyházkormányzati hatalom gyakorlásával járnak. E hatalom a fentiek szerint rendes helyettesi hatalom (vö. 360. k.; lásd fent 21. §. 3. a). Ezt a vikáriusi jelleget II. János Pál pápa a Pastor Bonus kezdetű rendelkezésben külön is hangsúlyozta (art. 8: AAS 80, 1988, 850--851)[43].

960 Az Apostoli Szentszék vagy a Szentszék név a CIC-ben nemcsak magát a pápát jelöli, hanem a kúria szerveit is (361. k.), melyek az ő nevében járnak el. Tehát a Szentszék a pápát és a kúriát is jelenti, a kúria viszont nem foglalja magában a pápa személyét[44].

2. SZABÁLYAI

961 A kúria felépítésének és működésének alapszabálya ma a fentiekben idézett Pastor Bonus kezdetű apostoli rendelkezés. Ehhez járulnak a Római Kúria Általános Rendtartása (Ordo Curiae, vö. Pastor Bonus, art. 37; Secr. Status, Regolamentoo generale della Curia Romana, 1992. II. 4: AAS 84, 1992, 201--276; átdolgozott változata: 1999. IV. 30: AAS 91, 1999, 630--699) és az egyes intézmények működését meghatározó külön jogszabályok, saját szabályzatok (Ordines Dicasteriorum, vö. uo. art. 38). Ezekre az egyes szervek kapcsán külön térünk ki.

3. SZERVEI

962 A kúria szerveit a Pastor Bonus (art. 1--2) két fő kategóriára osztja: 1) a központi hatóságokra (Dicasteria), melyek az Államtitkárság, a kongregációk, a bíróságok, a tanácsok és a hivatalok; 2) valamint egyéb intézményekre (Instituta).

963 A kongregációk tipikusan kormányzati hatóságok. Végrehajtói hatalmuk van. A bíróságok bírói hatalmat és ténykedést gyakorolnak (kivéve az egészen sajátos Apostoli Penitenciáriát). A tanácsok olyan

szervek, melyek feladata egy bizonyos tevékenység előmozdítása. A hivatalok főként gazdasági teendőket látnak el. A központi hatóságnak nem minősülő egyéb kúriai szervek pedig a pápa reprezentációs és liturgikus programjait szervezik és készítik elő.

964 Említést tesz a Pastor Bonus ezenkívül bíborosi gyűlésekről (art. 22) és bíborosok csoportjairól, melyek a Szentszék szervezeti és gazdasági ügyeivel foglalkoznak (art. 24--25). A Pastor Bonus egyébként a központi hatóságokról egységes rend szerint szól: szerkezetük bemutatása után működésükről (gyűléseikről, az egyes ügyekben követendő eljárásról) tárgyal.

965 A római kúria intézményeit és a bennük tisztséget viselő személyek nevét évről évre a tiszti címtár módjára hivatalosan kiadott pápai évkönyv, az *Annuario Pontificio* sorolja fel.

966 Korábban, főként a bíróságok és a kongregációk nevében, szerepelt a szent (*Sacra*) jelző, mely már a hatályos CIC-ben sem használatos, a Pastor Bonus-ból pedig végképp elmaradt.

a. Az Államtitkárság

967 Az Államtitkárság (*Secretaria Status*) nevével ellentétben nem alapvetően állami szerv, hanem a római kúriának az a központi hatósága, mely állandóan és közvetlenül a pápa rendelkezésére áll személyes pasztorális tevékenységének végzésében (vö. *Const. Ap.*, *Pastor Bonus*, art. 39). A pápa általános titkárságának is nevezhetnénk[45]. Ilyen értelemben nem lehet az Államtitkárság saját körülhatárolt illetékességéről beszélni[46]. Élén a bíboros államtitkár áll, aki a feladat jellegénél fogva a pápa teljes bizalmát kell, hogy élvezze. Kinevezése ezért -- ellentétben a kúria többi hatóságainak vezetőivel, akik megbízatásukat 5 évre kapják -- a pápa tetszése szerinti időre szól (*PCDecrI, Resp.*, 1973. V. 18, nr. II: AAS 65, 1973, 221).

968 Az Államtitkárság két részlegre oszlik. Az Általános Ügyek Részlege (vö. *Const. Ap.*, *Pastor Bonus*, 1988. VI. 28, art. 41--44: AAS 80, 1988, 870--871) a pápa mindennapi szolgálatának teendőin kívül pápai megbízásból intézi mindazt, ami a többi központi hatóság rendes hatáskörébe nem tartozik; összehangolja a kúria többi hatóságainak munkáját; gondoskodik a Szentszék képviselőinek kinevezéséről[47], intézi az államoknak a Szentszék mellett működő képviselőivel kapcsolatos ügyeket, foglalkozik azokkal a kérdésekkel, melyekkel a hívők közvetlenül a pápához fordultak, valamint a nemzetközi katolikus szervezetekkel, továbbá a Szentszék részvételével más nemzetközi szervezetekben. Gondoskodik a pápai okmányok, megnyilatkozások előkészítéséről és közzétételéről, részint a hivatalos közlönyben (AAS), részint hivatalos közlemény formájában a *Sala Stampa*n keresztül. Felügyeletet gyakorol a Szentszék tömegtájékoztatási eszközei (*L'Osservatore Romano*, Vatikáni Rádió, Vatikáni Televíziós Központ) felett. Gondoskodik a kúrián és a Szentszékhez tartozó intézményeken

belüli pápai kinevezések végrehajtásáról. Iktató, postázó és levéltári funkciót lát el. Hozzá tartozik a Központi Statisztikai Hivatal is.

969 Az Államokkal való Kapcsolatok Részlege (uo. art. 45--47) a kormányokkal intézendő ügyekkel foglalkozik. Ápolja a diplomáciai kapcsolatokat, tárgyalásokat folytat az államokkal kötendő megállapodásokról, képviseli a Szentszéket nemzetközi szerveknél és kongresszusokon. Foglalkozik a pápai képviselők ügyeivel. Sajátos körülmények között, pápai megbízásból intézi a püspöki székek betöltésével, létesítésével és megváltoztatásával kapcsolatos teendőket. Ahol szükséges, a kormányokkal tárgyalást folytat ezekről az ügyekről.

b. A kongregációk

970 A Trentói Zsinat utáni időkben elégtelennek bizonyult az ügyek intézésére a bíborosi konzisztórium segítségének igénybevétele. V. Sixtus pápa témakörök szerint bíborosi csoportokat (congregatio) jelölt ki az ilyen teendők elvégzésére. Egyes kongregációk az egyház, mások a pápai állam ügyeinek egy-egy szektorában voltak illetékesek[48].

971 A mai egyházjogban a kongregációk a római kúria olyan központi hatóságai, melyek jellemzően végrehajtói hatalommal rendelkeznek.

972 Felépítésük a Pastor Bonus szerint is egységes rendszert követ: bíborosokból és püspökökből állnak, vezetőjük az öt éves időszakra kinevezett bíboros prefektus (vö. art. 4--5), s állandó tisztviselői kar tartozik hozzájuk. A prefektust munkájában érseki rangban lévő titkár segíti. A tisztviselők közé nem tartozó tanácsadókat (konzultorokat) is kineveznek a kongregációkhoz.

973 A kongregációk eljárási módja a tárgyaló ügyek jellegéhez igazodik. A kongregáció bíboros és püspök tagjainak ülése lehet teljes (sessio plenaria), ha az összes tagokat meg kell hívni rá, vagy rendes (sessio ordinaria), ha csak a Rómában tartózkodók gyűlnek egybe. Évente rendes ülést kell tartani, főként az általános, elvi jelentőségű kérdésekről (uo. art. 11, 2. §). A sem teljes, sem rendes ülést nem kívánó ügyeket a kongresszus tárgyalja és dönti el[49]. Ennek résztvevői: a bíboros prefektus, a kongregáció titkára, altitkára, osztályvezetői és az adott részleg összes beosztott tisztségviselői, vagy csupán azok, akik az ügygel foglalkoztak (vö. uo. art. 12). Több kongregációt vagy hatóságot érintő témákról vegyes gyűlések tárgyalnak és döntenek.

974 A kongregációk feladatai sokrétűek. Főként elvi kérdések megválaszolásával, az egyházi jogszabályok alkalmazásával, az egyházi fegyelem védelmével, ilyen viták, felfolyamodások közigazgatási eldöntésével, kegyek és felmentések megadásával foglalkoznak. Jelentős jogszabályalkotó tevékenységük elsősorban az általános végrehajtási határozatok és utasítások kibocsátásában áll. Önálló jogszabálynak minősülő általános határozatokat csak előzetes pápai hozzájárulással

hozhatnak (vö. 30. k).

Ma a kongregációk a Pastor Bonus felsorolásának sorrendjében a következők:

975 1) Hittani Kongregáció (Congregatio de Doctrina Fidei). Hozzá tartozik a Pápai Biblikus Bizottság (Pontificia Commissio Biblica) és a Nemzetközi Teológiai Bizottság (Commissio Theologica Internationalis).

976 A Biblikus Bizottság összetételéről és céljáról lásd MP, Sedula Cura, 1971. VI. 27 (AAS 63, 1971, 665--669).

977 A Teológiai Bizottság jellegéről és szabályzatáról lásd MP, Tredecim anni iam, 1982. VIII. 6 (AAS 74, 1982, 1201--1205). Ennek előzményeihez: SC Fid, Normae, 1969. VII. 12 (AAS 61, 1969, 540--541); VI. Pál, Alloc., 1969. IV. 28 (AAS 61, 1969, 431--432).

978 A kongregáció hajdani nevei: Sacra Congregatio Romanae et Universalis Inquisitionis; 1908-tól: Sacra Congregatio Sancti Officii; 1965-től: Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei. Feladata az egész katolikus világban előmozdítani és védelmezni a hitről és erkölcsről szóló tanítást. Ezért a Pastor Bonus szerint illetékes mindenben, ami ezt a tárgykört valamiképpen érinti (art. 48).

979 A hitbeli tanítás elmélyítését szolgálja a hit megértésére és az új problémáknak a hit fényében való megválaszolására irányuló tanulmányok, kutatások támogatása, kezdeményezése. Ez a pozitív feladat ma a kongregáció teendői közt az élen szerepel. Már VI. Pál pápa elsődleges feladatként jelölte ki ezt a konstruktív szerepet a kongregáció számára. Így fogalmazott: „a szent tanítást azzal mozdítsa elő, hogy az Evangélium hirdetőinek új energiákat bocsát a rendelkezésére” (MP, Integrae servandae, 1965. XII. 7: AAS 57, 1965, 953)[50]. Ennek a hivatásának megfelelően a kongregációnak a tudomány és a kultúra legújabb jelenségeivel eleven kapcsolatban kell lennie. Az ilyen feladatok megoldásában a kongregáció a Pastor Bonus értelmében segítséget nyújt az egyes püspököknek és a püspökök csoportjainak is (art. 50). Együttműködik a Szentszék többi hatóságával, valahányszor azoknak a tanítással kapcsolatos ügyekben kell dönteniük vagy megnyilatkozniuk (uo. art. 54). Önálló állásfoglalásokat is közlést tesz a kongregáció, melyeknek a katolikusok hitbeli eligazításában igen fontos szerepük van[51].

980 A hitbeli és erkölcsi tanítás védelmével és így az egyház tanúságtétele hitelességének és önazonosságának alapvető követelményével függ össze a kongregáció másik feladata: gondoskodni arról, hogy semmilyen módon terjesztett tévedés miatt a hit és az erkölcs kárt ne szenvedjen (uo. art. 51). Ennek érdekében felül kell vizsgálnia az új tanokat és esetleg el is kell utasítania azokat; meg kell vizsgálnia az elé terjesztett könyveket szerzőjük és az illetékes ordinárius meghallgatásával, s vannak feladatai a hívők hitről és erkölcsről kiadandó írásainak előzetes vizsgálat alá vételével

kapcsolatban is (uo. art. 51, 1--2. §). De gondoskodnia kell arról is, hogy a téves és veszélyes tanítások ne maradjanak kellő válasz, kritika nélkül (uo. 3. §). A tanítás és tanúságtétel védelme érdekében a kongregáció ítélkezik a hit elleni, a legsúlyosabb erkölcs elleni, valamint a szentségek kiszolgáltatásával kapcsolatos bűncselekmények tárgyában. Jogosult büntetések kinyilvánítására és kiszabására is, mégpedig mind közigazgatási, mind bírói úton (uo. art. 52). Ezekről a súlyos bűncselekményekről a Hittani Kongregáció 2001. V. 18-án külön körlevelet adott ki (AAS 93, 2001, 785--788).

981 A tanítás felülvizsgálatának eljárását korábban szabályozó normákat (SC Fid, Normae, Sacra Congregatio, 1971. I. 15: AAS 63, 1971, 234--236) 1997. VI. 29-én új eljárási rend váltotta fel (C Fid, Agendi ratio Congregatio pro Doctrina Fidei: AAS 89, 1997, 830--841)[52]. Ez az eljárás nem csupán a nyomtatott megnyilatkozásokra, hanem pl. a beszédekre is vonatkozik[53].

982 A kongregáció foglalkozik a házasságoknak a hit javára való felbontásával kapcsolatos ügyekkel[54] és a laicizált papok visszavételével a klerikusi állapotba. Korábban hozzá tartoztak a laicizálási, illetve a celibátus alóli felmentési ügyek is. Ez utóbbiak újabban átkerültek az Istentiszteleti és Szentségi kongregációhoz (lásd fent 33. §. 3. c).

983 A kongregáció belső szabályzatát az *Integrae servandae* kezdetű motu proprio 1965. XII. 7 (AAS 57, 1965, 952--955) alapján kiadott saját okmány (Lex et Ordo Sacrae Congregationis pro Doctrina Fidei, Typ. Pol. Vat. 1966) tartalmazta. Ennek megújítása a kúria új rendje miatt vált szükségessé.

984 2) A Keleti Egyházak Kongregációja (Congregatio pro Ecclesiis Orientalibus). E hatóságot 1862. I. 6-án IX. Pius pápa hívta létre a Propaganda Fide kongregáció keretében. Önállóságát 1917. V. 1-én nyerte el[55].

985 Szerkezeti sajátossága, hogy tagjai közt magánál a jognál fogva szerepelnek az összes keleti katolikus pátriárkák és nagyérsekek, valamint a Keresztény Egység Pápai Tanácsának elnöke (Const. Ap., Pastor Bonus, 1988. VI. 28, art 57, 1. §: AAS 80, 1988, 875).

986 A kongregáció illetékessége is különleges. Nem az ügyek egy bizonyos csoportjára, hanem bizonyos személyek és területek minden ügyére szól. Hozzá tartozik, némely kivételtől eltekintve, a keleti rítusú katolikusokkal kapcsolatos minden ügy, még akkor is, ha az „vegyes”, vagyis más rítusúakat is érint. A keleti rítusúak felett is megmarad azonban a Hittani Kongregáció, a Szenttéavatási Ügyek Kongregációja, az Apostoli Penitenciária, a Signatura, a Rota, valamint el nem hált házasságokra nézve az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció hatásköre (uo. art. 58, 2. §)[56]. De a Keleti Kongregáció elé tartozik az úgynevezett keleti területek minden ügye, így a

missziós és pasztorális tevékenység egészét (pl. a püspökök kinevezését) illetően még a terület tisztán latin ügyei is (uo. art. 60). Hogy melyek ezek a területek, annak alapvető kritériuma a Pastor Bonus általános megfogalmazása szerint az, hogy rajtuk „a keleti rítusok régi idők óta túlsúlyban vannak” (uo.). Ezt a korábbi kánoni szabályok fényében számbeli túlsúlynak értjük (MP, Postquam Apostolicis 1952. II. 9; 303. k. 1. § 2--3: AAS, 44, 1952, 144; MP, Regimini Ecclesiae Universae, 1967. VIII. 15, nr. 44: AAS 59, 1967, 899--900: „a keresztények nagyobb része”). Ilyen területnek jogilag, formálisan csakis azok minősülnek, melyeket XI. Pius Sancta Dei Ecclesia kezdetű motu proprioja (1938. III. 25: AAS 30, 1938, 154-159) és a hozzá fűzött hivatalos kiegészítések[57] tartalmazznak. Ám e területek latin rítusú hívőinek nem missziós vagy apostoli (hanem pl. magánjellegű vallási, szentségi) problémáiban a Keleti Kongregáció már nem illetékes[58].

987 Ami az eljárás módját illeti, a Keleti Kongregáció a VI. Pál által bevezetett kúriai reform óta csak közigazgatási hatóság. Bírói úton már nem járhat el[59].

988 3) Az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció (Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum). Mint neve is mutatja, két hatóság egyesítéséből jött létre. A nagy múltú Rítuskongregációt VI. Pál pápa 1969. V. 8-án (Const. Ap., Sacra Rituum Congregatio: AAS 61, 1969, 297--305) átalakította. Leválasztotta belőle a Szenttéavatási Ügyek Kongregációját. A fennmaradó részt pedig Istentiszteleti Kongregációnak nevezte. A Szentségi Kongregációt viszont X. Pius pápa külön szervként hozta létre 1908. VI. 29-én (Const. Ap., Sapienti Consilio: AAS 1, 1909, 7--19). E két utóbbi intézményt aztán VI. Pál pápa 1975. VII. 11-én (Const. Ap., Constans nobis: AAS 67, 1975, 417--420) egyesítette. II. János Pál pápa 1984. IV. 5-én (Chir., Quoniam in celeri: AAS 76, 1984, 494--495) ismét szétválasztotta őket, elkülönítve az inkább liturgikus-kultikus és a túlnyomóan jogi, fegyelmi teendőket. A Pastor Bonus kezdetű apostoli rendelkezéssel azután újra egyetlen kongregáció lett a kettőből, s így a megsejtelői feladat gyakorlásával kapcsolatos témakör újra egy kézbe került.

989 A kongregáció illetékessége -- tiszteletben tartva a Hittani Kongregáció jogkörét -- liturgikus téren kiterjed mindarra, ami az Apostoli Szentszékre tartozik a liturgia szabályozása[60], előmozdítása, valamint a szentségek terén (Pastor Bonus, art. 62). Gondoskodik a liturgikus szövegek összeállításáról, felülvizsgálja a saját helyi, vagy rendi (stb.) liturgikus könyveket (uo. art. 64, 2. §), fordításokat (uo. art. 63). Foglalkozik az ereklyék, a védőszentek témakörével, adományozza a „basilica minor” címet (uo. art. 69). Felügyel a szentségkiszolgáltatás liturgikus és kánoni fegyelmeire (érvényességi és megengedettségi feltételek -- vö. uo. art. 66), valamint a népi vallásos gyakorlatokra (uo. art. 70). Szentségi téren az egyes szentségekkel kapcsolatos problémák tartoznak rá, így pl. felmentések a szentelési szabálytalanságok és akadályok alól, a házasságkötési forma alól, a házasságok utólagos érvényesítése stb.

Sajátos eljárásokat is folytat az el nem hált házasságok ügyében (lásd alább 114. §. 3), az egyházi rend érvénytelen felvétele ügyében (a szentelés elleni eljárás szabályai: C CultSacr, Decr. et Regulae servandae 2001. X. 16: AAS 94, 2002, 292--300), valamint diakonátusból és újabban a papságból eredő kötelezettségek alóli felmentések (laicizálások) ügyében is (lásd fent 33. §. 3. c)[61]. A korábban a Hittani Kongregáció előtt folyó felmentési eljárás szabályai változatlanok maradtak, ám a praxis új irányelvekkel gazdagodott (C CultSacr, Litt. Ce dicast're, 1997. VI. 6: EV 16, 448--453, Nr. 550--559).

990 4) A Szenttéavatási Ügyek Kongregációja (Congregatio de Causis Sanctorum). Mint említettük, VI. Pál pápa választotta le a Rítuskongregációról 1969-ben. A boldoggá- és szenttéavatási eljárás lefolyását II. János Pál pápa 1983. I. 25-én kiadott apostoli rendelkezése (Divinus perfectionis Magister: AAS 75, 1983, 349--355) és a hozzáfűzött végrehajtási normák (SC CausS, Normae et decr., 1983. II. 7: AAS 75, 1983, 396--404) szabályozzák[62]. A boldoggá- és szenttéavatási ügyeken kívül a kongregáció a szentek doktornak (egyháztanítónak) való nevezésével, valamint az ereklyék hitelesnek nyilvánításával és őrzésével kapcsolatos ügyekkel is foglalkozik (Pastor Bonus, art. 73--74).

991 A Kongregáció működésének részleteit 1983. III. 21-én a pápától kísérleti jelleggel jóváhagyott saját belső rendtartás (Regolamento della Congregazione per le Cause dei Santi, Roma 1983) szabja meg.

992 5) A Püspöki Kongregáció (Congregatio pro Episcopis). E kongregáció az egyházmegyék alapításának és a konzisztoriális kinevezéseknek az előkészítésére alakult, régen Konzisztoriális Kongregációnak nevezett szerv utóda[63]. Feladatkörébe tartoznak a latin egyházban a részegyházak létesítésével és betöltésével, valamint a püspöki feladat gyakorlásával kapcsolatos ügyek, kivéve azokat, melyekben a Népek Evangelizációjának Kongregációja illetékes (Pastor Bonus art. 75). Ugyancsak rá tartozik a részegyházak és csoportjaik (pl. egyháztartományok) létesítésével, felosztásával, egyesítésével, megszüntetésével és módosításával kapcsolatos teendők végzése és a tábori ordinariátusok (tábori „püspökségek”) létrehozása (uo. art. 76). Ez a kongregáció látja el nemcsak a megyéspüspökök, hanem a címzetes püspökök kinevezésével összefüggő feladatokat is éppúgy, mint mindent, ami a részegyházak betöltésének témakörébe tartozik (uo. art. 77). Mikor ilyen ügyek kapcsán államokkal kell tárgyalni[64], a dolognak ezt a részét az Államtitkárság intézi (uo. art. 78).

993 Foglalkozik a kongregáció a püspökök lelkipásztori feladatának gyakorlásával kapcsolatos kérdésekkel is. Egyrészt segítséget nyújtva a püspököknek, másrészt -- szükség esetén -- apostoli vizitációt rendelve el (uo. art. 79). E kongregációhoz tartoznak a személyi prelatúrák ügyei is (uo. art. 80). Intézi továbbá a hatáskörébe tartozó részegyházakra nézve az ad limina látogatással és az ötévenkénti

jelentésekkel (399. k.) összefüggő teendőket (uo. art. 81). Végül foglalkozik a részleges zsinatok és a püspöki konferenciák ügyeivel is (uo. art. 82).

994 E kongregáció keretében működik a Pápai Latin-Amerika Bizottság is (art. 83--84; vö. MP, Decessores nostri, 1988. VI. 17: AAS 80, 1988, 1255--1257).

995 6) A Népek Evangelizációjának Kongregációja (Congregatio pro Gentium Evangelizatione). Már 1568-ban Borgia Szent Ferenc, Jézus Társaságának generálisa kérte kongregáció felállítását a népek evangelizálása céljából. Ennek megszervezését V. Pius pápa meg is kezdte, de a kongregációt véglegesen csak 1622. VI. 22-én az Inscrutabili kezdetű apostoli konstitúció hozta létre[65]. Ennek a központi hatóságnak a neve a legutóbbi időkig Hitterjesztési Kongregáció (S. Congregatio de Propaganda Fide) volt. Neve annyira fogalommá vált, hogy belőle ered a modern nyelvek propaganda szava is.

996 E kongregáció hivatása az egész földön folyó missziós tevékenység irányítása és koordinálása, a Keleti Egyházak Kongregációja hatáskörének tiszteletben tartásával (Pastor Bonus art. 85; vö. alább 59. §.). Ennek érdekében teológiai, lelkeségi és a missziós pasztorációval kapcsolatos kutatásokat is előmozdít, és elveket dolgoz ki az egyes korok és helyek szükségleteinek megfelelő evangelizációs munka számára (uo. art. 86). Illetékessége eltérő aszerint, hogy missziós területekről, vagy egyéb területekről van-e szó. Mindenütt feladata a missziós hivatások gondozása és a misszionáriusok kellő elosztása, de a missziós területeken szerepe van a világi papság és a hitoktatók képzésében is. Ugyanezek a területeken a misszió munkáját ez a hatóság bízta rá megfelelő intézményekre, társaságokra vagy részegyházakra, s foglalkozik azokkal a teendőkkel, melyek másutt az egyházi területi egységek létesítésével, megváltoztatásával és a főpásztori tisztségek betöltésével kapcsolatban a Püspöki Kongregációra tartoznak (uo. art. 89). A megszentelt élet intézményei vonatkozásában a kongregáció illetékes azokban a kérdésekben, melyek a szerzeteseket egyénileg vagy közösségileg, mint misszionáriusokat érintik (uo. art. 90, 1. §.). Ennek a kongregációnak vannak alárendelve az apostoli élet missziós társaságai, valamint a Pápai Missziós Művek is (uo. art. 90, 2. §, 91).

997 7) A Kléruskongregáció (Congregatio pro Clericis). Ez a nagy múltú hatóság annak a bíborosi bizottságnak az utóda, melyet IV. Pius pápa alapított a Trentói Zsinat határozatainak végrehajtására. Állandó szervvé ez a kongregáció az 1564. VIII. 2-án kiadott Alias Nos nonnullas kezdetű motu proprioval alakult. Illetékessége[66] elsősorban a világi klerikusok személyére, szolgálatára s az azzal kapcsolatos dolgokra terjed ki (Pastor Bonus art. 93). Ugyancsak hozzá tartozik a hitoktatás témaköre, előmozdítása, felügyelete, ennek keretében a katekizmusok és más hitoktatással kapcsolatos írásművek jóváhagyása, a katekétikai intézmények működésének összehangolása is. Amikor a téma

megkívánja, feladatát a Hittani Kongregációval együttműködve végzi (uo. art. 94). A klerikusi állapottal kapcsolatos kérdésekben még a szerzetesek ügyeivel is foglalkozik. Rá tartoznak a papi szenátusok, tanácsosi testületek, káptalanok, pasztorális tanácsok, plébániák, templomok, klerikusi egyesületek, levéltárak, kegyes alapítványok és misekötelezettségek ügyei, valamint az egyházi vagyon kezelésével kapcsolatos kérdések, beleértve a klérus ellátásának és társadalombiztosításának problémáit is (uo. art. 95--98).

998 E kongregáció keretében működött a Művészeti és Történeti Örökség Megőrzésének Pápai Bizottsága (Pontificia Commissio de Patrimonio Artis et Historiae conservando, uo. art. 99--104). II. János Pál pápa 1993. III. 25-én kelt Inde a Pontificatus kezdetű motu proprio-jával ezt a bizottságot önállósította és az Egyház Kulturális Javainak Pápai Bizottsága néven szervezte meg (AAS 85, 1993, 549--552, főként Nr. III: uo. 551--552).

999 8) A Megszentelt Élet Intézményei és az Apostoli Élet Társaságai Kongregációja (Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae). Ezt a kongregációt V. Sixtus pápa alapította 1586. V. 27-én[67]. A XVII. századtól hosszú ideig a Püspöki (Konzisztoriális) Kongregációval volt egybeolvasztva. X. Pius pápa kúriareformja ismét önállóvá tette Szerzetesi Kongregáció néven. Mai hosszú nevét a szerzetesi és ehhez hasonló életformák új tipológiájának megfelelően kapta (vö. 573--746. k.).

1000 Illetékessége a latin egyházban kiterjed a szerzetes intézményekre, a világi intézményekre és az apostoli élet társaságaira. Rá tartoznak mindazok a jogosítványok, amelyeket az ilyen intézmények és tagjaik vonatkozásában a jog a Szentszékre ruház (vö. Pastor Bonus art. 105--108). Hatáskörébe tartozik a nagyobb előljárók konferenciáinak létesítése, szabályzataik jóváhagyása, működésük felügyelete (uo. art. 109). Ugyanez a kongregáció foglalkozik a remete élet és a szüzek rendje, valamint a harmadrendek problémáival is (uo. art. 110--111).

1001 9) A Szemináriumok és Oktatási Intézmények Kongregációja (Congregatio de Seminariis atque Studiorum Institutis). Noha a Pastor Bonus kezdetű apostoli konstitúcióban a kongregáció csak ezen a néven szerepel, az Államtitkárság 1989. II. 26-i levele (Prot. Nr. 236.026) engedélyezte, hogy másik hivatalos névként ugyanez a szerv használhassa az 1967 óta szokásos elnevezést: A Katolikus Nevelés Kongregációja[68]. Ez utóbbi elnevezés megtartásának indoka, hogy az jobban kifejezni látszik e hatóság tényleges feladatkörét[69]. Az V. Sixtus által létrehozott kongregáció, mely a Pápai Állam oktatását felügyelő szerv utódjaként hol elsősorban a Római Egyetem irányításával, hol inkább a Pápai Állam oktatásügyével volt hivatva foglalkozni, egyben időről időre változó hatáskört kapott a katolikus világ egyetemeivel kapcsolatban is. 1915. november 4-én XV. Benedek pápa Seminaria clericorum kezdetű motu proprio-jában (AAS 7, 1915, 493--495) a

szemináriumok ügyeit a Konzisztoriális Kongregációtól elvéve ennek a hatóságnak adta át.

1002 A kongregáció mai illetékessége a papnevelés és a katolikus nevelés egész területére kiterjed. Működésének három fő területe: 1) a hivatásgondozás és a szemináriumok; 2) a katolikus nevelés általános problémái és a katolikus iskolák; 3) az egyházi és a katolikus egyetemek, fakultások és más hasonló intézmények (Pastor Bonus, art. 112--116).

c. A bíróságok

1003 Az Apostoli Szentszék bíróságai: 1) az Apostoli Penitenciária[70], mely a belső fórumra és a bűcsúkra vonatkozó kérdésekkel foglalkozik, feloldozásokat, felmentéseket, orvoslásokat és más kegyeket ad, s így tevékenysége a szó mai értelmében aligha nevezhető bírónak (Pastor Bonus art. 117--120);

1004 2) az Apostoli Signatura Legfelsőbb Bírósága (Supremum Tribunal Signaturae Apostolicae); és

1005 3) a Rota Romana (működési szabályai: Rotae Romanae Tribunal Normae, 1994. IV. 18: AAS 86, 1994, 508--540; vö. Secr. Status, Rescriptum ex audientia, 1995. II. 23: AAS 87, 1995, 366).

1006 Ez utóbbi két bíróság illetékességével és működésével a perjogban foglalkozunk (lásd alább 101. §. 4)[71].

d. A pápai tanácsok (és bizottságok)

1007 A kúria új szabályai arra törekszenek, hogy egységes alakra hozzák a különféle névvel és felépítéssel keletkezett egyéb kúriai szerveket. A tanácsok[72] között számos olyan található, mely azelőtt bizottság vagy titkárság néven szerepelt. Nem sokkal a Pastor Bonus kiadása után a pápai bizottság kategóriája mégis feléledt, mert II. János Pál pápa 1988. VII. 2-án megalapította az „Ecclesia Dei” Pápai Bizottságot (MP, Ecclesia Dei: AAS 80, 1988, 1495--1498), melynek feladata a X. Szent Pius Papi Közösség tagjainak visszavezetése a katolikus egyház teljes közösségébe. 1993. III. 25-én pedig (MP, Inde a Pontificatus: AAS 85, 1993, 549-552) önálló szervet alapított az Egyház Kulturális Javainak Pápai Bizottsága (Pontificia Commissio de Bonis Culturalibus Ecclesiae) néven. Mégis elmondhatjuk, hogy az ilyen szakterületekkel foglalkozó kúriai szervek legtipikusabb formája jelenleg a pápai tanács. A Pastor Bonus az alábbi pápai tanácsokat sorolja fel:

1008 1) a Világiak Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium pro Laicis; art. 131--134)[73]; 2) a Keresztény Egység Elősegítésének Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium ad Unitatem Christianorum Fovendam; art. 135--138)[74]; 3) a Család Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium pro Familia; art. 139--141); 4) az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa (Pontificium

Consilium de Iustitia et Pace; art. 142--144); 5) a „Cor Unum” Pápai Tanácsa (uo. art. 145--148); 6) a Vándorlók és Utazók Lelkigondozásának Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium de Spirituali Migrantium atque Itinerantium Cura; art. 149--151)[75]; 7) az Egészségügyi Dolgozók Lelkigondozásának Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium de Apostolatu pro Valetudinis Administris; art. 152--153); 8) a Pápai Törvénymagyarázó Tanács (Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis; art. 154--158)[76], mely 1999 óta a Törvénytörvények Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium de Legum Textibus) nevet viseli; 9) a Vallások Közti Párbeszéd Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium pro Dialogo inter Religiones; art. 159--162)[77]; 10) a Nem Hívőkkel való Párbeszéd Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium pro Dialogo cum non credentibus; art. 163--165), melyet II. János Pál pápa 1993. III. 25-én beolvasztott a Kultúra Pápai Tanácsába (MP, *Inde a Pontificatus: AAS* 85, 1993, 549--552); 11) a Kultúra Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium de Cultura; art. 166--168); 12) a Tömegtájékoztatás Pápai Tanácsa (Pontificium Consilium de Communicationibus Socialibus; art. 169--170).

e. A hivatalok

1009 A Pastor Bonusban a következő hivatalok[78] szerepelnek: 1) az Apostoli Kamara (Camera Apostolica; art. 171); 2) az Apostoli Szentszék Vagyonkezelőse (Administratio Patrimonii Sedis Apostolicae; art. 172--175); 3) az Apostoli Szentszék Gazdasági Ügyeinek Prefektúrája (Praefectura Rerum Oeconomicarum Sanctae Sedis; art. 176--179).

1010 A Pastor Bonus kiadása után létesült az Apostoli Szentszék Munkaügyi Hivatala (Officium Laboris; MP, *Nel primo anniversario*, 1989. I. 1: *AAS* 81, 1989, 145--148). Ennek működését saját szabályzat rendezi, melyet a létesítő pápai intézkedéssel együtt publikáltak (*AAS* 81, 1989, 148--155)[79].

f. A többi intézmények

1011 A többi kúriai szervek nem minősülnek központi hatóságnak. Ebben a kategóriában a Pastor Bonus a Pápai Ház Prefektúráját (Praefectura Pontificalis Domus; art. 180--181) említi, mely korábban az Apostoli Palota Prefektúrája nevet viselte, és a pápai kihallgatások, ceremóniák és utazások szervezésével foglalkozik, valamint a Pápai Liturgikus Ünnepek Hivatalát (Officium de Liturgicis Celebrationibus Summi Pontificis; art. 182). Egyéb intézmények is működnek az Apostoli Szentszékhez rendelve vagy azzal szervezeti kapcsolatban, így a Vatikáni Levéltár (Archivum Secretum Vaticanum), a Vatikáni Könyvtár (Bibliotheca Apostolica Vaticana), a pápai akadémiák, a Vatikáni Nyomda, a Vatikáni Könyvkiadó, a Vatikáni Rádió, a L'Osservatore Romano, a Vatikáni Televíziós Központ, a Szentszék Sajtóhivatala (Sala Stampa), a Szent Péter Bazilika Karbantartó Üzeme (Fabbrica Sancti Petri), a Pápai Jótékonyági Szolgálat (Eleemosynaria Apostolica), a Zarándok Iroda (Peregrinatio ad Petri Sedem), valamint a Vatikáni Bank (Istituto per le Opere di Religione). Ezek közül az intézmények közül

többet maga a Pastor Bonus is említ (art. 186--193)[80].

41. §. A PÁPAI KÖVETEK

1. A PÁPAI KÉPVISELET ALAPJAI

1012 A pápai képviselet intézményének teológiai alapja a római pápa egyházkormányzati primátusában keresendő, mely egyetemes pásztori küldetésének velejárója. Ebből fakad született és szuverén joga ahhoz, hogy követeket nevezzen ki és küldjön a különböző vidékeken működő részegyházakhoz, vagy akár egyben az államokhoz és hatóságokhoz is (362. k.). Eszerint a pápa követeit -- éppen az egész világegyházra szóló lelkipásztori feladatára tekintettel -- főként magukhoz a részegyházakhoz küldi.

1013 A pápai képviselet küldetése többnyire nem csupán a részegyházakhoz, hanem az államokhoz és a hatóságokhoz is szól. Magából létének teológiai valóságából következik, hogy a katolikus egyház „isteni rendelkezés folytán” erkölcsi személyiséggel van felruházva (113. k. 1. §; lásd fent 19. §. 1). Az egyház ugyanis olyan szerves és önálló valóság mely jellegénél fogva alkalmas arra, hogy egységes egészként jogok és kötelességek alanya legyen. Az egyházjog azonban nem csupán a katolikus egyházzal állítja, hogy isteni rendelés folytán erkölcsi személy, hanem az Apostoli Szentszékről is (uo.). Az Apostoli Szentszék ugyanis a hivatalos egyházi szóhasználatban a katolikus egyház legfőbb hatóságát jelenti, vagyis magát a római pápát. Egyben vonatkozik azoknak a központi hatóságoknak az összességére is, amelyek segítségével a pápa az egyetemes egyház ügyeit intézni szokta (vö. 360-361. k.).

1014 Ennek a teológiai valóságnak megfelelően manapság a nemzetközi jogi elmélet és gyakorlat terén az az uralkodó álláspont, hogy az Apostoli Szentszék a katolikus egyháznak mint szuverén kormányzattal rendelkező, tartós és aktív nemzetközi jogalannak a megtestesítője. Jogai és kötelességei tehát magának az egyháznak a jogai és kötelességei. Az egyház nemzetközi jogalanyisága pedig teljesen független attól, hogy létezik-e az adott időszakban egyházi állam vagy -- mint korunkban -- Vatikánvárosi Állam. Ezért nem is alapul ez a jogalanyiság sem az 1871-es olasz garanciatörvényen, sem a Vatikánvárosi Államot elismerő 1929-es Lateráni Szerződésen, hanem az egyház valóságában gyökeredzik. Ebben az összefüggésben áll a Szentszéknek az a joga, hogy szuverén államok módjára saját küldötteivel képviseltesse magát, és államok hozzá küldött követeit fogadja. Az Apostoli Szentszéknek ez a követküldési és követfogadási joga hosszú történelmi folyamat során öltött konkrét alakot.

2. A SZENTSZÉKI KÉPVISELŐK ÉS A NEMZETKÖZI JOG

1015 Valahányszor a pápai követ küldetése nem csupán a részegyházakhoz, hanem államokhoz és hatóságokhoz szól, az egyházjog magáévá teszi -- különösképpen a követek kiküldése és visszahívása terén -- a nemzetközi jognak a diplomáciai képviselőkre vonatkozó szabályait (vö. 362. k.)(81]. A diplomáciai jog kodifikációja Napóleon bukása után, az 1815-ös bécsi kongresszuson kezdődött. Fejlődésében jelentős állomást képviselt a diplomáciai kapcsolatokról szóló 1961-es bécsi egyezmény. Mindezzel összhangban a Szentszék állandó képviselőjét a történelmileg kialakult szóhasználatnak megfelelően apostoli delegátusnak nevezzük, ha küldetése kizárólag a helyi egyházhoz szól, s így nem szoros értelemben diplomáciai jellegű. Ha államokhoz és kormányokhoz is akkreditálva van, akkor címe nuncius, feltéve hogy az illető országban joga van arra, hogy ő legyen a diplomáciai testület rangsô tagja (doyenje). Ez általában a régi katolikus hagyományokkal rendelkező országokban szokott előfordulni. Ha a Szentszék diplomáciai képviselőjének erre nincs joga, pronuncius név illeti. Ugyancsak államokhoz és kormányokhoz küldött pápai követ az internuncius is. A diplomáciai jog szerint a nuncius és a pronuncius nagykövetnek számít. Az internuncius fokozata „rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter”. Előfordul az is, hogy a Szentszéknek valamelyik állandó képviselőt -- többnyire átmenetileg -- a követnél alacsonyabb rangú diplomata, ügyvivő vezeti.

3. A PÁPAI KÖVETEK AZ EGYHÁZJOGBAN

a. Fogalmuk

1016 A fentiekben felsorolt személyeket (az ügyvivő kivételével) az egyházjog a pápa követeinek (legátusainak) nevezi. Feladatuk lényegét abban jelöli meg, hogy magának a pápának a személyét képviselik, tartós jelleggel, részegyházak felé vagy egyben államok és hatóságok felé is (363. k. 1. §). Ugyancsak a Szentszék képviselik, de nem minősülnek a szó szaknyelvi értelmében pápai követnek, legátusnak azok, akik pápai kiküldötti vagy megfigyelői minőségben nemzetközi szervezetekhez, értekezletekre vagy összejövetelekre kapnak kiküldetést (363. k. 2. §). Ez utóbbi csoportba tartoznak azok a személyek is, akik nemzetközi szervezetek mellett látják el a Szentszék állandó képviselőt. Amikor az Egyházi Törvénykönyv a pápai követekről szól, csupán a fentebb említett első kategóriába tartozó, vagyis a részegyházakhoz (is) küldetéssel rendelkező, szoros értelemben vett pápai legátusok feladatait és jogait tárgyalja.

1017 Nem említi a Codex a pápai követekről szóló fejezetben azokat a bíborosokat, akik a pápa megbízásából őt hasonmásaként valamilyen ünnepségen vagy gyűlésen, pl. eucharisztikus kongresszuson képviselik oldalköveti (Legatus a latere) minőségben, vagy különleges küldötként valamilyen lelkipásztori feladatra kaptak eseti megbízást (358. k.). Az ő hatáskörüket mindig az adott pápai megbízó intézkedés határozza meg. Állandó diplomáciai képviselőknek semmiképp nem számítanak. Az alábbiakban felsorolt belső, egyházi jogok és köteleességek sem

vonatkoznak rájuk. Azokat az érsekeket pedig, akik történelmi okból a született követ (Legatus natus) tiszteletbeli címével rendelkeznek, ezen az alapon semmilyen külön jog nem illeti meg (vö. már 1917-es CIC 270. k.).

b. Szerepük

1018 A II. Vatikáni Zsinaton elhangzott püspöki kívánságoknak megfelelően a pápai követek küldetésének a helyi főpásztorok saját feladatkörét fokozottan figyelembevevő, pontosabb körülírása vált szükségessé. Erre az igényre adott választ VI. Pál pápa *Sollicitudo Omnium Ecclesiarum* kezdetű, 1969. VI. 24-én kiadott motu propriója (AAS 61, 1969, 473--484). Ez az okmány olyan jogi szabályokat tartalmaz, melyek később az Egyházi Törvénykönyvbe is bekerültek. Egyszersmind a pápai küldöttek feladatkörének szükségességét, jelentőségét és jellegét teológiailag is mértékadóan megalapozza. A péteri tisztség, az egyház alapkövének szerepe (vö. Mt 16,18), az a Krisztustól kapott péteri küldetés, hogy megerősítse testvéreit (Lk 22,32), a püspökök és a pápa szoros együttműködésének szükségessége a hit és a krisztusi üdvözítő mű szolgálatában indokolják, hogy a pápa az egyes részegyházakhoz állandó képviselőket küld. E gyakorlatnak különös hangsúlyt látszik adni Krisztus szeretetének sürgetése, melynek jegyében „az egyház köteles a krisztusi hitet és üdvösséget terjeszteni. Köteles pedig a kifejezett parancs alapján, melyet Péter utódjával, az egyház legfőbb pásztorával együtt az apostoloktól örökölt a püspökök testülete, amelynek a papok a munkatársai. Köteles továbbá amiatt az életerő miatt, amelyet testének tagjaiba áraszt ki Krisztus” (AG 5; vö. Ef 4,16). A püspökök kollegialitásának és az egyház missziós küldetésének zsinati hangsúlyozásából logikusan adódott, hogy a pápai követek feladatának fontossága és belső egyházi jellege előtérbe került.

1019 A pápai követ legfőbb feladata, hogy egyre erősebbé és hatékonyabbá tegye az Apostoli Szentszék és az illető részegyházak közötti egységet. Ennek a részegyházakkal kapcsolatos, vagyis az egyház belső életéhez tartozó hivatásának a körében a Szentszék követének az egyetemes egyházjog számos konkrét teendőjét is megjelöli (364. k.). Az első ilyen feladat információs jellegű. Értesítenie kell az Apostoli Szentszéknek mindazokról a körülményekről, amelyek az adott részegyházak életét befolyásolják, valamint a lelkek javát, az egyház működését a maga általánosságában érintő dolgokról. Ennek az információs munkának egy sajátos vonatkozása a püspökök kinevezésével kapcsolatos. A pápai követre tartozik a jelöltek nevének továbbítása vagy javaslása a Szentszék felé, valamint az illető személyekről az információs eljárás lefolytatása (vö. 377--378. k.). Ugyanakkor informálnia, tanácsaival, de tevékenységével is támogatnia kell az adott területen dolgozó püspököket, természetesen saját illetékességük teljes tiszteletben tartásával. Ám a pápai követnek nem csupán az egyes püspököket kell segítenie, hanem magukat a püspöki konferenciákat is.

1020 Noha a pápai legátus magánál a jognál fogva nem tagja a püspöki

konferenciának, joga van jelen lenni minden teljes ülés megnyitó gyűlésén, sőt a konferencia szabályzata vagy a püspökök meghívása, illetve a Szentszék kifejezett megbízása feljogosíthatja arra is, hogy a püspöki kar teljes üléseinek egyéb vagy akár összes összejövetelein jelen legyen (MP, *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*, 1969. VI. 24, nr. VIII, 2: AAS 61, 1969, 482). Közölni kell a pápai követtel, mégpedig idejében, hogy mi lesz a püspökkari ülés napirendjén, az ülésről készült aktákat pedig meg kell küldeni neki, s ő továbbítja azokat az Apostoli Szentszékhez (uo.). Az újabb püspökkari szabályzatok közül nem kevés kimondja, hogy a pápa követe a konferencia minden összejövetelére hivatalos (pl. Argentína, Brazília, Kanada, Mexikó, USA)[82]. Magyarországon a püspöki konferencia 1990. VIII. 6-án jóváhagyott (C Ep, Prot. N. 1422/64) szabályzatának 3. cikkelye kimondja, hogy a pápai követet minden teljes ülés összejöveteleire meg kell hívni („Summi Pontificis Legatus ad sessiones cuiuslibet Conventus plenarii invitetur”). Ez kétségtelenül azt jelenti, hogy nem csupán a konferenciák nyitó üléseire kell hivatalosnak lennie.

1021 Maguknak a helyi katolikus közösségeknek, de az egyetemes egyházi missziós küldetésnek az érdekében is, tehát nem pusztán politikai szempontból, igyekezniük kell a pápai követeknek előmozdítani azokat az ügyeket, melyek a békét, a fejlődést és a népek együttműködését segítik elő. Abból, hogy a Szentszék állandó képviselője a legfőbb egyházi hatóságot jeleníti meg, s hogy a katolikus egyház az ökumenikus párbeszédben is egységes egészként kell, hogy működjék, következik a pápai követ sajátos feladata a nem katolikus keresztény közösségekhez és a nem keresztény vallásokhoz fűződő kapcsolatok munkálására. Ebben a vonatkozásban is rendkívül fontos a pápai követ és a helyi püspökök szoros együttműködése. Ugyancsak a legfőbb egyházi hatóság hiteles képviselőtől, valamint abból a körülményből, hogy a pápa követe többnyire az adott államhoz is küldetéssel rendelkezik, adódik a szentszéki képviselő sajátos lehetősége és feladata arra, hogy az állam vezetőinél pártfogolja mindazt, ami az egyház küldetésével, illetve az Apostoli Szentszék sajátos hivatásával kapcsolatos. Mivel ez a tevékenység az adott területen élő részegyházak szolgálatát is hatékonyan segítheti, érthető, hogy az egyházjog külön is előírja ennek során a helyi püspökökkel való együttműködést. Mindezekben a felsorolt kötelezettségeken kívül a pápai követ belső egyházi munkája számára is kaphat sajátos megbízásokat és felhatalmazásokat.

1022 Mint fentebb említettük, a pápai követek küldetése sokszor nem csupán a részegyházakhoz, hanem egyszersmind az államokhoz is szól. Ezekben az esetekben az imént felsoroltakon kívül más sajátos feladataik is vannak (vö. 365. k.). Ilyen elsősorban a Szentszék és az adott állam hatóságai közötti kapcsolatok előmozdítása. De ilyen az is, hogy az illetékes állami szervekkel tárgyaljon az egyház és az állam közti viszonyral kapcsolatos kérdésekről, különösen pedig a konkordátumok vagy más hasonló megállapodások létrehozásáról, megkötésük után pedig a végrehajtásokról. Mivel ezek a megegyezések különös hangsúllyal az egyházat mint élő egészet, illetve az Apostoli

Szentszéket érintik, de gyakran hatással lehetnek a részegyházakra mint olyanokra is, és szükségessé tehetik a részegyházakban meglévő tapasztalatok és pasztorális szempontok behatóbb előzetes megismerését, a pápai követnek ilyenkor -- amennyire ezt a körülmények indokolják -- ki kell kérnie az adott terület püspökeinek véleményét és tanácsát, és értesítenie kell őket az ügyek alakulásáról is.

c. Különleges jogaik és mentességeik

1023 A szentszéki követség székháza nem csupán a diplomáciai képviseleteknek a nemzetközi jogban biztosított mentességeket élvezi (amennyiben tudniillik a pápai követ küldetése az államhoz is szól), hanem az egyház saját jogrendjében is különleges helyzet illeti meg. Nevezetesen: az épület ki van véve a helyi ordinárius kormányzati hatalma alól, vagyis bizonyos értelemben egyházjogilag területen kívüli. Ez a kivételes helyzet azonban nem vonatkozik a házasságkötésekre. Vagyis a helyi ordinárius jogköre e tekintetben a képviselet épületére is kiterjed. A többi ügyekben viszont a képviselet székhelyén a pápai követ a helyi ordinárius jogkörét gyakorolja. A követség székházában lévő kápolnában végzett liturgikus szertartások során azonban az adott vidéken érvényes szabályok szerint kell eljárni (366. k. 1; vö. MP, *Sollicitudo Omnium Ecclesiarum*, 1969. VI. 24, nr. XII, 2: AAS 61, 1969, 484).

1024 A pápai követ személyét megillető jog, hogy küldetési területe minden templomában végezhet liturgikus szertartásokat, főpapi jelvényekkel is, s ehhez nincs szüksége a helyi főpásztor engedélyére. Mégis az ilyen cselekmények előtt lehetőleg értesítenie kell a helyi ordináriust. A hatályos Egyházi Törvénykönyv ugyan nem tesz említést róluk, de más forrásokból, illetve különleges rendelkezésekből adódnak a pápai követeket illető egyéb felhatalmazások vagy tiszteletbeli előjogok is. Ilyen pl. az a tény, hogy a pápai követ az összes püspökök és érsekek előtt tiszteletbeli elsőbbséget élvez, de nem előzi meg rangsorban sem a bíborosokat, sem a keleti pátriárkákat. Ennek analógiájára lehetne vizsgálni azt a kérdést, hogy megelőzne-e egy olyan valódi kormányzati hatalommal rendelkező prímást, aki nem volna bíboros (366. k. 2; MP, *Sollicitudo Omnium Ecclesiarum*, 1969. VI. 24, nr. XII, 4: AAS 61, 1969, 484).

=====

=====

42. §. A RÉSZEGYHÁZAK

1. FOGALMUK

1025 A részegyházak (*Ecclesiae particulares*) Isten népének részei, amelyekben és amelyekből az egy és egyetlen katolikus egyház áll (LG 23; 368. k.). Ám Isten népének nem bármely részét nevezzük részegyháznak, hanem alapvetően azt, amely egy püspökre van bízva mint saját pásztorra, vagyis elsősorban az egyházmegyét (369. k.).

Részegyház néven szerepelnek ezenkívül még azok az egyéb egységek is, amelyek a jogban (368. k.) az egyházmegyéhez hasonló elbírálás alá esőnek minősülnek.

1026 A II. Vatikáni Zsinat kifejezett tanítása szerint: „A részegyházak az egyetemes egyház képmásai: bennük és belőlük valósul meg az egy és egyetlen katolikus egyház. Így az egyes püspökökben saját egyházuk, valamennyiükben pedig -- a pápával együtt -- az egész egyház mutatkozik meg a béke, a szeretet és az egység kötelékében" (LG 23a). Tehát nem az egyetemes egyház a részegyházak szövetsége, hanem éppenséggel elsődleges a részegyházakhoz képest. A részegyházak ugyanis képmásai az egyetemes egyháznak, de nem pusztán darabjai, hanem annak egészét mintázzák. Azáltal jelenítik meg az összegyházat, hogy a püspök köré rendeződnek, akinek jelenléte megvalósítja bennük a krisztusi küldetés teljességét és a teljes szentségi struktúrát (CD 11a)[83]. Mint a Hittani Kongregáció 1992. V. 28-i utasítása különösen is hangsúlyozza, a *communio* fogalomnak azt az értelmezését, hogy az egyetemes egyház a részegyházak közössége, nem szabad úgy felfogni, mintha az egyetemes egyház csupán a részegyházak kölcsönös elismerésének eredménye volna. Egy ilyen ekkleziológiai szemlélet nem csupán az egyetemes egyház fogalmát hamisítaná meg, hanem a részegyházét is. A történelem tanúsága szerint, ha egy részegyház arra törekedett, hogy elégséges legyen önmagának, és ezzel gyengítette valós közösségét az egyetemes egyházzal, s annak eleven és látható központjával, akkor belső egységében is kárt szenvedett, és abba a veszélybe került, hogy elveszíti szabadságát olyan hatalmakkal szemben, amelyek szolgálatukba akarták állítani és ki akarták használni (nr. 8: AAS 85, 1993, 842).

1027 Épp ezért a mai kánonjogi szaknyelvben semmiképp sem nevezzük részegyházaknak a plébániákat. De a különböző zsinati szövegekben alkalmazott nem mindig egészen következetes terminológia (vö. pl. OE 2) ellenére nem nevezzük ma részegyházaknak a jogilag önálló rítus szerinti egyházakat (sajátjogú egyházakat) sem. Mai beszédmodunk szerint pl. egy keleti katolikus pátriárkátus sajátjogú egyháznak minősül, de benne sok részegyház (egyházmegye) van[84]. A CIC követi a zsinat utáni egyházi jogszabályokban és dokumentumokban már jelentkező tendenciát, amely az egyházmegyére és a hozzá hasonló egységekre a helyi egyház (*Ecclesia localis*) helyett a részegyház kifejezést részesíti előnyben. A zsinat szövegeiben néhol még a két megnevezés váltakozó használata figyelhető meg (UR 14). A részegyház elnevezés kizárólagossá válásának talán legfőbb oka, hogy az egyházjog ismeri a nem területi, hanem személyi kritérium alapján kijelölt részegyház fogalmát is[85].

1028 A részegyház személyek csoportja, közösség, nem pedig pusztán terület vagy hivatal. Ennek hangsúlyozása a zsinat tanítása nyomán a CIC meghatározásában egyértelmű[86].

2. FAJAIK

1029 A részegyház legtipikusabb fajtája, melynek teológiai valóságából maga a részegyház fogalma is ered, az egyházmegye (dioecesis; a keleti egyházjogban: eparchia).

1030 Arra az egyházi valóságra, amelyet ma egyházmegyének hívunk, a dioecesis név csak viszonylag későn vált szakkifejezéssé. Ez a görög eredetű elnevezés a római közigazgatásban különböző méretű egységeket jelölt. A principátus korában a provinciánál kisebb, a Diocletianus által bevezetett reform után pedig több tartományból álló egészen nagy közigazgatási kerületeket illettek ezzel a névvel[87].

1031 Az egyházmegye „Isten népének egy része, mely a püspökre van bízva, hogy a papság közreműködésével lelkiileg gondozza, hogy így pásztorához tartozva és általa az evangélium és az eucharistia révén a Szentlélekben összegyűjtve részegyházakat alkossanak, melyben valóban jelen van és működik Krisztus egy, szent katolikus és apostoli egyháza” (369. k.; CD 11).

1032 A területi prelatúra (paellatura territorialis) Isten népének területileg körülhatárolt része, melynek gondozása prelátusra van bízva, aki azt megyéspüspök módjára saját pásztorként kormányozza (379. k.). Történelmi okból, a missziós hatékonyság céljából vagy más körülményekre tekintettel ezek az egységek nem váltak formálisan egyházmegyévé. Napjainkban is létesülnek területi prelátúrák (vö. II. János Pál, Decr. part., 1978. XII. 13: Leges V, 7489--7490). A területi prelátust általában püspökké szentelik, s a szentelésben nem valamely hajdani egyházmegye címét kapja, hanem a prelátúráét, akár a megyéspüspökök az egyházmegyéét (SC Ep, Litt., 1977. X. 17: Comm 9, 1977, 224).

1033 A területi apátság (abbatia territorialis) Isten népének területileg körülhatárolt része, melynek kormányzása apátra van bízva, aki azt megyéspüspök módjára saját pásztorként kormányozza (370. k.). Területi apátságokat a jövőben a Szentszék nem szándékozik létesíteni. A területi apátok püspökké szentelését pedig -- különleges helyzetektől eltekintve -- nem tartja kívánatosnak (MP, Catholica Ecclesia, 1976. X. 23: AAS 68, 1976, 694--696). Magyarországon egy területi apátság van: a Pannonhalmi Főapátság, melyben a főapát 1989 óta egyházkormányzati hatalmát ismét gyakorolja. Ezt a területi apátságot a köznyelv „főapáti egyházmegyének” is nevezte. A területi apátság és prelatúra régi egyházi elnevezése nullius prelatúra, illetve apátság volt.

1034 Az apostoli vikariátus (vicariatus apostolicus) és az apostoli prefektúra (praefectura apostolica) a missziós területeken előforduló formák. Isten népének olyan részei, melyek még nem váltak egyházmegyévé, s melyeknek lelkipásztori gondozását apostoli vikáriusra, illetőleg apostoli prefektusra bízák, aki azt a pápa nevében kormányozza (371. k. 1. §).

1035 Az apostoli jelző itt arra utal, hogy ezeknek a közösségeknek a vikárius, illetve a prefektus nem a szó szoros értelmében vett saját pásztora, hanem csupán rendes helyettesi hatalommal (*potestas ordinaria vicaria*) rendelkező, a pápa nevében eljáró vezetője. A missziós tevékenység előrehaladtával a részegyházak fokozatosan fejlődnek ki. Ennek korábbi állomása az apostoli prefektúra létesítése. Ha a közösség tovább fejlődik, ezt emelik apostoli vikariátus rangjára. Még további erősödés után ezt alakítja a pápa egyházmegyévé. Ma a missziós területeken a részegyházak túlnyomó többsége már egyházmegye. 1930-ban ezeken a területeken a részegyházak közül még csupán mintegy 20% volt az egyházmegye[88].

1036 Az apostoli prefektus felszentelt pap, az apostoli vikárius felszentelt püspök szokott lenni.

1037 Az apostoli kormányzás (*administratio apostolica*) Isten népének egy része, melyet különleges és egészen súlyos okok miatt a pápa nem alakított egyházmegyévé, s amelynek lelkipásztori gondozását apostoli kormányzóra bízták. Hasonlóan az apostoli prefektushoz és vikáriushoz, az apostoli kormányzó is a pápa nevében vezeti a rábízott közösséget (371. k. 2. §).

1038 Az apostoli kormányzás nem tévesztendő össze azzal az egyházmegyével, amelyet átmenetileg éppen nem megyéspüspök, hanem apostoli kormányzó vezet. Ettől ugyanis az egyházmegye még nem alakul apostoli kormányzássá. Apostoli kormányzás létesítésére pl. olyankor kerül sor, ha az egyházmegye egy része a püspöki székhelytől különböző országba kerül. Mindenesetre az apostoli kormányzás a kánonjogban rendkívüli megoldásnak számít.

1039 Hasonló intézmény a keleti egyházjogban az exarchátus (CCEO 311--321. k.), bár ennek érdekes sajátossága, hogy vezetője, az exarcha -- az alapításnak megfelelően -- vagy saját nevében, vagy kinevezője nevében kormányozza Isten népe rábízott részét (CCEO 312. k.).

3. ALAPÍTÁSUK

1040 A részegyházak alapítása a legfőbb egyházi hatóság kizárólagos joga (373. k.).

1041 Teológiaiilag a római szék primátusából következik, hogy egy olyan jellegű és fontosságú cselekmény, mint az egyházmegye alapítása, végső soron az egyház legfőbb vezetőjének, a pápának a hatáskörébe tartozik. Ám ez a legfőbb vezető, ha szükségesnek vagy alkalmasnak ítéli, megbízott útján is gyakorolhatja ezt a feladatát. Ez a megbízás pedig történhet hallgatólagosan is. Ebben az esetben meglétére egy adott helyen és történelmi korban a körülményekből kell következtetni[89]. A kereszténység első évszázadaiban a regionális zsinatok, patriarchák, metropoliták, sőt néha maguk a túlságosan kiterjedt egyházmegyéjüket felosztó püspökök döntöttek új egyházmegye alapításáról[90]. Nyugaton

évszázadokon át a metropoliták alapították az új egyházmegyéket a tartomány püspökeinek beleegyezésével, Itáliában azonban a pápai tekintély az egyházmegyéek alapításában már korán közvetlen szerepet kapott. Gallia, Hispania, Africa területén a késő ókorban és a korai középkorban az említett helyi egyházi hatóságok voltak az új egyházmegyéek alapítói[91]. Időnként sor került ezeken a területeken közvetlen pápai közbelépésre is, főként olyankor, ha az alapítás körül jogvita keletkezett, mint pl. Africában, ahol 446-ban Nagy Szent Leó pápa tekintélyi szóval lépett fel egy egyházmegye alapítással kapcsolatos ügyben[92], vagy Galliában, ahol ugyanez a pápa döntött egyháztartományok határai kérdésében[93]. Az V. század elején, I. Ince pápa dekretális leveleiben kifejezést nyert az a meggyôzôdés, hogy az egész Nyugaton az egyházakat Péter és utódai létesítették[94]. A missziós területeken, ahol új népek tértek a keresztény hitre, még nem lévén hierarchikus szervezet, a pápa közvetlenebb formában vette ki a részét az egyházmegyéek alapításából. Így pl. Angliában, Skóciában vagy akár Szent Bonifác németországi küldetése alkalmával a pápától kapott felhatalmazás, megbízás alapján alakították ki a püspökségeket[95].

1042 A világi hatalom befolyása az egyházmegyéek alapítására elsôsorban a Keletrómai Birodalomban volt jellemzô. Nyugaton a vízigót és a frank uralkodók érvényesítették különbözô mértékben akarataikat az egyházmegyéek, egyháztartományok területének módosítása, kijelölése terén, bár egyes közbelépéseik egyházi szempontból nem mindig minôsültek törvényesnek[96]. Az Ibériai félsziget mohamedán megszállása után a reconquistát vezetô keresztény királyok a visszafoglalt területeken új püspökségeket és monastorokat alapítottak, a püspököket alattvalóiknak tekintették, s részt vettek megválasztásukban vagy megerôsítésükben, illetve mindkettôben[97].

1043 A püspökségek alapítását általában kizárólagos pápai jogként meghatározó, ezt közvetlenül a pápának fenntartó egyházjogi szövegek csak a Szent István halálát követô évtizedekben fokozatosan kibontakozó gregoriánus reformmozgalom sodrában nyertek megfogalmazást. Petrus Damiani kijelentése, mely szerint „csak a római szék alapíthat püspökségeket” 1059–1060-ból való. Ez a szöveg egyébként a gregoriánus szellemben fogant kánonjoggyűjtemények, nevezetesen Luccai Anzelm és Deusdedit közvetítésével a Decretum Gratianiba is bekerült, s a megújult egyházfegyelem maradandó dokumentumává vált[98].

4. SZEMÉLYISÉGÜK

1044 A törvényesen megalapított részegyházak magánál a jognál fogva jogi személyiséggel rendelkeznek (373. k.). A részegyházak mint jogi személyek a fentiek alapján személyeknek és nem dolgoknak az együttese (vö. 114. k. 1. §), de nem testületek (vö. 115. k. 2. §).

5. TERÜLETI ÉS SZEMÉLYI RÉSZEGYHÁZAK[99]

1045 A hatályos Codexben is fennmaradt az a korábbi általános szabály,

hogy Isten népének egyházmegyét vagy más részegyházat alkotó részét területileg kell körülhatárolni. Ez azt jelenti, hogy a lakóhely alapján határozzuk meg, ki tartozik egy-egy ilyen közösséghez. Eszerint a részegyházak magukban foglalnak minden krisztushívót, aki az adott területen lakik (372. k. 1. §). Az ilyen részegyházakat területinek nevezzük.

1046 Az általános szabály alóli kivételként alapíthatók olyan részegyházak is, melyek -- noha általában területi határokkal is rendelkeznek -- nem csupán területi, hanem emellett személyi ismérvek alapján nyernek meghatározást. Ilyen kritérium lehet a hívők rítusa vagy „más hasonló szempont” (372. k. 2. §). Az effajta részegyházakat személyi jellegűnek szokás nevezni. Ezek létesítésére is a legfőbb egyházi hatóság jogosult (vö. 373. k.), valahányszor ezt az érdekelt püspöki konferenciák meghallgatása után hasznosnak ítéli (372. k. 2. §).

1047 A személyi részegyház alapítását indokló szempont (kritérium) lehet többek szerint a hadsereghez való tartozás. Ilyen alapon létesült személyi részegyháznak szokás minősíteni a tábori „püspökségeket” (*ordinarius militaris seu castrensis*)[100]. A CIC -- eltérően 1980-as tervezetétől, mely a személyi részegyházak közt szólt még a személyi prelatúrákról, s közéjük sorolta a tábori püspökségeket is -- nem említi ezeket a szervezeti egységeket. Az 1986. IV. 21-én kiadott *Spirituali militum curae* kezdetű apostoli rendelkezés (art. II, 4. §: AAS 78, 1986, 483) katonai ordinariátusról és „más részegyházakról” beszél, vagyis a tábori püspökséget a részegyházhoz legalábbis jogilag hasonlóknak tekinti. S teszi ezt akkor, mikor másfelől világos, hogy a tábori püspökségnek másként van hívő népe, mint egy egyházmegyének. A tábori ordinárius ugyanis nem kizárólagos, hanem csak versengő (kumulatív) egyházkormányzati hatalommal rendelkezik hívei felett[101]. Ezért a szerzők egy része azt vallja, hogy a tábori ordinariátus nem minősíthető a 372. k. 2. §-a szerinti részegyháznak[102]. Az ilyen nézetet vallók közül némelyek a katonai ordinariátust a CIC hallgatása ellenére is a személyi prelatúrák egy fajtájának tekintik[103]. Különös figyelmet érdemel José Luis Gutierrez megoldása, aki szerint a részegyház alaptípusa az egyházmegye. A többi formákat (területi prelatúra, területi apátság, személyi prelatúra, tábori ordinariátus, apostoli vikariátus és prefektúra, apostoli kormányzóság) mind olyan hierarchikus struktúráknak nevezi, melyekben „az egyház részleges dimenziója megvalósul”[104].

1048 Egyesek felhívják a figyelmet arra, hogy a nyelv is lehetne személyi részegyház alapításának indoka. Erről ugyan sem a zsinat, sem a CIC nem szól kifejezetten, de nem is zárják ki ezt (vö. CD 23) [105]. Sőt a személyi plébániák alapítását az 518. k. a rítus mellett nyelvi, nemzetiségi szempont alapján is indokoltnak mondja. Ez analóg módon (vö. 19. k.) a személyi egyházmegyére is alkalmazható[106].

6. FELOSZTÁSUK

1049 Az egyházmegyéket és a többi részegyházakat különböző részekre, vagyis plébániákra kell felosztani (374. k. 1. §).

1050 Az egyházmegye esetleges egyéb részei, igazgatási egységei, melyek egymással szomszédos plébániákból állnak, nem kötelezők. A lelkipásztori gondozás elősegítésére a püspök mégis kialakíthat ilyeneket. Közülük a CIC csupán az esperesi kerületet (vicariatus foraneus; régebbi magyar egyházmegyei használatban: districtus) említi név szerint (374. k. 2. §). A hazai egyházmegyéek jelentős részében több esperesi kerületből álló főesperességek (archidiaconatus) is vannak.

=====

43. §. A PÜSPÖKÖK

1. A PÜSPÖKI TISZTSÉG ÁLTALÁBAN

1051 A püspökök tisztségét a Codex a II. Vatikáni Zsinat tanítása alapján írja le (vö. LG 20). A püspökökről leszögezi, hogy: 1) az apostolok utódai isteni rendelés folytán, a nekik adott Szentlélek által; 2) magával a püspökszenteléssel nyerik el püspöki tisztségüket, s vele a sajátos megszentelői, tanítói és kormányzói feladatot (vö. LG 21b); 3) ezeket természetüknél fogva csakis a püspökök testületének fejével való hierarchikus közösségben gyakorolhatják (375. k.).

1052 Különbséget kell tennünk a hármasság feladat (munus) és a püspöki hatalom (potestas) között. A püspökök egyházkormányzati hatalmáról maga a zsinat hangsúlyozza, hogy az csak akkor gyakorolható, ha az illetékes egyházi hatóság kánoni küldetés révén kijelöli számukra a megfelelő hivatalt, illetve alárendelteket (LG, Nota explicativa praevia 2; lásd fent 21. §. 1). A szakszerű jogi munka és a korrekt jogalkalmazás lehetősége kedvéért hangsúlyoznunk kell, hogy amikor az egyházban rendi hatalomról, a felszentelésben kapott szent hatalomról, vagy akár -- mint egyesek teszik -- tanítói hatalomról beszélünk, a hatalom szót más értelemben használjuk, mint mikor szakkifejezésként egyházkormányzati hatalmat említünk. Az előző példákban a hatalom inkább ontológiai képességet jelöl, az utóbbi esetben viszont jogi kategória.

1053 A fentiekben már leírtuk, hogy a püspökök egyúttal testületnek is tagjai, s az egyes püspökök tisztségének is van a rábízott részegyházon túlra mutató vonatkozása (lásd fent 37. §. 3. b).

2. A PÜSPÖKÖK FAJAI HIVATALUK SZERINT

1054 A részegyházakhoz való viszony alapján megkülönböztetünk megyéspüspököket (episcopi dioecisani), akikre valamely egyházmegye gondozását bízta, valamint címzetes püspököket (episcopi titulares), akik ilyen megbízatást nem kaptak (376. k.). A megyéspüspök fogalmát, illetőleg a megyéspüspökkel jogilag azonos elbírálás alá esők körét az

alábbiakban részletezzük.

1055 Címzetes püspöknek ma hivatalosan csakis felszentelt püspököket nevezünk. Régen Magyarországon ettől eltérő szóhasználattal éltek: azokat hívták „címzetes püspöknek”, akik az országhoz tartozó területeken egykor fennállott, de megszűnt valamelyik püspökség címét kapták az uralkodótól, de nem voltak püspökké szentelve. Őket „választott püspöknek” is nevezték.

1056 Ma a címzetes püspökök lehetnek segédpüspökök, különleges megbízással rendelkező segédpüspökök, koadjutor püspökök, nyugdíjas vagy érdemesült püspökök, más hivatali betöltő püspökök (pl. az Apostoli Szentszéknél) és egyéb püspökök.

3. A PÜSPÖKSÉGHEZ SZÜKSÉGES TULAJDONSÁGOK

1057 Mint az egyházi rend szentségével kapcsolatban a Codex is hangsúlyozza, érvényesen felszentelni csak megkeresztelt férfit lehet (1024. k.; lásd alább 70. §. 4). A püspökjelöltek kiválasztásához, alkalmasságuk megítéléséhez azonban a törvénykönyvben felsorolt tulajdonságokat is szem előtt kell tartani. E kritériumok meglétéről végső soron az Apostoli Szentszék dönt (378. k. 2. §). Az alkalmassághoz az alábbi tulajdonságok szükségesek: 1) kiválóan erős hit, jó erkölcsök, jámborság, a lelkekért való buzgóság, bölcsesség, okosság, emberi erények, az illető hivatalhoz szükséges egyéb adottságok; 2) jó hírnév; 3) a harmincötödik életév betöltése; 4) az áldozópapi rendben eltöltött legalább öt év; 5) teológiai, szentírástudományi vagy kánonjogi doktorátus vagy legalább licenciátus, melyet a jelölt a Szentszék által jóváhagyott intézményben szerzett, vagy legalább valódi jártasság ezekben a tudományokban (378. k. 1. §).

4. A PÜSPÖKÖK KINEVEZÉSE

a. A kinevezés módja

1058 A hatályos Egyházi Törvénykönyv leszögezi az elvet: „a püspököket a pápa szabadon nevezi ki, vagy törvényes választás után megerősíti” őket (377. k. 1. §). Az 1917-es CIC megfelelő kánonja (1917-es CIC 329. k. 2. §) még csak a szabad pápai kinevezésről szól. A pápai megerősítésre szoruló püspökválasztás említése a hatályos törvénykönyvben nem fejez ki változást a tényleges egyházfegyelem terén. Valójában azok az egyházmegyék, ahol a püspököt a káptalan választja, továbbra is elenyészően csekély számú kivételt jelentenek. Németország, Ausztria és Svájc egyes püspökségei tartoznak ide, melyekben pápai kiváltság vagy az állami hatóságokkal kötött megállapodás alapján a püspökök kiválasztásának olyan sajátos rendje van érvényben, amely a káptalan által végzett kánoni választás valamely formájának is szerepet juttat[107]. Ez a szerep azonban nem minden ilyen egyházmegyében azonos.

1059 Salzburgban pl. abban áll, hogy a Szentszék a székeskáptalan elé terjeszt egy három jelöltből álló listát. Erről választhat egyet a káptalan. Más osztrák egyházmegyékben nincs választás. Baselban 1982 óta igen sajátos rend van érvényben: a káptalan állít össze egy listát. Erről az „egyházmegyei konferencia” választ ki valakit. Ennek nevét terjesztik a Szentszékhez megerősítésre[108].

1060 Vannak olyan egyházmegyék, ahol az Apostoli Szentszék nemzetközi megegyezés alapján a szabad pápai adományozás egyházi lépésein kívül még más feltételeknek is eleget tesz a püspökök kinevezésekor. A világi hatóságok szerepe azonban e téren egyre csökken. A CIC 377. k. 5. §-a egyértelműen le is szögezi, hogy a továbbiakban a világi hatóságok nem kapnak semmilyen jogot vagy kiváltságot a püspökök választására, nevezésére, bemutatására vagy kijelölésére (vö. CD 20). Úgy tűnik, általános történelmi folyamattal állunk szemben: az egyháznak az államtól elkülönített működésének térhódításával, az államegyháziság elemeinek visszaszorulásával növekszik az egyház függetlensége saját tisztségviselőinek kinevezése terén. A legtöbb ország esetében, ahol még valamilyen sajátos szabályt kell követni, az államnak már többnyire csak ahhoz van joga, hogy a kinevezésről annak közzététele előtt irtesítést kapjon. Magyarországon a kormány és a Szentszék közt 1990. II. 9-én létrejött megegyezés[109] értelmében hatályát veszttette az 1964-es részleges megállapodás, mely a püspökök kinevezése terén az állam közreműködését lehetővé tette. Tehát ma Magyarországon semmilyen egyházi állás betöltésében nem vesz részt az állam.

1061 Eszerint tehát a püspökök kinevezése a latin egyházban[110]: 1) általában pápai szabad adományozással; 2) néha azonban választással és pápai megerősítéssel; 3) olykor pedig nemzetközi megállapodás alapján különös módon történik.

b. A kinevezés lefolyása

1062 Az egyetemes jog szerinti, szabad pápai adományozással történő kinevezést előkészítő eljárás két nagy szakaszra tagolódik:

1063 1) A jelöltek jegyzékének összeállítása. Ez a tartomány püspökeinek vagy -- ha a körülmények[111] indokolják -- a püspöki konferenciának a feladata. A püspökségre alkalmasnak tartott papok jegyzékét háromévenként kell közösen és titokban összeállítani. Az Egyházi Közügyek Tanácsának 1972. III. 25-i határozatai és normái, melyek az egész előzetes vizsgálatot részletesen szabályozták (AAS 64, 1972, 386-391), kifejezetten jelezték, hogy a listák összeállításában - - még akkor is, ha azok tartományonként készülnek -- csak azok a püspökök vehetnek részt, akiknek a konferenciában döntési szavazati joga van (art. III, 1). Ezek a listák nem konkrét püspökségre szólnak, hanem a püspöknek általánosságban alkalmas személyek nevét tartalmazzák[112]. Ezeket a jegyzékeket a testület elnökének -- a pápai követ útján (ConsPublEcclNeg, Normae, 1972. III. 25, art. IX: AAS 64, 1972, 389) -- az Apostoli Szentszékhez kell terjesztenie. De minden

egy püspök is előterjesztheti a Szentszéknek azoknak a papoknak a nevét, akiket méltónak és alkalmasnak tart a püspökségre (377. k. 2. §). Mindezek a listák és előterjesztések azonban semmiképp sem csorbítják a pápa teljes szabadságát a jelöltek megválasztásában. Ő mindig kinevezhet olyanokat is, akik nem szerepelnek ezekben a jegyzékekben (ConsPublEcclNeg, Normae, 1972. III. 25, art. XI, 2: AAS 64, 1972, 390; vö. 378. k. 2. §). Ez a szabad adományozás fogalmából is következik (lásd fent 25. §. 1).

1064 2) A pápai vizsgálat. Amikor konkrét püspöki hivatalra való kinevezésről van szó, az adott tisztségre hármas listát állítanak össze. Ha megyéspüspököt vagy koadjutort kell kinevezni, a Szentszéknek felterjesztendő hármas listához a pápai követnek közölnie kell a saját véleményét, meg kell tudakolnia és a Szentszék felé továbbítania kell az érintett egyháztartomány metropolitájának és szuffragáneos püspökeinek, továbbá a püspöki konferencia elnökének javaslatát. Meg kell hallgatnia ezenkívül egyenként néhány tagot az illető egyházmegye székeskáptalanjából és a tanácsosok testületéből (kivéve ahol ilyen az 502. k. 3. § alapján nem jött létre). Ezenkívül, ha hasznosnak ítéli, ki kell kérnie -- egyenként és titokban -- egyes más klerikusok és világiak véleményét is (377. k. 3. §). Segédpüspök kinevezése előtt a legalább három nevet tartalmazó listát az a megyéspüspök állítja össze és terjeszti be a Szentszékhez, aki egyházmegyéje számára segédpüspököt kíván (377. k. 4. §).

5. A PÜSPÖKSZENTELÉS ÉS A HIVATALBA LÉPÉS

1065 Akit püspökké neveztek ki, köteles a pápai levél kézhezvételétől számított három hónapon belül püspökké szenteltetni magát, kivéve ha ettől törvényes akadály tartja vissza. A szentelés előtt nem veheti birtokba -- segédpüspöki, megyéspüspöki, stb. -- hivatalát (379. k.).

1066 A hivatal kánoni birtokbavétele előtt a kinevezett személynek le kell tennie a hitvallást és hűséget kell esküdnie az Apostoli Szentszék iránt a hivatalosan jóváhagyott formula (SC Fid, Professio fidei et Iusiurandum fidelitatis, 1989. I. 9: AAS 81, 1989, 104--106; vö. C Fid, Rescriptum ex audientia, 1989. IX. 19: AAS 81, 1989, 1169) szerint (380. k.). A hitvallás és a hűségeskü formuláját hivatalos változatban és fordításban megújította és magyarázta a Hittani Kongregáció (Decl., 1998. VI. 29: AAS 90, 1998, 542--551). Ez utóbbi dokumentum célja az Ad tuendam fidem kezdetű motu proprioiban jelzett (1998. V. 18: AAS 90, 1998, 457--461) hiteles, de nem tévedhetetlenül meghatározott tanítóhivatali tanítás kötelező jellegének védelme.

=====

=====

44. §. A MEGYÉSPÜSPÖKÖK

1. A MEGYÉSPÜSPÖKI HIVATAL JELLEGE

a. A megyéspüspök

1067 A hatályos Egyházi Törvénykönyv már nem használja a rezidenciális püspök (episcopus residentialis) fogalmát annak a püspöknek a megjelölésére, akire az egyházmegye lelkipásztori gondozását bízta (376. k.). Az ilyen püspököt ma egyértelműen megyéspüspöknek (episcopus dioecesanus) nevezik, alkalmazkodva a II. Vatikáni Zsinat szóhasználatához.

b. A megyéspüspökkel egyenlő megítélés alá eső egyéb főpásztorok

1068 A szó legszorosabb értelmében vett megyéspüspökön kívül a megyéspüspökkel azonos jogi megítélés alá esnek azok is, akik valamely részegyház vagy a 368. k. szerint azzal egyenrangú közösség élén állnak, mint pl. az apostoli kormányzó vagy a területi apát (134. k. 1. §, 381. k. 2. §). A CIC-ben általában megyéspüspök néven szerepelnek ezek a személyek is. Így a megyéspüspökökről szóló előírások rájuk is vonatkoznak, hacsak a dolog természetéből vagy a jogszabályból ennek ellenkezője nem nyilvánvaló (381. k. 2. §).

c. A megyéspüspöki hatalom

1069 A sajátosan megyéspüspöki hatalom egyházkormányzati hatalom. Egyházmegyéjében a megyéspüspöknek saját, rendes és közvetlen hatalma van mindarra, ami lelkipásztori feladatának gyakorlásához szükséges, kivéve azokban a kérdésekben, amelyeket maga a jog vagy a pápa fenntart a legfőbb egyházi hatóságnak vagy más egyházi hatóságnak (381. k. 1. §; CD 8a).

1070 A megyéspüspökök nem pusztán a pápa helynökei, hanem saját hatalmuk (potestas propria) van, mely mindenre kiterjed, ami feladatuk gyakorlásához szükséges. A megyéspüspökök egyházkormányzati hatalma általános, azaz nem csupán a jogban felsorolt ügyekre vonatkozik, hanem mindarra, ami az egyház céljával kapcsolatos az adott részegyházban. A püspöki hatalom zsinati szemléletének következménye pl. a megyéspüspökök felmentői hatalmának kiterjesztése is (lásd fent 16. §. 3. c).

2. A MEGYÉSPÜSPÖK HIVATALBA LÉPÉSE

1071 A kinevezett megyéspüspök nem vehet részt e hivatal gyakorlásában, amíg az egyházmegyét kánonilag birtokba nem vette. Gyakorolhatja azonban mindazokat a hivatalokat, amelyeket abban az egyházmegyében kinevezésekor már birtokolt (382. k. 1. §).

1072 Annak, akit megyéspüspökké neveztek ki, az egyházmegyét a kinevező levél kézhezvételétől számított négy hónapon belül kell birtokba vennie, ha még nincs püspökké szentelve. Ha már fel van szentelve, a birtokbavétel határideje két hónap. Törvényes akadály fennállása esetén a határidő meghosszabbodik (382. k. 2. §).

1073 Mint fentebb említettük, az újonnan kinevezett püspököknek a szentelődéshez három hónap határidőt ad a jog. Mivel a felszentelésnek meg kell előznie a hivatalba lépést, logikus, hogy a megyéspüspököknek ilyen esetben a CIC a hivatal átvételére négy hónapos határidőt engedélyez.

1074 Az egyházmegye kánoni birtokbavétele abban áll, hogy a püspök az egyházmegyében személyesen vagy képviselő útján, az irodaigazgató jelenlétében bemutatja kinevező levelét a tanácsosok testületének. Erről az irodaigazgatónak iratot is kell készítenie. Újonnan alapított egyházmegyében a birtokbavétel úgy történik, hogy a kinevezett püspök a székesegyházban a megjelent klérussal és néppel közli a kinevező levelet. E közlés történhet megbízott útján is. Erről a legidősebb jelenlévő pap jegyzőkönyvet készít (382. k. 3. §). A jog ajánlja, hogy a birtokbavétel mindig liturgikus cselekmény keretében történjék, mégpedig a székesegyházban a papság és a nép részvételével (382. k. 4. §).

3. A MEGYÉSPÜSPÖK KÖTELESSÉGEI ÉS JOGAI

1075 A megyéspüspök lelkipásztori feladatát az egész rábízott hívő nép irányában gyakorolja. Éppen ezért ügyelnie kell az egyházmegyéjében tartózkodók különböző csoportjaira, korukból, helyzetükből, nemzetiségükből, rítusukból adódó sajátosságaikra. E csoportokról való lelkipásztori gondoskodás irányelveit főként a Püspöki Kongregáció 1973. II. 22-én kiadott, Ecclesiae imago kezdetű direktóriumuma (Leges V, 6462-6539) tartalmazza. Különleges küldetése van a nem katolikus keresztényekhez fűződő ökumenikus kapcsolatok terén, valamint arra is, hogy Krisztus világosságát felragyogtassa a nem keresztények számára (vö. 383. k.). Speciális gondoskodásával kell kísérnie a püspököknek a papokat. Meg kell őket hallgatnia mint segítőtársait és tanácsadóit. Védelmesnie kell jogaikat, gondoskodnia kell arról, hogy kötelességeiket kellően teljesítsék, de arról is, hogy ne hiányozzanak számukra a lelki és szellemi életükhöz szükséges eszközök és intézmények. Törődnie kell a papság tisztaságával és társadalombiztosításával (384. k.) is. Támogatnia kell a megszentelt életre szóló, a papi és a missziós hivatásokat (385. k.).

1076 Mint Adolfo Longhitano más szerzőkkel együtt méltán hangsúlyozza[113], a CIC a megyéspüspök feladatait a Christus Dominus kezdetű zsinati határozat nyomán az egyházra bízott hármas küldetés szerint csoportosítja. E feladatok összességét kimerítően csak úgy lehetne bemutatni, ha az egész egyházjogi anyagot ebből a szempontból vizsgálnánk végig[114]. Amikor a Codexnek a megyéspüspökökről szóló cikkelye bizonyos feladatokat megnevez, csupán sommás utalásokra szorítkozik. A megyéspüspökök pasztorális teendőinek részleteiről a Püspöki Kongregáció Ecclesiae imago kezdetű direktóriumuma rendelkezik (Leges V, 6462--6539). Minthogy ez a végrehajtási utasítás jellegű jogszabály nem a hatályát veszített régi CIC, hanem a II. Vatikáni

Zsinat (vö. CD 44) határozatai végrehajtására született, döntő többségében ma is hatályos előírásokat tartalmaz.

1077 A tanítói feladat körében kötelessége a gyakori prédikáció, az igeszolgálat végzésének ellenőrzése, továbbá a hit teljességének és egységének védelme (386. k.).

1078 A megszentelői feladat terén köteles példát adni az életszentségre és segíteni erre híveit az egyes keresztyének hivatása szerinti módon. Azon is igyekeznie kell, hogy a hívek a szentségek által gyarapodjanak a kegyelemben (387. k.). Az egyházmegye birtokbavétele után minden vasárnap és kötelező ünnepen tartozik misét felajánlani a rábízott népért (388. k.).

1079 Az ilyen pro populo mise a püspök személyes kötelessége. Ha a misézéstől törvényes akadály tartja vissza (pl. beteg), végeztetheti a szentmisét mással is, vagy felajánlhatja személyesen, de más napon (388. k. 2. §). Mindenesetre ilyenkor sem mentesül a kötelezettség alól. Ha viszont egyszerre több egyházmegyét kormányoz, elegendő egyetlen szentmisét felajánlania (388. k. 3. §). A pro populo mise felajánlásának kötelezettsége a mulasztással nem szűnik meg. Aki nem tett neki eleget, köteles marad ugyanannyi szentmisének (bármely napon való) felajánlására (388. k. 4. §).

1080 Köteles a püspök a székesegyházban, vagy az egyházmegye más templomában gyakran szentmisét mondani, különösen ünnepeken (389. k.). Egyházmegyéjében természetesen jogosult is főpapi szertartások végzésére, annak területén kívül viszont csak a helyi ordinárius legalább vélelmezett beleegyezésével (390. k.).

1081 A kormányzói feladat terén a megyéspüspök joga és kötelessége, hogy egyházmegyéjét a jog előírásainak megfelelően törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalommal kormányozza (391. k. 1. §). A törvényhozó hatalmat a püspöknek személyesen kell gyakorolnia (még ha ebben tanácsadó testületek állnak is rendelkezésére). A végrehajtó hatalmat mind személyesen, mind helynökei útján^[115], a bírói hatalmat pedig vagy személyesen, vagy a jog előírásai szerint a bírósági helynök és az egyházmegyei bírók útján (vö. 1419--1426. k.) gyakorolhatja (391. k. 2. §).

1082 Törvényhozói hatalmát a püspök a magasabb jog keretei között gyakorolhatja (135. k. 2. §). Olykor a CIC kifejezetten utal is erre a püspöki törvényhozó tevékenységre. Ilyen utalásnak számítanak azok a helyek is, ahol a Codex a kérdésben a részleges jogot mondja irányadónak^[116].

1083 A fent felsorolt általános püspöki kötelességeken és jogokon kívül a CIC megfelelő cikkelye külön is említi az alábbiakat:

1084 1) Az egyházfegyelemre való felügyelet a megyéspüspöknek olyan

feladata, mely arra is kötelezi, hogy egyházmegyéjében sürgesse az összes egyházi törvény megtartását, különösen az igeszolgalat, a szentségek s szentelmények kiszolgáltatása, a kultusz, és a vagyonkezelés terén (392. k.).

1085 2) A megyéspüspök az egyházmegyét minden jogügyletben képviseli (393. k.).

1086 3) Köteles egyházmegyéjében az egész apostoli tevékenységet irányítani és összehangolni (394. k.).

1087 4) A megyéspüspök köteles a helybenlakásra. Ez azt jelenti, hogy az egyházmegye területén kell laknia (de nem feltétlenül a székesegyház közelében, mint a régi jog szerint -- vö. 1917-es CIC 338. k. 3. §).

1088 Hivatalos elfoglaltság miatti távollét esetét kivéve ezért évente összesen egy hónapnál tovább nem szabad egyházmegyéjén kívül tartózkodnia, s ezt is csak akkor, ha biztosítva van, hogy egyházmegyét emiatt kár nem éri. Karácsonykor, nagyhéten, húsvétkor, pünkösdkor és úrnapján csak súlyos és sürgős okból lehet távol egyházmegyétől. Ha pedig hat hónapnál tovább tartózkodik törvénytelenül egyházmegyéjén kívül, a metropolitának értesítenie kell erről a Szentszéket. Ha a metropolita követné el ezt a hibát, a legrégebben kinevezett szuffragáneos püspököt terheli a bejelentés kötelezettsége (395. k.).

1089 5) A kánoni látogatás kötelezettsége azt jelenti, hogy a püspöknek egyházmegyét évente részben vagy egészében meg kell látogatnia, mégpedig úgy, hogy legalább ötvenként az egész egyházmegye sorra kerüljön. E látogatásokat a püspöknek személyesen kell végeznie, de ha törvényesen akadályozva van, rábízhatja ezt koadjutorra, segédpüspökre, általános vagy püspöki helynökre, illetve más papra is (396. k. 1. §). A püspök segítőül maga mellé vehet a látogatáshoz egy vagy több általa kiválasztott klerikust (396. k. 2. §).

1090 A kánoni látogatásnak már az ókeresztény kortól vannak nyomai. A XI--XIII. században e feladatot a főesperesek látták el. A XIII. századtól a kánoni látogatás különösen intenzív gyakorlattá válik[117]. A rendes püspöki látogatás kiterjed azokra a személyekre és dolgokra (katolikus intézmények, szent dolgok, szent helyek), akik, illetve amelyek az egyházmegye területén vannak. Ám pápai jogú szerzetes intézmények tagjait és házait a püspök csak a jogban említett esetekben látogathatja (397. k.).

1091 6) Az ötévenkénti jelentést (relatio quinquennalis) a megyéspüspökök kötelesek a pápának beterjeszteni. Benne az Apostoli Szentszék által meghatározott formában kell leírni az egyházmegye állapotát. Ehhez szükséges formulákat tett közzé az Államtitkárság 1975-ben (Normae part., Formulae relationis quinquennalis: Leges V, 7136--7145). A Püspöki Kongregáció határozta meg azt, hogy melyik

egyházmegyére mikor kerül a sor (399. k. 1. §; vö. pl. SC Ep, Decr., Ad Romanam Ecclesiam, 1975. VI. 29: AAS 67, 1975, 674--676). Ez a beosztás régiók szerinti rendet követ. Ha a jelentés beterjesztésére kijelölt év akár részben is a megyéspüspök hivatali működésének első két évébe esik, az új megyéspüspök ez alkalommal még nem köteles a jelentést benyújtani (399. k. 2. §).

1092 7) Az ad limina látogatás a megyéspüspökök számára abban az évben kötelező, amikor a fent említett jelentést be kell terjeszteniük. E nagy múltú jogintézmény[118] ma abban áll, hogy a megyéspüspöknek Rómába kell utaznia, hogy ott megadja a tiszteletet Szent Péter és Pál apostol sírjának, s megjelenjék a római pápa előtt (400. k. 1. §). Ez alkalommal a pápa előtt tett látogatás eredményesebb lebonyolítása végett a püspökök az Apostoli Szentszék illetékes hatóságaival is kapcsolatba lépnek. E kötelességnek a megyéspüspökök személyesen tartoznak eleget tenni. Törvényes akadályoztatásuk esetén megtehetik ezt koadjutoruk vagy segédpüspökük útján, vagy olyan pap által, aki az egyházmegyéhez tartozik és annak területén is lakik (400. k. 2. §). Az apostoli vikárius e kötelességének Rómában élő képviselője útján is eleget tehet. Az apostoli prefektus pedig -- noha egyébként a megyéspüspökkel azonos megítélés alá esik -- ad limina látogatásra nem köteles (400. k. 3. §). Az „ad limina” látogatás direktóriumát a Püspöki Kongregáció 1988. VI. 29-én adta ki (EV 11, 644--682; magyarázó függelékekkel).

4. A MEGYÉSPÜSPÖK MEGVÁLÁSA HIVATALÁTÓL

a. A lemondás

1093 Azt a megyéspüspököt, aki betöltötte hetvenötödik életévét, a jog udvariasan, de kötelező jelleggel felszólítja, hogy nyújtsa be a pápának lemondását hivataláról. Erről a lemondásról a pápa jogosult dönteni (401. k. 1. §). E döntés általában vagy egyszerűen a lemondás azonnali elfogadását tartalmazza, vagy a lemondás elfogadásával egyidejűleg felkéri az érintettet, hogy még egy bizonyos ideig lássa el hivatalát[119].

1094 A betegség vagy más súlyos ok miatt hivatalának betöltésére már nem teljesen alkalmas megyéspüspököt a jog nyomatékkal szólítja fel a lemondásra (401. k. 2. §).

1095 Az a püspök, akinek lemondását elfogadták, megtartja hajdani egyházmegyéjének címét, de „érdemesülti” (emeritus) minőségben („érdemesült NN-i püspök”). Ha óhajtja, lakását is megtarthatja abban az egyházmegyében, hacsak a Szentszék másként nem rendelkezik (402. k. 1. §). A hivatalukról lemondott püspökök méltó ellátásának biztosításáról a püspöki konferenciának kell gondoskodnia, ám az elsődleges ellátási kötelezettség azt az egyházmegyét terheli, amelynek az érintett a püspöke volt (402. k. 2. §).

b. A hivatalvesztés egyéb módjai

1096 Szemben az ókeresztény kor hagyományával, mely tiltotta a püspökök áthelyezését[120], a hatályos egyházjogban nincs akadálya annak, hogy a pápa egy püspököt az egyetemes szabályok szerint áthelyezzen[121].

Ugyancsak módjában áll a pápának (vö. 1405. k. 1. § 3) súlyos büntetendő cselekmények miatt a püspököt megfosztani hivatalától (vö. 196. k.). Ezért a CIC a püspöki szék megüresedésének módjai között a megyéspüspök halálán kívül a pápától elfogadott lemondást, az áthelyezést és a megfosztást (privatio) említi (416. k.). Nem szól viszont az elmozdításról (amotio). Ez a megyéspüspöki tisztség sajátos szilárdságára utal. Elvileg természetesen a legfőbb egyházi hatóságnak joga lehet arra, hogy egy megyéspüspököt -- nem büntetésként -- elmozdítson, de ezt az esetet a törvényhozó általános hivatalvesztési formaként nem helyezi kilátásba.

=====

=====

45. §. A KOADJUTOROK ÉS A SEGÉDPÜSPÖKÖK

1. FOGALMUK ÉS FAJAIK

1097 Mind a koadjutorok, mind a segédpüspökök az egyházmegyébe beosztott, a megyéspüspök munkáját segítő címzetes püspökök. E püspököknek a CIC három fajtáját különbözteti meg:

1098 1) A segédpüspök (Episcopus auxiliaris) nem rendelkezik utódlási joggal. Kinevezése a megyéspüspök kérésére történik. Egy egyházmegyében több segédpüspök is lehet (403. k. 1. §).

1099 2) A különleges jogokkal felruházott segédpüspök (Episcopus auxiliaris specialibus facultatibus instructus) kinevezésére igen súlyos, esetleg épp személyes jellegű körülmények esetén kerülhet sor (403. k. 2. §). A kinevezést nem előzi meg a megyéspüspök kérése.

1100 3) A koadjutor (Episcopus coadiutor) kinevezését a Szentszék hivatalból, nem feltétlenül a megyéspüspök kérésére végzi. Szintén különleges jogokkal van felruházva. Tisztségének sajátossága, hogy utódlási joggal rendelkezik (403. k. 3. §).

1101 A régi Codexben az egyházmegyei szolgálatot végző összes címzetes püspöknek koadjutor volt a neve, közülük egyesek a püspök személyéhez, mások az egyházmegyéhez voltak rendelve (vö. 1917-es CIC 350--353. k.). Ma csak azokat hívjuk koadjutornak, akiknek az illető egyházmegye püspöki székére utódlási joguk van.

2. HIVATALBA LÉPÉSÜK

1102 A koadjutor akkor lép hivatalba, mikor a pápai kinevező levelet a megyéspüspöknek és a tanácsosok testületének személyesen vagy képviselő

útján bemutatja, az irodaigazgató jelenlétében, aki erről jegyzőkönyvet köteles felvenni (404. k. 1. §). A segédpüspök ugyanígy veszi birtokba hivatalát, de kinevezését a tanácsosok testületének nem kell bemutatnia (404. k. 2. §). Ha viszont a megyéspüspök teljesen akadályozva van, mind a segédpüspök, mind a koadjutor elegendő, ha a tanácsosok testületének mutatja be kinevezését. Az irodaigazgató szerepe ilyenkor is ugyanaz, mint rendes körülmények között (404. k. 3. §).

3. KÖTELESSÉGEIK ÉS JOGAIK

1103 A koadjutorok és segédpüspökök kötelességeit és jogait egyrészt maga az egyházjog (405--411. k.), másrészt kinek-kinek a kinevező levele határozza meg (405. k. 1. §). A CIC az alábbi sajátos kötelességeket és jogokat említi különösen:

1104 1) A koadjutor és a különleges felhatalmazással rendelkező segédpüspök a megyéspüspököt az egész egyházmegye kormányzásában segíti, s távolléte vagy akadályoztatása esetén helyettesíti (405. k. 2. §).

1105 2) Általános helynökké kinevezni köteles a megyéspüspök a koadjutort, illetve a különleges felhatalmazással rendelkező segédpüspököt. Olyan feladatokkal is inkább őket tartozik megbízni, mint másokat, amelyek a jog szerint különleges megbízást (mandatum speciale) kívánnak[122]. A többi segédpüspököt viszont -- hacsak pápai kinevező levelük másként nem rendelkezik -- a megyéspüspök nem köteles feltétlenül általános helynökké tenni, de legalább püspöki helynökké ki kell neveznie őket (406. k.).

1106 3) Az együttműködés a megyéspüspökkel feladatuk gyakorlása során mind a koadjutorok, mind a segédpüspökök számára kötelező, hiszen mindnyájan a megyéspüspök gondjának megosztására hivatottak. A vélemény kikérése a megyéspüspök és a koadjutor, illetve a különleges felhatalmazással rendelkező segédpüspök között kölcsönösen kötelező. A többi segédpüspök véleményét a megyéspüspöknek jelentős ügyekben másokénál előbb kell kérnie (407. k.).

1107 4) A megyéspüspök kívánságára, ha megfelelő akadály ezt nem gátolja, mind a koadjutor, mind a segédpüspök tartozik elvégezni a főpapi liturgikus és más olyan funkciókat, melyekre a megyéspüspök köteles. Azokat a püspöki jogokat és feladatokat, melyeket a koadjutor vagy a segédpüspök gyakorolhat, a megyéspüspöknek nem szabad általában másra bíznia (408. k.). Tehát pl. nem szabad mindig papot küldenie bérálni, ha van egészséges segédpüspök.

1108 5) A helybenlakás kötelezettsége a koadjutort és a segédpüspököt éppúgy terheli, mint magát a megyéspüspököt (410. k.).

4. HELYZETÜK SZÉKÜRESEDÉSKOR

1109 Ha a püspöki székhely megüresedik, a koadjutor rögtön megyéspüspökké lép elő, feltéve ha (koadjutori -- vö. 404. k. 1. §) hivatalát már törvényesen birtokba vette (409. k. 1.§)[123].

1110 Ha székhelyüresedés idején van olyan segédpüspök, aki általános vagy püspöki helynöki tisztséget visel, akkor ez -- ellentétben a többi helynökökkel (481. k. 1 §) -- megtartja ezt a hivatalát az üresedés alatt is. Üresedés idején ezek a helynöki hivatalát betöltő segédpüspökök feladatukat az egyházmegyei kormányzó irányítása alatt gyakorolják (409. k. 2. §).

5. LEMONDÁSUK

1111 A koadjutorok és a segédpüspökök a megyéspüspökökhöz hasonlóan hetvenötödik életévük betöltésekor, valamint betegség vagy más súlyos ok esetén kötelesek lemondásukat a pápának (és nem a megyéspüspöknek) benyújtani (411. k., vö. 401. k. 1. §).

=====

46. §. A PÜSPÖKI SZÉKHELY AKADÁLYOZTATÁSA ÉS MEGÜRESEDÉSE

1. A PÜSPÖKI SZÉKHELY AKADÁLYOZTATÁSA

1112 A püspöki székhelyt akkor tekintjük akadályozottnak (sedes impedita), ha a megyéspüspököt fogság, kényszerű távollét vagy képtelenség (pl. betegség) teljesen visszatartja attól, hogy lelkipásztori feladatát az egyházmegyében ellássa, és még levél útján sem tud egyházmegyéjével kapcsolatot tartani (412. k.).

1113 A gyakorlatban a legnehezebb kérdés az, hogy ki dönti el, mikor van a székhely valóban akadályozva. A törvénykönyvet átdolgozó bizottság titkársága és tanácsadói azt válaszolták erre, hogy ha a Szentszékhely nem nyilatkozik, akkor annak a személynek kell ezt megítélnie, aki az alábbi lista szerint az egyházmegye kormányzásában ilyenkor következne. Ha pedig ilyen lista nem volna, a döntés a tanácsosok testületére hárulna (Comm 14, 1982, 220)[124].

1114 Ilyenkor, ha a Szentszékhely másként nem rendelkezik, az egyházmegye vezetését sorrendben az alábbi személyek veszik át:

1115 1) A koadjutor, ha van.

1116 2) Ha koadjutor nincs, vagy szintén akadályozva van, akkor az veszi át az egyházmegye kormányzását, aki azon a listán következik (az ott megszabott sorrendben), amelyet a püspöknek erre az esetre hivatalának birtokba vétele után mielőbb össze kell állítani. Ezt a jegyzéket közölni kell a metropolitával, és háromévenként meg kell újítani. Egyházmegyei példányát az irodaigazgatónak kell titkos iratként őrizni. Ebben a jegyzékben segédpüspökök, általános helynökök,

püspöki helynökök vagy más papok szerepelnek. A sorrendet nem hivataluk, hanem a megyéspüspök határozza meg (413. k. 1. §)[125].

1117 3) Ha nincs koadjutor, vagy akadályozva van, és a lista is hiányzik, akkor a tanácsosok testületének kell az egyházmegye kormányzására egy papot megválasztania (413. k. 2. §). Aki akadályoztatás esetén a fentiek szerint az egyházmegye kormányzását átvette, az köteles erről a Szentszéknek mielőbb értesíteni (413. k. 3. §).

1118 Az ilyen kormányzó jogköre azonos azzal, ami a jog szerint az egyházmegyei kormányzót illeti (414. k.).

1119 Ha a szék akadályoztatásának egy különleges esete áll elő, nevezetesen, ha egyházi büntetés tiltja el (vö. 1331. k. 1. §, 1333. k. 1. §) a megyéspüspököt feladata gyakorlásától, akkor a metropolitának, illetve ha nincs metropolita, vagy ő esett büntetésbe, a püspöki[126] kinevezés szerint rangidős szuffragáneusnak a kötelessége, hogy az esetet a Szentszéknek jelentse s rendelkezését kérje (415. k.). A Szentszékhez azért kell ilyenkor fordulni, mert a püspök felfüggesztődése esetén az általános és püspöki helynökök sem gyakorolhatják hivatalukat, hacsak püspökké nincsenek szentelve (481. k. 1. §). Amíg a Szentszék nem intézkedik, a szerzők szerint a szék akadályoztatásáról szóló általános szabályokat kell alkalmazni[127].

1120 Kérdés, hogy a gyakorlatban mikor fordulhat elő ilyen eset. A püspökök büntető ügyei ugyanis, irányuljanak azok akár büntetés utólagos kiszabására, akár a már önmagától beállott büntetés kinyilvánítására, a római pápának vannak fenntartva (1405. k. 1. § 3). Aligha képzelhető el tehát olyan eset, amikor a Szentszék a büntetésről később értesül, mint a helybeliek. Esetleg akkor lehet ilyenről szó, ha egy püspök szentszéki engedély nélkül nyilvánosan püspököt szentel, s így önmagától beállott büntetése már a kinyilvánítása előtt is közismert (vö. 1352. k. 2. §). Ám még ilyenkor is nagy kérdés, mennyire lehet közismert az illető tettének súlyos beszámíthatósága.

2. A PÜSPÖKI SZÉK MEGÜRESEDÉSE

1121 Mint említettük, a püspöki szék a megyéspüspök halálával vagy hivatalvesztésével (lásd fent -- 44. §. 4) üresedik meg (416. k.).

1122 Üresedés idején az egyházmegye ideiglenes vezetése a fő jogi probléma. Ha az üresedés elhalálozás útján történik, akkor a nehézséget az okozza, hogy erről a tényről az illetékesek nem feltétlenül értesülnek azonnal. Mindenesetre a püspök haláláról a segédpüspök vagy ennek hiányában a tanácsosi testület köteles mielőbb értesíteni az Apostoli Szentszéknek (422. k.). Az általános helynök, illetve püspöki helynök az üresedéssel automatikusan elveszíti hivatalát (481. k. 1. §). Mégis a CIC a jogbiztonság kedvéért úgy rendelkezik, hogy érvényesek mindazok az intézkedéseik, amelyeket a megyéspüspök haláláról való

biztos értesülés előtt hoztak. Ugyanígy érvényesek a megyéspüspöknek, valamint általános és püspöki helynökeinek azok a cselekményei, amelyeket a püspöki szék megüresedését okozó pápai intézkedésről való biztos értesülés előtt hoztak (417. k.).

1123 Áthelyezéssel keletkezett széküresedéskor sajátos szabályok érvényesülnek. A szék akkor üresedik meg, amikor a püspök az új egyházmegyéjét birtokba vette. Erre viszont az áthelyezésről való biztos értesüléstől számított két hónapon belül köteles. Az értesülés és az új hivatal birtokbavétele közötti időben régi egyházmegyéjét korlátozottabb jogkörrel vezeti: jogai és kötelességei azonosak az egyházmegyei kormányzóéval. Viszont részesül korábbi teljes jövedelmében. Ebben az átmeneti időben az általános és a püspöki helynökök hatalma már megszűnik (418. k.). Az egyházmegye ideiglenes vezetése két szakaszra oszlik:

1124 1) A szék megüresedéséről való biztos értesüléstől az egyházmegyei kormányzó kijelöléséig csak rövid időnek szabad eltelnie. Ebben a szakaszban az egyházmegye vezetése a legrégebben püspökké kinevezett[128] segédpüspökre száll. Ha segédpüspök nincsen, és a Szentszék másként nem rendelkezett, akkor a kormányzat a tanácsosok testületére hárul. Ennek feladatait egyes egyházmegyékben -- hazánkban azonban már nem -- külön rendelkezés alapján ma is a káptalan tölti be. Aki ilyen ideiglenes jelleggel átveszi a kormányzást, annak azonnal össze kell hívnia azt a testületet, mely az egyházmegyei kormányzó megválasztására jogosult (419. k.). Egyébként ez az ideiglenes vezető olyan jogkörrel rendelkezik, mint ami az általános helynököt illeti (426. k.). Természetesen vonatkoznak rá a 428. k. korlátozásai.

1125 2) Az egyházmegyei kormányzó (administrator dioecesanus) működésének ideje az egyházmegye ideiglenes vezetésének második -- hosszabb -- szakasza. A fent említett testületnek (tanácsosok testülete, illetve néhol a káptalan) a széküresedésről való biztos értesüléstől számított nyolc napon belül meg kell választania az egyházmegyei kormányzót. Ha erre bármi okból nem kerül sor, a kormányzó kijelölése a metropolitára száll, vagy annak hiányában a legrégebben püspökké kinevezett szuffragáneusra (421. k.).

1126 A régi egyházjogban az egyházmegyei kormányzó tisztségének a káptalani helynök feladatköre felelt meg. Mivel azonban ma már ez a választás nem feltétlenül a káptalan dolga, s mivel a megválasztásig terjedő időben sem a káptalanra száll az ideiglenes kormányzás, az elnevezés megváltozott.

1127 Az olyan egyházmegyékben, amelyek nem tartoznak egyetlen egyháztartományhoz sem, vagy olyan érseki egyházmegyékben, ahol nincsenek szuffragáneus püspökségek, a kormányzó választásának elmaradása esetén megoldatlan kérdésnek látszik, hogy kire száll a kinevezés joga. Az 1917-es CIC 432. k. 2. §-a, mely a hatályos 421. k. 2. §-ának forrását képezi, még magyarázható volt az 1917-es CIC 285.

kánonjának fényében, mely arról szólt, hogy a szuffragáneus nélküli érsek a Szentszék jóváhagyásával olyan szomszédos metropolitát tartozik választani, akinek tartományi zsinatán részt vesz. Ezért a szerzők szerint a kinevezés joga erre a metropolitára háramlott[129].

1128 A kormányzó kijelölésének joga akkor is a metropolitára, illetve a rangidős szuffragáneusra száll, ha tartottak ugyan választást, de olyan jelöltet választottak, aki híjával van az érvényes választáshoz szükséges tulajdonságoknak (425. k. 3. §). Ha a választás nem a személy alkalmatlansága miatt, hanem formai okból volt érvénytelen, akkor a régi irodalom épp a gyakori jogbizonytalanság miatt különféle eseteket különböztetett meg[130].

1129 Az egyházmegyei kormányzó hivatalát elnyeri, ha választását elfogadja. Ez a választás megerősítésre nem szorul (427. k. 2. §). Csak egyetlen egyházmegyei kormányzó választható, különben a választás érvénytelen (463. k. 1. §). Ha az egyházmegyei vagyonkezelőt választják kormányzóvá, helyére a gazdasági tanácsnak ideiglenesen más vagyonkezelőt kell választania (423. k. 2. §). A választás módja az általános szabályokhoz igazodik (424. k., vö. 165--178. k.). Az egyházmegyei kormányzói tisztségre való alkalmasság érvényességi feltétele, hogy a jelölt: pap legyen, legalább harmincöt éves legyen, és az adott püspöki székre még ne legyen megválasztva, nevezve vagy bemutatva (425. k. 1. §). A megengedettséghez szükséges az is, hogy a jelölt a katolikus tanítás szempontjából és okosság tekintetében is kiváló legyen (425. k. 2. §).

1130 Az egyházmegyei kormányzó jogai és kötelességei (vö. pl. 429. k., 388. k.) olyanok, mint a megyéspüspöké, kivéve azokat a dolgokat, melyek természetüknél fogva vagy a jog szerint nem illetik (427. k. 1. §). Általános korlátozást jelent az az elv, hogy széküresedés idején semmi újításnak nem szabad történnie (428. k. 1. §). Sajátos kötelessége az egyházmegyei kormányzónak, hogy megválasztásáról a Szentszékkel mielőbb értesítse (422. k.).

1131 Az egyházmegyei kormányzó hivatalát elveszíti: a) az új püspök hivatalba lépésével; b) az Apostoli Szentszék elmozdító intézkedésével (de nem a választói testület visszahívásával!); c) a választásra illetékes testület előtt hiteles formában bemutatott lemondással, mely azonban elfogadásra nem szorul. Ha az egyházmegyei kormányzó hivatala elmozdítás, lemondás vagy halál útján üresedik meg, másik kormányzót kell választani (430. k.).

1132 Ebben az összefüggésben is egyenlő megítélés alá esik a megyéspüspökkel az apostoli kormányzó. Az egyházmegyei kormányzó ugyanis az ő hivatalba lépésével is elveszíti tisztségét.

=====

=====

47. §. A RÉSZEGYHÁZAK CSOPORTJAI

1133 A II. Vatikáni Zsinat egyháztana középponti fogalomként kezeli a *communio*-t (pl. LG 13, 23). Az egyház egyetemes valósága a részegyházak közösségében áll fenn. Az egyházban nemcsak az egyes tagok és a püspökök vannak közösségben egymással, hanem a különböző részegyházak is. Ez a teológiai tény adja az egyes részegyházakból álló csoportok különleges értékét. Itt tehát nem csupán hagyományosan kialakult közigazgatási egységekről van szó, hanem ennek a közösségnek a történelmileg konkrét megvalósulásáról. Amint már a részegyházak fogalmának meghatározásakor említettük, ez a részegyházak közötti *communio* semmiképp sem azt jelenti, hogy az egyetemes egyház csupán a részegyházak valamiféle szövetsége volna. A *communio*-nak az alapvető éltetője éppen az, hogy a részegyházak az egyetlen egyetemes egyház képmásai, és közösségben vannak az egység láthatóan működő elvével, Szent Péter utódával.

1. AZ EGYHÁZTARTOMÁNY

1134 Az egyháztartományok szervezeti formája a Niceai Zsinat 4-6. kánonjában rögzített szabályokból kiindulva bontakozott ki előbb keleten, majd nyugaton is, követve a római birodalom tartományokra való beosztásának modelljét. A tartományi rendszer kiépítésének az egyházban -- mint Hans Erich Feine hangsúlyozza[131] -- valószínűleg a püspökválasztási jog terén fellépett zavarok és a zsinatokon szereplő kívülálló püspökök ténykedése lehettek a fő indítékai.

1135 A közös lelkipásztori tevékenység előmozdítására és a püspökök közti kapcsolat elősegítésére a szomszédos részegyházak területileg körülhatárolt egyháztartományokba (*provincia ecclesiastica*) szerveződnek (431. k. 1. §). A mai egyházjog általános elve az, hogy a tartomány területén belül minden részegyháznak (nem csupán a szoros értelemben vett egyházmegyéknek) az illető egyháztartományhoz kell tartoznia. Tartományon kívüli, ún. *exempt* egyházmegyék léte általában nem kívánatos (431. k. 2. §).

1136 Az egyháztartomány fölött a felsőbb egyházi hatóságokon kívül -- a jogban megjelölt vonatkozásokban -- a metropolita és a tartományi zsinat rendelkezik egyházkormányzati hatalommal (vö. 432. k. 1. §, 439. k. 2. §, 440. k., 442. k., 952. k. stb.).

1137 Egyháztartományt -- az érdekelt püspökök meghallgatásával -- csakis a legfőbb egyházi hatóság létesíthet. Ugyanez a hatóság az egyedüli illetékes a tartományok megváltoztatására és megszüntetésére is (431. k. 3. §). Az egyháztartomány magánál a jognál fogva jogi személy (432. k. 2. §).

2. A METROPOLITA

1138 Az egyháztartomány élén álló érseket metropolitának nevezzük. Az egyháztartományokon belül a pápa kijelöl vagy jóváhagy egy olyan

püspöki széket (egyházmegyét), amelyhez tartósan hozzá van kötve a metropolitai tisztség (435. k.). Az ilyen egyházmegyét főegyházmegyének (Archidioecesis) mondjuk. Hazánkban négy főegyházmegye van: az esztergomi, a kalocsai az egri és a veszprémi. A tartomány többi egyházmegyéjét szuffragáneos egyházmegyének hívjuk. Az élükön álló megyéspüspököt a metropolitához képest szuffragáneos püspöknek nevezzük.

1139 A metropolita jogállását a IV. századtól (tehát gyakorlatilag kezdettől) az jellemezte, hogy nem volt ugyan mindenben előjárója a tartomány püspökeinek, mégis bizonyos különleges jogokat élvezett, pl. a püspökválasztás megerősítése, a tartomány látogatása és bizonyos fokú felügyelete, a tartományi zsinat összehívása és a rajta való elnöklés az ő feladata volt[132].

1140 A metropolita jogai ma elég mérsékeltek[133]. Egy részük egyházkormányzati hatalommal jár, más részük inkább tiszteleti jellegű.

1141 A kormányzati hatalom terén az általános elv az, hogy a szuffragáneos egyházmegyékben a metropolitának csak arra van illetékessége, amit a jog kifejezetten megenged a számára. Ez az elv azon a tényen alapszik, hogy a metropolitai hatalom vikáriusi (helyettesi) jellegű, vagyis az egyik megyéspüspök a másik fölött kormányzati hatalmat csak a legfőbb egyházi hatóság megbízásából gyakorolhat. A metropolita kormányzati jogosítványai az alárendelt egyházmegyékben a következők:

1142 1) Felügyelet a hit és az egyházfegyelem terén. A tapasztalt visszaéléseket a metropolita általában maga nem korrigálhatja, hanem értesítenie kell ezekről a római pápát (436. k. 1. § 1).

1143 2) Kánoni látogatás végzése. Erre a metropolita a szuffragáneos egyházmegyében akkor jogosult, ha ezt annak főpásztora elmulasztotta. Ám ilyenkor is szüksége van a Szentszék előzetes jóváhagyására (436. k. 1. § 2).

1144 3) Egyházmegyei kormányzó kijelölése. Ez a feladat a metropolitát a 421. k. 2. §-a és a 425. k. 3. §-a szerint terheli.

1145 4) A Szentszéktől kapott különleges feladatok és hatalmak. Ilyeneket a metropolita indokolt esetben szokott csak elnyerni. Tartalmukat a részleges jog határozza meg (436. k. 2. §).

A metropolita tiszteleti jogai jobbadán liturgikus jellegűek:

1146 1) A főpapi funkciók végzésére a metropolita tartománya minden templomában jogosult, mégpedig olyan ünnepélyességgel, mint a megyéspüspök a saját egyházmegyéjében. A tartományban lévő székesegyházakban a metropolita ilyen ünnepi szertartást akkor végez megengedetten, ha előtte értesíti a helyi megyéspüspököt (426. k. 3. §).

1147 2) A pallium elnyerése és viselése kapcsán a metropolitának kötelességei és jogai egyaránt vannak.

1148 500 körül jelennek meg az első emlékek arról, hogy a pápa bizonyos kiemelkedő püspököknek palliumot adományoz[134]. A klasszikus kánonjogban bőséges kazuisztika alakult ki arról, hogy milyen jogkövetkezményekkel jár, ha egy érsek nem kéri kellő időn belül a pápától ezt a hatalmát és függőségét szimbolizáló jelvényt. Mai alakjában a pallium kb. háromujjnyi széles gyapjúszalag, mely a nyak körül bő, gallérszerű kört alkotva helyezkedik el. Színe fehér, négy fekete kereszt díszíti. Elöl és hátul középen egy-egy rövid függelék járul hozzá, melyet további egy-egy kereszt ékesít. A palliumok átadásuk előtt Szent Péter sírján nyugszanak, így tágabb értelemben ereklye jellegük is van.

1149 Ma a pallium azt a hatalmat jelöli, amivel a jog a római egyházzal közösségben lévő metropolitát tartományában felruházza (437. k. 1. §). A metropolita püspökké szentelése, vagy ha már fel volt szentelve kinevezése után három hónapon belül köteles a pápától személyesen vagy képviselő útján kérni a palliumot (uo.). Ezt a megkülönböztető díszet a metropolita tartományának minden templomában használhatja a liturgikus törvények szerint, tartományán kívül viszont még a helyi megyéspüspök hozzájárulásával sem (437. k. 2. §). Ha a metropolitát másik metropolitai székre helyezik át, új palliumra van szüksége (437. k. 3. §).

3. AZ EGYHÁZI RÉGIÓ

1150 Az egyházi régió fogalma zsinati eredetű (CD 41). Jelentése a Codex előkészítése során több változáson ment keresztül (vö. Comm 12, 1980, 253). Eleinte úgy tervezték, hogy az egy püspöki konferencia alá tartozó tartományok összessége fogja a régiót jelenteni. A hatályos CIC azonban régió a szomszédos tartományoknak egy országos szintnél kisebb összességét érti (433. k. 1. §). A régió létesítése nem kötelező. Indokolt esetben a püspöki konferencia javaslatára a Szentszék alapíthatja meg. Nem is szükségképpen jogi személy, de a Szentszék személyiséggel is felruházhatja (433. k. 1--2. §).

1151 A régió püspökeinek külön gyűlése nem püspöki konferencia a szó szoros értelmében (vö. 434. k.). E gyűlés feladata az adott régióban az együttműködés és a közös lelkipásztori tevékenység előmozdítása. A püspöki konferenciák jogai azonban ezt a gyűlést nem illetik meg, kivéve ha a Szentszék e jogok valamelyikével a regionális konferenciát is külön felruházza (uo.)[135].

4. A PATRIARCHÁTUS ÉS A PRIMÁCIA A LATIN EGYHÁZBAN

1152 A pátriárka és a primás az egyetemes latin egyházjog szerint a tiszteletbeli elsőbbségen kívül semmilyen kormányzati hatalommal nem

rendelkezik, kivéve ha egyesek esetében ezt pápai kiváltság vagy jóváhagyott jogszokás bizonyítja (438. k.). A törvénykönyv általános elvéből az következik, hogy aki azt állítja, hogy egy primás vagy egy nyugati pátriárka sajátos egyházkormányzati hatalommal rendelkezik, annak kell ezt bizonyítania.

1153 Ma tehát a pátriárka és a primás a metropolitánál magasabb címek, melyek a részegyházak egy tartományánál nagyobb csoportjának vezetői tisztségével legalább történelmi kapcsolatban vannak.

1154 Régen a latin kánonjogi szerzők megkülönböztettek nagyobb és kisebb pátriárkákat (patriarchae maiores et minores)[136]. A primások között történelmileg megkülönböztethetők antik közigazgatási tényre visszavezethető primáciák[137] és úgynevezett nemzeti primáciák, melyek a pszeudo-izidori dekretális gyűjtemény primácia-fogalmának elterjedése után megtért népek körében jelentek meg. A magyar primácia ez utóbbi csoportba tartozik.

1155 Az esztergomi érsek (Esztergom-budapesti érsek) által viselt „Magyarország primása” cím ősi pápai kiváltság és jogszokások alapján valódi kormányzati hatalommal is jár. A magyar primás meglévő egyházkormányzati hatalmáról szóló általános összefoglalások[138] szerint a primás nemzeti zsinatot hívhat össze és azon elnökölhet, a Szentszék és a magyar állam felé[139] a magyar katolikus egyházat képviseli, érseki bíróságán kívül külön harmadfokú rendes bírósága van (lásd alább 101. §. 5). Tiszteleti jogai közül az alábbiakat sorolják fel: az apostoli keresztet az egész országban mindenütt maga előtt vitetheti, a bíborosi jelvényeket bíborosi kinevezése előtt is viselheti.

1156 Korábban a magyar primás sajátos jogának tekintették azt is, hogy ő volt a püspöki konferencia mindenkor elnöke. Ez a helyzet a Szentszék kifejezett intézkedése folytán 1990-ben megszűnt, mert a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia ekkor jóváhagyott szabályzatának 23. cikkelye azt írja elő, hogy az elnököt választani kell (C Ep, decr., 1990. VIII. 6, Prot. N. 1422/64).

5. A RÉSZEGYHÁZAK CSOPORTJAI PÜSPÖKI KONFERENCIÁK SZERINT

1157 Noha a püspöki konferenciák „A részegyházak csoportjai” cím alatt szerepelnek a Codexben, meghatározásuk szerint püspökök és nem egyházmegyék csoportjai (447. k.; vö. alább). Azt az egységet pedig, melyre a püspöki konferencia hatásköre kiterjed, a CIC nem tárgyalja külön. Jogi személyiséget is a konferenciának (449. k. 2. §) és nem az érintett részegyházak összességéből álló egységnek tulajdonít.

1158 Mindezek ellenére kétségtelen, hogy az egyazon püspöki konferencia hatáskörébe tartozó részegyházak egy fajta -- bár jogi személyiség nélküli -- csoportot, jogközösséget alkotnak. Ugyanazok a püspökkari eredetű szabályok vonatkoznak rájuk. Püspökeik közös lelkipásztori

szempontok alapján irányítják őket. Közös testületi felettes hatóságuk lehet -- ha összehívják -- a plenáris zsinat is (439. k. 1. §).

1159 Hazánkban a világi jog szerint a „katolikus egyház” -- tudniillik a magyar katolikus egyház -- jogi személy.

6. SAJÁTJOGÚ EGYHÁZAK A KELETI EGYHÁZJOGBAN

1160 A CIC-ben sajátjogú rítus szerinti egyháznak nevezett nagyobb közösségre a Keleti Codex következetesen a sajátjogú egyház (Ecclesia sui iuris) kifejezést alkalmazza. Ezt az egységet úgy határozza meg, mint krisztushívők olyan csoportját, melyet a jog előírásai szerint hierarchia fog össze, és melyet a legfőbb egyházi hatóság kifejezetten vagy hallgatólagosan ilyennek ismer el (CCEO 27. k.). Ezek az „egyházak” többnyire több részegyházból tevődnek össze. Lehetnek pátriárkai egyházak (CCEO 55--150. k.), nagyérseki egyházak (CCEO 151--154. k.), metropolitai egyházak (CCEO 155--173. k.) és egyéb sajátjogú egyházak (CCEO 174--176. k.), aszerint, hogy élükön milyen rangú egyházi hatóság áll. Megjegyzendő, hogy a különböző sajátjogú egyházak jogi önállóságának mértéke az itt említett egyes típusok szerint eltérő.

48. §. A RÉSZLEGES ZSINATOK

1. A RÉSZLEGES ZSINATOK FOGALMA ÉS FAJAI

1161 A részleges zsinat (concilium particulare) püspökökből álló, valódi, de nem egyetemes zsinat. A CIC két fajtáját említi: a plenáris zsinatot (concilium plenary) és a tartományi zsinatot (concilium provinciale)[140].

1162 Főként a II. Vatikáni Zsinat után számos más -- többnyire országos -- egyházi gyűlést is tartottak, amelyek azonban nem voltak valódi zsinatok, hanem pasztorális zsinat, közös egyházmegyei zsinat, sajátos szinódus, szinodális folyamat, országos pasztorális kongresszus, stb. nevet viseltek. Általános jellemzőjük volt, hogy népes összejövetelként rendezték meg őket igen sok világi hívő részvételével. Hatáskörük nem lehetett olyan, mint a zsinatoké, hiszen törvényhozó hatalommal a megjelentek közül csak a püspökök rendelkeztek. A közös munka nyomán létrejött okmányok ezért általában nem is határozat, hanem inkább ajánlás jellegűek[141].

a. A plenáris zsinat

1163 A mai jogban a plenáris zsinat valamely püspöki konferenciához tartozó összes részegyházak számára szól (439. k. 1. §). Régen, a püspöki konferenciák általánosan kötelező intézménnyé válása előtt, a plenáris zsinat a primácia, illetve az adott ország püspökeit

egybegyűjtő (nemzeti) zsinatot, majd általában a több egyháztartományra szóló, de nem egyetemes zsinatot jelentette. Mivel ma a püspöki konferenciák többnyire országosak (vö. 447--448. k.), a plenáris zsinat ma is sokhelyütt a nemzeti zsinattal azonos. Összehívásának gyakoriságát a jog nem szabja meg.

b. A tartományi zsinat

1164 Az egy egyháztartományhoz tartozó részegyházak számára tartott zsinatot tartományi zsinatnak nevezzük (vö. 440. k. 1. §). A II. Vatikáni Zsinat óta az amúgy sem túl gyakori plenáris és tartományi zsinatokra a legutóbbi időkig egyáltalán nem került sor[142]. Rendszeres összehívását a mai jog már nem kívánja meg.

2. FELETTES HATÓSÁGUK

1165 A plenáris zsinat közvetlen felettes hatósága a püspöki konferencia. Magyarországon a nemzeti zsinat összehívásának és a rajta való elnöklésnek a joga ősi kiváltság alapján a prímást illeti[143] (vö. 4. k., 47. k., 73. k., 79. k.).

1166 A tartományi zsinat felettes hatósága a metropolita és a tartomány püspökei. Az egyes jogok terén a metropolita és a püspökök illetékességének viszonyát a CIC külön meghatározza.

3. A FELETTES HATÓSÁG JOGAI

1167 A zsinat összehívása plenáris zsinat esetén a püspöki konferencia feladata a Szentszék jóváhagyásával (441. k. 1, 439. k. 1. §). A tartományi zsinat összehívója a metropolita a szuffragáneus püspökök többségének beleegyezésével (442. k. 1. § 1). A metropolitai szék üresedésekor tartományi zsinatot nem szabad összehívni (440. k. 2. §).

1168 A zsinat színhelyének megválasztása plenáris zsinat esetén a püspöki konferencia területén belül magának a konferenciának, tartományi zsinat esetén az egyháztartomány területén belül a szuffragáneusok többségének beleegyezésével a metropolitának a joga (441. k. 2, 442. k. 1. § 2).

1169 A napirend és a tárgyalásra kerülő kérdések meghatározása, valamint a zsinat kezdetének és időtartamának kijelölése, a zsinat áthelyezése, elnapolása és felosztatása szintén a püspöki konferencia, illetve tartományi zsinat esetén a metropolita joga a szuffragáneusok többségének beleegyezésével (441. k. 4, 442. k. 1. § 3).

1170 A zsinaton való elnöklés plenáris zsinaton arra a megyéspüspökre hárul, akit a résztvevők közül a püspöki konferencia kiválaszt és a Szentszék megerősít (441. k. 3). A tartományi zsinaton a metropolita elnököl. Törvényes akadályoztatása esetén a szuffragáneus püspökök választanak maguk közül elnököt (442. k. 2. §).

4. A RÉSZTVEVŐK

A részleges zsinatok résztvevői különböző kategóriákra oszlanak:

1171 1) Meghívandók döntési joggal: a megyéspüspökök, a koadjutorok, a segédpüspökök, a területen a Szentszéktől vagy a püspöki konferenciától kapott sajátos feladatot betöltő egyéb címzetes püspökök (443. k. 1. §).

1172 2) Meghívhatók döntési joggal: a területen tartózkodó egyéb címzetes vagy kiérdemesült püspökök (443. k. 2. §).

1173 3) Meghívandók tanácsadói joggal: a terület általános és püspöki helynökei; a szerzetes intézmények és az apostoli élet társaságai nagyobb előjárói közül annyian, amennyit a püspöki konferencia vagy a tartomány püspökei meghatároznak (őket az illető területen székházzal rendelkező intézmények és társaságok összes nagyobb előjárói választják meg); az illető területen székhellyel rendelkező egyházi és katolikus egyetemek rektorai, valamint a teológiai és kánonjogi karok dékánjai; a nagyszemináriumok rektorai közül egyesek, akiknek számát ugyanúgy határozzák meg, mint a szerzetes előjárókét, személyét pedig az összes rektorok választják ki maguk közül. A tartományi zsinatokra ezen kívül a pápi szenátusok és pasztorális tanácsok, valamint a székeskáptalanok két-két testületileg kiválasztott tagját is meg kell hívni tanácsadói joggal (443. k. 3. §, 5. §).

1174 4) Meghívhatók tanácsadói joggal: papok és más krisztushívők. Az ő számuk nem haladhatja meg a fentebb felsorolt tagok közül a káptalani, szenátusi és pasztorális tanácsi küldöttek levonásával fennmaradó szám felét (443. k. 4. §).

1175 5) Vendégek: plenáris zsinatra a püspöki konferencia, tartományi zsinatra a metropolita és a szuffragáneusok megítélése szerint vendégként másokat is meg lehet hívni (443. k. 6. §). A vendégeknek természetesen még tanácsadói szavazati joguk sincs.

1176 Akiket a részleges zsinatra összehívtak, kötelesek megjelenni, hacsak megfelelő akadály vissza nem tartja őket. Ez esetben kötelesek erről értesíteni a zsinat elnökét (444. k. 1. §). Akiket a részleges zsinatra döntési szavazati joggal meghívtak, de akadályoztatás miatt nem tudnak megjelenni, képviselőt küldhetnek. Ez utóbbi viszont csak tanácsadói szavazati joggal rendelkezik (444. k. 2. §).

5. A RÉSZLEGES ZSINATOK HATALMA

1177 A részleges zsinatoknak valódi egyházkormányzati hatalmuk van[144], mégpedig elsősorban törvényhozói hatalmuk. Így az egyetemes egyházjogot tiszteletben tartva rendelkezhetnek mindarról, ami számukra a hit erősödésére, a közös lelkipásztori tevékenység szabályozására, az

erkölcsök irányítására és a közös egyházi fegyelem kialakítására és védelmére alkalmasnak tűnik (445. k.). A zsinatok határozatait csak akkor hirdethetők ki, ha a Szentszék felülvizsgálta őket. Az összes iratok felterjesztéséről a Szentszékhez a zsinat feloszlása után az elnöknek kell gondoskodnia (446. k.).

1178 Régen a tartományi zsinatok bírói tevékenységet is folytattak. Bár elvileg ilyen hatalmukat nem vitathatjuk, azok a nagyobb ügyek, amelyek az egyes püspökök, illetve a metropolita illetékességét meghaladják, ma többnyire a Szentszékre tartoznak. Pl. püspökök bűnügyeiben csak a pápa illetékes (1405. k. 1. § 3). A metropolita ítélete ellen pedig a tartomány püspökeinek gyűléséhez nem lehet fellebbezni.

=====

49. §. A PÜSPÖKI KONFERENCIÁK

1. A PÜSPÖKI KONFERENCIÁK FOGALMA ÉS TAGJAI

1179 Már a XIX. században is, a XX. században pedig különösen gyakorivá és jelentőssé váltak azok a zsinatok nem számító gyűlések, melyeken egy-egy ország püspökei az egyházkormányzat bizonyos gyakorlati kérdéseit vitatták meg. A II. Vatikáni Zsinat a korábbiaktól jogi szempontból eltérő intézményként mutatja be a püspöki konferenciákat. Az egész latin egyházban kötelező állandó testületekként írja elő őket (CD 38). Tehát nem csupán alkalmi gyűlések, hanem akkor is fennállnak, amikor éppen nem üléseznek. Tipikus formájukban egy-egy ország összes részegyházainak főpásztorait foglalják magukban. Rendeltetésük a püspökök egyes lelkipásztori feladatainak közös gyakorlása a területükön élő keresztények javára (447. k.).

1180 Noha az általános szabály az, hogy a püspöki konferenciának országosnak kell lennie, ha az Apostoli Szentszék az érdekelt megyéspüspökök meghallgatásával jónak látja, létesíthető püspöki konferencia ennél nagyobb vagy kisebb terület számára is. Az ilyen konferencia jogkörét a Szentszéktől adott külön szabályok határozzák meg (448. k. 2. §).

1181 Az Egyházi Törvénykönyv a zsinat határozatának megfelelően rögzíti a püspöki konferenciák mivoltát, összetételét, feladatkörét (447--448. k.). Leszögezi, hogy a törvényesen létesített püspöki konferencia az Egyházban jogi személynek számít (449. k. 2. §). Ebből persze az is következik, hogy hacsak a jog kivételt nem tesz, érvényesek rá a jogi személyekről szóló általános előírások (113--123. k.).

1182 A püspöki konferenciához mindig hozzá tartoznak az illető terület összes megyéspüspökei és azok, akik a jogban velük egyenlő megítélés alá esnek, továbbá -- korlátozottabb jogokkal -- a koadjutor püspökök, a segédpüspökök és azok a többi címzetes püspökök, akik az adott területen az Apostoli Szentszéktől vagy a püspöki konferenciától rájuk

bízott különleges feladatot töltenek be. Meghívhatók más rítusú ordináriusok is, nekik azonban csak akkor van döntési szavazati joguk, ha a püspöki konferencia szabályzata így rendelkezik (450. k. 1. §)[145]. A többi címzetes püspökök (pl. funkció nélküli nyugdíjasok, menekültek), valamint a római pápa követé a jog szerint nem tagjai a konferenciának (450. k. 2. §). Természetesen egyes ülésekre ôk is meghívhatók, sôt a pápai követ meghívását a jog elô is írja (MP, *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*, 1969. VI. 24, nr. VIII, 2: AAS 61, 1969, 482). A kiérdemesült püspökök meghívását (döntési szavazati jog nélkül) az Apostolos suos kezdetû motu proprio kifejezetten ajánlja (1998. V. 21, Nr. 17: AAS 90, 1998, 653).

1183 Minden püspöki konferenciának saját maga által összeállított, de az Apostoli Szentszéktôl felülvizsgált szabályzata kell, hogy legyen. Ebben többek között szabályozni kell a konferencia alapvetô szerveinek felépítését és mûködését (451--452. k.). Ezeket a szabályzatokat a Szentszéktôl kiadott általános minta szerint kell összeállítani (SC *Consist. Archetypon Statuti Conferentie Episcoporum: Per 57*, 1968, 227--230).[146]

1184 A püspöki konferenciáknak választott elnöke[147] kell, hogy legyen, akit törvényes akadályoztatás esetén a szabályzat szerint meghatározott helyettes pótol. Ugyancsak a szabályzat intézkedik a titkár kijelölésének módjáról (452. k. 1. §). A püspöki konferenciának állandó tanácsa (*consilium permanens*) is kell, hogy legyen. Ez a szerv az ülések közti idôben lát el operatív és végrehajtó feladatot (*Archetypon art. 18--20*). Élén a konferencia elnöke áll (*uo. art. 19*; 452. k. 2. §). A konferenciának legalább évente egyszer, valamint ha a szabályzat vagy a körülmények megkívánják, teljes ülést (*conventus plenarius*) kell tartania (453. k.). A teljes ülésen magánál a jognál fogva döntési szavazati joguk van a megyéspüspököknek, a velük egyenlô jogi elbírálás alá esôknek és a koadjutoroknak. A többieknek a konferencia szabályzata szerint lehet döntési vagy tanácsadói szavazatuk, kivéve a szabályzat elkészítésérôl vagy megváltoztatásáról való szavazást, mert abban döntési joguk nem lehet (454. k.).

2. A PÜSPÖKI KONFERENCIÁK JELLEGE

1185 A püspöki konferenciák tisztán egyházjogi eredetû intézmények. Ebben alapvetôen különböznek a pápaságtól és a megyéspüspöki tisztségtôl, amelyek -- legalábbis hivatásuk lényegét tekintve -- teológiai okból szükségszerû, ún. „isten jog” alapján fennálló szerkezeti elemei Isten népe közösségének. A püspöki konferenciákat viszont eleinte a részleges, késôbb mai formájukban az egyetemes egyházjog hívta létre a püspökök lelkipásztori munkájának megkönnyítésére az adott kor feltételei között. Ezt a teológiai különbséget a püspöki konferenciák és a pápaság, a megyéspüspökség, valamint a püspökök testülete között igen neves teológusok -- pl. Henri de Lubac, Joseph Ratzinger, Jérôme Hamer bíborosok -- hangsúlyozták. Ugyanezt az álláspontot képviselte a Nemzetközi Teológiai Bizottság

1985-ben kiadott okmánya is, mely ehhez hozzáfűzi, hogy a püspöki konferenciák ténykedése nem nevezhető a szó szoros értelmében kollegiálisnak, vagyis a püspökök testületét képviselőnek, hiszen a kollegialitás szót a zsinat sem használta ebben a vonatkozásban[148]. A püspöki konferenciák teológiai és jogi természetéről, valamint hittani megnyilatkozásairól II. János Pál pápa 1998. V. 21-én kelt, Apostolos suos kezdetű motu propriójában ad összefoglaló tanítást és rendelkezéseket (AAS 90, 1998, 641--658).[149]

1186 Másrészről II. János Pál pápa -- hasonlóan megválasztása előtti szinódusi megnyilatkozásaihoz[150] -- Redemptor Hominis kezdetű enciklikájában (1979. III. 4: AAS 71, 1979, 257--324, nr. 5) kifejti, hogy a püspöki konferencia azon formák egyike, melyek a kollegialitást jelzik.

1187 Az 1985-ös rendkívüli püspöki szinódus záróokmánya[151] rámutat arra, hogy a kollegialitás teológiájának alapját a communio-ekkleziológia képezi, mely szerint: „A részegyházak az egyetemes Egyház képmásai: bennük és belőlük valósul meg az egy és egyetlen katolikus Egyház. Így az egyes püspökökben saját egyházuk, valamennyiükben pedig -- a pápával együtt -- az egész Egyház mutatkozik meg a béke, a szeretet és az egység kötelékében" (LG 23a). Ehhez a szinódusi okmány hozzáfűzi, hogy a püspöki konferenciák, bár nem hordozói a szoros értelemben vett kollegiális cselekvésnek, valamiképpen mégis jelei, részleges megvalósítási formái a püspökök kollegialitásának. Az okmány álláspontját Walter Kasper úgy jellemzi, hogy szerinte a püspöki konferenciák egyházi jogi intézmények, de isteni jogi alapon állnak[152].

1188 Ez kánonjogilag annyit jelent, hogy teológiailag szükséges funkciókra szolgáló, de a történelmi szükségleteknek megfelelően tisztán egyházi jog által létesített (és az illetékes egyházi hatóság által megszüntethető) intézményes formáról van szó.

1189 A Püspöki Kongregáció II. János Pál pápa indítására az Apostoli Szentszék más hatóságaival együttműködve 1988 januárjában tervezetet küldött a világ összes püspöki konferenciáinak a püspöki konferenciák teológiai és jogi státuszának kérdéséről. Ebben különleges hangsúlyt kap, hogy a püspöki konferencia inkább gyakorlati, operatív, pasztorális célra hivatott, hogy a kollegialitást csak analóg értelemben fejezi ki. A püspöki konferenciák teológiai értékéről és jogi természetéről, viszonyokról a kollegialitás eszményéhez, kormányzati hatalmukról és tanítóhivatali szerepükről átfogó tanítást és rendelkezéseket tartalmaz II. János Pál pápa 1998. V. 21-én kiadott, Apostolos suos kezdetű motu propriója (AAS 90, 1998, 641--658).

1190 Mindezek alapján egyértelműnek látszik, hogy a püspöki konferenciák a bennük résztvevő püspökök küldetésének alapvetően kollegiális jellegét is tükrözik. Ez azonban -- mint többekkel együtt Juan Ignacio Arrieta[153] méltán hangsúlyozza -- egyrészt semmiképp sem

jelenti azt, hogy a püspöki konferenciák feladatának és hatáskörének bármi köze is lenne a püspökök testülete világegyházra szóló legfőbb hatalmához, másrészt úgy sem értelmezhető, mintha a püspöki konferenciák keretében az egyes püspökök kollegiális küldetésének csupán érzelmi, minden jogi vonatkozás nélküli megvalósulásáról lenne szó.

1191 A püspöki konferencia tehát a püspökök testületének, mint olyannak nem szerve, nem részlege. Nem is tartoznak hozzá szükségképpen a területen élő és a katolikus egyház teljes közösségében lévő összes felszentelt püspökök. A konferenciában való tagság nem automatikus következménye a püspökszentelésnek. Sajátos és született jogon a megyéspüspökök és a velük jogilag egyenlő elbírálás alá eső -- bár esetleg püspökké nem szentelt -- személyek tagjai a konferenciának (448. k. 1. §). A tagság tehát elsősorban a kánoni küldetéssel kapott lelkipásztori feladatkörből fakad.

1192 Ezt emeli ki a Pápai Törvénymagyarázó Tanács 1989. március 15-én közzétett (AAS 81, 1989, 388) válasza, mely leszögezi, hogy segédpüspök püspöki konferencia elnöke vagy elnökhelyettese nem lehet. Indoklásul Rosalio Castillo Lara bíboros, a Tanács elnöke megjegyzi, hogy az elnöki tisztség a konferencia természeténél fogva feltételezi, hogy betöltője teljes jogú tagja a konferenciának [154].

1193 Úgy tűnik, a püspöki konferenciák keretében végső soron a püspöki rend kollegiális mivoltának az a jogi vonatkozása, hogy a tagoknak az ott egy vagy több püspöktársuktól kapott tanácsokban fel kell ismerniük a többiek valódi jogának és köteletségének, az egyházmegyéjük határain túllépő felelősségnek a gyakorlását. Ezeknek a tanácsoknak azonban rendes körülmények között nincsen kötelező erejük, viszont jogi oldala is van annak a köteletségnek, hogy a kapott tanácsokat ki-kik komolyan mérlegelje. Ennek a lényegi jogi kötelezettségnek tételes egyházzogi konkretizálása található pl. az egyes püspöki konferenciák szabályzatában a felszólalás, a tanácskozási jog részletes szabályaiban.

3. A PÜSPÖKI KONFERENCIÁK HATÁSKÖRE

1194 A fentiekkel, úgy tűnik, teljes összhangban áll a Codex 455. kánonjának kijelentése a konferencia hatásköréről. Eszerint általános határozatokat csak olyan esetekben hozhat, amikor azt az egyetemes jog előírja, vagy az Apostoli Szentszék külön megbízása elrendeli. Ilyen határozatok csak teljes ülésen, a döntési szavazati joggal rendelkező tagok legalább kétharmadának szavazatával születhetnek. Kötelező erőt pedig csak akkor nyernek, ha az Apostoli Szentszék megvizsgálta, és kihirdették őket. Azok a témakörök, amelyekben a püspöki konferenciának a fenti módon általános szabályt kell vagy lehet alkotnia, főként magában az Egyházi Törvénykönyvben szerepelnek. E kérdések jelentős részéről a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 1992-ben rendelkezett. E szabályokat a Püspöki Kongregáció átvizsgálta és 1994. január 8-án

kihirdetésüket engedélyezte. A kihirdetésre 1994. május 31-i dátummal került sor (A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia kiegészítő szabályai az Egyházi Törvénykönyvhöz, Bp 1994; ET 1161--1170: II. Függelék)[155].

1195 Mindazokban az esetekben, amikor sem az egyetemes egyházjog, sem külön szentszéki intézkedés nem adott hatalmat a konferenciának, az egyes püspökök hatásköre érintetlen marad, s ahhoz, hogy az összes püspökök nevében érvényesen lehessen eljárni, minden egyes püspök beleegyezése szükséges (455. k. 4. §).

1196 Noha a CIC itt csak a valódi jogszabálynak számító általános határozatok (vö. 29. k.) meghozataláról szól, a végrehajtói egyházkormányzati hatalom gyakorlását megkívánó egyedi közigazgatási intézkedések kiadására is számos esetben felszólítja a konferenciát. Ilyen pl. az országos szintű hivatalos egyházi jogi személyek létesítése és megszüntetése (312. k. 1. § 2), ezek vezetőjének kinevezése vagy megerősítése (317. k. 1. §), a Szentírás kiadásának jóváhagyása, ökumenikus szentírásfordítás engedélyezése (825. k.) stb. Hogy ezekre az intézkedésekre, valamint az egyesek szerint bírói hatalom gyakorlásának számító, mások szerint inkább közigazgatási jellegű egyéb egyedi intézkedésekre (világi bírók kinevezésének engedélyezése: 1421. k. 2. §; társas bíróságra tartozó ügyek egyetlen klerikusra bízásának engedélyezése: 1425. k. 4. §; szentszéki engedéllyel regionális bíróság létrehozása és vezetése: 1439. k.) is érvényes-e a 455. kánonnak a szükséges többségről szóló előírása, azt sokan vitatják[156]. Inkább a jogi személyek cselekvésére vonatkozó általános szabályokat és a konferenciák saját szabályzatát tartják ilyenkor irányadónak (vö. 119. k.).

1197 Mindenesetre jellemző, hogy az újabban jóváhagyott püspöki konferenciai szabályzatok közt is vannak olyanok, melyek a „jogilag kötelező” és a „jogilag nem kötelező” döntések között tesznek csak különbséget a szükséges többség szempontjából. Ennek során az összes kötelező döntésekre alkalmazzák a 455. kánon követelményét[157]. A Német Püspöki Konferencia szabályzata a 455. kánon előírását alkalmazza az egyedi esetekre szóló döntésekre is, mégpedig mind a szükséges többséget illetően, mind pedig a tekintetben, hogy a konferencia ilyenek kiadására csak akkor illetékes, ha erre a jog vagy a Szentszék intézkedése felhatalmazza (Art. 8 [1] b; Art. 11 [1]: AKK 155, 1986, 145--146).

1198 Ez egyébként logikusan következik a 381. kánon 1. §-ának a zsinat tanítását (CD 8a) követő alapelvéből, mely kimondja, hogy a megyéspüspököt a rábízott egyházmegyében megilleti mindaz a hatalom, mely lelkipásztori feladatának gyakorlásához szükséges, kivéve azokban az ügyekben, melyeket a jog vagy a pápa határozata másnak tart fenn.

1199 Tehát a konferencián többségi alapon hozott döntés -- függetlenül attól, hogy a 455. kánon csak általános határozatokról beszél -- nem kötelezheti a kisebbségben maradt megyéspüspököt, ha nem olyan tárgyban

született, amit a jog vagy a pápa a püspöki konferencia hatáskörébe utalt.

1200 Mindez még nem oldja meg azt a problémát, hogy milyen értéke és jogosultsága van a püspöki konferencia keretében, de nem az egyes részegyházak számára, hanem magának a konferenciának a belső működésére nézve születő határozatoknak és főként a tanító vagy buzdító jellegű nyilatkozatoknak. Amennyiben ez utóbbiak hit és erkölcs terén tanítóhivatali tekintélyre tartanak igényt (hiszen épp ez indokolhatja kiadásukat), akkor rájuk is érvényesek az Apostolos suos kezdetű motu proprio kritériumai (lásd alább).

1201 Ez utóbbi típusú megnyilatkozásokról még ma is folynak bizonyos viták a szakértők között. Különösen azt vizsgálják, hogy van-e, illetve pontosan milyen értelemben van a püspöki konferenciának saját, az egyes püspökökétől különböző tanítóhivatali illetékessége, tanítói küldetése. A viták során egyre világosabbá válik, hogy a Krisztus tanítói feladatában, küldetésében való részesedés és az egyházban lévő hatalom viszonya további tisztázásra szorul. Ebben a tisztázásban jelentett nagy előrelépést az Apostolos suos kezdetű motu proprio, mely kimondja, hogy a konferenciák tanbeli nyilatkozatai akkor számítanak hiteles tanítóhivatali megnyilatkozásnak, ha a konferencia püspöktagjai egyhangúan fogadták el őket, vagy a teljes ülésen kétharmados többséget kaptak, majd az Apostoli Szentszék felülvizsgálta őket (IV, 1--2: AAS 90, 1998, 657).

1202 Mindenesetre a jelenlegi egyházjogban mind a hármass (tanítói, megszentelői, kormányzó) feladat, mind pedig az egyházkormányzati (és némileg a rendi) hatalom fogalma szerepet játszik. Annyi bizonyosnak látszik, hogy mind a jogalkotáshoz, mind a kötelező érvényű közigazgatási intézkedésekhez egyházkormányzati hatalomra van szükség (vö. 35. k.). Ezt pedig nem a püspökszentelés önmagában, hanem a felszentelésre mint alapra (vö. 129. k. 1. §) épülő kánoni küldetés adja meg (LG, Nota explicativa praevia 2). A jogilag kötelező erejű tanítóhivatali megnyilatkozások kiadásakor is működik az egyházkormányzati hatalom (vö. 753--754. k.)[158].

4. A PÜSPÖKI KONFERENCIÁK ÉS A SZENTSZÉK

1203 A hatályos egyházjog szerint a püspöki konferenciák sok szállal kapcsolódnak az Apostoli Szentszékhez, mely azoknak a szerveknek az összességét jelenti, melyek által a római pápa az egyetemes Egyház ügyeit intézni szokta (360--361. k.).

1204 Egyedül a legfőbb egyházi hatóság jogosult püspöki konferenciák létesítésére, megszüntetésére vagy megváltoztatására (449. k. 1. §). Az Apostoli Szentszékre tartozik a püspöki konferenciák szabályzatának felülvizsgálata (451. k.). A konferencia általános határozatai nem nyerhetnek kötelező erőt előzetes Szentszéki felülvizsgálat nélkül (455. k. 2. §). A püspöki konferencia, mint olyan, általános

határozatok hozatalára csak az egyetemes jog -- melyet a legfőbb egyházi hatóság, többnyire maga a pápa vagy a Szentszék valamely más szerve ad ki -- vagy a Szentszék külön megbízása által elrendelt esetekben jogosult (455. k. 1. §).

1205 Ez az előírás felveti a püspöki konferenciák hatalma természetének kérdését. Egyesek szerint saját rendes hatalma van, hiszen bizonyos hatalmi tevékenységek a jog alapján hivatali hatáskörébe tartoznak, melyet a maga nevében gyakorol, nem pedig a Szentszék nevében. Ennek jele lenne, hogy a Codex a konferenciákról nem a legfőbb egyházi hatóságról, hanem a részegyházakról és csoportjaikról szóló szakaszban tárgyal[159]. Mások azt vallják, hogy a hagyományos tanításnak megfelelően, csak a pápának és a megyéspüspököknek van saját rendes hatalmuk, a többi egyházkormányzati szervek pedig a hivatali hatáskörükbe tartozó dolgokban rendes, de helyettesi, az esetleg rájuk bízott egyéb ügyekben megbízotti hatalommal rendelkeznek. Ebben az összefüggésben némelyek a konferenciák hatalmát megbízottinak minősítik, mivel úgy találják, hogy a jog előbb és külön megalkotja a püspöki konferenciák intézményét, és logikailag és történelmileg később, nem az intézmény saját arculatának leírása során, hanem más helyeken elszórtan, továbbá egyedi intézkedésekkel bíz rá egyes hatalmi feladatokat. Ugyanakkor a püspöki konferencia sajátos hatáskörében, mikor intézkedése a kisebbségben maradt tagokat is kötelezi, azért járhat el, mert a pápa az illető jogkört a 381. k. 1. §-a szerint fenntartotta neki[160], vagy saját hatalmából részesítette e tekintetben[161]. Az állami szervekkel való kapcsolattartás során is különböző természetű püspökkari hatáskörök működnek. Csakis a jellegüknek megfelelő eljárással lehet legitim módon gyakorolni őket[162].

1206 Egyes fontos egyedi határozatok, döntések -- tehát nem a 455. kánonban szabályozott általános határozatok, melyek „felülvizsgálatot” kívánnak a Szentszék részéről -- szentszéki engedélyezésre, jóváhagyásra szorulnak. Ilyen szükséges pl. egyházmegyei szeminárium alapításához (237. k. 2. §), plenáris zsinat összehívásához (439. k. 1. §), országos hittankönyvek kiadásához (775. k. 2. §), másodfokú regionális bíróság létesítéséhez (1439. k. 1-2. §). Más egyedi határozatok érvényességéhez a CIC külön szentszéki jóváhagyást nem ír elő (pl. 312. k. 1. § 2, 320. k. 2. §, 346. k. 1. §, 775. k. 3. §).

1207 A Szentszéknek jelentést kell küldeni a konferencia teljes ülései után, mégpedig nem csupán akkor, ha azon szentszéki felülvizsgálatra szoruló határozatok születtek (456. k.). Ugyancsak a Szentszék megkérdezésére van szükség a konferenciák intézményes nemzetközi kezdeményezéseihez is (459. k. 2. §).

1208 Ezen a konkrét intézményes kapcsolatrendszeren túl a pápa és a püspöki konferenciák viszonyának van egy mélyebb teológiai alapja is. Mint láttuk a püspöki rend eredendően kollegiális jellegének gyökere

abban a tényben keresendő, hogy az Egyház hierarchikus közösség, s a püspököknek ilyen hierarchikus közösségben kell lenniük az Egyház fejével és tagjaival. Ez pedig nem pusztán érzelmeket jelent, hanem „szervezetszerű valóságot, ami jogi alakot követel, és ugyanakkor a szeretetet élteti” (LG, Nota explicativa praevia 2).

1209 Ennek megfelelően minden további nélkül gyakorolható hatalommal a püspökök csak a hierarchikus közösségből forrászó valamilyen kánoni küldetés erejében rendelkeznek. A püspöki konferenciákban való teljes jogú tagság alapja pedig, mint láttuk, éppen az egyházmegyék vagy a velük jogilag azonos elbírálás alá eső részegyházak (pl. területi apátságok) vezetésére szóló küldetés. Eszerint a püspöki konferencia olyan szerv, amely a hierarchikus közösség jobb működését segíti. Talán nem túlzás azt mondani, hogy épp ebből fakad kapcsolata a püspöki kollegialitással.

1210 Ez a kollegiális egység pedig „megmutatkozik az egyes püspököknek a részegyházakkal és az egyetemes Egyházzal való kapcsolataiban is. A római püspök mint Péter utóda örök és látható őselve és alapja az egységnek mind a püspökök, mind a hívők sokaságában. Az egyes püspök viszont a saját részegyházában ilyen látható őselve és alapja az egységnek” (LG 23a). A részegyházak mint az egyetemes Egyház képmásai (uo.), az egész Egyházat jelenítik meg (vö. CD 11).

5. A PÜSPÖKI KONFERENCIÁK KAPCSOLATAI EGYMÁSSAL

1211 A püspöki konferenciák egymás közti kapcsolatainak erősítését, főként szomszédos konferenciák esetében, a CIC előírja (459. k. 1. §). Ennek az együttműködésnek számos formája alakult ki. A két fő típus: az egyes konferenciák közti kapcsolatok (pl. képviselők küldése a szomszédos konferencia teljes üléseire, azonos nyelvterületen közös liturgikus kiadványok készítése, közös bizottságok egyes kérdések tanulmányozására vagy pasztorális problémák megoldására, közös tanácskozások, rendszeres találkozók), illetve a püspöki konferenciákból álló kontinentális szervezetek. Ilyen szervezetek pl. az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa (CCEE) és a Latin-amerikai Püspöki Tanács (CELAM)[163]. A püspöki konferenciák közti kapcsolatok erősítésére alakult konferenciaközi tanácsokat az Annuario Pontificio sorolja fel.

1212 A püspöki konferenciák közti ilyen intézményes, jogilag megalapított, saját szabályzattal rendelkező tanácsok működésére, illetve kialakítására vonatkozik a 459. k. 2. §-ának előírása, amely szerint a nemzetközi (konferenciaközi) tevékenységhez ki kell kérni a Szentszék véleményét[164].

=====

=====

50. §. AZ EGYHÁZMEGYEI ZSINAT

1213 A CIC az egyházmegyei zsinatról szóló kánonokat a részegyházak belső rendjéről szóló cím elején közli. Ezzel is felhívja a figyelmet a tágabb értelemben vett szinodalitás, a közös megbeszélések nyomán kibontakozó konszenzus alapvető jelentőségére a részegyházak életében.

1. FOGALMA ÉS SZEREPE

1214 Az egyházmegyei zsinat (synodus dioecisana) „a részegyház olyan kiválasztott papjainak és más krisztushívóinak gyűlése, akik az egész egyházmegyei közösség javára a megyéspüspöknek segítséget nyújtanak” (460. k.). Az egyházmegyei zsinaton a megyéspüspök egyházkormányzati feladatát ünnepélyes módon gyakorolja. Nem zsinat (concilium) ez a szó szoros értelmében, hanem csak gyűlés (synodus), mivel nem püspökökből áll. Az egyházmegyei zsinat tanácsadásra hivatott, tehát nem törvényhozó. Ezen a zsinaton az egyedüli törvényhozó a megyéspüspök (466. k.).

1215 Az egyházmegyei zsinat jellege miatt a concilium szó alkalmazásának kerülése már a IV. Lateráni Zsinaton megfigyelhető [165].

1216 Az Egyházi Törvénykönyvnek az egyházmegyei zsinatról szóló rendelkezései a Püspöki Kongregáció 1973. II. 22-én kiadott direktóriumához képest (Directorium de pastoralis ministerio episcoporum: Leges V, 6462--6539, nr. 163--165) szűkszavúnak tűnnek. Ennek magyarázata a törvénykönyv műfajában keresendő. A direktórium ugyanis, mint végrehajtási utasítás jellegű okmány (vö. 34. k.), az indoklások és részletes útmutatások nagyobb bőségét nyújthatja. Ezek az elemek a hatályos CIC alkalmazásához is hasznos irányelvek lehetnek. A megyéspüspök e direktórium 163. pontja szerint különösen az alábbiakra kell, hogy figyelmet fordítson: 1) az egyetemes egyház tanításának és fegyelmének alkalmazása az adott részegyház körülményei között; 2) a lelkipásztori munka rendjének és irányának meghatározása; 3) az esetleges tévedések és hibák kiigazítása; 4) a közös tevékenység és felelősség előmozdítása Isten népének építésében. Mindezeket a feladatokat az egyházmegyei zsinat jogszabályok előkészítésével, buzdítások megfogalmazásának elősegítésével szolgálhatja.

1217 A püspökök által kiadott egyházmegyei zsinati határozatok a részleges egyházjog fontos forrásai. E határozatok többnyire egyházmegyeenként és zsinatonként külön-külön kötetekben jelennek meg [166]. A II. Vatikáni Zsinat utáni egyházmegyei zsinatok közül sok lemondott a normatív szövegek megfogalmazásáról; az ilyen szövegek helyett vagy mellett gyakorivá váltak a spirituális és buzdító jellegű okmányok, számos helyen vallásos összejövetelek és megbeszélések több évig tartó sorozata készítette elő, vagy szinte helyettesítette az egyházmegyei zsinatot.

1218 II. János Pál pápa magyarországi látogatása során 1991. VIII. 20-án a Magyar Püspöki Konferencia tagjaihoz intézett beszédében (10. pont: A pápa szól hozzánk, Katolikus Szemle, Róma 1991, 74) kifejezett

buzdítást adott egyházmegyei zsinatok tartására. Ennek eleget téve az ország egyházmegyéiben egymás után indultak az egyházmegyei zsinatok. Ilyet tartottak az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyében (1994. VII. 3--9; dokumentumainak a főpásztor által közzétett kiadása: Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Zsinati Könyve, Budapest 1994), a Szeged-Csanádi Egyházmegyében (1995. VI. 18--24; dokumentumainak a főpásztor által közzétett kiadása: A Szeged-Csanádi Egyházmegye Zsinati Könyve, Szeged 1995), a Váci Egyházmegyében (1995. XI. 21--22; dokumentumainak a főpásztor által közzétett kiadása: A Váci Egyházmegye Zsinati Könyve, Vác [1996]), valamint 1996. folyamán a Veszprémi Főegyházmegyében (1996. VI. 28, kiadása: A Veszprémi Főegyházmegye Zsinati Könyve, Veszprém 1996), az Egri Főegyházmegyében (1996. X. 11; kiadása: Egri Főegyházmegye Zsinati Könyve, Eger 1997), a Szombathelyi Egyházmegyében (1998. VI. 16-20, kiadása: A Szombathelyi Egyházmegye Zsinati Könyve, Szombathely 2000), a Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegyében (1999. X. 25--28, kiadása: A Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegye Első Zsinata. Zsinati Dokumentumok, Debrecen 2000). A Székesfehérvári Egyházmegyében (1997. VI. 24--28, kiadása: A Székesfehérvári Egyházmegye Zsinati Könyve, Székesfehérvár 1998). Sajátos és kreatív megoldást választott a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye, amely több évre terjedő folyamat formájában tartotta egyházmegyei zsinatát. A munkaokmányt a főpásztor 1995. VI. 27-én tette közzé (A Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye szinódusának munkadokumentuma, Kecskemét 1995).

1219 Újabb hazai egyházmegyei zsinataink közös jellemzője, hogy az egyházi élet összes nagy témakörével foglalkoznak, valamint, hogy a témákról szóló munkák és dokumentumok teológiai megfontolásokkal kezdődnek, mégpedig elsősorban a II. Vatikáni Zsinat és az azt követő szentszéki dokumentumok alapján, a helyzetkép leírásával folytatódnak, végül ajánlásokkal és rendelkezésekkel záródnak.

2. MEGTARTÁSÁNAK IDEJE

1220 Szemben a régi egyházjoggal, mely szerint legalább tízévenként zsinatot kellett tartani (1917-es CIC 356. k.), a hatályos Codex nem ír elő meghatározott gyakoriságot az egyházmegyei zsinatok tartására, hanem a kérdést a megyéspüspök megítélésére bízta. A püspöknek, mielőtt erről döntene, meg kell hallgatnia a papi szenátus véleményét (461. k. 1. §). Ha egy püspök több egyházmegye gondját viseli, közös egyházmegyei zsinatot tarthat számukra (461. k. 2. §).

3. ÖSSZETÉTELE

1221 Az egyházmegyei zsinat, mint mondtuk, nem püspökök gyűlése. A régi Codex azt hangsúlyozta, hogy az egyházmegyei zsinat az egyházmegye papságának képviselőiből áll. Az új Egyházi Törvénykönyv szerint a zsinat résztvevői már nem csupán a papság soraiból kerülnek ki, hanem lehetnek világi krisztushívők is (vö. 460. k.). A résztvevők típusai a következők: a megyéspüspök, aki a zsinat összehívója és elnöke, a rendes tagok, akiknek meghívása kötelező, valamint a rendkívüli tagok,

akiket a püspök belátása szerint meghívhat. Meghívhat a püspök ezenkívül megfigyelőket is.

1222 A rendes tagok: 1) a koadjutor püspök és a segédpüspökök (de nem az egyházmegyében tartózkodó egyéb püspökök); 2) az általános helynökök, a bírósági helynök, s ha van, a többi püspöki helynök (de nem a helyettes helynökök); 3) a székesegyház összes valódi (s nem csupán tiszteletbeli) kanonokjai; 4) a papi szenátus összes tagjai; 5) olyan világi hívők és a megszentelt élet intézményeinek olyan tagjai, akiket a megyéspüspök által meghatározott módon és számban a pasztorális tanács választ, vagy ahol ilyen tanács nincs, a megyéspüspök által meghatározott módon jelölnek ki; 6) az egyházmegyei nagyszeminárium rektora; 7) az esperesek; 8) minden esperesi kerületből legalább egy pap, akit mindazok választanak, akik ott lelkipásztori szolgálatot teljesítenek; ugyanők kötelesek megválasztani ilyenkor egy másik papot is, aki a küldöttet akadályoztatása esetén helyettesíti; 9) az egyházmegyében házzal rendelkező szerzetes intézmények, illetve az apostoli élet ugyanilyen társaságai előjárói közül néhányan, akiknek számát és megválasztási módját a megyéspüspök határozza meg (463. k. 1. §).

1223 Úgy tűnik, nem számítanak a 8. pontban említett lelkipásztori szolgálatot teljesítő személyek közé azok a világiak, akik megbízás alapján valamilyen részvételre jogosultak a lelkipásztori szolgálatban, de nem lévén felszentelve, nem láthatják el annak egészét (vö. 230. k. 3. §). Mivel a 463. k. 1. § 8. száma az 1917-es CIC 358. k. 1. § 7. számának megfelelően beszél azokról, akik lelkipásztori szolgálatot teljesítenek, az itt említett választók csak klerikusok lehetnek (vö. 6. k. 2. §).

1224 Rendkívüli tagok azok, akiket a püspök belátása szerint hívhat meg. Lehetnek akár klerikusok, akár világiak. Lehetnek közöttük olyanok is, akik a megszentelt élet valamelyik intézményének tagjai (463. k. 2. §). Mind a rendes, mind a rendkívüli tagok jogosultak a megbeszélésen való felszólalásra és a tanácsadói jellegű szavazat leadására (465. k.).

1225 A megfigyelők, akiket a püspök, ha alkalmasnak tartja, más keresztény felekezetek lelkészei vagy hívei közül hívhat meg, nem rendelkeznek ezekkel a jogokkal (463. k. 3. §).

4. ELŐKÉSZÍTÉSE ÉS ÖSSZEHÍVÁSA

1226 Az egyházmegyei zsinat egybehívására egyedül a megyéspüspök jogosult (462. k. 1. §). A zsinat összehívása kapcsán kell rendelkezni a tagok és megfigyelők meghívásáról, s ennek keretében azoknak a tagoknak a kiválasztási módjáról, akik esetében ezt a törvénykönyv a megyéspüspökre bízta.

1227 Az összehívást követően -- sőt egyes helyeken távolabbi

előkészület gyanánt már az összehívás előtt -- szokott sor kerülni a zsinat formális előkészítésére. Ennek módját az egyetemes jog nem szabja meg, így a püspök szabadon dönthet róla. Minden esetre mind az 1917-es CIC 360. k. 1. §, mind az új Codex 1980-as szövegtervezete (384. k.: Comm 14, 1982, 211) szólt arról, hogy a püspök egy vagy több előkészítő bizottságot alakít. Ennek tagjai szakértelemmel rendelkező papok és világiak. Munkájuk eredményeképpen célszerű, ha olyan okmányok készülnek, melyeket a püspök előzetesen a résztvevők rendelkezésére bocsát[167].

5. LEFOLYÁSA

1228 Az egyetemes egyházjog csupán rövid utalásokat tartalmaz az egyházmegyei zsinat lefolyásának módjáról. Leszögezi, hogy az elnök tisztét a megyéspüspök tölti be, de ezt a feladatot egyes ülésekre (nem pedig a zsinat egészére nézve) rábízhatja az általános helynökre, vagy ha van ilyen az egyházmegyében, valamelyik püspöki helynökre (462. k. 2. §). A megyéspüspöknek joga van a zsinatot józan belátása szerint felfüggeszteni vagy felosztatni is (468. k. 1. §). Mivel a zsinat a püspököt segíti, a püspök döntheti el, hogy milyen kérdések kerüljenek megvitatásra az üléseken. Az előterjesztett kérdésekről azután a tagok kifejtetik véleményüket (465. k.).

1229 A tanácskozások eredményeként létrejövő záróokmány többféle úton készülhet. Lehetséges, hogy a megvitatott témákról dokumentum készül, amit a tagok egy ünnepélyes záróülés keretében megszavaznak. Az így megszavazott okmány azonban még nem hivatalos zsinati nyilatkozat vagy határozat. Akkor válik azzá, ha a megyéspüspök a szöveget mint ünnepélyes formában adott tanácsot változatlanul vagy módosításokkal magáévá teszi, aláírja és közrebocsátását elrendeli (466. k.). Előfordulhat azonban az is, hogy szavazás útján elfogadott dokumentum a záróülésen nem születik, esetleg ilyen szavazásra nem is kerül sor, hanem a püspök maga vonja le a szükséges következtetéseket a tanácskozások során elhangzottakból, s maga állítja össze a megfelelő nyilatkozatokat és határozatokat[168].

1230 Megjegyzendő, hogy a zsinati munka eredményének ezek a különböző feldolgozási és közlési lehetőségei jellegükben nagyon hasonlóak azokhoz a formákhoz, amelyekben a püspöki szinódus egyes üléseinek nyomán keletkezett dokumentumok napvilágot láttak[169].

1231 Az egyházmegyei zsinat végeztével a megyéspüspöknek közölnie kell az általa kiadott, illetve jóváhagyott nyilatkozatok és határozatok szövegét a metropolitával (hacsak nem ő maga a metropolita), valamint a püspöki konferenciával (467. k.). A Codex 1977-es és 1980-as szövegtervezete (Schema 1977, 279. k.; Schema 1980, 387. k.: Comm 14, 1982, 212) még tartalmazott olyan előírást, hogy ezeket a szövegeket mielőbb közölni kell a Szentszékkal, ám ez a követelmény a végleges változatból kimaradt, mert úgy tűnt, hogy egy ilyen rendelkezés túlzott centralizációhoz vezetne[170]. A püspöki konferenciával, illetve a

metropolitával való közlés csupán tájékoztató jellegű és a szomszédos részegyházak jobb együttműködését szolgálja. Nem jelenti viszont azt, hogy a nyilatkozatokat vagy a határozatokat a metropolitának vagy a püspöki konferenciának meg kellene vizsgálnia vagy jóvá kellene hagynia[171].

1232 Az egyházmegyei zsinatot a megyéspüspök józan belátása szerint felfüggesztheti vagy feloszthatja (468. k. 1. §). Ha pedig a püspöki szék megürül vagy akadályoztatva van, a zsinat automatikusan felfüggesztődik, míg a következő megyéspüspök annak folytatását határozatilag el nem rendeli, vagy megszüntét ki nem nyilvánítja (468. k. 2. §).

=====

51. §. AZ EGYHÁZMEGYEI HIVATAL ÉS VEZETÉSE

1. ÁLTALÁNOS TUDNIVALÓK

a. Fogalma

1233 Azoknak az személyeknek és intézményeknek az összességét, akik, illetve amelyek a püspököt az egész egyházmegye kormányzásában, főként a lelkipásztorkodás irányításában, a közigazgatásban és a bíraskodásban segítik, egyházmegyei hivatalnak (curia dioecesis) nevezzük (vö. 469. k.). A gyakorlatban e hivatal fő munkaterületei: a lelkipásztorkodás irányítása, a vagyonkezelés és a bíraskodás (vö. már CD 27; SC Ep, Directorium, 1973. II. 22: Leges V, 6462--6539, nr. 200).

b. A munkatársak kinevezése

1234 Az egyházmegyei hivatalban állandó szolgálatot teljesítő összes személyek kinevezése a megyéspüspök joga (470. k.). Ő az, akinek gondoskodnia kell az egész egyházmegye igazgatásával kapcsolatos ügyek kellő összehangolásáról Isten népének megfelelő szolgálata érdekében (473. k. 1--2. §).

c. A munkatársak általános kötelességei

1235 Akiket az egyházmegyei hivatalhoz állandó szolgálatra felvesznek, kötelesek a jog és a püspök által meghatározott módon és keretek között a hivatali titoktartásra. Ugyanők hivatalba lépésük alkalmával, ugyancsak a jog vagy a püspök által meghatározott módon, kötelesek ígéretet tenni feladatuk hűséges ellátására (471. k.). Ez az ígéret a bíróság személyzete esetében hivatali eskü kell, hogy legyen (1454. k.).

d. A tevékenység összehangolói

1236 Mivel némelyik egyházmegyében ez a hivatal igen sok munkatársat

foglalkoztat, a CIC kijelenti, hogy a megyéspüspök az általános és a püspöki helynökök tevékenységének összehangolására, ha ez hasznos, hivatalvezetőt (*Moderator curiae*) nevezhet ki, akinek papnak kell lennie. Feladata a püspök fennhatósága alatt összehangolni a közigazgatási ügyintézés, és gondoskodni arról, hogy a hivatal többi munkatársai szolgálatukat kellően teljesítsék (473. k. 2. §).

1237 A hivatalvezetőnek általános helynöknek kell lennie, hacsak a püspök indokoltnak nem ítéli, hogy ettől a szabálytól eltérjen (473. k. 3. §).

1238 A püspöki tanács (*consilium episcopale*) az általános helynökökből és a püspöki helynökökből áll. Célja a lelkipásztori tevékenység előmozdítása. Létesítése nem kötelező. A megyéspüspök szabad belátása szerint hozhatja létre (473. k. 4. §).

e. Az iratok

1239 Az egyházmegyei hivatalnak azokat az iratait, amelyekkel jogi hatást szándékoznak elérni, alá kell írnia annak az ordináriusnak (vö. 134. k. 1. §), aki kibocsátja őket. Ez az aláírás az érvényességhez szükséges. Alá kell írnia őket az irodaigazgatónak vagy a jegyzőnek is (474. k.). Ez utóbbi aláírás, mint a hitelesség biztosítója, kötelező, de ha hiányzik, ettől még az irat nem érvénytelen (vö. Comm 5, 1973, 226: „non quidem ad validitatem”).

2. AZ ÁLTALÁNOS HELYNÖKÖK ÉS A PÜSPÖKI HELYNÖKÖK

a. Hivataluk jellege

1240 Az általános helynök (*Vicarius generalis*) a püspököt az egész egyházmegye kormányzatában rendes hatalommal (*potestas ordinaria vicaria*) segítő pap (vö. 475. k. 1. §, 478. k. 1. §). Kinevezése kötelező. Több általános helynököt csak különös lelkipásztori szempontok (pl. az egyházmegye kiterjedése, lakóinak száma) alapján szabad kinevezni (475. k. 2. §).

1241 A püspöki helynök (*Vicarius episcopalis*) olyan pap, aki a személyek, a terület vagy az ügyek egy bizonyos része fölött azzal a rendes hatalommal rendelkezik, ami az egyetemes jogban az általános helynököt illeti (476. k.). A püspöki helynök kinevezése nem kötelező. A megyéspüspök több püspöki helynököt is állíthat (uo.).

1242 Az általános helynök tisztsége régi intézmény az egyházban. A püspöki helynök hivatala viszont a II. Vatikáni Zsinat kezdeményezésére (CD 27) alakult ki (MP, *Ecclesiae sanctae*, 1966. VIII. 6, nr. I, 14; AAS 58, 1966, 765--766; SC Ep., *Directorium, Ecclesiae imago*, 1973. II. 22, nr. 202; *Leges V*, 6528--6529).

b. Hivataluk elnyerése

1243 Az általános és a püspöki helynököt a megyéspüspök szabadon nevezi ki, s ugyanô szabadon el is mozdíthatja ôket. A püspöki helynököt -- tehát nem az általános helynököt --, hacsak nem segédpüspök, meghatározott időre kell kinevezni. Ennek az időtartamnak a kinevezô intézkedésben szerepelnie kell (477. k. 1. §).

1244 Az általános és püspöki helynöki hivatal elnyerésének feltételei: 1) a papság (ez a hivatal lényegénél fogva érvényességi feltétel; vö. 129. k. 1. §, 475. k.); 2) a betöltött harmincadik életév; 3) kánonjogi vagy teológiai doktorátus, licenciátus vagy legalább jártasság; 4) tanbeli kifogástalanság; 5) kellô személyes tulajdonságok (becsületesség, okosság, az ügyintézésben való jártasság) [478. k. 1. §]. Mindezek a feltételek csupán a megengedettséget érintik, kivéve a papságot, mely a helynöki kinevezés érvényességéhez szükséges [172].

1245 Nem szabad [173] általános vagy püspöki helynökké kinevezni a penitenciárius kanonokot (vö. 508. k.), hiszen a külsô és a belsô fórumon való intézkedések konfliktusba kerülhetnének, de nem szabad e tisztségekre olyat sem kinevezni, aki a püspöknek negyedfokú vagy annál közelebbi rokona (vö. 478. k. 2. §).

1246 Az 1917-es CIC 367. k. 3. §-a szükség esetét kivéve azt is tiltotta, hogy az általános helynök plébános vagy más lelkipásztori hivatalt viselô személy legyen. E tilalmat a CIC átdolgozása során magának a bizottság titkáranak a javaslatára szándékosan törölték (Comm 13, 1981, 119).

c. Hivataluk elvesztése

1247 Az általános helynök és a püspöki helynök hivatalát veszti: 1) lemondással; 2) megbízatása idejének lejártával (vö. 186. k.; ha meghatározott időre nevezték ki); 3) ha a megyéspüspök közli velük elmozdításukat; 4) ha a püspöki szék megüresedik, kivéve ha a helynök segédpüspöki rangban van (481. k. 1. §, vö. 409. k. 2. §). A megyéspüspök tisztségének felfüggesztése az általános és a püspöki helynök hatalmát is automatikusan felfüggeszti, kivéve ha ezek felszentelt püspökök (481. k. 2. §).

d. Köteleességeik és jogaik

1248 Az általános helynököt a végrehajtó hatalom terén azok a jogok illetik, amelyekkel maga a megyéspüspök rendelkezik, kivéve azoknak az intézkedéseknek a meghozatalát, amelyeket a püspök magának tartott fenn, vagy amelyekhez a jog különleges püspöki megbízást kíván (479. k. 1. §).

1249 A jog különleges püspöki megbízást kíván azokhoz a cselekményekhez, amelyekről a CIC azt mondja ki, hogy a megyéspüspök hatáskörébe tartoznak. Ezeket a helynök általános hivatali jogkörében

nem végezheti, viszont végezheti mindazt, ami a Codex szerint az ordinárius, illetve a helyi ordinárius feladata (vö. 134. k. 3. §, 381. k.)[174].

1250 A püspöki helynököt ugyanilyen hatalom illeti, de csak a területnek arra a részére, illetve az ügyeknek vagy személyeknek arra a csoportjára, amelynek számára kinevezték. Ám ebben a témakörben is ki van véve illetékessége alól mindaz, amit a püspök magának vagy az általános helynöknek tart fenn. Ugyancsak nem terjed ki hatalma arra, amihez a jog külön püspöki megbízást kíván (479. k. 2. §).

1251 Eltér a szerzők véleménye a tekintetben, hogy a püspöki helynök hatáskörébe eső ügyekben megmarad-e ezzel párhuzamosan az általános helynök illetékessége is[175]. Meggyőzőbbnek látszik azok álláspontja, akik[176] egyrészt arra hivatkozva, hogy a püspöki helynök is közvetlenül a megyéspüspök nevében cselekszik, másrészt a több általános helynök illetékességének viszonyáról elfogadott korábbi elmélet analógiájára utalva, azt állítják, hogy ha a püspök az ügyek (vagy a terület) egy része számára püspöki helynököt nevez ki, ezzel annak feladatkörét kivonja az általános helynök illetékessége alól. Ha ilyen ügyekben az általános helynök mégis intézkedne, ez érvényes volna de nem megengedett[177].

1252 Az Apostoli Szentszéktől a megyéspüspöknek adott tartós felhatalmazások (facultates habituales) olyan hatalmat közvetítenek, mely nem tartozik a megyéspüspök hivatali hatáskörébe[178]. Általában a tartós felhatalmazásokra a megbízotti (delegált) hatalomról szóló szabályok érvényesek (132. k. 1. §). Kivételes azonban az általános és a püspöki helynökök pozíciója e tekintetben. Ők ugyanis illetékességi területükön belül külön megbízás nélkül is élhetnek a megyéspüspöknek megadott tartós felhatalmazásokkal (479. k. 3. §), vagyis nem csupán al megbízottként gyakorolhatják azokat[179]. A mai egyházjogban az ilyen általános felhatalmazások gyakorlati jelentősége erősen csökkent.

1253 Az általános és a püspöki helynök illetékességi körén belül jogosult az olyan leiratok végrehajtására, melyeknek végrehajtója -- hivatalánál és nem személyes adottságainál fogva -- a püspök lenne (479. k. 3. §).

1254 Mind az általános, mind a püspöki helynök köteles a megyéspüspöknek előzetesen és utólag is beszámolni azokról az ügyekről, melyeket intéz, és nem járhat el a megyéspüspök szándéka ellenére (480. k.).

=====

=====

52. §. AZ EGYHÁZMEGYEI HIVATAL EGYÉB SZERVEI

1. AZ IRODAIGAZGATÓ ÉS A TÖBBI JEGYZŐK

a. Az irodaigazgató hivatala

1255 Az irodaigazgató (cancellarius) az a személy, aki az egyházmegyei hivatalban gondoskodik a hivatal iratainak kiállításáról, kiküldéséről és levéltári őrzéséről[180]. Irodaigazgató kinevezése minden egyházmegyei hivatalban kötelező (482. k. 1. §). Ha szükséges, helyettes irodaigazgatót is ki lehet nevezni (482. k. 2. §). Az irodaigazgató és helyettese hivatalánál fogva betölti a jegyzői (lásd alább) és titkári szerepkört (482. k. 3. §).

b. A jegyzők

1256 Az irodaigazgatón kívül további jegyzők (notarii) kinevezése is lehetséges, de nem kötelező. A jegyzők szerepköre abban áll, hogy írással vagy aláírása hitelesnek minősül, vagy minden fajta iratra, vagy csupán a bírósági iratokra (az ilyen jegyzőt hazánkban szentszéki jegyzőnek nevezzük), vagy csak egy konkrét ügy irataira (483. k. 1. §).

1257 A jegyzők feladatai: 1) iratok, okmányok készítése határozatokról, intézkedésekről, kötelezettségekről és egyéb dolgokról, melyekhez közreműködésük szükséges; 2) jegyzőkönyvezés, azaz bizonyos dolgok megtörténtének hivatalos írásba foglalása; 3) a jegyzékben szereplő iratokba a betekintés megengedése annak, aki ezt törvényesen kéri, valamint az ilyen iratok másolatainak hitelesítése (484. k.). Megjegyzendő, hogy a jegyzőkönyv akkor hiteles, ha azon teljes keltezés (hely, év, hónap, nap) és a jegyző aláírása szerepel (484. k. 2.).

c. Kinevezésük, alkalmasságuk és elmozdításuk

1258 Az irodaigazgatót és a többi jegyzőket a megyéspüspök nevezi ki szabad adományozással (vö. 157. k.). Ugyanő szabadon -- vagyis nem olyan kötött feltételekkel és eljárással, mint a plébánosokat -- el is mozdíthatja őket. Az elmozdításra az egyházmegyei kormányzó csak a tanácsosok testületének beleegyezésével jogosult (485. k.).

1259 Ha az irodaigazgató vagy a jegyző világi (lásd alább), a szabad elmozdítás során figyelembe kell venni a vele kötött munkaszerződést. Az Egyházi Törvénykönyvet átdolgozó bizottság hangsúlyozta, hogy az ilyen szerződésekbe eleve megfelelő záradékot lehet felvenni, amely megóvjá a püspök intézkedési szabadságát (vö. Comm 14, 1982, 214).

1260 Az irodaigazgató és a jegyző kinevezéséhez szükséges, hogy jó hírű legyen, és minden gyanún felül álljanak. Ellentétben az 1917-es CIC 372. kánonjának előírásával, mely még megkívánta, hogy az irodaigazgató pap legyen, a hatályos egyházjog szerint ezeket a tisztségeket világiak is betölthetik. Kivételt képeznek azok az ügyek, amelyekben egy pap hírneve csorbát szenvedhet. Ilyenkor a jegyzőnek papnak kell lennie (483. k. 2. §).

2. A LEVÉLTÁRAK

1261 Az Egyházi Törvénykönyv általános elvként szögezi le, hogy „az egyházmegyére vagy a plébániákra vonatkozó minden okmányt igen gondosan kell őrizni” (486. k. 1. §). Érthető, hogy az újabb idők pápai is különös figyelmet szentelnek az egyházi levéltárak kérdésének[181].

1262 XII. Pius 1955. IV. 5-én az Államtitkárság levelével pápai bizottságot hozott létre Itália egyházi levéltárai számára. XXIII. János La sollecitudine pastorale kezdetű motu propriójával ezt a bizottságot jogi személlyé tette (1960. II. 29: AAS 52, 1960, 997). VI. Pál beszédeiben sokszor kitért e kérdésre, melyet a történelem üdvtörténeti szemléletével teológiai összefüggésbe állított[182]. II. János Pál különösen a Vatikáni Levéltárral kapcsolatban jelentette ki, hogy az „a kormányzat, a jog, a történelem eszköze és forrása”[183]. Az ő pápasága alatt tették hozzáférhetővé a kutatók számára (megfelelő kérésre és a technikai feltételek szerint) a Vatikáni Levéltár újabb anyagát, egészen 1922-ig (SecrStat, resp., 1985. VIII. 20: AAS 78, 1986, 378).

1263 A CIC elsősorban az egyházmegyei levéltárakról rendelkezik, de a megyéspüspök kötelességévé teszi azt is, hogy gondja legyen arra, hogy a területén lévő székesegyházak, társasegyházak, plébánia- és egyéb templomok levéltárát kellően őrizték, anyagukról két példányban leltárt készítsenek. Ebből az egyiket magában az illető levéltárban, a másikat az egyházmegyei levéltárban kell őrizni. Az ilyen levéltárak használatáról a megyéspüspök által kiadott szabályokat kell követni (491. k. 1. és 3. §). Az egyházi levéltárak szerepéről a lelkipásztori életben az Apostoli Szentszék 1997. II. 2-án részletes körlevelet adott ki (PCBonCult, Litt. Nel corso: EV 16, 74--99, Nr. 119-169; magyarul: RD XI).

A Codex egyházmegyei szinten háromféle levéltárat ismer:

1264 1) Az általános levéltár létesítése kötelező. Benne az egyházmegye lelki és anyagi ügyekre vonatkozó okmányait és iratait elrendezve és jól elzárva kell őrizni. A benne található okmányokról kimutatást is kell készíteni (486. k. 2--3. §). Általában zárva kell tartani, kulcsa csak a püspöknek és az irodaigazgatónak lehet hozzá. A levéltárba való belépéshez vagy onnan iratok kivételéhez (csakis rövid időre!) a püspök adhat engedélyt, vagy a hivatalvezető és az irodaigazgató együttesen (487. k. 1. §, 488. k.). Ahol nincs hivatalvezető (vö. 473. k. 2. §), ott -- úgy tűnik -- mindig püspöki engedély szükséges[184]. Az engedély természetesen szólhat többszöri belépésre is. Az érdekelteknek joguk van a természetüknél fogva nyilvános és a személyi állapotukra vonatkozó iratokról hiteles másolatot kérni és kapni (487. k. 2. §). Ilyen okmányok pl. a kérelmező keresztségére, családi, klerikusi vagy szerzetesi állapotára vonatkozó iratok (vö. 1643--1644. k.). Az egyházi levéltárak okmányainak fénymásolásáról lásd SecrStat, Normae part., 1978. VII. 31: Leges V, 7476--7477.

1265 2) A titkos levéltár létesítése az egyházmegyei hivatalban szintén

kötelező. Ennek szerepét betöltheti egy teljesen csukott és lezárt szekrény is, amelyet nem lehet elmozdítani. Ezt a rendes levéltárban kell elhelyezni. A titkos levéltárban azokat az okiratokat tárolják, amelyeket titokban kell tartani (489. k. 1. §). Ilyen okmányok: a titkos házassági akadály alól belső fórumon adott felmentés (1082. k.), a titkos házasságok anyakönyve (1133. k.), az olyan okmány, melyben figyelmeztetést vagy dorgálást rögzítenek (1339. k. 3. §), a büntetőeljárást megelőző vizsgálattal kapcsolatos iratokat (1719. k.), stb. E levéltár iratai közül évente meg kell semmisíteni azoknak az erkölccsel kapcsolatos büntető ügyeknek az iratait, melyeknek vádlottai meghaltak, vagy amelyekben az elmarasztaló ítélet óta már tíz év eltelt. A megsemmisített iratok rövid összefoglalását és a perdöntő ítéletet meg kell őrizni (489. k. 2. §; vö. 1917-es CIC 379. k. 1. §; PCI, Resp., 1941. VIII. 5: AAS 33, 1941, 378: eszerint az összefoglalás készítése és az ítélet megőrzése csak azokban az ügyekben kötelező, ahol a vádlott még él). A titkos levéltárhoz kulcsa csak a püspöknek lehet. Széküresedés idején pedig csak valódi szükségből nyithatja ki azt az egyházmegyei kormányzó. A titkos levéltárból okmányt kivinni tilos (490. k.).

1266 3) A történelmi levéltár kialakítására a CIC erőteljesen felszólítja a megyéspüspököt (491. k. 2. §). A történelmi levéltárak kezeléséhez lásd SC Cler, Litt. circ., 1971. IV. 11: AAS 63 (1971) 315-317.

3. A GAZDASÁGI TANÁCS ÉS A VAGYONKEZELŐ

a. A gazdasági tanács

1267 A gazdasági tanács (consilium a rebus oeconomicis) az egyházmegyében a püspök által összeállított és a püspök vagy megbízottja elnöklete alatt álló tanács, mely a püspököt a gazdasági ügyek intézésében segíti. Megalakítása minden egyházmegyében kötelező (492. k. 1. §).

1268 Tagjainak száma legalább három. A tanács tagjává való kinevezéshez szükséges, hogy a jelölt: 1) krisztushívő (katolikus -- vö. 11. k., 96. k.) legyen; 2) a gazdasági ügyekben és a világi jogban jártassággal rendelkezzen; 3) feddhetetlen legyen; 4) a püspökkel ne álljon negyedfokú vagy annál közelebbi rokonságban vagy sógorságban (492. k. 1. és 3. §). A tagok megbízásukat öt évre kapják, ám ez további ötéves időszakokra (de nem meghatározatlan időre) meghosszabbítható (492. k. 2. §).

1269 A gazdasági tanács szerepe legtöbbször az, hogy a püspöknek tanácsot adjon (vö. 1305. k., 1277. k.), de bizonyos esetekben (pl. 1292. k. 1. §, 1277. k.) a püspök nem cselekedhet a tanács beleegyezése nélkül. A tanács feladata bizonyos számadások, elsősorban a püspök fennhatósága alatt álló vagyonkezelőségek számadásainak évenkénti felülvizsgálata (1287. k. 1. §) is. Magának az egyházmegyének a

központi vagyonkezeléséről szóló számadásokat pedig minden év végén ez a tanács hagyja jóvá (493. k.). A vagyonjogban szereplő egyéb teendőkön kívül e testületre tartozik, hogy a megyéspüspök útmutatása szerint évente kalkulációt készítsen az egész egyházmegye kormányzatában a következő évben várható bevételekről és kiadásokról (493. k.).

b. A vagyonkezelő

1270 A régi jogban, még 1917 után is (vö. 1917-es CIC 432. k. 1. §), a vagyonkezelő szerepe az egyházmegyében a széküresedés idejére korlátozódott. Más kérdés, hogy a vagyoni ügyek egy részének vagy egészének intézésével tartósan is megbíztak személyeket (pl. a középkori Magyarországon: vicarius in temporalibus; később: jószágkormányzó stb.).

1271 A vagyonkezelő (oeconomus) kinevezése minden egyházmegyében kötelező. A püspök szabadon nevezi ki, de előbb meg kell hallgatnia a tanácsosok testületét (illetve ahol a püspöki konferencia így döntött, az ennek szerepét betöltő káptalant), valamint a gazdasági tanácsot. A vagyonkezelőnek gazdasági ügyekben valóban jártas, kiválóan becsületes embernek kell lennie (494. k. 1. §). Lehet világi személy, akár nő, akár férfi, de lehet klerikus, illetve szerzetes is. Nem ok nélkül hangsúlyozzák egyes szerzők, hogy -- bár ezt a CIC külön nem említi -- a vagyonkezelőnek katolikusnak kell lennie. Itt ugyanis egyházi hivatalról van szó, melyet csak az egyházzal teljes közösségben lévők nyerhetnek el (vö. 129. k., 149. k.; lásd fent 24. §. 4)[185].

1272 A vagyonkezelőt öt évre kell kinevezni. Ennek elteltével megbízatása újabb ugyanilyen időszakokra meghosszabbítható (494. k. 2. §). Kinevezésének lejártá előtt a vagyonkezelőt csak a megyéspüspök megítélése szerint súlyos okból szabad elmozdítani, a tanácsosok testülete és a gazdasági tanács meghallgatása után (uo.). Magától felfüggesztődik hivatalából a vagyonkezelő, ha egyházmegyei kormányzóvá választják. Ez a két tisztség ugyanis összeférhetetlen (423. k. 2. §).

1273 A vagyonkezelő feladata, hogy az egyházmegye javait a püspök felügyelete alatt igazgassa, a gazdasági tanács által szabott rend szerint (494. k. 3. §). Az egyházmegye bevételeiből a püspök, vagy megbízottja törvényes rendeletére eszközölhet kiadásokat, de ilyen rendelkezés alapján ezt köteles is megtenni (494. k. 3. §). Minden év végén számot kell adnia a gazdasági tanács felé (494. k. 4. §). A Codex említést tesz ezenkívül más feladatokról is, melyeket a püspök sajátosan a vagyonkezelőre bízhat. Ilyen a püspöknek alárendelt hivatalos egyházi jogi személyek vagyonkezelésére felügyelni (vö. 1276. k. 1. §, 1278. k.); valamint az ugyanilyen jogi személy javait kezelni, ha a jog vagy az alapító okirat, illetve a szabályzat szerint más vagyonkezelő nincsen (1279. k. 2. §, vö. 1278. k.).

53. §. TANÁCSADÓ TESTÜLETEK AZ EGYHÁZMEGYÉBEN

1274 A II. Vatikáni Zsinat az egyház misztériumáról szólva Isten népéből, mint egészéből indul ki. Ennek keretébe ágyazottan jelenik meg a hierarchia. Ugyanakkor a zsinat különösen hangsúlyozza az egyházi rend fontosságát és a hívek egyetemes papságától való különbözőségét. Ezért az egyház lelkipásztori szervezetének kialakításakor is abból indul ki a törvényhozó, hogy Isten népének egésze közös felelősség hordozója (208. k.; vö. pl. LG 32). Ez a megközelítés eredményezte, hogy a zsinat után egyházmegyei szinten is számos testületi szerv alakult[186]. Az egyházmegyében működő testületi szervek közül néhányról (pl. gazdasági tanács, egyházmegyei zsinat, püspöki tanács) már fentebb szóltunk. Itt a többi fontos egyházmegyei tanácsadó testületekre: a papi szenátusra, a tanácsosok testületére, a káptalanra és a pasztorális tanácsra térünk ki.

1. A PAPI SZENÁTUS

a. Fogalma

1275 Az egyházmegyei papi szenátus (*consilium presbyterale*) a zsinat alkotása (vö. LG 28, CD 27--28, PO 7, AG 19--20), melyet az *Ecclesiae Sanctae* kezdetű *motu proprio* (1966. VIII. 6, nr. I, 15: AAS 58, 1966, 766--767) és a Kléruskongregáció 1970. IV. 11-i körlevele (AAS 62, 1970, 459--465) szabályozott részletesebben. A papi szenátus a papoknak olyan csoportja, mely az egyházmegye presbitériumát (papságát) képviseli és mintegy a püspök szenátusa. Feladata abban áll, hogy a jog előírása szerint (amikor tudniillik a jog ezt lehetővé teszi vagy megkívánja) segítse a püspököt az egyházmegye kormányzásában (495. k. 1. §).

1276 A papi szenátus a mai jogban a püspök egyetlen szenátusa. A káptalanra a jog már nem alkalmazza ezt a nevet, noha a káptalan tanácsadói szerepe helyenként továbbra is fennmaradhat (vö. 502. k. 3. §).

1277 A papi szenátus állandó szerv. Megalakítása az egyházmegyékben kötelező (495. k. 1. §). Apostoli vikariátusokban és prefektúrákban nem a szó szoros értelmében vett papi szenátus működik, hanem ahhoz hasonló funkciójú ún. missziós tanács, mely legalább három misszionárius papból áll, akiket az apostoli vikárius, illetve prefektus nevez ki (495. k. 2. §).

b. Szabályzata

1278 A papi szenátusnak saját szabályzata kell, hogy legyen. Ezt a megyéspüspök hagyja jóvá. Összeállításakor figyelembe kell venni az erre vonatkozó püspökkari szabályokat (496. k.). Hazánkban a püspöki konferencia 1968. III. 14-én kelt körlevelében határozott az egyházmegyei papi szenátusok felállításáról, s ehhez csatolta a

Magyarországi egyházmegyéek papi szenátusainak egységes szabályzatát. Így nálunk a püspökök által közösen kiadott egységes szabályzat irányította a szenátusok munkáját (vö. 455. k. 4. §) egészen 1994-ig, amikor a Püspöki Konferencia általános irányelveket fogadott el a papi szenátusok szabályzatáról, eleget téve ezzel a 496. kánon szerinti normaalkotási feladatának (A Magyar Püspöki Konferencia Kiegészítő Szabályai az Egyházi Törvénykönyvhöz, 1994, 4. cikkely). Ezzel az egyetemes jognak megfelelően az egyes egyházmegyéek feladatává vált a szenátusok szabályzatának elkészítése e közös irányelvek szerint. Bizonyos egyházmegyéekben a püspök e szabályzatot az egyházmegyei zsinat tanácskozása nyomán, annak rendelkezései keretében adta ki (pl. Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Zsinati Könyve, Budapest 1994, 112--114, 46--50. §).

c. Tagjai

1279 A szenátus tagjai három csoportra oszlanak. Vannak választott tagok, hivataluknál fogva automatikusan szenátusi tagsággal rendelkező, ún. született tagok, és lehetnek a megyéspüspök által szabadon kinevezett tagok (497. k.). A szenátus összetétele az egyetemes jog szerint az alábbi szabályokhoz igazodik: 1) a kánonok és a szabályzat előírásai szerint a tagok körülbelül felét maguk a papok választják; 2) a szenátus megválasztásában aktív és passzív választójoga van az illető egyházmegyébe inkardinált összes világi papnak, az ott tartózkodó és annak javára hivatalt viselő egyéb papoknak, valamint ha a szabályzat előírja, az egyházmegyében lakóhellyel vagy pótlakóhellyel rendelkező más papoknak is; 3) a szabályzat határozza meg, hogy kik a született tagok (498. k., vö. 497. k.).

1280 Hazánkban a Magyarországi egyházmegyéek papi szenátusainak egységes szabályzata 4. §-a szerint a tagok 2/3 részét az egyházmegye papsága választotta. A választás rendszerint esperesi kerületenként történt. A székeskáptalan, a papnevelő intézet elöljárói és tanárai, az egyházmegyei bíróság bírái és tisztviselői szintén választottak egy-egy küldöttet. A tagok egyharmadát a püspök jelölte ki. Ez nem ellenkezett a 497. k. 1. számával, hiszen ott a választott tagok aránya csak iránymutatásként, nem pedig szigorúan nyert meghatározást.

1281 A tagok választásának módját a szabályzat határozza meg. Ezt úgy kell tennie, hogy „lehetőleg” a különböző papi munkakörök és az egyházmegye különböző vidékei kellő képviseletet kapjanak (499. k.). Ennek az általános irányelvnek a fent említett magyarországi rendelkezés megfelelni látszik.

1282 A szenátusi tagok kinevezése a szabályzatban meghatározott időre szól. Ebben a témában a szabályzatnak úgy kell rendelkeznie, hogy az egész szenátus vagy annak egy része öt éven belül megújításra kerüljön (501. k. 1. §).

d. Működése

A papi szenátus működésének fő elvei a következők:

1283 1) Az összehívás, az elnöklés, a tárgyalandó kérdések meghatározása, illetve a megvitatásra javasolt kérdések napirendre tűzése a megyéspüspök joga (500. k. 1. §).

1284 2) A szenátusnak csak tanácsadói joga van. Fontosabb ügyekben a megyéspüspöknek ki kell kérnie a szenátus véleményét, a szenátus hozzájárulására azonban csak a jogban kifejezetten megjelölt esetekben van szüksége (500. k. 2. §).

1285 Azok közül a fontosabb ügyek közül, melyekben a püspöknek a szenátus véleményét kell kérnie, a Törvénykönyv néhányat név szerint is említ. Ezek: az egyházmegyei zsinat tartása (461. k. 1. §); plébániák létesítése, megszüntetése, jelentős megváltoztatása (515. k. 2. §); az adományok felhasználásáról és a klerikusok díjazásáról rendelkező egyházmegyei szabályzatok kidolgozása (531. k.); a plébániai pasztorális tanácsok létesítése (536. k. 1. §); templomépítés (1215. k. 2. §); használaton kívüli templom más célra fordítása (1222. k. 2. §); az egyházmegyében lévő egyházi jogi személyekre adó vagy hozzájárulás kivetése (1263. k.). Olyan esetet a CIC nem említ kifejezetten, ahol a püspöknek a papi szenátus hozzájárulására lenne szüksége.

1286 3) A papi szenátus nem járhat el érvényesen a megyéspüspök nélkül. Egyedül a megyéspüspök illetékes arra is, hogy a papi szenátus által adott tanácsot, illetve beleegyezést nyilvánosságra hozza (500. k. 3. §).

1287 4) A papi szenátusnak egyéb sajátos feladatai is vannak. A püspök javaslatára tanácsadó plébánosokat választ ki, akiknek véleményét a plébánosi áthelyezési vagy elmozdítási eljárásban ki kell kérni (1742. k. 1. §, vö. 1740--1752. k.). A részleges zsinatokra két választott képviselőt küld. Ezeknek ott tanácsadói joguk van (443. k. 5. §). A papi szenátus összes tagjai részt vesznek az egyházmegyei zsinaton (463. k. 1. § 4).

e. Szerepének vége

1288 Széküresedéskor a papi szenátus automatikusan megszűnik. Feladatát a tanácsosok testülete látja el. Az új püspöknek hivatalba lépése után egy éven belül újra létre kell hoznia a papi szenátust (501. k. 2. §).

1289 A papi szenátus megszűnhet feloszlással is. Erre a megyéspüspök jogosult, ha a szenátus az egyházmegye érdekében a rábízott feladatot nem teljesíti, vagy szerepével súlyosan visszaél. A feloszlás előtt a megyéspüspöknek meg kell kérdeznie a metropolitát, vagy ha a metropolita saját egyházmegyéjében intézkedik, legrégebben kinevezett szuffragáneos püspökét. A feloszlás után a püspök a papi szenátust egy éven belül újra köteles megalapítani (501. k. 3. §).

1290 Megjegyzendő, hogy ezt a szervet (többé-kevésbé hasonló szerepkörrel) a keleti egyházjog is ismeri (CCEO 264--270. k.).

2. A TANÁCSOSOK TESTÜLETE

1291 A régi jogban a tanácsosok testülete (egyházmegyei tanács) olyan egyházmegyékben szerepelt, ahol nem volt káptalan, tehát kivételes formának számított. A CIC-ben ez vált az általános szervezeti formájává annak a testületnek, amely részben tanácsadói, részben -- széküresedés idején -- választói és egyéb szerepet tölt be.

1292 A tanácsosok testülete (collegium consultorum) a megyéspüspök által a papi szenátus tagjai közül öt évre kijelölt legalább hat, de legfeljebb tizenkét papból álló tanácsadó testület (502. k. 1. §). Ma az egyetemes egyházjogban -- hacsak a püspöki konferencia úgy nem rendelkezik, hogy ennek feladatait a székeskáptalanokra bízza (502. k. 3. §) -- minden egyházmegyében szükséges és kötelező (vö. 502. k. 1. §). Apostoli vikariátusban és prefektúrában azonban nem szükséges a megalakítása, mert feladatait általában magánál a jognál fogva a papi szenátus helyett alakuló missziós tanács látja el (502. k. 4. §, vö. 495. k. 2. §). Ez a testület annyira szükséges, hogy ha öt éves megbízatása lejár, nem veszíti el automatikusan hatáskörét, hanem funkcióban marad mindaddig, míg az új testületet meg nem alakítják (502. k. 1. §).

1293 A Magyar Püspöki Konferencia 1983. XII. 13--14-i ülésén úgy rendelkezett, hogy a tanácsosok testületének feladatait a székeskáptalanokra bízza. A döntés azonban nem került felterjesztésre az Apostoli Szentszékhez, az nem vizsgálta felül, és így hivatalos kihirdetés (promulgatio) sem történt. Vagyis a szabály hatályba sem lépett. Mivel azonban nem is létezett tanácsosok testülete az egyházmegyékben, a Szentszék elismerte a káptalanok által választott egyházmegyei kormányzókat. 1983-as határozatát (mely formailag mint ilyen hatályba sem lépett) a Püspöki Konferencia 1992 tavaszán megváltoztatta. Ezért azóta hazánkban is az egyetemes egyházjog érvényesül. A püspökök egyházmegyéjükben megalapították a tanácsosok testületét, a káptalanoknak pedig a továbbiakban ilyen funkcióik nincsenek.

1294 A legtöbb országban a püspöki kar nem élt ezzel a lehetőségével. Előfordul olyan megoldás, hogy a püspöki konferencia az egyes püspökökre bízta ezt a kérdést (pl. Svájc[187]), sőt olyan is, hogy a püspöki kar csak azzal a feltétellel bízta a tanácsosok testületének szerepét a káptalanokra, hogy azok öt éven belül megreformálják szabályzatukat, nevezetesen korhatárt vezetnek be a tényleges feladatkör gyakorlására[188].

1295 A tanácsosi testület élén a megyéspüspök áll, a szék üresedése esetén pedig az, aki a püspököt ideiglenesen helyettesíti. Ha ilyet még

nem jelöltek ki, a tanácsot annak legrégebben pappá szentelt tagja vezeti (502. k. 2. §).

A tanácsosi testület feladatai:

1296 1) Ha a püspöki szék be van töltve: a püspöknek meg kell e testületet hallgatnia: a) vagyonkezelő kinevezése és leváltása előtt (494. k. 1--2. §); b) a rendes vagyonkezelés körébe tartozó nagyobb jelentőségű ügyekben (1277. k.).

1297 2) Ugyancsak betöltött püspöki szék idején: a püspöknek a testület beleegyezésére van szüksége: a) a rendkívüli vagyonkezelés körébe tartozó ügyletekhez (1277. k.); b) az egyházmegye vagy a megyéspüspöktől függő jogi személyek meghatározott értékű vagyonának elidegenítéséhez (1292. k. 1. §).

1298 3) Ha a püspöki szék megüresedik, és nincs segédpüspök vagy ettől eltérő szentszéki rendelkezés: a) e testületre tartozik az egyházmegye ideiglenes irányítása (419. k.); b) neki kell megválasztania az egyházmegyei kormányzót (421. k. 1. §); c) az egyházmegyei kormányzónak több intézkedéséhez e testület beleegyezésére van szüksége (272. k., 485. k., 1018. k. 1. § 2); d) véleményét kell kikérnie, valahányszor a jog szerint -- a székiüresedés idején nem működő -- papi szenátust kellene megkérdeznie (501. k. 2. §); e) ezzel a testülettel kell közölnie az egyházmegyei kormányzónak, ha lemond tisztségéről (430. k. 2. §); f) az újonnan kinevezett püspök úgy veszi birtokba egyházmegyéjét, hogy ennek a testületnek mutatja be a kinevező okmányt (382. k. 3. §, vö. 404. k.).

1299 A keleti egyházjog is ismer hasonló szervet „egyházmegyei tanácsosok testülete” (collegium consultorum eparchialium) néven (CCEO 271. k.).

3. A KÁPTALANOK

a. Fogalmuk és létesítésük

1300 A megyéspüspökök körül kialakult papi testületek, a káptalanok ebben az intézményes formájukban a korai középkor óta (kb. a VIII. sz. második felétől) fejlődtek ki. Bennük fokozatosan különféle tisztségek alakultak ki[189]. Még az 1917-es CIC is igen részletesen foglalkozott összetételükkel és feladataikkal. Egyes tisztségviselőik kinevezése pedig magának a Szentszéknak volt fenntartva[190]. Úgy szerepeltek e testületek, mint a püspök tanácsa és szenátusa, melynek az egyetemes jog által előírt funkciói voltak. Kivételt azok az egyházmegyék jelentettek, ahol káptalan nem alakult meg[191].

1301 A II. Vatikáni Zsinat után a püspök felelőssége és szabadsága az egyházmegye vezetésében új hangsúlyt kapott. A 157. k. szerint az egyházmegyében egyéb kifejezett rendelkezés híján minden egyházi hivatalt a megyéspüspök szabad adományozással tölt be. A CIC

átdolgozása során a bizottság egyik alapvető szempontja volt a káptalanok illetékességének az istentiszteletre korlátozása. Ennek indoka elsősorban a káptalanok sok helyütt tapasztalható hanyatlása volt (Comm 13, 1981, 135). A mai egyházjog szerint a káptalanok megalakítása nem kötelező. Nincs olyan egyházkormányzati vagy pasztorális funkciójuk, amely sajátosan az övék lenne.

1302 A székeskáptalan (capitulum cathedrale) és a társaskáptalan (capitulum collegiale) olyan papokból álló testületek, melyek feladata a székesegyházban, illetőleg a társasegyházban ünnepélyes liturgikus szertartások végzése. A székeskáptalan köteles arra is, hogy teljesítse azokat az egyéb feladatokat, melyeket a megyéspüspök vagy a jog rábíz (503. k.).

1303 A székeskáptalan létesítése, megszüntetése vagy megváltoztatása az Apostoli Szentszéknek van fenntartva (504. k.).

b. Szabályzatuk

1304 Minden káptalannak kell, hogy legyen saját maga által megalkotott és a megyéspüspöktől jóváhagyott szabályzata. Ezt csak a püspök beleegyezésével változtathatják meg, vagy helyezhetik hatályon kívül (505. k.). A mai jog -- eltérően az 1917-es CIC 410. k. 3. §-tól -- nem szól arról, hogy a káptalan hanyagsága esetén a püspök maga készíthet számára szabályzatot. Az azonban kétségtelen, hogy a püspöki konferencia, vagy ha az a kérdést a megyéspüspök hatáskörébe utalja, a püspök feltételt szabhat ahhoz, hogy a tanácsosok testületének szerepét a káptalanra bízza. Ilyen feltétel lehet a szabályzat meghatározott tartalma is (lásd fent 2).

1305 A káptalan szabályzatának meg kell határoznia a testület felépítését, a kanonokok számát, teendőiket, összejöveteleiket a káptalan intézésére, az ügyletek érvényességének és megengedettségeinek feltételeit. Rendelkeznie kell a jövedelmekről és -- a Szentszék által kiadott szabályok (főként: SC Cler, Litt. circ., 1970. X. 30: AAS 63, 1971, 314--315) tiszteletben tartásával -- arról is, hogy melyek a kanonokok megkülönböztető jelvényei. A szabályzatnak rendelkeznie kell arról, hogy milyen hivatalok vannak a káptalanban. Biztosítaniuk kell azt is, hogy legyen valaki, aki a káptalan élén áll (507. k. 1. §).

c. A kanonokok

1306 Mind a székesegyházban, mind a társasegyházakban minden kanonokságot a megyéspüspök -- de nem az egyházmegyei kormányzó -- adományoz a káptalan meghallgatásával. Az ő joga az is, hogy megerősítse azt a személyt, akit a káptalan a maga élére választ (509. k. 1. §).

1307 Ebből a szabályból egyesek arra következtettek, hogy a káptalan élén álló személyt szükségképpen mindig választani kell. A kérdést

hiteles törvényt magyarázat döntötte el (1989. I. 24, nr. I: AAS 81, 1989, 991). Eszerint nem szükséges, hogy a káptalan vezetői tisztsége mindig választás útján nyerjen betöltést. Az ettől eltérően rendelkező szabályzatok vagy szokások érvényben maradhatnak.

1308 A megyéspüspököknek csak olyan papot szabad kanonokká kineveznie, aki a katolikus tanítás tekintetében és életmódjában kiváló, és szolgálatát dicséretesen gyakorolta (509. k. 2. §).

1309 Az összes káptalanokban (tehát a társaskáptalanokban is) lennie kell penitenciárius kanonoknak. Ő hivatalánál fogva megbízottnak tovább nem adható rendes felhatalmazással rendelkezik arra, hogy szentségi fórumon elengedje a hivatalosan még ki nem nyilvánított és a Szentszéknek fenn nem tartott cenzúrákat. Az egyházmegye területén ezt a feladatát az idegenek javára is gyakorolhatja, az egyházmegye hívei javára pedig élhet vele az egyházmegye határain kívül is (508. k. 1. §). Ez a funkció annyira szükséges lelkipásztori szempontból, hogy ahol nincs káptalan, ott is meg kell bíznia a püspököknek egy papot e tevékenység ellátásával (508. k. 2. §).

4. A PASZTORÁLIS TANÁCS

a. Fogalma

1310 Az egyházmegyei pasztorális tanács intézménye a II. Vatikáni Zsinat alkotása (CD 27, AG 30, PO 7, 41. jegyz.)[192]. A zsinat után az Ecclesiae sanctae kezdetű motu proprio (1966. VIII. 6, nr. I, 16 és III, 20: AAS 58, 1966, 766--767, 787), az 1971-es püspöki szinódus (decl. Ultimis temporibus, 1971. XI. 30, Pars Altera, II, 3: AAS 63, 1971, 921), a Kléruskongregáció 1973. I. 25-én kelt Omnes Christifideles kezdetű körlevele (Leges V, 6444--6449), valamint a Püspöki Kongregáció 1973. II. 22-én kelt Ecclesiae Imago kezdetű direktórium (nr. 204: Leges V, 6530) dolgozták ki ennek az intézménynek a jogi arculatát.

1311 A pasztorális tanács (consilium pastorale) a püspök felügyelete alatt az egyházmegyei pasztorális munkát vizsgáló, mérlegelő és a püspököknek javaslatot tevő testület. Létesítése nem mindig kötelező. A jog csak arra szólít fel, hogy ahol a lelkipásztori körülmények indokolják, alakítsanak ilyet (511. k.). Szerepe csakis tanácsadói jellegű (514. k. 1. §). Ennek a tanácsnak a sajátos célja, mely a püspök többi tanácsadó testületétől megkülönbözteti akkor válik világossá, ha összehasonlítjuk a papi szenátussal. A pasztorális tanács fő feladata a lelkipásztori tevékenységek tanulmányozásában áll (511. k.), a papi szenátust viszont a püspök az egyházmegye javát és a lelkipásztori munkát érintő problémák megoldására alkalmazza (495. k.)[193]. Tehát a papi szenátus segítsége a döntésre, a pasztorális tanácsé inkább a kérdések vizsgálatára irányul.

b. Tagjai

1312 A pasztorális tanács tagjai a katolikus egyházval teljes közösségben lévő krisztushívők, akik lehetnek akár klerikusok, akár a megszentelt élet intézményeinek tagjai, főként pedig világiak (512. k. 1. §). A tagok kijelölése a megyéspüspök által meghatározott módon történik. Ennek keretében lehetnek választott tagok (is). A tagokat úgy kell kijelölni, hogy teljességében reprezentálják az egyházmegye hívő közösségét, ezen belül az egyes vidékeket, foglalkozásokat, társadalmi csoportokat, az apostoli munkában egyénileg vagy közösségileg részt vevő kategóriákat (512. k. 1--2. §). Ahhoz, hogy valakit taggá jelöljenek ki, szükséges, hogy az illető kitűnjék biztos hitével, jó erkölcsével és okosságával (512. k. 3. §).

c. Szabályzata, működése és megszűnése

1313 A pasztorális tanácsnak a püspök által adott szabályzata kell, hogy legyen (513. k. 1. §). Ebben rendelkezni kell arról, hogy milyen időtartamra létesítsék a tanácsot, mely ezek szerint meghatározott időre kap megbízást (uo.). A pasztorális tanácsokat többnyire három- vagy öt évre alakítják. Függetlenül azonban attól, hogy küldetése mennyi időre szól, a pasztorális tanács széküresedéskor automatikusan megszűnik (513. k. 2. §).

1314 Ezt a tanácsot a megyéspüspök hívja össze, ő elnököl rajta, s ő adja közre a tanácsban tárgyalókat is. Ha a püspök egyáltalán alakított pasztorális tanácsot, akkor azt legalább évente egyszer össze kell hívnia (514. k.).

1315 A pasztorális tanácsok megalakítása egyes magyarországi egyházmegyeekben is megkezdődött. Némelyikük szabályzata nyomtatásban is megjelent (pl. Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Pasztorális Tanácsának Szabályzata, in: Esztergom-Budapest Főegyházmegye Zsinati Könyve, Budapest 1994, 114--119, 51--56. §).

1316 A pasztorális tanács intézménye a keleti katolikus egyházjogban is megtalálható (CCEO 272--275. k.).

=====

54. §. A PLÉBÁNIA, A PLÉBÁNOS ÉS A KÁPLÁN

1. A PLÉBÁNIA

a. Fogalma

1317 A plébánia (paroecia) a krisztushívőknek a részegyházon belül tartós jelleggel alapított közössége, melynek lelkipásztori gondozását a megyéspüspök felügyelete alatt plébánosra bízták, aki annak saját pásztora (515. k. 1. §). Az egyházmegye plébániákra osztása kötelező (vö. 374. k. 1. §).

1318 A plébánia fogalmának a mai egyházjogban lényeges eleme, hogy krisztushívôkból áll, meghatározott közösség, melyet állandó jelleggel hoztak létre, a részegyházon belül; saját pástora van, aki szolgálatát a megyéspüspök fennhatósága alatt végzi[194]. Eszerint a plébánia fogalmában -- eltérően az 1917-es CIC 216. kánonjától -- nem a terület, hanem a közösségi elem a döntő. Vagyis maga a plébánia nem valamely terület, hanem meghatározott módon (pl. területi határokkal is) körülírt, megalapított és vezetett közösség. A plébánia magánál a jognál fogva jogi személy (515. k. 3. §).

1319 Erről a közösségről a CIC nem mondja kifejezetten -- mint az egyházmegyeről --, hogy Isten népének része volna. Az ilyen szóhasználatot a törvénykönyv átdolgozása során tudatosan elhagyták egyrészt azért, mert a rész szó statikusabb hangzású, mint az eleven életet tükrözô közösség kifejezés, másrészt mert a plébánia az az egység, ahol a közösségi jelleg már érzékelhetően is kifejeződik (vö. Comm 13, 1981, 148). Noha a plébánia nem hordozza magában mindazt, ami a részegyház ekkleziológiai teljességét adja (püspök által összegyűjtött közösség, az evangéliumot hirdető és az eucharisziát végző püspök, vele együttműködő papság, azaz presbitérium, hierarchikus közösség a püspökök testületének fejével és tagjaival), és így nem is nevezhető teológiailag részegyháznak, benne mégis valamiképpen az egyház válik láthatóvá (SC 42)[195].

b. Fajai

1320 A plébániák általában területi jellegűek kell, hogy legyenek, vagyis egy meghatározott területen lévő összes krisztushívőket magukban kell foglalniuk (518. k.). Az ember tehát nem tetszése szerint választja meg, hogy melyik plébániai közösségnek kíván a tagja lenni, a plébániához tartozás ugyanis a lakóhelyből szükségképpen adódik.

1321 Ahol indokolt, a jog nem csupán lehetővé teszi, hanem meg is kívánja a személyi jellegű plébániák alapítását. Ezek olyan plébániák, melyek egy meghatározott terület bizonyos rítusú, nyelvű, nemzetiségű, vagy más szempont alapján megjelölt krisztushívőit foglalják magukban (518. k.). A személyi plébániák alapításához -- ellentétben az 1917-es CIC 216. k. 4. §-ával -- nem szükséges pápai engedély.

1322 Hacsak valamilyen tekintetben ellenkező előírás nincsen, a plébániával egyenlő elbírálás alá esik a kváziplébánia. Ez a részegyházon belül a krisztushívőknek olyan közössége, melyet egy papra bízta, mint saját lelkipásztorra, de amely különleges körülmények miatt még nem vált plébániává (516. k. 1. §). A kváziplébánia régen a missziós területeken működő intézmény volt. A mai jog úgy szól róla, mint bárhol előforduló közösségről[196]. Hazánkban is léteznek ilyen anyakönyvezési joggal rendelkező, saját lelkipásztorra bízott közösségek, melyek korábban önálló lelkészség néven voltak ismeretesek, és bár területük volt, nem alapították meg őket plébániaként. A

kváziplebániák létesítése gyakran a plébánia megszervezésének előkészítő lépcsőfoka.

1323 Előfordul, hogy egyes közösségeket még nem lehet önálló plébániává vagy kváziplebániává szervezni. Ha külön lelkipásztori ellátásuk indokolt, a megyéspüspöknek erről más módon kell gondoskodnia (516. k. 2. §). Ilyen megoldásokat a részleges jog tartalmazhat. Többnyire olyan helyzetekről van szó, amikor az egy vagy több plébánia keretébe tartozó hívek egy része sajátos lelkipásztori gondozást igényel. Ez előfordulhat pl. település-földrajzi okból, ha egy plébániához másik, kisebb község is tartozik, melynek saját temploma is van (filia). Az ilyen közösséget olykor -- igaz, nem állandó jelleggel -- kihelyezett káplánra bízják. Ehhez hasonló pasztorális formákat a püspök nem csupán területi, hanem személyi alapon is kialakíthat [197]. A kategoriális lelkigondozás témájára alább még visszatérünk.

c. Létesítése és megszüntetése

1324 Plébániát alapítani, módosítani vagy megszüntetni egyedül a megyéspüspök jogosult. Ezt azonban csak akkor teheti meg érvényesen [198], ha előbb meghallgatta a papi szenátus véleményét (515. k. 2. §). Az intézkedés érvényességéhez azonban nem szükséges, hogy a papi szenátus beleegyezését is adja hozzá. A plébániák szervezését illetően a püspöknek ez a teljes jogköre a II. Vatikáni Zsinaton kapott különleges hangsúlyt (CD 32; vö. MP Ecclesiae Sanctae, 1966. VIII. 6, nr. I, 21: AAS 58, 1966, 769; SC Ep, Directorium, Ecclesiae Imago, 1973. II. 22, nr. 171--183; Leges V, 6518--6522).

d. Vezetője

1325 A plébánia vezetője rendes körülmények között -- magából a plébánia fogalmából eredően -- a plébános. Az ő tisztségéről alább külön szólnunk. Ám a jog ismer a plébánia vezetésére más megoldásokat is, mint azt, hogy egyetlen papra mint plébánosra bízják. Ezek sajátos lelkipásztori hasznosság, illetve szükség esetén jönnek számításba. A Codex két ilyen vezetési formát említ:

1326 1) A papi közösségre bízás. Erre akkor van lehetőség, ha a körülmények ezt megkívánják. Abban áll, hogy egyetlen plébánia vagy egyszerre több plébánia lelkipásztori ellátására egyetemlegesen több papot neveznek ki. Ilyenkor a lelkipásztori munka végzését, az együttes tevékenységet e papok egyike irányítja, s ő felel érte a püspök előtt. Ez az irányító mégsem plébános a szó szoros értelmében, hiszen az egyetemleges megbízás alapján az egész plébánosi feladatot minden pap megkapja még akkor is, ha annak ki-ki csak egy részét gyakorolja az általuk megállapított rend szerint. Az esketési felhatalmazás és a magánál a jognál fogva a plébánosnak járó felmentési hatalmak mindnyájukat megilletik (543. k. 1. §). Ugyancsak mindnyájan kötelesek a helybenlakásra, s közösen megállapított rend szerint ajánlja fel valamelyikük a népért a szentmisét (543. k. 2. § 1--2). Az irányító az

egyedüli, aki a plébániának jogi képviselője (543. k. 2. § 3).

1327 Mikor a csoportból valamelyik pap, vagy maga az irányító hivatalát elveszti, vagy képtelenné válik annak gyakorlására, nem üresedik meg az egy vagy több plébánia, melyet a közösség gondoz. A püspök feladata új irányítót kinevezni a csoport élére. Amíg ez megtörténik, a feladatot a közösség legrégebben kinevezett tagja látja el (544. k.).

1328 A plébánia ilyen papi közösségre bízása nem tévesztendő össze azzal a régi egyházjogban előforduló esettel, amikor a plébániát jogi személyre bízták mint plébánosra. Erre ma már nincs lehetőség (520. k. 1. §). Mikor a plébániát szerzetes intézményre bízzák, nem ez az intézmény, hanem egy meghatározott pap lesz a plébános, vagy egy a fentiekben leírt jogállású papi közösség kijelölésére kerül sor (uo.).

1329 2) A diakónusra vagy világra bízás. Erre a megyéspüspök paphiány esetén jogosult. A feladat, amellyel a püspök a diakónust, a világit, vagy egy ilyen személyekből álló közösséget megbíz, nem a teljes plébánosi munka, hanem „a plébánia lelkipásztori gondozásában való részvétel”. Ezek a személyek ugyanis -- nem lévén papok -- nem képesek mindannak elvégzésére, ami a plébános feladata lenne. Az ilyen megbízás esetén a püspöknek ki kell neveznie egy papot is, aki a lelkipásztori gondozást irányítja, s a plébánosi hatalmakkal és felhatalmazásokkal rendelkezik (517. k. 2. §). Az egy vagy több diakónus, illetve világi (akár pl. szerzetesnőkből álló közösség) nem plébános. De nem plébános az a pap sem, aki a plébánosi hatalmakkal rendelkezik. Ő ugyanis -- pl. azért, mert másutt plébános (vö. 526. k. 1. §) -- nem kaphat valódi plébánosi kinevezést.

1330 Magyarországon a püspöki konferencia külön szabályokat adott ki az ilyen „önálló lelkipásztor nélküli egyházközséget” vezető lelkipásztori kisegítők munkájáról (A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata, Bp. 1986, 6-7, 3. § [4], 4--5. §; A világi lelkipásztori kisegítők kézikönyve, Bp. 1995.). A paphiány a plébániák lelkipásztori ellátásának számos jogilag lehetséges módját teszi aktuálissá. Ezek között a sajátosan szervezett oldallagos ellátáson túl immár a plébániák összevonásának és a hajdani filiális egyházközségek mintájára esetleg fennmaradó különböző képviselőtestületeknek a gondolata és a gyakorlata is megjelent hazánkban[199].

1331 A plébánia intézményének arculata a keleti katolikus egyházjogban is hasonló a fentiekhez, bár a szabályzata nem annyira részletekbe menő. A plébános szerepköre is értelemszerűen ennek megfelelő (CCEO 279-303. k.).

e. A hívek közös felelősségvállalásának plébániai szervei

1332 Mivel a plébánia a hívek közössége, különös hangsúlyt kapnak azok a szervek, melyek a plébánia tagjainak együttes felelősségvállalását valósítják meg. Közülük egyesekről az egyetemes egyházjog rendelkezik,

mások inkább a részleges egyházjogban helyenként szereplő sajátos formák. Az előbbiekre tartozik a plébániai gazdasági tanács és a plébániai pasztorális tanács, az utóbbi csoportban foglalnak viszont helyet pl. a magyarországi egyházközségek.

1333 1) A plébániai gazdasági tanács (consilium a rebus oeconomicis) létrehozása minden plébánián kötelező. Működését az egyetemes jog és a megyéspüspöktől kibocsátott szabályok rendezik. Ez utóbbi szabályok jelölik meg a tanács tagjainak kiválasztási módját is. A tanács élén a plébános áll (537. k.). Mivel a plébániát minden jogügyletben a plébános képviseli[200], a tanács szerepe a plébános segítése tanácsadói, de nem döntéshozatali jogkörrel. Az egyházmegyei gazdasági tanács analógiájára elmondható, hogy a tagok számának itt is legalább háromnak kell lennie[201]. Tevéleges közreműködést nyújthat ez a tanács például a leltár, a költségvetés és a számadások elkészítésében. Hazánkban ennek a szervnek a feladatát bizonyos egyházközségi struktúrák látják el (lásd alább).

1334 2) A plébániai pasztorális tanács[202] (consilium pastorale) létesítése nem kötelező. Ha a megyéspüspök a papi szenátus meghallgatása után jónak látja, elrendelheti, hogy egyházmegyéje minden plébániáján hozzanak létre ilyet. A tanács élén a plébános áll, tagjai egyfelől azok, akik hivataluknál fogva részt vesznek a plébánián a lelkipásztori munkában (pl. káplán, lelkipásztori kisegítő) másfelől pedig a szabályzat szerint kijelölt krisztushívők (536. k. 1. §). A tanács funkciója az, hogy segítséget nyújtson a lelkipásztori tevékenység számára. Jogköre kizárólag tanácsadói jellegű. Tanácsait elsősorban a plébánosnak adja (vö. 536. k. 1--2. §). Szabályzatát a megyéspüspök adja ki -- értelemszerűen egységesen egyházmegyéje minden plébániája számára (vö. 536. k. 2. §). Az ilyen tanácsok alakítása megfelel a II. Vatikáni Zsinat irányelveinek, melyek egyrészt hangsúlyozzák a hívők jogát, hogy véleményüket az egyház javát érintő ügyekben lelkipásztorukkal akár szervezett, intézményes formában is tudassák (vö. LG 37; 212. k. 3. §), másrészt olyan plébániai tanácsokról szólnak, melyekben klerikusok, szerzetesek és világiak együttesen segítik az apostoli tevékenységet (AA 26). Hazánkban a plébániai pasztorális tanácsra jellemző tevékenységet is az egyházközség bizonyos szervei végzik.

1335 3) Az egyházközség -- noha pl. a német nyelvterületen egyes intézményes formák valamelyest hasonlítanak rá (de nem azonosak vele!) -- a magyarországi helyi egyházjog sajátossága. Jelenleg a Püspöki Kar 1992 tavaszán elfogadott egyhangú rendelkezése alapján az egyházközség már azonos a plébániával: mint a plébániai közösség régi, szép magyar elnevezése értendő. A plébánia egyes részei továbbra is rendelkezhetnek külön képviselőtestülettel (vagyis a régi „filiális egyházközségek” külön képviselőtestülete megmaradt).

1336 Hazánkban az egyházközségek a XIX. század végétől jelennek meg helyenként. 1919 után az ország püspökei elérkezettnek látják az időt

arra, hogy országosan egységes jogi formát adjanak a hívek ilyen kezdeményezéseinek. Így kerül sor arra, hogy püspökkari szinten egységes szabályzatot adnak ki a magyarországi egyházközségek számára (A magyarországi katolikus egyházközségek igazgatási és adóztatási szabályzata, Bp. 1940). Mivel az 1917-es CIC szerint még a plébánia nem volt azonos a területen élő hívők közösségével, az egyházközség éppenséggel arra szolgált, hogy egy-egy plébánia vagy plébániarész összes híveinek jogilag szervezett csoportosulása legyen. Az egyházközség különbözött a plébániától. Ugyanazokat a személyeket foglalta magában, mint akik a plébániához tartoztak. Az egyházközségi tagság nem önkéntes volt, hanem szükségképpen, automatikus. Minden katolikus lakóhelyénél fogva valamelyik egyházközséghez tartozott. Így az egyházközség semmiképp sem volt egyesületnek nevezhető, hanem a püspök fennhatósága alatt működő szerv volt, mely tevékenységét a püspöktől és nem a hívőktől nyert felhatalmazás alapján gyakorolta[203].

1337 A hatályos Egyházi Törvénykönyv megjelenése után a Magyar Katolikus Püspöki Kar keretében a püspökök közösen gyakorolták megyéspüspöki jogukat és így adták ki az egyházközségek új szabályzatát 1984. július 10-én (Magyarországi Katolikus Egyházközségek Általános Szervezeti Szabályzata). Ennek bevezető rendelkezései ugyan többféle módon értelmezhető kijelentéseket tartalmaznak a plébánia és az egyházközség azonosságáról, illetve az egyházközséghez való tartozás automatikus vagy önkéntes jellegéről, az egyetemes egyházjoggal összhangban mégis csupán akkor állnak, ha úgy magyarázzuk őket, hogy alapvetően nem változtatták meg az egyházközségeknek az 1940-es szabályzat szerinti jogi jellegzetességeit[204].

1338 Az 1984-es szabályzat 1. §-a egyrészt az egyházközség fogalmát az 515. kánont idézve állapítja meg ezzel önkéntelenül is azonosítja azt magával a plébániával, mely az új jog szerint maga is a hívek közössége. Ugyanakkor ugyanez a § 4. számában utal a magyar történelmi hagyományokra, s így burkoltan arra, hogy az egyházközségnek az 1940-es szabályzat szerinti fogalmát nem változtatja meg. Mégis ugyanezen 1. § 6. számában az adott területen való lakáson kívül az egyházközségi tagság kritériumai között arra is utal, hogy a hívő kifejezi: az egyházközséghez kíván tartozni. Ha ezt szoros értelemben vett tagsági feltételnek tekintenénk, akkor ez a pont ellentétbe kerülne az előbbiekkel, hiszen sem a plébánia, sem a régi magyar egyházközség tagsága nem külön akaratnyilvánításon alapul. Ezért a szabályzat magyarázói arra kényszerülnek, hogy ez utóbbi kívánalmat inkább a buzdítások, mint a szükséges tagsági feltételek közé sorolják.

1339 Az 1984-es szabályzatot csak öt évre szóló hatállyal adták ki.

1340 Ennek az ideiglenesen elfogadott 1984-es szabályzatnak a lejártá után a Püspöki Kar 1992-ben új szabályzatot fogadott el. Ebben a plébániától különböző egyházközségek fenntartása helyett az immár közösségként meghatározott plébániával azonosítja az egyházközségeket.

Ezért a szöveg magáról az egyházközségről (vagyis a plébániáról) nem rendelkezik, hanem beéri az egyetemes egyházjog rendelkezéseivel, tehát nem az egyházközségek szervezeti és működési szabályzata kíván lenni, hanem a plébániai (egyházközségi) képviselőtestületek szervezetét és működését szabályozza (A Magyarországi Egyházközségi Képviselőtestületek Szabályzata, [Bp.] 1993). Ez még a világi jog szempontjából sem jelent nehézséget, hiszen az 1990. évi IV. törvény magánál a jognál fogva, külön bejegyzés nélkül jogi személynek ismeri el az egyházak szervezeti egységeit (13. § [2]), úgy ahogyan az illető egyház belső szabályai azt meghatározzák.

1341 A magyarországi egyházközségi képviselőtestületek ellátják a plébániai gazdasági tanács és a plébániai pasztorális tanács feladatait (vö. A Magyarországi Egyházközségi Képviselőtestületek Szabályzata, [Bp.] 1993, 2.1. pont, 4.11. pont). Az egyházközségi képviselőtestületnek önálló döntési hatásköre legfeljebb a saját működését illető részletkérdésekben lehet. Egyébként jogköre a lelkipásztorok terén csakis tanácsadói jellegű (vö. uo. 4.11. pont). Nem is lehetne másmilyen, mert akkor túllépné az egyetemes egyházjogban a plébániai pasztorális tanács számára megszabott kereteket. Tanácsait a képviselőtestület elsősorban a plébánosnak, de esetenként -- külön kérdésre -- a főpásztornak adja. Anyagiak terén az egyházközségi szervek a tanácsadáson kívül bizonyos ügyintézői és ellenőrzői feladattal is rendelkeznek, de nem a templompénztár vonatkozásában. Semmiképp sem felettes hatóságai a plébánosnak, hiszen küldetésük annak segítésére szól (uo. 6.2. pont). Egyébként sincs semmilyen egyházi hatósági jogkörük.

1342 Az egyházközség vezetője (elnöke) a plébános (uo.), hiszen a CIC 515. k. 1. § és 519. k. szerint ő a plébánia teljesjogú vezetője, minden jogügyletben ő a plébánia képviselője is (532. k.). Elsősorban ő a felelős a plébánia vagyongazdálkodásért is (532. k, vö. 1281--1288. k.). Márpedig a hatályos részleges egyházjog szerint az egyházközség azonos a plébániával, annak csupán régi, szép, magyar elnevezése (vö. A Magyarországi Egyházközségi Képviselőtestületek Szabályzata, [Bp.] 1993, 1.1. pont.). Az úgynevezett „világi elnök” a plébánost helyettesíti, illetve bizonyos ügyekben vele együtt jár el (uo. 4.9. pont., 5.4. pont).

1343 Az egyházközségi képviselőtestületek egyházmegyénként közös tanácsot alkothatnak a megyéspüspök elnökletével (Egyházközségi Képviselőtestületek Egyházmegyei Tanácsa, vö. A Magyarországi Egyházközségi Képviselőtestületek Szabályzata, [Bp.] 1993, 3.4. pont), országos szinten pedig az Egyházközségi Képviselőtestületek Országos Tanácsába tömörülhetnek a Püspöki Konferencia jóváhagyásával és vezetésével (uo. 3.5. pont). Ahol az egyházmegyében pasztorális tanács alakult (511--512. k.) az egyetemes egyházjog szerint, ott ez tölti be a képviselőtestületek tanácsának szerepét is (vö. A Magyarországi Egyházközségi Képviselőtestületek Szabályzata, [Bp.] 1993, 3.4. pont).

2. A PLÉBÁNOS

a. Fogalma

1344 A plébános (parochus) a plébánia közösségének a püspök által kinevezett saját lelkipásztora (vö. 519. k.). A rábízott közösség lelkipásztori gondozását a püspök felügyelete alatt látja el. Plébániája javára a jognak megfelelően végzi a tanítói, megszentelői és kormányzó feladatát. Ennek gyakorlásában más papok, diakónusok együttműködését és világiak segítségét is igénybe veszi (uo.). Szerepe tehát nem egyedül végzett tevékenységekben merül ki, hanem valódi felelős szervezést és vezetést is jelent. A plébános saját pásztora a plébániának, mégpedig olyan értelemben, hogy ő a püspök munkatársa (vö. CD 30). Ez a saját pásztori mivolt szükségképpen összefügg azzal, hogy a plébános egyetlen pap (vö. 521. k. 1. §, 526. k. 2. §). A plébániai közösség építéséhez nélkülözhetetlen az eucharisztia ünneplése, mely a hívőket igazi egyházi közösséggé teszi[205].

b. Kinevezése és szükséges tulajdonságai

11345 A plébánosi hivatal betöltése a megyéspüspök joga, hacsak valakinek nincs e hivatalra bemutatási vagy választási joga (523. k.). Ilyen jogok meglétét nem vélelmezzük, sőt kifejezett rendelkezés hiányában mindig biztos, hogy a püspök ezt a hivatalt szabad adományozás útján töltheti be (vö. uo.; 157. k.). Az egyházmegyei kormányzó a bemutatás vagy választás útján betölthető plébánosi tisztségekre a beiktatást, illetve a megerősítést megadhatja, de minden más esetben csak akkor nevezhet ki valódi plébánost, ha a püspöki szék már legalább egy éve üres vagy akadályozott (525. k.).

1346 Sajátos módon nevezi ki a plébánost a püspök akkor, ha a plébániát az 520. k. 1. §-a szerint tartósan valamely klerikusi szerzetes intézményre, vagy az apostoli élet valamilyen klerikusi társaságára bízzák. Ilyen rábízó intézkedést kiadni csakis a megyéspüspök -- nem pedig az egyházmegyei kormányzó -- jogosult, mégpedig kizárólag az illetékes előjáró beleegyezésével (520. k. 1. §). Ez a rábízás szólhat meghatározott időre, de lehet végleges is. Mindkét esetben írásbeli megállapodással kell történnie. Ezt a megállapodást a megyéspüspök és az intézmény vagy társaság illetékes előjárója köti. Tartalmaznia kell a munka elvégzésére, a személyek alkalmazására és a gazdasági kérdésekre vonatkozó pontos szabályokat (520. k. 2. §). Az ilyen megállapodáshoz a Római Vikariátus iratmintát is kiadott 1985-ben (Leges VI, 9258--9260). Hazánkban is nagy vonalakban e minta szerint kötötték újabban e rábízási szerződéseket. Különös figyelmet igényelt az anyagi kötelezettségek kérdése. Differenciált megoldások születtek aszerint, hogy ki a templom és a plébániaépület tulajdonosa. Mindenesetre az egyházmegyei központi hozzájárulás fizetésére -- ahol ilyen létezik -- minden plébánia egyaránt kötelezhető (vö. 1263. k.). Ugyancsak minden a hívők számára ténylegesen nyitva álló templomban és kápolnában elrendelhet a helyi ordinárius központi célú gyűjtéseket

(1266. k.). Az ilyen rábízott plébániákon a plébános kinevezése úgy történik, hogy a szerzetes papot illetékes előjárója bemutatja (prezentálja) a megyéspüspöknek, aki a kánoni beiktatást (institutio) végzi, vagy ha az írásbeli megállapodás szerint a szerzetes előjárónak nincs bemutatási joga a plébániára, akkor a megyéspüspöknek a szerzetes pap plébánossá való kinevezéséhez az illető előjárójának beleegyezésére van szüksége (682. k. 1. §)[206].

1347 A plébános kinevezésének meghatározatlan időre kell szólnia, mivel szükséges, hogy a plébános kellő állandósággal rendelkezzen hivatalában (522. k.). Meghatározott időre a megyéspüspök csak akkor nevezheti ki a plébánost, ha ezt a püspöki konferencia határozatilag megengedte (uo.). A plébánosi állandóság nem jelent elmozdíthatatlanságot, hiszen ez a Zsinat rendelkezése (CD 31) folytán megszűnt. Az állandóság inkább csak arra vonatkozik, hogy meghatározott időre plébánost csak a fenti kivételes esetben szabad kinevezni, valamint, hogy a valódi plébános akarata ellenére csak az 1740--1752. k. szerinti módon mozdítható el vagy helyezhető át. A plébánosi kinevezéshez szükséges tulajdonságok a következők:

1348 1) Az áldozópapság. Ez a plébánosi kinevezés érvényességéhez szükséges (521. k. 1. §). A plébánosnak mint saját pásztornak a fogalmából következik, hogy teljes lelkipásztori ellátásra képes személynek kell lennie.

1349 2) A megengedettséghez szükséges tulajdonságok. Ezek felsorolása a CIC-ben nem kimerítő. Kifejezetten említi a törvénykönyv az alábbiakat: a) tanbeli kifogástalanság; b) jó erkölcs; c) buzgalom a lelkek iránt, mely e pásztori tisztség központi kívánalma[207]; d) egyéb erények; e) az adott plébánia ellátásához az egyetemes vagy a részleges jogban megkívánt tulajdonságok (521. k. 2. §).

1350 Az előírt tulajdonságok meglétének megállapítása a megyéspüspök megítélésére van bízva. Az 521. k. 3. § külön is jelzi, hogy a püspök a jelölt alkalmasságáról akár vizsga útján is meggyőződhet. Eltérően az 1917-es CIC 459. k. 3. §-ától -- mely a maga részéről elsősorban a Trentói Zsinat (Sess. XXIV, De ref., c. 18: COD 770--772) és XIV. Benedek pápa (Const., Cum illud, 1742. XII. 14, II, § 1, 7, 16) rendelkezésein alapult -- a plébánosi vizsgát a mai jog már nem írja elő kötelezően sem korábbi (versenyvizsga) formájában, sem pedig XX. századi alakjában, vagyis konkrét plébániára nem irányuló, hanem előzetes általános előfeltételként a plébánosi kinevezéshez megkívánt vizsga módjára.

1351 A plébánia elnyeréséhez szükséges vizsgára felkészítő könyveknek az újkorban külön műfaja alakult ki. Bennük az alapvető dogmatikai, erkölcssteológiai ismereteken kívül igen sok pasztorális és gyakorlati egyházi tudnivaló is található. Hazánkban pl. Kopsz János szombathelyi püspöki titkár és zsinati vizsgáló művét[208] a múlt században széles körben használták.

1352 A plébániai versenyvizsgát -- ahol még érvényben volt --, csakúgy, mint a plébániák szó szoros értelmében vett megpályázásának egész rendszerét már a II. Vatikáni Zsinat megszüntette (CD 31; vö. MP, Ecclesiae sanctae 1966. VIII. 6., nr. I, 18, 1. §: AAS 58, 1966, 767). Ezzel is növelni szándékozott a püspök szabadságát a kinevezések területén.

1353 Az adott plébániára való alkalmasság megítéléséhez a püspöknek meg kell hallgatnia az esperest és szükség esetén egyes egyéb papokat és világiakat is (524. k.).

c. Kötelességei és jogai

1354 A plébános hivatalát a birtokbavétel pillanatában nyeri el, attól fogva élhet az azzal járó jogokkal, s terhelik a plébánosi kötelezettségek. A birtokbavétel módjáról a részleges törvény vagy a szokás rendelkezik. A birtokbavétel alól felmentés is lehetséges (527. k.).

1355 Mint az egyházi teendők esetében gyakran, a plébános tisztségével kapcsolatosan is többször egybeesnek a kötelességek a jogokkal. Említ azonban a CIC a plébániához tartozó tisztán jognak vagy tisztán kötelezettségnek tekinthető tennivalókat is.

1356 Az általános lelkipásztori kötelezettségek a tanítói, megszentelői és kormányzó feladat sajátos gyakorlásában állnak (528--529. k.).
Ilyenek:

1357 1) Isten igéjének hirdetése a hitoktatás, a homília és a katolikus nevelés útján.

1358 2) A vallásgyakorlattal felhagyottak és az igaz hitet nem vallók evangelizálása.

1359 3) Az evangéliumi szellem előmozdításának támogatása a társadalmi igazságosság tekintetében.

1360 4) Családok látogatása, gyászolók, gondoktól szenvedők, betegek, haldoklók segítése (a szentségek útján is).

1361 5) Szegények, szenvedők, magányosok, hazájuktól távol élők segítése.

1362 6) Világiak részvételének előmozdítása az egyház küldetésében, vallásos célú társulások támogatása.

1363 7) Együttműködés püspökével és az egyházmegye papságával.

1364 8) A plébániai közösség bekapcsolása az egyházmegye és a

világegyház működésébe.

1365 A sajátosan plébánosi liturgikus teendők (530. k.) olyan tevékenységek, amelyekre a plébánosnak mintegy előjoga van, vagyis más papok vagy klerikusok azokat az ő beleegyezésével végezhetik, bár természetesen külön ordináriusi intézkedéssel is megbízást nyerhetnek erre.

1366 1) Ünnepélyes keresztelezés.

1367 2) Bértálás halálveszélyben (vö. 883. k. 3).

1368 3) A szent útravaló és a betegek kenete kiszolgáltatása (vö. 1003. k. 2--3. §), valamint ezzel kapcsolatosan és más alkalmakkor a teljes bűcsúval járó pápai áldás megadása[209].

1369 4) Az esketés és a házasság megáldása.

1370 5) A temetés.

1371 6) Keresztkút megáldása húsvéti időben, körmenetek vezetése templomon kívül, ünnepélyes áldás adása templomon kívül.

1372 7) Ünnepélyes mise végzése vasárnap és kötelező ünnepeken.
A plébánosi tisztséghez tartozó egyéb feladatok:

1373 1) A plébánia képviselte minden jogügyletben (532. k.).

1374 2) A plébániai javak kezelése, illetőleg az arra való közvetlen felügyelet az egyetemes és részleges jog előírásai szerint plébánosi feladat (531--532. k.). Még ha az adományokat más személy által végzett plébániai feladatok kapcsán adták is, a plébánia javai közé kell sorolni őket, s ennek megfelelően kezelendő. Kivételt képez az az eset, amikor valamilyen önkéntes (tehát nem a stóladíj-táblázat szerint kért) adományról teljesen biztos, hogy az adományozó mást akart, pl. a szertartás végzőjét kívánta személyesen megajándékozni (vö. 531. k.).

1375 3) A helybenlakás, vagyis annak kötelezettsége, hogy a plébános a templomhoz közeli plébániaépületben lakjék. Egyes esetekben a helyi ordinárius megengedheti, hogy másutt tartózkodjék, főként olyan házban, ahol papi közösség él (533. k. 1. §). Szabadság címén a plébános összesen évi egy hónapot lehet távol. Egy hetet meghaladó távollét esetén erről előre értesítenie kell az ordináriust (533. k. 2. §). A plébánosok helyettesítésének rendjét a megyéspüspök hivatott szabályozni (533. k. 3. §).

1376 4) A pro populo mise. Ennek felajánlása minden vasárnap és kötelező ünnepen a plébános kötelezettsége. Érte misepénzt nem vehet fel[210]. Az ugyanezekben a napokon a plébános által végzett más misék miseadományának kérdéséről a szerzők véleménye eltérő (lásd alább 67.

§. 5. b).

1377 Magyarországon jó ideje csak a hónap első vasárnapján van pro populo mise. A többi alkalmakkor a Szentszék engedélyével az ilyen miséket az ordinárius szándékára (ad intentionem ordinarii) kell felajánlani. Az ordinárius ezekre a misékre pénzt vesz fel[211].

1378 5) A hivatalvezetési teendők. Ezek közül a CIC a plébános köteleességeként említi, hogy a plébániai anyakönyvek vezetéséről és őrzéséről gondoskodják, a plébánia pecsétjét kezelje, s az iratokat aláírja, a plébániai levéltárat gondozza (535. k.).

1379 Az egyetemes jog szerint kötelező: a keresztelési, a házassági és a halotti anyakönyv (534. k. 1. §); hazánkban püspökkari rendelkezésre ezen kívül még egyéb anyakönyvek vezetése is elő van írva (Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat, Bp. 1988, 52. §, 56. §).

d. A plébánosi tisztség megüresedése

1380 A plébánosi tisztség különböző módokon üresedhet meg. Érvényesek rá azok az előírások, amelyek az egyházi hivatalok elvesztésére vonatkoznak (148--196. k.; lásd fent 26. §).

1381 Az elmozdításra és az áthelyezésre -- mint fentebb már említettük -- a valódi plébánosok (nem pedig a káplánok vagy a plébániai kormányzók) esetében különleges eljárási szabályok érvényesek (1740--1752. k.). Ha a plébános szerzetes intézmény tagja, vagy az apostoli illet valamely társaságába nyert inkardinációt, akkor akár saját előljárója, akár az őt megbízó egyházmegyei hatóság tetszése szerint elmozdíthatja hivatalából. Ehhez a másik fél beleegyezésére egyiküknek sincs szüksége (538. k. 2. §, 682. k. 2. §).

1382 A plébánosok lemondása 75. életévük betöltésekor kötelező (538. k. 3. §). Egyes szerzők a CIC udvarias megfogalmazását, mellyel az ilyen plébánosokat „felkéri” lemondásuk benyújtására, úgy értelmezik, mint annak jelét, hogy a 75. életév betöltése önmagában még nem tesz alkalmatlanná a szolgálatra, csupán arra int, hogy az érintett bocsássa feladatkörét a püspök rendelkezésére[212]. Mindez azonban nem zárja ki, hogy itt valódi lemondási köteleességről legyen szó, amint többen is hangsúlyozzák[213]. A CIC átdolgozása során egyesek azt kívánták, hogy a kánon szövege világosabban fejezze ki a plébános lemondási kötelezettségét. Így egyértelmű lett volna, hogy a megyéspüspök az 1741. k. alapján jogcímmel rendelkezik a kötelező lemondást elmulasztó plébános elmozdítására. Igaz, az 1741. k. hallgatása és az 538. k. 3. §-ának udvarias fogalmazása még nem zárja ki ezt a jogcímet, hiszen az 1741. k. felsorolása nem kimerítő, a megyéspüspök általános jogosultsága mellett pedig jogvélelem szól (381. k. 1. §).

1383 A lemondás elfogadásáról a megyéspüspök dönt a személyi és helyi adottságok figyelembevételével. A lemondás elfogadását a püspök

meghatározott vagy meghatározatlan időre el is halaszthatja (538. k. 3. §)[214]. Ezt azonban nem pusztán hallgatással, hanem kifejezett intézkedéssel kell tennie, különben maga a lemondás hatályát veszti (vö. 189. k. 3. §).

1384 A lemondó plébános illő ellátásáról és lakásáról a megyéspüspöknek kell gondoskodnia, a püspöki konferencia által kiadott szabályoknak megfelelően (538. k. 3. §). Ahol még az 1274. k. szerinti központi egyházmegyei vagy országos intézmény nincs megszervezve a klérus társadalombiztosítására, ott a megyéspüspököt ez a kötelezettség különös hangsúllyal terheli.

1385 Az üresedésben lévő plébánia ellátására vagy az akadályozott plébános helyettesítésére a megyéspüspöknek mielőbb plébániai kormányzót (administrator paroecialis) kell kineveznie (539. k.). A kormányzónak papnak kell lennie (uo.). Ugyanolyan köteleességekkel és jogokkal rendelkezik, mint a plébános, hacsak a megyéspüspök másként nem rendelkezik. Nem tehet azonban a kormányzó semmi olyat, ami a plébános jogait csorbítja vagy a plébániai javakban kárt tesz. Feladatának végeztével a kormányzó tartozik számot adni a plébánosnak (540. k.).

1386 Hogy a plébánia vezetésében a folytonosság teljes legyen, a plébánia megüresedésének, vagy a plébános akadályoztatásának beálltakor -- addig is, amíg plébániai kormányzót nem neveznek ki -- a plébánia vezetését azonnal át kell vennie a legrégebben kinevezett káplánnak. Káplán hiányában ez arra a papra (többnyire az esperesre) hárul, akit a részleges jog meghatároz (541. k. 1. §). Aki a plébánia vezetését így átvette, köteles a helyi ordináriust azonnal értesíteni az üresedésről (541. k. 2. §).

3. A KÁPLÁN

1387 A plébános mellé a kellő lelkipásztori gondozás érdekében a megyéspüspök káplánt (vicarius paroecialis), vagyis olyan papot (546. k.) nevezhet ki, aki a plébánost, mint a plébánia saját pásztorát együttműködő jelleggel segíti tisztsége gyakorlásában[215]. Hazánkban és a német nyelvterület jelentős részén is ezt a „plébánoshelyettest” nevezik káplánnak, nem pedig a plébániáktól független beosztásban lévő önálló lelkészt, akit a Codex a cappellanus névvel illet.

1388 A mai jog szerint a káplánt a megyéspüspök szabadon nevezi ki; az illető plébános és az esperes megkérdezésére is csak akkor köteles, ha ezt ő maga is alkalmasnak ítéli (547. k.). A szerzetesek kinevezése előtt azonban előjárójuk beleegyezése szükséges (682. k. 1. §).

1389 A káplán kinevezhető: 1) az egész plébánia egész szolgálata számára (hazánkban ez a leggyakoribb); 2) a plébánia egy részén az egész szolgálat számára (pl. csak egy filia teljes ellátására); 3) a plébánia híveinek egy bizonyos csoportja számára (pl. más nyelvűek

ellátására, vagy sajátos feladatra); 4) egyszerre több plébánián bizonyos fajta szolgálatra (545. k. 2. §).

1390 A káplán kötelességei és jogai különböző forrásokból erednek. Részint a Codex, részint a részleges jog, nevezetesen az egyházmegyei jogszabályok (akár törvények, akár általános határozatok, akár az ezek végrehajtását szabályozó alacsonyabb szintű normák), részint a megyéspüspök kinevező levele (mely a munkakör tartalmát megszabja), részint pedig a plébános utasításai határozzák meg őket (548. k. 1. §).

1391 Hacsak a megyéspüspök kifejezetten másként nem adja a kinevezést (pl. csak a hitoktatásra), akkor a káplán hivatalánál fogva köteles a plébánost az egész plébániai szolgálatban segíteni, kivéve a népért való mise felajánlását. A jog szerint köteles a plébánost helyettesíteni is. Ilyenkor helyettesi jelleggel plébánosi jogokat is gyakorol (548. k. 2. §). A tervezett és elkezdett lelkipásztori vállalkozásokról a káplán köteles a plébánosnak beszámolni (548. k. 3. §). Amikor a plébános távol van, egyéb rendelkezés hiányában, összes kötelességei is a káplánt terhelik, kivéve a pro populo misét (549. k.).

1392 A káplán helybenlakási kötelessége és szabadsága hasonló a plébánoséhoz (550. k., vö. 533. k.). Különleges a helyzet akkor, ha a káplánt egyszerre több plébániára nevezik ki. Ilyenkor helybenlakási kötelezettségének az illető plébániák bármelyikén eleget tehet. Természetesen lakóhelyének megválasztásakor -- mivel a lakás olyan szolgáltatás melyet az egyházmegye ad az inkardináció és a tevékenység címén -- a megyéspüspök rendelkezése a döntő. A helyi ordinárius megengedheti azt is, hogy a káplán ne a plébánián lakjék (550. k. 1. §). A helyi ordináriusnak kell gondoskodnia arról, hogy -- lehetőség szerint -- a plébános és a káplánok között a plébánián közös életmód alakuljon ki (550. k. 2. §).

1393 A káplánt a megyéspüspök vagy az egyházmegyei kormányzó bármely megfelelő okból elmozdíthatja (552. k.). Ilyenkor a jog nem írja elő a plébánosok elmozdítására szükséges eljárás megtartását. Szerzetes káplán esetén az érintett elöljárója is elmozdíthatja (682. k. 2. §).

=====

=====

55. §. AZ ESPERESEK, A TEMPLOMIGAZGATÓK ÉS A LELKÉSZEK

1. AZ ESPERES

a. Fogalma és kinevezése

1394 Az esperes (vicarius foraneus) az a pap, akit az esperesi kerület élére állítottak (553. k. 1. §). A több plébániából álló, de az egyházmegyén belül létesülő, annál kisebb egységek kialakítása az egyetemes egyházjog szerint nem kötelező (374. k. 2. §). Ahol viszont

az egyházmegye esperesi kerületekre oszlik, ott az esperesi tisztséget a CIC szabályozza, mégpedig oly módon, hogy bőségesen utal a részleges jogra mind az esperes jogkörét, mind kinevezését illetően (vö. 553. k. 2. §, 554. k. 2. §, 555. k. 1. §).

1395 Ahogyan a területi plébániákon kívül lehetnek személyi plébániák is, úgy alapíthatók személyi jellegű esperességek is (vö. SC Ep, Directorium, Ecclesiae imago, 1973. II. 22, nr. 184: Leges V, 6522). A CIC az esperesekről szólva főként a területi jellegű esperesi kerületeket tartja szem előtt.

1396 Az esperest -- ha a részleges jog másként nem rendelkezik -- a megyéspüspök nevezi ki. A kinevezés előtt belátása szerint hallgathat meg az adott kerületben működő papokat. Természetesen a részleges jog ezt kötelezően is előírhatja helyenként.

1397 Az esperesi tisztséget az egyetemes jog nem köti egy meghatározott plébániához (554. k. 1. §). A részleges jog továbbra is rendelkezhet úgy, hogy egy kerület esperese egy adott plébánia plébánosa legyen (vö. Comm 14, 1982, 229)[216]. Előírja viszont a CIC, hogy az esperesnek papnak kell lennie (554. k. 1. §).

1398 A püspökök lelkipásztori szolgálatáról szóló direktórium a papsághoz mint követelményhez hozzáfűzte, hogy az esperesnek olyan papnak kell lennie, aki lelkipásztori tevékenységet gyakorol, az illető kerületben lakik, a nép és a papság körében tekintélye van, és egyébként alkalmas a közös lelkipásztori tevékenység előmozdítására (SC Ep. Directorium, Ecclesiae imago, 1973. II. 22, nr. 187: Leges V, 6523). Ezek a követelmények egyes szerzők szerint ma is érvényben vannak, hiszen az őket tartalmazó direktórium elsősorban a II. Vatikáni Zsinat, nem pedig az 1917-es CIC rendelkezéseinek végrehajtását szabályozza[217]. Mások az 554. k. 1. §-ának azt a kitételét, hogy a megyéspüspök azt a papot válassza, akit alkalmasnak ítél, a CIC-ben már nem szereplő kötöttségek eltörlésének látszanak tekinteni[218], bár a 21. k. szerint a korábbi törvény visszavonását kétség esetén nem lehet vélelmezni. Így az 554. k. 1. §-ának általános szóhasználata még nem ad kellő okot a korábbi direktórium megváltoztatásának feltételezésére.

1399 Nincs előírva, hogy az esperes az adott egyházmegye papjai közül kerüljön ki. Az esperes kinevezése meghatározott időre szól. Ezt az időt a részleges jog szabja meg (554. k. 2. §). Az esperest a megyéspüspök szabadon elmozdíthatja hivatalából (554. k. 3. §).

b. Kötelességei és jogai

1400 Az esperes hivatala lelkipásztori jellegű, tehát nem csupán jogi vagy adminisztratív. Nem szorítkozik a felügyeletre, hanem az apostoli gondoskodás a papság életének és a pasztorális munkának a lelkesítése és támogatása is feladatkörébe tartozik (vö. SC Ep, Directorium, Ecclesiae imago, 1973. II. 22, nr. 187: Leges V, 6523).

Konkrét teendőit elsősorban az 555. kánon sorolja fel. Ezek a feladatok a következő csoportokba oszthatók:

1401 1) Előmozdítás és összehangolás. Ez a feladat főleg a kerületben folyó közös lelkipásztori tevékenységet illetően tartozik az esperesre.

1402 2) Felügyelet. Az esperesi felügyelet egyrészt a személyekre (a klerikusok életére és munkájára), másrészt a dolgokra, nevezetesen a liturgiára (annak szabályszerű végzésére, a templomépületekre, a felszerelésekre, az Eucharisztia végzésére és őrzésére) és az adminisztrációra (az anyakönyvezésre, a vagyonkezelésre, az épületek gondozására) terjed ki.

1403 3) Gondoskodás. Az esperesnek elsősorban a kerület papságára kell gondot viselnie segítve továbbképzésüket, törődve lelki állapotukkal, különösen pedig azokkal, akik nehéz helyzetben vannak, vagy problémákkal küzdenek. Fokozott figyelmet kell fordítani mind lelki, mind anyagi tekintetben azokra a plébánosokra, akik súlyos betegek, valamint az elhunyt papok méltó temetésére és arra, hogy az utánuk őrizetlenül maradt egyházi javakat és okmányokat károsodás ne érje.

1404 4) Látogatás. Az esperesi látogatás a fent felsorolt kötelességek teljesítésének eszköze. A plébániák látogatását a jog az esperes számára külön is előírja. A módot illetően a CIC a megyéspüspök rendelkezéseire utal (555. k. 4. §).

1405 5) Tanácsadás. Az esperes feladatai közé tartozik, hogy a püspöknek tanácsot adjon a plébániák betöltése (vö. 524. k.), a káplánok kinevezése (547. k.) terén, továbbá az egyházmegyei zsinat keretében (463. k. 1. § 7).

1406 A keleti katolikus egyházjog az espereseknek (akiket „protopresbyter” néven említ) hasonló szerepkört tulajdonít (CCEO 276-278. k.).

2. A TEMPLOMIGAZGATÓ

1407 Templomigazgatónak (rector ecclesiae) azokat a papokat nevezzük, „akikre olyan templom gondját bízta, amely sem nem plébániai, sem nem káptalani, és nincs hozzákötve valamely szerzetes közösség, vagy az apostoli élet valamely társasága házához sem úgy, hogy ott ők végeznék a liturgikus szolgálatot” (556. k.; vö. CCEO 304. k.).

1408 A CIC a rector ecclesiae kifejezést használja ettől eltérő, tágabb értelemben is: ilyenkor a templom felelős vezetését ellátó papot értjük rajta általánosságban (pl. 764. k., 903. k., 958. k. 1. §, 1215. k. 2. §).

1409 A templomigazgató fogalmának lényeges eleme, hogy templomot vezet, amely az 1214. k. meghatározása értelmében a krisztushívők számára

nyilvános istentisztelet céljából nyitva álló épület. Tehát vezetése értelemszerűen a krisztushívők egész közösségének élén álló megyéspüspök irányítása alá tartozik. Nem vonatkoznak tehát az alábbi előírások a szerzetesek kápolnáinak belső irányítóira.

1410 A templomigazgatót a megyéspüspök nevezi ki akár szabadon, akár megerősítés vagy beiktatás útján, ha valakit az illető templom igazgatói hivatalára nézve választási vagy bemutatási jog illet (557. k. 1. §). A szemináriumhoz vagy klerikusok által vezetett kollégiumhoz tartozó templom igazgatója a rektor, hacsak a megyéspüspök másként nem rendelkezik (557. k. 3. §).

1411 A templomigazgatót megfelelő okból a helyi ordinárius elmozdíthatja (563. k.), a szerzetesek vonatkozásában a 682. k. 2. §-ának megtartásával.

1412 Az általános elv az, hogy a templomigazgatónak a rábízott templomban nem szabad az 530. k. 1--6. száma szerinti plébániai tevékenységeket végeznie, hacsak a plébánostól megbízást vagy engedélyt nem kap (558. k.). A templomigazgató egyéb kötelességeit és jogait az 559--562. k. tartalmazza.

3. A LELKÉSZ

1413 A lelkész (cappellanus) olyan pap, akire a krisztushívők valamely közösségének vagy csoportjának lelkipásztori gondozását -- legalább részben -- állandó jelleggel rábízták (564. k.). A hívők ilyen sajátos csoportját alkothatják azok, akik életkörülményeik miatt nem részesülhetnek a plébánosok rendes lelkipásztori gondozásában, pl. a vándorlók, a hazájuktól távol élők, a menekültek, a nomádok, a hajósok. Számukra lelkész kijelölését a CIC külön is ajánlja (568. k.; vö. CD 18). Ugyancsak a hívők külön csoportját alkotják a laikusi szerzetes közösségek, a kórházban lévők, a börtönök lakói, a katonák, bizonyos társulások tagjai stb.

1414 A lelkész nem azonos a saját közösségét plébános módjára vezető kváziplebánossal, sem pedig azzal a pappal, aki olyan közösséget vezet, melyet a püspök az 518. k. szerint személyi plébániává tett. Ez utóbbi saját lelkipásztora már nem lelkész, hanem plébános. A lelkésznek viszont nem „saját” közössége az a csoport, melynek gondozását legalább részben ellátja. A gyakorlati hasznosságon kívül már csak ezért is fontos, hogy a lelkész feladatának végzése során kellő összeköttetést tartson a plébánossal (571. k.).

1415 A lelkészt -- ha a jog másképp nem rendelkezik, vagy valakit különleges jogok nem illetnek e téren -- a helyi ordinárius nevezi ki. Ha valakinek választói vagy bemutatási joga van a megerősítés, illetve a beiktatás a helyi ordináriusra tartozik (565. k.). A laikusi szerzetes intézmény (pl. női rend) házilelkészének kinevezése csak akkor érvényes, ha előtte a helyi ordinárius megkérdezi azt az

előjárót, akinek joga van arra, hogy a közösség meghallgatása után egy papot javasoljon. Megjegyzendő, hogy csak a megkérdezés szükséges az érvényességhez de nem a vélemény elfogadása. Sem az előjáró nem köteles azt a személyt javasolni, akit a közösség kíván, sem az ordinárius nem köteles azt kinevezni, akit az előjáró javasol (567. k. 1. §). A lelkészek ugyanúgy mozdíthatók el, mint a templomigazgatók (572. k.).

1416 A lelkészek feladatai a részleteket illetően a részleges egyházjog és a kategoriális pasztorációról kiadott szentszéki rendelkezések szerint igazodnak[219].

1417 A vándorlók, úton levők, hazájuktól távol élők és más csoportok lelkipozásához a *Pastoralis migratorum cura* kezdetű motu proprio (1969. VIII. 15: AAS 61, 1969, 601--603) és a Püspöki Kongregáció ehhez fűzött utasítása (1969. VIII. 22: AAS 61, 1969, 614--643) adott irányelveket. Az egyes részletekre hozott újabb irányelvekhez lásd: SC Cler, Directorium, Peregrinans in terra (1969. IV. 29: AAS 61, 1969, 361--384), SC Ep, Decr. Apostolatus maris (1977. IX. 24: AAS 69, 1977, 737--746), ComMigr. Litt. circ., 1978. V. 26 (AAS 70, 1978, 357--378), ComMigr. Instr. part, 1978. V. 26 (Leges V, 7448--7466), II. János Pál, Lit. Apost. Stella Maris 1997. I. 31 (AAS 89, 1997, 209--216).

1418 A tábori lelkészekre sajátos törvények vonatkoznak, főként az 1986. IV. 21-én kiadott *Spirituali Militum Curae* kezdetű apostoli rendelkezés (AAS 78, 1986, 481-486), valamint az egyes kormányok és a Szentszék közötti megállapodások. A tábori lelkészek munkájukat gyakran katonai ordinariátus (tábori „püspökség”) keretében végzik (erről lásd fent 42. §. 5). Magyarország és az Apostoli Szentszék ebben a témában 1994. január 10-én kötött megállapodást, amely ugyanazon év áprilisában került ratifikálásra (kihirdetése: AAS 86, 1994, 574--579). A különböző felekezetek tábori lelkészi szolgálata megszervezésének részleteiről a 61/1994. (IV. 20.) számú kormányrendelet intézkedik. Mindezek alapján hazánkban a tábori lelkipásztori ellátás katonai ordinariátus keretében működik, melynek élén az Apostoli Szentszék által kinevezett püspök áll.

1419 A hatályos magyar törvények szerint: „Az egyéni és közösségi vallásgyakorlást lehetővé kell tenni a szociális, egészségügyi, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményben gondozott, a büntetésvégrehajtási intézetben fogvatartott számára” (1990. évi IV. törvény 6. §). Ugyanakkor: „A katonai létesítményekben a katonai szolgálatot teljesítő a vallását -- a szervezet működési rendjével összhangban -- egyénileg szabadon gyakorolhatja... A katonai létesítményen kívül a katonai szolgálatot teljesítő egyéni és közösségi vallásgyakorlása nem korlátozható” (uo. 7. §)[220].

1420 Ha a közösség vagy a csoport székhelyéhez külön templom is tartozik, mely nem minősül plébániatemplomnak, akkor -- ha a közösség vagy a templom ellátása mást nem kíván -- a lelkésznek kell a templom

igazgatójának lennie (570. k.)

1421 A laikus szerzetes intézmény lelkészének sajátos feladata a liturgikus szolgálatok végzése. Az intézmény belső irányításába viszont nem szabad beavatkoznia (567. k. 2. §).

1422 A lelkészeknek rendelkezniük kell a szolgálatukhoz szükséges felhatalmazásokkal (facultates). Ilyeneket kaphatnak a részleges jog alapján, külön megbízással, de az egyetemes jog is felruházta őket bizonyos felhatalmazásokkal. Ezek:

1423 1) A gondjukra bízott hívők gyóntatása, részükre az ige hirdetése, a szent útravaló és a betegek kenete kiszolgáltatása, sőt halálvesztélyben a bérálás is (566. k. 1. §).

1424 2) Temetési szertartás végzése szerzetesek vagy az apostoli élet társaságainak tagjai számára, ha az intézmény vagy társaság laikus jellegű (1179. k.). Ez a jog természetesen csak az ilyen közösségek lelkészeit illeti.

1425 3) Kórházban[221], börtönben és tengeri úton a lelkésznek csak ezen a helyeken gyakorolható felhatalmazása van a maguktól beálló, fönn nem tartott és ki nem nyilvánított cenzúrák elengedésére (566. k. 2. §; vö. ComMigr, Decr., 1982. III. 19: AAS 74, 1982, 742--745 -- ez utóbbi okmány néhány más felhatalmazásra is utal).

=====

56. §. SZERZETESJOGI ALAPFOGALMAK

1426 Az evangéliumi tanácsok vállalásával megszentelt élet számos formája alakult ki az egyháztörténelem folyamán. Ezeknek a formáknak a típusokba sorolása az egyházi jogi szabályozásban, sőt ahol az ilyen intézményekkel valamilyen szempontból a világi jog is foglalkozott, annak területén is megfigyelhető. A II. világháború óta eltelt időben maga a szerzetesi és azzal rokon élet jelentős változáson ment keresztül. Új intézményfajták keletkeztek, megváltozott sok hivatalos elnevezés, a II. Vatikáni Zsinat, majd az 1983-as Egyházi Törvénykönyv új szemléletet, az intézmények újszerű típusokba sorolását hozta magával.

1. A MEGSZENTELT ÉLET FORMÁI A TÖRTÉNELEMBEN

1427 Nem a szó szoros értelemben vett szerzetesi életforma, de annak előfutára volt az első keresztény évszázadokban a szűzek, az özvegyek és az aszkéták életmódja. Ezeket a tökéletességre törekvő csoportokat a tisztaság eszményének kötelezettségszerű elvállalása jellemezte. A IV. század során a remeték csoportjai fejlődtek ki, majd belőlük alakultak ki a megszentelt életre vállalkozó közösségek, melyek közös életüket a későbbiekben monostorokban folytatták. Az ilyen életformát vállalókat

monasztikus szerzeteseknek vagy más szóval monachusoknak nevezik. Körükben fogalmazódott meg a középkorban a szegénység, tisztaság és az engedelmisség hármasságának megkülönböztetése. A szabályozott kanonokok (canonici regulares) jellemző életmódja a IX--X. század során bontakozott ki káptalanok közös életre vállalkozó tagjai számára, Szent Ágoston műveiből összeállított szabályzat alapján. Ezt az életformát képviselik pl. a premonstratensei kanonokok. A virágzó középkorban a lovagrendek [1], majd főként a koldulórendek valósították meg újfajta szerzetesi életformát. Az újkor elején a szabályozott papok (clerici regulares), pl. a jezsuiták képviselték a megszentelt életnek egy további változatát. A monasztikus és a kolduló életformát női közösségek is vállalták. Az újkor folyamán egyszerű fogadalmass kongregációk és fogadalom nélküli társaságok (a közös élet társaságai) jöttek létre, melyek gyakran valamilyen meghatározott nevelői, betegápolói, lelkipásztori, missziós tevékenységre vállalkoztak. A rájuk vonatkozó általános szabályokat XIII. Leó pápa 1900-ban *Conditae a Christo* kezdetű apostoli rendelkezésében rendezte. Az 1917-es Egyházi Törvénykönyv pedig mindnyájuk működését II. könyvének „A szerzetesek” (*De religiosis*) címet viselő II. részében szabályozta. A fogadalom nélküli társaságokról ennek keretében a törvényhozó megjegyezte, hogy azok tagjait nem nevezzük a szó szoros értelmében szerzeteseknek (1917-es CIC 673. k. 1. §). 1947-ben XII. Pius pápa *Provida Mater Ecclesia* kezdetű rendelkezésével az evangéliumi tanácsok szerinti életnek egy korszerű formáját intézményesítette: létrehozta a világi intézmények típusát.

1428 Ezek a felsorolt fajták jó ideje egymástól megkülönböztetve szerepeltek a pápai évkönyv, az *Annuario Pontificio* jegyzékében, mely az egyes típusokat kisebb eltéréssel -- a szabályozott kanonokokat a monasztikus szerzetesek elé helyezve -- a fenti sorrendben közölte. Felsorolását történelmi és jogi alapon nyugvó rangsornak tekintette [2].

1429 A II. Vatikáni Zsinat a „kizárólag szemlélődésnek szentelt” és az „apostolkodó” klerikusi és laikus intézményeket különböztette meg. Szólt azonban monasztikus, valamint laikus nevelő, betegápoló és egyéb szolgálatot teljesítő, továbbá világi intézményekről is (PC 7--11). Ezekben a megkülönböztetéseken a jellemző tevékenység szempontja irányadó volt ugyan, de nem érvényesült kizárólagosan.

1430 Bár mindezek az intézményes formák rendelkeznek életmódbeli sajátosságokkal, mégis egyes közös vonásaik lehetővé teszik, hogy közülük némelyeket általános egyházi jogi szabályozás szempontjából egy-egy nagyobb közös kategóriába soroljunk. Csakhogy a típushatárok kijelölése többféle szempont szerint történhet. Különösen kényessé teszi a feladatot, hogy egyes intézmények sajátos karizmája nehezen szorítható valamilyen elméleti kategória keretei közé. Ez az egyik magyarázata annak, hogy az Egyházi Törvénykönyv átdolgozása során a szerzetesjogi rész munkálatait hosszú és nehéz viták kísérték.

2. AZ INTÉZMÉNYEK TÍPUSAI A CODEXBEN

1431 A hatályos Egyházi Törvénykönyv elismeri, hogy létezhetnek az evangéliumi tanácsok vállalásával megszentelt vagy ahhoz hasonló életformának más lehetőségei is, mint azok az intézmények, amelyeknek típusait a Codex felsorolja. A törvénykönyvben kifejezetten említett intézményen kívüli lehetőség az egyéni remete életforma (603. k.)[3]. A világtól igen szigorúan elkülönülő, állandó imádság és vezeklés által életét Isten dicsőségére és a világ üdvösségére szentelő remetét a jog akkor ismeri el megszentelt életben Istennek ajánlott személynek, ha a három evangéliumi tanács megtartását a megyéspüspök kezébe tett fogadalommal vagy más szent kötelékkel vállalja, és sajátos életformáját a megyéspüspök vezetésével folytatja. Ezzel kapcsolatban említi a Codex az intézményekhez nem tartozó szüzek életformáját. Olyan személyekről van szó, akiket a megyéspüspök jóváhagyott liturgikus szertartással Istennek szentel és az egyház szolgálatára avat. Élhetnek teljesen egyénileg is, s nem kell vállalkozniuk szükségképpen a szegénységre és az engedelmisségre. Nem nevezi azonban őket a törvénykönyv a megszentelt élet vállalóinak[4].

1432 Maguk a törvénykönyvben megkülönböztetett intézménytípusok több szempontból különíthetők el egymástól. Ezek közül a rájuk vonatkozó egyetemes egyházi jogi szabályozás tekintetében a legfontosabb az evangéliumi tanácsok vállalása. Azokat az intézményes formákat, ahol a tagoknak a szegénység, a tisztaság és az engedelmisség tanácsait vállalniuk kell, a megszentelt élet intézményeinek (instituta vitae consecratae) nevezzük. Ha ez a vállalás szükségképpen nyilvános fogadalmak útján történik, szerzetes intézményről (institutum religiosum) beszélünk. Az ilyen intézmény régi neve „szerzet” (religio) volt (1917-es CIC 488. k. 1). Ezekben az intézményekben jellemző, hogy a tagok idővel ténylegesen vagy tendenciájában örök fogadalmat tesznek, közösségben élnek, és a világtól bizonyos fokig elkülönülnek (607. k.; vö. LG 44--45, PC 5). Ha az evangéliumi tanácsok vállalása az adott intézmény szabályzatában megjelölt valamilyen szent kötelékkel (pl. magánfogadalom, eskü, ígéret) történik, s a tagok nem különülnek el a világtól, hanem a világban élnek, s nem is folytatnak feltétlenül együttlakással járó közös életet, világi intézménnyel (institutum saeculare) állunk szemben (710. k., 712. k., 714. k.). Az apostoli élet társaságai (societates vitae apostolicae) korábban a „közös élet társaságai” megnevezést viselték. Nem feltétlenül minősülnek az evangéliumi tanácsok vállalásával megszentelt élet intézményeinek, hiszen nem szükségképpen vállalják az evangéliumi tanácsokat, bár vannak e csoportban egyes társaságok, melyek tagjai a szabályzatuk szerinti valamilyen módon kötelezik magukat erre. Sajátos jellemzőjük a közös élet és az apostoli célkitűzés[5] (731. k.). Már ebből a Codex II. könyve III. részének szerkezetét is megszabó alapvető felosztásból is látszik, hogy nem egyetlen szempont érvényesült a legfőbb kategóriák megkülönböztetésekor. Az evangéliumi tanácsok vállalásának tényén és módján kívül ugyanis a világi intézmények esetében a világban való élet, az apostoli élet társaságai esetében pedig a közös életmód és az apostoli tevékenység is meghatározó

tényezőnek bizonyult.

1433 Az evangéliumi tanácsok vállalása terén nem tesz viszont a mai törvénykönyv különbséget az ünnepélyes fogadalmas intézmények -- régi nevükön rendek (ordines, vö. 1917-es CIC 488. k. 2) -- és az egyszerű fogadalmasok -- régi nevükön kongregációk (congregationes) -- között. Tehát a mai egyetemes jogban a szerzetesrend kifejezésnek nincs is jelentősége, különös tekintettel arra, hogy a Codex nem is fűz jogkövetkezményeket a fogadalom ünnepélyes jellegéhez. A nyilvános, örök szerzetesi fogadalom pl. ünnepélyességétől függetlenül házassági akadály (1088. k.). Ebből egyes szerzők arra következtettek, hogy a rendek és a kongregációk között is teljesen megszűnt a jogi különbség, s ezzel a szerzetesrend mint egyházjogi kategória érvényét veszítette[6]. Mások méltán hangsúlyozzák, hogy az egyes intézmények saját joga (szabályzat stb.) továbbra is tartalmaz jogi következményekkel járó különbséget rendek és kongregációk között[7].

1434 Ennek a Codexben szerkesztési elvként is megjelenő legfőbb felosztásnak az értelmében tehát szerzetes intézményekről (institutum religiosum), világi intézményekről (institutum saeculare) és az apostoli élet társaságairól (societas vitae apostolicae) beszélhetünk. Fellelhetők azonban a törvénykönyvben az effajta intézmények csoportosítására más kritériumok is[8]. A jóváhagyás jellege szerint, melyet az egyes intézmények kaptak (vö. 589. k.) pápai jogú és egyházmegyei jogú intézményeket, illetőleg társaságokat különböztetünk meg. Az előbbieket az Apostoli Szentszék, az utóbbiakat pedig csupán a megyéspüspök létesítette, illetve hagyta jóvá. A pápai jogú intézmények közvetlenül és kizárólagosan a Szentszék hatalma alá tartoznak belső irányításuk és fegyelmiük tekintetében (593. k.). Az egyházmegyei jogú intézmények viszont a megyéspüspök sajátos gondoskodása alatt maradnak, még akkor is, ha belső életük tekintetében önállóság illeti meg őket (vö. 594--595. k.).

1435 Az osztályozás egy másik jelentős szempontja az egyházi rend szentségéhez való viszony. E tekintetben a CIC hangsúlyozza, hogy a megszentelt élet természeténél fogva sem klerikusi sem laikusi jelleggel nem rendelkezik (588. k. 1. §). Klerikusnak akkor nevezünk egy intézményt vagy társaságot, ha azt az egyházi hatóság ilyennek ismeri el. Ennek az elismerésnek akkor van lehetősége, ha az illető intézmény az alapító célja, szándéka vagy a törvényes hagyomány szerint klerikusok vezetése alatt áll és a szent rendek gyakorlását vállalja (vö. 588. k. 2. §). Tehát a klerikusi jelleg megítélésében nem döntő szempont, hogy a tagok sorában milyen arányban vannak a klerikusok. A klerikusi jellegnek az intézmény jogállására, előjáróinak hatalmára nézve fontos hatása van. A pápai jogú szerzetes intézmények nagyobb előjárói pl. akkor minősülnek ordináriusnak, ha az intézmény klerikusi (134. k. 1. §). Ha a fenti feltételek hiányoznak, az adott intézmény laikusnak számít.

1436 További megkülönböztetési szempont a Codexben az életmód. Az 577.

kánon kísérletet tesz arra, hogy Jézus életének egyes vonásai alapján különböztesse meg ezeket az intézményeket és társaságokat[9]. Eszerint említés történik az imádkozó Krisztust követőkről, vagyis a szemlélődőkről (vö. 674. k.); az Isten országát hirdető Krisztust sajátosan követőkről, vagyis az apostoli tevékenységnek szenteltekről (vö. 675. k.); az embereknek jóttevő Krisztus példáját utánozókról, vagyis az úgynevezett karitatív intézményekről (vö. 676. k.), melyek az irgalmasság lelki és testi cselekedeteit különösképpen gyakorolják; végül a világban köztünk élő Krisztus nyomán járókról, vagyis főként (!) a világi intézményekről. A krisztusi eszménynek ezek a vonatkozásai azonban több-kevesebb intenzitással az előbb említett legfőbb felosztás szerint bármely intézménytípusban érvényesülhetnek. A tevékenység alapján való csoportosításnak az egyetemes jog önmagában nem is tulajdonít különösebb jogkövetkezményt.

1437 A Codexben néhol felfedezhető az intézmények nem szerinti felosztása, azaz a női és a férfi intézmények megkülönböztetése (606. k., 676. k.). Végül utal az Egyházi Törvénykönyv arra is, hogy a pápa a megszentelt élet intézményeit kiveheti a helyi ordinárius kormányzata alól és egyedül magának vagy más egyházi hatóságnak rendelheti alá őket (591. k.). Ebből a szempontból tehát még ma is megkülönböztethetünk exempt és nem exempt intézményeket, noha az intézmények messze túlnyomó többsége ma exempt. Mindezek a felsorolt felosztási szempontok többé-kevésbé át is fedik egymást, illetve sajátos kapcsolatban állnak egymással. A női intézmények például mindig laikusi jellegűek. A karitatív tevékenységet legfőbb céljuknak tekintő intézmények is laikusi jellegűek, hiszen ezek az emberbaráti szolgálatok nem kapcsolódnak szorosan a felszenteléshez (vö. 1676. k.).

3. AZ INTÉZMÉNYEK TIPOLOGIÁJÁNAK ÉRTÉKE

1438 A fent ismertetett különböző csoportosítások és felosztások értéke, jelentősége jogi és teológiai szempontból más és más. A szerzetes intézmény -- világi intézmény -- apostoli élet társasága felosztás, valamint a pápai, illetve egyházmegyei jelleg, továbbá az exemptio és a klerikusi vagy laikusi mivolt szerinti megkülönböztetések jogi kategóriák megfelelő következményekkel. A krisztusi példakép különböző vonásainak sajátos követése, mely az 577. kánon csoportosításának alapja, egyesek szerint nem illik az Egyházi Törvénykönyvbe. Jogi tartalmat nem hordoz, a történelmi fejlődés szerinti tipológiának -- mint láttuk -- nem felel meg. Vagyis nem mondhatjuk egyszerűen és sematikusán, hogy először a szemlélődők, azután az apostoliak, még később a karitatívok jelentek volna meg. A történelmi tipológiában nem ebből a szempontból különböztek egymástól elsősorban az újabb és újabb formák. Nem szólva arról, hogy manapság egy-egy új világi intézmény vagy kezdeményezés gyakran erősen szemlélődő jellegű. Ám a tevékenység szerinti felosztás teológiai megkülönböztetésnek is némileg kétes értékű. Jézus életében az egyes szempontok aligha választhatók el oly tisztán, hogy aztán egyszerűen különböző intézményi formákra külön-külön lehessen alkalmazni őket.

Hiszen mindezek az intézmények az egész krisztusi eszményt követik a maguk módján és a nekik megfelelő hangsúlyokkal[10].

1439 Az üdvösségre szóló hivatásunk a keresztségben gyökerezik. Az evangéliumi tanácsok vállalása révén az egész élet Isten szolgálatára való átadása sajátos megszentelődést hoz létre, „mely a keresztségi konszekrációban gyökerezik, és azt teljesebben fejezi ki” (PC 5). Ezt az önátadást az egyház fogadja el, így az az egyház szolgálatára is kötelez. Az így megszentelt életformában a keresztények „teljesen a mindenekfelett szeretett Istennek szentelik magukat, hogy az ő dicsőségére, az egyház épülésére és a világ üdvösségére új és különös címen elkötelezve, Isten országának szolgálatában törekedjenek a szeretet tökéletességére, és kiváló jellé válva az egyházban, a mennyei dicsőséget előre hirdessék” (573. k. 1. §). A megszentelt élet teológiai alapelemei tehát -- bármilyen jellegű intézményről legyen is szó, kivéve esetleg az apostoli élet olyan társaságait, ahol az evangéliumi tanácsokat nem vállalják szoros értelemben (vö. 731. k. 1--2. §) -- minden fajta intézményre érvényesek. Ilyen alapelemek: a teljes odaadás Istennek, Krisztus különösen szoros követése, különös elkötelezettség Isten megdicsőítésére, az egyház építésére és a világ üdvösségére (vö. PC 5)[11].

4. ÚJ FORMÁK

1440 A jogilag jelentős intézménytípusok valamelyikéhez való tartozás nélkülözhetetlen tényező az egyes közösségek szervezeti azonosságának megtalálásában, az egyház rendjében való elhelyezkedésükben. Az egyházjogilag már meglévő intézmények és társaságok mindegyike beletartozik a Codex alapvető felosztása szerinti valamelyik csoportba. Amikor azonban új intézmény alakul, a hivatalos alapítás, egyházjogi elismerés szempontjából nagy a fontossága annak, hogy pontosan kitűnjék, milyen típusú intézményről van szó. A születő új közösségek életformájának eredetisége, karizmájának frissessége gyakran felkelti az alapítókban azt a meggyőződést, hogy az ő esetükben olyan soha nem volt valóság jött létre, mely nem fér egyik meglévő típus keretei közé sem. Néha ez az érzés valóban megfelelhet a tényleges helyzetnek. Ilyenkor a megszentelt élet új formájának jóváhagyása -- tehát nem pusztán az adott intézmény létesítése, mely egyébként egyházmegyei jogú intézmény esetén (a Szentszék megkérdezése után) a megyéspüspökre tartozna -- az Apostoli Szentszéknek van fenntartva (605. k.). Máskor azonban a látszat csal. A közösség azért véli életét a megszentelt élet eddigi típusaitól eltérő formának, mert benne a tevékenységek, a Krisztus-követés egyes aspektusai egészen újszerű arányban, módon kapcsolódnak össze. Ezekben az esetekben az eddigi típusoktól való alapvető eltérés érzete abból adódik, hogy a tagok önkéntelenül is azonosítják az alapvető jogi intézménytípusokat (szerzetes intézmény, világi intézmény, az apostoli élet társasága) egy-egy jellemző tevékenységi formával. Ez az azonosítás azonban a fentiek értelmében nem állja meg a helyét.

1441 Ugyancsak újszerűnek és a típushatárokat átlépőnek tekintik néha azt is, ha különböző jellegű intézmények egymást kiegészítő, szerves egységre kapcsolódnak egymással egy közös lelkiesség jegyében. Megjegyzendő azonban, hogy az 580. kánon szerint a megszentelt élet intézményei kapcsolódhatnak egymással (aggregatio). Ez a kapcsolódás csupán lelki hatásokat eredményez, de nem érinti az intézmények önállóságát[12]. Kapcsolódhatnak a megszentelt élet intézményeihez olyan hívők is, akik az intézmény szellemében törekszenek az evangéliumi tökéletességre és valamiképpen részt vesznek annak küldetésében (vö. 303. k., 725. k.). Ezek a társult személyek -- pl. a harmadrendekben lévők -- a szó szoros értelmében nem tagjai az intézménynek. Inkább a krisztushívők társulásainak egy sajátos formáját valósítják meg. A típushatárokat ebben a tekintetben csupán olyan törekvések lépnék át, amelyek több -- esetleg különböző típusú -- intézményt úgy kapcsolnának össze, hogy nem egyesítik őket, de nem is őrzik meg önállóságukat, vagy amelyek pl. harmadrendekhez vagy hasonló közösségekhez tartozó személyeket egyenlő tagsági jogokkal, de a megszentelt élet vállalásának feltételei nélkül kívánnának integrálni. Az ilyen próbálkozások némelyikével szemben azonban nem alaptalanul lehetne hivatkozni bizonyos teológiai fenntartásokra.

5. A MEGSZENTELT ÉS AZ APOSTOLI ÉLET KÁNONI SZABÁLYAI

1442 A CIC II. könyve III. részének előírásai az intézmények kategóriái szerint haladva elsősorban az intézmények egyes házairól (alapközösségeiről), az intézmények kormányzásáról, ezen belül az előjárókról és az őket segítő tanácsokról, valamint a kormányzás testületi szerveiről, a káptalanokról, továbbá a vagyonkezelésről rendelkeznek. Kitérnek az intézmények és tagjaik viszonyára: a jelentkezők felvételére, a noviciátus próbaidejére, a fogadalomtételre (professio) és a képzésre, a tagok és az intézmények kötelelességeire és jogaira, az intézmények apostoli tevékenységére s a tagoknak az intézményből való kiválására. Különleges jogi helyzetbe kerülnek a püspökségre emelt szerzetesek. Az egyes intézmények együttműködésének sajátos kerete a nagyobb előjárók (országos) konferenciája. Az intézmények beolvasztásáról, egyesítéséről, szövetségeik (confoederatio) vagy szövetkezéseik (foederatio) alapításáról csak az Apostoli Szentszék dönthet[13].

1443 Az egyetemes egyházjog előírásain kívül kiemelkedő jelentősége van az egyes intézmények saját jogának (ius proprium), mely két fő rétegből áll: a külső hatóság (Szentszék, megyéspüspök) által jóváhagyott legalapvetőbb szabályok (tárgyukról lásd 587. k. 1--3. §, 596. k. 1. §, 601. k., 598. k. 1. §) az alapvető törvénykönyvben (Codex fundamentalis) vagy más néven szabályzatban (constitutiones) található; a másodlagos, az intézmény belső hatóságától kiadott előírások az egyéb törvénykönyvekben (pl. directorium, statuta stb. néven) foglalnak helyet[14].

=====

=====

57. §. ÁLTALÁNOS TUDNIVALÓK

1. A TANÍTÓI KÜLDETÉS ALANYA: AZ EGÉSZ EGYHÁZ

1444 Krisztus „mindenki tanítója, királya és papja, az Isten gyermekeinek pedig, az új és egyetemes népnek a feje" (LG 13 a). Egyházát részesítette üdvözítő küldetésében, s rábízta a tanítás, a megszentelés és a kormányzás hármasságát (vö. Mt 28,18--20). Így az egyház mint Isten népe a maga teljességében hivatást kapott az isteni íge hirdetésére. Minden keresztény részese Krisztus prófétai küldetésének (vö. LG 12), melyet megélt hittel szóban és tettben gyakorolnia kell. Ez a prófétai küldetés az egyházi közösségben meghatározott rend szerint valósul meg a tanítóhivatal és az összes hívők tevékenysége által. Krisztus a hitletéteményt az egyházra bízta, hogy a Szentlélek állandó közreműködésével szentül megőrizze, mélyebben kikutassa, hűségesen előadja és magyarázza a kinyilatkoztatott tanítást (vö. DV 10). Ezen a küldetésen alapul az egyháznak az a kötelessége és joga, hogy „minden emberi hatalomtól függetlenül hirdesse az evangéliumot minden népnek" (747. k. 1. §). Ez a kötelesség pedig nem csupán járulékos, hanem elsődleges és az egyház természetéből fakad: „az egyház az evangélium hirdetése végett létezik" (VI. Pál, Adhort. Ap., Evangelii nuntiandi, 1975. XII. 8, nr. 14: AAS 68, 1976, 13; vö. nr. 5: uo. 8).

1445 Ennek a küldetésnek a keretében az egyház illetékesnek vallja magát a társadalommal kapcsolatos erkölcsi elvek hirdetésére és arra is, hogy adott esetben az emberi dolgokról (erkölcsi) ítéletet mondjon, ha „az emberi személy alapvető jogai vagy a lelkek üdvé megkívánja" (747. k. 2. §).

1446 A II. Vatikáni Zsinat az egyház evangéliumhirdetési kötelességéről így tanít: „A katolikus egyházat belső kényszer készíteti az evangélium hirdetésére: Krisztus Urunk ugyanis azért alapította, hogy elvigye minden emberhez az üdvösséget. Feladatának tartja tehát, hogy a tömegkommunikációs eszközökkel is továbbítsa az üdvösség jó hírét" (DH 3 a).

2. AZ IGAZSÁG KERESÉSE ÉS ELFOGADÁSA

1447 A kánonjog az isteni ígét hirdető egyházon kívül figyelmet fordít az íge befogadójára is. Minden ember köteles keresni az igazságot Istennel és az ő egyházával kapcsolatban. Ennek felismerése után pedig köteles el is fogadni az evangélium igazságát s az igaz egyházat, és ragaszkodni a felismert igazsághoz (748. k. 1. §; DH 1). „De az emberek e kötelességüknek csak úgy tehetnek eleget a természetüknek megfelelő módon, ha lélektanilag is szabadok és a külső kényszerítéstől is mentesek" (DH 2; vö. uo. 10). Ezért a katolikus hit elfogadására lelkiismerete ellenére senkit sem szabad kényszeríteni. Ez a régi jogban is ismert alapelv (1917-es CIC 1351. k.) a hatályos Egyházi

Törvénykönyvben már nem a missziókról szóló rendelkezések közt szerepel, hanem a III. könyv általános bevezetőjében. Tehát átfogó jelentősége nagyobb hangsúlyt kapott (748. k. 2. §; DH 2, 4; PC 7--10).

1448 Noha a hit elfogadásának szabadon kell történnie, a már elfogadott katolikus hithez való ragaszkodás egyáltalán nem fakultatív, hanem az egyház közösségén belül jogilag is megfogalmazott objektív erkölcsi köteletség. Az ősi keresztény tradíció hangsúlyozza, hogy „azt kell keresni, amit Krisztus tanított, mindaddig, amíg meg nem találjuk, vagyis csak addig, amíg rá nem találtunk”[1]. Valóban, különbséget kell tennünk a személyt emberi méltóságánál fogva megillető lelkiismereti- és vallásszabadság és a krisztushívőt mint illet az egyházban megillető szabadságok és jogok között[2]. Aki Krisztus testének tagjává vált, Isten népében részese lett Krisztus hármaskör feladatának, meghívást kapott az egyházra bízott isteni küldetésben való részvételre, annak joga van arra, amit ez a hivatása megkíván, de Isten népén belül, krisztushívői minőségében nem lehet joga arra, ami ezzel a hivatással ellenkezik, vagyis a hittől, illetve az egyház közösségétől való elszakadásra. Sőt a krisztushívőknek alapvető kötelezése (vö. 209. k. 1. §), hogy mindig megőrizték az egyházzal a közösséget (communiót). Ezért a hitehagyó, az eretnek és a szakadár a hatályos egyházjog szerint is önmagától beálló kiközösítésbe esik (1364. k. 1. §). Mégis, az egyházjog mint ember iránt különös tiszteletet tanúsít az ilyen katolikus iránt is, hiszen mentesíti őt bizonyos törvények alól, pl. a házasságkötés formája és a valláskülönbség akadályai (1086. k. 1. §), valamint a vegyesvallás házassági tilalma (1124. k.) nem kötelezi azt, aki a katolikus egyházat formális aktussal elhagyta[3].

3. A TANÍTÓHIVATAL

1449 Az egyház nevében való hivatalos tanítói tevékenység krisztusi tekintéllyel felruházott hordozói a pápa és a püspökök, akik az egyház hitét hitelesen és kötelező erővel tanúsítják. A különféle egyházi szervek különböző jellegű tanítói megnyilatkozásainak jogi-teológiai súlya más és más.

a. A tanítóhivatali megnyilatkozások fajtái

1450 Gyakorlásának módja, formája szerint a tanítóhivatal lehet: 1) Rendkívüli (ünnepélyes), amikor ünnepélyes formában nyilatkozik meg. 2) Rendes, mikor a szokásos tanítás módszereit és formáit használja. A rendes tanítóhivatalat akkor nevezzük egyetemesnek, ha az egész egyháznak szóló tanításban nyilvánul meg.

1451 Hittani tekintély szempontjából tévedhetetlen és (egyszerűen) hiteles tanítóhivatali megnyilatkozásokat különböztetünk meg. Tévedhetetlen tanítóhivatali döntést hozhat a pápa, ha: 1) egy hitbeli vagy erkölcsi tanítást, 2) mint az összes krisztushívők legfőbb pásztora és tanítója, 3) véglegesen elfogadandónak jelent ki (I.

Vatikáni Zsinat, Const., Pastor aeternus 4: DS 3074; LG 25; 749. k. 1. §). Ugyanígy tévedhetetlen a püspökök testülete is, ha ilyen tárgyú és jellegű döntést hoz egyetemes zsinaton, vagy ha a püspökök az egész világon szétszóródva, de a közösségi kapcsolatot egymással és a pápával fenntartva egyöntetűen véglegesen elfogadandóként adnak elő egy hitre, illetve erkölcsre vonatkozó tanítást (479. k. 2. §; vö. 336. k.; LG 25). Az ilyen megnyilatkozásokat -- akár ünnepélyes formában, akár rendes és egyetemes tanítóhivatal gyakorlásaként kerül rájuk sor -- az összes krisztushívőknek hitbeli engedelmességgel (assensus fidei), vagyis isteni és katolikus hittel kell fogadniuk. Ebből következik, hogy kötelesek elkerülni minden olyan tanítást, mely ezekkel ellenkezik (I. Vatikáni Zsinat, Const., Dei Filius 3: DS 3011; 750. k.). Megjegyzendô, hogy tévedhetetlenül meghatározottnak csak azt a tanítást kell tekinteni, amelyről ez nyilvánvalóan biztos (749. k. 3. §). Hiba lenne azonban e tekintetben minimalistának lenni. II. János Pál pápa 1998. V. 18-án kiadott Ad tuendam fidem kezdetű motu propriója a CIC 750. kánonját módosítva a korábbi szöveghez 2. §-ként az alábbiakat fűzte: „Szilárdan el kell fogadni és vallani kell összességében és részleteiben mindazokat az igazságokat, melyeket az egyház hit és erkölcs dolgában meghatározó módon tanít, tudniillik, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a hitletéteményt szentül ôrizni és hûségesen magyarázni lehessen; ellenkezik tehát a katolikus egyház tanításával az, aki ezeket a véglegesen elfogadandó tételeket tagadja" (AAS 90, 1998, 459--460). Ugyanezt a szöveget beiktatták a CCEO 598. kánonjába is.

1452 A hitbeli engedelmességgel kapcsolatban fel szokott merülni a kérdés: nem lehetetlenség-e lélektanilag engedelmességből elhinni valamit. Mivel a hit aktusa a kegyelem és a szabadakarat együttműködésével végbemenô cselekedet, nem pusztán kegyelmi kényszerhatásból vagy egyszerű értelmi belátásból fakad. Ahol pedig a szabadakarat működik, tere lehet a kötelezettségnek (vö. I. Vatikáni Zsinat, Const., Dei Filius 3: DS 3008--3010).

1453 Ugyancsak gyakori kérdés, miért nem engedi meg az egyház a tagjainak, hogy közösségét és hitét elhagyják, ha már nem hisznek az egyházi tanításban. Mint fentebb említettük, a hit és az egyházi közösség megôrzésének kötelezettsége magának az egyháznak a természetéből fakad. Az egyház ugyanis Krisztusnak, a fônek és azoknak az embereknek a közössége, akik valamiképpen már elfogadták az üdvösségre szóló isteni meghívást. Az egész egyház célja a világ üdvössége. Így az egyház kebelén belül már nem lehet megengedett dolog az elszakadás ettôl a néptôl, sem az isteni meghívás elutasítása. A kinyilatkoztatott igazság, valamint Krisztus meg az egyház kegyelemközvetítô szerepének hatékonysága objektív értékek. Még ha egy-egy konkrét esetben elveszítheti is valaki keresztény meggyôződését, talán még súlyos szubjektív felelôsség nélkül is, az egyház igazságának és misztériumának objektív értéke határt szab az egyházi törvényhozónak ebben a tekintetben: az egyház nem illetékes arra, hogy a saját küldetésével ellenkezô törvényeket hozzon (lásd fent 30. §. 2, 1; és

alább 92. §. 1).

1454 Hiteles tanítóhivatali megnyilatkozások a pápa vagy a püspökök testülete nem tévedhetetlen jelleggel, de hivatalosan hirdetett hitbeli vagy erkölcsi tanításai, valamint (saját részegyházuk vonatkozásában) az egyes püspökök és ezek csoportjai (pl. helyi zsinatok, püspöki konferenciák[4]) ugyanilyen tanításai, feltéve hogy az illető püspökök közösségben vannak a pápával és a püspökök testületének többi tagjával. Az egyetemes egyházi hatóságtól eredő hiteles megnyilatkozásokat minden krisztushívőnek, a részleges hatóságtól eredőnek az illető hatóság alá tartozóknak vallásos engedelmisséggel (*obsequium religiosum*) kell fogadniuk. Ez azt is jelenti, hogy kerülniük kell az azzal össze nem egyeztethető tanításokat (752--753. k.).

b. A tanítással kapcsolatos kormányzás

1455 A tanítóhivatal -- amint a mondottakból kitűnik -- nem csupán erkölcsi tekintéllyel adja tovább, fejti ki és magyarázza a hitletéteményt, hanem megnyilatkozásai műfajuknak megfelelő jellegű és mértékű jogi kötelező erővel is rendelkeznek (vö. 750. és 752. k.). A CIC külön is hangsúlyozza (754. k.), hogy az illetékes egyházi hatóságnak a katolikus tanítás előterjesztésére, vagy a téves vélemények elvetésére kiadott rendelkezései (*constitutiones*) vagy határozatai (*decreta*) jogilag kötelező erejűek[5]. Ez a törvényes egyházi hatóság iránti engedelmisség általános kötelezettségéből (212. k. 1. §) egyébként is következik.

1456 A tanítói feladat mint olyan nem azonosítható minden további nélkül valamilyen meghatározott típusú hatalommal. A tanítás terjesztését, továbbadását, védelmét szolgáló törvények vagy közigazgatási intézkedések kiadásához mindenestre egyházkormányzati hatalomra (*potestas regiminis*) van szükség.

c. Az ökumenikus tevékenység irányítása

1457 A tanításnak az egyház nevében való hivatalos előadása szorosan összefügg a keresztény egység munkálásával is. Az ökumenikus tevékenység irányítása terén is érvényesül az illetékességek hierarchiája. Ez teszi lehetővé, hogy a katolikus egyház mint egységes egész vehessen részt az ökumenikus párbeszédben. Ez a párbeszéd ugyanis az egész egyháznak Krisztus akaratából kötelessége (755. k. 1. §; vö. UR 5). A legfelsőbb irányítás a püspökök testülete és az Apostoli Szentszék feladata (755. k. 1. §). Helyi szinten az egyes püspököknek (vö. 382. k. 3. §) és a püspöki konferenciáknak kell az egységtörekvést előmozdítaniuk, és esetleg szabályok alkotásával is irányítaniuk (755. k. 2. §). Az Apostoli Szentszék (a Keresztények Egységének Pápai Tanácsa) 1993. III. 25-én általános normákat (általános végrehajtási határozatokat tartalmazó, szerves egészként megalkotott gyűjteményt) adott ki újabb ökumenikus direktórium formájában (*Direct., La recherche de l'unité: AAS 85, 1993, 1039--1119; magyarul: RD IV.*).

4. A HITTEL KAPCSOLATOS ELTÉVELYEDÉSEK

1458 Az egyház tanítói feladatával összefüggő fontos fogalmak: 1) Az eretnokség (haeresis) a hitbeli engedelmesség megsértése, vagyis valamely isteni és katolikus hittel elfogadandó igazság makacs tagadása vagy makacs kétségbevonása a keresztség után. 2) A hitehagyás (apostasias) a keresztyén hit teljes elutasítása. 3) A szakadárság (schisma) a római pápának való alárendeltség vagy a neki alárendelt egyháztaggokkal való közösség megtagadása (751. k.). Ha katolikusok követik el, mindhárom tényállás bűncselekménynek is számít a kánonjogban (vö. 1364. k., 1041. k., 694. k. 1. § 1, 1184. k.). A nem katolikus keresztyén közösségben kereszteleket, akik nem voltak katolikusok, nem nevezzük sem eretneknek, sem szakadárnak (SecrChristUnit, Directorium, Ad totam Ecclesiam, 1967. V. 14, nr. 19: AAS 59, 1967, 581; magyarul: PM VI, 19).

=====

=====

58. §. AZ ISTENI IGE SZOLGÁLATA

1459 Az isteni ige szolgálata az egyházban elsősorban a prédikáció és a hitoktatás útján történik. Különös jelentősége van a keresztyén tanítás hirdetésének olyan környezetben, ahol az még teljesen vagy nagyrészt ismeretlen. Ezért a missziók ügyével a jog az igeszolgálat témakörén kívül is foglalkozik.

1. BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK

a. Az igeszolgálat alanya általában

1460 Az igeszolgálat alanya az egyház egésze (vö. LG 5; DH 13; AG 1). Ez ugyanis „Isten népe alapvető kötelessége” (AG 35; vö. VI. Pál, Adhort. ap., Evangelii nuntiandi, 1975. XII. 8., nr. 66--73: AAS 68, 1976, 56--63). Az igeszolgálat alapvető közösségi küldetésének gyakorlásán belül a felelőségek különbözők.

1461 A pápa és a püspökök testülete az ige hivatalos hirdetője az egész egyház számára, s hivatalához különösen is hozzátartozik, hogy a keresztyénységet az egész világon terjeszsze (756. k. 1. §; LG 23). A püspökök feladatai közt is kiemelkedő jelentőségű az evangélium hirdetése, melyet saját egyházmegyéjükben egyenként, több részegyház vonatkozásában pedig közösen is gyakorolnak. Ennek során együtt kell működniük egymással és Péter utódával (756. k.; LG 23. 25; CD 3). A papok mint a püspök munkatársai szintén elsődleges feladatuk kapják az evangélium hirdetését, főként azok, akiknek ez hivatali kötelességük is, mivel lelkipásztori szolgálatot bízta rájuk (757. k.; PO 4; LG 28; CD 30). Hasonlóképpen a diakónusoknak is feladata az igeszolgálat (757. k.; LG 29). Ajánlatos, hogy a püspökök az igehirdetésben a megszentelt élet intézményeihez tartozó személyek segítségét is igénybe vegyék

(758. k., vö. 673. k.; LG 44; PC 2, 5--11; CD 33--35; VI. Pál, Adhort. ap., Evangelii nuntiandi, 1975. XII. 8, nr. 69: AAS 68, 1976, 58--59). A világiak szavukkal és példájukkal tanúskodnak az evangéliumról (LG 33; AA 3). Ahhoz azonban, hogy az egyház nevében -- a püspökökkel és a papokkal együttműködve -- hivatalosan hirdessék az igét, megbízásra van szükségük (759. k., vö. 766. k., 229. k. 3. §).

b. Az igeszolgálat módja

1462 Az egyházi igeszolgálatnak híven és a maga teljességében kell közvetítenie Krisztus misztériumát a Szentírás, a hagyomány, a liturgia, a tanítóhivatali megnyilatkozások (vö. 749--754. k.) és az egyház élete alapján (760. k.).

2. A PRÉDIKÁCIÓ

a. A prédikáció alanya

1463 Az evangéliumi örömhír hirdetése gyűjti egybe közösséggé Isten népét. Az igehirdetés így konstitutív jelentőségű az egyház számára. Az egyház nevében való prédikálás feladatában ki-ki szentelésének és küldetésének megfelelően vesz részt (vö. 762. k.; PO 4).

1464 A papoknak, vagyis a püspököknek és az áldozópapoknak[6] szentelésüknél fogva sajátos feladatuk az igehirdetés. A diakónusok is „a liturgia, az ige és a szeretet” szolgálatára kapják a kézfeltételt (LG 25, 28, 29). Ebből a küldetésükből pedig speciális jogosultság is fakad. Prédikálási joga van minden püspöknek (aki megőrzi „Péter utódával a közösségi kapcsolatot” -- LG 25), mégpedig bárhol a világon, hacsak a helyi (megyesi) püspök ennek gyakorlását egyedi esetben kifejezetten nem ellenzi (763. k.). Az áldozópapoknak és a diakónusoknak olyan általános prédikálási felhatalmazásuk[7] van, melyet az adott templom igazgatójának (plébános, templomigazgató) legalább vélelmezett beleegyezésével (vö. 519. k., 528. k. 1. §, 561. k.) bárhol gyakorolhatnak. A templom igazgatójának tilalma vagy az illetékes ordinárius részéről hozott megszorító intézkedés ezt a jogot térben és időben korlátozhatja, sőt az ordinárius (a klerikus inkardináció szerinti saját ordináriusa, valamint az illető hely vonatkozásában a helyi ordinárius) ezt a felhatalmazást teljesen meg is vonhatja. Az is lehetséges, hogy a részleges törvény, pl. püspöki általános határozat vagy egyházmegyei zsinati határozat, a prédikációra való felhatalmazást papok és diakónusok számára is kifejezett, külön engedélyhez köti (764. k.). Az illetékes szerzetes előjáró külön (de nem feltétlenül írásbeli) engedélyre szükséges ahhoz, hogy valaki szerzetesek saját templomában vagy kápolnájában szerzeteseknek prédikáljon (765. k.).

1465 Ahhoz, hogy világiak templomban vagy kápolnában prédikálhassanak, a püspöki konferencia előírásai szerinti módon adott külön (megyéspüspöki -- vö. 756. k. 2. §) megbízásra van szükségük. Ilyen

megbízás adható szükség esetén tartósan is, sőt egyes alkalmakkal még akkor is, ha ez nem szükséges, de hasznosnak tűnik, pl. a kispapok beszéde hivatásnap alkalmával (766. k.). Ahhoz, hogy a megyéspüspökök világiaknak -- szentmisén kívüli prédikálásra -- törvényesen megbízást adhassanak, a 766. k. szerint püspökkari szabályokhoz kell igazodniuk. Ezek a püspökkari szabályok a 455. k. 1--3. §-a szerinti kétharmados többséggel elfogadott és az Apostoli Szentszék által kihirdetésük előtt felülvizsgált normák kell, hogy legyenek (C Cler et aliae, Instr. Ecclesiae de mysterio, 1997. VIII. 15, Art. 2, 3. §: AAS 89, 1997, 863--864; magyarul: RD VI, 18). A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 1994-ben szentszéki felülvizsgálat után kiadott kiegészítő szabályai (ET 1161--1170; II. Függelék) erről a témáról nem tartalmaznak rendelkezést. Az 1986-ban öt évre szóló hatállyal kiadott püspökkari szabályzat (A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata, Bp. 1986) ugyan szólt e kérdésről, de -- legalábbis e vonatkozásban -- ma már nem tekinthető hatályosnak (lásd alább). Az olyan országokban, ahol érvényes püspökkari előírás szerint a megyéspüspök világi hívőnek prédikálási megbízást ad, ez a megbízás történhet úgy, hogy olyan hivatalt adnak a világinak, mely ilyen feladatokkal jár (vö. pl. 517. k. 2. §), vagy külön meghatalmazás útján. Ilyenkor a világi hívő nem a saját nevében beszél csupán, hanem az egyház hivatalos tevékenységében vesz részt, tehát különösen is meg kell őriznie a püspökkel való közösséget. Homíliát a világiak nem mondhatnak, csupán a prédikáció más fajtáival bízhatók meg (767. k. 1. §). Misében való homíliavégzéssel a püspök világít csak a Szentszék engedélyével bízhatna meg. Ilyen fajta engedélyek azonban ma már nincsenek hatályban. 1997. VIII. 15-én a Kléruskongregáció a Római Kúria hét másik központi hatóságával együtt közös utasítást adott ki a világi hívőknek a lelkipásztori szolgálatban való együttműködéséről (Instr., Ecclesiae de mysterio: AAS 89, 1997, 852--877; magyarul RD VI). Ennek rendelkező részében a 2. cikkely az igeszolgálatban való világi részvételről szól. A cikkely 3. és 4. §-ában beszél a nem homília jellegű prédikáció esetleges lehetőségeiről azzal, hogy még itt is kivételes esetekről van szó, amikor a szükség ezt megkívánja. Ám erre a megyéspüspök nem adhat minden további nélkül engedélyt, hanem -- mint fentebb említettük -- csak a püspöki konferencia előírása szerinti kritériumok megtartásával (766. k.). Ezeknek a püspökkari előírásoknak pedig előzetes szentszéki felülvizsgálatra van szükségük. Arra a megyéspüspöknek nincs hatásköre, hogy felmentést adjon a 767. k. 1. §-a alól és így engedje meg világinak a misében homília mondását (PCI, Resp. 1987. IX. 3: AAS 79, 1987, 1249).

1466 A világiak prédikálási lehetőségének teológiai alapja az a tény, hogy keresztségüknél fogva a maguk módján részesülnek Krisztus hármias feladatában (LG 31). Így kifejezett egyházi megbízással bevonhatók az igehirdetésbe is (LG 33; AA 3, 24). Am a prédikáció sajátosan azok feladata, akik az egyházi rendben részesültek (vö. 762--764. k.). Ezért a világiak igehirdető tevékenysége azt nem pótolhatja, legfeljebb kiegészítheti (vö. AA 6a).

1467 Hazánkban a püspöki konferencia a világiak prédikálási megbízásának módját (formaságait) részletesen nem írta le, de 1986-ban leszögezte, hogy milyen formában láthatják el a világi lelkipásztori kisegítők „az ige szolgálatát önállóan készített beszéddel akár liturgia keretében, akár azon kívül is”. Eszerint ezek a személyek megbízást kaphattak arra, hogy ilyen beszédet mondjanak: „a) szentmise keretében, ha a miséző pap számára a szentbeszéd elmondása nehézségbe ütközik; b) pap nélküli istentisztelet keretében; c) hivatalosan meghirdetett bibliaóra keretében; d) keresztselés(i) oktatás és jegyesoktatás keretében” (A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata, Bp. 1986, 6, 3. § [2]). Ezek közül a formák közül a szentmise keretében való prédikálás jelenthet problémát, hiszen homíliát az egyetemes egyházjog szerint csak papok és diakónusok végezhetnek. Az 1986-os szabályzat azonban nem volt a Szentszék által felülvizsgált sajátosan püspökkari szabályzat, legfeljebb az összes püspökök egyhangú döntése. A szentmisében való homília engedélyezésére világiak számára, mint fentebb láttuk, az egyes megyéspüspököknek sincs joga, hiszen egy ilyen szabály ellenkezne a 767. k. 1. §-ában található magasabb joggal és így érvénytelen volna (vö. 135. k. 2. §). Egyébként az öt évre kiadott 1986-os szabályzat az idő eltelte miatt amúgy is hatályát veszítette. Jelenleg a világi kisegítők munkáját az Országos Liturgikus Tanács által előkészített és a Püspöki Kar által kiadott vezérkönyv segíti (A világi lelkipásztori kisegítők kézikönyve, Bp. 1995). Ez a vezérkönyv említi ugyan az Istentiszteleti Kongregáció elveit a papnélküli istentiszteletről. Ennek keretében arról is szól, hogy igeliturgia keretében bizonyos esetekben a világi megbízott szentbeszédet mond (27. old.), arról azonban nem tesz említést, hogy hogyan kap a prédikációra püspöki megbízást a világi hívő. Ilyen témáról ugyanis megfelelő püspökkari rendelkezés nincs hatályban.

1468 A lelkipásztori kisegítő fogalmát az 1986-os püspökkari szabályzat úgy határozta meg, hogy ilyennek számítanak mindazok a világiak, „akik az egyházmegye főpásztorának megbízásából... -- meghatározott helyen és terjedelemben -- olyan lelkipásztori feladatokat végeznek...amelyeket az Egyházi Törvénykönyv számukra megenged” (A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata, Bp. 1986, 5, 1. §). Jelenleg A világi lelkipásztori kisegítők kézikönyve (Bp. 1995, 7) csak közvetett meghatározást ad a világi lelkipásztori kisegítőről. A vasárnapi igeliturgiát és áldoztatást a helyi ordinárius engedélyével és megbízásával, plébánosi felügyelet mellett végző világi hívőt ért rajta.

1469 Egyes külföldi püspöki konferenciák már adtak ki a Szentszék által felülvizsgált irányelveket, melyek alapján a megyéspüspökök világiakat szentmisén kívüli prédikálással megbízhatnak. A volt pl. keletnémet Berlini Püspöki Konferencia a 766. kánonhoz az alábbi általános rendelkezést fűzte: „Azok a világiak, akiket megfelelő előkészítés után a püspök megbíz, hogy pap nélküli istentiszteletet vezessenek és áldoztassanak, engedélyt kaphatnak arra is, hogy az illetékes plébános

felügyelete alatt prédikáljanak; ugyanez érvényes az egyházi képzés intézményeinek végzős hallgatóira nézve is, akik a prédikáció szolgálatára kellően alkalmasak. E tekintetben mindig meg kell tartani a 767. k. 1. §-ának előírását, mely szerint szentmisében csak pap vagy diakónus prédikálhat" (Martin de Agar, J. C., *Legislazione delle Conferenze episcopali complementare al CIC*, Milano 1990, 94).

b. A prédikáció fajtái

1470 A prédikáció kategóriájába sorolja a jog elsősorban a homíliát, mely a CIC szóhasználata szerint a liturgia, nevezetesen a szentmise szerves részeként felolvasásra kerülő szentírási szakasz vagy más miseszöveg magyarázata (vö. SC 52; SC Rit, Instr., *Inte Oecumenici*, 1964. IX. 26, nr. 54; AAS 56, 1964, 890; SC SacCult, Instr., *Inaestimabile donum*, 1980. IV. 3, nr. 3; AAS 71, 1980, 332). A homília végzése a papoknak és a diakónusoknak van fenntartva (767. k. 1. §; vö. C Cler et aliae, Instr. *Ecclesiae de mysterio*, 1997. VIII. 15, art. 3; AAS 89, 1997, 864--865; magyarul RD VI, 19-20). Homíliát kell tartani minden vasárnap és kötelező ünnepen, a nép jelenlétében bemutatott összes misékben. Ez csak súlyos okból maradhat el (767. k. 2. §). Erősen ajánlott a homília -- amennyiben elég sokan vannak jelen -- hétköznapi is, főként adventben, nagyböjtben, ünnepen vagy gyász alkalmával (767. k. 3. §).

1471 A prédikáció egyéb fajtái pl. a lelkigyakorlatos vagy népmissziós beszédek, melyek időnkénti megrendezésére a jog felszólítja a plébánosokat (770. k.), valamint a pap nélküli vasárnapi igeistentiszteleten mondott beszédek (vö. 1248. k. 2. §). Az a világi, akit ilyen istentisztelet vezetésével hivatalosan megbíztak, egyben arra is felhatalmazást kaphat, hogy ennek kapcsán beszédet mondjon.

1472 Magyarországon a püspöki konferencia hatályos előírásai nem rendelkeznek külön arról, hogy azok a világiak, akik hivatalos megbízást kaptak pap nélküli istentisztelet vezetésére, ezzel egyúttal felhatalmazást kapnak-e arra, hogy ennek keretében maguk készítette beszédet is mondhassanak (vö. A világi lelkipásztori kisegítők kézikönyve, Bp. 1995).

c. A prédikáció tartalma

1473 A prédikációk témájának elsősorban a hit titkainak és a keresztény élet szabályainak kell lennie, mégpedig úgy, hogy egy-egy nagyobb időegység (pl. egyházi év) folyamán a hit misztériumainak egész kifejtése megtörténjék (vö. 767. k. 1. §, 768. k. 1. §; CD 12a). A szentbeszédben adott útmutatásnak tartalmaznia kell az egyházi tanítóhivatal állásfoglalásait olyan konkrét problémákkal kapcsolatban, mint az emberi személy méltósága, a család egysége és feladatai, a társadalomban együtt élő emberek kötelezései, az anyagi dolgok Isten akarata szerinti rendezése (768. k. 2. §; vö. CD 12b--c).

d. A prédikálás módja

1474 A szentbeszédben a katolikus tanítást a hallgatóság állapotának és a kor szükségleteinek megfelelően kell előadni (769. k.). Különösen a püspököknek és a plébánosoknak kell gondot fordítaniuk arra, hogy a hívőknek rendszeres lelkipásztori gondozásban nem részesülő csoportjai számára is hirdessék az igét, sőt az evangéliumot valamiképpen a területükön élő nemhívókhöz is eljuttassák (771. k.).

1475 A prédikáció -- lévén hivatalos egyházi tevékenység -- a megyéspüspök felügyelete alá tartozik, aki külön szabályokat is adhat ki annak végzésével kapcsolatban. A keresztény tanításnak rádióban vagy televízióban való hirdetése tekintetében a területileg illetékes püspöki konferencia által kiadott szabályok az irányadók (772. k., vö. 831. k. 2. §).

3. A HITOKTATÁS

a. A hitoktatás fogalma

1476 A hitoktatás (katekézis) „a gyermekeknek, fiataloknak és felnőtteknek a hitre való olyan nevelése, mely leginkább a keresztény tanítás rendszeres átadásában történik azzal a céllal, hogy a hívőket bevezessék a keresztény élet egészébe” (II. János Pál, Adhort. ap., Catechesi tradendae, 1979. X. 16, nr. 18: AAS 71, 1979, 1292; magyarul: PM II, 181; vö. GE 4, CD 14). A hitoktatási tevékenység részletesebb irányelveit a Szentszék a zsinat után bőségesen kifejtette (a Catechesi tradendae-n kívül főként: SC Cler, Directorium catechisticum generale, 1971. IV. 11: AAS 64, 1972, 97--176; magyarul: PM II, 1--143; VI. Pál, Adhort. ap., Evangelii nuntiandi, 1975. XII. 8: AAS 68, 1976, 5--76; C Cler, Directorium generale pro catechesi, 1997. VIII. 15; magyarul: A Katekézis Általános Direktóriuma, Bp. 1998). Az 1997-es Kateketikai Direktóriumhoz a Magyar Katolikus Püspöki Kar sajátos nemzeti Kateketikai Direktóriumot is szerkesztett, melyet a Kléruskongregáció 2000. augusztus 20-án hagyott jóvá (Magyar Kateketikai Direktórium, Bp. 2000).

b. A hitoktatás alanya, irányítása

1477 A lelkipásztoroknak különösen is feladatuk, hogy gondoskodjanak a rájuk bízott keresztények hitoktatásáról (773. k.). Minden krisztushívőnek feladata azonban, hogy a maga módján segítse vagy végezze is a hitoktatási munkát az egyházi hatóság vezetése alatt. Főként a szülők, nevelők és keresztszülők sürgető kötelessége a rájuk bízott gyermekeket szóval és példával a hitre nevelni (774. k.; vö. LG 11, AA 11).

1478 A szülők és nevelők hitre nevelési tevékenysége is részvételt jelent az egész egyház evangelizációs munkájában, mégis különbözik attól az oktatástól, amit a hitoktatók végeznek. Ez utóbbiak ugyanis az

egyház nevében, hivatalos minőségben adják tovább a hitet. Ezért szükséges, hogy megyéspüspöki megbízással rendelkezzenek azok a világiak, akik hitoktatóként működnek. A templomban és az iskolában való hitoktatáshoz a megfelelő képzettséggel rendelkező világiaknak a püspöki megbízaton túl sajátos előírásoknak is meg kell felelniük. Erről pl. az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye 1994-es egyházmegyei zsinata nyomán a következő egyházmegyei törvény született: „5. § Az egyházmegyében mind a plébániai, mind az iskolai hitoktatást az Egyházmegyei Hitoktatási Felügyelőség hangolja össze és ellenőrzi. Élén az egyházmegyei hitoktatási felügyelő áll, akit a társadalmi-oktatási-kulturális szakterület vikáriusának javaslatára a főpásztor nevez ki. A Felügyelőség munkáját a főpásztor által adott külön szabályzat irányítja. A katolikus iskolákban folyó hitoktatás terén a Felügyelőség együttműködik az Egyházmegyei Katolikus Iskolai Főhatósággal. Adott témakörben összeköttetést tart az egyházmegyei ifjúsági referenssel. -- 6. § Hacsak a főpásztor egyes személyek esetében másként nem rendelkezik, plébániai vagy iskolai hitoktatói megbízást a plébános előzetes felterjesztése után az egyházmegyei hitoktatási felügyelő útján csak az a világi hívő kaphat, aki egyházi felsőoktatási intézményben szerzett katolikus hitoktatói, illetve hittanári képesítéssel vagy hitoktatói kurzuson szerzett képesítéssel rendelkezik. Ezen kívül legyenek megfelelő pedagógiai és emberi adottságai hit és erkölcs tekintetében, valamint vallásának gyakorlatában legyenek példaadók. -- 7. § Óvodások és alsó tagozatosok oktatására legalább hitoktatói képesítés, felsőtagozatosok oktatásához egyházi felsőoktatási intézményben szerzett hitoktatói vagy hittanári képesítés, középiskolások oktatásához hittanári képesítés szükséges... -- 9. § A világi hitoktatók számára kötelező a Hitoktatási Felügyelőség által szervezett rendszeres szakmai továbbképzésen és rekollekción való részvétel. -- 10. § A Hitoktatási Felügyelőség megadott tantervet -- külön engedélyezett kivételektől eltekintve -- az egész egyházmegyében követni kell" (Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Zsinati Könyve, Bp. é.n., 31--32).

1479 A hitoktatás irányítására és elősegítésére az 1985 januárjában tartott rendkívüli püspöki szinódus olyan egyetemes katekizmus készítését javasolta, mely hivatkozási alap lehet a különböző országokban készülő katekizmusok számára. Ennek a javaslatnak a nyomán II. János Pál pápa széles körű nemzetközi együttműködéssel elkészíttette és 1992. X. 11-én Fidei depositum kezdetű apostoli rendelkezésével a helyi katekizmusok készítésére szolgáló irányelvül kihirdette a Katolikus Egyház Katekizmusát (magyarul Bp. 1994; valamint: A Katolikus Egyház Katekizmusa. Javított részek. A latin megjelenés után a Hittani Kongregáció által kiadott Corrigenda alapján, Bp. 1998) A megyéspüspökre tartozik, hogy az egyetemes egyházjog szabta kereteken belül szabályokat adjon ki a hitoktatásról, gondoskodjék arról, hogy megfelelő hitoktatási eszközök álljanak rendelkezésre, összehangolja a hitoktatási tevékenységet, és ahol hasznos, saját hittankönyvet (katekizmust) adjon ki egyházmegyéje számára (775. k. 1. §). Mivel a püspök részegyháza vonatkozásában „isteni rendelés

folytán" a hit tanítója (vö. CD 2, 14; 375. k. 1. §), az egyházjog nem köti külön szentszéki jóváhagyáshoz az ilyen hittankönyv kiadását. Sőt a püspök akkor is adhat ki egyházmegyei hittankönyvet, ha a püspöki konferencia keretében már hozzájárulását adta egy országos katekizmus kiadásához is (SC Fid, Resp., 1983. VII. 7, Prot. 2221/67, III: AAS 76, 1984, 48).

1480 A püspöki konferencia hitoktatási hivatalt létesíthet (ilyen nálunk a Hitoktatási Bizottság) a katekétikai tevékenység segítésére (775. k. 3. §). Ha hasznos, kiadhat területe számára hittankönyvet is. Ehhez azonban a Kléruskongregáció előzetes jóváhagyása szükséges (vö. 775. k. 2. §) még akkor is, ha „konzultáció” céljából történik a kiadás. Országos hittankönyv kibocsátása a jelenlegi jog szerint kísérletként nem engedhető meg, ám szűkebb körű kísérletek a kiadás előtt lehetségesek (SC Fid, Resp., 1983. VII. 7, Prot. 2221/67, I--II: AAS 76, 1984, 47--48). A püspöki konferencia az országos hittankönyv kiadásával kapcsolatos döntést teljes ülésen hozza, s nem bízhatja valamelyik bizottságára (uo. IV).

1481 A plébánosoknak hivataluknál fogva vezető szerepük van a hívők (felnőttek, fiatalok, gyermekek) hitoktatásában (vö. 528. k. 1. §; CD 30b; PO 4). Ebben a munkában igénybe kell venniük a plébániára beosztott klerikusok, a megszentelt, illetve apostoli élet intézményes formáiban élő személyek és a világiak -- főként a hitoktatók -- segítségét (776. k.). A plébánosnak különösen is feladata: 1) a szülők segítése a családi hitoktatás végzésében (776. k., vö. 774. k. 2. §); 2) a szentségek kiszolgáltatását előkészítő hitoktatás megtartása (pl. jegyesoktatás: 1063. k. 2; keresztelés előtti oktatás 851. k., vö. 865. k. 1. §); 3) az első gyónásra, áldozásra és a bérnálásra előkészítő oktatás; 4) a gyermekek bővebb hittani képzése az elsőáldozás után; 5) a testi és szellemi fogyatékosok állapotuknak megfelelő hitoktatásáról való gondoskodás; 6) a fiatalok és a felnőttek hitének fejlesztése (777. k.).

1482 A szerzetes előljárók és az apostoli élet társaságainak előljárói templomaikban, iskoláikban és a rájuk bízott intézményekben kötelesek a hitoktatásról gondoskodni (778. k.) az adott intézmény jellegének megfelelően.

c. A hitoktatás eszközei, előfeltételei

1483 A jog általánosságban buzdít, hogy lehetőség szerint alkalmazzuk a hitoktatásban a hasznosnak tönô segédeszközöket (779. k.; II. János Pál, Adhort. ap., Catechesi tradendae, 1979. X. 16, nr. 46: AAS 71, 1979, 1314; magyarul: PM II, 215; SC Cler, Directorim catechisticum generale, 1971. IV. 11, nr. 116--124: AAS 64, 1972, 165--168; magyarul: PM II, 132--136). A hittankönyvek (katekizmusok) kiemelkedő fontosságú segédeszközök. Hittankönyvnek a hitoktatás céljára szolgáló, annak vezérfonalát képező műveket nevezzük. A hitoktatásban segítséget jelentő könyvek lehetnek egyszerűen jóváhagyva (vö. 827. k.), vagy

lehetnek az illetékes egyházi hatóságtól az egyházmegye hivatalos használatára bevezetve. A csupán jóváhagyott, de hivatalos használatra be nem vezetett könyvek a plébániai és iskolai hitoktatásban csak segédanyagként használhatók, de nem főtankönyvként (SC Fid, Resp., 1983. VII. 7, Prot. 2221/67, V és Prot. 3331/67: AAS 76, 1984, 49. 51--52).

1484 A hitoktatás fontos feltétele, hogy hittanilag, pedagógiaileg elméletben és gyakorlatban is képzett hitoktatók álljanak rendelkezésre ehhez a munkához. A hitoktatók felkészítéséről való gondoskodás a helyi ordinárius feladata (780. k.; CD 14).

=====

=====

59. §. AZ EGYHÁZ MISSZIÓS TEVÉKENYSÉGE

1. A MISSZIÓS TEVÉKENYSÉG FOGALMA

1485 A misszió kifejezést szokás általános értelemben a hit terjesztésére használni, ami az egyház alapvető küldetése (missio). Sajátos értelemben a missziós tevékenység az a folyamat, melynek során az egyházat olyan népek vagy csoportok körében is meghonosítják, ahol eddig még nem vert gyökeret. A missziót az egyház elsősorban úgy végzi, hogy hithirdetőket küld mindaddig, amíg az új egyházak fel nem épülnek, és annyira meg nem erősödnek, hogy már maguk is elegendő erővel és eszközzel rendelkeznek az evangelizációhoz (786. k.; vö. AG 6). Így a pogány népek közt végzett missziós tevékenység különbözik mind a lelkipásztorkodástól, amely a hívők (tudniillik a megkereszteltek) felé irányul, mind pedig a kereszténység egységének helyreállítását célzó ökumenikus tevékenységtől (AG 6).

2. A MISSZIÓS TEVÉKENYSÉG ALANYA

1486 Az egyház természeténél fogva missziós jellegű. Ezért a misszió Isten egész népének feladata: a maga módján minden krisztushívőnek ki kell vennie a részét belőle (781. k.; vö. LG 17, AG 3, 35--37; 211. k.).

1487 Az egyház hierarchikusan rendezett közösség, ezért tevékenységét legfelső szinten a misszió terén is a legfőbb egyházi hatóság, vagyis a pápa és a püspökök testülete vezeti és hangolja össze (782. k. 1. §; vö. AG 29, 38). A gyakorlatban ezt a vezetést a Népek Evangelizációjának Kongregációja útján végzik, mely egyfelől a pápa segítő szerve az összes missziós ügyekben, másfelől -- a többi kongregációkhoz hasonlóan -- a püspökök testületét is képviseli valamiképpen, hiszen tagjai közt a világegyház különböző részein működő püspökök is helyet foglalnak (vö. pl. már MP, Ecclesiae Sanctae, 1966. VIII. 6, nr. III, 15: AAS 58, 1966, 785). A missziós együttműködésről a Népek Evangelizációjának Kongregációja 1998. X. 1-jén kiadott utasítása rendelkezik részletesen (AAS 91, 1999, 306--324).

1488 Az egyes püspökök saját részegyházukban serkentik és támogatják a helyszínen vagy a világegyházban másutt folyó missziós kezdeményezéseket (782. k. 2. §; vö. AG 19--22). Ezirányú tevékenységük részleteire a missziós munka intézményes támogatása kapcsán (vö. 790--791. k.) az alábbiakban még visszatérünk.

1489 A megszentelt élet intézményeinek tagjai sajátos jelleggel ajánlják magukat az egyház szolgálatára. Ezért a missziós munkába való bekapcsolódásuk is sajátos, de az egyes intézmények természetének megfelelően (pl. missziós rendek) más és más (783. k.).

1490 A misszió a legsajátosabban az úgynevezett misszionáriusok feladata. Misszionáriusnak azokat a személyeket -- világi és szerzetes papokat, szerzeteseket, világiakat -- nevezzük, akiket az illetékes egyházi hatóság erre a munkára küld. A misszionáriusok elosztására illetékes központi hatóság a Népek Evangelizációjának Kongregációja (II. János Pál, Const. ap., Pastor bonus, 1988. VI. 28, art. 88 § 1: AAS 80, 1988, 882; vö. AG 29). A misszionáriusok lehetnek külföldiek vagy a misszió színhelyét magában foglaló ország más vidékéről valók, de lehetnek helybeliek is (784. k.; vö. AG 23). Noha a küldetés alapján a világi krisztushívő is valódi misszionáriussá válik, a CIC másutt mintha a szót szűkebb értelemben használná, és csak a klerikusokat értené rajta (vö. 785. k. 1. §). Ahhoz, hogy valaki misszionárius legyen, a hatályos jog már nem kívánja meg, hogy az illető ezt a feladatot egész életre szólóan vállalja.

3. A MISSZIÓ MÓDJA

1491 A misszió folyamatának kiinduló pontja a tettekkel és szóval való tanúságtétel. Ez vezet az őszinte párbeszédhez a Krisztusban nem hívőkkel (erről lásd pl. SecrNonCred, Instr., Documentum quod, 1968. VIII. 28: AAS 60, 1968, 692--704). Ezáltal lehetővé válik, hogy megnyílják számukra az út az evangéliumi üzenet megismerésére. Akik készek az evangélium befogadására, azokat a misszionáriusoknak meg kell tanítaniuk a hit igazságaira, hogy ha szabadon kérik, a keresztségre bocsáthassák őket (787. k.; vö. AG 10--14). Az evangélium hirdetésének módját a hallgatóság szellemi, kulturális értékeinek elismerésével, helyzetüket szem előtt tartva kell megválasztani (vö. 787. k. 1. §; NA 2, LG 17, AG 11).

1492 A megtérőket fokozatosan, a katekumenátus (vö. 851. k.; OICA) különböző szakaszain át kell bevezetni az egyház közösségébe, a hitbe, a liturgikus, karitatív, apostoli tevékenységbe s a keresztyén élet gyakorlatába. A katekumenátus részleteinek szabályozására a püspöki konferenciák az illetékesek, az egyetemes egyház jog szabta keretek (vö. 851. k.; OICA) között (788. k.). Az új keresztyének képzésének a keresztség után is folytatódnia kell (789. k.).

4. A MISSZIÓS MUNKA SZERVEZETE ÉS TÁMOGATÁSA

a. A missziós területeken

1493 A Népek Evangelizációjának Kongregációja hatáskörébe tartozó területeken, vagyis a szó jogi értelmében vett missziós területeken, manapság már a hierarchikus egységek túlnyomó többsége egyházmegye[8]. Az apostoli prefektúrák és vikariátusok (vö. 371. k. 1. §) aránya egyre csökken. A misszionáriusok -- még a szerzetesek is -- a megyéspüspököknek, illetve az apostoli vikáriusnak vagy prefektusnak (vö. 368. k., 381. k. 2. §) vannak alárendelve a missziós munka terén (790. k. 2. §). Viszonyuk részleteit[9] a missziós munkát végző intézmény és a megyéspüspök közti megállapodások szabályozzák (790. k. 1. §). Ezek megkötésének, valamint a püspökök és a missziós intézmények közti kapcsolat részletkérdéseinek tekintetében a Szentszék külön eligazítást adott (SC Prop, Instr., Relationes, 1969. II. 24: AAS 61, 1969, 281--287). A missziós területeken működő megyéspüspököknek általánosságban feladata a missziós tevékenységgel kapcsolatos kezdeményezések és intézményes vállalkozások (művek) előmozdítása, irányítása és összehangolása (790. k. 1. §; C Prop, Instr. Cooperatio missionalis, 1998. X. 1: AAS 91, 1999, 306--324).

b. Az egész egyházban

1494 Nem kizárólag a missziós területeken, hanem (és főként) azokon kívül is teendője a helyi egyházaknak -- püspökökük vezetésével -- a missziós hivatások (vö. AG 23) ösztönzése[10], évente missziós nap megtartása s a misszióknak a lehetőségekhez mért anyagi támogatása a Szentszék közvetítésével (791. k. 1. 3--4). Ugyancsak a helyi egyházak teendői közé tartozik a missziós kezdeményezések, főként a Pápai Missziós Művek (Pontificale Opus a Propagatione Fidei, Pontificale Opus a Sancto Petro Apostolo pro Clero indigena, Pontificale Opus a Sancta Infantia, Pontificalis Cleri Consociatio Missionalis)[11] előmozdítása (791. k. 2).

1495 A püspöki konferenciák hivatottak arra, hogy megfelelő intézmények létesítésével vagy támogatásával gondoskodjanak a missziós területekről hazájukba érkezők fogadásáról és lelkipásztori gondozásáról (792. k.).

1496 A helyi egyházaknak a missziók érdekében folytatott tevékenységéhez az irányelveket a zsinat (AG 35--41) és az azt követő egyházi jogalkotás (MP, Ecclesiae Sanctae, 1966. VIII. 6, nr. III, 3--11: AAS 58, 1966, 783--784; SC Prop, Instr., Quo aptius, 1969. II. 24: AAS 61, 1969, 276--281) részletesen megjelölte.

60. §. A KATOLIKUS NEVELÉS

1. A KATOLIKUS NEVELÉS FOGALMA ÉS KÖTELESSÉGE

1497 Katolikus nevelésen, sőt általában keresztény nevelésen a jog nem pusztán a hitoktatást érti, hanem azt a folyamatot, melynek során a vízből és Szentlélekből újjászületett új teremtményt elvezetik az emberi személy érettségére s megismerés és megélés útján az üdvösség misztériumában való életre (GE 1--2; 217. k.).

1498 A katolikus szülőknek kötelessége és joga, hogy gyermekeik katolikus neveléséről gondoskodjanak és ehhez az adottságoknak megfelelően a kellő eszközöket is megválasszák (793. k., 797. k.; DH 5), hiszen elsősorban ők a felelősök a gyermek neveléséért. „A szülők adták az életet gyermekeiknek, ezért az ő súlyos kötelességük azok felnevelése; őket kell tehát tekinteni az első és legfontosabb nevelőknek” (GE 3a, uo. 7; II. János Pál, Adhort. ap., Familiaris consortio, 1981. XI. 21, nr. 36: AAS 74, 1982, 126--127; magyarul: PM V, 65--66). Ennek a szülői jognak és kötelességnek az egyik forrása éppen az, hogy a megkeresztelt embernek joga van a keresztény neveléshez, hogy így eleget tudjon tenni az evangélium szerinti életre szóló hivatásának (217. k.). Magának az egyháznak is feladata a nevelés. Különösen a lekipásztoroknak kötelessége, hogy a gyermekeket hozzásegítsék a katolikus neveléshez (794. k.). Ebben a nevelői tevékenységben az ember természetfeletti hivatásán kívül figyelemmel kell lenni a földi társadalom javának előmozdítására is. Törekedni kell a fiatalok fizikai, erkölcsi, szellemi képességeinek, felelősségérzetének harmonikus kibontakoztatására s felkészítésükre a társadalmi életben való tevékeny, szabadságukat helyesen felhasználó részvételre (795. k.).

2. AZ ISKOLÁK

a. A katolikus iskola fogalma

1499 A nevelés egyik legfontosabb eszköze az iskola. Katolikus iskolának a jogban azt az iskolát nevezzük, amelyet az illetékes egyházi hatóság vagy egy hivatalos egyházi jogi személy (vö. 116. k.) igazgat, vagy amelyet az egyházi hatóság írott okmánnyal ilyennek ismer el (803. k. 1. §). Ahhoz, hogy az iskola nevében is szerepelhessen a „katolikus” jelző, az illetékes egyházi hatóság hozzájárulása szükséges (803. k. 3. §). A „katolikus iskola” olyan jogi minősítés, amely kötelez: az ilyen iskolában az oktatásnak és a nevelésnek meg kell felelnie a katolikus tanítás elveinek. Az oktatóknak pedig példát kell adniuk a hit szempontjából is kifogástalan tanításukkal és feddhetetlen életükkel (803. k. 2. §). A katolikus és más iskolákban tanító világi katolikusok feladatairól részletes eligazítást ad: SC InstCath, Instr. part., Los laicos católicos, 1982. X. 15: Leges VI, 8471--8491. (A katolikus iskolákban működő világiak teendőiről lásd uo. nr. 38--46; uo. 8481--8484).

1500 A jog felszólítja a szülőket, hogy gyermekeiket olyan iskolákra bízák, ahol gondoskodnak a katolikus nevelésről. Ha ez nem lehetséges, iskolán kívül kell megoldaniuk gyermekeik katolikus nevelését. (798.

k). A szülők és az egyház együttes felelősége a katolikus nevelés területén és az ide vonatkozó közfeladatok vállalása az egyházi intézményekben a katolikus iskolák számának növekedtével hazánkban is jelentős kérdéssé vált[12].

b. Az iskolák alapítása

1501 Az egyház jogot formál bármilyen iskolatípus alapítására és vezetésére a legegyszerűbb ismereteket oktató iskoláktól a legmagasabb fokú képzést nyújtó intézményekig (800. k. 1. §; vö. GE 8; SC InstCath, Instr. part., 1977. III. 19, nr. 25--62; Leges V, 7304--7309; II. János Pál, Adhort. ap., Catechesi tradendae, 1979. X. 16, nr. 69: AAS 71, 1979, 1334--1336; magyarul: PM II, 247--249). Ennek konkrét megvalósítása gyakran az államok és az egyház közti megállapodások szerint történik. A hívőknek kötelessége, hogy támogassák a katolikus iskolák alapítását és fenntartását (800. k. 2. §; GE 9c).

1502 Azoknak a szerzetes intézményeknek, amelyeknek a nevelés sajátos küldetésük, különösen is feladatuk, hogy a megyéspüspök hozzájárulásával alapított saját iskolák révén is kivegyék részüket a katolikus nevelés munkájából (801. k.).

1503 A megyéspüspökök maguk is alapíthatnak katolikus iskolát a CIC szerint, sőt szükség esetén ez feladatuk is. Ahol ez hasznos, a megyéspüspököknek gondoskodniuk kell szakmai, technikai, valamint más sajátos iskolák alapításáról is (802. k.; vö. GE 9b; SC Ep, Directorium, Ecclesiae imago, 1973. II. 22, nr. 66 c; Leges V 6483). Az egyetemek vagy egyetemi szintű fakultások alapítása viszont már meghaladja a megyéspüspök hatáskörét (vö. 809. k., 816. k.).

c. A vallási oktatás és nevelés egyházi irányítása

1504 A katolikus vallási oktatás és nevelés az egyházi hatóság irányítása alá tartozik, akármilyen iskolában vagy bármilyen tömegtájékoztatási eszköz útján történik is (804. k. 1. §). Ez az irányítás elsősorban a tanítás tartalmára vonatkozik (vö. 804. k. 2. §), s garantálni hivatott, hogy az egyház nevében végzett vallási oktatás s nevelés valóban az egyház hiteles tanítását és életeszményét közvetítse.

1505 A püspöki konferencia feladatkörébe tartozik, hogy általános szabályokat adjon ki a vallási oktatás és nevelés tárgyában (804. k. 1. §). A szervezés és a felügyelet viszont a megyéspüspökök teendője (uo.), még olyan iskolák esetében is, melyeket a megszentelt élet intézményeinek tagjai alapítottak és vezetnek (806. k. 1. §). Joga van a megyéspüspököknek arra is, hogy általános előírásokat adjon ki a területén működő katolikus iskolák számára (vö. CD 35. 4; MP, Ecclesiae Sanctae, 1966. VIII. 6, nr. I, 39: AAS 58, 1966, 773). A helyi ordinárius joga a hitoktatók kinevezése vagy jóváhagyása (805. k.). Kötelessége gondoskodni arról, hogy a katolikus hittan oktatására --

akár katolikus iskolában, akár másutt -- csak olyanok kapjanak megbízást, akik tanításuk helyessége, keresztény életük tanúságtétele is pedagógiai hozzáértésük tekintetében kifogástalanok (804. k. 2. §).

1506 Hazánkban az egyház a katolikus iskolák feletti központi felügyeletet a Katolikus Pedagógiai Szervezési és Továbbképzési Intézet révén gyakorolja.

3. A KATOLIKUS EGYETEMEK ÉS FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK

a. A katolikus egyetem fogalma

1507 A katolikus egyetem fogalmát a törvénykönyv nem határozta meg, de jellemző tulajdonságait felsorolta. Eszerint a katolikus egyetem a Szentszék által létesített, illetve tőle függő[13], főként profán tudományokkal foglalkozó egyetem, mely munkáját úgy végzi, hogy ezzel hozzájárul az egyház tanítói feladatának teljesítéséhez oly módon, hogy a kutatást és az oktatást a katolikus tanítás figyelembevételével folytatja (vö. 807. k., 809. k.; II. János Pál, Alloc., 1980. II. 16, nr. 2: AAS 72, 1980, 188--197; UA., Alloc., 1981. III. 26, nr. 3: AAS 73, 1981, 275). II. János Pál pápa 1990. VIII. 15-én kiadott Ex corde Ecclesiae kezdetű apostoli rendelkezésében a katolikus egyetemek témáját újra szabályozta. Ennek értelmében: „A katolikus egyetem mint ilyen, a katolikus eszméknek, elveknek és magatartásának megfelelően tájékoztat, folytatja kutató munkáját, oktatását és minden más tevékenységét. Az Egyházhoz vagy formális, alapszabályában rögzített kötelekkel, vagy olyan intézményi elkötelezettséggel kapcsolódik, melyet felelős vezetői vállaltak. Minden katolikus egyetemnek ki kell nyilvánítania katolikus azonosságát a küldetéséről szóló nyilatkozatában vagy más megfelelő nyilvános okiratban., kivéve ha az illetékes egyházi hatóság más módon hagyta jóvá. Az egyetem főként felépítésében és szabályzatában biztosítja azokat az eszközöket, melyek identitásának kifejezését és fenntartását" az előbbiekről szerinti módon „garantálják.” (Const. Ap., Ex corde Ecclesiae, 1990. VIII. 15, nr. I, 12--14; II, art. 2; magyarul: PM XXIII, 13--14, 36--37). Ez nem csupán azt jelenti, hogy az oktatásban a katolikus tanítás határait nem szabad áthágni, hanem pozitív követelmény is. Ezeken az egyetemeken „korunk új problémáinak és kutatási eredményeinek igen részletes elemzése... egyre tökéletesebben szemlélteti, miként tesz egybehangzó tanúságot a hit és az ész arról, hogy az igazság egy" (GE 10a). Az Ex corde Ecclesiae kitágítja a katolikus egyetem fogalmát, mivel több módot is felsorol ilyen egyetemek létrehozására. E rendelkezés 3. cikkelye szerint ugyanis: „1. §. Katolikus egyetemet létesíthet, vagy elismerhet a Szentszék, valamely püspöki konferencia, más katolikus hierarchikus gyűlés vagy a megyéspüspök. 2. §. A megyéspüspök hozzájárulásával szerzetes intézmény vagy más hivatalos (egyházi) jogi személy is létrehozhat katolikus egyetemet. 3. §. Más egyházi vagy laikus személyek is létrehozhatnak katolikus egyetemet; ilyen egyetem csak az illetékes egyházi hatóság beleegyezésével tekinthető katolikus egyetemnek, olyan feltételekkel, amelyekben a két fél megállapodott. 4.

§. Az 1. § és 2. § eseteiben az alapszabályokat az illetékes egyházi hatóságnak kell jóváhagyni." (magyarul: PM XXIII, 37--38) A „katolikus egyetem” nevet egy felsőoktatási intézmény csak az illetékes egyházi hatóság hozzájárulásával viselheti (808. k.). A világ katolikus egyetemei közül azokat, amelyek kezdettől, vagy alapításuk után később az Apostoli Szentszéktől alapítólevelet kaptak, az Annuario Pontificio évente felsorolja. Az egyetemnek nem minősülő, de a fenti tulajdonságokkal rendelkező katolikus felsőoktatási intézményekre ugyanazok a jogszabályok vonatkoznak, mint a katolikus egyetemekre (814. k.)[14]. A katolikus egyetemekre vonatkozó további sajátos előírásokat az Ex corde Ecclesiae kezdetű 1990. VIII. 15-én kelt apostoli rendelkezés (AAS 82, 1990, 1475--1509; magyarul PM XXIII) tartalmazza[15].

1508 Az egyház jogosultnak vallja magát arra, hogy egyetemeket létesítsen és vezessen. Amikor ezt teszi, nem csupán fentebb említett tanítói küldetését gyakorolja, hanem hozzájárul az emberek műveltségének magasabb szintre emeléséhez és az emberi személy teljesebb kifejlődéséhez (807. k.). Magyarországon katolikus egyetemalapítási kísérletek azonban egészen a XX. század utolsó évtizedéig sikertelenek maradtak. Ennek végső oka egyrészt az volt, hogy a Magyar Királyság és a Katolikus Egyház teljes jogi elválasztása mindvégig nem történt meg, így legalább a hittudományi oktatás katolikus azonossága állami intézményen belül konkordátum nélkül is védhetőnek látszott. Másrészt 1948. és 1989. között a hivatalos ideológia nem tette lehetővé új katolikus felsőoktatás kibontakozását.

1989. folyamán állami részről javaslatok hangzottak el a Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémia „visszacsatolására” az Eötvös Loránd Tudományegyetemhez. Csakhogy Magyarországon a Hittudományi Kar leválasztása az állami egyetemről másként történt, mint pl. a szomszédos Csehszlovákiában. 1950-ben ugyanis a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 23/1950. számú rendelete arról intézkedett, hogy a teológiai karokat le kell választani az egyetemekről, és át kell adni azokat az illetékes egyházaknak. Így a Magyar Katolikus Püspöki Kar az egyetemről leválasztott Hittudományi Kart Római Katolikus Központi Hittudományi Akadémia néven újraszervezte. Az állam ezt az intézményt nyilvános jogú akadémiának ismerte el, és saját jogrendjében is meghagyta neki a tudományos fokozatok adásának lehetőségét. Mivel tehát a budapesti Hittudományi Kar 1989-ben is tisztán egyházi intézmény volt, az állam egyoldalú intézkedéssel nem egyesíthette azt állami egyetemmel. Ehhez -- hittudományi karról lévén szó -- az Apostoli Szentszék hozzájárulása lett volna szükséges. Ez azonban sohasem érkezett meg. Az 1989. október 23-án módosított Alkotmány (1989. év XXXI. törvény) 60. § (3) bekezdése hangsúlyozottan kimondta az állam és az egyház elválasztott működését. Így eleve valószínűnek tűnt, hogy a későbbiekben a hittudományi képzés, illetve a vallásos szellemű oktatási és nevelési tevékenység nem az állami intézményekben fog történni. A nem állami egyetemek létrehozásának törvényi lehetőségét az 1990. évi XXIII., az oktatásról

szóló 1985. évi I. törvényt módosító törvény teremtette meg, főként annak 5. §-a. A nem állami felsőoktatási intézmények létesítésének alapvető feltételeiről a Kormány 36/1990. (IX. 12.) Korm. rendelete állapított meg szabályokat. Időközben az Országgyűlés 30/1990. (III. 21.) OGY határozata a budapesti Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémiát mellékletében kifejezetten egyetemnek ismerte el. Ezzel vált formailag lehetővé, hogy a meglévő egyetemi rangú intézmény bővítésével katolikus egyetem szülessék.

Közben elvileg megoldódni látszott a finanszírozás problémája is. Az 1990. évi IV. törvény 19. § (1) bekezdése ugyanis az egyházi oktatási intézmények számára garantálta „a hasonló állami intézményekkel azonos mértékű költségvetési támogatást”. Közben 1990. augusztus 15-én kiadásra került az Ex corde Ecclesiae kezdetű apostoli rendelkezés a katolikus egyetemekről. Ez lehetővé teszi, hogy az Apostoli Szentszéken kívül más hivatalos egyházi jogi személyek, pl. püspöki karok vagy szerzetesrendek is katolikus egyetemet alapíthassanak.

A Magyar Katolikus Püspöki Kar 1991 decemberében az Apostoli Szentszékhez fordult az egyetem alapításának előzetes engedélyeztetése végett. Miután a pozitív válasz megérkezett (a Katolikus Nevelés Kongregációja 1992. január 24-én kelt, Prot. N. 223/91/9. számú hozzájárulása), a Magyar Katolikus Püspöki Kar 46/1992. számú 1992. január 30-án kelt rendelkezésével a Budapesten működő Római Katolikus Hittudományi Kar mellett új egyetemi karként Bölcsészettudományi Kart alapított, és kimondta, hogy az intézmény így katolikus egyetemmé vált. Neve Pázmány Péter Katolikus Egyetem lett. Az alapítás pillanatában két karból állt: A Hittudományi Karból és a Bölcsészettudományi Karból. 1992. október 4-én a budapesti Egyetemi templomban Pio Laghi bíboros a Katolikus Nevelés Kongregációjának prefektusa szentmise keretében nyitotta meg az új egyetem első tanévét. Az Egyetemet ebben a formájában (Pázmány Péter Katolikus Egyetem néven) az Országgyűlés 2/1993. (II. 4.) OGY határozatával ismerte el. Hamarosan sor került a Bölcsészettudományi Kar egyetemi fakultásként való kifejezett állami elismerésére is, mégpedig a Kormány 1032/1993. (V. 6.) Korm. határozatával.

Az Egyetem Jog- és Államtudományi Karát[16] a Püspöki Konferencia 1995. április 3-án alapította meg. Hamarosan megszületett a Kar állami elismerése is. 1998. júniusában a Püspöki Konferencia egyházilag megalapította az Egyetemen az Információs Technológiai Kart is, melyet egyetemi fakultásként az állami hatóságok 2001-ben ismertek el a 136/2001. (VII. 20.) Korm. határozattal (3. §). 1996-ban az Apostoli Szentszék az Egyetemen fakultási jogú Kánonjogi Posztgraduális Intézetet alapított, a Katolikus Nevelés Kongregációjának 975/96. számú 1996. november 30-án kelt határozatával.

Ugyanez a Kongregáció az Egyetem egészét 1999. március 25-én kelt N. 115/98. sz. határozatával szentszéki alapításúvá tette és szabályzatát jóváhagyta[17].

b. A tanárok

1509 A katolikus egyetemeken a szabályzatuk szerint illetékes

hatóságnak gondoskodnia kell arról, hogy tanárnak olyanokat nevezzenek ki, akik nemcsak tudományos szempontból és pedagógiaileg alkalmasak, hanem a katolikus tanításban és életmódjukban is kifogástalanok. Ha ezek a követelmények hiányoznak, az egyházi hatóságnak lépéseket kell tennie az illető tanár elmozdítására az egyetem szabályzatában meghatározott eljárás mód szerint (810. k. 1. §). Ezzel összefüggésben az illetékes püspöki konferenciák és megyéspüspökök kötelessége és joga felügyelni arra, hogy a katolikus egyetemeken megtartsák a katolikus tanítás elveit (810. k. 2. §). Mindez nem jelenti azt, hogy a hittel nem közvetlenül kapcsolatos tárgyak vagy ökumenikus vonatkozású kérdések oktatására ne lehetne nem katolikusokat felvenni. Ám nekik is tiszteletben kell tartaniuk az egyetem jellegét, s a nem katolikusok nem alkothatják az oktatók többségét (Const. Ap., Ex corde Ecclesiae, 1990. VIII. 15, nr. II, art. 4, 2--4. §: AAS 82, 1990, 1505--1506; magyarul PM XXIII, 38--39).

1510 Akik bármilyen felsőoktatási intézményben teológiai tárgyat tanítanak, azoknak megbízatással (mandatum) kell rendelkezniük az illetékes egyházi hatóságtól (812. k.).

c. A teológiai oktatás a katolikus egyetemeken

1511 A katolikus egyetemeken a jog szerint kötelező teológiai kart, intézetet vagy legalább tanszéket fenntartani, s ott -- a 229. k. 2. §-ának megfelelően -- világi diákok oktatását is lehetővé tenni (811. k. 1. §; GE 10). A CIC külön előírja, hogy a katolikus egyetemeken tartani kell olyan előadásokat, melyek főként az illető egyetem egyes karain oktatott tudományokkal kapcsolatos teológiai kérdésekről szólnak (811. k. 2. §). Ezekre az előadásokra sor kerülhet akár a teológiai fakultáson[18], akár más fakultásokon[19].

d. A diákok lelkipendozása

1512 A megyéspüspök feladata, hogy gondoskodjék a diákság lelkipásztori ellátásáról akár úgy, hogy külön személyi plébániát (518. k.) alapít számukra, akár úgy, hogy gondozásukkal egyszerűen megbíz egy papot, esetleg lelkészi (vö. 564--572. k.) minőségben. Ugyancsak a diákságnak nyújtanak elsősorban lelki segítséget (de esetleg pl. kulturális, szociális támogatást is) a nem csupán a katolikus egyetemek mellett működő katolikus egyetemi központok. Ezek létesítése is a megyéspüspökre tartozik (813. k.)[20].

4. AZ EGYHÁZI EGYETEMEK ÉS FAKULTÁSOK

a. Az egyházi egyetem fogalma

1513 Az egyházi egyetem, illetve fakultás az Apostoli Szentszék által alapított vagy jóváhagyott és az ő legfőbb irányítása alatt álló olyan felsőoktatási intézmény, mely a szent vagy a szent dolgokkal kapcsolatos tudományok kutatására és a diákoknak való tudományos szintű

továbbadására szolgál (815. k., 816. k. 1. §). A „szent tudományok” elnevezés az egyházjogban a teológiát, a keresztény filozófiát és az egyházjogot jelöli. A szent dolgokkal kapcsolatos tudományok bőséges jegyzékét, valamint az egyházi egyetemekről és fakultásokról szóló részletes szabályokat a Szentszéknek a CIC megjelenése után is hatályban maradt rendelkezései tartalmazzák (II. János Pál, Const. Ap., Sapiientia Christiana, 1979. IV. 15: AAS 71, 1979, 469--499; SC InstCath, Ordinationes, 1979. IV. 29: AAS 71, 1979, 500--521). Az egyházjogi fakultásokon folyó képzés tartalma és időbeli terjedelme tekintetében a Katolikus Nevelés Kongregációja által 2002. szeptember 2-ával kiadott Novo Codice Iuris Canonici kezdetű határozat módosította a Sapiientia Christiana 56., 57. és 76. cikkelyét. Ezek a változtatások a 2003--2004. akadémiái évtől kötelezik az egyházjogi fakultásokat és intézeteket. Az egyházi egyetemeket és fakultásokat az Annuario Pontificio évente felsorolja.

1514 Az egyházi egyetemekre és fakultásokra vonatkozó korábbi jelentősebb jogszabályok: XI. Pius, Const. ap., Deus Scientiarum Dominus, 1931. V. 24.: AAS 23 (1931) 241--262; SC InstCath, Normae quaedam, 1968. V. 20: Leges III, 5355--5368.

1515 Ezek az egyetemek és fakultások sajátos hivatásuknál fogva, tekintettel az egyháznak a kinyilatkoztatott igazság hirdetésére és mélyebb megismerésére szóló küldetésére, különösen bensőségesen tartoznak az egyházhoz, annak sajátjai (815. k.; vö. GE 11).

b. Az egyházi egyetemek működési szabályai, jogai és feladatai

1516 Az egyházi egyetemeknek és fakultásoknak az Apostoli Szentszék által jóváhagyott szabályzattal és oktatási renddel kell rendelkezniük (816. k. 2. §). Ennek a szabályzatnak tartalmaznia kell: 1) az intézmény nevét, jellegét, célját; 2) kormányzásának módját, a nagykancellár és az akadémiái hatóságok kijelölési mechanizmusát, teendőit; 3) a tanárokról vonatkozó előírásokat, minimális számukat, kategóriáikat, kinevezésük, előléptetésük, hivataluktól való megválásuk módját; 4) a diákok beiratkozásának feltételeit, kötelességeiket és jogaikat; 5) az intézmény egyéb tisztségviselőiről szóló normákat; 6) az oktatási rend főbb vonalait; 7) az akadémiái fokozatokról szóló szabályokat; 8) az oktatást segítő eszközök, különösen a könyvtár működésének néhány alapelvét; 9) a gazdasági ügyek legfőbb szabályait; 10) egyéb normákat, pl. a többi karokkal, intézetekkel való kapcsolat témakörében (SC InstCath, Ordinationes, 1979. IV. 29, Appendix I: AAS 71, 1979, 518--519). Az ilyen intézmények működésének kevésbé általános vagy könnyebben változó részleteit belső előírások határozzák meg, melyek nem szorulnak szentszéki jóváhagyásra (uo.), de ha törvényhozói hatalommal rendelkező hatóság adja ki őket, és kihirdetésre kerülnek (vö. 94. k. 3. §), az egyházi törvénnyel egyenlő elbírálás alá eső jogszabályok. Törvényhozó hatalommal rendelkező hatóság lehet pl. a nagykancellár (vö. II. János Pál, Const. ap., Sapiientia Christiana, 1979. IV. 15, art. 13 § 1: AAS 71, 1979, 480).

1517 Az egyházi egyetemekre és fakultásokra is érvényesek a katolikus egyetemek működésével kapcsolatban kimondott bizonyos szabályok (810. k., 812--813. k.). Az egyházi egyetemek és fakultások tanárainak, mielőtt munkakörükben stabilizálnák őket, vagy mielőtt a tanárok legmagasabb rendjébe (pl. nyilvános rendes tanár) emelkednének, az Apostoli Szentszék hozzájárulására (nihil obstat) van szükségük (II. János Pál, Const. Ap., Sapientia Christiana, 1979. IV. 15, art. 27 § 2: AAS 71, 1979, 483). A hozzájárulás elnyerésének feltételeit a Szemináriumok és Oktatási Intézmények Kongregációja 1988. VII. 12-én Prot. N. 462/79 szám alatt kiadott normáiban közölte. Az egyház jogrendjében érvényes akadémiai fokozatokat csak olyan egyetem vagy fakultás adhat, melyet a Szentszék létesített vagy jóváhagyott (817. k.).

1518 Az egyházi egyetemek és fakultások vezetőinek és tanárainak törekedniük kell a tudományos együttműködésre a különböző karok között, valamint más egyetemekkel, köztük nem egyháziakkal is. Ennek formája lehet pl. a közös munka, a kutatás összehangolása, a kongresszusok rendezése, illetve a rajtuk való részvétel (820. k.; GE 12, GS 62).

c. A püspökök feladatai az egyházi egyetemekkel kapcsolatban

1519 A püspököknek az oktatással kapcsolatos kormányzás általános feladatain kívül arra is gondot kell fordítaniuk, hogy -- amennyiben ezt az egyházmegye vagy az egyetemes egyház java megkívánja -- egyházi egyetemre vagy fakultásra küldjék azokat a fiatalokat (pl. papnövendékeket, felszentelt klerikusokat), akik jellemük és szellemi képességük alapján alkalmasak egyetemi szintű teológiai tanulmányok végzésére. Ugyanez a feladatuk a szerzetes előjáróknak is intézményük tagjai vonatkozásában (819. k.; OT 18, GE 10). A papszentelés mindenki számára kötelező előfeltétele azonban csak a főiskolai szintű teológiai tanulmányok elvégzése (vö. 234. k. 2. §, 249--252. k.).

d. A vallási tudományok felsőfokú intézetei

1520 A püspöki konferenciáknak és az egyes megyéspüspököknek is azon kell lenniük, hogy ha lehetséges, alapítsanak más -- egyetemnek vagy fakultásnak nem minősülő (akadémiai fokozatok kiadására nem jogosult, sőt főiskolai szintű teljes képzést sem feltétlenül nyújtó) -- felsőfokú intézeteket is a teológiai tárgyak és a keresztény kultúrához tartozó egyéb ismeretek oktatására (821. k.). Ezek az intézmények különböző neveket viselhetnek és különféle jogi kapcsolatban állhatnak egy-egy egyházi egyetemmel vagy fakultással (pl. aggregáció vagy az egyetem kötelékébe való tartozás). Hazánkban a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar Levelező Tagozata ilyen intézetnek minősíthető.

=====

=====

61. §. A TÖMEGTÁJÉKOZTATÁSI ESZKÖZÖK, KÜLÖNÖSEN A KÖNYVEK

1. AZ EGYHÁZ ÉS A TÖMEGTÁJÉKOZTATÁSI ESZKÖZÖK

1521 A tömegtájékoztatási eszközöket az egyháznak küldetése teljesítése érdekében fel kell használnia (vö. 761. k.). Ezért jogot is formál ezeknek az eszközöknek az alkalmazására, s hangsúlyozza, hogy a főpásztoroknak törekedniük is kell erre (822. k. 1. §, vö. 747. k. 1. §). Az ezen a területen dolgozó krisztushívőknek, de lehetőségeik szerint a többi hívőknek is hozzá kell járulniuk a sajtó, a rádió, a televízió, a film és a hozzájuk hasonló egyéb tájékoztatási formák humánus és keresztény szellemű működéséhez (822. k. 2. §), és igyekezniük kell munkájukkal segíteni a lelkipásztori tevékenységet is (822. k. 3. §; vö. IM 1--3. 13).

2. A FŐPÁSZTOROK FELÜGYELETI JOGA ÉS KÖTELESSÉGE

1522 Általánosságban az egyház pásztorai (gyakorlatilag főként az ordináriusok) kötelesek ügyelni arra, hogy a tömegtájékoztatási eszközök révén a krisztushívők hitét és erkölcsét károsodás ne érje. Ennek a feladatnak a főpásztorok főként két módon tesznek eleget: 1) a hitre vagy erkölcsre vonatkozó közlemények előzetes cenzúrája segítségével; 2) az ártalmas közlemények (főként írások) utólagos helytelenítése útján. A krisztushívők által kiadni szándékozott hitre vagy erkölcsre vonatkozó írások előzetes vizsgálatára a CIC egyetemes érvényű szabályokat közöl. Ám a főpásztoroknak általános felügyeleti kötelességüknél fogva joguk van arra, hogy az ilyen írások előzetes cenzúrának való alávetését olyan esetben is megköveteljék, mikor ezt az egyetemes jog nem írja elő (823. k. 1. §; vö. SC Fid, Resp., 1980. VI. 25, nr. II.: AAS 72, 1980, 756; Berliner Ordinarienkonferenz, Beschluß, 1975. IX. 8--9, nr. 3: AKK 144, 1975, 525).

1523 Ez a tömegtájékoztatási eszközökkel kapcsolatos felügyelet -- akár előzetes cenzúra, akár utólagos elvetés tekintetében -- részegyházukban a püspököket illeti, akik azt egyénileg vagy csoportosan (részleges zsinat, püspöki konferencia) gyakorolhatják. A könyvek jóváhagyására a szerző saját helyi ordináriusa vagy a kiadási hely ordináriusa jogosult (824. k. 1. §). Az egyetemes egyház szintjén a tömegtájékoztatással összefüggő felügyelet a legfőbb egyházi hatóságra tartozik (823. k. 2. §).

1524 A hitet vagy erkölcsöt érintő írások utólagos helytelenítése több formában lehetséges. A könyvek olvasására, tartására, eladására vonatkozó tilalom a tiltott könyvek jegyzékének (Index librorum prohibitorum) hatályon kívül helyezése óta (vö. SC Fid, Notificatio, 1966. VI. 14: AAS 58, 1966, 445) az egyetemes egyházjogban nem szerepel. Egyes vidékeken azonban a püspökök pl. film- és könyvajánlásokat bocsátanak ki, melyekben helytelenítésüknek is hangot adnak bizonyos alkotásokkal kapcsolatban. Az ilyen negatív megítélés azonban többnyire tájékoztató jellegű, s nem jár az illető mű

olvasásának vagy megtekintésének eltiltásával. A könyvek legfelső szintű egyházi elítélésére a Hittani Kongregáció az illetékes. A könyvek, illetve a bennük foglalt tanok elvetését vizsgálat előzi meg. Ennek korábbi eljárási szabályait a Szentszék külön rendelkezése tartalmazta (SC Fid, Agendi ratio in doctrinarum examine, 1971. I. 15: AAS 63, 1971, 234--236). Az új szabályokat a Hittani Kongregáció 1997. VI. 29-én adta ki (AAS 89, 1997, 830--835).

1525 Az írárok előzetes felülvizsgálásáról viszont a CIC részletes előírásokat közöl.

3. A KÖNYVEK JÓVÁHAGYÁSA

a. Alapfogalmak

1526 Az egyházjogban jóváhagyatás szempontjából könyvnek minősül minden nyilvános terjesztésre szánt írás, függetlenül attól, hogy milyen terjedelmű, és milyen eljárással sokszorosítják (824. k. 2. §). Nem tekintendők viszont könyvnek a hanglemezek, a hangszalagok, a videofelvételek és a gondolat terjesztésének más modern formái (vö. 18. k.). Az egyházi felülvizsgáztatás kötelezettségét két tényező határozza meg: az írásmű tartalma és tervezett használatának módja.

1527 A jóváhagyás (approbatio) és az engedély (licentia) megkülönböztetése (vö. 824. k. 1. §) a CIC-ben nem teljesen világos. A szerzők általában egyetértenek abban, hogy a jóváhagyás több az engedéllynél. A jóváhagyás megadása többnyire arra utal, hogy a kiadvány nem csupán nem ellenkezik a hittel, vagy a jó erkölccsel, hanem alkalmas arra is, hogy az egyház hivatalosan magáévá tehesse (ilyen értelemben használja e kifejezéseket pl. a 825. k.). Másutt a törvénykönyv ettől eltérő jelentéssel alkalmazza ezeket a szavakat. A 827. k. 4. § pl. az egyházi engedély nélkül megjelent könyvek templomi terjesztéséhez az egyházi hatóság utólagos „jóváhagyását” kívánja.

1528 A cenzúra eredményeként a könyv megjelenése előtt adott hozzájárulás (akár jóváhagyás, akár engedély néven szerepeljen) régtől szokásos formája: a cenzor által megadott „nihil obstat” után az ordinárius a művet „imprimatur”-ral látja el. Ezt a formát, illetve e formuláknak a kiadványon való feltüntetését az egyetemes törvény nem írja elő kötelezően, annyit viszont megkíván, hogy az egyházi hozzájárulással megjelenő kiadványra rányomtassák legalább az egyházi engedély tényét, megadójának nevét, valamint az engedélyezés helyét és napját (PCI, Resp., 1987. IV. 29, nr. II: AAS 79, 1987, 1249).

b. Szabályok az egyes könyvfajtákra

1529 A Szentírás könyveinek kiadásához az Apostoli Szentszék vagy a püspöki konferencia jóváhagyása szükséges. Élő nyelvű fordítás is csak e két hatóság valamelyikének jóváhagyásával adható ki róluk. Ám a fordításokhoz kötelező hozzáfűzni a szükséges és elégséges

magyarázatokat is (825. k. 1. §). Más felekezetű keresztényekkel közösen készíthető ökumenikus szentírásfordítás is, de itt is szükség van a megfelelő magyarázatok közlésére. Az ökumenikus fordítások készítéséhez és kiadásához a benne résztvevő katolikusoknak ki kell kérniük a püspöki konferencia előzetes engedélyét (825. k. 2. §).

1530 A liturgikus könyvek (tudniillik a hivatalos szertartáskönyvek) kibocsátója az Apos-toli Szentszék. A fordításokat -- adott keretek között a helyi viszonyokra alkalmazva -- elkészíttetni és kiadni a püspöki konferenciák feladata. Ám a megjelenés előtt a fordítások szövegét is felül kell vizsgáltatni a Szentszékkel (838. k.). A liturgikus könyvek, illetve fordításaik teljes szövegének vagy egyes részeinek újra kiadásához az szükséges, hogy a kiadás helyének ordináriusa tanúsítsa, hogy ezek megegyeznek a már jóváhagyott kiadással (826. k. 2. §). A népnyelv használatáról a liturgikus könyvek kiadásában az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció 2001. III. 28-án új instrukciót adott ki (C CultSacr, Instructio de usu linguarum popularium in libris Liturgiae Romanis edendis: AAS 93, 2001, 685--726; magyarul: RD XVIII.).

1531 Az imakönyveket -- akár nyilvános, akár magánhasználatra szánják őket -- csak a helyi ordinárius előzetes engedélyével (gyakorlatilag „imprimaturrel”) szabad kiadni (826. k. 3. §).

1532 A katekizmusok és a hitoktatáshoz tartozó egyéb írárok kiadásához a helyi ordinárius jóváhagyása szükséges (827. k. 1. §). A püspöki konferenciák által kiadásra kerülő országos hittankönyvek számára szentszéki jóváhagyás van előírva (775. k. 2. §). A hittankönyvek esetében nem elégsége, hogy egyszerűen „imprimaturrel” jelenjenek meg. Ahhoz, hogy az egyházi hitoktatás vezérfonalául lehessen használni őket, szükséges az is, hogy az illetékes hatóság (megyéspüspök, püspöki konferencia) az adott egyházmegyében hivatalos használatra bevezesse őket. Enélkül az intézkedés nélkül még az egyházi jóváhagyással kiadott könyveket is csak segédanyagként szabad a plébániai vagy iskolai hitoktatásban alkalmazni (SC Fid, Resp., 1983. VII. 7, Prot. 3331/67: AAS 76, 1984, 49. 51--52).

1533 Azokat a műveket, melyek szentírási, teológiai, kánonjogi, egyháztörténelmi, vallási vagy erkölcsi kérdésekről szólnak, hacsak a részleges jog másként nem rendelkezik, ki szabad adni jóváhagyás nélkül is, bár előzetes felülvizsgálatra, jóváhagyásra való beterjesztésük ajánlott (827. k. 3. §). Ha azonban bármilyen szintű iskolában tankönyvként kívánják használni, vagy templomban, illetve kápolnában való terjesztésre (kihelyezés, árusítás, ajándékozás) szánják őket, szükséges, hogy az illetékes egyházi hatóság jóváhagyásával jelenjenek meg, vagy ezt a fajta alkalmazásukat ugyanez a hatóság kiadásuk után jóváhagyja, engedélyezze (827. k. 2. és 4. §). A 827. k. 3. §-ának értelmében a teológiai jellegű folyóiratok megjelenhetnek akár (az egyes számokon feltüntetett) egyházi jóváhagyással, akár anélkül.

1534 Az egyházi hatóságok határozatainak és ügyiratainak az illető hatóság által kiadott gyűjteményeit csak ennek a szervnek az előzetes engedélyével szabad újra kiadni. Az engedély megadását az érintett hatóság adott esetben (pl. szerzői jogokat illető) feltételekhez kötheti (828. k.). Ez az előírás -- eltérően a liturgikus könyvekre érvényes szabálytól -- csak a gyűjteményekre vonatkozik. Az Acta Apostolicae Sedisben közzétett egyes rendelkezések külön kiadásához, fordításához, valamint a már hatályon kívül lévő régi határozatok (tudományos stb.) publikálásához nem szükséges külön engedély[21].

1535 Az új kiadásokra és fordításokra nem érvényes a korábbi kiadásra vagy az eredeti szövegre adott jóváhagyás vagy engedély (829. k.).

c. A cenzorok működése

1536 A könyvek vizsgálatát és megítélését a helyi ordináriusok szabadon bízhatják arra, akit alkalmasnak tartanak rá. A püspöki konferenciák összeállíthatják a cenzorok jegyzékét, vagy több tagból álló cenzori bizottságot alakíthatnak. Az egyes ordináriusok ezeket a cenzorokat vagy bizottságokat igénybe vehetik, de nem kötelesek erre (vö. 830. k. 1. §).

1537 A cenzornak vizsgálata során csakis az egyház hitről és erkölcsről szóló tanítását kell szem előtt tartania úgy, ahogyan azt az egyházi tanítóhivatal előadja. Tehát nem hivatott pl. az illető írásmű kiadásának időszerűségéről ítéletet mondani. A cenzornak véleményét írásban kell megadnia (830. k. 2--3. §). Ha nincs egyetlen kedvező cenzori vélemény sem, az ordinárius nem adhatja jóváhagyását. Nincs akadálya azonban annak, hogy az ordinárius az egyik cenzor kedvezőtlen véleménye után újabb cenzort kérjen fel a vizsgálatra. Ha van kedvező írásbeli cenzori vélemény, az ordinárius jogosult, de nem köteles a jóváhagyás megadására. Ha a mű hittanilag és erkölcsileg kifogástalan, de nem alkalomszerű a közlése, pl. mert megbonthatja az egyház belső békéjét, akkor az illetékes ordinárius parancsban megtilthatja a szerzőnek vagy a kiadónak az írás publikálását. Ilyen tiltó parancsot akkor is ki lehet adni, ha a szerző vagy a kiadó nem kért jóváhagyást az ordináriustól (vö. 212. k. 1. §)[22]. Ha az ordinárius megtagadja a kért engedélyt (jóváhagyást), ennek indokát a szerzővel közölnie kell (830. k. 3. §). Egyébként egyes szerzők szerint az engedély megtagadása egyben közlési tilalomnak is minősül[23].

d. A krisztushívők személyét közvetlenül érintő szabályok

1538 A szerzeteseknek vallási vagy erkölcsi témájú írásaik kiadásához szükségük van -- szabályzatuknak megfelelően -- nagyobb előljárójuk engedélyére is (832. k.).

1539 A klerikusok és a szerzetes intézmények tagjai csak a helyi ordinárius engedélyével írhatnak olyan újságokban vagy folyóiratokban, melyek a katolikus vallást vagy a jó erkölcsöt nyíltan támadni szokták.

A többi krisztushívők ezt megfelelő és ésszerű okból megtehetik (831. k. 1. §), feltéve, hogy írásuk nem ellenkezik a hittel vagy az erkölccsel.

1540 A hittel vagy az erkölccsel kapcsolatos kérdések rádióban vagy televízióban való tárgyalásához a klerikusoknak és a szerzeteseknek meg kell tartaniuk a püspöki konferencia által szabott feltételeket (831. k. 2. §).

=====

=====

62. §. A HITVALLÁS

1541 A jog különösen is biztosítani kívánja, hogy bizonyos tisztségeket, feladatokat olyan személyek töltsenek be, akiknek hite megegyezik a katolikus egyház hitével. Ezért egyes tisztségek vagy feladatok gyakorlásának megkezdése előtt kötelező a hitvallás letétele. Az ilyenkor alkalmazandó hitvallás szövegét a Szentszék határozza meg. A trentói hitvallás és az antimodernista eskü helyett 1967-ben bevezetett formulát (SC Fid, Decr., 1967. XII. 20: AAS 59, 1967, 1058) 1989-ben újabb hitvallásszöveggel váltották fel, melyhez hűségeskü is járul (SC Fid, Professio fidei et Iusiurandum fidelitatis in suscipiendo officio nomine Ecclesiae exercendo, 1989. I. 9: AAS 81, 1989, 104--106; vö. C Fid, Rescriptum ex audientia, 1989. IX. 19: AAS 81, 1989, 1169). A hitvallás és a hűségeskü formuláját hivatalos változatban és fordításban megújítja és magyarázza a Hittani Kongregáció 1998. VI. 29-én kiadott nyilatkozata (AAS 90, 1998, 542--551). Ez utóbbi dokumentum célja az Ad tuendam fidem kezdetű motu proprióban jelzett (1998. V. 18: AAS 90, 1998, 457--461) hiteles tanítóhivatali tanítás kötelező jellegének védelme.

Ennek a hitvallásnak a letételére kötelesek (833. k.):

1542 1) Mindazok, akik egyetemes vagy részleges zsinaton (concilium), püspöki szinóduson vagy egyházmegyei zsinaton (synodus) akár döntési, akár tanácsadói szavazati joggal részt vesznek. A hitvallást az elnök vagy megbízottja előtt teszik le, az elnök pedig a zsinat vagy a szinódus előtt. Megfigyelők, vendégek nem kötelesek hitvallást tenni.

1543 2) Akiket bíborosi méltóságra emeltek. Az ő hitvallástételüket a bíborosi kollégium külön törvényei szabályozzák.

1544 3) Akiket püspökségre vagy a megyéspüspökséggel egyenlő elbírálás alá eső hivatalra (vö. 381. k. 2. §) neveztek ki. Hitvallásukat az Apostoli Szentszék megbízottja előtt teszik.

1545 4) Az egyházmegyei kormányzó (vö. 421. és 427. k.). Neki az egyetemes egyházjog szerint a tanácsosok testülete előtt kell a hitvallást tennie.

1546 5) Az általános helynökök, a püspöki helynökök és a bírósági

helynökök. Ők a hitvallást a megyéspüspök vagy megbízottja előtt kötelesek letenni.

1547 6) A plébánosok, a szemináriumi rektorok, a szemináriumi teológia- vagy filozófiatanárok (a kánonjog tanárai is teológiai tanárnak számítanak[24]), valamint azok, akik a diakonátus felvétele előtt állnak. Mindezek a helyi ordinárius vagy megbízottja előtt teszik le a hitvallást.

1548 7) Az egyházi vagy katolikus egyetem rektorai. Nekik az egyetem nagykancellárja vagy ennek hiányában a helyi ordinárius, illetve ezek megbízottja előtt kell hitvallásukat letenniük.

1549 8) Akik bármilyen egyetemen hittel vagy erkölccsel kapcsolatos tárgyat adnak elő. Ők hitvallásukat az egyetem rektora előtt kötelesek letenni, ha a rektor pap. Egyébként a helyi ordinárius előtt kell hitvallást tenniük. Mindkét esetben tehető a hitvallás a kivételére jogosult személy megbízottja előtt is.

1550 9) A klerikusi szerzetes intézmények, valamint az apostoli élet klerikusi társaságai előjárói. Az ő hitvallástételük az illető intézmény szabályzata szerint történik.

1551 A hűségeskü letételére az 1989. III. 1-jén hatályba lépett közös formula szerint a 833. k. 5--8. számában (fenti felsorolásunknak pedig az 5--9. pontjában) szereplő személyek kötelesek (AAS 81, 1989, 104. 106). A püspökök hűségesküjéről a jog külön intézkedik (vö. 380. k.).

=====

63. §. ÁLTALÁNOS TUDNIVALÓK

1. A LITURGIA FOGALMA

1552 Az egyház megszentelői feladatát különösképpen -- bár nem kizárólag (vö. pl. 835. k. 4. §, 839. k. 1. §) -- a szent liturgia által teljesíti. A liturgia Jézus Krisztus papi feladatának gyakorlása, melyben „érzékeltető jelek jelzik és valósítják meg a nekik megfelelő sajátos módon” az emberek megszentelését. Benne Krisztus titokzatos teste, tudniillik a Fő és a tagok együtt, Isten teljes értékű, nyilvános (hivatalos) tiszteletét valósítja meg (SC 7c; 834. k. 1. §). Vagyis a liturgia célja az emberek megszentelése és Isten dicsőítése (vö. SC 10).

1553 Jogilag az istentiszteleti tevékenység akkor minősül liturgiának, ha: 1) törvényesen kijelölt személyek, 2) az egyházi hatóság által jóváhagyott cselekményekkel, 3) az egyház nevében végzik (834. k. 2. §).

2. A LITURGIA IRÁNYÍTÁSA ÉS VÉGZÔJE

1554 A zsinat tanítását követve (SC 13b, 26, 41--42) a 837. k. hangsúlyozza a liturgikus ünneplés közösségi és hivatalos jellegét: Krisztus titokzatos teste, az egyház adja meg a liturgikus cselekményekben az Atyának kijáró tiszteletet. Valamiképpen minden krisztushívő részese ezeknek a cselekményeknek még akkor is, ha fizikailag nincs jelen. A liturgia közösségi, az egész egyházat átfogó jellege tehát nem csupán természetes közösségi vonatkozást (népes gyülekezet, tevékeny részvétel, vö. 837. k. 2. §) jelent.

1555 Az egyház hierarchikusan rendezett közösség, így tagjai a liturgikus ünneplésben is rendjüknek és feladatuknak megfelelően vesznek részt. A szent nép a püspökök vezetése alatt rendeződik; az istentiszteletet is a püspök vagy az általa megbízott klerikus vagy -- felszentelést nem igénylő liturgikus cselekmények esetén -- világi vezeti. Magában a szentmisében a pap Krisztus személyében cselekszik, nem pedig a hívők pusztá képviselőjeként. A hívők egyetemes papsága és a hierarchikus papság között nem csupán fokozati, hanem lényegi a különbség (LG 10b; SC Fid, Ep., 1983. VIII. 6, nr. 1: AAS 75, 1983, 1001).

1556 Mindezek alapján a liturgikus tevékenységet az egyházi hatóság irányítja. Ez főként abban mutatkozik meg, hogy szabályokat bocsát ki a liturgiával kapcsolatban (liturgikus törvényhozás). Ezen a téren az illetékességek alábbi hierarchiája érvényesül: 1) Az Apostoli Szentszék feladata az egész egyház szent liturgiájának szabályozása, a liturgikus könyvek kiadása és fordításaik felülvizsgálata (838. k. 2. §). 2) A püspöki konferenciák illetékesek a liturgikus könyvek fordításainak elkészítésére és -- a szentszéki felülvizsgálat után -- kiadására (838. k. 3. §). 3) A megyéspüspökökre tartozik, hogy illetékességi körükön belül az egyetemes előírásokat kiegészítő részleges liturgikus szabályokat adjanak ki (838. k. 4. §).

1557 A liturgia irányítása a törvényhozáson kívül közigazgatási (sőt akár bírói) intézkedések hozatalát is jelenti. A Szentszék az egész egyház vonatkozásában, a megyéspüspök (sőt a keresztény nép imádságai és vallásos gyakorlatai terén minden helyi ordinárius, vö. 839. k. 2. §) a maga részegyháza tekintetében felügyeletet gyakorol a liturgikus tevékenység felett (838. k. 2. §, 392. k., 835. k. 1. §).

1558 A liturgia közvetlen végzői mint a megszentelői feladat gyakorlói elsősorban a püspökök (835. k. 1. §). Az áldozópapok is sajátosan részesei Krisztus papságának, hiszen felszentelésük az istentisztelet végzésére és a nép megszentelésére rendeli őket. Tevékenységüket a püspök irányítása alatt végzik (835. k. 2. §; vö. LG 28, PO 5). A diakónusok nem a papságra (sacerdotium), hanem a szolgálatra (ministerium) kapnak felszentelést (LG 29)[1]. Az istentiszteleti cselekmények végzésében a jog külön előírásai szerint vesznek részt (835. k. 3. §). Sajátos liturgikus feladatuk az illetékes egyházi hatóság irányítása alatt a keresztség kiszolgáltatása (861. k.), az

áldoztatás (910. k. 1. §), a szentségkitétel és a szentségi áldás (943. k.), a házasságkötésnél való közreműködés (1108. k. 1. §), a homília végzése (767. k. 1. §), a hívők közös imájának vezetése, egyes szentelmények, bizonyos áldások kiszolgáltatása (1169. k. 3. §; LG 29). A világi krisztushívőknek is van szerepe a liturgikus cselekményekben: nem passzív nézők és hallgatók csupán, hanem tevékeny részvételre hivatottak (835. k. 4. §); vö. SC 14). E részvétel módját az egyes liturgikus előírások pontosabban is megszabják. A megszentelői tevékenység nem liturgikus részében pedig különleges feladataik vannak.

3. A MEGSZENTELŐI FELADAT GYAKORLÁSÁNAK EGYÉB MÓDJAI

1559 Az egyház a liturgián kívül is gyakorolja a megszentelés feladatát. Ennek egyik módja az imádság és a különböző vallásos gyakorlatok (népi ájtatosságok, paraliturgia) végzése, melyre a helyi ordinárius különösen is felügyelni köteles (839. k. 2. §, vö. 826. k. 3. §). Más módja a bűnbánat és a segítő szeretet cselekedeteinek gyakorlása (839. k. 1. §, vö. 1249. k.). Sajátos módon vesznek részt a megszentelés feladatában a szülők azáltal, hogy keresztyén szellemben élik házasságukat és gondoskodnak gyermekeik keresztyén neveléséről (835. k. 4. §).

=====

=====

64. §. ELŐZETES TUDNIVALÓK A SZENTSÉGI JOGHOZ

1560 Az egyház megszentelő feladatának legfontosabb része a szentségek kiszolgáltatása. Szükségszerű, hogy a jogban is ez nyerte a legrészletesebb szabályozást. Röviden rendelkezik azonban az Egyházi Törvénykönyv a megszenteléssel kapcsolatos más témákról is: a zsolozsmáról (1173--1175. k.), a szentelményekről (1166--1172. k.), különösen az egyházi temetésről (1176--1185. k.), a szentek, a szentképek és az ereklyék tiszteletéről (1186--1190. k.), a fogadalomról és az esküről (1191--1204. k.), valamint a szent helyekről (templomok, temetők: 1205--1243. k.) és a szent időkről (ünnepek, bűnbánati napok: 1244--1253. k.).

1561 A jelen fejezetben a szentségi jognak csak az első hat szentségre vonatkozó tudnivalóit mutatjuk be részletesen, az egyházi házasságjognak -- rendkívüli gyakorlati fontosságára való tekintettel - - külön fejezetet szentelünk.

64. §. ELŐZETES TUDNIVALÓK A SZENTSÉGI JOGHOZ

1. A SZENTSÉGEK FOGALMA

1562 A CIC a szentségekről a szó szűkebb értelmében beszél. Csak egyetlen helyen utal az egész egyház szentségi jellegére (837. k. 1. §; vö. LG 1), mely egyébként magának az egyházjog egészének is valamiképpen szentségi vonatkozást ad[2]. „Az Újszövetség szentségei,

melyeket az Úr Krisztus alapított és bízott az egyházra, mint Krisztus és az egyház cselekményei jelek és eszközök, melyek kifejezik és erősítik a hitet, Istennek megadják a tiszteletet, és megszentelik az embert, s így a legnagyobb mértékben hozzájárulnak az egyházi közösség (communio ecclesiastica) kialakításához, erősítéséhez és kifejezéséhez" (840. k.; vö. SC 59).

2. A SZENTSÉGEK ÉRVÉNYESSÉGÉNEK ÉS MEGENGEDETTSÉGÉNEK FELTÉTELEI

1563 A szentségek az isteni letéteményhez (depositum) tartoznak és ugyanazok az egész egyház számára. Ezért csakis a legfőbb egyházi hatóság joga, hogy megítélje vagy meghatározza azt, ami érvényességükhöz szükséges (841. k.; vö. DV 10). Aki nincs megkeresztelve, az nem veheti fel érvényesen a többi szentségeket (vö. 842. k. 1. §).

1564 A szentségek megengedettségének feltételei vonatkozhatnak a kiszolgáltatóra (a kiszolgáltatás megengedettsége), a felvevőre (a felvétel megengedettsége) vagy a szent cselekmények rendjére (ez esetben a maguk módján az összes résztvevőket érintik). A megengedettség feltételei a legfőbb egyházi hatóságon kívül a püspöki konferenciák vagy a megyéspüspökök is szabályozhatják illetékességük határai között (841. k., 838. k. 3--4 §).

3. A SZENTSÉGEK KISZOLGÁLTATÁSÁNAK KÖTELEZETTSÉGE

1565 „A világi hívőknek, mint minden keresztény hívőnek, joguk van hozzá, hogy felszentelt pásztoraiktól bőségesen kapjanak az egyház lelki javaiból, legfőbb támaszként az Isten ígéből és a szentségi kegyelmekből" (LG 35; vö. 213. k.). Annak a nem kereszténynek pedig, aki az egyház ígehirdetése révén megismerte Krisztust és hozzá tért, Istentől kapott hivatása, hogy megkeresztelkedve beépüljön Krisztusba és az egyházba (vö. AG 7). Ebből fakad a keresztséghez való joga. A keresztény beavatás teljességéhez pedig hozzá tartozik a bérálás és az eucharisztia is. Így a megkeresztelt embernek bizonyos értelemben ezekhez a szentségekhez is joga van (842. k. 2. §; SC 71, AG 14b). Ezek a jogok az alapjai annak, hogy a szent szolgálatot teljesítők kötelesek a szentségeket kiszolgáltatni azoknak, akik: 1) megfelelően kérik (pl. körülmények, hely, idő stb. tekintetében), 2) kellően felkészültek az egyes szentségek jellege szerint), 3) jogilag nincsenek eltiltva az illető szentség vételétől (pl. kiközösítés, nyilvános bűn, az egyházzal való teljes közösség hiánya folytán) [843. k. 1. §]. A megfelelő kérés (vö. pl. 865. k., 867. k., 868. k. 1. § 1, 889. k., 988. k., 1006. k., 1026. k.), a kellő felkészültség (vö. pl. 851. k., 868. k. 1. § 2, 890. k., 913--914. k., 987. k., 1007. k., 1033--1039. k., 1063. k.) és a szentségektől való eltiltás (vö. pl. 891. k., 912. k., 915--916. k., 1040--1049. k., 1071. k., 1083--1094. k., 1124. k., 1331. k. 1. § 2, 1332. k., vö. 1352. k.) eseteit, feltételeit az egyetemes és a részleges jog pontosan meghatározza. Az egyházi rend szentsége esetében

pl. a megfelelő kérés feltétele az is, hogy a jelöltet az egyház is kiválasztotta a szent szolgálatra, nem csupán maga érez kedvet hozzá. A jogi eltiltás hiánya általánosságban az illető szentség felvételére való jogképességet jelent.

1566 A lelkipásztoroknak, de egyházi megbízatásuknak megfelelően a többi krisztushívőknek is kötelességük, hogy az igehirdetés és a hitoktatás útján felkészítést adjanak a szentségek felvételére (843. k. 2. §).

4. A SZENTSÉGEK KISZOLGÁLTATÁSA ÉS A NEM KATOLIKUS KERESZTÉNYEK

1567 Mivel a keresztelendő még nem keresztény, a keresztséggel kapcsolatban a nem katolikus keresztényeknek való kiszolgáltatás kérdése nem merül fel. Nem katolikus keresztények gyermekeinek a katolikus egyházban való keresztelese tekintetében a 868. k. az irányadó.

1568 A 844. k. 1. §-a általános elvként mondja ki, hogy: 1) katolikus szentségkiszolgáltatók a szentségeket csakis katolikusoknak szolgáltatathatják ki megengedetten, 2) katolikusok pedig csakis katolikusoktól vehetik fel megengedetten a szentségeket. Ennek az elvnek az alapja az egyházi közösség (*communio ecclesiastica*) és a szentségekben való közösség szoros összefüggése (840. k.; vö. UR 8d, 22c; SecrChristUnit, Directorium, Ad totam Ecclesiam, 1967. V. 14, nr. 55: AAS 59, 1967, 590; magyarul: PM VI, 32--33, 54. szám alatt; SecrChristUnit, Instr., 1972. V. 1, nr. 2 a--b: AAS 64, 1972, 519--520; magyarul: PM VI, 74--75; SecrChristUnit, Nota, 1973. X. 17, nr. 3--4: AAS 65, 1973, 616--617; magyarul: PM VI, 85--86; PontConsChristUnit, Directorium, La recherche de l'unité, 1993. III. 25, nr. 122--136: AAS 85, 1993, 1086--1090; magyarul: II. Ökumenikus Direktórium, RD IV, Bp. 1996, 75--79). Mégis, ez alól az általános szabály alól -- az ökumenikus törekvéseknek megfelelően -- vannak kivételek.

a. Katolikus hívő szentségfelvétele nem katolikus kiszolgáltatótól

1569 Katolikus hívő a bűnbánat szentségét, az eucharisziát és a betegek kenetét felveheti olyan nem katolikus kiszolgáltatótól, akinek egyházában ezek a szentségek érvényesek, feltéve ha: 1) szükség vagy valódi lelkipásztori hasznosság indokolja, 2) távol áll a tévedés vagy a közömbösség veszélye, 3) fizikailag vagy erkölcsileg lehetetlen katolikus kiszolgáltatóhoz fordulnia (844. k. 2. §).

b. Nem katolikus keresztény szentségfelvétele katolikus kiszolgáltatótól

1570 A jog különbséget tesz a katolikus egyházzal teljes közösségben nem lévő keleti keresztények (és a velük egyenlő megítélés alá eső más keresztények) meg a többi keresztények (főleg protestánsok) között. A keleti egyházakkal a katolikus egyház nagyobb ekkleziológiai és

szentségi közösségben van (OE 27--28; UR 15), mint azokkal az egyházi közösségekkel, melyek nem rendelkeznek a szentségek többségével. Ez a különbség a szentségekben való kölcsönös részesedés jogi lehetőségeiben is kifejezésre jut.

1571 A nem egyesült keleti keresztények (és a velük egyenlő megítélés alá esők) a bűnbánat szentségében, az eucharishtiában és a betegek kenetében katolikus kiszolgáltatótól akkor részesülhetnek, ha: 1) önként kérik, 2) kellően fel vannak készülve. Azt, hogy mely egyházak esnek a keletiekkel azonos elbírálás alá, az Apostoli Szentszék dönti el (844. k. 3. §).

1572 A keleti keresztényekkel való szentségi közösségre vonatkozó fegyelmet szokás alkalmazni pl. az ókatolikusok viszonylatában is[3].

1573 A többi nem katolikus keresztények ugyanezeket a szentségeket akkor vehetik fel katolikus kiszolgáltatótól, ha: 1) életveszély vagy súlyos szükség áll fenn, 2) nem tudnak saját közösségük szolgálattevőjéhez járulni, 3) önként kérik, 4) kellően fel vannak készülve 5) katolikus hitről tesznek tanúságot az illető szentséggel kapcsolatban (844. k. 4. §). Annak megítélésére, hogy mikor áll fenn az itt említett súlyos szükség, a megyéspüspök vagy a püspöki konferencia illetékes (uo.). Ugyancsak a megyéspüspök vagy a püspöki konferencia szabályokat is adhat ki a nem katolikus keresztényekkel való szentségi közösséggel kapcsolatos részletekről a 844. k. 2--3. és 4. §-ában leírt esetekre nézve, de előbb meg kell kérdeznie az érintett nem katolikus keresztény egyháznak vagy közösségnek legalább a helyi hatóságát (844. k. 5. §).

5. A SZENTSÉGEK ISMÉTLÉSE

1574 Azokat a szentségeket, amelyek szentségi jegyet (character) hagynak hátra az emberben, vagyis a keresztséget, a bérnialást és az egyházi rendet, nem lehet ismételtlen feladni (845. k. 1. §). Ha azonban kétséges, hogy az illető szentség korábbi felvétele érvényes volt-e, feltételesen újra ki lehet azt szolgáltatni. A bizonytalanság eloszlatását azonban előbb gondos vizsgálattal kell megkísérelni (845. k. 2. §).

6. A SZENTSÉGEK SZERTARTÁSA

1575 A szentségek kiszolgáltatása során követni kell a liturgikus könyvek előírásait (846. k. 1. §). Ezek az előírások valódi egyházi jogszabályok, sőt éppen ezek alkotják az egyházi törvények egyik legősibb típusát[4]. Kiadásukra a törvényben megjelölt hatóság az illetékes (vö. 826. k., 838. k.). Érvényességükre és hatályvesztésükre nézve a jog általános szabályai az irányadók (pl. 20--21. k.). A kiszolgáltató a szentségeket saját rítusa szerint köteles kiszolgáltatni (846. k. 2. §) még akkor is, ha a szentség felvevője más rítusú. A liturgiában a kezdeményező, alkotó önállóság a

szertartáskönyvekben megjelölt keretek között érvényesül[5].

7. A SZENT OLAJOK

1576 Több szentség kiszolgáltatása során olajat kell használni. Ennek az olajnak: 1) olajbogyóból vagy más növényből kell készülnie, 2) püspöktől szenteltnek vagy megáldottnak kell lennie (a 990. k. 2. sz. szerinti eset kivételével), 3) szükség esetét kivéve frissnek kell lennie (847. k. 1. §). A plébánosoknak a szent olajokat saját püspöktől kell kérniük és gondosan kell őrizniük. Az olajszentelésről lásd: SC Cult, Ordo benedicendi oleum catechumenorum et infirmorum et conficiendi chrisma, Typ. Pol. Vat. 1971. A pap a betegek kenetének kiszolgáltatásához az olajat -- ha előre megáldott olajat használ -- edényben hozza magával. „Az edény az olaj megőrzésére alkalmas anyagból készüljön; legyen tiszta és akkora, hogy a benne lévő vattára elegendő olajat lehessen önteni. Ebben az esetben a pap a szentkenet kiszolgáltatása után visszaviszi az edényt őrzési helyére. Gondoskodjunk, hogy az ilyen olaj meg ne avasodjék, továbbá kellő időnként megújíttassék, akár évente a nagycsütörtöki olajszentelés után, akár gyakrabban is, ha szükséges" (Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis cura, 1972. XI. 30, nr. 21; magyarul: A betegek kenete és a lelkipásztori betegellátás szertartása, Bp. 1974, 16--17).

8. ADOMÁNYOK SZENTSÉGISZOLGÁLTATÁSKOR

1577 A kiszolgáltató az illetékes hatóságtól meghatározott adományokon kívül a szentségek kiszolgáltatásáért semmit nem kérhet. Mindig ügyelni kell arra is, nehogy a szegények szegénységük miatt nélkülözzék a szentségi segítséget (848. k.). A fenti előírás áthágása büntetendő (1380. k.). Hazánkban a szentségek és szentelmények kiszolgáltatásával kapcsolatos adományokat, valamint bizonyos hivatali taxákat (elbocsátó, felmentés, anyakönyvi igazolás illetéke) az egyházmegyei körlevelekben kiadott stóladíjszabás határozza meg. Alkalmas megoldás lehet a stóladíjszabás püspökkari szintű egyeztetése, mert ez az összes tartományok püspökeit reprezentálja (vö. 1264. k. 2°). Előfordulhat pl. törvényes szokás vagy a tartomány püspökeinek kifejezett vagy hallgatólagos beleegyezése alapján olyan is, hogy egyetlen egyházmegye különböző térségeiben más és más díjszabás érvényes.

9. AZ EGYES SZENTSÉGEK TÁRGYALÁSÁNAK RENDJE A CIC-BEN

1578 Az egyes szentségekről való tárgyalást a CIC általában teológiai tartalmú bevezető kánonokkal kezdi (pl. 849. k., 879. k., 897-899. k., 959. k., 998. k., 1008--1009. k.). Ezek nem tisztán egyházi törvények, hanem egyetemes („isteni jogot” tartalmazó) alapelvek. Ezért magyarázatuk során szem előtt kell tartani, hogy a 11. k. értelmében nem csupán a katolikusokra érvényesek. Bennük a II. Vatikáni Zsinat tanítása és a CIC közti szerves kapcsolat világosan megmutatkozik.

1579 A szentségekkel foglalkozó többi kánonok elrendezését is -- a

házasság kivételével -- bizonyos egyöntetűség jellemzi. Első helyen a szentség kiszolgáltatásáról, illetve liturgikus ünnepléséről (celebratio) szóló szabályok állnak. Őket követik a szentség kiszolgáltatójára, majd a szentség felvevőjére, végül pedig az illető szentséggel összefüggő egyéb körülményekre (többi szereplők, anyakönyvezés, stb.) vonatkozó előírások[6].

=====

=====

65. §. A KERESZTSÉG

1. A KERESZTSÉG FOGALMA

1580 A keresztség az a szentség, mely által az emberek megszabadulnak a bűnöktől, Isten gyermekeivé születnek újjá, és eltörölhetetlen jeggyel Krisztushoz hasonlóvá válva az egyház tagjai lesznek. Érvényesen csakis valódi vízzel való lemosás és megfelelő formájú szavak útján lehet kiszolgáltatni (849. k.; vö. Conc. Florent., Decr. pro Armenis: DS 1314; LG 11, 14, 40, PO 5). A keresztség a szentségek ajtaja (ianua sacramentorum), vagyis aki nincs megkeresztelve, a többi szentséget sem veheti fel érvényesen (849. k.; vö. 842. k. 1. §). Tényleges alakjában (vízkeresztség) vagy legalább vágy formájában a keresztség szükséges az üdvösségre (849. k.; vö. Conc. Trident., Sess. VII. c. 5: DS 1618; LG 14a). Mikor a II. Vatikáni Zsinat azt tanítja, hogy elnyerhetik az üdvösséget azok, „akik önhibájukon kívül nem ismerik Krisztus evangéliumát és egyházát, de őszinte szívvel keresik Istent, és a kegyelem hatása alatt arra töreksenek, hogy teljesítsék akaratát, melyet lelkiismeretük szavában ismernek fel” (LG 16), miként a kijelentése alapjául idézett forrásszöveg (SC Off, Ep., 1949. VIII. 8: DS 3868--3872) igazolja, a vágykeresztség fogalmát fejt ki. Ennek a forrásszövegnek a tanúsága szerint a földi életben Krisztus egyházának valóságos tagjává csak az válik (incorporatur), aki a keresztséget ténylegesen (vízkeresztség) felvette (vö. 96. k., 204--205. k.). A vágykeresztséggel csak valamiképpen kapcsolódik az egyházhoz (adhaeret) az ember (DS 3871). A keresztség szükségessége az üdvösségre a keresztségről szóló törvények értelmezésének vezérelve.

2. A KERESZTSÉG KISZOLGÁLTATÁSA

a. A keresztelés liturgiája

1581 Az előírt szertartás tekintetében (de a megengedett kiszolgáltatás és felvétel feltételeit illetően is) különbség van a sürgős szükségben (főként halálveszélyben) és a rendes körülmények között végzett (régiben „ünneplés”) keresztelés közt. A rendes keresztelést a jóváhagyott liturgikus könyvek szerint kell végezni. A hatályos keresztelési szertartáskönyvek: 1) Ordo baptismi parvulorum (OBP, 1969. V. 15; magyarul: A gyermekkeresztelés szertartása, Bp. 1973, 3--219); 2) Ordo initiationis christianae adultorum (OICA, 1972. I. 6; egy részlete magyarul: A gyermekkeresztelés szertartása, Bp. 1973, 231--

261). Sürgős szükség esetén csak azt kell megtartani, ami a szentség érvényességéhez nélkülözhetetlen (850. k.). Végszükség esetén a vízzel való leöntés vagy az alámerítés mellett elegendők ezek a szavak: „Én megkeresztellek téged az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében” (OBP, Általános tudnivalók 23; A gyermekkeresztesztelés tudnivalói 21: A gyermekkeresztesztelés szertartása, Bp. 1973, 21, 32; vö. Conc. Florent., Decr. pro Armenis: DS 1314).

1582 A keresztesztvíznek szükség esetét kivéve a liturgikus könyvek szerint megáldott víznek kell lennie (853. k.), ám ez a kereszteszt érvényességét nem érinti. Az érvényességhez csak az szükséges, hogy a víz valódi legyen. Az érvénytelen vagy kétes anyagokról a Szenteszték korábbi döntései részleteket is tartalmaznak[7]. A vízzel való „lemosás” módja lehet az alámerítés vagy a leöntés, a püspöki konferencia előírásainak megfelelően (854. k.).

b. Felkészítés a keresztesztgre

1583 A keresztesztgre való felkészítés felnöttek esetében főként a katekumenátus során történik. Ennek rendjét az egyetemes jog keretein belül a püspöki konferencia szabályozza. Az OICA fokozatos beavatási rendjét a CIC csak annyiban írja elő, „amennyiben lehetséges” (851. k. 1). A felnőtt keresztesztelendők felkészítését nálunk 1999-ig többnyire a továbbra is érvényben lévő (mivel az Egyházi Törvénykönyvvel nem ellenkező -- vö. 6. k.) egyházmegyei szintű előírások szabályozták (zsinati határozatok, körlevelek). A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 1999. X. 31-én kihirdetett, A felnöttek beavatása a keresztesztény életbe címet viselő rendelkezése Magyarországra nézve is kötelezően érvénybe lépteti az Ordo Initiationis Christianae Adultorum magyar viszonyokra alkalmazott változatát. Eszerint azoknak, akik fiatal vagy felnőtt korban szeretnének a beavató szentesztégekhez járulni, hosszabb ideig tartó, elmélyült felkészülésre van szükségük. Hiszen a katekumentátusnak nemcsak az a célja, hogy általa a beavató szentesztégekre készülők megismerkedjenek a hit igazságaival, hanem az is, hogy a jelöltek megtanulják életre váltani Jézus tanítását, és élő kapcsolatba kerüljenek a helyi egyházi közösséggel, a plébániával. Keresztesztelés szempontjából felnöttek módjára kell kezelni mindazokat, akik hetedik életévüket betöltötték és eszük használatával rendelkeznek (852. k. 1. §).

1584 Gyermekkeresztesztelés esetén a szülöket és a keresztesztzülöket kell oktatásban részesíteni a kereszteszt jelentéséről és a vele járó kötelezettségekről. Erről az oktatásról a plébánosnak kell gondoskodnia személyesen vagy mások útján (851. k. 2). Gyermek módjára kell eljárni azokkal, akik eszük használatával nem rendelkeznek (852. k. 2. §).

c. A keresztesztnév

1585 A Codex a keresztesztnévről csupán annyit ír elő, hogy az a keresztesztény érzülettel ne ellenkezzék. Gyermek keresztesztelése esetén a név

megválasztására a szülőknek s őket segítve a keresztszülőknek és a plébánosnak kell hogy gondja legyen (855. k.). A felnőtt keresztelendő maga dönthet keresztnevről. Lehetőleg szent nevét kell választani, aki a keresztelendőnek védője és példaképe lehet (vö. OICA 26, 65. 4)[8].

d. A keresztelés helye és ideje

1586 A keresztséget rendes formájában is (tehát nem csupán szükség esetén) bármely napon ki lehet szolgáltatni. Mégis ajánlott, hogy a keresztelést vasárnap vagy -- ha lehetséges -- húsvét vigíliáján végezzék (856. k.).

1587 A keresztelés helyét illetően szükséghelyzetben nincs megszorítás: a szükségkeresztséget bárhol ki lehet szolgáltatni.

1588 Rendes körülmények között a keresztelés sajátos helye a templom vagy a kápolna (857. k. 1. §). Mivel a keresztség az egyetemes egyházba úgy kapcsolja az embert, hogy ezzel saját plébániai közösségének is tagjává teszi (vö. 518. k.), a felnőttet saját lakóhelyének plébániatemplomában, a gyermeket szülei saját plébániatemplomában kell kereszteni, de bármely megfelelő (tehát nem feltétlenül súlyos) okból lehet más keresztkutas templomban vagy kápolnában is kérni és elvégezni a keresztelést (vö. 857. k. 2. §).

1589 Keresztkútnak minden plébániatemplomban kell lennie, de a helyi ordinárius a plébános meghallgatása után a hívek kényelmére engedélyezheti vagy előírhatja más templomban vagy kápolnában is a keresztkút tartását (858. k.). A keresztkút jelenlétének az a jogi következménye, hogy a rendes keresztelés az illető templomban kérhető és végezhető. A plébánia területén lévő többi keresztkutas templom és kápolna keresztelési joga a plébániatemplomával párhuzamosan érvényesül (858. k. 1. §). Ahhoz, hogy a keresztelés keresztkúttal nem rendelkező közelebbi templomban, kápolnában vagy más illő helyen történjék, az szükséges, hogy a keresztelendő a távolság vagy más körülmények miatt súlyos nehézség nélkül ne tudjon a plébániatemplomba vagy más keresztkutas templomba elmenni, illetve ne tudják elvinni oda (859. k.).

1590 Noha a saját plébániatemplomtól különböző egyéb keresztkutas templomokban (pl. másik plébánián) bármely megfelelő okból kérhető a keresztség az egyetemes jog szerint, a részleges jog helyenként megszorításokat tesz ebben a tekintetben. Előfordul pl. hogy a másutt végzendő kereszteléshez helyenként a saját plébánostól úgynevezett „keresztelési elbocsátót” írnak elő. Mindenesetre túl merev illetékességi szabályok kimondása aligha látszik célravezetőnek akkor, ha nincsenek egységes kritériumok a keresztség kiszolgáltatásának, illetve elhalasztásának feltételeit illetően. Egyes egyházmegyék törvényei az illetékes plébánián kívüli keresztség megengedtségéhez a lakóhely szerinti plébános előzetes írásbeli engedélyét is kívánják (vö. pl. ZSK Veszprém, 1996, 53, 38. §). Sőt, ilyen értelemben

rendelkeztek egyhangúan a magyar püspökök 1987-ben, az anyakönyvezési szabályzat jóváhagyásakor[9]. Ilyen engedéllyel történt keresztelés után a keresztelő plébános a keresztelést anyakönyvezi, de róla jelentést küld az összes adatokkal együtt a szülők lakóhelye szerinti plébánosnak[10].

1591 Magánháznál -- mint bárhol másutt is -- végezhető a szükségkeresztelés. A rendes keresztelés ugyanitt csak a helyi ordinárius súlyos okból adott engedélyével megengedett (860. k. 1. §). Az OBP bevezetőjének 12. pontja (A gyermekkeresztelés szertartása, Bp. 1973, 30) még úgy rendelkezett, hogy „magánházakban halálveszély esetét kivéve ne szolgáltatassák ki a szentséget”. Ez az előírás a 860. k. 1. §-a révén annyiban módosult, hogy az ordinárius súlyos okból szükséghelyzetben kívül is megengedheti a házi keresztelőt. Ez a szövegezés kompromisszumos: a törvénykönyv átdolgozása során korábban „megfelelő ok” szerepelt a szövegtervezetben (Comm 15, 1983, 179). Egy ilyen ordináriusi engedélyhez elegendő súlyos ok lehet pl. ha egy gyermeket csak egészségének veszélyeztetésével lehetne házon kívülre vinni[11].

1592 Kórházban csak szükséghelyzetben vagy más kényszerítő lelkipásztori okból szabad keresztelni. Ám a megyéspüspök olyan szabályt is alkothat, mely a kórházi keresztelésre tágabb lehetőséget teremt (860. k. 2. §).

3. A KERESZTSÉG KISZOLGÁLTATÓJA

a. A rendes kiszolgáltatók

1593 A keresztség rendes kiszolgáltatója a püspök, a pap és a diakónus (861. k. 1. §). Nekik a kereszteléshez magához nincs szükségük külön megbízásra. Sajátosan feladata a keresztelés a püspököknek (vö. 863. k.) és a plébánosnak (530. k. 1). Ezért annak a rendes kiszolgáltatónak, aki más területén keresztel, engedélyre van szüksége az illetékestől, noha külön megbízásra nem szorul.

b. A kisegítő kiszolgáltatók

1594 A rendes kiszolgáltató távollétében vagy akadályoztatása esetén a keresztséget megengedetten szolgáltatja ki a hitoktató vagy más olyan személy, akit a helyi ordinárius erre kijelölt (861. k. 2. §). A rendes kiszolgáltató rövid távolléte (pl. szabadság) nem elegendő ok arra, hogy a kisegítő kiszolgáltató kereszteljen[12].

c. A szükségkiszolgáltató

1595 A szükségkeresztséget minden -- akár keresztény, akár nem keresztény -- ember érvényesen és megengedetten kiszolgáltathatja, feltéve hogy megfelelő szándék vezérli (861. k. 2. §), vagyis pl. nem játékból cselekszik, hanem azt akarja tenni, amit az egyház ilyenkor

tesz. Természetesen a víz és a kellő szavak ilyenkor is szükségesek. Ezért a lelkipásztorok, különösen a plébánosok feladata, hogy a krisztushívőket megtanítsák a keresztelés módjára. A szükségkeresztelés módját fentebb már ismertettük (2. a).

d. A kiszolgáltató illetékessége

1596 A szükségkeresztelést szabad más területén is végezni. Egyébként azonban ki-ki csak azon a területen keresztelhet megengedetten, ahol hivatala (pl. plébános) vagy megbízatása alapján erre illetékes. Itt bármely megfelelő okból megkeresztelheti azt is, aki nem ott lakik (vö. 857. k. 2. §), hacsak a részleges jog ezt még külön feltételekhez nem köti. Az esztergomi főegyházmegyei papi szenátus szerint pl. „hasznos gyakorlat az elbocsátás, illetve a helyileg illetékes plébánostól kért hozzájárulás a keresztségnek más plébánián történő kiszolgáltatásához” (EK Esztergom, 1981, 12). Más területén a kiszolgáltatónak még a saját alárendeltjét sem szabad megkeresztelnie. Ha valaki mégis más területén kíván keresztelni, ehhez engedély szükséges az illetékestől (plébános vagy ordinárius; 862. k.).

1597 A felnőttek keresztelésére a püspöknek különös illetékessége van. Ezért legalább a tizennégy éven felüliek (hisz ebben a tekintetben a hetedik életév betöltésétől felnőttként kell kezelni az embert, vö. 851. k. 1. §) keresztelését előre jelenteni kell a megyéspüspöknek, hogy ha alkalmasnak ítéli, maga végezhesse a keresztelést (863. k.).

4. A KERESZTSÉG FELVEVŐJE

a. Általános alkalmasság

1598 A keresztség felvételére alkalmasak mindazok, de csak azok az emberek, akik még nincsenek megkeresztelve (864. k.). Gyakorlatilag a már világra jött, de még meg nem halt emberekre kell ezt vonatkoztatnunk (vö. 871. k.). A törvénykönyv felszólítást tartalmaz arra, hogy az elvetélt magzatot, ha él, és ha lehetőség van rá, kereszteljék meg (uo.). A magzat méhen belül való megkeresztelésének problémájára -- ellentétben az 1917-es CIC 746. k. 1. §-ával -- a hatályos CIC már nem tér ki. Azt az embert, akiről kétséges, hogy meg van-e keresztelve, vagy hogy érvényes volt-e a keresztsége, feltételesen kell megkeresztelni (869. k. 1. §). A nem katolikus keresztény egyházi közösségekben keresztelteket átvételükkor nem kell feltételesen megkeresztelni, hacsak az anyag, a keresztelési szavak vagy a szándék tekintetében komoly érvényességi kétség nem merül fel (869. k. 2. §). A kitett vagy talált gyermekről az a vélelem, hogy nincs megkeresztelve. Ezért ha keresztelése szorgos utánajárás nyomán sem bizonyosul be, meg kell keresztelni (870. k.), a keresztelés egyéb feltételeinek megtartásával (lásd alább: 4. c). A keresztelés feltételeit illetően felnőtt- és gyermekkeresztséget különböztetünk meg (a gyermek és felnőtt fogalmáról a keresztség viszonylatában lásd fent: 2. b).

b. Felnőttek

1599 A felnőttek megkeresztelésének mások az előfeltételei normális körülmények között és mások halálveszélyben. Ha nem áll fenn halálveszély, a felnőtt kereszteléséhez az szükséges, hogy: 1) kinyilvánítsa szándékát a keresztség felvételére; 2) kellően megtanulja a hit igazságait és a keresztény kötelességeket; 3) a katekumenátus révén bevezetést nyerjen a keresztény életbe (865. k. 1. §). Arra is figyelmeztetni kell a keresztelendőt, hogy bánja meg bűneit (uo.). Ezek közül a feltételek közül a megkeresztelkedés szándéka a felnőtt keresztelendő részéről az érvényességhez szükséges, a többi feltétel a megengedettséget érinti (SC Off, Instr., 1860. VIII. 3.: DS 2837). A katekumenátussal kapcsolatos helyi szabályokra már utaltunk (2. b). Hazai részleges egyházjogunk külön is hangsúlyozza, hogy a felnőttet csak akkor szabad megkeresztelni, ha „szabad állapotú, vagy az egyház törvényeivel nem ellenkező házasságban él” (ZSK Esztergom, 1994, 57, 26. §). Ennek az elvnek az egyetemes egyházfegyelemben való érvényesítése különösen jelentős ott, ahol poligámiában élő emberek közt terjed az evangélium. Amíg valaki poligám házasságban él, nem szabad a keresztséghez bocsátani[13].

1600 A halálveszélyben forgó felnőttet akkor szabad megkeresztelni, ha: 1) valamelyest ismeri a hit legfőbb igazságait; 2) bármilyen módon kinyilvánította szándékát a keresztség felvételére (maga a szándék itt is érvényességi feltétel); 3) ígéri, hogy megtartja a keresztény vallás parancsait (865. k. 2. §).

1601 A keresztény beavatás (initiatio) egysége úgy kívánja, hogy -- hacsak súlyos ok nem szól ellene -- a felnőttet keresztelése után rögtön bérnálják is meg és részesítsék az eucharishtiában (866. k., vö. 842. k. 2. §).

c. Gyermekek

1602 A katolikus szülőknek (vö. 11. k.) gondoskodniuk kell arról, hogy gyermekeik már a születés utáni első hetekben elnyerjék a keresztséget. Ennek érdekében lehetőleg már a születés előtt, vagy legalább utána mihamarabb a plébánoshoz kell fordulniuk, hogy kérjék gyermekük számára a keresztséget, s erre kellő felkészítést kaphassanak (867. k. 1. §).

1603 A régi jog (1917-es CIC 770. k.) még azt írta elő, hogy a gyermekeket mielőbb meg kell keresztelni. A 867. k. pontosabban meghatározza ezt az időt, mikor az első hetekről beszél. Ha tehát a szükséges feltételek megvannak, a keresztséget nem szabad halogatni (vö. SC Fid, Instr., Pastoralis actio, 1980. X. 20, nr. 5: AAS 77, 1980, 1140), hiszen ez a szentség szükséges a természetfölötti élet és az üdvösség szempontjából. A régi Codex előírását helyenként tartományi zsinatok konkretizálták: a mielőbbi keresztelés határidejét nyolc napban szabva meg[14].

1604 Halálveszélyben a gyermekeket haladéktalanul meg kell keresztelni (867. k. 2. §). Ilyenkor még nem katolikus szülők gyermekeit is meg szabad keresztelni „még a szülők akarata ellenére is” (868. k. 2. §).

1605 Életveszély esetét kivéve akár katolikus, akár nem katolikus szülők gyermekének megengedett megkereszteléséhez szükséges, hogy: 1) a szülők (édesapa, édesanya) vagy gyámok egyike beleegyezzen; 2) megalapozott remény legyen a katolikus vallásban való nevelésre. Ha ez utóbbi feltétel hiányzik, a keresztséget a részleges jog előírásai szerint a feltétel teljesüléséig el kell halasztani, de a szülőkkel közölni kell ennek okát (868. k. 1. §). A Magyar Katolikus Püspöki Kar rendelkezése különösebb részletezés nélkül csak azt jelenti ki, hogy „egy bizonyos ideig el lehet halasztani annak a kisednek a megkeresztelését, akinek egyik szülője sem kész a hitvallásra és annak vállalására, hogy őt katolikus keresztény módon neveli vagy nevelteti” (A gyermekkeresztelés szertartása, Bp. 1973, 5). Még ha a szülők közül egyik sem katolikus vagy egyik sem hívő is, a gyermeket azonnal meg kell keresztelni, ha az egyik szülő kérésén túl elegendő bizonyosság van a gyermek katolikus nevelésére. A Hittani Kongregáció utasítása szerint ilyenkor is elegendő a haladéktalan kereszteléshez pl. a gyermek gondját komolyan vállaló keresztszülő választása (SC Fid, Instr., Pastoralis actio, 1980. X. 20, nr. 30: AAS 72, 1980, 1153).

1606 A katolikus nevelést személyesen nem vállaló szülők esetében sem kell eszerint mindig elhalasztani a keresztelést. Az Innsbrucki Egyházmegye részleges joga szerint pl. a keresztelést nem szabad elhalasztani, ha a szülők -- még ha nem is katolikusok -- vallási okból kérik gyermekük keresztelését és kijelentik, hogy a gyermek katolikus nevelésével egyetértenek, de ezt maguk nem tudják vállalni, más hívő katolikusnak kell ezt a feladatot kifejezetten és a szülők beleegyezésével vállalnia, mégpedig olyannak, aki az illető politikai településen lakik. Ez a személy lehetőleg a keresztszülő legyen, de lehet a család egy ismerőse vagy rokona is, aki egyébként a keresztszülőség feltételeinek megfelel. Ha ilyen személy nincs, akkor kell elhalasztani a keresztséget (Richtlinien zur Taufpastoral, nr. 14: ÖAKR 36, 1986, 100--101).

1607 A 843. k. 1. § szerint a szentségeket nem szabad megtagadni azoktól, akik megfelelően kérik őket, kellően fel vannak készítve rájuk és jogilag nincsenek eltiltva tőlük. A kérés megfelelőségének kritériumai a felkészültség követelményei és az eltiltás esetei nem a szentség kiszolgáltatójának pusztán megítélésétől függenek, hanem a jogban nyernek meghatározást. Ezért különösen problematikus a keresztség elhalasztásának fogalma. Az elhalasztás lelkipásztori tapintatból választott, de jogilag nem világos kifejezés. Jól érzékelteti, hogy a lelkipásztor sohasem viselkedhet merev, elutasító módon, hanem utat kell nyitnia a további megbeszélések, kapcsolattartás felé. Jogi technikai szempontból viszont ha egy személy jogosult valamire, s ebből a jogból egy másik személy (a szentség illetékes

kiszolgáltatója) részéről kötelesség fakad, akkor a kötelezett nem halaszthatja belátása szerint kötelességének teljesítését. Tehát a „halasztás” kifejezés a 868. kánonban arra utal, hogy a szentség megengedett felvételéhez az ott említett körülmények feltételként vannak kikötve, s hogy ilyeneket az egyetemes törvény keretei között a részleges jog is szabhat (vö. 841. k.). Ezek teljesüléséig a szentséget nem szabad kiszolgáltatni. Így a jogosultság -- törvényesen -- korlátozódik. Ezeket a feltételeket azonban szűken kell értelmezni, vagyis csak akkor szabad hozzájuk kötni a szentség kiszolgáltatását, ha ez a jogszabályból világosan kitűnik (18. k.).

5. A KERESZTSZÜLŐK

a. A keresztszülők tisztsége és szükségessége

1608 A keresztelendőnek, hacsak lehet, keresztszülőt kell kapnia. Ennek feladata, hogy a felnőtt keresztelendőnek a keresztyén beavatásban segítségre legyen, a gyermeket pedig -- a szülőkhöz társulva -- a keresztségre bemutassa és azon legyen, hogy a megkeresztelt keresztyén életet éljen (872. k.). Mivel a gyermek nevelésének kötelessége és joga elsősorban a szülőket illeti, a keresztszülők szerepe a szülők mellett kiegészítő jellegű.

b. A keresztszülők száma

1609 Nemétől függetlenül a keresztelendőnek lehet egy keresztaapja vagy egy keresztanyja vagy egy keresztaapja és egy keresztanyja (873. k.). Ezzel az előírással szemben ősi idők óta Európa-szerte létezett és helyenként még ma is előfordul az a népszokás, hogy kettőnél több keresztszülőt alkalmaznak[15]. Anyakönyvezni azonban a mai jog szerint legfeljebb két keresztszülőt lehet. Ha csupán egy keresztszülő van, ennek nem szükséges a keresztelendővel azonos neműnek lennie[16].

c. A keresztszülőség feltételei

1610 A megkeresztelt és keresztszülője között már nincs házassági akadály. Így érthető, hogy a CIC nem különbözteti meg a keresztszülőség érvényességi és megengedettségi feltételeit. Csupán azt szögezi le, hogy a keresztszülői tisztségre bocsátáshoz szükséges, hogy: 1) az illetőt maga a keresztelendő vagy ennek szülei, illetve gondviselői vagy ezek hiányában a plébános vagy a kiszolgáltató jelölje ki; 2) alkalmas legyen (értelem használata stb.); 3) szándékozzék ezt a tisztséget viselni; 4) tizenhatodik életévét betöltött személy legyen (bár a megyéspüspök meghatározhat más kort is, sőt megfelelő okból a plébános vagy a kiszolgáltató kivételt is tehet); 5) katolikus, megbármált és elsőáldozást már végzett, hitéhez és a keresztszülői tisztséghez méltó életet élő ember legyen; 6) ne kösse kiszabott vagy - önmagától beálló büntetés esetén -- kinyilvánított egyházi büntetés; 7) ne legyen a keresztelendő apja vagy anyja (847. k. 1. §). Aki ezeknek a feltételeknek nem felel meg, azt -- amennyiben nincs

keresztstülô jelen -- tanúként lehet alkalmazni (875. k.).

1611 A nem katolikus keresztény -- egy másnemű katolikus keresztstülô mellett -- mint a kereszttség sajátos értelemben vett tanúja szerepelhet (vö. 874. k. 2. §). A liturgikus előírás korábban arról szólt, hogy ez a személy ilyenkor a keresztstülői tisztséget töltheti be (OBP, Általános tudnivalók 10. 3: A gyermekkeresztelés szertartása, Bp. 1973, 18). A CIC szóhasználatának megfelelően a Szentszék módosította a liturgikus könyv szövegét oly módon, hogy az ilyen nem katolikus keresztény személy szerepének megjelölései közül a „keresztstülô” szót törölte, viszont meghagyta a „keresztény tanú” kifejezést (SC SacCult, Variationes, 1983. IX. 12: Notitiae 20, 1983, 546). Ennek a sajátos értelmű tanúi tisztségnek a jogi tartalmát az egyetemes törvények pontosan nem körvonalazzák. Az Osztrák Püspöki Konferencia 1985 tavaszán tartott ülésén pl. így értelmezte a 874. k. 2. §-ának erre vonatkozó előírását: „A CIC 874. k. 2. § szerinti keresztelési tanú nem csupán a kereszttség kiszolgáltatását tanúsítja. A megkeresztelt számára tanúságot tesz a Szentháromságos Istenbe és Jézus Krisztusba, mint Istenbe Úrba és az Isten és az ember közötti egyetlen közvetítőbe vetett hitről. Ezért a keresztelési tanú feladata, éppúgy mint a keresztstülőé, hogy a felnövekvő megkereszteltet a stülőkkel együtt hozzásegítse az emberi és keresztény életre való neveléshez különösen a keresztény hit tudatos megélésével. A katolikus keresztstülô ezen túlmenően a katolikus egyház hitközösségét képviseli... és a megkeresztelt stüleivel együtt gondoskodik a katolikus hitben való nevelésről” (ÖAKR 36, 1986, 98). Egyesek szerint a nem katolikus egyházi közösséghez tartozó keresztstülőség helyetti sajátos tanúi tisztsége nem vonatkozik az ortodoxokra. Ők ugyanis -- noha nem katolikusok -- nem pusztán „egyházi közösséghez”, hanem „egyházhoz” tartoznak, ezért rájuk továbbra is alkalmazható lenne a liturgikus könyvben szereplő „keresztstülô” megnevezés (Innsbrucki Egyházmegye, Richtlinien zur Taufpastoral, nr. 24: ÖAKR 36, 1986, 102). Ezzel a nézettel aligha érthetünk egyet tekintettel arra, hogy a Szentszék a CIC után a liturgikus könyv bevezetőjének szövegét úgy módosította, hogy „a katolikus közösséghez nem tartozó megkeresztelt” nem keresztstülô, hanem csak keresztény tanú lehet (SC SacCult, Variationes, 1983. IX. 12: Notitiae 20, 1983, 546).

A klerikusok keresztstülőségét a CIC már nem köti külön engedélyhez.

6. A KERESZTSÉG BIZONYÍTÁSA ÉS ANYAKÖNYVEZÉSE

a. A kereszttség bizonyítása

1612 Ha a keresztelés keresztstülô jelenlétében történik, a keresztstülô képes tanúsítani a szentség felvételét. Ha a keresztstülô nincs jelen, a kiszolgáltatónak gondoskodnia kell arról, hogy legalább tanúja legyen a keresztelésnek (875. k.). Tanúskodásra mindazok képesek, akik a történeteket érzéklni és felfogni tudják, s tapasztalatukról bizonyágot is tudnak tenni (vö. pl. 1550. k.). A kereszttség bizonyításához, ha ez senkinek hátrányt nem okoz (tehát nem

olyankor, ha pl. a házasság érvényessége függ tőle a valláskülönbség akadályá vagy formahiány miatt), egyetlen kifogástalan tanú nyilatkozata vagy a felnőtt korban keresztelt személy esküje elegendő (876. k.). Legtöbbször azonban a keresztelés bizonyítása az anyakönyv segítségével történik.

b. A keresztség anyakönyvezése

1613 A keresztelést annak a plébánosnak kell anyakönyveznie, akinek a területén a szentséget kiszolgáltatták. A kereszteltek anyakönyvébe (vö. 535. k. 1. §) be kell jegyezni: 1) a keresztelt nevét; 2) a kiszolgáltató nevét; 3) a szülőket; 4) a keresztszülőket vagy a tanúkat; 5) a kiszolgáltatás helyét és napját; 6) a születés helyét és napját (877. k. 1. §). Ha férjnél nem lévő anyától született gyermeket keresztelnek, az anya nevét csak akkor kell beírni, ha anyasága nyilvánosan igazolt, vagy ha írásban vagy két tanú előtt önként kéri. Az apa nevét ilyen esetben csak akkor kell feltüntetni, ha azt közokirat (pl. anyakönyvi kivonat) vagy a plébános és két tanú előtt tett saját nyilatkozata igazolja (877. k. 2. §). Fogadott gyermek kereszteléskor az örökbefogadók nevét be kell jegyezni. A természetes szülők nevét csak akkor kötelező beírni, ha ez az illető területen a világi anyakönyvben is szerepel (877. k. 3. §). A hazánkban érvényes anyakönyvezési szabályok szerint az örökbefogadó szülők adatait a szülők rovatába kell beírni. A feljegyzések rovatába kerül az örökbefogadás ténye, valamint ha a természetes szülők adatai ismertek, az ő adataik is, ha ismeretlenek, akkor ez a tény (Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat, Bp. 1988, 31, 28. § [2]; ez a szabályzat részletekbe menően intézkedik a keresztelési anyakönyvezés összes egyéb problémáival kapcsolatban is, vö. 535. k.).

1614 Ha a plébános nem volt jelen a kereszteléskor, a keresztség kiszolgáltatója (szükségkeresztségkor is) köteles értesíteni a keresztelés megtörténtéről annak a plébániának a plébánosát, amelynek területén a szentséget kiszolgáltatták, hogy a plébános az anyakönyvezést elvégezhesse (878. k., vö. 877. k. 1. §).

1615 A hazai részleges jog szerint ha a gyermeket nem a szülők lakhelye szerinti plébánián keresztelték, a keresztelési hely plébánosa köteles a keresztelés anyakönyvezése után a keresztelésről harminc napon belül értesíteni a szülők lakhelye szerint illetékes plébánost, aki a keresztelés tényét köteles feltüntetni a saját anyakönyvében, de folyószám nélkül, jelezve hogy hol végezték a keresztelést. Az ilyen folyószám nélküli bejegyzésről anyakönyvi kivonatot vagy keresztelési igazolást kiadni szigorúan tilos (Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat, Bp. 1988, 21, 15. § [3]).

=====

=====

66. §. A BÉRMÁLÁS

1. A BÉRMÁLÁS FOGALMA

1616 A bérmálás az az eltörölhetetlen jegyet adó szentség, mely a keresztény beavatás útján előrehaladó megkeresztelteket a Szentlélek adományával gazdagítja és tökéletesebben kapcsolja az egyházhoz, megerősíti és szorosabban kötelezi őket, hogy szóban és tettben Krisztus tanúi legyenek, s a hitet terjesszék és védelmezzék (879. k.; vö. LG 11a).

2. A BÉRMÁLÁS KISZOLGÁLTATÁSA

1617 A bérmálás kiszolgáltatása a homloknak a kéz rátételével, krizmával való megkenése és a liturgikus könyvekben előírt szavak által történik (880. k. 1. §). A szentség érvényességéhez nem szükséges, hogy a bérmáló külön is rátegye a kezét a bérmálandóra. Elegendő a homlok megkenése, mely -- ha kézzel végzik -- kellően kifejezi a kézrátételt is (PCDecrI, Resp., 1972. VI. 9: AAS 64, 1972, 526; vö. Const. Ap., Divinae consortium naturae, 1971. VIII. 15: AAS 63, 1971, 657--664; magyarul: A gyermekkeresztelés szertartása, Bp. 1973, 267--275).

1618 A bérmálás hatályos szertartáskönyve az Ordo Confirmationis (OC, 1971. VIII. 22; magyarul: A gyermekkeresztelés szertartása, Bp. 1973, 263--343). A felnőttkeresztelés és a nem katolikus keresztény befogadása során történő bérmálás liturgiáját ezeknek a szertartásoknak a szabályaiban találhatjuk (uo. 250--252, 354--355). A bérmálás kiszolgáltatásához mindig püspök által szentelt krizma szükséges (880. k. 2. §). A püspök ugyanis ennek a szentségnek az eredendő kiszolgáltatója. Noha a mai egyházfegyelem ezt megengedő szabályt nem tartalmaz, a Szentszék megengedhetné papoknak is ennek az olajnak a megszentelését (vö. 1166--1167. k.)[17].

1619 A bérmálást célszerű templomban, szentmise keretében kiszolgáltatni. A szentmisében a bérmálás evangélium után történik (OC 21; magyarul: A gyermekkeresztelés szertartása, Bp. 1973, 284). Ám megfelelő és ésszerű okból végezhető a bérmálás misén kívül és bármely más méltó helyen is (881. k.).

3. A BÉRMÁLÁS KISZOLGÁLTATÓJA

a. A rendes kiszolgáltató

1620 A bérmálás rendes kiszolgáltatója a püspök (882. k.). A püspökök mindenütt érvényesen bérmálhatnak. Megengedetten bérmál: 1) a megyéspüspök saját egyházmegyéjében mindenkit, kivéve azokat a neki alá nem rendelt hívőket, akik bérmálását a saját ordináriusuk kifejezetten megtiltotta (886. k. 1. §); 2) idegen egyházmegyében bármely püspök az illetékes megyéspüspök legalább ésszerűen vélelmezett engedélyével (886. k. 2. §); 3) a megyéspüspök idegen egyházmegyében saját alárendeltjét még a megyéspüspök engedélye nélkül is (uo.).

b. A többi kiszolgáltató

1621 A bérálás szentségét érvényesen szolgáltatja ki a megfelelő felhatalmazással rendelkező pap is (882. k.). A területi felhatalmazással ellátott pap a kijelölt területen mindenkit megengedetten bérál, kivéve azokat az idegeneket, akiknek bérálását saját ordináriusuk megtiltotta (887. k.). Ha a területen exempt hely található, az ilyen pap ott is érvényesen bérálhat (888. k.), a kijelölt területen kívül viszont -- halálvesztély esetét kivéve (883. k. 3) -- nem képes érvényesen kiszolgáltatni ezt a szentséget (887. k.).

1622 A papokat a bérálásra vagy az egyetemes jog, vagy az illetékes hatóság külön engedélye hatalmazza fel. Az egyetemes jog alapján rendelkeznek bérálási felhatalmazással: 1) területükön belül azok, akik a megyéspüspökkel egyenlő elbírálás alá esnek (883. k. 1, vö. 381. k. 2. §); 2) az illető személy vonatkozásában az a pap, aki hivatalánál fogva vagy a megyéspüspök megbízása alapján hét éven felüli személyt kereszttel vagy ilyen keresztyént a katolikus egyház teljes közösségébe felvesz (883. k. 2); 3) halálvesztélyben lévők vonatkozásában a plébános, sőt bármely pap, még az is, aki kánoni büntetés alatt áll (883. k. 3; SC SacCult, Variationes, 1983. IX. 12: Notitiae 20, 1983, 548).

1623 Külön felhatalmazás alapján bérálhat: 1) az a pap, akit a megyéspüspök -- ha a szükség úgy kívánja -- erre (akár általánosan is) felhatalmazott (884. k. 1. §); 2) az a pap, akit a béráló püspök vagy felhatalmazott pap egyes esetekben súlyos okból (!) maga mellé vesz (884. k. 2. §). Ezek a „maga mellé vett” kiszolgáltatók bármilyen -- kánoni büntetés alatt nem álló -- papok lehetnek. Nem szükséges, hogy valamilyen meghatározott egyházi hivatal viseljenek (SC SacCult, Variationes, 1983. IX. 12: Notitiae 20, 1983, 548).

4. A BÉRMÁLKOZÓK

a. A bérálkozás általános feltételei

1624 A bérálás szentségének felvételére képesek mindazok, de csak azok a megkereszteltek, akik még nincsenek megbérálva (889. k. 1. §). Halálvesztély esetét kivéve a megengedethez szükséges, hogy a felvevő, ha esze használatával rendelkezik: 1) kellő oktatást kapjon; 2) megfelelően felkészüljön; 3) meg tudja újítani keresztségi fogadalmát (889. k. 2. §).

b. A bérálkozók életkora

1625 A hívők kötelesek a bérálás szentségét időben felvenni. A szülők és bérmaszülők kötelessége gondoskodni arról, hogy a bérálandók kellő oktatást kapjanak és megfelelő időben elnyerjék ezt a szentséget (890. k.). Az egyetemes jog szerint a bérálás szentségét körülbelül abban a

korban kell feladni, amikor a bérmandók eljutnak értelmük használatára (aetas discretionis -- 891. k.). Ez az életkor jogi értelemben a hetedik életév betöltésekor érkezik el (97. k. 2. §)[18].

1626 Az 1917-es CIC a kb. hétéves kort jelölte meg a bérmandás számára. Halálveszély esetén, valamint megfelelő és súlyos okból korábban is ki lehetett szolgáltatni ezt a szentséget. Ilyen oknak számított a korábbi bérmandozást kívánó törvényes szokás is. Ez volt a helyzet Spanyolországban és Latin-Amerikában, ahol hétévesnél kisebb gyerekeknek, gyakran pedig közvetlenül a kereszteleés után adták ezt a szentséget. A Szentségi Kongregáció 1932-ben kijelentette, hogy ezt a szokást továbbra is lehet követni, bár az általános jog alkalmazásának bevezetése kívánatos, oly módon azonban, hogy a bérmandást inkább az elsôáldozás elôtt szolgáltatassák ki (Instr., 1932. VI. 30: AAS 24, 1932, 271--272). 1952. III. 26-án pedig hiteles törvénymagyarázat született arról, hogy -- tekintettel az 1917-es CIC 788. k.-ra -- nem tartható annak a helyi ordináriusnak a rendelkezése, aki megtiltja a tízévesnél fiatalabb gyermekek bérmandását (PCI, Resp., nr. III: AAS 44, 1952, 496). Az 1971-es OC a hét év körüli korban való bérmandást rögzítette, bár megnyitotta a lehetôséget arra, hogy a püspöki konferenciák idôsebb korban állapítsák meg a bérmandozás idejét: „A gyermekek megbérmandását a latin egyház általában hétéves korig halasztja. A püspöki konferenciák azonban, ha lelkipásztori okból jobbnak látják, úgy határozhatnak, hogy kellô felkészítés után érettebb korban történjék a bérmandás annak érdekében, hogy tudatosabbá legyen, mit is jelent a hívô ember életében a teljes engedelmesség Krisztus Urunknak, és az állhatatos tanúságtétel ôröla. Ilyenkor azonban gondosan ôrködjének azon, hogy halálveszélyben vagy egyéb súlyos okból a gyermekek még értelmük használata elôtt is idejében megbérmandtassanak, nehogy meg legyenek fosztva a szentség kegyelmeitôl” (A bérmandás tudnivalói, nr. 11; magyarul: A gyermekkereszteleés szertartása, Bp. 1973, 280). Ezt az elôírást a hatályos CIC nem változtatta meg, hiszen a Szentségi és Istentiszteleti Kongregáció hivatalos módosításjegyzéke (Variationes, 1983. IX. 12) ebben a tekintetben változást nem jelez. Tehát a Szentszék hivatalos értelmezése szerint is az értelelem használatának kora és a hétéves kor ugyanazt jelenti.

1627 A püspöki konferenciáknak jogukban áll, hogy ettôl az egyetemes jogban jelzett életkortól különbözô (annál magasabb vagy alacsonyabb) korhatárt írjanak elô a bérmandásra. Hazánkban a püspöki konferencia 1983. XII. 13--14-i ülésén úgy határozott, hogy a bérmandást „lehetôleg” 12--14 éves kor elôtt ne szolgáltatassák ki (Új Ember 40, 1984. I. 1, 2; vö. MKPK, Kieg. 17. cikkely). Ez azonban nem jelenti azt, hogy ezen a koron túl is tetszés szerint halogatni lehetne a bérmandást, hiszen a hívôk kötelesek idejében felvenni ezt a szentséget (890. k.). A „lehetôleg” kifejezés jelzi, hogy a püspöki konferencia megfelelô okból megengedhetônek tekinti a 12 évesnél fiatalabb gyermek bérmandását is, noha ezt nem kívánja általános gyakorlattá tenni. Egyes egyházmegyék az itt megadott kor felsô határában állapították meg a bérmandási korhatárt (14 év)[19]. A spanyol püspöki konferencia 1983.

XI. 16-án kiadott határozatának 10. cikkelyében azt írja elő, hogy a 14. életév körül kell a bérmlást kiszolgáltatni, de fenntartja az egyes megyéspüspökök jogát ahhoz, hogy szabályként inkább a Codexben megjelölt életkort (az értelem használatának korát) kövessék[20]. Az olasz püspöki konferencia a bérmláshoz 12 év körüli életkort ír elő[21]. A svájci püspöki konferencia 11 évet kíván a bérmláshoz[22].

1628 Akik a korai bérmlást tekintik kedvezőbbnek, elsősorban azzal szoktak érvelni, hogy így fenntartható a keresztyen beavatás hagyományos rendje: keresztség, bérmlás, eucharisztia. Arra is méltán hivatkoznak, hogy a bérmlás teológiai szempontból a keresztségnek mintegy kiegészítője (complementum baptismi)[23]. A szentség „ex opere operato” hatékonysága és a benne kapott szentségi jegy lehetővé teszi, hogy a szentség felvevője segítséget kapjon arra, hogy nagykorúvá váljék a hitben. Így ez a szentség nemcsak azoké, akik ezt a nagykorúságot természetes sikon már elérték[24]. Akik viszont a későbbi bérmlást tekintik célszerűbbnek, a bérmlkozó érettebb döntésének kialakítására helyezik a hangsúlyt. Ez azonban nem jelenti feltétlenül azt, hogy kétségbe vonnák azt az igazságot, hogy a szentség mindenekelőtt Krisztus műve, akinek érdemeiért kapjuk meg a Szentlelket: ő az, aki megerősít bennünket a hitben. Mindenesetre ha hajdan a 12 éves kor táján vezették is a gyermekeket elsőáldozásra, X. Szent Pius pápa kora óta a korai szentáldozás terjedt el. Így antropológiailag érthető, ha a 12 éves korra a püspöki konferenciák sokhelyütt a keresztyen ember életének egy másik jelentős mozzanatát, a bérmlást helyezték. Ez ugyanis olyan életkor, amelyben a gyerekek számos kultúrkörben és számos vallásban ünnepélyesen is beléptek a felnőttek világába[25].

1629 Halálveszélyben vagy a kiszolgáltató megítélése szerinti súlyos okból a korhatártól el lehet tekinteni (891. k.).

5. A BÉRMASZÜLŐK

1630 A bérmlándónak -- hacsak lehetséges -- bérmaszüllője kell hogy legyen. Ennek feladata a megbérmláltat segíteni abban, hogy Krisztus valódi tanújaként viselkedjék és teljesítse az ezzel a szentséggel járó kötelességeket (892. k.).

1631 A bérmaszüllőség feltételei ugyanazok, mint a keresztszüllőségé (893. k. 1. §, vö. 874. k.). Az egyház -- ellentétben az 1917-es CIC 796. k. 1. számával -- az OC bevezetőjének 5. pontjában foglalt ajánlást (A gyermekkereszteles szertartása, Bp. 1973, 277) megújítva azt javasolja, hogy a bérmaszüllőséget ugyanarra bízzák, aki a keresztszüllői tisztséget viseli (893. k. 2. §). A bérmaszüllőnek nem kell a bérmlándóval azonos neműnek lennie.

6. A BÉRMÁLÁS BIZONYÍTÁSA ÉS ANYAKÖNYVEZÉSE

1632 A bérmlás bizonyítására is érvényesek a jognak a kereszteles

bizonyítására vonatkozó -- fentebb már ismertetett -- előírásai (894. k., vö. 876. k.).

1633 A bérmlást az egyetemes jog szerint az egyházmegyei hivatal bérmlási anyakönyvébe kell bevezetni. Az anyakönyvben fel kell tüntetni: 1) a megbérmlt nevét; 2) a kiszolgáltató nevét; 3) a szülők nevét; 4) a bérmaszülők nevét; 5) a bérmlás helyét és napját. Ahol a püspöki konferencia vagy a megyéspüspök úgy rendelkezik, plébániai bérmlási anyakönyvet kell vezetni, s mindezt oda kell bejegyezni (895. k.). Hazánkban továbbra is a plébániai bérmlási anyakönyvek vezetését írja elő a püspöki konferencia (Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat, Bp. 1988, 50--52, 52--55. §). A bérmlás helyének plébánosa köteles értesíteni a bérmlásról a keresztelek helyének plébánosát, hogy a bérmlás megtörténtét a keresztelek anyakönyvben is fel lehessen tüntetni (895. k., vö. 535. k. 2. §).

1634 Ha a bérmlás helyének plébánosa nem volt jelen a szentség kiszolgáltatásakor (pl. idegen pap bérmlt halálveszélyben), a kiszolgáltató köteles ezt a plébánost személyesen vagy más útján mielőbb értesíteni a bérmlás megtörténtéről (896. k.), hogy a plébános a kellő anyakönyvi bejegyzésekről gondoskodhasson.

=====

67. §. AZ EUCHARISZTIA

1. FOGALMA, ASPEKTUSAI

1635 A 897. kánonnak a II. Vatikáni Zsinat tanítását (SC 10, PO 5 stb.) követő megfogalmazása szerint az eucharisziában „maga az Úr Krisztus van jelen, ő az áldozat, és őt vesszük magunkhoz”, hiszen -- mint II. János Pál pápa írja Redemptor Hominis kezdetű enciklikájában -- „ez a szentség egyszerre szentségi áldozat, szentségi egyesülés és szentségi jelenlét” (1979. III. 4, nr. 20: AAS 71, 1979, 312; magyarul: PM I, 80). Tehát az eucharisztia három alapvető arcúata: 1) az áldozatbemutatás (megújítás), mely a szentmise, vagyis az eucharisztia ünneplése (celebratio eucharistica) által történik; 2) a szentáldozás; 3) Krisztus valóságos jelenléte, mely az oltáriszentség imádásának és őrzésének alapja. E három vonatkozáshoz a jogban is külön-külön szabályok kapcsolódnak.

1636 Az idézett kánonban általános teológiai alapelv, hogy az „eucharisztikus áldozat az Úr halálának és feltámadásának emléke, melyben a keresztaáldozat örökké folytatódik, az egész istentiszteletnek és keresztény életnek csúcsa és forrása, mely jelöli és létrehozza Isten népe egységét, és építi Krisztus testét. A többi szentségek és az egyház apostoli tevékenységének összes művei pedig összetartoznak a legszentebb eucharisziával, és rá irányulnak” (uo.; vö. LG 11, 17, PO 5--6).

1637 Az eucharisztia a legméltóságosabb szentség: a keresztény vallás csúcsa és mintegy középpontja a legszentebb eucharisztia misztériuma (XII. Pius, Enc., Mediator Dei, 1947. XI. 20: AAS 39, 1947, 547; DS 3847). Ezért az egyházi közösség az egyház egységének szentségében, vagyis az eucharishtiában jelenik meg és realizálódik a legteljesebben. Az egyházzal való teljes közösség (plena communio) és az eucharisztikus közösségben való részesedés, noha nem azonosíthatók mechanikusan[26] (vö. 205. k.), mégis bensőleg összefüggenek egymással.

1638 A legszentebb eucharisztia életadó és egyházépítő erejéből következik, hogy a krisztushívőknek a legnagyobb tiszteletet kell tanúsítaniuk iránta. Ez a tisztelet az eucharisztia hármaskörének megfelelően egyrészt azt jelenti, hogy a krisztushívőknek tevékenyen kell részt venniük a legfenségebb áldozat ünneplésében, másrészt gyakran és áhítattal kell szentáldozáshoz járulniuk, végül pedig az oltáriszentségben jelenlévő Krisztust imádattal kell tisztelniük. A lelkipásztorok feladata, hogy a rájuk bízottakat megtanítsák az eucharishtiának erre a teológiai értékelésére, s ennek alapján elvezessék őket az ezzel kapcsolatos köteleességek tudatosítására (898. k.). E hármaskör kötelezettség jogilag is általánosabb, mint amit ennek köréből a CIC különböző kánonjaiban konkrétan előír (pl. 920. k.: évi szentáldozás, 1247. k.: vasárnap és kötelező ünnepen részvétel a szentmisén). A krisztushívők egyes csoportjai számára az egyetemes (pl. 276. k. 2. § 2, 528. k. 2. §, 663. k. 2. §, 719. k. 2. §, 904. k.) vagy a részleges, illetve a saját jog (pl. szerzetes szabályzat) az eucharisztia tiszteletének bizonyos formáit nem ritkán -- kiemelkedő viszonyban a fenti általánosan fogalmazott jogi kötelezettséggel -- konkrétan is megszabja.

2. ÜNNEPLÉSE

a. Az eucharisztia ünneplésének alanya

1639 Az eucharisztikus ünneplés Krisztus és az egyház cselekménye[27]. Benne az Úr Krisztus a pap szolgálata által a kenyér és a bor színe alatt lényegileg jelenlévő önmagát felajánlja az Atyának, és magát lelki táplálékul adja a felajánlásában vele társult hívőknek (899. k. 1. §). Az eucharisztikus ünneplés tehát tág fogalom: magában foglalja az áldozatbemutatást, mely által Krisztus ajánlja fel magát az Atyának, és az áldozati lakomát, melyben a hívők részesülnek. Az ünneplésben az összes jelenlévő hívők tevékenyen részt vesznek: ki-ki a maga módján, a rendek és a liturgikus feladatok különbözősége szerint (uo. 2. §). A püspök vagy az áldozópap jeleníti meg Krisztust az eucharisztikus gyülekezetben. Vagyis ő az eucharisztikus ünneplés végzője, kiszolgáltatója (minister). A többiek szerepét a teológiai adottságokon kívül a liturgikus jog határozza meg. Mindenesetre diakónusoknak és világiaknak nem szabad a misekönyörgéseket és az eucharisztikus imát mondaniuk vagy olyan más cselekményeket végezniük, melyek a miséző papra tartoznak (907. k.).

b. Az eucharisztia végzője

1640 A szentmise érvényességéhez az szükséges, hogy bemutatója (végzője) érvényesen felszentelt pap legyen, hiszen egyedül ő képes Krisztus személyében az eucharisztia szentségét létrehozni (900. k. 1. §; vö. pl. IV. Lateráni Zsinat, c. 1: DS 802). A hívők egyetemes papságának téves értelmezéseivel szemben az egyház manapság ezt külön is hangsúlyozza (SC Fid, Ep., 1983. VIII. 6: AAS 75, 1983, 1001--1009).

1641 A Hittani Kongregáció 1983. VIII. 6-i levelében elutasított téves értelmezések: 1) Az a felfogás, hogy minden keresztény közösség, pusztán azáltal, hogy Krisztus nevében egybegyűlik, rendelkezik minden hatalommal, amit Krisztus adott egyházának. 2) Annak állítása, hogy az egyház olyan értelemben apostoli, hogy minden megkeresztelt utóda az apostoloknak, s így az eucharisztia alapításának az apostolokhoz intézett szavai is mindenkinek szólnak. 3) Az egyetemes és a szolgálati papság közti lényegi különbségnek, vagyis annak tagadása, hogy a keresztények egyetemes papsága és a szolgálati papság a Krisztus papságában való részesedés tekintetében különböznek egymástól. 4) Annak állítása, hogy minden -- bármilyen kicsiny -- keresztény közösség, ha egyébként sokáig nélkülöznie kellene az eucharisziát, „visszavehetné” magának azt az -- úgymond -- eredendő hatalmát, hogy az átváltoztatást is elvégezze. Ilyenkor eszerint a közösség rendelkezhetne azzal a hatalommal, amit egyébként az egyházi rend szentségében lehet elnyerni. 5) Az a szemlélet, mely szerint az eucharisztia ünneplése egyszerűen a helyi közösség cselekménye, mely a kenyértörés révén megemlékezik Krisztus utolsó vacsorájáról (nr. II, 1-3: uo. 1002--1004).

1642 Az eucharisztia megengedett végzéséhez az szükséges, hogy az illető pap a misézéstől ne legyen eltiltva (vö. 1331. k. 1. § 2, 1333. k. 1. § 1), és megtartsa az erre vonatkozó egyházi előírásokat, melyek a liturgikus könyvekben, magában a CIC-ben, valamint különböző egyéb egyetemes és részleges egyházi jogszabályokban találhatók (900. k. 2. §).

1643 A szentmisét végzője felajánlhatja bárkiért, akár élőért, akár elhunytért (901. k.). A mise felajánlásának kérdésére a miseadományok kapcsán még visszatérünk.

1644 A koncelebrálás a mai egyházfegyelem szerint mindig megengedett, ha csak a hívők javának lelkipásztori szempontja mást nem indokol. Ám minden papnak szabadságában áll egyénileg misézni, feltéve, hogy ugyanabban a templomban vagy kápolnában épp akkor nem folyik koncelebráció (902. k.).

1645 Az óegyházban a püspök vezetésével bemutatott szentmisében az áldozópapok is közösen, saját szent rendjüknek megfelelően vettek részt. A misén résztvevők számának növekedtével terjedni kezdett az a gyakorlat, hogy egyazon egyházban (templomban) egy nap többször is

végezzenek eucharisziát. Nyugaton a koncelebráció a XIII. században veszett ki a szokásból. Az 1917-es CIC 803. kánonja a papszentelési és a püspökszentelési mise kivételével még tiltotta a koncelebrációt. Az új fegyelem a II. Vatikáni Zsinat nyomán (SC 57-58) fokozatosan fejlődött ki. 1965. III. 7-én a Rítuskongregáció határozatával kihirdették a koncelebráció szertartását (AAS 57, 1965, 410--412; vö. Leges III, 4655--4660). A Missale Romanum általános rendelkezései (1969. IV. 6) egyrészt a koncelebráció szertartásával, másrészt megengedett alkalmával kapcsolatban intézkednek (nr. 153--160; magyarul: A miseliturgia teljes megújítása, Bp. 1972, 55--56). A hatályos CIC már nem szorítja meg a megengedett koncelebráció alkalmainak körét: a 902. k. értelmében mindig szabad koncelebrált formában végezni a misét, valahányszor valaki megengedetten misézik. Tehát a törvényes engedéllyel binált vagy trinált misék mindegyike lehet koncelebrált[28]. Ennyiben a Római Misekönyv bevezető rendelkezései módosultak (SC SacCult, Variationes, 1983. IX. 12: Notitiae 20, 1983, 541--542). Ugyanakkor figyelmet érdemel, hogy a CIC 1980-as tervezete még ajánlotta a koncelebrációt, a 902. k. végleges szövege viszont csak a lehetőséget hangsúlyozza. A szövegtervezet vitája során az ajánlás ellen az volt a fő észrevétel, hogy ez nem felelne meg a zsinat szándékának, mely csupán a koncelebráció lehetőségeinek kibővítését (SC 57), nem pedig a kivétel szabállyá tételét (az egyetlen pap által végzett misék visszaszorítását) kívánta (Comm 15, 1983, 191). Teológiai szempontból az egyénileg végzett misék helyett a koncelebráció ajánlásával szemben egyesek arra hivatkoznak, hogy bár a koncelebráció során a papság egysége látható kifejezést nyer, ilyenkor mégis egyetlen misét mutatnak be (vö. SC Rit, Decr., Ecclesiae semper, 1965. III. 7: AAS 57, 1965, 411). Márpedig minden szentmise önálló érték: benne Krisztus megváltó áldozata újul meg[29].

1646 A katolikus papoknak tilos a szentmisét olyan papokkal vagy lelkészekkel koncelebrálniuk, akik a katolikus egyházzal nincsenek teljes közösségben (908. k.), hiszen, mint említettük, az egyházzal való közösség és az eucharisztikus közösségben való részesedés szorosan összefügg. A szent dolgokban való tiltott közösködést az 1365. k. bünteti.

1647 Az idegen helyen való misézéshez a templom vagy kápolna igazgatójának vagy más törvényes elöljárójának a (kifejezett vagy hallgatólagos) hozzájárulása szükséges (vö. pl. 561. k.). Ezt a hozzájárulást a templom igazgatója köteles megadni akkor is, ha az illető papot nem ismeri, feltéve hogy az bemutatja ordináriusának vagy elöljárójának egy évnél nem régebbi ajánlólevelét (vagyis a papi igazolványt, celebretet), vagy józanul feltételezhető, hogy a misézéstől nincs eltiltva (903. k.). A régi jogban előírt (1917-es CIC 804. k. 2. §) vendégkönyv vezetését a mai egyetemes jog már nem kívánja meg.

1648 A gyakori misézés minden papnak kötelessége, sőt nagyon ajánlott, hogy a papok -- akkor is, ha ezt beosztásuk egyébként nem kívánná meg

(ha ugyanis megkívánja, akkor kötelességük) -- naponta mutassák be a szentmisét. Ez a papok legfőbb feladata, s akkor is megvan a teológiai értéke, ha hívők nem lehetnek rajta jelen, hiszen Krisztus és az egész egyház cselekménye (904. k.; vö. PO 13). A jog azonban határt is szab a misézés gyakoriságának. Az általános elv az, hogy a papnak napjában egynél többször nem szabad miséznie (905. k. 1. §). Kivételt képeznek ez alól a szabály alól:

1649 1) Azok az esetek, amikor maga a jog teszi lehetővé ugyanazon a napon a többszöri misézést: Karácsonykor és halottak napján (XV. Benedek, Const. ap., Incrumentum, 1915. VIII. 10: AAS 7, 1915, 401)[30] régtől fogva szabad a papoknak háromszor misézniük. Karácsonykor mindháromra vehető fel miseadomány (vö. PCI, Resp., 1947. V. 29: AAS 39, 1947, 373), halottak napján csupán egyikükre (PCI, Resp., 1923. XII. 13: AAS 16, 1924, 116). A karácsonyi trinálás lehetőségét a Missale Romanum általános rendelkezéseinek 158. pontja is említi (magyarul: A miseliturgia teljes megújítása, Bp. 1972, 56), s más alkalmakat is megjelöl, amikor a bínálás magánál a jognál fogva megengedett, így: aki nagycsütörtökön a krizmaszentelési misét végezte vagy abban koncelebrált, az esti szentmisét is végezheti, illetve azon is koncelebrálhat; aki húsvét éjjelén misézett, illetve koncelebrált, az húsvét napján is megteheti ezt minden külön felhatalmazás nélkül; aki zsinaton, lelkipásztori látogatáson vagy papi összejövetelen (pl. konferencia, zárandoklat alkalmával) saját püspökével vagy annak megbízottjával koncelebrál, misézhet újra a hívek számára is. Ugyanez áll az ordináriusukkal, annak megbízottjával koncelebráló szerzetesekre is. Akik a hívek számára kell, hogy misézzenek, káptalanjuk vagy szerzetesi közösségük miséjén is koncelebrálhatnak (uo., vö. SC Cult, Decl., 1972. VIII. 7: AAS 64, 1972, 561--563).

1650 2) Azok az esetek, amikor a helyi ordinárius ad engedélyt a többszöri miszésre. Ilyen engedélyt az ordináriusnak csak paphiány esetén szabad adnia, s nem is napjában akárhányszori miszésre. Naponta kétszeri misézést bármely megfelelő okból (pl. temetési mise mondása[31]) engedélyezhet, háromszorit csak vasárnapra és kötelező ünnepekre, és csupán akkor, ha ezt a lelkipásztori szükség megkívánja, vagyis pl. ha a hívők másként nem tudnának eleget tenni vasárnapi kötelezettségüknek (905. k. 2. §)[32].

1651 Háromnál többszöri misézést a helyi ordinárius nem engedélyezhet. A CIC szövegtervezetének vitája során azért ragaszkodtak a kétszeri és a háromszori miszés említéséhez, hogy világos legyen: ennél messzebb menő felhatalmazásért a Szentszékhez kell fordulni (Comm 15, 1983, 192). Mégis több szerző úgy véli, hogy a megyéspüspök -- ha ennél többszöri miszésre általános engedélyt nem adhat is -- részleges esetre felmentést adhat az egynél többszöri miszésnek a 905. k. 1. §-ában foglalt tilalma alól (vö. 87. k. 1. §). Akik a felmentés lehetőségét vallják, természetesen úgy értékelik a 905. k. 2. §-át, hogy az a hétköznapi kettőnél, vásár- és ünnepnap háromnál többszöri miszésre jogosító felmentés megadásának jogát nem tartja fenn (az

engedélyezés lehetőségeinek korlátozásával) az Apostoli Szentszéknek[33].

1652 Tekintettel a törvény lelkipásztori indokaira, nem látszik a törvényhozó szándéka szerint valónak az a törekvés, hogy mindenáron bővítsük a napi többszöri, kivált a háromnál többszöri misézés lehetőségét. Az eucharisztikus ünneplés elszürkülése, nem megfelelő előkészítése, a hívekkel való személyes találkozás, sőt a vasárnapi gyóntatás szinte lehetetlenné válása, a lelki élet számára értékes többi liturgikus ünneplési formák kiszorulása[34] s magának a papnak a káros túlterhelése lehet a szerfölkött gyakori misézés következménye[35]. Mivel a paphiány miatt egyetlen papra egyre több plébánia ellátásának gondja hárul, nyilvánvaló, hogy az illetőre bízott plébániák számának növekedtével hamarosan a fizikai lehetőségek határaiba ütközne az az igyekezet, hogy minden közösség számára minden vasárnap szentmisét mutasson be. E kérdés megoldásának útja -- amíg a paphiány fennáll -- nem a misék számának szaporítása, hanem a pap nélküli vasárnapi istentiszteletek szabályos megszervezése. Ahol a pap nem misézhet, mivel háromnál több misét vasárnap sem mondhat, a hívek az ilyen pap nélküli istentiszteleten való részvétellel is eleget tehetnek a vasárnap megszentelése kötelezettségének (vö. 1248. k. 2. §).

1653 Az előesti mise a binálás, illetve trinálás szempontjából nem az ünnep napján, hanem az előző napon mondott misének számít. Aki tehát szombat reggel hétköznapi, szombat este vasárnapi misét mond, majd vasárnap még háromszor misézik, az szabályosan jár el, feltéve hogy hétköznapra binálási, vasárnapra trinálási engedélye van. A Rítuskongregációnak a liturgikus évről és naptárról kiadott általános szabályai szerint „A liturgikus nap éjféltől éjfélig tart. A vasárnapok és a főünnepek megülvése azonban már az előző nap estéjén megkezdődik" (SC Rit, Normae part., 1969. III. 21, nr. 3: Leges IV, 5497; magyarul: A miseliturgia teljes megújítása, Bp. 1972, 103). Ezt pedig az egyházmegyei hatóságok gyakorlatának megfelelően a szerzők a fenti értelemben magyarázzák, vagyis a 905. kánonban szereplő napot éjféltől éjfélig számítják[36].

1654 Hívők jelenléte nélkül a papnak az eucharisztikus áldozatot csak megfelelő és ésszerű okból szabad bemutatnia (906. k.). A CIC ebben a tekintetben nem tesz különbséget a ministránsok és a többi hívő között. Itt tehát olyan miséről van szó, ahol a papon kívül sem ministráns, sem más hívő nincs jelen. Ilyenkor a miszésre megfelelő és ésszerű ok, ha a pap eleget kíván tenni a 904. k. mindennapi miszésre felszólító ajánlásának[37].

1655 A Missale Romanum általános rendelkezéseinek 211. pontja a ministráns nélküli miszésést csak súlyos szükség esetén engedte meg (A miseliturgia teljes megújítása, Bp. 1972, 64). Ma ez a szabály már nincs érvényben, mivel a 906. k. enyhébb előírása váltotta fel (SC SacrCult, Variationes, 1983. IX. 12: Notitiae 20, 1983, 542).

1656 A felkészülés és a hálaadás a szentmise előtt, illetve azt követően a papnak jogilag is kötelessége (909. k.). A felkészüléshez tartozik a lelkiismeretvizsgálat is, hiszen annak, aki tudatában van súlyos bűnének, előzetes gyónás nélkül nem szabad szentmisét bemutatnia, kivéve, ha erre súlyos oka van (pl. egybegyűlt hívő közösség), s hiányzik a gyónási alkalom. Ilyenkor köteles felindítani a tökéletes bánatot, mely magában foglalja a mielőbbi gyónás szándékát is (916. k.). A mise „utáni” hálaadás történhet az áldozást követő szent csendben is[38].

c. A szentmise rítusai és szertartásai

1657 Az eucharisztia anyaga a tiszta búzakenyér, melynek frissen készültnek -- s ha latin rítusú pap misézik, kovásztalannak (926. k.) - kell lennie, valamint a szőlő terméséből készült, természetes és nem romlott bor, melyhez kevés vizet kell keverni (924. k.). A kenyérnek mint étlemnek felismerhetők és olyannak kell lennie, hogy a pap több részre törhesse (Missale Romanum, Institutio generalis, nr. 281--285; magyarul: A miseliturgia teljes megújítása, Bp. 1972, 81).

1658 Az eucharisztia anyagával kapcsolatos egyéb részletekről lásd pl. SC Cult, Instr., Liturgicae instaurationes, 1970. IX. 5, nr. 5: AAS 62 (1970) 698--699; (magyarul: A miseliturgia teljes megújítása, Bp. 1972, 141--142); SC Rit, Instr., Eucharisticum mysterium, 1967. V. 25, nr. 48: AAS 59 (1967) 566; SC SacCult, Instr., Inaestimabile donum, 1980. IV. 3, nr. 8: AAS 72 (1980) 335--336; (magyarul: Instrukció az Oltáriszentség tiszteletével kapcsolatos néhány kötelező irányelvről, EK Esztergom, 1980, melléklet, 4). Az eucharisztia érvényességéhez és megengedtségéhez szükséges anyagról a Rítuskongregáció és más szentszéki hatóságok válaszai alapján kiterjedt kazuisztika alakult ki[39].

1659 Az Apostoli Szentszék külön engedélye -- az újabb jog szerint (SC SacCult, Rescr. pert., 1978. X. 13: Leges V, 7479) -- lehetővé teheti, hogy egy pap, aki egészségi okból egyáltalán nem fogyaszthat alkoholt, szőlőmusttal megengedetten misézzon. Az ilyen engedély megadására az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció az illetékes (vö. SC Fid, Resp. part., 1981. IX. 22: Leges VI, 8247--8248). A szentmise anyagával kapcsolatos külön engedélyek megadása csak akkor van a Hittani Kongregációnak fenntartva, ha az ügy olyan kérdést érint, ami hittani szempontból is tisztázásra szorul (pl. ha valaki nem musttal, hanem mesterségesen tartósított szőlőlével kívánna misézni; uo.).

1660 Egymás nélkül vagy misén kívül még végső szükségben is tilos átváltoztatni a kenyeret vagy a bort (927. k.). A misén belül, de az átváltoztatás liturgikus mozzanatán kívül történő konszekrációról a régi jogban bőséges kazuisztika fejlődött ki[40]. A hatályos Missale Romanum bevezető rendelkezései külön csak arról az esetről rendelkeznek, mikor a pap csak konszekráció után vagy áldozás közben

veszi észre, hogy bor helyett vizet öntött a kehelybe. Ilyenkor a vizet ki kell öntenie, bort és vizet kell a kehelybe töltenie, s azt konsekkrálni. De nem kell a kenyeret is újból konsekkrálnia (286; magyarul: A miseliturgia teljes megújítása, Bp. 1972, 82).

1661 A misézés nyelvének a latinnak vagy más olyan nyelvnek kell lennie, amelyen törvényesen jóváhagyott liturgikus szöveg áll rendelkezésre (928. k.). A jóváhagyott liturgikus szövegektől való eltérés (vö. 846. k.; SC 22 c) általában sem megengedett, de az egyház által jóváhagyott eucharisztikus imákat (misekánonokat) „megváltoztatni, vagy más, magánszemélyektől származót bevezetni” „igen súlyos visszaélésnek minősül” (SC SacCult, Instr., Inaestimabile donum, 1980. IV. 3, nr. 5: AAS 72, 1980, 335; magyarul: Instrukció az Oltáriszentség tiszteletével kapcsolatos néhány kötelező irányelvről, EK Esztergom, 1980, melléklet, 4).

1662 A latin mise mondását a hívő nép jelenlétében a Szentszék különösen ott látja indokoltnak, ahol különböző nyelvű hívek jönnek össze. Ilyen helyeken rendszeres latin mise biztosítását a jog a helyi ordinárius megítélésére bízta (SC Cult, Notificatio, 1971. VI. 14, nr. 4a: AAS 63, 1971, 714). A jóváhagyott és hatályban levő liturgikus könyvek használatával kapcsolatban az Istentiszteleti Kongregáció 1984. X. 3-i levelében (AAS 76, 1984, 1088-1089) kivételt engedélyezett: a megyéspüspököket felhatalmazta, hogy meghatározott papoknak és hívőcsoportoknak kérésükre megengedjék az ún. trienti rítusú latin mise végzését a Missale Romanum 1962-es kiadása szerint.

1663 A papok és a diakónusok viselete az eucharisztia ünneplésekor meg kell, hogy feleljen a rubrikák, vagyis a liturgikus könyvekben az imádságok mondásának és a szertartások végzésének módját meghatározó, általában pirossal nyomtatott szabályok[41] előírásainak (929. k.).

1664 A misében használt liturgikus öltözékekről intézkedik a Római Misekönyv általános rendelkezéseinek 297--310. pontja (A miseliturgia teljes megújítása, Bp. 1972, 83--85), valamint SC Cult, Instr., Liturgicae instaurationes, 1970. IX. 5, nr. 8: AAS 62 (1970) 701; (magyarul: uo. 144); SC Cult, Decr. part., 1972. XII. 23, prologus: Leges IV, 6353 (papok ne öltözzenek diakónusnak); SC Cult, Decl. part., 1974. VIII. 28: Leges V, 6836--6838 (stólát civil ruhára vagy reverendára véve misézni tilos, alba nélküli, zárt miseruha szükség esetén a püspöki kar kérésére engedélyezhető).

1665 A beteg vagy idős papok, ha nem tudnak állni, ülve is végezhetik a szentmisét. Am a nép jelenlétében csak akkor szabad így misézni, ha a helyi ordinárius engedélyt adott rá (930. k. 1. §). A vak vagy más betegségben szenvedő papoknak bármely (tehát nem csupán az adott napra rendelt) jóváhagyott miseszöveg alkalmazásával szabad végezniük az eucharisztikus áldozatot, s ha a helyzet úgy kívánja, igénybe vehetik a miséhez más pap, diakónus vagy kellően képzett világi segítségét is (930. k. 2. §; vö. SC Rit, Instr., Tres abhinc annos, 1967. V. 4, nr.

18: AAS 59, 1967, 446; eszerint ilyenkor, ha csupán lektor vagy ministráns segédkezik, ez felolvashatja az evangéliumot is).

d. Az eucharisztia ünneplésének ideje és helye

1666 A misézés idejére vonatkozóan az 1917-es CIC 821. k. 1. § még erős megszorításokat tartalmazott: nem volt szabad misét kezdeni korábban, mint hajnal előtt egy órával, sem később, mint délután egy órákor. Időközben az esti mise bevezetésével az erre vonatkozó fegyelem alapvetően megváltozott. A 930. k. leszögezi, hogy az eucharisztia bármely napon és órában ünnepelhető és kiosztható, kivéve amikor ez a liturgikus előírások szerint tilos (főként a szent három napon).

1667 A nagycsütörtöki esti misén (és a krizmaszentelési misén) kívül más nagycsütörtöki mise engedélyezésének lehetőségéről a Szentségi Kongregáció 1970. III. 10-i leirata adott eligazítást (Leges IV, 5757). Eszerint a helyi ordinárius pasztorális okból engedélyezhet még egy esti misét, valódi szükség esetén pedig, de semmiképp sem magán kényelmi szempontok miatt, azt is megengedheti, hogy ezt a másik misét ne este, hanem délelőtt mondják[42].

1668 Az eucharisztikus ünneplés helyének (erre a célra rendelt) szent helynek, vagyis templomnak vagy kápolnának (vö. 1205. k.) kell lennie, hacsak egyes esetekben a szükség mást nem kíván. Ilyenkor a szentmisét illő helyen kell bemutatni (932. k. 1. §). A szent helyen belül a misét felszentelt vagy megáldott oltáron (vö. 1235-1239. k.) kell végezni. Ha törvényesen szent helyen kívül mondják a misét, alkalmazható megfelelő asztal is, de mindig terítővel és korporáléval (932. k. 2. §).

1669 Számos szerző hangsúlyozza, hogy a CIC a korábbi előírásokhoz képest némileg megkönnyítette a szent helyen kívüli misézést, mivel nem írta már elő, hogy külön ordináriusi engedély szükséges hozzá[43]. Azonban az ordináriusnak továbbra is jogában áll döntenie arról, hogy mikor áll fenn olyan szükséghelyzet, amikor az ilyen misézés megengedett. Ilyen értelemben ezután is szem előtt kell tartani az Istentiszteleti Kongregáció 1970. IX. 5-én kiadott Liturgicae instaurationes kezdetű utasításának 9. pontját (AAS 62, 1970, 101; magyarul: A miseliturgia teljes megújítása, Bp. 1972, 144)[44].

1670 Nem katolikus keresztény templomban csakis megfelelő okból, a botrány elkerülésével, a helyi ordinárius kifejezett engedélyével szabad misézni (933. k.).

3. A SZENTÁLDOZÁS

a. Kiszolgáltatója

1671 A szentáldozás rendes kiszolgáltatója a püspök, a pap és a diakónus (910. k. 1. §). Rendkívüli kiszolgáltatója az akolitus, valamint a kellő megbízással rendelkező egyéb világi hívő (910. k. 2.

§, vö. 230. k. 3. §). A rendkívüli kiszolgáltatók csak akkor áldoztathatnak, ha rendes kiszolgáltató nincs jelen, vagy más lelkipásztori szolgálat, illetve fizikai alkalmatlanság (betegség stb.) akadályozza, vagy ha az áldozók sokasága miatt a szertartás módfelett elhúzódna (vö. SC Sacr, Instr., Immensae caritatis, 1973. I. 29, nr. 1: AAS 65, 1973, 265--266). A Pápai Kódexmagyarázó Bizottság külön hangsúlyozza, hogy akkor sem áldoztathat a rendkívüli kiszolgáltató, ha a templomban jelen van olyan semmi módon nem akadályozott rendes kiszolgáltató, aki az eucharisztikus ünneplésben nem vesz részt (Resp., 1987. II. 20: AAS 80, 1988, 1373), pl. a gyóntatószékben ül, de épp nem gyóntat.

1672 Szent útravalóként az eucharisziát a betegeknek elvinni kötelesek és jogosultak a plébánosok, a káplánok, a lelkészek, valamint a klerikusi szerzetes intézmények és az apostoli élet klerikusi társaságai elöljárói. Ez utóbbiak illetékessége azokra a betegekre terjed ki, akik az illető házban tartózkodnak (911. k. 1. §). Bármely más pap vagy a szentáldozás más kiszolgáltatója is köteles szent útravalóval ellátni a beteget: a) szükség esetén, vagy b) az illetékes plébános, lelkész vagy elöljáró legalább vélelmezett engedélye alapján; nekik azonban utólag értesíteniük kell erről ezt a plébánost, lelkészt vagy elöljárót (911. k. 2. §).

1673 Magyarországon a püspöki konferencia a megbízott világi áldoztatók működésével kapcsolatban hangsúlyozza, hogy a híveket „istentiszteleti helyen” vagy betegeknel áldoztathatják. Kiszolgáltathatják a szent útravalót is, de utólag értesíteniük kell az illetékes lelkipásztort (A világi személyek lelkipásztori tevékenységének szabályzata, Bp. 1986, 5, 3. § (1) a). A kiszolgáltatás módjához lásd: A világi lelkipásztori kisegítők kézikönyve, Bp. 1995, 81--86.

b. Felvevője

1674 Szentáldozáshoz járulhat minden megkeresztelt ember, akit a jog el nem tilt ettől (912. k.). Katolikus kiszolgáltatónak nem szabad megáldoztatnia a nem katolikus keresztényeket (844. k. 1. §) kivéve a 844. k. 3--4. § szerinti esetekben.

1675 El vannak tiltva az áldozástól a kinyilvánított vagy kiszabott kiközösítéssel vagy egyházi tilalommal sújtottak (vö. 1331--1332. k.), valamint azok, akik nyilvánvaló, súlyos bűnben makacsul kitartanak (915. k.). Így nem járulhatnak szentáldozáshoz az egyház színe előtt nem érvényes, egyébként azonban nyilvánosan házasságnak számító kapcsolatban élők (SC Fid, Litt., 1973. IV. 11: Leges V, 6572--6573). II. János Pál pápa 1981. XI. 22-i Familiaris consortio kezdetű apostoli buzdítása (nr. 84 : AAS 73, 1981, 185--186; magyarul: PM V, 135) is hangsúlyozza, hogy a válás után újra megházasodott hívek nem áldozhatnak. A pápai okmány a hagyományos fegyelem fenntartását ezen a téren azzal indokolja, hogy az ilyen hívők állapota és életkörülményei objektíven ellentmondanak annak a Krisztus és Egyháza közötti

szeretetnek, amelyet az Eucharisztia jelez és megvalósít", továbbá hogy ezeknek a katolikusoknak a szentáldozáshoz bocsátása tévedést és zavart támasztana, mert a hívők azt gondolhatnák, hogy a házasság felbontható[45].

1676 Azok sem járulhatnak szentáldozáshoz, akik szabadkőműves szervezet tagjai, mivel ezeknek a szervezeteknek az elvei összeegyeztethetetlenek az egyház tanításával (SC Fid, Decl., 1983. XI. 26: AAS 76, 1984, 300; vö. SC Fid, Decl., 1981. II. 17: AAS 73, 1981, 240--241).

1677 Aki tudatában van súlyos bűnének, csak szentségi gyónás után áldozhat. Úgy járulni szentáldozáshoz, hogy valaki csupán a tökéletes bánat útján szabadult meg súlyos bűnétől, csak súlyos okból, gyónási alkalom híján szabad (916. k.). A tökéletes bánat magában foglalja a mielőbbi[46] gyónás szándékát is (uo.).

1678 A gyermekek elsôáldozáshoz bocsátása csak akkor megengedett, ha: 1) gondos felkészítésben részesültek; 2) kellô ismerettel rendelkeznek; 3) képességük szerint felfogják Krisztus misztériumát s az Úr testét hitel és áhítattal tudják magukhoz venni; 4) elôzôleg szentségi gyónáshoz járultak (913. k. 1. §, 914. k.). Halálveszélyben forgó gyermekeknek mégis ki szabad szolgáltatni az oltáriszentséget már akkor is, ha Krisztus testét a közönséges eledeltôl meg tudják különböztetni és tisztelettel tudják magukhoz venni (913. k. 2. §).

1679 Azt, hogy az elsô gyónásnak meg kell elôznie az elsôáldozást a Szentszék korábban is hangsúlyozta (SC Sacr. és SC Cler., Decr., Sanctus Pontifex, 1973. V. 24: AAS 65, 1973, 410). A zsinat után ettôl eltérô gyakorlat kipróbálására adtak helyenként ideiglenes engedélyt (vö. SC Cler, Directorium catechisticum generale, 1971. IV. 11, Addendum, nr. 5: AAS 64, 1972, 175--176; magyarul: PM II, 149). Ezek az engedélyek azonban ma már nem érvényesek (SC Sacr, Litt. circ., 1977. III. 21: Leges V, 7316--7317). A felnőtt korban megkeresztelkedô ember a keresztség után -- gyónás nélkül -- rögtön szentáldozáshoz járulhat (vö. A felnôttek keresztelésének egyszerûbb szertartása, in A gyermekkeresztelés szertartása, Bp. 1973, 231--261).

1680 A szülôk és a plébánosok kötelessége gondoskodni arról, hogy az eszköz használatára eljutott (a hetedik életév betöltése után ez már jogvélelem, 97. k. 2. §) gyermekek -- kellô felkészítéssel -- mielőbb elsôáldozók legyenek (914. k., vö. SC Cler, Directorium catechisticum generale, 1971. IV. 11, Addendum, nr. 1: AAS 64, 1972, 173; magyarul: PM II, 145--146).

c. Felvétele

1681 Az eucharisztia vételének gyakoriságára nézve az általános elv az, hogy a szentáldozáshoz a krisztushívô gyakran, sôt akár naponta[47], de napjában csak egyszer járuljon[48]. A szent eucharishtiába való beavatása (elsôáldozása) után minden krisztushívô köteles legalább

évente egyszer áldozni. Ezt a parancsot a húsvéti időben kell teljesíteni, hacsak valaki megfelelő okból -- egy éven belül -- más időben nem tesz neki eleget (920. k.). Egy napon belül másodszor is lehet áldozni, de csak olyan mise keretében, melyen az illető részt vesz (917. k.) Kivételt képez az az eset, amikor valaki -- bár aznap már áldozott -- halálvesztélyben a szent útravalót veszi magához. Ilyenkor a második áldozásra misén kívül is sor kerülhet (921. k. 2. §; vö. 917. k.).

1682 A 917. kánonban az iterum (ismét) szót többen úgy értelmezték, hogy teljes miséken részt véve napjában akárhányszor lehet áldozni. Ezt a kérdést a Szentszék hiteles törvénytárgyarázata döntötte el (PCI, Resp., 1984. VI. 26, nr. I: AAS 76, 1984, 746). Eszerint az „ismét” kifejezés csak kétszeri, nem pedig tetszőleges számú áldozást enged meg.

1683 Nagyon ajánlatos, hogy a hívő szentmise keretében áldozzék. Ám ha megfelelő okból máskor kéri az eucharishtiát, misén kívül is ki kell neki szolgáltatni, a megfelelő liturgikus előírások szerint (918. k.). E liturgikus előírásokat a De sacra communione et de cultu mysterii eucharistici extra missam c. szertartáskönyv (1973. VI. 21; magyarul: Bűnbocsánat és Oltáriszentség. Szertartáskönyv, Bp. 1976, 249) közli.

1684 A krisztushívők szentmisén részt vehetnek és szentáldozáshoz járulhatnak bármely katolikus rítus szerint (923. k., vö. 844. k.).

1685 A szentáldozást a kenyér színe alatt kell kiszolgáltatni, vagy a liturgikus törvények szerint (az erre vonatkozó liturgikus előírások gyűjteményét lásd: Bűnbocsánat és Oltáriszentség. Szertartáskönyv, Bp. 1976, 359--367) két szín alatt. Egyedül a bor színe alatt csak szükség esetén szabad áldoztatni (925. k.). Ilyen szükséghelyzet áll fenn olyan betegek esetében, akiknek feltétlenül tartózkodniuk kell a lisztből készült eledelektől. Az ő számukra a helyi ordinárius engedélyezheti, hogy csupán a bor színe alatt áldozzanak, de nem azt, hogy részükre glutinmentes „kenyeret” konsekráljanak (SC Fid, Resp., 1982. X. 29, nr. II: AAS 74, 1982, 1298).

1686 Az oltáriszentség kézbeadásával történő áldoztatást -- az egyházatyák korára visszamenő hagyományt felelevenítve -- 1969 óta vezették be helyenként. A Szentszék ugyanis -- fenntartva az áldoztatás hagyományos módjának (az oltáriszentségnek az áldozók nyelvére helyezése) általános érvényét -- ettől az időtől fogva egyes püspöki konferenciáknak, kérésükre, felhatalmazást ad a kézbeadással való áldoztatásra. Ezt a felhatalmazást az alábbi okmányok szabályozzák: SC Cult, Instr., Memoriale Domini, 1969. V. 29 (AAS 61, 1969, 541--545); SC Cult, Instr., Immensae caritatis, 1973. I. 29 (AAS 65, 1973, 264--271); De sacra communione et de cultu mysterii eucharistici extra missam c. szertartáskönyv (1973. VI. 21, nr. 21: Leges V, 6615; magyarul: Bűnbocsánat és Oltáriszentség. Szertartáskönyv, Bp. 1976, 231); SC Cult, Notificatio part., 1985. IV. 3 (Leges VI, 9122--9123).

Ez utóbbi dokumentum különösen hangsúlyozza, hogy: 1) az áldozó gesztusának ki kell fejeznie az eucharishtiában reálisan jelenlévő Krisztus iránti tiszteletet; 2) a „Krisztus teste” formulára az áldozónak válaszul „Amen”-t kell mondania hite megvallásaként; 3) a hívőnek a szentséget az oltár felé fordulva azonnal magához kell vennie, nem viheti a helyére; 4) a hívő nem veheti ki maga az eucharishtiát a kehelyből vagy valamiféle edényből, hanem kinyújtott kezébe kell kapnia azt az áldoztatótól, mert az eucharishtiát az egyháztól kapjuk; 5) különösen fel kell hívni a figyelmet a kéz tisztaságára; 6) a rítusra előkészítő katekézis során hangsúlyozni kell az imádás érzületét s az éberség fontosságát, nehogy az oltáriszentség darabjai elkallódjanak; 7) a kézből áldozás sohasem kötelező, mindenkinek joga van a hagyományos módon áldozni. Az Istentiszteleti Kongregáció Prot. N. 378/86 számú felhatalmazása alapján Magyarországon a püspöki konferencia 1986. VI. 25--26-i ülésén engedélyezte a kézből áldozást (EK Esztergom 1986, 46-47; Új Ember 42, 1986, augusztus 31, 1). Az áldoztatásnak ez a formája is megkívánja, hogy az áldoztató az áldozónak nyújtsa a szentostyát és esetleg a szent vért tartalmazó kehelyt. Az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció 1998. VI. 30-i válasza (Notitiae 34, 1998, 272--273) szerint szabálytalan -- még szerzetes közösségekben is --, ha a pap a szentostyát és a szent vért az oltárra teszi, s az áldozók maguk veszik kézbe az ostyát, bemártják a kehelybe, s így veszik magukhoz. Természetesen a koncelebráns papok áldozhatnak így, de nem a résztvevő világiak.

1687 A szentségi bűjt a mai fegyelem szerint az jelenti, hogy annak, aki ez eucharishtiát magához fogja venni, a szentáldozást megelőző legalább egy órában tartózkodnia kell minden ételtől és italtól. Ez alól kivétel az orvosság és a víz (919. k. 1. §). A „legalább” szó használata a 919. kánonban ajánlásként fogható fel, hogy aki teheti, az oltáriszentség iránti személyes tiszteletből több, mint egyórás bűjttel készüljön az eucharisztia vételére.

1688 Az ugyanazon a napon kétszer vagy háromszor misézô papok a második vagy a harmadik mise előtt valamit (akár ételt, akár italt) magukhoz vehetnek akkor is, ha nincs közben egy óra (az áldozásig) [919. k. 2. §]. A MP Pastoralis munus (1963. XI. 30, nr. I, 3: AAS 56, 1964, 6) még a püspököket hatalmazta fel arra, hogy megengedjék a bínáló vagy trináló papoknak, hogy a misék közt ilyenkor valamit „ital módjára” magukhoz vegyenek. A mai fegyelem már nem kívánja a külön főpásztori engedélyt, s a lehetőséget kiterjeszti az ételre is.

1689 Az idősek, a betegek és az ôket gondozók megáldozhatnak akkor is, ha előzőleg egy órán belül már valamit magukhoz vettek (919. k. 3. §). Egyesek szerint ebből a szempontból időseken azokat kell érteni, akiket a bűjti előírás a 1252. k. szerint már nem kötelez, vagyis azokat, akik 60. életévüket megkezdték[49]. Mégis indokoltabb a szabályt az eddigi liturgikus jognak megfelelően csak azokra vonatkoztatni, akiket otthon gondoznak, vagy akik szociális otthonban élnek[50]. Vö. SC Sacr, Instr., Immensae caritatis, 1973. I. 29, nr. 3 (AAS 65, 1973, 269;

magyarul: Bűnbocsánat és Oltáriszentség. Szerartáskönyv, Bp. 1976, 373). Ezt az utasítást a CIC annyiban módosítja, hogy nem kíván az itt említett személyektől negyedórás szentségi böjtöt sem[51].

1690 Halálveszélyben -- bármilyen okból fakadjon is az (tehát nemcsak betegség esetén) -- a krisztushívőknek részesülniük kell a szent útravalóban (921. k. 1. §). Szent útravalónak (viaticum) nevezzük az oltáriszentséget, amikor életveszélyben levő hívő, a keresztségi hitvallás megújítása után veszi magához (Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae, 1972. XI. 30, nr. 28; magyarul: A betegek kenete és a lelkipásztori betegellátás szerartása, Bp. 1974, 18)[52]. Ha aznap már áldoztak is, nagyon tanácsos, hogy akik életveszélybe kerültek, ismét áldozzanak, még akkor is ha erre -- eltérően a 917. k. elvétől -- szentmisén kívül kerül sor (921. k. 2. §). Amíg a halálveszély tart, ajánlatos őket több alkalommal is, de nem napjában többször, megáldoztatni (921. k. 3. §). Ilyenkor a hitvallást csak az első alkalommal kell megújítani[53].

1691 A szent útravaló felvétele, noha a CIC -- ellentétben az 1917-es CIC 864. k. 1. §-ával -- már nem említi ezt külön, a krisztushívőknek kötelessége[54]. Mivel a Szentségi és Istentiszteleti Kongregáció hivatalos jegyzékében, mely a liturgikus könyvekben beállt változásokat tartalmazza (Variationes, 1983. IX. 12: Notitiae 19, 1983, 540--555), nem történik említés ide vonatkozó módosításról, ma is érvényes az az előírás, mely szerint „minden megkeresztelt ember köteles a szent útravalót magához venni, ha áldozni képes. A lelkipásztorok kötelessége örködni, hogy e szentség vétele ne szenvedjen halasztást, hanem a hívek még teljes öntudattal részesüljenek benne" (Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae, 1972. XI. 30, nr. 27; magyarul: A betegek kenete és a lelkipásztori betegellátás szerartása, Bp. 1974, 18).

4. AZ EUCHARISZTIA ÔRZÉSE ÉS TISZTELETE

a. Az oltáriszentség ôrzése

1692 Kötelező az eucharisziát ôrizni a székesegyházakban és a velük azonos megítélés alá esô templomokban, minden plébániatemplomban, valamint a szerzetes intézmények, illetve az apostoli élet társaságai házaihoz tartozó templomban vagy kápolnában (934. k. 1. § 1).

1693 Szabad az oltáriszentséget ôrizni a püspök házi- kápolnájában, továbbá a helyi ordinárius engedélyével más templomokban, kápolnában és házikápolnában is (934. k. 1. § 2).

1694 Tilos az eucharisziát -- a fenti esetek kivételével -- bárkinek is magánál tartania (ôriznie) vagy útra magával vinnie, kivéve sürgető lelkipásztori szükséghelyzetben. Ilyenkor azonban meg kell tartania a megyéspüspök által adott előírásokat (935. k.).

1695 Ahol az oltáriszentséget ôrzik, kell lennie valakinek, aki gondot

visel rá, s ha lehetséges, legalább havonta kétszer szentmisét is kell bemutatni ezeken a helyeken (934. k. 2. §), már azért is, hogy az oltáriszentség a megromlás elkerülése végett rendszeresen megújítható legyen[55]. Ha a szentség őrzésének helye templom (és nem pl. engedély alapján magánkápolna), hacsak súlyos ok nem gátolja, legalább napi néhány órán át nyitva kell állnia a hívők számára, hogy imádkozhassanak az oltáriszentség előtt (937. k.). Szerzetes intézmény házában vagy más vallásos házban csak egy helyen: a házhoz tartozó templomban vagy főkápolnában szabad a szentséget őrizni. Megfelelő okból az ordinárius megengedheti, hogy az eucharisziát ugyanannak a háznak más kápolnájában is őrizték (936. k.).

1696 Az oltáriszentséget -- tartós jelleggel -- tabernákulumban, mégpedig egyetlen templomon vagy kápolnán belül csak egyetlen tabernákulumban kell őrizni (938. k. 1. §). Ennek az elmozdíthatatlan, szilárd és nem átlátszó anyagból készült tabernákulumnak a templom vagy kápolna valamely kiváló, látható, ékes és az imádságra alkalmas helyén kell lennie. Úgy kell zárva tartani, hogy a lehető legjobban elkerüljék a megszenteltetés veszélyét (938. k. 2--3. §). Súlyos okból szabad az oltáriszentséget a tabernákulumtól különböző, annál biztosabb, de illő helyen őrizni, különösen éjjel (938. k. 4. §). A templomra vagy kápolnára gondot viselő személy (pl. plébános) köteles gondoskodni arról, hogy az eucharisziát tartalmazó tabernákulum kulcsát a legnagyobb lelkiismeretességgel őrizték (938. k. 5. §).

1697 A tabernákulumon belül a szentséget cibóriumban vagy más hasonló edényben kell tartani[56]. Az így tárolt szentostyák mennyiségének a hívők szükségleteihez kell igazodnia. A régi partikulák szabályos elfogyasztása után gyakran meg is kell újítani az oltáriszentséget (nehogy megromolják; 939. k.).

1698 Az előtt a tabernákulum előtt, melyben a Legszentebbet őrzik, Krisztus jelenlétének jelzésére és tiszteletére külön lámpának (örökmécses) kell állandóan világítania (940. k.).

b. Az oltáriszentség tisztelete

1699 Szentségkitételt -- akár cibóriummal, akár monstranciával -- mindazokban a templomokban és kápolnáknak lehet végezni, ahol törvényesen őrzik az oltáriszentséget, ám nem olyankor, amikor az illető templomnak vagy kápolnának ugyanabban a termében szentmise folyik (941. k.). A szentségkitétel és a szentségi áldás szertartását a *De sacra communione et de cultu mysterii eucharistici extra missam c.* szertartáskönyv (1973. VI. 21, nr. 79--100; a hazai sajátosságokhoz alkalmazva magyarul: *Bűnbocsánat és Oltáriszentség. Szertartáskönyv*, Bp. 1976, 265--271) tartalmazza.

1700 Szentségimádást, vagyis megfelelő ideig tartó, még ha nem is megszakítás nélküli, ünnepélyes szentségkitételt, melynek célja, hogy a helyi közösség az eucharisztikus misztériumot nagy áhítattal

átelmélkedje és imádja, ajánlatos évente tartani az eucharisztia őrzésére jogosult templomokban és kápolnáknak (942. k.). Egyes egyházmegyék részleges joga ezeknek az évi szentségimádásoknak a megtartását (az egyes templomok számára más és más, de előre meghatározott időben) elő is írja. Mivel az egyetemes jog szerint ilyen szentségimádást csak akkor szabad tartani, ha kellő számú hívő részvétele várható (942. k.), fontos teendő a szentségimádás előzetes megszervezése (pl. alkalmat adva a hívőknek arra, hogy a szentségimádás meghatározott óráira feliratkozzanak).

1701 A szentségkitétel és a szentségi áldás végzője a pap vagy a diakónus. Különös körülmények között a szentségkitételt és betételt végezheti az akolitus, a rendkívüli áldoztató vagy a helyi ordináriustól megbízott más személy is, de ők áldást nem adhatnak, s meg kell tartaniuk a megyéspüspök esetleges további előírásait (943. k.).

1702 Utcai körmenetet az eucharisztia iránti tisztelet nyilvános kifejezésére, különösen Úrnapján, ott kell tartani, ahol ez a megyéspüspök megítélése szerint lehetséges. E körmenetekről részletesebb szabályokat kiadni a megyéspüspök feladata (944. k.). Néhány általános előírást az eucharisztikus körmenetekről a *De sacra communione et de cultu mysterii eucharistici extra missam c.* szertartáskönyv (1973. VI. 21, nr. 101--108; magyarul: Bűnbocsánat és Oltáriszentség. Szertartáskönyv, Bp. 1976, 272) közöl. Az eucharisztikus kongresszusokról ugyanennek a rituálénak a 109--112. pontja intézkedik (uo. 273--274).

5. A MISEADOMÁNY

a. Fogalma

1703 A miseadomány (stips) a misét bemutató papnak a misén kívül adott -- rendszerint pénzbeli -- adomány, mely elfogadóját arra kötelezi, hogy a misét egy bizonyos szándékra ajánlja fel (applicatio) [57]. A miseadományt adó és elfogadó között -- mint többen joggal hangsúlyozzák[58] -- nem visszterhes szerződés jön létre, hiszen így szent dolog anyagi ellenszolgáltatás fejében való végzéséről, azaz simóniáról (vö. pl. 1380. k.) volna szó, de nem is egyszerű ajándékozás, hisz akkor a papot nem kötelezné jogilag az adományozó szándékára való misézés, hanem meghagyással kísért ajándékozás. De itt a meghagyás teljesítését az egyházi hatóság szavatolja. Az adományozó és az elfogadó viszonya egy ezen a viszonyon kívüli, külső jogcímben találja meg igazolását: a misepénz nem a miseszándék felajánlásának ellenértéke, hanem hozzájárulás az egyház szolgálattevőinek és műveinek fenntartásához (946. k.)[59].

1704 Nagyon ajánlatos, hogy a papok akkor is ajánljanak fel szentmisét a krisztushívők -- különösen a szegények -- szándékára, ha semmiféle miseadományt nem kaptak (945. k. 2. §).

1705 A miseadományok körül az üzletelésnek és a kereskedésnek még a látszata is teljességgel kerülendő (947. k.).

b. A mise felajánlásának kötelezettsége

1706 Aki miseadományt fogadott el, köteles a kért szándékra misét felajánlani akkor is, ha a kapott adományok hibáján kívül elvesztek (949. k.).

1707 Annyi misét kell felajánlani, ahány szándékra külön adományt adtak és fogadtak el (948. k.). A Kléruskongregáció 1991. II. 22-i Mos iugiter kezdetű határozatában (AAS 83, 1991, 443--446) az egyes helyeken elterjedt ún. kollektív misékről elrendeli, hogy egy misét több adakozó szándékára is fel lehet ajánlani, amennyiben: 1) a hívő tudatosan hozzájárul, hogy szándékait egy misében kombinálják; 2) ennek a misének idejét és helyét nyilvánosan kihirdetik; 3) ilyen mise egy templomban hetenként legfeljebb két alkalommal lehet; 4) a miséző magának csak az egyházmegyei díjszabás szerinti egyetlen misepénzt tarthatja meg (a fennmaradó misepénzről az ordinárius rendelkezik a 951. k. 1. §.-a szerint). Ha misék felajánlására úgy adnak át egy összeget, hogy nem jelölik meg a kért misék számát, az adományozó tartózkodási helyén érvényes miseadomány mértéke szerinti számú mise végzendő, kivéve ha törvényesen azt kell vélelmezni, hogy más volt az adakozó szándéka (950. k.).

1708 Aki egy nap többször misézik, mindegyik szentmisét felajánlhatja arra a szándékra, amiért adományt adtak, de csak egy miseadományt tarthat meg magának (karácsony napját kivéve); a többi az ordinárius által meghatározott célra kell átadnia. Ez az ordinárius a miséző saját ordináriusa, aki nem feltétlenül a misézés helyének ordináriusa; kivétel az az eset, amikor máshová inkardinált pap (pl. szerzetes) plébános vagy káplán valahol: az ő binált miséinek adományairól a helyi ordinárius rendelkezik (PCI, Resp., 1987. II. 20: AAS 79, 1987, 1132). A napi több miseadomány megtartásának tilalma azonban nem akadályozza annak, hogy a többi misék kapcsán is külső jogcímen (pl. útiköltség, kisegítési díj, az énekléssel vagy a rendkívüli időponttal kapcsolatos juttatás[60]) valamilyen szolgáltatásban részesüljön (951. k. 1. §). Ha azonban egy pap ugyanazon a napon a második miséjét koncelebráció keretében mondja, akkor erre a miseadományt nemcsak, hogy nem tarthatja meg, hanem semmilyen címen el sem fogadhatja (951. k. 2. §; vö. SC Cult, Decl., 1972. VIII. 7, nr. 3b: AAS 64, 1972, 563).

1709 A binált, illetve trinált misék adományának felhasználását illetően csupán az egyik lehetőség az, hogy ezeket az ordináriusnak kell beküldeni. Ezt a papok sok helyütt méltánytalannak érzik, hiszen úgy vélik, hogy többletfáradtságuk miatt még nekik kell fizetniük. Annak azonban, mint láttuk, nincs akadály, hogy fáradtságukért valamilyen ellenszolgáltatásban legyen részük, feltéve hogy ezt a templompénztár helyzete lehetővé teszi. Egyébként az ordinárius nem köteles ezeknek az

összegeknél felhasználásáról úgy rendelkezni, hogy azt mind az egyházmegyei központba kelljen beküldeni. Jogában áll azt egyéb célokra (pl. szegényebb plébániák megsegítésére, a pasztorális szükségből bináló pap külső jogcímen való díjazására stb.) rendelni. Az Augsburgi Egyházmegyében pl. a binált és trinált misék adományait is felosztják a celebráns, a templompénztár, a sekrestyés, a ministráns és a püspöki hivatal között, feltéve hogy a két- vagy háromszori misézésre lelkipásztori okból kerül sor[61].

1710 Az 1917-es CIC 824. k. 2. § a legfeljebb napi egy miseadomány megtartását még olyan formában írta elő, hogy aki „az igazságosság címén” (ex titulo iustitiae) már felajánlott egy misét, aznap már nem vehet fel miseadományt. Ezért a plébánosok a rájuk bízott népért végzendő miséjük felajánlása után nem tarthattak meg maguknak más címen sem misepénzt. A hatályos CIC szándékosan tér el ettől a megfogalmazástól, amikor elhagyva az „igazságosság címén” fordulatot csupán azt hangsúlyozza, hogy a pap napi egy misepénzt „tehet magáévá” (951. k. 1. §). Ha tehát a plébános az 534. k. szerinti kötelességét teljesítve felajánlott egy misét a népért (amelyért természetesen nem kap miseadományt), aznap -- kiváló szerzők szerint[62] -- egy másik miséje misepénzét még megtarthatja magának. Egyébként ennek a lehetőségnek a megnyitása tudatos volt a Codexet átdolgozó pápai bizottság részéről (Comm 15, 1983, 200--201). A plébános fizetése ugyanis, amit hivatali kötelességei teljesítése fejében kap, semmiképp sem számít miseadománynak.

c. A miseadomány mértéke

1711 A miseadomány mértékét a tartományi zsinat, vagy a tartomány püspökeinek gyűlése határozza meg. Ahol ilyen nincsen, az egyházmegyében érvényes szokást kell megtartani. A papoknak tilos a törvényesen megállapítottnál nagyobb miseadományt kérniük, de szabad ilyet elfogadniuk. Az is jogukban áll, hogy a megállapítottnál kisebb miseadományt fogadjanak el (952. k. 1--2 §) -- természetesen olyan misékre, amelyek elvégzését saját maguk vállalják (vö. 945. k. 2. §). A szerzetes intézmények (de ugyanígy a világi intézmények és az apostoli illet társaságai[63]) tagjainak is alkalmazkodniuk kell az adott területen érvényes miseadomány mértékéhez (952. k. 3. §).

d. A miseadományok elfogadása és átadása

1712 Személyes végzésre ki-ki csak annyi miseadományt fogadhat el, ahány szentmisét egy éven belül (törvényesen) fel tud ajánlani (953. k.). Binálandó misére vehetne ugyan fel adományt, de azt a fentiek szerint amúgy sem tarthatná meg magának[64]. Az elvégzés határidejét attól a naptól kell számítani, amikor a pap a felajánlást elvállalta, hacsak az ellenkezője nem bizonyos (955. k. 2. §).

1713 Ha valamely templomban vagy kápolnában több mise bemutatását kérik, mint amennyit ott el lehet végezni, ezeket máshol is fel szabad

ajánlani, hacsak az adományozó kifejezetten nem nyilvánította ki ezzel ellentétes szándékát (954. k.).

1714 Miseadományokat a velük járó felajánlási kötelezettséggel együtt másnak is át szabad adni, de csak: 1) olyan papnak, akit az átadó megfelelőnek tart és biztos abban, hogy az illető teljesen kifogástalan; 2) a teljes adomány átadásával. Csak akkor nem kell átadni a teljes kapott összeget, ha biztos, hogy az egyházmegyében érvényes díjszabáson felüli részt az átadó (azaz az eredeti vállaló) személyére való tekintettel adták. Az átadott misék felajánlásáról való gondoskodás kötelezettsége mindaddig az átadót terheli, amíg az átvállalásról és az adomány átvételéről igazolást nem kap (955. k. 1. §).

1715 Kötelező átadni az ordináriusnak (az általa meghatározandó módon) azokat az adományokat és misekötelezettségeket, amelyeknek egy éven belül nem tettek eleget. Az átadásra kötelesek mindazok, akik kegyes célú adományokat kezelnek, vagy bármi módon misék elvégzéséről gondoskodni kötelesek, akár klerikusok, akár világiak legyenek is (956. k.).

c. A miseadományok bejegyzése

1716 Minden papnak fel kell jegyeznie azokat a miséket, amelyeket elvállalt és amelyeket elvégzett (955. k. 4. §). Ha másoknak ad át misét, be kell jegyeznie a kapott és adott miséket az átadással együtt, a miseadomány feltüntetésével (955. k. 3. §).

1717 A plébániák, templomok és olyan vallásos helyek vezetői, ahol miseadományokat szoktak kapni, kötelesek külön könyvet vezetni, amelybe be kell jegyezni az elvégzendő misék számát, szándékát, a kapott miseadományt és az elvégzést (958. k. 1. §). Ezeket a könyveket az ordinárius köteles személyesen vagy más útján évente átvizsgálni (958. k. 2. §), hiszen ő felügyel a misekötelezettségek teljesítésére. Ez a felügyelő ordinárius a világi klérus templomaiban a helyi ordinárius, a szerzetes intézmények vagy az apostoli élet társaságai templomaiban pedig a saját előljáró (957. k.).

1718 A szerzetesre bízott plébánián a felügyeleti jogot a helyi ordinárius gyakorolja (vö. 520. k.)[65].

1719 A felügyeleti kötelesség kiterjed az ezeken a helyeken teljesítendő harminc miséből álló ún. gregorián misesorozatok megszakítás nélküli elvégzésére is. A gregorián sorozatot váratlan akadály (pl. betegség vagy más ésszerű ok, így temetési- vagy nászmise) miatt meg lehet szakítani, de a lehető leghamarabb folytatni kell (vö. SC Conc, Decl., 1967. II. 24: AAS 59, 1967, 229--230).

1720 Az alapítványi misékről az egyházi vagyonyjogban található külön rendelkezés (1307. k.), ugyanitt intézkedik a törvényhozó a

misekötelezettségek leszállításának lehetőségeiről is (1308--1309. k.).

=====

=====

68. §. A BŰNBÁNAT SZENTSÉGE

1. FOGALMA

1721 A bűnbánat szentségéről a Codex egyenes formában nem ad meghatározást, de a II. Vatikáni Zsinat tanítása nyomán (LG 11) hangsúlyozza, hogy ebben a szentségben azok a hívők, akik bűneiket törvényes gyóntatónak megvallják, megbánják, és meg akarnak javulni, a gyóntató által adott feloldozás révén elnyerik Istentől a keresztség után elkövetett bűneik bocsánatát, és egyben kiengesztelődnek az egyházzal is (959. k.). Az Istennel és az egyházzal való kiengesztelődés kettősségének hangsúlyozása a zsinati tanítás következménye a mai egyházjogban.

1722 Noha a teológiai bevezető kánonban a CIC nem említi ezt, másutt jelzi (978. k. 1. §), hogy a feloldozás bírói jellegű cselekedet, sőt a szentség egész kiszolgáltatásának valamiképpen bírói jellege van (Comm 10, 1978, 50; vö. Conc. Trid., Sess. XIV, De poenit. c. 2. 5, can. 9: DS 1671, 1679, 1609). Ennek a bírói mivoltnak a Trentói Zsinat tanításának összefüggésében az volt az elsődleges jelentése, hogy a feloldozó pap nem csupán közli, meghirdeti az Isten irgalmát, hanem szentségileg eszközli a bűnbocsánatot[66].

2. KISZOLGÁLTATÁSA

a. A kiszolgáltatás rendes módja

1723 A bűnbánat szentsége kiszolgáltatásának (s egyben annak, hogy a súlyos bűnről tudó hívő Istennel és az egyházzal kiengesztelődjék[67]) egyetlen rendes módja az egyéni és teljes bűnmegvallás és feloldozás[68]. Az ilyen gyónás kötelezettsége alól csak fizikai vagy erkölcsi lehetetlenség ment fel; ebben az esetben a kiengesztelődést más módokon is el lehet nyerni (960. k.). A bűnbánat szentsége kiszolgáltatásának rendes módjáról szóló katolikus tanítást és egyházfegyelmet különös világossággal foglalja össze II. János Pál pápa 2002. IV. 7-én kiadott, Misericordia Dei kezdetű motu propriója (magyarul: II. János Pál pápa Misericordia Dei kezdetű motu propriója a bűnbocsánat szentsége kiszolgáltatásának néhány kérdéséről, Bp. 2002).

b. A kiszolgáltatás rendkívüli módja

1724 A bűnbánat szentsége kiszolgáltatásának rendkívüli módja az általános feloldozás. Több bűnbánót egyszerre, előzetes egyéni bűnmegvallás nélkül, általánosan feloldozni nem lehet, kivéve a jogban megjelölt sajátos esetekben. Ezek az esetek: 1) ha halálveszély áll fenn, és a papoknak nincs elég idejük arra, hogy az egyes bűnbánók

vallomását meghallgassák; 2) ha súlyos szükség áll fenn, vagyis amikor -- tekintettel a gyónók számára -- nincs elég gyóntató mindenki gyónásának kellő időn belüli megfelelő meghallgatására, és a gyónók emiatt hibájukon kívül sokáig nélkülözni volnának kénytelenek a szentségi kegyelmet vagy a szentáldozást. Semmiképpen sem elegendő az általános feloldozáshoz az a szükség, mely a gyónók nagy száma miatt nagy ünnepeken vagy zárándoklatokon szokott előfordulni (961. k. 1. § 1-2). II. János Pál pápa hivatalos állásfoglalása szerint nem beszélhetünk arról, hogy a bűnbánók „sokáig” nélkülözni kényszerülnének a szentséget, ha egy hónapnál rövidebb időszakról lenne csupán szó (MP, Misericordia Dei, 2002. IV. 7, 4 d; (magyarul: II. János Pál pápa Misericordia Dei kezdetű motu proprioja a bűnbocsánat szentsége kiszolgáltatásának néhány kérdéséről, Bp. 2002, 11).

1725 Az általános feloldozás engedélyezése századunkban háborús helyzetből fakadó életveszéllyel társult sürgős szükséghelyzetekkel volt kapcsolatban (Paenit, Decl., 1915. II. 6: AAS 7, 1915, 72; SC Consist, Decr., 1939. XII. 8, nr. 14 b: AAS 31, 1939, 712). Ezt a lehetőséget később kiterjesztették az életveszélytől különböző, hasonló súlyos esetekre (Paenit, Instr., 1944. III. 25: AAS 36, 1944, 155--156; vö. SC Fid, Normae, 1972. VI. 16: AAS 64, 1972, 510--514).

1726 Annak megítélése, hogy fennállnak-e a súlyos szükségnek a CIC-ben megkívánt feltételei, nem a feloldozás megadójának, hanem a megyéspüspöknek a hatáskörébe tartozik. Am előtt az ilyen szükség eseteit meghatározná, neki is egyeztetnie kell a szempontjait a püspöki konferencia többi tagjaival (961. k. 2. §). Hazánkban a püspöki konferencia a jelenlegi egyházfegyelemmel teljesen összhangban lévő intézkedést hozott 1975. III. 16-i körlevelében, melynek mellékletében közli, hogy az általános bűnbánattartás szentségi feloldozással egybekötött fajtáját nem vezeti be. Eszerint a 961. k. 1. §-ában említett súlyos szükség a magyar püspökök hivatalos megítélése szerint hazánkban nem fordul elő. Ugyanezt az álláspontot erősíti meg a Magyar Püspöki Konferencia 1994-ben kiadott szabálya is (A Magyar Püspöki Konferencia kiegészítő szabályai az Egyházi Törvénykönyvhöz, 20. cikkely). E rendelkezés értelmében „az általános feloldozáshoz szükséges súlyos szükség nálunk gyakorlatilag sohasem fordul elő, tehát az általános feloldozás csak a 961. k. 1. § 1. szerinti fenyegető halálveszélyben adható meg indokoltan. Ha egész rendkívüli esetben -- a halálveszélyen kívül -- az általános feloldozás mégis >>súlyosan szükségesnek<< bizonyulna, arra egyedül a megyéspüspök előzetes megítélése alapján kerülhet sor.”

1727 Nincs már érvényben tehát az a lehetőség, hogy váratlan esetben, utólagos visszajelzés kötelezettsége mellett, az egyes papok maguk dönthetnének ezeknek a feltételeknek a meglétéről. Ezért az Istentiszteleti Kongregáció 1983. IX. 12-i határozatában (Variationes: Notitiae 20, 1983, 550--551) törölte az 1973. XII. 2-i Ordo Poenitentiae 32. pontjának 2. bekezdését és a 40 c. pontot (Bűnbocsánat és Oltáriszentség. Szertartáskönyv, Bp. 1976, 25. 28), melyek ezt a

lehetőséget tartalmazták.

1728 Az újabb időkben jelentkezett bizonyos téves értelmezésekkel szemben (ezekről lásd SC Fid, Ep. part., 1977. I. 14: Leges V, 7287--7288; SC Fid, Resp. Part., 1978. I. 20: Leges V, 7398) a legfőbb egyházi törvényhozó indokoltan látta az általános feloldozás teljesen rendkívüli jellegének hangsúlyozását. Vö. VI. Pál, All., 1978. IV. 20: AAS 70 (1978) 328--332; II. János Pál, All., 1981. I. 30: AAS 73 (1981) 201-204; Adhort. Ap., Reconciliatio et Poenitentia, 1984. XII. 2, nr. 33: AAS 77 (1985) 270; magyarul: PM XII, 89--90; MP, Misericordia Dei, 2002. IV. 7, 4-5; magyarul: II. János Pál pápa Misericordia Dei kezdetű motu proprioja a bűnbocsánat szentsége kiszolgáltatásának néhány kérdéséről, Bp. 2002, 10--11; stb.

1729 Mindez nem érinti az egyéni gyónásra való előkészületként végzett közös bűnbánati liturgiákat, melyek lelkipásztori szempontból igen hasznosak, de önmagukban nem jelentik a bűnbánat szentségének a kiszolgáltatását[69].

1730 Amikor törvényesen általános feloldozásra kerül sor, a krisztushívő csak akkor részesül érvényesen a feloldozásban, ha: 1) megvan benne „a kellő felkészültség” (bárat!); 2) és ha egyszersmind elhatározza, hogy kellő időben egyenként megvallja azokat a súlyos bűneit, melyeket jelenleg nem tud így meggyónni (962. k. 1. §).

1731 Ezekből a követelményekből következik a lelkipásztoroknak az a kötelezettsége, hogy rájuk a hívők figyelmét -- amennyire lehetséges -- az általános feloldozás megadásakor is (!) felhívják, s ha van elég idő, még halálvesztély esetén is felszólítsák őket a feloldozás előtt, hogy indítsák fel a bűnbánatot (962. k. 2. §).

1732 Akinek általános feloldozással megbocsátották súlyos bűneit, köteles mielőbb egyéni gyónáshoz járulni. Ezt azelőtt kell megtennie, mielőtt még újabb általános feloldozást kapna, hacsak ennek elnyerését jogos ok nem indokolja (963. k.).

c. A gyóntatás helye

1733 A gyónás sajátos helye a templom vagy a kápolna, azon belül is a gyóntatóhely (sedes confessionalis). Gyóntatóhelyen kívül csak megfelelő okból szabad gyóntatni (964. k. 1. és 3. §).

1734 A gyóntatóhellyel kapcsolatos részletkérdések szabályozására a püspöki konferenciák az illetékesek. Azt azonban az általuk kiadott előírásoknak mindig biztosítani kell, hogy mindig legyenek nyitott helyen levő olyan gyóntatóhelyek, amelyek el vannak látva a gyóntató és a gyónó közötti rögzített ráccsal és hogy azokat a hívők, ha kívánják, mindig szabadon használhassák (964. k. 2. §). A Pápai Törvénymagyarázó Tanács 1998. VII. 7-i nyilatkozata szerint (AAS 90, 1998, 711) a gyóntatónak is joga van megfelelő okból és szükség esetét kivéve

ragaszkodnia a rögzített ráccsal rendelkező gyóntatószékhez még akkor is, ha a bűnbánó kéri, hogy máshol gyónhasson.

1735 A gyóntatóhely a szövegösszefüggés alapján nem csupán a hagyományos értelemben vett gyóntatószéket jelenti, hanem a gyóntatásra kijelölt helyeket általában. Ezeken a helyeken mindig kell lenniük ráccsal ellátott (nyitott vagy zárt) gyóntatószékeknek, de kialakíthatók még más lehetőségek is. Hazánkban a püspöki konferencia 1976. IX. 29-i és 1977. III. 16-i körlevelében megengedte a templommal kapcsolatos gyóntatószobában „a gyóntatóval való beszélgetés keretében” végzett gyónást úgy, hogy a feloldozásra fel kell állni vagy le kell térdelni. Egyben hangsúlyozta, hogy „minden gyónónak joga van a hagyományos gyóntatószékhez ragaszkodnia”. A Püspöki Konferencia 1994-ben kiadott kiegészítő szabályában rögzíti, hogy a gyóntatószobának a templommal kapcsolatos helyiségnek kell lennie, üvegezett ajtóval. Ezeket a gyóntatóhelyeket nem szabad ettől a szentségtől idegen célokra használni. „A gyóntatószéktől különböző gyóntatóhelyeket csak azokban az esetekben használják, mikor a hívők kifejezetten kéri” (A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia kiegészítő szabályai az Egyházi Törvénykönyvhöz, Bp. 1994, 8. cikkely).

3. KISZOLGÁLTATÓJA

a. Az érvényes kiszolgáltató

1736 A bűnbánat szentségének kiszolgáltatója kizárólag a felszentelt pap (áldozópap, püspök -- 965. k.; vö. pl. Conc. Trid., Sess. VI, de iustificatione c. 14; sess. XIV, de poenitentia c. 5. 6. 7; sess. XXIII, de ordine c. 1: DS 1543, 1679, 1684, 1686, 1764). A bűnök érvényes feloldozásához a rendi hatalmon kívül a kiszolgáltónak felhatalmazással (facultas) kell rendelkeznie azoknak a hívőknek a vonatkozásában, akiknek a feloldozást adja (966. k. 1. §).

1737 Az 1917-es CIC 872. kánonja a feloldozás érvényességéhez szükséges feltételként említette, hogy a gyóntónak a papszentelésben kapott rendi hatalmon kívül joghatósággal (iurisdictio) kell rendelkeznie. Noha a hatályos Codex e vonatkozásban már nem joghatóságról, hanem felhatalmazásról beszél, mivel a 129--130. k.-ban új módon leírt^[70] egyházkormányzati hatalmat, mely főként a külső fórumot illeti, megkülönbözteti a lelkiismeretre vonatkozó hatalomtól, s a feloldozást nem tekinti az egyházkormányzati hatalom gyakorlásának (Comm 10, 1978, 56), hűséges marad a Trentói Zsinat ide vonatkozó kijelentéséhez (Sess. XIV, de poenitentia c. 7: DS 1686: „iurisdictionem”). A pusztá felszentelés ugyanis ezután sem elégséges az érvényes gyóntatáshoz, hanem szükséges a jognál fogva adott vagy az illetékes hatóságtól kapott felhatalmazás^[71] is.

b. A gyóntatási felhatalmazás fajtái és használata

1738 Az érvényes gyóntatáshoz szükséges felhatalmazást a pap

megkaphatja: 1) magánál a jognál fogva; 2) az illetékes hatóság külön intézkedésével (concessio; 966. k. 2. §). Felhatalmazás nélküli pap csak akkor gyóntat érvényesen, ha a hiányzó felhatalmazást köztévedés vagy pozitív kétely esetén maga az egyház pótolja (144. k.).

Magánál a jognál fogva felhatalmazása van a gyóntatásra:

1739 1) Mindenütt a világon a pápának, a bíborosoknak, valamint a püspököknek. A pápa és a bíborosok bárhol megengedetten is élnek felhatalmazásukkal, a püspökök számára a felhatalmazás gyakorlása érvényes de nem megengedett akkor, ha ezt a gyóntatás helyén a megyéspüspök egyedi esetben megtiltja (967. k. 1. §).

1740 2) Halálveszélyben minden pap érvényesen és megengedetten oldoz fel bármely gyónót, mégpedig minden bűn és minden cenzúra alól, még akkor is, ha egyébként nem volna gyóntatási felhatalmazása (pl. akár ki lenne közösítve), sőt még olyan helyzetben is, ha ugyanakkor jelen volna olyan másik pap, akinek egyébként is meglenne a gyóntatási felhatalmazása (976. k.)[72].

1741 3) Hivatalánál fogva van gyóntatási felhatalmazása a maga területén a helyi ordináriusnak, a penitenciárius kanonoknak, a plébánosnak, azoknak, akik a plébánost helyettesítik (968. k. 1. §). Ugyancsak hivataluknál fogva rendelkeznek gyóntatási felhatalmazással a pápai jogú, klerikusi szerzetes intézményeknek, valamint az apostoli élet ugyanilyen társaságainak azok az előjárói, akiknek a szabályzat szerint végrehajtói kormányzati hatalmuk van. Ezeknek az előjáróknak a felhatalmazása azonban nem valamely területre szól, hanem a nekik alárendeltre, valamint azokra az egyéb személyekre, akik éjjel-nappal az intézmény házában tartózkodnak (pl. kollégisták 968. k. 2. §).

1742 Külön engedély alapján van felhatalmazásuk minden hívő meggyóntatására azoknak, akiknek ezt a helyi ordinárius megadta. Szerzetes papok csak akkor élhetnek az ilyen felhatalmazással megengedetten, ha rendelkeznek a saját előjárójuk legalább vélelmezett engedélyével (969. k. 1. §). A szerzetes intézményeknek és az apostoli élet társaságainak olyan előjárói, akik hivataluknál fogva (vö. 968. k. 2. §) rendelkeznek gyóntatási felhatalmazással, maguk is adhatnak ilyen felhatalmazást, mégpedig bármely papnak, de csak azoknak a meggyóntatására, akikre az ő hivatalból meglévő felhatalmazásuk érvényes (969. k. 2. §). A helyi ordináriuson és az itt említett előjárókon kívül mások (pl. plébánosok) gyóntatási felhatalmazást nem adhatnak (vö. 969. k. 1. §: „csakis”).

1743 Akinek akár hivatalánál fogva, akár az inkardinációja vagy a lakóhelye szerinti helyi ordinárius engedélye alapján állandó gyóntatási felhatalmazása van, ezzel a felhatalmazással mindenhol élhet, hacsak a helyi ordinárius egyedi esetben az adott területre nézve meg nem tiltja (967. k. 2. §).

c. A felhatalmazás megadása

1744 Gyóntatási felhatalmazást csak olyan papnak szabad adni, akit vizsgán alkalmasnak találtak, vagy akinek alkalmassága valamilyen más alapon nyilvánvaló (970. k.) Olyan papnak, aki nincs az illető részegyházba inkardinálva, a helyi ordinárius csak akkor adjon tartós felhatalmazást gyóntatásra, ha előbb -- amennyiben lehetséges -- meghallgatta annak saját ordináriusát (971. k.).

1745 Az illetékes hatóság a gyóntatási felhatalmazást adhatja akár meghatározatlan, akár meghatározott időre (972. k.). A tartós, vagyis akár meghatározott, akár meghatározatlan időre, de nem csupán egy alkalomra szóló[73] gyóntatási felhatalmazást -- bár nem az érvénytelenség terhe alatt[74] -- írásban kell megadni (973. k.).

d. A felhatalmazás elvesztése

1746 A gyóntatási felhatalmazás elveszíthető megvonással. Ha a felhatalmazás tartós volt, erre csak súlyos okból kerülhet sor (974. k. 1. §). A felhatalmazást teljesen csak az vonhatja meg, akitől származik. Ha a gyóntatási felhatalmazást ez a lakóhely vagy az inkardináció szerinti helyi ordinárius vonja meg, a pap mindenütt (tehát az adott egyházmegyén kívül is) elveszíti felhatalmazását (974. k. 2. §). Ha más helyi ordinárius vonja meg a felhatalmazást, akkor az érintett csak a megvonó illetékességi területén veszti el azt (uo.).

1747 Ha egy helyi ordinárius a maga területére nézve megvonja a gyóntatási felhatalmazást egy olyan paptól, aki neki nem saját alárendeltje, értesítenie kell erről a pap saját ordináriusát, vagy ha olyan szerzetes papról van szó, akinek az előjárója nem ordinárius, akkor ezt az előjárót (974. k. 3. §; vö. 266. k. 2. §; 134. k. 1. §).

1748 Ha a gyóntatási felhatalmazást a saját nagyobb előjárója vonja meg valakitől (elsősorban a szerzetes papoktól), akkor ez a pap mindenütt elveszíti a felhatalmazást az intézmény tagjainak gyóntatására. Ha azonban a felhatalmazást más illetékes előjáró vonja meg, akkor a pap azt csak az illető hatáskörében lévő alárendeltek vonatkozásában veszti el (974. k. 4. §).

1749 Egyéb okból is elveszíthető a gyóntatási felhatalmazás, nevezetesen a hivattalal járó vagy a lakóhely, illetve az inkardináció szerinti helyi ordinárius engedélyével adott felhatalmazás megszűnik a hivatal elvesztésével, az exkardinációval, vagy a lakóhely elvesztésével is (975. k.).

e. A bűntárs feloldozása

1750 A hatodik parancs elleni bűnben a bűntárs feloldozása -- halálvesztély esetét kivéve -- érvénytelen (977. k.), sőt az Apostoli Szentszéknek fenntartott önmagától beálló kiközösítéssel járó büntetendő cselekmény (1378. k. 1. §). Halálvesztélyben azonban az ilyen

feloldozás nemcsak érvényes, hanem megengedett is (vö. 1335. k.)[75]. A valószínűbbnek látszó vélemény szerint a bűntársnak adott feloldozás halálveszély esetén kívül csak akkor érvénytelen, ha a közös bűn alól adták (vö. 14. k., 18. k.)[76]. Bűntársnak itt az számít, aki formálisan is együttműködött a külső bűnben, vagyis -- az 1329. k. 1. § analógiájára (ott a bűncselekményekről van szó) -- a bűn elkövetésére irányuló közös szándékkal működött együtt[77].

f. A gyóntató feladatai

1751 A bűnbánót feloldozó püspök vagy pap alakját az egyházban ôsidők óta az orvoshoz hasonlítják. Az ószövetségi jó pásztor (vö. pl. Ez 34, 16: „bekötözöm a sérültet, ápolom a beteget”) képéből kiindulva a beteg juhok meggyógyítóját látták a gyenge, a lanyha, az elbukó keresztényt megfeddô, megbüntető, majd visszafogadó püspökben[78]. A középkorban pedig már a vezeklési könyvek (pl. a *Corrector sive Medicus* Burchardi), főként azonban a gyóntatói summák sokasága (már a XII. század végén Alain de Lille *Liber Poenitentialis*a[79]) orvosnak nevezte egyfelől saját magát (a könyvet!), másfelől a gyóntató papot. A IV. Lateráni Zsinat (1215) az évenkénti gyónást kötelezően előíró híres rendelkezésében (c. 21) figyelmezteti a papot, hogy „hozzáértô orvos módjára” járjon el a gyóntatás során (X 5. 38. 12.). A Firenzei Zsinat (Decr. pro Armenis: DS 1311) is hangsúlyozza, hogy „ha a bűn által a lélek betegségébe esünk, a bűnbánat [szentsége] által lelkileg meggyógyulunk”. A Trentói Zsinat szintén utal a gyóntató orvosi szerepére (Sess. XIV, De paenit. c. 8: DS 1690. 1692). A gyóntató egyrészt az alkalmas elégtétel kiszabásával és a lelkivezetéssel, másrészt azonban a feloldozás tényével is gyógyítja a bűnbánót. Tehát az orvosi szerep hangsúlyozása a keresztény tradícióban -- hasonlóan a bírói szerepéhez (lásd fent 1. pont) -- arra is mutat, hogy a pap közreműködése a bűnbocsánatban aktív, nem csupán Isten megadott irgalmát hirdető jellegű.

1752 A gyóntató papnak tudatában kell lennie, hogy a bíró és az orvos feladatát látja el, és Isten azért állította igazságosságának és irgalmának szolgálatába, hogy dicsőségéről és a lelkek üdvösségéről gondoskodjék (978. k. 1. §).

1753 A gyóntatónak -- mivel az egyház hivatalos képviselőjeként, szolgálattevőjeként jár el -- a szentség kiszolgáltatása során hűségesen ragaszkodnia kell a tanítóhivatal tanításához és az illetékes hatóság által kiadott szabályokhoz (978. k. 2. §). Mivel a jog nemcsak a tévedhetetlen vagy az ünnepélyes tanítóhivatalról beszél, az ilyen minőséggel nem rendelkező, de hiteles tanítóhivatali megnyilatkozásokhoz (vö. 752--753. k.) is igazodnia kell a gyóntatónak.

1754 A gyóntatás során a papnak, ha kérdéseket tesz fel, óvatosan és tapintattal kell eljárnia, figyelembe kell vennie a gyónó helyzetét és korát, tartózkodnia kell a bűntárs nevének tudakolásától (979. k.).

1755 Ha a gyóntató a feloldozást kérő gyónó (lelki) felkészültségében (bánat, erős fogadás, stb.) nem kételkedik, a feloldozást nem szabad megtagadnia vagy elhalasztania (980. k., vö. 843. k. 1. §).

1756 A gyóntató a bűnök jellegének és számának megfelelően, a gyónó helyzetének figyelembe vételével üdvösségre segítő és megfelelő elégtételt köteles kiszabni. Ezt a gyónónak személyesen (tehát nem pl. bánatpénzzel megfizetett szerzetes böjtje útján, mint a korai középkorban olykor) kell elvégeznie (981. k.).

1757 Aki azt gyónja, hogy az egyházi hatóságnál a hatodik parancsot elleni bűnre való csábítással hamisan vádolt meg egy ártatlan papot, azt csak akkor szabad feloldozni, ha előbb a hamis feljelentést formálisan visszavonta és kész az esetleges kár jóvátételére (982. k.). Ez a bűn volt a régi törvénykönyvben (1917-es CIC 894. k.) az egyetlen fenntartott bűn, vagyis az egyetlen olyan bűn, amelyet nem az érte beállott kánoni büntetés fenntartott volta miatt, hanem önmagában (ratione sui) nem volt szabad feloldozni. A hatályos egyetemes egyházjogban már nincsenek fenntartott bűnök (vö. Comm 10, 1978, 49)[80]. A feloldozás előfeltételei azonban ma is hasonlóak, mint a régi jogban (1917-es CIC 2363. k.). Egyébként a gyóntatók itt említett rágalmozása büntetendő cselekmény is (1390. k. 1. §).

1758 Nem közvetlenül a gyóntatóknak, hanem mindazoknak, akikre feladatükörük (többnyire hivataluknál) fogva a lelkek gondozását bízták, kötelességük gondoskodni: 1) arról, hogy a rájuk bízott hívők, ha ésszerűen kérik, gyónhassanak; 2) valamint arról, hogy legyenek olyan a hívők körülményeinek megfelelően kitűzött[81] napok és órák, amikor (rendszeresen) alkalom nyílik az egyéni szentgyónásra (986. k. 1. §). Sürgős szükség esetén minden gyóntató, halálvesztélyben pedig minden pap (még a gyóntatási felhatalmazással nem rendelkező, sőt a kiközösített is) köteles a krisztushívőket meggyóntatni (986. k. 2. §).

g. A gyónási titok

1759 Gyónási titokról kétféle értelemben beszélhetünk: 1) A szó szoros értelmében vett gyónási titok, a szentségi pecsét (sigillum sacramentale) a gyóntató papot kötelezi, s azt jelenti, hogy tilos a gyónót szóval vagy bármilyen más módon, bármi okból is, akár csak részben is elárulnia (983. k. 1. §). 2) Tágabb értelemben vett gyónási titok köti a gyónáskor esetleg szereplő tolmácsot, valamint mindazokat az egyéb személyeket, akik a gyónásból a bűnökről bármilyen módon tudomást szereztek (983. k. 2. §). A kétféle titoktartási kötelezettség természetének különbségét mutatja, hogy -- noha mindkettő megsértése büntetendő cselekmény -- az áthágásukért járó büntetés alapvetően különböző (1388. k.).

1760 A gyónási titok megsértésének különböző fajtáit és büntetőjogi megítélésüket az egyházi jogtudomány az 1388. k. 1. § kapcsán szokta kifejteni.

1761 A gyóntató a gyónásból szerzett ismereteit a gyónó kárára még akkor sem használhatja fel, ha ezzel nem árulja el a gyónót. Ezért aki hatóság szerepét tölti be, a külső kormányzatban semmiképp sem használhatja fel gyónásban szerzett értesüléseit, függetlenül attól, hogy mikor szerezte őket (pl. olyan időben, amikor még nem töltött be hatósági funkciót) (984. k.). Ennek az elvnek a védelmére a Codex előírja, hogy a novíciustester és segítője, a szeminárium vagy más nevelőintézet rektora ne gyóntassa az illető házában tartózkodó növendékeit, hacsak a növendékek egyes esetekben önként nem kérik (985. k.). A spirituális és a szeminárium gyóntatója pedig éppen a 984. k. 2. §-a szerinti elv miatt nem folyhat bele a szemináriumi növendékekről szóló fegyelmi döntésekbe (vö. 240. k. 2. §).

4. A GYÓNÓ

1762 Ahhoz, hogy szentgyónáshoz járulhasson, a krisztushívőnek kellően felkészültnek (dispositus) kell lennie: elkövetett bűneit el kell vetnie (bánat), s a javulás szándékával Istenhez kell térnie (987. k.).

1763 A gyónás kötelező anyaga, vagyis az, amit a krisztushívőnek kötelessége meggyónnia, mindaz a súlyos bűn, amit az illető a keresztség után elkövetett és amelytől az egyházban jelenlévő „kulcsok hatalma” révén közvetlen feloldozást még nem nyert, s melyeket egyéni gyónásban még nem vallott meg, feltéve hogy gondos lelkiismeretvizsgálat után tudomása van róluk. Ezeket a bűnöket faj és szám szerint kell meggyónnia (988. k. 1. §; vö. 1917-es CIC 901. k. a forrását képező nagyszámú s hosszú hagyományt tanúsító egyházfegyelmi és dogmatikai emlékekkel együtt[82]). A gyónás alázatosságáról, teljességéről, a bűnök kerülésének őszinte szándékáról és a bocsánat reményéről II. János Pál pápa 1996. III. 22-én kiadott, Volgendo a conclusione kezdetű levelében (AAS 88, 1996, 749--753) tárgyal részletesen.

1764 A gyónás ajánlott anyagát képezik a bocsánatos bűnök is (988. k. 2. §).

1765 A gyónás kötelező gyakoriságáról a 989. k. kimondja, hogy minden krisztushívő, aki elérte értelme használatának korát (vagyis betöltötte 7. életévét), köteles súlyos bűneit legalább évente egyszer híven meggyónni. Ez a kötelezettség tehát a súlyos bűnökre terjed ki; a bocsánatos bűnök meggyónása, mint említettük nem kötelező, de ajánlatos. A kánon fogalmazásából egyértelmű, hogy a legfőbb egyházi törvényhozó az értelmük használatára eljutott gyermekeket képesnek ítéli súlyos bűnök elkövetésére[83]. Egyébként nem csupán évente kötelező a gyónás, hanem a súlyos bűnéről tudó hívő számára mindannyiszor, valahányszor szentmisét akar bemutatni (ha pap) vagy szentáldozáshoz akar járulni (vö. 916. k.). Az évi gyónás időpontja a jogban nincs meghatározva, de mivel a húsvéti szentáldozás kötelessége fennáll (920. k. 2. §), aki súlyos bűnben van, ebben az időben gyónni

köteles. Ha valaki nagyon korán járulna is elsőáldozáshoz, már az első szentáldozás előtt köteles gyónni (914. k.).

1766 Tolmácsot senkinek sem tilos gyónásához használnia a visszaélések és a botrányok elkerülésével (990. k.). A titoktartás a tolmácsot is kötelezi (vö. 983. k. 2. §).

1767 A krisztushívők szabadon választják meg, hogy melyik törvényesen jóváhagyott gyóntatónál végzik gyónásukat. Olyan gyóntató is választható, aki más katolikus rítushoz tartozik (991. k.).

5. A BÚCSÚK

a. A búcsú fogalma

1768 A búcsú az ideigtartó büntetés elengedése Isten előtt azokért a bűnökért, melyek a bűn tekintetében már el vannak törölve. Búcsút a kellően felkészült krisztushívő bizonyos meghatározott feltételekkel nyerhet az egyház közbejöttével. Az egyház ugyanis mint a megváltás szolgálattevője hivatalosan kezeli és alkalmazza a Krisztus és a szentek által adott elégtétel kincstárát (992. k.; vö. VI. Pál, Const. Ap., Indulgentiarum doctrina, 1967. I. 1: AAS 59, 1967, 5--24; magyarul: Bűnbocsánat és oltáriszentség, Bp. 1976, 321--334; SPAenAp, Decr. et Normae 1968. VI. 29: AAS 60, 1968, 413--419; az egyes búcsúk felsorolása az ehhez kapcsolódó Enchiridion indulgentiarum 4. átdolgozott kiadása az Apostoli Penitenciária 1999. VII. 16-án [AAS 92, 2000, 301--302] kihirdetett határozatában történt Iesu, humani generis kezdettel; magyarul: A búcsúk kézikönyve. Szabályok és búcsúengedélyek, Budapest 2000).

b. A búcsúk fajtái

1769 A búcsú lehet részleges vagy teljes aszerint, hogy a bűnökért járó ideigtartó büntetéstől részben szabadít-e meg vagy teljes egészében (993. k.). Annak érdekében, hogy világosabban kitűnjék a búcsúk elnyerésének és a krisztushívők vallásos cselekedeteinek összefüggése, elmaradt mind a búcsúkról szóló tanításból, mind a jogszabályokból az a régi felosztás, amely személyes, dologi és helyi búcsúkat különböztetett meg, noha ma is lehetséges, hogy a búcsú elnyerése összefüggésben van valamilyen hely meglátogatásával vagy valamilyen dolog használatával. A hangsúly azonban a vallásos cselekedeten van[84].

c. Engedélyezők

1770 Búcsút engedélyezhet: 1) a legfőbb egyházi hatóság; 2) azok, akiknek ezt a hatalmát a jog elismeri (ilyen az Apostoli Penitenciária; vö. II. János Pál, Const. Ap., Pastor bonus, 1988. VI. 28, Art. 120: AAS 80, 1988, 890); 3) azok, akiket erre a római pápa felhatalmaz (995. k. 1. §); 4) azok, akiket erre olyan a pápánál alacsonyabb rangú, búcsú

engedélyezésre jogosult szerv hatalmaz fel, melynek ezt az Apostoli Szentszék kifejezetten megengedte. A bűcsűk engedélyezésének hatalmát ugyanis a pápánál alacsonyabb rangú szervek nem adhatják tovább másoknak, hacsak erre az Apostoli Szentszéktől kifejezett engedélyt nem kapnak (995. k. 2. §).

d. Elnyerésük

1771 Bármely hívő nyerhet részleges vagy teljes bűcsút a maga számára, vagy fordíthatja könyörgésként az elhunytak javára (994. k.).

1772 Ahhoz, hogy valaki bűcsű elnyerésére képes legyen, szükséges, hogy: 1) meg legyen keresztelve; 2) ne legyen kiközösítve; 3) legalább az előírt cselekmények végén (hiszen pl. a teljes bűcsű elnyeréséhez szentségi gyónás, áldozás és a pápa szándékára történő ima szükséges a bűcsűval ellátott cselekedeten kívül; vö. SPaenitAp, Normae, 1968. VI. 29, nr. 26: AAS 60, 1968, 418) a kegyelem állapotában legyen (996. k. 1. §). A jubileumi szentév alkalmából az Apostoli Penitenciária 1999. VII. 16-án (AAS 92, 2000, 301--302) Iesu, humani generis kezdetű határozatával az Enchiridion indulgentiarum 4. átdolgozott kiadását hirdette ki; magyarul: A bűcsűk kézikönyve. Szabályok és bűcsűengedélyek, Bp. 2000.

1773 Ahhoz, hogy az arra képes személy a bűcsút el is nyerje, szükséges, hogy: 1) szándékában[85] álljon a bűcsút elnyerni; 2) a megszabott időben és kellő módon elvégezze az előírt cselekményeket, a bűcsút engedélyező intézkedésnek megfelelően (996. k. 2. §). Ilyen bűcsűval járó cselekmények felsorolását találjuk az Enchiridion indulgentiarum-ban, valamint olyan további külön intézkedésekben (pl. kiváltságokban[86]), amelyek bűcsút engedélyeznek. A bűcsűk engedélyezését és alkalmazását illető részletek tekintetében a Codex utal (997. k.) a rajta kívül található külön egyházi törvényekre (ezek felsorolását lásd fent 5. a).

1774 Az Apostoli Penitenciária 1985. XII. 14-i határozata értelmében (AAS 78, 1986, 293--294) a megyéspüspökök által évente háromszor adható pápai áldáshoz kapcsolt teljes bűcsű akkor is elnyerhető -- a gyónás, áldozás és a pápa szándékára való imádság elvégzésével --, ha valaki rádión vagy televízión közvetítve részesedik az áldásban.

=====

=====

69. §. A BETEGEK KENETE

1. FOGALMA

1775 A betegek kenete meghatározását a Codex csak indirekt módon közli. Eszerint ez olyan szentség, „mellyel az egyház a veszélyes betegségben szenvedő hívőket a szenvedő és megdicsőült Úrnak ajánlja, hogy megenyhítse és megmentse őket”, és amelyet úgy szolgáltatnak ki,

„hogy olajjal megkenik őket és elmondják a liturgikus könyvekben előírt szavakat" (998. k.).

2. KISZOLGÁLTATÁSA

a. Az olaj

1776 A betegek kenetéhez használt olajat megáldhatják: 1) a püspökök; 2) azok, akik a jogban a megyéspüspökkel egyenlő elbírálás alá esnek (vö. 381. k. 2. §, 368. k.); 3) szükség esetén bármely pap, de csak magának a szentségnek a kiszolgáltatása során (999. k.).

1777 Az Ordo benedicendi Oleum catechumenorum et infirmorum et conficiendi Chrisma (Typ. Pol. Vat. 1970) előzetes tudnivalóinak 8. pontja és ezzel összefüggésben az Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis cura (1972. XI. 30) 21. pontja (magyarul: A betegek kenete és a lelkipásztori betegellátás szertartása, Bp. 1974, 16) komoly szükség esetén a papoknak külön megkötés nélkül lehetővé tette a betegek olajának megáldását. A 999. k. 2. száma ezt módosítja, amikor a papoknak csak magának a szentség kiszolgáltatásának keretében engedi meg ezt, viszont nem csupán súlyos, hanem bármilyen szükség esetén (vö. SC SacCult, Variationes, 1983. IX. 12: Notitiae 20 1983, 552, 554; vö. C Fid, Instr. De orationibus ad obtinendam a Deo sanationem, 2000. X. 14).

b. Szertartása

1778 A szentség kiszolgáltatása során a kenések végzésének rendje, módja és a közben elmondandó szavak tekintetében a liturgikus könyvek előírásait kell követni. Ennek a szentségnek az érvényes szertartáskönyve az Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis cura (1972. XI. 30); magyarul: A betegek kenete és a lelkipásztori betegellátás szertartása, Bp. 1974, 16.

1779 Szükség esetén azonban elég -- az érvényességhez[87] -- egyetlen megkenés a homlokon, vagy akár a test más részén a teljes formula elmondásával (1000. k. 1. §).

1780 A kiszolgáltatónak a kenéseket saját kezével kell végeznie, hacsak valamilyen eszköz használata súlyos okból nem indokolt (1000. k. 2. §).

c. A kellő időben való kiszolgáltatás

1781 A lelkipásztoroknak és a betegek hozzátartozóinak gondjuk kell hogy legyen arra, hogy a betegek ezt a szentséget kellő időben elnyerjék (1001. k.) A Codex nem említi, hogy a betegek maguk is kötelesek a szentséget idejében kérni. Ez azonban amúgy is magától értetődő: a keresztény ember alapállásából következik, hogy a gyógyulásnak és a megszentelődésnek az Istentől felkínált eszközeit kérni, azokkal élni köteles, hiszen az üdvösségre hivatott.

d. A közös kiszolgáltatás

1782 A betegek kenetének közös kiszolgáltatása -- vagyis egyszerre több betegnek való feladása közösségi liturgikus ünneplés keretében -- a megyéspüspök előírásai szerint végezhető. A közös kiszolgáltatásban résztvevő betegek számára szükséges, hogy megfelelően elő legyenek készítve és (lelkileg -- dispositio) kellően felkészültek legyenek (1002. k.). A közösségi kiszolgáltatás szabályait meghatározó hatóság a fentiek szerint már nem minden helyi ordinárius, hanem csupán a megyéspüspök. Ennyiben a CIC módosította az Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis cura 17. és 83. pontját (magyarul: A betegek kenete és a lelkipásztori betegellátás szertartása, Bp. 1974, 15. 46); vö. SC SacCult, Variationes, 1983. IX. 12: Notitiae 20 (1983) 552--553.

3. KISZOLGÁLTATÓJA

1783 A szentkenet érvényes kiszolgáltatója minden pap, de csakis a felszentelt pap (1003. k. 1. §). Halálveszélyben a büntetés alatt álló pap is nem csupán érvényesen, hanem megengedetten szolgáltatja ki ezt a szentséget (1335. k.). Az utóbbi időkben a betegek szentsége kiszolgáltatásának diakónusra vagy világira bízása teológiai vizsgálódás tárgyát képezte[88]. Jogilag azonban erre nincs lehetőség, s teológiailag is méltán hivatkoznak egyesek arra, hogy a szentségek érvényes kiszolgáltatása témakörében nem alkalmazható a probabilizmus elve, amely szerint a kétes törvény nem kötelez (vö. 14. k.)[89].

1784 Illetékesek, vagyis a betegek kenetének kiszolgáltatására kötelesek és jogosultak a lelkipásztori gondozással megbízott összes papok a lelkipásztori hivatalukra bízott hívők vonatkozásában. Ezeknek a papoknak legalább vélelmezett hozzájárulásával és ésszerű okból bármely más pap is kiszolgáltathatja ezt a szentséget (1003. k. 2. §). Éppen ezért minden pap magával hordhatja a megáldott olajat, hogy szükség esetén a betegek kenetét ki tudja szolgáltatni (1003. k. 3. §).

4. FELVEVŐJE

1785 A betegek kenetének szentségét annak a hívőnek lehet (érvényesen[90]) kiszolgáltatni, aki értelme használatának elérése után betegség vagy öregség miatt veszélybe kerül (1004. k. 1. §; SC 73). Értelme használatára eljutott hívőnek számít az is, aki pillanatnyilag nincs értelme használatának birtokában, de valamikor rendelkezett ezzel a képességgel. A veszély értelemszerűen halálveszélyre utal, bár ezt a kánon -- ellentétben az 1917-es CIC 940. k. 1. §-ával -- nem említi kifejezetten. Az új Codex szavai (in periculo incipit versari) azonban -- noha burkoltan halálveszélyre vonatkoznak -- nem kívánják a veszély közeli és súlyos meglétét (Comm 15, 1983, 213--215). Mindez világossá teszi, hogy ma az egyházfegyelem nem csupán a haldoklók ellátására korlátozza ennek a szentégnek a kiszolgáltatását.

1786 A Jakab-levél szerint (Jak 5,14--15) azért kell a betegeket megkennünk, hogy megkönnyebbüljenek és üdvözljenek általa. Minden igyekezetünkkel azon legyünk tehát, hogy a szentséget felvegyék mindazon hívek, akik betegségük vagy öreg koruk miatt súlyosan gyengélkednek.

1787 Ami a gyengélkedés súlyos voltának megítélését illeti, elég a józan valószínűség. „Nem kell aggályoskodni; az orvos véleményét kikérni azonban jó, ha van rá mód” (Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis cura, nr. 8; magyarul: A betegek kenete és a lekipásztori betegellátás szertartása, Bp. 1974, 14).

1788 „Sebészeti beavatkozás (műtét) előtt a szentkenet feladható, valahányszor veszélyes betegség miatt operálják a beteget.

1789 Öregek is felvehetik a szentkenet szentségét, ha erejük fogytán van; még ha nincs is különösebben veszélyes betegségük” (nr. 10--11; magyarul: uo. 14--15).

1790 Ezt a szentséget meg lehet ismételni, ha a beteg felépülése után újra súlyos betegségbe esik, vagy ha ugyanannak a betegségnek a folyamán a veszély súlyosabbá válik (1004. k. 2. §).

1791 Ha kétség merül fel a kiszolgáltatás érvényességi feltételeit illetően, vagyis abban a tekintetben, hogy a beteg eljutott-e értelme használatára (kisgyermek, gyengeelméjűek), illetve hogy veszélyesen beteg-e, vagy hogy halott-e, a szentséget ki kell szolgáltatni (1005. k.). Ilyenkor tehát a mai egyházjog szerint a szentség kiszolgáltatása nem csupán lehetséges és megengedett, hanem kötelező is. Ennyiben az Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis cura 14--15 száma (magyarul: A betegek kenete és a lekipásztori betegellátás szertartása, Bp. 1974, 15) módosult (SC SacraCult, Variationes, 1983. IX. 12: Notitiae 20, 1983, 551--552; Comm 15, 1983, 216)[91]. Ezekben az esetekben a szentség kiszolgáltatása nem feltételes (ad cautelam), hiszen nem karaktert adó szentségről van szó[92]. A halál beálltáról való kétely az általános gyakorlat szerint úgy értendő, hogy a „hivatalos” halál után még két órán belül feltételesen kiszolgáltatják a szentkenetet. Ez a szokásszerű magyarázat nem látszik ellenkezni a hatályos szertartáskönyv 15. pontjával (magyarul: A betegek 15), amely szerint halottnak nem adjuk fel a kenetet[93].

1792 A felvevő szándéka szintén rendelkezik jogi jelentőséggel (vö. S Off, Resp., 1703. V. 10, ad q. 8: DS 2382): ki kell szolgáltatni a szentséget azoknak a betegeknek, akik ezt kérik, vagy legalább burkoltan kérték, amikor még beszámítható állapotban voltak (1006. k.). A burkolt kérés lehet egyszerűen egy normális keresztény élet is. Gyakran maga a család ennek a kérésnek a tanúja, amikor a beteg számára a szentséget kéri. De a beteg szavakban meg nem formált, bennfoglalt kérése akkor is elégséges, ha kifejezett kérés nem hangzik el a család részéről[94]. Megalapozottnak tűnik az a vélemény, hogy ezt a burkolt

szándékot -- hacsak az ellenkezôje nem nyilvánvaló -- minden katolikus esetében vélelmezni kell[95].

1793 A szentség megtagadása olyankor kötelezô, amikor az érintett személy „nyilvánvaló súlyos bûnben” makacsul kitart (1007. k.). Ez a rendelkezés nem büntetés, hanem inkább az illetô szabadságának lelkipásztori tiszteletben tartása. Ennek a szentségnek a felvétele ugyanis elvben a kegyelem állapotát kívánja, s ezért kell azt megelôznie -- hacsak lehet -- a szentségi gyónásnak és a szentáldozásnak. Ezt nem csupán a jelenlegi liturgikus elôírások tartalmazzák, hanem ôsi egyházi hagyományra megy vissza (vö. pl. Conc. Ticinen., 850, c. 8: DS 620). Úgy tűnik, a kiközösítettek és az egyházi tilalom alatt állók az 1331. k. 1. § 2. sz. szerint szintén nem vehetik fel ezt a szentséget, hacsak halálveszély esetén (!) ez a tilalom fel nem függesztôdik (1352. k. 1. §).

=====

=====

70. §. AZ EGYHÁZI REND

1. FOGALMA ÉS FOKOZATAI

1794 Az egyházi rend olyan szentség, amely által isteni rendelés folytán a krisztushívôk közül egyesek eltörölhetetlen jegyet kapnak, és ezzel szent szolgálatra rendelt személyekké (sacri ministri) válnak, vagyis olyanokká, akik arra vannak szentelve és rendelve, hogy fokozatuknak megfelelôen Krisztusnak, a fônek személyében teljesítsék a tanítói, megszentelôi és kormányzói feladatot, s így pásztor módjára gondoskodjanak Isten népérôl (1008. k.; vö. pl. LG 28). A mai egyházjog három rendet különböztet meg: a püspökséget, az áldozópapságot és a diakonátust (1009. k. 1. §).

1795 Az isteni rendelés más oldalról is hangsúlyt kap a CIC-ben. A 207. k. 1. §-a ugyanis kijelenti, hogy a krisztushívôk közt isteni rendelés alapján vannak szent szolgálatot teljesítô személyek. A szolgálati papság jelenléte az egyházban beleilleszkedik a krisztushívôk alapvetô egyenlőségének összefüggésébe. A II. Vatikáni Zsinat különös erôvel állította elénk ezt a kapcsolatot. Kifejtette a hívôk egyetemes papságának tanítását (LG 10--11, PO 2, AA 2), és egyszersmind plasztikus képet adott a szolgálati papság ettôl különbözô sajátos ontológiai valóságáról és hivatásáról az egyház életében (vö. pl. LG 18 kk., CD 4, 12, 15--16, PO 2 kk.).

1796 A CIC az 1008. k.-ban ennek a zsinati tanításnak az alapján jelzi, hogy a feladatnak, a szolgálatnak a hivatása adja a szolgálati papság lényegét. Mindez a tevékenység pedig szoros kapcsolatban, hozzárendeltségi viszonyban áll Isten népe közösségével. De állítja a kánon -- híven a meghatározó hittani örökséghez -- azt is, hogy az ordo eltörölhetetlen jegyet ad, különbözô fokozatokra bomlik, s hogy a mindnyájuk számára jellemzô pásztori mivolt Krisztus személyében való

cselekvésben áll.

1797 Mindezek figyelembevételével sem mondhatjuk, hogy a CIC a szentségi teológiával kapcsolatban itt új, kötelező érvényű kijelentéseket akart volna tenni, vagy eléggé elterjedt de hivatalosan kötelezőnek nem mondott tanításokat magasabb dogmatikai rangra óhajtott volna emelni. Így túlzás lenne az 1008. k.-t kötelező dogmatikai definíciónak tekinteni arra nézve, hogy pl. a diakonátus eltörölhetetlen jegyet ad, vagy abban a tekintetben, hogy milyen természetű a három rend közötti különbség[96]. Figyelemreméltó terminológiai sajátosság, hogy az 1008. k. a szent szolgálatot teljesítők szenteléséről és rendeléséről (consecrantur et deputantur) beszél. A hagyományos, de a CIC-ben is érvényesülő szóhasználati szokás szerint a püspökök szentelését consecratiónak (1012--1013. k.), az áldozópap és a diakónus szentelését viszont ordinatiónak (1015. k. 1. §) hívják.

2. A FELSZENTELÉS

1798 A szentelést kézfeltétellel és azzal a felszentelő imádsággal szolgáltatják ki, amelyet a liturgikus könyvek az egyes fokozatok számára előírnak (1009. k. 2. §).

1799 A szentelés helye a székesegyház, de lelkipásztori okból más templomban vagy kápolnában is sor kerülhet rá (1011. k. 1. §). A szentelésre meg kell hívni a klerikusokat és más krisztushívőket. A szentelést a lehető legnagyobb számú hívő közösség jelenlétében kell végezni (1011. k. 2. §), hiszen ez az egész egyház közösségét érintő szent cselekmény.

1800 A szentelés ideje vasárnap vagy parancsolt ünnep (ennél pontosabb meghatározást a mai egyházjog már nem tesz), liturgikus kerete pedig az ünnepélyes szentmise. Lelkipásztori okból az egyházi rend szentségét hétköznapi is ki szabad szolgáltatni (1010. k.).

3. KISZOLGÁLTATÓJA

a. Általános követelmény

1801 Az egyházi rend kiszolgáltatója a felszentelt püspök (1012. k.). Mivel a szolgálatok (akolitus, lektor) már nem tartoznak a „rendek” közé, az 1917-es CIC 951. kánonjától eltérően a hatályos törvénykönyv már nem különbözteti meg az egyházi rend rendes kiszolgáltatóját (püspök) a rendkívülitől (felhatalmazással rendelkező pap), hanem csupán a püspököt említi mint az egyházi rend kiszolgáltatóját. A Codex nem érinti azt a teológiai problémát, hogy a felhatalmazással rendelkező áldozópap feladhatna-e elvileg valamilyen szent rendet. Ebben a vonatkozásban még a II. Vatikáni Zsinat nem kívánt teljes pontossággal és végleges, definiáló jelleggel állást foglalni (vö. LG 21b, 26c). Kétségtelen, hogy az ilyen szentelést az egyházjog nem teszi

lehetővé. Bizonyos mértékig nyitva marad azonban az a kérdés, hogy ez az előírás mennyiben tartalmaz isteni jogot és mennyiben tisztán egyházi jogot[97]. Ugyanakkor vitathatatlan, hogy a szentelési hatalom a püspökszenteléssel nyerhető el, sőt a püspöki rendnek az áldozópapsághoz képest épp ez a legfontosabb kitüntető jegye[98]. Azt az egyházfegyelmet, amely szerint a püspöki, áldozópapi és diakónusi rendet érvényesen csak a felszentelt püspök szolgáltathatja ki, nagyon ősi és tekintélyes hagyomány tanúsítja[99].

b. A püspökszentelés kiszolgáltatója

1802 A püspökszentelést végző püspöknek: 1) csak akkor szabad ezt a szent rendet feladnia, ha előzetesen bizonyos, hogy megvan rá a pápai megbízás (1013. k.); 2) legalább két másik szentelő püspököt kell maga mellé vennie, hacsak az Apostoli Szentszék felmentést nem adott ez alól. Ajánlatos azonban, hogy az összes jelenlévő püspökök együtt szenteljék a kiválasztottat (1014. k.).

1803 Az olyan püspökszentelést, amelyet a 1013. k. szerinti pápai megbízás nélkül végeznek, az újabb szerzők jelentős része is érvényesnek, de tilosnak[100] minősíti. Ezt látszik alátámasztani az 1382. k. szövege is, amely az ilyen módon való szentelés consecratio-jellegét nem vonja kifejezetten kétségbe. A LG Nota explicativa praevia végső megjegyzése azonban kijelenti, hogy „hierarchikus közösség nélkül nem gyakorolható az a szakramentális-létrendi tisztség, amelyet meg kell különböztetnünk a dolog kánoni-jogszerű oldalától. Úgy gondolta azonban a bizottság, hogy nem kell belebocsátkoznia a megengedhetőség és az érvényesség kérdéseibe. Ezeket továbbra is vitathatják a hittudósok; különösen pedig azt, ami az elkülönült keletieknél ténylegesen gyakorolt hatalomra vonatkozik: Ennek magyarázatára több vélemény is van". Ezért a törvényhozó megalégedett annak megállapításával, hogy megbízás nélkül püspökszentelést nem szabad végezni, de tudatosan tartózkodott annak kijelentésétől, hogy az ilyen szentelés érvényes (Comm 10, 1978, 182). Ugyanez a tartózkodás jellemzi a Hittani Kongregáció újabb megnyilatkozásait is az effajta püspökszentelésekről (Decr., 1976. IX. 17: AAS 68, 1976, 623; Notificatio, 1983. III. 12: AAS 75, 1983, 392--393: „quidquid est de ordinum validitate”). Minthogy a latin egyházban (vö. 1. k.) az az elv, hogy a püspökszentelésnek az egyházzal való hierarchikus közösségben kell történnie, a hatályos jog szerint a pápai (kinevezés) és megbízás formájában valósul meg, többen azért kérdőjelezik meg az enélkül végzett püspökszentelés érvényességét, mert nem látják ilyenkor jelenvalónak sem a hierarchikus közösséget, sem a kiszolgáltatónak azt a szándékát, hogy azt tegye, amit az egyház cselekszik[101]. Mindezek miatt a katolikus püspökök által megbízás nélkül végzett püspökszentelések érvényességét többen nyitott teológiai kérdésnek minősítik[102]. A kérdés teológiatörténeti vonatkozásait újabban Marcelino Zalba vizsgálta[103].

c. A pap- és diakónusszentelés kiszolgáltatója

1804 Az áldozópapságra és a diakonátusra mindenkit saját püspökének kell szentelnie, vagy ennek szabályszerű elbocsátója alapján kell a szentelést végezni (1015. k. 1. §). A püspöknek kötelessége is alárendeltjét személyesen felszentelni, hacsak megfelelő ok nem gátolja ebben. Kivételt képez az az eset, amikor egy latin rítusú főpásztornak keleti rítusú alárendeltje van. Ez akkor fordulhat elő, ha az illető keleti rítusnak az adott területen nincs külön hierarchikus szervezete. Ilyenkor a saját püspök csak pápai engedéllyel szentelheti fel alárendeltjét megengedetten (1015. k. 2. §).

1805 Elbocsátót adhat -- s ha püspökké van szentelve, a szentelést személyesen végezheti (vö. 1015. k. 3. §) -- egyházmegyes (pontosabban: „saecularis”) klerikusok vagy a diakonátussal azzá válók számára: 1) a megyéspüspök; 2) az apostoli kormányzó, az apostoli vikárius, az apostoli prefektus; 3) az egyházmegyei kormányzó a tanácsosok testületének a beleegyezésével, az apostoli provikárius és proprefektus a 495. k. 2. § szerinti tanács beleegyezésével; 4) a személyi prelátúra prelátusa (295. k. 1. §). A 3) pontban felsoroltaknak nem szabad az elbocsátót megadniuk, ha az illetőtől a szent rendekbe való felvételt a megyéspüspök, az apostoli vikárius vagy az apostoli prefektus megtagadta (1018. k. 1. §). A felsorolt főpásztorok közül a diakónusszenteléshez az illetékes az elbocsátásra, akinek területén a szentelendő lakik, vagy akinek egyházmegyéje szolgálatába áll. Áldozópappá szenteléshez elbocsátót adni az a főpásztor az illetékes, akinek a részegyházába a diakónus inkardinálva van (1016. k.).

1806 Szerzetesek vagy az apostoli élet társaságai véglegesen felvett tagjainak diakónus- vagy papszenteléséhez az elbocsátót a saját nagyobb előjárójuk adja, ha az intézmény vagy társaság pápai jogú és klerikusi (1019. k. 1. §). Ha az intézmény vagy társaság nem ilyen jellegű, vagy ha a növendékek vagy tagok még nem nyertek oda végleges (örök) felvételt, a szentelés -- és az elbocsátás -- az egyházmegyes klerikusokra vonatkozó szabályok szerint történik (1019. k. 2. §).

1807 A püspök saját területén kívül bárkinek -- még a saját alárendeltjének is[104] -- csakis a területileg illetékes megyéspüspök engedélyével adhatja fel megengedetten (Comm 15, 1983, 217) a rendeket (1017. k.).

1808 Elbocsátót adni csak akkor szabad, ha előzetesen beszerezték az összes igazolásokat és okmányokat, melyek a jog szerint (vö. 1050--1051. k.) szükségesek. Vagyis az előzetes vizsgálat felelőssége elsősorban az elbocsátó kiadójára hárul (1020. k.).

1809 Az elbocsátó elnyerője bármely olyan püspök lehet, aki az Apostoli Szentszékkal közösségben van, kivéve -- hacsak pápai engedély nincs erre -- az olyan püspök, akinek rítusa különbözik szentelendő rítusától (1021. k.). Természetesen az elbocsátó kiadója megválaszthatja, hogy kinek küldi az elbocsátót, vagyis kit kér fel a szentelés elvégzésére

(vö. uo.).

1810 Amikor a szentelő püspök a törvényes elbocsátó levelet megkapta, meg kell győződnie arról, hogy ez a levél teljesen hiteles. Enélkül nem szabad a szentelést elvégeznie (1022. k.).

1811 Az elbocsátó visszavonható. Visszavonására illetékes az, aki kiadta, továbbá ennek jogutóda. Ugyanezek korlátozhatják is az elbocsátó levél hatályát (pl. pontosabban meghatározhatják azok körét, akiktől a szentelés kérhető). Ha vissza nem vonták, az elbocsátó levél kiadója jogának megszűntével (pl. hivatalvesztésével) nem veszti el hatályát (1023. k.).

4. A SZENTELENDŐK

a. Általános feltételek

1812 Az egyházi rendet érvényesen csak megkeresztelt férfi veheti fel (1024. k.). A nők papsága és diakonátusa ellen nem egészen egyenlő súlyú teológiai érvek szólnak. A nők papságának (presbyteratus, episcopatus) lehetősége ellen szóló hittani érvekhez lásd VI. Pál, Ep., 1975. XI. 30 és 1976. III. 23: AAS 68 (1976) 599--600; SC Fid, Decl., Inter insigniores, 1976. X. 15: AAS 69 (1977) 98-116; II. János Pál, Litt. Ap. Ordinatio sacerdotalis, 1994. V. 22: AAS 86 (1994) 545-548; CFid., Resp. 1995. X. 28: AAS 87 (1995) 1114. A Hittani Kongregációnak ez a válasza rögzíti, hogy az Ordinatio sacerdotalis kezdetű apostoli levél alapján végérvényesen meghatározó és a hitletételhez tartozó tanításnak kell tekinteni, hogy az egyháznak nincs képessége nőket pappá szentelni. A nők diakonátusának esetleges elvi, tehát nem jelenleg érvényes jogi lehetőségével kapcsolatban a vélemények eléggé megoszlanak[105]. Minden valószínűség szerint azonban a nők felszentelésének érvénytelenségét kimondó kánon a papság vonatkozásában „isteni jogot”, a diakonátus tekintetében viszont -- sokaknak úgy tűnik -- inkább egyházi jogot tartalmaz[106].

1813 A nők liturgikus szolgálatának, sőt papságának kérdése nem volt -- mondjuk valamiféle „patriarkális” kulturális környezet hatásaként -- reflektálatlan az ógyházban. A Szent Apostolok egyházi kánonjai néven ismert 300 körül keletkezett egyházfegyelmi irat pl. Márta, Mária Magdolna és több apostol tanácskozásának formájában adja elő annak a kérdésnek a vitáját, hogy szolgálhatnak-e nők az oltár körül: az apostolok ajkára adott hagyományos meggyőződés eszerint az volt, hogy az Úr testének és vérének átváltoztatását nem végezhetik, s hogy az apostolok nem is jogosultak efelől rendelkezni, hanem parancsuk van az Úrtól. Ezért mondja a Jakab apostolnak tulajdonított kijelentés: „miben jelölhetnénk meg tehát az asszonyok feladatát, ha nem abban a szolgálatban, amellyel a szegények segítségére lehetnek?”[107]. Meg kell jegyeznünk, hogy az ógyházban szereplő diakonisszák, bár a diakónusokhoz hasonló módon nyerték el feladatkörüket, szolgálatuk tartalmilag nem volt azonos a diakónusokéval[108].

1814 A Codex nem említi a szentelés érvényességi feltételei között a felvevő szándékát. Általánosságban ugyanis nem szükséges az érvényes szenteléshez sem egy meghatározott életkor, sem az értelmi képességek használata: a szentségi működés az alany pozitív közvetítése nélkül megy végbe, bár nem fejt ki érvényesen hatását (vagyis nem érvényes a szentelés), ha a szentelendőnek a szentség felvételével ellentétes az akarata[109].

1815 Megengedettségi feltételek az áldozópapság vagy a diakonátus kiszolgáltatásához: 1) a jog előírásai szerint letöltött próbaidő; 2) a jelölt kellő tulajdonságainak (vö. 1026--1032. k.) megléte saját püspöke vagy nagyobb előjárója megítélése szerint; 3) a jelölt mentessége minden szabálytalanságtól vagy egyéb akadálytól; 4) az 1033-1039. k. szerinti követelmények megléte a jelölt részéről; 5) az 1050. k.-ban említett okiratok megléte; 6) az 1051. k. szerinti vizsgálat elvégzése; 7) a saját püspök vagy az illetékes nagyobb előjáró pozitív megítélése arról, hogy a jelölt felszentelése hasznos az egyház szolgálata számára; 8) abban az esetben, ha a püspök saját alárendeltjét úgy szenteli, hogy más egyházmegye szolgálatára szánja (pl. valamely missziós területen való működésre), biztosnak kell lennie, hogy az illető tényleg ahhoz az egyházmegyéhez fog tartozni (1025. k.).

b. A szentelendők szükséges tulajdonságai

1816 A szabadság fontos követelmény a szenteléshez. Ha a szabadság hiánya olyan fokú, hogy az érintett kizárja a szentelés felvételének szándékát, vagy akarata teljesen ki is kapcsolódik (ellenállhatatlan kényszer esetén -- vö. 125. k. 1. §), a szentelés érvénytelen. Ha viszont súlyos félelemből, de a rend felvétele szándékának kizárása nélkül szentelődik valaki, ez érvényes, sőt a hatályos CIC -- ellentétben az 1917-es CIC 214. kánonjával -- azt sem rendeli el, hogy ilyenkor érvénytelen legyen a szent rendhez kapcsolódó kötelezettségek vállalása[110]. Érvénytelenítési eljárásra ez utóbbi esetben nincs lehetőség, legfeljebb a világi állapotba való helyezést lehet kegyként kérni. Mindezekre tekintettel a törvénykönyv előírja, hogy aki nem rendelkezik kellő szabadsággal, azt nem szabad felszentelni; senkit sem szabad semmilyen okból vagy módon a rendek felvételére kényszeríteni, sem kánonilag alkalmas személyt attól visszatartani (1026. k.).

1817 Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az egyházi hatóság köteles lenne minden alkalmas személyt felszentelni. A szent rendek elnyerésére ugyanis senkinek nincs alanyi joga, hiszen a hivatás a maga teljes értelmében (vagyis két lényeges elemével: az isteni és az egyházi meghívással) nem előzi meg az egyházi előjáró részéről történő szabad kiválasztást (XII. Pius, Const. Ap., Sedes Sapientiae, 1956. V. 31, nr. 2: AAS 48, 1956, 337; OT 2)[111]. A visszatartás ebben az esetben a rendek felvétele kérésének vagy az egyháztól már kiválasztott személy felszentelésének akadályozását jelenti.

1818 Az áldozópapságra szánt (átmeneti) diakónusoknak saját püspökük vagy az illetékes nagyobb előjáró csakis kánoni okból tilthatja meg -- még ha ez az ok rejtett is --, hogy az áldozópapság rendjét felvegyék. Ilyenkor is lehetőség van természetesen arra, hogy az érintett a jog előírásai szerint felfolyamodással éljen (1030. k., vö. 1732--1739. k.).

1819 A jelöltnek tudnia kell a szentelés előtt az illető rendre és a vele járó kötelezettségekre vonatkozó ismereteket. Ezért a diakonátusra és papságra jelentkezőket gondos felkészítéssel kell kiképezni a jog előírásai (vö. 232--264. k.) szerint. Az erről való gondoskodás a megyéspüspök illetve az illetékes előjáró feladata (1027--1028. k.).

1820 A személyes tulajdonságok terén a megengedett szentelés feltétele, hogy a jelölt püspöke vagy az illetékes nagyobb előjáró megítélése szerint ép hittel, helyes szándékkal (tudniillik a szentelés kérését illetően), kellő tudással, jó hírnévvel, jó erkölcsökkel, kipróbált erényekkel, valamint az illető szent rendnek megfelelő egyéb fizikai és pszichikai tulajdonságokkal rendelkezék (1029. k.).

1821 A kellő életkor a püspökszentelés megengedettségéhez 35 (vö. 378. k. 1. § 3), a papszenteléshez 25, az átmeneti diakonátushoz 23, az állandó diakonátushoz nőtlen embernek 25, nős embernek 35 év (1031. k. 1--2 §). A püspöki konferenciák kimondhatnak olyan szabályt, mely az áldozópapsághoz és az állandó diakonátushoz ennél magasabb életkort kíván (1031. k.3. §). Ha az egyetemes jog (tehát nem a püspöki konferenciák említett előírása) szerint megkívánt korból több, mint egy év hiányzik, a felmentés az Apostoli Szentszéknek van fenntartva (1031. k. 4. §).

1822 Az egyházi rend egyes fokozatai közötti, a szentelés megengedett végzéséhez szükséges időköz (régi egyházzogi szóval: interstitium, ma: intervallum) diakonátus és áldozópapság között legalább hat hónap (1031. k. 1. §), áldozópapság és püspökség között öt év (378. k. 1. § 4). Az akolitusi szolgálat és a diakónusszentelés között hat hónapnak kell eltelnie (1035. k. 2. §). A nős diakónusok szentelésének külön feltétele a feleség beleegyezése (1031. k. 1. §). Az áldozópapok szentelésének megengedettségéhez a jog külön hangsúlyozza -- az előírt életkoron kívül -- a kellő érettség szükségességét (uo.).

1823 A kellő képzés megszerzése a szentelés megengedettségének szintén előfeltétele. Az áldozópapságra készülõket diakónussá csak filozófiai-teológiai tanulmányaik ötödik évének eltelte után szabad szentelni (1032. k. 1. §). Noha ezt az előírást a hatályos CIC szövegtervezete eleinte még azzal a feltétellel kísérte, hogy „hacsak különleges körülmények miatt a püspöki konferencia másként nem rendelkezik” (Comm 10, 1978, 194), ez a záradék a végleges szövegből már kimaradt. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a püspöki konferenciák ettől a rendelkezéstől bizonyos fokig eltérő (pl. a tanulmányok negyedik évének

végén való diakónusszentelést előirányzó) képzési rendet ne állapíthatnának meg a Szentszék jóváhagyásával. Egy ilyen jóváhagyás kiváltságnak számít (vö. 76. k.).

1824 Állandó diakonátusra készülő jelöltnak a szent rendet csak akkor szabad feladni, ha a számára előírt képzési időt letöltötte (1032. k. 3. §). Az állandó diakónusok képzéseinek részleteiről a püspöki konferenciák rendelkeznek (236. k.).

1825 A papszentelés előtt, a tanulmányok végeztével a diakónusoknak lelkipásztori gyakorlatot kell folytatniuk, vagyis diakónusi rendjüket gyakorolva részt kell venniük a lelkipásztori munkában. Ennek a gyakorlatnak az idejét az illetékes püspök vagy nagyobb előjáró határozza meg (1032. k. 2. §).

c. Előzetes követelmények a szenteléshez

1826 Ugyancsak a szentelés megengedettségéhez az egyetemes jog bizonyos sajátos követelményeket is előír. Ezek:

1827 1) A bérálás szentségének felvétele (1033. k.).

1828 2) A jelölés liturgikus szertartása, melynek révén az illetékes egyházi hatóság (vö. 1016. k., 1019. k.) az állandó diakonátusra vagy az áldozópapságra készült a diakónusszentelés előtt a jelöltek közé felveszi. Ezt a felvételt a jelentkező előzetes saját kezűleg írt és aláírt s az említett hatóságtól írásban elfogadott kérelmének kell megelőznie (1034. k. 1. §).

1829 A jelöltek közé való felvétel és az azt követő diakónusszentelés között nincs meghatározott időköz előírva. Az állandó diakonátusra vagy az átmeneti diakonátus után papságra készülő jelöltek a szolgálatokat (lektorátus, akolitátus) felvehetik akár a jelölés szertartása előtt, akár utána. A jelölés szertartásával kapcsolatban a CIC az Ad pascendum kezdetű motu proprio (1972. VIII. 15: AAS 64, 1972, 534--549) előírásait veszi át. A jelölés szertartása nem köthető össze sem a szolgálatokra való avatással, sem a diakónusszentelés liturgiájával, hanem külön kell végezni (Pontificale Romanum. De institutione Lectorum et Acolythorum. De admissione inter candidatos ad Diaconatum et Presbyteratum. De sacro caelibatu amplectendo, Typ. Pol. Vat. 1972, Normae generales III, 3 = Leges IV, 6335). A jelöléssel az egyházi rend felvételére készülő még nem válik klerikussá. Erre csak a diakónusszenteléssel kerül sor (266. k. 1. §). Az átmeneti diakonátus előtti jelölés feltétele, hogy a jelölendő huszadik életévét már betöltött és teológiai tanulmányait már megkezdett személy legyen (MP Ad pascendum, nr. I. b: AAS 64, 1972, 539).

1830 Nem kell felvételt nyernie a jelöltek közé annak, aki a fogadalmak révén már valamely klerikusi intézményhez tartozik. Tehát pl. fogadalmas szerzetesek számára a diakónusszenteléshez nincs szükség a

jelölésre (1034. k. 2. §).

1831 3) A szolgálatok, vagyis a lektorátus és az akolitátus felvétele és megfelelő ideig való gyakorlása a diakónusszentelés megengedettségének előfeltétele mind az állandó, mind az átmeneti diakónusok részére (1035. k. 1. §). Az akolitusi szolgálatot a diakónusszentelés előtt legalább hat hónapig kell gyakorolni (1035. k. 2. §). Természetesen szükség esetén ez alól a szolgálatok felvételét és gyakorlását megkövetelő előírás alól felmentés lehetséges; ennek megadása -- eltérően a korábbi fegyelemtől (MP, Ministeria quaedam, 1972. VIII. 15, nr. XI: AAS 64, 1972, 533) -- már nincs fenntartva az Apostoli Szentszéknek, hanem a megyéspüspök illetékességi körébe esik (vö. 87. k.; Comm 15, 1983, 218).

1832 4) A saját kezűleg írt nyilatkozat, melyet az állandó diakonátusra vagy az átmeneti diakonátus útján a papságra készülô[112] jelöltnek alá is kell írnia, ugyancsak előfeltétele a szentelés megengedettségének. Ebben a nyilatkozatban az érintettnek ki kell jelentenie, hogy a szent rendet önként és szabadon kívánja felvenni, véglegesen az egyházi szolgálatra kívánja magát szentelni, és kérnie kell, hogy bocsássák az illető rend felvételére. Ezt az írást a jelöltnek saját püspökének vagy illetékes nagyobb előljárójának kell eljuttatnia (1036. k.).

1833 Ennek a nyilatkozatnak, melyet már mind a diakonátus, mind az áldozópapság felvétele előtt korábban is előírt az egyház (SC Sacr, Instr., Quam ingens, 1930. XII. 27, § 3, nr.[113]: AAS 23, 1931, 125; vö. SC Rel, Instr., Quantum Religiones, 1931. XII. 1: AAS 24, 1932, 74-81; MP, Ad pascendum, 1972. VIII. 15, nr. V: AAS 64, 1972, 539 -- ez utóbbi csak a diakonátus előtti nyilatkozatról szól), az azt megkívánó jogszabályok összefüggésében egyrészt a jelölt önkéntes és szabad vállalását tudatosító szerepe van, másrészt ennek igazolására is szolgál arra az esetre, ha valaki utólag laicizálását kérné hivatkozva arra, hogy nem kellő szabadsággal vállalta a szent rendekkel járó terheket[114].

1834 5) A nôtlenség kötelezettségének vállalása szükséges szentelési előfeltétel azok számára, akik áldozópapságra vagy nôtlen emberként állandó diakonátusra készülnek. Ezt a vállalást külön szertartás (lásd Pontificale Romanum. De institutione Lectorum et Acolythorum. De admissione inter candidatos ad Diaconatum et Presbyteratum. De sacro caelibatu amplectendo, Typ. Pol. Vat. 1972) keretében még a diakonátus előtt kell Isten és az egyház színe előtt nyilvánosan kijelenteni. Erre a külön vállalásra nem köteles az, aki szerzetes intézményben már örök fogadalmat tett (1037. k.).

1835 6) Legalább ötnapos lelkigyakorlaton tartoznak részt venni mindazok, akik valamelyik szent rend felvételére készülnek. Ennek helyét és módját az ordinárius határozza meg. A szentelő püspöknek a rend feladása előtt meg kell gyôzôdnie arról, hogy a jelöltek ezen a lelkigyakorlaton szabályosan részt vettek (1039. k.).

1836 Mint a fentiekből kitűnt, bizonyos eltérések vannak az állandó diakonátus és a papságra készülők számára „átmeneti jelleggel” feladott diakonátus megengedettségi követelményei között. Aki átmeneti jelleggel nyerte el a diakonátust, de utána elutasítja az áldozópapság rendjének felvételét, azt a diakonátus gyakorlásától csak akkor lehet eltiltani, ha kánoni akadály (a rendek gyakorlására vonatkozó akadályokról lásd alább) köti, vagy más, a megyéspüspök vagy az illetékes nagyobb előljáró megítélése szerint súlyos ok merül fel (1038. k.).

5. AZ AKADÁLYOK

1837 A szentelendők alapvető fontosságú tulajdonsága, hogy mentesek legyenek az akadályoktól. Az akadályok egyébként nem csupán a szentelésre való jogképességet érinthetik, hanem -- mint látni fogjuk - - a már felvett rendek gyakorlását is.

1838 A régi egyházi jogi szövegek szóhasználata eltér a hatályos Egyházi Törvénykönyv terminológiájától, mivel régen a szabálytalanságok és az akadályok egymással egyenrangú, de egymástól elhatárolt kategóriát alkottak. Így valami vagy szabálytalanságnak minősült, vagy akadállynak. A mai egyházjogban az akadályok átfogó kategóriát jelentenek: egyik fajtájuk az egyszerű akadály, a másik a szabálytalanság.

a. Az akadályok fogalma és fajtái

1839 Az akadály olyan egyházi törvény, amely a rendek felvételét vagy gyakorlását tiltja. Tehát nem a körülményt, a tényállást nevezzük akadállynak, hanem azt az egyházi törvényt, amely valamire való tekintettel tiltja a rendek felvételét vagy gyakorlását. Az akadály nem büntetés, de egy bizonyos jog korlátozását jelenti, ezért alkalmazandó rá a 14. és a 18. k. előírása[115], vagyis jogkétség esetén nem kötelez, és szorosan értelmezendő. Az akadályok nem tudása -- hasonlóan a jog- cselekményt érvénytelenítő vagy jogképességet megsemmisítő törvények nem tudásához (15. k. 1. §) -- nem mentesít hatásuk alól (1045. k.).

1840 Noha a hatályos egyházjog a szabálytalanságok (!) között már nem különböztet meg kifejezetten hiányosságból (irregularitas ex defectu) és bűncselekményből (irregularitas ex delicto) eredőket, a legtöbb szabálytalanság alapját képező tényállás (1041. k. 2--6) egyben büntetendő cselekmény is (vö. 1044. k. 1. § 2--3). Következésképpen ilyenkor a szabálytalanság beállásához a cselekmény részéről olyan feltételekre (szándékosság stb.) van szükség, mint a bűncselekmény megvalósulásához.

1841 Aszerint, hogy az akadály a rend felvételét, vagy a már felvett fokozat gyakorlását tiltja, megkülönböztethetünk szentelési és gyakorlási akadályokat.

1842 Az akadályok felosztásának másik szempontja azok tartama. Az örökös akadályokat szabálytalanságnak (irregularitas), az időlegeseket egyszerű akadálynak nevezzük. A szabálytalanságok esetében egy egyszeri esemény, egyszer megvalósult tényállás következtében beállt maradandó jogkövetkezményről van szó. Az egyszerű akadályok esetében viszont inkább olyan állapot jogi hatásával állunk szemben, amely megszűnhet, s ezzel elhárulhat maga az akadály is.

b. A szentelési akadályok

1843 Az örökös szentelési akadályok, vagyis a szentelési szabálytalanságok csakis (vö. 1040. k.) a következők:

1844 1) Az elmebetegség vagy más pszichés betegség, melyről szakértők meghallgatása után úgy ítélik (az illetékes egyházi előjárók, főként a megyéspüspökök), hogy alkalmatlanná teszik az illetőt a szolgálat megfelelő ellátására (1041. k. 1). A kánon megfogalmazásából úgy tűnik, hogy ezekben az esetekben -- szemben az 1917-es CIC 984. k. 3. számával, amelyben erről külön említés nem történt -- a hatályos jog szerint a szentelési szabálytalanság alapját képező tényállásnak nemcsak a betegség, hanem az illetékes egyházi hatóság megítélése is részét alkotja. Egyesek azt is hangsúlyozzák, hogy annak a betegségnek, amelyről itt szó van, állandónak, meg nem szűnőnek kell lennie ahhoz, hogy szabálytalanság álljon fenn, hiszen a szabálytalanság természeténél fogva örök (vö. 1040. k.) [116], s a hatályos Egyházi Törvénykönyv nem nevezi szabálytalannak azokat, akik ilyen betegségben csupán a múltban szenvedtek. E tekintetben eltér az 1917-es CIC 984. k. 3. számától.

1845 2) A hitehagyás, az eretnokség és a szakadárság büntetendő cselekménye (1041. k. 2, vö. 751. k., 1364. k. 1. §).

1846 3) A házassági kísérlet, akkor is, ha csupán polgárilag történt, feltéve, hogy az illető férfit házassági kötelék, szent rend vagy nyilvános, örök tisztasági fogadalom akadályozta a házasságkötésben, vagy az asszonyt kötötte érvényes házasság vagy ugyanilyen fogadalom (1041. k. 3). Hangsúlyozandó, hogy ez a szabálytalanság csakis olyan házassági kísérletek esetén áll fenn, amikor az érvényes házasság megkötését egyedül vagy más okok mellett az itt említett három akadály (házassági kötelék, szent rend, fogadalom -- vö. 1085. k. 1. §, 1087. k., 1088. k.) tette lehetetlenné. Ilyenkor viszont -- mint a szabálytalanságok általában -- fennmarad az ennek a házassági kísérletnek a következményeként létrejött kapcsolat (főként polgári házasság) megszűnte (polgári válás, polgári házastárs halála) után is.

1847 A házassági kísérlet fogalmához hozzá tartozik az egyházi vagy legalább polgári házasságkötési forma alkalmazása (ezért nem házassági kísérlet pl. az élettársi viszony), valamint az is, hogy -- noha az akadály miatt a házasság nem lehet érvényes -- olyan házassági

beleegyezés legyen a felek között, mely valódi házasság megkötéséhez is elegendő lenne. Az ilyen beleegyezés ismérveiről a házasságjog részletesen szól (1057. k. 2. §, 1095--1107. k.). Ha ez a beleegyezés hiányzik, házassági kísérletről sem beszélhetünk[117]. Természetesen ha a külső házassági akaratnyilvánítás megtörtént, a szándékot vélelmezni kell (1101. k. 1. §), ám ennek ellenkezője bizonyítható. Ez a bizonyítás pedig nem kíván peres eljárást, mivel a házasság érvénytelensége itt jogilag nyilvánvaló. Márpedig csak a házasság semmisségének kimondása az, amihez peres eljárásra van szükség (1671--1673. k.). Katolikusok tisztán polgári házassága -- ha nem hagyták el a katolikus egyház közösségét formális cselekedettel (1117. k.) -- nem vonja maga után az érvényesség vélelmét. Ha a kísérlet egyházi szertartással történt, vagy olyan személyek polgári házasságkötésével, akik nem voltak kánoni formára kötelezve, külön okirati eljárásra lehet szükség a kísérlet érvénytelenségének bizonyítására (1686. k., vö. 124. k. 2. §). Ám a beleegyezés hiányának bizonyítása ezek után már végezhető egyszerű közigazgatási úton is.

1848 4) A szándékos emberölés vagy eredményes magzatelhajtás. Ezek végzője és mindaz, aki bennük pozitívan közreműködött, szintén szabálytalanság miatt nem szentelhető megengedetten (1041. k. 4). Ennek a szabálytalanságnak az alapja olyan tényállás, amely szoros kapcsolatban van az 1397--1398. k.-ban említett bűncselekményekkel. Az emberölésnek és az abortusznak[118] szándékosnak kell lennie. Nem esik szabálytalanságba, aki véletlenül vagy gondatlanságból vagy akár jogos önvédelemből követ el emberölést[119].

1849 A pozitív együttműködés akkor jár biztosan a szabálytalanság jogkövetkezményével, ha a bűncselekményben való közreműködés szükséges is, vagyis nélküle az emberölést vagy az abortuszt nem hajtották volna végre (vö. 1329. k. 2. §, 18. k.). A szabálytalanságot kimondó kánon betű szerinti értelme ugyan ennél tágabbnak látszik, hiszen nem csupán a szükséges, hanem általában a pozitív közreműködőket említi[120], ám a „pozitív” szó ebben a szövegösszefüggésben, sokak szerint -- tekintettel a kánoni hagyományra és a bűncselekményben való együttműködéssel kapcsolatos büntetőjogi elvre (1329. k. 2. §) -- a szükséges közreműködést jelenti[121]. Minthogy pedig ezt a nézetet sok jelentős szerző vallja, jogilag legalábbis kétséges, hogy a szabálytalanság más együttműködőkre is vonatkozhatna, mint a szükségesekre. Ilyen kétség esetén pedig az akadály a 14. k. értelmében nem kötelez.

1850 5) A súlyos csonkítás és az öngyilkossági kísérlet. A csonkításnak ahhoz, hogy szabálytalanság származzék belőle, szándékosnak (vagyis nem vétkes vagy akár vétkes gondatlanságból eredőnek) kell lennie. Irányulhat akár az elkövetőre magára (öncsonkítás), akár más személyre (1041. k. 5). Az itt szereplő csonkítás a test valamely sajátos és a többiektől különböző tagjának súlyosan bűnös eltávolítása. Ilyen tagnak szokás minősíteni pl. a szemet, a kezét, a lábat, de nem az orrot, a fület vagy egy ujjat. Nem áll be a szabálytalanság, ha az illető tag

eltávolítása orvosilag volt szükséges[122]. Az öngyilkosságot illetően általánosan elterjedt vélemény, hogy a szabálytalanság beállításához nem elegendő egy pusztán megghiúsult öngyilkossági kísérlet, hanem súlyosan beszámítható cselekménynek is kell ennek a kísérletnek lennie. Tehát nem esik szabálytalanságba, aki betegen vagy általában bűncselekmény elkövetésére képtelen állapotban hajtja végre tettét[123].

1851 6) A püspöki vagy az áldozópapi rend bitorlása, vagyis püspököknek vagy papoknak fenntartott, a szent rend gyakorlásával járó cselekmény végzése olyan személy részéről, aki ezeket a rendeket nem nyerte el, vagy aki ezek gyakorlásától valamilyen kinyilvánított vagy kiszabott kánoni büntetéssel el volt tiltva (1041. k. 6, vö. 1378. k. 2. §, 1379. k. stb.).

1852 Ha pl. egy kispap beül a gyóntatószékbe és gyóntat, szentelési szabálytalanságba esik. Nem lesz viszont szabálytalan az a világi, aki -- bár nincs diakónussá szentelve -- meg nem engedett módon felolvassa a szentmise evangéliumát, hiszen az evangélium felolvasása nem kizárólag az áldozópapoknak van fenntartva.

Az egyszerű szentelési akadályok a következők:

1853 1) A házasság. Eszerint -- kivéve, ha törvényesen nős emberként állandó diakonátusra rendelik -- nem veheti fel az egyházi rend szentségét az a férfi, akinek érvényes házassága áll fenn (1042. k. 1). Mivel itt egyszerű akadályról van szó, a szentelődés tilalma megszűnik, ha megszűnik maga a házasság (az érintett megözvegyül). Bizonyos sajátos feltételekkel, melyekről még szó lesz, ez az akadály is elhárítható felmentéssel.

1854 2) A tiltott hivatal vagy vagyonkezelés. Ez akkor akadály a szentelésnek, ha valaki a 285--286. k. szerint a klerikusok számára tilos hivatalt vagy vagyonkezelést lát el, melyről számadással tartozik (1042. k. 2). Az akadály magától megszűnik, ha az érintett ezt a hivatalt vagy vagyonkezelést letette s a köteles számadások megtörténte után szabaddá vált (uo.). Ennek a szentelési akadálynak bizonyos fajtái, nevezetesen a 285. k. 3. és 4. §-ában, valamint a 286. k.-ban felsorolt tilalmak alapján beálló akadályok, az egyetemes jog szerint nem vonatkoznak azokra, akik az állandó diakonátust veszik fel (288. k.).

1855 3) A neofitaság. Az újonnan megkeresztelt csak akkor veheti fel a rendeket, ha az ordinárius megítélése szerint eléggé kipróbált (1042. k. 3). Hogy pontosan mennyi ideig számít a felnőtt korában megkeresztelt ember neofitának, arra a Codex nem ad általános szabályt. A hitben és a keresztény élet gyakorlatában való megerősődéssel ez az akadály csak akkor szűnik meg, ha az ordinárius ezt a megszilárdulást már kielégítőnek ítéli (vö. uo.)[124].

1856 Mivel a szentelési akadályokat a szentelés előtt kell

megállapítani, az 1043. k. előírja, hogy a krisztushívők kötelesek az általuk ismert szentelési akadályokat a szentelés előtt az ordináriusnak vagy a plébánosnak jelenteni.

c. A rendek gyakorlásának akadályai

A rendek gyakorlását tiltó szabálytalanságok a következők:

1857 1) A rendek felvétele szabálytalanság ellenére. Mint említettük mind a szabálytalanságok, mind az akadályok tiltó jellegűek. Ha valaki szabálytalanság miatt nem vehette volna fel a szent rendeket, de felmentés nélkül (meg nem engedett módon) mégis felszenteltette magát, az így felvett rendet szabálytalanság miatt nem gyakorolhatja (1044. k. 1. § 1).

1858 2) A hitehagyás, az eretnokség vagy a szakadárság büntetendő cselekménye, ha nyilvános (1044. k. 1. § 2). Ahhoz, hogy ezek a tényállások a szent rend felvételét illető szabálytalanságot okozzanak, mint említettük, nem szükséges, hogy nyilvános bűncselekmények legyenek. Ahhoz viszont, hogy a már felvett rendek gyakorlására nézve szabálytalanságot eredményezzenek, mint bűncselekményeknek nyilvánosaknak kell lenniük. A CIC már nem említi a nyilvános büntetendő cselekmény (delictum publicum) fogalmát [125]. Így nyilvános büntetendő cselekménynek továbbra is (vö. 6. k. 2. §) az tekintendő, amely „már köztudomású, vagy olyan körülmények közt van, hogy józanul feltételezni lehet és kell, hogy könnyedén ismertté válhat” (1917-es CIC 2197. k. 1).

1859 3) Az 1041. k. 3., 4., 5. és 6. számában említett büntetendő cselekmények valamelyikének elkövetése (1044. k. 1. § 3). Ezek a cselekmények elkövetőjüket -- mint fentebb már jeleztük -- szabálytalanná teszik a rendek felvételére. Ám ha valaki szentelése után követne el ilyesmit, akkor is szabálytalanságba esik rendjének gyakorlását illetően. Ez a magyarázata annak, hogy pl. a házassági kísérletet elkövető (pl. polgári házasságot kötő) papnak a szolgálatba való visszatéréshez nem elégséges az 1394. k. 1. § szerinti felfüggesztéstől megszabadulnia, hanem a szabálytalanság alól is felmentésre van szüksége (vö. 1047. k. 2. § 1).

A rendek gyakorlásának egyszerű akadályai a következők:

1860 1) A rendek felvétele akadály ellenére (1044. k. 2. § 1). Akit tehát egyszerű szentelési akadály kötött, de a szent rendet mégis felvette, annak tilos azt gyakorolnia. Ez az egyszerű gyakorlási akadály abban különbözik a szabálytalanság ellenére felvett rend gyakorlását tiltó szabálytalanságtól (vö. 1044. k. 1. § 1), hogy más módon lehet elhárítani.

1861 2) Az elmebetegség és az 1041. k. 1. számában említett más pszichés betegségek (1044. k. 2. § 2). Eszerint ha valaki szentelése után esik ilyen betegségbe, nem örökös szabálytalanság, hanem csak

akadály keletkezik, mely azonban gyógyulása esetén nem automatikusan szűnik meg, hanem csak akkor, amikor a rend gyakorlását az ordinárius, szakértő meghallgatása után, megengedi (uo.).

d. Az akadályok megszűnése

1862 Az egyszerű akadályok megszűnhetnek magának az oknak a megszűntével, aminek alapján fennállnak. Aki pl. érvényes házasságban élt, majd megözvegyült, az minden további nélkül felszentelhető, mert elhárult a 1042. k. 1. sz. szerinti akadály. De megszűnhetnek az akadályok felmentés útján is. A szabálytalanságokat csak felmentéssel lehet megszüntetni, hacsak egy a szabálytalanságot megállapító törvény után kibocsátott másik törvény nem törli el őket[126]. A bűncselekményből fakadó szabálytalanságok nem hárulnak el azáltal, hogy valamilyen módon megszűnik az ugyanazért a büntetendő cselekményért kapott büntetés.

1863 A felmentés megadására illetékes hatóság általában az ordinárius (1047. k. 4. §).

Az Apostoli Szentszéknek van fenntartva a felmentés (1047. k. 1--3. §):

1864 1) Minden szabálytalanság alól, ha az alapját képező tény már bíróság elé vitték.

1865 2) A szentelési szabálytalanságok és egyszerű akadályok némelyike alól, nevezetesen: a) a hitehagyás, eretnokség, szakadárság[127], valamint az 1041. k. 3. sz. szerinti házassági kísérlet nyilvános (lásd fent 6. c) büntetendő cselekményéből fakadó szabálytalanság alól; b) a szándékos emberölés, a sikeres magzatelhajtás, illetve az ezekben való közreműködés bűncselekményéből eredő 1041. k. 4. sz. szerinti szabálytalanság alól, akár nyilvános, akár titkos a bűncselekmény; c) a fennálló házasságból eredő 1042. k. 1. sz. szerinti akadály alól.

1866 A fennálló házasság szentelési akadályá alól az Apostoli Szentszék csak akkor ad felmentést, ha a feleség beleegyezését adja, és a házastársak különválnak. A házastársi életközösséget fenntartó férfiak számára a papszentelést a Szentszék latin rítusban egyáltalán nem engedi meg. Ilyenkor felmentést egyedül a pápa adhat (vö. Synodus Episcoporum, Decl., Ultimis temporibus, 1971. XI. 30, nr. I, 4f: AAS 63, 1971, 918; magyarul: Püspöki Szinódus 1971, A szolgálati papság, Bp. 1972, 33). Ezt a felmentést néhány olyan nem katolikus lelkész kapta meg, aki a katolikus hitre tért, és felszentelését kérte.

1867 3) A felvett rend gyakorlását tiltó szabálytalanság alól: a) házassági kísérlet (vö. 1041. k. 3) miatti szabálytalanság alól akkor, ha az eset nyilvános[128]; b) a szándékos emberöléssel vagy magzatelhajtással kapcsolatos szabálytalanság (vö. 1041. k. 4) alól akkor is, ha az eset titkos.

1868 A szent renddel járó cselekményeket az érintett a rend gyakorlását tiltó szabálytalanság ellenére is gyakorolhatja igen sürgős, titkos esetekben, ha nem lehet az ordináriushoz vagy az 1041. k. 3. és 4. számában említett szabálytalanságok esetén az Apostoli Penitenciáriához fordulni, és súlyos kár vagy becsületvesztés veszélye fenyeget. Ilyenkor az érintettet terheli az a köteleesség, hogy gyóntatója útján, nevének elhallgatásával mielőbb az ordináriushoz vagy a Penitenciáriához forduljon felmentésért (1048. k.).

1869 Az akadályok sokszorozódása a tőlük való megszabadulás szempontjából jelentős. Megsokszorozódik, vagyis több külön darabnak számít a szabálytalanság vagy az egyszerű akadály: 1) ha több különböző okból fakad; 2) ugyanannak az oknak ismételt felmerülése esetén csupán akkor, ha szándékos emberölésből vagy sikeres magzatelhajtás végzéséből származó szabálytalanságról van szó (1046. k.). Ha tehát pl. valaki több polgári házasságot is kötött elvált személyekkel, egyetlen szentelési szabálytalanságban szenved.

1870 A felmentési kérelemben minden szabálytalanságot és akadályt meg kell jelölni. Mégis, az általános felmentés érvényes arra is, amit jóhiszeműen hallgattak el, kivéve az emberöléssel vagy magzatelhajtással (1041. k. 4) kapcsolatos, valamint a már bíróság elvitt szabálytalanságokat. Nem érvényes viszont a felmentés arra az akadályra, amit rosszhiszeműen hallgattak el (1049. k. 1. §). Mivel a szándékos emberölésből vagy magzatelhajtásból fakadó szabálytalanság megsokszorozódik, a felmentési kérelemben meg kell jelölni ezeknek a bűncselekményeknek a számát is, különben a felmentés nem érvényes (1049. k. 2. §). A rendek felvételét gátló szabálytalanságok és egyszerű akadályok alóli általános felmentés az összes rendekre érvényes (1049. k. 3. §). Ha tehát valaki diakónusszentelés előtt ilyet kapott, annak papszentelés előtt már nincs újabb felmentésre szüksége ugyanaz alól az akadály alól.

6. A SZÜKSÉGES OKMÁNYOK ÉS A VIZSGÁLAT

1871 A fentiekben már említett, távolabbi előfeltételként megkívánt különféle iratokon (pl. magán az 1036. k. szerinti szentelési kérelmen) kívül az 1050. k. szerint a szent rendekbe való felvételhez közvetlenül szükséges okmányok: 1) az 1032. k. szerinti tanulmányok elvégzéséről szóló bizonyítvány; 2) áldozópappá szentelendők esetén a diakonátus felvételéről szóló igazolás; 3) diakónussá szentelendők esetén a keresztség, a bérálás és az 1035. k. szerinti szolgálatok (lektorátus, akolitátus) felvételéről, továbbá az 1036. k. szerinti szentelési kérelem meglétéről, valamint -- állandó diakonátusra készülő nős emberek számára -- a házasságkötésről és a feleség beleegyezéséről szóló igazolás.

1872 A szentelés előtti vizsgálat arra irányul, hogy megvannak-e a szentelendőktől megkövetelt tulajdonságok a jelöltben. E vizsgálat során be kell szerezni a szeminárium vagy növendékház rektorának

igazolását arról, hogy az illető igazhitű, hitelesen vallásos, jó erkölcsű és alkalmas a szolgálat gyakorlására, továbbá, hogy milyen fizikai és pszichés egészségnek örvend. Ez utóbbiról, vagyis az egészségi állapotról, a rektornak szabályosan lefolytatott vizsgálat után kell az igazolást kiadnia (1051. k. 1). A rektor igazolásán kívül a megyéspüspök vagy a nagyobb előjáró élhet más eszközökkel is a szenteléshez megkívánt tulajdonságok meglétének tisztázására. Így pl. kérhet megítélése szerint további igazolásokat (*litterae testimoniales*, vö. 1917-es CIC 994. k.), elrendelheti a szentelendők kihirdetését (mint hajdan a Trentói Zsinat tette, vö. Sess. XXIII, De ref. c. 5: COD 746--747)[129] vagy más információkat (1051. k. 2. §).

1873 A szentelő püspök személyes felelőssége a jelölt alkalmasságáért megkívánja, hogy kellő okmányban igazolt ismeret birtokában legyen. Ezért hogy a szentelést saját jogon végző püspök a szenteléshez foghasson, biztosnak kell lennie abban, hogy az 1050. k.-ban említett okmányok megvannak, és az előírt vizsgálat végeztével a jelölt alkalmassága pozitív érvekkel bizonyítást nyert (1052. k. 1. §). Az a püspök, aki más alárendeltjét szenteli -- természetesen elbocsátó levél alapján --, magából az elbocsátóból kell, hogy meggyőződhesen mindezeknek az okmányoknak a meglétéről, az vizsgálat elvégeztéről és pozitív eredményéről. Épp ezért az elbocsátónak minderről említést kell tennie, sőt ha a szentelendő szerzetes intézménynek vagy az apostoli élet társaságának tagja, azt is tanúsítania kell, hogy az illetőt az intézménybe vagy társaságba véglegesen (örök fogadalommal vagy más örökre szóló kötelekkel -- vö. 731. k. 1. §)[130] felvették, és alárendeltje annak az előjárónak, aki az elbocsátót kiállítja (1052. k. 2. §). Ha az a püspök, aki a szentelést akár saját jogon, akár elbocsátó alapján végezné, mégis biztos okok alapján kételkedne a jelölt alkalmasságában, nem szabad a szentelést elvégeznie (1052. k. 3. §; vö. 1Tim 5,22).

7. A SZENTELÉS BEJEGYZÉSE ÉS IGAZOLÁSA

1874 A szentelés után az összes felszenteltek és a szentelő nevét, a szentelés helyét és napját külön könyvbe kell bejegyezni. Ezt a könyvet annak az egyházmegyének az egyházmegyei hivatalában kell őrizni, amelynek területén a szentelést végezték. Ugyancsak gondosan meg kell őrizni a szentelésekre vonatkozó minden okiratot is (1053. k. 1. §). Az elbocsátó levelet a szentelés helye szerinti egyházmegye levéltárában, a többi okmányokat pedig a felszentelt saját ordináriusának hivatalában kell (általában) őrizni[131]. A szentelő püspöknek igazolást is kell adnia a feladott rendekről minden felszenteltnek. Ha valakit elbocsátó levél alapján szenteltek, akkor ezt az igazolást a saját ordináriusának be kell mutatnia, hogy felszentelését bejegyezzék egyházmegyéjének erre szolgáló külön könyvébe. Ezt a könyvet egyébként a levéltárban kell őrizni (1053. k. 2. §).

1875 A keresztek anyakönyvébe is be kell jegyezni a szenteléseket. Ennek érdekében a helyi ordináriusnak vagy az illetékes nagyobb

előjárónak kötelessége értesíteni a felszentelésről a keresztelés helyének plébánosát, aki ezt a tényt tartozik bevezetni a kereszteltek anyakönyvébe (1054. k.).

=====

=====

71. §. ÁLTALÁNOS TUDNIVALÓK A HÁZASSÁGRÓL

1876 A házasságjog a kánonjognak gyakorlati szempontból nagyon fontos része. Nem csupán azok számára van jelentősége, akik egyházkormányzattal, egyházi bíraskodással vagy ügyintézésrel foglalkoznak, hanem a keresztyén életet az egyházi közösségbe épülve megvalósítani igyekvő összes krisztushívők és az őket ebben segítő lelkipásztorok számára is. Technikai szempontból a házasságjog az egész egyházjog egyik legharmonikusabb területe. Jól rendezett normái egymással szerves összefüggést alkotnak, így jogilag áttekinthető, logikus egésszé szerveződnek. Ez nem jelenti azt, hogy a házasságjog teológiai és szociológiai háttere ne volna mozgásban. Azok az újabb felismerések, melyek az emberről, a társadalomról, hittani örökségünk egyes pontjainak konkrét jelentéséről születnek, a jogi szabályozás számára is az állandó fejlődés ösztönzői. A hatályos katolikus házasságjog azt a fejlődést foglalja össze, amely elsősorban a II. Vatikáni Zsinat tanítása (főként GS 47--52) nyomán az egyházjogtudományban, a jogalkotásban és a bírói gyakorlatban végbement[132].

1877 Mindazonáltal a mai katolikus házasságjogban is maradtak jelentős vitatémák, különböző megoldási kísérletekkel megközelíthető, sokak által tárgyalt nyitott kérdések. Richard Puza összefoglalását követve ilyeneknek minősíthetők[133]: 1) A házasság felbonthatatlanságának pontos értelme. A mai jog is ismer bizonyos különleges eseteket, amikor ez lehetséges. Kérdés, hogy nem lehetségesek-e további -- a jogban eddig még figyelembe nem vett -- esetek, amikor teológiailag mód volna erre. 2) Különösen a pszichológia és az egyházjog elevenebbé vált kapcsolata alapján, mely már az 1983-as CIC-ben is jelentős újdonságokat hozott (vö. 1095. k.), kutatásra érdemesnek tűnik annak tisztázása, hogy vannak-e a házassági beleegyezésre való képtelenségnek további formái, melyeket a jogszabályok még nem említene, de amelyek az egyházi bíraskodásban már figyelembe vehetők lennének. 3) Az új Codex házasságfogalma. Ezzel kapcsolatban azt szokás vizsgálni, hogy a régi törvénykönyv biológiai-jogi házasságszemlélete mennyiben adta át benne a helyét a II. Vatikáni Zsinat perszónálisabb házasságképének. 4) Az újra házasodott elváltak részvételének kérdése az egyház szentségi életében. Ezen a téren egyrészt az eucharisztikus lakomában való részesedéssel kapcsolatos teológia és egyházfegyelem (lásd fent 11. §. 3. b), másrészt a házasságrendezés jogi lehetőségeinek vizsgálata, a ténylegesen fennálló házasságok ontológiai valóságának és az érvénytelenek nemlétének jogi elismerése a probléma, főként olyankor, ha ez a létrendi valóság külső fórumon nem bizonyítható[134]. 5) A házasságkötés nélküli partnerkapcsolatok realitása teológiai és

egyházi jogi értékelésének problémája. Mind az állami, mind az egyházi jogban új kérdéseket vet fel a „házassághoz hasonló” együttélések valósága[135]. 6) A házasság érvénytelenségének egyre gyakoribb bírói kimondása annak kérdését veti fel, hogyan lehet egyszerre növelni az esélyeket az érvénytelen házasságban élők helyzete utólagos rendezésére, s egyben a teológiai elmélyülést követve, differenciált, de határozott módon óvni a házasság felbonthatatlanságát. 7) A vegyes házasságok kérdése. Ezen a téren a katolikus fél hitének, a katolikus nevelésnek és a családon belüli ökumenikus közösség előmozdításának együttes jogi védelme és segítése a probléma. 8) A házasság jogkedvezményének kérdése. Itt pl. azt szokás vizsgálni, nem lehetne-e a házasságok érvénytelenségét rendes körülmények között a peres eljárástól különböző, annál egyszerűbb és gyorsabb módon kinyilvánítani.

1878 Az Egyházi Törvénykönyvben házasságjogot és nem családjogot találunk, mint a világi jogrendek nagy részében szokásos. Noha a törvénykönyv a családokkal kapcsolatban több helyen is közöl szabályokat, IV. könyvének VII. címében (De matrimonio) csak elvétve tér ki a szülők és gyermekek jogaira és egymás iránti kötelezettségeire (pl. 1071. k. 1. § 3, 1134-1140. k.)[136].

71. §. ÁLTALÁNOS TUDNIVALÓK A HÁZASSÁGRÓL

1. A HÁZASSÁG FOGALMA

1879 A házasság számos meghatározása közül hatás tekintetében kiemelkedik Modestinus klasszikus definíciója: „Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio” (Dig. 23. 2. 1), vagyis a házasság a híres római jogász szerint „a férfi és a nő kapcsolata, egész életre szóló sorsközösség, isteni és emberi jog szerinti közösség”[137]. A házasság intézményének tipikus formája a római korban, római polgárjoggal rendelkezők között, eleinte a férj hatalommal (manus) járó házasság volt. Ezt ünnepélyes kenyéráldozattal (confarreatio) vagy előbb valóságos, majd színleges vételi szerződéssel (coemptio) kötötték. Amennyiben ezek egyikére sem került sor, de a felekben megvolt az állandó házassági együttélés szándéka (affectio maritalis), s az így folytatott együttélés egy évig tartott, a férj elbirtoklás útján megszerezte a férj hatalmat. Ez a fajta elbirtoklás a köztársasági kor végén, a fentebb említett két forma pedig a Kr. u. IV. században tűnt el. Ez a változás egyben a nő beleegyezése fontosságának növekedésével volt párhuzamos. Ebben az összefüggésben fogalmazódott meg Ulpianus megállapítása, mely szerint „nuptias... non concubitus, sed consensus facit” (Dig. 35. 1. 15), vagyis a házasságot „nem az elhálás, hanem a megegyezés hozza létre”[138].

1880 A II. Vatikáni Zsinat tanítása szerint a házasság lényege a házastársi élet- és szeretetközösség, mely a Teremtő műve, aki azt a maga törvényhozásával szabályozza. A házasságot „a személyes és

visszavonhatatlan beleegyezés hozza létre. Így egy, az Isten rendelése folytán szilárd intézmény keletkezik -- még a társadalom nyilvánossága előtt is -- abból az emberi aktusból, amellyel a házastársak egymásnak adják önmagukat és elfogadják a másikat; ez a szent kötelék pedig -- mind a házastársak és a gyermek, mind a társadalom érdekében -- már nem függ az emberi döntéstől... A házasság intézménye és a házastársi szerelem természetsszerűleg irányul utódok létrehozására és felnevelésére... A férfi és a nő... a házasságban 'már nem két test, hanem csak egy' (Mt 19,6), személyük és tevékenységük bensőséges kapcsolatában egymás kölcsönös segítségére és szolgálatára vannak... Ez a bensőséges egyesülés... nemkülönben a gyermekek érdeke is a házastársak teljes hűségét követeli meg, és sürgeti, hogy felbonthatatlan legyen egységük" (GS 48a).

1881 A házasságot az egyházjog nem definiálja a szó szoros értelmében. Az 1055. k. viszont olyan leírást tartalmaz róla, amely indirekt meghatározásnak felel meg. Ez a kánon egyébként -- mint a fent említett zsinati tanításnak a Teremtőre való utalása is jelzi -- úgynevezett természetjogot megfogalmazó (vagyis nem tisztán egyházi) jogszabály. Ennélfogva ezt a házasságfogalmat kell alkalmaznunk minden házasságra, a nem keresztényekére is (vö. 11. k.), valahányszor azt kell eldöntenünk, hogy létrejött-e érvényes házasság egy adott esetben.

1882 Ennek a kánonnak a leírása szerint a házasság az a szövetség, amelyben a férfi és a nő az egész élet olyan közösségét hozza létre egymással, amely természeténél fogva a házaspár javára, gyermekek nemzésére és nevelésére irányul. Ezt a szövetséget Krisztus Urunk a megkeresztelték között a szentség rangjára emelte (1055. k. 1. §). Noha a házasságnak ez a „meghatározása” nem tesz említést a házasság céljáról, a házaspár java és a gyermek, mint a házasság természetes irányulását meghatározó tényezők szerepelnek benne. Ezeket a Codex másutt a házasság „lényeges elemei” (elementum essentiale) néven említi (1101. k. 2. §). Az egyházjog nem jelöl meg sorrendet, értékrendet ezek közt az elemek közt. Tehát -- eltérően az 1917-es CIC 1013. k. 1. §-ától, mely a házasság elsődleges céljának a gyermeknemzést és a nevelést nevezte, a kölcsönös segítséget és a „vágy csillapítását” (remedium concupiscentiae) pedig másodlagosnak minősítette -- a házastársak java sem minősül lényegtelenebbnek, mint a gyermek világrahozatala és nevelése. Egyébként a házaspár java általánosabb és a személy szempontjait inkább figyelembe vevő kifejezés, mint a kölcsönös segítség és a szexuális vágy csillapítása.

1883 A házasság lényeges elemeinek differenciáltabb szemlélete, rangsoruk jogi meghatározásának megszűnése nem jelentéktelen következményekkel is jár a jogban, pl. a házasság lényeges elemeinek kizárása (vö. 1101. k.) vagy a házasság lényegi terheinek vállalására való képtelenség (1095. k. 3) megítélése terén. Ilyenkor ezek szerint ezt a tágabb szemléletet kell alkalmazni. Ennek fényében értékelendő a katolikus félnek az az ígérete is, amely a vegyes házasságkötés engedélyezéséhez szükséges, és amelyben arra kell kötelezettséget

vállalnia, hogy erejéhez képest (tehát nem válás árán[139]) mindent megtesz azért, hogy minden gyermeke a katolikus egyházban keresztkedjk és nevelkedjk (1125. k. 1). Ugyancsak ennek alapján értelmezend az 1366. k. büntetése is, melyet a törvényhozó a gyermeküket nem katolikus vallásban keresztkeltet vagy neveltet szülökre rendel.

1884 Noha a hatályos Egyházi Törvénykönyv a házasság idézett „meghatározásában” a bibliai eredetre és értelmezésre valló szövetség (foedus) kifejezést használja a szerződés (contractus) szó mellözésével, azonnal a definíció után alkalmazza ez utóbbi nevet is a házasságra (1055. k. 2. §). Így -- ámbár a Codex nem hangsúlyozza a házasságnak egyébként is csak a jogi oldalát érzékeltető szerződés fogalmát, melyet az intézményelméletet valló egyházjogászok is kerülnek[140] -- nem utasítja el a mai egyházjog sem a szerződés elnevezés használatát. A házasságkötés ugyanis olyan cselekmény, melyről jogilag leginkább a szerződés kategóriájában lehet tárgyalni. A házassági beleegyezés kinyilvánítása csakugyan kölcsönös, kétoldalú akaratnyilvánítás két jogilag erre képes személy között, melynek eredményeként a felektől szándékolt jogi hatások jönnek létre. Aki azonban szerződésként kezeli a házasságot, annak feltétlenül hangsúlyoznia kell, hogy sajátos jellegű szerződésről van szó, melyet csak egy férfi és egy nő köthet egymással, melynek tartalma eleve meghatározott, s nem függ a felek szabad egyezkedésétől, mely nem bontható fel a szerződő felek akaratából, nem tartalmazhat jogot vagy kötelességet csupán az egyik fél részére, stb.

1885 A házassági szövetségről (szerződésről) állítja a CIC, hogy nem állhat fenn érvényesen két megkeresztelt között anélkül, hogy ne lenne egyszersmind szentség is (1055. k. 2. §). Tehát: két keresztény között minden érvényes házasság szentség. Így pl. két protestáns tisztán polgári házassága nem csupán érvényesnek, hanem szentségnek is minősül.

1886 A keresztények közti érvényes házasságról az egyházi tanítóhivatal számos megnyilatkozása hangsúlyozta, hogy az mindig szentség. Pl. IX. Pius, Alloc., Acerbissimum vobiscum, 1852. IX. 27: „nemo ex catholicis ignoret aut ignorare possit...inter fideles matrimonium dari non posse, quin uno eodemque tempore sit sacramentum...proinde a coniugali foedere sacramentum separari numquam posse” (Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum, ed. DENZINGER, H., Barcinone--Friburgi Br.--Romae 1957, nr. 1640). IX. Pius, Syllabus, 1864. XII. 8, nr. 73: a pápa mint tévedést kifejezetten elveti azt a nézetet, amely szerint nem igaz, hogy a keresztények közt a házassági szerződés mindig szentség, vagyis amely szerint „falsumque est, aut contractum matrimonii inter Christianos semper esse sacramentum, aut nullum esse contractum, si sacramentum excludatur” (DS 2973). XIII. Leó, Enc., Arcanum, 1880. II. 10: „...nyilvánvaló, hogy a keresztény házasságban a szentség és a házassági szerződés szétválaszthatatlan; olyannyira, hogy egy igazi és törvényes házassági szerződés nem képzelhető el anélkül, hogy szentség is ne legyen. Az Úr

Krisztus ugyanis szentségi rangra emelte a házasságot, a házasság pedig maga a szerződés, ha azt jogszerűen kötik meg. Ehhez járul, hogy a házasság azért szentség, mert szent jel: kegyelmet közvetít, és Krisztusnak az Egyházzal élt misztikus házasságának képe. Mindezek megjelenési formája annak a szoros egyesülésnek a köteléke, amely a férfit és a nőt összekapcsolja, ami nem más, mint maga a házasság. Így tehát nyilvánvaló, hogy a keresztények között minden igazi házasság önmagában és önmagától szentség; semmi sem áll távolabb az igazságtól, mint hogy a szentség a házasságra kívülről ráaggatott dísz, vagy egy olyan kívülről kapott sajátság, amely az emberek tetszése szerint elválasztható a szerződéstől" (DS 3145--3146; magyarul: Amit Isten egybekötött 22--23). II. János Pál pápa Familiaris consortio kezdetű apostoli buzdításában ezt a megállapítást különösen árnyaltan fejti ki. „A többi szentséggel szemben -- írja -- a házasság szentségének sajátos jellemzője az, hogy már a teremtés rendjében is létezik, s a szentség maga a házastársi szövetség, amelyet a Teremtő >>kezdetben<< alapított. Tehát a férfi és a nő elhatározása, hogy Isten terve szerint kötnek házasságot -- azaz eldöntötték, hogy életüket visszavonhatatlan megegyezésükkel, felbonthatatlan szerelmükkel és hűségükkel feltételek nélkül összekötik, jóllehet nem teljes tudatossággal, de valóságosan magában foglalja az Isten akarata iránti szüntelen engedelmes lelkületet, amely kegyelem nélkül lehetetlen. Így tehát igazán és sajátosan az üdvösség útjára léptek, s ez az út, ha rajta valóban jó szándékkal indulnak el, az előkészület és a szentségi házasság jóvoltából végig járható és célba viszi őket" (nr. 68: AAS 73, 1981, 163--164; magyarul: Amit Isten egybekötött 153).

1887 Noha egyes szerzők ebben a kérdésben manapság új utakat keresnek[141], s még a katolikusok érvényes házasságkötését sem minősítik mindig szükségképp szentségnek, sok neves szakember (pl. Eugenio Corecco, Javier Hervada, Urbano Navarrete, Tomás Rincón) hangsúlyozza, hogy a keresztények érvényes házasságát teológiai és ontológiai alapon mindig szentségnek kell tekinteni, ugyanis a megkeresztelt ember nem kerülhet a keresztség előtti állapotba, mivel ez a szentség eltörölhetetlen jegyet ad. Ennélfogva két keresztény valódi, érvényes házasságával óhatatlanul, a dolog természetéből fakadó szükségszerűséggel jelzi és valósítja szentségileg Krisztus és az egyház kapcsolatának misztériumát. Így két keresztény között „tisztán természetjogi" házasság nem létezhet[142]. Természetesen az egyházi hatóságok, így a bíróságok gyakorlata is ez utóbbi, az 1055. k. 2. §-ában is rögzített elmélethez igazodik.

1888 A keresztények közti házasság -- mint láttuk -- mindig szentség, ha érvényesen kötötték. A kérdés másik oldala az, hogy csak az ilyen házasság számít szentségnek. Ezért, ha egy katolikus ember, katolikus templomban, a valláskülönbség akadálya (1086. k.) alóli felmentés birtokában, egyházi szertartás szerint házasságra lép egy nem kereszténnyel, érvényes, de nem szentségi házasságot köt, mert nem mind a két fél keresztény. A keresztény és nem keresztény közti (ún. dispar) házasság nem szentség. Legalábbis ez az uralkodó teológiai felfogás,

mely a mai egyházi jogi gyakorlat alapjául szolgál. Ezt mutatja, hogy a keresztények közti elhált házasságot az egyház sohasem bontja fel (vö. 1061. k. 1. §, 1141. k.; vö. C. Fid., Nota Seguendo fedelemente, 1998. XI. 11: EV XVII, 1220--1225, nr. 1620--1631), a keresztény és nem keresztény közti elhált házasságok pápai felbontására megfelelő feltételek esetén van lehetőség (vö. SC Fid., Instr. et Normae, 1973. XII. 6, nr. I, a: Leges V, 6702 -- a kérdésre még alább visszatérünk). A keresztény és nem keresztény közti érvényes házasság magától szentséggé válik, ha a megkereszteletlen fél elnyeri a keresztiséget[143].

1889 Különösen a Trentói Zsinat utáni teológiában különböző elméletek alakultak ki arról, hogy mi történik két olyan nem keresztény személy házasságával, akik később mindketten megkeresztelkednek. Egyes szerzők azt állították, hogy ilyenkor a házasság nem válik automatikusan szentséggé. Arra hivatkoztak indoklásul, hogy a szentség a keresztények közti házasságkötés (matrimonium in fieri) által jön létre, sőt a legszűkebb értelemben éppen azt jelenti[144]. A szerzők többsége azonban ennek ellenkezőjét vallja, vagyis elfogadja, hogy nem keresztény házastársak megkeresztelésekor korábban már fennálló, érvényes házasságuk szentséggé válik. Ez a felfogás tükröződik a pápai joggyakorlatban, hiszen a hit javára nem bontják fel a keresztény és nem keresztény közti házasságot sem, ha a nem keresztény fél megkeresztelkedése után a házastársak -- immár mindketten keresztények -- folytatták az együttélést (SC Fid., Instr. et Normae, 1973. XII. 6, nr. I, b: Leges V, 6702).

2. A HÁZASSÁG LÉNYEGI TULAJDONSÁGAI

1890 A házasság lényegi tulajdonságai az egység és a felbonthatatlanság. Ezek a keresztény házasságban -- szentségi jellegére tekintettel -- különös erősséggel rendelkeznek (1056. k.)([145].

Az egység azt jelenti, hogy a házasság csakis egyetlen férfi és egyetlen nő közti kizárólagos kapcsolat. Ennek ellentéte a poligámia és az úgynevezett csoportházasság, de ezt sérti meg a házastársi hűtlenség is. Ennek a lényegi tulajdonságnak az alapja kettős: 1) Hagyományosan hangsúlyozni szokás, hogy a monogámiát a természetjog kívánja meg, mivel ez a legalkalmasabb forma a házasság természetadta rendeltetésének elérésére. Ennek kapcsán a régebbi katolikus szerzők gyakran megjegyezték, hogy a többférjűség (poliandria) az úgynevezett elsődleges természetjoggal ellenkezik, mivel nehezen meghatározhatóvá teszi az apa személyét és közvetlenül ellenkezik a gyermek világrahozatalának és nevelésének céljával, a többnejűség viszont eszerint csupán a másodlagos (nehezebben felismerhető...) természetjoggal ellenkeznék, mivel az utód szempontjával nincs közvetlen ellentétben, viszont nehezebbé teszi a házasság egyéb „céljainak” megvalósítását. 2) Manapság inkább a kinyilatkoztatásból szokás megalapozni a házasság egységének lényegi követelményét. Az elhomályosult emberi értelem számára a teremtett természet

követelményeit is gyakran magának a kinyilatkoztatásnak kell megvilágítania (Ter 1,27; 2,24; Mt 19,1; 1Kor 7,2--4; Ef 5,32). Az egyházi hagyomány egyértelműen hangsúlyozza a házasság monogám jellegét. A Trentói Zsinat elítéli azt az állítást, amely szerint a keresztényeknek szabad lenne, hogy egyszerre több feleségük legyen, és ezt semmilyen isteni törvény nem tiltaná (Sess. XXIV, De sacramento matrimonii c. 2: DS 1802). Újabban különösen előtérbe került az a gondolat, hogy a házastársi egység szentségi jelentése (Krisztus és az egyház megbonthatatlan kapcsolata) a keresztények házassága egységének is végső alapja, és különleges szilárdságot ad az egység lényegi tulajdonságának a szentségi házasságban.

1892 A felbonthatatlanság a házasságnak az a lényeges tulajdonsága, melynek értelmében az érvényesen létrejött házasság nem bontható fel, és magától sem szűnik meg másként, mint a felek egyikének halálával. A házasság felbonthatatlanságát belső és külső értelemben vizsgálhatjuk. A belső felbonthatatlanság azt jelenti, hogy sem a felek közösen, sem egyikük külön nem képes akaratával a házasságot felbontani. A külső felbonthatatlanság arra utal, hogy ezt a köteleket az emberi közhatalom sem bonthatja fel. Azokra a különleges esetekre, amikor a pápa valamilyen nem szentségi, de érvényes, vagy szentségi, de nem elhált házasságot felbont, az alábbiakban még visszatérünk. Teljes és szoros értelemben vett külső felbonthatatlansággal rendelkezik az elhált szentségi házasság, melyet a pápa sem bont fel soha (1141. k.). A felbonthatatlanság alapját ugyancsak a természetjogban, mégpedig a másodlagos természetjogban szokás megjelölni. Másrészt ebben a tekintetben is az isteni kinyilatkoztatás világítja meg, mélyíti el, és alapozza meg keresztények között különleges szilárdsággal a természetnek ezt a követelményét (Ter 2,24; Mt 19,3--9; Ef 5,32; 1Kor 7,15). A kinyilatkoztatás fényében elmondható, hogy a házasság felbonthatatlanságának közvetlen alapja az isteni akarat, mely az emberi személyt és a társadalmat kormányozza, és meghatározza számukra a házasság intézményét, hisz „maga Isten a szerzője a házasságnak, amelynek javai és céljai vannak” (GS 48a). A házasságnak ezek között a „javai”[146] között szerepel a felbonthatatlanság is. Tehát a házasság nem azért felbonthatatlan, mert a felek életszövetségük tartalmát így óhajtották meghatározni, sem azért mert valamilyen külső, emberi hatalom rendelte ezt az intézményt ilyennek mintegy megvonva a házasulóktól szövetségük felbontásának jogát, hanem isteni akarat folytán (Mk 10,9; Mt 19,6). A felbonthatatlanság nem ellenkezik a házasulandók szabadságával. Igaz ugyan, hogy a jegyeseknek nem áll szabadságukban arról dönteni, hogy felbontható vagy felbonthatatlan házasságot kívánnak-e kötni, de szabadon határozhatnak arról, hogy házasságra akarnak-e egymással lépni, vagyis olyan életszövetségre, mely -- mint olyan -- felbonthatatlan[147].

3. A HÁZASSÁG LÉTREJÖTTE

1893 A házasságot arra jogilag képes feleknek törvényesen kinyilvánított -- semmiféle emberi hatalommal nem pótolható --

beleegyezése hozza létre (1057. k. 1. §). A konkrét házassági köteléknek tehát a létesítő oka a házassági szövetségkötés, mely jogképes feleknek (olyan férfinak és nőnek, akik közt nincs házassági akadály) törvényesen (megfelelő formában) kinyilvánított beleegyezésében áll. Amikor a bírósági gyakorlatban egy házasság érvénytelenségének megállapításáról folyik per, mindig azt kell szem előtt tartani, hogy a házasság létrejöttének ez a három nélkülözhetetlen tényezője jelen volt-e a házasságkötéskor. Ha ugyanis akár a felek jogképessége, akár a beleegyezés, akár az akaratnyilvánítás törvényes formája hiányzott, a házasság érvénytelen.

1894 A házassági beleegyezés (consensus) olyan akarat cselekedet, mely által a férfi és a nő visszavonhatatlan szövetségben kölcsönösen átadják és elfogadják egymást házasság létesítése céljából (1057. k. 2. §). A házassági beleegyezés tárgya nem csupán a testhez vagy a házastársi cselekedetekhez való jog átadása, mint az 1917-es CIC 1081. k. 2. §-a mondta, hanem az egész személy átadása és a másik személy elfogadása az egész életnek olyan közösségére, mely természete szerint a felek javára, gyermekek világhozatalára és nevelésére irányul.

1895 Hasonlóan a modern világi jogrendekhez, az egyházjog is a római jogban -- mint fentebb láttuk (1) -- kialakított beleegyezési elméletet követi, mely szerint nem az együttélés, hanem a beleegyezés hozza létre a házasságot. A házasság elhárításának szükségessége a kötelék létrejöttéhez -- abban a formában, ahogyan Reimsi Hinkmar nyomán Gratianus és a bolognai iskola tanította -- annyiban talált a XII. század végétől elutasításra, amennyiben a hivatalos pápai állásfoglalások leszögezték, hogy a házasságot mint szerződést és szentséget a felek beleegyezése hozza létre. Ugyanakkor megmaradt a jogban annak lehetősége, hogy az elhárítatlan házasságokat meghatározott esetekben felbontsák. Gratianus korában a probléma úgy merült fel, hogy mi a szerepe a házasságkötésnek és az elhárításnak a szilárd házassági szövetség létrehozásában. Gratianus szerint a házasság a szándék kinyilvánításával (desponsatio) kezdődik, de létrejöttének folyamata véglegesen csak a testi kapcsolattal válik befejezetté (C. 27 q. 2 d. p. c. 34: „... coniugium desponsatione initiatur, commixtione perficitur. Unde inter sponsum et sponsam coniugium est, sed initiatum; inter copulatos est coniugium ratum”; C. 27 q. 2 d. p. c. 45: „Coitus sine voluntate contrahendi matrimonium, et defloratio virginitatis sine pactione coniugali non facit matrimonium, sed precedens voluntas contrahendi matrimonium, et coniugalis pactio facit, ut mulier in defloratione suae virginitatis vel in coitu dicatur nubere viro, vel nuptias celebrare”). Ezzel szemben Petrus Lombardus hangsúlyozza, hogy a házastársi közösségre irányuló beleegyezés és nem a testi kapcsolatba való beleegyezés hozza létre a házasságot [148]. III. Sándor és III. Ince pápák kimondták, hogy a jelensavas házasságkötés (matrimonium per verba de praesenti) hozza létre a házasságot, amely ezután nem bomlik fel -- még ha elhárítatlan maradt is -- sem későbbi bevezetett házasság, sem később támadt sógorság útján (X 4.4.3, 5; X 4.13.10; X 4.1.25), viszont az el nem hált házasság felbomlik szerzetesi fogadalom (X

3.32.2, 14) és -- ahogyan azután az újabb egyházjog részletesebben kidolgozta -- pápai felmentés révén[149].

4. A HÁZASSÁGOT SZABÁLYOZÓ JOG

a. A házasságkötéshez való jog

1896 A házasságkötés alapvető joga az embernek. Ezért az 1058. k. általános elvként kimondja, hogy mindenki köthet házasságot, akit a jog ettől el nem tilt. Ez azonban nem jelenti azt, hogy valaki jogosult lehetne a házasságra egy bizonyos személlyel, ha az ezt nem kívánja. Ez a jog tehát szabadságot jelent. A házassághoz való jogot a kánonjogászok természetjogi eredetűnek tekintik[150]. Az egész emberiség körében elterjedt egy fajta közmeggyőződés, mely a házasságkötés szabadságát az emberi jogok közé sorolja. Ez a meggyőződés az emberi jogok különféle nyilatkozataiban is kifejezést nyer[151].

1897 Ezt az alapvető jogot -- mint a fent idézett kánon megszorítása („akit a jog el nem tilt”) jelzi -- bizonyos esetekben korlátozni is lehet. A pozitív jog ezt nagyobb jó érdekében megteheti. Hogy mi akadályozza a házasságot isteni jognál fogva, annak hiteles megállapítására az 1075. k. 1. § szerint egyedül a legfőbb egyházi hatóság illetékes. Ám emberi, egyházi vagy állami (lásd alább b) törvényhozó is adhat ki a házasságkötés jogát korlátozó törvényeket az isteni jog által szabott kereteken belül. A házasságra képtelenné tevő akár kanonizált isteni, illetve természeti, akár tisztán egyházi törvényeket a Codex házassági akadályok néven sorolja fel (1083--1094. k.). A házassághoz való alapvető jog -- noha az alapvető jogok általában egyetemesek, örökre szólók, és nem lehet lemondani róluk -- összeegyeztethető a házasságról való lemondás kötelezettségének szabad vállalásával (pl. fogadalom vagy celibátus révén). Ilyenkor ugyanis a jog gyakorlásától való tartózkodásra vállal valaki kötelezettséget. Ez pedig, mint jeles szerzők hangsúlyozzák[152], nem a jog elvesztését, hanem felfüggesztését eredményezi, s a jog gyakorlásával összeegyeztethetetlen kötelezettség vállalása még nem lemondás a jogról.

1898 A házassághoz való alapvető jog a házassági jogszabályok értelmezésének egyik kulcsa. Belőle következik, hogy a házasságkötést akadályozó vagy tiltó törvényeket mindig szorosan kell értelmezni (vö. 18. k.), s ha a házassági akadály vagy tilalom fennállását illetően az adott esetben kétség áll fenn, a házasságot nem szabad -- bizonyos különös esetek kivételével (1091. k. 4. §) -- megakadályozni (vö. pl. 1084. k. 2. §).

b. A házasságra vonatkozó jogszabályok

1899 Katolikusok házasságát, akkor is, ha csupán az egyik fél katolikus, az isteni jogon kívül a kánonjog is szabályozza, sőt a

házasság merőben polgári hatásait illetően a polgári hatóság is (1059. k.)[153]. Az 1917-es CIC 1016. kánonja még az összes keresztények házasságáról állította, hogy a katolikus egyházjog is szabályozza őket. Mivel az új egyházjog alapelve az, hogy a tisztán egyházi törvények csak a katolikusokat kötelezik (11. k.), ezzel összhangban rendezte a törvényhozó a házasságra vonatkozó egyházi jogszabályok hatályossági körét is. Ez a változás egyrészt a katolikus egyházjog ismeretének hiányát veszi realista módon figyelembe a nem katolikus keresztények körében, főként azonban ökumenikus szemlélet tanúbizonysága.

1900 A nem katolikus keresztények házasságát ugyan a hatályos egyházjog nem kívánja szabályozni, de ezzel még semmi esetre sem szándékszik tagadni az egyház illetékességét a nem katolikus keresztények házassága ügyében. Ez világosan kifejezésre jutott az 1059. k. szövegtervezetének vitája során (Comm 15, 1983, 223). Katolikus egyházi bíróságok gyakran ítéleznek nem katolikus keresztények házassága ügyében, s az elvi lehetősége annak is megvan, hogy a legfőbb egyházi törvényhozó valamikor ismét minden keresztény házasságára vonatkozó jogszabályt adjon ki. Azzal, hogy a mai katolikus egyházjog a nem katolikus keresztények házasságát nem szabályozta, de a nyugati nem katolikus egyházi közösségek vonatkozásában nem ismerte el kifejezetten azt a jogot sem, hogy ezek saját fegyelmük szerint szabályozzák tagjaik házasságát -- amit a keleti egyházak tekintetében, természetesen azok teljesebb ekkleziológiai valóságának (a bennük lévő hierarchiának) elismeréseként, a zsinat megtett (UR 16) --, egyesek szerint nem kis joghézag keletkezett. Ennek megszüntetése, vagyis egy olyan hivatalos egyházi kijelentés, amely teljes általánosságban elismeri a nem katolikus keresztény közösségek saját szabályait vagy az összes elképzelhető világi törvényeknek az érvényességét, veszélyesnek tűnt a Codex átdolgozói számára (Comm 15, 1983, 223).

1901 Arra a kérdésre, hogy a katolikus egyházi bíróságok a nem katolikus keresztények házasságának érvényességét milyen szabályok szerint ítélik meg, az egyházjogászok általában azt válaszolják, hogy az isteni jog, többnyire az akár tételes isteni jogot, akár természetjogot kanonizáló katolikus egyházi jogszabályok előírásain (így a házassági beleegyezés lényeges hiányosságait tartalmazó kánonokon) túl ehhez azoknak a jogrendeknek az előírásait is figyelembe kell venni, amelyeknek ezek a személyek ténylegesen alá vannak rendelve[154]. Itt azonban tekintélyes szerzők komoly elvi különbségtételt tartanak indokoltnak. Egyfelől a házasság fölötti joghatóság alanyáról folytatott újkori viták során katolikus részről hangsúlyozták, hogy az egyház jogosult érvénytelenítő akadályok létesítésére és a házassági kötelék ügyében való ítélezésre (Conc. Trid., Sess. XXIV, De sacramento matrimonii c. 3--4, 12: DS 1803--1804, 1812), valamint hogy házassági ügyekben az egyház saját jogon, nem pedig civil hatóság engedménye folytán rendelkezik hatalommal, s illetékessége a szentségi házasságra nézve kizárólagos (XIII. Leó, Enc., Arcanum, 1880. II. 10, nr. II, 2: magyarul: Amit Isten egybekötött, Bp. 1986, 21)[155]. Másfelől a nem katolikus keresztények

közül azok, akiknek közösségét a II. Vatikáni Zsinat szövegei és az azt követő katolikus szóhasználat nem egyházaknak, hanem csupán egyházi közösségeknek nevezi, mivel nem rendelkeznek felszentelt püspökökkel és papokkal, nélkülözik az egyházi törvényhozói hatalomra képes alanyokat, s így, hacsak a katolikus egyházi törvényhozó belső szabályait el nem ismeri (nem kanonizálja), s ezzel jogi erőt nem kölcsönöz nekik, híjával vannak a katolikus részről érvényesnek elismert egyházi jogszabályoknak[156]. Jogszabályaik elismerésének lehetősége attól az állásponttól is függ, amit a világiaknak az egyházkormányzati hatalomban való részesedési lehetőségéről a teológia kialakít[157].

1902 A nem keresztények közötti házasság alá van vetve a világi törvényeknek a „természetjog” szabta keretek között[158]. Ez azt is jelenti, hogy katolikus értékelés szerint a nem keresztények közti polgári házasság is felbonthatatlan, ha érvényesen kötötték. A nem keresztények közötti házasság „formális és materiális érvényességi követelményeinek megítélésekor a megfelelő állami jogot kell alkalmazni azokkal az esetleges utalásokkal együtt, melyek abban külföldi vagy vallási jogra vonatkoznak”[159]. Az ilyen házasságok számára tehát az állami jogban szereplő érvénytelenítő akadályokat és formai előírásokat is elismeri az egyház a házasság „természetjogi”, ontológiai létrejöttét befolyásoló tényezőknek.

c. A házasság jogkedvezménye

1903 A házasságot jogkedvezmény illeti meg, vagyis kétely esetén a házasságot érvényesnek kell tekinteni mindaddig, amíg ennek ellenkezője be nem bizonyosodik (160. k.). A jogkedvezmény olyan eszköz, amellyel a jogrend bizonyos jogviszonyokat a társadalmi érdekre való tekintettel különös védelemben részesít. A házasság jogkedvezménye (favor matrimonii) az érvényessége mellett szóló jogvélelemben áll. Ám az érvényességnek ez a vélelme csak a külső elemeit tekintve megfelelően, vagyis a rá érvényes jogszabályok szerint[160] megkötött házasság esetében áll fenn (vö. 124. k. 2. §). Ezért a kánoni formára kötelezett katolikusok tisztán polgári házasságát pl. nem vélelmezzük érvényesnek, így érvénytelensége külön bizonyításra egyházi fórumon nem szorul.

1904 Az érvényesség vélelme -- a külső látszat szerint érvényesen végzett jogcselekményekre vonatkozó általános szabály alkalmazásán[161] túl -- a házasság felbonthatatlanságának következménye a jogban. Ezért is volt egyértelmű a Codexet átdolgozó bizottságban az a vélemény, hogy ezt a vélelmet továbbra is fenn kell tartani (Comm 9, 1977, 212; 10, 1978, 126). Minthogy pedig a felbonthatatlanság minden házasságnak, tehát nem csupán a keresztények között fennállónak lényegi tulajdonsága, ezt a jogvélelmet a nem keresztények házasságára is alkalmazni kell[162]. Így a kánoni formára nem kötelezettek tisztán polgári házasságát érvényesnek vélelmezzük (az elsőt!).

1905 Az érvényes, de nem szentségi házasságok esetén ez a jogvélelem mégsem mindig érvényesül korlátlanul. Ha ugyanis a felek egyike

megkeresztelkedik, kétség esetén a hit javára, a nem keresztény házasság érvénytelensége mellett kell állást foglalni (vö. 1150. k.)[163].

5. A HÁZASSÁG ELNEVEZÉSEI

a. A megkötött házasság

1906 Megkötöttnek (*ratum*) a keresztények közti érvényes házasságot nevezzük. E házasság másik neve: szentségi házasság (1061. k. 1. §, vö. 1055. k. 2. §). Az ilyen házasságot akkor is megkötöttnek mondjuk, ha még nem került sor az elhálásra (1061. k. 1. §). Ezt a CIC nem véletlenül hangsúlyozza, hiszen a kánoni jog történetének régebbi szakaszaiban a terminológiai szokás eltérő volt: Gratianus pl. még az elhált, illetve a már (!) felbonthatatlan házasságra alkalmazta a *ratum* kifejezést[164].

b. A megkötött és elhált házasság

1907 Megkötöttnek és elháltnak (*ratum et consummatum*) akkor mondjuk a házasságot, ha a házaspár egymás között, emberi módon, önmagában gyermek nemzésére alkalmas házastársi cselekedetet hajtottak végre, melyre a házasság természeténél fogva (vö. 1055. k. 1. §) irányul, és amelyben a házastársak egy testté lesznek (1061. k. 1. §). A házasság elhálásának ez a fogalma eltér az elhálásnak az 1917-es CIC 1015. k. 1. §-a szerinti leírásától. Abban ugyanis még a biológiai elem volt csak hangsúly („egy testté lesznek”), a hatályos Codex viszont az elhálás megvalósulásához, az emberi személy egészét tartva szem előtt, azt is kívánja, hogy a házastársi cselekedet emberi módon menjen végbe. Emberi módon akkor kerül sor az elhálásra, ha a házastársi aktust mint olyat a felek tudatosan és kellő szándékkal hajtják végre. Nincs tehát elhálva az a házasság, amelyben ez pl. csak erőszakkal, részegen vagy kábítószer hatása alatt történt meg[165].

1908 Az elhálás megtörténtének biológiai feltételei -- az egyházi joggyakorlat szerint -- a merevedés (*erectio*), a legalább részleges (SC Off, Resp., 1941. III. 1: Leges I, 2050) behatolás (*penetratio*) és a magömlés a hüvelyben (*ejaculatio in vagina*)[166]. Nem szükséges viszont hozzá az, hogy a férfinak megtermékenyítésre alkalmas „magva” (*verum semen*) legyen. Ez utóbbi alapelveket a Hittani Kongregáció 1977. V. 13-i határozata általános érvénnyel leszögezte (AAS 69, 1977, 426).

1909 Természetesen a házastársi aktusnak a felek között, ahhoz, hogy a házasságot elhálttá tegye, az érvényes házasságkötés után kell végbemennie. Nincs tehát elhálva azok házassága, akik egymással csak a házasságkötés előtt éltek szexuális életet.

1910 Ha a házasságkötés után a felek együtt laktak, az elhálást vélelmezzük, amíg ennek ellenkezője be nem bizonyosodik (1061. k. 2. §). Ez ellen a jogvételelem ellen az el nem hált házasság alóli pápai

felmentésért (1142. k.) folyó eljárás (1697--1706. k.) során bizonyításnak van helye.

c. Az érvénytelen házasság

1911 Érvénytelennek (invalidum) akkor mondjuk a házasságot, ha az érvényesség látszata fennáll, de valamilyen okból ez a látszat nem felel meg a valóságnak (hiányzik a jogcselekmény érvényes létrejöttéhez szükséges valamilyen lényeges mozzanat, pl. hiányos a házassági beleegyezés). Az egyházjogi szóhasználatban a semmis (nullum) házasság általában az érvénytelen házasság szinonimájaként szerepel. Ezekre a házasságokra igaz, hogy érvénytelenségük bizonyításáig érvényesnek kell vélelmezni őket (1060. k.).

1912 Nem érvénytelennek, hanem inkább nem létezőnek mondjuk azt a kötést, ahol az érvényesség külső látszata sem áll fenn (így pl. kánoni formára kötelezett katolikusok tisztán polgári házassága esetén[167]). Ilyen esetekben a jog nem vélelmezi az érvényességet, s az érvénytelenség bizonyítására sincs szükség, mert jogilag nyilvánvaló, hogy a cselekmény nem érvényes. Az ilyen „házasságok” nemlétének bizonyítására -- mint a jogcselekmények általános ismertetése során már jeleztük -- még az 1686. k. szerinti okirati eljárásra sincs szükség; elegendő a helyzet tisztázása az esküvő előtti plébániai jegyvizsgálaton (PCI, Resp., 1984. VI. 26, nr. II: AAS 76, 1984, 747).

d. A vélt házasság

1913 Vélt házasságnak (matrimonium putativum) az olyan érvénytelen házasságot mondjuk, melyet legalább az egyik fél jóhiszeműen kötött meg. Addig nevezzük ezt a házasságot véltnek, amíg mindkét fél bizonyosságot nem szerez annak semmisségéről (1061. k. 3. §). Hangsúlyozandó, hogy minden jóhiszeműség mellett is csak akkor minősíthető a házasság véltnek, ha legalább az érvénytelen (invalidum; lásd fent c) házasság követelményeinek megfelel. A nem létező házasság nem tekinthető vélt házasságnak sem (PCI, Resp., 1949. I. 26: AAS 41, 1949, 158)[168]. A jóhiszeműség mindaddig feltételezendő, amíg a házasság érvénytelensége hivatalos és végrehajtható módon megállapítást nem nyert (két egybehangzó ítélet formájában)[169]. Egyébként vélt házasságban jóhiszeműen együttélni nem bűn; s a vélt házasság bizonyos kánoni hatásai megfelelnek az érvényes házasságénak (vö. 1137. k.).

6. A HÁZASSÁGI ÍGÉRET

1914 Az eljegyzés és a jegyesség jogintézménye napjainkra az egyházban is jelentőségét veszítette. Ennek megfelelően a CIC tudatosan kerüli is (egyedül az 1062. k. 1. §-ában használja) az eljegyzés kifejezést[170]. Csupán annyit szögez le, hogy a házassági ígéretet, mégpedig függetlenül attól, hogy az egyoldalú vagy kétoldalú, a részleges jog szabályozza, melyet a püspöki konferencia határoz meg a szokásjog és az

esetleges polgári törvények figyelembevételével (1062. k. 1. §). Magyarországon hivatalos egyházi eljegyzés nincs szokásban. A püspöki konferencia előírja a jegyesek naplójának vezetését (Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat, Bp. 1988, 53--57, 56--65. §. 67. §). Az ide való bejegyzésnek külön jogkövetkezményei nincsenek a házasulandókra nézve.

1915 A házassági ígéretből nem származik kereseti jog a házasság megkötésének kieszközlésére, ellenben ha kártérítés jár, kártérítési keresetnek van helye (1062. k. 2. §).

1916 A középkorban az eljegyzésnek, melyet a consensus-elmélet uralomra jutása idején különböztettek csak meg véglegesen és világosan a házasságkötéstől, azért volt igen nagy a szerepe, mert a jövőre vonatkozó házassági akaratnyilvánítás, melyet később szexuális együttélés követett (matrimonium contractum per verba de futuro carnali copula subsecuta), érvényes házasság fennállásának vélelmét vonta maga után. Az ilyen házasság volt a „matrimonium praesumptum” legfontosabb típusa. A középkori egyházjog szerint az eljegyzés alapján, ha időközben nem keletkezett házassági akadály, keresetet lehetett indítani a házasságkötés kieszközlésére (X 4.1.10). Ezért -- hazánkban is -- sok per folyt az eljegyzések érvénytelennek nyilvánításáért és felbontásáért[171].

72. §. A HÁZASSÁG LELKIPÁSZTORI ELŐKÉSZÍTÉSE

1. A LELKIPÁSZTORI ELŐKÉSZÍTÉS VÉGGZÔJE ÉS SZAKASZAI

1917 A házasság lelkipásztori előkészítéséről, sőt a házasság megkötése utáni további pasztorális gondoskodásról részletes irányelveket ad II. János Pál pápa a Familiaris consortio kezdetű apostoli buzdításban (1981. XI. 22, nr. 65--85; AAS 74, 1982, 158--187; magyarul: PM V, 103--137). Az Egyházi Törvénykönyv ennek szellemében tárgyalja ezt a témakört.

a. A lelkipásztori előkészítés és gondozás alanya

1918 A Codex szemléletében a házasság lelkipásztori előkészítésének és a házassági pasztorációnak egyrészt azok az alanyai, akik rendezik, szabályozzák, szervezik a felkészítésnek és a házastársak, illetve a családok segítésének munkáját. Ezeket a feladatokat az egyházi hatóságok végzik, elsősorban a helyi ordinárius (1064. k.) és a plébános (529. k. 1. §; pontosabban minden „saját közösséggel” -- vö. 515. k. 1. § -- rendelkező lelkipásztor), akinek ezen a téren feladata -- a személyes előkészítői munkán túlmenően -- gondoskodni arról, hogy saját egyházi közössége kivegye a részét a házasságok gondozásából (1063. k.). Másrészt ennek a lelkipásztori előkészítésnek és gondozásnak alanyai, immár konkrétabb értelemben, azok is, akik ezt a

munkát közvetlenül végzik: a lelkipásztorok és az egyházi közösségek (főként a plébániák -- vö. 515. k. 1. §, 529. k. 2. §, 1063. k.). Tehát a házasság lelkipásztori gondozása az egész keresztény közösségnek sajátos feladata, mégpedig nem csupán a családok segítése, hanem az előkészítés és az esküvő teendőinek területén is.

b. A házassági pasztoráció szakaszai

1919 A házasságok lelkipásztori támogatásában elsődleges (de nem kizárólagos) feladatként a Codex bizonyos konkrét tennivalókat ír elő, melyek a házassági pasztoráció időrendben is többé-kevésbé elkülöníthető szakaszainak felelnek meg:

1920 1) Az első szakasz a távlati előkészítés, mely különféle módokon történik. Ilyenek a szentbeszéd, a gyermekeknek, az ifjúságnak és a felnőtteknek szóló hitoktatás, a tömegtájékoztatási eszközök használata. Ebbe a szakaszba (és nem a következőbe!) tartoznak az úgynevezett jegyeskurzusok is, amelyeket mindenki számára tartanak, aki fiatal, és érdeklődik, tehát nem csupán azok részére, akik már konkrétan jelentkeztek a házasságkötésre. Mindezek során a hívők oktatást kapnak a keresztény házasság jelentéséről, a keresztény házastársak és szülők feladatairól (1063. k. 1).

1921 2) A második szakasz a közvetlen felkészítés. Ennek formája a személyes jegyesoktatás, amelynek során a jegyesek alkalmassá válnak új állapotuk szentségére és kötelességeire (1063. k. 2).

1922 3) A harmadik szakasz a házasságkötés liturgiája. Ezt úgy kell végezni, hogy lelkipásztori szempontból is hatásos, eredményes, gyümölcsöző legyen. Ki kell tűnnie belőle, hogy a házastársak a Krisztus és az egyház közti termékeny szeretet misztériumát jelzik, és abban részesülnek (1063. k. 3).

1923 4) A negyedik szakasz az utólagos segítség. Ennek célja támogatni a házastársakat abban, hogy életszövetségüket hűségesen megtartsák és megvédjék, s a családban mind szentebb és teljesebb életet éljenek (1063. k. 4).

1924 „Az Egyházban, amely a családi pasztoráció felelős alanya, meg kell emlékeznünk sok olyan társulásról is, melyekben Krisztus és Egyházának misztériuma él és nyilvánul meg. Elismerést és megbecsülést érdemel az a sok egyházi egyesület, csoport, mozgalom, vagy bármilyen nevet viselő közösség, amely -- mindegyik a maga jellegzetességei, céljai, szolgálatai szerint -- a család lelkipásztori gondjával törődik.

1925 Ezért a Szinódus nyilvánosan elismerte az ilyen apostolkodó, nevelő és lelkiséget ápoló egyesületek hasznos voltát. Feladatuk az, hogy felébresszék a másokkal való összetartozás érzékét, támogassák az Evangélium és az Egyház hite szerinti életformát; a keresztény erények

és ne a közvélemény szerint formálják a lelkiismeretet, buzdítsanak a felebaráti szeretet gyakorlására, valamint a mások felé nyitott lelkültre..." (II. János Pál, Adhort. ap., Familiaris consortio, 1981. XI. 22, nr. 72: AAS 74, 1982, 169; magyarul: PM V, 115--116).

2. A HÁZASSÁGRA VALÓ SZENTSÉGI ELŐKÉSZÜLET

a. A bérálás

1926 Mivel itt az egyházi házasságjog olyan házasságokról rendelkezik, ahol legalább az egyik fél katolikus (1117. k.), a keresztségről mint házassági előfeltételről a jog külön nem beszél. Ez ugyanis a katolikus fél részéről adott. Azok a katolikusok, akik még nem részesültek a bérálás szentségében, mielőtt házasságra engednék őket, kötelesek megbérálkozni, ha ez nagyobb kellemetlenség nélkül megtörténhet (1065. k. 1. §). Ezt az előírást azonban annak fényében kell magyarázni, hogy a házassághoz az emberi személynek joga van.

1927 A bérálás felvétele a házasságkötés előtt nagy nehézségbe ütközik, ha pl. a bérálási felkészítés miatt az esküvőt el kellene halasztani, vagy ha nem áll az esküvő előtt rendelkezésre olyan személy, aki bérálási felhatalmazással rendelkezik[172]. Ilyenkor ugyanis -- eltérően a 883. k. 2. számában említett esetektől -- a bérálás nem tartozik a plébános saját jogkörébe. Hazánkban ez a súlyos nehézség, mely mentesíti a hívőt az esküvő előtti bérálkozás kötelezettsége alól, az esetek túlnyomó többségében fennáll[173]. Az is előfordulhat, hogy egy katolikusnak keresztelt házasulandó azért utasítja el az esküvő előtt a bérálkozást, mert nincs ehhez kellően kifejezett és egyértelmű hite. Ezt a helyzetet is olyan súlyos nehézségnek kell értelmeznünk, amely miatt bérálás nélkül is házasságkötésre kell engedni a feleket. Ha ugyanis valódi házasságot akarnak kötni, hitük hiányossága miatt (vagy akár élő hitüknek olyan hiánya miatt, amely azonban nem vezetett a katolikus egyház formális aktussal való elhagyásához -- 1117. k.) nem szabad az esketést megtagadni (II. János Pál, Adhort. ap., Familiaris consortio, 1981. XI. 22, nr. 68: AAS 74, 1982, 163--165; magyarul: PM V, 109--111).

b. A gyónás és az áldozás

1928 A házasságkötés előtt a szentgyónás és a szentáldozás elvégzése nem kötelező. Azonban az Egyházi Törvénykönyv ezeket igen ajánlatosnak minősíti (1065. k. 2. §). Mivel ugyanis a házasság az „élők szentsége”, kinek-kinek lelkiismereti kötelessége, hogy a kegyelem állapotában vegye fel. Ez azonban a belső fórumra tartozik. Tehát a plébánosnak nincs joga megtagadni az esketést attól, aki nem óhajt előtte -- igazolható módon -- gyónni, és akár előzetesen, akár a szertartás során áldozni. Tekintettel arra, hogy a házasságkötéshez a személynek alapvető joga van, akkor is, ha kánoni formára kötelezett katolikus, mindazt házasságkötésre kell engedni, akit a jog el nem tilt ettől. Ezeket a tilalmakat pedig (vö. 18. k.) szorosan kell értelmezni.

3. A JEGYESVIZSGÁLAT

a. Tárgya

1929 Mielőtt házasságkötésre kerül sor, be kell bizonyosodnia annak, hogy az érvényes és megengedett házasságkötésnek semmi nem áll útjában (1066. k.). Ennek az esküvő előtti vizsgálatnak arra kell irányulnia, hogy vannak-e a felek között házassági akadályok, vagy olyan körülmények, amelyek házassági tilalommal járnak, illetve esketési engedélyt tesznek szükségessé (vö. 1071. k., 1083--1094. k., 1124--1126. k.).

1930 A házassági tilalmak közül egyesek a felek személyi adatainak tisztázásakor kitűnnek, másokra -- hacsak mindenre kiterjedő egyházmegyei vagy országos jegyesvizsgálati formanyomtatvány nincsen -- a jegyesekkel való beszélgetés során kell fényt deríteni. Gyakorlatilag a jegyesvizsgálat vezérfonalául a jegyesek naplójának rovatai szolgálnak (főként: „3. A jegyesek családi és keresztnéve, vallása és állapota. 4. Születésük helye, ideje; keresztelésük helye és ideje. 5. Lakóhelyük. 6. Szüleik [elhalt házastársuk] családi és keresztnéve. 7. Házassági akadály, felmentés száma. 8. Hirdetések”: Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat, Bp. 1988, 53, 57. §). Az egyes rovatok kitöltésének módját, s így a vizsgálat során felmerülő nehézségek megoldását az Anyakönyvezési Szabályzat részletesen tárgyalja (uo. 53--56, 58--63. §). A jegyesvizsgálattal és a hirdetésekkel kapcsolatban az egyetemes jog nem bocsátkozik részletekbe. A hazai helyi egyházjog a házassági hirdetéseket már nem írja elő (MKPK, Kieg. 10. cikkely).

b. Alanya

1931 A jegyesvizsgálat végzője normális körülmények között az a plébános, akinek „közre kell működnie” a házasságkötésnél, vagyis akinek a területén a házasságot kötik (530. k. 4). Ha a vizsgálatot más tartja meg, akkor annak eredményéről mielőbb hiteles okiratban értesítenie kell ezt a plébánost (1070. k.). Elő szokott pl. fordulni, hogy a felek lakóhelye szerinti plébános -- szívességből -- elvégzi a jegyesvizsgálatot is, s annak eredményét az elbocsátóval együtt elküldi az eskető plébánosnak.

c. Módja

1932 Rendes körülmények között a jegyesvizsgálat módját, az ennek során felhasználandó eszközöket illetően a püspöki konferenciák rendelkezései szerint kell eljárni. Ha a vizsgálatot az előírt módon nem végzik el, a plébánosnak nem szabad esketnie (1067. k.). A jegyesvizsgálat egyik hagyományos eszköze volt a készülő házasság kihirdetése abból a célból, hogy a házasságot akadályozó körülményről tudó hívők jelentsék ezt az illetékes egyházi hatóságnak. Ez a jelentési kötelezettség a hirdetésektől függetlenül ma is fennáll, hiszen az 1069. k. szerint

minden hívő köteles a házasságkötés előtt felfedni a plébános vagy a helyi ordinárius előtt azokat az akadályokat, melyekről tudomása van. A jegyesvizsgálatot végző személynek különösen is ügyelnie kell az esetleges esketési tilalmak feltárására (MKPK, Kieg. 10. cikkely, vö. 1071. k.).

1933 A hirdetéseknek igazán nagy szerepe a kései középkorban volt, amikor az egyház már követelte a házasságkötés nyilvánosságát, de még nem voltak anyakönyvek[174]. Tehát szükség volt arra, hogy azokról akiket az egyház színe előtt esketnek, tudják, hogy szabad állapotúak, de nem volt más eszköz ennek tisztázására, mint a hirdetés. Egészen a XX. század elejéig, X. Pius 1907. VIII. 2-án kiadott *Ne temere* kezdetű határozatáig megmaradt a hirdetésnek ez a gyakorlati értelme, mert bár a Trentói Zsinat (Sess. XXIV, De ref. circa matrimonium, c. 1: COD 756) a házasságok anyakönyvezését előírta, de az esküvők visszajelentését és bejegyzését a keresztelési anyakönyvbe csak a *Ne temere* biztosította kellőképpen.

1934 Hazánkban a püspöki konferencia a házassági hirdetéseket nem teszi kötelezővé, azonban abban az esetben, ha a hirdetés élő szokás és a plébániai közösség eseményének számít, ajánlja a korábbi forma fenntartását (Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat, Bp. 1988, 41. §; 56, 63. §; A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia kiegészítő Szabályai az Egyházi Törvénykönyvhöz 10. cikkely)[175].

1935 Halálveszélyben, ha más bizonyítékok nem szerezhetők be, elegendő a felek -- adott esetben esküvel is megerősített -- állítása arról, hogy meg vannak keresztelve és semmilyen akadály nincs közöttük. Ez az állítás, melyet -- eltérően az 1917-es CIC 1019. k. 2. §-ának előírásától -- már nem kell mindig és feltétlenül esküvel is alátámasztani, nem elegendő akkor, ha ellenkező jelek állnak fenn, vagyis olyan körülmények melyek komolyan amellett szólnak, hogy az érintettek nincsenek megkeresztelve, vagy akadály áll fenn közöttük (1068. k.). Egyébként halálveszélyben a forma és az akadályok alól különleges felmentési lehetőségek is vannak (vö. 1079. k.).

4. A HÁZASSÁGI KÖZREMŰKÖDÉS TILALMAI

a. Az esketési tilalmak általában

1936 A közreműködési vagy más szóval esketési tilalmak nem közvetlenül a házasulandóknak, hanem az esketőnek szólnak. Közreműködőnek, esketőnek -- mint a házasságkötési forma kapcsán még bővebben kifejtjük -- azt a személyt nevezzük, aki a felektől az egyház nevében kiveszi a beleegyezést.

1937 Ezeknek a tilalmaknak a hatálya az, hogy azokban az esetekben, amelyekre vonatkoznak, nem megengedett (de természetesen érvényes) az esketés a helyi ordinárius engedélye nélkül.

1938 Ezek a tilalmak nem vonatkoznak szükség esetére, vagyis az olyan helyzetekre, amikor halálveszély áll fenn, vagy nincs idő az engedély kikérésére. Arra nézve, hogy mikor tekinthető a helyi ordinárius kellő időn belül elérhetetlennek s így az esketés engedély nélkül is megengedettnek, az 1079. k. 4. §-ának előírása tekinthető irányadónak. Elérhetetlennek minősül a helyi ordinárius ezek szerint akkor is, ha csak táviratilag vagy telefonon lehet hozzá folyamodni[176].

b. Az egyes tilalmak

Az 1071. k. a következő esettípusokra nézve mond ki esketési tilalmat:

1939 1) A lakóhely nélküliek házassága. Aki sem lakóhellyel, sem pótlakóhellyel (100. k.) nem rendelkezik, annak személyével kapcsolatban a vizsgálat különösen nehéz, hiszen nem tartozik tartósan egyetlen egyházi területi egységhez sem. Ezért szükséges az esketés helye szerinti helyi ordinárius engedélye.

1940 2) A polgári törvények szerint nem elismerhető vagy megköthető házasság. A házasság polgári törvények szerinti elismerése ott jelent problémát, ahol a világi jog az egyházi házasságkötésnek polgári hatásokat tulajdonít. Nem lehet polgárilag megkötni pl. azok házasságát, akiknek harmadik személlyel még fel nem bontott (egyházilag egyébként nem érvényes) polgári házassága van.

1941 3) Annak házassága, akinek előző együttélésből származó természetes kötelezettségei vannak másik fél vagy gyermekek iránt. Ilyen természetes kötelezettség lehet pl. az érvénytelennek nyilvánított korábbi egyházi házasságból, a tisztán polgári házasságból vagy akár a házasság nélküli együttélésből fakadó tartási kötelezettség[177]. Különösen nagy gondot okoznak ezek a kötelezettségek azokon a vidékeken, ahol többnejűség van szokásban, és ezzel szakít a keresztény hitre térő ember.

1942 4) Annak házassága, aki a katolikus hitet közismerten elhagyta. Ez a tilalom nem csupán azokra vonatkozik, akik az egyházat formális aktussal elhagyták, hanem annál tágabb. Viszont nem alkalmazandó a tilalom azokra, akik pusztán a vallás gyakorlását mulasztották el, még akkor sem, ha ezt hosszú ideig tették[178]. Ha nem egyszerűen a vallás gyakorlásának hiánya, hanem a katolikus hit elvetése az illető részéről már közismert (notorius) tény, akkor sem megtagadni kell az esketést, hanem az 1125. k.-ban a vegyes házasságokra előírt biztosítékok csatolásával kell engedélyt kérni a helyi ordináriustól (1071. k. 2. '). Az esketést -- lelkipásztori tapintattal -- megtagadni csak akkor kell, „ha a házasulandók kifejezetten és nyíltan megvallják, hogy elutasítják, amit az egyház akar a házasság szentségének kiszolgáltatásával” (II. János Pál, Adhort. ap., Familiaris consortio, 1981. XI. 22, nr. 68: AAS 74, 1982, 165; magyarul: PM V, 111), vagyis pl. kimondják, hogy nem vállalják a hűséget, a felbonthatatlanságot

vagy a gyermeket. Ilyenkor „nem az egyház akadályozza meg az esküvőt, hanem ők maguk, akik így kérik” (uo.). Tehát ebben az esetben a felek szándéka nem felel meg az érvényes házassági beleegyezés létrejöttéhez „isteni jogon” szükséges követelményeknek (vö. 1055--1057. k.). Ha azonban az érvényes házasságkötéshez szükséges szándék megvan, akkor az illetékes -- kánoni formára kötelezett személyek esetén -- a hit hiányára hivatkozva nem tagadhatja meg az esketést (vö. Familiaris consortio 68). A házasságkötés ugyanis alapvető jog (1058. k.), s ezek a felek kánoni forma nélkül érvényes házasságot sem köthetnek. Ezért kell ilyenkor, még ha netán mindkét fél közismerten, de nem formális aktussal elvetette volna is a hitet, az ordináriustól kért engedély birtokában közreműködni a házasságkötésnél[179].

1943 5) Annak házassága, akit egyházi cenzúra (kiközösítés, egyházi tilalom, vö. 1331. k. 1. § 2, 1332. k.) köt.

1944 6) Nem önjogú kiskorúak házassága szüleik tudta nélkül vagy ésszerű ellenkezése dacára. Ilyen kiskorúak azok, akik -- noha az érvényes házassághoz szükséges koruk már megvan (1083. k.) -- még nem töltötték be 18. életévüket (vö. 97. k. 1. §), és nincsenek a világi jog szerint sem nagykorúsítva (vö. 22. k.).

1945 7) A képviselő útján kötendő házasság. Mivel ilyenkor (1105. k.) viszonylag könnyen előfordulhat a személytévesztés vagy valamilyen rendellenesség a képviselői megbízatás körül, a törvényhozó óvatossága indokoltnak látszik.

1946 Az esketési tilalmaknak ezen a listáján nem szerepel a vegyes házasság (1124. k.) és a jelenre vagy múltra vonatkozó feltétellel megkötni kívánt házasság (1102. k. 3. §), bár másutt a jog ezeket is a helyi ordinárius engedélyéhez köti. Ezekben az esetekben azonban nem pusztán az eskető a tilalom címzettje, hanem maguk a felek is, vagyis nemcsak esketési, hanem házasságkötési tilalmak is.

1947 Nem esketési tilalom, hanem csupán felszólítás a lelkipászorokhoz, hogy igyekezniük kell a fiatalokat visszatartani a házasságkötéstől az előtt az életkor előtt, amelyet a helyi szokások a házasságkötéshez megkívánnak (1072. k.). Ez a felszólítás azokra az esetekre vonatkozik, amikor a házasságot sem akadály nem zárja ki, sem tilalom nem áll annak útjában. Tehát pl. ha a 16 éven felüli fiú vagy a 14 éven felüli leány 18. életévének betöltése előtt szülei hozzájárulásával kívánna házasságot kötni, vagy ha ugyanők már polgárilag összeházasodtak és ezzel az adott ország törvényei szerint már nagykorúsítottak volna, házassági tilalom nem kötné őket, mégis -- ha a helyzet ezt indokolja -- a lelkipásztornak meg kellene próbálnia lebeszélni a feleket az elsietett egyházi házasságról. Ha a házasulandók ilyenkor mégis ragaszkodnának az esküvőhöz, az illetékes lelkipásztor köteles lenne összeadni őket (vö. 1058. k.)[180], feltéve, hogy nem bizonyított a felek beleegyezésének hiánya. Ha viszont ez az igen fiatalon kötött házasság később mégis tönkremegy, és kiderül, hogy

a felek valamelyike pszichésen éretlen volt a házasságra, kellő bizonyítás esetén lehetőség van a házasság érvénytelenségének bírói kimondására az 1095. k. 2. száma alapján.

=====

=====

73. §. A HÁZASSÁGI AKADÁLYOK ÁLTALÁBAN

1. A HÁZASSÁGI AKADÁLY FOGALMA

1948 A mai egyházjog csak érvénytelenítő házassági akadályokat ismer. 1983-ig léteztek tiltó akadályok is. Ezek részben teljesen megszűntek, részben érvénytelenítővé váltak, a vegyes vallás pedig megmaradt ugyan, de nem akadályként, hanem házassági tilalomként (1124. k.).

1949 A hatályos egyházjogban tehát a házassági akadály (impedimentum) olyan egyházi törvény, mely a személyt valamilyen tulajdonsága vagy valamilyen körülmény alapján képtelenné teszi vagy nyilvánítja érvényes házasság kötésére. Eszerint a házassági akadály inhabilitáló, vagyis a személyt jogképtelenné tevő egyházi törvény.

1950 Az 1917-es CIC előtt az akadály elnevezést sokan tágabb értelemben alkalmazták, s ilyen néven említettek minden más tényezőt is, ami a házasságot érvénytelenné tehetné, pl. a beleegyezés bizonyos hiányosságait is. A házassági akadályok fogalmáról ma is különféle elméletek élnek az egyházjogászok körében, melyek korábbi teóriákra, szóhasználati szokásokra vezethetők vissza.

1951 Van, aki szerint a házassági akadály a személlyel kapcsolatos olyan tényállás, mely az illetőt jogilag képtelenné teszi a házasság megkötésére[181]. Ez a felfogás nem látszik megfelelni az akadály mai intézményének, mert tényállás alól felmentés nem adható (az ugyanis a törvény kötelező erejét függeszti fel), s lehetségesek olyan tényállások is, melyek isteni jogon, természetjogon, vagy akár az egyházi jog által is elismerten érvénytelenné teszik a házasságot (pl. 1095. k.), mégsem minősülnek akadálynak. Mások az akadályt összetett valóságnak tekintik, amely egy objektív körülményből és egy formai elemből, nevezetesen a tiltó törvényből áll[182]. Mivel azonban ez utóbbi vélemény képviselői szerint is formális értelemben az akadály maga a jogszabály, nem következetes az a megfogalmazásuk, amely az objektív körülményt az akadály részének nevezi. Hiszen minden igazi jogszabály egy többé-kevésbé körülírt tényálláshoz fűz valamilyen jogkövetkezményt. Ezért igazán következetesnek azok a szerzők tűnnek, akik a házassági akadályt a fentiekben közölt meghatározásnak megfelelően egyházi törvénynek tekintik[183].

1952 Mivel az akadályok egyházi törvények, nem pedig pusztán körülmények, nem szabad azt keresnünk, hogy vannak-e még más akadályok is azokon kívül, amelyeket a Codex felsorol (vö. 1075. k., 1076. k.). A házassági akadályoknak az Egyházi Törvénykönyvben foglalt jegyzéke

ugyanis kimerítő (1083--1094. k.)[184]. Azoknak az akadálnak nem minősülő körülményeknek a vizsgálata, melyek a házastársi közösség valóságával a természet rendje szerint valamilyen logika alapján ellenkeznek, s így hatással lehetnek a házasság érvényességére, nyitva áll az újabb és újabb kutatások, valamint a bírósági gyakorlat előtt. Ez a vizsgálódás azonban nem az akadályok témakörébe tartozik.

2. AZ AKADÁLYOK FAJAI

a. Eredet szerint

1953 Mint a fenti meghatározásból is kitűnik, a házassági akadály a személyt egy bizonyos konkrét házasságra vagy bármely házasságra jogilag képtelenné (inhabilis -- vö. 1073. k.) teszi vagy nyilvánítja. Ha a jogképtelenség egyedüli oka maga az akadály, akkor tisztán egyházi akadályról beszélünk. Ha viszont valamely személy általában a házasságra vagy egy bizonyos házasságra isteni vagy természetjog alapján képtelen (incapax), akkor az az egyházi törvény, amely ennek a tényállásnak a megléte esetére akadályt mond ki, nem okozója, hanem csupán kinyilvánítója a házasságra való képtelenségnek, s így isteni jogot kanonizáló egyházi törvény, és az isteni jogi, illetve természetjogi akadály nevet viseli (vö. 1075. k.).

b. Nyilvánosság szerint

1954 Nyilvánosnak (publicum) számít az az akadály, amelyet külső fórumon bizonyítani lehet. Ha ilyen lehetőség nincsen, az akadály titkosnak (occultum) minősül (1074. k.). A nyilvánosság fogalmához nem szükséges, hogy a házassági akadály alapját képező tényállás megléte az adott esetben közismert vagy máris bizonyított legyen. A nyilvánosság megítélésének egyetlen kritériuma a külső fórumon való bizonyítás lehetősége. Az akadály nyilvánossága vagy titkossága befolyásolja a felmentés (vö. 1079--1080. k., 1082. k.) és az utólagos érvényesítés (1158. k.) lehetőségeit.

3. AZ AKADÁLYOK LÉTESÍTÉSÉRE ILLETÉKES HATÓSÁG

1955 Egyedül a legfőbb egyházi hatóság jogosult a szó szoros értelmében vett házassági akadályok kihirdetésére. Ez annyit jelent, hogy kizárólag ez a hatóság adhat ki akár olyan házassági akadályokat, melyek isteni jogot kanonizálnak, akár olyanokat, melyek megkereszteltek számára (vö. fent 71. §. 4. b) tisztán egyházi jogi jelleggel akadályozzák a házasságot (1075. k.).

1956 Mivel az 1075. k. lényegében az 1917-es CIC 1038. kánonját követi, noha külön nem említi az érvénytelenítő és a tiltó akadályok közti különbséget, egy szófordulat erejéig utalni látszik a tiltó akadályok létezésének elvi lehetőségére is („ius divinum matrimonium prohibeat vel dirimat" -- 1075. k. 1. §). Ámbár a hatályos CIC csak érvénytelenítő akadályokat ismer, az 1075. k. értelmében -- tekintettel

a szöveg forrásának eredeti jelentésére (vö. 6. k. 2. §) -- úgy tűnik, hogy a legfőbb egyházi hatóságnál alacsonyabb hatóságok (pl. a megyéspüspökök) tiltó házassági akadályt sem adhatnak ki. Vagyis -- hacsak erre az egyetemes jog (vö. pl. 1083. k. 2. §) vagy a legfőbb egyházi hatóság fel nem hatalmazza őket -- nem tilthatják meg a házasulandóknak általánosságban, törvény módjára a házasságkötést[185] (az egyedi esetre szóló bírói vagy közigazgatási intézkedésként kiadott házassági tilalmakra alább kitérünk). Más kérdés, hogy az esketést esetleg bizonyos körülmények között törvényben megtilthatnák.

1957 Egyébként az akadályok témakörén kívül is -- tehát pl. a beleegyezési képtelenség esetén -- a legfőbb egyházi hatóság az, aki a kinyilatkoztatást és a természetjogot általánosan kötelező erővel, hitelesen magyarázza. Így új házassági akadályt nem vezethet be sem más egyházi hatóság, sem a szokásjog (1075. k. 2. §, 1076. k.). Az egyházi törvényben szereplő házassági akadályokkal ellentétes vagy új akadályt bevezető jogszokást a CIC kifejezetten elveti (1076. k.).

4. A HÁZASSÁGI TILALMAK

1958 Szemben a fentiekben említett esketési tilalmakkal, a házassági tilalmak magukhoz a felekhez szólnak. Tiltják ugyan a házasságkötést, de nem teszik érvénytelenné. Ha egy ilyen tilalom általános jellegű, azaz törvény módjára kerül kiadásra, akkor csakis a legfőbb egyházi hatóság bocsáthatja ki (lásd fent 3). Ilyen a vegyes vallás (mixta religio) házasságkötési tilalma (1124. k.), amely régen tiltó akadály (impedimentum impediens) néven szerepelt.

1959 A szó legszorosabb értelmében házassági tilalmaknak a nem jogszabály, hanem közigazgatási vagy bírói intézkedés módjára kiadott, egyetlen vagy legalábbis néhány egyedi esetre szóló tilalmakat szokás nevezni[186]. A házassági tilalmak kiadója lehet a legfőbb egyházi hatóság, de saját alárendeltjeik számára, bárhol tartózkodjanak is, valamint a saját területükön éppen ott tartózkodók számára a helyi ordináriusok megtilthatják a házasságkötést, ám csupán különös esetben, bizonyos ideig és súlyos okból, ameddig ez az ok fennáll (1077. k. 1. §).

1960 Ugyancsak megtilthatják egyedi esetben a házasságkötést a bíróságok is, mégpedig oly módon, hogy házasságkötési tilalmat fűznek az ítélethez (vö. 1684. k. 1. §). Hasonló tilalom járulhat az el nem hált házasság alóli „felmentést” tartalmazó pápai határozathoz is. Ezekben az esetekben valamelyik fél számára megtiltják, hogy a helyi ordinárius, illetve az Apostoli Szentszék illetékes hatósága engedélye nélkül új házasságot kössön. Ha valaki a tilalom ellenére házasságot kötne, ez -- legalábbis ha más külön semmisségi ok nem áll fenn -- érvényes volna, bár meg nem engedett, így az esketőnek is tilos lenne közreműködnie (vö. 1066. k.). Természetesen ezeknek a tilalmaknak a kiadása olyankor szokott előfordulni, amikor az eljárás során komoly valószínűséggel megmutatkozik, hogy valamelyik házaspár olyan

hiányosságban szenved, mely képtelenné teszi a házasságkötésre. Ha ez a hiányosság az újabb házasság megkötésekor csakugyan fennáll, akkor a házasság ezért, nem pedig a tilalom miatt lesz érvénytelen[187]. Egyébként éppen az ilyen, várhatóan érvénytelen házasságkötés elkerülése a házassági tilalmak leggyakoribb célja.

1961 Házassági tilalomhoz érvénytelenítő záradékot fűzni egyedül a legfőbb egyházi hatóság joga (1077. k. 2. §).

5. FELMENTÉS AZ AKADÁLYOK ALÓL

a. A felmentés lehetősége

1962 Felmentés tekintetében döntő különbség van az akadályok között aszerint, hogy milyen az eredetük. Isteni jogi akadály alól felmentés nem lehetséges. Tisztán egyházi jogi akadályok alól elvileg lehetséges a felmentés. A maga egészében isteni joginak minősíti a kánonjogi elmélet az impotencia (1084. k.) és a házassági kötelék (1085. k.) akadályát. Alóluk tehát nem lehetséges felmentés. Mikor a pápa az el nem hált házasságot felbontja, a köteléket szünteti meg, nem pedig meglévő kötelék mellett ad felmentést a monogámia alól.

b. Rendes körülmények között

Az egyházi jogi akadályok alól a felmentés megadására a helyi ordinárius illetékes saját alárendeltjei számára, bárhol tartózkodjanak is, továbbá mindenki számára, aki éppen az ő területén tartózkodik. Kivételt képeznek a helyi ordinárius általános felmentési illetékessége alól azok az akadályok, melyek alól a felmentés az Apostoli Szentszéknek van fenntartva (1078. k. 1. §).

1964 Az Apostoli Szentszéknek fenntartott akadályok a következők: 1) az egyházi rend szentségéből (vagyis a szent rendekből) származó akadály; 2) a pápai jogú szerzetes intézményben tett nyilvános, örök tisztasági fogadalomból fakadó akadály; 3) a büntett akadály, melyről az 1090. k. szól (1078. k. 2. §).

1965 Soha nincs felmentés a vérrokonság akadályá alól egyenes ágon vagy az oldalág második fokán (1079. k. 3. §). A CIC nem nyilatkozik arról, hogy ezekben az esetekben mennyiben volna elvi lehetőség a felmentésre, vagyis hogy ezek az akadályok mennyiben isteni jogi eredetűek. Megelégszik annak hangsúlyozásával, hogy az egyház ilyen felmentést soha nem ad.

1966 Egyes szerzők, jelesül Pietro Gasparri bíboros, különféle meggondolásokat sorakoztattak fel amellet, hogy a testvérek közötti házasság nem feltétlenül isteni jagon érvénytelen. Ebben az óvatos vélekedésben annak is szerepe volt, hogy a testvérek közötti házasság természetjogi érvénytelenségét sokan összeegyeztethetetlennek vélték az emberiség egyetlen emberpártól való származásának, a monogenezisnek az

összülôkrôl szóló bibliai elbeszélés alapján elônyben részesített elméletével[188].

c. Különleges helyzetben

1967 Sûrgetô halálveszélyben a helyi ordinárius felmentést adhat mind a házasságkötési forma alól (vö. 1108. k.), mind pedig minden egyes akár nyilvános, akár titkos tisztán egyházzogi akadály alól, az áldozópapság rendjébôl fakadó akadály kivételével. Ezt a felmentést megadhatja saját alárendeltjeinek, bárhol tartózkodjanak is, valamint mindenkinek, aki éppen a területén tartózkodik (1079. k. 1. §). Az áldozópapság rendjébôl származó akadály halálveszélyben is a Szentszéknek van fenntartva. A püspökség rendje alól azonban a Szentszék sem ad felmentést[189]. Természetesen a kifejezetten és egyértelmûen isteni jogi akadályok alól, valamint azok alól, melyekrôl az 1078. k. 3. § (lásd fent a) kijelenti, hogy soha nincs alóluk felmentés, az ordinárius halálveszélyben sem menthet fel.

1968 Ugyancsak sûrgetô halálveszély esetén, ha a helyi ordináriust sem lehet elérni, a fent említett felmentéseket megadhatja a plébános, valamint a szabályszerû megbízatással rendelkező szent szolgálatot teljesítô személy (aki az 1111. k. szerint esketési felhatalmazást kapott[190]), továbbá az a pap vagy diakónus, aki -- esketési felhatalmazás nélkül -- az 1116. k. 2. § szerinti rendkívüli formában történô házasságkötéskor jelen van[191] (1079. k. 2. §). A helyi ordinárius elérhetetlennek minôsül akkor is, ha csupán telefonon vagy táviratilag lehet hozzá folyamodni (1079. k. 3. §). Az a plébános, más pap vagy diakónus, aki az ordinárius elérhetetlenségére való tekintettel sûrgetô halálveszélyben ilyen felmentést adott, köteles azonnal tájékoztatni a külsô fórumra szóló felmentésrôl a helyi ordináriust, s gondoskodni arról, hogy a felmentést -- és nem csupán a házasságot -- bejegyezzék a házassági anyakönyvbe (1081. k.; vö. Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat, Bp. 1988, 42, 41. § [6]).

1969 Halálveszélyben a gyóntató felmentést adhat belsô fórumon (akár szentségi gyónásban, akár azon kívül) a titkos (vagyis külsô fórumon bizonyíthatatlan, vö. 1074. k.) házassági akadályok alól (1079. k. 3. §).

1970 Halálveszély esetén kívül különleges felmentési lehetôségek vannak abban a helyzetben is, amit a jogban casus perplexus-nak szokás nevezni. Ha az akadály akkor derül ki, mikor már minden kész az esküvôhöz (omnia sunt parata ad nuptias), és a házasság súlyos baj valószínű veszélye nélkül nem halasztható addig, amíg az illetékes hatóságtól a felmentés megérkezik, a helyi ordinárius felmentést adhat minden egyházzogi akadály alól, kivéve a szent rendbôl és a pápai jogú szerzetes intézményben tett nyilvános, örök fogadalomból származó akadályt. Ha pedig az eset titkos, a felmentést megadhatja ilyenkor mind a plébános, mind a megbízással rendelkező vagy esketési megbízás nélkül az 1116. k. 2. §-a szerint a rendkívüli formában történô

házasságkötéskor jelenlévő pap vagy diakónus, mind pedig a gyóntató belső fórumon, de ez utóbbi csak akkor, ha az akadály titkos (1080. k. 1. §). Ugyanezek a személyek ezek között a keretek között akkor is megadhatják a felmentést, ha a házasság érvényesítéséről van szó, feltéve hogy a halasztás éppúgy veszélyes, és nincs elegendő idő arra, hogy az Apostoli Szentszékhez vagy -- ha ő adhatna felmentést -- a helyi ordináriushoz forduljanak (1080. k. 2. §).

1971 Az akadály kiderülése azt jelenti, hogy az ordinárius vagy a plébános tudomást szerez róla (PCI, Resp., 1921. III. 1, nr. IV: AAS 13, 1921, 178). A helyi ordináriustól különböző személyek a felmentést ezekben a helyzetekben csak akkor adhatják meg, ha az eset titkos. Az eset titkossága nem azonos az akadály titkosságával, hanem azt jelenti, hogy az akadály ténye vagy az, hogy még nem adtak alóla felmentést, nem vált nyilvánosan ismertté (PCI, Resp., 1927. XII. 28, nr. III: AAS 20, 1928, 61)[192].

1972 Titkos akadály alól belső, de nem szentségi fórumon adott felmentést be kell jegyezni abba a könyvbe, amit az egyházmegyei hivatal titkos levéltárában kell őrizni. Kivétel ez alól a bejegyzési kötelezettség alól az az eset, amikor a Penitenciária leirata úgy rendelkezik, hogy az ordináriust nem kell értesíteni a felmentésről (1082. k.). Ilyenkor a felmentést magának az Apostoli Penitenciáriának az erre szolgáló titkos könyvébe jegyzik be[193]. Ha a titkos akadály később nyilvánossá válik, nincs szükség a külső fórum számára újabb felmentésre, hiszen a titkos könyvekbe való bejegyzés alapján a korábban belső fórumra engedélyezett felmentés bizonyítható (1082. k.).

=====

=====

74. §. AZ EGYES ÉRVÉNYTELENÍTŐ AKADÁLYOK

1. A KORHIÁNY

a. Jellege

1973 A korhiány akadályának részben természetjogi vagy tisztán egyházzjogi jellegét az egyes szerzők főként annak alapján ítélik meg, hogy mi a véleményük a házassági akadály fogalmáról. A számunkra meggyőzőbb nézet szerint az életkor (aetas) hiánya tisztán egyházzjogi akadály[194]. A „természetjog” ugyanis sem egy meghatározott kort, sem a nemi érettséget nem kívánja meg az érvényes házasságkötéshez.

1974 A középkorban a korhiányt az impotenciával összefüggésben szemlélték. A beleegyezési elmélet térhódítása után világossá vált, hogy az a pusztán tény, hogy valaki még testileg nem képes a házasesetre, elvileg nem zárja ki az érvényes házassági beleegyezés megadását. Az ilyen személyek esetében ugyanis nem örökös impotenciáról van szó, hanem olyan állapotról amely idővel magától megszűnik, s így az illető a házasesetre alkalmassá válik. Természetesen az éretlen

személyiség még nem képes az egész életre szóló házastársi elkötelezettség vállalására. Az egészen fiatal gyermekek házassága tehát a dolog természeténél fogva érvénytelen, de nem a korhiány tisztán egyházjogi akadálya, hanem a beleegyezési képtelenség miatt. Ez utóbbira a maga helyén még kitérünk.

b. Terjedelme

1975 A férfi betöltött tizenhatodik, a nő betöltött tizennegyedik életéve előtt nem köthet érvényes házasságot (1083. k. 1. §). Mivel az életkort ebben az esetben a 200. és a 203. k. alapján számítjuk, házasságot a felek csak annak a napnak a vége (éjféli) után köthetnek érvényesen, amelyen tizenhatodik, illetve tizennegyedik életévüket betöltötték[195]. Az egyház azért elégszik meg ilyen alacsony házasságkötési korhatár kitűzésével, mert nem óhajtja erőteljesebben korlátozni a személy természetadta jogát a házasságkötéshez (Comm 9, 1977, 360).

1976 A püspöki konferenciáknak joguk van magasabb életkort meghatározni a megengedett házasságkötéshez (1083. k. 2. §). A jognak ez az engedménye -- eltérően a házassági akadályok részleges jogalkotó részéről való létesítésének tilalmát kimondó általános elvtől (lásd fent 73. §. 4) -- lehetővé teszi, hogy a püspöki konferencia törvény módjára tiltsa meg a házasságkötést olyanoknak, akik még egy bizonyos kort nem értek el, de az érvénytelenítő házassági akadályban megjelölt kornál már idősebbek. Természetesen az ilyen püspökkari tilalom ellenére kötött házasság -- ha ezt más ok ki nem zárja -- érvényes lenne, noha nem megengedett. Hazánkban ilyen magasabb korhatárt a megengedett házasságkötéshez a püspöki konferencia nem írt elő.

c. Felmentése

1977 Mivel a korhiány -- mint említettük -- tisztán egyházjogi akadály, s nincs fenntartva az Apostoli Szentszéknek, alóla a helyi ordinárius felmentést adhat elvileg még akkor is, ha az előírt korhoz egy évnél több hiányzik, vagy az érintett személy biológiailag még nem eléggé érett. Természetesen ilyen felmentés megadásának nincs értelme akkor, ha a felek valamelyike még a serdülés korát sem érte el, és nem nyer külön bizonyítást, hogy mégis megvan a házasságkötéshez szükséges tudása. Az érvényes házasság megkötéséhez szükséges tudás hiánya mellett ugyanis jogvédelem szól akkor, ha a felek a serdülőkort (fiúk legalább a betöltött tizennegyedik, lányok a tizenkettedik életévüket - - vö. 1017-es CIC 88. k. 2. §) még nem érték el (1096. k. 2. §). Ugyancsak szem előtt kell tartani, hogy a korhiány alóli felmentéssel még nem válik képessé a házasságkötésre az a személy, aki (pl. a pszichés érettség hiánya miatt -- vö. 1095. k. 2) képtelen a házassági beleegyezésre[196].

1978 A középkori Magyarországon a gyermekházasságok és a velük kapcsolatos perek igen gyakoriak voltak. Az volt a felfogás, hogy a

korhiány miatt érvénytelenül kötött házasság magától érvényessé válik, ha a felek a szükséges kor elérése után szexuális együttéléssel vagy más módon „megerősítik” azt. Ez is -- hasonlóan az eljegyzés utáni együttéléssel létrejövő házassághoz (lásd fent 71. §. 8) -- a vélelmezett házasság egyik fajtája volt. Általában *matrimonium iuris interpretatione* néven emlegették[197].

2. AZ IMPOTENCIA

a. Jellege

1979 A szerzők többsége szerint az impotencia isteni jogi, ezen belül is ún. természetjogi házassági akadály. A hatályos Codex a természetjoggal kapcsolatos különböző spekulációkat elkerülve megelégszik annak megállapításával, hogy az impotencia a házasságot éppen a házasság természetéből kifolyólag teszi érvénytelenné (1084. k. 1. §). Semmiképpen sem tudja tehát vállalni a házassággal járó lényegi terheket sem az, aki a jogban meghatározott mérvű impotenciában szenved. Ezért ez az akadály nem tisztán egyházjogi, s így alóla felmentés sem nyerhető.

1980 Egyesek rendszertanilag bírálták az impotenciának házassági akadályként való meghatározását a törvénykönyvben. Kétségtelen, hogy a törvényhozó rendelkezhetett volna úgy is, hogy a beleegyezési képtelenségek között kerüljön sor az impotencia tárgyalására. Mindenesetre a CIC a kánoni hagyományhoz híven az impotencia tényállásának jogkövetkezményét érvénytelenítő akadálynak minősíti.

b. Terjedelme

1981 Impotencián az egyházjog a közösülési képtelenséget (*impotentia coeundi*) érti. A megelőző és örökös közösülési képtelenség akár a férfi, akár a nő részéről érvénytelenné teszi a házasságot, mégpedig akkor is, ha abszolút (vagyis az illető egyetlen másneművel sem képes a közösülésre), de akkor is, ha csupán relatív (vagyis ha az illető csak a másik féllel nem képes erre) [1084. k. 1. §]. Megelőzőnek akkor mondjuk az impotenciát, ha a házasságkötéskor már megvolt, örökösnek pedig akkor, ha súlyos veszély vagy erkölcsileg meg nem engedett módszerek alkalmazása nélkül nem megszüntethető.

1982 A terméketlenség (*impotentia generandi*) a mai szóhasználat szerint már nem minősül impotenciának sem a férfi, sem a nő részéről. A férfi terméketlenségét a régebbi bírósági gyakorlat a házasságot érvénytelenítő ténynek tekintette. Az érvénytelenségnek ilyen címen való kimondása a Hittani Kongregáció 1977. V. 13-i határozata (AAS 69, 1977, 426) óta már nem lehetséges. A Codex kifejezetten is hangsúlyozza, hogy a meddőség nem tiltja és nem is érvényteleníti a házasságot, hacsak az egyik felet éppen ebben a tekintetben az 1098. k. szerinti módon szándékosan meg nem tévesztették (1084. k. 3. §).

1983 A bírói gyakorlatban szervi és funkcionális impotenciát különböztetnek meg. Különösen ez utóbbi esetében nehéz meghatározni az okokat és a gyógyulás esélyeit. Noha a bíróság orvosszakértők véleményét szokta kérni, gyakran még így sem alakul ki teljes (erkölcsi) bizonyosság az impotencia örökös jellegét illetően[198]. Kétség esetén pedig a semmisséget nem szabad a bíróságnak kimondania (1084. k. 2. §, 1060. k.).

1984 Ha a tehetetlenség akadályát illetően akár jogi, akár ténybeli kétség áll fenn, a házasságot nem kell megakadályozni, sem pedig kétség esetén semmisnek nyilvánítani (1084. k. 2. §). Az impotencia jogilag kétes, ha biztos a tényállás, de kérdéses annak jogi minősítése. Ténybelileg kétes akkor, ha nem világos, hogy az adott esetben milyen a személy állapota, impotenciában szenved-e, illetve, hogy ez örökös-e. Az impotencia megítélése tekintetében mindig azt kell szem előtt tartanunk, hogy a személynek olyan házastársi aktusra kell képesnek lennie, amely alkalmas a házasság elhálására (lásd fent 71. §. 7. b).

c. Felmentése

1985 Mivel az impotencia nem pusztán egyházjogi akadály, ezért nem csupán a katolikusokat kötelezi, hanem bárkit képtelenné tesz az érvényes házasság megkötésére[199]. Alóla felmentés nem lehetséges.

3. A KÖTELÉK

a. Jellege

1986 A fennálló érvényes házassági kötelék (vinculum, ligamen) az általános katolikus teológiai meggyőződés szerint isteni jogi akadály. Ezért nem csupán a katolikusokra vonatkozik. Ez az akadály szükségképpen következik abból, hogy az egység a házasság lényegi tulajdonsága (1056. k. -- lásd fent 71. §. 2).

b. Terjedelme

1987 Érvénytelenül kísérli meg a házasságot az, akinek korábbi házassági köteléke fennáll, még ha az a házasság nincs is elhálva (1085. k. 1. §). Eszerint az előző házassági kötelék akkor tesz képtelenné új házasság kötésére, ha tényleg fennáll, vagyis ha az előző házasság érvényes volt, és még nem bomlott fel (sem az egyik fél halálával, sem az 1141--1150. k. szerint, sem -- szentségi de érvényes házasságok esetén -- a hit javára kiadott külön pápai intézkedéssel).

1988 Mint később még kitérünk rá, elhált, szentségi házasság felbontása a jog szerint nem lehetséges (vö. 1141. k.). A polgári válásnak az egyház nem tulajdonít a köteléket felbontó hatást.

1989 Ha az előző házasság érvénytelen, vagy -- bármilyen lehetséges okból -- felbomlott, nem szabad addig másik házasságot kötni, míg az

előző érvénytelensége vagy felbomlása törvényesen és biztosan igazolást nem nyert (1085. k. 2. §).

1990 Ezért pl. ha özvegy köt házasságot, akinek állapotáról a plébánosnak nincs igazolt ismerete, az elhunyt házastárs halotti anyakönyvi kivonatát kell beszerezni (Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat, Bp. 1988, 55, 61. §); ha bizonytalan az, hogy az előző házastárs elhunyt-e, az egyházi hatóság részéről végzett holtak nyilvánításra (1707. k.) van szükség ahhoz, hogy új házasságot lehessen kötni. Amennyiben azonban az új egyházi házasság megkötése után visszatérne a holtá nyilvánított személy, úgy az új házasság érvénytelen, a már fennálló, érvényes házassági kötelék miatt[200].

1991 Ha az előző házasság érvénytelen, de ez még végrehajthatóvá emelkedett egyházi bírósági ítélettel vagy határozattal nem nyert igazolást, nem szabad új házasságot kötni. Ezért egészen különleges problémát jelent azoknak a helyzete, akik biztosan tudják, hogy korábbi házasságuk érvénytelen volt, de ezt külső fórumon nem tudják igazolni[201].

1992 Nincs szükség külön eljárásra a semmisség kimondására olyan esetben, amikor az előző ún. házasság nem érvénytelen, hanem nem létező volt, vagyis nem állt fent az érvényesség jogvédelme sem, pl. a kánoni formára kötelezett katolikusok tisztán polgári házassága esetén (vö. 1060. k; lásd fent 71. §. 7. c).

c. Felmentése

1993 Mivel a kötelék akadályja isteni jogi eredetű, alóla felmentés nem adható. Mikor a pápa ún. „felmentést” ad el nem hált házasságok alól (dispensatio super rato), nem az akadály alól adja a felmentést, vagyis nem azt engedi meg, hogy valaki érvényes házasságban élve partnerével még mással is érvényes házasságot kössön, hanem a köteléket bontja fel (vö. 1142. k.), s ezáltal magától hárul el az akadály az újabb házasság útjából.

4. A VALLÁSKÜLÖNBSÉG

a. Jellege

1994 A valláskülönbség (disparitas cultus) tisztán egyházjogi akadály. Célja a katolikus fél hitének védelme, valamint a katolikus családok kialakulásának támogatása. Ezért csakis katolikusokra, azok közül is csupán az alábbiakban, az akadály terjedelmének körvonalazásakor megjelöltekre vonatkozik.

b. Terjedelme

1995 Ennek az akadálynak az alapján érvénytelen a házasság két olyan személy között, akiknek egyikét a katolikus egyházban keresztelték vagy

oda felvették, és abból formális cselekedettel nem távozott, másika pedig nincs megkeresztelve (1086. k. 1. §). Eltérően az 1917-es CIC 1070. kánonjának előírásától, a valláskülönbség akadály nem áll fenn minden katolikus és nem keresztény között, hanem csak akkor, ha olyan katolikus akar nem kereszténnyel házasságot kötni, aki a katolikus egyház közösségéből formális aktussal nem távozott. Aki ugyanis formális aktussal eltávozott onnan, arra ez az akadály nem vonatkozik. A törvényhozó ugyanis céltalannak találta egy a katolikus fél hitét védő törvénnyel kötelezni azokat, akik hitüket már formálisan elhagyták (Comm 15, 1983, 229).

1996 A katolikus egyházból -- tekintettel arra, hogy a keresztség tesz annak tagjává, mely eltörölhetetlen jegyet ad -- a szó szoros értelmében kilépni lehetetlenség. Aki egyszer katolikus volt, az ontológiailag mindig katolikus marad (semel catholicus semper catholicus). A katolikus egyház közösségét formális aktussal elhagyni viszont lehetséges. Ilyen cselekménynek számít: 1) az egyházi hatóság előtt, írásbeli nyilatkozattal történő hitehagyás; 2) a más felekezetbe vagy vallási közösségbe való formális belépés[202]. Abban a tekintetben, hogy konkrétan milyen helyzetekben valósul meg ez a formális elhagyás, mind az elméletben, mind a különböző részegyházak hatóságainak gyakorlatában különféle szempontok érvényesülnek. Magyarországon a püspöki konferencia előírásai szerint a katolikus egyház elhagyásának szándékát az érintett lakóhelye szerint illetékes plébánián kell két tanú előtt bejelenteni, s a keresztselés plébániáján a keresztselési anyakönyvbe bejegyezni (Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat, Bp. 1988, 37--38, 36. § [5] e). Az ilyen bejelentés biztosan elégséges ahhoz, hogy valaki formális aktussal távozzon, s így az akadálytól mentes legyen.

1997 A formális aktussal való távozás nem tévesztendő össze a katolikus hit közismert elhagyásával, melyről az 1071. k. 1. § 4. számában van szó. A közismert elhagyók között sokan vannak olyanok, akik formális aktussal azért nem távoztak. Rájuk tehát vonatkozik a valláskülönbség házassági akadály.

1998 Nem számít formális aktussal való távozásnak az sem, ha valaki, akit katolikusnak kereszteltek, pusztán más vallási közösségben vagy hitetlenségben nőtt fel (PCI, Resp., 1940. IV. 29: AAS 32, 1940, 212; XII. Pius, MP, Decretum Ne temere, 1948. VIII. 1: AAS 40, 1948, 305-306; vö. Comm 8, 1976, 60)[203]. De azok a katolikus egyházban keresztelt vagy oda felvett kiskorúak sem számítanak formális aktussal távozzottnak, akiknek szülei hagyták el így a katolikus egyház teljes közösségét. Az ilyen távozásnak ugyanis 124--128. k. szerinti személyes cselekedetnek kell lennie (Pápai Törvénymagyarázó Tanács, 1996. IX. 21. Prot. Nr. 5284/96)[204].

1999 Ha valamelyik fél keresztselése körül kétség van, ez a házasság irrvényessége szempontjából is jelentős. A kétség lehet ténykétség, ha az a kérdés, hogy megtörtént-e a keresztselés, de lehet jogkétség is, ha

az bizonytalan, hogy a kétségtelenül elvégzett keresztelezés érvényes volt-e. Ha a kétség a házasságkötés előtt merül fel, mégpedig arról, hogy a katolikus fél meg van-e keresztelezve, vagy csakugyan katolikus-e, az érvényes házasságkötés feltételeinek tisztázása és az illető lelki java érdekében szükségesnek látszik, hogy a „katolikus” fél feltételesen megkeresztelkedjék, illetve -- szükség esetén -- felvételt nyerjen a katolikus egyház teljes közösségébe[205]. A házasságkötés után az 1060. k. előírásai alapján érvényesnek kell tekinteni az olyan házasságot, melynek megkötésekor úgy tűnt, hogy nem áll fenn a valláskülönbség akadálya, mivel az illető házasságot általában megkereszteltnek tartották, vagy kétséges volt a keresztelezése. Mindaddig fennáll ennek az akadálnak a tekintetében a házasság érvényességének vétele, amíg be nem bizonyosul, hogy az egyik fél meg van keresztelezve (és a fenti feltételeknek megfelelő katolikus), a másik fél pedig nincs megkeresztelve (1086. k. 3. §).

c. Felmentése

2000 Mivel a valláskülönbség akadálya tisztán egyházi jogi jellegű, a felmentést alóla a helyi ordinárius adhatja meg. Ilyen felmentést azonban csak akkor szabad adni, ha teljesülnek a vegyes házasságokra az 1125--1126. kánonban előírt feltételek (1086. k. 2. §).

5. A SZENT REND

a. Jellege

2001 Bármennyire igaznak tűnik is az, hogy a celibátus eszményének gyökerei az apostoli időkig nyúlnak vissza[206], az egyházi rend házassági akadálya egyértelműen egyházzjogi eredetű. Még a középkor folyamán is, amikor már a papi nőtlenység törvénye az egyetemes egyházzjogban szigorúan elő volt írva, a papok számára felvett szent rendjük nem volt érvénytelenítő házassági akadály. Az 1139-es II. Lateráni Zsinat 7. kánonjában (COD 198) azután a „nagyobb rendek” már egyértelműen érvénytelenítő akadályként jelentkeznek[207].

b. Terjedelme

2002 Érvénytelenül kísérlük meg a házasságot mindazok, akik szent rendekben vannak (1087. k.). A szent rendek a diakonátus, az áldozópapság és a püspökség. A CIC 1977-es tervezete a nős diakónusok számára a szent rendet nem minősítette akadálnak, ezzel lehetőséget kívánt adni a megözvegyült nős diakónusok újraházasodására (Comm 9, 1977, 365; vö. VI. Pál, MP, Sacrum Diaconatus Ordinem, 1967. VI. 18, nr. 16: AAS 59, 1967, 701). A végleges szöveg azonban már nem tartalmazza ezt a kivételt a szent rend házassági akadálya alól. Így ebben a tekintetben a latin egyház fegyelme nem tér el a legtöbb keleti egyház fegyelmétől. Ezek az egyházak szintén nem teszik lehetővé a szent rendek felvétele után (!) a házasságkötést.

c. Felmentése

2003 Mivel a szent rend tisztán egyházjogi akadály, alóla a felmentés lehetséges. Annak megadása az 1078. k. 2. § 1. száma szerint az Apostoli Szentszéknek van fenntartva; ezen belül is a 291. k. szerint csakis a római pápa adhatja meg a nőtlenység kötelezettsége alól a felmentést. A felmentés elnyerésének feltételeit a CIC nem szabályozza. Róluk lásd SC Fid, Instr., Per litteras, 1980. X. 14 (AAS 72, 1980, 1132--1137). A diakonátusból eredő házassági akadály alól sürgető halálveszély esetén a helyi ordinárius és az 1079. k. 2. § szerinti papok vagy diakónusok is felmentést adhatnak (vö. 1079. k. 1. §). Az áldozópapság rendje alól ezek a személyek halálveszélyben sem adhatnak felmentést.

2004 Az a klerikus, aki ennek az akadálynak a felmentése nélkül házasságot kísérel meg, az önmagától beálló felfüggesztésbe esik (1394. k. 1. §), és más büntetésekkel is sújtható. Magánál a jognál fogva elveszti hivatalát (194. k. 1. § 3), és szabálytalanságba is esik (1041. k. 3, 1044. k. 1. § 3, 1047. k. 2. § 1).

6. A FOGADALOM

a. Jellege

2005 Aki egyszer fogadalommal vállalja az örökös tisztaságot, annak a dolog természeténél fogva nem szabad házasságot kötnie[208]. Ez azonban még nem tenné az ilyen házasságokat érvénytelenné. Az a rendelkezés, amely szerint a szerzetes intézményben tett nyilvános, örök tisztasági fogadalom érvénytelenítő házassági akadály, tisztán egyházi törvény, mely a szerzetes intézményekben fogadalommal vállalt megszentelt életformát védi.

b. Terjedelme

Csakis az a nyilvános, örök tisztasági fogadalom érvénytelenítő akadály, melyet szerzetes intézményben tettek (1088. k.). Az akadály egyaránt fennáll akkor is, ha a szerzetes intézmény pápai jogú, de akkor is, ha egyházmegyei jogú.

2007 A korábbi fegyelemhez képest újdonság volt az 1983-as CIC-ben, hogy a törvényhozó már nem tett különbséget az akadály szempontjából az egyszerű és az ünnepélyes fogadalom között, hanem mint nyilvános és örök fogadalmat mindkettőt érvénytelenítő akadálynak tekintette. Az 1917-es CIC 1058. kánonja szerint az egyszerű fogadalom csupán tiltó akadály volt, viszont ugyanott az 1073. kánon az érvénytelenítő akadályok közé sorolta az ünnepélyes fogadalmat. Mivel a 9. k. előírása szerint a törvények -- hacsak nem rendelkeznek bennük kifejezetten múltbeli dolgokról -- a jövőre vonatkoznak, aki 1983. XI. 27-e, a hatályos CIC kötelező erejének kezdete előtt tett nyilvános, örök, de egyszerű fogadalmat, annak számára ez nem érvénytelenítő házassági akadály[209]. Egyesek hangsúlyozzák, hogy az 1917-es CIC hatályon kívül

kerülése miatt, akik korábban tettek ilyen fogadalmat, azok számára a tiltó akadály is megszűnt[210].

2008 Nem vonatkozik ez a házassági akadály azokra, akik nem fogadalommal, hanem más szent kötelekkel (vö. 573. k. 2. §) vállalták az örökös tisztaságot, sem azokra, akik nem szerzetes intézményben (vö. 607. k. 2. §) tesznek fogadalmat, még akkor sem, ha fogadalmukra világi intézményben kerül sor (bár a CIC szövegtervezetében egy ideig az ilyen intézményben tett fogadalom is az akadályok között szerepelt, a hivatalosan kihirdetett szövegbe ez már nem került be; vö. Comm 15, 1983, 230). A szerzetes intézményben tett fogadalom és az olyan fogadalom között, melyet világi intézményben tesznek, a törvényhozó bizonyára azért tett különbséget, mert a világi intézményben tett fogadalom nem minősül az egyház közössége előtt nyilvánosnak[211]. Mégsem felesleges az 1088. kánonban a szerzetes intézményben való fogadalomtétel említése a fogadalom nyilvánosságának szükségességén kívül. Lehetséges ugyanis olyan nyilvános fogadalom, amelyet nem szerzetes intézményben tettek. Igaz ugyan, hogy a megszentelt életnek a szerzetes intézménytől különböző egyéb intézményeiben a fogadalom sohasem nyilvános, de a mai egyházjogban lehetnek a megszentelt életnek olyan egyéb -- intézménybe tömörüléssel nem járó -- formái is, ahol igazi nyilvános fogadalomtételre kerül sor. Ilyen pl. az egyéni remeték esete, akik a püspök kezébe fogadalmat tesznek (603. k. 2. §). Az ő fogadalmuk sem érvénytelenítő házassági akadály[212].

c. Felmentése

2009 Mivel ez az akadály tisztán egyházjogi jellegű, alóla felmentés adható. Ezt a felmentést azonban nem szokták megadni közvetlen formában, vagyis nem azt engedélyezik, hogy valaki, akit még mindig köt a tisztaság fogadalma, házasságra lépjen, hanem a szerzetes intézményből való kiválást teszik lehetővé. Ennek a kiválási engedélynek a jogkövetkezménye a fogadalmak és a belőlük származó összes kötelezettségek alóli felmentés (692. k.)[213].

2010 Ha a fogadalmat pápai jogú szerzetes intézményben tették, a felmentés az Apostoli Szentszéknek van fenntartva (1078. k. 2. § 1), hiszen örök fogadalmas tagnak az ilyen szerzetes intézményből való távozási engedélyt csak a Szentszék adhatja meg (691. k. 2. §). Ha viszont az intézmény, ahol a fogadalmat tették egyházmegyei jogú volt, a felmentés nincs fenntartva. A gyakorlatban mégsem adják meg mindazok, akik helyi ordináriusnak számítanak (pl. az általános helynökök), hanem annak az egyházmegyének a megyéspüspöke, ahol az a ház áll, melyhez az illető szerzetes tartozik. Ugyanis ebben az esetben csak a megyéspüspök illetékes a szerzetből való távozás engedélyezésére, melynek az akadály elhárulása is a következménye[214].

2011 Az a szerzetes, aki felmentés (az intézményből való távozásra szóló engedély) nélkül ennek az akadálnak az áthágásával házasságot kísérel meg, önmagától beálló egyházi tilalomba esik (1394. k. 2. §), s

magánál a ténynél fogva elbocsátottnak minősül az intézményből (694. k. 1. § 2).

7. A NÔRABLÁS

a. Jellege

2012 A nôrablás tisztán egyházjogi akadály. Ezért lehetséges, hogy csak a nők és nem a férfiak elrablását minősítjük érvénytelenítő házassági akadálynak. Ez az akadály nem tévesztendő össze a kényszerrel és a félelemmel. Ezek hatását a házasság érvényességére férfiak és nők esetében azonos szempontok szerint ítéljük meg. A beleegyezés hiányosságainak témakörében (s nem az akadályok között) tárgyalunk róluk.

2013 A nôrablás akadály a nők házasságkötési szabadságát oly módon részesíti különleges védelemben, hogy bizonyos esettípusokban, amikor a nô szabadságának csorbítása feltételezhető, eltekint a beleegyezés vizsgálatától, s pusztán a körülményekre való tekintettel eleve a házasság érvénytelenségét rendeli el. Az emberiség történetében a házasságkötési szabadság eszményének térhódítása fokozatos volt. A sokféle még ma is fellelhető stilizált leányszöktetési népszokások gyakran a nôrablás gyakorlatának emlékei.

b. Terjedelme

2014 Egy férfi és egy olyan nô között, akit azért raboltak el vagy tartottak legalábbis fogva, hogy vele házasságot kössenek, nem jöhet létre érvényes házasság mindaddig, amíg a nô a rabló vagy az erőszakos fogvatartó hatalmában van (vö. 1089. k.). Erre csak akkor kerülhet sor, ha a nô később, a rablótól elkülönítve, biztos, szabad helyen, önként választja a házasságot (uo.).

2015 Az akadály akkor is fennáll, ha az elrablott a rablónak menyasszonya volt, feltéve természetesen, hogy nem színlelt rablásról, leányszöktetésről van szó. A rablásnak vagy fogvatartásnak fizikai vagy legalább erkölcsi erővel kell történnie (pl. fenyegetés, csalás). Akadály csak akkor keletkezik, ha a csalásra rájött nô hozzájárulását nem adja. A rablásra harmadik személy útján is sor kerülhet. Ilyenkor a házassági akadály csak a nô és a megbízó, illetve az olyan férfi között jön létre, akivel való házasság céljából a fogvatartás történt[215].

2016 Mindazokban az esetekben, amikor a nôrablás kánoni tényállása megvalósul, a házasságra nincsen lehetőség még akkor sem, ha egyébként a beleegyezést nem csorbítja kényszer és félelem (1103. k.) vagy színlelés (1101. k. 2. §).

c. Felmentése

2017 A nôrablás akadály alól a felmentés lehetséges. A megadására illetékes hatóság a helyi ordinárius. Az effajta felmentés mégsem

szokásos, hiszen a nő szabadságának visszaadása, s így az akadály megszüntetése magától a rablótól függ.

8. A BÜNTETT

a. Jellege

2018 A büntett (crimen) tisztán egyházjogi akadály, mely jelenlegi formájában kizárólag a hitvesgyilkossággal kapcsolatos esetekre vonatkozik. Noha az akadályban leírt esetek egyházjogilag bűncselekménynek is számítnak (1397. k.), a büntett akadályának fogalma nem tévesztendő össze az egyházi büntetendő cselekmény (delictum) fogalmával.

b. Terjedelme

2019 A büntett házassági akadályának két típusa van: 1) ha a felek egyike a maga vagy a másik fél korábbi házastársának halálát okozza a másikkal való házasságkötés szándékával (1090. k. 1. §); 2) ha a két fél fizikailag vagy morálisan együttműködik egyikük házastársa halálának okozásában, függetlenül attól, hogy a büntett idején akartak-e egymással házasságot kötni (1090. k. 2. §). Minthogy az akadály egyházjogi jellegű, az első típus esetén csak akkor áll fenn, ha a bűnös fél katolikus, a második típus esetén pedig csak akkor, ha a felek egyike katolikus.

2020 Ennek az akadálynak a terjedelme az 1983-as CIC-ben jelentősen szűkebb, mint a korábbi jogban. A házasságtöréssel kapcsolatos esetek (vö. 1917-es CIC 1075. k.) már nem képeznek házassági akadályt.

c. Felmentése

2021 A büntett akadály alóli felmentés a Szentszéknek van fenntartva (1078. k. 2. § 2). Sürgető halálveszély esetén a helyi ordinárius, vagy ha ő elérhetetlen, az 1079. k. 2. §-a szerinti személyek is felmentést adhatnak alóla. Halálveszélyben a gyóntató akkor adhat belső fórumra felmentést, ha az akadály titkos (1079. k. 3. §). Ha az akadály titkos, de halálveszély nem áll fenn, az Apostoli Penitenciáriához lehet fordulni felmentésért az érintett nevének közlése nélkül[216]. Ha az akadály akkor derül ki, amikor már minden kész az esküvőre, a felmentésre az 1080. k. szerint van lehetőség.

9. A VÉRROKONSÁG

a. Jellege

2022 Mint fentebb már említettük (lásd 73. §. 5. b), a vérrokonság akadályának bizonyos eseteiben, nevezetesen az egyenesági rokonság és a másodfokú oldalági rokonság esetén azt szokás tartani, hogy „isteni jogi”, vagy pontosabban: természetjogi akadályról van szó. Az

egyenesági rokonság tekintetében ez a meggyôződés általános[217]. A másodfokú oldalági rokonság (mely a testvérek között áll fenn) sokak szerint szintén isteni jogi akadály[218]. A másodfokúnál távolabbi oldalági rokonság tisztán egyházjogi akadály.

2023 Mindebből következik, hogy a nem keresztények (sôt a nem katolikusok -- vö. 1059. k., 11. k.) közötti házasságkötés -- hacsak a világi jog által támasztott házassági akadályba nem ütközik -- érvényes, ha másodfokúnál távolabbi oldalági rokonság áll fenn a felek között. Viszont egyenesági rokonok vagy testvérek között a házasságot akkor is érvénytelennek tekintjük, ha egyikük sem keresztény. Ennek oka egyrészt az, hogy az ilyen esetekben az akadály, mint említettük, biztosan vagy legalábbis minden bizonnyal természetjogi, másrészt az, hogy ezeket a házasságokat általában a világi jog sem teszi lehetővé[219].

b. Terjedelme

2024 Az egyenesági vérrokonság (*consanguinitas in linea recta*), mely olyan személyek között áll fenn, akik közül az egyik a másiknak leszármazottja (vö. 108. k. 1--2. §), érvénytelenítô házassági akadály az összes felmenô és lemenô rokonok között, tehát minden fokon. Az akadály akkor is fennáll, ha a rokonság nem törvényes, hanem természetes leszármazásból fakad (1091. k. 1. §).

2025 Az oldalági rokonság (*consanguinitas in linea collateralis*) a negyedik fokig érvénytelenítô akadály (1091. k. 2. §).

2026 Az oldalági rokonság számításában az 1983-as CIC új módot vezetett be, vagy pontosabban a latin egyházjogban korábban alkalmazott germán számítási mód helyébe a keleti egyházjogban is használt római jogi eredetű számításmódot állította. A „germán” számítás lényege az volt, hogy annyiad fokúnak számított az oldalági rokonság, ahány foknyi -- nemzésnyi -- távolságra volt a közös ôstôl a rokonok egyike, nevezetesen az, amelyik a közös ôsnek távolabbi leszármazottja volt. Tehát pl. az édes unokatestvérek egymásnak másodfokú rokonai voltak. A jelenlegi számítás szerint két személy között annyiad fokú az oldalági rokonság ahány személy a közös ôstôl kiinduló két leszármazási ágon együttvéve található, a közös ôst leszámítva (108. k. 3. §). Ezt egyszerűbben úgy is mondhatjuk, hogy annyiad fokú az oldalági rokonság, ahány a nemzés (születés) a két ágon együttvéve. Vagyis a mai egyházjogban a fent említett unokatestvéreket negyedfokú oldalági rokonoknak mondjuk.

2027 Azzal, hogy a CIC az oldalági rokonságot negyedfokig bezárólag tette akadállyá, egyben csökkentette is az akadály terjedelmét. Az 1917-es CIC 1076. k. 2. §-a ugyanis az oldalági rokonságot a germán számítás szerinti harmadik fokig tekintette érvénytelenítô akadállynak. Ez adott esetben a mai számítás szerint hatodfok is lehetett (pl. másodunokatestvérek között), ami ma már természetesen nem akadály.

2028 A vérrokonság akadályja nem többszöröződik (1091. k. 3. §). Ha tehát oldalági rokonok között esetleg több leszármazási vonalon is közös őshöz lehetne eljutni (pl. olyanok közt, akik apai és anyai ágon is rokonok), ennek nincs külön jogi jelentősége. Csak a legközelebbi rokonságot kell figyelembe venni.

c. Felmentése

2029 Isteni jogi akadályok alól nem lehetséges a felmentés. Mivel az egyenes ág minden fokán és az oldalág második fokán a vérrokonság biztosan vagy legalább valószínűleg ilyen jellegű, a Codex hangsúlyozza, hogy ilyenkor nincs felmentés (1078. k. 3. §)[220]. Ugyanezekben az esetekben, ha az ilyen rokonság fennállása iránt kétség merül fel, sohasem szabad a házasságot megengedni (1091. k. 4. §).

2030 A harmad- vagy negyedfokú oldalági rokonság akadályja -- lévén tisztán egyházjogi -- felmentéssel elhárítható. A felmentést a helyi ordinárius megadhatja. Ennek a felmentésnek a megadásakor bizonyos óvatosság ajánlatos. A közeli rokonok házassága ugyanis súlyos veszélyekkel és következményekkel járhat, így pl. -- mint a Szentségi Kongregációnak a bonni Apostoli Nunciatúra által 1986. VI. 2-án közölt ajánlásai hangsúlyozzák (AKK 155, 1986, 143) -- az utódok pszichikai vagy biológiai károsodását vonhatja maga után.

2031 Ha egy házasságról utólag derül ki, hogy olyanok kötötték felmentés nélkül, akik közt a vérrokonság akadályja állt fenn, s az akadály megléte okirattal bizonyítható, a házasságot egyszerű okirati eljárással (1686--1688. k.) érvénytelennek lehet nyilvánítani.

10. A SÓGORSÁG

a. Jellege

2032 A sógorság (affinitas) tisztán egyházjogi akadály. Tehát nem keresztények (sőt, 1983. XI. 27. óta: nem katolikusok) között az érvényes házasságkötésnek nem áll útjában.

b. Terjedelme

2033 A sógorság házassági akadályja a hatályos egyházjog szerint csak egyenesági sógorság esetében, vagyis egy személy és volt házastársának egyenesági rokonai között áll fenn. Az akadály mindig érvényteleníti a házasságot, függetlenül attól, hogy az egyik fél hányadik fokon egyenesági rokona a másik fél volt házastársának (1092. k.). Tehát egy férfi sógorság akadályja miatt nem vehetné el pl. elhunyt felesége édesanyját, nagyanyját, más férfitől született leányát. Mindezek a kapcsolatok a sógorság kánonjogi fogalma (vö. 109. k.) szerint értendők.

2034 Az oldalági sógorság -- eltérően az 1917-es CIC 1077. kánonjától - már nem házassági akadály. A szokásos magyar szóhasználat szerinti sógorok között tehát sohasem áll fenn ez az érvénytelenítő akadály. A férj testvére pl. a feleség nővérének kánonjogi értelemben még csak nem is sógora, hisz egyiküknek sem volt a saját házastársa a másiknak a rokona. Az özvegy és volt házastársának testvére közt ugyan egyházjogilag is fennáll a sógorság, de ez csupán oldalági, így nem képez házassági akadályt.

2035 A sógorsági viszony alapját érvényes házasság képezi. Az el nem hált házasságból is sógorság fakad (vö. 109. k. 1. §). A nem keresztények között kötött érvényes házasságból eredő sógorság is házassági akadály, ha később olyan személyek akarnak házasságot kötni, akik közül legalább az egyik katolikus (vö. 1059. k.)[221]. Ezért ma már az ilyen házasságokból fakadó sógorság akadály jellege nem vitatéma, mint hajdan.

2036 Egyébként a régi vitát részben már a Szent Officium 1957. I. 31-i válasza eldöntötte, mely bizonyos mértékben már a mai Egyházi Törvénykönyvhöz hasonlóan rendelkezett (AAS 49, 1957, 77).

2037 A sógorság akadályának terjedelme régen sokkal tágabb volt. Nem csupán a házasságból, hanem általában a bevégzett szexuális kapcsolatokból is sógorság fakadt[222]. A sógorság akadály -- hasonlóan a vérrokonsághoz -- a mai egyházjogban nem többszöröződik[223].

c. Felmentése

2038 A sógorság akadályát alól a helyi ordinárius, halálvesztélyben, illetve rendkívüli helyzetben a 1079--1080. k. szerinti személyek illetékesek felmentést adni. Ma már az akadály egyenesági elsőfokú sógorság esetén sincs a Szentszéknek fenntartva.

11. A KÖZTISZTESSÉG

a. Jellege

2039 A köztisztesség (publica honestas) tisztán egyházjogi akadály. Hasonlít a sógorsághoz, de alapját nem érvényes házasság, hanem más, az alábbiakban részletesebben körvonalazott együttélés képezi. Mint egyházjogi akadály, a köztisztesség nem gátolja a házasságot olyan személyek között, akik nem keresztények (sőt, már azok közt sem, akik nem katolikusok).

b. Terjedelme

2040 A köztisztesség akadály vagy olyan érvénytelen házasságból fakad, amelyben az életközösség már létrejött, vagy közismert, illetve nyilvános ágyasságból. A házasságot érvénytelenné teszi az egyenes ág első fokán, tehát ha a (volt) élettársak egyike a másik egyenesági első

fokú rokonával akar házasságot kötni (1093. k.), pl. ha valaki volt élettársának anyjával vagy leányával kívánna házasságot kötni.

2041 A köztisztesség akadály a közismert, nyilvános ágyasságon kívül csak olyan érvénytelen házasságból fakadhat, melyben az életközösség már létrejött. Ennyiben a mai Codex szűkebben vonja meg az akadály határait, mint az 1917-es CIC tette, amely az akadályt „akár elhált, akár el nem hált” érvénytelen házasságokra vonatkoztatta. Csökkent az akadály terjedelme abban az értelemben is, hogy az ma már csupán az egyik fél és a másik egyenesági első fokú rokonai között áll fenn, de nem a másodfokú egyenesági rokonokkal, mint az 1917-es CIC 1078. kánonjában.

2042 A kánoni formára kötelezett katolikusok polgári házassága kánonilag nem érvénytelen, hanem nem létező házasságnak minősül. Ha megkötését közös élet követte, többek szerint ebből is a köztisztesség akadályja származik az egyik fél és a másik első fokú egyenesági rokonai között, de nem mint érvénytelen házasságból, hanem mint ágyasságból[224]. Az ágyasság tényállásának megvalósulásához nem elegendőek időközönkénti látogatások, találkozások: két személy folyamatos együttélése szükséges hozzá[225].

c. Felmentése

2043 Mivel a köztisztesség tisztán egyházi akadály, és nincs fenntartva sem, a helyi ordinárius felmenthet alóla. Figyelni kell azonban arra, nehogy véletlenül olyan esetben adjanak felmentést, amikor aziránt van kétség, hogy a volt élettárs gyermeke esetleg a vele most házasságot kötni szándékozó személytől származik (vö. 1091. k. 4. §). Természetesen halálveszélyben és amikor az esküvőre már minden kész, az 1079--1080. k. szerinti egyéb személyek is felmentést adhatnak.

12. A TÖRVÉNYES ROKONSÁG

a. Jellege

2044 Az örökbefogadásból származó törvényes rokonság (cognatio legalis) tisztán egyházi akadály, tehát csak katolikusok között áll fenn. Természetesen még a nem keresztények közti házasság is érvénytelen lehet ilyen kapcsolat esetén, de csupán akkor, ha a törvényes rokonságot a világi jog is házassági akadállyal tekinti.

b. Terjedelme

2045 Nem köthetnek egymással érvényes házasságot azok, akik között örökbefogadásból származó törvényes rokonság áll fenn egyenes ágon vagy az oldalág második fokán (1094. k.). Az örökbefogadásból származó törvényes rokonság a CIC-ben már nem a helyi állami törvényektől függően érvénytelenítő vagy tiltó akadály (vö. 1917-es CIC 1080. k.,

1059. k.), hanem mindig érvénytelenítő egyenes ágon (fogadószülo és fogadott gyermek, illetve ennek gyermeke stb. között), valamint az oldalág második fokán (pl. fogadószülo gyermeke és a fogadott gyermek közt). A törvényes rokonság fogalmáról az alapelveket a 110. k. rögzíti.

c. Felmentése

2046 A törvényes rokonság fenn nem tartott tisztán egyházjogi akadály, ezért alóla a helyi ordinárius adhat felmentést (a rendkívüli esetekre lásd 1079--1080. k.). Természetesen, ha az egyházi felmentéstől függetlenül, a világi törvények az ilyen házasságot nem tennék lehetővé vagy elismerhetővé, meg kell tartani a 1071. k. 1. § 2. számának előírását.

=====

=====

75. §. KÉPESSÉG A HÁZASSÁGI BELEEGYEZÉSRE

2047 A házasságról szóló alapvető tudnivalók között már említettük (71. §. 3), hogy a házasságot az 1057. k. szerinti beleegyezés hozza létre. A CIC a beleegyezésről (consensus) szóló fejezetét egészen a beleegyezésre való képtelenség és a beleegyezési hiányosságok témakörének szenteli.

1. AZ ÉRTELEM ELÉGSÉGES HASZNÁLATÁNAK HIÁNYA

2048 Képtelenek a házasság megkötésére azok, akik értelmük elégséges használatának híjával vannak (1095. k. 1). Amikor az Egyházi Törvénykönyv az értelem elégséges használatáról beszél, a házasságkötéshez szükséges értelemhasználatra utal. A házasságkötés ugyanis nagyobb tudatosságot kíván, mint az életben előforduló sok kisebb jelentőségű cselekedet.

2049 Ha az értelem kellő használata a házasságkötéskor akár tartós állapot következtében, akár átmenetileg hiányzik, a házasság érvénytelen[226].

2050 Az értelem kellő használatának átmeneti hiányát okozhatja erősen ittas állapot, kábítószer hatása, sokkhatás, epilepsziás vagy hisztériás roham, stb.

2051 Az értelem elégséges használatát kizáró tartós állapotnak az egyházi joggyakorlat főként bizonyos elmebetegségeket tekint. Ilyen betegségek pl. a skizofrénia, a paranoia, a mániás-depressziós elmebaj, valamint a gyengeelméjűség, feltéve hogy súlyosan befolyásolják a személyt értelem használatában. A házasság érvénytelenségének ilyen jogcím alapján való kimondásához azonban nem feltétlenül szükséges, hogy a házasságkötéskor a felek egyike teljesen híjával legyen értelem használatának. Az új Codex megfogalmazása szerint ugyanis a házasság

megkötéséhez szükséges értelem használatról van szó[227].

2052 Az értelem kellő használatának hiánya címén folyó perekben mindig ügyelni kell arra, hogy a jog szerint (1478. k. 4. §) a „javaik kezelésétől eltiltottak és a fogyatékos elméjük” csak gondnokuk útján vehetnek részt a perben (akár felperesként, akár alperesként). A római Rota bíróságának egyes ítéletei szerint elképzelhető, hogy valaki a házasságkötéshez szükséges értelemhasználat hiányában is képes annak megítélésére, hogy indítson-e pert (vö. 1917-es CIC 1650. k.)[228]. Más rotai ítéletek azonban méltán hangsúlyozzák, hogy a bírónak -- legalább a biztonság kedvéért -- pergondnokot kell kineveznie a mellé a fél mellé, akinek mérlegelési képessége vagy értelme használata tekintetében komoly kétség merül fel[229]. Ha ugyanis az ítélet megállapítaná valakiről, hogy fogyatékos elméjű[230], és mégsem volt gondnoka a perben, az ítélet orvosolhatatlanul semmis lenne (1620. k. 5, vö. 1478. k. 4. §).

2053 Megjegyzendő, hogy az egyházi bíróságok nem automatikusan az orvosi diagnózis alapján mondják ki a házasság érvénytelenségét[231]. Egyazon betegség ugyanis -- az adott eset súlyosságának megfelelően -- nem mindig (vagy legalábbis nem mindig ugyanazon a címen) teszi semmissé a házasságot[232].

2. AZ ÍTÉLŐKÉPESSÉG SÚLYOS HIÁNYA

2054 A jog szerint, de magánál a dolog természeténél fogva is képtelenek a házassági beleegyezés megadására és így az érvényes házasságkötésre azok, akiknek az ítélőképessége súlyosan hiányos azokat a lényeges házastársi jogokat és köteleességeket illetően, amelyeket a feleknek kölcsönösen át kell adniuk egymásnak, illetve el kell fogadniuk egymástól (1095. k. 2).

2055 Azt, hogy melyek a lényeges házastársi jogok és köteleességek, és mit jelent azok átadása és elfogadása, magának a házasságnak és a házassági beleegyezésnek a fogalmából állapíthatjuk meg. A házasság az „egész élet közössége, mely természeténél fogva a házasfelek javára, gyermekek nemzésére és nevelésére irányul” (1055. k. 1. §). Lényegénél fogva felbonthatatlan és hűségre kötelez (1056. k.). A házassági beleegyezésben pedig a felek nem csupán a testükhöz való örökös és kizárólagos jogot adják át egymásnak, mint a régi Codex mondta (1917-es CIC 1081. k. 2. §)[233], hanem önmagukat adják át és a házastársukat fogadják el mint egész személyt, az egész élet házastársi közösségének kialakítására (1057. k. 2. §). Aki tehát képtelen annak megítélésére, hogy mit jelent felelősen vállalni a gyermeket és felnevelését, a hűséget és a felbonthatatlanságot, valamint az egész életnek a felek javát szolgáló közösséget, az nem tud érvényes házasságot kötni.

2056 Az ítélőképesség hiánya a joggyakorlat szerint az akarat értékelő képességét érinti. Amikor a római Rota újabb bírói gyakorlatában ítélőképességről beszélnek, egyrészt az értelem és az akarat egységének

tomista tanítását tartják szem előtt, másrészt figyelembe akarnak venni bizonyos újabb pszichiátriai megállapításokat is. Ezeknek a megállapításoknak az értelmében léteznek olyan pszichikai rendellenességek, pl. neurózisok és pszichopátiák, amelyek inkább az akaratot, mint az értelmi képességet érintik közvetlenül[234]. Mindenesetre az új egyházi bírói gyakorlat a korábbinál nagyobb figyelmet fordít az ítélőképesség akarati vonatkozására[235].

2057 Aki házasságot köt, egész életre szóló és egész személyét érintő elkötelezettséget vállal. Ehhez pedig különösen is fejlett ítélőképesség szükséges. Ezt egyes római ítéletek érettségnek is nevezik[236]. Aki híjával van ennek a képességnek, még ha a hétköznapi élet dolgaiban egyébként normálisnak minősül is (pl. munkaképes), érvényes házasságot nem tud kötni.

2058 A házassági beleegyezéshez ugyanis az egyházi joggyakorlat szemlélete szerint kritikus megismerés és szabad választás szükséges. Az értelem használatán túl tehát a házasságkötés cselekedetének fontosságához mérten érett ítélőképességre van szükség. Ennek a pszichés érettségnek az alkotóeleme az a belső szabadság, amely az elhatározás képességében áll. Ez hiányzik akkor, ha valaki nem képes ellenállni benső ösztönzéseinek[237] akár valamilyen betegség folytán, akár fiatal korából fakadó éretlensége miatt. Mindenesetre a törvény a tizenhat évesnél idősebb fiúkat és a tizennégy évesnél idősebb lányokat nem tekinti automatikusan képtelennek a házassági beleegyezésre, hiszen a kellő életkor hiánya csak ezen a koron alul házassági akadály (vö. 1083. k. 1. §). Kétségtelen azonban, hogy ilyen éretlenség ennél idősebb korban is fennállhat. Ezt azonban a perben külön bizonyítani kell[238]. A felek fiatal kora olyan tény, ami a többi bizonyítékokat támogató jel lehet a bíró számára. Önmagában nem igazolja a kellő ítélőképesség hiányát, de alátámaszthatja annak állítását.

3. KÉPTELENSÉG A HÁZASSÁG LÉNYEGI KÖTELEZETTSÉGEINEK VÁLLALÁSÁRA

2059 Az Egyházi Törvénykönyv szerint, de magánál a dolog természeténél fogva is, képtelenek a házasságkötésre azok, akik pszichikai természetű okok miatt a házasság lényegi kötelezettségeit nem tudják vállalni (1095. k. 3). A házasság lényegi kötelezettségeit a jog nem sorolja fel. Itt is érvényes azonban, amit az imént az ítélőképesség hiányával kapcsolatban mondtunk: lényegiek azok a kötelezettségek, amelyek a házasság lényegi tulajdonságaiból, vagyis az egységből és a felbonthatatlanságból, valamint a házassági beleegyezés tárgyának és magának a házasságnak a fogalmából adódnak.

2060 Maga a képtelenség ebben az esetben nem az értelmet, nem is annyira az akaratot, az ítélőképességet érinti, hanem inkább azt jelenti, hogy valaki pszichés okból eleve nem képes teljesíteni, amit a házasságkötéskor vállal. A római Rota ítéleteiben ennek a képtelenségnek a következő típusai szoktak előfordulni: 1) Képtelenség

a gyermekkel kapcsolatos lényegi kötelezettségek teljesítésére. 2) Képtelenség a hűség megtartására, pl. homoszexualitás vagy nimfománia miatt. 3) Képtelenség a felbonthatatlanság megtartására. 4) Képtelenség a felek javát szolgáló teljes életközösségre. Ide tartozik pl. ha valaki pszichés okból képtelen arra, hogy maga és házastársa szexuális javát a normális nemi élet keretei közt valósítsa meg, vagy arra, hogy létrehozza azt a szexualitáson túlmenő emberi kiteljesedést, amit az egész élet közössége jelent. Az egész élet ilyen közösségére és így a házasságra képtelennek minősülnek pl. egyes hisztérikus, antiszociális, amorális személyiségek[239]. Természetesen az egyházi bírósági gyakorlat nem valamilyen ideális, tökéletes kapcsolatra való képességet tekint szükségesnek a házasság érvényességéhez. Az érvényes házassághoz arra kell csupán a feleknek képeseknek lenniük, hogy a házastársi életközösség lényeges követelményeit megvalósítsák.

2061 Megjegyzendő, hogy a házassági terhek vállalására való képtelenség lehet relatív is. Vagyis megtörténhet, hogy valaki egy bizonyos személlyel szemben képtelen ezek vállalására, más személlyel kapcsolatban viszont képes rá. A Rota egyik ítélete szerint pl. relatív képtelenség áll fenn két hisztérikus vagy egy skizoid és egy „extrovertált mániákus” között[240].

2062 A terhek vállalására való képtelenség címén csak akkor érvénytelen a házasság, ha a képtelenség már a házasságkötés pillanatában fennáll, s nem csupán később alakul ki. Számos szerző szerint a képtelenségnek tartósnak, sőt gyógyíthatatlannak (örökösnek) is kell lennie ahhoz, hogy érvénytelenné tegye a házasságot[241]. Akik ezt tartják, azok ezt a képtelenséget az impotencia házassági akadályának mintájára fogják fel. Akik viszont a terhek vállalására való képtelenséget -- az Egyházi Törvénykönyvben elfoglalt helyére való tekintettel is (ti. a beleegyezésről szóló fejezetben található) -- a beleegyezés közvetett hiányosságának tekintik, azok a házasság érvénytelenségéhez csupán azt kívánják, hogy a képtelenség a házasságkötés pillanatában fennálljon[242]. Ismét mások, úgy tűnik, indokoltan, különbséget tesznek a pozitív teljesítményt (pl. a házassági életközösség kialakítását a felek között) kívánó és a valamitől (pl. a hűtlenségtől) való tartózkodásban álló kötelezettségek között. Az előbbiekre való képtelenség esetében gyógyíthatatlanságot kívánnak a házasság érvénytelenségéhez, hiszen pozitív tette csak akkor képtelen valaki, ha sohasem képes rá. Az utóbbiak tekintetében viszont azt vallják, hogy aki akár csak ideiglenesen (gyógyíthatóan) is képtelen a házasság lényegével ellenkező cselekedetektől való tartózkodásra, az képtelen magára a házasságra[243].

2063 A beleegyezési képtelenség most ismertetett három fajtája döntő fontosságú a mai házassági bíraskodásban. A házassági perek több, mint felében ilyen címen kéri az érvénytelenség kimondását[244].

=====

=====

76. §. A BELEEGYEZÉS HIÁNYOSSÁGAI AZ ÉRTELEM RÉSZÉRŐL

2064 A házassági beleegyezés megadása tudva és akarva végzett, fontos emberi cselekedet. Az előzőekben arról szoltunk, hogy érvénytelen annak a házassága, aki nem képes az ilyen beleegyezés megadására. Most azokat az eseteket kell megvizsgálnunk, amikor egy teljesen normális, a házassági beleegyezésre képes személy azért köt érvénytelen házasságot, mert az általa adott beleegyezés valamilyen hiányosságban szenved[245]. Az ilyen beleegyezési hiányosságoknak két fő típusát szokás megkülönböztetni: a tudással kapcsolatos és a közvetlenül az akaratot illető hiányosságokat. A tudással kapcsolatos hiányosságoknak az Egyházi Törvénykönyv három fajtáját említi: a tudatlanságot, a tévedést és a megtévesztést.

1. A TUDATLANSÁG

2065 Aki házasságot köt, annak legalább lényegében tudnia kell, hogy mihez adja a beleegyezését. Aki még azt sem tudja, hogy a házasság a férfi és a nő közti tartós közösség, amely arra irányul, hogy valamilyen szexuális együttműködéssel gyermeket nemzzenek, annak tudatlanság miatt érvénytelen a házassága (1096. k. 1. §). Ezt a tudatlanságot természetesen bizonyítani kell a bíróság előtt. Ezeknek az alapvető ismereteknek a hiányát ugyanis a jog a serdülőkor[246] elérése után már nem feltételezi automatikusan (1096. k. 2. §). Tekintettel a serdülők szexuális felvilágosultságára, a gyakorlatban nagyon ritkán fordul elő, hogy valaki úgy érje el az érvényes házasságkötéshez a Codexben előírt kort -- fiúk esetében a 16., lányok esetében a 14. életévet (1083. k. 1. §) --, hogy ne tudná a házasságról ezeket a legelemibb dolgokat. Természetesen a nagyon fiatal házasulók - ismereteiktől függetlenül -- lehetnek pszichésen éretlenek a házasságra. Erről azonban fentebb már szoltunk.

2. A TÉVEDÉS

2066 Az egyházjogban általános elv, hogy érvénytelen az a cselekmény, „amit olyan tudatlanságból vagy tévedésből végeztek, ami a cselekmény lényegét érinti, vagy annak egy elengedhetetlen feltételére vonatkozik” (126. k.). Ez az elv a tudva és akarva végzett, felelős emberi cselekvés fogalmából adódik.

2067 Ha valaki a házasság jogi valóságát illetően van egészen lényeges tévedésben, akkor házassága az előző pontban említett tudatlanság miatt érvénytelen. Ha azonban úgy köt házasságot valaki, hogy a házasság egységére, felbonthatatlanságára vagy szentségi méltóságára nézve van tévedésben, érvényes a házassága, hacsak ezeket a lényeges tényezőket szándékosan ki nem zárta a házasságkötéskor (vö. 1099. k.).

2068 Amikor a jogot illető tévedés terén az egyház ilyen szűken vonja meg a házasságot érvénytelenítő tévedések körének határát, nagy történelmi realitásérzékről tesz tanúságot. A házasság egységének és

felbonthatatlanságának tudata az egyes korokban és az egyes népek körében igen különböző volt. A keresztények nincsenek mindnyájan meggyőződve[247] a házasság szentségi jellegéről. A katolikus jegyesek sem tudtak mindnyájan és minden történelmi korban arról, hogy a keresztények között a házasság szentség. Ha az egység, a felbonthatatlanság és a szentségi jelleg tudása is szükséges volna a házasság érvényességéhez, akkor hosszú korokban és jelentős területeken talán alig kötöttek volna érvényes házasságot[248].

2069 Eddig a jogot illető tévedésről szóltunk. A tényeket illető tévedés miatt ennél jóval gyakrabban fordul elő érvénytelen házasságkötés. A Codex szerint a személyben való tévedés érvénytelenné teszi a házasságot (1097. k. 1. §)[249]. Persze a másik fél személyazonosságában való ilyen tévedés igencsak ritka és szélsőséges eset. Ám érvénytelenné teszi a házasságot a másik személy valamilyen tulajdonságában való tévedés is, de csak akkor, ha a házasságkötéskor a partner szándéka főként és közvetlenül erre a tulajdonságra irányult (1097. k. 2. §)[250].

2070 Ha pl. valakinek az a fő célkitűzése, hogy „a világbajnokkal”, „szűzzel”[251] vagy a spanyol trónörökösrel kössön házasságot, s az esküvő után kitűnik, hogy a másik fél nem rendelkezik ezzel a tulajdonsággal, a házasság érvénytelen. Itt azonban gondosan különbséget kell tennünk két fajta tévedés között. Ha valaki azért kedvel meg valakit, s azért akar vele házasságot kötni, mert egy bizonyos tulajdonságot feltételez róla, később azonban csalódva tapasztalja, hogy házastársában ez a tulajdonság nincs meg, ettől még a házasság érvényes (vö. 1097. k. 2. §). Csak akkor érvényteleníti a házasságot a másik fél tulajdonságában való tévedés, ha a tévedő fél ezt a tulajdonságot közvetlenül és főként akarta. Természetesen egy ilyen különleges akarást az érvénytelenség kimondásáért folyó perben bizonyítani kell. Gyakorlatilag akkor akarta valaki közvetlenül és főként a másik fél valamelyik tulajdonságát, ha jobban akarta, mint magát a házasságot az illetővel. Az ilyen perekben a bizonyítás során arra is ügyelni kell, hogy nem elegendő igazolni a főként és közvetlenül akart tulajdonság hiányát. Annak is bizonyítást kell nyernie, hogy erről a hiányról a házasságkötéskor nem tudott az a fél, aki ezt a tulajdonságot állítólag főként és közvetlenül akarta[252].

3. A MEGTÉVESZTÉS

2071 Az Egyházi Törvénykönyv érvénytelennek mondja ki az olyan házasságot, amelyet megtévesztés hatása alatt kötöttek, feltéve hogy: 1) a megtévesztésre a házassági beleegyezés megszerzése végett került sor; 2) a másik félnek egy olyan tulajdonságára vonatkozott, amely természeténél fogva alkalmas arra, hogy súlyosan megzavarja a házastársi életközösséget (1098. k.).

2072 A házassági beleegyezés megszerzését célul kitűző megtévesztés mindig szándékos. A megtévesztő nem csupán az egyik fél lehet, aki

mondjuk eltitkolja valamilyen tulajdonságát. Származhat a megtévesztés harmadik személytől is: a rokonságtól vagy akár kívülállóktól.

2073 A házasságkötés -- mint említettük -- csakis akkor érvénytelen, ha ez a megtévesztés a másik félnek olyan tulajdonságára vonatkozott, amely a házastársi életközösséget súlyosan megzavarhatja. Ezek közül a tulajdonságok közül az Egyházi Törvénykönyv csupán egyet említ kifejezetten: a terméketlenséget (1084. k. 3. §). Ha valaki tudja, hogy nem lehet gyermeke, de az esküvő érdekében partnerének mégis azt hazudja, hogy lehet, vagy megtévesztő magatartással, pl. a közös gyermekekkel kapcsolatos tervezgetéssel[253] téves elképzelést kelt benne, a házasság érvénytelen.

2074 A szakirodalom sok más olyan tulajdonságot is ismer, amely természeténél fogva súlyosan megzavarhatja a házastársi együttélést. Ilyen lehet pl. a kicsapongó természet, bármilyen súlyos betegség, súlyos anyagi és egyéb kötelezettségek, az alkoholizmus, a harmadik személytől származó vagy esetleg hamisan állított terhesség[254]. Az efféle esetek pedig nem ritkák. Ha pl. valaki eltitkolja a fertőző betegségét, vagy leendő házastársa előtt soha egy csepp szeszecskét sem iszik, hogy bizalmat keltsen a házasságkötéshez, ugyanakkor viszont egyáltalán nem szakít az alkoholizmussal, vagy ha valaki azt állítja, hogy teherbe esett egy férfitől és ezért követeli a házasságot, közben pedig tudja, hogy nem terhes, vagy hogy mástól ered a terhesség, akkor a házasságot érvénytelennek tekintik.

2075 A házasságot érvénytelenítő megtévesztés elbírálásakor ügyelni kell arra, hogy nem elegendő a megtévesztés szándékossága. Azt is igazolni kell, hogy ez a szándék a házasság kieszközlésére irányult. Ha pl. valaki egy állás elnyerése kedvéért egészségesnek hazudta magát, s ezért egy másik személy nem az álláshoz segítette hozzá, hanem házasságot kötött vele, az ilyen házasság érvényes lenne.

4. AZ ÚJ CODEX ELŐTT KÖTÖTT HÁZASSÁGOK ÉS A MEGTÉVESZTÉS

2076 A régi egyházjog nem szólt megtévesztés miatt érvénytelen házasságokról. Ilyen jogcímen általában az egyházi bíróságok sem mondták ki az érvénytelenséget. Az egyházjogi szerzők közül többen[255] úgy érezték, új törvényre van szükség ahhoz, hogy a házasság érvénytelensége ezen a címen is kimondható legyen. A megtévesztés ezek szerint önmagában még nem ellenkezik olyan szögesen a házasság lényegével, hogy külön egyházi törvény nélkül is semmissé tenné a házasságot. Mindezt úgy is szokták fogalmazni, hogy a megtévesztés a házasság érvénytelenségének nem természetjogi, hanem tisztán egyházi jogi eredetű jogcíme.

2077 Ámde a tisztán egyházi törvények nem visszamenő hatályúak, vagyis a hatálybalépésük előtt végzett cselekményekre nem vonatkoznak (vö. 9. k.), hacsak ezt határozottan nem jelzik. Ez azt jelenti, hogy az új Codex hatálybalépése, vagyis 1983. november 27. előtt kötött

házasságokat nem lehet pusztán megtévesztés címén semmisnek nyilvánítani. Ezt különösen az új Egyházi Törvénykönyv kiadása után közvetlenül több szerző vitatta. Arra hivatkoztak, hogy vannak olyan helyzetek, amikor a megtévesztés annyira ellenkezik a szeretettel, a felek kölcsönös javával, hogy jellegénél fogva kizárja az érvényes házasságot. Csakhogy a megtévesztésnek, mint láttuk, nem szükséges a másik féltől származnia. Sőt az 1098. k. nem is a megtévesztésről magáról szól, hanem arról, hogy valaki megtévesztéssel rászedve köt házasságot. Tehát a házassági beleegyezés közvetlen hiányossága a tévedésben áll. A megtévesztés ennek a tévedésnek a külső oka. Ha maga a tévedés a lényegét érinti, mondjuk a másik fél személyazonosságát vagy főként és közvetlenül akart tulajdonságát (1097. k.), akkor -- mint említettük -- a házasság magánál a tévedésnél fogva érvénytelen. Az már ilyenkor közömbös, hogy az ilyen súlyos tévedés megtévesztésből eredt-e vagy sem. Ha pedig az a tulajdonság, amellyel kapcsolatban a megtévesztés történt, nem csupán -- természeténél fogva, súlyosan -- megzavarhatja a házastársi együttélést, hanem képtelenné is teszi valamelyik felet a házasságra (pl. impotencia, elmebetegség, a házassági terhek vállalására való képtelenség), akkor a házasság megint csak érvénytelen, függetlenül a megtévesztéstől. Végül, ha a megtévesztés az egyik házastól származik, és olyan szándékot fejez ki, amely szögesen ellenkezik a házassággal, pl. nem akar hűséges lenni, a házasság érvénytelen ugyan, de ismét más jogcímen: színlelés (1101. k. 2. §) alapján. Az is lehetséges, hogy az a fél, aki a másik becsapására akarja építeni a házasságát, híjával van a szükséges ítélőképességnek (vö. 1095. k. 2).

2078 Mindezek alapján igen rangos szerzők[256] hangsúlyozzák, hogy önmagában az 1098. kánonban leírt tényállás csak a tételes egyházi jog alapján érvényteleníti a házasságokat[257]. Tehát nem lehet automatikusan semmisnek kimondani minden 1983. november 27. előtt kötött olyan házasságot, amely a kánon szerinti megtévesztéssel jött létre. Ezt a megállapítást a római Rota legújabb gyakorlata is megerősíti[258]. Előfordulhatnak azonban olyan esetek, amikor a megtévesztés teljes mértékben megvalósul, a házasság mégis a dolog természeténél fogva, és nem csupán az egyházi törvény miatt érvénytelen. Ilyenkor ez különleges körülményekből fakad, amelyeket esetenként külön kell bizonyítani.

77. §. A BELEEGYEZÉS HIÁNYOSSÁGAI AZ AKARAT RÉSZÉRŐL

1. A HÁZASSÁG SZÍNLELÉSE

a. A színlelés fogalma

2079 Amikor a házasságot kötő felek szóval vagy jellel kifejezik házassági akaratukat, a jog szerint kötelesek vagyunk feltételezni, hogy szándékuk valóban megegyezik azzal, amit kijelentenek (1101. k. 1.

§). Mégis előfordul, hogy valamelyik, vagy akár mindkét fél valójában mást akar, mint amit az esküvőn kifejezésre juttat. Ezt a magatartást méltán nevezzük színlelésnek. A színlelés (simulatio) akkor teszi érvénytelenné a házasságot, ha „egyik vagy mindkét fél pozitív akarati cselekedettel kizárja magát a házasságot vagy a házasságnak valamilyen lényeges elemét vagy lényegi tulajdonságát” (1101. k. 2. §).

2080 A kizárásnak tehát -- ahhoz, hogy a házasság érvénytelen legyen -- pozitív akarati tettetnek kell lennie. Vagyis nem elegendő a megfelelő lényeges elem vagy lényegi tulajdonság, vagy akár az egész házasság pillanatnyi akarásának pusztá hiánya, hanem olyan akarat szükséges, amely éppen ezek valamelyike ellen irányul, vagy olyan dolog mellett kötelezi el magát, ami ezekkel összeegyeztethetetlen. Pl. akinek az esküvő idején az a szándéka, hogy nem akar házasságot kötni, vagy hogy mással (is) együtt akar élni, annak érvénytelen a házassága[259].

2081 A házassági perekben a színlelés bizonyítása nem könnyű. Ahhoz ugyanis, hogy a bíróságban kialakuljon a kellő erkölcsi bizonyosság (vö. 1608. k. 1. §) a házasság érvénytelenségéről, nem elegendő (de nem is mindig nélkülözhetetlen) a színlelő fél pusztá beismerése; ezt más bizonyítékokkal is meg kell erősíteni. Ki kell mutatni a színlelés megfelelő okát is[260]. Itt tudniillik párhuzamosan két cselekedet zajlik le: az egyik színleg, külsőleg, a másik belül, az akaratban. A nyilvánosan kijelentett házassági beleegyezéssel szemben működő ellentétes akarati elhatározásnak olyan erősnek kell lennie[261], hogy valóban ne maradjon helye az igazi beleegyezési akaratnak, amit az illető színleg mutat. Nem elég tehát az érvénytelenséghez, ha pl. valaki azzal a lelkülettel esküszik, hogy „ha nem sikerülne jól a házasság, lehet, hogy elválok”. Viszont semmis a házasság, ha az egyik fél felteszi magában: „el akarok válni, ha nem érzem jól magam ebben a házasságban”[262].

2082 Ha sikerül is megjelölni a színlelés -- vagyis a házassági beleegyezéssel szembenálló akarat -- okát, ez a perben sokszor még nem elegendő. Mivel a színlelő személy ellentétes erők hatása alatt cselekszik, sok esetben külön tisztázni kell azt is, hogy egyáltalán miért kötött házasságot. A színlelés bizonyításához gyakran döntő fontosságú a színlelő fél magatartása a látszólagos házasságkötés után. Ha úgy viselkedik, mint aki nem érzi magát elkötelezettnek, ez valószínűsíti, hogy tényleg színlelés történt.

2083 A házasságot érvénytelenítő színleléskor a házasságot magát (teljes színlelés) vagy annak valamelyik lényeges elemét vagy lényegi tulajdonságát (részleges színlelés) zárják ki. A lényeges elemek a házasság fogalmából adódnak (1055. k. 1. §). Eszerint -- mint már említettük -- a házasság a teljes élet közössége, mely természeténél fogva a felek javára, gyermek nemzésére és nevelésére irányul. A házasság lényegi tulajdonságai az egység és a felbonthatatlanság (vö. 1056. k.). Ezeknek az elemeknek vagy tulajdonságoknak a kizárása a színlelés egy-egy fajtáját jelenti. E típusokat a bírói gyakorlat is

világosan megkülönbözteti egymástól.

b. A teljes színlelés

2084 Teljes színlelésről akkor beszélünk, ha valaki a házasságkötéskor magát a házasságot zárja ki. Aki a házasságkötéskor valamilyen más célt akar elérni, magát a házasságot pedig belsőleg, szándékában elutasítja, teljes színlelés miatt köti érvénytelenül a házasságát.

2085 Az ilyen színlelés klasszikus példája annak a szélhámosnak az esete, aki csak azért veszi el a lányt, hogy utána a nászút során kirabolja és elszökjön. De vannak a mindennapi élethez közelebb álló példák is. Aki csak formálisan köt házasságot azért, hogy más országban telepedhessen le, vagy hogy „neve legyen” egy születendő gyereknek, az -- mivel a házasságot pusztán formalitásként akarja, de egyáltalán nem szándékozik igazi házasságot kötni -- teljes színlelést követ el.

2086 A teljes színlelésnek egy másik, manapság nem ritka esete az, amikor valaki a házasság egész intézményét veti el, mert bürokratikusnak, feleslegesnek tartja. Csak udvariasságból, mintegy engedményként vállalkozik arra, hogy a szertartást -- ahogy mondani szokás -- „végigjátssza”, de egyáltalán nem hajlandó magát elkötelezni[263].

c. A gyermek kizárása

2087 Mint említettük, a házasság egyik lényeges eleme, hogy gyermekek világrahozatalára és nevelésére irányul. Aki tehát eleve (és nem csupán a házasságkötés után) kizárja házasságából a gyermeket, érvénytelenül köt házasságot. Ha azonban csak a gyermekek számát kívánja korlátozni valaki, vagy egy későbbi időpontban akar a házasságból gyermeket vállalni, ettől még érvényes lehet a házassága[264].

2088 Annak eldöntésére, hogy valamelyik fél teljesen kizárta-e a gyermeket, fontos lehet ismerni a gyermek kizárásának okát. Ha ez az ok a teljes kizárást indokolta, könnyebben kialakul a bíróban a meggyőződés a házasság érvénytelenségéről. A gyermek teljes kizárásának oka szokott lenni pl. az öröklött betegségtől való félelem; a felek „szabadságának”, „függetlenségének” túlzott féltése; a szerelem hiánya, sőt az ellenszenv a felek között, akik esetleg a környezet nyomására vagy érdekből kötötték a házasságot; a házastársi életközösség felbontásának szándéka; a szüléstől való túlzott félelem; a korábbi házasságból származó gyermekek féltése a riválisoktól[265].

2089 Nem érvénytelen viszont a házasság, ha megkötésekor a felek (vagy egyikük) csak elhalasztani akarták a gyermek vállalását, később azonban, amikor kapcsolatuk megromlott, már egyáltalán nem akarnak gyermeket. Ugyancsak nem érvénytelen az a házasság, amelynek megkötésekor a felek előre látták, hogy nem lesz gyermekük (pl. idős koruk vagy terméketlenségük miatt). Más dolog ugyanis valaminek az

elmaradását előre látni, és más azt pozitív akarat tettel kizárni.

d. A hűség kizárása

2090 Az egység a házasság lényegi tulajdonságainak egyike (1056. k.). Azt jelenti, hogy a házasság egy férfinak és egy nőnek a kizárólagos életközössége. Aki a hűséget eleve elutasítja, az nem vállalja ezt a kizárólagos közösséget és így érvénytelenül köt házasságot. Nem elegendő az érvénytelenséghez, ha valaki a házasságkötés után gyakran megszegi a hűséget. Az szükséges, hogy eleve ne akarja megtartani, akár mert folytatni akarja egy korábbi kapcsolatát, akár mert elidegeníthetetlen jogának tekinti a szabados életet. De az is előfordul, hogy a felek kölcsönösen megállapodnak az esküvő előtt, hogy -- úgymond -- meghagyják egymás szabadságát, illetve ún. „nyílt házasságot” kötnek. Mindezekben az esetekben a házasság érvénytelen.

c. A felbonthatatlanság kizárása

2091 A felbonthatatlanság ugyancsak a házasság lényegi tulajdonsága. Aki meghatározott időre akar házasságot kötni (pl. a kollégiumi évekre), vagy aki fenntartja magának a jogot ahhoz, hogy ha a házasság nem lesz szerencsés, elváljék és újabb házasságot köt, érvénytelenül házasodik.

2092 Nem érvénytelen annak a házassága, aki csak azt határozza el, hogy a házastársi együttélés sikertelensége vagy bizonyos konfliktusok esetén különválnak, de a házassági kötelek fenntartásával. Vagyis nem formál jogot új házasságkötésre. Aki viszont, noha nem gondol konkrétan újabb házasságkötésre, a szó szoros értelmében vett válás jogához ragaszkodik, amely magában foglalja az új házasság lehetőségét is, érvénytelenül köt házasságot[266].

2093 Manapság a házasságot sokan -- a polgári életben elterjedt szokásoknak megfelelően -- felbontható életszövetségnek tartják. Korábban már említettük, hogy a házasság lényegi tulajdonságait illetően ilyen fajta tévedés, még nem teszi érvénytelenné a házasságot (vö. 1099. k.). De ha a tévedés annyira meggyökerezett valakiben, hogy az akaratát is meghatározza, a színlelés valódi okává válhat. Az a tény, hogy valaki a házasságot megrögzötten felbonthatónak tartja, még nem elég az érvénytelenség bizonyítására, de ha komoly bizonyítékok szólnak a színlelés mellett, a színlelés indokaként a bíróság ezt elfogadja[267].

f. A szentségi jelleg kizárása

2094 A keresztények közti érvényes házasság mindig szentség (lásd fent 15. §. 1). Ennek alapján az ilyen házasságokra nézve a szentségi jelleget is a házasság lényeges elemei közé szokás sorolni[268]. Így ha egy megkeresztelt pozitív akarat tettel teljességgel kizárja, hogy egy másik kereszténnyel kötendő házassága szentség legyen, érvénytelen lesz

a házassága. Ilyen akkor fordulhat elő, ha valaki annyira heves ellenszenvet érez a vallás iránt, hogy felteszi magában: „házasságot kötök, de nem akarom, hogy szentség legyen; ha pedig mindenképpen létrejönne a szentség, akkor nem akarom a házasságot”[269].

2095 Ennél a nagyon szélsőséges esetnél jóval gyakoribb az, hogy valaki, aki távol áll a hittől, akarja a házasságot, de nem akarja a szentséget. Ha mégis szabályosan házasságot köt, ez érvényes lesz, mivel a szentségi jelleget kizáró akarat ilyenkor nem abszolút és nem erősebb a házasságkötés szándékánál. A keresztények közti házasság ugyanis Krisztus akaratából szentségi méltósággal rendelkezik, s ezért benne a házasságkötés és a szentség között nincs valódi különbség[270].

2096 Megjegyzendő, hogy az sem teszi önmagában érvénytelenné a keresztények házasságát, ha valamelyik félnek egyáltalán nincs hite. Azokról a katolikusokról, akik vallásos meggyőződés nélkül, társadalmi okból kötnek egyházi házasságot, de magát a házasságot, annak általános emberi tartalmát őszintén akarják, II. János Pál pápa Familiaris consortio kezdetű apostoli buzdításában így tanít: „...keresztségüknel fogva valóban kapcsolatban állnak Krisztusnak az Egyházzal való jegyesi szövetségével és jószándékukkal elfogadták Isten házasságra vonatkozó tervét. Így tehát legalább burkoltan beleegyezésüket adják ahhoz, amit az Egyház akar tenni” (nr. 68: AAS 73, 1981, 164; magyarul: Amit Isten egybekötött 154).

g. Az élet- és szeretetközösség kizárása

2097 A házasság az egész élet olyan közössége, amely természeténél fogva a felek javára irányul (1055. k. 1. §). A házassági beleegyezés tárgya önmagunk átadása és a másik fél elfogadása ilyen közösség alakítására (vö. 1057. k. 2. §). Ebben a kölcsönös ajándékozásban és elkötelezettség-vállalásban valósul meg az a házastársi szerelem, amelyet a II. Vatikáni Zsinat igen nagy értéknek mutat be. A zsinat nem szubjektíven, pusztá érzelmeként fogja fel ezt a szerelmet, hanem objektíven: olyan magatartásként, amely konkrét feladatok elkötelezett vállalásában áll (vö. GS 48--49, LG 41). Az egész élet közössége olyan jogokat is jelent, melyek a házastársak személyes kapcsolatában lényegesek, de amelyek a mai szóhasználatban különböznek a hagyományos felsorolásokban szereplő házastársi jogoktól, vagyis a házastársi cselekedethez, a gyermekhez, a hűséghez és a felbonthatatlansághoz való jogtól.

2098 Aki a házasságtól idegen célok érdekében nem valódi házasságot akar, hanem úgy köti házasságát, hogy kizárja az élet közösségét jelentő személyes kapcsolatokhoz való jogot, érvénytelenül házasodik. Aki házastársát kizárólag szexuális partnernek szánja, vagy csak jövedelemforrásnak, vagy pusztán ingyen háztartási alkalmazottnak, a személyes kapcsolattól pedig eleve, pozitív akaratú tettel elzárkózik, érvénytelenül köt házasságot[271]. Az élet- és szeretetközösség kizárása azonban nem azonos a házastársak közt előforduló ridegséggel,

szeretetlenséggel. Ezek a magatartások súlyos terhet jelenthetnek, de önmagukban még nem teszik érvénytelenné a házasságot. Mindenesetre a házasság érvénytelenségét az élet- és szeretetközösség kizárása címén ritkán mondja ki egyházi bíróság.

2. A FELTÉTEL

a. A jövőre vonatkozó feltétel

2099 Jövőre vonatkozó feltétellel (condicio de futuro) érvényes házasságot kötni nem lehet (1102. k. 1. §). Feltételelesen az köt házasságot, aki a házassági beleegyezéshez hozzákapcsol valamilyen körülményt, s attól teszi függővé beleegyezésének érvényességét. Aszerint, hogy valaki egy ilyen körülmény jelenbeli, múltbeli vagy jövőbeli meglétéhez köti-e beleegyezését, múltra, jelenre és jövőre vonatkozó feltételt szokás megkülönböztetni. Az 1917-es Codex 1092. kánonja különbséget tett a jövőre vonatkozó megengedett és meg nem engedett feltétel között. Ha az ilyen feltétel megengedett volt, úgy tekintette, hogy a házasság érvényessége a feltétel megvalósulásáig fel van függesztve. A hatályos egyházjog szerint viszont minden jövőre vonatkozó feltétel érvényteleníti a házasságot. Mivel ez pusztán egyházi rendelkezés, nem pedig ún. természetjog vagy a kinyilatkoztatás forrásaiban szereplő „isten jog”, csak azokra a házasságokra vonatkozik, amelyeket 1983. november 27., vagyis az új Egyházi Törvénykönyv hatálybalépése után kötöttek (vö. 9. k.).

2100 Ha a feltételt valaki úgy köti ki a jövőre nézve, hogy a házasság felbontását vagy a házasság valamilyen lényeges elemének vagy lényegi tulajdonságának kizárását helyezi kilátásba, a házasság színlelés miatt érvénytelen. A felbonthatatlanság kizárása miatt érvénytelen annak a házassága, aki az esküvő idején pl. azt mondja: „Ha apád egy éven belül nem írhatja a nevemre azt a nyaralót, amit megígért, elválok tőled”. Aki viszont a feltételt mondjuk így köti ki: „Csak akkor tekintem érvényesnek ezt a házasságot, amikor az ígért ajándékot megkapom”, annak a jövőre vonatkozó feltétel miatt érvénytelen a házassága[272].

2101 Ne gondoljuk azonban, hogy mindenki feltételes házasságot köt, aki a házassággal összefüggésben valamilyen külön kívánságát hangoztatja. Nem elég a házasság érvénytelenségéhez, ha valaki pl. azt mondja: „Feleségül megyek hozzád, ha abbahagyod az italozást”; vagy ha valaki csupán meghagyja: „Feleségül megyek hozzád, de többé ne igyál”[273] A semmisséghez az szükséges, hogy az illető a házassági beleegyezés megadását határozottan függővé akarja tenni a feltétel megvalósulásától, vagyis jobban akarja a feltételt, mint magát a házasságot[274].

b. A múltra vagy a jelenre vonatkozó feltétel

2102 A múltra vagy a jelenre vonatkozó feltétellel kötött házasság

attól függően érvényes, hogy megvan-e a feltételként szabott dolog (1102. k. 2. §). Ha tehát valaki ahhoz a feltételhez köti a házassági beleegyezést, hogy a másik fél nem volt büntetve, vagy nincs adóssága, akkor a házasság kezdettől érvénytelen lesz, ha az illető mégis büntetett előéletű vagy a házasságkötéskor adósság terheli. Ilyen feltételt csak a helyi ordinárius írásbeli engedélyével szabad kikötni (1102. k. 3. §).

2103 Ha pedig valaki azt szabná feltételül, hogy a másik fél tegyen mgéretet jövőbeli viselkedésére vonatkozóan, ez a jelenre és nem a jövőre vonatkozó feltételnek számít[275].

3. A KÉNYSZER ÉS A FÉLELEM

a. A fizikai kényszer

2104 A jogban általános alapelv, hogy ha valaki olyan kívülről jövő kényszer hatására cselekszik, amelynek egyáltalán nem tudott ellenállni, cselekménye meg nem történtnek számít (125. k. 1. §). Ilyenkor az érintett személy tette egyáltalán nem tekinthető a szó igazi értelmében emberi cselekedetnek, mert hiányzik belőle az akarat közreműködése. Ha pl. valakinek erőszakkal vezetik a kezét egy okmány aláírásakor, az illető akarata teljesen kívül marad a cselekvésen, így nem is lehet szó emberi cselekedetről. Ugyancsak nem beszélhetünk akarral végzett emberi tetről abban az esetben, ha valaki -- mondjuk egy neki szegzett fegyver hatására -- már egyáltalán nem ura önmagának. Az efféle helyzetekben egyesek fizikai kényszert, mások ellenállhatatlan kényszert (vis absoluta) emlegetnek, az Egyházi Törvénykönyv pedig -- mindezeknél világosabb megfogalmazással élve -- olyan kényszerről beszél, amelynek az illető egyáltalán nem tudott ellenállni (125. k. 1. §)[276].

b. A morális kényszer

2105 Az Egyházi Törvénykönyv szerint érvénytelen az a házasság, amelyet kényszer vagy olyan súlyos félelem hatása alatt kötöttek, melyet kívülről idéztek elő, még ha nem is szándékosan, és amelytől az illető csak a házasság megkötése árán szabadulhatott (1103. k.). Az érintett személy számára ellenállhatatlan kényszerről az imént szoltunk. Itt azonban egy másik eset is szerepel: a morális kényszer hatására kötött házasság.

2106 A fenyegető külső veszély tudata félelmet kelt az emberben. Aki félelemből cselekszik, maga dönt, vállalja-e a fenyegető veszélyt, vagy annak elkerülésére inkább megtesz valami olyasmit, ami egyébként nem volna szándékában. Ilyenkor tehát működik ugyan az akarat, de nem teljes a szabadsága: jelentős külső tényezők befolyásolják a cselekvő személy kárára. Éppezért a jogban általános elv, hogy a súlyos és jogtalanul okozott félelemből végzett cselekmény érvényes ugyan, de bírói ítélettel érvényteleníteni lehet (125. k. 2. §). Ez az elv

azonban nem alkalmazható a házasságra. Aki ugyanis érvényes házasságot kötött, nem kérheti a bírótól annak érvénytelenné tételét, megsemmisítését. Az egyházi házassági perekben ugyanis nem az érvényes házasság érvénytelenítése, hanem a kezdettől meglévő érvénytelenség kinyilvánítása történik. Ugyanakkor a házasságkötés különlegesen fontos, életre szóló következményekkel járó cselekedet. Indokolt tehát, hogy ilyenkor a törvényhozó az akarat teljes szabadságát fokozott védelemben részesítse. Mindezek miatt a félelemnek a házasságkötéssel kapcsolatban az egyházjog más hatást tulajdonít, mint egyéb cselekmények esetében. Ellentétben más félelem hatására végzett cselekményekkel, melyek alapvetően érvényesek, a félelemből kötött házasság eleve érvénytelen, feltéve hogy ez a félelem rendelkezik bizonyos sajátos tulajdonságokkal, vagyis: 1) súlyos; 2) kívülről előidézett; 3) tőle az érintett csak házasság útján tud szabadulni.

2107 Évszázados vita tárgya a kánonjogászok közt, hogy a félelem természetjogi vagy tisztán egyházjogi alapon teszi-e érvénytelenné a házasságot. Az erre adott választól függ, hogy nem katolikus (vö. 11. k., 1059. k.) felek által kötött házasságot érvénytelennek lehet-e kimondani azon a címen, hogy az az 1103. k. szerinti félelem hatására jött létre. Az Egyházi Törvénykönyv hiteles magyarázatára alapított pápai bizottság 1986. XI. 15-én igenlő választ adott arra a kérdésre, hogy „az 1103. k. szerinti beleegyezési hiányosság alkalmazható-e nem katolikusok házasságára” (AAS 79, 1987, 1132). Ezzel kapcsolatban méltán jegyzi meg Urbano Navarrete, hogy az „alkalmazható” fordulat használata ebben az esetben nem szerencsés. Ha ugyanis egy bizonyos tényállás „természetjognál” fogva teszi lehetetlenné a házasságkötést, akkor az ezt kimondó egyházi törvény alkalmazása nem lehet fakultatív, hanem teljességgel kötelező (pl. „vonatkozik”, „alkalmazandó”). Arra is felhívja a figyelmet, hogy tekintettel az 1103. k. megfogalmazására, aligha állítható, hogy az abban leírt tényállás mindazokat, de csak azokat az eseteket tartalmazza, amikor a félelem természetjogi -- vagyis nem csupán a katolikusokat kötelező, tisztán egyházjogi -- alapon teszi érvénytelenné a házasságot. Ha pl. a kívülről, mégpedig szabad októl, embertől (ab extrinseco) -- akár nem is a házasság kieszközlése szándékával -- előidézett félelem természeténél fogva lehetetlenné tenné a házassági beleegyezést (ami a pápai bizottság válasza után sem látszik vitán felül állónak), mert annyira csökkenti az érintett szabadságát, akkor miért ne tenné érvénytelenné a házasságot a belső okból fakadó vagy külső, de nem szabad, emberi (hanem pl. természeti vagy általános társadalmi) tényezők által kiváltott félelem is, mely ugyancsak csökkenti a szabadságot? Az egyházi bírónak tehát, ha nem keresztények házasságának vagy nem katolikus keresztények 1983. XI. 27. után kötött házasságának érvénytelenségét kell megítélnie, a félelem vizsgálatakor törekednie kell elkülöníteni azokat az esetleges „természetjogi” elemeket, melyek alapján az érvénytelenné teszi a házasságot, a félelemnek érvénytelenítő hatást kölcsönző tisztán egyházi törvényi vagy joggyakorlati elemektől[277]. Mindenesetre hangsúlyozandó, hogy kétely esetén (még ha az valamely körülmény érvénytelenítő erejének

természetjogi jellegére vonatkozó jogkétség is) a házasság érvényessége mellett kell állást foglalni (1060. k.).

2108 A félelem akkor súlyos, ha oka olyan súlyos baj, ami az érintett emberi számítás szerint biztosan[278] eléri, mégpedig rövid időn belül. A fenyegető baj lehet abszolút értelemben súlyos, ha olyan veszélyről van szó, amely bárkit megrendítene: az egészséges felnőtt embert is. Ilyen, ha valakinek magának vagy közeli hozzátartozójának az életét vagy testi épségét éri fenyegetés. Ha pl. egy férfinak azt mondják, hogy a tőle fogant magzatot elvetetik, ha nem köti meg a házasságot, ilyen abszolút értelemben súlyos fenyegetéssel állunk szemben. Viszont a római Rota nem szokta kimondani a házasság érvénytelenségét, ha az a fél fenyegetőzött öngyilkossággal, akivel a másik egyébként nem akart házasságot kötni[279]. Ha azonban jegyesének öngyilkossága miatt a másik félre súlyos társadalmi következmények hárulnának, az öngyilkossági fenyegetést súlyosnak tekintik[280].

2109 Lehet azonban a fenyegetés olyan természetű is, amely csak az érintett számára súlyos pl. fiatal kora, félénksége, neurotikus alkata[281] vagy különösen függő helyzete miatt. Az egyházi bírászkodás ezt a fajta félelmet is súlyosnak, a házasságot érvénytelenítőnek tekinti. A bírói gyakorlat szerint ilyen értelemben súlyosnak számít az ún. minősített tiszteleti félelem (metus reverentialis qualificatus) is. Tiszteleti félelem akkor áll fenn, ha valaki attól tart, hogy súlyosan és tartósan megsérti és maga ellen hangolja azokat, akiktől erősen függő viszonyban van, vagy akik iránt tiszteletet és megbecsülést kell tanúsítania. Effajta viszony szokott fennállni a szülők és gyermekeik, valamint a világi, illetve egyházi előjárók és alárendeltjeik között. A tiszteleti félelmet csak akkor tekintjük súlyosnak, ha minősített, vagyis ha a jó viszony elvesztése nem csupán elvont lehetőség, hanem konkrét események alapján józanul előre látható. Ilyen események a folytonos, elviselhetetlen unszolás, kérlelés[282], fenyegetőzés vagy az egyszeri, de kemény parancs.

2110 Előfordulhat, hogy a szülők vagy az előjárók a tőlük függő személyt nem csupán kapcsolatuk gyökeres megromlásával fenyegetik, hanem olyan súlyosabb dolgokkal is, amelyek bárkit megfélemlítenének, nem csak egy gyenge vagy függő viszonyban lévő embert. Ilyenkor vegyes félelemről szokás beszélni[283]. Ha pl. egy eltartottnak semmilyen vagyona, sem önálló élet- és munkalehetősége nincsen, s ezt a társadalom sem biztosítja, számára a kitagadás és a háztól való elkergetés objektíve is súlyos fenyegetés[284].

2111 A házasságot érvénytelenné tevő félelemnek nem elég súlyosnak lennie. Az is szükséges a házasság érvénytelenségéhez, hogy a félelmet kívülről (ab extrinseco) idézzék elő. Kívülről okozott félelemről akkor beszélünk, ha nem pusztán szubjektív érzés, képzelődés, belső szorongás okozza, hanem külső, emberi -- tehát nem természeti -- ok. A belső okból eredő szorongás, kényszer, illetve félelem címen nem teszi érvénytelenné a házasságot. Az ilyen félelem hatására kötött házasság

adott esetben mégis érvénytelen lehet a belső szorongásban szenvedő félnek a beleegyezésre való képtelensége (vö. 1095. k.) miatt[285].

2112 A házasság érvénytelenségéhez nem szükséges, hogy aki a félelmet okozza, házasságkötést akarjon ezzel kicsikarni (vö. 1103. k.). A megfélemlítés lehet közvetett is. Ha pl. valaki a családi környezetben súlyosan fenyegetve érzi magát, és ebből a helyzetből csak a házasság útján tud szabadulni, a bíróság ki szokta mondani a házasság érvénytelenségét, noha az illetőt senki sem akarta rábírní a házasságra. Azonban ilyenkor is szükséges az érvénytelenséghez, hogy -- legalább az érintett számára -- súlyos fenyegetésből fakadjon a félelem, hogy az illetőben ellenérzés legyen a kötendő házassággal kapcsolatban, valamint hogy ne lásson más utat a szabadulásra, mint a házasságot. Vagyis az érvénytelenséghez nem elegendő, ha valaki olyan személyhez menekül a fenyegető családi környezetből, akit egyébként is szeret, sem az, ha a házasságot választja a menekülésre, holott más lehetősége is volna erre, pl. önálló egzisztenciát és saját otthont teremthetne magának.

2113 Mint említettük, a házasság semmisségét csak olyan félelem okozza, amelytől az érintett egyedül a házasság megkötésével tud szabadulni (1103. k.). Ha netán más lehetőség is adódna a szabadulásra, de erről az illető nem tud, és ezért a házasságba menekül, akkor is érvénytelen a házasság[286].

2114 A félelem hatására kötött házasságokkal kapcsolatban sokszor felmerül a kérdés: akarta-e a megfélemlített a házasságot, vagy akkora volt benne az ellenérzés, hogy magát a házasságot belsőleg kizárta, csupán annak külső látszatát vállalta. Épp ezért nemritkán azt kéri a bíróságtól, hogy mind színlelés mind félelem címén mondja ki az érvénytelenséget. Erre azonban az egyházi bíróságok logikai ellentmondás miatt ebben a formában nem szoktak vállalkozni. Arra hivatkoznak ugyanis, hogy a színlelés esetében hiányzik a házassági beleegyezés, félelem címén viszont akkor érvénytelen a házasság, ha valaki tényleg házasságot akart kötni, még ha félelem hatására szánta is rá magát[287]. Elfogadja viszont a joggyakorlat az érvénytelenség megállapításának kérését ezen a két percímen, feltéve hogy a félelmet alárendelik a színlelésnek, vagyis pl. így teszik fel a kérdést: Bebizonyosult-e a házasság érvénytelensége az alperes részéről elkövetett teljes színlelés címén, vagy ha nem, akkor legalább azon az alapon, hogy az alperes a házasságot félelem hatása alatt kötötte?

2115 A kényszerrel és a félelemmel kapcsolatban gazdag az irodalom[288] és sokrétű a bírói gyakorlat, hiszen régebben a házasságok érvénytelenségét igen gyakran ezen a címen mondták ki.

=====

=====

78. §. A BELEEGYEZÉS KINYILVÁNÍTÁSA

1. A SZEMÉLYES JELENLÉT

2116 A házasság érvényes megkötéséhez szükséges, hogy a felek egyidejűleg jelen legyenek. Ez a jelenlét megvalósulhat személyesen vagy képviselő útján (1104. k. 1. §). Nem lehet tehát -- legalábbis katolikusoknak (vö. 1059. k.) -- levélben, telefonon, képtelefonon vagy más hasonló úton házasságot kötni. Az egyidejű személyes jelenlét érvényességi követelménye tisztán egyházi előírás; a „természetjog” szerint bármilyen módon történő akaratnyilvánítás elégséges lenne[289].

2117 A képviselő útján történő házasságkötés érvényességéhez szükséges: 1) hogy meglegyen a különleges megbízatás egy meghatározott személlyel való házasságkötésre (1105. k. 1. § 1); 2) hogy a képviselőt maga a megbízó jelölje ki, és az személyesen tegyen eleget megbízatásának (1105. k. 1. § 2); 3) hogy a megbízó a házasságkötés előtt a megbízást ne vonja vissza, illetve (a házasságkötésig) ne essék elmebetegségbe (1105. k. 4. §). Ha a megbízó a megbízatást a házasságkötés előtt visszavonja vagy elmebetegségbe esik, a házasság akkor is érvénytelen lesz, ha ezekről a változásokról akár a képviselőnek, akár a másik félnek nem volt tudomása (uo.).

2118 A képviselői megbízás érvényességéhez szükséges: 1) a megbízó aláírása (ha nem tud írni, ezt a megbízásban fel kell jegyezni, és még egy tanút kell felkérni, akinek az iratot alá kell írnia; mindez a megbízás érvénytelenségének terhe alatt kötelező -- vö. 1105. k. 4. §); 2) a megbízásadás helye plébánosának vagy ordináriusának aláírása, vagy az egyikük által megbízott papnak vagy legalább két tanúnak az aláírása (1105. k. 2. §). Érvényesnek számít az a megbízás is, mely a polgári jog szerint hiteles okirattal történt (uo.).

2. A BELEEGYEZÉS KIFEJEZÉSE

2119 A jegyeseknek a házassági beleegyezést szóban kell kifejezniük. Ha nem tudnak beszélni, ezzel egyenértékű jeleket kell alkalmazniuk (1104. k. 2. §). A szóbeli kifejezést megengedettségi követelménynek tekintik[290]. A szavakkal egyenértékű jelek használata a szóbeli kifejezés helyett csak akkor megengedett, ha az érintett nem tud beszélni. A beszédre való képtelenség nem csupán fizikai lehet, hanem pszichikai, „morális” is. A beleegyezés kinyilvánítására előírt szavakat a liturgikus könyvek pontosan meghatározzák.

2120 A beleegyezés szóbeli kifejezésének általában előfeltétele az, hogy a felek ismerjék azt a nyelvet, melyen a házasságkötés történik. Ha ez a nyelvismeret hiányzik, a házasságot tolmács útján is meg lehet kötni, ám ilyen esetben a plébánosnak (illetve az esketőnek) csak akkor szabad közreműködnie, ha meggyőződött arról, hogy a tolmács hitelt érdemel (1106. k.).

3. A BELEEGYEZÉS FENNMARADÁSA

2121 A nyilvános formában kötött házasságok esetén -- még ha akadály vagy formahiány miatt nem is érvényesek -- a megadott (és kinyilvánított) beleegyezés fennmaradását vélelmezzük mindaddig, amíg annak visszavonása be nem bizonyosult (1107. k.).

2122 Noha a kánoni formára kötelezett katolikusok tisztán polgári házassága nem minősül a szó technikai értelmében „érvénytelennek”, hanem nem létezőnek szokás tekinteni a kánonjog szempontjából, a szerzők szerint ez a jogvédelem az ilyen házasságokra is vonatkozik, mivel megkötésükkor a felek nyilvános formában adták beleegyezésüket. Ez az alapja annak az egyházi gyakorlatnak, amely szerint a gyökeres orvoslás ilyenkor is lehetséges[291].

79. §. A HÁZASSÁGKÖTÉS FORMÁJA

1. A FORMA KÖTELEZETTSÉGE

2123 A házasságkötés érvényességéhez szükséges az egyházjog szerint, hogy azokat a házasságokat, ahol legalább az egyik fél a katolikus egyházban keresztkedett meg, vagy oda felvették, és abból formális aktussal (lásd fent 74. §. 4. b) nem távozott el, kánoni forma szerint kössék (1117. k., vö. 1108. k. 1. §). Kivételt képez az az eset, amikor katolikus köt házasságot keleti rítusú nem katolikus kereszténnyel. Ilyenkor a kánoni forma csak a megengedettséghez szükséges, az érvényességnek pedig az a feltétele, hogy a házasságot szent szolgálatot teljesítő személy (minister sacer) részvételével kössék (1127. k. 1. §; vö. OE 18; SC Or, Decr., *Crescens matrimoniorum*, 1967. II. 22: AAS 59, 1967, 165--166).

2124 Megjegyzendő, hogy a keleti keresztények, akiknek egyházában valódi egyházkormányzati hatalom lehetséges az egyházi rend szentsége alapján, saját egyházfegyelmük szerint kormányozhatják magukat (vö. UR 16). Ennek szellemében az ortodoxokra nézve az Apostoli Signatura elismerte a saját egyházuk által az érvényességhez megkívánt forma (a papi áldás) kötelezettségét, vagyis azt, hogy ilyen áldás nélkül egymással nem köthetnek érvényes házasságot (Decis. part., 1970. XI. 28: *Leges IV*, 5927).

2125 Az érvényességhez szükséges forma megtartásának kötelezettsége tisztán egyházjogi eredetű; egyetemes egyházi törvénnyé csak a Trentói Zsinat tette híres Tametsi kezdetű határozatában (1563. XI. 11: DS 1816)[292]. Eszerint a házasságkötési forma alól felmentés adható. Rendes körülmények között ilyen felmentést a katolikus fél saját helyi ordináriusa adhat, de csakis vegyes házasságok esetén (tehát nem tiszta katolikus házasságra, mert arra még a megyéspüspök sem engedélyezhet ilyet -- vö. PCI, Resp., 1985. VII. 5, nr. II: AAS 77, 1985, 771). Ilyenkor az ordináriusnak, mielőtt a felmentést megadná, meg kell

kérdeznie a házasságkötés helye szerinti ordináriust (ha nem ő maga az). Még az ilyen felmentéssel kötött házasságok esetén is szükséges azonban a házasság érvényességéhez valamilyen nyilvános forma. A püspöki konferenciák feladata olyan szabályok kibocsátása melyek az ilyen felmentések megadásának egységes módját hivatottak biztosítani (1127. k. 2. §).

2126 A magyar püspöki konferencia 1971. VI. 17-i körlevelében úgy rendelkezett, hogy az ilyen felmentéssel való házasságkötéshez „valamilyen vallásos szertartás is járuljon”. Gyakorlatilag tehát ilyenkor a felmentés a nem katolikus lelkész előtti esküvőt teszi lehetővé. Hogy a vallásos szertartás kívánalma a forma alóli felmentés és így a házasság érvényességéhez vagy csupán megengedettséghöz szükséges, ismételten vita tárgya volt. Mivel a felmentés kegyintézkedés, melyet megadni a hatóság nem köteles, egyértelmű, hogy az ordinárius érvényességi feltételeket is szabhat a felmentéshez (vö. PCDecrI, Resp., 1979. IV. 9: AAS 71, 1979, 632)[293]. A jelen esetben azonban, úgy tűnik, a feltételt a püspöki kar inkább csak a megengedettséghöz szabta, hiszen a szövegből nem tűnik ki egyértelműen, hogy érvényességi feltételről lenne szó (vö. 14. k., 18. k.). 1997-ben a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia kidolgozott egy ökumenikus esketési rendet a református és az evangélikus vegyes vallású házasságok szertartásához. A szükséges szentszéki jóváhagyás után 2001. december 3-ával aláírásra került az Ökumenikus esketési szertartások rendje a három felekezet között. Ez a megállapodás azonban nem jelenti azt, hogy a házasuló felek mentesülnének a katolikus forma alóli felmentés kötelezettségétől, amennyiben vegyes házasságukat nem katolikus formában kívánják megkötni.

2127 Halálveszélyben a forma alóli felmentés megadására a helyi ordinárius tágabb körű illetékességgel rendelkezik, sőt más szent szolgálatot teljesítő személyek is, adhatnak felmentést az 1079. k. 1--2. §-a szerint.

2128 A kánoni forma lehet rendes vagy rendkívüli. Aki felmentést kapott a forma alól, az a rendkívüli formára sem köteles.

2. A RENDES FORMA

a. Fogalma

2129 A rendes kánoni forma abban áll, hogy a házasságot a helyi ordinárius vagy plébános, illetve a kettő közül valamelyik által megbízott pap vagy diakónus (vagy az 1112. k. szerint megbízott világi) közreműködésével és két tanú előtt kötik meg (1108. k. 1. §).

2130 A közreműködés (assistentia) abban áll, hogy az erre jogosult személy jelen van, kiveszi és az egyház nevében elfogadja a felek beleegyezésének kinyilvánítását (1108. k. 2. §). A beleegyezés kivétele a felek felszólítását jelenti a házassági akarat kinyilvánítására.

Mivel a házasságot maguk a felek szolgáltatják ki, a közreműködőt nem nevezhetjük szentségkiszolgáltatónak.

2131 A tanúk előzetes megnevezése nem feltétele az érvényességnek, de az sem, hogy szándékukban álljon házassági tanúnak lenni. Lehetnek kiskorúak, nem katolikusok, kiközösítettek, sőt olyanok is, akiket erőszakkal kényszerítették a házasságkötésnél való jelenlétre[294]. Szükséges viszont, hogy fizikailag jelen legyenek, észleljék, felfogják (mint házassági beleegyezésadást) és tanúsítani tudják a történeteket. A tanúk szereplése nem csupán a bizonyításhoz szükséges, hanem magának a házasságnak a létrejöttéhez. Jelenlétük ugyanis a kánoni forma része[295].

b. Az esketési felhatalmazás

2132 Ahhoz, hogy valaki a házasságkötésnél érvényesen közreműködhessen, esketési felhatalmazásra (facultas) van szüksége. Ilyen felhatalmazása papoknak vagy diakónusoknak lehet, bár bizonyos különleges esetekben világiak is elnyerhetik (vö. 1112. k.). Az eskető felhatalmazással rendelkezhet hivatalánál fogva, megbízás alapján, de az is lehetséges, hogy az esketőnek semmilyen felhatalmazása nincsen, de azt maga az egyház pótolja. Eszerint -- az egyházkormányzati hatalom hasonlóságára -- rendes, megbízotti és pótoló esketési felhatalmazást különböztetünk meg.

Rendes felhatalmazása van:

2133 1) A plébánosnak (1108. k. 1. §), valamint az ebben a tekintetben vele egyenlő megítélés alá eső személyeknek, nevezetesen azoknak a papoknak, akikre egyetemlegesen bízták egy vagy több plébánia ellátását az 517. k. 1. § szerint (vö. 543. k. 1. §); a plébániai kormányzónak (540. k. 1. §); annak a papnak, aki a plébániát üresedés vagy akadályoztatás esetén átmenetileg vezeti (541. k.); annak a papnak, akire a püspök által kiadott szabályok szerint a plébánia gondozását a plébános távollétének idejére kellő felhatalmazásokkal rábízták (533. k. 3. §)[296]; annak a papnak, aki a diakónusra vagy világra bízott plébánián a lelkipásztori gondozást irányítja (517.k. 2. §).

2134 2) A helyi ordináriusnak (1108. k. 1. §, vö. 134. k.), aki lehet megyéspüspök, a megyéspüspökkel egy elbírálás alá eső személy (368. k.), általános helynök, vagy püspöki helynök (ez utóbbi azonban csak akkor, ha az esketés területi vagy tárgy szerinti illetékességi körébe esik), egyházmegyei kormányzó (427. k. 1. §), olyan személy, aki az egyházmegyét a széküresedéstől az egyházmegyei kormányzó kijelöléséig vezeti (426. k.). Ha ez az utóbbi személy testület (tanácsosok testülete, káptalan -- vö. 419. k.), akkor személyesen -- úgy tűnik -- nem eskethet, de testületi cselekvéssel adhat megbízást esketésre[297].

2135 3) A személyi ordináriusnak és a személyi plébánosnak (vö. 372. k. 2. §, 518. k.). Ők hivataluknál fogva csakis azoknak a feleknek a házasságánál működnek közre érvényesen, akik közül legalább az egyik

illetékességük határain belül az alárendeltjük (1110. k.). A fenti előírást a tábori lelkészekre, nemzetiségi személyi plébániák vezetőire, személyi plébániává emelt egyetemi lelkészségek plébánosaira stb. szokás alkalmazni, de nem a nagyobb szerzetes előjárókra[298].

2136 A rendes esketési felhatalmazás területileg szigorúan korlátozott a helyi ordinárius és a helyi plébános esetében. Egész területükön, de csak azon belül gyakorolhatják ezt a felhatalmazást. Saját területükön olyat is érvényesen eskethetnek, aki nem alárendeltjük, vagyis az adott helyen még pótlakóhelye sincs, feltéve, hogy a felek egyike latin rítusú (1109. k.). Azokon a területeken, ahol egy bizonyos keleti rítusnak nincs saját hierarchiája (pl. Magyarországon az örménykatolikusoknak), az illető rítushoz tartozó hívek a latin helyi ordinárius saját alárendeltjei lehetnek. Ilyenkor az ordinárius természetesen az ő vonatkozásukban is rendelkezik esketési felhatalmazással. A személyi plébános és ordinárius rendes esketési felhatalmazása is általában korlátozott területileg, hiszen hivatali illetékességük többnyire személyi és területi alapon nyer meghatározást.

2137 A rendes esketési felhatalmazás időben is korlátozott. Addig áll fenn, amíg valaki az adott hivatalt viseli. De megszakad akkor is ha a hivatal viselője kiszabott vagy kinyilvánított kiközösítésbe, egyházi tilalomba vagy (akár csak hivatalától való) felfüggesztésbe esik (1109. k.), még akkor is, ha az illető büntetésnek a büntetőjog szerint még nem volna ilyen következménye (vö. 1331. k. 2. § 2, 1333. k. 1. § 2, 2.'). Ha ezek a büntetések megszűnnek az esketési felhatalmazás feléled.

2138 A megbízotti felhatalmazás megadója az lehet, akinek rendes felhatalmazása van. A megbízást ki-ki csak illetékességének határai közt kötendő házasságra adhatja (1111. k. 1. §)[299]. A rendes felhatalmazással rendelkező személy a megbízást adhatja általánosan is (uo.).

2139 Az esketési megbízás elnyerője rendszeren csak pap vagy diakónus lehet (1111. k. 1. §). Az 1983-as CIC újdonságként vezette be az egyetemes egyházjogba a világiak megbízásának lehetőségét. Ez azt jelenti, hogy a rendes formában történő házasságkötéskor világiak (akár nők, akár férfiak) is közreműködhetnek, ha fennállnak a következő feltételek: 1) a papok és diakónusok hiánya; 2) a püspöki konferencia előzetes kedvező véleménye ilyen felhatalmazások kiadásáról (előzetes elvi nyilatkozat); 3) e vélemény nyomán a Szentszék engedélye világi közreműködők alkalmazásának bevezetésére; 4) mindezek birtokában a megyéspüspök konkrét megbízása (1112. k. 1. §). Ahol ilyen megbízások kiadására sor kerül, olyan alkalmas világit kell kiválasztani, aki képes a házasságkötés oktatására és a házasságkötés szertartásának szabályos végzésére (1112. k. 2. §). A világi közreműködő vezetésével végzett esketés szertartása: Ordo celebrandi matrimonium coram teste qualificato laico (Leges V, 6954--6956). Hazánkban -- tekintettel pl. az egyházi házasságkötések viszonylag korlátozott számára és a kis

földrajzi távolságokra -- ilyen megbízások kiadásának engedélyezését egyelőre nem tekintik szükségesnek.

2140 Az esketési megbízásnak az érvénytelenség terhe alatt kifejezettnak (expressa: egyértelműen, formálisan, nevezetesen vagy akár bennfoglaltan megjelöltnak, de nem hallgatólagosnak vagy vélelmezettnak[300]) kell lennie, meghatározott személynek kell szólnia (1111. k. 2. §). Meghatározott lehet a személy név szerint, de másként is (pl. hivatala alapján). Meghatározatlannak tekintik viszont pl. az ilyen megbízást: „megbízom az esketéssel azt a szerzetest, akit majd az X rendház főnöke az esti hetes mise elvégzésére küld”[301]. Ha az esketési megbízás általános, írásban kell adni; ha pedig különös, meghatározott házasságra kell, hogy szóljon (uo.).

2141 Ez utóbbi két feltétel az 1111. k. 2. §-ában úgy van megfogalmazva, hogy nem egyértelmű, vonatkozik-e rájuk is, hogy hiányukban a megbízás érvénytelen. Ezért egyes szerzők ezeket is érvényességi feltételeknek tekintik[302], mások viszont arra hivatkoznak, hogy jogcselekményt érvénytelenítőnek csak azok a törvények tekintendők, amelyek ezt kifejezetten jelzik (10. k.), s az adott esetben e feltételek érvényességi jellege nem tűnik elég kifejezettnak[303]. Mindenesetre a hatályos egyházjog szerint már nem csupán a káplánoknak adható általános megbízás (az 1917-es CIC 1096. k. 1. § még ezt írta elő). A törvénykönyv átdolgozása során azonban visszautasították azt az indítványt, hogy maga a törvény adjon általános esketési megbízást a káplánoknak. Az elutasítás indoklásául arra hivatkoztak, hogy a plébános a közvetlen felelős, és elégséges ha ő ad alkalmasint általános megbízást a káplánnak (Comm 15, 1983, 235). Természetesen a helyi ordinárius is adhat a káplánnak általános esketési felhatalmazást, akár magában a kinevező iratban is.

2142 A különös megbízás megadása előtt gondoskodni kell mindarról, ami a jog szerint (vö. 1066--1067. k.; lásd fent 72. §. 3) a szabad állapot bizonyításához szükséges (1113. k.).

2143 Hasonlóan az egyházkormányzati hatalomhoz, a megbízotti esketési felhatalmazás is továbbadható almegbízottnak a 137. k. 3--4. §-ában megállapított szabályok (analóg -- vö. 19. k.) alkalmazásával.

2144 A hiányzó felhatalmazást az egyház pótolja ténybeli vagy jogot illető köztévedés vagy pozitív és valószínű, akár ténybeli, akár jogi kétség esetén (144. k.). Köztévedés fordul elő pl. akkor ha egy pap vagy egy diakónus liturgikus öltözékben, az előírt szertartás szerint, templomban, nyilvánosan esket[304]. Ezek a körülmények ugyanis alkalmasak arra, hogy a hívek feltételezzék: a szertartásra a plébános megbízásával kerül sor.

c. A közreműködés megengedettségi feltételei

2145 A helyi ordinárius engedélye nélkül nem megengedett a

házasságkötésnél közreműködni ha esketési tilalmak állnak fenn (vö. 1071. k.; lásd fent 72. §. 4). A jog ezenkívül még más megengedettségi feltételeket is szab a közreműködő számára:

2146 1) A közreműködőnek bizonyosságot kell szereznie a felek szabad állapotáról a jog előírása szerint (1114. k.). Természetesen ha nem a közreműködő végezte a jegyvizsgálatot, megelégedhet annak igazolásával, aki ezt a vizsgálatot lefolytatta (vö. 1070. k.).

2147 2) Az általános megbízás alapján eljáró közreműködőnek, ha lehetséges, meg kell győződnie az esketés helye szerint illetékes^[305] plébános engedélyéről (1114. k.). A plébánosnak ezt az engedélyét a jog csak a megengedettséghez és csak lehetőség szerint kívánja meg. Ez az engedély tehát semmiképpen nem tévesztendő össze az esketési felhatalmazással. Előírásának indoka lehet, hogy területén sajátosan a plébános feladatkörébe tartozik az esketés (530. k. 4).

2148 3) Az esküvőnek az egyik fél saját plébániáján kell lefolynia, vagyis azon a plébánián, ahol az egyik fél lakóhellyel vagy pótlakóhellyel rendelkezik, vagy ahol már egy hónapja tartózkodik, lakóhely nélküliek esetében pedig azon a plébánián, ahol éppen tartózkodnak. A saját ordinárius vagy a saját plébános engedélyével (elbocsátó) másutt is meg szabad kötni a házasságot (1115. k.).

2149 A hatályos jog már nem tesz különbséget a vőlegény és a menyasszony plébánosának illetékessége között, tehát mindketten egyaránt illetékesek az esketésre. A vőlegény plébánosának ezért a megengedett esketéshez nem kell elbocsátót kérnie a menyasszony plébánosától. Felmerül a kérdés, hogy a részleges jog megszoríthatja-e ezt a lehetőséget, s megkívánhatja-e, hogy mindig a menyasszony plébánosától hozzanak elbocsátót a felek, még akkor is ha a vőlegény saját plébániáján esküsznek, vagy hogy mindig mindkét fél plébánosától kérjenek elbocsátót, illetve ha az egyik fél saját plébánosa esket, mindig kikérjék a másik fél plébánosának elbocsátóját is. Mivel az egyik fél saját plébániáján, illetve saját ordináriusa vagy plébánosa elbocsátójával való házasságkötés kötelezettsége nem csupán az esketőre vonatkozik, hanem a felekre is, ennek az egyetemes jog szerintinél szorosabb megkötése a felek házasságkötési jogával (1058. k.) szemben felállított tilalomnak tűnik. Ilyen tilalom általános szabályként, törvény módjára való kiadása pedig meghaladni látszik a részleges törvényhozó illetékességét (vö. 1077. k. 1. §).

3. A RENDKÍVÜLI FORMA

2150 A rendkívüli házasságkötési forma abban áll, hogy a felek csupán tanúk jelenlétében kötik meg házasságukat (nyilvánítják ki házassági beleegyezésüket). E forma alkalmazására érvényesen és megengedetten csak akkor kerülhet sor, ha nem lehet jelen vagy nem közelíthető meg súlyos nehézség nélkül olyan közreműködő, aki a jog szerint illetékes, és egyszersmind megvalósul az alábbi feltételek valamelyike: 1)

halálveszély áll fenn; 2) halálveszély esetén kívül, ésszerűen előrelátható, hogy a körülmények (ti. hogy felhatalmazással rendelkező közreműködőt súlyos nehézség nélkül nem lehet elérni) egy hónapon belül nem változnak (1116. k. 1. §).

2151 Az esketési felhatalmazással rendelkező személy elérhetetlensége nem abszolút lehetetlenséget jelent, hanem azt, hogy törvényesen felhatalmazott közreműködő előtti házasságkötésre súlyos hátrány nélkül (*sine gravi incommodo*) nem kerülhet sor. A súlyos hátrány fenyegetheti a felek egyikét vagy az esetleg elérhető közreműködőt (vö. PCI, Resp., 1945. V. 3: AAS 37, 1945, 149). Az ilyen házasságkötés érvényességi feltételeiről az 1917-es CIC 1098. kánonja alapján kialakult kazuisztika[306] lényegében ma is alkalmazható, mivel az 1116. k. érdemben nemigen tér el a korábbi jogszabálytól. A közreműködő elérhetetlensége nem csupán fizikai lehet; akkor is elérhetetlennek számít az illető, ha nagy baj nélkül nem működhetik közre (PCI, Resp., 1931. VII. 1, nr. I: AAS 23, 1931, 388). A súlyos hátrány érheti a fenti személyek valamelyikének életét egészségét, jóhírét, szabadságát, javait. Veszedelmes út vagy nagyon nagy költségek árán megvalósítható esketés sokak szerint már elég súlyos nehézség ahhoz, hogy a házasság pusztán tanúk előtt érvényesen megköthető legyen. Mivel a súlyosságot itt mégiscsak egyénileg kell mérlegelni, az egyházi nyilvánosság és adminisztráció által is pontosan megragadható és igazolható érvényes házasságok kívánalmának rendszere ezen a ponton a szokásosnál kevésbé hatékonynak és egyértelműnek mutatkozik. Ámde az érvényes házasságkötéshez való jog gyakorlása, mely szorosan összefügg a „lelkek üdvösségével” (vö. 1752. k.), olyan érték melynek szavatolása fontosabb még a formai jogbiztonságnál is.

2152 Egyébiránt azokban az esetekben, amikor a közreműködőt azért érné súlyos hátrány az esketés miatt, mert az adott helyen a világi törvények magát az egyházi esketést vagy a polgárilag össze nem házasodottak egyházi esketését komoly szankciókkal tiltják, és a felek polgárilag nem tudnak vagy súlyos okból nem akarnak megesküdni (pl. az összeházasodásukat tiltó rasszista világi törvények miatt), a rendkívüli kánoni forma alkalmazható[307]. Németországban pl. nem ismerik el egyházilag a rendkívüli forma alkalmazását lehetővé tevő súlyos nehézségnek azt az esetet, mikor a felek polgári kötés nélkül akarnak egyházilag esküdni (nyugdíj megtartása stb. miatt)[308]. Magyarországon szintén nem lehet érvényesen rendkívüli formában esküdni arra hivatkozva, hogy polgári házasság nélkül az eskető ne működhetne közre súlyos nehézség nélkül, hiszen az előzetes polgári házasság igazolása nélkül a feleket egyházilag megesküdtőre rendelt büntetést a magyar jogban már 1962-ben hatályon kívül helyezték[309].

2153 Ha a rendkívüli forma alkalmazásának feltételei fennállnak, akár a polgári házasság is rendkívüli kánoni formában megkötött házasságnak számíthat, s így kánoni formára kötelezett katolikusok között is érvényes lehet[310].

2154 A felek részéről ilyenkor elég az igazi házasságkötés szándéka, nem szükséges, hogy tudjanak a rendkívüli formájú kánoni házasságkötés lehetőségéről vagy arról, hogy az adott pillanatban egyházilag is érvényes házasságot kötnek (vö. 1116. k. 1. §)[311].

2155 A rendkívüli formájú házasságkötéshez, ha elérhető olyan pap vagy diakónus, akinek arra az esketésre nincs felhatalmazása, de jelen tud lenni, el kell hívni. Ilyenkor az illetőnek jelen kell lennie a házasságkötéskor, bár annak érvényessége nem ennek a klerikusnak, hanem a két tanúnak a jelenlététől függ (1116. k. 2. §). Ha a rendkívüli formát halálveszélyben alkalmazzák, ennek a papnak vagy diakónusnak rendkívüli felmentési hatalma van az áldozópapság kivételével minden egyházi házassági akadály, sőt a forma alól is (1079. k. 2. §). Ez azt jelenti, hogy amennyiben még tanúk sem volnának, ez a klerikus felmentést adhatna a forma kötelezettsége alól, s így a házasság még rendkívüli forma nélkül is létrejöhetne[312].

4. A HÁZASSÁGKÖTÉS HELYE

2156 A rendes formában történő házasságkötés megengedettségéhez[313] az esküvő közelebbi színhelyére nézve[314] a jog aszerint állapítja meg a kívánalmakat, hogy kik a házasságkötő felek.

2157 Két katolikus vagy egy katolikus és egy nem katolikus keresztény között a házasságot a plébániatemplomban kell megkötni, de a helyi ordinárius vagy a plébános engedélyével más templomban vagy kápolnában is köthető (1118. k. 1. §). Ahhoz, hogy a házasságot más alkalmas helyen kössék, a helyi ordinárius engedélye szükséges (1118. k. 2. §). A hatályos jog szerint -- eltérően az 1917-es CIC 1109. k. 2. §-ától -- ebből a szempontból már nincsen különbség a szemináriumok, illetve a szerzetesházak kápolnái vagy templomai és az egyéb templomok vagy kápolnák között. „Más alkalmas hely”-nek minősülhetnek magánlakások is (vö. Comm 10, 1978, 104).

2158 Katolikus és meg nem keresztelt fél között a házasságot meg szabad kötni akár templomban, akár más alkalmas helyen (1118. k. 3. §).

5. AZ ESKÜVŐI SZERTARTÁS

2159 Szükség esetét kivéve a házasságkötéskor meg kell tartani a jóváhagyott liturgikus könyvekben előírt, illetve a törvényes szokások által megkívánt rítusokat (1119. k.).

2160 A püspöki konferencia jogosult a házasságkötés saját szertartásának kidolgozására, mely megfelel az illető vidékek és népek keresztény szellemhez alkalmazott szokásainak. A püspöki konferenciák által kidolgozott esketési szertartásoknak is tartalmaznia kell azt az elemet, hogy a házasságnál jelenlevő közreműködő kiveszi és elfogadja a felek beleegyezésének kinyilvánítását. A helyi sajátosságokat figyelembe véve püspökkari esküvői szertartásokat is felül kell

vizsgálatni kibocsátás előtt az Apostoli Szentszékkal (1120. k.). A magyar sajátosságokat (eskü!) tartalmazó esketési szertartáskönyv: Ordo celebrandi matrimonium. A házasságkötés szertartása, Bp. 1971.

6. A HÁZASSÁG ANYAKÖNYVEZÉSE

2161 Mai házasságjogunk működésének egyik legfőbb gyakorlati feltétele az anyakönyvezés. A házassággal kapcsolatos különböző tényeket különböző anyakönyvekben is fel kell tüntetni.

a. Bejegyzés a házassági anyakönyvbe

2162 Rendes forma esetén a házasságkötés után az esküvő helyének plébánosa vagy aki őt helyettesíti, még ha nem ők működtek is közre a házasságkötésnél, köteles mielőbb bejegyezni a házassági anyakönyvbe a felek, a közreműködő és a tanúk nevét, a házasságkötés helyét és napját, a püspöki konferencia vagy a megyéspüspök előírásainak megfelelő módon (1121. k. 1. §). Hazánkban a püspöki konferencia a házassági anyakönyv vezetésének részleteiről az Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzatban intézkedik (Bp. 1988, 39--44, 37--43. §).

2163 Rendkívüli forma esetén, ha a házasságkötésnél jelen volt esketési felhatalmazás nélküli pap vagy diakónus, akkor ő, ha nem volt jelen, akkor a tanúk és a felek egyetemlegesen kötelesek a plébánost vagy a helyi ordináriust mielőbb értesíteni a házasság megkötéséről (1121. k. 2. §). A házasságot ilyenkor is rendesen anyakönyvezni kell. Hazánkban a rendkívüli forma alkalmazását a házassági anyakönyv feljegyzési rovatában említeni kell, s az esetről a plébános jelentéssel tartozik az egyházmegyei hatóságnak (Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat, Bp. 1988, 39, 37. § [3]).

2164 Forma alóli felmentés esetén a felmentést adó helyi ordináriusnak kell gondoskodnia arról, hogy a felmentést és a házasságkötést bejegyezzék egyrészt az egyházmegyei hivatal, másrészt a katolikus fél saját plébániája házassági anyakönyvébe; hiszen a szabad állapot kivizsgálását is ennek a plébániának a plébánosa végzi el előzőleg (1121. k. 3. §)[315].

b. Bejegyzés a keresztek anyakönyvébe

2165 A fogadalommal és a szent rendek felvételével kapcsolatos bejegyzésen kívül a házasságok feltüntetése is fontos a keresztek anyakönyvében. Mindezek az adatok nélkülözhetetlenek a szabad állapot anyakönyvi igazolásához. Ezért: 1) a megkötött házasságot azokba a keresztek anyakönyveibe is be kell jegyezni, amelyekbe a felek megkeresztelését beírták; 2) ha valaki nem azon a plébánián kötött házasságot, amelyen keresztelték, a házasságkötés helyének plébánosa köteles mielőbb értesíteni a keresztelés helyének plébánosát a megkötött házasságról (1122. k.). Ezt az értesítést hívják nálunk Ne teméré-nek. Azokról a házassággal kapcsolatos bejegyzésekről, melyeket

a keresztek anyakönyvének feljegyzési rovatába kell bevezetni, lásd Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat, Bp. 1988, 45. 57, 44. és 66. §.

c. A változások bejegyzése

2166 Külső fórum számára való érvényesítés, a házasság semmisnek nyilvánítása vagy nem halál útján történt törvényes felbontása (pl. el nem halt házasság alóli felmentés) esetén értesíteni kell a házasságkötés helyének plébánosát, hogy ezt a házassági anyakönyvbe bejegyezzék (1123. k., vö. 1685. k., 1706. k.). Ugyanezeket a változásokat be kell vezetni a keresztek anyakönyvébe is ott, ahol a katolikus felet keresztelték. Ennek érdekében a jog a keresztelés helye plébánosának értesítését bizonyos esetekben külön is előírja (1706. k., vö. 1123. k., 1685. k.).

7. A TITKOS HÁZASSÁGKÖTÉS

2167 A titkos házasságkötés rendes kánoni formában, de a nyilvánosság jogi kizárásával történő házasságkötést jelent. Ilyen házasságkötést csak súlyos és sürgős okból szabad engedélyezni. Az engedély megadására illetékes hatóság a helyi ordinárius (1130. k.). Eltérően az 1917-es CIC 1104. kánonjától az általános helynök külön püspöki megbízás nélkül is megadhatja ezt az engedélyt.

2168 A titkos házasságkötés engedélyének jogkövetkezménye: 1) hogy a vizsgálatokat az esküvő előtt titokban kell lefolytatni; 2) hogy a megkötött házasságot a helyi ordináriusnak, az esketőnek, a tanúknak és a feleknek titokban kell tartaniuk (1131. k.).

2169 A helyi ordinárius titoktartási kötelezettsége megszűnik, ha a titok megtartása révén súlyos botrány vagy a házasság szent volta ellen irányuló súlyos jogtalanság (pl. valamelyik fél újabb házasságkötése) fenyeget (1132. k.). Arról, hogy ezekben az esetekben az ordinárius (tehát nem az eskető vagy a tanúk) titoktartási kötelessége megszűnik, már a házasság megkötése előtt a feleknek tudomása kell, hogy legyen (uo.). Ha az eskető vagy a tanúk szereznek tudomást a fenyegető botrányról vagy jogtalanságról, ők nem jogosultak a titok felfedezésére, de arra igen, hogy az ordináriust értesítsék.

2170 A titokban kötött házasságot külön anyakönyvbe kell beírni, melyet az egyházmegyei hivatal titkos levéltárában kell őrizni (1333. k.). Ha a házasságkötésből igen súlyos baj vagy veszély származhatna, és (ezért, morális lehetetlenség miatt) fennállnak az 1116. k. szerinti feltételek, titkos házasságkötésre sincs szükség, mert lehetővé válik a rendkívüli forma használata.

=====

=====

80. §. A VEGYES HÁZASSÁGOK

1. A VEGYES HÁZASSÁG TILALMA

a. A vegyes házasság fogalma

2171 Vegyes házasságnak (*matrimonium mixtum*) az olyan házasságot nevezzük, mely két keresztény között jön létre, akik közül az egyiket a katolikus egyházban keresztelték vagy keresztség után oda felvették, és onnan formális aktussal nem távozott, a másik pedig olyan egyháznak vagy egyházi közösségnek a tagja, mely nincs teljes közösségben a katolikus egyházzal (1124. k.). Az 1917-es CIC 1060. kánonjában a vegyes vallás még tiltó akadály néven szerepelt, s terjedelme is némileg eltért a jelenlegitől, hiszen azt a katolikusnak keresztelt vagy áttért személyt is kötötte, aki később formális aktussal távozott.

2172 Noha a zsinat után átmeneti terminológiai bizonytalanság keletkezett, melyet elsősorban a *Matrimonia mixta* kezdetű *motu proprio* szóhasználata váltott ki (1970. III. 31, pr.: AAS 62, 1970, 257:

„*Matrimonia mixta, id est matrimonia inita a parte catholica cum parte non catholica sive baptizata sive non baptizata*”), a dolog lényegét illetően az egyházjog ekkor is fenntartotta azt az alapvető különbséget, mely a katolikus és nem keresztény közti érvénytelenítő házassági akadály (*disparitas cultus*, valláskülönbség) és a katolikus és más keresztény közti házasságot tiltó akadály (*mixta religio*, vegyes vallás) között az 1917-es CIC szerint fennállt. Mivel a hatályos CIC-ben tiltó akadályok már nincsenek, a vegyes házasságoknak külön fejezetet szentelt a törvényhozó[316].

b. A vegyes házasság tilalma

2173 A fenti értelemben vett vegyes házasságokról az egyházi törvénykönyv úgy rendelkezik, hogy tilosak (de nem érvénytelenek) az illetékes egyházi hatóság kifejezett engedélye nélkül (1124. k.). Ez a tilalom -- mely mind a házasulandókhoz, mind az esketőhöz szól -- már nem viseli az akadály nevet. Célja a katolikus fél hitének, valamint a gyermekek katolikus nevelésének védelme. Ha valaki a tilalom ellenére mégis ilyen házasságot kívánna kötni, erre a helyi ordinárius megfelelő és ésszerű okból engedélyt adhat (tehát már nem felmentést, mint a hajdani tiltó akadály alól) az 1125. k. szerint.

c. Az engedély feltételei

2174 A helyi ordináriusnak a vegyes házasság megkötésére az engedélyt, még ha megvan is a szükséges megfelelő és ésszerű ok, csak akkor szabad megadnia, ha teljesülnek az alábbi feltételek:

2175 1) A katolikus fél kinyilvánítja, hogy kész a hittől való eltávolodás veszélyeit elhárítani, és megígéri, hogy erejéhez képest mindent megtesz azért, hogy minden gyermekét a katolikus egyházban kereszteljék és neveljék (1125. k. 1; vö. MP *Matrimonia mixta*, 1970.

III. 31, nr. 4: AAS 62, 1970, 261).

2176 A gyermeknevelési köteleességről már a Matrimonia mixta általános része kijelentette, hogy „nem problémamentes, hiszen a gyermeknevelés mindkét szülő kötelessége az összes ide tartozó kötelezettséggel együtt" (uo. 259; vö. 1135--1136. k.). Ezért a Magyar Püspöki Kar 1971. VI. 16-i lelkipásztori tájékoztatásában (1, c) kijelenti: „Mint komoly értéket kell számításba venni a családi együttlét egységét, amihez a házastársaknak ismét természetadta joguk van, és ugyanezt kívánja meg a gyermek java is. Így tehát el kell kerülni mindazt, ami a gyermek nevelésével kapcsolatban esetleg a házastársak elválásához vezetne". Ha a katolikus fél az előírt ígéretet nem hajlandó megtenni (pl. olyan megállapodást köt, hogy a gyermekek az azonos nemű szülő vallását követik), az ordináriusnak nem szabad a házasságkötéshez engedélyt adnia. Ha mégis megadná, az engedély érvényes, tehát a házasságkötés a felek és az eskető számára megengedett lenne[317].

2177 2) Biztosnak kell lennie, hogy a katolikus félnek ezekről az ígéreteiről és a belőlük fakadó kötelezettségeiről a másik félnek valóban tudomása van. Ennek érdekében a katolikus fél által teendő ígéretekről a másik felet idejében értesíteni kell (1125. k. 2).

2178 3) Mindkét felet meg kell tanítani a házasság céljaira és lényegi tulajdonságaira, melyeket egyik fél sem zárhat ki (1125. k. 3). Éppen ezért szükséges, hogy az a nem katolikus személy is halljon erről, aki esetleg neveltetése folytán annyira másként vélekedik ebben a tekintetben, hogy az már az akaratát is meghatározhatná, s így „színlelt beleegyezés" (vö. 1101. k.) forrásává válhatna[318].

d. Az ígéret módja

2179 A vegyes házasság engedélyezéséhez szükséges nyilatkozatok és ígérek megtételének módját és azt, hogy miképpen legyenek ezek külső fórumon is igazoltak, valamint, hogy a nem katolikus fél hogyan értesüljön róluk, a püspöki konferenciák határozzák meg (1126. k.).

2180 Hazánkban a Püspöki Kar a Matrimonia mixta végrehajtására kiadott 1971. VI. 16-i rendelkezésében (III. pont) előírta, hogy a katolikus fél ígéretének írásban kell történnie az ott közölt formula szerint. Ennek a formulának van egy záradéka, melyet csupán a plébánosnak kell aláírnia. Ez a záradék hivatott annak igazolására, hogy a nem katolikus jegyesnek a katolikus fél ígéretéről tudomása van.

2. A VEGYES HÁZASSÁG FORMÁJA

2181 Mint a forma kötelezettségével kapcsolatban már említettük, a vegyes házasságokat is kánoni formában kell megkötni, de a forma alóli felmentés lehetőségei nagyobbak, mint a tiszta katolikus párok esetében (lásd fent 79. §. 2).

2182 Az Egyházi Törvénykönyv kifejezetten tiltja: 1) a kánoni formában való házasságkötés előtt vagy után ugyanannak a házasságnak más vallásos szertartás keretében beleegyezés-nyilvánítással vagy -- megújítással történő „megkötését” (1127. k. 3. §); 2) olyan vallásos szertartás végzését, melyben a katolikus közreműködő és a nem katolikus lelkész egyszerre veszik ki a felek beleegyezését úgy, hogy mindegyikük a saját szertartását végzi (uo.).

2183 Az egyszerre vagy egymás után két vallás szerinti házasságkötés tilalma nem zárja ki azt, hogy a katolikus szertartáson jelenlevő más felekezetű lelkész vagy a -- forma alóli felmentés esetén -- nem katolikus szertartáson jelenlevő katolikus pap a szertartás után imát végezzen vagy áldást adjon (vö. SC Fid, Instr., Matrimonii sacramentum, 1966. III. 18, nr. V: AAS 58, 1966, 238). Ez az elv érvényesül a Magyar Katolikus Püspöki Kar és a magyarországi református és evangélikus felekezet között 2001. december 3-án aláírt, a Szentszék által előzetesen jóváhagyott Ökumenikus esketési szertartások rendjében.

3. A VEGYES HÁZASSÁGOK LELKIPÁSZTORI GONDOZÁSA

2184 A helyi ordináriusok és a többi lelkipásztorok kötelesek gondoskodni arról, hogy a katolikus házaspár és a vegyes házasságból született gyermekek megkapják a lelki támogatást kötelezettségeik teljesítéséhez, és ugyanakkor a házastársak is segítségben részesüljenek házastársi és családi életük egységének erősítésére (1128. k.). Ennek a lelkipásztori támogatásnak a módjára nézve a Matrimonia mixta utal arra: kívánatos, hogy a katolikus lelkipásztorok vegyék fel a kapcsolatot más felekezetek lelkészeivel az őszinte becsületesség és bölcs bizalom szellemében (nr. 14: AAS 62, 1970, 262; magyarul: Házasságjog II. félév. Perjog [Hittudományi Főiskolai Jegyzetek, Nyíregyháza] 1978, 68). Ehhez a Magyar Püspöki Kar 1971. VI. 16-i rendelkezése XII. pontjában hozzáfűzi, hogy ilyenkor „komoly és különleges jegyesoktatás végzendő”, a házasságkötés után pedig a lelkipásztornak figyelemmel kell kísérnie ezeket a házasságokat, meg kell látogatnia a családokat, a katolikus felet pedig jó példa adására kell buzdítania (uo. 72).

4. A VEGYES HÁZASSÁG SZABÁLYAINAK ALKALMAZÁSA MÁS HÁZASSÁGOKRA

2185 A vegyes házasságok engedélyezésének feltételeiről szóló előírásokat (1125--1126. k. a biztosítékok kifejezési módjáról szóló püspökkari előírásokkal együtt) kell követni akkor is, amikor nem a szoros, technikai értelmében vett vegyes házasságról, hanem valláskülönbség akadályá alóli felmentésről van szó (1086. k. 2. §). Az 1129. k. szerint a valláskülönbség akadályá alóli felmentéssel kötendő házasságokra alkalmazni kell ezen kívül a vegyes házasságok formájáról, a forma alóli felmentés lehetőségéről, az egyidejű vagy egymás utáni különböző esketési szertartások tilalmáról, valamint az ilyen házasságok különleges lelkipásztori támogatásáról szóló előírásokat is

(1127--1128. k.).

2186 Az olyan katolikus személy házasságához, aki a katolikus hitet közismerten elhagyta a helyi ordinárius az engedélyt a vegyes házasságok engedélyezéséhez az 1125. kánonban leírt feltételek értelemszerű megtartásával adhatja csak meg (1071. k. 2. §).

=====

=====

81. §. A HÁZASSÁG JOGI HATÁSAI

1. A KÖTELEK

2187 Az érvényes házasságkötésből a házastársak között olyan kötelék (vinculum) származik, mely természeténél fogva örökös és kizárólagos (1056. k.; GS 48 stb.), keresztények között pedig szentség is (1055. k. 2. §). Ez azt jelenti, hogy a keresztény házasságban a felek az állapotukkal járó feladatokhoz és sajátos méltósághoz külön szentségben kapnak erőt, és mintegy megszentelődnek (1134. k.).

2. EGYENLŐ JOGOK ÉS KÖTELEZETTSÉGEK

2188 A házasságkötéskor létrejövő szövetségben a feleknek egyenlő kötelezettségei és jogai vannak mindarra, ami a házassági életközösséggel jár (1135. k.). Az 1917-es CIC 1111. kánonja ezt az egyenlőséget még csupán a házastársi cselekedetek vonatkozásában ismerte el. A hatályos Codex fogalmazása tágabb, mert a II. Vatikáni Zsinatnak a személyesebb házasságképéből indul ki (vö. GS 48).

3. A GYERMEKNEVELÉS KÖTELESSÉGE ÉS JOGA

2189 A szülők nagyon súlyos kötelessége és elsődleges joga, hogy erejükhez mérten gondoskodjanak gyermekeik fizikai, szociális, kulturális, erkölcsi és vallási neveléséről (1136. k.; vö. GS 52, GE 3). A házassági állapotból fakad a kötelesség Isten népének építésére a házasság és a család révén (226. k. 1. §). Tehát a házasság jellegéből, természetadta irányulásából (vö. 1055. k.) és -- keresztények között -- szentségi mivoltából ered a házastársaknak az a feladata, hogy nyitottak legyenek a szülői, még pedig az Isten népét építő keresztény szülői hivatás vállalására. Mikor pedig a házastársakból szülők lesznek, annál a ténynél fogva, hogy életet adtak gyermekeiknek, terheli őket a nevelés kötelessége, de megilleti annak joga is; keresztény szülők számára ez a keresztény nevelés kötelességét és jogát jelenti (vö. 226. k. 2. §, 793. k.). A nevelés kötelessége és joga tehát nem közvetlenül a házasságból ered, hanem a szülői szerepből, melynek vállalására azonban a házasságban kap hivatás az ember.

4. A GYERMEK TÖRVÉNYESSÉGE

2190 A Codexben a törvénytelen származásnak már nincs jogi

következménye. A törvényes születés fogalmát az egyetemes jog mégis megőrizte, egyrészt azért, mert a részleges vagy saját jog (pl. szerzetesi szabályzat) fűzhet hatásokat a törvényes származáshoz, másrészt pedig azért, mert ez hangsúlyozza a házasság szent voltát (vö. Comm 10, 1978, 106).

2191 A CIC különbséget tesz a törvényesség fogalma és bizonyítása között. Törvényesnek (legitimus) azokat a gyermekeket nevezzük, akik érvényes vagy vélt (vö. 1061. k. 3. §) házasságból fogantak vagy születtek (1137. k.).

2192 A törvényesség elsődleges bizonyítéka egy jogvélelem[319], mely a férj apaságának vélelmén, vagyis azon alapul, hogy azt tekintjük apának, akit a gyermek anyjával (a foganás vagy a születés idején) jogszerű házasság köt össze (1138. k. 1. §). Ez az apasági vélelem azonban nyilvánvaló érvekkel megdönthető (uo.). Megdöntésével megszűnik a gyermek törvényességének vélelme is.

2193 Minden további nélkül érvényesül a törvényesség jogvélelme azoknak a gyermekeknek a vonatkozásában, akik a házasságkötés napjától számított 180 nap eltelte után, de a házastársi életközösség felbomlásától számított 300 napon belül születtek (1138. k. 2. §). Ez a vélelem nem tűnik teljesen azonos terjedelműnek a férj apaságának fenti vélelmével[320]. Ha a gyermek a házasságkötés után, de 180 napon belül született, és a férj a születés után elutasította, hogy a gyermek az övé, a vélelem az, hogy más a gyermek apja, vagyis, hogy születése törvénytelen. Ilyenkor ugyanis a gyermek a házasság ideje alatt, de nem a házasságból (ex matrimonio) született, mint a törvényességnek az 1137. k. szerinti fogalma kívánja. Ha ilyen korai születés esetén a férj a gyermeket nem utasítja el azonnal, a törvényességet kell vélelmezni a férj apaságának vélelme alapján[321]. Ha a gyermek a házassági életközösség megszűnte (pl. a férj halála) után 300 napon belül születik, törvényesnek vélelmezzük, mivel feltehetően a házasságban fogant.

2194 A törvénytelen (illegitimus) gyermek törvényesítődik[322]: 1) a szülők akár érvényes, akár vélt utólagos házassága; 2) a Szentszék leirata révén (1139. k.). Az így törvényesített (legitimatus) gyermek, noha nem felel meg a törvényesség 1137. k. szerinti fogalmának, a kánonjogi hatásokat illetően mindenben egyenlő elbírálás alá esik a törvényes gyermekekkel, hacsak a jog kifejezetten másként nem rendelkezik (1140. k.). Mivel az egyetemes egyházjogban már a törvénytelen gyermekek is egyenlő megítélés alá esnek a törvényesekkel, ilyen kivételre legfeljebb a részleges jogban találhatunk példát.

=====

82. §. A HÁZASSÁGI KÖTELEK FELBONTÁSA

1. A HÁZASSÁG FELBONTHATATLANSÁGA ÉS A PÁPA KÜLÖNLEGES HATALMA

2195 „Amit Isten egybekötött, ember szét ne válassza” -- olvassuk Jézus szavait az evangéliumban (Mk 19, 6). A katolikus tanítás szerint ez a kijelentés egyrészt azt jelenti, hogy a házastársak sem egyikük döntése alapján, sem közös megegyezéssel nem bonthatják fel házasságuk kötelékét. Másrészt arra utal, hogy egyéb emberi hatalom sem bonthatja fel az érvényes házasságot (vö. 1056. k.; 1141. k.). Mégis vannak olyan esetek, amikor a katolikus egyház lehetségesnek tekinti a házassági kötelék egyházi felbontását a felek életében. Az egyik ilyen eset, ha érvényes, de nem szentségi volt a házasság, vagyis ha a házastársak közül legalább az egyik nem volt megkeresztelve. A másik, amikor a szentségi házasságot nem hálták el. Az elhált, szentségi házasságot azonban, mint az 1141. k. mondja, „semmiféle emberi hatalom és semmiféle ok nem bonthatja fel, kivéve a halált” (vö. 1061. k.)[323].

2196 Noha a 60-as évek végén több katolikus szerző annak a véleményének adott kifejezést, hogy házasságtörés esetén (sőt némelyek szerint máskor is) az elhált szentségi házasság felbontható, nézetük mellett sem a Szentírásból (Mt 5,32; 19,9 exegézise problémájának megoldásához nem járultak jelentősen hozzá), sem a tanítóhivatal megnyilatkozásaiból nem tudtak perdöntő érveket felhozni[324]. Sok tekintélyes szerző -- tekintettel főként az újabb idők pápáinak állandó és kifejezett (bár tévedhetetlenül nem definiált) tanítására -- legalábbis „katolikus tanításnak” minősíti a szentségi és elhált házasság teljes külső felbonthatatlanságát[325] (vö. Conc. Trident., Sess. XXIV, De sacramento matrimonii c. 7: DS 1807; XI. Pius, Enc., Casti connubii, 1930. XII. 31: AAS 22, 1930, 552. 574; magyarul: Amit Isten egybekötött, Bp. 1986, 43; XII. Pius, Alloc., 1941. X. 3: AAS 33, 1941, 424--425; Alloc., 1946. X. 6: AAS 38, 1946, 396 -- ezek a pápai kijelentések arra utalnak, hogy az elhált szentségi házasságot még a pápa sem bonthatja fel). Megkereszteltek elhált házasságát a pápa -- egyesek újabban hangoztatott kiterjesztő véleménye ellenére -- még krisztushelyettesi hatalmánál (potestas vicaria) fogva sem bonthatja fel (vö. C Fid, Nota, Seguendo fedelmente, 1998 XI. 11: EV XVII, 1220--1225, nr. 1620--1631).

2197 Az érvényes de nem szentségi házasságok említett eseteinek némelyikében (a privilegium paulinum és a privilegium fidei eseteiben, vö. 1143--1149. k.) a házasság felbontása az egyházi törvény értelmében automatikusan, vagyis külön intézkedés nélkül, a többi esetekben viszont külön pápai intézkedéssel történik. Ennek alapja a római pápa különleges hatalma, az úgynevezett potestas vicaria, vagyis a krisztushelyettesi hatalom.

2. AZ EL NEM HÁLT HÁZASSÁGOK PÁPAI FELBONTÁSA

2198 Két keresztény vagy egy keresztény és egy nem keresztény el nem hált házasságát (lásd fent 71. §. 5 b) a pápa megfelelő okból felbonthatja, ha ezt mindkét fél vagy legalább az egyikük kéri (1142. k.). Erre még akkor is van lehetőség, ha a másik fél a házasság

felbontását esetleg ellenzi (uo.; vö. 1697. k.).

2199 Az el nem hált házasságok pápai felbontásának, amelyet különleges szóhasználat felmentésnek is szokás nevezni (*dispensatio super rato*), eljárási módját az Egyházi Törvénykönyvön (1697-1706. k.) kívül külön szentszéki jogszabályok határozzák meg.

2200 A CIC előtt: SC Sacr, Decr., *Catholica Doctrina et Regulae Servandae*, 1923. V. 7: AAS 15 (1923) 389--413; Instr., *Dispensationis Matrimonii*, 1972. III. 7: AAS 64 (1972) 244--252. Az új CIC kihirdetése után: SC Sacr, Litt. circ., *Congregatio pro Sacramentis*, 1986. XII. 20: MonEccl 112 (1987) 423--429. A kongregáció e levélben abból indul ki, hogy a korábbi ide vonatkozó utasítások a 6. k. 1. § 4. sz. értelmében hatályukat veszítették, mivel a CIC ezt az eljárást a maga egészében újra szabályozta (uo. 423)[326].

2201 Ha a felek egyike kéri a felmentést, a pápához intézett kérvényt kell beadnia a lakóhelye szerint illetékes megyéspüspökhöz (1699. k. 1. §). A püspök az ügy kivizsgálását általában az egyházmegyei bíróságra bízza (vö. 1700. k. 1. §). A vizsgálatnak két dolgot kell tisztáznia: hogy valóban elhátatlan-e a házasság[327], és hogy lelkipásztori szempontból indokolt-e a felmentés megadása. A felmentés kellő indokának számít pl., ha a felek életközösségének helyreállítására már nincs remény (pl. polgárilag elváltak), még fiatalok, és új egyházi házasságot akarnak kötni, illetve keresztény családot akarnak alapítani, vagy egy már meglévő újabb polgári házasságot kívánnak rendezni az egyház színe előtt. A házasság elhátatlanságát az orvosszakértők esetleges véleményén kívül elsősorban a felek és a tanúk vallomása bizonyíthatja, feltéve hogy szavahihetőségük kellően igazolt[328]. A bizonyítási eljárás végeztével a vizsgáló (bíró) az összes iratokat a saját jelentésének kíséretében a püspökhöz továbbítja (1704. k. 1. §). Ezután az iratokat a kötelékvédő észrevételeivel és saját szavazatával együtt a megyéspüspök felterjeszti a Szentségi Kongregációhoz (1705. k. 1. §). Ebben a levélben a püspök véleményt nyilvánít mind az elhátatlanság tényét, mind a felmentés megfelelő okának meglétét, mind a kegy időszerűségét illetően (1704. k. 1. §), vagyis igazolja azt is, hogy a felmentés esetleges megadása nem okoz botrányt a hívek körében[329]. A kongregációban az ügyet újra megvizsgálják, s ha a kérést megalapozottnak találják, javaslatukkal felterjesztik a pápához. Ő azután szabadon dönt a felmentés megadásáról. A kongregáció nem javasolja a felmentés megadását olyan esetekben, amikor az elhátatlanság a házasság életnek a katolikus erkölcsbe ütköző módja miatt nem történt meg. Ha a pápa a felmentést megadja, ezt a kongregáció megküldi a megyéspüspöknek. Ezután a felek új házasságot köthetnek, hacsak a felmentő levél valamelyikük számára ezt nem tiltja vagy nem köti püspöki engedélyhez.

2202 A felmentést engedélyező levelet az Apostoli Szentszék már nem a kérelmezőnek, hanem annak a megyéspüspöknek küldi, aki a kérelmet elfogadta (1706. k.). Ő közli a leiratot a felekkel, s neki kell

gondoskodni arról, hogy a házasságkötés és a keresztelek helyén a plébános a felmentést a házassultak és a keresztelek anyakönyvébe bevezesse (uo.). A felmentés gyakran minden tiltó záradék nélkül irkezik. Más esetekben tartalmaz új házasságkötést tiltó záradékot is, mégpedig az egyik, vagy esetleg mindkét fél számára. Az ilyen záradéknak két típusa van: 1) a szoros értelemben vett tilalom (vetitum), amely azt eredményezi, hogy ha az a fél, akire a tilalom vonatkozik, új házasságot akar kötni, a püspökhöz kell fordulnia, de a püspök nem adhat neki saját hatáskörében engedélyt a házasságra, hanem a Szentségi Kongregációhoz kell továbbítania az ügyet; 2) a püspöki engedélyhez kötés (ad mentem), mely azt jelenti, hogy az érintett csak püspökének engedélyével köthet új házasságot. A püspöknek ezt az engedélyt csak akkor szabad megadnia, ha orvosszakértő útján meggyőződött arról, hogy az illető jelenleg alkalmas a házasságra, illetve ha az érintett komoly ígéretet tett arra, hogy házastársi kötelességeit megfelelően teljesíteni fogja (ha ti. a házasság akaratlagos magatartása okozta, hogy az előző házasságot nem hálták el)[330].

2203 Ha az iratok felterjesztése után a Szentszék megítélése szerint a vizsgálat kiegészítésre szorul, akkor erről értesítést kap a püspök, azoknak az elemeknek a megjelölésével, melyekről a vizsgálatot ki kell egészíteni (1705. k. 2. §).

2204 Ha pedig a Szentszék azt válaszolja, hogy a beterjesztett érvek alapján az elhátatlanság nem bizonyosult be, akkor ha van a felek valamelyikét püspöki engedéllyel támogató jogi szakember, akkor ő a bíróság székhelyén betekinthez az eljárás irataiba, de nem a püspök véleményébe, hogy megállapítsa, fel lehet-e hozni valamilyen súlyos érvet a kérelem újbóli előterjesztése érdekében (1705. k. 3. §). A negatív szentszéki válasz esetén tehát súlyos érvek alapján az újabb kérelem lehetséges.

3. ÉRVÉNYES, DE NEM SZENTSÉGI HÁZASSÁG FELBOMLÁSA MAGÁNÁL A JOGNÁL FOGVA

2205 Érvényesnek, de nem szentséginek azokat a házasságokat mondjuk, amelyeket egy keresztény és egy nem megkeresztelt vagy két meg nem keresztelt kötött egymással. Ilyen pl. az a házasság, amit egy protestáns és egy nem keresztény vagy két nem keresztény az anyakönyvvezető előtt köt, de ilyennek számít az a katolikus templomban kötött házasság is, ami egy katolikus és egy nem keresztény között a valláskülönbség házassági akadály (vö. 1086. k. 1. §) alóli felmentéssel jön létre.

2206 Az érvényes, de nem szentségi házasságok közül némelyek a jog szerint bizonyos különleges feltételek fennállása esetén maguktól megszűnhetnek. Azok a mai egyházjogi előírások, amelyek ezt lehetővé teszik, részint bibliai eredetűek, részint az újkori missziókban

előfordult sajátos helyzetek megoldására kiadott pápai intézkedésekből erednek.

a. A privilegium paulinum

2207 A privilegium paulinum nevét Szent Pálról kapta, mivel az első Korintusi levélben (1 Kor 7,12--15) leírt házassági helyzetre vonatkozik. Eszerint két meg nem keresztelt házassága automatikusan felbomlik, ha: 1) egyikük megkeresztelkedik; 2) és új házasságot köt (ezzel bomlik fel a régi); 3) feltéve, hogy előzőleg a nem keresztény fél különvállik tőle (1143. k. 1. §). Ebben a vonatkozásban a különválás azt jelenti, hogy a nem keresztény fél már nem akar együtt élni keresztény házastársával, vagy nem akar vele -- mint a kánon mondja -- a Teremtő gyalázása nélkül, békésen együttélni. Vagyis pl. keresztény hite miatt őt zaklatná.

2208 Megjegyzendő azonban, hogy nem alkalmazható a privilegium paulinum akkor, ha a különválásra, megkeresztelkedése után, a keresztény fél szolgáltatott megfelelő okot (1143. k. 2. §) pl. házasságtöréssel (vö. 1152. k.). Ha azonban a nem keresztény fél vált külön az említett módon, ahhoz, hogy a megkeresztelkedett fél új házasságkötésével valóban felbomoljék az előbbi házasság, s így az új kötés érvényes legyen, a meg nem keresztelt felet mindig meg kell kérdezni, nem akar-e maga is megkeresztelkedni, vagy nem akar-e a keresztény féllel békében együttélni (1144. k. 1. §). Ennek a megkérdezésnek (interpellatio) a keresztelés után kell történnie, de a helyi ordinárius súlyos okból megengedheti, hogy a keresztelés előtt végezzék. A megkérdezés alól a helyi ordinárius (tehát akár a megyéspüspök, akár az általános helynök) felmentést is adhat, ha (rövidített és nem bírói eljárással) bebizonyosodik, hogy ez lehetetlen vagy haszontalan volna (uo. 2. §), pl. azért, mert a felek polgárilag már elváltak. A megkérdezést általában a megtért fél helyi ordináriusának tekintélyével kell végezni. Az ordinárius a másik házastárnak, ha az kéri, köteles időt adni a válaszlásra, de azzal a figyelmeztetéssel, hogy ha a határidőn belül nem felel, ez negatív válasznak számít (1145. k. 1. §). A megkérdezés érvényes akkor is, ha a megtért fél magánúton hajtja végre (tehát ilyenkor az új házasság is érvényes; a megkérdezés ugyanis -- mint mondtuk -- az új házasság érvényességéhez szükséges). Ha a megkérdezés hatósági (ordináriusi) formája nem tartható meg, a megtért fél részéről végzett magán megkérdezés nem csupán érvényes, de megengedett is (1145. k. 2. §)[331]. A megkérdezés tényéről és eredményéről mindig külső fórumon törvényes bizonyítéknak kell rendelkezésre állnia (1145. k. 3. §).

2209 A megkeresztelt félnek akkor van új házasság kötése joga katolikus szemellyel, ha: 1) a kérdésre a másik fél negatív választ adott; 2) vagy a megkérdezés törvényesen elmaradt; 3) vagy a meg nem keresztelt fél, akár megkérdezték már, akár nem, előbb békésen folytatja az együttélést, a Teremtő gyalázása nélkül, később viszont megfelelő ok nélkül különvállik. Ilyenkor újra szükség van a

megkérdésére akkor is, ha már erre egyszer a másik fél kereszttelkedése kapcsán már sor került (1146. k.).

2210 Privilegium paulinummal a megkeresztelt fél nem csupán katolikussal köthet újabb házasságot, hanem a helyi ordinárius engedélyével nem katolikus kereszténnyel vagy nem kereszténnyel is. Az engedélyt az ordinárius súlyos okból adhatja meg. Ilyenkor is meg kell tartani a vegyes házasságokra (sőt, ahol a másik fél nem keresztény, a valláskülönbség akadályára) vonatkozó előírásokat (1147. k.).

2211 Korábban a privilegium paulinum alapján a megkeresztelkedő fél csak katolikussal köthetett újabb házasságot (1917-es CIC 1123--1124. k.). Ennek emléke a hatályos Codexben az 1146. k. bevezető megjegyzése, mely szerint a megkeresztelkedőnek az ott felsorolt esetekben katolikus féllel van joga házasságot kötni. Máig sem teljesen lezárt az a kérdés, hogy ha a megkeresztelkedő nem katolikussal vagy nem kereszténnyel köti újabb házasságát, valóban a szó szoros értelmében vett privilegium paulinum nyer-e alkalmazást, vagy egy hozzá teljességgel hasonló másik jogintézménnyel állunk szemben[332]. Mindenesetre ilyen helyzetekben nem katolikussal vagy nem kereszténnyel való új házasságkötésre eleinte a Szent Officium adott egyedi engedélyt. VI. Pál pápa Pastorale munus kezdetű motu propriója (1963. XI. 30., nr. 20: AAS 56, 1964, 8) ennek az engedélynek a megadását minden megyéspüspök számára lehetővé tette. Ez a pápai intézkedés az ilyen esetek vonatkozásában is privilegium paulinumról beszél. A privilegium paulinum leírása az új Codexben (1143. k. 1. §) minden további nélkül magában foglalja ez utóbbi eseteket is. Az 1146. kánonban említett feltételek esetén a megkeresztelkedő jogosult házasság kötésére katolikussal. Ha viszont nem katolikussal vagy nem kereszténnyel akar összeházasodni, ehhez (ha ő maga katolikus lett a keresztséggel) engedélyre vagy felmentésre is szüksége van. Míg azt el nem nyeri, jogosultnak nem mondható.

b. Poligám személy katolikussá kereszttelése

2212 Ha egy meg nem keresztelt, akiknek egyszerre több ugyancsak meg nem keresztelt „házastársa” van, és a katolikus egyházban felveszi a keresztséget, ha nehezebb esik az első házastársával (akivel a természetjogról szóló katolikus felfogás szerint érvényes házasság kötötte össze) maradnia, korábbi „házastársai” közül maga választhat ki egyet. Ezzel a személlyel törvényes formában házasságot kell kötnie. A többi el kell bocsátania (1148. k. 1--2. §). Erre az új házasságra akkor is lehetőség van, ha az a személy, akit a katolikussá kereszttelkedett fél kiválasztott, maga nem katolikus vagy nem keresztény. Ilyenkor természetesen követni kell a vegyes házasságokról (illetve a valláskülönbségről) szóló előírásokat (1148. k. 2. §).

2213 Tekintettel a harmadik világ bizonyos területein uralkodó súlyos gazdasági és szociális viszonyokra, különösen is fontos, hogy a CIC kötelezi a helyi ordináriust: legyen azon, hogy az első feleség és a többi elbocsátott feleség (hiszen a poligámia főként a többnejűség

formájában fordul elő, s a családi keretből kikerült nők helyzete különösen is súlyos) szükségleteiről gondoskodás történjék, az igazságosság, a keresztényi szeretetet és a méltányosság szabályai szerint (1148. k. 3. §).

2214 A poligámok kereszttelkedésével kapcsolatos régebbi pápai rendelkezések előbb azt tették lehetővé, hogy a megkeresztelkedő poligám akkor válasszon korábbi feleségei vagy mellékfeleségei közül, ha nem emlékszik, ki volt az első házastársa (III. Pál, Const. Ap., *Altitude*, 1537. VI. 1: 1917-es CIC, Documenta). Később azt is engedélyezték, hogy függetlenül attól, melyik volt az első felesége, az ilyen megkeresztelkedő azzal a korábbi házastársával maradjon együtt, aki vele együtt a keresztséget felvette (V. Pius, Const. Ap., *Romani Pontificis*, 1571. VIII. 2: 1917-es CIC, Documenta). Ezeket az engedményeket az 1917-es CIC 1125. kánonja kiterjesztette.

c. Az üldözés vagy fogság miatt elkülönültek

2215 Az a meg nem keresztelt, aki a katolikus egyházban megkeresztelkedik, és ezután meg nem keresztelt korábbi házastársával fogság vagy üldözés miatt az együttélést helyreállítani nem tudja, új házasságot köthet. Erre még akkor is lehetősége van, ha közben a másik fél is megkeresztelkedett, feltéve hogy ez már a különválás után történt, s így nem volt módjuk arra, hogy keresztény házaspárként együttélve, szentségi és elhált házasság jöjjön létre közöttük. Ha ugyanis házasságuk így szentségivé emelkedett volna, már nem bomolhatna fel a kötelék (1149. k. vö. 1141. k.). Ennek az előírásnak az eredete a braziliai rabszolgasággal kapcsolatos súlyos emberi problémákra nyúlik vissza (vö. XIII. Gergely, Const. Ap., *Populis*, 1585. I. 25: 1917-es CIC, Documenta). A *favor fidei* alkalmazásának eljárásához a Hittani Kongregáció 2001. IV. 30-án új normát adott ki (*C Fid, Norm., De confitendo processu pro solutione vinculi matrimonialis in favorem fidei*, *Città del Vaticano* 2001).

4. ÉRVÉNYES, DE NEM SZENTSÉGI HÁZASSÁG FELBONTÁSA KÜLÖN PÁPAI INTÉZKEDÉSSSEL

2216 Az Egyházi Törvénykönyv nem szól azokról az esetekről, amikor két nem keresztény vagy egy keresztény és egy nem keresztény házasságát a pápa külön intézkedéssel bontja fel. Ilyet a pápa egyedi esetekben szokott kiadni a hit javára. Ennek a különleges intézkedésnek a kérvényezése ma is a Hittani Kongregáció 1973. XII. 6-án kiadott utasítása és eljárási normái (*Leges V, 6702--6705*) szerint történik. Ennek értelmében az ilyen pápai kegy elnyerésének nélkülözhetetlen feltételei a következők:

2217 1) Hogy legalább az egyik fél a házastársi együttélés egész időtartama alatt megkeresztelen legyen. Ha ugyanis időközben mindketten megkeresztelkednek, és továbbra is együtt élnek, a felbontás már nem lehetséges (*SC Fid, Instr., Ut notum est*, 1973. XII. 6, nr. I,

a--b: Leges V, 6702).

2218 2) Hogy abban az új házasságban, amit ennek az érvényes, de nem szentségi házasságnak a pápai felbontása után szándékoznak kötni, ha esetleg az vegyes házasság lenne, a nem katolikus vagy nem keresztény fél beleegyezzen (tehát ne csupán tudomása legyen a katolikus fél vállalásáról, mint a vegyes házasság engedélyezésekor), hogy a katolikus fél a saját vallását szabadon gyakorolja, valamint, hogy a gyermekeket katolikus módon kereszteljék és neveljék (uo. I, c). Erre azért van feltétlenül szükség, mert ilyenkor a házasságot a pápa a hit javára bontja fel. Tehát a tervezett új házasságnak a hit szempontjából kedvező helyzetet kell teremtenie.

2219 Ezeken az alapvető követelményeken kívül vannak a pápai intézkedésnek még más feltételei is, nevezetesen: 1) Hogy ne legyen lehetőség az életközösség helyreállítására. Ez a feltétel adott, ha a polgári házasság válással végződött. 2) Hogy távol álljon a nyilvános botrány vagy a súlyos megütközés veszélye a pápai kegy megadása miatt. 3) Hogy a kérelmező fél ne legyen vétkes oka az érvényes házasság kudarcának, és hogy a katolikus fél, akivel az új házasságot megkötni vagy érvényesíteni akarják, ne saját hibájából idézze elő a korábbi házasságok különválását. 4) Hogy az előző házastársat (a nem szentségi, de érvényes házasságban, melynek felbontásáról van szó) megkérdezzék, ha lehetséges, és az illető ésszerűen ne ellenkezzék. 5) Hogy a bontást kérő fél gondoskodjék a korábbi házasságból esetleg származó gyermekek vallásos neveléséről. 6) Hogy méltányos gondoskodás történjék az elhagyott házastársról és -- ha vannak -- a gyermekekről is. 7) Hogy a katolikus fél, akivel az új házasságot akarják kötni, a keresetségi ígéreteknak megfelelően éljen és gondoskodjék új családjáról. 8) Hogy amennyiben az új házasságot katekumennel akarják kötni, erkölcsi bizonyosság legyen az illető közeli megkeresztelkedéséről. Ha lehetséges, meg kell várni az illető keresztelését. Megjegyzendő, hogy könnyebben nyerhető el az érvényes, de nem szentségi házasság felbontása akkor, ha komoly kétség is fennáll a házasság érvényességét illetően[333].

2220 A hit kiváltságát, vagyis a privilegium paulinum és a favor fidei említett egyéb fajtáinak alkalmazási lehetőségét kétség esetén jogkedvezmény illeti (1150. k.). Ha pl. kétes, hogy két nem keresztény közti házasság érvényes volt-e, a hit javára való új házasság érdekében az előző házasság érvénytelensége vélelmezendő. Ha pedig az kétes, hogy megvannak-e az előírt feltételek a privilegium fidei alkalmazására, azok meglétét kell vélelmezni[334].

83. §. KÜLÖNVÁLÁS A KÖTELEK FENNMARADÁSÁVAL

1. ALAPELVEK

2221 A házastársak kötelessége és joga a házastársi együttélés megőrzése. Ez alól csak törvényes ok mentheti fel őket (1151. k.).

2222 A különválás (separatio) nem a tényleges együttélés pusztá szünetelése (pl. munkavégzés, társadalmi kötelezettségek stb. miatt), hanem a házastársi jogok és kötelességek jelentős részének felfüggesztése. Az ilyen különválás feltételezi az életközösség szándékos megtagadását. Ám ez a különválás még nem jelenti a kötelék felbomlását. Akik különváltak, nem köthetnek mással új házasságot.

2. A KÜLÖNVÁLÁS FAJAI

a. Időtartam szerint

2223 Az örökös különválásra a Codex egyetlen törvényes okot említ: a másik fél házasságtörését. Ilyen címen az ártatlan fél csak akkor válhat külön, ha: 1) a másik fél bűnét kifejezetten vagy hallgatólagosan még nem bocsátotta meg; 2) nem egyezett bele a házasságtörésbe; 3) nem adott arra okot; 4) nem követett el maga is házasságtörést (1152. k. 1. §). Hallgatólagos megbocsátás a jog szerint akkor áll fenn, ha a vétlen fél a házasságtörésről való értesülés után önszántából, hitvesi érzülettel érintkezett a másik házassággal. Ezt vélelmezzük, ha az értesülés után hat hónapon keresztül fenntartotta az életközösséget, és nem folyamodott egyházi vagy polgári hatósághoz (1152. k. 2. §). Ha a vétlen fél az életközösséget felbontja, hat hónapon belül be kell jelentenie a különválás okát az illetékes egyházi hatóságnak. Ennek a hatóságnak kell minden körülmény megvizsgálásával mérlegelnie, rábírá-e a vétlen házassággal arra, hogy a bűnt megbocsássa és a különválást ne állandósítsa (1152. k. 3. §).

2224 Mint fentebb (82. §. 1) említettük, az elhált szentségi házasságot a házasságtörés még nem bontja fel, sőt -- a katolikus tanításnak minősíthető egyházi álláspont szerint -- nem is teszi (a pápa által sem) felbonthatóvá. Viszont -- mint egyes biblikusok már az ide vonatkozó újszövetségi helyek egyik értelmezési változatát követve megjegyzi -- alapot ad a felek különválására[335]. Az ókeresztény fegyelmi hagyományban találhatók olyan emlékek, melyek arra utalnak, hogy néhol a férfit felesége házasságtörése esetén kötelesnek tartották a különválásra, viszont az asszonytól megkívánták, hogy megbocsásson házasságtörő férjének[336]. Az 1917-es CIC 1129-1130. kánonja még csak azt hangsúlyozta, hogy az ártatlan félnek joga van a különváláshoz. A hatályos CIC 1152. k. 1. §-a elismeri ugyan a különválás jogát ilyen esetekben, de kijelenti: „nagyon ajánlatos, hogy a házassággal keresztényi szeretettől vezetve és a család érdekében a bocsánatot ne tagadja meg a házasságtörő féltől, és a házastársi életet ne szakítsa meg". Ennek a szemléletbeli változásnak az alapját nem kis mértékben az újabb katolikus moráleteológia megállapításai képezték, melyek szerint még a házasságtörés sem igazolja teljesen erkölcsileg a különválást, s még kevésbé a válást[337]. Az új CIC a házasságtörés megbocsátására nem csupán a feleket buzdítja, hanem -- mint említettük

-- az egyházi hatóságot is felszólítja a megbocsátás elősegítésére.

2225 Az ideiglenes különválás oka a házastárs vagy a gyermek súlyos testi vagy lelki veszélyeztetése, illetve a közös élet más módon való túlzott megnehezítése (1153. k. 1. §). Az „ártatlan” (illetve pontosabban a veszedelem vagy a nehézség okozójától különböző másik) fél ilyenkor különválhat: 1) önhatalmúlag, ha a késlekedés veszélyes; 2) egyházi hatósági intézkedés alapján (uo.). Amikor az ideiglenes különválás oka megszűnik, az együttélést vissza kell állítani, hacsak az egyházi hatóság másként nem rendelkezik (1153. k. 2. §).

b. A hatóság szerepe szerint

2226 A különválás hatósági kimondása történhet közigazgatási vagy -- bonyolult esetben -- bírói úton (vö. 1692--1696. k.). Hazánkban az egyházi bíróságok előtt ilyen különválási pereket nem szokás folytatni, inkább a megyéspüspöktől kérik olykor a különválás közigazgatási úton való kimondását. Többnyire azonban a házaspár különválásához semmiféle hatósági intézkedést nem szokás igénybe venni, hiszen: 1) ha a vétkes fél (akinek ehhez egyébként nincs joga) szakítja meg az életközösséget, a másik félnek semmi külön teendője nincs; 2) ha az ártatlan fél a késlekedés veszélyessége alapján külön engedély nélkül ideiglenesen különválnak, ezt nem kell sehol jelentenie; jogosan marad ebben az állapotban amíg a különválás oka fennáll.

3. SAJÁTOS JOGOK ÉS KÖTELESSÉGEK

2227 A házastársak különválásakor mindig gondoskodni kell a gyermekek kellő eltartásáról és neveléséről (1154. k.).

2228 A vétlen házastársnak joga van megengedni az életközösség felújítását akkor is, ha nem olyan ideiglenes különválásról van szó, melynek oka megszűnt (ilyenkor ugyanis köteles lenne rá), sőt a Codex szerint ez dicséretes is. Ha a vétlen fél megengedte az életközösség felújítását, az adott esetre nézve ezzel lemondott a különválás jogáról (1155. k.). Ez azt jelenti, hogy a régi eset miatt később már nem kezdeményezhet újra különválást. A vétkes félnek, ha így visszahívják az életközösségbe kötelessége visszatérni[338].

=====

84. §. A HÁZASSÁG ÉRVÉNYESÍTÉSE

1. ALAPFOGALMAK

2229 A házasság érvényesítése olyan jogcselekmény, melynek folytán a felek között érvényes házasság jön létre, tehát végső soron egy fajta házasságkötés. De ennek egy sajátos típusa. Ilyenkor ugyanis olyan felek között jön létre házasság, akik nyilvános formában már kinyilvánították házassági akaratukat, azaz látszólag már házasságot

kötöttek, vagy házasságot kíséreltek meg.

2230 Ilyen akaratnyilvánításnak fogadják el az egyházi hatóságok a katolikusok tisztán polgári esküvőjét is[339]. Ha ez is hiányzik, mint mondjuk az élettársi viszony esetén, akkor a felek közt legfeljebb házasságkötésre kerülhet sor, de érvényesítésről nem beszélhetünk. A házasság utólagos érvényesítésének az egyházjog két fajtáját ismeri: az egyszerű érvényesítést (*convalidatio simplex*) és a gyökeres orvoslást (*sanatio in radice*).

2. AZ EGYSZERŰ ÉRVÉNYESÍTÉS

2231 A házasság egyszerű érvényesítése mindig úgy történik, hogy a két fél, vagy legalább egyikük megadja, illetve megújítja a házassági beleegyezést. Az egyszerű érvényesítéshez ez a megújítás akkor is szükséges, ha kezdetben mindkét fél beleegyezését adta, és azt később sem vonta vissza (1156. k. 2. §). Ha ugyanis a beleegyezés eredendően meglett volna, akadály miatt vagy az előírt forma hiányában mégsem fejthette ki házasságot létesítő hatását (vö. 1057. k. 1. §). A beleegyezés megújításának új akarat cselekedetnek kell lennie, mely arra a házasságra irányul, amelyről a beleegyezést megújító fél úgy tudja vagy véli, hogy kezdetől semmis volt (1157. k.).

2232 Ha az érvényesítésre szoruló házasság eddigi semmisségének oka az előírt forma hiánya (1160. k.), a beleegyezés bizonyítható hiánya (1159. k. 3. §) vagy nyilvános házassági akadály (1158. k. 1. §), akkor a házasságot, az akadály elhárulása vagy felmentéssel való elhárítása után kánoni formában meg kell kötni.

2233 A katolikusok tisztán polgári házassága esetében teljesen hiányzik a kánoni forma, tehát az utólagos érvényesítés útja ilyenkor az egyházi házasságkötés. Sokszor persze indokolt lehet, hogy egy ilyen esküvőt nagyon egyszerűen rendezzenek meg. Akiket ismerőseik, barátaik hosszú ideje házastársaknak ismernek, esetleg tapintatlanságnak érezhetnének egy ünnepélyes templomi esküvőt. Ilyenkor az ünnepélyesség és a nagy nyilvánosság minden további nélkül kizárható. Az egyházi házasságkötéshez elég, ha a feleken kívül az eskető és két tanú jelen van (1108. k. 1. §). A katolikusok polgári házasságát ezek szerint az egyszerű érvényesítés keretében csakis egyházi házasságkötéssel lehet rendezni. Ám adott esetben ilyenkor is lehetséges egy másik megoldás, mely nem kíván utólagos egyházi esküvőt: ez a gyökeres orvoslás.

2234 A beleegyezés megújítása magánúton, titokban is elegendő akkor, ha a megszűnt (magától elmúlt isteni jogi vagy belső fórumon felmentett egyházjogi) akadály nem volt bizonyítható. Az a fél köteles így megújítani beleegyezését, aki az akadályról tud (vö. 1156. k. 1. §). Természetesen ez a beleegyezés-megújítás csak akkor érvényesíti a házasságot, ha a másik fél beleegyezése még fennáll. Ha mindketten tudnak az akadályról, a beleegyezést is mindkettejüknek meg kell (magánúton) újítani (1158. k. 2. §). Ugyanez érvényes arra az esetre is

ha a beleegyezés bizonyíthatatlan hiánya miatt volt semmis a házasság. Amelyik fél beleegyezése hiányzott, annak kell azt megadnia magánúton. A házasság akkor válik érvényessé, ha a másik fél beleegyezése még fennáll (1159. k. 1--2. §).

2235 Ha a beleegyezés hiánya bizonyítható, de a felek később nem kánoni formában (vö. 1159. k. 3. §) adják beleegyezésüket, hanem csupán titkosan és magánúton, akkor nem egyszerűen a házasság érvényessé válása bizonyíthatatlan, hanem nem is válik érvényessé a házasság. A beleegyezés bizonyítható hiánya esetén ugyanis a jog a feleket nem hatalmazza fel a hiányzó beleegyezés titkos pótlására. Tehát ha az egyházi bíróságon bebizonyosul, hogy hiányzott a házasságkötés pillanatában a szükséges beleegyezés (pl. az egyik fél teljesen kizárta a gyermeket), nem kell vizsgálni, hogy később a felekben kialakult-e kellő beleegyezés. Még ha ez létrejött volna is (mondjuk a fenti esetben netán később gyermeket vállaltak volna), a kánoni formában való megújítás hiánya miatt a házasság érvénytelen maradt.

3. A GYÖKERES ORVOSLÁS

a. Az orvoslás lehetősége

2236 A gyökeres orvoslás a nem érvényes házasság olyan rendezési módja, amelyhez nincs szükség a beleegyezés megújítására, és amelyet az illetékes hatóság engedélyez. Magában foglalja az akadály alóli felmentést, ha akadály van, továbbá a kánoni forma alóli felmentést, ha azt nem tartották meg. A gyökeres orvoslás visszamenő hatásokkal is jár (1161. k. 1. §).

2237 Mivel azonban a felek beleegyezése az érvényes házassághoz nélkülözhetetlen (1057. k. 1. §), gyökeres orvoslásra csak akkor kerülhet sor, ha a felek házassági akarata (1057. k. 2. §) a korábbi, érvénytelen vagy polgári házasságkötéskor hiánytalanul megvolt, és az orvoslás idején is fennáll, vagy ha eleinte nem volt is meg, később kialakult, és jelenleg is megvan (1162. k.). Tehát pl. nem zárták ki házasságukból a gyermeket, a hűséget, a felbonthatatlanságot, stb. A beleegyezés fennállása mindkét fél részéről az orvoslás érvényességének feltétele. Van azonban egy általános megengedettségi feltétel is: a hatóságnak csak akkor szabad gyökeres orvoslást engedélyeznie, ha valószínű, hogy a felek a házasságban ki akarnak tartani (1161. k. 3. §). Ez a megengedettségi feltétel ésszerű biztosíték arra, hogy az illetékes egyházi hatóságnak meglegyen az erkölcsi bizonyossága az orvosláshoz szükséges beleegyezés fennállásáról[340].

2238 Mivel az orvoslás tisztán hatósági intézkedés, hisz nem a felek semmiféle emberi hatalommal nem pótolható beleegyezését (vö. 1057. k. 1. §) helyettesíti, hanem a formát előíró vagy akadályt kimondó törvény hatását szünteti meg, megadható az egyik vagy mindkét fél tudtán kívül is. Így azonban csak súlyos okból szabad engedélyezni (1164. k.).

2239 A hatások visszamenő jellege nem jelenti azt, hogy valami, ami a maga idején nem volt házasság, utólag házassággá válik. A házasság érvényesítése az orvoslás megadásának pillanatában megy végbe. Csak attól fogva létezik érvényes házasság a felek között (1161. k. 2. §). A visszamenő jogi hatások nem azt jelentik, hogy az egyház a múltra nézve érvényessé teszi a házasságot, hanem, hogy a hatások szempontjából úgy tekinti, mintha érvényes lett volna (pl. a belőle született gyermekeket törvényesnek számítja). Megjegyzendő, hogy gyökeres orvoslás esetén a gyermekek törvényessé válását be kell jegyezni keresztelési anyakönyvükbe (Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat, Bp. 1988, 29. 44, 26. § [3]. 43. § [7]; vö. 1139. k.).

2240 A házasság ilyen orvoslásának két fajtája van. Az egyikbe azok az esetek tartoznak, amikor csak az egyházi forma hiánya miatt érvénytelen a házasság. A másik típusba azok a helyzetek sorolhatók, amikor a nem érvényes házasságkötés pillanatában valamilyen érvénytelenítő házassági akadály is fennállt.

b. Az illetékes hatóság

2241 Ha csak a forma hiányzott, vagy volt ugyan akadály is, de az alól a megyéspüspök felmentést adhat, akkor az orvoslást a megyéspüspök (tehát nem az általános helynök a saját hatáskörében) végezheti. Ha az akadály a Szentszéknek van fenntartva (vö. 1078. k. 2. §), vagy ún. természetjogi vagy pozitív isteni jogi akadály volt (pl. korábbi házassági kötelék), de időközben magától megszűnt (ha ugyanis nem szűnt meg, az orvoslás nem lehetséges -- vö. 1163. k. 2. §), akkor az orvoslást csak az Apostoli Szentszék adhatja meg (1165. k.).

2242 A polgári házasságok gyökeres orvoslással való rendezése elég gyakran azért szükséges, mert a felek egyike a vallástól távol áll, és nem kíván semmiképp egyházi házasságkötést. A másik félnek viszont erős lelki igénye az egyházi rendezés. Ha a polgári házasságkötéskor a felek szabad állapotúak voltak, a megyéspüspök meg szokta adni az orvoslást a hívő fél kérésére. Természetesen a gyökeres orvoslásra a püspök nem köteles, mivel ez felmentést is tartalmaz, legalábbis a forma alól. A felmentést pedig a püspök szabad lelkipásztori belátása szerint adja meg.

2243 Egy másik elég sűrűn előforduló orvoslási eset az, amikor katolikusok azért élnek csupán polgári házasságban, mert valamelyiküknek vagy mindkettőjüknek volt korábbi, érvényes házassága, s él még az előző házastársuk. A régi házastárs halálával aztán a polgári házasságban együttélő felek szabadokká válnak az egyházi házasságkötésre. Néha azonban koruk miatt vagy ismeretségi körük megütközésétől tartva, vagy esetleg mert egyikük távol áll a hittől, idegenkednek az egyházi házasságkötéstől, noha azt -- mint már említettük -- egészen csendesen, a helyi ordinárius engedélyével pedig még templomon kívül is el lehet végezni (1118. k. 2. §). Ilyenkor az orvoslást a fentiek értelmében, a püspökön keresztül az Apostoli

Szentszéktől lehet kérni.

=====

85. §. ALAPELVEK

2244 A büntetőjog a kánonjognak manapság jelentős változásokon átment, sokat vitatott része. A világi jogrendekben is sok vita folyik a büntetőjog reformjáról. Mivel minden büntetés az ember jogállását, becsületét és így méltóságát érinti, életét pedig jelentősen megváltoztathatja, a büntető hatalmat és a büntetéseket nem ritkán teljesen elutasítják, és embertelennek minősítik[1]. Az egyházi büntető hatalomról szóló megfontolások ezeken az általános szempontokon kívül, sőt ezektől némileg eltérően hangsúlyozzák, hogy az egyházi büntetőjogban nem elsősorban az ember méltóságáról, hanem inkább, és talán kizárólag a megkeresztelt embernek mint kereszténynek a méltóságáról, az egyházban való jogállásáról és az egyház közösségében való életéről van szó. Az egyházi büntetőjog az egyes hívők és a közösség életében meglehetősen csekély és alárendelt gyakorlati szerepet játszik. Mégis bizonyos alapvető pontokon mind a legfőbb törvényhozó, mind pedig a szakmai körök többségének meggyőződése szerint nélkülözhetetlennek tűnik. Nem hiányoznak azonban az egyházi büntetésekkal kapcsolatos fokozott érzékenység jelei sem. Magának az egyházi büntetőjognak a létével szemben -- mint a történelem során már nem egyszer -- ismét kifogások hangzanak el. Ezek a kifogások és a velük kapcsolatos újabb vizsgálódások -- mint Alfred E. Hierold hangsúlyozza[2] -- főként a következő kérdések köré csoportosíthatók: 1) Van-e hatalma az egyháznak büntetések kiszabására, és -- ezzel összefüggésben -- igazolható-e, hogy saját büntetőjogi rendszere legyen? 2) Milyen jellege van azoknak az intézkedéseknek, melyeket az egyház a közösségi életének alapelveit megsértő krisztushívőkkel szemben foganatosít? Szüksége van-e az egyháznak büntetőjogra, vagy elegendők a pusztá rendező intézkedések? 3) Az egyház küldetéséhez mérten milyen értelme és célja lehet az egyházi büntetéseknek?

2245 Az Egyházi Törvénykönyv átdolgozásának az 1967-es püspöki szinóduson jóváhagyott elvei ezekkel a problémákkal is számolva leszögezték, hogy a külső és belső fórumot a lehető legjobban össze kell hangolni, összeütközésüket az új büntetőjogban különösen is kerülni kell (Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant, nr. 2: Comm 1, 1969, 79). Azt is hangsúlyozták, hogy a büntetések számát csökkenteni kell, viszont az összes büntetéseket nem kell eltörölni, mivel az egyháztól nem lehet elvitatni a kényszerítő jogot. Ezt a megállapítást az átdolgozási irányelveknek az új CIC előszavában foglalt ismertetése már nem egyszerűen azzal indokolja, hogy büntetésekkal kényszeríteni minden tökéletes társaságnak joga van (az irányelv még így fogalmazott -- nr. 9: uo. 84--85), hanem arra világít rá, hogy az egyház mint külső, látható és független társaság nem mondhat le erről (ET 65).

2246 Mivel a hatályos Egyházi Törvénykönyv szövegében az átdolgozás során korábban tervezettnél ugyan kevesebb, de még mindig viszonylag nagyon sok a meghatározatlan és a fakultatív büntetés, egyes szerzők hangsúlyozzák, hogy a jogbiztonságnak, a személy méltóságának és jogainak védelme az új egyházi büntetőjogban nem csekély nehézségbe ütközik. Sok olyan büntetés, mely a szövegtervezetekben még fakultatívként szerepelt, végül kötelező, de meghatározatlan büntetésként került a törvénykönyvbe. Ez szerintük az alkalmazás során a túlzott szigorú vagy engedékenységek kedvez, túl sokat bíz a büntető eljáró vagy bíró egyéni megítélésére, túl nagyok a szabad egyéni megítéléssel való szándékos visszaélés lehetőségei is, nem is szólva arról, hogy a büntetések terén élvezett ilyen nagy önállóság komoly képzettséget, elmélyült munkát, időt kíván[3].

85. §. ALAPELVEK

1. AZ EGYHÁZ BÜNTETŐ JOGA

a. Saját, született jog

2247 Az 1311. k. szerint (vö. CCEO 1401. k.) az egyháznak született és saját joga, hogy a büntetendő cselekményeket elkövető krisztushívőket büntető rendelkezésekkel (sanctiones poenales) fenyítse. Ez a jogosultság nem tisztán az egyházi törvényhozó akaratából származik, hanem az egyház alapításánál és hivatásánál fogva van jelen („isteni jogi jellegű”). Ez az egyháznak saját joga, vagyis nem más jogrendtől kapott felhatalmazásból fakad. Nélküle ugyanis nem teljesítheti üdvösségmunkáló küldetését, nem védelmezheti meg kellőképpen az „üdvösség szentségének” jelét, vagyis Isten népe látható, az alapító akaratának megfelelő közösségi strukturáltságát és működését. A II. Vatikáni Zsinat tanítása szerint (LG 9), Krisztus az egyházat a látható társasági egység kellő eszközeivel is ellátta.

2248 Az egyház büntető hatalmának megnyilvánulásai már az Újszövetség könyveiben megtalálhatók (vö. Mt 18,15--18; Jn 20,21--23; 15,1--8; ApCsel 5,1--11; 8,18--24; 1Kor 4,21; 5,1--5; 1Tim 1,18--20; 5,19--20; 2Tim 2,17).

2249 Noha a történelem során ismételten kétségbe vonták az egyháznak ezt a jogát, a tanítóhivatali megnyilatkozások meglehetősen nagy történelmi állandósággal hangsúlyozták, hogy az egyház jogosult a bűncselekmények elkövetőit lelki és más büntetésekkel kényszeríteni. XXII. János pl. elítélte Pádovai Marsilius Defensor Pacisának azt a tételét, amely szerint a pápa vagy az egész egyház senkit sem büntethet kényszerítő (coactiva) büntetéssel, hacsak ezt a császár meg nem engedi (Const. Ap., Licet iuxta, 1327. X. 23: DS 945--946). XI. Gergely tévesnek minősítette azt a Wyclif egyik írásából (De civili dominio) vett tételt, amely kimondja, hogy nem lehet senkit kiközösíteni, „hacsak előbb és főként maga által ki nem közösítettik” (Ep., Super periculis, 1377. V. 22, nr. 9: DS 1129). Ugyanitt veti el a pápa

ennek a szerzőnek azokat a megállapításait is, melyek szerint a kiközösítés csak akkor köti az embert, ha az illető Krisztus törvényével ellenkezik; Krisztus nem adott hatalmat tanítványainak, hogy alattvalóikat kiközösítsék, főleg földi dolgok megtagadása miatt; sem arra, hogy földi dolgot cenzúrák által kikényszerítsenek (uo. nr. 11--13: DS 1131--1133). A Konstanzi Zsinat 1415. V. 4-én (pápai megerősítés 1418. II. 22) szintén több ide vonatkozó tételt utasított el, köztük azt a radikális véleményt is, amely szerint azok vannak kiközösítve, és azok Krisztus árulói, „akik felhagynak a prédikálással vagy Isten ígéje hallgatásával, mivel az emberek kiközösítették őket” (DS 1163; vö. uo.: DS 1214. 1215 stb.). Hasonló értelemben foglalt állást X. Leó, aki 1520. VI. 15-én kiadott Exsurge Domine kezdetű, Luther tanait elítélő bullájában mint eretneket veti el azt a nézetet, hogy a kiközösítés csak külső büntetés, mely nem fosztja meg az embert az egyház közös lelki imádságától, valamint azt a kijelentést, hogy a keresztényeket arra kell tanítani, hogy inkább szeressék, mint féljék a kiközösítést (DS 1473--1474). Noha a kései középkor egyházfegyelmében a kiközösítések és más cenzúrák szerfelett gyakori alkalmazása (pl. anyagiakkal kapcsolatban vagy határidők elmulasztása miatt) a büntetések devalválódásához vezetett, és sokakban visszatetszést keltett, a reformátoroknak az egyház büntetői hatalma elleni alapvető kritikájával szemben a tanítóhivatal ezt a jogosultságot tartósan és egyértelműen hangsúlyozta. A Pistoiai Zsinat tévesnek minősített, febroniánus hatást tükröző tételei között szintén szerepeltek olyanok, amelyek az egyház büntetői hatalmát vonták kétségbe. Velük szemben VI. Pius leszögezte, hogy az egyházi hatóságnak nem csupán tanítás útján meggyőzni szabad az egyház tagjait, hanem büntetésekkel kényszeríteni is (Const. Ap., Auctorem fidei, 1794. VIII. 28, nr. 4--5: DS 2604--2605; vö. LG 27).

2250 Az 1917-es CIC 2214. k. 1. §-a ennek a hagyománynak az alapján került megfogalmazásra. A benne kimondott alapelv bizonyos átalakításokkal a hatályos Codexben is szerepel, s mint említettük, ellene az átdolgozás időszakában a konzultációk során nem is merült fel kifogás[4].

b. A büntetés célja

2251 A hatályos Egyházi Törvénykönyv nem tartalmaz kijelentést arról, hogy mi az egyházi büntetőjog célja. Az erre vonatkozó megállapítást az átdolgozás során törölték a szövegtervezetből (Comm 8, 1976, 167). Ez azonban nem jelenti azt, hogy a Codexnek ne volna sajátos elméleti háttere a büntetések célját illetően.

2252 Mivel magának az egyháznak és sajátosan az egyházjognak is (vö. 1752. k.) a lelkek üdvössége a célja, az egyházi büntetések is egyrészt a tettes megjavítását, másrészt a közösség védelmét szolgálják. Ez utóbbit egyrészt az igazságosság helyreállítása, másrészt a botrány helyrehozatala útján érik el. Megjegyzendő, hogy nem csupán a tettes megjavításának törekvése célozza a lelkek javát, hanem az az

erőfeszítés is, amely a közösséget üdvösségre vezető szolgálatának hitelessége érdekében védeni igyekszik. Mindez magából a CIC szövegéből kimutatható elméleti háttérként van jelen. Amikor pl. a törvénykönyv fenntartja a gyógyító és a jóvátevő büntetések közötti alapvető különbséget (vö. 1331--1333. k., 1336. k.), akkor -- már ezeknek a büntetésfajtáknak a nevével is -- egyben két alapvető célkitűzést is elárul: a tettes megjavítását, törvényellenes magatartásának megszüntetését (vö. 1358. k. 1. §; 1347. k. 2. §, 1341. k.) és az igazságosság helyreállítását (vö. 1312. k. 2. §, 1341. k., 1344. k. 3. §, 1361. k. 3. §, 1727. k. 2. §).

2253 Már az 1917-es CIC büntetőjogában is, akárcsak a kánonjogi szerzőknél, megfigyelhető a világi büntetőjogi elméletek hatása. Az igazságosság elvére épülő (megtorlási) elmélet szerint a büntetés végső soron öncél: elégtétel az igazságosság megsértéséért. Ez persze nem zárja ki, hogy az igazságos büntetés a megzavart társadalmi egyensúly helyreállítását is szolgálja. A célszerűségi elméletek a büntetés jogát a hasznosságra alapítják. Ezek közül egyesek az általános megelőzés szempontjából minősítik igazolhatónak a büntetést, mert az a maga elrettentő hatásával erkölcsalakító erőként jelentkezik, mások az egyéni megelőzés oldaláról indokolják azt, vagyis a büntetés fő céljának a tettes megjavítását tekintik. Nem hiányoznak az olyan rendszerek sem, amelyek a különböző szempontokat kombinálják[5]. A kánonjog azonban -- hasonlóan a modern büntetőjogi rendszerekhez, de az egyház sajátos természetére és hivatására tekintettel, mint láttuk, különleges módon -- ezek egyikét sem teszi teljesen magáévá.

c. Az egyházi büntetés jellegzetességei

2254 Az egyházi büntetőjogban is a külső fórumon zajló tett számít; a büntetendő cselekmény (delictum), nem pedig a pusztán bűn mint olyan (peccatum) von szankciót maga után. Ugyanakkor azonban lehetségesek az egyházban pusztán belső fórumon beállók, bár hatásaikban a külső fórumot is érintő büntetések (pl. a még ki nem nyilvánított önmaguktól beállók büntetések).

2255 Az egyházi büntetőjog világában az emberi személy tisztelete és az üdvösség szolgálatának lelkipásztori szempontja abban is megmutatkozik, hogy a büntetés csak végső eszköz. Még ha a bűncselekmény megvalósult is, csak akkor kell sort keríteni büntetés alkalmazására, ha a büntetés célja más lelkipásztori módon nem érhető el (vö. 1341. k.). A büntetések kiszabásának és elengedésének a során is számos ponton sajátos teret biztosít az egyházi jogrend az irgalom számára[6].

2. A BÜNTETŐ RENDELKEZÉSEK FAJAI

2256 A hatályos Codex VI. könyve büntető rendelkezésekről (sanctio) szól. Ezek lehetnek a szó szoros értelmében vett büntetések (poena) vagy büntető óvintézkedések (remedium poenale), valamint vezeklések (paenitentia).

2257 A büntetés fogalmát a CIC nem határozza meg. Az 1917-es CIC 2215. kánonja szerint: „Az egyházi büntetés valamilyen jótól való megfosztás, melyet a törvényes hatóság ró ki a büntetendő cselekmény elkövetőjének megjavítására és a büntetendő cselekmény megbüntetésére”. Ez a fogalom a hatályos egyházjogban is érvényesnek tűnik. Amikor valamely jótól való megfosztásról beszélünk, ezt olyan javakra vonatkoztatjuk, melyekről az egyház rendelkezhet, vagyis nem olyan javakra, melyek tisztán belső jellegűek pl. Istennek a lélekbe öntött kegyelme[7].

a. Céljuk szerint

2258 A büntető rendelkezés célja szerint a CIC a büntetések kategóriájában gyógyító büntetéseket, azaz cenzurákat (*censurae*, vö. alább 87. §) és jóvátevé büntetéseket (*poenae expiatoriae*, vö. alább 88. §) különböztet meg.

2259 A büntető óvintézkedések (vö. 1339. k.) célja lehet büntetés, ha valódi büntetést helyettesítenek (vö. 1348. k.), vagy megelőzés (vö. 1339. k. 1. §). A vezeklések inkább a kiszabott büntetés vagy büntető óvintézkedés garantálása és esetleges szigorítása (vö. 1340. k. 3. §) útján szolgálhatják mind az elkövető megjavulását, mind a megsértett igazságos rend helyreállítását.

b. Kiszabásuk szerint

2260 A büntetések lehetnek utólag kimondandók (*ferendae sententiae*), melyek nem sújtják a tettet addig, amíg ki nem szabták rá azokat, vagy önmagától beállók (*latae sententiae*), melyek magával a cselekmény elkövetésével hatályba lépnek (1314. k.), de bizonyos hatásaik csak akkor jelentkeznek, ha beállításukat a bíró vagy a hatóság hivatalosan megállapította (kinyilvánította), vö. pl. 1352. k. 2. §. Az önmagától beálló büntetések a latin egyházjog sajátosságai közé tartoznak. A CCEO előkészítése folyamán felmerült viták ellenére a Keleti Codex nem alkalmazza ezt a büntetési formát[8].

2261 A büntetések többnyire utólag kimondandók; csak akkor állnak be önmaguktól, ha ezt a törvény vagy a parancs kifejezetten elrendeli (1314. k.).

2262 Az Egyházi Törvénykönyv reformja során felmerült az önmagától beálló büntetések eltörlésének gondolata. A Codex átdolgozásának az 1967-es őszi szinóduson elfogadott 9. irányelve azt kívánta, hogy „a büntetések legyenek általában utólag kimondandóak... Az önmaguktól beálló büntetéseket kevés esetre korlátozzák, és csak igen súlyos büntetendő cselekményekre róják ki őket”[9].

2263 Ellenvetésként az önmagától beálló büntetésekkel szemben fel szokás hozni a külső és belső fórum összefonódását, illetve

összeütközésének veszélyét, hiszen pl. külső fórumon előfordulhat, hogy valaki minden jogát gyakorolja, miközben belső fórumon már ki van közzé adva. Továbbá fel szokás vetni, hogy az ilyen büntetés inkább erkölcsi mint jogi valóság, hiszen egyedi jogcselekmény nélkül eshet bele az ember. Valójában azonban José María Piñero Carriónnal elmondhatjuk, hogy az önmagától beálló büntetés jogi valóságát az ilyen büntetést kilátásba helyező törvény és az elkövetett büntetendő cselekmény adja[10].

2264 A CIC 17 önmagától beálló büntetést tartalmaz. Ezekből 16 cenzúra: 5 felfüggesztés (1370. k. 2. §, 1378. k. 2. §, 1383. k.[11], 1390. k. 1. §, 1394. k. 1. §), 4 egyházi tilalom (1370. k. 2. §, 1378. k. 2. §, 1390. k. 1. §, 1394. k. 2. §) és 7 kiközösítés, melyből kettőt az ordinárius vagy a megbízott pap elengedhet (1364. k. 1. §, 1398. k.), 5 pedig a Szentszékeknek van fenntartva (1367. k., 1370. k. 1. §, 1378. k. 1. §, 1382. k., 1388. k. 1. §). Önmagától beálló jóváteendő büntetés csupán egy van a CIC-ben: az 1383. k. szerinti egy évre szóló eltiltás. A Codex óta kiadott új önmagától beálló kiközösítés sújtja azokat, akik technikai eszközökkel felveszik vagy tömegtájékoztatási eszközök útján terjesztik, amit a gyónató és a gyónó mond (SC Fid, Decr., Congregatio pro, 1988. IX. 23: AAS 80, 1988, 1367)[12].

2265 Az utólag kimondandó büntetések lehetnek kötelezők (pl. a „puniatur” szóval kifejezve), ha a büntetés kiszabását a jog előírja, még ha mértékét vagy fajtáját nem határozza is meg, vagy fakultatívak (pl. a „puniri potest” kifejezéssel jelölve), ha kiszabásukra a bíró vagy a hatóság nem köteles csak jogosult.

c. Törvényes mértékük szerint

2266 A büntetés lehet meghatározott, ha a törvény pontosan megjelöli, hogy egy cselekményért milyen büntetés jár, vagy meghatározatlan, ha a jog a kiszabóra bízta a büntetés pontos megválasztását. A dolog természetéből következik, hogy minden önmagától beálló büntetés meghatározott, hiszen ilyenkor maga a törvény jelöli meg, hogy a büntetendő cselekmény elkövetésekor milyen büntetés fog beállni.

2267 Ha a büntetés meghatározatlan, és a törvény másként nem rendelkezik (pl. 1366. k., 1378. k. 3. §, 1385. k., 1388. k. 2. §, 1390. k. 2. §, 1395. k. 2. §, 1396. k.), a büntető hatóság örökre szóló büntetéseket nem szabhat ki, cenzúrákat és más igen súlyos büntetéseket pedig csak akkor szabad kimondania, ha ezt az eset súlyossága teljességgel megköveteli (1349. k.).

3. A BÜNTETŐ TÖRVÉNY ÉS A BÜNTETŐ PARANCS

a. Szükségességük

2268 Mivel a büntetőjogi törvényesség elve, mely -- sajátos jelleggel - az egyházban is érvényes, megkívánja, hogy a személyt büntetésekkel

csakis a törvény előírásai szerint sújtsák (221. k. 3. §), ahhoz, hogy valakit meg lehessen büntetni, előzetes büntető törvényre (illetve büntető parancsra) van szükség. Ez összhangban áll a büntetésnek az előző pontban jelzett fogalmával, mely a büntetendő cselekményhez kapcsolódik. Ámde a büntetendő cselekmény lényeges eleme a törvény vagy a parancs áthágása (vö. 1321. k.). Arra nézve, hogy mikor lehet megbüntetni valakit olyan törvény vagy parancs áthágásáért, mely külön büntető szankciót nem tartalmaz, az 1399. k. általános szankcionáló rendelkezése az irányadó.

2269 Büntetéseket -- akár törvényben, akár parancsban -- csak olyan mértékben kell rendelni, amilyen mértékben valóban szükségesek az egyházfegyelem alkalmasabb biztosítása érdekében (1317. k.).

b. A büntető törvény

2270 A büntető törvény kiadója az a hatóság, akinek általában törvényhozói hatalma van. A törvényhozói hatalommal rendelkező hatóság nem csupán saját büntető törvényeket adhat ki, hanem saját törvénnyel megfelelő büntetést is fűzhet az isteni vagy a felsőbb hatóság által hozott egyházi törvényhez területi és személyi illetékességének határai között (1315. k. 1. §). A törvény akkor is büntető, ha csak meghatározatlan vagy akár fakultatív büntetést rendel (1315. k. 2. §).

2271 Az Apostoli Szentszék központi hatóságai pl. -- melyeknek illetékessége a bíróságok kivételével csak a végrehajtói hatalom gyakorlására terjed ki (vö. Const. Ap., Pastor bonus, 1988. VI. 28, Art. 18: AAS 80, 1988, 864) -- nem hozhatnak törvényeket vagy általános határozatokat (vö. 29. k.), kivéve, ha a pápa erre kifejezetten felhatalmazza őket (30. k.). Ez azt is jelenti, hogy büntetéseket sem rendelhetnek törvényben különleges pápai felhatalmazás nélkül. Ilyenre hivatkozik pl. a Hittani Kongregációnak az a határozata is, mely a fentebb említett önmagától beálló kiközösítést rendelte a gyónásról felvételt készítőkre vagy az ott elhangzottakat tömegtájékoztatási eszközökkel terjesztőkre (SC Fid, Decr., Congregatio pro, 1988. IX. 23: AAS 80, 1988, 1367).

A részleges törvényben való büntetésrendelés lehetőségét a jog bizonyos megszorításokkal korlátozza:

2272 1) Ha az egyetemes törvény egy cselekményre már tartalmaz büntetést, a részleges törvény ehhez további büntetéseket csak nagyon súlyos szükségből fűzhet (1315. k. 3. §).

2273 2) Ha az egyetemes törvény meghatározatlan vagy fakultatív büntetést helyez kilátásba, a részleges törvény helyett meghatározott vagy kötelező büntetést írhat elő (uo.). Ilyenkor azonban az egyetemes törvényben szereplő szankció konkretizálásáról és nem az ahhoz való hozzáfűzésről van szó. Ezért az ilyen konkretizáláshoz a jog nem kívánja meg, hogy nagyon súlyos szükség álljon fenn.

2274 3) A klerikusi állapotból való elbocsátást részleges törvénnyel elrendelni nem lehet (1317. k.).

2275 4) Önmagától beálló büntetést a törvényhozónak csak bizonyos olyan szándékos büntetendő cselekmények esetére szabad rendelnie, amelyek vagy igen súlyos botrányt okozhatnak, vagy utólag kimondandó büntetésekkel hatékonyan nem büntethetők. Cenzúrákat pedig, különösen kiközösítést, csakis a legnagyobb mérséklettel és csak igen súlyos büntetendő cselekményekre szabad kilátásba helyeznie (1318. k.). Ez az előírás is a részleges büntető törvényekre vonatkozik (1319. k. 2. §).

2276 5) A részleges büntető törvények kiadásában a megyéspüspököknek arra kell törekedniük, hogy lehetőség szerint ugyanazon a vidéken, illetve ugyanabban az országban[13] egyforma büntető törvényeket hozzanak (1316. k.; vö. CCEO 1405. k. 3. §). Azonban a büntető törvények országon vagy vidéken belüli eltérését a jog nem tiltja, hiszen a helyzetek és a püspökök pasztorális mérlegelése eltérhet egymástól (vö. 381. k. 1. §; CD 8a). A püspöki konferenciák csak abban a mértékben (azokban a kérdésekben, olyan módon) adhatnak ki büntető rendelkezéseket, amilyen mértékben törvényhozói hatalmat gyakorolhatnak (vö. 1315. k. 1. §; Comm 8, 1976, 172).

2277 A büntető törvény változása különböző hatásokkal jár aszerint, hogy a büntetendő cselekmény elkövetése után sor került-e már a büntetés alkalmazására a büntető törvény megváltozása előtt:

2278 1) Ha a cselekményt még az új törvény hatálybalépése előtt követték el, de a büntetés alkalmazására már ezután kerül sor, a tettes számára kedvezőbb törvényt kell alkalmazni (1313. k. 1. §). Ez eltérést jelent a 9. k. elvétől (vagyis attól, hogy a törvények általában nem visszamenő hatályúak), mert ha az új törvény a kedvezőbb, akkor azt kell alkalmazni a hatálybalépés előtt végzett cselekményre. Ám eltérést tartalmaz a 20. k. szabályától is (amely szerint a későbbi ellentétes törvény módosítja a korábbi), mivel ha a régi törvény a kedvezőbb, azt kell alkalmazni, noha már hatályát veszítette. Megjegyzendő, hogy nem mindig az a törvény a kedvezőbb, amely enyhébb büntetést tartalmaz. Előfordulhat, hogy a súlyosabb büntetést előíró törvény a büntetendő tényállást szűkebben határozza meg, és így szerinte az adott cselekmény már nem büntetendő.

2279 2) Ha az új törvény hatálybalépése előtt már alkalmazásra került a büntetés, de annak hatása még nem következett be teljesen, a büntetés rögtön megszűnik, ha: a) az új törvénnyel a cselekmény nem ellenkezik; b) az új törvénnyel is ellenkezik a cselekmény, de a törvényben büntetés már nem szerepel (1313. k. 2. §). Nem alkalmazható ez a fajta megszűnés az olyan korábbi büntetésekre, melyek hatása már teljesen bekövetkezett, pl. a hivatalból való megfosztásra, mely már megtörtént[14].

c. A büntető parancs

2280 Nem csupán a törvényhez, hanem a parancshoz is lehet büntető rendelkezést fűzni. Az ilyen büntető parancs (praeceptum poenale) kibocsátója csak olyan kormányzati hatalommal rendelkező szerv lehet (illetékességének határai között), amely külső fórumon parancsot (vö. 49. k.) adhat ki (1319. k. 1. §).

2281 A büntető parancs kiadásának lehetősége korlátozottabb, mint a büntető törvényé. A parancshoz ugyanis az 1319. k. 1 §-a szerint nem lehet meghatározatlan büntetést fűzni (vö. pl. 1334. k. 2. §), sem pedig örökre szóló jóvátevő büntetést (vö. 1336. k.). Büntető parancsot csak a dolog érett megfontolása után szabad kiadni (1319. k. 2. §), s ezekre a parancsokra is vonatkoznak a részleges büntető törvényekre az 1317. és az 1318. k.-ban kimondott korlátozó rendelkezések. Tehát ilyeneket is csak valódi szükség esetén szabad kiadni, a klerikusi állapothól való elbocsátást természetesen nem rendelhetnek (már azért sem, mert az is örökre szóló jóvátevő büntetés), önmagától beálló büntetéseket, kiváltképp pedig cenzúrákat csak az 1318. k. szerinti feltételek esetén (lásd fent b. 4) szabad kilátásba helyezniük.

d. Büntetés rendelése a szerzetesekre

2282 Mindabban, amiben a szerzetesek a helyi ordináriusnak vannak alárendelve, a helyi ordinárius büntetésekkel fenyítheti őket (1320. k.). Az egyes szerzetes intézmények tagjai nem egyenlő mértékben vannak a helyi ordináriusnak alárendelve (vö. 593--594. k.). Mindnyájan alá vannak vetve azonban a püspök hatalmának mindabban, ami a lelkek gondozását, az istentisztelet nyilvános gyakorlását és a többi apostoli munkát illeti (1678. k. 1. §).

2283 A szerzetesek helyi ordináriusi büntetésének tipikus példája a kitiltás az egyházmegye területéről (vö. 679. k.; CCEO 415. k. 4. §).

2284 Megjegyzendő, hogy a pápai jogú klerikusi szerzetes intézményekben maguk a saját előjárók és káptalanok is egyházkormányzati hatalommal rendelkeznek (596. k. 2. §), sőt a nagyobb előjárók ordináriusnak (de nem helyi ordináriusnak) is számítanak (134. k. 1. §). Így amilyen mértékben külső fórumon törvényhozói, illetve végrehajtói hatalommal rendelkeznek, valódi egyházi büntető törvényeket vagy büntető parancsokat adhatnak ki.

=====

86. §. A BÜNTETENDŐ CSELEKMÉNY ÉS ELKÖVETŐJE

1. A BÜNTETENDŐ CSELEKMÉNY

2285 Az Egyházi Törvénykönyv nem határozza meg a büntetendő cselekmény (delictum) fogalmát. Az 1917-es CIC 2195. k. 1. §-ának meghatározása szerint az egyházjogban a büntetendő cselekmény „a legalább

meghatározatlan kánoni szankcióval ellátott törvény külső és erkölcsileg beszámítható áthágása". Ez a definíció nagyjából a mai egyházjogban szereplő büntetendő cselekmény fogalmának is megfelel, bár az 1321. k. 1. és 2. §-ából közvetve az alábbi pontosabb meghatározás nyerhető: büntetendő cselekménynek a büntető törvény vagy parancs szándékosság vagy gondatlanság miatt súlyosan beszámítható, külső megsértését nevezzük.

2286 Az alábbiakban (98. §. 2) még részletesebben visszatérünk arra, hogy a fenti meghatározás meglehetősen formális, és a hatályos egyházjog rendszere oldaláról közelíti meg a kérdést. Az egyház krisztusi küldetése általánosságban megkívánhatja, hogy az azzal ellentétes magatartásokkal szemben akár büntető szankciókkal is védekezzen. A krisztusi tanítás, Isten népének az alapító által rendelt alapvető szerkezeti adottságai, a hierarchia, a szentségek, de a keresztény közösségen belüli emberi együttélés szükséglete is, az igazságosságnak egy sajátos rendjét alapozzák meg az egyházban. A szó legmélyebb értelmében ennek az igazságos rendnek a büntetést kívánó megsértése lenne „isteni joggal” bűncselekménynek tekintendő az egyházban. Az itt megadott formális definíció végső soron azért eshet egybe ezzel a lényegibb bűncselekmény-fogalommal, mert az 1399. k. -- inkább a dolog természetéből, mint az emberi törvényhozó intézkedéséből adódó feltételek mellett -- tételes jogilag is bünteti az igazságos rend egyéb büntető törvényekben nem említett megsértéseit.

Eszerint a büntetendő cselekmény lényeges elemei a következők:

2287 1) Tárgyi elem: a törvény vagy parancs külső, de nem feltétlenül nyilvános vagy mások által ismert áthágása[15]. A törvény vagy parancs nem csupán tételes egyházi törvény vagy egyházi parancs lehet, hanem az ún. természeti törvény vagy a tételes isteni törvény áthágása[16] is (ha ez az 1399. k. szerint büntethető).

2288 2) Alanyi elem: erkölcsileg és jogilag súlyos beszámíthatóság. A beszámíthatóság a cselekedetnek a sajátossága. A tett akkor beszámítható, ha emberi módon, vagyis tudatosan és szabadon megy végbe. Az áthágás beszámíthatóságának oka lehet szándékosság (dolus) vagy (vétkes) gondatlanság (culpa), melyet a kötelező gondosság elmulasztásának is nevezhetünk (vö. 1321. k. 2. §). Megjegyzendő, hogy a Codex szerint a szándékosan elkövetett cselekmény fokozottabban büntethető, mint a gondatlanságból elkövetett áthágás. Ez utóbbi ugyanis csak akkor büntethető, ha ezt a törvény vagy a parancs jelzi (uo.). Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a kötelező gondosság elmulasztása miatt elkövetett egyéb áthágás címén ne lehetne kártérítési igényt érvényesíteni (vö. 128. k.). Ez ugyanis nem büntetés.

2289 3) Törvényi elem: a törvényhez vagy a parancshoz fűzött büntető szankció. Az ilyennel el nem látott törvény áthágása csak az 1399. k. szerint büntethető.

2290 Alapvető jogvélelem szól amellett, hogy ha valaki a szabályt külsőleg megszegte, ez részéről beszámítható volt (1321. k. 3. §).

2291 Eltérően az 1917-es CIC 2200. k. 2. §-ától, mely még a szándékosság vélelmét mondta ki, a hatályos Codex csupán a beszámíthatóságot vélelmezi, mely nem pusztán szándékosságból, hanem gondatlanságból is eredhet.

2292 Ez a jogvélelem megdőlt, ha a beszámíthatóság ellenkezője kitűnik (1321. k. 3. §). A CIC tehát már nem kívánja a vélelem ellentétének bizonyítását annak megdőléséhez, mint az 1917-es CIC idézett kánonja tette, hanem -- mint többen hangsúlyozzák[17] -- megalégszik a beszámíthatóság ellen szóló komoly elemekkel, melyek az ellentétes bizonyosság kialakulásához nem, de a vélelem bizonyosságának megszüntetéséhez elegendőek. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a vélelem már akkor is megdőlt, ha a beszámíthatóság csökkent mértékét sikerül igazolni, nem pedig csak a beszámíthatatlanság bizonyításával[18]. Arról azonban aligha lehet szó, hogy ez a jogvélelem bizonyítás nélkül (meghatározatlan értékű jelek hatására stb.) dőlhetne meg. A jogvélelem (*praesumptio iuris*) fogalmához ugyanis hozzátartozik, hogy csak ellentétes bizonyítás hatására tekinthet el a bíró attól, hogy tényként kezelje azt, ami mellett ez a vélelem szól (1584--1585. k.).

2293 A jogi személyek beszámíthatóságáról különböző elméletek alakultak ki. Abban általában egyetértenek a szerzők, hogy azok a jogi személyek, amelyek dolgok összességei, vagy személyek együtteseik ugyan, de nem testületek (vö. 115. k.), mint olyanok nem képesek büntetőjogi értelemben beszámítható cselekvésre. Ilyet csak a nevükben eljáró képviselőik illetve vezetőik követhetnek el. A testületek cselekményeinek büntetőjogi beszámíthatóságáról a vélemények megoszlanak, bár hagyományosan a kánonjog a testületeket büntethetőnek tekintette[19].

2. KÉPTELENSÉG A BŰNCSELEKMÉNYRE

2294 Akik tudatos és szabad emberi cselekedetre képtelenek, azok a dolog természeténél fogva képtelenek bűncselekmény elkövetésére is. Aki pedig állapot szerűen híjával van értelme használatának, az a jog szerint akkor is képtelennek minősül büntetendő cselekmény elkövetésére, ha olyankor szegte meg a törvényt vagy a parancsot, amikor egészségesnek tűnt (1322. k., vö. 99. k.). Ez utóbbi rendelkezéssel a törvényhozó megoldotta a „világos pillanatok” (*lucidum intervallum*) problémáját. Noha az értelme használatára általában képtelen ember belső cselekvési szabadsága világos pillanataiban nehéz kérdést jelent, melynek eldöntése a konkrét esetekben még a szaktudományok segítségül hívásával sem lenne egyszerű, ennek vizsgálatára a hatályos egyházjog szerint nincs is szükség. A tételes jog ugyanis -- függetlenül a tényleges cselekvési szabadság

pillanatnyi meglététől vagy hiányától -- büntetendő cselekmény elkövetésére jogilag képtelennek, és így nem büntethetőnek minősíti mindazokat, akik állapotszerűen képtelenek értelmük használatára.

3. MENTŐ KÖRÜLMÉNYEK

Ha az elkövető személyében képes is büntetendő cselekmény elkövetésére, a törvény vagy a parancs áthágóját a jog (1323. k.) mentesíti a büntetés alól, ha:

2295 1) Tizenhatodik életévét még nem töltötte be (egyébként csak hetedik életévének betöltéséig minősülne cselekvőképtelennek -- 97. k. 2. §). Ettől eltérően a CCEO tizenegyedik életéről beszél (CCEO 1413. k. 1. §).

2296 2) Hibáján kívül nem tudta, hogy törvényt vagy parancsot szeg meg. Ha csupán a törvényhez vagy a parancshoz fűzött büntető szankcióról nem tudott, ez nem mentő körülmény. A tudatlansággal azonos megítélés alá esik a tévedés és a figyelmetlenség is[20].

2297 3) Fizikai erő vagy olyan véletlen hatására cselekedett, amelyet nem láthatott előre, vagy amely ellen, bár előre látta, nem tudott védekezni (vö. 125. k. 1. §).

2298 4) Súlyos félelemtől kényszerítve vagy szükségből, illetve súlyos kellemetlenségtől készítve cselekedett. Ilyenkor nem csupán az abszolút súlyos, hanem a viszonylagosan (az illető személyhez mérten) súlyos félelem is mentő körülmény. Nem mentesít viszont sem a félelem, sem a szükség, sem a súlyos kellemetlenség, ha a cselekedet belsőleg rossz vagy a lelkek kárára válik. Szükséghelyzet akkor áll fenn, ha a személy kényszerítve érzi magát törvénybe ütköző cselekmény végrehajtására annak érdekében, hogy magát vagy valaki mását megmentse az őt fenyegető súlyos kár tényleges veszélyétől. Ennek a veszélynek nem lehet vétkes oka a szükséghelyzetben cselekvő személy. Feltétel az is, hogy a veszélyt ne lehessen másként elkerülni, mint a törvény áthágásával. A súlyos kellemetlenség nem azonos a magában a törvény megtartásában álló esetleges kellemetlenséggel (pl. adó befizetése), hanem kívülről járul ahhoz[21].

2299 5) Jogos védelemből cselekedett az igazságtalanul ellene vagy más ellen támadóval szemben, feltéve hogy ennek során a kellő mérsékletet megtartotta.

2300 6) Nem rendelkezett értelme használatával. Ez akkor is mentő körülmény, ha az elkövető egyébként teljesen beszámítható, és csak a cselekmény pillanatában volt értelme használatának híjával. Nem áll fenn viszont ez a mentő körülmény bizonyos olyan helyzetekben, amikor az illető saját hibájából került ebbe az állapotba (vö. 1324. k. 1. § 2, 1325. k.).

2301 7) Hibáján kívül úgy vélte, hogy fennáll valamelyik a 4. vagy az 5. pontban említett körülmények közül.

2302 Ezek a mentesítő okok részben magának a dolognak a természetéből adódnak, hiszen a 2., 3., 5., 6. és 7. pontban említett esetekben meg sem valósul a büntetendő cselekmény, mivel hiányzik, vagy legalábbis nem súlyos a beszámíthatóság. Márpedig az 1321. k. 1. § szerint a büntetendő cselekményhez súlyos beszámíthatóságra van szükség. Más mentesítő okok (vö. 1. és 4. pont) nem annyira a dolog természetéből, mint inkább a törvényhozó tételes rendelkezéséből fakadnak. Olyan helyzetekre vonatkoznak ugyanis, melyekben nem kizárt a súlyos beszámíthatóság (pl. az értelme használatára már eljutott, de 16. életévét még be nem töltött kiskorú vagy a súlyos kellemetlenség elkerülése végett cselekvő személy esetében). Mégis mivel ezek a körülmények a beszámíthatóság súlyosságát gyakran jelentősen csökkenthetik, a jog ilyenkor eltekint a büntetéstől.

2303 A részleges törvény rendelhet más mentő körülményeket is, mégpedig akár egyetemes szabállyal[22], akár egyes büntetendő cselekményekre (1327. k.). Parancsban csak olyan mentő körülmények állapíthatók meg, melyek a parancsban rendelt büntetéstől mentesítenek (uo.).

4. ENYHÍTŐ KÖRÜLMÉNYEK

2304 Enyhítő körülménynek szokás nevezni azokat a jelenségeket vagy mozzanatoakat, melyek a tettes alanyi bűnösségét enyhébb színben tüntetik fel, vagy a cselekményt tárgyi szempontból kisebbítik[23]. Az egyetemes egyházjog az enyhítő körülményeket „A büntető rendelkezéseknek alárendelt alany” cím alatt tárgyalja, s ebben az összefüggésben csak olyan körülményeket említ, melyek csökkentik a beszámíthatóságot, de nem olyan mértékben, hogy a büntethetőséghez szükséges súlyos beszámíthatóságot megszüntetnék. Ezeknek a körülményeknek egy jelentős részét maga a Codex felsorolja (1324. k. 1. §). Lehetségesek azonban a bírótól felismert (vö. 1324. k. 2. §) vagy a részleges törvényben megállapított (vö. 1327. k.), illetve parancsban rendelt büntetések vonatkozásában parancsban meghatározott (uo.) egyéb enyhítő körülmények is.

2305 Mivel az 1324. k. 1. § 10. sz. enyhítő körülménynek minősít minden olyan helyzetet, amikor az elkövető beszámíthatósága nem teljes, de mégis súlyos volt, felmerül a kérdés nem szükségtelen-e ezek után arról beszélni, hogy a bíró vagy a részleges törvény még más enyhítő körülményeket is rendelhet. A CIC-ben található felsorolásból úgy tűnhetne, hogy a kánonjog ma csak az alanyi beszámíthatóságot csökkentő tényezőket tekint enyhítő körülményeknek, s így a bíró vagy a részleges törvényhozó az 1324. k. 1. § 10. sz. szabályát legfeljebb konkretizálhatná. A magán a bűncselekményen kívül álló (a beszámíthatóságot nem érintő) alanyi körülmények (pl. megjavulás, feddhetetlen előélet) bírói értékeléséről -- akár enyhébb büntetés kiszabása érdekében is -- a CIC más helyen szól (vö. 1344. k. 2--3).

Aligha vonatkozhat tehát erre az 1324. k. 2. §-ának előírása, mely a bíró számára lehetővé (de nem kötelezővé!) teszi a büntetés mérséklését, ha a „büntetendő cselekmény súlyosságát” csökkentő „egyéb” körülmény áll fenn. Vonatkozhat azonban ez a rendelkezés a magának a büntetendő cselekménynek a súlyosságát csökkentő tárgyi körülményekre. Mindenesetre az ilyen körülmények közül a legjellemzőbbnek, nevezetesen annak, hogy a tényállás nem valósul meg teljesen (kísérlet, elállás), a hatását a CIC külön szabályozza (1328. k.). Nem látszik viszont akadálya annak, hogy a részleges törvény hozója (de nem a bíró) enyhítő hatással ruházzon fel magán a cselekményen kívül álló, a beszámíthatóságot nem érintő körülményeket (pl. a mások gondatlansága által nyújtott alkalmat stb.). Az 1327. k. ugyanis -- eltérően az 1324. k. 2. §-ától -- az enyhítő körülmények körét nem szűkíti kifejezetten a büntetendő cselekmény súlyosságát csökkentő körülményekre.

2306 Az 1324. k. 1. §-ában felsorolt enyhítő körülmények fennállása esetén az áthágó nem mentesül ugyan a büntetéstől, de mérsékelni kell a törvényben vagy a parancsban megállapított büntetést, vagy vezeklést kell helyette alkalmazni[24]. Ugyanezekben az esetekben az önmagától beálló büntetések nem sújtják a tettet (1324. k. 3. §). Az ilyen automatikus büntetés ugyanis nem mérsékelhető, hiszen nem a bíró szabja ki. Ezek az enyhítő körülmények a következők:

2307 1) Az értelem tökéletlen használata.

2308 2) Az értelem használatának hiánya olyan ittasság vagy más hasonló szellemi zavarodottság miatt, melyben az illető volt a hibás.

2309 3) A súlyos szenvedély, ha a cselekményt ennek hevében követték el. Ahhoz, hogy ez a szenvedély enyhítő körülmény legyen, az szükséges, hogy ne előzze meg és ne akadályozza meg teljesen a mérlegelést és az akarati beleegyezést (ekkor ugyanis már mentő körülmény lenne, mert az értelem használatának hiányát jelentené, vö. 1323. k. 6[25]), de ne is az elkövető szándékosan keltse fel vagy táplálja magában (mert akkor súlyosbító körülmény volna, vö. 1325. k.).

2310 4) A kiskorúság, ha az elkövető 16. életévét már betöltötte.

2311 5) Az akár csak viszonylagosan is súlyos félelem, a szükség és a súlyos kellemetlenség olyan esetekben, mikor az elkövető ezek valamelyikének hatására cselekedett, feltéve hogy maga a büntetendő cselekmény belsőleg rossz vagy a lelkek kárára válik. Ha maga a cselekmény nem ilyen, akkor -- mint fentebb említettük -- ugyanezek a körülmények mentesítő hatásúak.

2312 6) A jogos védelem olyan esetekben, amikor az elkövető nem tartotta meg a kellő mérsékletet.

2313 7) A súlyos és igazságtalan provokáció, feltéve hogy a tettet az

ilyen provokálóval szemben követték el. Ebben az esetben akkor is fennáll az enyhítő körülmény, ha nem igazolható, hogy a provokáció hatására a tettesben súlyos szenvedélyek (vö. 1324. k. 1. § 3) támadtak fel.

2314 8) A súlyos félelem (megfélemlítés), szükség, súlyos kellemetlenség, jogos védelem (vö. 1323. k. 4--5) helyzetének téves vélelése, mikor ezek nem állnak fenn. Ez a körülmény akkor enyhítő hatású, ha az elkövető tévedése saját hibájából fakad. Ha ugyanis az illető hibáján kívül téved, a körülmény mentő hatású (vö. 1323. k. 7).

2315 9) A törvényhez vagy a parancshoz fűzött büntetés vétlen nem tudása. Aki hibáján kívül magáról a törvényről vagy a parancsról sem tud, mellyel cselekedete ellenkezik -- mint fentebb említettük -- teljesen mentesül a büntetéstől.

2316 10) A nem teljes, de súlyos beszámíthatóság. Ennek az imént felsoroltakon kívül más fajtái is lehetnek, melyeket a kánon nem nevez meg.

2317 Nem rendelkeznek enyhítő hatással bizonyos a beszámíthatóságot csökkentő, s így az egyetemes jogban az 1323. és 1324. k. szerint egyébként mentőnek vagy enyhítőnek számító körülmények, ha az illető szándékos magatartása okozta őket. Az 1325. k. szerint nincs sem mentő sem enyhítő hatása a vaskos vagy hanyag, illetve a szándékos tudatlanságnak, továbbá a büntetendő cselekmény elkövetése vagy mentése érdekében mesterségesen keresett részegségnek vagy más lelki zavarnak, valamint az érintett által szándékosan keltett vagy táplált szenvedélynek.

2318 A vaskos vagy hanyag tudatlanság (*ignorantia crassa vel supina*) akkor áll fenn, „ha vétkes hanyagságból semmi vagy csak igen csekély volt az ismeretszerzésre való törekvés”; szándékos (*affectata*) a tudatlanság akkor, ha valaki „azért nem szerezte meg a szükséges ismeretet, nehogy ez bűnében gátolja”[26].

2319 A részegség, a lelki zavar és a szenvedély enyhítő hatása csak szándékosság -- nem pedig gondatlanság -- esetén szűnik meg. A büntetendő cselekmény könnyebb elkövetése végett zavart lelkiállapotot szokás kelteni pl. kábítószer segítségével (vö. Comm 16, 1984, 41).

5. SÚLYOSBÍTÓ KÖRÜLMÉNYEK

2320 Szemben az enyhítő körülményekkel, melyek esetén a bírónak kötelessége a törvényben rendelt büntetési tételt csökkenteni, súlyosbító körülmények fennállása esetén a bíró a tettest a törvényben vagy parancsban megszabottnál súlyosabban büntetheti. A súlyosbítás tehát fakultatív.

2321 Az egyetemes jogban (1326. k. 1. §; vö. CCEO 1416. k.) felsorolt

súlyosbító körülmények esetén, ha a büntetés egyébként önmagától beálló -- mivel ezt mint olyat nem lehet növelni vagy csökkenteni --, a bíróság más büntetést vagy vezeklést adhat hozzájuk (1326. k. 2. §).

Az egyetemes jogban érvényes súlyosbító körülményeket az 1326. k. 1. §-a sorolja fel. Ezek a következők:

2322 1) A visszaesés. Ez az egyházjogban akkor súlyosbító hatású, ha:

a) az illetőt már elítélték, vagy kinyilvánították az önmagától beálló büntetést; b) az elkövető kitart a büntetendő cselekményben, illetve megismétli azt[27]; c) a körülményekből józanul a rossz akaratban való makacsságára lehet következtetni.

2323 2) A méltóság, továbbá a hatáskörrel vagy hivatallal való visszaélés a büntetendő cselekmény elkövetése érdekében. Méltóságnak, a személynek azt a tulajdonságát nevezzük, mely által sajátos tiszteletre válik jogosulttá a társadalom többi tagja részéről[28]. A CIC méltóságnak (dignitas) nevezi a püspökséget (339. k. 2. §) és a bíborosságot (351. k. 3. §, és 833. k. 2). Eltérően az 1917-es CIC 2207. k. 1. §-ának előírásától, mely még a sértett méltóságát is súlyosbító körülménynek tekintette, a hatályos egyházjogban (1326. k. 1. § 2) csak az elkövető méltósága súlyosbító hatású (vö. Comm 8, 1976, 181; 16, 1984, 41). Az Egyházban ugyanis a pásztorok testvéreik szolgálatára vannak jelen (vö. LG 18), így elegendőnek látszik a bizonyos egyházi szolgálatokat betöltő személyeknek az a sajátos védelme, melyet az 1370. k. tartalmaz.

2324 3) A kötelező gondosság elmulasztása, ha: a) a büntetést gondatlanságból eredő bűncselekményre rendelték; b) a tettes az eseményt előre látta; c) mégis elmulasztotta a megelőzésére azokat az óvintézkedéseket, melyeket bármely igyekvő ember megtett volna (1326. k. 1. § 3).

2325 Hasonlóan az enyhítő körülményekhez, a részleges törvény a felsoroltakon kívül más súlyosbító körülményeket is megállapíthat, ugyanígy parancsban is megjelölhetők olyan körülmények, melyek a benne rendelt büntetést súlyosbítják (1327. k.).

6. A KÍSÉRLET

2326 Büntetendő cselekmény kísérletéről akkor beszélünk, ha: 1) kezdetben megvolt a büntetendő cselekmény elkövetésének szándéka; 2) megkezdődött a cselekmény végrehajtása (nem csupán az előkészület); 3) a büntetendő cselekmény nem nyert befejezést (vö. 1328. k. 1. §). A kísérlet jogi hatásai függnak egyrészt a befejezetlenség okától, másrészt a végzett cselekmények vagy mulasztások természetétől.

2327 Ha a befejezetlenség oka a tettes önkéntes elállása volt, a kísérlet nem büntethető, kivéve ha a cselekmény természeténél fogva büntetendő cselekmény végrehajtására vezető volt, és belőle botrány, más súlyos kár vagy veszély fakadt. Ez utóbbi esetben a tettes

megfelelő büntetéssel büntethető (tehát büntetése nem kötelező), de ennek a büntetésnek enyhébbnek kell lennie, mint ami a befejezett cselekményért járna (1328. k. 2. §).

2328 Ha a befejezetlenség oka nem önkéntes elállás volt, hanem más tényező, de a cselekmények maguk nem is vezettek természetüknél fogva a büntetendő cselekmény végrehajtására (pl. alkalmatlan eszközökkel vagy alkalmatlan tárgyon végrehajtott kísérlet, illetve önmagában közömbös cselekmény vagy mulasztás), a kísérlet ugyancsak nem büntethető, kivéve ha ezt a törvény vagy a parancs külön bünteti (1328. k. 1. §). Ilyenkor azonban nem pusztán egy büntetendő cselekmény kísérletéről, hanem inkább önálló büntetendő cselekményről (kísérleti bűncselekmény) van szó. Ha a kísérleti cselekmények vagy mulasztások természetüknél fogva a bűncselekmény végrehajtására vezettek, de a tettes akaratán kívül eredménytelenek maradtak (meghiúsult bűncselekmény), a tettes -- a hatóság megítélése szerint -- vezekléssel vagy büntető óvintézkedéssel sújtható. Ugyanezekben az esetekben -- akár csak önkéntes elálláskor -- büntetés is kiszabható, ha a kísérlet botrányt, más súlyos kárt vagy veszélyt okozott. Ennek a büntetésnek a befejezett cselekményre rendelnél enyhébbnek kell lennie (1328. k. 2. §).

7. AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS

2329 A több személy együttműködésével elkövetett bűncselekmények büntetését a CIC az 1917-es Codexnél egyszerűbben szabályozza. Nem tér ki az együttműködés típusainak felsorolására, csupán több személynek egyetlen büntetendő cselekményben való együttműködéséről szól, s megelégszik azzal, hogy a főtettest (auctor principalis) megkülönbözteti a többi együttműködőtől (complex).

2330 Együttműködők azok, akik a büntetendő cselekmény elkövetésére vonatkozó közös szándékkal működnek együtt a cselekményben (vö. 1329. k. 1. §).

2331 Az együttműködő a különböző jogrendekben szokásos, de a CIC-ben kifejezetten nem említett tipizálás szerint lehet: társtettes, ha közös elhatározással, egyszerre és fizikailag működik együtt a bűncselekményben; részes, ha tevékenysége nem terjed ki a bűncselekményt végrehajtó tetre, hanem ahhoz vagy csak erkölcsileg (felbújtó) vagy fizikailag, de a bűncselekményi tényállás egyetlen elemét sem megvalósítva (bűnsegéd) járul hozzá. A CIC-nek az együttműködőkre vonatkozó előírásai minden fajta együttműködőre, tehát nem csupán a társtettesekre, hanem a részesekre is vonatkoznak[29].

a. Utólag kimondandó büntetés esetén

2332 A büntető törvényben vagy parancsban kifejezetten nem említett (ha említik őket, intézkednek arról is, milyen büntetést érdemelnek) együttműködők ugyanolyan büntetést kapnak, mint a főtettes, vagy azzal egyenlő súlyú vagy enyhébb más büntetést (1329. k. 1. §). A valóságos

együtműködés mértéke szerint a büntető hatóságnak kell megítélnie az együtműködés fokát és így az érte járó büntetés súlyosságát.

b. Önmagától beálló büntetés esetén

2333 A törvényben vagy parancsban nem említett együtműködők beleesnek a büntetendő cselekményhez fűzött önmagától beálló büntetésbe, ha: 1) szükséges közreműködők, vagyis olyanok, akik tevékenysége nélkül a büntetendő cselekményt nem követték volna el; és 2) a büntetés olyan természetű, hogy alkalmazni lehet rájuk (1329. k. 2. §).

2334 Szükséges közreműködőnek szokás tekinteni a szükséges fizikai közreműködőn kívül a megbízót és a felbujtót is[30].

2335 Természeténél fogva nem alkalmazható a felfüggesztés büntetése világiakra (vö. 1333. k. 1. §).

2336 Ha a közreműködőre a büntetés nem alkalmazható, vagy ha nem szükséges közreműködő volt, utólag kimondandó büntetéssel büntethető (1329. k. 2. §).

8. NYILATKOZATBAN ÁLLÓ BÜNTETENDŐ CSELEKMÉNYEK

2337 Az olyan bűncselekmény, mely nyilatkozatban vagy az akarat, a tan vagy a tudás más kinyilvánításában áll, végre nem hajtottnak kell tekinteni, ha ezt a nyilatkozatot vagy megnyilvánulást senki nem észlelte (1330. k.). Noha általában a bűncselekmények megvalósulásához elegendő a külső áthágás ténye, ezeknek a sajátos cselekményeknek az esetében a törvényhozó úgy tekinti, mintha nem hajtották volna végre a bűncselekményt, amíg a megnyilvánulást valaki nem észlelte. Addig tehát még az önmagától beálló büntetés sem sújtja az érintettet (vö. pl. 1364. k. 1. §).

2338 A megnyilvánulás észlelésének -- úgy tűnik -- elegendő fizikainak lennie, nem szükséges formális észlelés, vagyis nem nélkülözhetetlen a büntethetőséghez az, hogy a megnyilvánulást az észlelő mint büntetendő cselekményt fogja fel és értékeli[31].

=====

=====

87. §. A CENZÚRÁK

1. FOGALMUK, JELLEGÜK

2339 A cenzúrák a kánonjog sajátosságai. Olyan büntetések, melyek célja természetüknél fogva az elkövető makacosságának megváltoztatása. Általában bizonyos lelki javaktól fosztják meg a tetteket, melyek azonban nem tisztán belső, hanem valamiképpen külső jellegűek is (pl. szentségekben való részesülés). Csak három féle cenzúra van: a kiközösítés, az egyházi tilalom és a felfüggesztés (vö. 1312. k. 1. §

1).

2340 A cenzúrák természetéből adódik, hogy a törvényhozónak cenzúrákat csak a legnagyobb mérséklettel és igen súlyos cselekményekre szabad rendelnie (1318. k.). Ugyanezzel függ össze, hogy cenzúra csak (legalább egyszeri) előzetes figyelmeztetés után szabható ki érvényesen (vö. 1347. k. 1. §). Csak akkor engedhető el, ha az elkövető felhagyott a makacssággal (1358. k. 1. §). Ha viszont az elkövető felhagy a makacssággal, nem szabad tőle az elengedést megtagadni (uo.).

2341 A makacssággal az hagyott fel, aki a büntetendő cselekményt valóban megbánta, a károkat és a botrányt kellően helyrehozta, vagy ezt legalább komolyan megígérte (1347. k. 2. §).

2342 Ugyancsak a cenzúrák jellegéből fakad, hogy nem lehet őket kiszabni teljesen megszűnt magatartás miatt, sem pedig örökre vagy meghatározott időre. Akkor kell ugyanis feloldani őket, mikor a makacsság véget ér.

2. FAJAIK

a. A kiközösítés

2343 A XIII. század kezdetéig a kiközösítés (excommunicatio) mind a vezeklők rendjébe való tartozást jelölhette, a régi bűnbánati fegyelemnek megfelelően, mind pedig egy egész sor különböző egyházi büntetést, melyek a szentségektől való eltiltástól a társadalmi és egyházi közösségből való teljes kirekesztésig terjedhettek, főként azonban az egyházi közösség életében való részvétel kisebb vagy nagyobb mértékű megszorítását tartalmazták[32] A XIII. század elejétől kezdve az excommunicatio tipikusan gyógyító jellegű büntetésként, azaz cenzúráként nyer jogi meghatározást. Az 1917-es CIC 2257. k. 1. §-ának meghatározása szerint a kiközösítés olyan cenzúra mely kizárja az embert a hívek közösségéből olyan hatásokkal, melyek a következő kánonokban nyernek felsorolást, és amelyek egymástól elválaszthatatlanok". Eszerint a kiközösítés nem magából az Egyházból zárja ki az embert, hanem az Egyházzal való külső közösséget érinti, vagyis a kegyelem külső eszközeiben (és így azok hatásában) való részesedést. Az Egyházzal való belső közösség, a kegyelem és az isteni életben való részesedés közössége magánál a büntetésnél fogva nem szűnik meg[33].

2344 A CIC a kiközösítés fogalmát nem határozza meg. A fogalom jelentését a hatályos kánonjogban Alphonse Borras nyomán így írhatjuk le: olyan sajátosan gyógyító célú pozitív egyházjogi büntető szankció, melyet igen súlyos büntetendő cselekmények ellen rendelve, és amelynek elválaszthatatlan hatásai a jogok és köteleességek gyakorlásának olyan a Codex rendelkezéseinek megfelelő (1331. k., 171. k. 1. § 3, 316. k., 915. k., 996. k. 1. § és 1109. k.; vö. CCEO 1434. k.) tilalmaiban állnak, melyek az Egyház lelki javaiból való (szinte) teljes kizárást

eredményeznek"[34].

2345 A kiközösítés önmagában nem jelenti azt, hogy az érintett már ne lenne benne ettől az egyház teljes közösségében, a plena communióban (vö. 205. k.). Ha a kiközösített megőrzi a hitvallás, a szentségek és a kormányzat egységét a katolikus egyházzal, akkor benne marad annak teljes közösségében, de a kánonokban felsorolt jogait elveszti. Ugyanakkor az egyházzal teljes közösségben nem lévő személy nem számít mindig kiközösítettnek, pl. a nem katolikus közösségben keresztelt személyt nem nevezzük kiközösítettnek, bár nincs a katolikus egyház teljes közösségében, s így ott csak bizonyos jogok illetik meg. Vagyis a teljes közösség (plena communio) és a kiközösítés (excommunicatio) a latin kifejezések ellentétes hangzása dacára sem egymást kizáró fogalmak[35]. A CIC átdolgozása során elhangzott, ettől eltérő vélemények többnyire a plena communio inkább teológiai töltésű fogalmát tévesen egy síkra helyezték az excommunicatióknak a mai egyházjogban szereplő szorosan technikai, jogi fogalmával[36].

2346 A kiközösítés büntetése lehet utólag kimondandó vagy önmagától beálló. Az önmagától beálló kiközösítés működésének (hasonlóan a többi automatikus büntetésekhez) két szakasza van: az első szakasz a büntetés beállításától az egyházi hatóság ítéletéig vagy határozatáig terjed, melyben a büntetés beállításának tényét kinyilvánítják; a második szakasz a kinyilvánítás utáni idő.

2347 A kiközösítés hatásai két csoportra oszthatók. Az elsőbe azok a hatások tartoznak, melyek minden kiközösítés szükségszerű közös velejárói, vagyis akkor is fellépnek, ha valaki önmagától beálló, de még ki nem nyilvánított kiközösítésbe esett. Ezek a közös hatások a következők:

2348 1) Az eucharisztikus áldozat ünneplésében és bármely más istentiszteleti szertartásban való szolgálati részvétel tilalma (1331. k. 1. § 1). A szolgálati részvétel a liturgikus cselekmény végzőjének és közvetlen segítőinek szerepét jelenti, nem vonatkozik a hívőként való jelenletre. Erre a ministerium szó újabb időkben elterjedt hivatalos egyházi használatából következethetünk[37].

2349 2) Szentségek vagy szentelmények végzésének és szentségek felvételének tilalma (1331. k. 1. § 2). A szentségeknek mind a kiszolgáltatása, mind a felvétele (tehát a házasságkötés is, ha a kiközösített kereszténnyel kívánna esküdni) tilos. A szentelményeknek csak a végzése (készítése, kiszolgáltatása) tilos, de nem a felvétele. A kiközösítés következményeként fennálló tilalom önmagában még nem érinti a szentség kiszolgáltatás érvényességét.

2350 3) Egyházi hivatalok, szolgálatok vagy bármiféle egyházi tisztség gyakorlásának és egyházkormányzati intézkedések végzésének tilalma (1331. k. 1. § 3).

2351 Ezeken a hatásokon kívül a kiközösítésnek, ha utólag kimondandó büntetésként szabták ki, vagy ha az önmagától beállt kiközösítést már kinyilvánították, az alábbi következményei is vannak:

2352 1) Ha a tettes a szentmisében vagy más istentiszteleti szertartásban a fenti tilalom ellenére szolgálati részvételt akar vállalni, el kell utasítani, vagy a liturgikus cselekményt meg kell szakítani, ha csak ezt súlyos ok nem gátolja (1331. k. 2. § 1).

2353 2) Az egyházkormányzati intézkedéseket az ilyen kiközösített nem csupán meg nem engedetten, de érvénytelenül is végzi (1331. k. 2. § 2).

2354 3) A tettesnek tilos élnie korábban engedélyezett kiváltságaival (1331. k. 2. § 3).

2355 4) A tettes nem nyerhet el érvényesen méltóságot, hivatalt vagy más tisztséget az egyházban (1331. k. 2. § 4).

2356 5) Nem lesz a tettesé a jövedelme annak a méltóságnak, hivatalnak, tisztségnek, díjazásnak, amivel az egyházban rendelkezik (1331. k. 2. § 5), vagyis, ha a jövedelmet mégis megtartja, annak visszatérítésére köteles.

b. Az egyházi tilalom

2357 A történelem során, elsősorban a X. századtól, az interdictum kifejezés különféle büntetéseket jelölt. Még az 1917-es CIC-ben is többféle interdictumról volt szó: lehetett ez gyógyító vagy megtorló büntetés, lehetett személyi (interdictum personale) vagy helyre vonatkozó (interdictum locale), mely az illető helyen tiltott meg bizonyos szent cselekményeket. Mind a személyi, mind a helyre vonatkozó egyházi tilalom lehetett általános vagy részleges[38]. A hatályos egyházbjogban már csupán egyetlen fajtája maradt az egyházi tilalomnak: ez mindig censúra és mindig személyi jellegű (vö. Comm 16, 1984, 42).

2358 Az egyházi tilalom (interdictum) hatásai hasonlók a kiközösítés hatásaihoz, de annál enyhébbek, pontosabban a kiközösítés hatásainak egy részét alkotják. Eszerint az egyházi tilalom olyan censúra, melynek hatásai a következők (1332. k.; vö. CCEO 1431. k.):

A tettesnek -- akárcsak a kiközösítettnek -- tilos:

2359 1) Az eucharisztia ünneplésében vagy más istentiszteleti szertartásban a szolgálati részvétel.

2360 2) A szentségek vagy szentelmények végzése és a szentségek felvétele.

2361 3) Ha az egyházi tilalmat utólag kimondandó büntetésként szabták ki, vagy már kinyilvánították, ha önmagától beálló büntetés volt, el is kell a tettet utasítani, ha az 1. pontban említett szolgálati

részvételt kísérli meg, illetőleg a liturgikus cselekményt meg kell szakítani, hacsak ezt súlyos ok nem gátolja.

c. A felfüggesztés

2362 Eltérően az 1917-es CIC-től, mely a felfüggesztést még jóvátevő -- vagy régi kifejezéssel: megtorló -- büntetésként is alkalmazta, a hatályos Egyházi Törvénykönyv a felfüggesztést már csak mint cenzúráat említi[39].

2363 A mai egyházjogban a felfüggesztés (suspensio) olyan cenzúra, mely csak klerikusokat sújthat, és amely eltilt a rendi hatalom és/vagy az egyházkormányzati hatalom összes vagy bizonyos cselekményeitől, illetve valamilyen hivattal járó összes vagy bizonyos jogok vagy feladatok gyakorlásától (1333. k. 1. §). Eszerint a felfüggesztés általában csak tiltó hatású, mégis a felfüggesztést kilátásba helyező törvény vagy parancs elrendelheti, hogy az érintett a büntető vagy kinyilvánító ítélet után ne hozhasson érvényesen kormányzati intézkedéseket (1333. k. 2. §; vö. CCEO 1432. k.).

2364 A felfüggesztés hatása tehát -- ellentétben a másik két cenzúráéval -- nem mindig egységes és oszthatatlan. Ez azt jelenti, hogy ez a büntetés felosztható, vagyis kiszabásakor, illetve törvényben vagy parancsban való kilátásba helyezésekor meg kell jelölni, hogy mitől való eltiltással jár (vö. 1334. k. 1. §).

2365 A törvény (de nem a parancs) elrendelhet önmagától beálló felfüggesztést minden meghatározás vagy korlátozás hozzáfűzése nélkül. Az ilyen büntetés a felfüggesztés fentiekben felsorolt összes lehetséges tiltó hatásaival jár (1334. k. 2. §, vö. 1333. k. 1. §), de nem vonja maga után külön törvényi rendelkezés nélkül a kormányzati intézkedések érvénytelenségét.

2366 A helyi ordinárius és a plébános hivatalából való felfüggesztése, ha már kiszabták vagy kinyilvánították, az 1109. k. külön rendelkezése folytán a házasságkötésnél való közreműködés érvénytelenségét vonja maga után.

2367 Az olyan felfüggesztés, mely jövedelem, fizetés, díjazás vagy más hasonló felvételétől tilt el, maga után vonja a kötelezettséget mindannak a visszatérítésére, amit az érintett törvénytelenül mégis felvett, még akkor is, ha ezt jóhiszeműen tette (1333. k. 4. §).

A felfüggesztéskor az eltiltás soha nem érintheti:

2368 1) Illetékességi okból: az olyan hivatalokat vagy kormányzati hatalmat, mely nincs alárendelve a büntetést (törvényben vagy parancsban) rendelő eljáró hatalmának (1333. k. 3. § 1).

2369 2) Emberiesség okából: a tettest hivatalánál megillető lakhatási

jogot (1333. k. 3. § 2).

2370 3) Az egyházi javak biztonsága miatt: a felfüggesztett személy hivatalához esetleg hozzátartozó javak kezelési jogát, ha a büntetés önmagától beáll (1333. k. 3. § 3). Ilyenkor ugyanis előfordulhatna pl., hogy a felfüggesztés már beállt, de ez még hivatalos kinyilvánítást nem nyert, s így jogbizonytalanság lenne a tettes által végzett vagyoni jogi ügyletek törvényességét illetően, vagy nem volna, aki ezeket a javakat kezelje.

3. A CENZÚRÁK TILALMAINAK FELFÜGGESZTÉSE

2371 Ha szent szolgálatot teljesítő személyt valamilyen cenzúra eltilt a szentségek vagy szentelmények végzésétől, a rendi vagy az egyházkormányzati hatalom gyakorlásától, ebből lelkipásztori nehézségek adódhatnak. A lelkek javára különösen sürgős szükség lehet a szentségek kiszolgáltatására. Ugyancsak fontos szempont a tettes jó hírének megőrzése a külső fórumon akkor, mikor a büntetés (vagy akár az alapjául szolgáló cselekmény is) rejtett. Mindezek miatt az egyház jog bizonyos esetekben a cenzúrák tilalmainak felfüggesztését rendeli el.

2372 Bármely cenzúra esetén, mely eltilt a szentségek vagy a szentelmények végzésétől vagy a kormányzati intézkedések hozatalától, a tilalom felfüggesztődik, ha ez halálvesztélyben lévő hívők ellátásához szükséges (1335. k., vö. pl. 976. k.).

2373 Ki nem nyilvánított önmagától beálló cenzúra esetén a cenzúrával járó ilyen tilalom felfüggesztődik ezenkívül akkor is, ha a szentséget, szentelményt vagy kormányzati intézkedést egy hívő kéri. Ezt pedig bármely megfelelő okból szabad kérnie (1335. k.). A Pápai Törvénytárgyaló Tanács hiteles törvénytárgyalatban szögezte le 1997. V. 19-én (AAS 89, 1997, 63--64), hogy teljesen tilos a hívőknek olyan pap liturgikus szolgálatát kérniük, aki házassági kísérlet miatt ipso facto fel van függesztve, még akkor is, ha a felfüggesztés beálltát még nem nyilvánították ki.

=====

88. §. A JÓVÁTEVŐ BÜNTETÉSEK

1. FOGALMUK, JELLEGÜK

2374 Az 1917-es CIC-ben megtorló büntetés (poena vindicativa) néven szereplő szankciókat az új Egyházi Törvénykönyv Szent Ágoston szavával élve[40] jóvátévő büntetésnek (poena expiatoria) nevezi. A CIC a jóvátévő büntetéseket nem határozza meg. Fogalmuk lényegében azonos maradt a régi jog szerinti megtorló büntetéseivel. A CCEO a büntetések gyógyító jellegére teszi a hangsúlyt, éppen ezért nem tesz kifejezett különbséget cenzúrák és jóvátévő büntetések között (vö. CCEO 1429--1430. k.)[41].

2375 A jóvátevő büntetések olyan egyházi büntetések, melyek közvetlenül a büntetendő cselekmény jóvátételére irányulnak úgy, hogy elengedésük - - eltérően a cenzúrákétól -- nem függ a tettes makacsságának megszűnésétől (vö. 1917-es CIC 2286. k.).

2376 Ennélfogva a jóvátevő büntetések, és csak azok, szólhatnak örökre vagy meghatározott időre. Szólhatnak azonban meghatározatlan időre is (1336. k. 1. §).

2377 A jóvátevő büntetések rendelkezésére néhány törvényi korlátozás vonatkozik. Örökre szóló jóvátevő büntetés parancsban nem rendelhető (1319. k. 1. §). Klerikusi állapotból való elbocsátást pedig még részleges törvénnyel sem lehet rendelni (1317. k.). Az egyetemes jogban felsoroltaktól eltérő fajtájú jóvátevő büntetések rendelkezésével kapcsolatban is tartalmaz a CIC megszorítást (lásd alább 2). Önmagától beállóként pedig csak olyan fajta jóvátevő büntetéseket lehet rendelni, melyeket a CIC az 1336. k. 1. § 3. számában sorol fel.

2. FAJAIK

2378 A jóvátevő büntetések felsorolása a Codexben nem kimerítő. Az 1336. kánonban említetteken kívül más fajták is alkalmazhatók, de csak törvény, nem pedig parancs rendelhet ilyen sajátos fajtájú büntetéseket (1336. k. 1. §, vö. 1312. k. 2. §).

Az 1336. k. 1. § a következő jóvátevő büntetéseket nevezi meg:

2379 1) Egy bizonyos területen vagy helyen való tartózkodás tilalma vagy előírása. Ezt a büntetést csak klerikusokra vagy szerzetesekre lehet kiszabni, de a valahol való tartózkodás előírása (kényszertartózkodás) szerzetesekre csak szabályzatuk keretei közt róható ki (1337. k. 1. §). Ez a rendelkezés nem alkalmazható a világi intézmények vagy az apostoli élet társaságainak tagjaira (vö. 18. k.). Ahhoz, hogy valaki számára egy bizonyos helyen (akár egy bizonyos házban) vagy területen való tartózkodást írjanak elő, szükséges az illető hely ordináriusának beleegyezése, hacsak nem olyan házról van szó, amelyet az egyházmegyén kívüli vezeklő vagy javításra szoruló klerikusok számára is létesítettek (1337. k. 2. §).

2380 2) Megfosztás valamilyen hatalomtól, hivataltól, tisztségtől, jogtól, kiváltságtól, felhatalmazástól, címtől, kitüntető jelvénytől, még akkor is, ha ezek csupán tiszteletbeliek (1336. k. 1. § 2).

2381 3) Eltiltás az előbbi pontban felsoroltak gyakorlásától általában, illetve egy bizonyos helyen vagy egy bizonyos helyen kívül való gyakorlásuktól. Ezek a tilalmak sohasem teszik a cselekményt érvénytelenné (1336. k. 1. § 3). Egyedül ezek az eltiltások lehetnek önmaguktól beálló jóvátevő büntetések (1336. k. 2. §), vö. pl. 1383. k.

2382 A tilalmak felfüggesztődése, ha az 1336. k. 1. § 3. számában

említett tilalmakról van szó, a cenzúrák felfüggesztődéséhez hasonlóan az 1335. k. szerint alakul (1338. k. 3. § -- lásd fent 87. §. 3).

2383 4) Büntető áthelyezés más hivatalba (1336. k. 1. § 4).

Megjegyzendő, hogy az áthelyezés csak akkor jóváteendő büntetés, ha büntetendő cselekmény büntetéseként róják ki. Egyébként többnyire egyszerű közigazgatási intézkedés, melynek során az egyes hivatalok jellegének megfelelő szabályok szerint kell eljárni (vö. 190. k., 1748-1752. k.). Gyakran előfordul, hogy az a tény, mely a nem büntető áthelyezést indokolja (vö. 1748. k.), egyben büntetendő cselekmény is, vagy annak következménye. Érthető, hogy az egyházi hatóságok többnyire az egyszerű egyházkormányzati intézkedést részesítik előnyben (teljesen törvényesen!) a büntetőeljárás lefolytatásával szemben.

2384 5) Elbocsátás a klerikusi állapotból (1336. k. 1. § 5).

Megjegyzendő, hogy ez a büntetés, noha a klerikusi állapottal járó köteleességek és jogok elvesztésével jár, nem vonja maga után a nőtlenység kötelezettsége alóli felmentést (vö. 291. k.). A klerikusi állapotot egyébként nem csupán büntetésként (vö. 1364. k., 1367. k., 1370. k., 1394. k., 1395. k.) lehet elveszteni (vö. 290. k. 1 és 3).

3. A MEGFOSZTÁS ÉS A TILALOM TÁRGYI KORLÁTAI

2385 A fenti felsorolás 2--3. pontjában (1336. k. 1. § 2-3) említett megfosztások és tilalmak soha sem érintik azokat a hatalmakat, hivatalokat, tisztségeket, jogokat, kiváltságokat, felhatalmazásokat, kegyeket, címeket, jelvényeket, amelyek nincsenek alávetve a büntetést (törvényben vagy parancsban) rendelő előjáró hatalmának (1338. k. 1. §; vö. CCEO 1430. k.).

2386 A rendi hatalomtól senkit megfosztani nem lehet (1338. k. 2. §), mégpedig dogmatikai okból. Az egyházi rend szentsége ugyanis eltörölhetetlen jegyet hagy hátra, melyet megszüntetni nem lehet (Conc. Trid., Sess. XXIII, De sacramento ordinis c. 4: DS 1767; uo. can. 4: DS 1774).

2387 Az akadémiai fokozatoktól sem lehet birtokosukat megfosztani (1338. k. 2. §). Ennek a rendelkezésnek azonban nem annyira az ontológiai lehetetlenség az oka, mint inkább az emberiesség figyelembevétele a törvényhozó részéről[42].

=====

89. §. A BÜNTETŐ ÓVINTÉZKEDÉSEK ÉS A VEZEKLÉSEK

1. FOGALMUK, JELLEGÜK

2388 A büntető óvintézkedések (remedia poenalia) és a vezeklések (paenitentiae) a büntetendő cselekményekkel kapcsolatosak ugyan, de nem büntetések a szó szoros értelmében (vö. 1312. k.). Ezek az intézkedések

enyhébbek a büntetésekénél, és -- mint a büntetőjog alapelveiről szólva már említettük -- céljuk vagy büntetés helyettesítése (vö. 1348. k.), támogatása vagy megelőzés vagy büntetendő cselekmény elkövetésének megakadályozása.

2389 Feltételeznek valamilyen külső rendellenességet vagy gondatlanságot, mely büntetendő cselekmény elkövetésének veszélyét hordozhatja magában, vagy amelynek jóvátétele büntetéssel nincs kellően biztosítva (noha esetleg bűncselekmény), és valamilyen kellemetlenséget is tartalmaznak.

2. A BÜNTETŐ ÓVINTÉZKEDÉSEK

2390 A büntető óvintézkedések olyan büntető jellegű intézkedések, melyek megelőző és elhárító hatásúak. Céljuk lehet: büntető, mikor büntetést helyettesítenek; megelőző, mikor bűncselekmény elkövetésének veszélye forog fenn; vagy elhárító, mikor a szoros értelemben bűncselekménynek nem számító tettetből fakadó botrányt vagy rendzavarást igyekszik megszüntetni.

2391 Az 1917-es CIC még négyféle ilyen óvintézkedést említett: a figyelmeztetést (monitio), a dorgálást (correptio), a büntető parancsot (praeceptum) és a felügyeletet (vigilantia) (1917-es CIC 2306. k.). A hatályos Codex a kérdést rövidebben tárgyalja, a büntető parancsot nem tekinti büntető óvintézkedésnek, hanem csupán kétféle^[43] ilyen intézkedést ismer: a figyelmeztetést és a dorgálást.

2392 A kánoni figyelmeztetés kiadója személyesen vagy más által az ordinárius. Akkor figyelmeztethet így valakit, ha: az illető büntetendő cselekmény elkövetésének közeli veszélyében forog, vagy ha az ellene lefolytatott vizsgálat alapján súlyos a gyanú (de még nincs teljesen bizonyítva), hogy büntetendő cselekményt követett el (1339. k. 1. §).

2393 A kánoni figyelmeztetésnek tartalmaznia kell az indokokat, melyekre alapul, és módot kell adnia az érintettnek a védekezésre (vö. Comm 16, 1984, 44). A figyelmeztetés gyakran a büntetés kiszabásának előkészítő lépése (vö. 1347. k.).

2394 A dorgálásban az ordinárius azt részesítheti, akinek viselkedéséből botrányt vagy súlyos rendzavarás támad. A dorgálás módja a személy és a tett sajátosságainak megfelelően más és más lehet (1339. k. 2. §).

2395 A figyelmeztetésnek és a dorgálásnak mindig nyoma kell, hogy legyen valamilyen okiratban, melyet az egyházmegyei hivatal titkos levéltárában kell őrizni (1339. k. 3. §).

3. A VEZEKLÉSEK

2396 A külső fórumon kiszabott vezeklések nem azonosak a gyónásban

adott elégtétellel, csupán annyiban hasonlítanak hozzá, hogy itt is a vallásosság, az áhítat vagy a segítő szeretet valamely cselekedetének elvégzését írják elő (1340. k. 1. §). Bennük a tettes valamilyen a közösséggel kapcsolatos elégtételt szolgáltat a törvény áthágása miatt. A vezeklések kiszabásának leggyakoribb célja a jóvátétel olyan esetekben, amikor a büntetés kimondásától a hatóság eltekint (vö. pl. 1344. k. 2), vagy amikor a büntetést elengedik (vö. 1358. k. 2. §). Céljuk lehet a büntetés súlyosbítása is (vö. 1312. k. 3. §).

2397 Titkos áthágás miatt sohasem szabad nyilvános vezeklést kiszabni (1340. k. 2. §).

2398 A vezeklés kiszabója az ordinárius. Ő jogosult arra is, hogy a figyelmeztetés vagy dorgálás büntető óvintézkedéséhez vezekléseket fűzzön (1340. k. 3. §).

=====

90. §. A BÜNTETÉSEK ALKALMAZÁSA

1. ALAPELVEK

2399 A büntetés alkalmazása az az intézkedés, amelynek révén a törvényben vagy parancsban rendelt büntetést a konkrét személyre kiszabják, vagy beállításának megtörténtét kinyilvánítják.

a. Az ordinárius mint büntető hatóság

2400 A büntetéseket alkalmazó hatóság az egyházban általában az ordinárius (vö. 1341. k.). Ő az, aki a büntetést közigazgatási vagy bírói úton személyesen alkalmazza, vagy legalábbis a büntetés kimondására vagy kinyilvánítására irányuló eljárás megindításáról gondoskodik (vö. 1341. k., 1717--1721. k.). A plébánosnak semmilyen büntető hatalma nincs.

b. A büntetés megengedett alkalmazásának előfeltételei

2401 Az egyházi büntetőjog egyik igen jellemző alapelve (vö. 1917-es CIC 2214. k. 2. §; Conc. Trid., Sess. XIII, De ref. c. 1 [= pr.]: COD 698--699), hogy ha a büntetés célja, vagyis a botrány helyrehozása, az igazságosság helyreállítása és a tettes megjavítása testvéri feddével (vö. Mt 18,15), dorgálással vagy a lelkipásztori gondoskodás más eszközeivel eléggé elérhető, nem kell büntetést alkalmazni. Ezért az ordináriusnak a büntetés alkalmazására az eljárás megindításáról csak akkor kell gondoskodnia, ha ezeknek a céloknak mindegyike más úton nem érhető el kellőképpen (1341. k., vö. 695. k. 1. §; CCEO 1401. k.).

2402 A büntetés céljainak kellő elérhetősége nem mindig ugyanazt jelenti. Ha a cselekményre cenzúra van rendelve, kellőképpen megvalósul a büntetés célja ha a tettes a makacssággal az 1347. k. 2. §-a szerint

felhagy, vagyis abbahagyja az elkövetést, megbánja a cselekményt, helyrehozza a károkat és a botrányt, vagy erre legalább komoly ígéretet tesz. A jóvátévő büntetéseket érdemlő cselekmények esetében nem elegendő a büntetés céljának kellő megvalósulásához az ígéret, hanem a botrány helyrehozatala és az igazságosság helyreállítása ténylegesen meg kell, hogy történjék[44].

c. A közigazgatási és a bírói út

2403 A büntetések alkalmazása történhet közigazgatási vagy bírói úton. A bírói utat tekinti az egyházjog az általánosabb vagy rendesebb módnak. Ez látszik abból is, hogy a törvényhozó feltételeket sorol fel arra nézve, hogy mikor lehet a büntetést közigazgatási úton alkalmazni (vö. 1342. k. 1--2. §). Elvileg tehát a bírói út mindig követhető, a közigazgatási viszont nem minden esetben. A gyakorlatban azonban a peres eljárás bonyolultabb és hosszadalmasabb, ezért a büntetéseket -- hacsak lehet -- szinte mindig közigazgatási úton, azaz határozatilag szabják ki vagy nyilvánítják ki. Mindezt az egyház elemi önvédelmének belső szükséglete és a képzett munkatársi gárda sokfelé szinte teljes hiánya kellően indokolni látszik. Egyébként mindazokban az esetekben, amikor a büntetés alkalmazására törvényesen közigazgatási eljárást követnek, ennek az eljárásnak a szabályai is szavatolják a tettes jogainak védelmét, védekezési lehetőségét.

2404 Peren kívüli határozat útján akkor lehet a büntetést kimondani vagy kinyilvánítani, ha a bírói eljárás lefolytatását bármely megfelelő ok akadályozza (ilyen lehet pl. a személyi és az anyagi feltételek vagy az idő fent említett hiánya). Büntető óvintézkedést és vezeklést minden esetben lehet határozat útján alkalmazni (1342. k. 1. §).

2405 Határozat útján nem lehet sem kimondani, sem kinyilvánítani örökre szóló büntetéseket, sem pedig olyanokat, melyeknek határozati úton való alkalmazását az őket rendelő törvény vagy parancs tiltja (1342. k. 2. §).

2406 A bíró és a büntetést határozatilag alkalmazó előjáró, az eljárás módját érintő előírásoktól eltekintve, hasonló szabályok szerint tevékenykedhet a büntetések kimondását vagy kinyilvánítását illetően. Amit ugyanis a törvény vagy a parancs erre nézve a bíróról mond, alkalmazni kell az ilyen előjáróra is, hacsak az ellenkezője ki nem tűnik (1342. k. 3. §).

2. KÜLÖNÖS SZEMPONTOK

2407 A cenzúrák, illetve a meghatározatlan büntetések kiszabásáról szóló és a büntetések fajainak bemutatásakor már említett (lásd fent 85. §. 2. c; 87. §. 1) általános elveken (1347. k., 1349. k.) kívül a büntetések alkalmazásával kapcsolatban az egyetemes egyházjog egyéb különleges szempontokat is hangsúlyoz.

a. A fakultatív büntetés mérséklése

2408 Ha a törvény vagy a parancs felhatalmazza a bírót (vagyis a büntetést alkalmazó minden hatóságot -- vö. 1342. k. 3. §), hogy alkalmazza vagy ne alkalmazza a büntetést, azaz ha a büntetés fakultatív, a büntető hatóság a büntetést lelkiismerete és józan belátása szerint mérsékelheti is, vagy vezeklést róhat ki helyette (1343. k.).

b. A büntetés kimondásának elhalasztása

2409 Még ha a törvény kötelező és nem fakultatív büntetést rendel is, a bíró, illetve a büntető előjáró jogosult a büntetés kimondását lelkiismerete és józan belátása szerint alkalmasabb időre halasztani, ha előre látható, hogy a tettes elsietett megbüntetéséből nagyobb bajok származnak (1344. k. 1). Ezek a bajok fenyegethetik magát a tettest vagy az egyházi közösséget.

c. Tartózkodás a büntetés kimondásától

2410 Kötelező büntetések esetén is jogában áll a büntető hatóságnak a büntetés kimondásától tartózkodni vagy enyhébb büntetést, illetve vezeklést alkalmazni, ha: 1) a tettes megjavult és a botrányt helyrehozta; vagy 2) az illetőt a polgári hatóság eléggé megbüntette, vagy előreláthatólag kellően meg fogja büntetni (1344. k. 2).

2411 Az 1341. kánonban -- mint említettük -- az az alapelv fogalmazódott meg, hogy nem kell büntetőeljárást indítani ott, ahol annak célja már megvalósult. A most szóbanforgó lehetőség a büntetés kimondásától való tartózkodásra ettől különböző helyzetekre vonatkozik: olyan esetekre, amikor az eljárás már folyik, és közben javul meg a tettes (e megjavulásba az igazságosság helyreállításának legalább a szándéka is beleértendő), és hozza helyre a botrányt[45]. Ezekhez járulnak emberiességi okból azok az egyéb helyzetek, amikor a polgári hatóság kellő büntetése már kiszabásra került, vagy előrelátható.

d. A felfüggesztett büntetés

2412 A már alkalmazott jóváteendő büntetés megtartásának kötelezettségét a büntető hatóság felfüggesztheti, ha: 1) a tettes kifogástalan előélet után először követett el büntetendő cselekményt; és 2) nem sürget a botrány helyrehozatalának szüksége. Ha azonban a tettes a büntető hatóságtól meghatározott időn belül ismét (bármilyen) büntetendő cselekményt követ el, le kell töltenie a mindkét cselekményért járó büntetést, kivéve ha időközben a korábbi büntetendő cselekmény miatt már elévült a büntető kereset (1344. k. 3), vagyis a már kiszabott büntetés (vö. 1363. k.).

2413 Kifogástalan (dicséretes) előéletéről akkor szokás beszélni, ha a tettes még nem volt büntetve, és igen jó hírnévnek örvend[46].

e. Tartózkodás a büntetéstől egyes enyhítő körülmények esetén

2414 Ha a büntetés célja sem az eljárás megindítása előtt, sem annak folyamán nem valósult meg, s így a fentiekben említett rendelkezések alapján a büntetőeljárás megindításától, illetve a büntetés kiszabásától nem lehetne tartózkodni, erre mégis van lehetőség, ha: 1) fennállnak a beszámíthatóságot csökkentő bizonyos körülmények (az értelem tökéletlen használata, félelem, szükség, szenvedély, ittasság vagy más hasonló zavart állapot -- vö. 1324. k. 1. § 1--3, 5), és 2) a büntető hatóság úgy véli, hogy másképpen jobban lehet gondoskodni az illető megjavításáról (1345. k.).

f. A halmazat

2415 Halmazatról akkor beszélünk, ha egy tettes egyetlen vagy több különálló cselekménnyel több büntetendő cselekményt követ el. Ha ezekre önmagától beálló büntetés van rendelve, akkor annyi büntetés áll be, ahány bűncselekményt az illető elkövetett. Utólag kimondandó büntetések esetén is az anyagi kumuláció elve (annyi büntetés, ahány bűncselekmény) a halmazati büntetés kiszabásának szabálya az 1346. k. megfogalmazásából következően (vö. 1917-es CIC 2224. k. 1. §). Ha azonban ezeknek az utólag kimondandó büntetéseknek a halmaza túlzottnak látszik, a bíró józan megítélése szerint, méltányos határok között mérsékelheti a büntetéseket (1346. k.).

2416 Ezt a mérséklést szabad belátása szerinti módon végezheti. Így nincs akadálya annak, hogy ilyenkor akár a halmazati büntetés kiszabására vonatkozó, más jogrendekben használatos elveket kövessen, pl. az abszorpció elvét, amely szerint a bíró a halmazatban szereplő legsúlyosabb cselekményre rendelt büntetési tétel keretei között értékeli a többi bűncselekményeket, vagy az aszperáció (jogi kumuláció) elvét, melynek alapján a legsúlyosabb bűncselekményre rendelt büntetéshez a többi cselekmény mindegyikéért enyhébb büntetéseket fűz, vagy minden büntetési tételt arányosan csökkent[47].

g. Ordináriusi intézkedések

2417 Ha a tettest a vád alól felmentik, vagy semmilyen büntetést nem szabnak ki rá, az ordinárius az illető javára és a közjó érdekében megfelelő figyelmeztetésekkel, más lelkipásztori eszközökkel vagy akár büntető óvintézkedésekkel is élhet (1348. k.). Ezek a lehetőségek nem arra az esetre vonatkoznak, mikor a vádlottat azért mentették fel, mert ártatlan (Comm 16, 1984, 44), hanem más okból, pl. kellő bizonyítékok hiányában, vagy az 1344--1345. k. alapján (lásd fent a, c és e), vagy akár elévülés miatt.

h. A klerikusok megbüntetése és megélhetésük

2418 Mikor klerikusokra büntetést szabnak ki, mindig ügyelni kell arra,

nehogy az illető nélkülözze azt, ami tisztességes ellátásához szükséges (vö. 281. k.), kivéve ha a klerikusi állapotból való elbocsátásról van szó (1350. k. 1. §). Ilyenkor ugyanis a tettes megszűnik klerikusnak lenni, és ezért automatikusan elveszti az ellátáshoz való sajátosan klerikusi jogot.

2419 Természetesen az egyházi hatóság az ellátásról nem köteles a tettes által kívánt módon és helyen gondoskodni, sőt gondoskodni sem akkor, ha az illető nem nélkülözi az ellátást.

2420 Az Egyházi Törvénykönyv átdolgozása során eleinte csak a jóvátevő büntetéssel sújtott klerikus ellátását biztosította a szöveg. A végleges változatban az 1350. k. 1. §-a ugyanezt azok számára is szavatolja, akiket cenzúrával büntettek (vö. Comm 9, 1977, 165--166). Nem vonatkozik azonban ez a rendelkezés azokra a klerikusokra, akikre a büntetést nem kiszabták, azaz kimondták (irrogatio), mint az idézett kánonban áll, hanem kinyilvánították. Tehát az önmagától beálló büntetésbe esett klerikus ellátására a büntetés kinyilvánítása után az egyházi hatóság az idézett kánon szerint nem köteles (pl. ha a klerikus polgári házasságkötés miatt automatikusan felfüggesztődik).

2421 Akit pedig a klerikusi állapotból elbocsátottak, annak nincs ugyan jogigénye az ellátásra, de ha valóban szükségét szenved a büntetés miatt, az ordináriust a jog felszólítja, hogy igyekezzék a lehető legjobb módon intézkedni megsegítésére (1350. k. 2. §)[48].

3. A BÜNTETÉS TÉRBELI ÉS IDŐBELI HATÁSA

a. Hol és mikor kötelez a büntetés

2422 A büntetés a tettest mindenütt kötelezi, még akkor is, ha megszűnt a joga (pl. hivatalának elvesztésével) akár annak az előjárónak, aki a büntetést törvényben vagy parancsban rendelte, akár pedig annak, aki azt kiszabta. Kivételt képeznek azok az esetek, amikor kifejezett ellenkező rendelkezés szól a büntetés időbeli vagy térbeli hatásáról (vö. pl. 1335. k., 1352. k.).

2423 Noha a részleges törvények csak azon a területen köteleznek, amely számára kiadták őket, s ott is általában csak azokat, akik ott lakóhellyel vagy pótlakóhellyel rendelkeznek és egyben ott is tartózkodnak (vö. 12. k. 3. §), ha egyszer valaki pl. egy részleges büntető törvény áthágásáért büntetést kapott, ez mindenhová elkíséri („poena adhaeret ossibus”)[49].

b. A büntetés felfüggesztődése

2424 A szentségek, szentelmények, kormányzati intézkedések végzésétől (kiszolgáltatás stb.) eltiltó cenzúrák, illetve a hatalom, hivatal, tisztség, jog, kiváltság, felhatalmazás, kegy, cím, jelvény használatától való eltiltást tartalmazó jóvátevő büntetések

felfüggesztődéséről (1335. k., 1338. k. 3. §) fentebb már szoltunk (87. §. 3, 88. §. 3).

2425 A szentség vagy szentelmény felvételét tiltó büntetésnek ez a tilalma (és nem az egész büntetés) ideiglenesen felfüggesztődik, amíg a tettes halálveszélyben forog (1352. k. 1. §).

2426 A ki nem nyilvánított önmagától beálló büntetés egészének vagy egy részének megtartási kötelezettsége annyiban függesztődik fel, amennyiben azt a tettes nem tudja megtartani súlyos botrány vagy becsületvesztés veszélye nélkül, feltéve, hogy ez az illetőre beállt büntetés nem közismert ott, ahol tartózkodik (1352. k. 2. §).

2427 A büntetést kimondó vagy nyilvánító ítélet vagy határozat elleni fellebbezésnek vagy felfolyamodásnak a büntetés végrehajtását felfüggesztő hatása van (1353. k.).

2428 Megjegyzendő azonban, hogy a hivataltól való megfosztás (vagy az elmozdítás) ellen a fellebbezésnek vagy felfolyamodásnak olyan értelemben van csupán a végrehajtást felfüggesztő hatása, hogy a hivatal az ügy eldöntéséig nem tölthető be tartósan más személlyel (vö. 1747. k. 3. §, mely a büntetések elleni felfolyamodás, illetve fellebbezés esetére is alkalmas megoldás), de az elmozdított személy hatalma a felfolyamodás vagy fellebbezés eldöntéséig ugyancsak fel van függesztve (143. k. 2. §). Tehát azon a címen, hogy valaki felfolyamodott az őt hivatalától megfosztó határozat ellen, nem folytathatja tovább rendes hatalom gyakorlásával járó hivatali ténykedését.

=====

91. §. A BÜNTETÉSEK MEGSZÚNÉSE

1. A MEGSZÚNÉS MÓDJAI

2429 A büntetés megszűnésének módjai: 1) a büntetés letöltése; 2) a tettes halála (mellyel csak a büntetés szűnik meg, de nem a polgári felelősség, pl. követelés a hagyaték terhére); 3) az elévülés; 4) az elengedés.

2430 A felsorolt módok közül a gyakorlatban legtöbbször az elengedés okoz problémát. Róla a CIC részletesebben is rendelkezik. Az elengedés jogintézményének azért is különösen nagy a jelentősége, mert a büntetések gyakran kegyelmet közvetítő eszközöktől is elzárják a tettet, márpedig az egyházban a legfőbb törvénynek a lelkek üdvösségének kell lennie (1752. k.). Az egyház egyrészt köteles mindenkihez szóló üdvösségmunkáló küldetésének hiteles teljesítése érdekében saját kebelén belül a bűncselekményeket büntetésekkel is kiküszöbölni, a tettes üdvösségét azzal is szolgálni, hogy a büntetés szigorával készíteti az objektíve helyes magatartásra, sőt akár ennek

szubjektív elfogadására is ösztönzi; másrészt viszont adódhatnak helyzetek, amikor a tettes lelki java érdekében a büntetés elengedése vagy bizonyos hatásainak felfüggesztése indokolt.

2431 Szemben az 1917-es CIC szóhasználatával, mely a cenzúrák feloldozásáról (absolutio) és a jóvátevő (megtorló) büntetések alóli felmentésről (dispensatio) beszélt, a hatályos Egyházi Törvénykönyv egységesen a büntetések elengedéséről (remissio) szól. Továbbra is fennmaradt azonban a jogi különbség a cenzúrák és a jóvátevő büntetések elengedése között. A cenzúra elengedéséhez a tettesnek, ha a makacssággal felhagyott, joga van (1358. k. 1. §). A jóvátevő büntetés elengedése kegy[50]. A CIC különösen erre az utóbbira tér ki részletesen.

2. A BÜNTETÉST ELENGEDŐ HATÓSÁG

a. Általános elv

2432 A büntetés elengedésére általában legalább ordináriusi szintű végrehajtó hatóságok jogosultak. Az 1355--1356. kánonban felsoroltakon (lásd alább b--d) kívül ugyancsak elengedhetik a büntetést mindazok, akik az illető büntető törvény alól felmentést adhatnak[51], vagy a büntető parancs alól felszabadíthatnak (1354. k. 1. §), továbbá akiket erre a büntetést elrendelő törvény vagy parancs felhatalmaz (1354. k. 2. §).

2433 Bizonyos büntetések elengedését az Apostoli Szentszék fenntartja magának vagy más hatóságoknak. Ilyenkor a fenntartást szorosan kell értelmezni (1354. k. 3. §).

2434 A II. Vatikáni Zsinat (CD 8b) és az azt követő törvényhozás (MP Pastorale munus, 1963. XI. 30, nr. 14: AAS 56, 1964, 8; MP De Episcoporum muneribus, 1966. VI. 15, nr. IX, 19: AAS 58, 1966, 472) irányát folytatva a CIC (vö. 1341. k., 1355-1356. k.) a büntetések alkalmazására az eljárás megindításában és a büntetések elengedésében a püspökök (illetve az ordináriusok -- vö. 134. k.) alapvető hatáskörét hangsúlyozza. Ezért nincs már szó az ordináriusnak fenntartott büntetésekről. A fenntartás ugyanis olyan intézkedés, mellyel a felsőbb hatóság az alsóbb szerveknek valamilyen jogát korlátozza (jelen esetben a büntetés elengedésére)[52]. Ámde az ordináriusnál alacsonyabb szervek általában nem jogosultak büntetések elengedésére, hacsak a jog vagy külön intézkedés erre fel nem hatalmazza őket.

b. A törvényben rendelt büntetés elengedője

2435 A törvényben rendelt és már kimondott vagy kinyilvánított büntetést, ha nincs az Apostoli Szentszéknek fenntartva, elengedheti:

1) az az ordinárius, aki a büntetés alkalmazására a pert elindította, vagy a büntetést személyesen vagy más által határozatilag kimondta vagy kinyilvánította; 2) a tettes tartózkodási helyének ordináriusa, de

neki, ha ez rendkívüli körülmények miatt nem lehetetlen, előbb meg kell kérdeznie az előző pontban szereplő ordináriust (1355. k. 1. §).

2436 A törvényben rendelt, de még ki nem nyilvánított önmagától beálló büntetést, ha nincs az Apostoli Szentszéknek fenntartva, elengedheti:

1) az ordinárius alárendeltjeinek és azoknak, akik területén tartózkodnak, vagy ott követték el a büntetendő cselekményt; 2) bármely püspök, de csak szentségi gyónásban (1355. k. 2. §).

2437 Az ordináriusok a büntetések elengedésére szóló hatalmukat továbbadhatják megbízottnak, mivel az rendes végrehajtói hatalom (vö. 137. k. 1. §). A szentségi gyónásban még ki nem nyilvánított büntetést elengedő felszentelt püspökök, ha nem ordináriusok, ezt a hatalmukat nem delegálhatják[53], hiszen nem hivataluk alapján, hanem méltóságukra (teológiaiilag nézve: szent rendjükre) való tekintettel rendelkeznek vele. Így nem lehet szó rendes hatalomról, hanem az egyetemes egyházi törvény által az illetők személyes adottságaira való tekintettel adott megbízotti végrehajtói hatalomról (vö. 137. k. 2. §). Márpedig az effajta hatalom nem delegálható.

c. A parancsban rendelt büntetések elengedője

2438 Ha a parancsot az Apostoli Szentszék adta ki, a benne rendelt büntetés elengedésére is csak ő jogosult[54].

2439 A nem az Apostoli Szentszék, hanem más egyházi hatóság parancsával elrendelt akár utólag kimondandó, akár önmagától beálló büntetést elengedheti: 1) az elkövető tartózkodási helyének ordináriusa; 2) ha pedig a büntetést már kimondták vagy kinyilvánították, az az ordinárius, aki a büntető pert kezdeményezte vagy a büntető határozatot (mely a büntetést kiszabja vagy kinyilvánítja) személyesen vagy más útján kiadta (1356. k. 1. §).

2440 Mielőtt a büntetést elengednék, meg kell kérdezni a büntetést kilátásba helyező parancs kiadóját, hacsak ez rendkívüli körülmények miatt nem lehetetlen (1356. k. 2. §). Ha ez a megkérdezés -- hasonlóan a törvényben rendelt büntetés elengedésekor az azt közvetve vagy közvetlenül kiszabó vagy kinyilvánító ordinárius megkérdezéséhez (vö. 1355. k. 1. § 2) -- elmarad, a büntetés elengedése, egyes szerzők szerint[55], a 127. k. 2. § 2. száma értelmében érvénytelen. Mások szerint ez a megkérdezés nem szükséges az elengedés érvényességéhez, mivel -- bár a CIC parancsoló jelleggel írja elő -- az a záradék járul hozzá, hogy lehetségesnek is kell lennie[56].

d. A büntetések elengedése belső, szentségi fórumon

2441 Rendes körülmények között belső fórumon, de csak szentségi gyónás keretében[57] büntetéseket engedhet el: 1) a felszentelt püspökök, ha a büntetés önmagától beálló, törvényben rendelt, még nem nyilvánították ki, és nincs a Szentszéknek fenntartva (1355. k. 2. §; lásd fent b); 2)

a penitenciárius kanonok, illetve a káptalan hiányában erre kijelölt pap, ha a büntetés önmagától beálló cenzúra, még nem kinyilvánított, a Szentszéknek nincs fenntartva, és feltéve, hogy annak az egyházmegyének a területén gyóntat, amelyben ezt a tisztséget viseli, vagy annak területén kívül, de annak az egyházmegyének a hívét gyóntatja (508. k.); 3) kórházakban, börtönökben és tengeri úton (de nem repülőgépen[58]) a kórházlelkész, börtönlelkész, illetve a hajólelkész, ha a büntetés önmagától beálló cenzúra, még nincs kinyilvánítva és nem fenntartott (566. k. 2. §). Ez utóbbi esetben a CIC a büntetés elengedésének jogát nem korlátozza a belső szentségi fórumra, hanem megszorítás nélkül adja meg. Megjegyzendő, hogy a penitenciárius kanonok büntetést elengedő hatalma nem delegálható (508. k.).

2442 Halálveszélyben bármely pap (az is, akinek nincs gyóntatási felhatalmazása, vagy akár ki van közösítve), bármely cenzúrárt bármely gyónónak elengedhet a szentségi gyónás keretében (976. k.). Ha azonban a halálveszélyben lévő gyónó utóbb felépül, és az elengedett cenzúra az Apostoli Szentszéknek volt fenntartva vagy már kiszabott vagy kinyilvánított volt, ugyanolyan felfolyamodásra van szükség, mint az úgynevezett sürgős esetekben, melyekről az alábbiakban szólunk (1357. k. 3. §).

2443 Sürgős esetekben, vagyis olyankor, ha a gyónónak (a szentségek vételétől őt tiltó büntetés miatt) nehéz lenne a súlyos bűn állapotában maradnia az illetékes előjáró intézkedéséhez szükséges időn át, a gyóntató (vagyis a gyóntatási felhatalmazással rendelkező pap) a szentségi gyónás keretében elengedheti a ki nem nyilvánított, önmagától beálló kiközösítést vagy egyházi tilalmat tartalmazó cenzúrárt (1357. k. 1. §). Ez a lehetőség értelemszerűen nem vonatkozik a felfüggesztésre, mert az nem tilt el a szentségek vételétől (vö. 1333. k.). Mikor a gyóntató a büntetést elengedi: 1) köteleznie kell a gyónót a büntetésbe való visszaesés terhe alatt, hogy egy hónapon belül a büntetés elengedésére illetékes előjáróhoz (Apostoli Penitenciária, ordinárius) vagy felhatalmazással rendelkező paphoz forduljon, és kövesse annak utasításait; 2) addig is arányos elégtételt kell adnia, és elő kell írnia a botrány és a kár helyrehozását, ha ez sürgős (1357. k. 2. §). Noha a felfolyamodás maga a gyónó kötelessége, elvégezheti azt helyette a gyóntató is az érintett nevének említése nélkül (uo.).

2444 A hatályos Egyházi Törvénykönyv nem említi már azt az esetet, amikor az utólagos felfolyamodás nagy kellemetlenség nélkül nem lehetséges (vö. 1917-es CIC 2254. k. 1. §). Mindenesetre egyesek hangsúlyozzák, hogy a felfolyamodás kötelezettsége megszűnik, ha az érintett súlyos hibáján kívül egy hónapon belül nem tudott felfolyamodni[59]. Meggyőzőbbnek látszik azonban az a vélemény, amely szerint a gyónó számára kijelölt egy hónapos felfolyamodási határidő nem telik addig, amíg akadályozva van a felfolyamodásban[60], hiszen a valakinek valamilyen cselekvésre engedélyezett határidőket a kánonjogban hasznosnak (vö. 201. k. 2. §) szokás vélelmezni[61].

2445 A sürgős esetekre szóló fenti lehetőség nem vonatkozik a már kinyilvánított vagy az utólag kimondandó büntetésként kiszabott cenzúrákra -- hiszen így a külső és a belső fórum között feszültség keletkezne --, viszont vonatkozik az Apostoli Szentszéknek fenntartott büntetésekre is.

3. AZ ELENGEDÉS SZABÁLYAI

a. Cenzúrák elengedése

2446 Mint fentebb már említettük, a cenzúra csakis akkor engedhető el, ha a tettes a makacssággal felhagyott (vö. 1347. k. 2. §); ha viszont felhagyott vele, a büntetés elengedése kötelező (1358. k. 1. §). Aki a cenzúrákat elengedi, az 1348. k. szerint ugyanakkor figyelmeztetésekkel, a lelkipásztori gondoskodás más eszközeivel is élhet, vagy kiszabhat büntető óvintézkedéseket, illetve vezeklést is (1358. k. 2. §).

b. Több büntetés elengedése

2447 Ha valaki általános elengedést kapott, ezzel mentesült minden őt terhelő büntetés alól, kivéve azokat a büntetéseket, amelyeket kérvényében rosszhiszeműen elhallgatott (vö. 63. k. 1. §). Aki pedig nem általános elengedésben részesült, az őt sújtó büntetések közül csak azoktól szabadul meg, melyeket az elengedő intézkedés kifejezetten jelez (1359. k.). Természetesen az egyes hatóságoktól kiadott általános elengedő intézkedések csak azokra a büntetésekre terjedhetnek ki, melyek elengedésére az adott hatóság illetékes.

c. A félelemből végzett elengedés

2448 A büntetés súlyos félelem hatására megadott elengedése érvénytelen (1360. k.). Noha a jogcselekményekről szóló általános alapelv szerint (125. k. 2. §) a súlyos félelemből végzett cselekmény is érvényes, ebben a vonatkozásban a CIC másként rendelkezik. Ennek indoka lehet a közérdek védelme, a büntetések hatékonyságának fenntartása, de az a megfontolás is, hogy ha a megfélemlítő esetleg maga a tettes, akkor az ő esetében még nem lehet szó javulásról.

d. Büntetés elengedése távollévőnek

2449 Noha a szentségi feloldozás (és így gyakorlatilag a szentségi gyónás keretében való büntetés-elengedés is) csak a tettes jelenlétében lehetséges, a büntetés elengedése önmagában jogcselekmény, ezért -- valahányszor nem belső, szentségi fórumon történik -- sor kerülhet rá az érintett távollétében is^[62] (1361. k. 1. §).

e. A feltételes elengedés

2450 Ugyancsak a büntetés elengedésének jogcselekményi mivoltából következik, hogy feltételesen is történhet (1361. k. 1. §). Az

elengedés feltétele lehet múltbeli (pl. ha a tettes a botrányt vagy a kárt helyrehozta), jelenre vonatkozó (pl. ha a kár jóvátételét megígéri) vagy jövőbeli (pl. ha a kárt meghatározott időn belül jóváteszi). A jövőbeli feltétel lehet megsemmisítő (resolutoria), ha a feltétel elmaradása a büntetésbe való visszaesést vonja maga után, vagy felfüggesztő (suspensiva) ha a büntetés elengedése csak akkor lép hatályba, mikor a feltétel majd teljesül. Többen a megsemmisítő feltétel tipikus példáját látják a visszaesés terhe alatt felfolyamodást kívánó, belső fórumon adott büntetés-elengedésekben, melyekről fentebb (2. d) szoltunk[63].

f. Az elengedés formája és nyilvánossága

2451 Külső fórumon a büntetés elengedését írásban kell adni, hacsak súlyos ok (pl. a botrány elkerülése) mást nem indokol (1361. k. 2. §). Úgy tűnik azonban -- külső fórumra szóló közigazgatási intézkedésről lévén szó --, hogy az elengedés tényét legalább utólag valamiképpen írásban is rögzíteni kell a bizonyíthatóság kedvéért (vö. 37. k.).

2452 Ugyanakkor ügyelni kell, hogy sem az elengedés kérése, sem maga az elengedés ne kerüljön nyilvánosságra, csupán annyira, amennyire ez a tettes hírének védelmére hasznos (pl. nehogy úgy tűnjék, hogy megszegi az őt sújtó büntetést), vagy a botrány helyrehozatalára szükséges (1361. k. 3. §).

g. Az elengedés rítusa

2453 Belső fórumon való büntetés-elengedéskor természetesen írásbeli forma nem szükséges, viszont meg kell tartani a büntetések elengedésének rítusát (Ordo Paenitentiae, 1973. XII. 2, Appendix I; magyarul: Bűnbocsánat és Oltáriszentség. Szerartáskönyv, Bp. 1976, 143). Ez a rítus, ha gyónás keretében történik az elengedés, egybeesik magának a feloldozásnak a formulájával. „Megteheti azonban a gyóntató, hogy mielőtt feloldozást ad a bűnök alól, megadja az egyházi fenyíték alól a feloldozást az alábbi szöveg szerint, melyet az egyházi fenyíték gyónáson kívüli feloldozásánál használunk”. Ha a pap a megtérőnek a büntetést gyónáson kívül engedi el -- a fentiekben leírt szabályok megtartásával --, az alábbi formulát használja: „A nekem adott felhatalmazás alapján, én feloldozlak téged a kiközösítés (vagy felfüggesztés, vagy egyházi tilalom) köteléke alól. Az Atya, és a Fiú † és a Szentlélek nevében” (uo.).

4. AZ ELÉVÜLÉS

2454 A büntetés alól elévülés útján mentesülni lehet: 1) a bűnvádi kereset (actio criminalis) elévülésével, amit a bűncselekmény elévülésének is szokás nevezni; 2) a büntetés elévülésével, vagyis a már kiszabott vagy kinyilvánított büntetés végrehajtása iránti kereset (actio ad poenam exsequendam) elévülésével.

2455 A bűnvádi kereset általában a bűncselekmény elkövetésének napjától, vagy ha az tartós vagy állapotoszerű volt, megszűnésének napjától számított (1362. k. 2. §) három év alatt évül el. Kivételt képeznek azok a büntetendő cselekmények, melyek: 1) a Hittani Kongregációnak vannak fenntartva (ezek sohasem évülnek el[64]); 2) az 1394., 1395., 1397. és 1398. kánonban szerepelnek (klerikusok, örökfogadalmasszerű szerzetesek házassági kísérlete, klerikusok szexuális bűncselekményei, emberölés, emberrablás, csonkítás, súlyos megsebesítés, magzatelhajtás; ezek elévülési ideje öt év); 3) az egyetemes jogban nincsenek büntetve, a részleges törvény pedig más elévülési időt ír elő számukra (1362. k. 1. §).

2456 A büntetés elévülését a büntető ítélet vagy határozat jogerőre emelkedésének napjától kell számítani. A már kiszabott vagy kinyilvánított büntetés végrehajtása iránti ilyen kereset ugyanannyi idő alatt évül el, amennyi alatt az illető büntetendő cselekmény miatti bűnvádi kereset elévült volna (1363. k.). Ha pl. valaki egy különleges kategóriába nem tartozó -- tehát három év alatt elévülő -- bűncselekményt követett el, s az elkövetés után két és fél évvel büntetőeljárást indítanak ellene, és büntetést szabnak ki vagy nyilvánítanak ki rá, akkor ennek az ítéletnek vagy határozatnak a jogerőre emelkedésétől számított újabb három éven belül évülne el a büntetés végrehajtása iránti kereset.

2457 A büntetés a tettetést attól kezdve kötelezi, hogy a bíró, illetve a büntető előjáró végrehajtási határozatát (1651. k.) közzétegye vele. Amíg ez a közzététel meg nem történik, telik a büntetés elévülésének ideje (1363. k. 1. §).

2458 Az önmaguktól beálló büntetések azonnal kötelezik a tettetést. Rájuk nézve az elévülés a büntetés kinyilvánítása, illetve a kinyilvánító határozat vagy ítélet közzététele iránti keresetet érinti.

=====

92. §. BÜNTETENDŐ CSELEKMÉNYEK A VALLÁS ELLEN ÉS AZ EGYHÁZ EGYSÉGE ELLEN

1. HITEHAGYÁS, ERETNEKSÉG, SZAKADÁRSÁG

a. A tényállás

2459 A hitehagyás, az eretnokség és a szakadárság fogalmát a 751. k. határozza meg. Ahhoz, hogy ezek a cselekmények büntethetők legyenek, szükséges, hogy az eretnek, hitehagyó vagy szakadár megnyilvánulást más is észlelje (vö. 1330. k.). Az egyház tanítói feladatáról szólva már említettük, hogy a katolikus egyházzal teljes közösségben nem lévő keresztény közösségekben keresztelt és nevelt személyek nem tartoznak az eretnokség, illetve a szakadárság büntetendő cselekményének

elkövetői közé (SecrChristUnit, Directorium, Ad totam Ecclesiam, 1967. V. 14, nr. 19: AAS 59, 1967, 581; magyarul: PM VI, 19).

b. A büntetés

2460 A hitehagyó az eretnek és a szakadár önmagától beálló kiközösítésbe esik. Ha az illető klerikus, kiszabhatók rá ezenkívül még az 1336. k. 1. § 1--3 számában említett büntetések is (1364. k. 1. §). Ha pedig a tartós makacsság vagy a botrány súlyossága indokolja, a fent említettekhez még más a törvényben közelebbről meg nem határozott fakultatív büntetések is hozzáadhatók, beleértve a klerikusi állapotból való elbocsátást is (1364. k. 2. §).

2461 Ezekhez a hit és az egyházi közösség elleni súlyos büntetendő cselekményekhez a büntetéseken kívül a jog még más, a szó szoros értelmében büntetésnek nem minősülő hatásokat is fűz. Ilyenek: 1) magánál a jognál fogva történő elmozdítás az egyházi hivatalból (194. k. 1. § 2), ha az elkövető ilyennel rendelkezett; 2) kötelező (de nem automatikus) elbocsátás a hivatalos társulásokból (316. k. 2. §); 3) automatikus elbocsátás a szerzetes intézményekből, a világi intézményekből és az apostoli élet társaságaiból (694. k. 1. §, 729. k., 746. k.). Ezenkívül az elkövetők elvesztik jogi alkalmasságukat mindazokra a megbízatásokra és tevékenységekre, amelyekhez igazhitűség (*integritas doctrinae*) vagy a katolikus egyházzal való teljes közösség (*plena communio*) szükséges. Így -- ha állásuk nem volna is egyházi hivatal -- el kell mozdítani a katolikus egyetemek, valamint az egyházi egyetemek és fakultások tanárait, ha ezeket a bűncselekményeket követik el (810. k. 1. §, 818. k.). A tanok vizsgálatára szolgáló eljárás rendjéről a Hittani Kongregáció 1997. VI. 29-én rendelkezett (*Agendi ratio in doctrinarum examine*: AAS 89, 1997, 852--877).

2462 Függetlenül attól, hogy az elkövető esetleg jóhiszeműen vagy őszinte meggyőződésből jut is az egyház hitével ellentétes véleményre, a bűncselekmény megvalósul, mivel a 751. kánon szerint ezek a cselekmények tudatos, szándékos, az eretnekség esetén pedig kifejezetten makacs (hivatalos közlés, a helyreigazításra való felszólítás után is kitartó) magatartást tételeznek fel, vagyis megfelelnek a büntetendő cselekmény kánoni fogalmának (1321. k. 1. §). Ezeknek a tetteknek a büntetése nélkül az egyház nem volna képes híven megőrizni és továbbadni a rábízott krisztusi örömhírt. Ezért is lépett fel már az apostoli egyház olyan határozottan az eretnekségekkel és azok híveivel szemben. Ennek során az egyház tagjainak, a tőle evangéliumi tanítást kapó többi embereknek és maguknak az ilyen cselekmények elkövetőinek üdvösségét igyekezett szolgálni (1Tim 1,19--20; 2Tim 2,17--18; vö. 1Kor 5,4--5)[65].

2. SZENT DOLGOKBAN VALÓ KÖZÖSKÖDÉS

a. A tényállás

2463 Az egyházban a szent dolgokban való tiltott közösködés (*vetita communicatio in sacris*) büntetendő cselekmény (1365. k.). Azt, hogy a szent dolgokban, istentiszteleti cselekményekben mikor megengedett a közösség a nem katolikusokkal, külön jogszabályok tartalmazzák (ezek lehetnek részlegesek is, vö. 755. k.; Direct., *La recherche de l'unité*, nr. 102--142). A szentségek kiszolgáltatására nézve az általános elv az, hogy őket nem katolikusoknak kiszolgáltatni, vagy nem katolikusoktól felvenni tilos. Számos jelentős kivételt tartalmaz azonban a 844. k., valamint a 861. k. 2. §-a. A koncelebráció tilalmát nem katolikusokkal a 908. k. külön is hangsúlyozza. A liturgia végzésének általános alapelvét a 834. k. 2. § szögezi le.

b. A büntetés

2464 A szent dolgokban való tiltott közösködés büntetése kötelező, de meghatározatlan („megfelelő büntetéssel büntetendő”, 1365. k.).

3. A NEM KATOLIKUS KERESZTELÉS ÉS NEVELÉS

a. A tényállás

2465 Ezt a büntetendő cselekményt csak szülők vagy szülőket helyettesítő személyek követhetik el. A bűncselekmény akkor valósul meg, ha gyermeküket nem katolikus vallásban való keresztelezésre vagy nevelésre átadják (1366. k.). A nem katolikus nevelésre való átadás nem azt jelenti, hogy nem katolikus szellemű intézetben nevelteti valaki a gyermekét (ez nem büntetendő), hanem hogy nem katolikussá, hanem más világnézetűvé tételét önként akarja [66]. Ez pedig az illető saját hitére nézve is kétségeket ébreszt (vö. 1917-es CIC 2319. k. 2. §).

2466 Egyes szerzők szerint [67] a kánonjogban jelzett büntetés csak a tisztán katolikus házasságokra vonatkoztatható, hiszen vegyes házasságban a katolikus félnek a gyermek katolikus nevelése érdekében csak „erejéhez képest” kell mindent megtennie [68]. Ez az érvelés azonban nem látszik meggyőzőnek. Úgy tűnik ugyanis, hogy ha vegyes házasságban a katolikus fél a nevelés dolgában azért enged, mert különben felbomlana az együttélés, súlyos félelem hatására cselekszik. Ilyen helyzetben azonban -- a katolikus nevelés erkölcsi kötelezettségének kérdésétől eltekintve -- a félelem amúgy is enyhítő (de nem mentő) körülmény (1324. k. 1. § 5), még akkor is, ha valaki tisztán katolikus házasságban vagy házasságon kívül él. Ha pedig a katolikus keresztelezés és nevelés valakinek -- noha minden tőle telhetőt megtesz -- nem áll módjában, részéről nem lehet szó büntetendő cselekményről, mert hiányzik a szándékosságon vagy gondatlanságon alapuló súlyos beszámíthatóság (vö. 1321. k. 1. §) [69]. Ha viszont valakinek módjában áll, hogy gyermekét nem katolikus keresztelezésre vagy nevelésre ne adja át (hanem katolikus nevelést adjon neki), akkor büntetendő cselekményt követ el, ha ezt mégis megteszi. Ez pedig azokra a katolikusokra is érvényes -- sőt egyesek szerint gyakorlatilag főként rájuk vonatkozik [70] --, akik vegyes házasságban élnek.

2467 Természetesen a szülőket felszólítja a jog (798. k.), hogy olyan iskolákra bízzák gyermeküket, melyekben katolikus nevelést nyújtanak. Ha erre nincs lehetőség, a szülők kötelesek gondoskodni az iskolán kívüli katolikus nevelésről (uo.). A katolikus nevelés pusztán elhanyagolása, noha erkölcsileg súlyos mulasztás lehet, büntetendő cselekménynek nem minősül.

b. A büntetés

2468 A fenti cselekményre az Egyházi Törvénykönyv kötelező, de meghatározatlan büntetést rendel, mely azonban lehet -- és a CIC első helyen ezt említi (!) -- cenzúra is (1366. k.). Az 1917-es CIC ezekre a büntetendő cselekményekre még önmagától beálló kiközösítést rendelt (1917-es CIC 2319. k. 1. § 3--4).

4. A SZENT SZÍNEK MEGGYALÁZÁSA

a. A tényállás

2469 A legszentebb eucharisztia, vagyis az átváltoztatott színek bármelyike (akár a kenyér, akár a bor) meggyalázásának három típusa képez büntetendő cselekményt:

2470 1) Az eucharisztia ledobása vagy eldobása, azaz nem illő, közönséges (még ha nem is szennyes) helyre való tiszteletlen odaöntése, szórása stb. Ilyen pl. a földre, a templom padlójára, templomon kívüli helyre dobás vagy a szent vér megvetésből vagy vallástalan érzületből fakadó kiöntése[71]. Egyébként külön szentséggyalázó szándékra a bűncselekménynek ehhez az első típusához nincs szükség, elegendő a szent színeket tudatosan alkalmatlan helyre dobni vagy önteni. Ezért a bűncselekményt elköveti az a tolvaj is, akit csak a szent edények ellopásának szándéka vezet, de pl. a szentostyát a padlóra borítja. Nem követi viszont el a hagyományos kazuisztika szerint ezt a büntetendő cselekményt, ha a szentostyákat magába a tabernákulumba vagy az oltár lapjára helyezi, hacsak ezt nem erőszakos vagy teljesen illetlen módon vagy mise közben végzi[72]. A Pápai Törvénytárgyaló Tanács 1999. VII. 3-i hiteles magyarázata (AAS 91, 1999, 918) szerint az 1367. k.-ban (és a CCEO 1442. k.-jában) szereplő „eldobni” (abicere) igén, melyet a magyar fordítás eleve a „meggyaláz” szóval adott vissza, nemcsak a szent színek ledobását vagy kidobását kell érteni, hanem azok akarattal történő és súlyos megvetést kifejező kezelését, meggyalázását is.

2471 2) Az eucharisztia szentségtörő célra való elvitele.

2472 3) Az eucharisztia szentségtörő célra való magánál tartása. Ez történhet az elkövető ruhájában, felszerelési tárgyaiban, lakásában vagy másutt, lehet akár nyilvános, akár titkos.

2473 A második és harmadik pontban említett esetekben az 1917-es CIC

2320. k. a bűncselekményhez csupán „rossz célt” kívánt. A hatályos egyházjog már csak a szentségtörő szándékkal elkövetett ilyen tetteket bünteti. A szentségtörés fogalmán hagyományosan „Istennek szentelt személyek, tárgyak és helyek megsértésével okozott tiszteletlenséget”[73] értettek. Ez a fogalom az eucharisztia esetében ma is alkalmazható.

b. A büntetés

2474 A fenti büntetendő cselekmény bármelyik fajtájának elkövetőjét önmagától beálló kiközösítés sújtja, melynek elengedése az Apostoli Szentszéknek van fenntartva (1367. k.). Ha a tettes klerikus, ezen túlmenően még más büntetéssel is lehet büntetni, beleértve a klerikusi állapotból való elbocsátást is (uo.). Mivel Urunk Jézus Krisztus valóságos jelenléte elleni bűncselekményről van szó, a büntetés a Codexben található legsúlyosabbak közé tartozik.

5. A HAMIS ESKÜ

a. A tényállás

2475 Aki egyházi hatóság előtt valamit állítva vagy ígérve hamis esküt tesz (az eskü fogalmáról lásd 1199. k. 1. §), büntetendő cselekményt követ el.

b. A büntetés

2476 A hamis eskü büntetése kötelező, de meghatározatlan (1368. k.).

6. A VALLÁS NYILVÁNOS MEGSÉRTÉSE

a. A tényállás

2477 A Codex az 1369. kánonban különböző alkalmakkor és módokon elkövetett különféle megnyilvánulásokat minősít büntetendőnek. Az a közös bennük, hogy mindnyájan a vallás valamilyen nyilvános megsértésével járnak. E bűncselekmény alkalmai, illetve módjai a következők lehetnek: 1) nyilvános előadás vagy összejövétel[74]; 2) nyilvánosan terjesztett írás; 3) a tömegtájékoztatási eszközök. A bűncselekményt megvalósító megnyilvánulás lehet: 1) káromlás (blasphemia), vagyis Isten közvetlen vagy (a szentségek, szentek révén) közvetett gyalázása szóval vagy jellel (természetesen csak ha szándékos[75], ám a beszámíthatóságot a külső tett alapján már vélelmezzük, vö. 1321. k. 3. §); 2) a jó erkölcs súlyos megsértése; 3) a vallás vagy az egyház megsértése; 4) gyűlölet vagy megvetés szítása a vallás vagy az egyház ellen (1369. k.).

b. A büntetés

2478 A vallás ilyen nyilvános megsértéseire a CIC kötelező, de

meghatározatlan büntetést rendel. A büntetéseken kívül a tömegtájékoztatási eszközök helyes használatáról az egyházi hatóságnak más eszközökkel is gondoskodnia kell, vö. 822--832. k. (különösen: 831. k. 2. §, 823. k. stb.).

=====

93. §. BÜNTETENDŐ CSELEKMÉNYEK AZ EGYHÁZI HATÓSÁGOK ELLEN ÉS AZ EGYHÁZ SZABADSÁGA ELLEN

1. „EGYHÁZI” SZEMÉLY ELLENI FIZIKAI ERŐSZAK

a. A tényállás

2479 Az egyházban az egyházi rend szentségével szent szolgálatra rendelt vagy az evangéliumi tanácsok vállalásával megszentelt bizonyos személyek elleni sajátos erőszakos cselekményeket a törvény bünteti. Ennek a bűncselekménynek a tényállását két alapvető elem határozza meg: az a személy, aki ellen elkövetik, valamint az erőszakos cselekmény tartalma. A cselekmény külső, fizikai erőszak alkalmazása (vagyis nem csupán pl. szavakban megnyilvánuló sértés), mely a személyre (testére, szabadságára, becsületére s nem pl. tulajdonára) irányul. Nem szükséges, hogy az erőszak eredményt érjen el. Ha az erőszakot jogos védelemből alkalmazzák, nem valósul meg a bűncselekmény[76]. Ez az elem a büntetendő cselekmény minden formájában azonos.

2480 A második elem a személy, aki ellen az erőszakot alkalmazzák. Aszerint, hogy a pápa vagy felszentelt püspökök vagy klerikusok, illetve szerzetesek voltak az erőszak célpontjai, a bűncselekménynek három fajtája különböztethető meg. A klerikusok, illetve szerzetesek elleni erőszak esetén a bűncselekmény megvalósulásához az is szükséges, hogy az erőszakot a hit, az egyház, az egyházi hatalom vagy a szolgálat iránti megvetésből alkalmazzák (1370. k.).

b. A büntetés

2481 Ha a fizikai erőszakot a pápa ellen alkalmazzák, a büntetés az Apostoli Szentszéknak fenntartott, önmagától beálló kiközösítés; ha az elkövető klerikus, ehhez a büntetendő cselekmény súlyossága szerint más büntetést is hozzá lehet adni, beleértve a klerikusi állapotból való elbocsátást is (1370. k. 1. §).

2482 Ha ugyanezt felszentelt püspök sérelmére követték el, a büntetés önmagától beálló egyházi tilalom; ha pedig a tettes klerikus, ezenkívül még önmagától beálló felfüggesztés is (1370. k. 2. §).

2483 Ha a fizikai erőszakot klerikus vagy -- akár férfi, akár női -- szerzetes, de nem a világi intézmények vagy az apostoli élet társaságai valamely tagja ellen alkalmazták, mégpedig, mint említettük, a hit, az

egyház, az egyházi hatalom vagy a szolgálat iránti megvetésből, akkor a büntetés kötelező, de meghatározatlan (1370. k. 3. §).

2484 A püspökök, a klerikusok és a szerzetesek tetteles bántalmazása elleni büntető szankció a középkori privilegium canonis intézményéből ered. A különböző, főként földesúri hatalmaskodásnak kiszolgáltatott klerikusokat az egyház büntető rendelkezésekkel védte. A püspökök bántalmazása ellen a kiközösítés büntetését a IX. századtól erőteljesen igényelte, s lehetőség szerint alkalmazta is az egyház (vö. C. 3 q. 5 c. 13; C. 17 q. 4 c. 22 stb.), a klerikusok bántalmazói elleni kiközösítést részleges zsinatok határozatai után 1139-ben a II. Lateráni Zsinat 15. kánonja írta elő (C. 17 q. 4 c. 29) egyetemes érvénnyel. A mai egyházjogban ezek a büntetések már enyhébbek.

2. AZ ENGEDETLENSÉG

a. A tényállás

2485 Az Egyházi Törvénykönyv 1371. kánonja a krisztushívőknek a 212. k. 1. §-ában leírt engedelmisségi kötelezettsége megsértésének két fajtáját bünteti: a hit dolgában való engedetlenséget és az egyéb fegyelmi kérdésekben tanúsított engedetlenséget:

2486 1) A hitehagyás, az eretnokség és a szakadárság (1364. k. 1. §) esetein kívül az is büntetendő cselekmény, ha egy katolikus: a pápától vagy az egyetemes zsinattól elítélt tanítást tanít, vagy a pápától, illetve a püspökök testületétől hiteles tanítóhivataluk gyakorlásaként hirdetett hitbeli vagy erkölcsi tanítást (vagyis az egyetemes és hiteles tanítóhivatal olyan nem véglegesen kötelezőként adott tanítását, mely iránt az értelem és az akarat vallásos meghajlása kötelező, vö. 752. k.) makacsul elutasít, és ezt az Apostoli Szentszéktől vagy az ordináriustól kapott figyelmeztetés után nem vonja vissza (1371. k. 1). Ugyanez a büntetés vonatkozik a 750. k. 2. §-ában említett tanítás elutasítóra is. Ezt a kiegészítést II. János Pál pápa 1998. V. 18-án kelt Ad tuendam fidem kezdetű motu proprioja iktatta az 1371. k. 1. számának szövegébe (AAS 90, 1998, 460).

2487 A pápától vagy az egyetemes zsinattól elítélt tan tanítása a kiegészítő jogszabályok (pl. SC Fid, Normae, Nova agendi ratio in doctrinarum examine, 1971. I. 15, nr. 3: AAS 63, 1971, 234; SC InstCath, Ordinationes, Universitatis vel facultatis, 1979. IV. 29, Art. 22: AAS 71, 1979, 5; Const. Ap., Pastor bonus, 1988. VI. 28, Art. 51: AAS 80, 1988, 873--874), valamint a szakirodalom fényében nem csupán katedráról való oktatást, hanem más módon való nyilvános terjesztést is jelent[77].

2488 2) Az egyéb fegyelmi ügyekben való engedetlenség akkor büntetendő cselekmény, ha: az Apostoli Szentszék, az ordinárius vagy az előjárók által kiadott törvényes parancsot vagy tilalmat szegi meg, és elkövetője figyelmeztetés után is kitart benne (1371. k. 2).

b. A büntetés

2489 A Codex a fent leírt büntetendő cselekmény mindkét típusára kötelező, de meghatározatlan büntetést rendel (1371. k.). A bűncselekmény mindkét formájának megvalósulásához szükséges a figyelmeztetés. A figyelmeztetéssel ellátott felszólításnak nem feltétlenül szükséges meghatározott büntetéssel fenyegetni azt, aki vonakodik engedelmeskedni, elegendő az érintettet az engedelmességre felszólítani (esetleg általában utalva arra, hogy ez az engedetlenség büntetendő), hiszen maga a kánon is meghatározatlan szankciót rendel.

2490 Megjegyzendő, hogy azok a parancsok, amelyek makacs áthágásáról itt szó van, nem feltétlenül (sőt jellegzetesen nem) büntető parancsok. A büntető szankcióval ellátva kiadott, azaz büntető parancs (1319. k.) meghatározott büntetéseket helyez kilátásba. Itt azonban a törvény (1371. k. 2) rendeli a büntetést az egyébként ilyet nem említő parancs áthágására.

2491 Az engedetlenség itt felsorolt fajtáinak egyéb jogkövetkezményei is lehetnek, különösen a szerzetesek és az apostoli élet társaságainak tagjai számára (elbocsátás az intézményből, vö. 696. k. 1. §, 746. k.).

3. FELFOLYAMODÁS A PÁPA INTÉZKEDÉSE ELLEN

a. A tényállás

2492 A pápa egyházkormányzati primátusából következik, hogy nála magasabb hatóság nincs az egyházban. Ezzel a hittani alapelvvel kerül ellentétbe az, aki a pápa intézkedése ellen más egyházi hatósághoz folyamodik (Conc. Vat. I, Const., Pastor aeternus 3: DS 3063). Ezért jelenti ki külön is a 333. k. 3. §-a, hogy a pápa ítélete vagy határozata ellen sem fellebbezés sem felfolyamodás nincs. A pápa intézkedése ellen felfolyamodással az követ el büntetendő cselekményt, aki az egyetemes zsinathoz vagy a püspökök testületéhez folyamodik (1372. k.). Az itt szereplő pápai intézkedések nem csupán végrehajtóiak pl. egyedi parancsok, határozatok lehetnek, hanem bármilyen fajtájúak, így törvények is[78]. Szükséges azonban, hogy magának a pápának az intézkedései legyenek, ne pedig a római kúria hatóságaitól származzanak (vö. 18. k.)[79]. Megjegyzendő, hogy ezen a téren egy-egy egészen különös formában megadott pápai jóváhagyás vagy megerősítés magyarázati problémákat vethet fel. Magának a felfolyamodásnak hivatalos formában kell történnie ahhoz, hogy a bűncselekmény megvalósuljon (vö. 18. k.).

b. A büntetés

2493 A fenti cselekményre a CIC kötelező büntetést rendel, mégpedig cenzúrát. Ennek fajtáját azonban már nem határozza meg (1372. k.).

4. AZ IZGATÁS

a. A tényállás

Az 1373. kánonban leírt büntetendő cselekménynek két típusa van:

2494 1) Az ellenségeskedés vagy gyűlölet szítása, ha ez: a) az alárendeltek körében; b) nyilvánosan; c) az Apostoli Szentszék vagy az ordinárius ellen; d) ezek egyházi hatalma vagy szolgálata alapján hozott valamilyen intézkedése miatt történik.

2495 2) Az engedetlenségre ingerlés, ha ez: a) nyilvánosan; b) az alárendeltek körében; c) az Apostoli Szentszék vagy az ordinárius iránti engedelmesség ellen történik.

b. A büntetés

2496 A büntetendő cselekmény mindkét fajtájára ugyanaz a kötelező büntetés van rendelve: utólag kimondandó egyházi tilalom vagy más megfelelő büntetés (1373. k.).

5. EGYHÁZELLENES TÁRSULÁSOK

a. A tényállás

2497 Az egyház ellen „mesterkedő” társulásokkal kapcsolatban a CIC két fajta büntetendő cselekményt különböztet meg: 1) az ilyen társulásba való belépést, pontosabban a benne való tagságot (vagyis a büntetendő cselekmény után az elévülési idő a tagság megszűnésétől kezdődik)[80]; 2) az ilyen társulás előmozdítását vagy vezetését (1347. k.).

2498 Az egyház elleni mesterkedés gyakorlati tevékenységet jelöl. A Codex nem nevezi meg konkrétan, hogy melyek ezek a társulások. Mivel már XIII. Leó Humanum genus kezdetű enciklikájában (1884. IV. 20: DS 3156--3158), a Szent Officium ezt követő utasításában (Ad gravissima avertenda, 1884. V. 10: DS 3159--3160), majd különösen az 1917-es CIC 2335. kánonjában kifejezetten szó van a szabadkőművességről, a hatályos CIC 1347. kánonja kapcsán ki szokás térni arra a kérdésre, hogy a szabadkőművességhez való csatlakozás megvalósítja-e a fenti büntetendő cselekményt. Az 1917-es CIC 2335. kánonja a szabadkőművességhez tartozást még kiközösítéssel büntette. A hetvenes években katolikus személyiségek és egyes olyan páholyok képviselői között, melyek az egyházzal szemben nem ellenségesnek, sőt azt támogatónak jelentették ki magukat, párbeszéd alakult ki[81]. A Hittani Kongregáció 1974. VII. 18-án levelet intézett egyes püspöki konferenciákhoz (Leges V, 6835) ennek a kánonnak a magyarázatáról. Ebben hangsúlyozza, hogy a régi Codex említett kánonja az egyes országokban előforduló különféle helyzetek miatt az Egyházi Törvénykönyv új kiadásáig hatályban marad, viszont az egyes konkrét esetekben szem előtt kell tartani, hogy a büntető törvényt szoros értelemben kell magyarázni, továbbá hogy ez a kánon -- biztosan alkalmazható vélemény szerint -- csak azokra a katolikusokra

vonatkozik, akik az egyház ellen ténylegesen mesterkedő társulások tagjai. Fenntartja azonban, hogy a klerikusoknak, a szerzeteseknek és a világi intézmények tagjainak továbbra is tilos bármiféle szabadkőműves egyesület tagjának lenni. Mivel azonban ezt a levelet később publikálták, és ennek nyomán téves magyarázatok terjedtek el róla, ugyanaz a Hittani Kongregáció 1981. II. 17-én nyilatkozatot (AAS 73, 1981, 240--241) adott ki, melyben hangsúlyozza, hogy a korábbi kánoni fegyelem teljes egészében érvényben van az 1917-es CIC-ben rendelt büntetésekkel együtt, valamint hogy az 1974-es levél a régi kánont nem módosította, csak magyarázatához adott eligazítást. A kongregáció nem akarta a püspöki konferenciákat megbízni azzal, hogy a szabadkőműves társulások természetéről (vagyis, hogy mesterkednek-e az egyház ellen) általános ítéletet alkossanak[82]. Minthogy pedig az 1983-as CIC már a szabadkőművességet nem említi, felmerült a kérdés, megváltozott-e az egyház álláspontja ebben a tekintetben. A Hittani Kongregáció 1983. XI. 26-án nyilatkozatban (AAS 76, 1984, 300) szögezte le, hogy a Codex hallgatása nem a nézet megváltozásának, hanem szerkesztési elveknek köszönhető; az egyház negatív véleménye továbbra is fennáll ezekkel a társulásokkal kapcsolatban, mivel elveiket mindig az egyház tanításával ellentétesnek tekintették, és ezért az ilyenekbe való belépést az egyház továbbra is tiltja; akik szabadkőműves társulás tagjai, „súlyos bűnben vannak, és nem járulhatnak szentáldozáshoz”; a helyi egyházi hatóságoknak nincs felhatalmazásuk a szabadkőműves társulások természetéről olyan ítéletet mondani, mely a fenti megítéléssel ellenkezik (uo.).

b. A büntetés

2499 A bűncselekmény első típusára (tagság) az 1374. k. kötelező, de meghatározatlan büntetést rendel, a másodikat (előmozdítás, vezetés) pedig kötelező, utólag kimondandó egyházi tilalommal bünteti. Ezek a büntetési tételek az 1917-es CIC 2335--2336. kánonjában szereplő büntetéseknél jelentősen enyhébbek. Az átdolgozás során ugyanis a konzultorok nem tartottak szükségesnek önmagától beálló büntetést, mivel ha a tettes magatartása kimerítette a hitehagyás vagy az eretnokség tényállását, akkor rá az 1364. k. szerinti önmagától beálló büntetés amúgy is vonatkozik (vö. Comm 16, 1984, 48--49)[83].

6. AZ EGYHÁZ SZABADSÁGÁNAK MEGSÉRTÉSE

a. A tényállás

2500 Az egyház szabadsága elleni cselekményeknek az 1375. k. három fajtáját bünteti: 1) az egyházi szolgálat, választás, vagy hatalom szabadságának gátolását; 2) a szent javak vagy más egyházi javak törvényes használatának gátolását; 3) a választó, a megválasztott személy, az egyházi hatalom vagy szolgálat gyakorlója (utólagos[84]) megfélemlítését. Ha a választójog, a hatalom vagy a szolgálat gyakorlóját működése előtt vagy közben gátolják szabadságában az első, ha utána félemlítik meg, a harmadik tényállástípus valósul meg.

2501 A szent javak -- függetlenül attól, hogy kinek a tulajdonát képezik -- a CIC IV. könyvében szent dolgok (res sacrae) néven szerepelnek[85]: olyan dolgok, amelyeket felszenteléssel vagy áldással istentiszteleti célra szántak (1171. k.). Az egyházi javak a hivatalos egyházi jogi személyek (vö. 1255. k., 1257--1258. k., 1269. k.) javai[86].

b. A büntetés

2502 A fent leírt sokféle és meglehetősen eltérő súlyú büntetendő cselekményre az 1375. k. különbségtétel nélkül meghatározatlan és fakultatív (tehát nem kötelező) büntetést rendel. Ezért egyes szerzők - pl. Francesco Nigro[87], Thomas J. Green[88] -- ezt a jogszabályt túl általánosnak találják, s az 1917-es CIC pontosabb tagolását jobbnak, a kánonjog megtartását inkább elősegítőnek minősítik.

7. A MEGSZENTSÉGTELENÍTÉS

a. A tényállás

2503 Az Egyházi Törvénykönyv bünteti az akár ingó, akár ingatlan szent dolgok megszenségtelenítését (profanatio). A szent dolog kánoni fogalma ebben az összefüggésben is az, amit az 1171. k. ír le (lásd fent 6). A „megszentségtelenítés” kifejezés a CIC-ben az ezt a bűncselekményt tartalmazó kánonon (1376. k.) kívül egyedül az eucharisziával összefüggésben (938. k. 3. §) fordul elő. A bűncselekmény vonatkozásában, szent helyek esetén egyes szerzők az 1211. k. szerinti meggyalázást (violatio) értik megszenségtelenítésen[89]. Meggyőzőbbnek látszik az az általános megállapítás, hogy a bűncselekményhez elegendő a szent dolgok ilyen sajátos rendeltetésével (és így az 1171. k. előírásával) ellenkező, közönséges vagy nekik meg nem felelő céllal történő használata[90].

b. A büntetés

2504 A fenti cselekményre a Codex kötelező, de meghatározatlan büntetést rendel (1376. k.). Az átdolgozás során ezt a cselekményt eleinte nem akarták büntetni, majd a Hittani Kongregáció egy konzultorának javaslatára ellenvélemény nélkül fogadta el a bizottság azt a szöveget, mely így felvételt nyert a hatályos CIC-be (Comm 9, 1977, 309).

8. EGYHÁZI JAVAK JOGTALAN ELIDEGENÍTÉSE

a. A tényállás

2505 Aki az előírt engedély nélkül hivatalos egyházi jogi személyek tulajdonában levő (1257. k. 1. §), vagyis egyházi javakat elidegenít, büntetendő cselekményt követ el (1377. k.). Az elidegenítéshez

szükséges engedélyekről a CIC általános elveket rögzít (638. k., 1291-1292. k., vö. 634. k. 1. §, 1254-1255. k., 1298. k.). Ezeknek az általános szabályoknak a keretei között még a részleges jog is tartalmaz erről külön előírásokat (vö. 1292. k. 1. §).

b. A büntetés

2506 Erre a bűncselekményre az 1377. k. kötelező, de meghatározatlan büntetést rendel. Megjegyzendő, hogy a kellő engedély nélküli elidegenítés bizonyos esetekben (vö. 1291. k., 638. k. 3. §) nem csupán büntetendő, hanem egyházjogilag érvénytelen is. Ez olyan országokban, ahol a világi jogrend az egyházi jogalanyok által kötött szerződések érvényességi követelményei tekintetében az illető egyházak saját belső szabályaira utal, az ilyen elidegenítések civiljogi érvénytelenségét is eredményezi[91]. Mikor azonban az engedély nem az érvényességhez szükséges, vagy az elidegenítés egyházjogi érvénytelensége (az 1290. k. megtartása ellenére) a világi jogrendben nem jár ugyanilyen következménnyel, a büntető szankcióra az egyház súlyos károsodásának elkerülése végett komoly szükség van.

94. §. A TISZTSÉGEK BITORLÁSA ÉS A GYAKORLÁSUK SORÁN ELKÖVETETT BŰNCSELEKMÉNYEK

1. A BŰNTÁRS FELOLDOZÁSA

a. A tényállás

2507 Az a pap, aki a 977. k. előírása ellenére halálveszély esetén kívül feloldozza azt, aki a hatodik parancsolat elleni bűnben bűntársa volt, büntetendő cselekményt követ el (1378. k. 1. §). Valójában ilyenkor nem is feloldozásról, hanem csupán az arra tett kísérletről van szó. A 977. k. szerint ugyanis az ilyen feloldozás eleve érvénytelen.

2508 Ezt a bűncselekményt az 1917-es CIC 2367. k. 1. §-a -- mint a legfőbb forrását képező pápai rendelkezés (Benedictus XIV, Const., Sacramentum Poenitentiae, 1741. VI. 1, 4. §: közkeletű kiadása az 1917-es CIC függelékében) is -- tartalmazta. A hatályos egyházjogban ezekhez az előzményekhez képest újítás, hogy halálveszélyben a feloldozás megadása akkor is érvényes és megengedett, ha más pap is meggyóntathatná az illetőt. Az előírás lényegét illető azonosság miatt azonban (vö. 6. k. 2. §) a tényállás bizonyos részletei tekintetében a régi kazuisztika továbbra is irányadó lehet. Érvényesnek látszik pl. az elv, hogy a hatodik parancs elleni bűnben a jelen kánon szempontjából is bűntársaknak minősülnek azok, akik a bűncselekmény elkövetésének közös szándékával (vö. 1329. k. 1. §) mindketten objektíve és szubjektíve súlyos és külső bünt követtek el, még akkor is, ha ez beszédben vagy nézésben állt (SC Off, Resp., 1873. V.

28[92]). Ez utóbbi esetekben azonban kicsi a valószínűsége annak, hogy mindkét fél részéről, közösen tudva és akarva elkövetett súlyos bűn, és így olyan helyzet alakuljon ki, melyben a feloldozás megkísérlése bűncselekmény[93].

b. A büntetés

2509 A bűntárs „feloldozásának” erre a cselekményére az 1378. k. 1. §-a az Apostoli Szentszéknek fenntartott, önmagától beálló kiközösítést rendel.

2. A SZENTSÉGGKISZOLGÁLTATÁS SZÍNLELÉSE

a. A tényállás

2510 A bűntárs „feloldozásán” kívül a szentségkiszolgáltatás színlelésével kapcsolatban a CIC a következő cselekményeket bünteti: 1) misézés megkísérlése olyan személy részéről, aki nincs pappá szentelve (1378. k. 2. § 1); 2) szentségi feloldozás megkísérlése vagy szentségi gyónás meghallgatása (ti. gyóntatói jelleggel, nem hallgatózó harmadik személyként) olyan valaki részéről, aki -- a 977. k. rendelkezésétől különböző okból -- nem tud érvényes feloldozást adni (1378. k. 2. § 2); 3) szentségkiszolgáltatás egyéb színlelése (1379. k.).

b. A büntetés

A felsorolt esetek közül az elsőben és a másodikban a jog önmagától beálló büntetést rendel, mégpedig ha az elkövető világi, akkor egyházi tilalmat, ha pedig klerikus (pl. diakónus, gyóntatási felhatalmazás nélküli pap), akkor felfüggesztést. Ezekhez fakultatív és közelebbről meg nem határozott büntetések is hozzáadhatók a cselekmény súlyossága szerint. A meghatározatlan büntetés ilyenkor lehet kiközösítés is (1378. k. 2--3. §).

2512 A harmadik esettípusra a büntetés kötelező, de meghatározatlan (1379. k.).

3. A SZENTSÉGEK KÖRÜLI SIMÓNIA

a. A tényállás

2513 Az 1380. k. a szentségek (nem a szentelmények stb.) simóniás[94], vagyis a szentség evilági áron való adásának vagy vételének szándékával kötött megállapodáson alapuló[95] (vö. 1917-es CIC 727. k.) végzését vagy felvételét bünteti.

2514 A szentség végzése (celebratio) a szentségkiszolgáltatás liturgiájának végzését, illetve az esketésnél való közreműködést (vö. 1127. k.) jelentheti. Mindenesetre a dolog leegyszerűsítésének tűnik ezt a celebratiót minden további nélkül csupán magával a

szentségkiszolgáltatással (administratio) azonosítani, hiszen a jelen kánon forrásának szövegében (1917-es CIC 2371. k.[96]) szereplő szentségkiszolgáltatást jelölő szó (ministraverint) helyett került ez a kifejezés újjátásként a szövegbe[97].

2515 Megjegyzendő, hogy ha a simóniás megállapodást a szentség felvevőjének tudtán kívül harmadik személy köti, ez -- noha erkölcsileg meg nem engedetten jár el -- a bűncselekményt nem valósítja meg. Megvalósítja viszont a szentség végzője, aki vele egyezkedik.

b. A büntetés

2516 Erre a cselekményre az 1380. k. kötelező büntetést rendel, mégpedig egyházi tilalmat vagy felfüggesztést. Úgy tűnik, hogy az egyházi tilalom a világi elkövetőkre, a felfüggesztés pedig a klerikusokra vonatkozik[98]. A kánon szó szerinti értelme azonban azt sem zárja ki, hogy a klerikusra is csak egyházi tilalmat szabjanak ki[99]. Az egyházi hivatalokkal kapcsolatban, tehát nem a szentségek összefüggésében, a simóniához a CIC egyéb jogi következményeket fűz (vö. 149. k. 3. §, 188. k.).

4. A HIVATAL BITORLÁSA

a. A tényállás

2517 Az 1381. k. szerint büntetendő cselekmény, ha valaki az egyházi hivatalt: 1) bitorolja, vagyis törvénytelenül (a 145--196. k. szerinti követelmények teljesítése nélkül) elfoglalja; 2) vagy a tőle való megfosztás vagy megválás után törvénytelenül megtartja (vö. 184--196. k.).

b. A büntetés

2518 A bitorlásra és a hivatal törvénytelen megtartására a Codex kötelező, de meghatározatlan büntetést rendel.

5. AZ ILLETÉKTELEN SZENTELÉS

a. A tényállás

2519 Az egyházi rend szentségének kiszolgáltatásával kapcsolatban a CIC négy különböző tényállást büntet: 1) a pápai megbízás nélküli püspökszentelést (1382. k.); 2) az ilyen módon való szentelődést (uo.); 3) a más alárendeltjének (a saját alárendeltjeit a püspök saját jogon szentelheti, vö. 1015--1016. k.) elbocsátó (1018--1023. k.) nélkül pappá vagy diakónussá szentelését (1383. k.); 4) az ilyen szentelődést (uo.).

2520 Az 1. és a 3. fajta bűncselekményt csak püspök követheti el. A pápai megbízás nélküli püspökszenteléskor a társszentelő püspökök

szükséges közreműködőknek tekinthetők, így ugyanaz a büntetés vonatkozik rájuk is (1329. k. 2. §)[100]. Hogy az ilyen „püspökszentelés” a katolikus egyházban érvényes-e, illetve hogy az egyháznak van-e hatalma arra, hogy annak érvénytelenségét elrendelje, erről újabban különbözök a vélemények[101]. A CCEO 1459. k. 1. §-ában nem a pápai megbízás nélküli, hanem az arra illetékes hatóság által adott megbízás nélküli püspökszentelésről beszél, tekintettel a keleti jog püspökszentelési sajátosságaira. Ebből kifolyólag a Keleti Codexben a büntetés sincsen fenntartva az Apostoli Szentszéknek.

b. A büntetés

2521 A pápai megbízás nélkül püspököt szentelő püspök és az, akit ő szentel, az Apostoli Szentszéknek fenntartott, önmagától beálló kiközösítésbe esik (1382. k.; vö. SC Fid, Notificatio, 1983. III. 12: AAS 75, 1983, Pars I, 392--393).

2522 Az elbocsátó nélkül papot vagy diakónust szentelő püspök büntetése, hogy egy évig tilos az egyházi rend szentségét kiszolgáltatnia (1383. k.). Ez a büntetés -- tekintettel a forrását képező régi kánonra (6. k. 2. § -- vö. 1917-es CIC 2373. k. 1) -- önmagától beálló[102], jóvátevő büntetés.

2523 Akit így szentelnek pappá vagy diakónussá, az szintén önmagától beálló büntetésként, fel van függesztve az így felvett rend gyakorlásától (1383. k.).

2524 Azt, hogy az elbocsátó nélkül papot vagy diakónust szentelő püspök önmagától beálló büntetése nem cenzúra, hanem jóvátevő (régí szóval: megtorló) büntetés, már az 1917-es CIC 2373. k. 1. számának magyarázóí is vallották, viszont az így felszentelt klerikus büntetését cenzúrának tekintették[103]. Ez magyarázhatja, hogy az új 1383. k. a szentelő püspök vonatkozásában -- eltérően az 1917-es CIC 2373. k. 1. számától - - már nem felfüggesztésről beszél (mely az új CIC-ben csak mint cenzúra fordul elő), hanem eltiltásról. Az így szentelt klerikus büntetésére nézve viszont a hatályos Codex is megtartja a felfüggesztés szót.

6. A SZENT SZOLGÁLAT TÖRVÉNYTELEN GYAKORLÁSA

a. A tényállás

2525 Aki a fent említett eseteken kívül (lásd fent 1--5) törvénytelenül gyakorolja a papi tisztséget (sacerdotale munus) vagy más szent szolgálatot (sacrum ministerium), az bűncselekményt követ el (1384. k.). A papi tisztség gyakorlása olyan feladatok végzését jelenti, amelyek az áldozópapokra vagy a püspökökre tartoznak. Ilyen feladatot gyakorol törvénytelenül pl. az, aki kellő ok nélkül általános feloldozást ad (vö. 961. k.)([104]. A szent szolgálat kifejezés a CIC-ben olyan cselekményeket jelöl, melyek sajátosan klerikusi (diakónusi, áldozópapi, püspöki) tevékenységek (vö. 207. k., 232. k. stb.). Úgy

tűnik, az is elköveti ezt a bűncselekményt, aki a liturgikus szabályokat (vö. 2. k., 838. k.) a klerikusi teendőket illetően megszegi, pl. ilyen feladatokat engedély nélkül végez, noha nem klerikus, vagy klerikus létére nem tartja meg a szertartások végzésének módjáról szóló előírásokat. A jelen tényállást kimerítő cselekmények közül némelyik megfelelhet még az 1389. k. szerinti bűncselekmény fogalmának is, azt pedig a törvény súlyosabban bünteti.

b. A büntetés

2526 A fenti bűncselekményre az 1384. k. utólag kimondandó, fakultatív és meghatározatlan büntetést rendel. Mivel ezek a törvénysértések nagyon különbözök lehetnek, indokolt, hogy az egyházi hatóság szabad mérlegelésének tág tere legyen.

7. NYERÉSZKEDÉS MISEADOMÁNYOKKAL

a. A tényállás

2527 Aki miseadományból törvénytelenül hasznot húz, bűncselekményt követ el (1385. k.). Azt, hogy mikor törvénytelen egy miseadományokkal kapcsolatos cselekmény, elsősorban a 945--958. k. határozza meg, de szem előtt kell tartani az erről szóló részleges jogszabályokat is, melyekre egyébként a CIC külön is utal (vö. 952. k.). A bűncselekményi tényállást tehát az meríti ki, aki ezeknek a törvényeknek a megsértésével haszonra tesz szert.

b. A büntetés

2528 Az 1385. k. erre a cselekményre utólag kimondandó, kötelező büntetést rendel, melynek cenzúrának vagy valamilyen meghatározatlan jóvátevé büntetésnek kell lennie.

8. A MEGVESZTEGETÉS

a. A tényállás

2529 A megvesztegetéssel kapcsolatban két magatartásfajta számít büntetendőnek: 1) bármit adni vagy ígéreni azért, hogy valaki egyházi tisztséget gyakorolva valamit törvénytelenül tegyen vagy elmulasszon; 2) ilyen ajándékokat vagy ígéreteket elfogadni (1386. k.). Az itt említett egyházi tisztség (munus) lehet a szó szoros értelmében vett egyházi hivatal (vö. 145. k.) vagy bármilyen tartós vagy adott esetre szóló egyházi megbízatás. A bűncselekmény -- akár a megvesztegető, akár az elfogadó részéről -- akkor is megvalósul, ha a megvesztegetés nem éri el célját, s a tisztség betöltője nem tesz vagy nem mulaszt semmit törvénytelenül. A cselekmény első formájában nem szükséges, hogy a tisztségviselő az ajándékot vagy az ígéretet elfogadja, a büntethetőséghez elegendő a megvesztegetés ilyen kísérlete is[105]. A gyakorlatban sokszor nehéz lehet megállapítani és bizonyítani, hogy

valamit éppen azért adtak, hogy törvénytelen tette vagy mulasztásra kerüljön sor.

b. A büntetés

2530 A fenti cselekmény mindkét formájára kötelező, de meghatározatlan büntetést ír elő a Codex (1386. k.).

9. A CSÁBÍTÁS

a. A tényállás

2531 A gyóntatással kapcsolatban elkövetett csábítást a jog a barokk kor óta (vö. Benedictus XIV, Const., Sacramentum poenitentiae, 1741. VI. 1: közkeletű kiadása az 1917-es CIC függelékében -- az erről szóló korábbi jogszabályok említésével) a bűnbánat szentsége tisztaságának védelmében súlyosan büntette. A bűncselekmény elkövetője csak pap lehet. A cselekmény elemei: 1) a gyónó szexuális bűnre csábítása (akár a gyóntatóval, akár nem vele); 2) a gyónás folyamán, alkalmából vagy annak ürügyén (1387. k.).

2532 Gyónás folyamán történik ez, ha a bevezető üdvözlés és a feloldozás között megy végbe. Gyónás alkalmából történik, ha a hívő gyónni jön, de erre nem kerül sor a csábítás miatt. Gyónás ürügyén akkor fordulhat ez elő, ha hamisan hivatkoznak a gyónásra, hogy a csábításra lehetőség nyíljon, vagy ha a gyóntatószékben vagy a gyóntatóhelyen, gyóntatás színlelésével, de gyónás nélkül történik. Eltérően az 1917-es CIC 904. és 2368. kánonjának előírásától, a hatályos jog szerint a csábító papot feljelenteni már nem kötelező.

b. A büntetés

2533 A fenti bűncselekményre az 1387. k. utólag kimondandó, kötelező büntetést rendel, melynek több lehetséges fajtáját sorolja fel: a felfüggesztést és/vagy eltiltásokat, megfosztásokat és súlyosabb esetekben a klerikusi állapotból való elbocsátást. A büntető előjárónak tehát kötelessége ezek valamelyikét kiszabni a tettesre. Az ezzel a bűncselekménnyel kapcsolatos kérdésekben, ha az Apostoli Szentszék elé terjesztik őket, annak hatóságai közül a Hittani Kongregáció az illetékes (vö. Const. Ap., Pastor bonus, 1988. VI. 28, Art. 52: AAS 80, 1988, 874).

10. A GYÓNÁSI TITOK MEGSÉRTÉSE

a. A tényállás

2534 A szó szoros értelmében vett gyónási titoknak, vagyis a szentségi pecsétnek (sigillum sacramentale) a megsértését csak a gyóntató (vö. 983. k. 1. §, 1388. k. 1. §) követheti el. Ennek a bűncselekménynek a titok megsértésének jellege szerint két típusa van: 1) a gyónási titok

közvetlen megsértése, mely akkor valósul meg, ha a gyóntató felfedi mind a gyónó személyét, mind bűnét; 2) a gyónási titok közvetett megsértése, amire akkor kerül sor, ha a gyóntató szavaiból, jeleiből, tetteiből, mulasztásaiból következtetni lehet a gyónó bűnére. E második típusba tartozik az az eset is, ha a gyóntató csupán azt a tényt árulja el, hogy az illető nála gyónt, ha ebből bűnére következtetni lehet. Ugyanebbe a csoportba sorolják a bűntárs pusztá nevének elárulását is[106]. Ilyen közvetett titoksértés valósul meg általában minden olyan esetben, mikor a gyóntató a gyónót ugyan nem árulta el, de szavaiból, jeleiből, magatartásából mások következtethetnek -- azaz fennáll a veszély, hogy következtetnek is[107] -- arra, hogy a gyónó (akár csak általában is valamilyen) „halálos” bűnt vagy egy meghatározott bocsánatos bűnt követett el[108]. Aszerint, hogy a következtetésre a gyóntató mennyiben ad alapot, a gyónási titok közvetett megsértésének különböző fokozatai lehetségesek.

2535 A klasszikus szerzők szerint az a pusztá tény, hogy valaki (általában, a bűn fajtájának meghatározása nélkül) jelzi, hogy nála egy személy gyónt vagy bocsánatos bűnököt gyónt, még nem számít a titok megsértésének[109]. Nem számít a gyónási titok megsértésének az sem, amit a gyóntató a gyónó engedélyével fedett fel[110]. Hangsúlyozni szokás, hogy a gyónási titok megtartása isteni jogon kötelező, ezért alóla a pápa sem adhat felmentést[111]. Megjegyzendő még, hogy mivel a CIC ezt külön nem említi, a gondatlanságból elkövetett ilyen cselekmény nem büntetendő (vö. 1321. k. 2. §). Ehhez a bűncselekményhez is szándékosság szükséges.

b. A büntetés

2536 A gyónási titok közvetlen megsértésére az 1388. k. 1. § az Apostoli Szentszékek fenntartott, önmagától beálló kiközösítést rendel, közvetett megsértéséért pedig kötelező, de közelebbről meg nem határozott, a cselekmény súlyának megfelelő utólag kimondandó büntetést.

11. A GYÓNÁSSAL KAPCSOLATOS EGYÉB TITOKSÉRTÉS

a. A tényállás

2537 A gyónással kapcsolatos egyéb indiszkréciónak a hatályos egyházjog két fő válfaját bünteti:

2538 1) A szó szoros értelmében vett gyónási titoktól különböző titoktartási kötelezettség terheli mindazokat, akik a gyónásból a bűnökről bármilyen módon tudomást szereztek (983. k. 2. §), így a tolmácsot is, ha a gyónás során szerepel. Az 1388. k. 2. §-a általánosságban bünteti mindazokat, akik ez ellen a kötelezettség ellen vétnek. Ennek a bűncselekménynek az elkövetője tehát nem a gyóntató, hanem egyéb személyek, pl. akik a gyónást a közelben állva meghallották[112].

2539 2) Hasonlóképpen bűncselekmény a gyónással kapcsolatos indiszkréciónak egy különleges típusa: az az eset, amikor a „gyónó” vagy más személyek a valódi vagy színlelt gyónásban akár a gyónótól, akár a gyóntatótól mondottakat -- valamilyen technikai eszközzel -- a) felveszik vagy b) tömegtájékoztatási eszköz útján közlik. Ezt a cselekményt -- a tényállásnak a fentitől még kissé eltérő leírásával -- már a Hittani Kongregáció 1973. III. 23-i nyilatkozata (AAS 65, 1973, 678) büntette. Mivel azonban ez a büntetés az új Codex hatályba lépésével érvényét veszítette (6. k. 1. § 3), tekintettel az időközben előfordult újabb sajnálatos esetekre, szükségessé vált a bűncselekmény pontosabb megfogalmazása és a büntetés megújítása. Ezt a Hittani Kongregáció 1988. IX. 23-i hatállyal kiadott általános határozatában, különleges felhatalmazás alapján (vö. 30. k.) meg is tette (AAS 80, 1988, 1367).

b. A büntetés

2540 Az 1388. k. 2. §-a a fenti bűncselekmény első típusára kötelező, de meghatározatlan büntetést rendel, mely lehet (utólag kimondandó) kiközösítés is. A második tényállástípusra a Hittani Kongregáció idézett határozata önmagától beállókiközösítést ír elő.

12. A VISSZAÉLÉS

a. A tényállás

2541 Aki az egyházi hatalommal vagy tisztséggel, megbízással stb. (munus) visszaél, mégpedig bármilyen módon, akár cselekvéssel, akár mulasztással, büntetendő cselekményt követ el (1389. k. 1. §; vö. 1917-es CIC 2404. k.). Az itt említett egyházi hatalom lehet akár az egyházi rend szentségében kapott rendi hatalom, akár egyházkormányzati hatalom (vö. 129. k.) [113], a tisztség pedig -- mint említettük -- bármilyen hivatalos egyházi megbízatást jelölhet. Mivel az 1389. k. 1. §-a -- eltérően az 1917-es CIC 2404. kánonjától, mely csak hatalomról beszélt -- a tisztséggel való visszaélést is bünteti, jelentőségét veszítette az a vita, hogy büntetőjogi szempontból itt hatalomnak számít-e a szoros értelemben egyházkormányzatinak nem mondható vezetői hatalom (potestas dominativa, potestas domestica), mely pl. a nem klerikusi szerzetes intézmények vagy az egyházi társulások elöljáróit illeti. Ezek a személyek ugyanis, függetlenül attól, hogy milyen a hatalmuk jellege, tisztséget gyakorolnak. Tehát ennek során elkövetett visszaéléseik bűncselekményt valósítanak meg. Visszaélésnek a hatalomnak az erkölccsel, illetve a természetes vagy tételes (esetünkben egyházi) joggal ellenkező [114] használatát nevezzük.

b. A büntetés

2542 A fenti visszaélésekre -- hacsak őket már valamilyen törvény (pl. 1391. k. 3) vagy parancs külön büntetéssel nem szankcionálta -- az

1389. k. 1. §-a kötelező, de a cselekmény vagy a mulasztás súlyossága szerint megválasztandó meghatározatlan büntetést rendel. Ez a büntetés lehet a hivataltól való megfosztás is, mely mint örökre szóló jóvátevé büntetés egyébként (külön törvényi utalás nélkül) meghatározatlan büntetésként nem volna kiszabható (vö. 1349. k.).

13. A KÁRT OKOZÓ GONDATLANSÁG

a. A tényállás

2543 Az egyházi tisztségviselők hivatalos ténykedésük során gondatlanságból is követhetnek el visszaélést. Ez akkor büntetendő, ha: valaki vétkes gondatlanságból az egyházi hatalom, szolgálat vagy tisztség (feladat, munus) valamely cselekményét törvénytelenül úgy végzi vagy mulasztja el, hogy abból másnak kára származik (1389. k. 2. §).

b. A büntetés

2544 Erre a bűncselekményre a CIC (uo.) kötelező, de meghatározatlan büntetést rendel. Ha ezt a cselekményt a bíró vagy a bíróság valamely munkatársa vagy kisegítője követi el, őket az illetékes hatóság hivataluktól is megfoszthatja az 1457. k. szerinti esetekben. Az ilyen károkozásnak a büntetésen kívül más jogkövetkezményei is vannak (128. k., 1281. k. 3. §, vö. 1296. k., stb.).

=====

=====

95. §. A HAMISÍTÁS

2545 Az egyházjogban hagyományosan (vö. X 5.20) a hamisítás büntettéről (crimen falsi) szokás beszélni. Ez a hatályos CIC szerint különböző bűncselekményeket (rágalmazás, becsületsértés, okirat-hamisítás) magában foglaló tágabb kategória. Megjegyzendő azonban, hogy a hatóság előtt tett hamis esküt a törvénykönyv nem a hamisítás témakörében tárgyalja. A CCEO ennek a kérdésnek két önálló kánont szentel, az 1452. kánont a rágalmazásnak, az 1454. kánont pedig az egyházi büntetendő cselekménnyel való hamis vád büntettének (vö. CCEO 731. k.).

2546 A régebbi szerzők a jogforrások szóhasználatának megfelelően a hamisítás büntettére gyakran a következő meghatározást adták: „Az igazság szándékos megváltoztatása más kárára vagy becsapására”[115]. A hatályos egyházjogban a hamisítás büntette fogalmának önmagában nem sok a jelentősége. Így elegendőnek látszik az ez alatt a cím alatt (Lib. VI Pars II tit. IV) szereplő egyes bűncselekmények bemutatása.

1. A RÁGALMAZÁS

a. A tényállás

2547 Az 1390. k. három különböző tényállás-típust büntet: 1) a gyóntató rágalmozását az 1387. k. szerinti bűncselekménnyel (szexuális bűnre csábítás), ha ez az egyházi előjáró előtt tett hamis feljelentés formájában történik; 2) az egyházi előjáró előtt más büntetendő cselekmény címén tett hamis feljelentést; 3) más jó hírének (vö. 220. k.) egyéb megsértését.

2548 Egyes szerzők szerint ahhoz, hogy a jó hírnek ilyen egyéb megsértése bűncselekmény legyen, szükséges, hogy az -- hasonlóan a rágalmozó feljelentéshez -- az egyházi előjáró előtt történjék[116]. Az 1390. k. 2. §-ának megfogalmazásából azonban ez nem tűnik ki. Ezért más szerzők nem zárják ki a jó hír nem előjáró előtti megsértésének büntethetőségét sem[117]. Ez utóbbi nézet látszik meggyőzőbbnek, mert nagyobb összhangban áll a kánon szövegével és a 220. kánonnal, mely a krisztushívők jó hírének védelmét általánosságban tartalmazza (vö. 17. k.).

b. A büntetés

2549 A gyóntató csábítással való rágalmozásának büntetése önmagától beálló egyházi tilalom, ha pedig az elkövető klerikus, ezenkívül még önmagától beálló felfüggesztés is (1390. k. 1. §). Ennek a tettnek nem büntetés jellegű jogkövetkezménye is van: nem oldozható fel a bűn, amíg az elkövető a hamis feljelentést vissza nem vonta, és nem kész a károk jóvátételére (982. k.).

2550 Egyéb rágalmozó feljelentés, valamint más jó hírének megsértése esetén a büntetés fakultatív, meghatározatlan, de lehet cenzúra is (1390. k. 2. §).

2551 A bűncselekmény mindhárom formájának jogkövetkezménye az is, hogy az elkövetőt az előjáró megfelelő elégtétel adására is kényszerítheti (1390. k. 3. §).

2. AZ OKIRAT-HAMISÍTÁS

a. A tényállás

2552 Az okirat-hamisítással illetve a hamis okiratok használatával kapcsolatban a Codex az alábbi cselekményeket bünteti: 1) hamis egyházi közokirat (fogalmáról lásd 1540. k. 1. §) készítése; 2) valódi egyházi közokirat megváltoztatása; 3) valódi egyházi közokirat elpusztítása vagy elrejtése; 4) hamis vagy megváltoztatott egyházi közokirat (bármilyen ügyben való) használata; 5) egyházi közokiratnak nem minősülő egyéb hamis okirat használata egyházi ügyben; 6) hiteles egyházi közokiratban vagyis olyanban, melyet egyházi hatósági közeg állít ki hivatali hatáskörében, a jogban előírt alakszerűségek megtartásával, hamis dolog állítása (1391. k.). A bűncselekménynek ezt a legutóbbi típusát ideológiai okirat-hamisításnak is szokás nevezni. Elkövetheti pl. az a plébános, aki a másutt esküdni szándékozó jegyes

számára olyan keresztlevelet állít ki, melynek megjegyzési rovatát üresen hagyja, noha az anyakönyvben bejegyzés szerepel az illetőnek egy korábbi házasságkötéséről.

b. A büntetés

2553 A fenti bűncselekmény minden típusának büntetése fakultatív és meghatározatlan (1391. k.).

=====

96. §. BÜNTETENDŐ CSELEKMÉNYEK KÜLÖNLEGES KÖTELEZETTSÉGEK ELLEN

1. A TILTOTT ÜZLETELÉS

a. A tényállás

2554 Azok a klerikusok vagy szerzetesek, akik -- a törvényes egyházi hatóság engedélye nélkül -- a kánonok által tiltott (vö. 286. k., 672. k.) kereskedést vagy üzleti tevékenységet[118] folytatnak, az 1392. k. szerint büntetendő cselekményt követnek el.

b. A büntetés

2555 A fenti büntetendő cselekményre az 1392. k. kötelező, de meghatározatlan büntetést rendel, melynek a cselekmény súlyosságához kell igazodnia.

2. AZ EGYHÁZI BÜNTETÉS MEGSZEGÉSE

a. A tényállás

2556 Aki a büntetésből rá kirótt kötelezettségeket megsérti, ezzel külön büntetendő cselekményt követ el (1393. k.). Ahhoz, hogy ez a bűncselekmény megvalósuljon, szükséges hogy a büntetés az illetőt már a szó teljes értelmében sújtsa (vagyis már önmagától beállt vagy jogerősen kirótt és közölt -- vö. 1363. k., 1651. k. -- legyen), valamint hogy az érintett a büntetésből rá háruló pozitív kötelezettségeket vagy tilalmakat cselekvéssel vagy mulasztással megszegje.

b. A büntetés

2557 A fenti cselekményre az 1393. k. fakultatív és meghatározatlan büntetést rendel.

3. A HÁZASSÁGI KÍSÉRLET

a. A tényállás

2558 A házassági kísérletet, vagyis a házasság létrejöttéhez a természet rendje szerint elegendő beleegyezéssel, valamilyen nyilvános (hivatalos) forma szerint végzett, de házassági akadály miatt hatástalan házassági beleegyezés-nyilvánítást a törvény csak akkor bünteti, amikor ez a klerikusi nőtlenség vagy a szerzetesi fogadalom védelmében komolyan szükséges. A bűncselekménynek az 1394. k. szerint két típusa van:

2559 1) A klerikusok akár egyházi, akár polgári forma szerinti házassági kísérlete. Ezt a bűncselekményt a nős diakónusok is elkövethetik, ha pl. feleségük halála után az 1087. k. ellenére felmentés nélkül házasságot kísérelnek meg.

2560 2) Az egyházi rend szentségében nem részesült -- akár pápai, akár egyházmegyei jogú intézményhez tartozó, akár férfi, akár női -- örökfogadalmas szerzetesek (de nem az ideiglenes fogadalmasok, sem a világi intézmények és az apostoli élet társaságai tagjai) akár egyházi, akár polgári forma szerinti házassági kísérlete. Azok az örökfogadalmas szerzetesek, akik klerikusok, a bűncselekménynek nem ezt, hanem az első fajtáját követhetik el.

2561 Ahhoz, hogy a bűncselekmény megvalósuljon, a házassági kísérlet fogalmának megfelelően, szükséges a valódi házasságkötéshez elegendő beleegyezés és valamilyen nyilvános házasságkötési forma. Ha tehát pl. a beleegyezést csak színlelték, vagy kényszer és félelem hatására adták, vagy ha még polgárilag sem került sor házasságkötésre, a házassági kísérlet és így a bűncselekmény nem következett be[119]. Megjegyzendő, hogy ilyenkor a klerikus az 1041. k. 3. és az 1044. k. 1. § 3. száma szerinti szabálytalanságba sem esik.

b. A büntetés

2562 A bűncselekmény első típusára a CIC önmagától beálló felfüggesztést rendel. Ehhez, ha az elkövető figyelmeztetés után nem tér jó útra, hanem folytatja a botrány keltését, más fakultatív büntetések, mégpedig megfosztások adhatók hozzá, sőt a klerikusi állapotról való elbocsátás is (1394. k. 1. §). Megjegyzendő, hogy a felfüggesztéshez a további büntetések csak figyelmeztetés után adhatók hozzá. A gyakorlatban a felfüggesztés beállása után sürgősen szükség szokott lenni annak hivatalos kinyilvánítására, a különféle visszaélések (pl. miseintenciók vállalása, a büntetés tilalma ellenére egyházi szertartások végzése, más papok nagy elfoglaltságára való hivatkozással helyettesítés, „kisegítés”, korábbi egyházi hivatal gyakorlásának törvénytelen folytatása, stb.) elkerülésére. Ez a kinyilvánítás általában az egyházmegyei körlevelekben való közzététel útján szokott történni. A klerikusok házassági kísérletének büntetésszerű, de szoros értelemben büntetésnek nem számító jogkövetkezménye ezenkívül a hivatalból való automatikus elmozdítás is (194. k. 1. § 3), valamint az 1041. k. 3. és az 1044. k. 1. § 3. száma szerinti szabálytalanság.

2563 A bűncselekmény második típusára az 1394. k. 2. §-a önmagától beálló egyházi tilalmat rendel. A cselekménynek az örökfogadalmas nem klerikus szerzetesre nézve szoros értelemben büntetésnek nem számító büntetésszerű jogkövetkezménye a szerzetből való automatikus (magánál a jognál fogva történő) elbocsátás (694. k. 1. § 2), valamint -- a férfi szerzetesre, illetve az örökfogadalmas szerzetesnővel így polgári házasságot megkísérlő férfira nézve -- az 1041. k. 3. száma szerinti szentelési szabálytalanság.

2564 Megjegyzendő, hogy a 694. k. 1. § 2. száma szerinti automatikus elbocsátás nem csupán azokat sújtja, akik az 1394. k. 2. § szerinti bűncselekményt elkövetik, hanem a személyeknek ennél tágabb körére vonatkozik. Az elbocsátásról szóló kánon ugyanis nemcsak a házasságot megkísérlőket, hanem a házasságot kötő szerzeteseket is érinti. Házasságot pedig felmentés[120] nélkül, érvényesen csak az ideiglenes fogadalomban levő szerzetesek köthetnek (1088. k.; természetesen ez számukra sem megengedett, míg fogadalmuk le nem jár, vö. 688. k. 1. §). Az automatikus elbocsátás -- eltérően a fenti bűncselekménytől, melyet csak szerzetesek követhetnek el -- a CIC szerint beáll akkor is, ha világi intézmények tagjai (vagyis nem a 725. k. szerint hozzájuk csupán társult személyek, akiket azonban egyes intézményekben „tágabb értelemben vett tagoknak” neveznek, és akikről az egyes intézmények szabályzata intézkedik) vagy az apostoli élet társaságai végleges tagjai (a nem véglegesekről ugyanis az egyes társaságok szabályzata intézkedik vö. 742. k.) kísérelnek meg vagy kötnek (hiszen az 1088. k. szerinti házassági akadály őket nem érinti) házasságot (vö. 729. k., 746. k.).

2565 A fentiek szerint tehát a házassági kísérletet elkövető örökfogadalmas szerzetes magánál a jognál fogva elbocsátódik a szerzetből. Ezzel megszűnnek fogadalmi és így a belőlük fakadó házassági akadály is (701. k.). Ennek külső fórumon csak az elbocsátás beállításának hivatalos kinyilvánítása után van hatása (694. k. 2. §). Ám a tettesnek -- eltérően a 694. k. 1. § 2. száma szerint elbocsátódott más személyektől, akik nem lévén örökfogadalmas szerzetesek, a fenti bűncselekményt nem követték el -- ekkor sem szabad még házasságot kötnie, mert az egyházi tilalom ezt meg nem engedetté teszi (vö. 1332. k., 1331. k. 1. § 2, 1071. k. 1. § 5)[121].

2566 A klerikussal házasságot megkísérlő személy mint bűntárs nem eshet ugyan felfüggesztésbe, mert az csak klerikusokat sújthat, de az 1329. k. 2. §-a szerint utólag kimondandó büntetésekkel büntethető (vö. Comm 16, 1984, 50). Az örökfogadalmas szerzetessel házasságot megkísérlő viszont ugyancsak az 1329. k. 2. §-a szerint beleesik az önmagától beálló egyházi tilalomba, mert ez világiakra is alkalmazható. Természetesen a bűntársat is csak akkor sújtják ezek a büntetések, ha katolikus, és ha megvolt benne a bűncselekmény elkövetésének közös szándéka (vö. 1329. k. 1. §). Aki tehát nem tudja, hogy polgári házasságát klerikussal vagy ilyen szerzetessel kötötte, az nem kap

büntetést. Ettől függetlenül mindazokra, akik egyháziilag érvényesnek nem minősülő polgári házasságban élnek, vonatkoznak az ilyen állapotban lévőket érintő jogkövetkezmények.

4. AZ ÁGYASSÁG ÉS A BOTRÁNY

a. A tényállás

2567 A klerikusi nőtlenység, illetőleg (nôs diakónusok esetében is) a klerikusi élet tisztasága védelmében az 1395. k. 1. §-a büntető szankcióval sújtja:

2568 1) Az ágyas (concupinarius) klerikust, aki azonban házasságot nem kísérelt meg (ha megkísérelte, az előző pontban leírt bűncselekményt követte el). Ágyasságnak a mai egyházjogban a különböző nemű személyek közti tartós, házasságon kívüli nemi kapcsolatot szokás nevezni[122].

2569 2) Azt a klerikust, aki a hatodik parancsolat elleni más külső bűnben botrányosan kitart.

b. A büntetés

2570 A cselekmény mindkét típusára ugyanazt a büntetést rendeli a Codex: kötelező, utólag kimondandó felfüggesztést. Ehhez ha a büntetendő cselekmény figyelmeztetés után tovább tart, fokozatosan más fakultatív, meghatározatlan büntetések adhatók hozzá, végül még a klerikusi állapotból való elbocsátás is kiszabható (1395. k. 1. §)[123].

2571 Ha az illető klerikus szerzetes intézménynek, világi intézménynek vagy az apostoli élet társaságának is tagja volt, ennek a cselekménynek az is büntetésszerű jogkövetkezménye, hogy a tettet el kell bocsátani az intézményből, illetve a társaságból (695. k. 1. §, 729. k., 746. k.).

5. EGYÉB SZEXUÁLIS BŰNCSELEKMÉNYEK

a. A tényállás

2572 A fentiekben felsorolt eseteken kívül az 1395. k. 2. §-a szerint büntetendő cselekményt követ el a hatodik parancs ellen vétő klerikus akkor is, ha tettet: 1) erőszakkal vagy fenyegetéssel vagy 2) nyilvánosan vagy 3) tizenhat éven aluli kiskorúval követte el. Megjegyzendő, hogy ilyenkor a cselekmény büntetendőségéhez nem szükséges sem a botrány, sem pedig a tartós vagy állapotszerű viselkedésben való kitartás. Elegendő egyszeri eset is. Mindezekben a tényállás-típusokban a hatodik parancsolat valamilyen külső és súlyos megsértése szükséges ahhoz, hogy a bűncselekmény megvalósuljon[124].

b. A büntetés

2573 A CIC a fenti cselekmény minden típusára kötelező, de meghatározatlan büntetést rendel, nem zárva ki a klerikusi állapotból való elbocsátást sem (1395. k. 2. §). Ezek a büntetések utólag kimondandók, s mint ilyenek -- a büntetőeljárás szabályainak megtartásával -- előzetes figyelmeztetés nélkül is kiszabhatók.

2574 Ennek a bűncselekménynek is lehet büntetésszerű egyéb következménye, nevezetesen a 695. k. 1. §-a szerint a tettes elbocsátandó a szerzetes intézményből, illetve a világi intézményből vagy az apostoli élet társaságából (729. k., 746. k.), de ettől az előljáró megítélése szerint eltekinthet, ha úgy véli, hogy az illető megjavítása, az igazságosság helyreállítása és a botrány helyrehozatala más módon elérhető.

6. A HELYBENLAKÁSI KÖTELEZETTSÉG MEGSÉRTÉSE

a. A tényállás

2575 Az 1396. k. szerint büntetendő cselekményt követ el, aki súlyosan megsérti a helybenlakási kötelezettséget (residentia), mely valamilyen egyházi hivatala (officium) miatt terheli. Az egyházi hivatalhoz helybenlakási kötelezettséget kapcsolhat az egyetemes jog (pl. 395. k.: megyéspüspök; 410. k.: koadjutor és segédpüspök; 533. k. 2. §: plébános; 543. k. 2. § 1: plébániát közösen vezető papok; 550. k. 1. §: káplán) vagy a részleges jog, sőt -- úgy tűnik -- bizonyos esetekben a saját jog is. A kötelezettség megtartásának módja, a törvényes távollét időtartama és jogcímei tekintetében ugyancsak intézkedhet az egyetemes jogon kívül a részleges és minden bizonnyal a saját jog is.

2576 A bűncselekmény elkövetői lehetnek világiak is, ha helybenlakási kötelezettséggel járó hivataluk van. Nem követik viszont el ezt a büntetendő cselekményt azok, akik nem a hivataluk miatt, hanem más címen kötelező helybenlakás ellen vétenek, pl. a 283. k. szerinti általános klerikusi vagy a 665. k. 1. §-a szerinti szerzetesi (vö. 740. k.) helybenlakási kötelezettség ellen[125]. A helybenlakási kötelezettség súlyos megsértésének többen az ismételt, szinte szokásszerű törvénytelen távollétet nevezik[126].

b. A büntetés

2577 A fenti cselekményre az 1396. k. kötelező, de meghatározatlan büntetést rendel, de hangsúlyozza, hogy ez lehet -- az általános szabálytól eltérően (1349. k.) -- a hivataltól való megfosztás is, ám ez csak figyelmeztetés után szabható ki.

=====

=====

97. §. BÜNTETENDŐ CSELEKMÉNYEK AZ ÉLET ÉS SZABADSÁG ELLEN

2578 Az emberi élet és szabadság elleni büntetendő cselekmények gyakran a világi jogrendekben is bűncselekménynek számítanak, ezért jellemző rájuk, hogy könnyen előfordulhat az 1344. kánon 2. számában említett eset. Eszerint az egyházi hatóság tartózkodhat a büntetés kimondásától, vagy enyhébb büntetést, illetve vezeklést alkalmazhat, ha a tettet a polgári hatóság már kellően megbüntette, vagy előreláthatóan kellően meg fogja büntetni. Megjegyzendő azonban, hogy sok országban az abortuszt a világi jog csak az esetek sokkal szűkebb körében bünteti, mint az egyházjog.

1. A MAGZATELHAJTÁS

a. A tényállás

2579 Az élet- és szabadságellenes bűncselekmények közül különös súlya van a kánonjogban az abortusznak (vö. II. János Pál, Enc., Evangelium vitae, 1995. III. 25, nr. 58: AAS 87, 1995, 410--552, 466--467). Erre utal egyrészt az, hogy a törvényhozó a CIC-ben ebből a bűncselekménycsoportból egyedül az abortusznak szentel külön kánont, a többi tényállásokat együttesen tárgyalja, másrészt az érte rendelt büntetés súlyossága. Az abortusz ilyen büntetése az egyházban már azért is indokoltnak látszik, mert a születendő emberi élet büntetőjogi védelmét a civil jogrendek ilyen széles körben nem szokták biztosítani. Ehhez hozzáfűzhetjük, hogy az abortusz potenciális elkövetőinek körében feltehetően nagyobb azoknak az aránya, akiket az egyházi büntetés visszatarthat egy ilyen cselekedettől, vagy javulásra indíthat.

2580 Az ókeresztény korban[127], de később is, különösen a vezeklési könyvekben[128] nagy súlyt kap a csecsemőgyilkosság egyházi büntetése. Az abortusz elleni szankcióknak ugyanezekben a forrásokban szintén sok emléke maradt fenn. Az írországi vezeklési könyvek pl. különféle súlyú büntetéseket írnak elő az abortusz elkövetőire, néha viszonylag enyhéket, de büntetik a csecsemőgyilkosságot is, még hozzá olykor hasonló súlyú büntetéssel, mint az abortuszt, máskor súlyosabban. Az abortuszért kirótt vezeklés többször aszerint is eltérő, hogy milyen idős volt a magzat. Ennek a különbségtételnek a hátterében az emberi élet keletkezéséről vallott korabeli felfogás áll. Mindenesetre a vezeklési könyveknek ebben a csoportjában az abortusz (legalábbis a terhesség negyvenedik napja, vagyis a feltételezett „animatio” után) egyértelműen az emberölés egyik fajtájaként jelenik meg[129]. Nyoma van azonban annak is, hogy a negyven napnál fiatalabb magzat elpusztítására az „occiderit” szót használják[130].

2581 Az 1398. k. bünteti mindazt, aki eredményes magzatelhajtást végez. Nem követi el tehát a bűncselekményt, akinek kísérlete sikertelen maradt, függetlenül az ilyen tett erkölcsi megítélésétől. Ugyancsak nem meríti ki a bűncselekményi tényállást az, aki olyan cselekményt végez, mely kettős hatással (duplex effectus) jár, ha a szándék a másik, jó hatásra irányult, a magzatelhajtást viszont nem akarta közvetlenül[131]. Vonatkozik viszont a büntetés a terhesség bármely

szakaszában, tehát akár a kezdet kezdetén elkövetett abortuszra is[132]. Vonatkozik a büntetés azokra is, akik a magzatelhajtásban nélkülözhetetlen -- akár fizikai, akár erkölcsi -- közreműködők voltak (vö. 1329. k.).

2582 A mesterséges megtermékenyítéssel kapcsolatban, valamint a különböző kísérletek során elpusztított embriókra tekintettel az Apostoli Szentszék az 1398. kánonhoz hiteles törvényt magyarázatot fűzött, melyben kifejtette, hogy abortuszon (a fent leírt bűncselekmény értelmében) nem csupán az éretlen magzatnak a méhből való eltávolítását kell érteni, hanem a magzat megőlését, bármilyen módon és a fogamzás pillanatától kezdve bármikor kerüljön is rá sor (PCI, Resp., 1988. I. 19, Nr. 1: AAS 80, 1988, 1818). E hiteles magyarázat háttérében egy már régebben folyó elméleti vita is áll. Egyesek az abortusz cselekményének megvalósulásához az éretlen (sőt némelyek szerint az éretlen, de még élő) magzatnak a méhből való mesterséges eltávolítását tartották szükségesnek. Ez a formalista felfogás olyan véleményekre vezetett, melyek szerint, ha a magzatot pl. a méhből való eltávolítás előtt már elpusztították, ez nem lett volna abortuszként büntethető. Ezzel szemben sokan világosan látták, hogy ebben a bűncselekményi tényállásban nem a módozaton van a hangsúly, hanem a cselekmény célján, vagyis a magzat elpusztításán. A Szentszék hiteles magyarázata ez utóbbi nézet mellett foglalt állást. Ha pedig a cselekmény lényege a magzat megőlése, akkor mindegy, hogy ez a méhen belül vagy a méhen kívül, vagy esetleg nem is méhben lévő embrió („lombikbébi”) sérelmére történt-e[133].

b. A büntetés

2583 A fenti tényállásra az 1398. k. önmagától beálló kiközösítést rendel. Az önmagától beálló büntetés már azért is szükségesnek látszik, mert sokszor titokban követik el a cselekményt. A büntetés mértéke a CIC átdolgozása során változott: eleinte a réginél enyhébben, csupán egyházi tilalommal akarták az abortuszt büntetni, később tekintettel fokozódó terjedésére a kiközösítés mellett döntöttek (Comm 16, 1984, 50-51). A CIC már nem hangsúlyozza, hogy ennek a kiközösítésnek az elengedése az ordináriusnak van „fenntartva” (vö. 1917-es CIC 2350. k.). Erre azonban nincs is szükség, hiszen a büntetések elengedésére illetékes hatóság általában és alapvetően amúgy is az ordinárius (vö. 1354--1355. k.). Ezért ilyenkor nem beszélünk fenntartásról. Ahhoz, hogy egy pap rendes körülmények között ezt a kiközösítést -- mint általában a nem fenntartott kiközösítéseket -- elengedhesse, külön megbízásra van szüksége. Az elengedés lehetőségeinek részleteiről fentebb szoltunk (lásd fôként 7. § 2. d).

2584 Annak megítéléséhez, hogy egy konkrét esetben tényleg beállt-e az abortuszért járó kiközösítés, figyelembe kell venni, hogy -- mint az önmagától beálló büntetések általában -- ez is csak akkor sújtja a tettet, ha az illető tudja, hogy a magzatelhajtásért kiközösítés jár (1324. k. 1. § 9 és 3. §). Ugyancsak szem előtt kell tartani a többi

mentő és enyhítő (!) körülményeket is (1323. k., 1324. k. 1. §), melyek mentesítenek az önmagától beálló büntetéstől.

2585 A szerzetesekre, de a világi intézmények és az apostoli élet társaságai tagjaira is vonatkozó büntetésszerű jogkövetkezmény, hogy a cselekmény elkövetőjét az intézményből el kell bocsátani (695. k. 1. §, vö. 729. k. 746. k.).

2. EGYÉB ÉLET- ÉS SZABADSÁGELLENES CSELEKMÉNYEK

a. A tényállás

2586 Az 1397. k. szerint büntetendő, aki: 1) emberölést követ el, vagy más embert 2) erőszakkal vagy csellel elrabol, 3) vagy fogva tart, 4) vagy megcsonkít, 5) vagy súlyosan megsebesít. Kivételt képeznek azok az esetek, amikor a fenti cselekmény az 1370. kánonban leírt tényállást (egyházi személy bántalmazása) valósítja meg. Ilyenkor ugyanis az ott megállapított büntetés jár a tettért.

b. A büntetés

2587 A fenti tényállásokra a CIC kötelező (utólag kimondandó), de pontosabban meg nem határozott megfosztásokat és tilalmakat (vö. 1336. k.) rendel. Ezeket a büntető hatóság az 1336. k.-ban említettek közül választhatja ki.

=====

98. §. EGYÉB CSELEKMÉNYEK BÜNTETÉSE

1. AZ ÁLTALÁNOS SZABÁLY

a. A büntethető tényállások

2588 Az 1399. k. szerint a Codexben vagy más egyházi törvényekben -- és értelemszerűen a törvényes büntető parancsokban -- büntető szankcióval ellátott eseteken kívül büntetést nem lehet alkalmazni, kivéve ha: 1) az isteni vagy kánoni törvény valamilyen külső megsértésére kerül sor; 2) a törvénytörés különösen súlyos, olyannyira hogy ez büntetést kíván; 3) sürgős szükség van a botrány megelőzésére vagy helyrehozására[134].

b. A büntetés

2589 Mindezekben az esetekben a 399. k. lehetővé teszi fakultatív és meghatározatlan büntetés kiszabását.

2. A TÖRVÉNYESSÉG ELVE AZ EGYHÁZI BÜNTETŐJOGBAN

2590 A fenti általános szabályt tartalmazó kánon forrása az 1917-es CIC

2222. k. 1. §-a volt. Már ennek a régi jogszabálynak az összeegyeztetése is sok problémát okozott az 1917-es CIC 2195. kánonjával, mely a büntetőjogi törvényesség elvét mondta ki, megállapítva, hogy csak a kánoni szankcióval ellátott törvény vagy parancs külső és erkölcsileg beszámítható áthágása minősül az egyházjogban büntetendő cselekménynek.

2591 Ugyanez a két pólus megtalálható a hatályos büntetőjogban is. Egyfelől a 221. k. 3. §-a és az 1321. k. rögzítik a törvényesség elvét, másfelől az 1399. k. lehetővé teszi, a fent meghatározott különleges körülmények fennállása esetén, büntetés kiszabását olyanokra, akik külön büntető szankciót nem tartalmazó kánoni törvényt, vagy akár (természetes vagy tételes, jogi vagy erkölcsi oldalról nézett) isteni törvényt hágnak át. Véleményünk szerint a törvényesség elve és az 1399. k. között nincsen ellentmondás. Tisztán formális síkon szemlélve a dolgot az 1399. k. a benne meghatározott esetekben minden törvény áthágását büntetéssel sújtja. Ezáltal szavatolja azt, hogy ilyenkor a büntetés tisztán pozitív egyházjogi szempontból is törvényes (kánoni büntető törvényen alapuló). A dolgok mélyebb sajátosságait szemlélve azonban azt is meg kell állapítanunk, hogy az egyházi büntetőjog -- de a tételes egyházjog egésze sem -- önmagában zárt rendszer. Joggal hangsúlyozza Angel Marzoa, hogy a büntetőjog a jognak olyan része, mely „a jogrend egészéhez szervesen kapcsolódik, mert a maga módján támogatni törekszik... az igazságosság megvalósítását az egyházban”[135]. Ezért a kánoni büntetőjog autonómiája csak viszonylagos, hiszen a világi jogoknál természetfeletti és rugalmasabb büntető szisztéma. A büntetendő cselekmény lényege nem egyszerűen az, hogy egy büntető szankcióval ellátott jogszabály áthágása, hanem hogy az igazságossággal ellenkező tett. A törvényhozó azonban történelmileg változó módon az egyházban is büntető törvényeket ad ki. Ezzel egyrészt a jogbiztonságot növeli, másrészt segítséget ad a büntetést alkalmazó egyházi hatóságoknak az önkényesség vagy a túlzott óvatosság veszélyének elkerülésére, az egyes helyzetek viszonylag egységes, objektív és kiszámítható értékelésére. A törvényesség elvének a fent említett tág formában való kánoni törvénybeiktatásával pedig a büntetések alkalmazásának folyamatát ellenőrzés alá helyezi. Ha azonban a törvényesség elvét az egyházban szűken és mereven fogalmazzák (pl. hiányozna az 1399. k., és a 1321. k. a büntetendő cselekmény fogalmát teljes kizárólagossággal a külön büntető szankcióval ellátott egyházi törvény áthágásával azonosítanák, s teljesen általános és meghatározatlan bűncselekményi tényállások -- pl. „erkölcsbe ütköző tett” -- sem kerülnének bevezetésre), akkor előfordulhatna, hogy az egyház az üdvösséget szolgáló krisztusi küldetése érdekében szükséges intézkedéseket nem tudná megtenni a saját tételes joga szerint. Mivel azonban az egyházban a legfőbb törvény a lelkek üdvössége, a pozitív egyházjog keretein túl -- úgy tűnik -- ilyenkor is megmaradna a lehetősége a tételes egyházi törvény által büntetéssel nem fenyegetett cselekmények megbüntetésének.

=====

=====

99. §. ELŐZETES ISMERETEK

2592 Az egyházon belüli sajátos eljárások alkalmazása a jogviták eldöntésére már az Újszövetségben megtalálható (Mt 18,15--18; 1Kor 6,1--6). A keresztények közötti vitákban már Szent Pál kerülendőnek minősítette a világi bíróság előtti pereskedést. Ehelyett a belső, egyházi eljárást tekintette megoldásnak. A konstantini egyházbéke utáni időszakban a püspököknek a keresztények közötti ügyekben a világi törvényszékekkel versengő bíraskodási joga volt. Az ókor végétől fogva különbséget tettek világi és „lelki” ügyek között. Fokozatosan kialakultak azok az elvek, amelyek szerint az állami és az egyházi bíróságok illetékességét egymástól elhatárolták. Ennek során az egyházi bíróságok hatásköre az „egyházi személyekkel”, valamint a személyek bizonyos csoportjaival összefüggő, továbbá a -- koronként és helyenként más-más terjedelemben értelmezett -- lelki és lelkiekkel kapcsolatos ügyekre korlátozódott. A világi fejedelmi jogokat gyakorló vagy földesúri minőségben úriszéket tartó főpapok világi és egyházi bíraskodása között különbséget kell tennünk. Az utóbbi évszázadokban az egyházi szervek előtt tárgyalt ügyek köre szűkülő tendenciát mutat, ezek sajátosan egyházi jellege hangsúlyozódik. Napjainkban az egyházi eljárásoknak, különösen a peres eljárásoknak a túlnyomó többségét a házassági ügyek teszik ki.

2593 A XII. század vége óta az egyházi bíróságok az Apostoli Szentszék bírói szerveitől kiindulva egyre szélesebb körben alkalmazták a római-kánoni perjogot, mely a római eljárásjog alapjára építve fejlődött tovább az egyházi bíraskodásban. Ez az egyházban, különösen a Rota Romanánál, alkalmazott eljárásjog jelentősen hatott az egyes államok perjogának fejlődésére is.

2594 Az eljárásjog az Egyházi Törvénykönyv rendszerében önálló könyvet alkot, mégpedig a Codex utolsó, VII. könyvét. Logikusnak tűnik, hogy a CIC külön szabálycsoportban rendezi a jogok védelmére és érvényesítésére szolgáló eljárás lefolyását. Az, hogy az eljárásjogi szabályok -- eltérően az 1917-es törvénykönyvtől, ahol ezek még megelőzték a büntetőjogot -- a CIC végére kerültek, jelzi a jogokat és köteleességeket rögzítő anyagi és az ezek érvényesítésére szolgáló eljárást szabályozó alaki jog megkülönböztetését. Ebben a viszonylatban pedig az anyagi jog logikailag is megelőzi az alaki jogot.

2595 A kánoni eljárásjogban -- noha bizonyos tételes jogot megelőző elvek, szükségletek (pl. a védekezéshez való jog) is kifejezést nyernek benne -- a konkrét szabályok egészen túlnyomó többsége tisztán egyházi, nem pedig isteni vagy természetjogi eredetű. Kivételnek tűnik azonban pl. az 1404. k. előírása, mely a pápai primátus szükségszerű következményének látszik.

2596 Az új eljárásjog egészében tükröződnek bizonyos általános alapelvek, melyek a törvényhozót az újítás során vezették. Ezek Javier

Ochoa összefoglalása szerint[1] a következők: 1) az igazság és az igazságosság objektív védelme; 2) az igazságszolgáltatás gyorsasága; 3) az eljárás egyszerűsége; 4) (szinte) a teljes eljárásjogi anyag közlése a CIC VII. könyvében; 5) a helyi szokások és a részleges törvényhozás tiszteletben tartása.

2597 Megjegyzendő még, hogy a régi Codexben szabályozott bizonyos különleges eljárások megszűntek. Ilyen az örökfogadalmas szerzetesek exempt, klerikusi rendből való elbocsátási eljárása (1917-es CIC 654--668. k.; eltörölte: SC Rel, Decr., Processus iudicialis, 1974. III. 2: AAS 66, 1974, 215--216), valamint az „ex informata conscientia” felfüggesztési eljárás (1917-es CIC 2186--2194. k.). Ugyanakkor a hatályos Egyházi Törvénykönyvben több olyan eljárás is van, mely vagy teljesen új, vagy legalábbis eddig nem a Codexben volt szabályozva. Ilyenek: a szóbeli egyházi peres eljárás (1656--1670. k.), a házastársak különválasztásának sajátos eljárása (1692--1696. k.), a holtnak nyilvánítási eljárás (1707. k.), az el nem hált házasság alóli felmentés külön eljárása (1697--1706. k.), valamint a közigazgatási intézkedések elleni hierarchikus felfolyamodási eljárás (1732--1739. k.).

99. §. ELŐZETES ISMERETEK

1. AZ ELJÁRÁSOK

2598 Eljárásnak (processus) a jogok védelmére, illetve érvényesítésére szolgáló olyan hivatalos cselekmények sorozatát szokás nevezni, mely döntésre irányul. Az eljárások lehetnek bíróiak, ha perben vagy per módjára kerül sor rájuk, és közigazgatásiak, ha peren kívül, végrehajtói hatalommal rendelkező szerv előtt folynak. A perek fajtáira alább kitérünk. A közigazgatási eljárásokat is lehet tárgyuk szerint csoportosítani. Megkülönböztethetünk pl. büntetés kiszabására vagy kinyilvánítására szolgáló közigazgatási büntetőeljárást (vö. 1720. k.), általános jogviták[2] eldöntésére folyó (pl. házasság különválásának kimondása: 1692. k. 1. §, holtnak nyilvánítás: 1707. k., stb.) közigazgatási eljárást, vagy a közigazgatási hatóság intézkedése kapcsán támadt viták megoldására indított (főként felfolyamodási, de vö. pl. 1740--1752. k.) eljárást.

2. A PER

2599 Eltérően a korábbi helyzettől (hiszen az 1917-es CIC 1552. k. 1. §-a törvényi meghatározást adott a per fogalmáról), a hatályos egyházjogban nem szerepel a per hivatalos definíciója. Ma is elmondható azonban, hogy a kánoni per (iudicium) az egyházi bíróság hatáskörébe tartozó kérdés törvényes előírások szerint, egyházi bíróság előtt lefolytatott megvitatása és eldöntése. A per sajátossága eszerint, hogy bírói hatalommal rendelkező szerv előtt folyik.

3. A PER TÁRGYA ÉS FAJTÁI

A peres eljárások alapvető típusait a per tárgya szerint szokás megkülönböztetni:

2600 1) Ha a per tárgya természetes vagy jogi személyek jogainak érvényesítése vagy megvédése, illetve jogi tények kinyilvánítása (1400. k. 1. § 1), akkor egyházi peres eljárásról (*iudicium contentiosum* -- vö. 1501--1670. k.) beszélünk.

2601 Az egyházi peres eljárás elnevezést a *iudicium contentiosum* fordításaként Sipos István rendszerezítette. Régebben ezt általában az egyházban is polgári pernek, polgári peres eljárásnak (*iudicium civile*) nevezték. Ám az 1917-es CIC szándékosan módosított a szóhasználaton, a világi bíróságok előtti perekkel való összetévesztés elkerülése végett[3].

2602 2) Ha a per tárgya (utólag kimondandó) büntetés kiszabása vagy (önmagától beálló) büntetés kinyilvánítása valamilyen büntetendő cselekményre, akkor büntető peres eljárásról van szó (vö. 1400. k. 1. § 2, 1717--1719. k., 1721--1728. k.).

2603 3) A közigazgatási hatalom intézkedéséből támadt jogvitákban a rendes bíróságok előtt peres eljárás nem folytatható. Ilyenkor az ügyben -- az 1400. k. 2. § szerint -- vagy az egyházi előjáróhoz mint a végrehajtói és nem mint a bírói hatalom hordozójához (mellyel egyes előjárók pl. a megyéspüspökök szintén rendelkeznek) vagy közigazgatási bírósághoz lehet fordulni. Ez utóbbi, egyébként meglehetősen különleges esetben, külön az ilyen jogviták intézésére felállított (tehát nem rendes) bírói szerv közigazgatási peres eljárást (*iudicium contentioso-administrativum*) folytat le.

2604 A közigazgatási bíróságok rendszerét -- noha ez a tervezetben szerepelt (Comm 10, 1978, 214--215), még az 1982-es Schemában is -- a Codex nem hozta létre a részegyházakban. Tehát csupán az Apostoli Signatura II. részlege működik közigazgatási bírósággént, melynek ezt a feladatkört már a Regimini Ecclesiae Universae kezdetű apostoli rendelkezés (1967. VIII. 15, nr. 106: AAS 59, 1967, 921) megadta. A római kúria működésének új szabályzata (Const. Ap., Pastor bonus, 1988. VI. 28, art. 123: AAS 80, 1988, 891--892) az Apostoli Signaturának ezt az illetékességét megerősíti. Kijelenti, hogy ez csak a római kúria központi hatóságai által kiadott vagy felülvizsgált egyedi közigazgatási intézkedések elleni felfolyamodások elbírálására terjed ki, mégpedig csupán abból a szempontból, hogy az intézkedés a döntés vagy az eljárás során (*in decernendo* vel *in procedendo*) nem ütközött-e törvénybe. Az intézkedés törvénytelenységén kívül ilyenkor a felfolyamodó kérelmére a Signatura a kártérítés ügyében is dönthet. Ugyancsak illetékes a pápa vagy a római kúria központi hatóságai által rábízott közigazgatási jogvitákban (1445. k. 2. §). Törvényhozói jellegű intézkedés törvényessége tárgyában a Signatura illetéktelennek nyilvánította magát (Sign. Ap., Decr. part., 1979. III. 31: Leges VI,

7713--7715).

2605 Egyes szerzők hangsúlyozzák, hogy noha a CIC a helyi közigazgatási bíróságokat nem említi, elvileg nem zárja ki azok felállítását[4]. Más kérdés azonban, hogy ezek milyen szintűek lehetnének, vagy mi lenne a gyakorlati hasznuk. Egyházmegyei szinten pl. a szó szoros értelmében vett közigazgatási intézkedéseket többnyire a megyéspüspök vagy helynöke hozza. Ezek felülbírálatára az egyházmegyén belül nem lehetne illetékes olyan szerv -- hacsak a Szentszék külön nem intézkedne -, mely hatalmát nem a megyéspüspöktől kapja (381. k. 1. §). Ez pedig amúgy sem tenné lehetővé egy efféle közigazgatási bíróság függetlenségét.

2606 Bizonyos kánonjogászok tartózkodnak attól, hogy a közigazgatási peres eljárást a peres eljárások körébe sorolják[5]. Mások fenntartás nélkül közigazgatási perről szólnak[6]. Fenti felosztásunk ez utóbbi nézetet tükrözi.

4. AZ EGYHÁZ BÍRÁSKODÁSI JOGA

2607 A bírói hatalom az egyházkormányzati hatalom része (vö. 136. k.). Noha a hatalmak merev elválasztásáról az egyházban nem lehet szó, a bírói hatalom gyakorlása általában sajátos szervek útján történik (de vö. 1419. k.).

2608 Az egyház saját és kizárólagos jogon ítélkezik: 1) a lelki vagy lelkiekkel kapcsolatos dolgokról folyó ügyekben; 2) az egyházi törvények (és általában az egyházi jogszabályok[7]) megsértése ügyében; 3) minden olyan cselekedet ügyében, mely bűn (peccatum) jellegű. Ez utóbbi esetben azonban csak a bűnösség (culpa) megállapítása és egyházi büntetés kiszabása tekintetében (1401. k.).

2609 Lelki dolgoknak a kánonjogban olyan valóságokat neveznek, „melyek jogok tárgyát képezhetik anélkül, hogy valamilyen anyagi dologgal egybeesnének, mégpedig annyiban, amennyiben lelki értékeket közvetítenek, vagy azokra irányulnak”[8]. Ilyenek pl. az egyházi hivatalok (hiszen lelki célra kell gyakorolni őket, vö. 145. k. 1. §), a szentségek, a szentelmények, a fogadalom, az eskü stb.[9]. A lelkiekkel kapcsolatos dolgok olyan evilági dolgok, melyek a lelkiekhez elválaszthatatlanul kapcsolódnak, mégpedig vagy természetüknél fogva (pl. tartósan szent jellegű adó áldás vagy szentelés révén, melyek hatására a templom, az oltár, a kehely, a temető stb. szent dologgá válik) vagy történelmi okból[10] (pl. bemutatási jog egy egyházi hivatalra).

2610 A hatályos Egyházi Törvénykönyvből elmaradt az 1917-es CIC 1553. kánonjában még szereplő megjegyzés, mely szerint a privilegium fori (vö. 1917-es CIC 120. k., 614. k., 680. k.) alapján a klerikusok, a szerzetesek és a közös élet társaságainak tagjai minden ügyükben (tehát a világi jogra vonatkozóknak is) csakis az egyházi bíróság elé

tartoznak. Ezt az igényt azonban már a korábbi időkben sem minden állam ismerte el. A hatályos CIC a privilegium fori-ra már nem tart igényt, hanem inkább az állami és az egyházi jogrend illetékességének tárgy szerinti, világos elhatárolására törekszik. Az egyházon belüli jogok védelmére az egyházi, a civil jogrend szerintiekére pedig a világi fórum hivatott. Az „egyházi személyek” bizonyos fajta peres ügyeinek világi bíróság előtti tárgyalását mégis helyenként a konkordatárius jog korlátozhatja.

2611 Ugyancsak az egyházi és világi bírói illetékesség megkülönböztetésének, elválasztásának szempontja érvényesül abban is, hogy ma a Codex már nem szól a vegyes ügyekről (causae mixti fori, vö. 1917-es CIC 1553. k. 2. §), vagyis azokról melyek részben profán, részben egyházi jellegűek (pl. egyetlen cselekmény, melyet mindkét jog büntet). Eszerint ilyen esetekben az egyház csak az egyházi jogrend szempontjából ítélkezik, de a vallásszabadság összefüggésében nem vitatja a világi bíróság jogát arra, hogy ugyanezekről tisztán a civil jogrend szempontjából ítéletet mondjon. Természetesen az is lehetséges, hogy a Szentszék és az államok közötti megállapodások külön szabályokat állapítsanak meg ezekre nézve.

2612 Mindez nem zárja ki, hogy az egyház -- mint a történelem során már előfordult -- nem saját jogon, hanem pl. az állam megbízása alapján, vagy a társadalom igénye, bizalma folytán más ügyekben is ítélkezzék. Ez azonban inkább elvi lehetőség. Az egyházi törvényhozó erre ma nem tart igényt.

5. AZ EGYHÁZI ELJÁRÁSOKAT SZABÁLYOZÓ JOG

a. Az egyetemes jog

2613 Az egyházban mind a bírói, mind a közigazgatási eljárásokat főként az egyetemes egyházjog, nevezetesen a CIC VII. könyve szabályozza. Ennek előírásai az egyház összes bíróságaira vonatkoznak, de az Apostoli Szentszék bíróságainak szabályzatai tartalmazhatnak tőlük eltérő normákat is (1402. k.).

2614 Ilyen sajátos szabályzata volt a CIC megjelenésekor a Rota Romanának (Normae S. Romanae Rotae Tribunalis, 1982. január 16: AAS 74, 1982, 490--517; vö. Normae S. R. Rotae Tribunalis, 1934. VI. 29: AAS 26, 1934, 449--491; e korábbi szabályzat eljárási előírásait -- art. 59--185 -- az 1982-es normák 65. pontja további intézkedésig érvényben hagyta), valamint az Apostoli Signaturának (SecrStat, Normae speciales Signaturae Apostolicae, 1968. III. 23: Leges III, 5321--5332). Ezeket az új Codex nem helyezte hatályon kívül. Érvényüket veszítették viszont (vö. 6. k. 1. § 2) azok az egyéb sajátos bíraskodási szabályzatok, melyeket bizonyos püspöki konferenciák számára adtak ki, főként az Egyesült Államok részére engedélyezett külön normák (1970. IV. 28: Leges IV, 5810--5812).

2615 Az egyetemes eljárásjog normái alól -- eltérően a többi egyetemes egyházi jogszabályoktól, de hasonlóan a büntetőjog előírásaihoz -- a megyéspüspökök a 87. k. szerint nem adhat felmentést.

b. A részleges jog

2616 Maga a Codex is említi, hogy a benne szereplő egyetemes eljárásjogi normák mellett ezen a területen bizonyos szabályok kiadására a püspöki konferenciák illetékesek (1421. k. 2. §, 1439. k., 1425. k. 4. §, 1714. k., 1733. k.), vagy több megyéspüspök közösen teheti meg ezt (1423. k.). Más helyeken a CIC kifejezetten a részleges törvényre utal bizonyos kérdésekben: a tárgyalóterembe való bebocsátás (1470. k. 1. §), az idézések, határozatok, ítéletek és más közlemények kézbesítésének módja (1509. k. 1. §), a perfolymat megszüntése (ún. elévülése -- 1520. k.), a kihallgatáson a bírótól különböző személyektől eredő kérdések feltételének módja (1561. k.), a szakértők tiszteletdíja (1580. k.), a perköltségek témakörének számos vonatkozása (1649. k.), valamint az ítélet végrehajtásának módja (1653. k. 1. §) tekintetében.

2617 Nem csupán az Apostoli Szentszék bíróságainak vonatkozásában (lásd fent a), hanem minden bíróság tekintetében utal a CIC -- bizonyos részleteket illetően -- a bíróság saját szabályzatára (1602. k. 3. §)[11]. Ez azt jelenti, hogy az egyetemes és más magasabb joggal összhangban az egyes bíróságoknak lehet olyan -- többnyire az egyházmegyén belüli egyetlen törvényhozótól, a megyéspüspöktől kiadott -- saját szabályzata, mely jogszabály értékű, és számos részletkérdésben rendelkezhet.

2618 Noha ezeket a részleges jogalkotás számára adott lehetőségeket egyesek -- pl. Klaus Lüdicke[12] -- keveslik, mondván, hogy azok az egyetemes jog normáihoz képest nem tudnak kellő ellensúlyt képezni, nem látszik nyilvánvalónak, hogy itt valóban ellensúlyra volna szükség. A katolikus egyházban ugyanis a krisztushívők legtöbb és legalapvetőbb joga egyetemes, tehát egyforma mindenütt a világon, s mennyiségben és jelentőségben jóval csekélyebbek azok a jogok, melyeket kinek-kinek a részleges egyházi jogszabályok biztosítanak. Logikusnak látszik tehát, hogy a jogok érvényesítésében sem legyenek alapvető eljárásbeli különbségek az egyházon belül. Megjegyzendő, hogy éppen a házassági bíráskodás terén az egyes bíróságok eltérő működési módja többeket a törvény kijátszására csábított. A sajátos normák szerinti eljárásokkal nyert tapasztalatok az Apostoli Szentszék megítélése szerint egyébként sem voltak egyértelműen kedvezőek. Mivel pedig az eljárási szabályok a krisztushívők és az egyházi közösség jogainak védelmét szolgálják, akkor felelnek meg céljuknak, mely végső soron összefügg a lelkek üdvösségével, ha a lehető leghatékonyabb védelmet biztosítják. Viszont a világegyházban csak nagyon kevés helyen vannak meg azok az anyagi, személyi, szervezeti, szaktudásbeli feltételek, melyek lehetővé tennék, hogy pl. minden fellebbviteli bíróság ismerje az alá tartozó bíróságok -- egy a jelenleginél nagyobb partikularizmus esetén egymástól

különböző -- perrendtartását, vagy akár, hogy vidékenként más és más kellő színvonalú eljárásjogot tudjanak kidolgozni. Ha pedig az eljárási szabályok szakszerűtlenek, vagy nem tudnak kellő összhangban működni, a személyek jogai szenvednek csorbát. Ezért a hatályos CIC által a részleges eljárásjog számára nyitott lehetőségeket aligha kevesellhetjük, sőt Javier Ochoával szólva méltán nevezhetjük azokat a rugalmasság, valamint a helyi kultúrák és szokások iránti érzék jelének[13].

c. A különleges eljárások szabályai

2619 Egyes különleges, általában közigazgatási vagy legalábbis „nem szoros értelemben bírói”[14] jellegű eljárások számára maga az Apostoli Szentszék sajátos szabályokat bocsátott ki. Így a boldoggá- és szenttéavatási (kanonizációs) ügyeket külön pápai törvény szabályozza (Const. Ap., Divinus perfectionis Magister, 1983. I. 25: AAS 75, 1983, Pars I, 349--355; SC Causis Sanct., Normae et Decr., 1983. II. 7: uo. 396--404; vö. SC Causis Sanct., Regolamento della Sacra Congregazione per le Cause dei Santi, 1983. III. 21, Roma 1983)[15]. Rájuk is kell alkalmazni azonban a CIC előírásait, ha a szabályok a dolog természeténél fogva az ilyen ügyekre is vonatkoznak, valamint ha külön szabályuk az egyetemes jogra utal (1403. k. 2. §).

2620 Hasonlóképpen külön jogszabály intézkedik az érvényes, de nem szentségi házasságoknak a hit javára való pápai felbontásáért folyó eljárásról (SC Fid, Instr. part., Ut notum est, 1973. XII. 6: Leges V, 6702--6705).

2621 Más különleges eljárásokról maga a CIC is rendelkezik (pl. az el nem hált házasság alóli felmentésért folyó eljárásról: 1697--1706. k.), noha esetleg bizonyos részleteiket a Codexen kívüli szabályok rendezik. Ezekre a törvénykönyvben is említett sajátos eljárásokra még visszatérünk.

=====

=====

100. §. A JOGHATÓSÁGI ELŐFELTÉTELEK

2622 Amikor a hatályos Egyházi Törvénykönyv általában a perekről tárgyal, először a peres eljárások előfeltételeiről szól, majd külön ismerteti az egyes eljárásfajták lefolyását. Ez a szerkezeti felépítés a „statikus” és a „dinamikus” elemeknek a perjogászok körében elterjedt megkülönböztetésén alapul. Ehhez igazodva az alábbiakban előbb a per előfeltételeit mutatjuk be, majd egy következő fejezetben a legáltalánosabban alkalmazott pertípusnak, a rendes egyházi peres eljárásnak a lefolyását vázoljuk. Ezután néhány különleges eljárásra térünk ki, melyek közül egyesek peres, mások nem peres jellegűek, egyesekben nagyobb, másokban kisebb mértékben vagy csak analóg módon kell megtartani a rendes egyházi peres eljárás szabályait. Mindnyájuk közös vonása azonban, hogy a CIC VII. könyve foglalkozik velük.

100. §. A JOGHATÓSÁGI ELŐFELTÉTELEK

1. ALAPFOGALMAK

2623 Mivel a per -- fogalmánál fogva -- egyházi bíróság előtt folyik, egyik elsődleges feltétele, hogy legyen egy illetékes bíróság, mely azt eldönteni jogosult. Tehát a per „joghatósági”, hatalmi előfeltétele a bíróság illetékessége.

a. Az illetékesség

2624 Bírói illetékességnek (competentia) az adott esetre nézve meglévő bírói hatalmat nevezzük. A bírói hatalmat a mai jog világosan megkülönbözteti a törvényhozói és a végrehajtói hatalomtól, s hangsúlyozza, hogy a bírói hatalom csak a határozat vagy az ítélet meghozatalát előkészítő cselekményekre delegálható, de magára az ítélethozatalra nem (135. k. 3. §). Ám egy ügy eldöntéséhez nem elegendő, hogy valakinek általánosságban valamiféle bírói hatalma legyen. Az is szükséges, hogy az erre az esetre valamilyen alapon kiterjedjen. Egy bírói hatalommal rendelkező szerv egy konkrét ügyben különböző jogcímek alapján lehet illetékes. Ezekre alább visszatérünk.

b. Az illetéktelenség

2625 Akinek bírói hatalma sincs, az nem egyszerűen illetéktelen, hanem képtelen az ítélkezésre. Illetéktelennek azt szokás nevezni, akinek van ugyan bírói hatalma, de az nem terjed ki az adott esetre. Az illetéktelenségnek két fő típusát különböztetjük meg, az abszolút és a viszonylagos (relatív) illetéktelenséget.

2626 Abszolút illetéktelen a bíróság, ha: 1) a tárgyban illetéktelen, vagyis ha a per tárgya nem tartozik elé; 2) a személy felett illetéktelen, pl. méltósága vagy állása miatt (vö. 1404--1405. k.); 3) a bíróságok fokozata szerint illetéktelen (1440. k.); 4) a bíró már előző fokon szerepelt az ügyben (1447. k.). Az abszolút illetéktelenség következménye, hogy a perbeli cselekmények érvénytelenek[16], az ítélet orvoslhatatlanul semmis (1620. k. 1), a per folyamán bármikor illetéktelenségi kifogással lehet élni, s a bíró is bármikor köteles kinyilvánítani felismert illetéktelenségét (1459. k. 1. §, 1461. k.), az ítélet után pedig semmisségi panasznak van helye (1621. k.).

2627 Viszonylagosan illetéktelen a bíróság, ha a rendes jogcímek alapján, azaz területileg illetéktelen (1407. k. 2. §). A viszonylagos illetéktelenség következménye, hogy a fél a perfelvétel előtt (1459. k. 2. §) illetéktelenségi kifogással élhet, melyet ha a bíró elutasít, ez ellen fellebbezésnek nincs, de semmisségi panasznak van helye (1460. k. 2. §). Viszonylagos illetéktelenség esetén a cselekmények és az ítélet érvényes lesz, mert a bíró érvényesen, de nem megengedetten jár el. Ha a bíró felismeri viszonylagos illetéktelenségét, nem köteles azt

magától bejelenteni. Ha pedig a felek a perfelvételig kifogással nem élnek, maga a relatív illetéktelenség orvoslódik"[17] (vö. 1619. k.). Tehát az ítélet egyáltalán nem lesz érvénytelen, még orvosolhatóan érvénytelen sem.

2. ÍTÉLKEZÉS AZ ELSŐ SZÉK FÖLÖTT

2628 Az Első Szék fölött senki sem ítélezhetik (1404. k.; vö. 1917-es CIC 1556. k.). Ebben az összefüggésben az Első Szék nem az Apostoli Szentszéket, hanem a pápa személyét jelenti (vö. Comm 10, 1978, 219). A pápa ítéletei és határozata ellen nem lehet fellebbezni, illetve felfolyamodni (333. k. 3. §, 1629. k. 1, vö. 1372. k.), személye felett pedig nem lehet ítélezni. Ez az alapelv nem tisztán egyházi jogszabály, hanem inkább dogmatikai jellegű. A pápa legfőbb és teljes hatalmából következik, melyet mindig szabadon gyakorolhat (331. k.; Conc. Vat. I, Const., Pastor aeternus 3: DS 3063).

2629 Ebből az alapelvből adódik, hogy minden vele ellentétes cselekmény és döntés nem létezőnek számít (1406. k. 1. §). Tehát ilyenkor az érvényesség vélelme, látszata sem áll fenn, az érvénytelenséget bizonyítani nem kell, s az ilyen cselekményeket utólag sem lehet érvényesíteni.

3. A FENNTARTOTT ÜGYEK

2630 Az illetékesség egyéb szabályaitól függetlenül a jog bizonyos ügyeket általában a bennük szereplő személyekre, néha pedig más szempontokra való tekintettel magának a pápának vagy a Rota Romanának „tart fenn”. Ezekben más bírók abszolút illetéktelenek (1406. k. 2. §).

a. A pápának fenntartott ügyek

2631 A saját és kizárólagos jogon egyházi bíróságra tartozó (vö. 1401. k.) vonatkozásokban csak a pápának van joga -- személyesen vagy megbízott útján -- ítélezni az ügyek bizonyos fajtáiban.

2632 Noha az 1405. k. 1. §-a csak magát a pápát említi, s a 135. k. 3. § szerint az a bírói hatalom, mellyel a bírók és a bírói testületek rendelkeznek, az ítélethozatalra nem adható tovább megbízottnak, ez alól az általános szabály alól az 1442. k. kivételt látszik tenni, amikor arról beszél, hogy a pápa az általa delegált bírók révén is mondhat ítéletet. Ezért -- úgy tűnik -- ma sincs akadálya annak, hogy a pápa a személyesen elé tartozó ügyeket, a korábbi gyakorlatnak megfelelően, megbízott útján döntse el[18]. Gyakorlatilag a pápa az ilyen bíraskodást mindig delegálni szokta. Ennek pedig, hacsak a megbízás másként nem rendelkezik, az a következménye, hogy a fellebbezés lehetősége nem kizárt, eltérően az 1629. k. 1. száma szerinti esettől[19].

A pápa elé tartozó ügyek a következők:

2633 1) Az államfők akár egyházi peres, akár büntető[20] ügyei (1405. k. 1. § 1). Eltérően az 1917-es CIC 1557. k. 1. § 1. számának előírásától, az államfők gyermekei és azok, akik tisztségüknek örököseik, már nem tartoznak a pápa személyes ítélőszéke elé. Az államfők esetében viszont -- tekintettel arra, hogy ilyenkor a helyi egyházi bíróságok függetlensége nem mindig volna teljes -- a fenntartás továbbra is indokoltnak látszik. Megjegyzendő, hogy egy ügyet akkor mondunk valakiénak, ha az illető ellen indítják, aki abban alperesként vagy vádlottként vesz részt, hiszen a felperesnek -- az 1407. k. 3. §-a és az ősi jogi alapelv (C. 3.19.3) szerint -- az alperes szempontjából illetékes bírósághoz kell fordulnia (*actor rei forum sequitur*). Tehát mindazok, akiknek a jog személyük miatt jelöl ki külön bíróságot, akkor tartoznak az elé, ha az ügy ellenük indul[21].

2634 2) A bíborosok akár egyházi peres, akár büntető ügyei (1405. k. 1. § 2). Ez az előírás az érintettekre a konzisztóriumon való kihirdetésüktől fogva érvényes (351. k. 2. §).

2635 3) Az Apostoli Szentszék követének (vö. 363. k.) akár egyházi peres, akár büntető ügyei (1405. k. 1. § 3). Szentszéki követnek minősülnek a nunciusokon, pronunciusokon, internunciusokon kívül a diplomáciai státusszal nem rendelkező apostoli delegátusok, és küldetésük tartama alatt a pápai oldalkövetek (358. k.) is. Nem számíthatók viszont ide a püspöki székük alapján pusztán pápai követi címmel rendelkező fõpásztorok[22].

2636 4) A püspökök bûnügyei (1405. k. 1. § 3), mégpedig akár büntetés kiszabásáról, akár kinyilvánításáról van szó. Eltérnek azonban a vélemények a tekintetben, hogy kikre kell alkalmazni ezt a kivételt. Egyesek szerint a kinevezéstől fogva minden püspökre, tehát a címzetes püspökökre is, sőt azokra is, akik a megyéspüspökkel egyenlő elbírálás alá esnek[23]. Mások szerint -- és számunkra ez látszik meggyõzõbbnek -- ez a fenntartás az egyházi rend szentségének püspöki fokozatával kapcsolatos, nem pedig a megyéspüspöki vagy más beosztással (vö. Comm 10, 1978, 220), s így nem vonatkozik azokra, akik nincsenek püspökké szentelve[24].

2637 5) Azok az ügyek, melyeket a pápa saját ítélőszéke elé von (1405. k. 1. § 4). A pápának ugyanis primátusánál fogva joga van a bármely más egyházi bíró előtt elkezdhetõ vagy már folyamatban lévõ ügyeket maga elé vonni. Ezt a dolog természeténél fogva elvileg megteheti saját kezdeményezésre is, általában azonban a felek valamelyikének kérésére szokott rá sor kerülni (vö. 1417. k.).

2638 6) Az olyan cselekményekről vagy okmányokról folyó ügyek, melyeket a pápa különleges jelleggel megerõsített. Mivel itt nem a pápa saját cselekményeirõl van szó (vö. 1404. k.), a jog külön utal arra, hogy elõzetes pápai megbízás alapján mód lehet rá, hogy ezekrõl a bíró mégis ítélkezzen (1405. k. 2. §). Lawrence G. Wrenn véleményével[25]

egyetértve megállapíthatjuk, hogy noha az 1405. k. ennek az esetnek -- szerkesztéstörténeti okokból (vö. 1917-es CIC 1683. k.; Comm 11, 1979, 77) -- külön paragrafust szentel, lényegében itt is a pápának fenntartott ügyek egyik fajtájával állunk szemben.

b. A Rota Romanának fenntartott ügyek

2639 Függetlenül a Szentszék bíróságainak egyéb jogcímeken alapuló (rendes illetékesség pl. fellebbviteli fokon, külön megbízás) illetékességén, bizonyos fajta ügyek a bennük (alperesként) szereplő személyekre tekintettel a Rota Romanának vannak fenntartva. Ezek:

2640 1) A püspökök egyházi peres ügyei (1405. k. 3. § 1). Ez nem vonatkozik a püspök által képviselt jogi személyek ügyeire, mert azokat az 1419. k. 2. § szerint első fokon a (megyéspüspök bírósága feletti) fellebbviteli bíróság döntheti el. Kivételt képeznek természetesen maguk az egyházmegyék, valamint azok az 1405. k. 3. § 3. száma szerinti jogi személyek, melyeket esetleg püspök képvisel. Ezek ügyei ugyanis (lásd alább 3. pont) a Rotára tartoznak.

2641 2) A primás apátok, a monasztikus kongregációk legfőbb apátjai (főapátok), a pápai jogú szerzetes intézmények legfőbb előljárói (egyetemes rendfőnökök) akár egyházi peres, akár büntető ügyei (1405. k. 3. § 2).

2642 3) Az egyházmegyék és az olyan természetes vagy jogi személyek ügyei, akiknek a pápán kívül nincs más előljárójuk (1405. k. 3. § 3).

4. A RENDES ILLETÉKESSÉG JOGCÍMEI

2643 Az alábbiakban az első fokú illetékesség szabályaival foglalkozunk. A fellebbviteli fokon való illetékesség kérdéseire később térünk ki.

a. Általános elvek

2644 A rendes illetékesség jogcímeinek felsorolása az Egyházi Törvénykönyvben (1408--1415. k., vö. 1407. k. 1. §) kimerítő. Megjegyzendő, hogy az általános szabályokon kívül a CIC a házassági perekben való illetékességre sajátos normát is közöl (1673. k.).

2645 Ha egy bíró ezeknek a jogcímeknek egyike alapján sem illetékes az ügyben, akkor első fokon illetéktelensége viszonylagos (1407. k. 2. §). A fokozat szerinti abszolút illetéktelenségre valamint a viszonylagos illetéktelenség következményeire már utaltunk (lásd fent 1. b).

2646 A felperes ahhoz a bírósághoz tartozik, amely az alperes szempontjából illetékes. Ha az alperes ellen az ügyet több illetékes bíróság előtt is meg lehetne indítani, ezek közül a felperes választhat (1407. k. 3. §).

b. Az egyes illetékességi jogcímek

2647 1) Lakóhely címén (*forum domicilii*) ki-ki perbe fogható lakóhelyének, vagy pótlakóhelyének (102. k.) bírósága előtt (1408. k.). A lakóhelynélküliek ellen (vö. 100. k.) annak a helynek a bírósága előtt lehet pert indítani, ahol éppen tartózkodnak (1409. k. 1. §). Akinek sem lakóhelye, sem pótlakóhelye, sem tartózkodási helye nem ismeretes (azaz megtalálhatatlan, irreperibilis), azt -- hacsak a törvény szerint más bíróság elé nem tartozik -- a felperes (lakóhely szerint, vagy más jogcímen illetékes) bírósága előtt lehet perelni.

2648 2) A dolog fekvése címén (*forum rei sitae*) annak a helynek a bírósága illetékes, ahol a per tárgyát képező dolog található, feltéve hogy a kereset (fogalmáról lásd alább 102. §. 5. c) a dologra irányul, vagy ha birtokelvonásról (*spolium*) van szó (1410. k.). A dologra irányuló kereset valamilyen dologi jog (tulajdonjog, birtoklási jog, használati jog) érvényesítését, védelmét kívánja elérni. Megjegyzendő, hogy mindezekben az esetekben fordulhat a felperes más jogcímen illetékes bíróhoz is, vagyis a dolog fekvése szerinti bíróság előtti perindítás -- eltérően az 1917-es CIC 1560. k. 1. számától -- már birtokelvonási ügyekben sem feltétlenül kötelező.

2649 3) Szerződés címén (*forum contractus*) ki-ki az előtt a bíróság előtt vonható perbe: a) melyben a felek magában a szerződésben vagy később (vö. Comm 10, 1978, 225)[26] megállapodtak, vagy ennek hiányában annak a helynek a bírósága előtt, b) ahol a szerződést kötötték; c) vagy ahol teljesíteni kell (1411. k. 1. §). Ehhez némileg hasonló módon, ha a per egyéb jogcímen fennálló kötelezettségekről (pl. ajándékozás, felmondás) indul, a fél az előtt a bíróság előtt vonható perbe, amelynek területén: a) a kötelezettség keletkezett; b) vagy azt teljesíteni kell (1411. k. 2. §).

2650 4) A büntetendő cselekmény helye címén (*forum delicti*) ott lehet valakit büntető ügyben vádolni, még távollétében is, ahol az illető bűncselekményt elkövették (1412. k.).

2651 5) A vagyonkezelés helye címén (*forum gestae administrationis*) annak a helynek bírósága előtt fogható valaki perbe, ahol a vagyonkezelést végezték (1413. k. 1).

2652 6) Az utolsó lakóhely (*forum apertae successionis*), pótlakóhely vagy tartózkodási hely (1408--1409. k.) bírósága előtt indítható per elhunyt személyek örökségéről vagy az általuk tett kegyes célú hagyományokról, kivéve ha pusztán a hagyomány végrehajtásáról van szó. Erről ugyanis csak az illetékesség többi szabályai szerint meghatározható bíróság előtt lehet perelni (1413. k. 2). A hagyomány (*legatum*) a hagyatékban meglévő vagyontárgyak közvetlenül, meghatározott személyek részére való juttatása, ha ez nem minősül öröklésnek. A hagyomány végrehajtásáról az egyházi vagyonjog rögzít

elveket (vö. 1302. k.).

2653 7) Összefüggés címén (forum conexionis) ugyanazon bíróság előtt és egyazon perben kell ítélezni az egymással összefüggő ügyekben, hacsak a törvény -- pl. valamelyik ügyet fenntartva, vagy nagyobb számú bíróból álló testület, illetve magasabb fokú bíróság elé utalva[27] -- másként nem rendelkezik (1414. k.). Az ügyek összefügghetnek egymással akár a közös tárgy, akár a közös jogcím alapján. Ha csupán a szereplő felek azonosak két ügyben, ettől még azok nem számítanak összefüggőnek. Pl. ugyanazon felek között a házasság érvénytelenségének kimondásáért és a házasfeleknek a kötelék fennmaradása mellett való különválásáért folyó pereket a Rota Romana nem ítélte összefüggőnek[28]. Megjegyzendő, hogy a fentebb felsorolt percímetől eltérően, melyek az illetékes bíróságot -- ha más illetékességi jogcím is volt -- szabadon választhatóként jelölték meg („conveniri potest”), az összefüggés kötelezővé teszi az ilyen címen illetékes bíróság alkalmazását. Ez a kötelezettség mind a bírót, mind a feleket terheli[29].

2654 8) Megelőzés címén (forum praeventionis) az egyéb címek alapján lehetséges több bíróság közül annak van joga az ügyben eljárni, aki az alperest előbb idézte meg törvényesen (1415. k., vö. 1512. k.). A több bíróság előtt indított ügyek akkor számítanak azonosnak, ha ugyanazon személyek között, ugyanazon jogcím alapján, ugyanarról a tárgyról folynak. Tehát amelyik illetékes bíró az alperest előbb idézte meg jogszerűen, az -- az idézésnek az alperessel való közlésétől, illetőleg a felek megfelelő megjelenésétől fogva -- kizárja a többi számításba jöhető bíróságot az ügy intézéséből (vö. 1512. k. 2).

2655 A megelőzés valójában nem is az illetékesség önmagában vett jogcíme, hanem csupán az egyéb alapon már illetékes bíróságok között ad szabályt annak eldöntésére, hogy melyiküknek van joga az ügy tárgyalására.

c. Az illetékességi viták

2656 Ha azonos fellebbviteli bíróság alá tartozó bíróságok között merül fel illetékességi vita, azt ez a felsőbb bíróság dönti el. Ha pedig közös fellebbviteli bíróság alá nem tartozók közt támad ilyen, az Apostoli Signatura dönt az illetékességről (1416. k.).

=====

=====

101. §. A SZERVEZETI ELŐFELTÉTELEK

1. ÁLTALÁNOS SZEMPONTOK

2657 A perek szervezeti előfeltételei maguk a bíróságok. Ezek nem izoláltan működő intézmények, hanem a katolikus egyház egészében egységes szervezetet alkotnak. Ilyen értelemben a bíróságok hierarchiájáról is szokás beszélni.

a. A bíróságok fokozatai

2658 A bíróság fokozata (gradus tribunalis) annak a bíróságok hierarchiájában elfoglalt helyét jelöli. Történetileg és elméletileg -- mivel a bírói hatalom alapvetően az egyházkormányzati hatalom része -- a bíróságok hierarchiája összefügg az egyházkormányzati hatalom hierarchiájával. Ez az összefüggés a pápa és a megyéspüspökök szintjén teológiailag szükségszerűnek látszik, mivel ők a maguk körében küldetésük lényegénél fogva hatalmi teljességgel rendelkeznek.

2659 A bíróság fokozata nem tévesztendő össze a per fokozatával. Előfordul pl., hogy egy a bíróságok hierarchiájában másod- vagy harmadfokúnak számító bíróság valamely ügyet első fokon tárgyal.

2660 A CIC -- hasonlóan 1917-es elődjéhez -- a bíróságokat lényegében fokozat szerint a következő csoportokba sorolja: első fokú bíróságok, másodfokú bíróságok, az Apostoli Szentszék bíróságai. A külön jog alapján azonban működhetnek olyan harmadfokú bíróságok is, melyek nem az Apostoli Szentszékhez tartoznak (pl. regionális bíróságok, Primási Főszentszék, Spanyol Rota).

2661 A bíróságok fokozatától különböző szempontok alapján szokás a bíróságok bizonyos fajtáiról is beszélni. Így a bírák száma szerint egyes és társas, az illetékességi terület szerint egyházmegyei és regionális, személyi illetékességük szerint egyházmegyei és szerzetesi, jogkörük eredete szerint rendes és delegált bíróságokat különböztetnek meg. Igaz ugyan, hogy a CIC kerüli a delegált bíróságok említését (kivéve pl. az 1442. k., 1495. k., 1512. k. 3, 1653. k. 3. § utalásait), mert nem tartja célszerűnek az igazságszolgáltatás rendjének külön intézkedésekkel való gyakori módosítását. Azt azonban, hogy a Szentszéktől vagy a püspöktől delegált bíróságok továbbra is létezhetnek, mivel a 135. k. szerint csak a bírók és a bíróságok nem delegálhatják ítélezésre hatalmukat, az Egyházi Törvénykönyv átdolgozása során elismerték (Comm 10, 1978, 243--244).

b. A pápához folyamodás

2662 A bíróságok hierarchiájának általános rendjét áttöri az a lehetőség, hogy ki-ki bármely egyházi peres vagy büntető ügyét, mégpedig a per bármely fokán és bármely szakaszában a Szentszék elé vigye, vagy ott kezdje el. Ez minden krisztushívő joga, mégpedig a pápa primátusa (nevezetesen: minden hívő fölötti közvetlen hatalma) alapján (1417. k. 1. §).

2663 Az Apostoli Szentszékhez való folyamodás benyújtása -- a fellebbezés esetét kivéve -- nem függeszti fel annak a bírónak a jogát a per további folytatására, aki az eljárást már megkezdte. Ez a bíró tehát folytathatja az eljárást a perdöntő ítéletig, hacsak az Apostoli Szentszéktől nem kap -- hiteles és törvényes okiratban (vö. SignAp,

Litt. circ., 1977. XII. 13: AAS 70. 1978, 75; Comm 10, 1978, 228) -- értesítést arról, hogy az az ügyet maga elé rendelte (1417. k. 2. §). Ha a Szentszéktől ilyen jelzés nem érkezik, a folyamodás pusztá betérjesztése nem akadályozza meg, és nem függeszti fel az ítélet végrehajtását sem (vö. SignAp, Litt. circ., 1977. XII. 13: AAS 70. 1978, 75)[30].

c. A jogsegély

2664 A bírósági szervezet működését segíti a jogsegély intézménye. Az általános elv az, hogy bírói hatalmát ki-ki csak saját területén belül gyakorolhatja érvényesen[31] (vö. 1469. k.), amint az ősi római jogi elv mondja: „Extra territorium ius dicenti impune non paretur” (Dig. 2.1.20). Ezért ha a bírónak területén kívül kell bírói cselekményeket végeznie, ehhez segítségre van szüksége. Minden bíróságnak jogában áll, hogy jogsegélyt kérjen más bíróságtól az ügy kivizsgálásához vagy az intézkedések közléséhez (1418. k.). Ennek a jognak a felkért bíróság részéről értelemszerűen az a kötelezettség felel meg, hogy a segítséget meg is adja (Comm 10, 1978, 228). Erre nem csupán a bíróságok hierarchiájában alsóbb vagy egyenlő, hanem a magasabb bíróság is köteles[32]. Természetesen e segítség megadása csak akkor kötelező, ha a kérés jogos, pl. nem tanúskodásra képtelen személy kihallgatását kívánják[33]. Nincs joga viszont a felkért bíróságnak annak mérlegelésére, hogy szükséges-e, hasznos-e a kért cselekmény elvégzése[34].

2665 Ilyen jogsegélyt szokás kérni pl. tanúk, felek kihallgatására, idézésre. A felkérésre végzett cselekmények esetleges költségeit az azokat végző bíróság szabályai (vö. 1649. k.) szerint számítják. Róluk a kérelmező bíróságnak számla küldhet[35]. Ugyanakkor hangsúlyozni szokás, hogy a kérelmező bíróság által a félnek engedélyezett ingyenes jogvédelem a felkért bíróság számára is irányadó (ha nem is abszolút értelemben kötelező)[36]. Az utóbbi időben széles körben elterjedt, hogy a felkért bíróságok a segítséget ingyenesen nyújtják. Magyarországi bíróságaink között ez általános és kölcsönös gyakorlat. Többnyire a külföldi bíróságok sem szoktak a jogsegélyért ellenszolgáltatást kérni szentszékeinktől. Ellenkező az olaszországi bíróságok eljárása, melyek a kért kihallgatás jegyzőkönyvéhez nemegyszer számlát csatolnak. Ilyenkor bíróságaink a számlát annak a félnek, illetve ügyvédjének továbbítják, akinek a perköltséget fizetnie kellene. Ez azonban nem ritkán nehézségbe ütközik. Ennek elkerülésére ilyen bíróságok felkérésekor célszerű előre jelezni az ingyenesség kérését.

2666 A gyakorlatban a jogsegély körül az egyik probléma a határidő, hiszen a kérés teljesítése módfelett elhúzódhat. Mindenesetre a felkérésre végzendő cselekményeket is -- összhangban az 1458. k. előírásával -- besorolják a kérelem beérkezése szerint a bíróság többi ügyei közé. Egy másik nehézség lehet annak megállapítása, hogy pl. egy -- távoli -- ismert lakcímű személy melyik egyházi bíróság

illetékességi területére tartozik. Gyakran maguk a felek segíthetnek egy ilyen település egyházmegyei hovatartozásának tisztázásában, s így annak eldöntésében, hogy melyik bíróságot kell felkérnünk. Ha viszont egy bírósághoz tévedésből egy másik bíróság területére tartozó cselekmény elvégzése iránt érkezik kérelem, erre erkölcsi, de a krisztushívőknek az egyházi fórum előtti jogvédelemre való jogát kimondó általános elv (221. k. 1. §) alapján jogi kötelesség is válaszolni. A válaszban jeleznie kell a felkért bíróságnak saját illetéktelenségét, s ha tudja, azt is, hogy melyik bíróság lenne jogosult a cselekmény elvégzésére. A lelkek javát fenyegető mértéktelen időveszteségek így elkerülhetők lennének.

2667 További problémája a jogsegélynek a nyelvi nehézség. Mivel a kérelmező bíróság az adott viszonylatban nem fellebbviteli fórumként áll szemben a felkért bírósággal, az 1474. k. 2. § nem kötelezi a felkért bíróságot a keletkezett iratoknak a kérelmező bíróság számára ismert nyelvre való lefordítására. Minthogy pedig az ilyen ügyekben gyakran menekültek, kivándorlók, tartózkodási helyükön idegenként élők meghallgatása szükséges, az sem ritkaság, hogy a kihallgatandó személy az éppen eljáró bíró előtt ismeretlen -- de esetleg a kihallgatást kérő bíróság előtt jól ismert -- nyelven beszél. Ilyenkor a kihallgatás elvégzéséhez tolmácsra, s a válaszok fordítására van szükség (1471. k.).

2. AZ ELSŐ FOKÚ BÍRÓSÁG

2668 Az egyes -- különleges bíróságnak fenn nem tartott -- ügyek jellegétől és a perindítás helyétől függ, hogy milyen fajta első fokú bíróság előtt kell az eljárást elkezdni.

a. Az egyházmegyei bíróság

2669 Saját rendes hatalmánál fogva, minden egyházmegyében, minden a jogban kifejezetten bírói hatásköréből ki nem vett ügyben a megyéspüspök az első fokú bíró. Bírói hatalmát gyakorolhatja személyesen, vagy mások útján (1419. k. 1. §). A fentebb már említett (fenntartott, stb.) ügyeken kívül kiveszi a jog a püspök hatásköréből az általa képviselt jogi személyek jogairól vagy anyagi javairól folyó pereket is. Ezekben első fokon az illető püspök fellebbviteli bírósága ítélezik (1419. k. 2. §)[37].

2670 A püspök bírói hatalmának gyakorlását azok a munkatársai segítik, akiket erre a feladatukra a püspök köteles vagy legalább is jogosult kinevezni. Ezeknek a személyeknek az összessége alkotja az egyházmegyei bíróságot.

2671 A bíróság (tribunal) a kánonjogban, de a civiljogban is több értelemben szereplő kifejezés. Jelentette a helyet, ahol a bíró az ítéletet kihirdeti (vö. 1917-es CIC 1636. k.), jelentheti a bíró személyét, pl. a társas bíróság szóösszetételben (1425--1426. k.), de

többszörre a bírót és a munkáját segítő összes személyeket jelöli.

2672 Az egyházmegyei bíróságot rendes körülmények között a megyéspüspök helyett a bírósági helynök vagy régi nevén az officiális vezeti, akinek rendes (de helyettesi) bírói hatalma van (1420. k. 1. §). Egyetlen bíróságot alkot a püspökkel, vagyis eljárhat mindazokban az ügyekben, melyek a püspök ítélőszéke elé tartoznak, hacsak közülük valamit a püspök magának fenn nem tart, és ítéletei (illetve az általa vezetett bíróság ítéletei) ellen a püspökhöz fellebbezni nem lehet (1420. k. 2. §)[38]. A megyéspüspök köteles bírósági helynököt kinevezni, de e tisztséget nem szabad az általános helynökre ruházni, hacsak az egyházmegye kicsinysége vagy az ügyek csekély száma ezt nem indokolja (1420. k. 1. §).

2673 Egyesek hangsúlyozzák, hogy ilyen különös esetekben, amikor a püspök nem nevez ki külön bírósági helynököt, ahhoz, hogy az általános helynök ezt a feladatkört elláthassa, külön kinevezésre van szüksége, vagyis nem hárul rá a tisztség a bírósági helynök pusztá hiánya miatt[39]. Mivel a bíróság egységes egészet alkot, klasszikus szerzők szerint[40] csak egyetlen bírósági helynök nevezhető ki. Ez következik az 1420. k. 3. § megfogalmazásából is, mely arról beszél, hogy a bírósági helynöknek helyettesek adhatók.

2674 A megyéspüspök a bírósági helynök mellé segítőket nevezhet ki. Ezeket helyettes bírósági helynököknek vagy régi szóval viceofficiálisoknak nevezzük (1420. k. 3. §).

2675 A jog mind a bírósági helynök, mind a helyettes bírósági helynökök kinevezéséhez megkívánja, hogy az illető: 1) pap legyen; 2) feddhetetlen híre legyen; 3) kánonjogi doktorátussal vagy legalább licenciátussal rendelkezzen; 4) legalább harminc éves legyen (1420. k. 4. §). Ezek közül a feltételek közül a papság a kinevezés érvényességéhez (vö. 129. k., 274. k. 1. §) szükséges, hiszen ez a hivatal egyházkormányzati hatalommal jár, mely önállóan gyakorolható. Aki erre jogilag nem képes, az érvényesen nem nevezhető ki[41]. A többi kinevezési feltételek a megengedettséget érintik.

2676 A bírósági helynök hivatalának jellegénél fogva, hacsak a püspök fenn nem tart magának valamit, ugyanazt a bírói hatalmat gyakorolja, mely a megyéspüspököt illeti. Ezért mindazokban az ügyekben, ahol ezt a jog lehetővé teszi, a bírósági helynök egyes bíróként, egyedül hozhat ítéletet. Azok a világiak pedig, akik előzetes püspökkari engedély alapján netán bírói kinevezést kapnak (vö. 1421. k. 2. §) csak társas bíróságban, szükség esetén, és úgy szerepelhetnek, hogy a legalább három tagú tanácsban csak egy világi lehet. Ez a helyzet pedig a bírósági helynök tisztségével nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen. A világiak bírói tevékenységének problémáira alább még visszatérünk.

2677 A bírósági helynök és a helyettes bírósági helynökök hivatalukat nem vesztik el a püspöki szék megüresedésekor, és az egyházmegyei

kormányzó sem mozdíthatja őket el, de az új püspök hivatalba lépésekor megerősítésre szorulnak (1420. k. 5. §).

2678 Az egyházmegyei bírók kinevezése szintén kötelessége a megyéspüspöknek (1421. k. 1. §). Ezeknek a bírónak klerikusoknak -- de már nem feltétlenül áldozópapoknak (vö. 1917-es CIC 1574. k. 1. §) -- kell lenniük (uo.).

2679 Ellentétben az 1917-es CIC 1574. k. 1. §-ának előírásával, mely még legfeljebb tizenkét bíró kinevezését tette lehetővé egyházmegyénként, a mai jog e bírók számát nem határozza meg. Ugyancsak eltérés a korábbiakhoz képest, hogy nevük már nem zsinati bíró (iudex synodalis) vagy pro-synodalis (zsinati helyett kinevezett), hanem egyházmegyei bíró. Kinevezésük ugyanis ma kizárólag és szabadon a megyéspüspökre tartozik, korábbi kapcsolatát az egyházmegyei zsinatokkal (vö. 1574. k. 1--2. §) elveszítette. Ez szükségszerű volt, mivel e bírók kinevezése mindig kötelező, egyházmegyei zsinat tartása viszont a mai jogban semmilyen meghatározott időközönként nincs előírva (vö. 461. k. 1. §).

2680 Egyházmegyei bírói kinevezést világiak a megyéspüspöktől csak akkor kaphatnak, ha erre a püspöki konferencia előzetesen általános engedélyt adott (1421. k. 2. §). Ezeknek a bírónak azonban nem azonosak a működési lehetőségeik a klerikus bírókéval. Közülük a társas bíróságba -- még akkor is, ha az nem három-, hanem öttagú[42] -- csak szükség esetén[43] és csak egyet lehet beosztani (uo.). Ez a világi bíró nem csupán férfi lehet, mint a Causas matrimoniales kezdetű motu proprio korábbi engedélye lehetővé tette, és nem is csupán házassági semmisségi perben szerepelhet (1971. III. 28, nr. V § 1: AAS 63, 1971, 443).

2681 Mivel a világiak bírói tevékenységének lehetőségei végső soron attól függenek, hogy mennyiben lehet az egyházi rend szentségében nem részesült személyeknek egyházkormányzati hatalmuk, e kérdés teljes teológiai tisztázásának elvégzéséig nem határozható meg pontosan, hogy mire hatalmazhatná fel a jog a világiakat a bíraskodás területén. Az egyházkormányzati hatalomnak az egyházi rend szentségéből való eredeztetése mellett szóló zsinati kijelentésekről (vö. LG 21b, 28a, Nota explicativa praevia 2) az Egyházi Törvénykönyvet átdolgozó bizottság munkálatai során különböző ellenvetésekre válaszolva hangsúlyozták, hogy azok nem tanítják határozottan minden kormányzati hatalom szentségi eredetét (Comm 14, 1982, 147--149; 16, 1984, 54--55). Mindenesetre a Codex szövegének végső, pápai átdolgozása során beiktatták azt a kijelentést, hogy egyházkormányzati hatalommal járó hivalt csak klerikusok nyerhetnek el (274. k. 1. §). Bármiként vélekedjenek is az egyes szerzők a világiak bírói működésének elvi lehetőségeiről és a különböző elméletek szemszögéből a CIC szövegében esetleg fellelhető feszültségekről[44], a hatályos törvénykönyv szemléletét e tekintetben -- úgy tűnik -- leginkább a személyes pápai átvizsgálásban is részt vevő[45] Javier Ochoa nézete tükrözi. Szerinte

a világiaknak a CIC-ben megengedett bírói tevékenysége annak a közreműködésnek egy formája, amely a kormányzati hatalom gyakorlásában a világiak számára a 129. k. 2. §-a értelmében lehetséges. Itt tehát az a különbség jelenik meg a bírói munka terén is, ami az egyházkormányzati hatalomhoz való általános viszonyt jellemzi: a klerikusok a 129. k. szerint „képesek” az egyházkormányzati hatalomra, a világiak pedig csupán „közreműködhetnek” annak „gyakorlásában”[46].

2682 Egyes püspöki konferenciák engedélyezték a világiaknak az 1421. k. 2. §-a szerinti bírói kinevezését (Deutsche Bischofskonferenz, Beschluß, 1975. II. 17--20[47] -- még a Causas matrimoniales alapján -- ; Berliner Bischofskonferenz, Beschluß, 1985. IX. 8: AKK 154, 1985, 538; Österreichische Bischofskonferenz, Dekret 1984. I. 25: Amtsblatt der Österreichischen Bischofskonferenz 1, 1984, I. 25, 7, Nr. 14; Schweizer Bischofskonferenz, Dekret, 1985. VII. 3, Nr. 15: AKK 154, 1985, 544; The Bishop's Conference of England and Wales, Promulgation of New Laws 1984. XI. 23, Nr. 2: Ius Ecclesiae 1, 1989, 361; Conferencia del Episcopado Mexicano, Decreto, 1985. X. 12: uo. 372). Más konferenciák ezt nem tették meg. Egyesek pedig kifejezetten kijelentették, hogy egyelőre tartózkodnak erre vonatkozó szabály kiadásától (Conferencia Episcopal Española, Decreto, 1983. XI. 26: Boletín de la conferencia episcopal española 1, 1984, 99).

2683 Az egyházmegyei bírósághoz szükséges feltétel, hogy a jelölt: 1) feddhetetlen hírű legyen, 2) és kánonjogi doktorátussal vagy legalább licenciátussal rendelkezék (1421. k. 3. §).

2684 Eddig a jog azt kívánta, hogy az officiális, a viceofficiális, az ügyész és a kötelékvédő kánonjogi doktor vagy legalább a kánonjogban „egyébként jártas” legyen, a bírók pedig a kánonjogban jártasak legyenek (1917-es CIC 1573. k. 4. §, 1574. k. 1. §, 1589. k. 1. §). A követelmény emelése ellen számosan tiltakoztak a törvénykönyv átdolgozási munkálatai során, de a törvényhozó ragaszkodott ehhez a változtatáshoz, mivel a bírósági személyzet képzetlensége igen sok visszaélést okozott, különösen Amerika és Afrika néhány vidékén (Comm 10, 1978, 230--231; 16, 1984, 55)[48]. Az új Codex ide vonatkozó rendelkezései nem érintik az ilyen végzettséggel nem rendelkező bírók kinevezésének vagy az általuk hozott ítéleteknek az érvényességét, hiszen egy törvény csak akkor teszi érvénytelenné a jogcselekményt, ha ez belőle kifejezetten kitűnik (vö. 10. k., 149. k. 2. §). Viszont a kánonjogi doktorátussal vagy legalább licenciátussal nem rendelkező bírósági helynökök, helyettes bírósági helynökök, bírók, ügyészek és kötelékvédők kinevezése a mai egyetemes jog szerint nem megengedett. Mivel azonban számos országban -- így Magyarországon is -- hiányzik a kánonjogi fokozatok megadására jogosult oktatási intézmény (nincs kánonjogi fakultás, 1996-ban indul!), ez a követelmény aligha teljesíthető. Minthogy a törvénynek nem célja sem az, hogy egyes országokban teljesen megszűnjék az egyházi bíráskodás, sem pedig az, hogy tartósan jogellenes helyzetek alakuljanak ki, már a Codexet

átdolgozó pápai bizottság felhívta a figyelmet arra, hogy ha teljesen lehetetlen kánonjogi licenciátussal rendelkező személyeket találni, akkor az Apostoli Signaturához kell fordulni (ti. felmentésért vagy engedélyért -- Comm 16, 1984, 55). Hosszabb távon megoldást jelenthet az egyházmegyei bíróságok helyett (vagy részben mellettük) regionális bíróságok létrehozása. Így országosan kevesebb bíróra lenne szükség. Ezekkel szemben már realisabban lehetne érvényesíteni a kánonjogi fokozat követelményét. Természetesen a képzettségről szóló előírások a klerikusokra és a világiakra egyaránt vonatkoznak.

2685 A bírósági helynök, a helyettes bírósági helynökök és a többi bírók kinevezésének meghatározott időre kell szólnia, de ha időközben új püspök lép hivatalba, ebből az alkalomból megerősítésre van szükségük (1422. k.). Mindezeket a személyeket tisztségükből csak súlyos és törvényes okból szabad elmozdítani (uo.).

b. Az első fokú regionális bíróság

2686 Több egyházmegye számára egyetlen közös első fokú bíróság alakítható. Ennek létrehozói az érintett megyéspüspökök, akik erről közös megállapodás alapján -- egyhangúan, vö. 119. k. 3 -- kell hogy határozzanak. Döntésüknek az Apostoli Szentszék, nevezetesen az Apostoli Signatura (1445. k. 3. § 3) jóváhagyására van szüksége (1423. k. 1. §). Ezek a regionális bíróságok létesíthetők mindenfajta ügy számára vagy csupán bizonyos típusú (pl. házassági) ügyekre (1423. k. 2. §). Mivel a regionális bíróság az illető terület egyházmegyei bíróságai helyett alakul, azokban az ügyekben, melyekre nézve illetékes, az egyházmegyei bíróságok nem ítélezhetnek. Ha pedig mindenfajta ügyre létesítették, az egyházmegyei bíróságok hatásköre teljesen megszűnik (1423. k. 1. §).

2687 Mindazt a hatalmat, mellyel az egyházmegyei bíróság fölött a megyéspüspök rendelkezik, az első fokú regionális bíróság fölött vagy az érintett püspökök összessége, vagy a tőlük kijelölt püspök gyakorolhatja (1423. k. 1. §).

2688 Korábban (SignAp, Normae, 1970. XII. 28, nr. 4: AAS 63, 1971, 488) az ilyen egyházmegyei bíróságok automatikusan a székhely megyéspüspökének fennhatósága alatt álltak.

c. A szerzetesi bíróságok

2689 Pápai jogú klerikusi szerzetes intézményekben saját bíróságok működnek. Ezek illetékessége az ügyek fajtájától függ.

2690 Egyazon pápai jogú klerikusi szerzetes intézmény szerzetesei vagy házai közötti perben az első fokú bíró (bíróság) -- hacsak a szabályzat másképpen nem rendelkezik -- a tartományfőnök (illetve bírósága), vagy önálló monostor esetén a helyi apát (1427. k. 1. §).

2691 Egyazon pápai jogú klerikusi szerzetes intézmény (illetve monasztikus kongregáció) két tartománya (illetve két monostora) közti perben első fokon a legfőbb előjáró (illetve a monasztikus kongregáció főapátja) ítélik személyesen vagy megbízott útján, hacsak az illető intézmény szabályzata másként nem rendelkezik (1427. k. 2. §).

2692 Az egyházmegyei bíróság illetékes viszont: 1) a különböző szerzetes intézményekhez tartozó természetes vagy jogi személyek közti perben; 2) ugyanannak a nem pápai jogú, vagy pápai jogú, de nem klerikusi, hanem laikusi (pl. női) intézménynek a személyei közötti perben; 3) a szerzetesi személy és világi klerikus vagy laikus, illetve nem szerzetesi jogi személy közötti (vegyes) ügyben (1427. k. 3. §).

3. A MÁSODFOKÚ BÍRÓSÁG

2693 A másodfokú bíróságok felépítése (vö. 1419--1437. k.) -- a Rota Romana kivételével, melyről külön jogszabály rendelkezik -- megegyezik az első fokú bíróságokéval (1441. k.), mind a szükséges tisztségviselőkre, mind pedig arra nézve, hogy mikor kell társas bíróságot alkalmazni. Eltérést jelent azonban a két fok között, hogy az 1425. k. 4. §-a szerint első fokon bizonyos feltételekkel (lásd alább) egyetlen bíróra lehet bízni a társas bíróság elé tartozó ügyeket, másodfokon viszont ilyenkor is társas bíróság alkalmazása kötelező (1441. k.).

a. A Rota Romana

2694 A Rota Romana másodfokú bíróságként ítélik azokban az ügyekben, amelyeket az első fokú rendes bíróságok ítélete után törvényes fellebbezéssel az Apostoli Szentszékhez terjesztettek fel (1444. k. 1. § 1). Másodfokon tehát versengő illetékessége van a világegyház többi másodfokú bíróságával. A krisztushívőknek ugyanis jogában áll az első fokú ítélet után a Rota Románához fellebbezni (vö. 1438. k.).

b. A metropolitai bíróságok

2695 A szuffragáneos püspökök bíróságai előtt első fokon lezárt ügyekben másodfokon a metropolita bírósága illetékes (1438. k. 1), kivéve ha az 1439. k. 2. §-a szerint regionális másodfokú bíróság működik olyan helyen, ahol első fokon nem alakítottak egyházmegyei bíróságot.

c. A tartósan kijelölt bíróságok

2696 Mivel a metropolitai bíróságok az adott főegyházmegyére nézve első fokú (egyházmegyei) bíróságként is működnek, vagyis az érsekségeken nincs két külön bíróság, a metropolitai bíróság előtt első fokon eldöntött ügyekben ahhoz a bírósághoz lehet fellebbezni, amelyet a metropolita az Apostoli Szentszék jóváhagyásával tartós jelleggel megjelölt (1438. k. 2).

2697 Erre a lehetőségre azért van szükség, hogy ne kelljen a főegyházmegyék bíróságaitól minden esetben már másodfokon a Rota Romanához, vagy az Apostoli Signatura által esetenként külön kijelölt bírósághoz fordulni. Ha figyelembe vesszük, hogy a házasság érvénytelenségéről folyó perekben csak másodfokon születhet végrehajtható ítélet, akkor különösen egyértelművé válik, hogy enélkül a kijelölt bíróság nélkül a főegyházmegyékben pereskedő felek a többiekénél hosszadalmasabban és költségesebben gyakorolhatnák csak jogaikat. Magyarországon a primás pápai kiváltsága folytán Prímási Főszentszék működik (lásd alább). Ezért az alá tartozó metropoliták bíróságainak első fokú ítéletei ellen nem az általuk kiválasztott bíróság, hanem a Prímási Főszentszék illetékes a fellebbezések elfogadására[49].

2698 Az 1917-es CIC 1594. k. 3. §-ának értelmében a szufragáneosok nélküli érsek vagy az Apostoli Szentszéknek közvetlenül alárendelt (exempt) helyi ordinárius bíróságának ítélete ellen a fellebbezés elfogadására illetékes fórumot -- a metropolitákhoz hasonlóan -- ezek a főpásztorok is az Apostoli Szentszék jóváhagyásával egyszer s mindenkorra megválaszthatták. Ennek a fellebbviteli bíróságnak azonban metropolitai bíróságnak kellett lennie, s e főpásztorok tartoztak megjelenni az illető egyháztartomány zsinatain is (1917-es CIC 285. k.). Mivel ma ezeket az exempt részegyházakat már nem tekintik tipikusnak, a CIC külön itt nem említi őket. A jelenleg fennálló ilyen részegyházak számára továbbra is az a fellebbviteli bíróság, amelyet még a régi Egyházi Törvénykönyv szerint kiválasztottak[50].

2699 A kijelölt fellebbezési bíróság nevét a nem szufragáneos egyházmegyek esetében az Annuario Pontificio évente közli.

d. A szerzetesi fellebbviteli bíróságok

2700 Ha egy pert első fokon a tartományfőnök bírósága előtt tárgyalnak, másodfokon a legfőbb előjáró bírósága, ha pedig a helyi apát bírósága előtt, akkor a monasztikus kongregáció főapátjának bírósága az illetékes (1438. k. 3). A pannonhalmi főapát mint területi apát (vö. 368. k.) bíróságának (természetesen saját jogon mindig első fokú) ítéletei után az Esztergomi Érseki Főszentszékhez lehet fellebbezni[51], hiszen ez a főapáti bíróság egyházmegyei bíróság szerepét is betölti. Így az előző pontban mondtak szerint megőrizte korábban kijelölt fellebbviteli bíróságát.

2701 Ha a legfőbb előjáró, illetve a monasztikus kongregáció főapátja bírósága előtt született az első fokú ítélet (az 1427. k. 2. §-a szerinti ügyekben), akkor a másodfokú felülvizsgálatra illetékes bíróság -- külön rendelkezés hiányában -- a Rota Romana (vö. 1444. k. 1. § 1)[52].

e. A másodfokú regionális bíróság

2702 Ha első fokon az 1423. k. szerint több egyházmegye számára egyházmegyei bíróságot hoztak létre, akkor a püspöki konferencia köteles az Apostoli Szentszék, nevezetesen az Apostoli Signatura jóváhagyásával másodfokú regionális bíróságot alakítani, kivéve ha az összes érintett egyházmegye egyazon érsekség alá tartoznak (1439. k. 1. §). Ebben az esetben ugyanis az első fokú egyházmegyei bíróság minden ügye számára, amúgy is az érseki bíróság lenne a közös fellebbviteli fórum.

2703 Noha elvileg nem szükségszerű, hogy egy másodfokú regionális bíróság illetékessége egy püspöki konferencia egész területére kiterjedjen, a CIC mégis ezeket a konferenciákat kötelezi megalakításukra. Ugyanakkor az első fokú regionális bíróság létesítői az érintett püspökök. Mégsem mondhatjuk, hogy itt feszültség lenne a két különböző szint között. A gyakorlatban ugyanis az Apostoli Szentszék ugyanabban a határozatban hagyja jóvá az első fokú és a fellebbviteli fórumául szolgáló másodfokú regionális bíróságot. Így ezek megszervezése mindazoknak a hierarchikus szinteknek a részvételével történik, amelyeknek működésére felállításuk hatással lehet[53].

2704 Lehet a püspöki konferenciának az Apostoli Szentszék jóváhagyásával egy vagy több másodfokú regionális bíróságot alakítania akkor is, ha első fokon nem létesítettek regionális bíróságot (1439. k. 2. §).

2705 A másodfokú regionális bíróságok fölött azzal a hatalommal, mely saját bírósága vonatkozásában a megyéspüspököt illeti, a püspöki konferencia vagy az általa kijelölt püspök rendelkezik (1439. k. 3. §).

4. AZ APOSTOLI SZENTSZÉK BÍRÓSÁGAI

a. A római pápa

2706 A római pápa az egész katolikus világ számára a legfelsőbb bíró. Ítélezhet személyesen, de ítélezhet az Apostoli Szentszék rendes bírósági útján vagy az általa megbízott (delegált) bírók révén is (1442. k.).

b. A Rota Romana

2707 A Rota Romana a Szentszék rendes fellebbviteli bírósága (1443. k.). Felépítését és működését saját szabályzata határozza meg (Rotae Romanae Tribunal, Normae, 1994. IV. 18: AAS 86, 1994, 508--540; vö. Secr. Status, Rescriptum ex audientia, 1995. II. 23: AAS 87, 1995, 366. -- lásd fent 99. §. 5. a).

2708 Első fokon illetékes: 1) az 1405. k. 3. §-ában neki fenntartott ügyekben (egyes szerzők szerint ilyenkor első fokon is rendes

bírósként működik[54]), 2) valamint azokban a perekben, melyeket a római pápa akár a felek kérésére, akár saját kezdeményezésére a saját ítélőszéke elé rendelt (vö. 1417. k.), és erre a bíróságra bízott (1444. k. 2. §; ilyenkor tehát a Rota delegált bíróság). Ezekben az ügyekben második és további fokozatokon is maga a Rota ítélkezik, hacsak a megbízó leirat másként nem rendelkezik (uo.). Ilyenkor ugyanazok a rotai bírák nem kényszerülnek kétszer ítélkezni egyazon ügyben (vö. 1447. k.), hiszen a fellebbezés után a per a Rotán belül másik bírói csoporthoz (turnushoz) kerül.

2709 Másodfokon (lásd fent 4. a) a Rota rendes illetékessége az első fokú rendes bíróságoktól fellebbezett ügyekre szól (1444. k. 1. § 1). A fentiek értelmében ehhez járulnak az olyan ügyek is, melyekben az első fokú ítéletet maga a Rota hozta. Ezeken kívül természetesen más esetekben is kaphat a Rota delegációt másodfokú ítélkezésre.

2710 Harmad- vagy további fokon a Rota rendes bírósággént ítélkezik azokban az ügyekben, melyekben már vagy ő maga vagy bármely más bíróság ítéletet hozott, kivéve ha ítélt dologról van szó (1444. k. 1. § 2).

c. Az Apostoli Signatura

2711 A katolikus egyházban a legfelsőbb bíróság az Apostoli Signatura (1445. k. 1. §). Feladatköre három területre terjed ki: bizonyos sajátos esetekben peres ügyek eldöntésére, közigazgatási bíráskodásra és a bíróságokkal kapcsolatos bizonyos igazgatási teendők ellátására. Felépítését és működését külön jogszabály rendezi (SecrStat, Normae speciales Signaturae Apostolicae, 1968. III. 23: Leges III, 5321--5332).

2712 Bírósággént ítélkezik az Apostoli Signatura: 1) a rotai ítéletek ellen benyújtott: a) semmisségi panaszokról, b) előbbi állapotba való visszahelyezési kérelmekről, c) más felfolyamodásokról; 2) a személyek állapotáról szóló perekben benyújtott felfolyamodásokról, ha a perújrafelvételt a Rota Romana megtagadta; 3) a Rota Romana bírái elleni érdekeltségi kifogásokról és egyéb ügyekről, melyek feladatuk gyakorlása során végzett tetteik miatt támadtak; 4) a közös fellebbviteli fórum alá nem tartozó bíróságok közti (vö. 1416. k.) illetékességi vitákban (1445. k. 1. §; Const.Ap., Pastor bonus, 1988. VI. 28, Art. 122: AAS 80, 1988, 891). Nem lehet viszont rendes fellebbezéssel a Signatura elé terjeszteni olyan ügyeket, melyekben előzőleg a Rota ítélt. Ezekben az esetekben, mint mondtuk, a fellebbezést a Rota következő turnusa fogadja el.

2713 Közigazgatási bírósággént ítélkezik a Signatura (II. részlege): 1) azokban a hozzá törvényesen felterjesztett vitákban, melyek az egyházi hatóságok közigazgatási intézkedéseiből támadtak; 2) azokban az egyéb közigazgatási vitákban, melyeket a pápa vagy a római kúria központi hatóságai rábíztak; 3) az ezek között a központi hatóságok között folyó illetékességi vitákban (1445. k. 2. §; Const.Ap., Pastor bonus, 1988.

VI. 28, Art. 123: AAS 80, 1988, 891).

2714 Mivel a CIC csupán arról szólt, hogy a Signatura a közigazgatási intézkedésekből támadt törvényesen elé terjesztett vitákban bírászkodhat, eleinte lehetségesnek tűnt, hogy a Signatura közigazgatási bírászkodása a kúria reformjával szélesebb körűvé váljék. A római kúria korábbi szabályzatának előírása (Const. Ap., Regimini Ecclesiae universae, 1967. VIII. 15, nr. 106: AAS 59, 1967, 921) a Signatura ilyen illetékességét a központi kúriai hatóságok döntéseinek törvényességi felülvizsgálatára korlátozta. Többen arra számítottak, hogy majd lehetőség nyílik arra, hogy a Signatura ne csupán akkor dönthessen, ha előzőleg közigazgatási felfolyamodás után az illetékes római kongregáció már állást foglalt az ügyben, hanem a közigazgatási felfolyamodás helyett is lehet majd a Signaturához fordulni bírói felülvizsgálat végett[55]. Ez a változás azonban nem következett be. A római kúria működését szabályozó új apostoli rendelkezés megerősíti, hogy a közigazgatási intézkedésekből támadt jogviták csak akkor kerülhetnek törvényesen az Apostoli Signatura elé -- s így azokban csak akkor bírászkodhat érvényesen --, ha az illető egyedi közigazgatási intézkedést a római kúria valamelyik központi hatósága hozta vagy vizsgálta felül. Ilyenkor is csak arról dönthet a Signatura, hogy az illető intézkedés a döntéshozatal vagy az eljárás során megsértett-e valamilyen egyházi törvényt (Const. Ap., Pastor bonus, 1988. VI. 28, Art. 123 § 1: AAS 80, 1988, 891). Tehát a Signatura mint közigazgatási bíróság ezeknek az intézkedéseknek az érdemi részét nem módosíthatja, bár a törvénytelen intézkedéssel okozott károk megtérítéséről a felfolyamodó kérésére ítélezhet (uo. Art. 123 § 2).

2715 Igazgatási téren a Signatura feladata: 1) az igazságszolgáltatás helyességére felügyelni, és -- ennek keretében -- ha szükséges, az ügyvédek és a képviselőket megfenyíteni; 2) az igazságszolgáltatással kapcsolatos kegyek elnyerésére az Apostoli Szentszékhez benyújtott kérvényeket elbírálni (uo. Art. 124, 2°: AAS 80, 1988, 892); 3) a bíróságok illetékességét kiterjeszteni (pl. egy egyházmegyei bíróságot megbízni, hogy valamely ügyben harmad- vagy akár magasabb fokon a Rota helyett ítélezzék a fordítással járó időveszteség és anyagi terhek elkerülésére; vagy tartósan felhatalmazni egy egyházmegyei bíróságot, hogy más bíróság előtt eldöntött ügyek másod- vagy harmadfokú fellebbviteli fóruma legyen); 4) az első- és másodfokú regionális bíróságok (vö. 1423. k., 1439. k.) létesítését elősegíteni és jóváhagyni (1445. k. 3. §).

5. EGYÉB FELSŐ BÍRÓSÁGOK

a. Rendes felsőbb bíróságok

2716 Az egyetemes jog az Apostoli Szentszék bíróságain kívül harmad- vagy felsőbb fokú ítélkezésre általánosan és tartósan jogosult rendes bíróságokat nem ismer. Ilyenek néhol mégis léteznek az egyházban részleges jog, illetve kiváltság alapján.

2717 A Prímási Főszentszék az esztergomi érsek prímási tisztségét megerősítő, illetve megalapozó pápai kiváltságokból ered[56]. Fennállásának és működésének jogalapja a magyar prímás bírói joghatósága, mely eredetileg a prímási hivatal szerves része volt[57]. Ez a bíróság különbözik az esztergomi érsek másodfokú rendes bíróságától, az esztergomi Érseki Főszentszéktől. A Prímási Főszentszék harmadfokú rendes bíróság. A következő ügyekben illetékes: 1) másodfokon az alá tartozó metropoliták bíróságain (esztergomi Érseki Főszentszék, egri Érseki Főszentszék) első fokon lezárt perekben; 2) harmadfokon az ugyanezen az érseki bíróságokon másodfokon eldöntött (tehát első fokon ezek szuffragáneos egyházmegyéiben tárgyalta) ügyekben. 1977 óta Esztergomhoz és Egerhez hasonlóan Kalocsáról is a Prímási Főszentszékhez szokás másod- illetve harmadfokra az ügyeket felterjeszteni[58] (vö. EK, Esztergom 1978, 5--6).

2718 Működését annyira összekapcsolta a szokásjog a prímás személyével (személyes fórum), hogy elnöke maga a prímás, aki a perekben egyedül vagy a társas bíróság elnökeként személyesen vagy megbízott útján jár el. Ezzel összefüggésben a Prímási Főszentszék működése a prímás akadályoztatása idején szünetelt[59]. 1977 óta a Prímási Főszentszék ismét zavartalanul folytatja munkáját. Négy egyházmegyei bíró van hozzá beosztva. Elnököt az egyes ügyekben alakított bírói tanács élére közülük jelöl ki a prímás, esetenként külön megbízással. A jegyző jelenleg azonos a Prímási és az Érseki Főszentszéknél. A Prímási Főszentszék munkájának felújítását az Apostoli Signatura rendelkezései (pl. 11470/79 CP., 12417/80 CP.) elismerték, pl. azáltal hogy negyedfokra megbízást adtak az ítélkezésre magyarországi egyházmegyei bíróságnak olyan ügyben, amelyet harmadfokon a Prímási Főszentszék döntött el[60].

2719 A Prímási Főszentszék előtt másodfokon eldöntött ügyekben, vagyis az Esztergomi és az Egeri Főegyházmegyek ügyeiben már Csernoch János prímás kérte a Szentszéktől a Győri Püspöki Bíróság kijelölését harmadfokú ítélkezésre[61]. A Congregatio Consistorialis mégis úgy hagyta jóvá egyszer s mindenkorra a Győri Szentszék fellebbezési fórumként való kijelölését a Prímási Főszentszék számára, hogy nem tett említést a Prímási Főszentszékről, hanem csupán azt közölte, hogy az esztergomi érsek a győri ordináriust kapta fellebbviteli bírósággul (AAS 10, 1918, 451). 1918. X. 22-én Csernoch prímás újabb felterjesztést küldött a Kongregációhoz, melyben részletesen ismertette a prímási joghatóságra vonatkozó történelmi bizonyítékokat, s egyben kérte fellebbviteli bíráskodási jogának megerősítését[62]. Erre a második felterjesztésre válasz nem érkezett. Ezt Esztergomban hallgatólagos beleegyezésnek tekintették[63].

2720 A Spanyol Rota (Rota de la Nunciatura Apostólica en España) Madridban működik, és nem a helyi hierarchiához, hanem a nunciaturához kapcsolódik. Eredete a XVI. századra nyúlik vissza. Jelenlegi alakjában XII. Pius pápa szervezte meg (MP, Apostolico Hispaniarum Nuntio, 1947.

IV. 7: AAS 39, 1947, 156--163). Új szervezeti és működési rendjét, mely a XII. Pius által megszabottat modernizálja, de radikálisan nem másítja meg, II. János Pál adta ki 1999. X. 2-án kelt Nuntiaturae Apostolicae in Hispania kezdetű motu proprio-jával (AAS 92, 2000, 5--17)[64] A Spanyol Rota nem az Apostoli Szentszék bírósága (az 1442. kánon szerinti értelemben). Kiváltság alapján tevékenykedő helyi, rendes egyházi bíróság. A Rota Romanához hasonlóan másod-, harmad- és további fokokon illetékes. Tőle a Rota Romanához fellebbezni nem lehet. A fellebbezés útja egyik turnustól a másikhoz vezet[65].

b. A tartósan kijelölt bíróságok

2721 A német nyelvterületen, de másutt is, az Apostoli Signatura már a II. világháború előtt egyes bíróságokat általános formában, de meghatározott időre felhatalmazott harmadfokú ítélkezésre. Ezeket a bíróságokat egyes szerzők -- így Francesco Roberti[66] -- speciálisaknak nevezik, megkülönböztetve őket a pusztán delegált bíróságoktól. E bíróságok jogköre általában csak a házassági perekre terjedt ki. Meghatározatlan időre szóló érvénnyel a Signatura ilyen harmadfokú bíróság alakítását soha nem engedélyezte[67], főként pedig nem létesített új harmadfokú bíróságokat.

2722 Már a II. világháború idején, később pedig a primás akadályoztatása miatt különösen is szükség volt Magyarországon ilyen bíróságok kijelölésére. Az Apostoli Signatura házassági ügyekben harmadfokú bíraskodásra hatalmazott fel tartósan egyes magyarországi egyházi bíróságokat. E felhatalmazásokat eleinte három-, majd ötévenként hosszabbították meg[68]. Az utolsó meghosszabbítás 1972. III. 28-án történt (SignAp, CP. 2880/972). Ez 1977. III. 28-án járt le. Megújítására már nem volt szükség, mert 1976. II. 10-én VI. Pál pápa Lékai Lászlót esztergomi érsekké nevezte ki, s a primási szék betöltésével lehetőség nyílt a Primási Főszentszék munkájának felújítására. E kérdést a primás a püspöki konferencia elé terjesztette, mely 1976. VI. 3--4-i ülésén e tevékenység újraindítását egyhangúlag helyeselte (EK, Esztergom 1978, 5--6; Magyar Kurír 68, 1978, III. 21, 3). 1977. XII. 15-én a primás „nihil obstat”-ot kért az Egyházi Közügyek Tanácsától, hogy újra felállíthassa Esztergomban a harmadfokú bíróságot. A kérdésben az Egyházi Közügyek Tanácsa kikérte az Apostoli Signatura véleményét, mely hangsúlyozta (SignAp, Prot. N. 9802/78 VT), hogy ilyen harmadfokú bíróság (állandó) létesítéséhez „nihil obstat”-ot sem maga a Signatura nem adott, s arról sincs tudomása, hogy a Szentszék más központi hatósága illet engedélyezett volna. Említette a vélemény azt is, hogy az utóbbi években bizonyos püspöki karok kértek hasonlókat, de negatív választ kaptak. Egy ilyen kivétel engedélyezése precedenst teremthetne más püspöki karok számára, s ez azt eredményezhetné, hogy az ügyek tetemes részét elvonnák a Rota Romana elől. Ezért a Signatura inkább azt ajánlotta, hogy kérje a püspöki kar az 1972. III. 28-i kijelölések meghosszabbítását, mely újabb öt évre lehetővé tenné bizonyos bíróságoknak a harmadfokú ítélkezést. Így az Egyházi Közügyek Tanácsa 1978. III. 21-én negatív

választ adott (N. 1597/78) Lékai primás felterjesztésére. A magyar püspökök mégsem kérték az 1972-es felhatalmazások meghosszabbítását, hiszen a kérdés tüzetesebb vizsgálata során nyilvánvalóvá vált, hogy a továbbra is érintetlenül fennálló primási jogkör alapján külön szentszéki „nihil obstat” nélkül is folytathatja működését a Primási Főszentszék. Az 1978. évi I. körlevelében Lékai primás közzétette a Primási Főszentszék bírának, ügyhallgatójának, kötelékvédőjének és jegyzőjének kinevezését (EK, Esztergom 1978, 5--6, 2301--2/1977. sz.). Hamarosan alkalom nyílt arra is, hogy az Apostoli Szentszék kifejezze véleményét a Primási Bíróság munkájának felújításáról. Egy olyan perben ugyanis, mely harmadfokon az Egri Érseki Főszentszék előtt zárult le, még az 1972-es felhatalmazás alapján, fellebbezésre került sor. A felek azt kérték, hogy az Apostoli Signatura erre az egy esetre a Primási Főszentszék bízta meg a negyedfokú ítélkezéssel. Az Apostoli Signatura az 1979. VII. 6-i kérelemre kérdéssel válaszolt. Többek között azt tudakolta, mi címen alakult meg a Primási Főszentszék, mi a felépítése és az illetékessége (1979. VIII. 4, Prot. N. 11470/79 CP). Lékai primás 1979. XI. 1-i válaszában kifejtette a magyar primás pápai kiváltságokon alapuló jogait, melyeknek fennmaradását az 1917-es CIC kihirdetése után is egyhangúlag elismerték a szerzők[69], sőt megerősítette magának az Apostoli Szentszéknek a joggyakorlata is[70]. Ezt követően megérkezett a kijelölés az Apostoli Signaturától a Primási Főszentszék részére az illető ügy negyedfokú felülbírlására (ugyancsak Prot. N. 11470/79 CP szám alatt; vö. SignAp, Litt., 1981. IV. 4, Prot. N. 12417/80 CP).

c. Esetenként megbízott bíróságok

2723 Nem tartoznak semmiképpen a bíróságok hierarchiájában a harmadfokú (rendes) bíróságok közé azok az alsóbb fokú bíróságok, melyeknek illetékességét egy-egy adott esetre az Apostoli Signatura -- általában külön kérésre -- kiterjeszti (vö. 1445. k. 3. § 2) a harmad- vagy felsőbb fokú ítélkezésre.

=====

=====

102. §. A SZEMÉLYI ELŐFELTÉTELEK

2724 A bíró és az egymással pereskedő felek képezik azt a személyi hármast, mely az egész perben múlhatatlanul szükséges. A bíró, illetve a felek tevékenységét még más személyek is segítik a perben. A bíró segítőtársainak szokás tekinteni, az ügyhallgatót, az ügyészt, a kötelékvédőt (bár ez utóbbiak bizonyos mértékig peres fél szerepét töltik be), valamint a jegyzőt is. A felek segédei között a képviselők és az ügyvédek játszanak különös szerepet. A szakértőkről és a tanúkról a Codex a bizonyítékok témakörében tárgyal.

1. A BÍRÓK

2725 A bírók szükségességéről és kinevezésük feltételeiről már szóltunk

(lásd fent 101. §. 3. a). Ehelyütt csupán az egyes és a társas bírósággal kapcsolatos kérdésekre térünk ki.

a. Az egyes és a társas bíró

2726 A perben vagy egyetlen bíró vagy több bíróból álló testület (társas bíró) hoz ítéletet.

2727 Az egyedül eljáró bíró bármely perben maga mellé vehet két ülnököt (assessor). Ezek lehetnek akár klerikusok, akár kipróbált életű világiak. Szerepük csupán a tanácsadásra szorítkozik. Tehát ítélethozatalkor nem szavazhatnak (vö. 1424. k.).

2728 Társas bíróság alkalmazása mindig megengedett, valahányszor ezt -- nehezebb vagy fontosabb ügyek esetén -- a püspök jónak látja. A püspök ilyenkor a jog szerint három- vagy öttagú bíróságot alkalmazhat (1425. k. 2. §). A társas bíróság kötelező: 1) az egyházi peres ügyek közül: a) az egyházi rend szentségének kötelékéről, valamint b) a házassági kötelékről (kivéve az okirati eljárás esetét, vö. 1686. k., 1688. k.) folyó ügyekben; 2) a büntető ügyek közül: a) a klerikusi állapotból való elbocsátással sújtható cselekményekről, továbbá b) a kiközösítés kiszabásáról vagy kinyilvánításáról folyó ügyekben (1425. k. 1. §).

b. A turnusok

2729 A turnusok a bírókból alakított olyan csoportok, amelyek egymást váltják. Az egymás után beérkező -- társas bíróságot kívánó -- ügyeket valamilyen rend szerint a különböző egymást követő bírói csoportokra kell rábízni. A csoportok beosztása és kijelölése az egyes ügyek számára a bírósági helynök kötelessége, hacsak egyes esetekben a püspök másként nem rendelkezik (1425. k. 3. §).

c. Társas bíróra tartozó ügyek egyes bíró előtt

2730 Ha nem lehetséges társas bíróságot alakítani, akkor első fokon a püspöki konferencia engedélyt adhat arra, hogy amíg ez a lehetetlenség fennáll, a püspök a kötelezően társas bíróságot kívánó ügyeket egyetlen klerikus bíróra bízza. Ennek a bírónak, ahol erre mód van, igénybe kell vennie ülnök és ügyhallgató segítségét (1425. k. 4. §).

d. A már kijelölt bírók felcserélése

2731 Az általános szabály az, hogy ha a bírósági helynök egy ügyet már rábízott egy turnusra, akkor az eljárást (az ítélettel együtt) ezek a bírók folytassák le. Egy vagy több olyan bíró helyett, akit már az adott ügyre kijelöltek, a bírósági helynök csak: 1) nagyon súlyos okból (pl. a bíró komoly betegsége), 2) ezt az okot megjelölő indoklással ellátott, 3) határozatban oszthat be más bírókat (1425. k. 5. §).

e. A társas bíróság eljárás módja

2732 A társas bíróságnak testületileg kell eljárnia (kivéve azokban a kérdésekben, melyekben az elnök maga dönthet), az ítéletet pedig szótöbbséggel kell meghoznia (1426. k. 1. §). Ez az oka annak, hogy a jog csak három- vagy öttagú (tehát páratlan létszámú) bírói tanácsról beszél.

2733 A társas bíróság elnökének -- hacsak lehetséges -- a bírósági helynöknek vagy a helyettes bírósági helynöknek kell lennie (1426. k. 2. §). A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a turnusokat a bírósági helynök két-két bíró megjelölésével állíthatja össze úgy, hogy az elnök mindig ő maga, de lehetősége van arra is, hogy bizonyos turnusokban az elnöklést a helyettes bírósági helynökre bízza.

2. AZ ÜGYHALLGATÓK ÉS AZ ELŐADÓBÍRÓK

2734 Mind az ügyhallgatói, mind az előadóbírói tevékenység bírói feladat. Jelentős különbség a kettő között, hogy előadóbírónak csak azt lehet kijelölni, aki az illető bíróság bírái közé tartozik, sőt tagja az adott turnusnak. E két feladatkör egymással nem összeegyeztethetetlen, de nem is tartoznak szükségképpen össze. A bírói tanács elnöke ezt a két szerepet is elláthatja.

a. Az ügyhallgató

2735 Az ügyhallgatónak (auditor) csak az a feladata, hogy a bíró megbízásának megfelelően összegyűjtse a bizonyítékokat és átadja őket a bírónak. Ennek során azonban, hacsak a bírótól kapott megbízatása másként nem rendelkezik, eldöntheti, hogy hogyan és milyen bizonyítékokat gyűjtsön össze, ha erről tisztségének gyakorlása során vita támad (1428. k. 3. §). A bizonyítékok összegyűjtéséhez tartoznak például olyan cselekmények, mint a tanúk megidézése és kihallgatása.

2736 Az ügyhallgatót a bíró vagy a társas bíróság elnöke jelöli ki az adott ügyre. Az ügyhallgató választható: 1) a bíróság bírái közül, vagy 2) azok közül a személyek közül, akiket a püspök erre a feladatra jóváhagyott (1428. k. 1. §). A püspök ügyhallgatói tisztségre erkölcsileg, okosság és igazhitűség tekintetében egyaránt kiváló klerikusokat vagy világiakat hagyhat jóvá (1428. k. 2. §).

2737 Magyarországon a gyakorlatban ritkák az állandó megbízatással rendelkező, s az egyes ügyekre a bíróság elnökétől kijelölt ügyhallgatók. Ilyen pl. az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyében a budapesti ügyhallgató. A gyakorlat általában inkább az, hogy a bíróság elnöke az egyes ügyekben bizonyos ügyhallgatói teendők elvégzésével egy-egy olyan papot, többnyire plébánost, bíz meg, akinek állandó ügyhallgatói kinevezése („püspöki jóváhagyása”) nincsen. Az ilyen megbízott ügyhallgatók delegált bírói hatalommal rendelkeznek, melyet a bíróság elnökének megbízólevele ad meg nekik pl. a „felkérem és megbízom” formulával. Erre azért van lehetőség, mert a bírók az

ítéletet előkészítő cselekményekre a 135. k. 3. §-a szerint delegálhatják hatalmukat.

b. Az előadóbíró

2738 Az előadóbíró (pomens, relator) a társas bíróság egyik tagja. A bíróság elnöke jelöli ki. Kijelölése kötelező. Feladata az, hogy a bírói tanácsban jelentést tegyen az ügyről, valamint, hogy az ítéletet írásba foglalja. Az ítélethozatali ülésen ezért először az előadóbíró ismerteti az ügyet és adja elő következtetéseit (1429. k., vö. 1609. k. 3. §, 1610. k. 2. §). Ez értelemszerűen azzal is jár, hogy neki kell a kérdést a legrészletesebben feldolgoznia. A harmadik bírót, aki az elnökön és az előadóbíron kívül részt vesz a tanácsban, szavazóbírónak szokás nevezni. Az előadóbíró személyét az elnök megfelelő okból mással válthatja fel (1429. k.), vagyis az eljárás során ezt a tisztséget a szavazóbíróra, vagy öttagú tanács esetén ezek egyikére ruházhatja, vagy akár magára is vállalhatja[71].

3. AZ ÜGYÉSZ ÉS A KÖTELEKVÉDŐ

2739 A közérdek védelmét a perben olyan tisztségviselők szolgálják, akik az igazságosságot és a törvény érvényesülését a bíróság mellett segítik, de nem alkotják a szó szoros értelmében a bíróság részét, hanem perbeli helyzetük inkább a felekéhez hasonló. Mégsem nevezhetők egyszerűen csak peres feleknek, hiszen szereplésük nem személyes érdeküket, hanem a közjót hivatott előmozdítani[72]. Ennek a funkciónak a mai kánonjogban két tisztség felel meg: a kötelekvédő és az ügyész. Mindkettejük feladatköre összeegyeztethetetlen ugyanabban a perben a bíró és a jegyző tisztségével[73], hiszen sok tekintetben a felekére emlékeztető[74] jogállásuk van (vö. 1434. k.). E két szerepkör egyazon peren belül egymással is összeférhetetlen, de annak nincs akadálya, hogy valaki ugyanannál a bíróságnál mindkettőre kinevezést kapjon (1436. k. 1. §).

a. Az ügyész

2740 Az ügyész (promotor iustitiae) kinevezése az egyházmegyékben (illetve a bíróságok mellé[75]) kötelező. Szerepelnie kell a büntető ügyekben, valamint az egyházi peres ügyek közül azokban, amelyekben a közérdek veszélybe kerülhet (1430. k.). Feladata, hogy hivatalból védelmezze a közérdeket (uo.). Azt, hogy az egyházi peres ügyekben mikor kerülhet veszélybe a közérdek, a megyéspüspök joga megítélni, hacsak az ügyész részvételét törvény nem írja elő, vagy szükségessége a dolog jellegéből egyértelműen nem következik (1431. k. 1. §). Az ügyész szükségességét írja elő pl. az 1696. k. a házastársak különválásáról (separatio) folyó perekben. Az 1431. k. 2. §-a szerint jogvédelem szól az ügyész szükségessége mellett, valahányszor a per előző fokán ügyész szerepelt.

b. A kötelekvédő

2741 A kötelékvédő (defensor vinculi) kinevezése ugyancsak kötelező az egyházmegyékben (illetve az egyes bíróságok mellé). A házasság semmisségéről, illetve felbontásáról vagy az egyházi rend kiszolgáltatásának érvénytelenségéről folyó ügyekben kell szerepelnie. Hivatalból köteles előadni és kifejteni mindazt, ami az érvénytelenség vagy a felbontás ellen ésszerűen felhozható (1432. k.).

c. Részvételük hiánya

2742 Azokban az ügyekben, amelyekben az ügyész vagy a kötelékvédő részvétele elő van írva, ha nem idézték meg őket, a cselekmények semmisek, kivéve ha: 1) idézés nélkül mégis jelen voltak, 2) vagy ha legalább az ítélet előtt, az iratokba való betekintés után tisztségüket gyakorolhatták (1433. k.).

d. Szereplésük

2743 Fentebb említettük, hogy az ügyész és a kötelékvédő szerepe némileg hasonlít a felekéhez. Ez fejeződik ki abban az előírásban, hogy ha ügyész vagy kötelékvédő szerepel a perben: 1) valahányszor a törvény megkívánja, hogy a bíró a feleket vagy ezek egyikét meghallgassa, meg kell hallgatnia az ügyészt, illetve a kötelékvédőt is; 2) valahányszor a fél kérelme szükséges ahhoz, hogy a bíró valamiről rendelkezessék, ugyanilyen hatása van az ügyész vagy a kötelékvédő kérelmének is (1434. k.). Ez alól az általános előírás alól kivételt jelentenek azok az esetek, amikor a jog kifejezetten másként rendelkezik.

e. Kinevezésük és elmozdításuk

2744 Ezeknek a tisztségviselőknek a kinevezése -- mint említettük -- kötelező. A kinevezésre illetékes hatóság a megyéspüspök. A kinevezéshez szükséges követelmények: 1) a feddhetetlen hírnév; 2) a kánonjogi doktorátus vagy legalább licenciátus; 3) kipróbált okosság és igazságszeretet. Az ügyész és a kötelékvédő lehet akár klerikus, akár világi[76] (1435. k.). Kinevezésüket kaphatják az ügyek összességére vagy egyes ügyekre (1436. k. 2. §). Elmozdításukra a megyéspüspök jogosult, de csak megfelelő (ám nem feltétlenül súlyos) okból (uo.).

4. A JEGYZŐ

2745 A jegyző (notarius) minden eljárásban szükséges. Semmisnek kell tekinteni azokat az iratokat, melyeket a jegyző nem írt alá (1437. k. 1. §). Az általa készített iratok közhitelűek (1437. k. 2. §, 1540. k. 1. §).

5. A FELEK

2746 Azokat a feltételeket, amelyeknek a perben az egyes alanyoknak meg kell felelniük, a különféle jogrendszerek és elméletek más-más névvel

illetik[77]. A hatályos kánonjog kerüli az iskolákhoz kötött szakkifejezések alkalmazását ebben a tekintetben.

2747 A magyar jogi beszédmód szerint a perképeség gyűjtőfogalom, mely két másik fogalmat foglal magában: a perbeli jogképeséget és a perbeli cselekvőképességet. A perbeli jogképeség azt jelenti, hogy valaki félként szerepelhet a perben. A perbeli cselekvőképesség pedig abban áll, hogy a fél a perben személyesen vagy az általa meghatalmazott képviselő útján perbeli cselekményeket végezhet[78].

a. A perbeli jogképeség

2748 Felperes (actor) mindenki lehet, akár meg van keresztelve, akár nincs (1476. k.). Az 1917-es CIC 1646. k. értelmezése a Szentszék hivatalos válasza alapján (SC Off, Resp., 1928. I. 27: AAS 20, 1928, 75; vö. SC Sacr, Instr., Provida Mater, 1936. VIII. 15, art. 35 § 3: AAS 28, 1936, 321) nem tette lehetővé, hogy házassági ügyekben megkereszteletlen vagy nem katolikus keresztény felperes legyen. A zsinat után a Szentszék ennek az értelmezésnek a megváltozását jelentette ki (PCDecrI, Resp., 1973. I. 8: AAS 65, 1973, 59). Ettől fogva ebben a kérdésben a jelenlegi fegyelem érvényes.

2749 A törvényesen perbe vont alperes (pars conventa) felelni tartozik (1476. k.).

2750 Peres felek lehetnek a jogi személyek is (vö. 1480. k.).

b. A perbeli cselekvőképesség

2751 A peres fél lehet vagy cselekvőképes vagy cselekvőképtelen. Korlátozott perbeli cselekvőképességről a kánonjogban sem látszik szükségesnek beszélni.

2752 Aki egyébként cselekvőképes, annak az általános elv szerint perbeli cselekvőképessége (persona standi in iudicio[79]) is van[80]. Aki a kánonjog általános szabályai szerint cselekvőképtelen (aki nem rendelkezik értelme használatával), az a perben is cselekvőképtelen (97. k., 99. k.).

2753 Akiket a CIC általános szabályainak megfelelően a szerzők korlátozottan cselekvőképeseknek szoktak nevezni (így az eszük használatára már eljutott kiskorúak, valamint a gyengeelméjűek; vö. 18. §. 1. d), azok a perben cselekvőképtelenek. A Codex ugyanis kimondja, hogy kiskorúak és eszük használatával nem rendelkezők (rationis usu destituti), de általában a vagyonuk kezelésétől eltiltottak és a fogyatékos elméjűek (minus firmae mentis) is, a perben csak szüleik, gyámjaik, illetve gondnokaik útján vehetnek részt (1478. k. 1. és 4. §). Ez alól az általános elv alól maga a törvénykönyv bizonyos kivételeket tesz:

2754 1) Az eszköz használatára eljutott kiskorúak (vagyis a 97. k. 2. §-ának vélelme szerint azok, akik 7 évesek elmúltak) lelki és lelkiekkel kapcsolatos ügyekben a szülők vagy a gyám hozzájárulása nélkül is részt vehetnek, mégpedig akár felperesként, akár alperesként.

2755 2) Ha pedig tizennegyedik életévüket betöltötték, az ilyen perekben személyesen cselekedhetnek, ez előtt a kor előtt viszont csak a bíró által kinevezett gondnok (1478. k. 3. §) útján.

2756 3) A vagyonuk kezelésétől eltiltottak és a fogyatékos elméjük ugyan gondnokuk által vehetnek csak részt félként a perben, de büntetendő cselekményeikért vagy a bíró utasítására személyesen állhatnak a bíróság elé (1478. k. 4. §).

2757 Ha a bíró úgy találja, hogy a szülők, gyámok vagy gondnokok nem tudják kellően védeni a kiskorúak (vagy eszköz használatával nem rendelkezők) jogait (vö. 99. k.), illetve, hogy jogaik ütköznek a rájuk bízott személy jogaival, akkor ezeknek a személyeknek a bíró által kijelölt pergondnok[81] útján kell részt venniük a perben (1478. k. 2. §).

2758 A világi hatóságtól kinevezett gyámot vagy gondnokot az egyházi bíró is elfogadhatja, de előbb, ha lehet, ki kell kérnie a fél megyéspüspökének a véleményét. Ha ilyen gondnok nincsen, vagy nem tűnik elfogadhatónak, a bírónak kell pergondnokot kijelölnie (1479. k.).

2759 A jogi személyek törvényes képviselőjük útján vesznek részt a perben (1480. k. 1. §, vö. 118. k.). Ha nincs képviselő, vagy ha van ugyan de gondatlan, a fennhatósága alá tartozó jogi személyek nevében maga az ordinárius cselekedhet személyesen vagy más útján a perben (1480. k. 2. §).

2760 Ha a perbeli cselekvőképességgel nem rendelkező személy a fenti szabályok ellenére nem megfelelő szülő, gyám, gondnok, képviselő útján venne részt a perben, akkor az ítélet orvosolhatatlanul semmis lenne (1620. k. 5)[82].

2761 Ezért a bírónak pergondnokot kell kineveznie a mellé a fél mellé, akinek értelme használata, elmeállapota terén komoly kétség merül fel. Ezt a Rota Romana egyes ítéletei még akkor is szükségesnek mondják, ha az egyik fél értelmének használata képezi a per tárgyát, pl. egyes házassági perekben (lásd 75. §. 1)[83].

c. Az ügylegitimáció

2762 Az általános perbeli jogképesség önmagában még nem elegendő arra, hogy valaki egy adott ügyben felperes vagy alperes lehessen. Ehhez az is szükséges, hogy az illetőnek az adott ügygel kellő jogi kapcsolata legyen, vagyis hogy ügylegitimációval rendelkezzen. A jogi irodalomban elterjedt egyik terminológia szerint az ügylegitimáció jogalap arra,

hogyan egy konkrét személy egy konkrét perben fél lehessen.

2763 A kereset (actio) aktív legitimációt jelent, vagyis jogalapot arra, hogy valaki a konkrét ügyben felperes lehessen, azaz jogosultságot arra, hogy bírósághoz forduljon jogvédelem kérésével.

2764 A keresetet dologi keresetnek (actio realis) nevezzük, ha valamilyen dologi jog, pl. tulajdonjog, birtoklási jog érvényesítésére, védelmére irányul. Ellentéte a személyi kereset (actio personalis), mely közvetlenül egy személy valamilyen kötelezettségéből fakadó jogok érvényesítését célozza.

2765 A kifogás (exceptio) passzív legitimáció: jogcím az alperességhez az adott ügyben, vagyis bírói jogvédelem kérésének lehetősége azzal szemben, aki az adott jogot keresettel támadja[84].

2766 A kifogások a perben való érvényesítésük szempontjából lehetnek: 1) Pergátló kifogások (exceptiones peremptoriae) vagy más szóval perdöntő kifogások, melyek arra irányulnak, hogy a keresetet véglegesen meggátolják vagy megsemmisítsék (vö. 1462. k.). 2) Perhalasztó kifogások (exceptiones dilatoriae), melyek arra irányulnak, hogy a perbebocsátkozás, vagy ha azt követően terjesztik őket elő, a per folyását jogosan késleltessék, vagyis kijavítsák azokat a hibákat, illetve megvilágítsák azokat az előzetes kérdéseket, melyek a későbbi perbeli cselekmények hatékonyságát vagy érvényességét veszélyeztethetik. Ilyen pl. az érdekeltségi kifogás (1449--1451. k.), valamint a bíró illetéktelenségének kifogása (1460--1461. k.).

2767 Mivel a krisztushívők az őket megillető jogokat egyházi fórumon törvényesen igényelhetik és védelmezhetik is (221. k. 1. §), az 1491. k. általánosságban kimondja, hogy -- hacsak más kifejezett rendelkezés nincs (pl. 1062. k. 2. §) -- minden (alanyi) jogot kereset véd, és kifogás is. Vagyis jogainak érvényesítésére ki-kí bírósághoz fordulhat, de ha jogait perben támadják, ezeket védheti is.

2768 Az alanyi jogok keresettel való védelmétől eltérést tartalmazó kifejezett előírások közül a legfontosabb az, amely kimondja, hogy a közigazgatási hatalom intézkedéseivel szembeni jogvédelemre rendes peres úton nincs lehetőség (1400. k. 2. §). Erre csupán közigazgatási felfolyamodás (recursus) révén van mód, illetve az oda tartozó esetekben az Apostoli Signatura közigazgatási bíróságához lehet fordulni (vö. 1445. k. 2. §). Amikor a peres út nem lehetséges, a felfolyamodási jog a keresetet helyettesíti[85].

2769 Az 1917-es CIC 1667--1705. kánonja még részletesen foglalkozott a keresetek témájával, különösen a vagyoni jogi keresetekkel, számos keresetet és kifogást név szerint is említett. Ennyiben a római jogi alapokon épülő régi egyházi perjogi hagyományt őrizte, mely olyan korból eredt, amikor az egyház még a világi karhatalom segítségére támaszkodott. Manapság azonban -- miként az Egyházi Törvénykönyvet

átdolgozó bizottság is megállapította (Comm 11, 1979, 67) -- a vagyoni perek annyira megritkultak, hogy ezek a sajátos keresetek már feleslegessé váltak. Ezért elegendőnek látszott a minden jog számára adott általános keresetre hivatkozni. Néhány különleges keresetet azonban még a hatályos CIC is említ.

2770 Noha a kereset többre jogosítja fel a személyt, mint a kifogás, ez utóbbi nagyobb szilárdsággal rendelkezik. A kereset ugyanis -- hacsak nem a személyek állapotával kapcsolatos -- a jog szerint (vö. 197--199. k., 1362--1363. k.) elévüléssel vagy más törvényes módon megszűnik. A kifogás viszont természeténél fogva örök. Az 1462. k. szerinti feltételekkel mindig előterjeszthető (1492. k.).

2771 Egyszerre több keresetet is indíthat a felperes valaki ellen akár ugyanarról a dologról, akár különbözőkről, hacsak ezek egymásnak nem mondanak ellent, vagy meg nem haladják annak a bíróságnak az illetékességét, melyhez a felperes fordul (1493. k.). A magyar jogi nyelvben keresethalmazatról beszélnek, ha azonos perbeli -- felperesi vagy alperesi -- oldalon több kereset jelentkezik.

2772 Ha a perben abból adódik a több kereset, hogy az alperes ugyanazon bíró előtt, egyazon peren belül a felperes keresetével szemben keresettel védekezik, viszontkeresettel[86] állunk szemben. Erre akkor van csak lehetőség, ha az alperes által betérjesztett kereset: 1) összefügg a főkeresettel, vagy 2) a felperes kérelmének elhárítását vagy csökkentését szolgálja (1494. k. 1. §). Viszontkereset ellen további viszontkeresetnek helye nincs (1494. k. 2. §). Mivel a viszontkeresetet ugyanahhoz a bíróhoz kell betérjeszteni, aki előtt az első keresetet megindították, a jog ezt még akkor is lehetővé teszi, ha a bírót csak egy ügyre bízta meg (delegálták!), tudniillik arra, ami az első keresetből támadt, vagy ha egyébként viszonylagosan illetéktelen (1495. k.).

2773 A CIC ezeken az általános elveken kívül az egyes keresetekről és kifogásokról csupán néhány rövid megjegyzést tesz: 1) A birtokkereset természetét és hatásait illetően a vitatott dolog helyének világi jogának követését írja elő (1500. k.)[87]. 2) A záralávétel az 1496--1499. k. alapján anyagi dolgokra mondható ki, s azt jelenti, hogy a vitatott dolgot, a per idejére, épségének megőrzése végett a bíró rendeletére harmadik személy kezelésére bízák. Záralávétel iránti keresettel az élhet, aki valószínű érvekkel megindokolja, hogy joga van egy dologhoz, amit más visszatart, és hogy kár fenyegeti ha a dolgot nem adják át megőrzésre (harmadik személynek) (1496. k. 1. §). 3) A jog gyakorlásának eltiltása iránti keresettel hasonló feltételek mellett lehet élni, mint a záralávételi keresettel (1496. k. 2. §).

6. A KÉPVISELŐK ÉS AZ ÜGYVÉDEK

2774 A képviselő (procurator) a hagyományos meghatározás szerint más ügyeit az illető megbízásából kezelő személy[88]. Az ügyvéd (advocatus)

a szó szoros értelmében az a személy, aki más jelenlévő érdekében kérést, védelmet ad elő, tanácsával, munkájával az illetőt a perben segíti (de mint olyan, a felet nem képviseli)[89]. A gyakorlatban az ügyvédnek (vagy ügyvédei egyikének) a fél képviselői megbízatást is szokott adni. Ilyenkor képviselő ügyvédről beszélünk. Mind a képviselő, mind az ügyvéd a felek segédei a perben.

2775 A római kúria mellett működő ügyvédekről és a Szentszék ügyvédeiről szóló rendelkezések (Const. Ap., Pastor bonus, 1988. VI. 28, Art. 183--185: AAS 80, 1988, 909--910; MP, Iusti iudicis, 1988. VI. 28: AAS 80, 1988, 1258--1261) példa értékűek a CIC-nek a képviselőkről és ügyvédekről szóló előírásai magyarázásához és alkalmazásához is.

a. A felek szabadsága

2776 A felek szabadon alkalmazhatnak ügyvédet és képviselőt, kivéve ha nem rendelkeznek perbeli cselekvőképességgel, ilyenkor ugyanis képviselőt vagy ügyvédet vagy az bízhat meg, aki az illetőt egyébként képviseli (pl. gyám), vagy a bíró rendelhet ki. A cselekvőképes fél képviselő és ügyvéd nélkül személyesen is perelhet, hacsak a bíró nem ítéli szükségesnek képviselő vagy ügyvéd közreműködését, vagy a jog ezt külön elő nem írja (vö. 1481. k. 1. §). Ilyen külön előírás alapján: 1) büntető perekben a vádlottnak mindig kell, hogy legyen maga választotta, vagy a bírótól kirendelt ügyvédje (1481. k. 2. §); 2) egyházi peres ügyekben, a kiskorúakról vagy a közérdeket érintő ügyről van szó, a házassági ügyek kivételével, védőt kell alkalmazni; ha a fél ilyenkor nem rendelkezik, a bírónak hivatalból kell számára védőt kirendelnie (1481. k. 3. §).

b. A képviselők és ügyvédek száma

2777 Képviselője a félnek a perben csak egy lehet. Ez nem állíthat magának helyettest, hacsak erre kifejezett felhatalmazást nem kapott (1482. k. 1. §). Ha valaki -- megfelelő okból -- mégis több képviselőt állít, úgy kell kijelölnie őket, hogy közöttük megelőzés érvényesüljön, vagyis aki előbb kezdett el az ügyben képviselőként eljárni, az ezzel kizárja a többieket az ügyintézésből (1482. k. 2. §). Ügyvédet egyszerre többet is lehet alkalmazni (1482. k. 3. §), de közülük képviselői megbízatása a fentiek szerint vagy csupán egynek lehet, vagy ha ez többnek is megvan, akkor közöttük is érvényesül a megelőzés (a képviselő tekintetében!).

c. A képviselők és az ügyvédek tulajdonságai

2778 Mind a képviselők, mind az ügyvédek meg kell, hogy feleljenek az alábbi követelményeknek: 1) nagykorúaknak kell lenniük; 2) jó hírrel kell rendelkezniük.

2779 Az ügyvédeknek ezenkívül: 1) katolikusoknak kell lenniük, hacsak a megyéspüspök meg nem engedi nem katolikus személy alkalmazását; 2)

kánonjogi doktoroknak vagy egyébként valóban jártasoknak[90] kell lenniük; 3) megyéspüspöki jóváhagyással kell rendelkezniük (1483. k.).

d. Feladatuk megkezdése

2780 A képviselőnek az erre jogosult személytől megbízásra, az ügyvédnek az általános megyéspüspöki kinevezésen (jóváhagyáson) kívül a féltől az adott ügyre vonatkozó megbízásra vagy bírói kirendelésre van szüksége. Mindezek birtokában, mielőtt feladatuk ellátásához fognának, a bíróságnál letétbe kell helyezniük -- az adott ügyre szóló -- hiteles megbízásukat (1484. k. 1. §).

2781 Ez alól a szabály alól kivétel lehetséges akkor, ha a bíró valamilyen jog megszűnésének megakadályozására (pl. nehogy a fél fellebbezési határideje lejárjon) elfogadja a képviselőt úgy is, hogy az egyelőre nem mutatja be megbízólevelét. Erre a bíró nem köteles, csupán jogosult. Ha úgy ítéli, ilyenkor megfelelő biztosítékot kérhet a képviselőtől arra az esetre, ha később a megbízólevelet mégsem mutatná be. A bírónak egyben záros határidőt kell kitőznie a megbízás bemutatására. Ha ennek lejártáig a képviselő megbízását nem nyújtja be, az általa addig végzett cselekmény érvénytelen (1484. k. 2. §).

e. Lemondásuk a fél jogairól

2782 A képviselők megbízatása általában a jogok védelmére szól. Ezért különleges megbízás nélkül nem mondhatnak le érvényesen a keresetről, magáról a perről, vagy valamely perbeli cselekményről, nem köthetnek peregyezséget, nem egyezhetnek ki, nem bízhatják az ügyet választott bírókra. Általában semmi egyéb olyan cselekményt nem végezhetnek érvényesen, amihez a jog külön megbízást kíván (1485. k.).

f. Megbízatásuk elvesztése

2783 A képviselő vagy az ügyvéd elvesztheti megbízatását egyrészt úgy, hogy aki alkalmazta, az elbocsátja; másrészt pedig úgy, hogy a bíró határozatilag -- akár hivatalból, akár a fél kérésére -- súlyos okból visszaveti (1487. k.). Elbocsátás esetén a képviselő vagy az ügyvéd megbízása akkor szűnik meg, amikor az elbocsátást vele közölték. Ha pedig a perfelvétel már megtörtént, az elbocsátás akkor lép hatályba, amikor arról az érintetten kívül a bírót és a másik felet is értesítették (1486. k. 1. §).

2784 Nem szűnik meg viszont minden további nélkül a képviselő vagy az ügyvéd megbízatása magával az ítélettel. Ha ugyanis a megbízó nem ellenzi, a perdöntő ítélet után a fellebbezés joga és kötelessége (ha tudniillik az ítélet kedvezőtlen volt) a képviselőt illeti (1486. k. 2. §).

g. Fegyelmi vétségeik

2785 A CIC kétféle ügyvédi, illetve képviselői vétséget említ: 1) A tisztségével való visszaélést (feladatának alapvető elárulását), melyet az követ el, aki a helyzetével járó lehetőségeket kötelességével ellentétes, elsősorban az általa képviselt személy érdekét sértő cselekvésre használja[91]. 2) Tisztségük szabálytalan ellátásának bizonyos fajtáit, melyek vagy a saját mértéken felüli hasznukat szolgálják, vagy az ügy sikere érdekében a törvény kijátszásával járnak olyankor, amikor az ügyeket az illetékes bíróságoktól előnyösebb döntés céljából máshová viszik.

2786 Az ügyvédi és képviselői feladat szabálytalan ellátásának két fajtáját a CIC külön is tiltja. Ezek: 1) a per megvásárlása (emptio litis), melynek révén a képviselő bizonyos összeg fejében a peres dolgot magáévá teszi; 2) a túlzott jövedelem vagy a vitatott dolog egy része kikötése a képviselő, illetve az ügyvéd számára egyezség formájában. Az ilyen egyezség egyébként nem csupán tilos, de érvénytelen is (1488. k. 1. §).

2787 Az ügyvédi és képviselői feladat szabálytalan ellátásának e két típusa, valamint az ügy említett átvitele az illetékes bíróságtól máshová, büntethető. A fakultatív büntetés lehet pénzbüntetés, ha pedig az elkövető ügyvéd, őt büntetésből fel is lehet függeszteni hivatalából, visszaesése esetén pedig a bíróság élén álló püspök törölheti az ügyvédek jegyzékéből, azaz megvonhatja a jóváhagyást ügyvédi tevékenységéhez (1488. k. 1. §).

2788 Az ügyvédi vagy képviselői tisztséggel való visszaélés (azaz a tisztség „elárulása” a fentebb leírt értelemben) kötelező büntetést von maga után. A visszaélőt ugyanis fel kell függeszteni a jogvédelem gyakorlásától, és pénzbírsággal vagy más megfelelő büntetéssel is sújtani kell (1489. k.).

2789 Miként az Egyházi Törvénykönyv átdolgozása során is hangsúlyozták, az ügyvédek nem láthatnak el a perben olyan funkciókat, melyek a bíró vagy az ügyhallgató szerepköréhez tartoznak. A világegyházban többfelé ezzel kapcsolatban is fordultak elő visszaélések. Nevezetesen egyes ügyvédek a perfelvétel előtt ki szokták vizsgálni az ügyet, illetve a tanúk nem a bíró előtt tettek vallomást, hanem az ügyvéd által szerkesztett írásbeli kijelentéseket küldtek a bírónak (Comm 16, 1984, 64--66). Ezeket a visszaéléseket itt a CIC mégsem említi. Ilyenkor ugyanis, ha mindezt a bíróság elfogadja, inkább a bíró, semmint az ügyvéd visszaéléséről van szó. A bírói visszaélések pedig bizonyos esetekben az 1457. k. szerint büntethetők[92].

h. Az állandó jogvédők

2790 Lehetőség szerint minden bíróságon lenniük kell állandó jogvédőknek, akik fizetésüket magától a bíróságtól kapják. Feladatuk, hogy különösen házassági ügyekben ellássák az ügyvéd vagy a képviselő feladatát azok mellett a felek mellett, akik önként választják őket

(1490. k.).

2791 Ezek a „jogvédők”, vagyis képviselők vagy ügyvédek, vagy akár egyidejűleg mindkét feladatot ellátó személyek ebben a formában új tisztséget jelentenek a CIC-ben[93]. Ezeknek a tisztségeknek (egyházi hivataloknak) a létesítésére és megfelelő személyekkel való betöltésére az adott bíróságot vezető egyházi hatóság, így egyházmegyei bíróság esetén a megyéspüspök jogosult (vö. 1483. k.; 148. k.). Az ilyen kinevezett jogvédők közül a felek szabadon választhatnak. Nekik ellenszolgáltatással nem tartoznak[94].

=====

=====

103. §. FEGYELMI ELŐFELTÉTELEK

1. A BÍRÁSKODÁS FEGYELMÉT SZABÁLYOZÓ JOG

2792 Az egyházi bíróságok működésének fegyelmi szabályait elsősorban az Egyházi Törvénykönyv 1446--1475. kánonja, valamint a Codexben másutt található utalások határozzák meg. Irányadóak azonban az egyes bíróságok saját rendtartásai (1602. k. 3. §; lásd fent 99. §. 5. a--b), továbbá a részleges jogszabályok is, melyekre egyébként maga a CIC több helyütt utal (vö. 1470. k. 1. §, 1520. k., 1561. k., 1714. k.).

2. A BÍRÓK ÉS A BÍRÓSÁGI SZEMÉLYZET FELADATA

a. A békéltetés

2793 Az összes krisztushívóknak, de különösen a püspököknek azon kell igyekezniük, hogy az egyházon belül -- az igazságosság tiszteletben tartásával -- a pereket lehetőleg elkerüljék, és a vitákban mielőbb békés megegyezésre jussanak (1446. k. 1. §). A bírónak ezzel kapcsolatban konkrét kötelessége, hogy a per kezdetén, de később is, feltéve hogy reményt lát a sikerre, buzdítsa és segítse a feleket a méltányos megegyezésre. Ennek kapcsán meg kell jelölnie számukra az ilyen megállapodás alkalmas módozatait is, és esetleg tekintélyes emberek közvetítését is igénybe kell vennie (1446. k. 2. §). Ha a per magánérdekről folyik -- egyébként ugyanis erről nem lehet szó --, a bírónak meg kell fontolnia, hogy nem oldható-e meg az ügy peregyezséggel vagy választott bíráskodás útján (1446. k. 3. §, vö. 1713--1716. k.).

b. Az egyes szerepkörök összeférhetetlensége

2794 Fentebb említettük, hogy egyazon peren belül ugyanazon a fokon bizonyos tisztségek egymással összeegyeztethetetlenek. Így a kötelékvédő nem szerepelhet egyúttal ügyészként, s egyikük sem bíróként vagy jegyzőként (lásd fent 102. §. 3. a előtt). Az pedig a perbeli szerepkörök természetéből adódik, hogy a peres fél vagy képviselője nem lehet a perben bíró, sőt a bíró segédje sem.

2795 A per későbbi, másik fokán nem ítélezhet érvényesen bíróként, és nem töltheti be érvényesen az ülnök (vö. 1424. k.) szerepét sem az, aki ugyanabban a perben korábban bírói, ügyészi, kötelékvédői, képviselői, ügyvédi minőségben, vagy akár tanúként, illetve szakértőként már részt vett (1447. k.).

c. Az érdekelttség

2796 A bírónak, az ügyésznek, a kötelékvédőnek, az ülnöknek és az ügyhallgatónak tilos elvállalnia e tisztség gyakorlását olyan ügyben, amelyben az alábbi okok valamelyike miatt érdekelt: 1) egyenesági, illetve negyedfokig terjedő oldalági rokonság vagy sógorság (vö. 108-109. k.); 2) gyámság vagy gondnokság; 3) szoros kapcsolat (életközösség -- „intima vitae consuetudo”) vagy ellenségeskedés; 4) haszonszerzés vagy kár elkerülése (1448. k.). Ezekben az érdekelttségi esetekben, ha a bíró vagy a bíróság más említett tisztségviselője mégis elvállalja az ügyet, a fél az illetőt visszautasíthatja (1449. k. 1. §).

2797 A fél úgy utasítja el a bírót vagy más bírósági személyt, hogy érdekelttségi kifogással (exceptio suspicionis) él ellene. Ilyen kifogást a régi joggyakorlat szerint nem csupán azokban az esetekben lehetett beterjeszteni, amikor a bírónak a jogban felsorolt okok miatt magának is tartózkodnia kellett^[95] az ügy elvállalásától, hanem egyéb alkalmakkor is (vö. SRR, Decis., 1964. II. 15: SRR Dec LVI, 143, nr. 8). Egyes szerzők úgy vélik, hogy továbbra is lehetséges a bírót az 1448. kánonban fel nem sorolt okokból visszautasítani^[96].

2798 A visszautasítást, kivéve ha ennek indoka csak később merül fel, már a perfelvétel előtt (vö. 1459. k. 2. §) be kell jelenteni. A visszautasításról támadt kérdést a lehető leggyorsabban el kell dönteni, mégpedig a felek, és az ügyész vagy a kötelékvédő meghallgatásával, ha ezek is szerepelnek a perben, és nem éppen őket utasították vissza (1451. k. 1. §). A kérdésről a döntést a jogot és a tényeket illető indoklással ellátott határozatban kell meghozni. Ez ellen fellebbezésnek helye nincs (vö. 1629. k. 5).

2799 Hogy a visszautasítás elfogadásáról melyik hatóság illetékes dönteni, az attól függ, hogy ki ellen jelentették be azt: 1) ha az ügyészt, a kötelékvédőt vagy a bírósági segédszemélyzet más tagját utasítják vissza, erről a bíró vagy társas bíróság esetén az elnök dönt (1449. k. 4. §); 2) ha bírót utasítanak el, a kérdést a bírósági helynök dönti el (1449. k. 2. §); 3) ha a bírósági helynököt utasítják vissza (mint egyedül eljáró bírót vagy mint a tanács tagját), e kifogásról az a püspök határoz, aki alá a bíróság tartozik (uo.); 4) ha maga a püspök bíraskodik, és ellene jelentenek be kifogást, tartózkodnia kell az ítélekezéstől (1449. k. 3. §).

2800 A visszautasítás elfogadásának hatása: 1) elsősorban az, hogy az elutasított személyeket másokkal kell felcserélni; 2) a per foka azonos

marad; 3) a bíró visszautasítása előtt végzett cselekményei érvényesek maradnak; 4) a visszautasítás bejelentése utáni cselekményeit érvényteleníteni kell, ha a fél a visszautasítás elfogadása után tíz napon belül kéri (1450. k., 1451. k. 2. §).

d. A rendelkezési elv

2801 A rendelkezési elv a perjogban általában azt jelenti, hogy a bíró többnyire kötve van a felek által előterjesztett kérelmekhez és nyilatkozatokhoz. A nyomozati elv viszont azt fejezi ki, hogy a per folyamatát nem annyira a felek kezdeményezései, mint inkább a bíróság hivatalból végzett cselekményei viszik előre.

2802 Az egyházban a kizárólag magánérdekekről folyó ügyekben a rendelkezési elv érvényesül.

2803 A büntető ügyekben, valamint más[97] az egyházi közérdeket (pl. a házassági köteléket: 1691. k., a különválást: 1696. k., a megyéspüspök által közérdekűnek ítélt más témát: 1431. k. 1. §), illetve a lelkek |dvét érintő ügyekben a per törvényes megkezdése után a bírónak hivatalból is el kell járnia (1452. k. 1. §). Ilyenkor tehát a per bevezetése után már nem a szoros értelemben vett rendelkezési elv érvényesül, hanem a nyomozati elv jut túlsúlyra.

2804 Bármilyen fajta ügyben jogosult -- de nem mindig köteles, mint az 1917-es CIC 1619. k. szerint a közérdekű ügyekben[98] -- a bíró arra, hogy pótolja azokat a hiányokat, melyek a bizonyítékok beterjesztése vagy a kifogások ellenvetése terén a felek gondatlanságából fakadnak. A bíró erre a pótlásra akkor van felhatalmazva, ha ezt a súlyosan igazságtalan ítélet elkerülésére szükségesnek találja. Az ilyenfajta pótlás elvégzésekor tiszteletben kell tartani az 1600. k. szerinti feltételeket.

2805 A szerzők megjegyzik, hogy az 1452. k. ez utóbbi előírással enyhíti az egyházi peres eljárásban érvényes rendelkezési elvet, és növeli a bíró önálló kezdeményezésű cselekvő szerepét. Megszűnt ugyanis az 1917-es CIC 1619. k. 1. §-ában még szereplő általános tilalom, amely szerint magánérdekekről folyó ügyekben a bíró maga nem vonhatott be bizonyítékokat, és nem vehetett figyelembe saját kezdeményezésre kifogásokat[99]. Ebben a változásban is azt a törekvést ismerhetjük fel, hogy a lelkek üdvösségének szempontja ne szorulhasson háttérbe merev perjogi formalizmus következtében.

e. A perek időtartama

2806 A Codex felszólítja a bírókat és a bíróságokat, gondoskodjanak arról, hogy -- az igazságosság tiszteletben tartásával -- minden per mielőbb befejezést nyerjen, nevezetesen pedig, hogy az első fokú bíróságok előtt a perek ne tartsanak tovább egy évnél, a másodfokú előtt pedig hat hónapnál (1453. k.).

2807 A perek időtartamára vonatkozó korábbi előírás (1917-es CIC 1620. k.) még kétszer ilyen hosszú időt engedélyezett. Mivel azonban ezeknek az időhatároknak a megtartása nem minden másnál előbbrevaló, feltétlen kötelezettség, hanem csak az „igazságosság tiszteletben tartásával” követendő, ezek az időmegjelölések a gyakorlatban alig érvényesíthetők. A tanúk kihallgatása ugyanis gyakran a bíróság hibáján kívül elhúzódik[100], máskor a nem főfoglalkozásban dolgozó bírósági személyzet (ez világszerte gyakori)[101] egyéb elfoglaltságai miatt lehetetlen a határidők megtartása.

f. A kötelező eskütétel

2808 A bíróság összes tagjai és munkatársai kötelesek előzetes -- ígérő -- esküt tenni feladatuk szabályos és hűséges ellátására (1454. k.). Ez a kötelezettség vonatkozik mindazokra, akik a bíróság tartalmi munkájában részt vesznek, így a jegyzőkre, sőt azokra is akik csak egy-egy perbeli cselekményt végeznek eseti megbízás alapján, mint pl. az egyetlen kihallgatással megbízott plébánosra, s a mellé csupán arra az esetre kijelölt kötelékvédőre és jegyzőre.

2809 Az eskü formuláját az egyetemes jog nem határozza meg pontosan. Az eskü kivételére illetékes hatóság ugyanaz, aki az illető tisztségre vagy feladatra az érintettet kijelölte[102].

2810 A feladat szabályszerű ellátására is vonatkozik ez az eskü, ezért kötelez a hivatali titoktartásra (vö. 1455. k., lásd alább), abban a mértékben, ahogyan ezt a szabályok megkívánják.

2811 Ez a hivatali eskü nem tévesztendő össze a felek és a tanúk olyan esküjével, amelyet állításaik igazsága mellett tettek (vö. 1532. k., 1562. k. 2. §), hiszen ez utóbbiak nem a bírósági fegyelemhez, hanem a bizonyítás eszközei közé tartoznak. De nem azonos a hivatali eskü azzal a titoktartási esküvel sem, melyet a bíró a tanúktól, a szakértőktől, a felektől, ügyvédektől és képviselőiktől kívánhat (1455. k. 3. §, lásd alább)[103].

g. A kötelező titoktartás

2812 A bíróságok fegyelmének témakörében a bírók és a bírósági segédszemélyzet tagjainak hivatali titoktartási kötelezettsége általános kiválasztás: 1) büntető perekben; 2) az egyházi peres ügyekben akkor, ha valamely perbeli cselekmény felfedéséből a feleknek hátránya származhatna (1455. k. 1. §).

2813 Ugyancsak általános titoktartási kötelezettsége van -- a per jellegétől függetlenül a társas bíróság tagjainak az ítélelhozatal előtti megbeszélést, valamint az ott előterjesztett különböző szavazatokat és véleményeket illetően. Ez alól csupán az az eset jelent kivételt, amikor a többiek döntésétől eltérő nézetet képviselő bíró

megkívánja, hogy fellebbezés esetén következtetését felsőbb bíróságnak elküldjék (1455. k. 2. §, vö. 1609. k. 4. §).

2814 Nem hivatali általános titoktartás alapján, hanem a bíró által az adott esetben megkívánt titoktartási eskü folytán kötelesek a titoktartásra a tanú, a szakértők, a felek, az ügyvédek és a képviselők. A bíró ezeket a személyeket titoktartásra akkor kötelezheti, ha az ügy vagy a bizonyítékok jellege miatt az iratok vagy bizonyítékok nyilvánosságra kerülése mások jó hírét veszélyezteti, ellenségeskedést, botrányt vagy más hasonló kellemetlenséget idéz elő (1455. k. 3. §).

h. Ajándékok elfogadása

2815 A bírónak és a bírósági személyzet összes tagjainak tilos a per alkalmából bármiféle ajándékot elfogadniuk (1456. k.)[104]. Ha ajándékokkal vagy ígérekkel ezeket a személyeket tisztségük szabálytalan gyakorlására igyekeznek rávenni, akkor az 1386. k. szerinti büntetendő cselekmény valósul meg. Egyébként ezek az ajándékok a bírót érdekeltté tennék a perben, így az 1448. k. szerint nem is volna szabad a szereplést elvállalnia. A fenti általános tilalom azokra az esetekre is vonatkozik, amikor az ajándékozó semmilyen szabálytalanságot nem kíván cserébe[105].

i. A bíróság munkatársainak kihágásai

2816 A bírósági tisztségviselők, elsősorban a bírók, de a személyzet többi tagja is (a munkakörükkel adott lehetőségek keretei között) az alábbi hivatali kihágásokért büntethetők: 1) az illetékességgel kapcsolatos kihágások miatt azok a bírók, akik bár biztosan és nyilvánvalóan illetékesek, megtagadják a jogszolgáltatást, vagy akik minden jogalap nélkül illetékesnek nyilvánítják magukat, és így tárgyalnak s döntenek el pereket; 2) a titoktartással kapcsolatos kihágás miatt azok, akik megszegik a titoktartási kötelezettséget; 3) a peres feleknek való egyéb károkozásért azok, akik ilyen kárt szándékosan vagy súlyos gondatlanságból idéznek elő (1457. k. 1. §).

2817 Mindezekben az esetekben az elkövetőt megfelelő (meghatározatlan) büntetéssel lehet sújtani, beleértve a hivaltól való megfosztást is (uo.).

2818 A bírókat ilyenkor az illetékes hatóság, a bírósági személyzet többi tagját viszont maga a bíró is büntetheti (1457. k. 2. §).

3. A TÁRGYALÁS SORRENDJE

a. A különböző perek tárgyalása

2819 A különböző ügyeket abban a sorrendben kell tárgyalni, ahogyan beérkeztek és nyilvántartásba kerültek. Ettől az általános elvtől csak

akkor szabad eltérni, ha egyes ügyek a többiekénél gyorsabb elintézést követelnek. Ilyenkor azonban ezt indoklással ellátott külön határozatban kell kimondani (1458. k.)

2820 Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy előbb teljesen le kell zárni az egyik ügyet, hogy hozzá lehessen fogni a következőhöz. A bíróságok párhuzamosan több ügygel is foglalkoznak. Egyszerre annyival, amennyit az egyes ügyek elfogadásához és intézéséhez megszabott határidők megkívánnak. Lehetséges, hogy egy később kezdett ügy előbb zárul, mert az eset gyorsabb elintézést tesz lehetővé.

b. Egyazon peren belül

2821 Ugyanazon a peren belül is keletkezhetnek különféle ügyek, amelyeket el kell dönteni. Ilyenkor a problémát az okozza, hogy a főügy (causa principalis) és az egy vagy több mellékes ügy (causa incidens, vö. 1587--1591. k.) milyen sorrendben intéződjék.

2822 A perhalasztó kifogásokat (fogalmukról lásd 102. §. 5. c) -- kivéve azokat a hibákat, melyek az ítéletet érvénytelenné tehetik, és ezért a per bármely szakaszában és fokán kifogásolhatók vagy a bíró által hivatalból is megállapíthatók (1459. k. 1. §) -- a perfelvétel előtt kell előterjesztetni, kivéve ha csak ezt követően merültek fel. Különösen fontos ez a perfelvétel előtti betérjesztés a személyeket és a bíraskodás módját illető kifogások (pl. érdekeltség, illetéktelenség) esetén. Mindezeket a kifogásokat mielőbb el kell bírálni (1459. k. 1--2. §, vö. 1629. k. 4.).

2823 A perhalasztó kifogások közül a bíró illetéktelenségére vonatkozó kifogást is magának a bírónak kell eldöntenie (1460. k. 1. §). Ha a kifogás viszonylagos illetéktelenségről szól, és a bíró illetékesnek nyilvánítja magát, ez ellen fellebbezésnek helye nincs, de semmisségi panasz és az előbbi állapotba való visszahelyezés lehetséges (1460. k. 2. §). Ha viszont a bíró illetéktelennek minősíti magát, az a fél, aki ezt a maga számára sérelmesnek érzi, tizenöt nap hasznos határidőn belül a fellebbviteli bírósághoz folyamodhat (1460. k. 3. §). Ha a bíró -- akár kifogás betérjesztése után, akár anélkül -- a per bármely szakaszában felismeri, hogy abszolút illetéktelen, ezt ki kell nyilvánítania (1461. k.).

2824 A pergátló kifogásokat általában a perfelvétel során kell előterjesztetni, és a maguk idején a mellékes kérdésekre érvényes szabályok (vö. 1587--1591. k.) szerint kell tárgyalni őket (1462. k. 2. §). E szabály alól kivételt képeznek a befejezett per (exceptio litis finitae) címén emelt pergátló kifogások, mint amilyen a jogerős ítélet vagy a peregyezés kifogása. Ezeket a kifogásokat a perfelvétel előtt kell előterjesztetni és elbírálni. Ha valaki e kifogásokat később jelenti be, nem kell elutasítani az illetőt, de marasztalni kell a költségekben, kivéve, ha bebizonyítja, hogy nem rosszindulatból késlekedett a bejelentéssel (1462. k. 1. §).

2825 A viszontkereseteket (lásd fent 102. §. 5. c) csak a perfelvételtől számított harminc napon belül lehet érvényesen beterjesztetni (1463. k. 1. §). Ezeket a főkeresettel együtt kell tárgyalni, azaz vele egyidejűleg, kivéve ha külön tárgyalás szükséges, vagy ha ezt a bíró alkalmasabbnak véli (1463. k. 2. §).

2826 A perköltségre szolgáló óvadékról, vagy a rögtön a per kezdetén bejelentett, ingyenes jogvédelem iránti kérelemről és más hasonló kérdésekről rendszerint a perfelvétel előtt kell döntenie (1464. k.).

4. A HATÁRIDŐK ÉS A HALADÉKOK

2827 A határidőkkel kapcsolatos néhány fogalomról (folyamatos idő, hasznos idő, kezdő nap, záró nap) már az időszámítással kapcsolatban szoltunk (28. §.).

2828 Az Egyházi Törvénykönyv a perekkel kapcsolatosan -- aszerint, hogy ki tőzte ki őket -- a következő határidőket különbözteti meg:

2829 1) A törvényszabta határidő (fatalia legis) olyan határidő, melynek leteltével a törvény szerint egy adott jog megszűnik (pl. 1484. k. 2. §, 1506. k., 1507. k. 2. §, 1513. k. 3. §, 1520. k., 1609. k. 5. §, 1610. k. 3. §, 1621. k., 1623. k., 1625. k., 1630. k. 1. §, 1633. k., 1644. k. 1. §, 1646. k., 1649. k. 2. §, 1659. k., 1660. k., 1661. k., 1668. k. 2--3. §, 1677. k. 2. §, 1677. k. 4. §, 1682. k. 1. §, 1723. k. 1. §). Ez nem hosszabbítható meg, de érvényesen nem is rövidíthető, hacsak a felek nem kérik (1465. k. 1. §).

2830 2) A bírói határidő (termini iudiciales) olyan határidő, melyet a bíró tűz ki. Erre a bíró köteles is, ha a törvény egyes perbeli cselekmények elvégzésére nem állapít meg határidőt (1466. k.). Az ilyen határidőt letelte előtt a bíró a felek meghallgatásával vagy kérésére meg is hosszabbíthatja, de csak megfelelő okból. Érvényesen azonban csak akkor rövidítheti meg, ha a felek beleegyeznek (1465. k. 2. §). Noha az említett feltételekkel a bírói határidő hosszabbítható, a bíró köteles ügyelni, nehogy a per emiatt túlságosan elhúzódjék (1465. k. 3. §).

2831 3) A megegyezéssel határidőt (termini conventionales) maguknak a feleknek a megállapodásával tűzik ki. Ugyanúgy hosszabbítható és rövidíthető, mint a bírói határidő (1465. k. 2. §).

2832 Ha egy perbeli cselekmény elvégzésére kiszabott határidő utolsó napján a bíróság szünetel, úgy kell tekinteni, hogy a határnap a legközelebbi köznapra halasztódott (1467. k.).

5. A BÍRÁSKODÁS HELYE

a. A bíróság székhelye

2833 A Codex előírása szerint -- hacsak lehetséges -- minden bíróságnak kell, hogy legyen állandó székhelye. Ennek meghatározott órákban nyitva kell tartania (1468. k.). Az 1469. k. alapján arra következtethetünk, hogy ennek a székhelynek a bíróságot irányító egyházi hatóság (általában a megfelelő megyéspüspök) illetékességi területén belül kell elhelyezkednie[106].

b. A bíró működése saját területén kívül

2834 A fentebb már említett (101. §. 1. c) elv szerint ki-ki csak a saját területén végezhet bírói tevékenységet. Ez alól a szabály alól bizonyos kivételek lehetségesek.

2835 Ha a bírót saját területéről erőszakkal elűzték vagy ott működésében akadályozva van, területén kívül is gyakorolhatja bírói tevékenységét és ítélezhet is, de előbb értesítenie kell erről a helyi megyéspüspököt (1469. k. 1. §).

2836 Egyéb esetekben a bíró sajátos tevékenységét területén kívül csupán: 1) megfelelő okból; 2) a felek meghallgatásával; 3) bizonyítékok gyűjtése céljából (tehát nem ítélezhet); 4) a helyi megyéspüspök engedélyével; 5) az ettől a megyéspüspöktől kijelölt helyen végezheti (1469. k. 2. §).

2837 Mint már a hatályos Codex kibocsátása előtt is[107], különböző vélemények fogalmazódtak meg arról, hogy érvényesek-e a bírónak azok a cselekményei, melyeket a fentiekben felsorolt feltételek hiányában területén kívül végez. Egyesek szerint az 1469. k. megfogalmazása hallgatólag feltételezi, hogy a bíró illetékességi területén kívül általában nem gyakorolhatja feladatát érvényesen[108]. Egyébként 1983 előtt a régebbi jog és a bírósági gyakorlat alapján a szerzők többségének ez volt a véleménye[109]. Mások -- a többség nézetétől eltérően -- azt hangsúlyozzák, hogy az 1469. kánonban előírt feltételek csak a megengedettséget érintik, s nem lényegi részei a bírói hatalom gyakorlásának[110].

2838 Az illetékességi területen kívüli bírói ténykedés néha meggyorsíthatja az ügy lebonyolítását (pl. kihallgatások végzése idegen területen), bár általában az 1418. k. szerinti jogsegély útján a kihallgatások az illető terület bíróságával elvégeztethetők. A normális megoldás továbbra is ennek a jogsegélynek az igénybevétele marad.

6. A TÁRGYALÓTEREMBE ENGEDHETŐ SZEMÉLYEK

2839 A kánoni perben az általános elv az, hogy a tárgyalás nem nyilvános. Így csak azoknak szabad a tárgyalóteremben lenniük, akiknek jelenlétét a törvény vagy a bíró megkívánja (1470. k. 1. §).

2840 Akik a tárgyalóteremben jelen vannak, tartoznak a bíróság iránt

tiszteletet és engedelmességet tanúsítani. Ha ez ellen vétének, a bíró megfelelő büntetésekkel rendreutasíthatja őket. Ha pedig a rendbontó ügyvéd vagy képviselő volt, a bíró fel is függesztheti feladatának egyházi bíróságokon való gyakorlásától (1470. k. 2. §).

2841 A bíróság ténykedések színhelyén jelenlévő személyek között különleges szerepet tölt be a tolmács. Alkalmazása akkor szükséges, ha a kihallgatandó személy a bíró vagy a felek előtt ismeretlen nyelven beszél. A tolmácsot a bíró jelöli ki. Tevékenységének megkezdése előtt esküt kell tennie. A kijelentéseket az eredeti nyelven kell jegyzőkönyvezní, a fordítást pedig csatolni kell hozzá. Akkor is megkívánja a jog a tolmács alkalmazását, ha süketet vagy némát hallgatnak ki, kivéve ha a bíró ezektől a személyektől inkább írásbeli választ kér (1471. k.).

7. AZ IRATOK

a. Az írásbeliség

2842 A kánoni perben az írásbeliség elve érvényesül. Az Egyházi Törvénykönyv előírása szerint ugyanis a perbeli cselekményeket (actus iudiciales) -- mind azokat, amelyek az ügy érdemére vonatkoznak, vagyis az ügy cselekményeit (actus causae), mind pedig azokat, melyek az eljárás formájához tartoznak, vagyis az eljárás cselekményeit (actus processus) -- írásba kell foglalni. A róluk készült iratokat együttesen periratoknak (acta iudicialia) szokás nevezni, aszerint hogy milyen cselekményeket rögzítenek, lehetnek az ügy iratai (acta causae) vagy az eljárás iratai (acta processus) (1472. k. 1. §).

2843 Az ítélethozatalkor a bíró csak az iratokban szereplő tényeket tarthatja szem előtt (1608. k. 2. §, 1606. k.).

2844 Az 1917-es CIC a perbeli cselekményekre és a peres iratokra felváltva, megkülönböztetés nélkül használta az actus és az actum (acta) kifejezést[111]. A hatályos CIC következetesebb szóhasználatra törekszik. Benne az acta inkább az iratokat, az actus a cselekményeket jelöli[112]. Ám a terminológia még az új Codexben sem teljesen egységes.

b. Az iratok számozása és hitelesítése

2845 A peres iratok minden levelét meg kell számozni, és hitelesítő jeggyel kell ellátni (1472. k. 2. §). Ez a hitelesítő jegy általában a jegyző, illetve a bíróság bélyegzője. Azt az egyetemes jog nem írja elő, hogy ennek a hitelesítő jegynek a jegyző aláírásának kellene lennie[113]. Az ettől különböző kérdés, hogy magukon az iratokon, amelyek keletkeznek, a jegyző aláírásának kell szerepelnie (vö. 1437. k. 1. §).

2846 Az Esztergom-Budapesti Érseki Főszentszéknél, de a Prímási

Főszentszéknél is az a szokás, hogy az iratok hátoldalát ellátják a bíróság iktató bélyegzőjével, amire rávezetik az illető per sorszámát (pl. 17/1989 TM vagy TP), a felek vezetéknevét az ügy jellegére való utalással (pl. Kiss-Nagy, null. matr.), majd az adott iratnak az ügyön belüli sorszámát. Ez utóbbit kategóriákra osztva végzik oly módon, hogy az I. csoportba a peralapítás iratai (pl. I/1: keresetlevél), a II. csoportba a felek kihallgatásával kapcsolatos iratok, a III. csoportba a tanúkihallgatásokkal és egyéb bizonyítékokkal kapcsolatos iratok, a IV. csoportba a perközvetéssel, a perbezárással és az ítélet előkészítésével összefüggő iratok tartoznak. A római számokkal jelölt csoportokon belül az egyes okmányokat arab számok különböztetik meg. Más hazai egyházi bíróságoknál előfordul, hogy kategóriákra osztás nélkül folytatódó arab számokkal látják el egy-egy ügy iratait.

c. A felek és a tanúk aláírása

2847 Ha a peres iratokban a felek vagy a tanúk aláírása szükséges, és a fél vagy a tanú nem tudja vagy nem akarja aláírni az iratot, ezt magába az iratba be kell jegyezni. Egyben a bírónak és a jegyzőnek tanúsítania kell, hogy az iratot szó szerint felolvasták a félnek, illetve a tanúnak, de az nem tudta vagy nem akarta aláírni (1473. k.).

d. Felterjesztés fellebbezéskor

2848 Fellebbezés esetén az iratoknak egy a jegyző által hitelesített példányát (másolatát) kell elküldeni a felsőbb bírósághoz (1474. k. 1. §).

2849 Világszerte sok bíróságnál szokás[114], így hazai szentszékeinknél is, hogy az iratok eredeti példányát küldik a fellebbviteli bírósághoz, s nem készítenek másolatot. Ebben az esetben az iratok elkallódásának elkerülésére különös gondot kell fordítani.

2850 Az iratokat le is kell fordítani valamilyen a felsőbb bíróság számára ismert nyelvre, ha nem ilyen nyelven készültek. Ennek során megfelelő óvintézkedéseket kell alkalmazni, hogy a fordítás biztosan hűséges legyen (1474. k. 2. §).

2851 A jog már nem kívánja meg, hogy a felterjesztésre kerülő iratokat latinra fordítsák. A latin nyelv elsőbbsége (vö. 1917-es CIC 1644. k. 2. §) már a Szentségi Kongregáció 1936. VIII. 15-i normái szerint sem volt teljesen feltétlen, hiszen lehetőség nyílt arra, hogy az Apostoli Szentszék bíróságaihoz latinul, olaszul vagy franciául terjesszék fel az iratokat (Art. 105 § 2: AAS 28, 1936, 335). Ma még ezek a nyelvek sem szerepelnek kizárólagosan kötelezőként. Az Apostoli Szentszékhez -- nem csupán peres ügyben -- igen gyakran terjesztenek iratokat spanyolul, de nem ritkán angolul és portugálul, sőt olykor németül is.

2852 A fordítás költségeit a felek viselik, hacsak anyagi helyzetükre való tekintettel ingyenes jogvédelemben nem részesülnek[115].

e. Az iratok kiadása

2853 A magánszemélyek tulajdonában lévő okmányokat a per végeztével vissza kell származtatni, de meg kell tartani belőlük egy másolatot.

2854 A peres iratokról és az eljáráshoz beszerzett okmányokról sem a jegyzők, sem az irodaigazgató nem adhatnak ki másolatot bírói megbízás nélkül (1475. k.).

=====

104. §. A PERALAPÍTÁS

2855 Az alábbiakban elsősorban a rendes egyházi peres eljárás (processus contentiosus ordinarius) lefolyását mutatjuk be. Ezután az egyházi peres eljárásnak egy rövidebb módját írjuk le: a szóbeli eljárást. Egyes sajátos eljárásfajtákra a III. fejezetben térünk ki. Az eljárás folyamatának három nagy fázisát szokás megkülönböztetni: 1) a peralapítást, mely a keresetlevél összeállításától és beadásától az idézésig tart; 2) a perfolyamatot, mely a tulajdonképpeni eljárás egészét magában foglalja, s amely az idézéstől a perfelvételen át a felek kihallgatásával, a különböző bizonyítékok összegyűjtésével folyik a perközzététel, a perbezárás és a tárgyalás lépésével egészen a perdöntő ítéletig (1517. k.); 3) végül az ítélet megtámadását és végrehajtását.

104. §. A PERALAPÍTÁS

1. A KERESETLEVÉL

a. Szükségessége

2856 A rendelkezési elv értelmében a bíró csak az érdekelt fél vagy az ügyész kérelmére járhat el (1501. k.). Az ilyen kérelem nélkül lefolytatott perben az ítélet orvosolhatatlanul semmis (1620. k. 4). Ezt a kérelmet rendszeren a keresetlevélben (libellus) terjesztik elő. Tehát a keresetlevél olyan irat, melyben az érdekelt személy az illetékes bírónak előadja a vita tárgyát, és kéri a bíró hivatalos közreműködését (vö. 1502. k.)[116].

2857 A bíró elfogadhat szóbeli kérelmet is, ha: 1) a felperes akadályozva van a keresetlevél betérjesztésében (pl. nem tud írni); 2) vagy az ügy könnyen kivizsgálható és csekély jelentőségű (1503. k. 1. §). Ilyenkor a jegyzőnek a kérelmet -- a bíró utasítására -- írásba kell foglalnia, majd ezt fel kell olvasni a felperesnek. Ha a felperes jóváhagyja, ez az irat jogi hatásait tekintve teljesen egyenértékű a keresetlevéllel (1503. k. 2. §).

b. Tartalma

A peralapító keresetlevélnek tartalmaznia kell:

2858 1) A vita tárgyát, valamint a kérést. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy meg kell jelölni benne: ki, kitől (mely bírótól, illetve bíróságtól), mit (pl. XY-al Z plébánián egy magadott időben kötött házassága érvénytelenségének kinyilvánítását) és kivel szemben kér (1504. k. 1). Nincs akadálya annak, hogy egyazon keresetlevélben valaki (ugyanaz ellen az alperes ellen) több dolgot is kérjen, hacsak ezek egymást ki nem zárják.

2859 2) A felperes jogcímét és legalább általánosságban az ennek a jogcímnek az alátámasztására szolgáló tényeket és bizonyítékokat (1504. k. 2). Tehát a kérés előadásakor meg kell jelölni annak jogalapját is (így a házasság érvénytelenségének kimondását kérve olyan okra kell hivatkozni, mely a házasságot semmissé teszi, pl. arra, hogy „az alperes eleve kizárta a hűséget”, nem pedig mondjuk arra, hogy „már nem szeretjük egymást”). Házassági semmisségi perekben ezt a jogalapot bírósági gyakorlatunkban „semmisségi okfőnek” (caput nullitatis) szokták nevezni. Magukat a bizonyítékokat természetesen nem kell magába a keresetlevélbe belefoglalni, viszont valahogyan jelezni kell benne, hogyan kívánja a felperes jogosultságát igazolni (pl. tanúk nevének, címének megjelölése).

2860 Lehetséges az, hogy valaki ugyanazt a dolgot több jogcímen is kérje. A kánonjogászok tanítása szerint személyi keresetek (vö. 102. §. 5. c) esetén annyi keresetről beszélünk, ahány jogcím van[117]. Ha a jogcímek egymással ellenkezők, már a keresetlevélben alárendelést kell alkalmazni, vagyis pl. így kell fogalmazni: „Kérem a házasság érvénytelenségének kimondását az alperes teljes színlelése címén, vagy ha ez nem nyerne bizonyítást, legalább azon az alapon, hogy az alperes a házasságot kényszer és félelem hatására kötötte”. Aki ugyanis színlel, abból hiányzik a szándék, aki viszont félelem hatására rászánja magát valamire, abban megvan a szándék, csak hiányosságban szenved.

2861 3) A felperes vagy képviselője aláírását, a keltezést, mégpedig az év, a hónap és a nap megjelölésével, továbbá a címet, ahol a felperes vagy képviselője lakik, vagy ahová az iratokat kéri (1504. k. 3).

2862 4) Az alperes lakóhelyét vagy pótlakóhelyét (1504. k. 4). Ennek feltüntetése nemcsak azért szükséges, hogy a bíróság az alperest meg tudja idézni, hanem -- gyakran -- már azért is, hogy saját illetékességét meg tudja állapítani.

c. Elfogadása

2863 Az egyetlen bíró, vagy társas bíróság esetén az elnök -- vagyis már nem az egész bírói tanács, mint az 1917-es CIC 1709. k. szerint -- dönt a keresetlevél elfogadásáról. A bíró köteles a keresetlevelet

határozatilag mielőbb elfogadni, hacsak a jogban megjelölt elfogadási feltételek nem hiányoznak. Ebben az esetben a bíró az elutasító határozat mielőbbi kiadására köteles (1505. k. 1. §).

2864 A bíró a keresetlevelet csak akkor utasíthatja vissza, ha: 1) a bíró vagy a bíróság illetéktelen; 2) kétségtelenül világos, hogy a felperesnek nincs perbeli cselekvőképessége; 3) ha nem tartották meg a keresetlevél tartalmáról szóló előírásokat (1504. k. 1--3), kivéve az alperes lakóhelyének megjelölését, mert ennek hiánya még nem ok a keresetlevél elutasítására; 4) a keresetlevélből egyértelműen kitűnik, hogy a kérésnek nincs semmi alapja, és ilyen még az eljárás során sem merülhet fel (1505. k. 2. §).

2865 Ha a keresetlevelet pótolható hiányosságok miatt utasították el, a felperes a hiányosságok pótlása után ugyanahhoz a bírósághoz ismét beadhat ugyanabban az ügyben szabályosan szerkesztett keresetlevelet (1505. k. 3. §).

2866 A keresetlevél elutasítása ellen tíz nap hasznos határidőn belül felfolyamodásnak van helye. Ha az egyes bíró utasította el a keresetlevelet, a fellebbviteli bírósághoz kell felfolyamodni; ha a bíróság elnöke tette ezt, akkor a bírói tanácshoz. A visszautasításból támadt kérdést mielőbb el kell dönteni (1505. k. 4. §; vö. 1629. k. 5).

2867 Többen elég meggyőzően azt vallják, hogy a társas bíróság elnökének elutasító határozata ellen a tanács egészéhez való felfolyamodás nem veszi el a fél jogát arra, hogy a testület döntése ellen felfolyamodással éljen a fellebbviteli bírósághoz [118]. Az 1505. k. 4. § vagylagos megfogalmazása szerintük a törvény körülményeinek (vö. 17. k.) fényében -- melyeket a kánon szövegtervezetének alakítása és vitája tanúsít (Comm 11, 1979, 84--85) nem zárja ki ezt a lehetőséget. Eszerint a mielőbbi és ezért felfolyamodást nem tűrő (1629. k. 5) eldöntés szükségessége csak a fellebbviteli bíróság szintjére, de nem az elnöke döntését felülbíráló testületre vonatkozna.

2868 Ha a keresetlevelet elutasító elnök maga a bírósági helynök volt oly módon, hogy az ügy számára a bírói tanácsot (turnust) ki sem jelölte, akkor úgy tűnik, csupán a fellebbviteli bírósághoz lehet felfolyamodni. A kánon fogalmazása persze feltételezi, hogy a turnus összeállítása rendszeresen megelőzi a keresetlevél elutasítását [119].

2869 Ha a bíró a keresetlevél benyújtásától számított egy hónapon belül nem ad ki határozatot a keresetlevél elfogadásáról vagy elutasításáról, akkor az érdekelt fél kérheti, hogy a bíró teljesítse kötelességét. Ha azonban a bíró továbbra is hallgat, akkor e sürgetés benyújtásától számított tíz nap letelte után a keresetlevél külön intézkedés nélkül, magánál a jognál fogva elfogadottnak minősül (1506. k.). Ez az automatikus elfogadás a hatályos CIC egyik újítása.

2870 Az egyetemes jog nem rendelkezik arról, mi a teendő akkor, ha a

keresetlevél elfogadottnak minősülése után a bíró továbbra is tétlen marad, s nem idézi meg a feleket. Az ilyen bírót az 1457. k. alapján a jogszolgáltatás megtagadásaért, illetve a feleknek való károkozásért az illetékes hatóság megbüntetheti. Ezért ilyenkor a bírót fel lehet jelenteni ennél a hatóságnál (általában a megyéspüspök). Büntetőjogilag is el lehet jární ellene egyházi tisztségével való visszaélés címén (vö. 1389. k.)[120]. Büntetésként ezekben az esetekben a bírói tisztségtől való megfosztás is számításba jöhet. Mivel azonban az egyházi bírók igen sok országban nem főállásban végzik szolgálatukat, és munkájukért, mely komoly szakképzettséget kívánna, egyáltalán semmilyen vagy csak jelképes díjazásban részesülnek, e szankciók nem bizonyulnak igazán hatékonyak.

2871 Az automatikus elfogadás azonban bizonyos esetekben a dolog természeténél fogva lehetetlennek látszik, nevezetesen olyankor, mikor a keresetlevél abszolút illetéktelen bíróhoz szól (vö. 1406. k. 2. §), vagy senki alperes ellen nem irányul (1620. k. 4). Ilyenkor ugyanis az ítélet eleve orvosolhatatlanul semmis lenne. Ugyancsak nem válhat elfogadottá olyan irat, mely nem keresetlevél, mivel hiányoznak belőle annak lényegi elemei (vö. 1502. k.), vagyis nem állapítható meg belőle semmilyen konkrét kérelem (pl. csak ez áll benne: „Mit tudna tanácsolni házassági problémáim megoldására?"), vagy cselekvőképtelen személytől származik, illetve nincs aláírva[121].

2. AZ IDÉZÉS ÉS A PERBELI CSELEKMÉNYEK KÖZLÉSE

a. Az idézés fogalma

2872 Az idézés (citatio) tágabb értelemben a bíróság előtti megjelenésre felszólító minden hívás, szűkebb értelemben pedig a bíró által végzett első perbehívás, azaz „a bíró parancsa az alpereshez, hogy jelenjék meg a bíróság előtt" (1917-es CIC 1715. k. 1. §). Mint bírói parancs, az idézés az egyházkormányzati hatalom -- mégpedig a bírói hatalom -- intézkedése.

2873 Az 1507. k. 1. §-ának megfogalmazása egyes szerzők szerint magának az idézésnek a fogalmát a fentiekben meghatározottól eltérő megvilágításba helyezi. Az idézésben arra kerül a hangsúly, hogy közlik az érintettel a másik fél keresetlevelének elfogadását. A közléshez természetesen felhívás is járul az írásbeli válaszra vagy a megjelenésre[122]. Mindez azonban nem látszik lényegében változtatni azon, hogy az idézés a klasszikus „törvénybe hívás" (in ius vocatio) maradt, amely által a másik fél hivatalos felszólítást kap az ügybe való bekapcsolódásra[123]. A hangsúlyeltolódás ellenére ugyanis nem tűnik egyértelműnek, hogy bizonyos világi jogrendekhez hasonlóan[124], az idézés a felperes kérelmének az alperessel való pusztán közlésében állna.

b. Az idézés szükségessége és módja

2874 Az idézést, mely a másik fél cselekvő belekapcsolódását biztosítja a perbe, sokan magának a természetjognak az alapján szükségesnek tekintik. Ez teszi ugyanis lehetővé, hogy aki ellen pert indítanak, éljen a védekezés jogával[125]. A tételes egyházjog ennek megfelelően törvényesen közölt idézés hiányában -- az 1507. k. 3. § szerinti kivételtől eltekintve -- a perbeli cselekményeket semmisnek mondja (1511. k.). Megjegyzendő azonban, hogy a dolog természeténél fogva, az idézés akkor kapcsolja be a másik felet a perbe, ha annak tudomására jut. Ezért a konkrét jogkövetkezmények (lásd alább d) nem is magához az idézéshez, hanem annak közléséhez kapcsolódnak[126].

2875 Az idézés módja más rendes körülmények között, más akkor, ha a keresetlevél automatikusan számít elfogadottnak, és ismét más akkor, ha a felek önkéntes megjelenése helyettesíti.

2876 Rendes körülmények között, vagyis ha a bíró a keresetlevelet határozatban fogadja el, ebben a határozatban köteles perbehívni a többi feleket. Az idézésben meg kell határozni, hogy a bíró csupán írásbeli választ kér-e, vagy személyes megjelenést kíván a perkérdés megállapítására. Ha írásbeli válaszokat kért, de ezek szükségessé teszik a személyes megjelenést, újabb határozatot kell kiadnia a felek összehívására (1507. k. 1. §).

2877 Az idézésnek ez a kétféle lehetősége, tudniillik a megjelenésre való felhívás vagy az írásbeli válasz kérése újdonság a CIC-ben. Voltak ellene az átdolgozás során kifogások is. Ezekre azonban az volt a válasz, hogy az írásbeli felelet lehetősége gyorsabbá teszi az eljárást (Comm 16, 1984, 62). A magyar egyházi bíróságoknál korábban is általában a perfelvételt azonnal követte a felek kihallgatása (egyetlen idézéssel, egyetlen megjelenéssel). Ezért hazai gyakorlatunkban az írásbeli válasz lehetősége nem jelent tényleges gyorsítást, sőt, ha a válasz a kérdés érdemi részéhez fűzne megjegyzéseket, a felek megidézésére és kihallgatására csak egy következő lépésben kerülhetne sor. Bíróságaink az írásbeli válasz kérésének vagy a megjelenésre való felszólításnak a kettősségét nem ritkán úgy értelmezik, hogy megjelenésre szóló idézést küldenek ki, de hozzáfűzik, hogy ha az alperes nem kíván részt venni a perben, ezt írásban jelezheti. Ez természetesen nem az 1507. k. 1. § szerinti írásbeli válaszra való felszólítás, hanem tájékoztató megjegyzéssel kísért, személyes megjelenésre szóló idézés. Mint ilyen szabályos, hiszen a bírónak jogában áll megválasztani, hogy az idézés melyik formájával él.

2878 Ha a keresetlevél automatikusan minősül elfogadottnak, az idézésről szóló határozatot az 1506. kánonban említett kérelem (melyben a fél a keresetlevél beadása után egy hónap elteltével a bíró válaszát kéri) benyújtása utáni húsz napon belül ki kell adni (1507. k. 2. §).

2879 Ha a felek idézés nélkül ténylegesen megjelentek a bíró előtt az ügy tárgyalására, s ezzel az idézés célja, a másik fél részvételének lehetősége megvalósult, nincs szükség külön idézésre. A jegyzőnek

azonban jeleznie kell az iratokban, hogy a felek a bíróságon jelen voltak (1507. k. 3. §).

c. Az idézés közlése

2880 A perbeidézési határozatot rögtön közölni kell az alperessel s egyben azokkal a többi személyekkel is, akik megjelenni tartoznak (1508. k. 1. §), pl. a többi felekkel, az ügyésszel vagy a kötelékvédővel, ha ezek is részt vesznek a perben[127].

2881 Ha olyan ellen indul per, aki jogait nem gyakorolhatja szabadon vagy a vitás dolgot nem kezelheti szabadon, az idézést a nevében perbe bocsátkozni köteles gyámmal, gondnokkal, különleges képviselővel kell közölni (1508. k. 3. §).

2882 Az idézéshez csatolni kell a keresetlevél egy példányát, kivéve ha a bíró súlyos okból úgy véli, hogy ezt nem kell a fél tudomására hozni, amíg a bíróságon vallomást nem tett (1508. k. 2. §).

2883 A CIC szövegtervezetének vitája során olyan változat is szerepelt, mely a keresetlevél közlését az idézéssel együtt mindig megkívánta. Ez ellen sokan jelentős kritikát hangoztattak. Az angolszász jogcsalád országaiban ez az előírás az egyházi bíráskodás ellehetetlenülésének veszélyét idézte volna fel, hiszen a magát sértve érző fél világi bírósághoz fordulhatott volna. Másutt sem mentes egy ilyen közlés a gyakorlati problémáktól, pl. az alperes részéről zaklatásnak teheti ki a felperest, a tanúkat vagy magát a bíróságot. Ezért a végleges szövegbe olyan megfogalmazás került, mely a keresetlevél csatolását a bíró megítélésétől teszi függővé (vö. Comm 16, 1984, 62--63).

d. A közlések módja

2884 Az idézést, de a határozatokat, ítéleteket és más perbeli cselekményeket postai úton vagy más olyan módon kell közölni, amely a lehető legbiztonságosabb. E mód tekintetében a részleges törvényben megállapított szabályokat kell követni (1509. k. 1. §). A közlés tényének és módjának ki kell tűnnie a periratokból (1509. k. 2. §).

2885 A bírósági futár (cursor) alakját a jog már nem említi, bár alkalmazásának továbbra sincs akadálya. Hazánkban ma a perbehívó idézést postán, ajánlva, tértivevénnyel szokás küldeni, az egyéb iratokat többnyire csak ajánlva. Nem szól a CIC a hirdetmény útján (per edictum) történő idézésről. Ez a mód ma akkor alkalmazható, ha a részleges jog így rendelkezik, vagy ha adott esetben a bíró ezt elrendeli. Ez nyilván indokolt lehet akkor, ha az alperes tartózkodási helye ismeretlen (vö. 1917-es CIC 1720. k.; Comm 16, 1984, 63)[128]. A hirdetmény útján történő idézés egyrészt a bíróság ajtaján a bíró által meghatározott időn át való kifüggesztéssel, másrészt a sajtóban való közléssel szokott történni. Az 1917-es CIC 1720. k. 2. §-a szerint, ha e módok együttes alkalmazása lehetetlen volt, egyikük önmagában is

elégésnek minősült. A hirdetményrel való idézés kevésbé hatásos forma, de lehetővé teszi -- különösen házassági perben --, hogy a felperes jogát a másik fél fellelhetetlensége esetén is érvényesíteni lehessen. Arra ugyanis ez elegendő, hogy a bíróság igyekezetét dokumentálja, s az ítélet a védelem jogának megtagadása miatt (vö. 1620. k. 7) ne legyen semmis.

2886 Ha az alperes az idézés átvételét megtagadja vagy az idézés hozzáérkezését megakadályozza, törvényesen megidézettnek minősül, noha a tényleges közlés nem történt meg (1510. k.).

e. Az idézés közlésének hatása

2887 Amikor az idézést törvényesen közölték (vagy a felek idézés nélkül megjelentek): 1) a dolog megszűnik érintetlennek lenni, vagyis per tárgyát képezi; 2) az ügy sajátja lesz az egyébként illetékes bírónak vagy bíróságnak (vö. 1415. k.), aki előtt a keresetet indították; 3) a megbízott bíró joghatósága megerősítést nyer, vagyis nem szűnik meg a megbízó jogának elvesztésével sem; 4) az elévülés megszakad, hacsak a jog másként nem rendelkezik; 5) megindul a perfolymat, s ezáltal az alperes is jogokat nyer a perben (vö. 1459. k. 1. §, 1462. k. 1. §, 1464. k.), s érvényesül az az elv, hogy „a per folyamata alatt semmi újítás ne történjék” (1512. k.). Ez utóbbi elv a per tárgyának megváltoztatását tiltja. Tehát a per folyamatának megindulásától kezdve a vita tárgyát képező jogokat olyan állapotban kell megőrizni, hogy a jogosult személy helyzete csorbát ne szenvedjen[129].

2888 Ha a bíró csupán viszonylagosan illetéktelen, az idézés közlésével az ügy még nem lesz sajátja; de illetéktelensége miatt a kifogást még a perfelvétel előtt (vö. 1459. k. 2. §) be kell terjeszteni, s ha illetékesnek nyilvánítja magát, ez ellen fellebbezésnek helye nincs (1460. k. 2. §).

2889 Az idézés jogszerű közlésének hiánya -- mint fentebb említettük -- a perbeli cselekmények érvénytelenségét vonja maga után (1511. k.), hacsak megjelenés megtörténte vagy az idézés átvételének megtagadása miatt a jog nem ismeri el automatikusan az idézés közlésének hatását. Megjegyzendő, hogy a cselekmények érvénytelensége közérdeket érintő ügyben, pl. házassági köteléki perben, az ítélet orvosolható semmisségét vonja maga után (1622. k. 5). Orvosolhatatlanul semmis viszont az ítélet, ha az idézés közlésének hiányával valamelyik fél jogát (teljesen) megtagadták a védekezésre (1620. k. 7), pl. ha nem is tudott róla, hogy per folyt ellene, noha címét a bíróság ismerte vagy könnyen megtudhatta volna.

=====

=====

105. §. A PERFELVÉTEL

1. FOGALMA, LEFOLYÁSA

2890 A perfelvétel (*contestatio litis*) a mai egyházjogban akkor történik, amikor a bíró határozata rögzíti a felek kéréseiből és válaszaiból vett vitás pontokat (1513. k. 1. §). A felek kéréseiket és válaszaikat a peralapító keresetlevélben, az idézésre adott (írásbeli) válaszban vagy a bíró előtt tett szóbeli nyilatkozatokban fejezik ki (1513. k. 2. §). Nehezebb ügyekben a bírónak össze kell hívni a feleket az egy vagy több perkérdés (*dubium*) meghatározására. A perkérdés az a kérdés, melyet az ítéletben meg kell válaszolni (uo.).

2891 A perkérdés pontjainak egyeztetése (*dubiorum concordantia*) eszerint a felek közötti -- akár egyidejű jelenlét nélküli -- véleménycsere, melynek eredményeként a bíró a perkérdést meghatározza. Nem azonos magával a perfelvétellel. Perfelvételre mindig, a perkérdésre vonatkozó egyeztető tárgyalásra csak nehezebb ügyekben van szükség.

2892 Gyakori félreértés, hogy az alperes megismerve a felperes kérését kijelenti, hogy elutasítja a perkérdést. Ám ilyenkor többnyire a felperes állításait vitatja, ez pedig a per tipikus szituációja. Ha pl. az alperes felháborodottan tiltakozik a keresetlevélnek az ellen az állítása ellen, hogy ő a házasságot színleltlen kötötte, ezzel nem a perkérdést vetette el. Ha viszont azt kívánja, hogy a házassági semmisségi per ne az alperes színlelése, hanem a felperesnek a házassági terhek vállalására való képtelensége címén folyjék, akkor ezzel valóban a perkérdést illetően jelentkezik nézeteltérés.

2893 A bírónak azt a határozatát, melyben a perkérdésekről dönt közölni kell a felekkel. Ezek -- ha még nem adták beleegyezésüket -- tíz napon belül a bíróhoz folyamodhatnak a perkérdés megváltoztatásáért. Az ilyen kérdést magának a bírónak a határozatával a lehető leggyorsabban el kell döntenie (1513. k. 3. §).

2. A PERCÍM MÓDOSÍTÁSA

2894 A már rögzített perkérdést, nevezetesen a jogvita benne foglalt pontjait csak új bírói határozattal lehet érvényesen megváltoztatni. Ezt súlyos okból, a fél kérésére, a többi felek meghallgatásával és érveik mérlegelésével lehet csak kiadni (1514. k.).

2895 A házassági semmisségi perekben a jogvita pontjainak magukban kell foglalniuk azt is, hogy milyen jogcímen kéri az érvénytelenség kimondását (1677. k. 3. §). Ennek a jogcímnak (percímnak) a módosítása a fenti úton nehézkesnek tűnik, kivált ha a bíró nem óhajt eleget tenni a fél módosítási kérelmének [130]. De már az is idővesztést okozhat, hogy a bírónak, ha a bizonyítékokból a házasság semmissége egy a perkérdésben nem szereplő okból látszik igazoltnak, mielőtt ezen az alapon ítélné, valamelyik fél kérésére és a többiek meghallgatására van szüksége [131]. Ha a percím módosításból jogvita keletkezik, ez mellékes ügyet (vö. 1587--1591. k.) képez (Comm 16, 1984, 67).

3. A PERFELVÉTEL HATÁSA

2896 Az 1515. k. szerint csak a perfelvételkor szűnik meg az idegen dolog birtokosának jóhiszeműsége. Ha tehát a dolog visszaszolgáltatására ítélik, köteles a perfelvétel után keletkezett károkat megtéríteni, s a dolognak ettől fogva adódott gyümölcseit, jövedelmeit visszaadni. Ezt a rendelkezést több szerző feleslegesnek ítéli, hiszen az 1512. k. szerint a dolog már az idézés közlésével megszűnik érintetlennek lenni, s megszakad az elbirtoklás is.

4. A BIZONYÍTÉKOK ELŐADÁSÁNAK HATÁRIDEJE

2897 A perfelvétel után a bíró köteles megfelelő időt kijelölni (határidő kitűzésével, vö. 1465. k.) a felek számára bizonyítékaik előadására és a bizonyítás elvégzésére (1516. k.).

=====

=====

106. §. A PER FOLYAMATA

1. FOGALMA

2898 A per folyamata (litis instantia, instantia) a perbeli cselekmények sorozata az idézéstől a perdöntő ítéletig vagy a per más jogszerű befejezéséig (1517. k.). A per megszűnésének az ítélettől különböző okai lehetnek: 1) közvetlenek, ha magát a pert érintik (a perfolyamat elévülése, vö. 1520. k., a pertől való elállás, vö. 1524. k.); 2) közvetettek, ha a per tárgyát érintik (a kereset megszűnése, a vitatott tárgy megszűnése); 3) perenkívüliek (a felek kiegyezése, vö. pl. 1713--1714. k.).

2899 A perfolyamat főbb állomásai, mint említettük, a bizonyítás, a periratok közzététele, a perbezárás, a tárgyalás és az ítélet. Ezekre a továbbiakban külön térünk ki. Ehelyütt csupán magának a per folyamatának a változásairól és sajátos megszűnési módjairól szólunk.

2. VÁLTOZÁSOK A FÉLLEL TÖRTÉNT ESEMÉNYEK MIATT

2900 Ha a perbezárás előtt a peres fél meghal vagy állapota megváltozik, illetve megszűnik az a hivatala, melynek alapján eljár, a perfolyamat felfüggesztődik, amíg az illető örököse, utóda vagy az, akinek érdekében áll, a pert nem folytatja (1518. k. 1).

2901 A perfolyamat abban az értelemben függesztődik fel, hogy a cselekmények szünetelnek, de a velük kapcsolatos határidők -- különösen a perfolyamat megszűnését maga után vonó elévülés ideje -- nem telnek.

2902 Ha ugyanez a perbezárás után történik, a bíró köteles folytatni az eljárást, de előbb meg kell idéznie a képviselőt, ha van, vagy ennek

hiányában az elhunyt örökösét vagy utódát (1518. k. 2. §).

3. VÁLTOZÁSOK A GYÁM VAGY A GONDNOK MIATT

2903 Ha a gyám, a gondnok vagy az 1481. k. 1. és 3. §-a szerint szükséges képviselő (de nem a büntető ügyekben szereplő védő) megváltik tisztségétől, a per folyamata felfüggesztődik mindaddig, míg ezt a szerepet más át nem veszi (1519. k. 1. §). A bíró ilyenkor köteles más gyámot vagy gondnokot kinevezni. Perbeli képviselőt azonban csak akkor nevezhet ki, ha ezt a fél a bíró által kijelölt rövid határidőn belül nem tette meg (1519. k. 2. §).

4. A PERFOLYAMAT ELÉVÜLÉSE

a. Az elévülés feltételei

2904 Ahhoz, hogy a perfolymat elévüljön két alapvető feltétel szükséges: 1) A felek (és nem a bíróság!) tétlensége, vagyis hogy semmilyen perbeli cselekményt nem végeznek, noha ezt semmilyen akadály nem gátolja. 2) E tétlenségnek a jogban megszabott időtartama. Ez az egyetemes jog szerint hat hónap, ám a részleges törvény más határidőt is előírhat (1520. k.).

2905 Noha az 1520. k. a felek tétlenségéről beszél, első fokon gyakorlatilag csak a felperes tétlensége vezet a per elévüléséhez, hiszen az alperesnek nincs olyan teendője, mely a perfolymathoz nélkülözhetetlen lenne. Más a helyzet akkor, ha az ítélet ellen az alperes fellebbezett. Ilyenkor fellebbviteli fokon az ő tétlensége is a per elévülését vonja maga után[132].

2906 A perfolymat megszűnéséhez az 1917-es CIC 1736. kánonja első fokon két év, fellebbviteli fokon egy év tétlenséget kíván a felek részéről. Ez az idő most egységesen minden fokon hat hónap. A részleges törvény pedig még ennél is rövidebb elévülési határidőt szabhat ki a per meggyorsítására.

b. Az elévülés érvényesülési módja

2907 A perfolymat megszűnése magánál a jognál fogva áll be, tehát nem csupán a kinyilvánítás következtében. Ha viszont az elévülés megtörtént, ezt a bíró hivatalból is köteles kinyilvánítani. Ez a megszűnés mindenkivel, tehát kiskorúakkal és a kiskorúakkal azonos elbírálás alá eső személyekkel szemben is érvényesül. Ha a per a gyám, a gondnok, az ügyintéző vagy a képviselő tétlensége miatt évült el, velük szemben kártérítési követelésnek van helye, hacsak nem igazolják, hogy vétlenek (1521. k.).

c. Az elévülés hatása

2908 Ha a perfolymat elévült, az eljárás iratai hatásukat veszítik. Az

ügy iratai viszont, vagyis azok amelyek a dolog érdemi részére vonatkoznak, nem válnak semmissé, sőt ugyanazon személyek közt ugyanarról a dologról keletkezett másik perben is érvényesek lehetnek. Más személyekre vonatkozólag azonban csak okirat erejével bírnak (1522. k.).

d. Az elévült per költségei

2909 Az elévült per költségeit illetően a felek közül ki-ki a saját költségeit viseli (1523. k.).

2910 Az 1523. k. igen tömör fogalmazása miatt („quas... fecerit”) sok fordító és magyarázó nem tett világos különbséget az egyes felek által kifizetett (részükről felmerült) és az általuk akár maguknak, akár másoknak okozott kiadások között[133]. Noha egyesek kifejezetten hangsúlyozzák, hogy itt a felek által okozott költségekről van szó[134], a kánon története ezt nem támasztja alá. Szövege ugyanis az 1917-es CIC 1739. kánonjából ered, melyet az akkori olasz polgári perrendtartás fényében („ciascuna delle parti sopporta le proprie spese del giudizio perento” -- art. 342) kifejezetten úgy magyaráztak, hogy ki-ki a saját költségeit viseli, mivel mindkét fél hanyagságának szerepe van az elévülésben[135]. Bár a fentebb mondottak értelmében az elévülés első fokán a felperes hanyagságától függ, s ezért az alperes terhelése esetleges saját költségeivel igazságtalannak tűnhet, a szabály hagyományos értelmezése mégsem látszik tarthatatlannak. A bíróságok ugyanis gyakran -- hazánkban kivétel nélkül -- csakis a felperestől kérnek előre pénzt a (rendkívül alacsony) perköltségekre. Az elévült per igazi vesztesei a bíróság munkatársai és azok az egyes cselekményekkel megbízott papok és világiak, akik ingyen vagy jelképes díjazásért munkát végeztek az ügyben, amelyben így lelkipásztori eredmény nem született. Ha a per elévülése után a bíróságnak még külön kellene foglalkoznia azzal, hogy melyik kiadást mennyiben okozta valamelyik fél, ez csak további megterhelés lenne.

5. ELÁLLÁS A PERTŐL

2911 A per egészétől való elállás (renuntiatio instantiae) a felperes joga, mellyel a per bármely szakaszában és bármely fokán élhet. Valamely perbeli cselekménytől, vagy akár mindegyiktől, mind a felperes, mind az alperes elállhat (1524. k. 1. §).

2912 A gyámoknak és a jogi személyek ügyintézőinek a pertől való elálláshoz azok tanácsára vagy beleegyezésére van szükségük, akiknek ilyen közreműködését a rendkívüli ügyintézéshez tartozó cselekményekhez ki kell kérniük (1524. k. 2. §).

2913 A pertől való elállás érvényességéhez szükséges: 1) hogy írásban történjék; 2) a fél vagy különleges megbízással rendelkező képviselője aláírja; 3) a másik féllel közöljék; 4) az elfogadja vagy legalább ne támadja meg; 5) a bíró engedélyezze (1524. k. 3. §).

2914 A bírótól engedélyezett elállás hatásai azokra a cselekményekre nézve, melyektől elálltak, azonosak a per folyamata megszűnésének következményeivel. Az a fél, aki valamely cselekménytől eláll, köteles az illető cselekmény költségeinek viselésére, ha ilyenek felmerültek (1525. k.).

=====

=====

107. §. A BIZONYÍTÁSI ELJÁRÁS

1. ÁLTALÁNOS TUDNIVALÓK

a. A bizonyítás terhe

2915 Aki valamit állít, illetve valamit keresettel igényel, annak kell a bizonyításról gondoskodnia (1526. k. 1. §)[136]. Nem szorul bizonyításra: 1) amit maga a törvény vélelmez; 2) az olyan tény, amit az egyik peres fél állít, a másik pedig elfogad, hacsak a jog vagy a bíró nem követel mégis bizonyítékot, mint pl. a házassági semmisségi perekben (1526. k. 2. §).

2916 Azt, hogy a bizonyításról valamelyik félnek gondoskodnia kell, a kánonjog úgy fejezi ki, hogy az illetőre hárul a bizonyítás terhe (onus). A perben a terhek különböznek a szorosán vett perbeli kötelezettségektől, mivel ez utóbbiakat szankciókkal lehet sürgetni. A terhek esetében a „szankció” csupán abban áll, hogy nem teljesítésük esetén jogainak gyakorlásában az érintett személyt hátrányok érik. Ha azonban a dolog mélyére nézünk, a teher és a kötelezettség között a különbség nem is olyan alapvető. A jogi normáról szólva már a kánonjog előzetes tudnivalóinak körében említettük, hogy olyan jogfogalommal dolgozunk, melyben a jogi jelleghez nem nélkülözhetetlen a kikényszeríthetőség (mely a terhek esetében hiányzik), hanem csupán az intézményes szankcionáltság. Ha tehát egy jogszabály valamilyen jog gyakorlását egy bizonyos teherhez köti, ezáltal a joggal élni szándékozó személyt -- feltételesen, viszonylagosan -- kötelezi[137].

b. A bizonyítékok

2917 Az általános elv az, hogy bármilyen bizonyíték felhozható, ami az ügy eldöntéséhez hasznosnak tűnik és megengedett (1527. k. 1. §). A bíró azonban elutasíthatja a fél által kívánt bizonyítékot (pl. az általa bejelentett tanút). Ilyenkor a fél ragaszkodhat a bizonyíték engedélyezéséhez. Az erről támadt mellékes kérdést maga a bíró dönti el, mégpedig a lehető leggyorsabban (1527. k. 2. §, 1629. k. 5). A CIC egyes bizonyítékfajtáknak külön fejezetet szentel. Ezek: a felek nyilatkozatai, az okiratok, a tanúvallomások, a szakértők, a bírói kiszállás és a bírói szemle, valamint a vélelmek.

2918 Ha a fél vagy a tanú nem hajlandó a bíró előtt kihallgatásra

megjelenni, ki lehet hallgatni a bíró által kijelölt világi személy útján is, vagy kívánni lehet, hogy közjegyző előtt vagy más törvényes módon tegyen nyilatkozatot (1528. k.).

2919 A jog külön említi a bíró által kijelölt világi útján történő kihallgatás lehetőségét. Ha a kihallgatást a püspöktől tartósan kijelölt ügyhallgató (1428. k.) vagy a bírótól az adott kihallgatásra megbízott (1561. k.) kihallgató végzi, akkor ő valódi (legalább delegált) bírói hatalommal rendelkezik a kihallgatás elvégzésére, s érvényesek rá e tekintetben a CIC-nek a bíróról szóló kijelentései. Az itt említett világi azonban nem ügyhallgató, sem formálisan megbízott kihallgató, nem gyakorol bírói hatalmat, hanem a bírósági formalitások nélkül[138] jár el. Viszont csak akkor lehet élni ilyen módszerrel, ha a kihallgatandó elutasítja a bíró előtti megjelenést. Megjegyzendő azonban, hogy ezt a világit is a bíró jelöli ki, eltérően a közjegyzőtől, akit a nyilatkozó személy maga választhat meg[139].

c. A bizonyítékok összegyűjtésének ideje

2920 Normális körülmények között a bírónak csak a perfelvétel után szabad bizonyítékokat gyűjtenie. Ennél korábban a bíró ezt csak súlyos okból teheti meg (1529. k.). Az 1917-es CIC 1730. k. szerint ehhez megfelelő ok is elegendő volt. A jelenlegi szigorúbb feltételt az indokolja, hogy sokféle szokásossá vált a bizonyítékoknak a perfelvétel előtti összegyűjtése, melyet gyakran épp az ügyvédek végeztek (Comm 16, 1984, 64).

2. A FELEK NYILATKOZATAI

a. A felek kihallgatása

2921 A bíró az igazság pontosabb feltárása érdekében mindig kihallgathatja a feleket. Ezt köteles is megtenni a felek egyikének kérésére, vagy ha egy tény igazolását közérdek kívánja (1530. k.). Ez a fajta bizonyítás tehát mindig lehetséges, sőt az említett esetekben kötelező is.

2922 A kihallgatás kérdéseit a bíró teszi fel. A felek, az ügyész és a kötelékvédő benyújthatnak a bírónak kérdőpontokat, hogy a bennük szereplő kérdéseket a kihallgatáskor feltegye (1533. k.).

2923 A kötelékvédőt a mai jog csak felhatalmazza a felekhez szóló kérdések betérjesztésére, de nem kötelezi erre. A kérdőpontok összeállítása korábban a házassági perekben a kötelékvédő feladata volt (vö. 1917-es CIC 1968. k. 1). Mivel azonban a CIC ezt már sehol nem említi, s az 1552. k. csak arról szól, hogy az a fél, aki a kihallgatást kéri, köteles kérdőpontokat javasolni a bírónak, a hatályos jog szerint a felteendő kérdéseket végső soron a bíró határozza meg. A kötelékvédő -- ha kívánja -- javaslatot tehet erre, de a javasolt kérdéseket a bíró adott esetben elhagyhatja, módosíthatja,

kiegészítheti[140]. A gyakorlatban ezek szerint a kérdőpontokat az ügyvéd írja a felek nevében, ha ügyvéd szerepel a perben. Már e kérdések összeállításának feladata is gyakran szükségessé teszi szentszéki ügyvédek alkalmazását[141].

2924 A felek kihallgatásának módját illetően azokat a szabályokat kell megfelelően alkalmazni, melyeket a CIC a tanúk kihallgatására állapít meg (1534. k., vö. 1548. k. 2. § 1, 1552. k., 1558--1565. k.).

b. A válaszadás kötelezettsége

2925 A bíró által törvényesen kérdezett fél köteles: 1) válaszolni; 2) a teljes igazságot elmondani (1531. k. 1. §). Ha a fél a válaszadást megtagadja, a bírónak kell megállapítania, hogy mit jelent ez a tények igazolása szempontjából. Megjegyzendő, hogy büntető perben a vádlott nem köteles beismerő vallomást tenni (1728. k. 2. §). Éppen ezért nem is kerülhet sor a vallomásnak a fenti értelemben vett megtagadására, melyből a bírónak joga lenne bűnösségére következtetni.

c. A felek esküje

2926 Ellentétben az 1917-es Egyházi Törvénykönyvvel (1917-es CIC 1829--1836. k.), a hatályos jog a felek esküjét nem tekinti külön, önálló bizonyítéknak, ezért nem szentel neki önálló fejezetet a bizonyítékok sorában. Ez az eskü ugyanis csupán a felek kijelentéseit erősíti meg.

2927 A felek esküjét a bíró veszi ki, azaz az ő felszólítására és előtte teszik le azt. A bíró köteles megesketni a feleket a közérdeket érintő esetekben, mégpedig előre, az igazmondásra, vagy legalább utólag, a mondottak igazságára, hacsak súlyos okból ennek ellenkezôje nem ajánlatos (pl. a fél nem hajlandó elvi okból az esküre). Csupán magánérdeket érintő ügyekben a bíró szabad belátása szerint megesketheti a feleket (1532. k.). Amikor az eskü kötelező, már nincs előírva kifejezetten annak kétszeri -- a vallomás előtti és utáni -- letétele, mint a régi jogban (SC Sacr, Instr., Provida Mater, 1936. VIII. 15, art. 96. 104: AAS 28, 1936, 333, 335). Egyes szerzők a kétszeri esküt továbbra is szükségesnek tartják[142], mások szerint a bíró nem köteles kétszeri eskü kérésére[143]. A két eskü egymáshoz való viszonyát illetően a vélemények megoszlanak.

2928 Egyesek szerint alapvetően az előzetes eskü a kötelező (és csupán az), ha azonban erre nem kerül sor, legalább utólagos eskü szükséges[144]. Mások szerint az utólagos eskü a fontos, erre ugyanis mindig szükség van, ha viszont a bíró kívánja, ezen kívül még előzetesen is megesketheti a feleket[145]. Függetlenül a különböző értelmezési lehetőségektől, az 1532. k. szövegének alapján annyi kétségtelen, hogy szabályos és elégséges, ha a felek csak kihallgatás után tesznek esküt.

d. A perbeli beismerés

2929 A perbeli beismerés (*confessio iudicialis*) az 1535. k. meghatározása szerint az illetékes bíró előtt tett szóbeli vagy írásbeli állítás, melyet valamelyik fél a per tárgyával kapcsolatban akár a bíró kérdésére, akár önként önmaga ellen tett. A perbeli beismerés különösen súlyos bizonyíték. Valaha a bizonyítékok királynőjének is nevezték.

2930 Különösen büntető perekben, a korai középkortól fogva a világi bíróságok kiemelt jelentőséget tulajdonítottak a gyanúsított nyilatkozatának. Ez a szemlélet a kínvallatás módszerének terjedéséhez is hozzájárult [146]. A különböző tudományágak fejlődése egyrészt a bizonyítás egyéb eszközeinek jelentőségét növelte, másrészt pedig a felek nyilatkozatainak tulajdonított különleges bizonyító erő iránt is kétségeket ébresztett.

2931 A hatályos kánonjogban a perbeli beismerés bizonyító ereje az ügy jellegétől függ. Csupán magánérdeket érintő ügyben az egyik fél perbeli beismerése teljes bizonyítéknak számít, vagyis mentesíti a többi feleket a bizonyítás terhétől (1536. k. 1. §). Közérdeket érintő ügyekben sem a perbeli beismerés, sem a felek más kijelentései nem teljes bizonyítékok önmagukban. Bizonyító erejüket a bírónak az ügy többi körülményeivel együtt kell mérlegelnie, de teljes bizonyító erőt csak őket teljesen megerősítő egyéb elemekkel együttesen tulajdoníthat nekik (1536. k. 2. §).

2932 A peren kívüli beismerésről (*confessio extraiudicialis*), ha a perben hivatkoznak rá, a bírónak az összes körülmények figyelembevételével kell megállapítania, hogy milyen jelentősége van (1537. k.).

2933 Sem a beismerésnek, sem a felek más nyilatkozatainak nincsen semmi bizonyító ereje, ha bebizonyosodik, hogy azokat ténybeli tévedésből tették, vagy tőlük erőszakkal vagy súlyos megfélemlítéssel csikarták ki (1538. k.). A megtévesztés itt külön nem jön számításba, de a hatására létrejött tévedés a fentiek szerint értékelendő (Comm 11, 1979, 104). A tévedés az erőszak és a félelem bizonyító erőt megszüntető hatása csupán a felek kijelentéseinek azokkal az elemeivel szemben érvényesül, amelyekre vonatkozott. A vallomás többi részének bizonyító erejét nem szünteti meg.

3. AZ OKIRATOK

a. Az okiratok fogalma, fajai és használata

2934 A Codex nem ad általános meghatározást az okiratokról, noha ezt a CIC előkészítése során egyesek kérték. Annyit azonban az átdolgozó bizottságban sikerült tisztázni, hogy a jog okiraton (*documentum*) iratokat ért, nem pedig magnetofon felvételeket vagy a tények más hasonló eszközzel rögzített emlékeit (Comm 11, 1979, 105).

2935 Az Egyházi Törvénykönyv közokiratokat (documenta publica) és magánokiratokat (documenta privata) különböztet meg. Egyházi közokiratnak olyan okiratokat nevezünk, melyeket egyházi hatósági közeg állít ki hivatali hatáskörében, a jogban előírt alakiságok megtartásával (1540. k. 1. §). Világi közokiratoknak azokat az iratokat nevezzük, melyek az adott helyen érvényes világi jog szerint ilyennek minősülnek (1540. k. 2. §). Minden egyéb okirat magánokirat (1540. k. 3. §).

2936 Mindenfajta perben megengedett az okiratokkal való bizonyítás. Bizonyítécul mind köz-, mind pedig magánokiratokat fel lehet használni (1539. k.).

b. Az okiratok bizonyító ereje

2937 A közokiratok -- önmagukban is -- hitelesen tanúsítják mindazt, amit főként és közvetlenül állítanak, hacsak nyilvánvaló bizonyítékok nem cáfolják őket (1541. k.). Így pl. egy keresztlevél teljes bizonyíték a keresztelés tényére, de nem teljes bizonyíték a szülők lakcímére vagy foglalkozására nézve. Tehát a közokiratok valódi törvényes bizonyítékok, melyek kötik a bírót.

2938 A közokiratot kiállító személy hivatalának gyakorlásaként azokat a cselekedeteket tanúsíthatja okiratában, melyeket maga végzett vagy ismert meg közvetlenül (személyesen tapasztalt) vagy közvetve, azaz olyan személytől, aki maga végezte azokat és hozta őket tudomására szóban vagy írásban, minősített tanúként (vö. 1573. k.)[147]. Ha tehát pl. a plébános beanyakönyvezi a káplán által végzett keresztelést, közokiratot állít ki. Ha viszont pl. a jegyző vagy a bíró tanúsítja, hogy a felek előtte kijelentették, korábban szerződést kötöttek egymással, az erről kiállított okirat csak a kijelentésre, de nem a szerződés tényére nézve teljes bizonyíték.

2939 A magánokiratok bizonyító ereje különböző: 1) a fél által elismert vagy a bíró által elfogadott magánokirat szerzőjével, aláírójával, illetve azokkal szemben, akikre az ügy tőlük maradt, a peren kívüli beismeréssel egyenlő bizonyító erővel rendelkezik; 2) másokkal szemben bizonyító ereje olyan, mint a felek beismerésnek nem számító kijelentéseie (1542. k., vö. 1536. k. 2. §).

2940 Ha az okiratban törlések, javítások, közbeszúrások vagy más hibák vannak, a bírónak kell megítélnie, hogy van-e és mekkora a bizonyító ereje az ilyen iratnak (1543. k.).

c. Az okiratok felmutatása

2941 Az okiratnak a perben csak akkor van bizonyíték értéke, ha felmutatják, mégpedig eredetiben, vagy hiteles másolatban, és letétbe is helyezik a bíróság irodájában. Erre azért van szükség, hogy az

íratot a bíró és a másik fél tanulmányozhassa (1544. k.). A gyakorlatban a felmutatás és a letétbe helyezés egyszerre történik meg azáltal, hogy az íratot a keresetlevélhez mellékelve vagy külön megküldik a bíróságnak. Lehetnek olyan okiratok, melyek a két fél közös tulajdonát képezik vagy a felek közti ügyletet tanúsítanak. Ezek bemutatását a bíró az eljárás során elrendelheti (1545. k.).

2942 Nem köteles senki olyan okirat bemutatására, még ha az közös is, amelyet a kötelező titoktartás megsértésének, vagy a magukat, házastársukat, közeli rokonaikat, sógoraikat fenyegető becsületbeli károsodásnak, veszélyes zaklatásnak vagy súlyos hátránynak a veszélye nélkül nem lehet közölni (1546. k. 1. §). Megjegyzendő azonban, hogy a bíró ilyenkor is elrendelheti az okiratok egyes részleteinek beterjesztését, ha azok a fenti károsodások veszélye nélkül másolatban bemutatathatók (1546. k. 2. §).

4. A TANÚVALLOMÁSOK

a. A tanúk és a tanúbizonyítás

2943 A tanúk olyan személyek, akik az ügyben nem peres felek (vagy azok segédei), és nem tartoznak a bírósághoz (1550. k. 2. § 1), s akik a perben az előírt formában nyilatkozatot tesznek a per tárgyával kapcsolatban. A tanúkkal való bizonyítás abban áll, „hogy egy, az eljárásban részt nem vevő személy a bíró előtt kijelentést tesz a megállapításra szoruló tényekről”[148].

2944 A bíró szerepe a tanúkkal való bizonyítás vezetése és felügyelete terén nem csupán passzív, hanem tevételes (vö. 1452. k., 1550. k. 1. §, 1554. k., 1558--1560. k., 1563. k.).

2945 A tanúkkal való bizonyítás -- a bíró vezetésével -- minden ügyben megengedett (1547. k.), a házassági ügyekben pedig különösen is fontos[149]. A tanúbizonyítás túlnyomó jelentősége ezekben a perekben nem ritkán onnan is adódik, hogy nem szerezhetők be kellő okiratok vagy szakértői vélemények. Az egyházi bíróság ugyanis többnyire nem rendelkezik eszközökkel arra, hogy ezekhez az érintett fél akarata ellenére hozzájusson. A szakértői vizsgálat megtagadását a fél részéről általában szintén nem lehet a vizsgálatot megtagadó állítása elleni bizonyítéknak értékelni. Tehát pl. ha az egyik fél pszichés képtelensége vagy impotenciája címén a másik fél támadja a házasságot, abból hogy az érintett magát egészségesnek mondja és megtagadja az orvosi vizsgálaton való részvételt, még nem lehet az adott betegség meglétére és így a házasság érvénytelenségére következtetni. Ilyenkor különös súlya lehet a tanúknak. Többnyire vulgáris módon megfogalmazott vallomásaik pontos értékelése azonban a bíróságot nehéz feladat elé állíthatja.

b. A tanúzási kötelezettség

2946 Ha a tanút vele szabályosan közölt bírói határozattal megidézik (1556. k.), köteles megjelenni vagy közölni távollétének okát a bíróval (1557. k.). A törvényesen kérdező bírónak a tanú köteles elmondani az igazságot (1548. k. 1. §).

2947 Mentessülnek a válaszadás kötelezettségétől: 1) A klerikusok azokkal a dolgokkal kapcsolatban, amelyekről szent szolgálatukra tekintettel szereztek tudomást. Megjegyzendő, hogy vannak olyan esetek, mikor a klerikusok (vö. 1550. k. 2. § 2, lásd alább) nem csupán nem kötelesek tanúskodni, hanem képtelenek is rá. 2) A hivatali titoktartásra kötelezett személyek, pl. köztisztviselők, orvosok, szülésznők, ügyvédek, jegyzők stb., azokkal a dolgokkal kapcsolatban, melyekre a titoktartás vonatkozik. A titoktartási kötelezettség alapja lehet az is, ha valaki hivatalból csupán tanácsot adott. 3) Akik attól tartanak, hogy vallomásuk miatt őket, házastársukat, közeli rokonukat, sógorukat becsületbeli károsodás, veszélyes zaklatás vagy más súlyos baj éri. Ez utóbbi körülmények, mint láttuk, az okiratok bemutatásának kötelezettsége alól is mentesítenek (1548. k. 2. §).

c. A tanúzási képesség

2948 Az általános elv az, hogy mindenki lehet tanú, hacsak a jog kifejezetten el nem tiltja ettől. Ez a tilalom lehet teljes vagy részleges (1549. k.).

2949 Az 1917-es CIC 1757. kánonja a tanúskodástól eltiltott személyeket három csoportra osztotta: alkalmatlanoknak (non idonei) a serdületlen korúakat és a gyengeelméjűeket tekintette; gyanúsoknak (suspecti) a kiközösítetteket, hamisan esküvőket, jogbecsteleneket, ha már ezt az állapotukat ítéletben kimondták vagy kinyilvánították, az erkölcsük miatt hitelre nem méltókat, valamint a peres fél nyilvános és súlyos ellenségeit; képteleneknek (incapaces) pedig azokat a külön személycsoportokat, akikről a jog mondott ki külön tanúskodási tilalmat. Az első kategóriába tartozókat a jog azért tiltotta el a tanúzástól, mert feltételezte tudásuk és megértési képességük elégtelenségét. A második csoport tagjai esetében az igazmondás hiányát tételezte fel. Az első két csoportba sorolt személyek kihallgatása bírói határozat alapján lehetséges volt, de kijelentéseiket csak jelnek s nem teljes értékű tanúvallomásnak volt szabad értékelni (1917-es CIC 1758. k.). A hatályos CIC már senkit nem minősít eleve gyanúsnak, a korábban alkalmatlanoknak nevezettek csoportját nem ezen a néven említi, s azt sem tiltja meg kifejezetten, hogy vallomásukat a bíró adott esetben igazi tanúvallomásként értékelje [150]. A képtelenek kategóriája megmaradt ugyan -- részben a közérdek (pl. gyónási titok) védelmében, részben pedig a részrehajlás elkerülésére --, de jelentősen csökkent az ide sorolt személyek köre. A házastársak és a rokonok már semmilyen perben nem minősülnek a tanúzásra eleve képteleneknek.

2950 Természetes korlátaik miatt nem szabad tanúskodni engedni a tizennégy éven aluli kiskorúakat és a gyengeelméjűeket. A bíró

határozata alapján azonban, mely ezt hasznosnak nyilvánítja, meg lehet hallgatni őket (1550. k. 1. §).

2951 Ha valaki a tényeket tizennegyedik életévének betöltése előtt tapasztalta, e kor elérése után róluk valódi tanúként kihallgatható[151].

2952 Ha valaki nem szellemi elégtelenségben, hanem testi fogyatkozásban szenved (pl. süket, vak), nincs kizárva a tanúzásból, hiszen amiről képes volt tudomást szerezni, arról vallomást is tehet, ha képes kifejezni magát[152].

2953 Jogilag képtelenek a tanúskodásra: 1) A peres felek és segédek (akik nevükben vesznek részt a perben, az ügyvédek, egyéb segítők, akkor is, ha ezt a szerepet az ügyben csak korábban töltötték be, de már nem folytatják), valamint a bíró és segédei (1550. k. 2. § 1). A felek tanúzási képtelenségét a CIC azért említi, mert nem határozta meg külön a tanú fogalmát úgy, hogy az a felet már eleve kizárná. 2) A gyónással kapcsolatos titoktartásra kötelezettek. Ez utóbbi címen képtelenek tanúzásra a papok minden olyasmivel kapcsolatban, amit a gyónásból tudnak, még akkor is, ha a gyónó kérte őket ezek felfedésére. De képtelenek tanúskodni a gyónás alkalmával bármi módon hallott dolgokról az összes többi személyek is. A gyónásból hallottakat nem csupán tanúvallomásnak, hanem az igazság legkisebb jelének sem lehet elfogadni. Tehát a bíró semmiféle bizonyító erőt nem tulajdoníthat az erre vonatkozó kijelentéseknek (1550. k. 2. § 2).

d. A tanúk megnevezése és kizárása

2954 A tanúk megnevezésének jogát illetően az alapelv az, hogy tanúkat megnevezhetnek a felek, a perben szereplő ügyész vagy kötelékvédő (vö. 1434. k. 2), valamint ha a közérdek megkívánja, a bíró hivatalból (1452. k.).

2955 Önként jelentkező tanúról a Codex már nem beszél. Egyes szerzők azonban megjegyzik, hogy az ilyenek elfogadása vagy elutasítása a bíró belátásától függ (vö. 1917-es CIC 1760. k.)[153]. Ha a bírónak erről, valamint az ilyen vallomások értékeléséről kell döntenie, szem előtt kell tartani, hogy a rotai joggyakorlat szerint az effajta önkéntes jelentkezés gyanúra adhat okot, különösen ha valamelyik fél az illető kihallgatását ellenzi[154].

2956 A tanúk megjelölésének módjára nézve a CIC néhány sajátos követelményt hangsúlyoz. Amikor valaki tanúkkal való bizonyítást kér, meg kell adnia a bíróságnak a tanúk nevét és lakóhelyét (1552. k. 1. §). Ugyancsak be kell terjesztenie -- legalább a bíró által megjelölt határidőn belül -- azokat a pontokat melyekről a tanúkat megkérdeztetni kívánja. Ennek elmaradása az illető tanú kihallgatásáról való lemondásnak minősül (1552. k. 2. §). Ezek a pontok a tanúkhöz intézendő kérdésekre nézve csupán javaslat erejével bírnak. Magukról a

kérdésekről, melyeket a tanúnak ténylegesen feltesznek, a bíró dönt (vö. 1547. k.: „a bíró vezetésével”, 1548. k. 1. §, 1561. k.)[155]. A tanúk kihallgatása előtt nevüket közölni kell a felekkel. Így lehetőség nyílik arra, hogy ha a felek az illetőt elfogultnak tartják, még a kihallgatás előtt elutasíthassák (vö. 1555. k., lásd alább). Ha azonban a tanúk nevének előzetes közlése a bíró szerint súlyos nehézséggel járna, elég, ha a tanúvallomások közzététele előtt -- amely ma a perközzététel részét alkotja -- kerül sor rá (1554. k.). Sőt, egészen súlyos okból egyes tanúk nevének a féllel való közlésétől a bíró teljesen el is tekinthet az 1598. k. szerint.

2957 A CIC nem dönti el, hogy a nevek közlésének kötelezettsége kit terhel: a másik felet vagy a bíróságot (Comm 11, 1979, 112).

2958 A tanút megnevező fél lemondhat az általa kért tanú kihallgatásáról. A másik fél azonban kérelmezheti, hogy a tanút mégis hallgassák ki (1551. k.).

2959 A tanú kihallgatásának előzetes bírói elutasítására, azaz a tanú kizárására különböző esetekben kerülhet sor. 1) Köteles kizárni a tanút a bíró hivatalból, ha bebizonyosodik, hogy fennáll az 1550. k. szerinti körülmények valamelyike (kivéve ha a gyengeelméjűek vagy a tizennégy éven aluliak esetében mégis határozatot hoz kihallgatásukról). 2) Ki kell zárnia a bírónak a tanút a fél kérésére, ha a kihallgatás előtt a kizárás megfelelő oka bebizonyosodik (1555. k.). Ilyen ok nem csupán a tanúzási képtelenség, hanem az elfogultság, esetleg a szavahihetetlenség stb. is lehet.

2960 A tanú kizárására vonatkozó kérésnek kifogás jellege van. Eldöntése a bírósági személyzet visszautasításáról támadt kérdés analógiájára[156] a lehető leggyorsabban kell, hogy történjék (1451. k. 1. §), s ellene fellebbezésnek helye nincs (vö. 1629. k. 5). A tanú kizárására irányuló kérés után a bírónak határidőt kell kitőznie a kérelmező számára a kizárás okának bizonyítására (1466. k.).

2961 A hatályos CIC már nem szól a tanúk vallomásának utólagos elutasításáról (vö. 1917-es CIC 1783--1785. k.).

2962 Ha túl sok a tanú, a bíróra tartozik ezek számának korlátozása (1553. k.). Amikor azonban a bíró ilyen okból, mintegy szükségtelenség miatt nem hajlandó valamely tanút kihallgatni, a CIC nem beszél kifejezetten kizárásról. Egyesek hangsúlyozzák, hogy a bíró ilyen döntése ellen fellebbezésnek helye nincs[157].

e. A tanúk kihallgatása

2963 A kihallgatás helye, ha a bíró másként nem látja jónak, a bíróság helyisége (1558. k. 1. §). A bíborosokat, a pátriárkákat, a püspököket és azokat, akik saját államuk joga szerint ilyen kedvezményt élveznek, az általuk megválasztott helyen kell kihallgatni (1558. k. 2. §).

Akinek távolság, betegség vagy más akadály miatt lehetetlen vagy nehéz megjelenni a bíróság székhelyén, annak kihallgatási helyéről a bírónak kell döntenie (1558. k. 3. §). Mindenesetre lehetőség van arra, hogy más bíróságtól kérjen jogsegélyt, vagy akár hogy az 1469. k. 2. § szerint területén kívül végezzen kihallgatást.

2964 A felek jelenléte a tanúkihallgatáson tilos, kivéve ha a bíró -- főként magánérdeket érintő ügyekben -- úgy ítéli meg, hogy beengedhetők. Jelen lehetnek azonban az ügyvédek vagy a képviselők, kivéve ha a bíró a személyi vagy a tárgyi körülményekre való tekintettel úgy ítéli, hogy „titkosan” kell eljárni (1559. k.). A felek képviselőinek vagy ügyvédeknek jelenlétét a CIC házassági semmisségi perekben is lehetővé teszi, természetesen az itt említett ellenkező bírói döntés lehetőségének fenntartásával (1678. k. 1. § 1)[158]. A képviselők vagy ügyvédek jelenlétének lehetősége újítás az egyházjogban. Kizárásuk a házassági perekben a tanúk szabadságának és zavartalanságának megőrzésére továbbra is indokolt lehet, különös tekintettel arra, hogy a vizsgálatban -- közérdeket érintő ügyről lévén szó -- a bírónak hivatalból is kellő alapossággal kell eljárnia (vö. 1452. k. 1. §).

2965 A tanúkat egyenként és külön kell kihallgatni (1560. k. 1. §). Ha pedig egymásnak vagy a feleknek ellentmondanak a bíró össze is hívhatja őket szembesítésre. Ennek során lehetőleg el kell kerülni a veszekedést és a botrányt (1560. k. 2. §). A veszekedés elkerülésének a gyakorlatban bevált legjobb módja az, ha a szembesítő tárgyalás nem a különböző vallomást tevők egyidejű jelenlétével történik, hanem az egyik személy válaszait részben vagy egészben ismertetik, felolvassák a másoknak, s véleményt kérnek róluk. Megjegyzendő azonban, hogy minden szembesítés, de különösen ez az írásbeli megoldás több forduló esetén nem kis idővesztést okozhat.

2966 A kihallgatás végzője a bíró, annak megbízottja (megbízott vizsgáló) vagy a tartósan kinevezett ügyhallgató. Jegyző segédkezik neki. Ha a kihallgatáson a fentiek szerint jelen van a fél, az ügyvéd, az ügyész, a kötelékvdő, és a helyszínen szükségesnek tartják a tanú megkérdezését valamiről, nem tehetik fel kérdéseiket személyesen a tanúnak, hanem a bírónak (illetve a kihallgatást végzőnek) adhatják azt elő, kérve hogy ő tegye fel (1561. k.). A részleges törvény azonban ettől eltérő rendelkezést is tartalmazhat.

A bíró teendői a kihallgatás során sokrétűek:

2967 1) Figyelmeztetnie kell a tanút arra a súlyos kötelességére, hogy a teljes és a tiszta igazságot vallja (1562. k. 1. §).

2968 2) Esküt kell kivennie a tanútól (vö. 1532. k.) az igazmondásra vagy legalább utólag a mondottak igazságára. Ha ennek letételét a tanú megtagadja, eskü nélkül kell kihallgatni (1562. k. 2. §).

2969 3) Meg kell győződnie a tanú személyazonosságáról és a felekhez

való viszonyáról (1563. k.). Ez országonként némileg eltérő módon szokott történni. Van ahol a személyi igazolványt kérik. Másutt beérik bármilyen hivatalos arcképes okmánnyal vagy egyéb azonosítással. A felekhez való viszony és egyéb általános jellemzők feltárására szolgálnak a kihallgatás elején feltett úgynevezett „általános kérdések”.

2970 4) Az ügyre vonatkozó, úgynevezett „részleges kérdések” feltevésekor a bírónak tudakolnia kell a tanú ismereteinek forrását (pl. látta, hallotta, kitől hallotta a dolgot), valamint azt is, hogy pontosan mikor jutott tudomására az, amit állít (1563. k.).

2971 5) Olyan kérdéseket kell a bírónak feltennie, melyek rövidek, a tanú felfogóképességének megfelelőek, nem foglalnak magukban egyszerre több kérdést, nem fogósak, nem ravaszak, nem sugalmazzák a választ, nem sértőek, és főként az adott ügyre vonatkoznak (1564. k.).

2972 6) Nem szabad a kérdéseket előre közölni a tanúkkal (1565. k. 1. §), bár ha olyasmiről van szó, aminek kellően biztos állításához előzetes átgondolásra van szükség, a bíró előre tájékoztathatja a tanút egyes pontokról, ha úgy találja, hogy ennek nincs veszélye (1565. k.). Az előrevaló közlés tilalmával szorosan összefügg, hogy a tanúknak vallomásukat élőszóban és nem írásból olvasva kell előadniuk, kivéve ha számításokról vagy számadásokról van szó. Ilyenkor használhatják a magukkal hozott feljegyzéseket (1566. k.).

2973 A jegyzőkönyv vezetése a kihallgatás során kötelező. A jegyzőnek kell azt írásban felvennie úgy, hogy tartalmazza: 1) magának a tanúvallomásnak a szavait, legalábbis a per tárgyát közvetlenül érintő dolgokat illetően (1567. k. 1. §); nem szükséges tehát pl. személyeskedő megjegyzéseket, a tárgy szempontjából mellékes szófordulatokat rögzíteni; 2) említést az eskü letételéről, elengedéséről vagy megtagadásáról; 3) a felek és mások esetleges jelenlétéről; 4) a hivatalból pótlólag feltett kérdésekről; 5) valamint a kihallgatás alatt történt más emlékeztető dolgokról (1568. k.). A kihallgatás után a jegyzőkönyvet a tanú számára fel kell olvasni, lehetővé kell tenni, hogy hozzátegyen, elvegyen belőle, javítson vagy változtasson rajta (1569. k. 1. §). Ezután a jegyzőkönyvet a tanúnak, a bírónak és a jegyzőnek alá kell írnia (1569. k. 2. §).

2974 Magnetofon használata megengedhető, de csak akkor ha aztán a válaszokat leírják, és hacsak lehet, aláírják a vallomást tevővel (1567. k. 2. §). Ez sokszor inkább az írásos jegyzőkönyvvezést teszi előnyösebbé, mert a tanú újabb beidézése aláírás céljából különös idővesztéssel járhat. Megjegyzendő, hogy magnetofonos kihallgatás végén -- hasonlóan a jegyzőkönyv felolvasásához -- a felvételt a tanú számára vissza kell játszani, megadva neki a módosítás lehetőségét (1569. k. 1. §).

2975 Az újbóli kihallgatás a fél kérésére vagy hivatalból a

perközzététele (illetve a tanúvallomások közzététele) előtt lehetséges, ha a bíró szükségesnek vagy hasznosnak ítéli, de csak ha összejárás vagy megvesztegetés veszélye nem áll fenn (1570. k.).

2976 A költségek térítéséhez, valamint annak a haszonnak a pótlásához, amitől a tanúskodás miatt estek el, a tanúknak joga van. Ezek mértékét a bíró méltányos becslése állapítja meg (1571. k.). Ez a térítés normális körülmények között a feleket terheli (vö. 1464. k., 1649. k.).

f. A tanúvallomások értékelése

2977 A bírónak, mint a bizonyítékokat általában, a tanúvallomásokat is lelkiismerete szerint kell értékelnie (vö. 1608. k. 2. §). Ehhez az Egyházi Törvénykönyv szempontokat ad (1572. k.):

2978 1) A tanúkról szóló írásbeli igazolások megkövetelésére, ha szükségesnek tartja őket, a bírónak joga van. Tehát már nem feltétlenül kötelező minden tanúról ilyet beszerezni, mint hajdan a Provida Mater kezdetű utasítás szerint (1936. VIII. 15, art. 138 § 1: AAS 28, 1936, 341). Ezek az igazolások a mai gyakorlatban is lehetnek a tanú életmódjáról, vallásosságáról, valamint szavahihetőségéről szóló iratok. A bíróság kérésére többnyire a plébános állítja ki őket, bár a jog nem zárja ki, hogy más megfelelő személyektől kérjen ilyet a bíró[159].

2979 2) A bírónak figyelembe kell vennie a tanú állapotát és tisztességét.

2980 3) Szem előtt kell tartani a tanú tudásának eredetét és jellegét, vagyis azt, hogy saját tudomása, különösen látása és hallása alapján nyilatkozik-e, vagy véleménye, a szóbeszéd, másoktól hallottak alapján.

2981 4) Számításba kell venni a vallomás szavahihetőségét. Ez nem egyenlő a tanú őszinteségének, erkölcsi értelemben vett szavahihetőségének szempontjával. A vallomás bizonytalansága, a tanú ingadozása, véleményváltoztatása adódhat az érzékelés, az értelmezés, az emlékezet, a kifejezőkészség hiányosságaiból is. A vallomás hitelét növeli annak állhatatossága és szilárdsága (összefüggő, ellentmondásoktól mentes volta[160]).

2982 5) Ugyancsak tekintetbe kell venni a megegyező egyéb tanúvallomásokat és más bizonyítékelemeket. Ezek ugyanis a tanúvallomás bizonyító erejét is növelik.

2983 A tanúvallomások értékelésének vannak törvényes korlátai: egyetlen tanú vallomása nem teljes bizonyíték. Ez alól az általános szabály alól kivétel: 1) a minősített tanú, aki hivatali ténykedéséről tesz vallomást; 2) az az eset, amikor a dologi és személyi körülmények indokolják az ellenkezőjét, pl. ha egy kifogástalanul szavahihető tanú kijelentését egyéb jelek is kiegészítik (1573. k.).

5. A SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNYEK

a. A szakértő fogalma

2984 A szakértő (peritus) olyan személy, akit a perbe hívtak, és akinek szakmai vagy tudományos vizsgálata és véleménye szükséges valamely tény bizonyítására vagy egy dolog igazi természetének felismerésére (vö. 1574. k.).

2985 Szakértő közreműködésével kell élni, valahányszor a jog vagy a bíró ezt megkívánja (uo.). A házassági perekben, ha impotencia vagy a beleegyezésnek elmebetegség miatti hiánya alapján folynak, a jog szerint kötelező (1680. k., vö. 1702. k.) egy vagy több szakértő alkalmazása, kivéve ha ennek sürgőssége a körülményekből nyilvánvaló.

2986 Egyesek hangsúlyozzák, hogy az 1680. k. felsorolása a szakértő kötelező alkalmazásainak eseteiről kimerítő[161]. Eszerint a pszichés okok miatti beleegyezési képtelenségről (1095. k. 2--3) folyó ügyekben, ha nem elmebetegségről van szó, a törvény alapján nem szoros értelemben kötelező a szakértő bevonása. Az elmebetegségnek nem minősülő pszichés zavarok megítéléséhez azonban a bírónak többnyire -- noha a törvény ezt külön nem követeli meg -- szüksége van a szakértőre.

b. A szakértők kijelölése és kizárása

2987 A bíró joga, hogy a felek meghallgatásával vagy javaslatára kinevezze a szakértőket. Nem általa kinevezett szakemberektől már elkészített jelentést is elfogadhat (pl. korábbi orvosi igazolást, 1575. k.). A felek megjelölhetnek magánszakértőket is, de azoknak bírói jóváhagyásra van szükségük. Ha a bíró megengedi, szükség esetén betekinthetnek az ügy irataiba, jelen lehetnek a hivatalos szakértők által végzett vizsgálat alkalmával, és mindig nyújthatnak be jelentést (szakvéleményt, 1581. k.).

2988 A CIC a magánszakértők említésével különbséget tesz a hivatalos és a magánszakértők között. Az előbbiek a bíró segédei, még akkor is, ha a fél kérésére nevezte ki őket. Az utóbbiak viszont a fél segédei, akiket maga a fél nevez ki, s a bíró csak jóváhagy. A törvénykönyv átdolgozása során az a gondolat is felmerült, hogy a magánszakértők jelen lehessenek a hivatalos szakértők kihallgatásakor, és betekinthessenek az általuk készített szakvéleményekbe is. Ezeket a lehetőségeket azonban a Codex kihirdetett szövege nem adja meg (Comm 11, 1979, 124)[162].

2989 A szakértőket ugyanolyan okból lehet kizárni vagy elutasítani, mint a tanúkat (1576. k.). Eltérés a korábbiakhoz képest (1917-es CIC 1978. k.), hogy nem tilos a felet korábban már kezelésben részesítő orvos szakértőként való szereplése.

c. A szakértők tevékenysége

2990 A bírónak határozattal kell megállapítania azokat a pontokat, melyekre a szakértő tevékenységének ki kell terjednie (1577. k. 1. §). A szakértőnek át kell adni az ügy iratait, valamint azokat az egyéb okiratokat és segédeszközöket, melyekre feladatának megfelelő és hűséges ellátásához szüksége lehet (1577. k. 2. §). A bírónak -- a szakértővel való megbeszélés után -- határidőt kell kitőznie a szakértői vélemény beterjesztésére (1577. k. 3. §).

2991 A szakértői jelentések (vagy más szóval vélemények) elkészítéséről a CIC elrendeli: 1) ha több szakértő működik, jelentésüket külön-külön kell készíteniük, kivéve ha a bíró egyetlen jelentés készítését írja elő, melyet minden szakértő aláír; ha véleményük eltérne, az eltérő nézeteket pontosan fel kell jegyezni (a közös jelentésben); 2) ki kell tűnnie a jelentésből, hogy a szakértők milyen okiratok vagy egyéb módok segítségével győződtek meg a személyek, dolgok vagy helyek azonosságáról, s hogy milyen módon jártak el feladatuk teljesítésében, továbbá meg kell benne jelölni a következtetéseket alátámasztó főbb érveket (1578. k. 1--2. §). Szükség esetén a bíró a szakértőtől utólag további magyarázatokat kérhet a jelentéshez (1578. k. 3. §).

2992 Ellentétben az 1917-es CIC 1981. kánonjának előírásával, a szakértőt a jog szerint már nem kell mindig külön kihallgatni jelentésének beterjesztése után. Elegendő, ha írásbeli igazolást ad[163].

2993 A szakértőknek joguk van költségtérítésre és tiszteletdíjra. Ezt a bírónak méltányosan kell megállapítania, megtartva a részleges jogot, mely esetleg meghatározza a díjak mértékét (1580. k.).

d. A szakértői vélemények értékelése

2994 A bíró nincs kötve a szakértők véleményéhez, még akkor sem, ha az egybehangzó. Figyelembe kell vennie az ügy összes egyéb körülményeit is (1579. k. 1. §). Mindenesetre, mikor a bíró döntését indokolja, elő kell adnia, milyen indokok alapján tette magáévá vagy vetette el a szakértők véleményét (1579. k. 2. §).

2995 Természetes, hogy a bírónak nem kell magáévá tennie a szakértő véleményét olyan kérdésekben, amelyek nem tartoznak azok szakterületére. A Rota Romana döntései hangsúlyozzák, hogy a szakértői vizsgálatnak és véleménynek csak az a szerepe, hogy segítse a bírót ítéletének meghozatalában (de nem az, hogy pl. nyilatkozzék a házasságra való képességről, vagy akár a házasság érvényességéről)[164]. Pl. pszichés okból fennálló házasságkötési képtelenségről folyó ügyben a szakértő feladata a bíró informálása a pszichés zavar meglétéről, az ilyen zavar természetéről, eredetéről és súlyosságáról, valamint e zavar hatásáról a házassági döntés

kialakításában[165].

6. A BÍRÓI KISZÁLLÁS ÉS A BÍRÓI SZEMLE

2996 A bírónak néha az ítéletalkotáshoz bizonyos dolgok közvetlen meg szemlélésére lehet szüksége. Ha erre a bíróság székhelyén kívül kerül sor, bírói kiszállásról (pontosabban helyszíni szemléről), egyébként egyszerűen csak bírói szemléről szokás beszélni. Elméletileg -- noha a CIC a bizonyítékok között sorolja fel -- nem a szemle a bizonyíték, hanem a szemletárgy, vagyis az a tárgyi bizonyíték, amit meg szemlélnék[166].

2997 A valamilyen helyre történő bírói kiszállást vagy egy dolog bírói meg szemlélését (azaz a bírói szemlét) az egyetemes egyházjog semmilyen tényállás megállapítására nem írja elő kötelezően. A bírónak viszont, ha az ügy eldöntéséhez hasznosnak találja, joga van határozatban kiszállást vagy szemlét előírnia. Ebben a határozatában, a felek meghallgatása után, jeleznie kell, hogy mik a tennivalók a kiszállás során (1582. k.). Az elvégzett szemléről okmányt kell készíteni (1583. k.).

7. A VÉLELMEK

2998 A vélelem, vagy más szóval jogvélelem (praesumptio) a bizonytalan dolog valószínű feltételezése. Lehet törvényes jogvélelem (praesumptio iuris), ha maga a törvény állapítja meg, vagy bírói vélelem (praesumptio hominis), ha a bíró állítja fel (1584. k.). Eltérően a régi jogtól (1917-es CIC 1825. k. 2. §) a CIC a törvényes jogvélelmeket már nem osztja további csoportokra, vagyis nem különbözteti meg az egyszerű törvényes vélelmet és a megdönthetetlen jogvélelmet (praesumptio iuris et de iure). A régen ilyennek minősülő vélelmekhez hasonló jogintézményt azonban a hatályos jog is ismer (vö. 97. k. 2. §, 1642. k. 1. §)[167]. A házassági perekben fontos jogvélelmek számos kánonban találhatók (pl. 1060. k., 1061. k. 2. §, 1101. k. 1. §, 1107. k., 1138. k. 1. §)[168].

2999 A törvényes jogvélelem hatása a perben abban áll, hogy akinek javára az szól, az mentesül a bizonyítás terhe alól (1585. k.).

3000 Bírói vélelmeket csakis olyan biztos és meghatározott tények alapján szabad felállítani, amelyek a vita tárgyával közvetlen összefüggésben vannak (1586. k.).

=====

=====

108. §. A MELLÉKES ÜGYEK

1. A MELLÉKES ÜGYEK ÁLTALÁBAN

3001 Mellékes ügy (causa incidens) akkor keletkezik, mikor a per

idézéssel történt megkezdése után a peralapító keresetlevélben kifejezetten nem szereplő kérdést terjesztenek elő, mely annyira az ügyhöz tartozik, hogy többnyire a főkérdés előtt kell megoldani (1587. k.).

3002 A mellékes ügyet kezdeményezni (előterjeszteni) lehet írásban vagy szóban. Az előterjesztésben szerepelnie kell a főüggyel való kapcsolat megjelölésének. Az előtt a bíró előtt lehet a mellékes ügyet előterjeszteni, aki a főügy eldöntésére illetékes (1588. k.). Mellékes ügyet kezdeményezhetnek a felek, az ügyész, a kötelékvédő vagy a bíró (vö. Comm 11, 1979, 128)[169].

A mellékes ügy lefolytatása az alábbi rend szerint történik:

3003 1) A kérés átvétele után a bírónak a felek meghallgatásával haladéktalanul el kell döntenie, hogy foglalkozni kell-e a mellékes kérdéssel, vagy eleve mellőzni kell azt. Akkor kell a mellékes kérdést tárgyalni, ha az megalapozottnak tűnik és kapcsolatos a főkérdéssel (1589. k. 1. §). Mivel a mellékes kérdés beterjesztésének elfogadásáról a bírónak haladéktalanul kell döntenie, e döntés ellen fellebbezésnek helye nincs (vö. 1629. k. 5).

3004 2) Ha a bíró a kérést elfogadja, azt is el kell döntenie, hogy azt közbeszóló ítélettel (sentetia interlocutoria) kell-e megoldani, vagy határozatilag. A közbeszóló ítélet útjának választása akkor indokolt, ha a dolog kellően súlyos (1589. k. 1. §). Ha a határozat vagy a közbeszóló ítélet olyan természetű, hogy általa az egész ügy eldől, illetve egyébként van olyan hatása, mint a perdöntő ítéletnek (vö. 1618. k.), akkor fellebbezéssel lehet élni ellene (vö. 1629. k. 4).

3005 3) Ha pedig a bíró úgy találja, hogy a mellékes kérdést nem kell a perdöntő ítélet előtt sem határozattal, sem közbeszóló ítélettel megoldani, azt kell elrendelnie, hogy a főügy (causa principalis) eldöntésekor vegyék figyelembe azt (1589. k. 2. §).

3006 4) Ha a mellékes kérdést ítéletileg kell megoldani, a szóbeli egyházi peres eljárás szabályait (1656--1670. k.) kell követni, kivéve ha a bíró az ügy súlyosságára való tekintettel másként rendelkezik (1590. k. 1. §).

3007 5) Ha a mellékes kérdést határozatilag kell megoldani, a bíróság az ügyet rábízhatja egy ügyhallgatóra, vagy magára az elnökre (1590. k. 2. §).

3008 6) A főügy lezárása előtt a bíró vagy a bíróság (ha tudniillik társas bíróságról van szó) visszavonhatja vagy módosíthatja a mellékes ügyet eldöntő határozatot vagy közbeszóló ítéletet. Ehhez megfelelő okra van szükség. Történhet a fél kérésére vagy hivatalból, a felek meghallgatásával (1591. k.). A szerzők hangsúlyozzák, hogy ennek az utólagos módosításnak indoklással ellátott határozatban kell történnie[170]. A bírói visszavonás lehetősége jelentős eltérés a

perdöntő ítélethez képest. Azt ugyanis az a bíró, aki hozta, nem vonhatja vissza. Megjegyzendő, hogy ha a mellékes ügyet társas bíróság esetén az elnök vagy az ügyhallgató döntötte el, a döntés visszavonására nem ő, hanem a teljes bírói tanács tűnik csak jogosultnak az 1591. k. értelmében.

3009 Mellékes ügy sokféle lehet, pl. keletkezhet ilyen a tanúk elutasításáról, a bizonyítékok engedélyezésének megtagadásáról stb. Közülük két fajtának az egyházi törvénykönyvben lefektetett külön szabályai is vannak.

2. A FELEK TÁVOLMARADÁSA

3010 A távolmaradás -- melyet eltérően az 1917-es CIC szóhasználatától ma már nem nevezünk makacsságnak (contumacia) -- a hatályos egyházjogban a régi jog szerinti makacsságtól jelentősen eltérő szemléletben kerül tárgyalásra. Régen a makacsság nem csupán nevében, de a rá vonatkozó előírások tekintetében is elsősorban a bíró iránti engedetlenségnek minősült. Ezért ismerte a jog pl. annak lehetőségét, hogy a bíró az engedetlenséget büntetésekkel törje meg. A hatályos kánoni szabályozás a távolmaradást inkább a személyt a perben megillető jogok gyakorlásáról való lemondásnak tekinti. E szabályozás újdonságai közül talán az egyik legfigyelemreméltóbb, hogy a bíró a távolmaradást nem csupán a másik fél kérésére nyilváníthatja ki, de hivatalból is köteles megtenni ezt.

a. Az alperes távolmaradása

3011 Ha a megidézett alperes nem jelenik meg és kellő mentséget sem hoz fel távolmaradására, a bíró köteles őt a pertől távolmaradottnak (absens) nyilvánítani, és elrendelni, hogy az ügy a szabályok megfelelő megtartásával folytatódjék a perdöntő ítéletig és annak végrehajtásáig (1592. k. 1. §).

3012 Az idézés utáni megjelenés elmulasztásával egyenlő jogi hatásai vannak annak is, ha az alperes az 1507. k. 1. § szerinti írásbeli válaszkérésre nem felel (uo.).

3013 Amikor a bíró az alperes távolmaradását megállapította, az ügy az alperes részvétele nélkül folytatódik az ítéletig. E tekintetben ugyanis a hatályos Codex nem tartalmaz eltérést az 1917-es CIC 1844. kánonjához képest. Ez azt is jelenti, hogy -- akárcsak a régi jog szerint -- az alperest a továbbiakban semmilyen perbeli cselekményről nem kell értesíteni, csupán az ítéletet kell közölni vele[171]. Az ilyen alperest tehát még a per közzétételéről sem kell értesíteni[172]. Ennek az az oka, hogy a pertől való távolmaradás a „védelemhez való jog gyakorlásáról való lemondás egyik formája”[173]. Ilyenkor tehát a közlések elmaradása nem fosztja meg a védelem jogától azt, aki maga mondott le annak gyakorlásáról. Ezért a közlések hiánya nem okozza az ítéletnek az 1620. k. 7. száma szerinti semmisségét.

3014 Az 1592. k. 1. §-ának az a megjegyzése, hogy az alperes távolmaradásának bírói kinyilvánítása után az ügy a megtartandó szabályok megtartásával (*servatis servandis*) folyik tovább, azt jelenti, hogy azokat a formaságokat, melyek az alperes közbejöttét nem kívánják meg, meg kell tartani. Nem jelenti viszont pl. az alperes értesítését a perbeli cselekményekről. Kivételt képez az az eset, ha a felperes új kéressel lép fel. Ezt ugyanis a távolmaradott alperessel is közölni kell[174] csakúgy, mint a perdöntő ítéletet (vö. II. János Pál, *Alloc. ad Praelatos...Rotae Romanae*, 1989. I. 26, nr. 5: Comm 21, 1989, 17). Közölni kell természetesen a távolmaradott alperessel is a perkérdést (uo.).

3015 A mai egyházjog nem írja elő kifejezetten, hogy a távolmaradás kinyilvánításához a bírónak kétszeri idézéssel kellene meggyőződnie arról, hogy az alperes tényleg nem akar megjelenni. Mégis, mielőtt a bíró a távolmaradást kinyilvánítaná, valamilyen módon -- szükség esetén akár újabb idézéssel is -- meg kell bizonyosodnia arról, hogy a szabályszerű idézés az alpereshez megérkezett, és annak lehetősége lett volna megjelenni vagy válaszolni (1592. k. 2. §).

3016 Hazánkban általában a tértivevényes idézés a legalkalmasabb erre a célra. Egy másik, újabban terjedő magyarországi bírósági gyakorlat szerint mindjárt az idézést tartalmazó levelet úgy fogalmazzák, hogy arra szólítják fel az alperest, jelenjen meg vagy küldje vissza aláírva a levélhez mellékelt formulát, melyben kijelenti, hogy nem kíván részt venni a perben. Ez a szokás nem tűnik helyesnek, mégpedig magának az idézésnek a fogalma miatt. Az 1507. k. szerint ugyanis a bírónak úgy kell perbehívnia az alperest, hogy azt ezzel kötelezi a válaszra, illetve megjelenésre (vö. 1476. k.: „a törvényesen perbevont alperes... felelni tartozik”). A fenti formában történő idézés viszont nem abszolút módon, hanem csak vagylagosan hívná perbe az érintettet. Ez pedig még akkor sem látszik elegendőnek, ha figyelembe vesszük, hogy a mai jog a távolmaradásban nem annyira engedetlenséget, mint inkább a védekezés jogának gyakorlásáról való lemondást lát.

3017 Ha az alperes a bíróságon az ügy lezárása (az ítélet) előtt megjelenik vagy válaszol, véleményeket és bizonyítékokat terjeszthet be. A bírónak azonban ügyelnie kell, nehogy a pert ily módon szándékosan hosszasan és szükségtelenül késleltessék. Ha az alperes megjelenése vagy válasza a perbezárás után (ítélet előtt) történik, akkor bizonyítékokat csak az 1600. k. előírásai szerint lehet beterjeszteni (1593. k. 1. §).

3018 Még ha az alperes az ügy eldöntéséig nem jelent is meg, és nem is válaszolt, az ítéletet megtámadhatja. Ha pedig igazolni tudja, hogy törvényes akadály tartotta vissza, melyet korábban hibáján kívül nem tudott bizonyítani, semmisségi panasszal is élhet (1593. k. 2. §).

b. A felperes távolmaradása

3019 Ha a felperes a kitűzött napon és órában nem jelenik meg a perfelvételre, és kellő mentséget sem hoz fel, újra meg kell idézni. Ha erre sem jelenik meg, a vélelem amellett szól, hogy elállt a pertől (1594. k. 1--2). Ha később részt akar venni a perben, ezt ugyanúgy teheti, mint az alperes (1594. k. 3, vö. 1593. k.).

3. HARMADIK SZEMÉLY KÖZBELÉPÉSE AZ ÜGYBEN

a. Fogalma és fajtái

3020 Harmadik személy közbelépéséről (interventus tertii) akkor beszélünk, ha valaki menet közben bekapcsolódik egy más személyek között folyó, de az ő érdekeit is érintő perbe.

3021 Az ítélet után az 1917-es CIC 1898--1901. kánonja szólt a harmadik személy tiltakozásának (oppositio tertii) lehetőségéről. Ezt a hatályos törvénykönyv külön már nem említi.

3022 A harmadik személy közbelépése történhet: 1) peres félként, saját jogai védelmére, a kezdeti perben szereplő felek ellen (interventus principalis); 2) peres félként, saját jogainak védelmére, de valamelyik féllel pertársaságban (litisconsortio, vö. 1637. k. 2. §); 3) járulékosan (interventus accessorius), amikor nem saját jogát védelmezi, hanem az egyik felet támogatja a bizonyításban vagy a védelemben, s így szolgálja a saját érdekét, pl. a kezes segíti az adóst a hitelezővel szembeni védekezésben. A CIC az érdekelt közbelépésének mindezeket a fajtáit lehetővé teszi, mégpedig a per bármely fokán (1596. k. 1. §).

b. Lefolyása

3023 A harmadik személy közbelépése történhet az érdekelt kérésére vagy a bíró kezdeményezésére. 1) Az érdekelt saját kérésére történő közbelépéséhez a bíró engedélye szükséges. Ennek elnyerésére az érdekeltnek kérvényt kell benyújtania a bíróhoz, s ebben röviden ki kell mutatnia közbelépési jogát (1596. k. 2. §). 2) A bíró kezdeményezésére a közbelépés úgy történik, hogy a bíró hivatalból perbehívja azt a harmadik személyt, akinek közbejöttne szükségesnek tűnik. A perbehívásra ilyenkor a bíró köteles, de előbb meg kell hallgatnia a feleket (1597. k.).

3024 A közbelépés idejére nézve irányadó: 1) a kérvényt az érdekeltnek a perfelvétel előtt kell benyújtania (vö. 1596. k. 2. §); 2) a bírónak az illetőt a pernek abban a szakaszában kell bebocsátania, amelyben az éppen van; 3) ha a per már a bizonyítás szakaszához jutott, a bíró köteles a harmadik személynek rövid, záros határidőt adni bizonyítékai beterjesztésére (1597. k. 3. §).

=====

=====

109. §. A PERKÖZZÉTÉTEL, A PERBEZÁRÁS ÉS A TÁRGYALÁS

1. A PERKÖZZÉTÉTEL

3025 A periratok közzététele (*actorum publicatio*), vagy régebbi nevén a perközzététel (*publicatio processus*) a bírónak az a határozata, mely megengedi a feleknek és ügyvédeknek, hogy a számukra ismeretlen iratokat a bíróság irodájában megtekintsék. A perközzétételi határozatot a bizonyítékok megszerzése után kell kiadni. Kiadása az ítélet semmisségének terhe alatt kötelező (1598. k. 1. §).

3026 Megjegyzendő, hogy a per nyilvánossága, nevezetesen a közzététel, a felek előtti nyilvánosságra vonatkozik. Más személyek számára a per nem nyilvános (vö. II. János Pál, *Alloc.*, 1989. I. 26, nr. 8: *Comm* 21, 1989, 18). Sőt, ha az ügy vagy a bizonyítékok olyanok, hogy az iratok köztudomásúvá válásából veszély származna mások jó hírére, ellenségeskedés, botrány vagy más kellemetlenség támadna, a bíró esküvel kötelezheti a feleket, képviselőiket, ügyvédeiket -- akár csak a szakértőket és a tanúkat, akiknek ugyan a közzétételben nincs szerepük -- a titoktartásra (uo., nr. 9: *Comm* 21, 1989, 19; vö. 1455. k. 1. és 3. §).

3027 Az iratok másolata kiadható az ügyvédnek, ha az kéri, de nem a feleknek (1598. k. 1. §). Az ügyvédeknek ezek szerint az iratokról kapott másolatot nem szabad ügyfelüknek átadni[175].

3028 Az iratok egy részének közzététele igen súlyos okból el is hagyható, vagyis lehetnek olyan iratok, melyeket még az ügyvéd sem tekinthet meg vagy másolhat le (vö. *Comm* 11, 1979, 134). Ahhoz, hogy valamely irat kivételt képezzen a közzététel alól, a bíró rendelkezése szükséges. Ez akkor adható ki, ha: 1) az ügy a közjót érinti; és 2) igen súlyos veszély fenyegetne a közzététel esetén. Arra azonban mindig -- tehát bizonyos (de sohasem az összes!) iratok titkosítása esetén is -- szükség van, hogy a védekezés joga sértetlen maradjon (1598. k. 1. §). Egyébként ugyanis az ítélet orvosolhatatlan semmisségben szenvedne (1620. k. 7)[176]. Természetesen nem esik csorba az olyan alperes védekezéshez való jogán, aki annak gyakorlásáról maga mondott le, pl. azért, hogy távolmaradt a pertől. Nem lesz tehát érvénytelen az ítélet akkor, ha a távolmaradottnak nyilvánított alperest nem értesítik a közzétételről (vö. II. János Pál, *Alloc.*, 1989. I. 26, nr. 5: *Comm* 21, 1989, 17)[177].

3029 A perközzététel után a felek még további bizonyítékokat terjeszthetnek a bíró elé, ha erre az eddigiek kiegészítése végett szükség van. Ezután a bírónak újabb közzétételt kell végeznie, de csak ha ezt szükségesnek találja (1598. k. 2. §).

2. A PERBEZÁRÁS

a. Fogalma

3030 A perbezárás az a jogi tény, mellyel lezárul a bizonyítékok vsszegyűjtésének szakasza. Erre a bizonyítékok előterjesztésével kapcsolatos összes teendők végeztével kerül sor (1599. k. 1. §). A perbezárás több módon történhet. Ezek: 1) a felek kijelentik, hogy más előterjeszteni valójuk nincs; vagy 2) a bírótól a bizonyítékok előterjesztésére kitűzött határidő letelik; vagy 3) a bíró kijelenti, hogy az ügyet eléggé ismeri (1599. k. 2. §).

3031 A perbezárás -- egyes ellenkező véleményekkel szemben[178] -- az 1599. k. 3. §-ának fogalmazása alapján a fenti tények valamelyikének megvalósulásával beáll. Megtörténtét azonban bírói határozattal hivatalosan ki kell nyilvánítani. Ez a határozat nem okozza a perbezárást, hanem a megtörtént perbezárás megállapítását tartalmazza (vö. XI. Pius, Normae S. R. Rotae Tribunalis, 1934. VI. 29, Art. 121: AAS 26, 1934, 478)[179].

b. Szükségessége

3032 Noha a perbezárásról egyesek hangsúlyozzák, hogy az nem tartozik a per lényegéhez[180], mégis szükséges mozzanat (vö. 1599. k. 1. §), olyannyira, hogy a Rota Romana az ítélet érvénytelenségének okai között említi annak hiányát[181].

c. Hatása

A perbezárás után:

3033 1) Újabb bizonyítékok bevonása már csak bizonyos feltételekkel lehetséges, nevezetesen a bíró már szereplő vagy más tanúkat csak akkor hívhat, és korábban nem kért bizonyítékokat csak akkor írhat elő, ha fennállnak az alábbi feltételek: a) Csak a felek magánérdekéről folyó perekben minden fél hozzájárul. b) Nem pusztán magánérdekről folyó perekben a bíró a feleket meghallgatta, az új bizonyíték bevonását súlyos ok indokolja, s a csalás és a befolyásolás veszélye nem fenyeget. c) Minden fajta perben megengedhető az új bizonyíték bevonása, ha annak hiányában valószínű lenne a készülő ítélet nyilvánvaló igazságtalansága az 1645. k. 2. § 1--3 sz. szerint (1600. k. 1. §). Az ilyen igazságtalan ítélet ugyanis az előbbi állapotba való visszahelyezésre ad okot.

3034 Okiratok beterjesztését a perbezárás után a bíró akkor rendelheti el vagy engedélyezheti, ha azok benyújtására korábban az érdekelt hibáján kívül nem volt mód (1600. k. 2. §). Azokat a bizonyítékokat, melyeket nem egyszerűen a perközzététel után terjesztettek elő (ezek közzététele ugyanis a bíró megítélésére van bízva, vö. 1598. k. 2. §), hanem már a perbezárás után, az 1600. k. 3. § szerint közzé kell tenni.

3035 2) Harmadik személy nem kérvényezheti közbelépését az ügyben

(1596. k. 2. §).

3036 3) A fél halála, hivatalvesztése vagy állapotváltozása esetén a perfolymat már nem függesztődik fel, hanem a bíró köteles az ügyet folytatni (1518. k.).

3. A TÁRGYALÁS

3037 A tárgyalás (*discussio causae*) az egész bizonyítási eljárás utolsó szakasza, melyben a felek az iratokban szereplő bizonyítékok alapján előadják védelmeiket és észrevételeiket a bírónak, kedvező ítélet elérése céljából[182]. Tehát ez a tárgyalás nem azonos az ítélelhozatal előtt a bírók közt folyó vitával (1609. k. 3--5. §).

3038 A tárgyalást a bíró indítja el azzal, hogy a perbezárás után határidőt tűz ki a védelmek, illetve az észrevételek betérjesztésére (1601. k.). A bíró az általa megállapított határidőt adott esetben meg is hosszabbíthatja (vö. 1465. k. 2. §). Ez a határidő egyébként hasznos határidő. Úgy tűnik, nincs akadálya annak, hogy egyazon bírói határozatban történjék a perközvetétel, valamint annak megjelölése, hogy mikor történik meg -- egyéb előterjeszteni való híján -- a perbezárás, és kezdődik el a tárgyalás időszaka[183].

3039 A védelem (*defensio*) egyes szerzők szerint a felperes[184], illetve ügyvédje irata, melyben röviden ismerteti a tényállást, a bizonyítékokat, melyek kérelmét alátámasztják, utal azokra a jogszabályokra, melyeket a felsorolt tényekre szerinte alkalmazni kell, végül kéri a bíróságtól a törvény végrehajtását a jelen esetben. Az észrevételek (*animadversiones* -- akkor is többszámban, ha egyetlen iratról van szó!) az alperes vagy a kötelékvédő válaszát tartalmazzák, s a felperes jogi és ténybeli érveinek megdöntésére irányulnak. Mások védelemnek nevezik mindkét fél ilyen tartalmú előterjesztését, viszont észrevételekről beszélnek akkor, ha a kötelékvédő vagy az ügyész iratáról van szó[185]. Ez utóbbi terminológia látszik célszerűbbnek, mivel megfelel az 1606. k. szóhasználatának.

3040 A tárgyalás többnyire írásban folyik. Kivételt képez az az eset, amikor a bíró a felek beleegyezésével úgy dönt, hogy elegendő a bíróság előtti szóbeli vita (vö. 1602. k. 1. §). Ez a lehetőség újdonság az 1917-es CIC 1866. kánonjához képest (vö. 1917-es CIC 1863. k.), mely csupán az iratváltás mellett, annak kiegészítéseként engedélyezett némi szóbeli vitát. A jelen törvénykönyvben ez a lehetőség is megmaradt (1604. k. 2. §), tehát szóbeli vita folytatható az iratváltás helyett vagy az iratváltás után. A védelmek terjedelmét, példányszámát és más efféle részleteket illetően a bíróság saját szabályai az irányadók (1602. k. 3. §). A védelem és az észrevételek kölcsönös közlése után a feleknek joguk van választ benyújtani, de csupán a bíró által meghatározott rövid időn belül. Ezzel a joggal a felek csak egyszer élhetnek, hacsak a bíró súlyos okból ezt ismét meg nem engedi. Ha azonban megengedte, akkor az engedély egy újabb iratváltásra szól, azaz

ha az egyik fél engedélyt kapott, akkor a másik félnek is joga lesz egy másik iratot beterjeszteni. Az ügyésznek és a kötelékvédőnek joga van az utolsó szóhoz a vitában, vagyis a felek válaszára újabb viszontválaszt adhatnak (1603. k.).

3041 A gyakorlatban a felek helyett az ügyvédek írják a védelmeket. Ügyvéd híján a felek nem szoktak ilyen iratot készíteni. Egyébként a felek nem kötelesek védelmet beterjeszteni. Ráhagyatkozhatnak a bíró tudására és lelkiismeretére (vö. 1606. k.).

3042 A tárgyalásnak általában, akár mert írásban folyt, akár mert -- engedélyezett szóbeli tárgyalás esetén, ha a bíró így rendelte (vö. 1605. k.) -- jegyzőkönyv készült róla, írásos nyoma marad. Tilos viszont, hogy a felek, az ügyvédek vagy mások a bírót az iratokon kívül informálják (604. k. 1. §). Az effajta barokk-kori gyakorlat már a kortársak egy részéből bírálatot váltott ki[186].

3043 Ha a felek a kijelölt határidőn belül nem terjesztenek be védelmet, vagy ha jelzik, hogy nem kívánnak ilyet beterjeszteni, a bírónak ki kell kérnie az ügyész vagy a kötelékvédő észrevételeit, ha ilyenek szerepelnek az ügyben. Ezután, ha az ügyet az iratokból és a bizonyítékokból áttekintette, rögtön ítéletet hozhat (1606. k.).

=====

=====

110. §. AZ ÍTÉLET

1. FOGALMA ÉS FAJAI

3044 Az ítélet (sententia) a bíró olyan törvényes kijelentése, mellyel a peres úton tárgyalta ügyet lezárja (vö. 1607. k.). Az ítéletnek a szerzők alanyi és tárgyi elemeit szokták megkülönböztetni. Az ítélet alanyi eleme az értelmi okfejtés és a parancsoló szándék. Tehát nem elegendő, hogy az ítélet vélekedést tartalmazzon, hanem döntő, parancsoló jelleggel kell, hogy rendelkezze. A tárgyi elem a felek által előterjesztett és törvényes módon letárgyalta ügy. Ha a tárgyalás nem a perek számára előírt rend szerint, hanem más törvényes módon történt, akkor a döntés nem ítélet, hanem határozat jellegű[187].

3045 Az ítélet nem jogszabály, mert hiányzik belőle az általánosság, hiszen egyedi ügyre vonatkozik, mégis arra az esetre kötelező erővel rendelkezik. A jogszabályok hiteles alkalmazását tartalmazza az adott ügyre nézve (vö. 16. k. 3. §). Kivételt képeznek az Apostoli Szentszék bíróságainak ítéletei, melyek a joghézag kitöltésének törvényben előírt segédeszközei (19. k.). Ezek szerint a katolikus egyház jogrendjében a bírói jogalkotás nem jellemző.

3046 Az ítélet az általa eldöntött ügy jellege szerint lehet: 1) perdöntő ítélet (sententia definitiva), ha a főügyet dönti el; 2) közbeszóló ítélet (sententia interlocutoria), ha mellékes ügyet dönt el

(1607. k.). Előfordulhat természetesen, hogy egy mellékes ügy nem közbeszóló ítélettel, hanem határozatilag vagy a perdöntő ítélet keretében nyer lezárást (vö. 1589. k. 1--2. §).

3047 A közbeszóló ítélet vagy akár a határozat a perdöntő ítélet erejével rendelkezik (tehát pl. fellebbezni lehet ellene, vö. 1629. k. 4), ha meggátolja a pert (pl. a bíróság abszolút illetéktelenségét mondja ki), vagy magának a pernek (pl. a perfolymat megszünését kimondva, vö. 1520--1521. k.), illetve valamely fokának legalább az egyik fél vonatkozásában véget vet (1618. k.).

2. AZ ÍTÉLET TARTALMA ÉS FORMÁJA

a. Az ítélet tartalma

3048 Részben magából az ítélet fogalmából, részben a perjog külön előírásaiból következik, hogy az ítéletnek meg kell felelnie az alábbi kritériumoknak:

3049 1) El kell döntenie a bíróság előtt tárgyalt vitát, hiszen különben nem lenne ítélet. Ez a döntés konkrétan abban kell hogy álljon, hogy az ítélet megfelelő választ ad a perkérdés egyes pontjaira (1611. k. 1), vagyis helyt ad az adott vonatkozásban a felperes kérelmének (keresetének), vagy elutasítja azt. Ha az ítélet a vitát még részben sem dönti el, orvosolhatatlanul semmis (1620. k. 8).

3050 2) Meg kell határoznia a felek kötelezettségeit, melyek a perből fakadnak, s azt is, hogy hogyan kell teljesíteniük őket (1611. k. 2).

3051 3) Tartalmaznia kell az indokokat, melyekre az ítélet rendelkező része támaszkodik. Mind a jogot illető, mind pedig a tényeket illető indokokat meg kell jelölnie (1611. k. 3, vö. 1612. k. 3. §). Ha az ítéletből hiányzik az indoklás, orvosolható semmisségben szenved (1622. k. 2).

3052 4) Intézkednie kell a perköltségekről (1611. k. 4).

b. Az ítélet formája

3053 Az ítélet formai követelményeit az 1612. k. pontosan meghatározza. Eszerint az ítéletnek:

3054 1) Az isteni név segítségül hívásával kell kezdődnie (1612. k. 1. §). E követelménynek egyes magyarországi egyházi bíróságok úgy tesznek eleget, hogy az ítélet fejlécében ezt írják: „A teljes Szentháromság nevében”[188].

3055 Egyházi bíróságaink ítéleteiben az isteni névre való hivatkozás külalak szerint gyakran pontosan azt a helyet foglalja el, amit az ország világi bíróságainak ítéleteiben az államra való hivatkozás.

Ebben a jelenségben reflektáltan vagy reflektálatlanul az egyházi jogban működő ősi szakrális princípium nyilatkozik meg. Noha az isteni név kifejezett segítségül hívását az 1612. k. 1. § rendelkezésének régi kánonjogi forrása (VI° 2.14.1; vö. 1917-es CIC 1874. k. 1. §) nem írja elő, de azt hangsúlyozza, hogy a bírónak ítéletét egyedül Istent szem előtt tartva kell meghoznia, annak példáját követve, aki a nép vitáit a szent sátorba lépve az Úrnak adta elő, hogy az ő parancsa szerint dönthessen.

3056 2) Fel kell tüntetnie, hogy ki a bíró vagy a bíróság, ki a felperes és az alperes, ki a képviselőjük, meg kell jelölnie a felek és képviselők lakhelyét, továbbá, ha szerepelnek az ügyben, meg kell neveznie az ügyészt és a kötelékvédőt (1612. k. 1. §). Megjegyzendő, hogy ezeknek az adatoknak a többségét általában a tényállás előadása előtt, vagy magában az ítélet fejlécében vagy egy mindezeket tartalmazó külön bekezdésben[189] szokták megadni.

3057 A magyarországi bíróságokon általában csak a bíróság és a felek nevét, valamint a per jellegét (pl. „nullitatis matrimonii”) szokták a fejlécben megjelölni, a többi itt megkívánt adatokat a tényállás elbeszélése során írják le. Pl. a felperes keresetlevelében foglalt kérés említése után hozzák a bíróság összetételét, a kötelékvédő nevét.

3058 3) Röviden elő kell adnia a tényállást, mégpedig a felek kérelmeivel és a megállapított perkérdéssel együtt (1612. k. 2. §). Az ítéletnek ezt a részét leíró résznek (pars descriptiva) szokták nevezni.

3059 Az 1612. k. 2. § hasonlóan forrásához, az 1917-es CIC 1874. k. 3. §-hoz a tényállás mellett a felek „következtetéseiről” (conclusiones) beszél. Ezt azonban a szerzők nem kis része állításnak, kérésnek irtelmezi[190].

3060 A hatályos Egyházi Törvénykönyv az ítélet jogot és tényeket illető indoklását már az ítélet rendelkező részével együtt tárgyalja, holott ezt sokan még a leíró részhez sorolják, s rendelkező résznek csupán azt az egészen rövid választ mondják, mely a perkérdést eldönti (pl. „Bebizonyosult a házasság érvénytelensége ebben az esetben a férfi teljes színlelése címén”)[191]. Mások az ítéleten belül a rendelkező résztől kifejezetten indokló résznek (pars motiva) nevezett másik részt különböztetnek meg[192].

3061 4) Tartalmaznia kell a rendelkező részt (pars dispositiva). E részt az ítélet indokainak előadása előzi meg, majd a perkérdésre válaszoló döntés következik (1612. k. 3. §). Az indoklásban mind a jogot illető (in iure), mind pedig a tényeket illető (in facto) okoknak szerepelniük kell (vö. 1611. k. 3).

3062 5) Végül az ítéletnek záradékában meg kell jelölnie meghozatalának -- tehát nem egyszerűen az ítéletlevél kiállításának -- helyét és

napiját, s tartalmaznia kell a bíró vagy társas bíróság esetén az összes bíró, továbbá a jegyző aláírását (1612. k. 4. §).

3063 Egyesek a végrehajtás elrendelését is az ítélet szerves részének tartják. A CIC azonban ezt nem tekinti szükséges tartalmi vagy formai elemnek az ítéletben. Lehetséges ugyanis, hogy az ítélet végrehajtását annak szövegén kívül, külön határozatban rendelik el[193] (vö. 1651. k.).

3064 A perdöntő ítélet tartalmi és formai követelményeit, valamint meghozatalának módját meghatározó szabályokat alkalmazni kell a közbeszóló ítéletre is (1613. k.).

3. AZ ERKÖLCSI BIZONYOSSÁG

3065 Ahhoz, hogy a bíró kimondhassa az ítéletet, nélkülözhetetlen, hogy lelkében erkölcsi bizonyosság (*certitudo moralis*) legyen az eldöntendő dologgal kapcsolatban (1608. k. 1. §). Az erkölcsi bizonyosság nem zár ki minden kételyt a dolog igazsága felől, vagyis nem abszolút (fizikai, metafizikai) bizonyosság. Am nem is csupán valószínűség vagy szubjektív meggyőződés, hanem olyan bizonyosság, mely kizárja a tévedés valószínűségét, de nem zárja ki teljesen annak lehetőségét (XII. Pius, *Alloc.*, 1942. X. 1, nr. 1: AAS 34, 1942, 339--340; vö. II. János Pál, *Alloc.*, 1980. II. 4, nr. 6: AAS 72, 1980, 176).

3066 Az erkölcsi bizonyosságnak a bíróban a peres iratokon és bizonyítékokon (*ex actis et probatis*) kell alapulnia (1608. k. 2. §), az emberi magatartást irányító logikai és etikai törvényszerűségek figyelembevételével.

3067 Az *ex actis et probatis* kifejezésben az „*acta*” szót egyesek a szerzők túlnyomó többsége állandó és egybehangzó tanításának, valamint a joggyakorlatban megnyilvánuló, sőt a hivatalos pápai megnyilatkozásokban is kifejezésre jutó értelmezésnek a figyelmen kívül hagyásával -- talán filológiai vagy spekulatív alapon -- kérelemnek, keresetben igényelt dolognak fordítják[194]. Ezért úgy tekintik az 1608. k. 2. §-ának előírását, hogy az a bírót egyrészt arra kötelezi, hogy a bizonyítékok alapján ítélkezzék, másrészt kizárja, hogy a felek kérelmén túlmenő ítéletet hozzon. Úgy tűnik azonban, hogy ennek az előírásnak nincs köze -- legalábbis mai értelmében -- a felek kérésein túlmenő (*ultra petita*) ítélet problémájához. Az „*acta*” szót ugyanis a bíró erkölcsi bizonyosságának alapjával összefüggésben úgy kell értelmeznünk, hogy az iratokat jelent[195]. Különösen is kitér erre II. János Pál pápa, aki a Rota Romana munkatársaihoz 1980. II. 4-én intézett beszédében hangsúlyozza, hogy a bírónak az erkölcsi bizonyosságot azért kell „*ex actis*” mérítenie, „mert vélelmezni kell, hogy a periratok az igazságot tartalmazzák. Ennél fogva a bírónak... gondosan át kell vizsgálnia az iratokat, hogy semmi ne kerülje el figyelmét” (AAS 72, 1980, 175). Ugyanakkor nem elegendő, hogy a bíró az iratokban található állításoknak egyszerűen hitelt

adjon. Kritikai érzékkel kell eljárnia.

3068 Minthogy a CIC meghatározza, hogy min kell alapulnia a bíró erkölcsi bizonyosságának, fennáll a lehetősége annak, hogy a bíróban ténylegesen más indokok alapján alakuljon ki erkölcsi bizonyosság. Ezért az is előfordulhat, hogy a bírónak pl. peren kívüli magánértesülések alapján erkölcsi bizonyossága van arról, hogy mi volt a tényállás, és hogyan kell azt minősíteni. Ugyanakkor a periratokban rögzítettek alapján -- ha nem tudná, amit egyébként tud -- éppen az ellenkező bizonyosságra kellene jutnia. Kérdés, követheti-e ilyenkor a fenti kánoni előírás ellenére az iratok helyett a tényleges tudását, vagy pontosan ragaszkodva az előírt bizonyosságforrásokhoz, tudása ellenére köteles-e ítélezni. A kérdés számos eltérő megoldása található az egyes szerzőknél. Az ügy más bíróságnak való átadásától, a már megismert igazság bizonyítékainak további kereséséig, és végül a periratokba való beépítésükig terjednek a szerzők javaslatai[196]. Házassági ügyekben ez a feszültség a bíró esetleges magántudása és hivatalos tudása között nem szokott különösebb nehézséget okozni. Ha a bíró magánemberként meg van győződve a házasság érvényességéről, de a perben összegyűjtött bizonyítékok egyértelműen az érvénytelenséget támasztják alá, megvan a bíró lehetősége arra, hogy további bizonyítékokat szerezzen be, melyek hivatalosan is alátámasztják az általa tudottakat (pl. egy a bíró meggyőződése szerint hamis tanúvallomás hamis voltára a bíró kereshet bizonyítékokat). Ha ennek a bizonyíték keresésnek nincs eredménye, a bíró saját nézetében sem lehet már igazán biztos. A másik lehetőség az, hogy a bíró az érvénytelenségről van magánemberként meggyőződve, de vele szemben áll a törvény előírása, mely a házasság érvénytelensége kimondását nem teszi lehetővé a megfelelő iratokra és bizonyítékokra épülő erkölcsi bizonyosság nélkül (vö. 1608. k. 4. §). Ilyenkor a bírónak el kell mélyítenie a vizsgálatot. Ha pl. az egyik fél vallomása alapján tökéletesen meg van győződve a házasság érvénytelenségéről, de más bizonyíték nem áll rendelkezésre, tanúkat kell alkalmaznia a felek szavahihetőségéről, valamint más jeleket és kiegészítő bizonyítékokat kell keresnie (1679. k.)[197].

3069 Az erkölcsi bizonyosság megszerzése során a bírónak a bizonyítékokat lelkiismerete és az egyes bizonyítékok bizonyító erejéről szóló törvényi előírások szerint kell értékelnie (1608. k. 3. '). Ilyen törvényi előírás szól pl. a felek perbeli beismeréséről (1536. k. 1. §), a közokiratokról (1541. k.), az egyetlen tanú vallomásáról (1573. k.).

3070 Ha a bíró az iratokra és bizonyítékokra támaszkodó erkölcsi bizonyosságot nem tudta elérni, azt kell az ítéletben kimondania, hogy nem bizonyosult be a felperes joga, illetve fel kell mentenie az alperest. Ha pedig olyan ügyről folyt a per, amely jogkedvezményt élvez, erkölcsi bizonyosság híján e kedvezmény javára kell döntenie (1608. k. 4. §). Vagyis pl. a házasság érvénytelenségének kimondásáért folyó perekben, ha mindkét fél kéri is ezt, kellő bizonyosság híján

mégis a házasság érvényessége mellett kell állást foglalni (vö. 1060. k.).

4. AZ ÍTÉLETHOZATAL MÓDJA

3071 Az egyedül eljáró bíró ítélethozatali módjáról a CIC nem rendelkezik külön. Ez nem is tűnik szükségesnek. Elegendők a megszületett ítélet tartalmára, formájára és közlésére vonatkozó előírások.

3072 Társas bíróságon az ítéletet testületi eljárással, szótöbbséggel kell meghozni (1426. k. 1. §). Ennek a többségnek -- még ha esetleg háromnál többtagú lenne is (vö. 1425. k. 2. §) a bíróság -- a szerzők általános felfogása szerint[198] abszolút többségnek kell lennie (vö. 119. k. 2).

3073 Az ítélethozatalra a bíróknak össze kell gyűlniük. Ám eltérően a testületi cselekvés általános szabályaitól (vö. 119. k. 2), nem elegendő a határozatképességhez a bírói tanács tagjai abszolút többségének (pl. a hármass bíróság két tagjának) jelenléte, hanem az ítélet érvényességéhez a CIC-ben előírt számú bíró hiánytalan jelenléte szükséges (vö. 1622. k. 1). Ha a társas bíróságot nem a törvény írja elő, hanem a püspök látja szükségesnek, az 1622. k. 1. sz. szerint, a kívánnál kevesebb bíró által hozott ítélet nem feltétlenül érvénytelen. A társas bíróság ítélezése az alábbi szabályok (1609. k.) szerint folyik:

3074 1) A testület elnöke meghatározza, a nap és az óra megjelölésével, hogy mikor jöjjenek össze a bírók ítélezni. Az összejövetel helye -- ha külön ok mást nem tesz szükségessé -- a bíróság hivatali helyisége.

3075 2) Az egyes bírók kötelesek az ügy érdemi részére vonatkozó írásbeli következtetéseiket magukkal hozni az összejövetelre. E következtetéseknek (melyek gyakorlatilag a perkérdés eldöntésére vonatkozó egyértelmű javaslatot foglalnak magukban) tartalmazniuk kell az őket indokló érveket is mind a jogot, mind a tényeket illetően. Ezeket az iratokat csatolni kell azután az ügy aktáihoz, s titokban kell tartani őket. Vagyis pl. nem szabad közölni őket a felekkel. A korábbi jog szerint ezeket a bírói szavazatokat a levéltárban meg kellett ugyan őrizni, de nem az ügy aktái között, hanem külön. Így feltehetőleg jobban biztosítva volt a titkosság, hiszen az egyes ügyek későbbi felkutatása nyomán sem bukkantak ezek elő.

3076 3) Maga az ítélethozatali ülés: a) Isten nevének segítségül hívásával kezdődik; b) az előadó bíró szavazatának ismertetésével (felolvasásával) folytatódik; c) ezután a többi bírók következtetéseinek előadása következik, mégpedig rangsor szerinti rendben; d) ezt vita követi a bíróság elnökének vezetésével; e) ennek végeztével eldöntik, hogy mit határoznak az ítélet rendelkező részében.

3077 A vita során ki-ki eltérhet korábbi írásbeli véleményétől.

3078 Ugyancsak joga van annak a bírónak, aki a többiek döntéséhez nem akar hozzájárulni, s így kisebbségben marad, hogy megkívánja következtetéseinek (véleményének) elküldését a felsőbb bíróságnak fellebbezés esetén (1609. k. 4. §). Ez a jog a bírót a vitában illeti meg, így értelemszerűen vonatkozhat arra a helyzetre is, amikor a bíró a saját előzetes írásbeli szavazatától eltérő véleményt alakított ki a vita során, s ezzel az új nézetével marad kisebbségben. Ezt a különvélemény felterjesztése iránti kérelmet, mely a vitában még hatással lehet a többi bírókra, mivel felhívja a figyelmet társuk nézetének teljes határozottságára, e körülményre való tekintettel magának a vitának a során kell bejelenteni[199]. Ugyanezért látszik indokoltnak, hogy ezt a kérelmet az egész bírói tanács és ne csak az elnök előtt jelentsék be. Mint egyesek hangsúlyozzák, a kérelemről írást kell készíteni, melynek tartalmaznia kell a kérelmező bíró nevét, a keltezt és a bírói tanács tagjainak aláírását. Az elnök feladata lesz gondoskodni arról, hogy fellebbezés esetén az így felterjeszteni kívánt bírói különvéleményt titkos formában (külön, zárt borítékban) a periratokkal együtt a fellebbviteli bírósághoz küldjék[200]. A fellebbviteli bíróságon -- tekintettel a bírói következtetések titkosságára (vö. 1609. k. 2. §) -- ezt a különvéleményt csak a bírói tanács tagjai ismerhetik meg, de nem a kötelékvédő. Ha a fellebbviteli bíróság ítélete ellen is újabb fellebbezés történik, ehhez már -- értelemszerűen -- nem kell csatolni az előző fokozatról származó különvéleményt[201].

3079 Ha az első vita során a bírók nem tudnak, vagy nem akarnak ítéletet alkotni, a döntés elhalasztható egy újabb összejövetelre. Ennek azonban egy héten belül meg kell történnie, kivéve ha az ügy kivizsgálását még ki kell egészíteni (1609. k. 5. §, vö. 1600. k.).

3080 Az ítélethozatali ülés döntését az ülés végén írásba foglalják. Ha ez a döntés az ülés elnapolásáról szól, ez szerepel az iratban. Ha viszont magát a pert sikerül eldönteni, akkor ez az ülésen megírt okmány csupán a perkérdésre adott választ, azaz az ítélet rendelkező részét tartalmazza. Az ülés záróokmányát a résztvevő bírók valamennyien alá szokták írni. Ettől az okmánytól különbözik a kiadásra kerülő ítéletlevél, melyről az alábbiakban szólunk.

5. AZ ÍTÉLET MEGFOGALMAZÁSA ÉS KÖZLÉSE

a. Az ítélet megfogalmazása

3081 Az egyes bíró maga fogalmazza meg az ítélet szövegét (1610. k. 1. §). Társas bíróságon az ítélet megfogalmazása az előadóbíró feladata. A megszövegezés során a rendelkező részt az ítélethozatali ülésen készült okmányból veszi, az indokokat pedig abból, amit az egyes bírók a döntést megelőző vitán felhoztak, hacsak a döntésben résztvevő bírók többsége meg nem határozta, hogy mely indokokat kell a felmerültek

közül az ítéletben megjelölni, illetve előnyben részesítenie. Amikor az ítélet szövege elkészült, az egyes bírók jóváhagyására szorul (1610. k. 2. §). Ez gyakorlatilag úgy történik, hogy a szöveget a bírói tanács tagjai aláírják. A szöveget annak a bírónak is alá kell írnia, aki nem ért egyet az ítélettel, hiszen a döntéskor kisebbségben maradt. Neki, ha külön véleményét hangsúlyozni akarja, ezt nem az ítélet példányán kell tennie, hanem a fentebb említett (vö. 1609. k. 4. §) módon.

3082 Az így megszerkesztett és aláírt ítéletlevélnek az ítélet meghozatalától számított egy hónapon belül el kell készülnie[202]. Súlyos okból társas bíróságon a bírók erre hosszabb határidőt is kitôzhetnek (1610. k. 3. §).

b. Az ítélet közlése

3083 Az ítéletet mielőbb (a szerzők szerint három, de legkésőbb nyolc napon belül[203]) ki kell hirdetni. Az ítélet kihirdetésekor meg kell jelölni annak megtámadási módjait (1614. k.). Ezek a módok a semmisségi panasz és a fellebbezés. Tehát elegendőnek látszik ennek említése az ítélethirdetéskor[204].

3084 II. János Pál pápa a Rota Romana munkatársaihoz intézett 1988. I. 26-i beszédében felhívta a figyelmet arra, hogy az ítélet megtámadási módjainak a kihirdetéskor szükséges megjelölésében már első fokú ítélet esetén is szerepelnie kell annak a lehetőségnek, hogy másodfokra a Rota Romanához forduljanak (Comm 21, 1989, 17--18).

3085 A megtámadási mód megjelölésének előírása újdonság az 1917-es CIC 1876--1877. kánonjához képest.

3086 Az ítélet kihirdetésének hatása elsősorban az, hogy megindítja azt a folyamatot, amely a jogerőre emelkedéshez, illetve az ítélet végrehajthatóságához szükséges. A kihirdetésről való értesüléstől kezdődik a fellebbezési határidő (vö. 1630. k. 1. §), melynek kihasználatlan elteltével az ítélet jogerőssé válik (1641. k. 2). A kihirdetés előtt nincs az ítéletnek semmi hatása még akkor sem, ha a rendelkező részt a bíró engedélyével közölték a felekkel (1614. k.). A rendelkező résznek ez a fajta előzetes közlése csupán informatív jellegű. Nem helyettesítheti a teljes ítélet közlését. Történhet különféle módokon, akár írásban is.

3087 Az ítélethirdetés módjai a CIC szerint a következők lehetnek: 1) az ítélet másolatának átadása a feleknek vagy képviselőjüknek; 2) az ítélet másolatának megküldése (pl. postán, de a legbiztonságosabb módon, vö. 1509. k.) ugyanezeknek a személyeknek (1615. k.). A szöveg átadásával való ítélethirdetés feltételezi annak előzetes közlését a felekkel vagy képviselőjükkel, hogy az ítélet másolata a bíróságon átvehető (vö. 1917-es CIC 1877. k.)[205]. Rangos szerzők hangsúlyozták, hogy ez az előzetes közlés is az ítélethirdetésről való értesülésnek (notitia publicationis sententiae, vö. 1630. k. 1. §; 1917-es CIC 1881.

k.) számít. Vagyis ettől fogva a fellebbezési határidő telni kezd akkor is, ha a fél nem veszi át a bíróságon az ítéletet[206]. Ha valamelyik fél lakóhelye nem állapítható meg, az idézésről mondottakhoz hasonlóan (lásd fent 104. §. 2. d), az ítélethirdetés átadásos módjára alkalmazhatónak tűnik az illető fél hirdetmény útján (újságban vagy a bíróság aijtáján kifüggesztve) való értesítése arról, hogy a szöveget átveheti[207].

3088 A CIC az ítélet kihirdetési módjai között már nem említi a tisztán szóbeli közlést, mivel a törvényhozó méltányosnak találta, hogy a felek az ítéletet írásban kaphassák meg (Comm 11, 1979, 142--143).

3089 Ha az ítélet szövegébe tévedés került (téves szám, tárgyi tévedés a rendelkező rész átírásakor, illetve a felek kéréseinek leírásakor), vagy ha elmaradtak az 1612. k. 4. § szerinti formai követelmények: az ítélethozatal helye és napja, a bíró vagy bírók és a jegyző aláírása, akkor az ítéletet hozó bíróság köteles a hibát kijavítani vagy a hiányt pótolni. Ezt a fél kérésére, de akár hivatalból is meg kell tennie. Előtte azonban mindig meg kell hallgatnia a feleket, és a javításról szóló határozatot rá kell vezetni az ítélet alájára (1616. k. 1. §). Ha netán valamelyik fél a javítást ellenezné, az erről keletkező mellékes ügyet határozattal kell eldönteni (1616. k. 2. §).

6. A BÍRÓI HATÁROZATOK

3090 Azok a bírói döntések, amelyek nem ítéletek, határozatok. Ezek lehetnek pusztán rendező jellegűek (mere ordinatoria), vagy jogvitát eldöntőek[208]. Pusztán rendező jellegű határozat pl. a felperes által bejelentett és a másik féltől nem ellenzett tanú kihallgatásának elrendelése vagy a perbezárás. A jogvitát eldöntő bírói határozat indoklás nélkül érvénytelen (1617. k.). Az indokok megjelölése a határozatban történhet egészen röviden, sőt lehet csupán utalás is valamely más iratban kifejtett indokokra (uo.).

3091 Eszerint -- mint egyes szerzők hangsúlyozzák -- házassági perekben az érvénytelenséget kimondó első fokú ítélet másodfokú megerősítését tartalmazó „határozatot” (vö. 1682. k. 2. §) sem kell már feltétlenül külön kifejtett indoklással ellátni, mint a zsinat utáni jog előírta (PCDecrI, Resp., 1974. II. 14: AAS 66, 1974, 463), hanem elegendő lehet röviden utalni benne az első fokú ítéletben szereplő indokokra[209].

=====

=====

111. §. AZ ÍTÉLET MEGTÁMADÁSA

3092 Az 1917-es CIC az ítélet elleni jogorvoslatokról (remedia iuris) beszélt. A hatályos Egyházi Törvénykönyv ehelyett az ítélet megtámadásáról (impugnatio sententiae) szól. Ennek keretében két lehetőséget említ: a semmisségi panaszt, mellyel az érvénytelen ítélet támadható, és a fellebbezést, amely az érvényes de valamelyik fél

számára sérelmes ítélet ellen jelenthető be. Nem szól viszont a Codex az ítélet megtámadásának módjai között a harmadik személy ellenkezéséről (*oppositio tertii*), melyet az 1917-es CIC 1898--1901. kánonja még ebben az összefüggésben említett. A hatályos törvénykönyv csupán általánosan utal a harmadik személy közbelépésére (lásd fent 108. §. 3). Az előbbi állapotba való visszahelyezésről, mely szintén az ítélet hatásainak megszüntetését célozza, a CIC nem a megtámadási módok között, hanem a jogerős ítélet kapcsán tárgyal, hiszen ez az eszköz az ilyen ítélettel szemben érvényesíthető.

1. A SEMMISSÉGI PANASZ

a. Fogalma

3093 A semmisségi panasz (*querela nullitatis*) az ítélet megtámadásának olyan eszköze, mellyel az ítélet érvénytelennek nyilvánítását kéri annak lényegi hiányossága címén[210].

3094 A törvényekről szólva már említettük (lásd fent 8. §. 1. b), hogy azok nem ellenkezhetnek a „természetjoggal”, a „pozitív isteni joggal”, sőt elő kell segíteniük az üdvösség tervének kibontakozását. De az egyházban a bírói ítélet sem kerülhet ellentétbe ezekkel a magasabb normákkal. Ezért méltán hangsúlyozzák egyesek, hogy minden igazságtalan ítéletnek elvileg érvénytelennek kellene lennie. Ámde az igazságtalanság nem könnyen bizonyítható. Ezért a jogalkotó inkább külsőleg megragadható elemeket sorol fel az érvénytelenség ismérveiként[211]. Az érvénytelenség külső kritériumai alapján nem támadható, de igazságtalan ítélet ellen a tételes egyházjog az előbbi állapotba való visszahelyezés (vö. 1645. k.) keretében kínál védekezési lehetőséget.

3095 A semmisségi panasz fogalmából adódik, hogy nincs rá mód akkor, ha az ítélet nem érvénytelen. Erre különösen akkor kell ügyelni, amikor a per folyamán valamilyen érvénytelen cselekményre került sor. Az 1622. és 1623. kánonban szereplő kivételektől eltekintve ugyanis az ilyen cselekmények semmisségét maga az ítélet orvosolja, feltéve ha: 1) a semmisség alapja a pozitív emberi jog (tehát nem isteni jog) rendelkezése volt; 2) az adott ügy magánérdeket érint csupán; 3) továbbá a cselekmény semmisségét nem jelentették a bírónak az ítélet előtt, noha a panaszt betérjesztő fél tudott róla (1619. k.).

3096 Ugyancsak nincs mód, de szükség sincs semmisségi panaszra, ha az ítélet nem csupán érvénytelen, hanem nem létező, vagyis az érvényesség látszatával sem rendelkezik.

b. Jogcíme

3097 A semmisségi panasz bejelentésének jogcíme, mint láttuk, az ítélet érvénytelensége. Ez az érvénytelenség lehet orvosolható vagy orvosolhatatlan. Orvosolhatóan az az ítélet semmis, melynek hiányossága

az idő teltével elmúlik (vö. 1626. k. 2. §, 1623. k.), s így érvényessé válik, vagyis nem csupán a megtámadására vonatkozó kereseti jog szűnik meg.

3098 Orvosolhatatlan semmisségben (insanabilis nullitas) az ítélet akkor szenved, ha: 1) abszolút illetéktelen bíró hozta (lásd fent 100. §. 1. b); 2) olyan személy hozta, akinek nincs hatalma ítélni azon a bíróságon, ahol az ügyet eldöntötték; 3) a bíró kényszer vagy súlyos félelem hatása alatt hozta; 4) peres kérelem nélkül (vö. 1501. k.) hozták[212], vagy a pert nem kezdeményezték senki alperes ellen; 5) a feleknek legalább az egyike nem rendelkezik perképességgel (pontosabban: perbeli cselekvőképességgel, vö. 102. §. 5)[213]; 6) valaki más nevében törvényes megbízás nélkül járt el; 7) valamelyik féltől megtagadták a védelem jogát; 8) a vitát még részben sem döntötte el (1620. k.).

3099 Az 1620. kánonban szereplő fenti felsorolás nem jelöli meg, hogy az ítélet semmisségének melyik oka milyen természetű, azaz egyházi jogi, illetve természetjogi. Ignacio Gordon szerint ezek az okok mindnyájan a dolog természeténél fogva teszik orvosolhatatlanul semmissé az ítéletet (vö. Comm 16, 1984, 69), kivéve bizonyos, az 5. pontba tartozó eseteket, nevezetesen amikor a semmisség oka a perbeli cselekvőképességnek pusztán kiskorúság (vö. 1478. k. 1. §; lásd fent 102. §. 5. b) s nem az értelem használatára való tényleges képtelenség miatti hiánya[214].

3100 Az orvosolhatatlan semmisség okainak ezt a fenti felsorolását egyesek kimerítőnek minősítik[215]. Meggyőzőbbnek tűnik azonban Zenon Grocholewski okfejtése, aki szerint az 1669. kánonban említett érvénytelenség (szóbeli egyházi peres eljárás alkalmazása miatt olyan esetben, mikor ezt a jog kizárja) szintén orvosolhatatlan[216]. Az 1669. k. ugyanis ilyenkor minden feltétel nélkül -- tehát pl. nem csak akkor, ha a panaszt az ítélethirdetésről való értesüléstől számított három hónapon belül terjesztették be (vö. 1623. k.) -- kötelezi a fellebbviteli bíróságot az alsóbb fokú ítélet semmisségének kimondására.

3101 A 4. pontban említett peres kérelem nélkül folytatott pernek számít az olyan házassági per is, ahol a bíróság olyan címen mondja ki a házasság érvénytelenségét, mely a szabályosan meghatározott vagy törvényesen módosított perkérdésben (vö. 1513--1514. k.) nem szerepel.

3102 Orvosolhatóan semmis az ítélet, ha: 1) az 1425. k. 1. §-a ellenére nem kellő számú bíró hozta; 2) nem tartalmazza a döntés indokait; 3) hiányoznak róla a jogban előírt aláírások; 4) hiányzik a keltezés (a kimondás évének, hónapjának, napjának és helyének megjelölése); 5) olyan semmis perbeli cselekményre épül, mely nem orvoslódott (vö. 1619. k., lásd fent 1. a); 6) az 1593. k. 2. § szerint törvényesen távollévő fél (lásd fent 108. §. 2. a) ellen hozták (1622. k.).

c. Bejelentése

3103 A semmisségi panasz beterjesztője lehet az a fél, aki úgy véli, hátrányt szenvedett, valamint az ügyész vagy a kötelékvédő is, ha joguk van szerepelni (1626. k. 1. §). Ám semmis ítéletét maga a bíró is visszavonhatja vagy kijavíthatja hivatalból, hacsak időközben az nem orvoslódott, vagy nem nyújtottak be ellene semmisségi panasszal egybekötött fellebbezést (1626. k., vö. 1623. k.).

3104 Az orvosolhatatlan semmisség miatti semmisségi panasz beterjesztésének határideje, ha keresetként (lásd fent 102. §. 5 c) nyújtják be, az ítélet kihirdetésétől számított tíz év. Kifogásként az ilyen semmisségi panaszt mindig elő lehet terjeszteni (1621. k.). Orvosolható semmisség címén a panaszt csupán az ítélet kihirdetéséről való értesüléstől számított három hónapon belül lehet beterjeszteni (1623. k.); ha ezen a határidőn belül nem élnek semmisségi panasszal, az orvosolhatóan semmis ítélet magától érvényessé válik (vö. 1626. k. 2. §)[217].

3105 A semmisségi panasz keresetként való beterjesztésének két módja van: 1) a külön beterjesztés, mely az előtt a bíró előtt történik, aki a megtámadott ítéletet hozta (vö. 1621. k.); 2) a fellebbezéssel együtt való beterjesztés. Ez utóbbi módon a semmisségi panaszt csak a fellebbezésre előírt határidőn belül lehet benyújtani (1625. k.).

d. Elbírálása

3106 A semmisségi panasz elbírálója általában az a bíróság, sőt az a bíró, aki az ítéletet hozta (1624. k.). Ha viszont a fél ezt a bírót elfogultnak tartja, követelheti, hogy -- ugyanannál a bíróságnál, a per ugyanazon fokán belül -- más személlyel cseréljék fel (1624. k., 1450. k.). Kivételt képez az az eset, amikor a semmisségi panaszt fellebbezéssel együtt nyújtották be. Ilyenkor erről a fellebbviteli bíróság dönt[218], mégpedig úgy, hogy először a semmisségi panaszt vizsgálja ki, s ha az ítélet semmisségét állapítja meg, akkor ezt kinyilvánítja, majd visszaküldi az iratokat annak a bíróságnak, amely az érvénytelen ítéletet hozta[219], hogy az a hiányosságot küszöbölje ki.

3107 A semmisségi panaszokat a szóbeli egyházi peres eljárás (vö. 1656-1670. k.) szabályai szerint lehet elbírálni (1627. k.). Természetesen a félnek (s így a kötelékvédőnek is) joga van rendes egyházi peres eljárást kérni (vö. 1656. k. 1. §, 1434. k. 2).

2. A FELLEBBEZÉS

a. Fogalma és lehetősége

3108 A fellebbezés (appellatio) felsőbb bíróhoz való folyamodás perdöntő ítélet vagy azzal azonos hatású bírói döntés tartalmi

felülvizsgálata végett, melyet az a fél végez, aki az ítéletet sérelmesnek érzi (vö. 1628. k.). Az ügyész és a kötelékvédő is jogosult erre, ha szereplésük a perben elő van írva (uo., vö. 1434. k. 2).

3109 Fellebbezni a mai egyházjogi szóhasználat szerint csak bírói ítélet ellen lehet. A közigazgatási határozatok ellen felfolyamodásnak van helye.

3110 A fellebbezéshez nincsenek előírva külön kánoni okok, mint pl. a semmisségi panaszhoz vagy az előbbi állapotba való visszahelyezéshez (vö. 1645. k.). Különleges bizonyítékok sem szükségesek hozzá, mint pl. a személyek állapotáról folyó ügyekben két egybehangzó ítélet megtámadásához (vö. 1644. k.).

3111 Bizonyos ítéletek ellen nincs helye fellebbezésnek. Ezeket az 1629. k. sorolja fel. Eszerint nem lehet fellebbezni: 1) a pápa vagy Apostoli Signatura ítélete ellen (a bíró legfelső jellege miatt); 2) semmis ítélet ellen (kivéve ha a fellebbezés semmisségi panasszal egybekötve történik)[220]; 3) jogerős ítélet (lásd alább) ellen; 4) nem perdöntő bírói határozat vagy közbeszóló ítélet ellen (kivéve ha a fellebbezés a perdöntő ítélet elleni fellebbezéshez kapcsolódik); 5) olyan ügyben hozott ítélet vagy bírói határozat ellen, melyet a jog előírása szerint a lehető leggyorsabban kell eldönteni.

b. Bejelentése és követése

A fellebbezés két lépésben történik:

3112 1) A fellebbezés bejelentése (interpositio) annál a bíróságnál végzendő, amely a megtámadott ítéletet hozta, mégpedig az ítélethirdetésről való értesüléstől számított tizenöt nap hasznos határidőn belül (1630. k. 1. §). A fellebbezés bejelenthető írásban vagy akár szóban is, de ez utóbbi esetben a fellebbező jelenlétében a jegyzőnek írásba kell azt foglalnia (1630. k. 2. §).

3113 Ha a fellebbezési jogot illetően merül fel kérdés, erről a fellebbviteli bíróságnak kell a lehető leggyorsabban döntenie a szóbeli egyházi peres eljárás szabályai szerint (1631. k.).

3114 A fellebbezésben meg lehet jelölni, hogy az mely bírósághoz irányul, hiszen a hívőknek joguk van ügyüket a per bármely szakaszában a Szentszék elé vinni (1417. k.), továbbá az is lehetséges, hogy már másodfokon több fellebbviteli bíróság illetékes, pl. a Rota Romana is választható (vö. 1444. k. 1. § 1). Ha azonban a fellebbezésben nem jelölik meg, hogy melyik bírósághoz irányul, akkor az a jogvélelem, hogy az 1438--1439. kánonokban említett megfelelő bírósághoz (pl. püspöki bíróság ítélete után másodfokon az adott érseki bírósághoz) szól (1632. k. 1. §). Ha esetleg egyazon ítélet ellen többen is fellebbeztek, de más-más bírósághoz (pl. egyikük az érseki bírósághoz, másikuk a Rotához), akkor az ügyet ahhoz a bírósághoz kell irányítani,

amelyik a magasabb fokú, hacsak a másik már az alperest meg nem idézte (1632. k., vö. 1415. k.).

3115 2) A fellebbezés követése (prosecutio) vagy más szóval folytatása a fellebbezés bejelentése után szükséges következő lépés. Abban áll, hogy a fél kéri a felsőbb bíró közreműködését a megtámadott ítélet módosítására, az ítélet egy példányának melléklésével és a fellebbezés okainak megjelölésével (1634. k. 1. §). Tehát a fellebbezést annál a bírónál kell folytatni, akihez irányul. A fellebbezés követésének határideje a fellebbezés bejelentésétől számított egy hónap, kivéve ha az a bíró, akitől fellebbeznek, a felek kérésére vagy meghallgatásával[221], hosszabb időt nem engedélyez (1633. k.).

3116 A fellebbezés követésének határideje hasznos idő (1634. k. 2. §), ezért ha a fél a megtámadott ítélet példányát az alsóbb bíróságtól ezen a határidőn belül nem tudja megkapni, a határidő nem telik. Ezt az akadályoztatást jelentenie kell a fellebbviteli bírónak, aki köteles parancsban felszólítani az alsóbb bírót az ítélet szövegének kiadására (1634. 2. §).

3117 Ha a fellebbező nem kapja meg az ítélet példányát (noha ez normális esetben az ítélet kihirdetésekor megtörténik, vö. 1615. k.), de nem fordul a felsőbb bírósághoz, vagyis egyáltalán nem követi a fellebbezést, akkor az ügyben a felsőbb bíróság nem tehet lépést. Ilyenkor a fellebbezés követésére szabott határidő telik, mivel a fellebbező félnek volna lehetősége cselekedni, de ezt elmulasztja. Ugyanez a helyzet akkor is, ha a fellebbező a felsőbb bíróságnál kérte már az ítélet felülvizsgálatát, de a szöveg melléklése nélkül, és nem jelezte, hogy az ítélet szövegét azért nem tudja csatolni, mert azt az alsóbb bíróság nem adta ki (vö. 1917-es CIC 1884. k. 2. §)[222].

3118 A fellebbezés követéséhez szükséges, indoklással ellátott kérés a felsőbb bírósághoz általában külön levél, melynek azonban nem kell olyan részletesnek lennie, mint egy keresetlevélnek.

3119 Az iratok felterjesztése a fellebbviteli bírósághoz (normális esetben hiteles másolatban, de több bíróság gyakorlata szerint akár eredetiben[223]) annak a bírónak a feladata, akitől fellebbeztek (1634. k. 3. §, 1474. k.). Hazai bíróságaink gyakorlatában a fellebbezés bejelentése után rögtön, meg sem várva a felsőbb bíróság visszajelzését arról, hogy a fél a fellebbezést követte, az alsóbb bíróság a per aktáit fel szokta küldeni a fellebbviteli bírósághoz.

3120 Ha a határidő akár a fellebbezés bejelentésére, akár annak követésére kihasználatlanul telt el, ez a fellebbezéstől való elállásnak minősül (1635. k.). A már bejelentett fellebbezéstől később is el lehet állni. Ennek következményei olyanok, mint a perbeli cselekményektől való elállás hatásai (1636. k. 1. §, 1525. k.). Sajátos az eset akkor, ha a kötelékvédő vagy az ügyész fellebbezett. Ilyenkor ugyanis a fellebbviteli bíróság ügyésze vagy kötelékvédője jogosult az

elállásra (1636. k. 2. §).

c. Hatása

3121 A fellebbezés az egész ítélet, vagyis annak minden pontja ellen irányul. Legalább is ez a jogvélelem, hacsak az ellenkezője nem világos, pl. ha a fél nem jelzi a fellebbező iratban, hogy csak az egyik pont ellen van kifogása (1637. k. 4. §).

3122 Ha csupán az ítélet egy része ellen jelentettek be fellebbezést, a másik fél az erről való értesüléstől számított tizenöt napon belül fellebbezést jelenthet be más pontok ellen még akkor is, ha a fellebbezési határidő egyébként már lejárt volna. Ekkor az előbbi fellebbezést főfellebbezésnek (*appellatio principalis*), az utóbbit pedig mellékes fellebbezésnek (*appellatio incidentalis*) nevezzük (1637. k. 3. §). A mellékes fellebbezés az ítélet más pontjai ellen irányul, mint a főfellebbezés. Akkor kerül rá sor, mikor az érintett fél ráébred, hogy ha az ítéletnek a másik fél által megfellebbezett részét módosítják, ez neki kárt okozhat az ítélet valamely más része tekintetében[224]. A mellékes fellebbezésnek eszerint viszontkereset (vö. 1494--1495. k.) jellege van.

3123 A fellebbezés hasznos a másik félnek is (1637. k. 1. §). Ez annyit jelent, hogy a másik fél kérheti a fellebbviteli eljárásban, hogy a korábbi ítéletet a fellebbező fél hátrányára módosítsák. A fellebbezés ugyanis -- mint egyesek fogalmazzák -- a megtámadott ítélet tárgyát illetően a perkérdést újra nyitottá teszi[225].

3124 A fellebbezés nem módosítja a per tárgyát és jogcímét. Ezért fellebbviteli fokon nem vezethető be új percím. Ilyenkor a perfelvétel tárgyát (a perkérdést) csak az képezheti, hogy az előző ítéletet részben vagy egészben meg kell-e erősíteni, vagy meg kell-e változtatni (1639. k. 1. §).

3125 E tekintetben kivételt képeznek a házassági semmisségi perek. Ezekben ugyanis a fellebbviteli fokon új érvénytelenségi jogcím is bevezethető, ám erről a fellebbviteli bíróság első fok gyanánt ítélezik (1683. k.). Ha pl. a házasság érvénytelenségét első fokon az asszony részéről elszenvedett kényszer és félelem miatt nem tekintették bizonyítottnak, de a felperes ezt megfellebbezte, s fellebbezésében hozzáfűzte, hogy az érvénytelenség kimondását a férfinak a házassági terhek vállalására való képtelensége miatt is kéri, a fellebbviteli bíróság a kényszer és félelem tekintetében másodfokú, a képtelenség ügyében pedig első fokú ítéletet fog hozni.

3126 Új bizonyítékok beterjesztése a fellebbviteli fokon már nincs minden további nélkül megengedve, hanem csak azokkal a feltételekkel, melyek a perbezárás utáni bizonyítékgyűjtéshez szükségesek (1639. k. 2. §, 1600. k., lásd fent 109. §. 2. c).

3127 A fellebbezés felfüggeszti az ítélet végrehajtását (1638. k.). A hatályos CIC-ben minden fellebbezésnek megvan ez a hatása, ellentétben az 1917-es CIC 1889. kánonjának előírásával, mely ezt nem minden fellebbezés esetén biztosította. Ez azonban nem zárja ki, hogy fellebbezés esetén a bíró mégis -- sürgős szükségből, esetleg megfelelő biztosítékkal (vö. 1650. k. 2. §) -- már a jogerős ítélet előtt úgynevezett előzetes végrehajtást rendeljen el.

3128 Amikor a házasság érvénytelenségét kimondó második ítéletet közlik a felekkel, rögtön új házasságot köthetnek (vö. 1684. k. 1. §, lásd alább). Ilyenkor azért nem kell várni a végrehajtással a fellebbezési határidő lejártáig, mert ha ezt az ítéletet valaki megtámadja, az már nem rendes fellebbezés, hanem az 1644. k. szerinti perújrafelvételi kérelem.

d. A fellebbviteli eljárás

3129 Fellebbviteli fokon az eljárás módja -- megfelelő alkalmazással -- ugyanaz, mint első fokon. Jelentős eltérés viszont, hogy -- hacsak a bizonyítékokat nem kell kiegészíteni -- a perfelvétel (1513. k. 1. §) után rögtön az ügy vitája (1601-1606. k.) és az ítélet következik (1640. k.). A perfelvételt azonban az első fokúnál jóval egyszerűbben szokás végezni, hiszen tárgya csupán az előző ítélet megerősítésének kérdése (1639. k. 1. §). Még egyszerűbb a helyzet olyan házassági perekben, melyekben első fokon az ítélet a házasság érvénytelenségét állapította meg. Ilyenkor a fellebbviteli bíróság saját kötelékvédője észrevételeinek és a felek esetleges megjegyzéseinek megfontolásával -- perfelvételi formaságok, perközvetítés, perbezárás és vita nélkül -- az első fokú ítéletet határozatilag megerősítheti (1682. k. 2. §).

=====

112. §. A JOGERŐS ÍTÉLET ÉS VÉGREHAJTÁSA

1. A JOGERŐS ÍTÉLET

a. Fogalma és hatása

3130 Az ítélt dolog (res iudicata) jelenthet általános értelemben a bíróság által lezárt ügyet (vö. 1444. k. 1. § 2)[226]. De jelentheti az ítélet sajátos minőségét[227], sőt magát a jogerős, vagyis már meg nem támadható ítéletet is[228].

3131 Abszolút értelemben persze a jogerős ítélet sem támadhatatlan, hiszen -- mint alább látni fogjuk -- bizonyos esetekben lehetőség van az előbbi állapotba való visszahelyezésre (vö. 1645. k.). Az orvosolhatatlan semmisség miatt pedig tíz éven belül keresettel meg lehet az ítéletet támadni (1621. k.).

3132 A jogerős ítélet intézményének célja a közjó, nevezetesen a

jogbiztonság. Ezzel ellenkezne, ha minden ítéletet egyforma könnyen meg lehetne támadni pl. fellebbezéssel.

3133 Az ítélet jogerőre emelkedésének hatása, hogy: 1) ellene fellebbezni nem lehet (1629. k. 3, 1642. k. 1. §); 2) végrehajtható (1650. k.); 3) jogot alkot a felek között (1642. k. 2. §).

3134 A végrehajtás kieszközlésére külön keresettel, az ítélt dolog keresetével (*actio iudicati*) lehet élni.

3135 Mivel a jogerős ítélet jogot alkot a felek között, ugyanazok a felek, ugyanazoknak a tényeknek az alapján, ugyanaz iránt a jog iránt egymás ellen új keresetet nem indíthatnak. Ha ezt valamelyikük mégis megtenné, ellene a másik fél az ítélt dolog kifogásával (*exceptio rei iudicatae*) élhet (1642. k. 2. §, 1462. k. 1. §). Ilyen címen a bíró hivatalból is elutasíthatja a keresetet (1642. k. 2. §).

b. Feltételei

3136 A személyek állapotáról hozott ítéletek kivételével (lásd alább) az ítélet jogerős, ha: 1) ugyanazok közt a felek közt, ugyanarról a kérésről, ugyanazon jogcím alapján két egybehangzó ítélet keletkezett; 2) a hasznos határidőn belül nem jelentettek be fellebbezést ellene; 3) a per fellebbviteli fokon elévült vagy elálltak tőle; 4) olyan perdöntő ítéletről van szó, amely ellen az 1629. k. szerint nem lehet fellebbezni (1641. k.).

c. A jogerőre sohasem emelkedő ítéletek

3137 A személyek állapotáról folyó ügyekben az ítélet sohasem válik jogerőssé (1643. k.). Ilyennek azok az ügyek számítanak, amelyek a származás törvényességével, a házassági kötelékkel vagy együttéléssel (illetve különválással -- vö. 1643. k.), továbbá a klerikusi vagy szerzetesi állapottal kapcsolatosak.

3138 A jogerőre emelkedés hiánya ezekben az ügyekben azt jelenti, hogy ha nem is egyszerű fellebbezésre, de a fellebbviteli bíróság előtti perújrafelvételre (*nova propositio causae*) -- megfelelő feltételek esetén -- mindig van lehetőség (1644. k. 1. §). Ha azonban ilyen ügyekben két egybehangzó ítélet születik, a végrehajtás éppúgy lehetséges, mintha jogerős ítélet keletkezett volna (1644. k., vö. 1684. k.).

3139 Ha a személyek állapotáról folyó ügyben két egybehangzó ítélet született, lehet ugyan a fellebbviteli bírósághoz folyamodni perújrafelvételért, de ennek bejelentésétől számított harminc napon belül új, súlyos bizonyítékokat vagy érveket kell felhozni. Ezek betérjesztésétől számított egy hónapon belül pedig a fellebbviteli bíróságnak határozatilag rendelkeznie kell, hogy engedélyezi-e a perújrafelvételt. Az ilyenkor betérjesztendő bizonyítékoknak

súlyosaknak kell lenniük, de nem feltétlenül perdöntő erejűeknek, vagy olyanoknak, amelyek az előzőkkel ellentétes ítélet egyszerű okirati eljárással (1686--1688. k.) való kimondását indokolják (vö. SC Sacr, Instr., Provida Mater, 1936. VIII. 15, art. 217: AAS 28, 1936, 356). Súlyos az olyan érv, amely valamiféle -- ha önmagában nem is elégséges -- indokot ad a korábbival ellentétes ítélethez. Az érvnek vagy bizonyítéknak a per irataiban eddig megtalálhatókhöz képest kell újnak lennie[229]. A Rota Romana döntései szerint az új szakértői vélemény, nevezetesen a perújrafelvételt kérő fél által benyújtott új magánszakértői vélemény csupán új érvelés, de nem új és súlyos érv[230].

3140 Ha a személyek állapotáról folyó ügyekben (pl. házassági köteléki perek) a kérésre új jogcím (új percím) van, ugyanazok közt a felek közt új pert lehet kezdeni (vö. 1641. k. 1). Ilyenkor ugyanahhoz a bírósághoz lehet fordulni, mely előtt az ügy más percímen már folyt[231]. Ha azonban a házassági perben a korábbi ítélet elleni perújrafelvételi kérelemmel együtt vagy utána új percímet is beterjesztenek, az ügyet a fellebbviteli bíróság tárgyalja, mégpedig -- mint említettük (lásd fent 111. §. 2. d) -- a korábbi percímek alapján fellebbviteli fokon, az új percím alapján pedig első fokon.

3141 A perújrafelvétel iránti kérelem -- ellentétben a fellebbezéssel (vö. 1638. k.) -- általában nem függeszti fel a megtámadott ítélet végrehajtását, hacsak a törvény másként nem rendelkezik vagy a fellebbviteli bíróság a felfüggesztést külön el nem rendeli (1644. k. 2. §, vö. 1650. k. 3. §).

2. AZ ÍTÉLET VÉGREHAJTÁSA

a. A végrehajtás és az illetékes végrehajtó

3142 A végrehajtás (executio) az az intézkedés, mely az ítélettel eldöntött per nyertesének megadja azt, amit az ítélet révén elnyert. Az ítélet és végrehajtásának elrendelése közt a CIC különbséget tesz. A végrehajtás elrendelése a bíró feladata, aki ezt vagy külön határozatban, vagy magának az ítéletnek a szövegében végzi el (1651. k.). Maga a végrehajtás viszont közigazgatási intézkedés, ezért az egyházjogban a végrehajtó hatalommal rendelkező püspökre hárul (1653. k.).

3143 A jogerős -- vagy a személyek állapotáról szóló ügyekben a második egybehangzó -- ítélet végrehajtható (vö. 1650. k. 1. §; 1644. k. 1. §). Ám végrehajtásnak addig nem lehet helye, amíg a bíró az említett végrehajtási határozatot ki nem adja (1651. k.).

3144 Az ítéletet -- hacsak a részleges törvény másként nem rendelkezik -- annak a püspöknek kell személyesen vagy megbízott útján végrehajtania, akinek egyházmegyéjében az első fokú ítéletet hozták (1653. k. 1. §). Ha ez a püspök a végrehajtást megtagadja, vagy

elmulasztja, akkor a végrehajtás arra az egyházi hatóságra (pl. érsekre, a regionális másodfokú bíróság élén álló teljes püspöki konferenciára, illetve az általa kijelölt püspökre -- vö. 1438--1439. k.) háramlík, amelynek a fellebbviteli bíróság alá van rendelve[232]. Szerzetesek között a végrehajtás arra az előljáróra tartozik, aki az ítéletet hozta, illetve a bírót megbízta (1653. k. 3. §). Az ítélet végrehajtójának mérlegelési, az időközben felmerülő kifogások tekintetében döntési jogköre is van, de nem az ügy érdemi részét, hanem csak a végrehajtás módját és hatályát illetően (vö. 1654--1655. k.).

3145 Az ítélet végrehajtására vonatkozó illetékességgel kapcsolatban a házassági semmisségi perekben sajátos szabály érvényesül: a második egybehangzó ítélet után a bírósági helynöknek a házasságkötés helye szerinti ordináriussal kell közölnie az ítéletet az anyakönyvi módosítások elvégzését végeztetve végett akkor is, ha az első fokú ítéletet nem annak területén hozták (1685. k.).

b. Az előzetes végrehajtás

3146 A még jogerőre nem emelkedett ítélet előzetes végrehajtását (lásd fent 111. §. 2. d) hivatalból vagy a fél kérésére elrendelheti az a bíró, aki hozta, vagy ha fellebbezést jelentettek be, a fellebbviteli bíró is (1650. k. 2. §). Ezt azonban csak akkor szabad megtennie, ha szükséges eltartásra rendelt ellátásról vagy szolgáltatásokról van szó, illetve más megfelelő ok sürgeti (uo.).

3147 Ha az előzetes végrehajtás alatt lévő ítéletet megtámadják, az a bíró, akinek erről ítélnie kell, felfüggesztheti vagy óvadékhoz kötheti az előzetes végrehajtást, feltéve, hogy úgy találja, a támadás valószínűleg megalapozott és a végrehajtásból helyrehozhatatlan kár származna (1650. k. 3. §).

3. AZ ELŐBBI ÁLLAPOTBA VALÓ VISSZAHELYEZÉS

a. Fogalma és feltételei

3148 Az előbbi állapotba való visszahelyezés (restitutio in integrum) a jogerős ítélet megtámadására szolgáló rendkívüli jogi eszköz, melyet csak különleges feltételek esetén lehet alkalmazni. Olyan jogintézmény, amely révén a természetes méltányosság érdekében az erre illetékes bíró visszaállítja a feleknek az ítélethozatal előtti jogállását[233].

3149 Mivel a személyek állapotáról szóló (köztük a házassági) perekben soha nincs a szó szoros értelmében jogerős ítélet, velük kapcsolatban az előbbi állapotba való visszahelyezésre nincs lehetőség, hanem csak perújrafelvételnek van helye (1644. k.). Éppen ezért az előbbi állapotba való visszahelyezésnek a gyakorlatban csekély a jelentősége.

3150 Az előbbi állapotba való visszahelyezésnek csak akkor van helye, ha a jogerős ítélet igazságtalansága nyilvánvaló (1645. k. 1. §). Ilyen

nyilvánvaló igazságtalanságnak csakis a következők számítanak: 1) az ítélet később hamisnak bizonyult bizonyítékokon alapul, mégpedig úgy, hogy ezek nélkül rendelkező része nem tartható; 2) utólag olyan okiratokat fedeztek fel, melyek ellenkező döntést követelő új tényeket bizonyítanak kétségtelenül; 3) az ítéletet az egyik fél csalárdsága következtében mondták ki a másik fél kárára; 4) nyilvánvalóan áthágták egy nem pusztán eljárási törvény előírását; 5) az ítélet ellenkezik egy korábbi jogerős ítélettel (1645. k. 2. §).

3151 A nem pusztán eljárási szabályokat tartalmazó, hanem anyagi jogot rögzítő, illetve alanyi jogokat engedélyező törvények áthágása már önmagában igazságtalanság, ezért igazságtalanná teszi az ítéletet is. Ilyen törvénysértésre kerül sor pl., ha a bíró nem ad határidőt a másik félnek a bizonyítékok betérjesztésére, vagy a kötelékvédő szereplésével kapcsolatos előírásokat sértik meg. Ezek a szabályok ugyanis magával a védelemhez való joggal és nem csupán az eljárás módjával függenek össze[234]. Ha viszont az efféle előírásokat olyan súlyosan sértik meg, hogy ezzel valamelyik féltől teljesen megvonják a védelem jogát, akkor az ítélet orvosolhatatlanul semmis (vö. 1620. k. 7), és már nem az előbbi állapotba való visszahelyezésre, hanem semmisségi panaszra van lehetőség.

b. Az illetékes hatóság

3152 Ha az előbbi állapotba való visszahelyezést hamis bizonyíték, újonnan felfedezett okmány vagy a másik fél csalárdsága miatt kérik, az a bíró illetékes rá, aki az ítéletet hozta.

3153 Ha a kérelem indoka törvénysértés vagy korábbi jogerős döntés, akkor az előbbi állapotba való visszahelyezésre a fellebbviteli bíróság illetékes (1646. k. 2. §).

c. A kérelmezés határideje

3154 Az előbbi állapotba való visszahelyezés iránti kérelem betérjesztésének határideje egységesen három hónap. Ennek kezdetét azonban attól függően kell számítani, hogy mi a kérelem indoka. Ha az indok egy tény felismerése (hamis bizonyíték, újonnan előkerült okmány, a másik fél csalárdsága, vö. 1645. k. 2. § 1--3), akkor a határidő a tény megismerésétől számítandó. Ha az indok jogi felismerés (törvénysértés, korábbi jogerős ítélet, vö. 1645. k. 2. § 4--5), akkor a határidő az ítélet kihirdetéséről való értesüléstől számítandó (1646. k.). Kivételt képez az az eset, amikor a korábbi jogerős döntésről az érintett később értesül, mint arról az ítéletről, amit meg akar támadni. Ilyenkor a határidő ettől az utóbbi értesüléstől kezdve telik (1646. k. 2. §).

3155 A kérelem betérjesztésének határideje nem telik addig, amíg a sértett személy kiskorú (1646. k. 3. §).

d. Hatása

3156 Az előbbi állapotba való visszahelyezés kérelmezésének az a hatása, hogy az ítélet végrehajtása -- ha még nem kezdődött el -- felfüggesztődik (1647. k. 1. §). Bizonyos feltételek mellett azonban a bíró még ilyenkor is elrendelheti a végrehajtást, ha valószínű jelek alapján az a gyanú, hogy a kérelmet épp a végrehajtás késleltetése céljából nyújtották be (1647. k. 2. §).

3157 Ha a bíró megadta az előbbi állapotba való visszahelyezést, köteles ítélni az ügy érdemi részéről, hiszen a cél ilyenkor sem csak a korábbi ítélet egyszerű megsemmisítése, hanem az igazságosság érvényesítése s a jogok védelme (1648. k.).

4. A PERKÖLTSÉGEK

3158 A perköltségek azok a költségek, amelyek a per folyamán felmerülnek. Tág értelemben használva a szót nem csupán az egyes cselekmények vagy az egész eljárás díjaként a bíróságnak befizetendő összegre vonatkoztatják, hanem a perben közreműködő bizonyos személyek, pl. szakértők, tolmácsok tiszteletdíjára, a tanúk kártalanítására, sőt a képviselők és ügyvédek honoráriumára is.

3159 A perköltségek dolgában az egyetemes egyházjog a részleteket nem szabályozza. Ezek rendezését az egyes püspökökre bízta, akiknek vezetése alatt az adott bíróságok állnak. Nevezetesen e püspökök (vagy akár nagyobb terület számára egyhangú határozattal a püspöki konferenciának) szabályokat kell megállapítania: 1) a feleknek a perköltségek megfizetésére való kötelezéséről (pl. ítéletben, vö. 1611. k. 4, 1464. k., 1523. k., 1525. k., 1595. k.); 2) a képviselők, ügyvédek, szakértők, tolmácsok tiszteletdíjáról, a tanúk kártalanításáról; 3) az ingyenes jogvédelem (gratuitum patrocinium), illetve a mérsékelt perköltségek engedélyezéséről; 4) a vakmerően pereskedők által fizetendő kártérítésről; 5) a perköltségekre vagy kártérítésre szolgáló előzetes óvadék adásáról (1649. k. 1. §). A perköltségekről, tiszteletdíjakról, kártalanításról szóló döntés ellen külön (tehát a főügyben hozott ítélet megfellebbezése nélkül) nem lehet fellebbezni. Lehetőség van azonban arra, hogy a fél tizenöt napon belül módosításért folyamodjék ahhoz a bíróhoz, aki a döntést hozta (1649. k. 2. §).

3160 Mint általában, Magyarországon is a felperes viseli a perköltségeket a házassági köteléki perekben. Ha az alperesnek ügyvédje van, annak honoráriumát természetesen ő fizeti[235]. Indokolt esetben a perköltség csökkenthető vagy teljesen elengedhető (vö. pl. EK Esztergom 1981, 32--33).

=====

=====

113. §. A SZÓBELI EGYHÁZI PERES ELJÁRÁS

3161 A szóbeli egyházi peres eljárás (processus contentiosus oralis) bevezetése újdonság az Egyházi Törvénykönyvben. Célja az ügyintézés meggyorsítása[236]. Az egyházi perben a szóbeliséggel szemben általában az írásbeliség elve van túlsúlyban. A perbeli cselekmények, mint láttuk, jobbadán írásban történnek, így a per vitája, illetve a „tárgyalás” is. Az az egyszerűbb eljárás, melyet a CIC szóbelinek nevez, a törvénykönyv átdolgozása során még rövidített, sommás eljárás néven szerepelt (vö. Comm 16, 1984, 71). Valóban, a rendes egyházi peres eljárástól ezt az eljárást inkább a rövidség, mint a szóbeliség különbözteti meg[237].

1. ALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGE

3162 Szóbeli egyházi peres eljárást lehet alkalmazni minden ügyben, kivéve: 1) ha az ügy ilyen intézését a jog kizárja; 2) ha a jog ezt lehetővé teszi ugyan, de valamelyik fél rendes egyházi peres eljárást kér (1656. k. 1. §).

3163 A jog zárja ki a szóbeli eljárást azokban az ügyekben, amelyek három bíróból álló tanácsnak vannak fenntartva (1425. k.), szóbeli eljárás esetén ugyanis a per egyetlen bíró előtt (1657. k.) folyik[238]. Az 1690. k. külön is hangsúlyozza, hogy házassági semmisségi per nem tárgyalható szóbeli eljárással. Ugyancsak a jog utal arra, hogy nem alkalmazható ilyen eljárás a szentelés elleni (vö. 1710. k.) és a büntető ügyekben (1728. k.). Ez utóbbi esetben különben sem egyházi peres, hanem büntetőeljárásról van szó.

3164 Ha a szóbeli eljárás alkalmazása a jog szerint lehetséges, de a fél nem akarja, s mégis így járnak el, a cselekmények semmisek (1656. k. 2. §), de az 1619. k. szerint az ítélettel orvoslódnak. Ha a jog zárja ki a szóbeli eljárást, az ítélet is semmis (1669. k.)[239]. Egyes szerzők szerint ilyenkor a semmisség orvosolhatatlan[240].

3165 A jog előírja -- hacsak a fél vagy az ügyész az ellenkezőjét nem kéri -- a szóbeli eljárást a házastársak különválásáról (1693. k.) folyó perekben. Ugyanezt kell alkalmazni -- ha a bíró másként nem látja jónak -- a fellebbezési jogról szóló (1631. k.), valamint általában a mellékes (1590. k.) ügyek intézésére.

3166 A jog ajánlja (lehetőségként hangsúlyozza) a szóbeli eljárást az ítélet elleni semmisségi panaszok esetén (1627. k.).

2. JELLEGZETESSÉGEI

3167 Az egyházi peres eljárás lényeges elemei, a keresetindítás, a perfelvétel, a bizonyítás, a nyilvánosságra hozatal, a vita és az ítélet valamilyen formában a szóbeli eljárásban is fellelhetők. Vannak azonban lefolyásának olyan sajátosságai, amelyek külön említést érdemelnek. A CIC-ben rögzített sajátos eljárási szabályok (1656--1670.

k.) csupán az általános rendtől való eltéréseket tartalmazzák. Ezért rajtuk kívül minden más tekintetben a szóbeli eljárás során is meg kell tartani a rendes egyházi peres eljárásra vonatkozó előírásokat. Ám a bíróság az érvényességet nem érintő eljárási szabályoktól el is térhet, de ezt indoklással ellátott határozattal kell kimondania. Az ilyen eltérések célja a gyorsaság előmozdítása. Mértéküket pedig az igazságosság követelménye szabja meg (1670. k.).

a. A keresetlevél

3168 A perindító keresetlevélnek a mindig szükséges elemeken (1504. k.) kívül teljesen le kell írnia azokat a tényeket, amelyekre a kérés támaszkodik; tartalmaznia kell a bizonyítékokat, vagy legalább úgy kell megjelölnie azokat, hogy a bíró számára rögtön megszerezhetők legyenek (1658. k. 1. §). A keresetlevélhez legalább hiteles másolatban csatolni kell azokat az okiratokat, melyekre a kérelem támaszkodik (1658. k. 2. §).

b. Az idézés

3169 Ha a békítési kísérlet (vö. 1446. k. 2. §) eredménytelen volt, és a bíró a keresetlevelet valamelyest megalapozottnak találja, három napon belül el kell rendelnie, mégpedig igen egyszerű módon (a levél aljára rávezetett határozattal), a kérelem másolatának közlését az alperessel, felhatalmazva őt, hogy tizenöt napon belül írásban válaszoljon a bíróságnak. A kérelem másolatának ez a közlése a perbeidőzés hatásaival (vö. 1512. k.) jár (1559. k.).

c. A perfelvétel

3170 Ha az alperes olyan kifogásokat jelent be, melyek ezt megkívánják, a bírónak határidőt kell kitűznie a felperes számára, hogy válaszoljon rájuk (1660. k.). Az alperes számára kitűzött fenti tizenöt napos határidő lejártával, vagy ha a felperesnek a válaszára még határidőt szabtak, annak elteltével, a bírónak az iratok áttekintése után meg kell határoznia a perkérdést (1661. k. 1. §).

d. A tárgyalás

3171 A perkérdés meghatározása után a bírónak meg kell idéznie a tárgyalásra mindenkit, akinek ott kell lennie. A tárgyalást egy harminc napon belüli időpontra kell kitűznie. Egyszersmind közölnie kell a felekkel a perkérdést is (1661. k. 1. §), és értesítenie kell az idézésben a feleket arról, hogy a tárgyalás előtt legalább három nappal rövid iratot terjeszthetnek a bíróság elé állításaik bizonyítására (1661. k. 2. §).

3172 Maga a szóbeli tárgyalás (audientia) az egész szóbeli eljárás leglényegesebb szakasza. Fő céljai: 1) a bizonyítékok összegyűjtése (1663. k. 1. §); 2) ezek nyilvánossága (hiszen a felek és ügyvédek

jelenlétében folyhat a többi felek, a tanúk és a szakértők kihallgatása, vö. 1663. k. 2. §); 3) az ügyről folytatott vita (1667. k.), melyre a bizonyítékok összegyűjtése után kerül sor a tárgyaláson. A tárgyalás folyamán az írásbeliségből annyi érvényesül, hogy a jegyzőnek írásba kell foglalnia a felek, tanúk, szakértők válaszait, az ügyvédek kéréseit és kifogásait. Mindezt azonban csak röviden és annyiban kell rögzítenie, amennyiben a vitás dolog lényegéhez tartozik. Ezt a rövid jegyzőkönyvet a vallomást tevőknek alá kell írniuk (1664. k.).

3173 A rövidség kedvéért a jog korlátozza az olyan bizonyítékok betérjesztésének lehetőségét, melyeket a kérelemben vagy a válaszban nem hoztak fel, vagy nem kértek. Ilyeneket a bíró csak súlyosan igazságtalan ítélet elkerülésére, szükségből engedélyezhet (1665. k., 1452. k.).

3174 A bizonyítékok közzétételét itt a bizonyítás (pl. kihallgatások) nyilvánossága (a felek és ügyvédek jelenlétének lehetősége) helyettesíti. Ez indokolja, hogy akár csak egy tanú kihallgatása után is már olyan szigorú feltételekkel lehet csak új bizonyítékot elfogadni vagy elrendelni, mint a rendes eljárásban a perbezárást után (1665. k., vö. 1600. k.).

3175 Ha a szabályosan bejelentett és elfogadott bizonyítékokat a tárgyalás során nem lehetett összegyűjteni, másik tárgyalást kell kitűzni (1666. k.).

e. Az ítélet

3176 A tárgyalás végeztével a bírónak különvonulva rögtön el kell döntenie az ügyet, hacsak ennek nincs valami akadály (1668. k. 1. §). Az ítélet rendelkező részét -- mint a szövegösszefüggésből kitűnik -- rögtön írásba kell foglalni, hiszen az 1668. k. 1. §-a előírja, hogy az ítélet rendelkező részét azonnal (még a tárgyalás végén) olvassák fel a jelenlevő felek előtt. Az ítélet teljes szövegét pedig az indokok megjelölésével mielőbb, általában -- a rendes eljárásban adott egy hónap (1610. k. 3. §) helyett -- tizenöt napon belül közölni kell a felekkel (1668. k. 3. §). Az ítélettel kapcsolatos formásokra egyébként az 1670. k. szerint a rendes eljárás számára előírtakat kell alkalmazni (lásd fent). Ha a tárgyaláson a bizonyítási szakasz teljesen befejeződik ugyan, de az ítéletet az ügy nehézsége vagy más megfelelő ok miatt mégsem tudják rögtön meghozni, akkor ezt -- legfeljebb az ötödik hasznos napig -- el lehet halasztani (1688. k. 2. §).

=====

=====

114. §. A HÁZASSÁGI ELJÁRÁSOK

3177 A következőkben olyan eljárásokkal foglalkozunk, amelyek a CIC VII. könyvében szerepelnek, de többé-kevésbé eltérnek az egyházi peres

eljárásnak az előző fejezetben leírt általános szabályaitól. Közülük egyesek egyházi peres eljárások ugyan, de tárgyuknál fogva különleges szabályozást kívánnak. Ilyenek a házassági semmisségi perek (1671--1691. k.), melyek közt különleges helyet foglal el az okirati eljárás, valamint a szentelés elleni (1708--1712. k.) és a házastársak különválásáról szóló (1692--1696. k.) perek, továbbá a büntető per keretében folyó egyházi peres kártérítési eljárás (1729--1731. k.). Bennük a különleges szabályokban nem érintett kérdésekben a rendes egyházi peres eljárás, illetve a szóbeli egyházi peres eljárás általános előírásainak alkalmazási lehetősége nem egyforma. Más eljárások nem sorolhatók az egyházi peres eljárások körébe, hanem büntető peres eljárások (1717--1719. k., 1721--1728. k.), vagy a perek elkerülésére szolgáló sajátos eljárások (1713--1716. k.), illetve közigazgatási eljárások. Ez utóbbiak szolgálhatnak pl. el nem hált házasságok alóli felmentés kieszközlésére (1697--1706. k.), házastárs holtjának nyilvánítására (1707. k.), büntetés kiszabására vagy kinyilvánítására (1720. k.), közigazgatási határozatok elleni felfolyamodásra (1732--1739. k.), plébánosok áthelyezésére vagy elmozdítására (1740--1752. k.).

3178 Vannak olyan sajátos eljárások is, melyek nem szerepelnek a Codex VII. könyvében. Ilyen pl. a megszentelt élet intézményeiből való elbocsátás (694--704. k., 729. k.) vagy a házasságnak a hit javára való felbontásáért folytatott eljárás (SC Fid, Instr. et Normae, 1973. XII. 6: Leges V, 6702--6705; lásd fent 82. §. 4). Ezekre ebben a fejezetben nem térünk ki. A CIC VII. könyvében említett sajátos eljárásokat viszont az alábbiakban nem annyira jellegük, mint inkább tárgyuk és gyakorlati előfordulásuk szerint csoportosítva mutatjuk be.

114. §. A HÁZASSÁGI ELJÁRÁSOK

1. A HÁZASSÁGI SEMMISSÉGI PEREK

3179 A házassági semmisségi perek valamely házasság érvénytelenségének bírói kinyilvánításáért folynak. Rájuk, hacsak ezt a dolog jellege nem zárja ki, az általában a perekről és a rendes egyházi peres eljárásról -- nem pedig a szóbeli eljárásról (1690. k.) -- szóló szabályokat, valamint a személyek állapotáról folyó és a közérdekű ügyeket illető különleges előírásokat kell alkalmazni (1691. k.). Kivételt képeznek azok a pontok, amelyekre nézve a CIC külön normákat állapít meg a házassági érvénytelenségi perekre.

a. A bírói illetékesség

3180 Az egyházi bíróság a megkereszteltek házassági ügyeiben saját jogon illetékes (1671. k.). Tehát nem csupán más közösségtől kapott megbízás jogosítja fel erre.

3181 A CIC -- miként már a Causas matrimoniales kezdetű motu proprio (1971. III. 28, nr. I: AAS 63, 1971, 442) is -- csupán saját jogról

szól, de nem beszél arról, hogy erre az egyházi bíróságoknak kizárólagos joga volna, amint ezt az 1917-es CIC 1960. kánonja még hangsúlyozta. Ezt a módosítást a törvénykönyv átdolgozása során azzal indokolták, hogy a kizárólagos jog említése nem felel meg az ökumenikus szellemnek (Comm 11, 1979, 256). A jelen szóhasználat azonban számos kérdést vet fel. A megkeresztelték közötti házasság ugyanis szentség (1055. k. 2. §), s róla mint lelki dologról az egyház saját és kizárólagos jogon ítélkeznék (1401. k. 1). Egyesek a kizárólagos jog említésének elhagyását a házassági perekkel kapcsolatban úgy értelmezik mint a lelki dolgokban való illetékességről szóló általános elv megszorítását e tekintetben[241]. Mások szerint a „kizárólagos” jelző elhagyása mögött esetleg az a különbség is áll, amely a két keresztény közötti (szentségi) házasságot a keresztény és nem keresztény közti érvényes házasságtól elválasztja[242]. Az egyházi bíróság illetékessége ez utóbbi házassági ügyekre is kiterjed. Külön problémát jelent, hogy a katolikus egyház mennyiben ismerheti el más keresztény felekezetek házassági bíraskodási illetékességét. A keleti nem katolikus egyházak esetében ez lehetséges (vö. UR 16)[243]. A nyugati nem katolikus keresztény közösségek tekintetében több nyitott kérdés áll fenn, melyek mögött olyan szempontok rejlenek, mint az ordo szentségének hiánya és ennek kihatása az egyházkormányzati hatalom meglétére, a közösség ekkleziológiai teljességére.

3182 A házasság tisztán polgári hatásairól szóló ügyek a világi hatóságra tartoznak. A részleges jog helyenként előírja, hogy ezekről a hatásokról egyházi bíró döntsön, de csak akkor, ha mellékesen és járulékosan kerülnek elő az egyházi perben (1672. k.). Magyarországon az egyházi házasságnak polgári hatásai nincsenek. Előfordulhat viszont az ellenkezője, tudniillik hogy az egyházi bíróság ítélkezik egy nem kánoni formában, hanem pl. csupán az anyakönyvvezető előtt megkötött házasság érvényességéről. Ilyen kérdés kerülhet egyházi bíróság elé, ha nem katolikusok vagy a katolikus egyház teljes közösségéből formális aktussal kivált személyek házasságának érvényességét kell elbírálni, pl. azért, mert a felek egyike -- többnyire polgári válás után -- katolikussal kíván egyházi házasságot kötni. Hazánkban azonban az ilyen egyházi ítéletnek sincs polgári hatása.

3183 A bíróság illetékességének jogcímei részint az illetékesség egyetemes jogcímeivel azonosak (a házasságkötés helye -- 1673. k. 1, vö. 1411. k. 1. §; az alperes lakóhelye vagy pótlakóhelye -- 1673. k. 2, vö. 1408. k., 1407. k. 2--3. §, 1409. k.). Az Apostoli Szentszéknek fenntartott ügyek (pl. államfő házassága) kivételével (vö. 1405. k.), a többi házassági semmisségi perekben a bíró illetékes lehet a fentiekén kívül a felperes lakóhelye, valamint a bizonyítékok többségének ténylegesen szükséges összegyűjtési helye szerint is (1673. k. 3--4).

3184 A házassági semmisségi ügyekben való illetékességnek ez a meghatározása jelentős újítás a Causas matrimoniales kezdetű motu proprio IV. pontjához (1971. III. 28: AAS 63, 1971, 443) képest. Az 1673. k. 2. száma ugyanis az alperes lakóhelyéről vagy pótlakóhelyéről

(vö. 102--103. k.) beszél ellentétben a motu proprioval, mely az alperes „nem átmeneti tartózkodási helyéről” (commoratio nem precaria) szólt. Ez utóbbi megfogalmazás homályossága ugyanis bizonytalanságot okozott. Ha az alperes lakóhelye és pótlakóhelye címén különböző bíróságok illetékesek, közülük a felperes választhat (vö. 1407. k. 3. §).

3185 A felperes lakóhelyének bíróságához csak akkor lehet fordulni, ha:

1) mindkét fél ugyanannak a püspöki konferenciának a területén lakik;
2) és az alperes lakóhelyének bírósági helynöke az alperes meghallgatása után beleegyezését adja (1673. k. 3). Ez az előírás nem szerepelt még a Causas matrimonialesben. Előzménye megtalálható az Egyesült Államok bíróságai részére kiadott normák 7. számában, mely szerint csak akkor lehetett a felperes lakóhelye szerinti bírósághoz fordulni, ha a felek egyazon püspöki konferencia területén laktak (SignAp, Resp. part., 1978. IV. 12: Leges V, 7404--7405). Problémát okozott viszont, hogy a hatályos CIC az alperes lakóhelyének bírósági helynökétől is beleegyezést kíván. A kérdést hiteles törvénymagyarázat oldotta meg (PCI, Resp., 1986. II. 28: AAS 78, 1986, 1323). Eszerint a beleegyezést az alperes lakóhelye szerinti egyházmegye, és nem az ügyeire esetleg illetékes regionális bíróság bírósági helynökének kell megadnia. Ha pedig (pl. éppen mert van regionális bíróság) az illető egyházmegyének nincs külön bírósági helynöke, akkor a megyéspüspök hozzájárulását kell kérni.

3186 A bizonyítékok többsége összegyűjtési helyének bírósága akkor illetékes, ha az alperes lakóhelyének bírósági helynöke ehhez hozzájárulását adja. A helynöknek azonban előbb meg kell kérdeznie az alperest, nincs-e kifogása ellene (1673. k. 4). Ha ezek a feltételek nem valósulnak meg, a bizonyítékok helye szerinti bíróság viszonylagosan illetéktelen. A bírósági helynök beleegyezéséről pozitív bizonyítékra van szükség, nem lehet azt vélelmezni akkor, ha a beleegyezését kérő által megjelölt határidőn belül nem válaszol (SignAp, Decl., 1989. IV. 27, nr. 1: AAS 81, 1989, 892). A bizonyítékok többsége szerinti illetékességre nem elég alap, ha az adott helyen csak a felperestől megnevezett tanú található, hanem figyelembe kell venni az alperestől majd megjelölhető, valamint a hivatalból elrendelhető bizonyítékokat is. Fontos, hogy ne csupán néhány bizonyíték, hanem ezek többsége legyen fellelhető az illető területen. A többség megítélésakor nemcsak számukra, hanem súlyukra is tekintettel kell lenni. Éppezért ha a felek egy egyházmegye területén ismerkedtek meg, kötöttek házasságot, és éltek még utána évekig, akkor aligha fogadható el más egyházmegye bírósága illetékesnek a bizonyítékok többsége alapján. Ez a többség az ügy egészére, nem pedig egy bizonyos országon belüli bizonyítékok többségére vonatkozik (nr. 2: uo. 893). Az alperes bírósági helynökének lelkiismeretesen meg kell kérdeznie az alperest, s mérlegelnie kell azt is, nem okoz-e az illetőnek nehézséget pl. a nyelv, a távolság miatt, hogy jogait a kért bíróság előtt védhesse. Az alperesnek joga van felvilágosítást kérni az ügyről, pl. arról, hogy milyen jogcímek és bizonyítékok alapján támadják házasságát. A bírósági helynök a fél

esetleges kifogásainak indokait mindig kellően mérlegelni köteles. Nem szabad beleegyezését adnia, ha úgy látja, hogy az a bíróság, mely számára hozzájárulását kéri, nem felel meg a bizonyítékok többsége szerinti illetékesség követelményeinek (nr. 4-5: uo. 893--894). Ha az alperes ismeretlen helyen tartózkodik, bírósági helynökének hozzájárulása nem szükséges ahhoz, hogy a bizonyítékok helye szerinti bírósághoz lehessen fordulni (vö. SignAp, Decr. part., 1973. VI. 6: Leges V, 6550--6551). Egyébként ilyenkor a felperes lakóhelye szerinti bírósághoz is lehet -- külön hozzájárulás nélkül -- fordulni (1409. k. 2. §).

b. A házasság megtámadásának joga

3187 Noha az általános alapelv az, hogy minden jogot kereset véd (vö. 1491. k.), a házasság megtámadására különleges szabály vonatkozik. Erre csak a házastársak valamelyike (illetve akár mindketten) vagy az ügyész jogképes. Ez utóbbi azonban csak akkor teheti meg ezt, ha a semmisség már ismert, és a házasságot nem lehet vagy nem célszerű érvényesíteni (1674. k.). A semmisség kinyilvánítását a házastárs akkor is kérheti, ha nem katolikus vagy nem keresztény (vö. 1476. k.), és akkor is, ha a házasság érvénytelenségének vétkes oka volt (pl. ő volt, aki a hűséget kizárta).

3188 Azt a házasságot, melyet nem támadtak meg addig, amíg mind a két házastárs élt, egyikük halála után már nem lehet megtámadni. Ennyiben még a túlélő házastárs és az ügyész kereseti joga is korlátozást szenved. Ezt a megszorítást egyesek a házasság jogkedvezménye (vö. 1060. k.) folyományának tekintik[244]. Ha azonban a házasság érvényessége előzetes kérdésként (mellékes kérdésként) merül föl más jogvita megoldásához, a házasság megtámadása a felek halála után is lehetséges (1675. k. 1. §). Ha a házastárs a per folyamán hal meg, a per -- ellentétben a korábbi előírással (SC Sacr, Instr., Provida Mater, 1936. VIII. 15, art. 222: AAS 28, 1936, 357), mely az ügy megszakítását kívánta -- az általános szabálynak megfelelően alakul (1675. k. 2. §; vö. 1518. k., lásd fent 106. §. 2 és 109. §. 2. c).

c. A bírók feladatai

3189 Az ügy elfogadása előtt a bírónak, ha reményt lát a sikerre, lelkipásztori eszközökkel arra kell indítani a feleket, hogy házasságukat esetleg érvényesítsék, és állítsák helyre az életközösséget (1676. k.). Ez utóbbira polgárilag elvált felek között általában már nincs esély. Ilyenkor a bíróság nem is szokta célszerűnek találni a békítés megkísérlését.

3190 A házassági semmisségi perben a keresetlevél elfogadása után a bírói tanács elnökének vagy az előadóbírónak közölnie kell az idézési határozatot az 1508. k. szerint (1677. k. 1. §).

3191 Ha a közlés után tizenöt napon belül a felek egyike sem kért

perfelvételi tárgyalást, az elnök vagy az előadóbíró köteles további tíz napon belül hivatalból megállapítani a perkérdést és közölni azt a felekkel (1677. k. 2. §).

3192 Ezekben a perekben a perkérdésnek azt is tartalmaznia kell, hogy milyen jogcímen vagy jogcímeken támadják a házasság érvényességét. Nem elegendő tehát a perkérdést így fogalmazni: „Bebizonyosult-e a házasság érvénytelensége ebben az esetben?” (1677. k. 3. §). Ehelyett pl. ilyen megfogalmazások szükségesek: „Bebizonyosult-e a házasság érvénytelensége ebben az esetben a gyermekáldásnak a férfi részéről történt kizárása címén?” (lásd fent 105. §. 1--2).

3193 Ha a perkérdésben több jogcím is szerepel, a bírónak ügyelnie kell arra, hogy ha ezek netán ellentétesek lennének egymással, akkor a köztük lévő logikai sorrend alapján egyiket a másiknak rendelje alá még akkor is, ha a keresetlevélben a fél ezt nem tette meg (lásd fent 104. §. 1. b; 77. §. 1. a)[245].

3194 A perkérdés közlése után a feleknek a házassági semmisségi ügyekben is tíz nap áll rendelkezésükre, hogy a bírótól annak megváltoztatását kérik. Az ilyen kérésről -- mint más perekben is -- a bíró a lehető leggyorsabban határoz (1513. k. 3. §). E határozata ellen azután már nem lehet fellebbezni (1629. k. 5). A per későbbi folyamán a perkérdést ezekben az ügyekben is csak az 1514. k. szerint lehet módosítani. Ha a felek ezen a tíz napon belül nem kérik a perkérdés módosítását, az elnök vagy az előadóbíró újabb határozatban köteles (azonnal) elrendelni az ügy kivizsgálását (1677. k. 4. §).

d. A bizonyítás

3195 A kihallgatásokon a kötelékvédő, az ügyész (ha szerepel a perben) és a felek ügyvédjei jelen lehetnek, de maguk a felek nem. Ugyanezek a személyek már a közzététel előtt betekintheznek az iratokba és megvizsgálhatják a felektől betérjesztett okmányokat (1678. k.).

3196 A felek vallomásának értékeléséhez (1536. k.), teljes bizonyítékok hiányában, a bírónak -- ha lehetséges -- szavahihetőségi tanúkat (testes de credibilitate) kell alkalmaznia (1679. k.).

3197 Szakértők (vö. 1574--1581. k.) igénybevétele az impotencia vagy az elmebetegség miatti beleegyezés-hiány címén folyó perekben kötelező, ha csak ez nem nyilvánvalóan szükségtelen (1680. k.). Nincs azonban előírva, hogy egynél több szakértő véleményét kellene kikérni, sem az hogy a szakértőt külön is ki kellene hallgatni. Írásbeli igazolása elegendő[246].

3198 Arról nem szól a CIC, mi a teendő, ha szakértő nem áll rendelkezésre vagy nem hajlandó közreműködni, illetőleg igénybevétele jelentősebb nehézségbe ütközne. Kétségtelen azonban, hogy a szakértő közbejöttének elmaradása önmagában még nem teszi az ítéletet

érvénytelenné.

e. Áttérés felmentési eljárásra

3199 Ha a vizsgálat során igencsak kétségesse válik, hogy elhálták a házasságot, akkor a bíróságnak lehetősége nyílik arra, hogy a felek beleegyezésével, a semmisségi ügyet felfüggesztve áttérjen az el nem hált házasság alóli felmentési eljárásra. Ennek során kiegészíti a bizonyítást az el nem hált házassági ügyekben szükséges szempontokkal (lásd alább 3), majd felterjeszti az iratokat az Apostoli Szentszékhez. Ehhez csatolni kell legalább az egyik házastárs felmentési kérelmét, valamint a bíróság és a püspök véleményét (1681. k.). Megjegyzendő, hogy a hatályos egyházjogban már nem csupán az impotencia címén folyó ügyekben, hanem minden házassági semmisségi perben lehetséges így attérni inkonzummációs eljárásra.

3200 Ha a per egyházmegyei közti bíróság előtt folyik, az a püspök, akinek a véleményét ilyenkor csatolni kell, nem a bíróság élén álló püspök, hanem -- mint egyesek az 1704. k. 2. § analógiájára hangsúlyozzák -- a kérelmező lakóhelye szerinti megyéspüspök[247].

f. Az ítélet és a fellebbezés

3201 A házassági semmisségi perekben hozott ítéletekben figyelmeztetni kell a feleket azokra az erkölcsi -- vagy akár polgári -- kötelezettségeikre, melyek a tartás és a nevelés terén egymás és a gyermekek iránt terhelik őket (1689. k.).

3202 A házasság semmisségét kimondó első ítélet még nem válhat végrehajthatóvá. Ehhez még egy további egybehangzó ítéletre van szükség. Ezért az érvénytelenség mellett szóló első ítéletet, bármely fokon született is, akár jelent be valaki fellebbezést, akár nem, hivatalból fel kell terjeszteni a per irataival és az esetleges fellebbezéssel együtt a fellebbviteli bírósághoz (1682. k. 1. §). A felterjesztés határideje az ítélet kihirdetésétől számított húsz nap (uo.).

3203 A hivatalból való felterjesztés előírásával feleslegessé vált és meg is szűnt a kötelékvédő fellebbezési kötelezettsége, melyet az 1917-es CIC 1986. kánonja még tartalmazott.

3204 Fellebbviteli fokon az eljárás nem mindig egyenlő módon folyik le.

3205 1) Ha a házasság semmisségét kimondó első ítélet nem első fokon született, vagy ha olyan ítéletet fellebbeznek meg, mely a házasság érvényessége mellett foglal állást, a fellebbviteli bíróság rendes peres eljárást alkalmaz.

3206 2) Ha a semmisséget első fokú ítélet mondta ki, a fellebbviteli bíróság a saját kötelékvédője észrevételeinek és a felek esetleges

megjegyzéseinek megfontolásával határozatot hoz, mégpedig a rendes peres eljárásnál jóval egyszerűbb módon (1682. k. 2. §; lásd fent 111. §. 2. e). Benne vagy megerősíti az első fokú ítéletet, vagy úgy rendelkezik, hogy az ügyet rendes vizsgálatra kell bocsátani. Ez utóbbi esetben erre ugyanaz előtt a fellebbviteli bíróság előtt kerül sor[248]. Ha az első fokú ítéletet határozat erősíti meg, ennek a jogot és a tényeket illető indoklással kell rendelkeznie. Ám ez lehet az első fokú ítélet indoklására való rövid utalás is (lásd fent 110. §. 6). A házasság semmisségét kimondó első fokú ítéletet megerősítő ilyen másodfokú határozat lényeges formai elemeiben és jogi hatásában másodfokú ítéletnek tekinthető. Akár ítélettel, akár határozattal erősítették meg az érvénytelenség mellett szóló első ítéletet, a felek a határozat vagy ítélet közlése után azonnal új házasságot köthetnek, hacsak az ítélethez vagy a határozathoz fűzött vagy a helyi ordináriustól kimondott tilalom ezt nem akadályozza (1684. k.).

3207 A *Causas matrimoniales* kezdetű *motu proprio* (1971. III. 28, nr. VIII, 3. §: AAS 63, 1971, 444) még tíz nap várakozási időt írt elő, mivel a határozat ellen felfolyamodási lehetőséget helyezett kilátásba. A CIC a várakozási időtől eltekint, mert az ilyen határozat vagy ítélet ellen rendes fellebbezés nem lehetséges, csupán az 1644. k. szerinti perújrafelvételi kérelem. Ezt viszont bármikor be lehet terjeszteni, s önmagában még nem akadályozza az ítélet végrehajtását (lásd fent 111. §. 2. d). Fellebbviteli fokon, vagy akár perújrafelvételkor az új percím bevezetésének lehetőségéről lásd fent 112. §. 1 c.

3208 A semmisséget másodfokon kimondó ítélethez vagy határozathoz fűzött tilalom -- mint fentebb említettük (73. §. 4) -- a házassági tilalom egy sajátos fajtája, mely a valószínűen érvénytelennek ígérkező házasságok megelőzésére szolgál. Egyébként az el nem hált házasság alóli felmentéshez is fűznek néha ilyen tilalmat (lásd 82. §. 2).

3209 A végrehajthatóvá vált ítéletet a bírósági helynöknek közölnie kell a házasságkötés helyének ordináriusával, aki gondoskodni köteles a semmisség és az esetleges tilalmak bejegyeztetéséről a házassági és a keresztelési anyakönyvbe (1685. k., 1123. k.; vö. fent 112. §. 2. a).

g. Az okirati eljárás

3210 Az okirati eljárás (*processus documentalis*) külön szabályozása újdonság a Codexben. Korábban is létezett ehhez hasonló egyszerű eljárási lehetőség. Vele kapcsolatban a régi törvénykönyv kivételes esetekről (1917-es CIC 1990--1992. k.), a zsinat utáni jog pedig különleges esetekről (MP *Causas matrimoniales*, 1971. III. 28, nr. X: AAS 63, 1971, 445) beszélt. A CIC a dolog lényegére mutat rá, amikor ezt az eljárást okiratinak nevezi. Itt ugyanis nem valamiféle kivételtől, hanem egy külön eljárási típusról van szó.

3211 Az okirati eljárás abban áll, hogy a keresetlevél módjára (1677. k.) beterjesztett kérelem elfogadása után a bírósági helynök vagy a

tőle kijelölt bíró a rendes eljárás formaságainak elhagyásával, de a feleket megidézve és a kötelékvédő közbejöttével ítéletileg kijelenti a házasság semmisségét (1686. k.).

3212 Ez az eljárás házassági semmisségi ügyekben alkalmazható, mégpedig csak akkor, ha támadhatatlan és kifogástalan okiratból biztosan kitűnik, hogy: 1) érvénytelenítő akadály vagy formahiány állt fenn, mely alól felmentés nem volt[249]; 2) vagy a képviselőnek -- ha ennek útján kötötték a házasságot -- nem volt érvényes megbízása (1686. k.). Tehát ha az okirat a beleegyezés hiányát igazolja (pl. valaki közjegyző előtt nyilatkozott, hogy házasságát nem akarja felbonthatatlanul megkötni), az okirati eljárás nem alkalmazható, hanem rendes peres eljárás szükséges[250].

3213 A formahiány, amelynek esetén az okirati eljárásra mód van, nem a kánoni forma teljes hiánya a formára kötelezett személy házasságkötésekor (pl. az egyházból formális aktussal ki nem vált katolikusok tisztán polgári házasságában). Ilyenkor ugyanis a házasság érvényességének vétele sem áll fenn, tehát még okirati eljárásra sincs szükség (PCI, Resp., 1984. VI. 26, nr. II: AAS 76, 1984, 747; lásd fent 71. §. 5. c). Az okirati eljárással elbírálható formahiány olyankor fordul elő, mikor a kánoni formát külső látszat szerint megtartották, de az valamilyen lényeges hiányosság miatt érvénytelen volt, pl. a pap kifejejtette a beleegyezés kivételét az esküvői szertartásból (vö. Comm 11, 1979, 269)[251].

3214 Az okirati eljárásban az egyetlen döntő bizonyíték egy támadhatatlan és kifogástalan okirat. Ennek több szerző szerint -- egyházi vagy világi -- közokiratnak kell lennie, mert csak ez számít teljes bizonyítéknak arra nézve, amit főként és közvetlenül állít (1540-1543. k.)([252]. Mivel azonban a törvény nem említi kifejezetten, hogy közokirat szükséges, egyesek mégis arra következtetnek, hogy kellően kifogástalan magánokirat is elegendő lehet bizonyos esetekben[253].

3215 A Rota Romanának az az ítélete[254], mely ilyenkor csak a közokiratot minősítette elfogadhatónak, a régi törvény szövegének (1917-es CIC 1990. k.) arra a megjegyzésére épült, hogy az okiratnak hitelesnek (authenticum) kell lennie. Ez a megjegyzés a hatályos Codexből elmaradt. Többen mégis szükségesnek tartják, hogy az ilyenkor használt okirat kiállítója olyan személy legyen, akinek megvan a megfelelő bizonyító hatalma annak tartalmát illetően"[255]. Ez a feltétel pedig többnyire csak közokiratok esetében valósul meg.

3216 A bírósági helynök okirati eljárással hozott ítélete ellen a kötelékvédő akkor köteles fellebbezni a másodfokú bíróhoz, ha józanul úgy találja, hogy az akadály megléte vagy a forma hiányossága, valamint a felmentés hiánya nem biztos. Fellebbezés esetén az iratokat fel kell küldeni a másodfokú bíróhoz, írásban figyelmeztetve őt, hogy okirati eljárást folytattak le (1687. k. 1. §). A félnek is joga van fellebbezni az ilyen eljárással hozott ítélet ellen (1687. k. 2. §). A

másodfokú bíró -- kötelékvédő közbejöttével és a felek meghallgatásával -- ugyancsak ezzel az egyszerű okirati eljárással dönti el, hogy megerősítendő-e az ítélet. Ha ezirányú döntése negatív, akkor rendes eljárásra van szükség az ügyben. Ez esetben az ügyet vissza kell küldenie az első fokú bírósághoz (1688. k.).

2. A HÁZASTÁRSÁK KÜLÖNVÁLÁSÁRÓL SZÓLÓ PEREK

3217 A keresztény házastársak megengedett különválásához nem mindig szükséges egyházi hatósági intézkedés. Hogy mikor indokolt a különválás, és mikor van szükség ilyen intézkedésre, arról a házasságjogban szoltunk (vö. 1151--1155. k.; lásd 83. §.). Amikor a különválás hivatalos kimondása szükséges, ez történhet: 1) közigazgatási úton, a megyéspüspök határozatával; 2) bírói úton (1692. k. 1. §)[256]. A hatályos Egyházi Törvénykönyvben újdonság, hogy külön szabálycsoport rendezi a házastársak különválásának (separatio) bírói kimondásáért folyó eljárást (1692--1696. k.)([257].

3218 Egyes országokban a különválási eljárás (nem azonos a polgári házassági bontóperrel!) világi bíróság előtt folyik, és ennek az egyházjog hatást tulajdoníthat[258]. Ezt olyan országokban teszi, ahol az egyházi különválási döntésnek a világi jogban nincs hatása[259], illetve a világi ítélet előreláthatólag nem ellenkezik az isteni joggal. Ilyenkor azonban a házastársak tartózkodási helyének megyéspüspökétől ehhez engedély szükséges. Magyarországon egyházi különválási pereket egyáltalán nem szokás folytatni, sem világi bíróságok ítéleteinek ilyen egyházi hatást tulajdonítani.

3219 Az egyházi különválásért folyó bírói eljárás sajátos jellemzői a CIC szerint a következők: 1) hacsak a fél vagy az ügyész mást nem kér, szóbeli egyházi peres eljárást kell alkalmazni (1693. k. 1. §); 2) ha kérésre rendes peres eljárást alkalmaztak, s az ítéletet megfellebbezték, a másodfokú bíróság a házasság semmisségét kimondó első fokú ítélet utáni egyszerű eljárással dönt (1693. k. 2. §, vö. 1682. k. 2. §); 3) az illetékesség a házassági semmisségi perekre vonatkozó szabályok szerint alakul (1694. k., vö. 1673. k.); 4) mint közérdekű ügyben, ilyenkor ügyésznek kell szerepelnie[260] (1696. k., 1433. k.); 5) a bírónak, mielőtt az ügyet elfogadná, és valahányszor reményt lát a sikerre, meg kell kísérelnie a házastársak kibékítését az életközösség helyreállítása érdekében (1695. k.).

3. AZ EL NEM HÁLT HÁZASSÁG ALÓLI FELMENTÉSI ELJÁRÁS

3220 A megkötött és el nem hált házasságok alól a felmentést csakis a római pápa adhatja meg (1698. k. 2. §). Maga az intézkedés pápai kegy, melynek elnyerésére a kérelmező nem jogosult. Az elhátatlanság tényéről, valamint arról, hogy van-e megfelelő ok a felmentésre, egyedül az Apostoli Szentszék dönt (1698. k. 1. §). A kérelem elfogadását és a kivizsgálás elrendelését a kérelmező lakóhelye vagy pótlakóhelye szerinti egyházmegye megyéspüspöke végzi (1699. k. 1. §).

A vizsgálat lefolytatásához a megyéspüspöknek előzetesen csupán akkor kell kikérnie a Szentszék véleményét, ha az ügynek különleges jogi vagy erkölcsi nehézségei vannak (1699. k. 2. §). Ha a püspök a felmentési eljárás megindítását elutasítaná, ez ellen az Apostoli Szentszékhez lehet felfolyamodni (1699. k. 3. §).

3221 Ezeknek az eljárásoknak sajátossága, hogy: 1) csak a felek vagy legalább egyikük kérheti a felmentést (1697. k.); 2) kötelező bennük a kötelékvédő részvétele (1701. k. 1. §); 3) nem szerepelhet bennük ügyvéd, bár a felek jogi szakember segítségét igénybe vehetik (1701. k. 2. §); 4) az iratokat a vizsgálat végeztével nem teszik közzé, bár a kérésnek vagy a másik fél esetleges kifogásának a bizonyítékok alapján súlyos akadálya merül fel, ezt a vizsgálatot vezető bírónak az érdekelttel óvatosan közölnie kell (1703. k. 1. §); 5) a fél kérésére a bíró a beszerzett tanúvallomást vagy okiratot megmutathatja a félnek, és időt szabhat ki megjegyzései betérjesztésére (1703. k. 2. §).

3222 Az eljárás lefolyásáról rendelkező kánonok (1697--1706. k.) az ide vonatkozó korábbi jogszabályok (SC Sacr, Normae, 1923. V. 7: AAS 15, 1923, 389--436; SC Sacr, Instr., 1972. III. 7: AAS 64, 1972, 244--252) anyagát foglalták össze és rendezték újjá. Az eljárás részleteit illetően a Szentségi Kongregáció 1986. XII. 20-i körlevele ad további eligazítást (Comm 20, 1988, 78--84; Enchiridion Vaticanum. Documenti ufficiali della Santa Sede, X, Bologna 1989, 754--769, nr. 1012--1044). Az eljárás menetét a házasságjogban már ismertettük (lásd fent 82. §. 2).

3223 Ha a felmentési eljárásra házassági semmisségi per közben térnek át, a vizsgálatot az illető bíróság végzi (lásd fent 1. e).

4. A HÁZASTÁRS HOLTNAK NYILVÁNÍTÁSÁNAK ELJÁRÁSA

3224 A holtnak nyilvánítási eljárás külön szabályozása újdonság a CIC-ben. A régi Codex erről az eljárásról külön nem szólt, ezért a hatályos Egyházi Törvénykönyvig a kérdésről a legalapvetőbb jogszabály a Szent Officium 1868. V. 13-i Matrimonii vinculo kezdetű utasítása volt (kiadva pl. AAS 2, 1910, 199--203). Ez és a többi vele kapcsolatos régi jogszabályok ma az 1707. k. értelmezéséhez nyújtanak segítséget[261].

3225 Ha a házastárs halálát nem lehet hiteles egyházi vagy világi okirattal igazolni, a másik házastárs csak akkor tekinthető szabad állapotúnak, ha az élő fél megyéspüspöke[262] holtnak nyilvánítási nyilatkozatot adott ki (1707. k. 1. §). A házastárs halálát bizonyító hiteles világi okirat a halotti anyakönyvi kivonat, de nem a világi szerv által végzett holtnak nyilvánításról szóló okmány, hisz az éppen nem magát a halált igazolja.

3226 Ezt a nyilatkozatot a püspök csak akkor adhatja ki, ha megfelelő vizsgálatok után tanúvallomásokból, a közvéleményből vagy jelekből[263] erkölcsi bizonyosságot szerzett a házastárs haláláról. A házastárs

puszta távolléte -- bármilyen hosszan tartson is -- nem elegendő a bizonyossághoz (1707. k. 2. §).

3227 Ha az eset bizonytalan és bonyolult, a püspöknek ki kell kérnie az Apostoli Szentszék véleményét (1707. k. 3. §).

=====

115. §. EGYÉB ELJÁRÁSOK

1. A SZENTELÉS SEMMISNEK NYILVÁNÍTÁSA

3228 Az 1917-es CIC még szentelés elleni ügyekről beszélt. Ezek között két típust különböztetett meg: a szentelés érvényessége ellen irányuló ügyeket és a szenteléssel járó kötelezettségek vállalásának érvényessége ellen folyó ügyeket (ha tudniillik a szentelés érvényes volt). A hatályos CIC ez utóbbi típusú perekről már nem szól. Ha maga a szentelés érvényes volt, de azt -- a kötelezettségekkel együtt -- az illető személy nem szabadon vállalta (hanem pl. félelem hatására), a klerikusi állapotot nem az itt szereplő eljárással, hanem a Szentszék leiratával hagyhatja el (290. k. 3). Ez esetben a klerikusi állapotnak szentszéki leirattal való elvesztéséhez szükséges közigazgatási eljárást kell folytatni[264]. Peres eljárást a mai egyházjog csupán a szentelés érvénytelenségének megállapítására ismer.

a. A kereseti jog

3229 A felszentelés érvényességét csak maga az érintett klerikus vagy az az ordinárius támadhatja meg, aki alá a klerikus tartozik, vagy akinek az egyházmegyéjében szentelték (1708. k.).

3230 A felszentelés érvénytelen lehet: 1) a rítus (anyag vagy forma) lényegi hiányossága miatt; 2) a szentelendő hiányosságai miatt, ha a szándék teljesen hiányzik, pl. ellenállhatatlan fizikai kényszer folytán, vagy ha az illető nem férfi, vagy nincs megkeresztelve (lásd fent 70. §. 4. a); 3) a felszentelő hiányosságai (a szándék teljes hiánya vagy a szükséges hatalom hiánya) miatt[265].

3231 Attól fogva, hogy a keresetlevelet elküldik, a klerikust maga a jog automatikusan eltiltja szent rendjének gyakorlásától (1709. k. 2. §).

b. Az illetékesség

3232 A keresetlevelet az illetékes kongregációhoz (ez ma az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció, vö. Const.Ap., Pastor bonus, 1988. VI. 28, art. 68: AAS 80, 1988, 877) kell küldeni. Ez a kongregáció dönt arról, hogy az ügyet ő maga tárgyalja-e, vagy egy általa kijelölt bíróság (1709. k. 1. §).

c. Az eljárás

3233 Ha a kongregáció az ügyet bíróság elé utalja, akkor a perekről általában, valamint a rendes egyházi peres eljárásról szóló kánonokat kell megtartani, hacsak valamiben a dolog jellegével nem ellenkeznek. Ezekről az eljárásokról csak a kereseti jogról és az illetékességről fentebb említett sajátos szabályok tekintetében kell eltérni (1710. k.). Meg kell tartani ezenkívül az alábbi külön előírásokat: 1) az ilyen ügyekben a kötelékvédő jogai és kötelességei megegyeznek a házassági kötelékvédőével (1711. k.); 2) noha jogerős ítélet -- személyek állapotáról folyó ügyről lévén szó -- ilyenkor sincs, a felszentelés semmisségét kimondó második ítélet után a klerikus elveszti az állapotával járó összes jogokat, s mentesül összes ilyen kötelessége alól (1712. k., vö. 291--292. k.), beleértve a celibátust is. A Kongregáció azonban többnyire közigazgatási eljárást folytat a szentelés érvénytelenségének kinyilvánítására. Ennek új szabályait az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció 2001. X. 16-án kelt határozatával kiadott előírásai tartalmazzák (*Regulae servandae ad proceduram administrativam nullitatis ordinationis inchoandam et celebrandam noviter confectae*: AAS 94, 2002, 292--300).

2. A PEREGYEZSÉG ÉS A VÁLASZTOTT BÍRÁSKODÁS

3234 Az egyházjog a perek elkerülésére szolgáló eszközök között tartja számon a peregyezséget (*transactio*) és a választott bíraskodást, illetve a vita választottbíró (*arbiter*) döntésére bízását (1713. k.).

3235 A peregyezés olyan szerződés vagy megállapodás, amelyben a felek, akik a jogvitában már szemben állnak egymással, úgy akarnak véget vetni a vitának, hogy mindketten átadnak, megtartanak vagy megígérnek valamit. A peregyezés létrejöhet a felek megidézése előtt vagy perfelvétel alkalmával, sőt akár a per folyamán később is (vö. 1917-es CIC 1925. k.). A jog néha fel is szólítja a bírót, hogy kísérelje meg a per előtt a feleket kibékíteni, egyezsége bírni (vö. pl. 1446. k. 2. §, 1659. k., 1676. k., 1695. k.).

3236 A választottbíróági szerződés (*compromissum in arbitros*) olyan jogügylet, mely által a vitában álló felek megállapodnak abban, hogy a vitás kérdés megoldását egy vagy több olyan személy ítéletére bízzák, akik kívül állnak a peren. Őket, mivel nem bírói hatalommal eljáró valódi bírók (*iudex*), a választottbíró (*arbiter*) névvel illetik.

3237 A régi egyházjog külön szolt a békebírókról (*arbitrator*), akik szintén nem közhatalommal, hanem a felek megbízása alapján jártak el, de a vitás kérdést -- ellentétben a régi CIC szerinti választottbírókkal, akik döntésüket a jog előírásai alapján alakították ki -- a pusztá méltányosság alapján döntötték el (vö. 1917-es CIC 1929. k.). A mai CIC szóhasználata nem tesz különbséget a békebíró és a választottbíró között.

3238 A peregyezés, a választottbíróági szerződés és a választottbíróági eljárás tekintetében azokat a szabályokat kell követni, melyeket a felek maguk választanak, ennek hiányában a püspöki konferencia által hozott részleges törvényt, ha van ilyen (Magyarországon a püspöki kar ilyen szabályt nem adott ki)[266], vagy a megállapodás kötésének helyén hatályos világi törvényt (1714. k.).

3239 Magyarországon a világi jog szerint az állampolgárok egymás közti vitás ügyeit, valamint az állampolgárok és jogi személyek közötti ügyeket nem lehet választottbíróság elé vinni[267]. Ezért hazánkban és a kérdést hasonlóan szabályozó országokban az egyházjognak a világi jogra való utalásai e tekintetben vajmi csekély jelentőségűek. Hazai egyházi gyakorlatunkban a választott bíraskodás nem használatos. Ahol viszont a világi törvény a választottbírói döntés hatását elismeri, de csak akkor, ha azt a bíró megerősíti, ott az egyházi vitában hozott választottbírói döntés kánonjogi hatásához a Codex is a kimondás helyének egyházi bíróságától adott megerősítést kíván (1716. k. 1. §). Ahol a világi törvény a választottbírói ítélet bíróság előtti megtámadását lehetővé teszi, ott az egyházi ügyekben keletkezett választottbírói döntést is meg lehet támadni az előtt az egyházi bíróság előtt, mely az ügy elsőfokú elbírálására illetékes (1716. k.2. §).

3240 A peregyezés és a választott bíraskodás alkalmazási lehetősége magában az egyházjogban is korlátozott, mégpedig az ügy jellegére való tekintettel: 1) nem alkalmazható érvényesen közérdeket érintő dolog tekintetében, vagy olyan tárgyban, amelyről a felek nem rendelkeznek szabadon (1715. k. 1. §); 2) egyházi anyagi javak (fogalmukról lásd 1257. k. 1. §) tekintetében csak az egyházi javak elidegenítéséről szóló szabályok megtartásával lehet élni vele (1715. k. 2. §).

3. A BÜNTETŐELJÁRÁS

a. Fogalma

3241 Azt az eljárást, amely utólag kimondandó büntetések kiszabására vagy önmaguktól beálló büntetések kinyilvánítására irányul, büntetőeljárásnak nevezzük (vö. 1341. k.)(268]. A büntetőeljárásnak két fő szakasza van: 1) az előzetes vizsgálat (1717--1719. k.); 2) a bizonyítási és döntéshozatali eljárás (1720--1728. k.). Ez utóbbi történhet közigazgatási vagy bírói úton. A bírósági büntetőeljárás az egyházban igen nagy ritkaság. A közigazgatási büntetőeljárást az Egyházi Törvénykönyvet átdolgozó bizottság az élet realitásához közelebb állónak tekintette (vö. Comm 9, 1977, 161). A büntetőeljáráshoz járulhat a kártérítésért folyó egyházi peres eljárás is (1729--1731. k.).

3242 A kártérítés iránti keresetnek akkor van helye, ha valaki szándékosan vagy gondatlanságból elkövetett meg nem engedett cselekményével másnak -- javaiban, jogaiban vagy jó hírében -- kárt

okoz (128. k.). Ezt a kártérítési igényt a károsult keresettel érvényesítheti akkor is, ha az elkövető ellen büntetőper indult. Ilyenkor a büntetőperes eljárás és a kártérítéssel kapcsolatos egyházi peres eljárás egyetlen per keretében folyik. A károsult a kártérítési keresetet -- ellentétben az 1596. k. 1. § általános elvével -- csak a büntetőper első fokán jelentheti be (1729. k. 2. §), mégpedig a perbezárás előtt (1596. k. 2. §). A kártérítési ügyben az 1628--1645 k. szabályai szerint fellebbezésnek van helye akkor is, ha a büntetőperben fellebbezés nem lehetséges. Az is előfordulhat, hogy -- akár különböző felek részéről -- mind a büntető-, mind a kártérítési ügyben fellebbezést nyújtanak be. Ilyenkor egyetlen fellebbviteli pert kell tartani (1729. k. 3. §).

3243 A kártérítési eljárással egybekötött büntetőperben a bíró a büntetőügy túlzott elhúzódnásának elkerülésére a kártérítési pert a büntetőügyet lezáró perdöntő ítélet utánra halaszthatja (1730. k. 1. §). A büntetőperben való ítélethozatal után azonban akkor is köteles ítélezni a károkról, ha egyébként a büntető ítéletet megtámadták vagy a vádlottat olyan ok miatt mentették fel, mely nem mentesíti a kártérítési kötelezettség alól (1730. k. 2. §).

b. Az előzetes vizsgálat

3244 Ha az ordinárius egy büntetendő cselekményről legalább valószínű tudomást szerez, személyesen vagy más alkalmas pap vagy világi útján óvatosan ki kell vizsgálnia a tényeket, a körülményeket és a beszámíthatóságot, kivéve ha ez a vizsgálat teljesen feleslegesnek tűnik (pl. mert a cselekmény közismert). A vizsgálat során kerülni kell bárki jó hírének veszélyeztetését. A vizsgálat végzőjének jogai megegyeznek azokkal, amelyek a perben az ügyhallgatót illetik. Ha pedig később peres eljárás indul, abban nem töltheti be a bíró szerepét (1717. k.).

c. Az ordinárius döntése

3245 Ha az előzetes vizsgálatban az adatok már kellően összegyűltek, az ordináriusnak döntenie kell arról, hogy: 1) indítható-e büntetőeljárás (vö. 1321. k., 1323. k.); 2) ez helyénvaló-e (vö. 1341. k.); 3) peres eljárás induljon-e vagy közigazgatási eljárás (1718. k. 1. §). Ez utóbbi pontban az ordinárius választási lehetőségét a törvény bizonyos mértékig korlátozza, hiszen egyes esetekben a peres eljárás kötelező (vö. pl. 1342. k. 2. §). A büntetőeljárás megindításáról és a peres vagy a közigazgatási út választásáról szóló döntést az ordináriusnak határozatilag kell meghoznia. Ezt a határozatot az ordinárius kellő új adatok felmerülése esetén visszavonhatja vagy megváltoztathatja (1718. k. 2. §). Az ordináriusnak mind az első döntés, mind annak esetleges megváltoztatása előtt, ha józanul úgy véli, meg kell hallgatnia két bírót vagy más jogi szakértőket (1719. k. 3. §).

3246 Mielőtt az ordinárius a büntetőeljárás megindításáról határozná,

meg kell fontolnia, hogy a per elkerülésére nem elegendő-e, hogy a károkról felmerült kérdést a felek beleegyezésével nem formális eljárással, hanem a méltányosság alapján saját maga vagy a vizsgáló oldja meg (1718. k. 4. §, vö. 1341. k.).

3247 Az előzetes vizsgálat során keletkezett iratokat, valamint az ordináriusnak a vizsgálatot megindító és záró határozatát, továbbá mindazt (pl. feljelentést), ami a vizsgálatot megelőzte, az egyházmegyei hivatal titkos levéltárában kell őrizni, hacsak nem szükségesek magához a büntetőeljáráshoz (1719. k.). Bizonyos büntetőügyekben keletkezett iratokat rövid időn belül meg is kell semmisíteni (vö. 489. k. 2. §).

d. A közigazgatási büntetőeljárás

3248 Ha az ordinárius az 1719. k. 1. § 3. száma szerint olyan határozatot hozott, hogy közigazgatási úton kell eljárni[269], akkor teendői a következők:

3249 1) Először jeleznie kell a vádlottnak a vádat és a bizonyítékokat, a védekezési lehetőség megadásával. Gyakorlatilag meg szokás idézni a vádlottat, hogy személyesen közölni lehessen vele mindezt, így adva meg neki a védekezés lehetőségét. Éppen ezért ha szabályos hívásra elmulasztja, illetve megtagadja a megjelenést, az ordináriust további kötelezettség nem terheli (1720. k. 1)[270]. Tehát az ordinárius nem köteles előre írásban értesíteni a vádlottat sem a vádról, sem a bizonyítékokról.

3250 2) A bizonyítékokat és érveket meg kell tárgyalnia két ülnökkel (1720. k. 2).

3251 3) Ha a büntetendő cselekmény bebizonyosul és a bűnvádi kereset nem évült még el, akkor meg kell hoznia a büntető határozatot a büntetések alkalmazásának általános szabályai (1342--1350. k.) szerint. Az ilyen határozatban a rendelkező részen kívül olyan indoklásnak kell lennie, mely a jogot és a tényeket illető érvekre is kiterjed (1720. k. 3).

e. A büntetőper

3252 Az előzetes vizsgálat és a közigazgatási vagy peres eljárás választásáról szóló ordináriusi döntés minden büntetőeljárás jellemzője. Ha az ügy ezután peres úton folytatódik, ebben a büntetőperben, hacsak a dolog természetével nem ellenkezik, a perekről szóló általános, valamint a rendes egyházi peres eljárásról szóló kánonokat kell alkalmazni a közérdekű ügyekre vonatkozó szabályok megtartásával (1728. k. 1. §). A CIC-nek a büntetőeljárásról szóló fejezetei csupán az ezektől eltérő sajátos normákat tartalmazzák (uo.). Maga az a tény, hogy az egyházban nincs külön büntető perrendtartás, jelzi hogy a gyakorlatban a büntetőpereknek mérsékelt a

jelentősége[271].

3253 Ha az ordinárius a jog előírásának eleget téve vagy szabad döntése folytán nem az előző pontban leírt közigazgatási, hanem a peres utat választja, akkor az erről hozott határozata (vö. 1718. k. 1. § 3) után a vizsgálat iratait át kell adnia az ügyésznek.

3254 Csakis az ügyész feladata, hogy az egyház nevében éljen a bűnvádi keresettel. Ő tárja a bíróság elé a bizonyítékokat: mind azokat, melyeket az előzetes vizsgálat során az ordinárius összegyűjtött és neki átadott, mind pedig azokat, amelyek később jutottak tudomására. Az iratok átvétele és esetleges kiegészítése után az ügyész köteles benyújtani a vádiratot a bírónak (1721. k. 1. §). Ezt nem szabad elhatározásból teszi, hanem mert az ordinárius az iratok átadásával erre kötelezte őt.

3255 A vádirat a büntetőperben megfelel az egyházi peres eljárásban szereplő keresetlevélnek. Kötelező tartalmi és formai elemei (1502. k., 1504. k., vö. 1721. k. 1. §) is ugyanazok. Hatása is ennek megfelelő, hisz az ügyész ezzel kezdeményezi a büntetőpert.

3256 A továbbiakban az eljárás az általános szabályok szerint folyik. Az attól eltérő különleges előírások egyrészt az igazságszolgáltatás menetének biztosítására, másrészt -- és legfőképpen -- a vádlott jogainak védelmére[272] szolgálnak.

3257 Az első csoportba tartozik az a lehetőség, hogy a botrányok megelőzésére, a tanúk szabadságának védelmére, az igazságszolgáltatás menetének biztosítására az ordinárius az ügyész meghallgatása és a vádlott megidézése után, az eljárás bármely pontján eltilthatja a vádlottat a szent szolgálatról, a nyilvános szentáldozástól[273], valamely egyházi hivatalról vagy feladattól, előírhatja vagy megtilthatja számára egy adott helyen vagy területen való tartózkodást. Ezek az intézkedések ideiglenes jellegűek. Ha okuk megszűnik, vissza kell vonni őket, a per végeztével pedig maguktól hatályukat veszítik (1722. k.). Nem büntetések, ellenük felfolyamodásnak helye nincs[274].

A második kategóriába az alábbi szabályok tartoznak:

3258 1) A bíró köteles a vádlottat az idézéskor felszólítani, hogy az általa megadott határidőn belül állítson ügyvédet. Ha erről a vádlott nem gondoskodik, a bírónak kell ügyvédet kirendelnie, mégpedig a perfelvétel előtt. Ez azonban nem csökkenti a vádlott ügyvédválasztási jogát. Amint maga gondoskodik ügyvédről, a kirendelt védő feladata megszűnik (1723. k.).

3259 2) Az ügyésznek, aki a per bármely fokán elállhat a pertől, a perindítási határozatot kiadó ordinárius beleegyezésén, illetve utasításán kívül, az elállás érvényességéhez a vádlott hozzájárulására van szüksége, kivéve ha azt távolmaradottnak nyilvánították a pertől (1724. k.). Eszerint a vádlottnak joga van ragaszkodni az őt felmentő

(sőt adott esetben ártatlannak nyilvánító) ítélethez.

3260 3) Az ügy vitájában mindig a vádlottat illeti az utolsó szó joga. Ezzel akár személyesen, akár ügyvédje vagy képviselője útján élhet (1725. k.).

3261 4) Ha a per bármely fokán és bármely szakaszában bebizonyosodik, hogy a vádlott nem követte el a büntetendő cselekményt, a bírónak ítéletben kell kimondania ártatlanságát. Ez még akkor is kötelező, ha az illetőt más okból sem lehetne elítélni (a bűnvádi kereset elévülése miatt -- 1726. k.).

3262 5) A vádlott fellebbezhet a felmentő ítélet ellen is, ha az csak azért nem büntette őt, mert a büntetés fakultatív volt, vagy mert a bíró élt a büntetés enyhítésére vagy elhagyására vonatkozó jogával (1727. k. 1. §, vö. 1344--1345. k.). Természetesen az ügyésznek is van fellebbezési joga (1727. k. 2. §).

3263 6) A vádlottat nem lehet esküre kötelezni, s nem tartozik a bűncselekményt beismerni (1728. k. 2. §).

4. A KÖZIGAZGATÁSI FELFOLYAMODÁS

a. Fogalma

3264 A közigazgatási (hierarchikus) felfolyamodás az érdekelt kérelme egy közigazgatási intézkedés megváltoztatása, érvénytelennek nyilvánítása vagy hatályon kívül helyezése iránt az azt kibocsátó szerv felettes hatóságához (vö. 1734. k. 1. §, 1736. k. 1. §: „hierarchikus felfolyamodás”, 1737. k. 1. §, 1739. k.).

b. A felfolyamodással megtámadható intézkedés

3265 Már a CIC átdolgozása során sok vitát kiváltó téma volt a közigazgatási szervek intézkedései elleni jogorvoslat módja. Erre a régi jog csupán a hierarchikus felfolyamodás lehetőségét kínálta (vö. 1917-es CIC 1601. k., 647. k. 2. § 4, 2146. k. 1. §). Ezt azonban igen sokan kevesellették, többek között lélektani okokból is. Az alárendelt ugyanis éppen ahhoz, és annak előjárójához kellett, hogy folyamodjék, aki a sérelmes intézkedést hozta[275]. A hatályos Codex -- igaz, jelentős megszorításokkal -- bevezeti ezenkívül a közigazgatási bíráskodást is (lásd fent 99. §. 3). Ez azonban nem szünteti meg a közigazgatási felfolyamodást, nem is kínál helyette szabadon választható másik lehetőséget, hanem mintegy kiegészíti azt. Akkor kerülhet rá ugyanis sor, ha a közigazgatási felfolyamodás útját a panasz már végigjárta.

3266 Felfolyamodással (recursus) megtámadható minden egyedi közigazgatási intézkedés, feltéve, hogy: 1) peren kívül; 2) külső fórumon; 3) a pápától és az egyetemes zsinattól különböző hatóság hozta

(1732. k.). Az ilyen intézkedések elleni felfolyamodásra az 1732--1739. k. szerinti eljárás érvényes.

3267 A nem egyedi, hanem általános, normatív közigazgatási intézkedések (lásd fent 11. §. 1) ellen egyesek szerint nincs felfolyamodás. Mérvadó vélemény szerint azonban az Apostoli Signatura második részlege előtt (vö. Const. Ap., Pastor bonus, 1988. VI. 28, Art. 123 § 3: AAS 80, 1988, 892) elvileg lehetséges volna az általános közigazgatási intézkedések valamilyen felülvizsgálata[276]. Erre azonban természetesen nem az itt szóban forgó eljárás lenne érvényes.

c. Beterjesztője

3268 Felfolyamodással az élhet, aki megfelelő objektív okból úgy ítéli, hogy egy egyedi közigazgatási intézkedés sérelmes a számára (1737. k. 1. §). Vagyis a felfolyamodásra kinek-kinek a saját alanyi jogainak vagy törvényes (azaz a jogrend által a közjóra tekintettel oltalmazott) érdekeinek[277] védelmében van joga.

d. A közigazgatási jogviták elkerülése

A közigazgatási intézkedéssel kapcsolatos vitát, felfolyamodást a jog éppúgy elkerülendőnek tartja, mint a pereket. Megelőzésükre más (de sokban hasonló) módokat ajánl, mint a perek elkerülésére. Ezek:

3270 1) Az érintett és az intézkedés kiadója közti megegyezés, esetleg választott bírónak nem minősülő „tekintélyes” emberek közvetítésével (1733. k. 1. §).

3271 2) A vitatott kérdés egyeztető tanács vagy hivatal elé terjesztése (1733. k. 2--3. §). Ilyenek létesítése az egyetemes egyházjog szerint nem kötelező, de a püspöki konferencia elrendelheti ezt, s az egyes megyéspüspököknek is jogában áll ilyet alakítani.

3272 Ennek a tanácsnak tipikus feladatai: a) kölcsönösen elfogadható megoldást javasolni, amikor az érintett egy intézkedés visszavonását vagy módosítását kérte annak kiadójától, de még felsőbb szervhez nem fordult (vö. 1734. k., lásd alább), s a felfolyamodási határidő még nem telt le; b) megoldást javasolni a feleknek olyankor, ha a felfolyamodás már felsőbb hatóság elé került, és az szólította fel őket az egyeztető tanács igénybevételére. E hatóság egyébként, ha reményt lát a sikerre (és létezik az adott helyen ilyen hivatal vagy tanács), köteles is erre buzdítani a feleket.

3273 3) Formális kérés az intézkedés kibocsátójához az intézkedés visszavonása vagy módosítása (*beneficium novae audientiae*) iránt. Ez egyébként -- mint látni fogjuk -- többnyire kötelező első lépés akkor, ha az érintett felsőbb hatósághoz kíván folyamodni (kivéve 1734. k. 3. §). Viszont nem csupán a felfolyamodás előkészítő cselekménye lehet, hanem önmagában is a vita megoldásának útja.

e. Az eljárás lefolyása

A hierarchikus felfolyamodás beterjesztése előtt, az intézkedés szabályszerű közlésétől számított hasznos tíz napon belül az érintettnek -- mint említettük -- írásban visszavonási vagy módosítási kérelmet kell intéznie a sérelmezett intézkedés kibocsátójához (1734. k. 1--2. §).

3275 Erre a kibocsátóhoz intézett kérelemre nincs szükség a felfolyamodás előtt, ha: 1) a püspököknek alárendelt hatóság határozata ellen akarnak a püspökhöz fordulni; 2) a hierarchikus felfolyamodást eldöntő határozat ellen folyamodnak fel, hacsak a döntést nem a püspök hozta; 3) a magához az intézkedés kiadójához benyújtott ilyen változtatási kérelemről hozott döntés ellen folyamodnak fel (hisz ha ezzel is újra ugyanahhoz kellene fordulni, sohasem lehetne felsőbb hatósághoz eljutni); 4) akár a módosításra felkért kibocsátó, akár a felfolyamodással megkeresett felsőbb hatóság hallgatása miatt nyújtanak be felfolyamodást (1734. k. 3. §, 1735. k., 57. k.).

3276 Az előzetes módosítási kérelem egyúttal az intézkedés végrehajtásának felfüggesztése iránti kérésnek is minősül (1734. k. 1. §). Ha kézhezvétele után tíz napon belül a megtámadott intézkedés kiadója nem függeszti fel a végrehajtást, akkor ez -- még a felfolyamodás előtt -- a kibocsátó előjárójától kérhető (1736. k. 2. §). Az olyan ügyekben pedig (lásd alább), ahol a hierarchikus felfolyamodás magától felfüggeszti a végrehajtást, már ennek az előzetes kérelemnek is ugyanilyen automatikus felfüggesztő hatása van (1736. k. 1. §). Ha pedig ezek után a panaszos a törvényes határidőn belül mégsem él felfolyamodással, a végrehajtásnak az előzetes kérés alapján beállt vagy megadott felfüggesztése hatályát veszti (1736. k. 4. §).

3277 Ha a kibocsátó hatóság erre a kérésre a kézhezvételétől számított harminc napon belül nem válaszol, vagy elutasítja azt, vagy olyan módon változtatja meg, hogy az érintett továbbra is fel kíván folyamodni, akkor az illető a válasz közlésétől vagy a hallgatás harmincadik napjától számított hasznos tizenöt napon belül felfolyamodást adhat be (1735. k., 1737. k. 2. §). Ha pedig olyan esetben kerül sor a felfolyamodásra, amikor erre a kibocsátóhoz intézett előzetes kérelemre nincs szükség, a felfolyamodás határideje azonos (15 nap), de kezdetét a megtámadott intézkedés közlésének napjától számítjuk (1737. k. 2. §).

3278 A felfolyamodást a megtámadott határozat (intézkedés) kibocsátója előtt kell beterjeszteni, ő viszont köteles azt rögtön továbbítani az illetékes magasabb előjárónak (1737. k. 1. §).

3279 A felfolyamodás beterjesztése általában nem függeszti fel a megtámadott intézkedés végrehajtását, tehát azt annak is teljesítenie kell, aki felfolyamodást nyújt be ellene. Ez alól a szabály alól kivétel: 1) ha a jog a hierarchikus felfolyamodásnak felfüggesztő hatást (effectus suspensivus) tulajdonít (pl. 700. k., 1353. k., 1747.

k. 3. §, 1752. k.); 2) ha a felfolyamodást elbíráló előjáró az intézkedés végrehajtását súlyos okból, a lelkek károsodásának elkerülésével, akár kérésre, akár hivatalból[278] felfüggeszti (1737. k. 3. §). Ha pedig a határozat kiadója vagy annak felettese (vö. 1736. k. 2. §) már az előzetes módosítási kérelem után felfüggesztette a végrehajtást, akkor a felfolyamodás elbírálására illetékes hatóságnak arról kell döntenie, hogy megerősíti vagy visszavonja-e az előzetesen adott felfüggesztést (1736. k. 3. §).

3280 A felfolyamodónak, sőt úgy tűnik, az intézkedés kibocsátójának is[279], joga van ügyvédet vagy képviselőt alkalmazni. Sőt, ha szükségesnek ítéli, az előjárónak hivatalból kell ügyvédet kirendelnie, ha a felfolyamodónak nincs ügyvédje. De az előjáró mindig elrendelheti azt is, hogy a felfolyamodó személyesen jelenjen meg és válaszoljon a kérdésekre (1738. k.).

3281 A felfolyamodás elbírálása során követendő eljárás részleteire a CIC nem tér ki. Ez nem is látszik szükségesnek. A püspöktől a püspöki konferenciához vagy a metropolitához nem lehet folyamodni, mert azok nem hierarchikus előjárói (vö. 436. k. 3. §, 447. k.). A legtipikusabb felfolyamodási esetben, vagyis amikor a püspök határozata ellen a római kúria valamelyik szervéhez fordulnak, az illető hatóság saját szabályzata az irányadó (vö. Regolamento generale della Curia Romana, 1992. II. 4, nr. 118--122: AAS 84, 1992, 248--250). Ha viszont a felfolyamodás más hatósághoz irányul, pl. a megyéspüspökhöz egy neki alárendelt szerv intézkedése ellen, egyesek szerint megfelelő alkalmazással az 1720. és 1745. k. mintájára lehet eljárni[280].

3282 Ha a felfolyamodással megkeresett előjáró három hónapon belül nem hoz döntést, további felfolyamodásnak van helye még felsőbb hatósághoz (vö. 57. k.), feltéve, hogy a közigazgatási hierarchiában még van ilyen. A római kúria központi hatóságainak döntései ellen egyszerű hierarchikus felfolyamodásra már nincs lehetőség, csupán vagy ugyanattól a szervtől lehet kérni a döntés módosítását, vagy az Apostoli Signatura II. részlegéhez lehet fordulni mint közigazgatási bírósághoz[281].

3283 A felfolyamodásról hozott előjárói döntés tartalma igen széles körű lehet: nemcsak megerősítheti, érvénytelennek nyilváníthatja vagy megsemmisítheti a megtámadott intézkedést, hanem vissza is vonhatja, módosíthatja, mással helyettesítheti, vagy ellenkező intézkedéssel hatályon kívül helyezheti (1739. k.). Ennek során nem csupán olyan változtatást végezhet, melyet a felfolyamodó kért, hanem azon túlmenően is intézkedhet. Ez az előjáró ilyenkor nem pusztán a vitát döntheti el, hanem annak kapcsán önálló felsőbb kormányzati tevékenységet végez[282].

5. A PLÉBÁNOSOK ELMOZDÍTÁSA ÉS ÁTHELYEZÉSE

3284 A plébánosok elmozdíthatatlanságát már a zsinat megszüntette (CD

31c; vö. MP Ecclesiae sanctae, 1966. VIII. 6, nr. I, 20, 1. §: AAS 58, 1966, 768). Szolgálatuknak mégis bizonyos állandósággal kell rendelkeznie. Ezt segítik az alábbi szabályok. Ezek csakis a plébánosok (nem a kihelyezett káplánok, plébániai kormányzók, templomigazgatók stb.) elmozdítására illetve áthelyezésére vonatkoznak, s csakis akkor kell követni őket, ha az intézkedés a plébános akarata ellenére történik.

3285 A plébánosok elmozdításának, illetve áthelyezésének eljárása nem azonos az elmozdítási vagy áthelyezési határozat elleni esetleges felfolyamodási eljárással, melyre az előző pontban ismertetett normák vonatkoznak. Inkább olyan közigazgatási eljárás, melyet az egyházi hatóságnak az ilyen intézkedések meghozatalakor kell követnie.

a. Az elmozdítás

3286 A plébános szóbanforgó elmozdítása nem azonos a büntetésként történő megfosztással (vö. 1336. k. 1. § 2, 196. k.). Nem alkalmazandó ez az eljárás a szerzetes plébános elmozdításakor (vö. 682. k., 1742. k. 2. §), s természetesen akkor sem, mikor az elmozdítás magánál a jognál fogva áll be (194. k.).

3287 Az elmozdítás oka nem feltétlenül az illető súlyos hibája, hanem bármilyen tényező, mely miatt a plébános szolgálata ártalmassá vagy legalábbis eredménytelenné válik (1740. k.). Ebből is világos, hogy az elmozdítás nem szükségképpen fenyítő jellegű, s még kevésbé büntetés a szó jogi értelmében. Noha a CIC nem sorolja fel kimerítően a plébános elmozdításának lehetséges okait, közülük a legfőbbeket példaképpen megnevezi. Ezek: 1) az egyházi közösséget súlyosan károsító vagy megzavaró cselekvési mód; 2) olyan járatlanság vagy tartós szellemi vagy testi betegség, mely a plébánost alkalmatlanná teszi feladatának hasznos ellátására; 3) a jó hírnév elvesztése becsületes és komoly plébániai hívők előtt, vagy a plébánossal szembeni ellenérzés, ha ezek előreláthatólag nem szűnnek meg hamarosan; 4) a plébánosi köteleességek súlyos megsértése vagy elhanyagolása, mely figyelmeztetés után sem szűnik meg; 5) az anyagi javak rossz kezelése, ha ebből az egyháznak súlyos kára származik, feltéve, hogy a dolgot nem lehet másként orvosolni (1741. k.).

Az elmozdítás lefolyása a következő:

3288 1) Ha a megyéspüspök megfelelő jeleket észlel, előzetes vizsgálatot rendel el.

3289 2) Ha ennek során kitűnik, hogy kellő ok van az elmozdításra, a püspöknek meg kell vitatnia az ügyet két plébánossal, akiket az erre a célra a papi szenátus által tartósan kijelölt személyek közül választ ki[283].

3290 3) Ha ezután indokoltnak véli az elmozdítást, atyailag tanácsolnia kell a plébánosnak, hogy tizenöt napon belül mondjon le. Ez a

felszólítás csak akkor érvényes az eljárás szempontjából, ha az okokat és a fennállásukat igazoló érveket is megjelöli benne. Ha a törvénnyel nem ellenkezik, a püspök elfogadhat feltételhez kötött lemondást is, de nem köteles erre (1743. k.).

3291 4) A továbbiakban az ügy menete a plébános magatartásától függ. Ha a plébános tizenöt napon belül nem válaszol, a püspöknek meg kell ismételnie a felszólítást, új határidő megadásával. Ha ezután sem válaszol határidőre, s a püspök biztosan tudja, hogy az illető a második felszólítást megkapta (vö. 54--56. k.), vagy ha indoklás nélkül megtagadja a lemondást, a püspöknek ki kell adnia az elmozdító határozatot (1744. k.).

3292 5) Ha a plébános válaszol és vitatja az okot és az érveket, melyekre épül, de ellenérveit a püspök nem tartja kielégítőnek, fel kell szólítani a plébánost, hogy -- az iratokba való betekintés után - írásban adja be ellenvetéseit és esetleges bizonyítékait. E felhívás az eljárás érvényességéhez szükséges (1754. k. 1).

3293 6) Ezután -- ha szükséges, a vizsgálat kiegészítésével -- a püspöknek újra meg kell vitatnia a dolgot a két plébánossal, akiket az ügyben már korábban is meghallgatott. Ha az ő részvételük lehetetlen, más plébánosokat kell erre kijelölnie. E megbeszélésre is az érvényességhez van szükség (1745. k. 2).

3294 7) Ezt követően a püspöknek azonnal határozatban el kell döntenie az ügyet. Ha az érintett érvei meggyőzték, ez egyszerű lezáró határozat[284]. Ellenkező esetben elmozdító határozat (1745. k. 3).

3295 8) Ha a plébános az elmozdítás ellen felfolyamodik, amíg ez függőben van, nem folytathatja a plébánia vezetését (vö. 143. k. 2. §), hiszen ilyenkor a felfolyamodásnak csak annyiban van a végrehajtást felfüggesztő hatása, hogy az ügy eldöntéséig a püspök más teljes jogú plébánost nem nevezhet ki, hanem kormányzó útján (1747. k., 539--540. k.) kell ellátnia a plébániát.

3296 Az elmozdított plébánosnak tartózkodnia kell a plébánosi feladat gyakorlásától, mielőbb szabaddá kell tennie a plébánia épületét, minden a plébániával kapcsolatos dolgot át kell adnia annak, akire a püspök a plébániát bízta (1747. k. 1. §). Ha pedig beteg, s nem lehetne az épületből kellemetlenség nélkül elhelyezni, a püspöknek meg kell hagynia neki az épület (akár kizárólagos) használatát, amíg ez a szükség fennáll (1747. k. 2. §).

3297 A fenti eljárással elmozdított plébánosról a püspöknek gondoskodnia kell, akár más hivatal rábízásával, akár nyugdíjjal, a helyzetnek és a körülményeknek megfelelően (1746. k.).

b. Az áthelyezés

3298 A plébános más plébániára vagy egyéb hivatalba való áthelyezésének (vö. 190--191. k.) indoka nem feltétlenül kár elkerülése, hanem az egyház szükséglete, haszna, illetve a lelkek java, pl. egy fontosabb vagy sajátos hivatal ellátása (1748. k.). Ha a plébános az áthelyezéssel -- akár csak szóbeli püspöki jelzés után -- eleve egyetért, nincs szükség formális eljárásra[285]. Ellenkező esetben az alábbi eljárást kell követni:

3299 1) A püspöknek írásban fel kell szólítani a plébánost, egyezzen bele Isten és a lelkek iránti szeretetből az áthelyezésbe (1748. k.). A lelkek javán kívül más konkrét indokot a püspök nem tartozik felhozni.

3300 2) Ha a plébános erre nem hajlandó, indokait írásban kell benyújtania (1749. k.). Ha nem válaszol vagy nem hoz fel indokokat, azonnal szabályosan áthelyezhető (az 1744. k. 2. § analógiájára).

3301 3) Ha a püspök az indoklással ellátott írásbeli ellenkezés ellenére fenntartja áthelyezési szándékát, az érveket meg kell vitatnia két plébánossal, akiket az áthelyezési ügyekre jelöltek ki (1750. k., vö. 1742. k. 1. §, lásd fent).

3302 4) Ha a püspök ezután is ragaszkodik az áthelyezéshez, újra fel kell szólítani a plébánost (1750. k.).

3303 5) Ha a plébános tovább ellenkezik, a püspök kiadhatja az áthelyező határozatot, jelezve, hogy meghatározott idő elteltével a plébánia meg fog ürülni (akkor is, ha a volt plébános nem foglalja el új hivatalát; 1751. k. 1. §, vö. 191. k. 1. §).

3304 6) Ha ez a határidő eredménytelenül telt el, a püspök ki kell, hogy nyilvánítsa a plébánia megüresedését (1751. k. 2. §).

3305 Áthelyezési ügyekben a felfolyamodás és a hivatal, illetve a hozzá tartozó dolgok és a lakás átadásával kapcsolatban az elmozdításról szóló megfelelő előírást (1747. k.) kell alkalmazni. Ennek során meg kell tartani a kánoni méltányosságot -- gyakorlatilag főként a volt plébánossal szemben, hiszen az eljárás nem az ő hibája miatt kerül sor --, legfőképpen pedig figyelembe kell venni a legmagasabb egyházi közérdeknek, a lelkek üdvösségének a szempontját. Ezért ügyelni kell arra, hogy az intézkedés sem az érintett pap, sem a plébániai közösség számára ne okozzon botrányt vagy lelki kárt[286], de ne sérüljön a lelkek gondozásának átfogóbb érdeke sem, melyet elsősorban a püspöknek kell képviselnie.

A.M.D.G.

=====

=====

IRODALOM

ALAPVETŐ IRODALOM

1. Bibliográfiák

- ANDRÉS GUTIERREZ, D. X., *Bibliographia systematica de iure religiosorum communi seu universali pro decennio 1970--1979*, in *ComRelMiss* 62 (1981) 157--192, 237--288.
- BÁNK J., *Kánoni jog*, I, Bp. 1960, 88--103, 207--215.
- CONTE A CORONATA, M., *Institutiones iuris canonici*, V, Taurini 1947, 67--147.
- FÜLÖP T., *Magyar egyházjogi bibliográfia 1964--1989*, Bp. 1990.
- FÜLÖP T., *Magyar katolikus egyházjogi bibliográfia 1917--1998*, szerk. RIHMER Z. (*Studia Theologica Budapestinensia* 22), Bp. 2000.
- GRUPPO ITALIANO DOCENTI DI DIRITTO CANONICO, *Bibliografia canonistica a schede*, Milano 1988 kk.
- MOSCHETTI, G., *Bibliographia iuris canonici ex ephemeridibus ab a. 1918 ad a. 1934*, Romae 1942 (1. kiadása: *Apol* 14, 1941, 121--415).
- URRUTIA, F. J., *Bibliographia de libro III CIC*, in *Per* 76 (1987) 525--572.
- VERMEER, P., *Conspectus bibliographicus ab anno 1934 ad annum 1954*, in *Apol* 32 (1959) 401--429; 34 (1961) 415--444; 35 (1962) 170--204, 374--384.

Rendszeresen és bizonyos teljesség igényével közöl félévenként kánonjogi szakbibliográfiát az *Archiv für katholisches Kirchenrecht* (Európára nézve gyakorlatilag teljes) és a *Canon Law Abstracts* (cikkbibliográfia tartalmi összefoglalókkal) c. folyóirat. Keleti egyházjogi bibliográfia található évente a *Folia Canonica* c. folyóiratban (1998 kk.). Ugyancsak periodikus a *Bibliografia IDG. Rassegna automatica di dottrina giuridica. Sezione B. Diritto canonico ed ecclesiastico*, Milano 1979 kk. és a *Repertoire des institutions chrétiennes*, Strasbourg 1966/67--1995. Ez utóbbi kiadványnak külön számai is vannak, melyek egy-egy témáról tartalmazzak bibliográfiát. Szintén elég teljes az *Ephemerides Theologicae Lovanienses* és a *Revista Española de Derecho Canónico* c. folyóiratok egyházjogi bibliográfiája. Egyházjogtörténeti bibliográfia jelent meg évente a *Bulletin of Medieval Canon Law. New series* c. folyóiratban (Berkeley 1971--1991). Azóta hasonló periodikus bibliográfiát közöl a *Rivista Internazionale di Diritto Comune*, Roma--Erice 1990 kk.

2. Egyházjogtörténet (alapvető általános művek)

- BERMAN, H., *Law and Revolution*, Cambridge, Mass. 1983.
- ERDŐ, P., *Storia della scienza del diritto canonico. Una introduzione*, Roma 1999.
- UA., *Az egyházjog forrásai. Történeti bevezetés (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici I/1)*, Bp. 1998.
- UA., *Egyházjog a középkori Magyarországon*, Bp. 2001.
- UA., *Die Quellen des Kirchenrechts. Eine geschichtliche Einführung*

- (Adnotationes in Ius Canonicum 23), Frankfurt am Main 2002.
- FEINE, H. E., Kirchliche Rechtsgeschichte, I, Die Katholische Kirche, [5]Köln--Wien 1972.
- FERME, B. E., Introduzione alla Storia del Diritto Canonico. I--II Diritto Antico fino al Decretum di Graziano (Quaderni di Apollinaris), Roma 1998.
- FOURNIER, P.,--LE BRAS, G., Histoire des Collections Canoniques en Occident depuis les Fausses Décrétales jusqu'au Décret de Gratien, I--II, Paris 1932 (uny. Aalen 1972).
- GARCÍA Y GARCÍA, A., Historia del derecho canonico, I, El Primer Milenio, Salamanca 1967.
- GAUDEMET, J., La formation du droit séculier et du droit de l'Église aux IV--Ve siècles, Paris 1979.
- UA., Les sources du droit de l'Église en Occident, du IIe au VIIe siècle, Paris 1985.
- UA., Les sources du droit canonique. VIIIe--XXe siècle, Paris 1993.
- UA., Storia del diritto canonico. Ecclesia et Civitas, Cinisello Balsamo 1998.
- Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte, Hrsg. COING, H., I--III/5, München 1973--1988.
- HEGGELBACHER, O., Geschichte des frühchristlichen Kirchenrechts bis zum Konzil von Nizäa, 325, Freiburg 1974.
- HINSCHIUS, P., System des katholischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht auf Deutschland, I--VI, Berlin 1869--1897 (uny. Graz 1959).
- Histoire du Droit et des Institutions de l'Église en Occident, ed. LE BRAS, G.--GAUDEMET, J. Paris 1955 kk.
- Ius Romanum Medii Aevi, auspice Collegio Antiqui Iuris Studiis provehendis, Milano 1960 kk.
- KÉRY, L., Canonical collections of the early middle ages (ca. 400--1140). A bibliographical guide to the manuscripts and literature (History of medieval canon law 1), Washington, DC 2000.
- KUTTNER, S., Repertorium der Kanonistik (1140--1234), I, Città del Vaticano 1937 (uny. Roma 1972); kiegészítése BERTRAM, M., Some Additions to the „Repertorium der Kanonistik“, in Bulletin of Medieval Canon Law 4 (1974) 9--16.
- MAASSEN, F., Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande, I, Die Rechtssammlungen bis zur Mitte des 9. Jahrhunderts, Graz 1870 (uny. Graz 1956).
- Monumenta iuris canonici, 1965 kk. (az Institut of Medieval Canon Law gondozásában jelenik meg; a kötetek kiadási helye kevés kivételtől eltekintve a Vatikán; három sorozatra oszlik: A) Corpus Glossarum, B) Corpus Collectionum, C) Subsidia).
- PLÖCHL, W. M., Geschichte des Kirchenrechts, I--V, [2]Wien--München 1960--1969.
- SCHULTE, J. F., Die Geschichte der Quellen und Literatur des canonischen Rechts, I--III, Stuttgart 1875--80 (uny. Graz 1956).
- STICKLER, A. M., Historia iuris canonici latini, I, Historia fontium,

Torino 1950 (uny. Roma 1974).
 Studia Gratiana, Post octava Decreti saecularia collectanea historiae iuris canonici, ed. STICKLER, A. M., Romae 1953 kk.
 SZUROMI SZ. A., A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok az Anselmi Collectio Canonumban (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici IV/1), Bp. 2000.
 UA., Egyházi intézménytörténet (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici I/5), Bp. 2003.
 Typologie des sources du moyen âge occidental, ed. GENICOT, L. Turnhout 1972 kk.
 VAN DE WIEL, C. History of Canon Law (Louvain Theological & Pastoral Monographs 5), Louvain 1991.
 VAN HOVE, A., Prolegomena ad Codicem iuris canonici, Mechliniae--Romae 1945 (Commentarium Lovaniense in Codicem iuris canonici, vol. I, tom. I).

3. Forráskiadások

Az 1950 előtt megjelent forráskiadványokról teljes képet ad A. M. STICKLER (Historia iuris canonici). Az újabbakhoz lásd: ERDŐ P., Die Quellen des Kirchenrechts; a korai középkor gyűjteményeinek kiadásaihoz: L. KÉRY, Canonical Collections of the early middle ages. A nem egyetemes zsinatok szövegeinek kiadásairól és a róluk szóló irodalomról a teljességre törekvő bibliográfia: SAWICKI, J. T., Bibliographia synodorum particularium, Cittá del Vaticano 1967 (Monumenta Iuris Canonici, Ser. C, vol. 2); kiegészítése: UA., Supplementum ad bibliographiam synodorum particularium, in Traditio 24 (1968) 508--511; 26 (1970) 470--478; Bulletin of Medieval Canon Law 2 (1972) 91--100; 4 (1974) 87--92; 6 (1976) 95--100. Források használatát segítő repertórium CD-ROM-on: FOWLER-MAGERL, L., Kanones. Version 1.0, Piesenkofen 1998. A középkori kánonjogi források és irodalom interneten elérhető bibliográfiája: <http://faculty.cua.edu/pennington/> (Kenneth Pennington professzor összeállítása).

a) Hivatalos közlöny

Acta Sanctae Sedis, Romae 1867--1908 (uny. New York 1969, 42 kötetben és Cittá del Vaticano 1969; eleinte magánjellegű, 1904-ben hitelesnek minősítették).
 Acta Apostolicae Sedis, Romae 1909 kk.

b) Pápai és zsinati rendelkezések egyetemes kiadásai

Magnum Bullarium Romanum, Graz 1964 kk. (Változatlan utánnyomás, mely A. Tomassetti 1857--1872-es torinói kiadása alapján készült, de ehhez hozzáfűzi a kiegészítésképpen A. Barbieri által Pratóban 1843--1867-ben kiadott és A. Barbieri--A. Spetia--R. Segreti által Rómában 1835--1857-ben megjelentetett folytatásait is; a pápák leveleit 440-től 1830-ig tartalmazza).
 BERNASCONI, A. M., Acta Gregorii Papae XVI, I--IV, Romae 1901--1904.
 Pii IX Pontificis Maximi Acta, I--IX, Romae 1854--1878.
 Leonis XIII Pontificis Maximi Acta, I--XXIII, Romae 1881--1905.

Pii X Pontificis Maximi Acta, I--V, Romae 1905--1915 (a pápai leveleket 1909-ig tartalmazza).

Az Acta Sanctae Sedis, majd 1909-től az Acta Apostolicae Sedis nemcsak a pápai rendelkezéseket, hanem az Apostoli Szentszék más jogszabályait is közli.

HARDOUIN, J., Acta Conciliorum et epistolae decretales ac Constitutiones Summorum Pontificum usque ad annum 1714, I--XII, Parisiis 1714--1715.

MANSI, J. D., Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio, I--LIII, Graz 1960--1962 (Változatlan utánnyomás, mely a mű Paris--Leipzig--Arnheim kiadási hellyel 1901--1927-ben megjelent utolsó kiadásáról készült, és magában foglalja J. B. Martin és L. Petit „Collectio Conciliorum recentium Ecclesiae universae” c. kiegészítő művét is; az index a XXXVI a. számú kötetben van).

Collectio Lacensis, Acta et decreta conciliorum recentiorum usque ad annum 1870, I--VII, Friburgi Br. 1870--1890.

SCHWARTZ, E.--STRAUB, J., Acta conciliorum oecumenicorum. I, 1--5. Concilium Universale Ephesinum, Berolini 1922--1929; II, 1--6. Concilium Universale Chalcedonense, Berolini 1932--1938; III. Collectio sabbaitica contra acephalos et origenistas destinata, Berolini 1940; IV, 1--2. Concilium Universale Constantinopolitanum sub Justiniano habitum, Strassburg 1914, Berlin 1971.

ALBERIGO, J.--DOSSETTI, J. A.--JOANNOU, P. P.--LEONARDI, C.--PRODI, P. (ed.) Conciliorum Oecumenicorum Decreta, [3]Bologna 1973.

c) A Római Kúria intézkedései

Az egyes dikasztériumok főbb rendeletgyűjteményei:

BRUNO, J., Codicis iuris canonici interpretationes authenticae, I--II. Città del Vaticano 1935--1950.

Bullarium Pontificium S. Congr. de Propaganda Fide. I--VIII, Romae 1839--1858 (R. de Martinis gondozásában átdolgozott kiadása jelent meg Rómában 1888-tól 1897-ig).

Decreta Authentica Congregationis Sacrorum Rituum ex actis eiusdem collecta eiusque auctoritate promulgata, I--V, Romae 1898--1901; Appendix, I--II, Romae 1912--1927 (a határozatokat 1926-ig tartalmazza).

Index librorum prohibitorum Leonis XIII S. Pontificis auctoritate recognitus S. D. N. Pii Papae XII iussu editus, Romae 1940 (hatályát veszítette 1966. VI. 14-én: AAS 58, 1966, 445).

PALOTTINI, S., Collectio omnium conclusionum et resolutionum quae in causis propositis apud S. C. Card. S. Conc. Tridentini Interpretum prodierunt ab eius institutione a. 1564 ad a. 1860, I--XVII, Romae 1868--1893.

Sacrae Romanae Rotae Decisiones seu Sententiae, Romae 1912 kk. (hivatalos kiadás, mely a döntvényeket 1909-től tartalmazza, az ítéleteket a legutóbbi időig 10 év késéssel közölte); frissebb döntéseket főként a Monitor Ecclesiasticus c. folyóiratban találunk.

Thesaurus Resolutionum S. Congregationis Concilii, Urbini 1739 -- Romae 1908 (a 167 kötetből álló sorozat egyes részei több kiadásban

jelentek meg, a benne közölt döntések az 1718-tól 1908-ig terjedő időből valók).

Némely dikasztérium döntéseit és egyes aktáit saját informatív folyóiratában publikálja. Ilyen pl. a Communicationes (CIC revíziós bizottság, majd a Pápai Törvénytárgyaló Tanács, legújabban pedig a Törvénytárgyaló Pápai Tanácsa, 1968 kk.), a Nuntia (Keleti Kódexet átdolgozó bizottság, 1975--1990), a Notitiae (Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció, 1965 kk.), az Informationes (A Megszentelt Élet Intézményei és az Apostoli Élet Társaságai Kongregációja, 1974 kk.), a Seminarium (Katolikus Nevelés Kongregációja, 1961 kk.) vagy az On the Move (Vándorlók és Utazók Lelkigondozásának Pápai Tanácsa, 1971 kk.).

GASPARRI, P.--SERÉDI, J., *Codicis Iuris Canonici Fontes, I--IX, Romae 1923--1939* (különösen a kongregációk rendeletei szempontjából értékes, 1947-től utánnyomása is megjelent).

d) A legfőbb törvénygyűjtemények

Codex Iuris Canonici, Romae 1917 (teljes egészében hiteles kiadás, először az AAS-ben jelent meg).

Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus. Fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab Em.o Petro Card. Gasparri auctus, Typ. Pol. Vat. 1974.

Codex Iuris Canonici, Città del Vaticano 1983 (teljes egészében hiteles kiadás, először az AAS-ben jelent meg; fordításaihoz lásd alább 7, a).

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II. promulgatus. Fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus, Città del Vaticano 1989.

Enchiridion Vaticanum, I--XVII, (+ 2 pótkötet), Bologna 1976--2000 (a II. Vatikáni Zsinat határozatait és az azóta kiadott szentszéki jogszabályokat és más dokumentumokat hozza 1962-től 1998-ig olasz fordítással együtt).

FRIEDBERG, A., *Corpus Iuris Canonici, I--II, Lipsiae 1879--1881* (uny. Graz 1959).

OCHOA, X., (1994-től) ANDRÉS GUTIÉRREZ, D., *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae, I--VIII, Roma 1966--1998* (anyaga 1917-től 1995-ig terjed).

e) A keleti egyházjog néhány egyetemes forrásgyűjteménye

Az egyes rítusok jogforrásairól még mindig a legjobb általános felsorolást adja COUSSA, A., *Epitome praelectionum de iure ecclesiastico orientali, I, Cryptaeferatae 1948, 103--201.*

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Città del Vaticano 1990 (teljes egészében hiteles kiadás, először az AAS-ben jelent meg).

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium Auctoritate Ioannis Pauli PP. II Promulgatus Fontium Annotatione Auctus, ed. Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, Città del Vaticano 1995.

Codificazione canonica orientale, *Fonti*, 1930 kk; *Serie II*, 1935 kk; *Serie III*, 1943 kk. (a Szentszék kiadásában különböző helyeken megjelenő sorozat gondozója újabban a Pontificia Commissione per la Redazione del Codice di Diritto Canonico Orientale volt, eddig több mint 50 kötet látott napvilágot). A szövegkiadási munkáról lásd A. L. TAUTU, *Relazione sulla stampa della series III della Fonti della codificazione orientale*, in *Nuntia* 3 (1976) 96--100; L. GLINKA, *Resoconto sulla pubblicazione delle fonti della codificazione orientale*, in *Nuntia* 10 (1980) 119--128; vö. SZABÓ P., *A keleti kodifikáció története*, in *Athanasiana* 12 (2001) 95--114; 13 (2001) 101--121.

PITRA, J. B., *Iuris ecclesiastici graecorum historia et monumenta*, I--II, Romae 1864--1868 (uny. Roma 1963) [a dokumentumokat a IX. sz.-ig közli].

f) Konkordátumok

CORRAL, C.--CARVAJAL, J. G. M., *Concordatos vigentes*, I--II, Madrid 1981.

MERCATI, A., *Raccolta di Concordati su materie ecclesiastiche tra le Santa Sede e le autorità civili*, I--II, Città del Vaticano 1954.

MARTIN DE AGAR, J. T., *Raccolta di Concordati 1950--1999*, Città del Vaticano 2000.

UA., *I Concordati del 2000*, Città del Vaticano 2001. 12. 30.

Új konkordátumok találhatók pl. Ochoa gyűjteményében is.

g) Magyar helyi egyházjogforrások

BATTHYÁNY, I., *Leges ecclesiasticae regni Hungariae et provinciarum adiacentium*, I--III, Claudiopoli 1785--1827.

PÉTERFFY, C., *Sacra Concilia Ecclesiae Romano-Catholicae in regno Hungariae*, I--II, Posonii 1741.

Az újabb helyi zsinatokat hozzák az általános zsinati gyűjtemények (Mansi, *Collectio Lacensis*), az 1858-as esztergomi tartományi, az 1863-as kalocsai tartományi zsinat és néhány egyházmegyei zsinat (pl. Esztergom 1860) határozatai, valamint a Codex kiadása után tartott 13 egyházmegyei zsinat (Vác 2, Székesfehérvár 2, Veszprém 2, Kalocsa, Győr, Pécs, Nagyvárad--Szatmár, Szombathely, Pannonhalma, Esztergom) rendelkezései külön jelentek meg, vö. PAPP, GY., *Egyházmegyei zsinati jogalkotás Magyarországon a CIC óta*, Nyíregyháza 1942. Az 1991-es pápalátogatás óta tartott egyházmegyei zsinatok kiadásai: Esztergom-Budapesti Főegyházmegye zsinati könyve, Budapest 1994; A Szeged-Csanádi Egyházmegyei Zsinat könyve, Szeged 1995; A Váci Egyházmegye zsinati könyve, Vác 1995--1996; A Veszprémi Főegyházmegye zsinati könyve, Veszprém 1996; Az Egeri Főegyházmegye zsinati könyve, Eger 1996; A Debrecen--Nyíregyházi Egyházmegye első zsinata. Zsinati dokumentumok, Debrecen 2000; A Szombathelyi Egyházmegye Zsinati Könyve, Szombathely 2000; A Kalocsa--Kecskeméti Főegyházmegye Szinódusának munkadokumentuma, h. n. [Kalocsa] 1995.

HOLLÓS J., Körlevelekben közölt rendelkezések, 1950--1979,
[Nyíregyháza] 1979.

PAPP GY., A Magyar Görögkatolikus Egyház partikuláris jogforrásai, Bp.
1943 (a forrásokat csak jegyzék, regeszta módjára s nem teljes
szöveggel közli).

SEMPTEY L., Excerpta e litteris circularibus dioecesanis ab anno 1919
usque ad annum 1938 incl. ad clerum Archidioecesis Strigoniensis
dimissis, Budapestini 1939.

SIPOS I., A pécssegyházmegyei határozmányok és rendeletek tára, Pécs
1912.

Az egyházmegyei és püspökkari rendelkezéseket az egyházmegyei és
püspökkari körlevelek vagy külön kiadványok közlik. Ezek használatát
egyes egyházmegyek és időszakok vonatkozásában önállóan megjelent
mutatók könnyítik meg, pl. Index generalis circularium litterarum
dioecesanorum ab anno 1897 usque ad annum 1936 incl. ad clerum
Archidioecesis Strigoniensis dimissarum, Budapestini 1939.

THEINER, A., Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram illustrantia,
I--II, Romae 1859--1860 (főként a pápai leveleket, köztük jelentős
privilegiumokat közöl az 1216-tól 1526-ig terjedő időből).

4. Lexikonok

a) Kánonjogi szaklexikonok

CHIAPPETTA, L., Dizionario del nuovo Codice di diritto canonico.
Prontuario teorico-pratico, Napoli 1986.

Dictionnaire de droit canonique, ed. NAZ, R., I--VII, Paris 1935--1965.

Diccionario de Derecho Canonico, ed. CORRAL, C., Madrid 1989.

Dictionarium morale et canonicum, ed. PALAZZINI, P., I--IV, Romae 1962--
-1964.

FERRARIS, L., Prompta Bibliotheca canonica, iuridica, moralis,
theologica, I--IX. Romae 1899.

Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht, Hrsg. CAMPENHAUSEN, A.--
RIEDEL-SPANGENBERGER, I.--SEBOTT, R., Paderborn 2000 kk.

Nuovo dizionario di diritto canonico, ed. CORRAL, C.--DE PAOLIS, V.--
GHIRLANADA, G., Cinisello Balsamo 1993.

b) Általános teológiai és jogi lexikonok pl.

Állam- és Jogtudományi Enciklopédia, szerk. SZABÓ I., I--II, Bp. 1980.

Dictionnaire de théologie catholique, I--XXXII, Paris 1903--1970.

Dizionario degli Istituti di Perfezione, Roma 1974 kk.

Dizionario dei Concili, I--IV, Roma 1963--1968.

Enciclopedia cattolica, I--XII, Città del Vaticano 1949--1954.

Enciclopedia del diritto, Milano 1958 kk. (részletes egyházjogi
szakcikkekkel).

Enciclopedia giuridica, Roma 1988 kk.

Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte, Hrsg. ERLER, A.--
KAUFMANN, E., I--V, Berlin 1971--1996.

Katolikus Lexikon, szerk. BANGHA B., I--IV, Bp. 1931--1933.

Lexikon für Theologie und Kirche, Hrsg. HÖFER, J.--RAHNER, K., I--XIV, [2]Freiburg Br. 1957--1968.
 Lexikon für Theologie und Kirche, Hrsg. KASPER, W., I--X, 3Freiburg Br. 1993--2001.
 Magyar jogi lexikon, szerk. MÁRKUS D., I--VI, Bp. 1898--1907.
 Magyar Katolikus Lexikon, szerk. DIÓS I.--VICZIÁN J., Bp. 1993 kk.
 New Catholic Encyclopedia, I--XVII, New York 1967--1979.
 Novissimo Digesto Italiano, I--XXII, Torino 1958--1980.
 Nueva Enciclopedia Jurídica, Barcelona 1950 kk.
 Reallexikon für Antike und Christentum, Stuttgart 1950 kk.
 Staatslexikon, Freiburg--Basel--Wien 1985 kk.
 Theologische Realenzyklopädie, Berlin 1976 kk.

5. Szótárak, indexek

a) Az 1917 előtti joghoz

GERMOVNIK, F., Indices Corporis Iuris Canonici, ed. altera, a M. THÉRIAULT recognita, Ottavae 2000.
 OCHOA, X.--DIEZ, A., Indices canonum, titulorum et capitulorum Corporis iuris canonici (Universa Bibliotheca Iuris, Subsidia I), Roma 1964.
 REUTER, T.--SILAGI, G., Wortkonkordanz zum „Decretum Gratiani" (Monumenta Germaniae Historica, Hilfsmittel 10), I--V, München 1990.

b) Az 1917-es CIC-hez

KÖSTLER, R., Wörterbuch zum CIC, München 1930.
 LAUER, A., Index verborum Codicis Iuris Canonici, Città del Vaticano 1941.

c) A II. Vatikáni Zsinathoz

DELHAYE, P.--GUERET, M.--TOMBEUR, P., Concilium Vaticanum II: Concordance, Index, Listes de fréquence, Tables Comparatives, Louvain 1974.
 Indices verborum et locutionum decretorum Concilii Vaticani II, a cura dell'Istituto per le Scienze religiose di Bologna. (Testi e ricerche di Scienze religiose) Firenze, 1968 kk.
 OCHOA, X., Index verborum cum documentis Concilii Vaticani Secundi, Roma 1967.

d) Az 1983-az CIC-hez

ERDŐ P., Latin--magyar egyházjogi kieszótár (Studia Theologia Budapestinensia 6), Bp. 1993.
 OCHOA, X., Index verborum ac locutionum Codicis iuris canonici, Città del Vaticano 1984.
 ZAPP, H., Codex Iuris Canonici. Lemmata. Stichwortverzeichnis, Freiburg 1986.

e) A CCEO-hoz

FÜRST, C. G., Canones Synopse zum Codex iuris canonici und Codex

canonum ecclesiarum orientalium, Freiburg Br. 1992.
ZUZEK, I., Index analyticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium
(Kanonika 2), Roma 1992.

6. Régebbi általános kézikönyvek

a) Főbb tudományos kézikönyvek az 1917-es CIC után

- ABBO, J. A.--HANNAN, J. D., The Sacred Canons, I--II, St. Luis--London
1957.
AUGUSTIN, C., A Commentary on the new Code of canon law, I--VIII,
London 1925--1928.
BÁNK J., Kánoni jog, I--II, Bp. 1960--1962.
BLAT, A., Commentarium textus CIC, I--V. Romae 1921--1938.
CABREROS, M.--ALONSO LOBO, A.--ALONSO MORAN, S.--MIGUÉLEZ, L.--GARCIA
BARBERENA, T., Comentarios al Código de Derecho Canónico, I--IV,
Madrid 1964.
CAPPELLO, F. M., Summa iuris canonici, Romae I, [5]1951; II, [5]1951;
III [3]1948.
UA., Tractatus canonico-moralis de sacramentis, Romae I, [6]1953;
II, [5]1947; III [3]1949; IV [3]1947; V [5]1943.
CICOGNANI, H.--STAFFA, D., Commentarium ad librum I Codicis iuris
canonici, I--II, Romae 1939--1942.
CHELODI, J.--CIPROTTI, P., Ius canonicum de personis, [3]Vicenza--
Trento 1942.
UA., De matrimonio, [5]Vicenza 1947.
UA., De delictis et poenis et de iudiciis criminalibus, [5]Vicenza
1947.
CONTE A CORONATA, M., Institutiones iuris canonici, Torino, I--IV,
[4]1950--1956; V, [3]1952; Introductio. Ius publicum
ecclesiasticum, [3]1948; De sacramentis, I--II, [2]1949--51; III,
[3]1957.
JONE, H., Gesetzbuch der lateinischen Kirche, I--III, Paderborn 1950--
1953.
MAROTO, P., Institutiones iuris canonici ad normam novi Codicis, I--
II/1, Madrid 1918--1919.
MICHIELS, G., Normae generales iuris canonici, I--II, Paris 1949.
UA., Principia generalia de personis in Ecclesia, Paris 1955.
UA., De delictis et poenis, I, II--III, Paris 1961.
REGATILLO, Z. F., Institutiones iuris canonici, I--II, [6]Santander
1961.
SÄGMÜLLER, J. B., Lehrbuch des katholischen Kirchenrecht, I/1--4,
[4]Freiburg Br. 1925--
1934.
SIPOS, S.[I.]--GÁLOS, L., Enchiridion iuris canonici, [7]Romae 1960.
SIPOS I.--GÁLOS L., A katolikus házasságjog rendszere a Codex Iuris
Canonici szerint, [4]Bp. 1960.
Traité de droit canonique, ed. NAZ, R., I--IV, [2]Paris 1956.
VAN HOVE, A., Commentarium Lovaniense in Codicem Iuris Canonici,
Mechliniae--(Romae), I/1, [2]1945; I/2--5, 1930--1939.
VERMEERSCH, A.--CREUSEN, J., Epitome iuris canonici, Mechliniae--Romae,

I, [8]1963; II, [7]1954; III, 71956.
WERNZ, F. X.--VIDAL, P., *Ius canonicum*, Romae, I, [2]1952; II, [3]1943;
III, 1933; IV/1, 1934; IV/2, 1935; V, [3]1946; VI, [2]1949; VII,
[2]1951.

b) A Zsinat után átdolgozott klasszikus kézikönyvek
DEL GIUDICE, V., *Nozioni di diritto canonico* [12]Milano 1970.
MÖRSDORF, K., *Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grund des Codex Iuris
Canonici*, München--Paderborn--Wien, I, [11]1964; II, [12]1967;
III, [11]1979.

c) A Zsinat után írt főbb általános kézikönyvek
Corso di diritto canonico, I--II, Brescia 1975--1976 (az 1974-ben
Pamplonában megjelent spanyol mű bővített fordítása).
Grundriss des nachkonziliaren Kirchenrechts, Hrsg. LISTL, J.--MÜLLER,
H.--SCHMITZ, H., Regensburg 1980.
HERVADA, J.--LOMBARDIA, P., *El Derecho del Pueblo de Dios*, Pamplona, I,
1970; III/1, 1973.
Il diritto nel mistero della Chiesa (Quaderni di „Apollinaris” 1--4),
I--IV, Roma 1979--1981.
NEUMANN, J., *Grundriss des katholischen Kirchenrechts*, Darmstadt 1981.

d) Néhány Zsinat utáni összefoglaló mű az egyházjog egyes területeiről
Curso de Derecho matrimonial y procesal para profesionales del foro
(Bibliotheca Salamanticensis, Estudios), Salamanca 1975 kk.
FEDELE, P., *Lezioni di diritto patrimoniale canonico*, Roma 1977.
MOSIEK, U., *Verfassungsrecht der Lateinischen Kirche*, I--III, Freiburg
Br. 1975--1978.
UA., *Kirchliches Eherecht*, 3Freiburg 1976.
NAVARRETE, U., *Quaedam problemata actualia de matrimonio*, [3]Romae
1980.
PIÑERO CARRION, J. M., *El dinero de la Iglesia*, Salamanca 1980.

7. Az 1983-as CIC irodalma

a) Kommentált szövegkiadások és fordítások
Az Egyházi Törvénykönyv. A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege
magyar fordítással és magyarázattal, szerkesztette, fordította és
a magyarázatot írta ERDŐ P., Bp. 1985; negyedik, javított és
bővített kiadás, Bp. 2001.
CHIAPPETTA, L., *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-
pastorale*, I--II, Napoli 1988; második kiadás három kötetben,
Napoli 1996.
Codice di Diritto Canonico Commentato, a cura della Redazione di
Quaderni di Diritto Ecclesiale, Milano 2001.
Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada, dir.
ECHEVERRÍA, L., Madrid 1983 (azóta számos újabb kiadás, francia
fordítás: Paris 1989).
Código de Derecho Canónico. Edición anotada, a cargo de LOMBARDIA, P.--
ARRIETA, J. I., Pamplona 1983 (több kiadás, katalán, olasz,

- francia, angol fordítás).
- Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe, fuentes y comentarios de todos los cánones, dir. BENLLOCH POVEDA, A., Valencia 1993 (azóta több új kiadás).
- Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico, dir. MARZOA, A.--MIRAS, J.--RODRIGUEZ-OCAÑA, R., I--V, Pamplona 1996.
- Commento al Codice di diritto canonico, a cura di PINTO, P. V., Roma 1985; második, jelentôsen átdolgozott kiadás (Corpus Iuris Canonici I): Cittá del Vaticano 2001.
- Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in Deutschland, Österreich und der Schweiz, Hrsg. LÜDICKE, K., Essen 1985 kk.
- The Canon Law. Letter and Spirit. A practical guide to the Code of Canon Law, ed. SHEEHY, G.--BROWN, R.--KELLY, D.--MCGRATH, A., London 1995.
- The Code of Canon Law. A Text and Commentary, ed. CORIDEN, J. A.--GREEN, T. J.--HEINTSCHEL, D. E., New York--Mahwah 1985.
- New Commentary on the Code of Canon Law, ed. BEAL, I. P.--CORIDEN, J. A.--GREEN, T. J., New York--Mahwah 2000.
- b) Fôbb általános kézikönyvek
- AAVV., Il diritto nel mistero della Chiesa, I--III, [2-3]Roma 1990--1995.
- AAVV., La nuova legislazione canonica. Corso sul Nuovo Codice di diritto canonico 14--25 febbraio 1983 (Studia Urbaniana 19), Roma 1983.
- AAVV., Manual de Derecho Canónico, Pamplona 1988; (azóta több kiadás).
- AAVV., Nuevo Derecho Canónico. Manual universitario (BAC 445), Madrid 1983.
- AYMANS, W.--MÖRSDORF, K., Kanonisches Recht. Lehrbuch aufgrund des Codex Iuris Canonici, Paderborn 1991 kk.
- Droit canonique, dir. VALDRINI, P., Paris 1989; második kiadás: Paris 1999.
- GHIRLANDA, G., Il diritto nella Chiesa mistero di comunione. Compendio di diritto ecclesiale, Cinisello Balsamo -- Roma 1990.
- Handbuch des katholischen Kirchenrechts, hrsg. LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H., Regensburg 1983; zweite, grundlegend neubearbeitete Auflage, Hrsg. LISTL, J.--SCHMITZ, H., Regensburg 1999.
- HUELS, J. M., The Pastoral Companion. A Canon Law Handbook for Catholic Ministry, [2]Quincy, IL 1995.
- La normativa del nuovo codice, a cura di CAPPELLINI, E., Brescia 1983.
- PARALIEU, R., Guide pratique du Code de droit canonique. Notes pastorales, Paris 1985.
- PAZHAYAMPALLIL, T., A Commentary on the new Code of Canon Law, Bangalore 1985.
- PIÑERO CARRION, J. M., La ley de la Iglesia. Instituciones Canónicas, I--II, Madrid 1985--1986.
- RUF, N., Das Recht der katholischen Kirche nach dem neuen Codex Iuris Canonici, für die Praxis erläutert, Freiburg--Basel--Wien 1983.
- SCHWENDENWEIN, H., Das neue Kirchenrecht. Gesamtdarstellung, Graz--

Wien--Köln 1983.
SÉRIAUX, A., Droit Canonique (Droit politique et théorique), Paris 1996.

c) Önálló tematikus kézikönyvekből álló sorozatok
Il Codice del Vaticano II, Bologna 1983 kk.
Le nouveau droit ecclésial. Commentaire du Code de Droit Canonique, Paris 1988 kk.
Quaderni della Mendola, a cura del Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, Milano 1994 kk.

d) Általános művek az egyes jogterületekhez

AZ ÁLTALÁNOS SZABÁLYOKHOZ

AAVV., Teologia e diritto canonico (Studi Giuridici 12), Città del Vaticano 1987.
BEYER, J., Dal Concilio al Codice. Il nuovo Codice e le istanze del Concilio Vaticano II (Il Codice del Vaticano II). Bologna 1984.
COCCOPALMERIO, F.--BONNET, P. A.--PAVONI, N., Perché un Codice nella Chiesa (Il Codice del Vaticano II), Bologna 1984.
CORECCO, E., Théologie et droit canon. Écrits pour une nouvelle théorie générale du droit canon, ed. FECHTER, F.--WILDHABER, B.--LE GAL, P. (Studia Friburgensia N. S. 68), Fribourg 1990.
ERDŐ, P., Fundamenta philosophico-theologica iuris canonici secundum Nicolaum Cusanum, in Per 79 (1990) 577--603.
UA., Le basi teologiche del diritto canonico secondo le opere di John Henry Newman, in John Henry Newman. Lover of Truth. Academic Symposium and Celebration of the first Centenary of the Death of John Henry Newman, Rome 1991, 79--96 (= Cardinal John Henry Newman's Theology of Canon Law, in Studia Canonica 30 [1996] 117--132).
UA., Az egyházjog teológiája intézménytörténeti megközelítésben (Egyház és Jog 2), Bp. [1995].
UA., Hivatalok és közfunkciók az Egyházban (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici III/5), Bp. 2003.
ERRAZURIZ, C. J., Il diritto e la giustizia nella Chiesa. Per una teoria fondamentale del diritto canonico, Milano 2000.
FELICIANI, G., Le basi del diritto canonico. Dopo il codice del 1983 (La nuova scienza), Bologna 1990.
GARCÍA MARTÍN, J., Le norme generali del Codex Iuris Canonici, Roma 1995 (azóta több kiadás).
HEIMERL, K.--PREE, H., Kirchenrecht. Allgemeine Normen und Eherecht, Wien--New York 1983.
HERVADA, J., Introduzione critica al diritto naturale (Ateneo Romano della Santa Croce, Monografie giuridiche 2), Milano 1990.
LABANDEIRA, E., Tratado de derecho administrativo canónico, Pamplona 1988.
LOMBARDIA, P., Lezioni di diritto canonico. Introduzione. Diritto costituzionale. Parte generale, Milano 1985.
MAY, G.--EGLER, A., Einführung in die kirchenrechtliche Methode,

Regensburg 1986.
 Metodo, fonti e soggetti del Diritto Canonico, a cura di ARRIETA, J. I.-
 -MILANO, G. P., Città del Vaticano 1999.
 SEBOTT, R., Fundamentalkanonistik. Grund und Grenzen des Kirchenrechts,
 Frankfurt am Main 1993.
 URRUTIA, F. J., De normis generalibus. Adnotationes in Codicem: Liber
 I, Romae 1983.
 UA., Les normes générales. Commentaire des canons 1-203 (Le
 nouveau droit ecclésial), Paris 1994.

AZ ALKOTMÁNYJOGHOZ

AAVV., I laici nel diritto della Chiesa (Studi giuridici 14), Città del
 Vaticano 1987.
 AAVV., I laici nella ministerialità della Chiesa (Quaderni della
 Mendola 8), Milano 2000.
 AAVV., La parrocchia (Studi Giuridici 43), Città del Vaticano 1997.
 AAVV., Lo stato giuridico dei ministri sacri nel nuovo Codex Iuris
 Canonici (Studi Giuridici 7), Città del Vaticano 1984.
 ARRIETA, J. I., Diritto dell'organizzazione ecclesiastica, Milano 1997.
 AYMAN, W., Kirchliche Vereinigungen. Ein Kommentar zu den
 vereinigungsrechtlichen Bestimmungen des Codex Iuris Canonici,
 Paderborn 1988.
 UA., Beiträge zum Verfassungsrecht der Kirche (Kanonistische
 Studien und Texte 39), Amsterdam 1991.
 BONNET, P. A.--GHIRLANDA, G., De christifidelibus. De eorum iuribus, de
 laicis, de consociationibus. Adnotationes in Codicem, Romae 1983.
 Chiese locali e cattolici. Atti del Colloquio internazionale di
 Salamanca 2--7 aprile 1991, a cura di LEGRAND, H.--MANZANARES, J.-
 -GARCÍA Y GARCÍA, A., Bologna 1994.
 COCCOPALMERIO, F., De paroecia, Roma 1991.
 Das konsoziative Element in der Kirche. Akten des VI. Internationalen
 Kongresses für kanonisches Recht, Hrsg. AYMAN, W.--GERINGER, K.
 T.--SCHMITZ, H., St. Ottilien 1989.
 Die Bischofskonferenz. Theologischer und juristischer Status, Hrsg.
 MÜLLER, H.--POTTMEYER, H. J., Düsseldorf 1989.
 D'ONORIO, J. B., La nomination des Évêques. Procédures canoniques et
 conventions diplomatiques, Paris 1986.
 ERDŐ, P., Egyházi alkotmányjog, Bp. 1996.
 UA., Uffici e funzioni pubbliche nella Chiesa, in Anuario
 Argentino de Derecho Canónico 3 (1996) 47--105.
 UA., Osservazioni giuridico-canoniche sulla Lettera apostolica
 „Apostolos suos", in Per 89 (2000) 249--266.
 GUTIERREZ, J. L., Estudios sobre la organización jerárquica de la
 Iglesia, Pamplona 1988.
 HERVADA, J., Diritto costituzionale canonico, Milano 1989.
 KRÄMER, P., Kirchenrecht II. Ortskirche -- Gesamtkirche, Stuttgart
 1993.
 LABANDEIRA, E., Trattato di diritto amministrativo canonico, Milano
 1994.

La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus", a cura di BONNET, P.
 A.--GULLO, C. (Studi Giuridici 21), Città del Vaticano 1990.

Les droits fondamentaux du chrétien dans l'Église et dans la société.
 Actes du IVe congrès international de droit canonique, Fribourg
 (Suisse), 6--11 novembre 1980, ed. CORECCO, E.--HERZOG, N.--SCOLA,
 A., Fribourg--Milano 1981.

Les laïcs dans l'Église. Études canoniques, XVIIIe session d'études
 canoniques, in AnCan 29 (1985--1986) 7--211.

LONGHITANO, A.--COCCOPALMERIO, F.--BONICELLI, C.--MOGAVERO, D.--URSO,
 P., La parrocchia e le sue strutture (Il Codice del Vaticano II),
 Bologna 1987.

LONGHITANO, A.--FELICIANI, G.--DE PAOLIS, V.--GUTIERREZ, L.--BERLINGO,
 S.--PETTINATO, S., Il fedele cristiano. La condizione giuridica
 dei battezzati (Il Codice del Vaticano II), Bologna 1989.

LONGHITANO, A.--MOGAVERO, D.--URSO, P.--MARCHESI, M., Chiesa
 particolare e strutture di comunione (Il Codice del Vaticano II),
 Bologna 1985.

MARTINEZ SISTACH, L., Las asociaciones de fieles, Barcelona 1987; (4a
 edición revisada y ampliada), Barcelona 2000.

MONTAN, A., Il popolo di Dio e la sua struttura organica, Roma 1988.

PAGÉ, R., Les Églises particulières, I--II, Montréal 1985--1989.

PÉRISSET, J. C., La paroisse. Commentaire des Canons 515--572 (Le
 nouveau droit ecclésial), Paris 1989.

RAMOS, F. J., Le Chiese particolari e i loro raggruppamenti, Romae
 2000.

A SZERZETESJOGHOZ

AAVV., Lo stato giuridico dei consacrati per la professione dei
 consigli evangelici (Studi Giuridici 8), Città del Vaticano 1985.

ANDRES, D. J., El derecho de los religiosos. Comentario al Código,
 Madrid 1983 (olasz fordítása: Roma 1984).

UA., Szerzetesjog. Magyarázat az Egyházi Törvénykönyv 573--746.
 kánonjához (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici
 I/2), Bp. 1999.

ANTALÓCZY, M., Il capitolo generale nell'ordine dei frati predicatori
 agli inizi ed oggi. Comparazione storico-giuridica, Romae 1996.

BEYER, J., Le droit de la vie consacrée. Commentaire de Canons 573--746
 (Le nouveau droit ecclésial) I--II, Paris 1988 (olasz fordítása:
 Milano 1989).

DE PAOLIS, V., La vita consacrata nella Chiesa, Bologna 1992.

FERENCZY, R.--SZUROMI, SZ. A., Quanto incidono sulla capacità
 giuridica e su Quella di agire della persona fisica i voti emessi
 negli istituti religiosi, in Commentarium pro Religiosis et
 Missionaris 83 (2002) 191--208.

GAMBARI, E., Vita religiosa secondo il Concilio e il nuovo Diritto
 Canonico, [2]Roma 1985.

GHIRLANDA, G.--DE PAOLIS, V.--MONTAN, A., La vita consacrata (Il Codice
 del Vaticano II) Bologna 1983.

HENSELER, R., Ordensrecht, Essen 1987 (különkiadás a Münsterischer
 Kommentar zum Codex Iuris Canonici-ból).

- HOLLAND, S., The concept of consecration in secular institutes, Roma 1981.
- La vida religiosa. Documentos conciliares y posconciliares, ed. RODRIGUEZ, A. A., Madrid 1987.
- OROSZ, L. A., L'iter giuridico dell'unione Leonina dei frati minori nella provincia Austro-Ungarico di „S. Giovanni da Capestrano" (1897--1899). Studio storico-giuridico, Romae 2001.
- PRIMETSHOFER, B., Ordensrecht auf der Grundlage des Codex Iuris Canonici 1983 unter Berücksichtigung des staatlichen Rechts der Bundesrepublik Deutschland, Österreichs und der Schweiz (Rombach Wissenschaft), [3]Freiburg 1988.
- SEBOTT, R., Das neue Ordensrecht. Kommentar zu den Kanones 573--746 des Codex Iuris Canonici, Kevelaer 1988.
- SZUROMI SZ. A., A tulajdon és a birtok a szerzetes intézményekben, in Jogtudományi Közlöny 56 (2001) 487--490.
- ZAKAR, P., Histoire de la Stricte Observance de l'Ordre cistercien, depuis ses débuts jusqu'au généralat du cardinal de Richelieu (1606--1635), Rome 1966.

AZ EGYHÁZ TANÍTÓI FELADATÁHOZ

- AMMER, J., Zum Recht der „Katholischen Universität" Genese und Exegese der Apostolischen Konstitution „Ex corde Ecclesiae" vom 15. August 1990 (Forschungen zur Kirchenrechtswissenschaft 17), Würzburg 1994.
- ERDŐ P., Az egyházi felsőoktatás tíz éve, in Mivéggett vagyunk. Emlékkönyv Bolberitz Pál hatvanadik születésnapjára, Bp. 2001, 187--195.
- UA., A hittudományi képzés az egyházjog szerint, in Vigilia 59 (1994) 192--200.
- UA., Das kirchliche Schul- und Hochschulwesen im kanonischen und staatlichen Recht in Ungarn, in Österreichisches Archiv für Kirchenrecht 42 (1993) 480--492.
- ERRAZURIZ, J., La dimensione giuridica del „munus docendi" nella Chiesa, in Ius Ecclesiae 1 (1989) 177--193.
- UA., Il „munus docendi Ecclesiae": diritti e doveri dei fedeli, Milano 1991.
- GARCÍA MARTÍN, J., L'azione missionaria della Chiesa nella legislazione canonica, Roma 1993.
- La charge d'enseignement dans l'Église. Dossiers canoniques, XIXe session d'études de la Société internationale de droit canonique, in AnCan 31 (1988) 15--215.
- La funzione di insegnare della Chiesa (Quaderni della Mendola 1), Milano 1994.
- LÜDECKE, N., Die Grundnormen des katholischen Lehrrechts in den päpstlichen Gesetzbüchern und neueren Äußerungen in päpstlicher Autorität (Forschungen zur Kirchenrechtswissenschaft 28), Würzburg 1997.
- MANZANARES, J., Las Universidades y Facultades Eclesiásticas en la nueva codificación canónica, in Seminarium 23 (1983) 572--590.
- ÖRSY, L., The Church. Learning and Teaching. Magisterium -- Assent --

Dissent -- Academic Freedom, Wilmington 1987.
 RETAMAL, F., La misión educadora de la Iglesia, in *Seminarium* 23 (1983) 552--571.
 SCHMITZ, H., Studien zum kirchlichen Hochschulrecht (Forschungen zur Kirchenrechtswissenschaft 8), Würzburg 1990.
 SCHWENDENWEIN, H., Religion in der Schule. Rechtsgrundlagen. Das österreichische Religionsunterrichtsrecht, Graz--Wien--Köln 1980.
 URRUTIA, F. J., „De Ecclesiae munere docendi" (Codicis liber III: cc. 747--833). Synopsis lectionum et Commentarium, Romae 1983.

AZ EGYHÁZ MEGSZENTELŐI FELADATAIHOZ

AAVV., I sacramenti della Chiesa (Il Codice del Vaticano II), Bologna 1989.
 AAVV., La funzione di santificare della Chiesa (Quaderni della Mendola 2), Milano 1995.
 AHLERS, R.--GEROSA, L.--MÜLLER, L., Ecclesia a Sacramentis. Theologische Erwägungen zum Sakramentenrecht, Paderborn 1992.
 DUFOUR, B., La pénitence et l'onction des malades. Commentaire des Canons 959--1007 (Le nouveau droit ecclésial), Paris 1989.
 GHIRLANDA, G., De Ecclesiae munere sanctificandi. De Ordine. Adnotationes in Codicem, Romae 1983.
 HÖLZL, F., Die Sakramente der Eingliederung in ihrer rechtlichen Gestalt und ihren rechtlichen Wirkungen vom Zweiten Vatikanischen Konzil bis zum Codex Iuris Canonici von 1983 (Theorie und Forschung 67), Regensburg 1988.
 LONGHITANO, A.--MONTAN, A.--MANZANARES, J.--DE PAOLIS, V.--GHIRLANDA, G., I sacramenti della chiesa (Il Codice del Vaticano II), Bologna 1989.
 MORGANTE, M., I sacramenti nel Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale, Roma 1984.
 RINCÓN-PÉREZ, T., La liturgia y los sacramentos en el derecho de la Iglesia, Pamplona 1998.

A HÁZASSÁGJOGHOZ

AAVV., Error determinans voluntatem (can. 1099) (Studi Giuridici 35), Città del Vaticano 1994.
 AAVV., Errore e dolo nel consenso matrimoniale canonico (Studi Giuridici 39), Città del Vaticano 1995.
 AAVV., Gli impedimenti al matrimonio. Scritti in memoria di Ermanno Graziani (Studi Giuridici 19), Città del Vaticano 1989.
 AAVV., Il „bonum coniugum" nel matrimonio canonico (Studi Giuridici 40), Città del Vaticano 1996.
 AAVV., Il consenso matrimoniale condizionato (Studi Giuridici 30), Città del Vaticano 1993.
 AAVV., Il matrimonio sacramento nell'ordinamento canonico vigente (Studi Giuridici 31), Città del Vaticano 1993.
 AAVV., I matrimoni misti (Studi Giuridici 47), Città del Vaticano 1998.
 AAVV., La nuova legislazione matrimoniale canonica (Studi Giuridici 10), Città del Vaticano 1986.
 AAVV., L'incapacità di assumere gli oneri essenziali del matrimonio

- (Studi Giuridici 48), Città del Vaticano 1998.
- AAVV., Matrimonio canonico fra tradizione e rinnovamento (Il Codice del Vaticano II), Bologna 1985.
- AAVV., Matrimonio e disciplina ecclesiastica (Quaderni della Mandola 3), Milano 1996.
- AAVV., Sacramentalità e validità del matrimonio (Studi Giuridici 36), Città del Vaticano 1995.
- AAVV., Személy, házasság és család. Erkölcszociológiai, pszichológiai, szociológiai, egyházi és pedagógiai szempontok, Roma 1988.
- AZNAR, F. R., Nuevo Derecho Matrimonial Canónico (Bibliotheca Salamanticensis, Estudios 60), Salamanca 1985.
- BERSINI, F., Il nuovo diritto canonico matrimoniale. Commento giuridico-teologico-pastorale, Torino 1983.
- CASTAÑO, J. F., Il sacramento del matrimonio, Roma 1991 (több későbbi kiadás).
- CHIAPPETTA, L., Il matrimonio, Roma 1990.
- DELLA ROCCA, F., Diritto matrimoniale canonico. Tavole sinottiche. Secondo volume di aggiornamento, Padova 1987.
- ERDŐ P., A házasság kanoni arculata a történelemben, in Kánonjog 2 (2000) 27--45.
- FERENCZY R.--SZUROMI SZ. A., Az egyházi házasság mint államilag elismert házassági kötelék, in Jogtudományi Közlöny 57 (2002) 184--189.
- FLATTEN, H., Gesammelte Schriften zum kanonischen Eherecht, Hrsg. MÜLLER, H., Paderborn 1987.
- FORNÉS, J., Derecho matrimonial canónico, Madrid 1990.
- GAUDEMET, J., Le mariage en Occident. Les mœurs et le droit, Paris 1987.
- GORDON, I., R. P. Urbani Navarrete triginta et duo anni magisterii apud Pontificiam Universitatem Gregorianam feliciter commemorantur, in Per 79 (1990) 3--36 (Urbano Navarrete életművének áttekintése korunk egész házasságjogi problematikájának panorámáját nyújtja).
- GROCHOLEWSKI, Z., Tanulmányok az egyházi házasság- és perjogról (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici III/1), Bp. 2000.
- GROCHOLEWSKI, Z.--POMPEDDA, M. F.--ZAGGIA, C., Il matrimonio nel nuovo codice di diritto canonico, Padova 1983.
- HERVADA, J., Studi sull'essenza del matrimonio (Pontificia Università della Santa Croce, Monografie Giuridiche 17), Milano 2000.
- Il matrimonio canonico in Italia, ed. CAPPELLINI, E., Brescia 1984.
- KUMINETZ G., Katolikus házasságjog, Budapest 2002.
- La giurisdizione della Chiesa sul matrimonio e sulla famiglia, a cura di CARRERAS, J. (Pontificia Università della Santa Croce, Monografie Giuridiche 13), Milano 1998.
- LÜDICKE, K., Eherecht. Canones 1055--1165, Essen 1983.
- NAVARRETE, U., Structura iuridica matrimonii secundum concilium Vaticanum II, Roma 1988.
- POMPEDDA, M. F., Studi di diritto matrimoniale canonico (Ateneo Romano della Santa Croce, Monografie Giuridiche 6), Milano 1993.
- PRADER, J., Das kirchliche Eherecht in der seelsorglichen Praxis, Bozen-

- Würzburg--Innsbruck--Wien 1984.
- UA., Die Ehe in der kirchlichen Rechtsordnung, in LISTL, J. -- SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1999, 844--904.
- RAMBACHER, S., Formerfordernisse für die Eheschließung getaufter Nichtkatholiken nach dem CCEO. Unter besonderer Berücksichtigung der altorientalischen Kirchen (MThSt kann. Abt. 46), St. Ottilien 1995.
- SCHÖCH, N., Die kirchentliche Interpretation der Grundprinzipien der christlichen Anthropologie als Voraussetzung für die ehprozessrechtliche Beurteilung der psychischen Ehekonsensunfähigkeit (Adnotationes in Ius Canonicum 15), Frankfurt am Main 1999.
- SEBOTT, R., Das neue kirchliche Eherecht, Frankfurt 1983.
- SELGE, K. H., Ehe als Lebensbund. Die Unauflöslichkeit der Ehe als Herausforderung für den Dialog zwischen katholischer und evangelisch-lutherischer Theologie (Adnotationes in Ius Canonicum 12), Frankfurt am Main 1999.
- VILADRICH, P. J., The agony of legal marriage. An introduction to the basic conceptual elements of matrimony (Person and Law), Pamplona 1990.
- UA., Il consenso matrimoniale. Tecniche di qualificazione e di esegesi delle causen canoniche di nullit , cc. 1095--1107 CIC (Pontificia Universit  della Santa Croce, Monografie Giuridiche 20), Milano 2001.
- WEBER, M., Die Totalsimulation. Eine Untersuchung aufgrund der Rechtsprechung der R mischen Rota (MThSt kann. Abt. 45), St. Ottilien 1994.
- ZAPP, H., Das kanonische Eherecht (Rombach Wissenschaft), 7Freiburg 1988.

AZ EGYHÁZ ANYAGI JAVAIHOZ

- AAVV., Egyh zfinansz roz s. Konferencia Dobog k n 1998. február 27- n, Bp. 1999.
- AAVV., I beni temporali della Chiesa in Italia (Studi Giuridici 11), Citt  del Vaticano 1986.
- AAVV., I beni temporali della Chiesa (Studi Giuridici 50), Citt  del Vaticano 1999.
- AAVV., I beni temporali della Chiesa (Quaderni della Mendola 4), Milano 1997.
- AAVV., Il sostentamento del clero (Studi Giuridici 28), Citt  del Vaticano 1993.
- AZNAR GIL, F. R., La administración de los bienes temporales de la Iglesia. Legislaci n universal y particular española (Bibliotheca Salamanticensis, Estudios 67), Salamanca 1984.
- CENTURIONI, L., L'amministrazione dei beni ecclesiastici: le competenze del vescovo diocesano (Pontificia Universitas Lateranensis, Theses ad Doctoratum in Iure Canonico), Roma 1996.
- DE PAOLIS, V., De bonis Ecclesiae temporalibus. Adnotationes in Codicem: Liber V, Romae 1986.

- ECHEVERRIA, L. De, Fundaciones piadosas, Salamanca 1985.
- El derecho Patrimonial Canónico en España. XIX semana española de derecho canónico (Bibliotheca Salamanticensis, Estudios), Salamanca 1985.
- ERDŐ P., Az Egyház és az anyagi javak: A II. Vatikáni Zsinat tanítóhivatalának alapelvei az Egyházi Törvénykönyvben (1254--1256. k.) in Teológia 35 (2001) 1--2. sz. 24--38.
- HEIMERL, H.--PREE, H.--PRIMETSHOFER, B., Handbuch des Vermögensrechts der katholischen Kirche, Regensburg 1993.
- Kirchliches Finanzwesen in Österreich. Geld und Gut im Dienste der Seelsorge, Hrsg. PAARHAMMER, H., Thaur 1989.
- KUMINETZ G., Az egyházi vagyonjog alapjai, Veszprém 1995.
- UA., De communione et communicatione bonorum in Ecclesia, in Tanulmányok a teológia és szociális munka területeiről, Veszprém 1999.
- MARTÍNEZ AGUILAR, F. R., Las normas sobre la administración económica en las Iglesias particulares. En especial su aplicación en el derecho particular del cono sur latino-americano, Montevideo 1998.
- MISTÓ, L.--PURICELLI, M., Ricchezza o Servizio. La Chiesa italiana e l'otto per mille, Saronno 1997.
- PÉRISSET, J. C., Les biens temporels de l'Église. Commentaire des Canons 1254--1310 (Le Nouveau Droit Ecclésial), Paris 1996.
- RUBIO RODRIGUEZ, J. J., Las fundaciones benéfico-religiosas en el derecho común y español, Córdoba 1985.
- SCHOUPE, J. P., Elementi di diritto patrimoniale canonico (Pontificio Ateneo della Santa Croce, Trattati di Diritto 4), Milano 1997.
- Vermögensverwaltung in der Kirche. Administrator bonorum. Oeconomus tamquam paterfamilias. Gewidmet Sebastian Ritter, Hrsg. PAARHAMMER, H., Thaur 1988.

A BÜNTETŐJOGHOZ

- AAVV., Le sanzioni nella Chiesa (Quaderni della Mendola 5), Milano 1997.
- BORRAS, A., L'excommunication dans le nouveau code de droit canonique, Paris 1987.
- UA., Les sanctions dans l'Église. Commentaire des Canons 1311--1399 (Le nouveau droit ecclésial), Paris 1990.
- CALABRESE, A., Diritto Penale Canonico, Città del Vaticano 21996.
- Comunità ecclesiale e devianza: funzione della sanzione penale nell'ordinamento canonico. Associazione canonistica italiana, XX congresso, Gallipoli 1988, in MonEccl 114 (1989) 1--148.
- DE PAOLIS, V., De sanctionibus in Ecclesia. Adnotationes in Codicem: Liber VI, Romae 1986.
- DE PAOLIS, V.--CITO, D., Le sanzioni nella Chiesa. Commento al Codice di Diritto Canonico Libro VI, Città del Vaticano--Roma 2000.
- GEROSA, L., La scomunica è una pena? Saggio per la fondazione teologica del diritto penale canonico (Studia Friburgensia N. S. 64), Fribourg 1984.
- MERLE, R., La pénitence et la peine. Théologie, droit canonique, droit pénal, Paris 1985.

- SEBOTT, R., Das kirchliche Strafrecht. Kommentar zu den Kanones 1311--1399 des Codex Iuris Canonici, Frankfurt am Main 1992.
- SUCHECKI, Z., Le Sanzioni penali nella Chiesa. Parte I. I delitti e le sanzioni penali in genere (cann. 1311--1363), Città del Vaticano 1999.
- VENTURA, M., Pena e penitenza nel diritto canonico postconciliare, Perugia 1996.
- VISMARA MISSIROLI, M.--MUSSELLI, L., Il processo di codificazione del diritto penale canonico (Pubblicazioni dell'Università di Pavia. Studi nelle scienze giuridiche e sociali, N. S. 36), Padova 1983.
- AZ ELJÁRÁSJOGHOZ
- AAVV., Il diritto alla difesa nell'ordinamento canonico (Studi Giuridici 18), Città del Vaticano 1989.
- AAVV., I giudizi nella Chiesa. Il processo contenzioso e il processo matrimoniale (Quaderni della Mendola 6), Milano 1998.
- AAVV., I giudizi nella Chiesa. Processi e procedure speciali (Quaderni della Mendola 7), Milano 1999.
- AAVV., Il processo matrimoniale canonico (Studi Giuridici 29), Città del Vaticano 1994.
- AAVV., I mezzi di prova nelle cause matrimoniali secondo la giurisprudenza rotale (Studi Giuridici 38), Città del Vaticano 1995.
- AAVV., I procedimenti speciali nel diritto canonico (Studi Giuridici 27), Città del Vaticano 1992.
- AAVV., Verità e definitività della sentenza canonica (Studi Giuridici 46), Città del Vaticano 1997.
- BIRHER N., Mikor ítélezhet az egyházi bíró a kánoni jogszabályok ellenében? (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici IV/2), Bp. 2000.
- CASIERI, A., Postulatorum vademecum, Roma 1985.
- DAHYOT-DOLIVET, J., Formulaire notarial canonique mis à jour d'après le Code de droit canonique de 1983 (Utrumque Ius 18), Roma 1987.
- Dilexit iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabattani, curantibus GROCHOLEWSKI, Z.--CARCEL ORTI, V. (Studi giuridici 5); Città del Vaticano 1984.
- ERDŐ P., A bíró erkölcsi bizonyossága az ítélet kimondásakor (La certezza morale del giudice), in Kánonjog 1 (1999) 19--32.
- UA., Das Primatialgericht von Esztergom-Budapest, in De processibus matrimonialibus 6 (1999) 39--53.
- UA., Il processo canonico penale amministrativo. Mezzi possibili dell'efficacia del sistema penale canonico (Questioni fondamentali e preliminari), in Ius Ecclesiae 12 (2000) 787--802.
- UA., Újítások az egyházi perjogban, Bp. 1985.
- GARCIA FAILDE, J. J., Nuevo derecho procesal canónico. Estudio sistemático-analítico comparado (Bibliotheca Salamanticensis, Estudios 69), Salamanca 1984.
- GORDON, I., Novus processus nullitatis matrimonii. Iter cum annotationibus, Romae 1983.
- HÁRSFAI K., A keresetlevél a kánoni perben (Bibliotheca Instituti

Postgradualis Iuris Canonici IV/3), Bp. 2002.
 Il processo penale canonico, a cura di SUCHECKI, Z. (Quaderni di Apollinaris), Roma 2000.
 LLOBELL, J., La proroga de la competencia y el fuero del actor en el proceso matrimonial canónico, Roma 1989.
 VALDRINI, P., Injustices et droits dans l'Église (Recherches institutionnelles 10), Strasbourg 1985.
 VERAJA, F., La beatificazione: storia, problemi prospettive, Roma 1983.
 WOESTMAN, W. H., Les Procès spéciaux de mariage, Ottawa 1994.

8. A keleti katolikus egyház jogirodalma

AAVV., Il matrimonio nel Codice dei Canoni delle Chiese Orientali (Studi Giuridici 32), Città del Vaticano 1994.
 Atti del Congresso Internazionale „Incontro fra Canoni d'Oriente e d'Occidente", a cura di COPPOLA, R., I--III, Bari 1994.
 Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali, a cura di PINTO, P. V. (Corpus Iuris Canonici II), Città del Vaticano 2001.
 Eastern Canon Law Bibliography, ed. SZABÓ P., in Folia Canonica 1 (1998) 193--209; 2 (1999) 385--418; 3 (2000) 287--317; 4 (2001) 277--296.
 Il Diritto Canonico Orientale nell'ordinamento ecclesiale, a cura di BHARANIKUNGARA, K., (Studi Giuridici 34), Città del Vaticano 1995.
 METZ, R., Le nouveau Droit des Églises orientales catholiques (Droit Canonique), Paris 1997.
 Patriarchale und synodale Strukturen in den katholischen Ostkirchen, Hrsg. GEROSA, L.--DEMEL, S.--KRÄMER, P.--MÜLLER, L. (Kirchenrechtliche Bibliothek 3), Münster 2001.
 POSPISHIL, V. J., Eastern Catholic Church Law, [2] Staten Island, N.Y. 1996.
 PRADER, J., Il matrimonio in Oriente e Occidente (Kanonika 1), Roma 1992.
 SALACHAS, D., Il Diritto Canonico delle Chiese orientali nel primo millennio. Confronti con il diritto canonico attuale delle Chiese orientali cattoliche: CCEO, Roma--Bologna 1997.
 UA., Istituzioni di diritto canonico delle Chiese cattoliche orientali, Roma--Bologna 1993.
 UA., L'iniziazione cristiana nei Codici orientale e latino, Roma--Bologna 1992.
 UA., Teologia e Disciplina dei Sacramenti nei Codici Latino e Orientale, Roma--Bologna 1999.
 SZABÓ P., A keleti kodifikáció története, in Athanasiana 12 (2001) 95--114; 13 (2001) 101--121.
 UA., A püspökválasztást érintő szabályozás változásai a keleti katolikus egyház jogban, in Teológia 31 (1997) 60--66.
 UA., Osservazioni intorno allo stato giuridico della Chiesa greco-cattolica d'Ungheria -- Figura codiciale e particolarità locali, in Folia Canonica 4 (2001) 93--116.
 UA., Sajátjogú egyháztagság a hatályos jog szerint (CIC 111--112. és CCEO 29--38. kk.), in Kánonjog 1 (1999) 33--68.

9. Néhány kézikönyv más keresztény felekezetek egyházjogához

- BOLERATZKY L., Magyar evangélikus egyházjog, I--II, Bp. 1991--1998.
Cilin V., Cerkovnoe pravo. Kurs lekcij, Moszkva 1994.
KOLOZSVÁRI S., Az Erdélyi Református Egyházkerület egyházjoga, Kolozsvár 1877.
KOVÁCS A., Egyházjogtan különös tekintettel a magyar protestáns egyház jogi viszonyaira, I--III, Bp. 1878.
MIKLER K., A magyar evangélikus egyházjog, Bp. 1907.
MILAS, N., Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche, Mostar 1905.
STEIN, A., Evangelisches Kirchenrecht, Ein Lernbuch, Darmstadt 1985.
SZABÓ G., Egyházjogtan, I--III, Bp. 1976-77. (a Budapesti Ref. Teológiai Akadémia jegyzete).
SZATHMÁRY B., Jogi és egyházjogi alapismeretek. Kézikönyv teológiai hallgatók számára, Sárospatak--Debrecen 1997.
SZENTPÉTERI KUN B., A Magyar Református Egyház külső rendje, [2]Bp. 1948.
The canon Law of the Church of England, London 1947.
WOLF, E., Ordnung der Kirche. Lehr- und Handbuch des Kirchenrechts auf ökumenischer Basis, Frankfurt 1961.

10. Monográfia-sorozatok

a) Egyházjogi sorozatok

- Adnotationes in Ius Canonicum, Frankfurt am Main 1996 kk.
Annali di dottrina e giurisprudenza canonica, Città del Vaticano 1971. kk.
Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae, Bp. 1998 kk. A sorozat szerkesztője Erdő Péter, alsorozatai: I. Institutiones (egyetemi tankönyvek), II. Manualia (tudományos kézikönyvek), III. Studia (tanulmánykötetek), IV. Dissertationes (disszertációk). Előzetesen ugyanez a szerkesztő Egyház és Jog. Kiadványok a kánonjog és az egyházakkal kapcsolatos jog köréből címmel indított sorozatot (Bp. 1994--1998).
Canonistica. Beiträge zum Kirchenrecht, Trier 1979 kk.
Canon Law Studies, Washington D. C. 1916 kk.
Centro Accademico (a 2. számtól: Ateneo) Romano (a 10. számtól: Pontificio Ateneo, a 14. számtól Pontificia Università della Santa Croce, Monografie Giuridiche, Milano 1990 kk.; 1989-től ugyanennek az intézménynek a másik sorozata: Trattati di diritto, 3. sorozata pedig: Testi legislativi, Milano 1990 kk.
Colección Canónica de la Universidad de Navarra, Pamplona 1957 kk.
Colección Facultad de Derecho Canonico, Buenos Aires 1993 kk.
Dolgozatok (Értekezések) a Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának Egyházjogi Szemináriumából, Bp. 1941--1950. A sorozatot eleinte Notter Antal, majd Baranyay Juszti szerkesztette. Ugyancsak Baranyay Juszti, még mint az Egyetem Hittudományi Kara Kánonjogi Tanszékének

vezetője monográfia sorozatot szerkesztett A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Kánonjogi Szemináriumának kiadványai címmel (Bp. 1934--1941, 9 kötet).

Forschungen zur kirchlichen Rechtsgeschichte und zum Kirchenrecht, Köln 1957 kk.

Forschungen zur Kirchenrechtswissenschaft, Würzburg 1986 kk.

Ius et iustitia, Spisská Kapitula 1992 kk.

Jus Ecclesiasticum. Beiträge zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht, München 1965 kk.

Kanonistische Studien und Texte, Bonn 1928 kk; Amsterdam 1963 kk.

Kirche und Recht. Beihefte zum Österreichischen Archiv für Kirchenrecht, Wien 1962 kk.

Kirchenrechtliche Abhandlungen, Stuttgart 1902--1938, uny. Amsterdam 1961.

Lusitania Canonica, Lisboa 1995 kk.

Monografías Canonicas „Peñafort", Salamanca 1946 kk.

Monografie giuridiche. Centro Romano della Santa Croce, Milano 1990 kk.

Münchener Theologische Studien, Kanonistische Abteilung, München 1951 kk.

Studi Giuridici, Città del Vaticano 1976 kk.

Studia et Documenta Iuris Canonici, Roma 1971 kk.

Tesi Gregoriana. Serie Diritto Canonico, Roma 1995 kk.

Utrumque ius. Collectio Pontificiae Universitatis Lateranensis, Roma 1969 kk.

b) Általános sorozatok egyházjogi kötetekkel pl.

Analecta Gregoriana, Roma 1930 kk.

Bibliotheca Salamanticensis, Estudios, Salamanca 1972 kk.

Erfurter Theologische Studien, Leipzig 1956 kk.

Recherches Institutionnelles, Strassbourg 1978 kk.

Studia Theologica Budapestinensia, Bp. 1990 kk.

Veröffentlichungen der Görresgesellschaft. Sektion für Rechts- und Staatswissenschaft, Paderborn 1907 kk.

11. Folyóiratok

Acta Apostolicae Sedis, Roma (Città del Vaticano) 1909 kk.

Anuario Argentino de Derecho Canónico, Buenos Aires 1994 kk.

Apollinaris, Roma 1928 kk.

Archiv für katholisches Kirchenrecht, Innsbruck 1857--1861, Mainz 1862 kk., München 1960 kk.

Archivio di Diritto Ecclesiastico, Roma 1939--1943.

Bulletin, Spisská Kapitula 1995 kk.

Bulletin of Medieval Canon Law, Berkeley 1971--91, Roma 1998 kk. (1955--1970 a Traditio c. folyóirat mellékleteként jelent meg).

Canon Law Abstracts, Melrose 1958 kk.

Commentarium pro Regligiosis et Missionariis, Roma 1920 kk.

Communicationes, Città del Vaticano 1969 kk.

De processibus matrimonialibus, Leipzig, Frankfurt am Main--Berlin 1994 kk.

Direito e pastoral, Rio de Janeiro 1987 kk.
 Ephemerides Iuris Canonici, Roma 1945 kk.
 Folia Canonica. Review of Eastern and Western Canon Law, Budapest 1998
 kk.
 Forum, Malta 1990 kk.
 Forum Canonicum, Lisboa 1992 kk.
 Il Diritto Ecclesiastico, Roma 1890 kk.
 Ius Canonicum, Pamplona 1961 kk.
 Ius Ecclesiae, Roma 1989 kk.
 Ius Pontificium, Roma 1921-1941.
 Kánonjog. A Kánonjogi Posztgraduális Intézet folyóirata, Bp. 1999 kk.
 Kanon, Wien 1975 kk.
 Kosciól i prawo, Lublin 1986 kk.
 L'Année Canonique, Paris 1952 kk.
 Le Canoniste Contemporain, Paris 1878--1926.
 Les cahiers du droit ecclésial, Luçon 1984 kk.
 Monitor Ecclesiasticus, Roma 1876 kk.
 Nuntia, Cittá del Vaticano 1975--1990.
 Österreichisches Archiv für Kirchenrecht, Wien 1950 kk. (1999 óta
 Österreichisches Archiv für Recht und Religion címen)
 Periodica de re morali, canonica, liturgica, Roma 1905 kk. (1991 óta
 Periodica de re canonica címen).
 Prawo Kanoniczne, Warszawa 1957 kk.
 Quaderni di diritto ecclesiale, Milano 1988 kk.
 Quaderni Studio Rotale, Roma 1987 kk.
 Revista Española de Derecho Canónico, Salamanca 1946 kk.
 Revista Mexicana de Derecho Canónico, México D. F. 1995 kk.
 Revue Církevního Práva, Praha 1995 kk.
 Revue de droit canonique, Strasbourg 1951 kk.
 Roczniki Teologiczno-Kanoniczne, Lublin 1966 kk. (A jogi rész önállóan
 jelenik meg 1991/92 óta Roczniki Nauk Prawnych címmel).
 Studia Canonica, Ottawa 1967 kk.
 The Jurist, Washington 1941 kk.
 Universitas canonica, Bogotá 1980 kk.
 Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische
 Abteilung, Weimar 1911 kk.
 Jelentős nem katolikus egyházjoggal foglalkozó folyóirat pl.:
 Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht, Tübingen 1951 kk.

A fentiekén kívül fontos egyházjogi cikkeket közölnek egyes teológiai
 folyóiratok is, pl. az Ephemerides Theologicae Lovaniensis (Louvain
 1924 kk.), a Nouvelle Revue Théologique, (Louvain 1869 kk.), a
 Theologische Quartalschrift (Tübingen 1818 kk.), a Theologisch-
 praktische Quartalschrift (Linz 1848 kk.), a Concilium (Einsiedeln stb.
 1965 kk.), a Miscellanea Comillas (Madrid-Comillas 1942 kk.) és a Folia
 Theologica (Bp. 1990 kk.).

Friss rendelkezésekről hasznos információval szolgál pl. a
 L'Osservatore Romano, Roma (Cittá del Vaticano) 1861 kk., a La
 Documentation catholique, Paris 1919 kk., és hazánkban a Magyar Kurir,

Bp. 1910 kk.

=====

=====

NÉVMUTATÓ

A nevek utáni számok nem az oldalszámokra, hanem a bekezdések elején szereplő sorszámokra utalnak.

-- A --

ABATE, A.	1977
ABBO, J. A.	Irodalom
ACEBAL, J. L.	3218
ADNÉS, P.	1889, 2196
ADORJÁN, V.	886
ÁGOSTON, SZENT	1427, 1892, 2374
ALBERIGO, G. (I.)	475, 957, Irodalom
ALESANDRO, J. A.	1231, 1245, 1271
ALGER, LIČGE-I	68
ALONSO LOBO, A.	Irodalom
ALONSO MORAN, S.	1244, 3214, Irodalom
AMMER, J.	883, 1507
ANDRÉS, D. J. (X.)	369, 1059, 1346, 1436, 1443, Irodalom
ANDRIEU GUITRANCOURT, P.	124
ANTÓN, A.	887, 1454
ANZELM, LUCCAI	66, 1043
ARDITO, S.	1876, 1884
ARRIETA, J. I.	897, 1190, 1310, Irodalom
ASTORRI, R.	1183, 1197
AUER, J.	1801
AUGUSTIN, C.	Irodalom
AYMANS, W.	16, 823, 825, 829, 850, 858, 887, 895, 1182, 1336, Irodalom
AZNAR GIL, F. R.	1884, 1887, 1888, 1889, 1892, 1895, 1896, 1913, 1942, 1951, 1996, 2001, 2009, 2010, 2022, 2037, 2053, 2140, 2141, Irodalom

-- B --

BALANYI GY.	1
BANGHA B.	Irodalom
BÁNK, J.	22, 59, 89, 200, 325, 352, 355, 465, 475, 519, 1155, 1300, 1377, 1582, 1703, 1895, 1901, 1967, 1977, 2076, 2115, 2194, 2318, 2343, 2473, 2479, 2535, 2609, 2720, 2722, 2765, 2837, 3130, 3224, 3225, Irodalom
BARAUNA, G.	887
BARTHOLOMAEUS BRIXIENSIS	72
BARTOCCETTI, V.	3087, 3130

BASZILEIOSZ, NAGY SZENT	2224
BATTHYÁNY I.	Irodalom
BAUDOT, D.	1887
BAUER, J. B.	1058
BEAL, J. P.	1689, 1807, 2303, 2638
BECKER, H. J.	872
BENEDEK, XIV.	83, 1350, 2531, 2531
BENEDEK, XV.	85, 1001, 1649, 1763, 1763
BENZ, M.	810
BERARDI, E.	2508
BERKI, F.	57
BERLINGO, S.	677, 681, 1008, Irodalom
BERMAN, H.	Irodalom
BERNARDUS BALBI PAPIENSIS	1, 74
BERNARDUS PARMENSIS DE BOTONE	75
BERNASCONI, A. M.	Irodalom
BERSINI, F.	1675, 1913, 1927, 1941, 1942, 1956, 1959, 1972, 1991, 1996, 1999, 2005, 2015, 2023, 2042, 2062, 2073, 2078, 2086, 2088, 2092, 2098, 2100, 2108, 2116, 2119, 2140, 2141, 2153, 2193, 2220, 2228, Irodalom
BERTAGNA, B.	967
BERTOLINO, R.	2805
BERTONE, T.	794, 1001
BERTRAM, M.	Irodalom
BERTRAMS, W.	865
BEYER, J. B.	749, 1008, 1416, 1737, 2681, Irodalom
BIANCHI, P.	3217
BINDER, D.	2768
BLAT, A.	Irodalom
BLOOMFIELD, M. W.	79
BONFILS, J.	1432
BONICELLI, C.	1310, 1333, 1334, Irodalom
BONIFÁC, SZENT	1041
BONIFÁC, VIII.	76, 200
BONNET, P. A.	1, 641, 667, 681, 800, 852, 955, 959, 960, 967, 968, 970, 981, 984, 989, 992, 995, 997, 999, 1001, 1003, 1004, 1007, 1008, 1009, 1010, 1092, 1416, 3214, Irodalom
BORGIA, SZENT F.	995
BORRAS, A.	627, 2344, 2345, Irodalom
BOTTE, B.	57, 1801
BRANCHEREAU, P.	3181
BRENNAN	2110
BRIDE, A.	2434
BROGI, M.	984, 986, 987
BRÓSZ R.	1879
BRUNO, J.	2087

BRUNS, B. 1884
 BUCHARD, WORMSI 65, 2580
 BUONOMO, V. 968
 BURKE, R. L. 2056
 BUSCAGLIA, G. 3218

-- C --

CABREROS DE ANTA, M. 3214, Irodalom
 CAMMEO, F. 877
 CANTAN, A. 2081, 3193
 CAPARROS, E. 1047
 CAPPELLINI, E. 697, 742, 1310, 1876, 1884, 2298,
 3218, Irodalom
 CAPPELLO, F. M. 1092, 2581, Irodalom
 CAPRILE, G. 916
 CARCEL ORTI, V. 2058, 2200, 2791, 2807, 3181, 3217,
 3226, 3230, 3252, 3268, Irodalom
 CARDINALE, H. E. 1015
 CARON, P. G. 100
 CARVAJAL, J. G. M. Irodalom
 CASELLATI ALBERTI, M. E. 1892
 CASIERI, A. 990, Irodalom
 CASTAÑO, J. F. 1951, 2008, Irodalom
 CASTAÑO, J. M. 1951, 1952
 CASTILLO LARA, R. 89, 650, 1192
 CELSUS 1
 CHELODI, J. Irodalom
 CHENEY, C. L. 74
 CHENEY, M.G. 74
 CHEVAILLER, L. 897, 1015, 1164, 1274, 1310, 1015,
 1164, 1274, 1310
 CHIAPPETTA, L. Irodalom
 CHODOROW, S. 74
 CHOLIJ, R. 767
 CHOLLOT-VARAGNAC, M. 1628
 CIÁURRIZ LABIANO, M. J. 227
 CICOGNANI, H. Irodalom
 CIPROTTI, P. 218, 383, 877, Irodalom
 CLAEYS BOUUAERT, F. 938, 1041
 COCCOPALMERIO, F. 464, 697, 700, 712, 713, 1319, 2298,
 2345, Irodalom
 COCHINI, C. 767, 2001
 COING, H. Irodalom
 COLAGIOVANNI, A. (E.) 3181, 3228
 COMPOSTA, D. 48, 697, 742
 CONGAR, Y. 50, 875, 887, 1887
 CONTE A CORONATA, M. 881, 882, 884, 1092, 1128, 1660, 1847,
 1848, 1850, 2293, 2296, 2470, 2473,
 2508, 2534, 2535, 2541, 2568, 2664,
 2673, 2675, 2910, 3014, 3083, 3087,

	Irodalom
CORECCO, E.	16, 188, 644, 1887, 1996, Irodalom
CORIDEN, J. A.	464, 767, 1109, 1231, 1689, 1807, 2303, 2638, 2681, Irodalom
CORONATA -- ld. CONTE A CORONATA	
CORRAL, C.	117, Irodalom
COSTALUNGA, M.	992, 1059
COULET, N.	1090
CREUSEN, J.	519, 2722, 2887, Irodalom
CSERNOCH J.	2719
CSIZMADIA, A.	117, 476
CUSHING, C.	66
-- D --	
D'AVACK, P.	16
D'ONORIO, J. B.	1015, 1059, 1061, 1063, Irodalom
DAHOT-DOLIVET, J.	3054, 3056, Irodalom
DAMASUS HUNGARUS	1
DANEELS, F.	1310
DANTE	1
DAUVILLIER, J.	48, 2462
DAVINO	2995
DE ANGELIS, A.	1333
DE LA HERA, A.	825
DE LANVERSIN	2052, 2070
DE MAGISTRIS, L.	1003
DE PAOLIS V.	17, 167, 288, 371, 393, 395, 396, 411, 412, 419, 427, 429, 433, 440, 443, 448, 456, 461, 467, 470, 472, 479, 489, 491, 493, 505, 508, 516, 518, 529, 544, 558, 568, 591, 597, 739, 799, 995, 1346, 1416, 2257, 2287, 2292, 2322, 2338, 2345, 2362, 2387, 2402, 2411, 2444, 2455, 2522, 3252, Irodalom
DE PROOST, P.A.	677
DE SIMONE, O.	1255
DEL GIUDICE, V.	14, 1703, Irodalom
DELHAYE, P.	Irodalom
DEL MAILLE, J.	1625
DEL PORTILLO, A.	623, 667
DEL RE, N.	955, 984, 992, 995, 999
DELGADO, G.	984
DELLA ROCCA, F.	1983, 2052, 2057, 2070, 2081, 2082, 2087, 2101, 2103, 2108, 2110, 2114, 2201, 2995, 3139, Irodalom
DENZINGER, H.	1886
DEUSDEDIT	1043
DI BERARDINO, A.	50
DI FELICE	2081, 2093, 2101, 2103, 2201, 3028,

	3032, 3139
DI JORIO, O.	3214
DI MATTIA, G.	2582
DIAZ MORENO, J. M.	1310
DIEGO-LORA, C. DE.	1205, 3212, 3217, 3219
DIEZ, A.	Irodalom
DIOCLETIANUS	1030
DIONYSIUS EXIGUUS	60
DORDETT, A.	2807, 3098
DORTEI-CLAUDET, M.	1442
DOSSETTI, J. A.	475, Irodalom
DUCHESNE, L.	1041
DUFOR, B.	Irodalom
DUGGAN, C.	74
DUPONT, J.	2224
DURAND, J. P.	676
DZIOB, M. W.	984

-- E --

ÉCHAPPÉ, O.	676
ECHEVERRIA, L. DE	3218, Irodalom
EDELÉNYI J.	1432
EGAN, E. M.	3256
EGLER, A.	96, 102, 188, 207, Irodalom
EISLER, A.	881
ERDŐ P.	2, 5, 9, 16, 39, 57, 69, 96, 98, 102, 112, 136, 167, 205, 324, 351, 362, 441, 445, 464, 472, 476, 565, 607, 627, 628, 644, 671, 687, 755, 756, 776, 823, 895, 1041, 1048, 1060, 1140, 1151, 1154, 1161, 1182, 1194, 1202, 1205, 1212, 1215, 1251, 1274, 1300, 1310, 1319, 1330, 1336, 1337, 1382, 1419, 1448, 1454, 1500, 1512, 1579, 1751, 1773, 1813, 1876, 1877, 1916, 1978, 2060, 2224, 2348, 2580, 2617, 2697, 2714, 2717, 2718, 2722, 2761, 2916, 2923, 3241, 3248, Irodalom
ERLER, A.	99, 872, 1300, Irodalom
ERRÁZURIZ, C. J.	Irodalom
EWALD, P.	1041
EWERS	2087

-- F --

FAGIOLO, V.	1890
FAGNANI, P.	83
FAHRNBERGER, G.	671, 1625, 3228
FALCHI, F.	1096
FALÍDE, J. J. G.	2945
FARKAS J.	2765, 3239

FASSO, G. 2
 FEBRONIUS -- ld. NIKOLAUS VON HONTHEIM
 FECHTER, F. Irodalom
 FEDELE, P. 56, Irodalom
 FEIGE, G. 1113
 FEINE, H. E. 1134, 1139, Irodalom
 FEINER, J. 50
 FEKETE A. 1585
 FELICI, P. 89, 3068
 FELICIANI, G. 218, 628, 642, 643, 643, 644, 662,
 667, 858, Irodalom
 FERENCZY R. 1899, Irodalom
 FERRARI, S. 2805
 FERRARIS, L. 1625, Irodalom
 FERRARO 2080, 2081, 2110
 FERRER ORTIZ, J. 717, 755, 778, 783, 789, 794, 822,
 829, 846
 FINKEY F. 2253, 2304
 FINOCCHIARO, F. 100
 FIORE 2995
 FLATTEN, H. 2867, 2923, 2992, 3197, 3213, Irodalom
 FORNÉS, J. 50, Irodalom
 FOURNIER, P. Irodalom
 FRIEDBERG, AE. 69, 74, 76, 1043, Irodalom
 FRIVALDSZKY J. 5
 FUENMAYOR, A. DE 810, 816
 FUHRMANN, H. 64, 922, 941
 FUMAGALLI CARULLI, O. 1876
 FUNK, F. X. 57
 FÜLÖP T. Irodalom
 FÜRER, I. 1211
 FÜRST, C. G. 227

-- G --

GABRIELS, A. 719, 2244
 GÁLOS L. 1895, 1901, 1927, 1934, 2001, 2015,
 2037, 2042, 2125, 2151, 2152, Irodalom
 GAMBARI, E. 317, 396, Irodalom
 GÄNSWEIN, G. 879
 GARCIA BARBERENA, T. 2196, Irodalom
 GARCIAFAILDE, J.J. 2056, 2627, 2673, 2739, 2874, 2938,
 2949, 2960, 3060, 3082, 3083, 3151,
 3212, 3214, Irodalom
 GARCIA MARTIN, J. 1493
 GARCIA MARTINEZ, G. 2196
 GARCÍA Y GARCÍA, A. 73, 1042, 1205, 1454, 1609, Irodalom
 GÁRDONYI M. 1330
 GARUTI, A. 876
 GASPARRI, P. 85, 86, 1763, 1966, Irodalom
 GATZ, E. 1113

GAUDEMET, J. 57, 218, 465, 889, 1041, 1059, 1096,
1876, 1895, 1906, 1916, 1933, 2068,
Irodalom

GEISINGER, R. J. 1807

GENICOT, L. Irodalom

GERGELY, VII. 66

GERGELY, IX. 74, 75, 78

GERGELY, XI. 2249

GERGELY, XIII. 78, 2215

GERINGER, K. T. 823, 825, 850, 858, 1336, 2230,
Irodalom

GEROSA, L. 2345, Irodalom

GHIRLANDA, G. 641, 681, 687, 810, 852, 865, 870,
873, 886, 1026, 1047, 1092, 1398,
1454, 1464, 1797, 1801, 1803, 1812,
1844, 1848, 1849, 1862, Irodalom

GIACCHI, G. 465

GIACCHI, O. 16

GIANNECCHINI 3139

GIANNINI, F. 1310

GIL HELLIN, F. 1892

GILBERT, E. J. 1807, 1833

GILCHRIST, J. T. 66

GISMONDI, P. 16

GIULIODORI, C. 677

GOMEZ-IGLESIAS, V. 810, 816

GOMMENGINGER, A. 2343

GORDON, I. 2807, 2998, 3027, 3042, 3078, 3083,
3087, 3091, 3099, 3106, 3164, 3200,
3212, 3281, Irodalom

GOYENECHÉ, S. 2673, 2765, 2774, 2860, 2873, 2952,
3002, 3013, 3031, 3032, 3037, 3044,
3072, 3083, 3094, 3123, 3130, 3148

GRADAUER, P. 1996

GRATIANUS 69, 70, 71, 72, 78, 1895, 1906

GRAZIOLI 2114

GREEN, T. J. 464, 767, 1109, 1116, 1124, 1231,
1689, 1807, 2255, 2303, 2362, 2374,
2421, 2449, 2466, 2522, 2534, 2572,
2638, 2681, Irodalom

GROCHOLEWSKI, Z. 1004, 1737, 2058, 2078, 2093, 2200,
2663, 2684, 2718, 2721, 2744, 2791,
2807, 3100, 3181, 3217, 3226, 3230,
3252, 3265, 3267, 3268, 3279, Irodalom

GROOTAERS, J. 864

GROSSI, V. 50

GUERET, M. Irodalom

GULLO, C. 800, 955, 959, 960, 967, 968, 970,
981, 984, 989, 992, 995, 997, 999,
1001, 1003, 1004, 1007, 1008, 1009,

1010, 1092, 2049, 2051, 2058, Irodalom
GUMPEL, P. 990
GUTIÉRREZ MARTIN, L. 2062
GUTIÉRREZ, A. 1669
GUTIERREZ, J.L. 810, 812, 823, 1047, 2619, Irodalom
GUYOT, B. G. 79
GY, P. M. 1669, 1791

-- H --

HADRIÁNUS I. 60
HAERING, S. 2720
HAJDU GY. 3239
HAMER, J. 864, 1185
HAMZA G. 200
HANNAN, J. D. Irodalom
HARDOUIN, J. Irodalom
HÁRSFAI K. 2856, Irodalom
HARTELT, K. 1162, 1217
HEARD 2101
HEGGELBACHER, O. Irodalom
HEIMERL, H. 129, 136, 138, 227, 259, 261, 278,
288, 317, 369, 383, 393, 464, 467,
470, 500, 505, 508, 510, 516, 518,
529, 544, 550, 554, 567, 573, 581,
584, 611, 612, 1959, 1996, 2007, 2122,
2133, 2134, 2135, 2138, 2141, 2144,
2154, 2193, 2230, 3228, Irodalom
HEINEMANN, H. 227, 850, 981, 2244, 2768
HEINTSCHEL, D. E. 464, 767, 1109, 1231, 2681, Irodalom
HENRICUS DE SEGUSIO (HOSTIENSIS)75
HENRIK, II. 65
HENSELER, R. 749, 1432, 1433, 1438, Irodalom
HERRANZ, J. 778, 1008
HERRMANN, H. 227, 884
HERVADA, J. 5, 15, 16, 22, 630, 810, 1887, 1896,
1897, Irodalom
HERZOG, N. Irodalom
HIEROLD, A. E. 1416, 1594, 1609, 1625, 2244, 2250
HILL, R. A. 464, 549, 552, 568, 587, 612, 2681
HINKMAR, REIMSI 1895
HINSCHIUS, P. 64, Irodalom
HOLLAND, S. 1261, Irodalom
HOLLÓS, J. 352, Irodalom
HOLLWECK, J. 2534
HOLTZMANN, W. 74
HONINGS, B. 2580
HORTAL SANCHEZ, J. 879
HOSTIENSIS -- ld. HENRICUS DE SEGUSIO
HOWARDM D. R. 79
HÖFER, J. Irodalom

HÖLZ, F.	Irodalom
HÖRMANN, K.	2224
HUELS, J. M.	1689
HUGUCCIO, PISAI	72
HUIZING, P.	2196
HUOT	2653

-- I --

IBAN, I. C.	1020, 1183
IBOUNIG, J.	1093
ILLANES, J. L.	810, 816
INCE, I.	1041
INCE, III.	1895
IOHANNES ANDREAE	76, 77
IOANNES TEUTONICUS	1901
ISENSEE, J.	647
ISTVÁN SZENT	1043
IUSTINIANUS, II.	59
IVO, CHARTRES-I	67, 68

-- J --

JAFFÉ, PH.	1041
JANICKI, J. A.	464
JÁNOS PÁL II.	12, 89, 93, 191, 632, 633, 636, 641, 660, 674, 679, 680, 687, 690, 698, 765, 766, 781, 900, 916, 932, 955, 959, 988, 990, 1032, 1186, 1189, 1262, 1476, 1483, 1490, 1494, 1498, 1501, 1513, 1516, 1517, 1625, 1639, 1675, 1728, 1770, 1886, 1917, 1925, 1927, 2053, 2096, 2287, 2514, 2579, 3014, 3026, 3028, 3065, 3067
JÁNOS, XXII.	78, 2249
JÁNOS, XXIII.	87, 923, 1262
JOANNOU, P. P.	59, 475, 2224, Irodalom
JOHNSON, J. G.	897
JOMBART, É.	2357
JONE, H.	437, 655, 1847, 1850, 2541, 2635, 2664, 2665, 3014, 3059, 3117, 3257, Irodalom
JULLIEN	2951, 2955
JUNGSMANN, J. A.	1658

-- K --

KABEALO, T. B.	79
KACZYNSKI, R.	731, 989
KADA L.	2720
KAISER, M.	1572, 1884, 1892
KÁLLAY I.	200
KALTENBRUNNER, F.	1041

KALUZA, H. W.	1047
KÁROLY, NAGY	60, 64
KASPER, W.	1187, 1876
KATONA G.	2930
KAUFMANN, E.	99, 872, 1300, Irodalom
KAY, D.	1047
KECSKÉS L.	1990
KÉRÉSZY Z.	2125
KLAUSER, T.	1148
KLECATSKY, H. R.	1047
KLINKHAMMER, W.	1425
KOHLAMANN, F.	2152
KOLOZSVÁRI S.	Irodalom
KONSTANTIN, NAGY	57
KOPSZ, J.	1351
KORZENSZKY R.	1500
KOVÁCS, I.	1896
KÖCK, H. F.	1015, 1047
KÖSTLER, R.	Irodalom
KRÄMER, P.	1196
KRETZSHMAR, R.	68
KUMINETZ G.	5, 1876, Irodalom
KUNIGK, F.	1877
KUTTNER, S.	Irodalom
-- L --	
LABANDEIRA, E.	Irodalom
LAMBERTINI, P.	83, ld. még BENEDEK, XIV.
LANCELOTTI, P.	82
LANDAU, P.	475
LASPEYRES, E. A. T.	1
LATOURELLE, R.	350, 626, 1026, 1027
LAUER, A.	Irodalom
LAURENT, P.	1211
LAURO, A.	997
LE BRAS, G.	Irodalom
LE TOURNEAU, D.	1047
LEFEBVRE, C.	218, 897, 1015, 1164, 1274, 1310
LEGA, M.	3087, 3130
LEGRAND, H.	1205, 1454
LE GAL, P.	Irodalom
LEISCHING, P.	136, 1901
LÉKAI L.	2722
LENHERR, T.	1901
LENNER, S.	17
LEÓ, NAGY, SZENT	1041
LEÓ, X.	2249, 2717
LEÓ, XIII.	1427, 1886, 1901
LEONARDI, C.	475, Irodalom
LINSCOTT, S. M.	999

LISTL, J. 17, 108, 127, 134, 137, 259, 321, 405,
 445, 446, 742, 819, 1109, 1416, 1433,
 1572, 1594, 1649, 1729, 1783, 1797,
 1884, 1951, 2074, 2230, 2466, 2867,
 2927, 3104, 3197, 3257, Irodalom
 LLOBELL, J. 2779, 2789, Irodalom
 LO CASTRO, G. 810, 1047
 LOBINA, G. 799
 LOEWENFELD, S. 1041
 LOMBARDIA, P. 16, 22, 227, 322, 368, 1896, 1897,
 Irodalom
 LONGČRE, J. 1751
 LONGHITANO, A. 17, 50, 621, 677, 1027, 1063, 1076,
 1231, 1251, Irodalom
 LOPEZ ALARCÓN, M. 100
 LÖHRER, M. 50
 LUBAC, H. DE 1185
 LUF, G. 17
 LUTHER, M. 2249
 LÜDICKE, K. 1591, 1625, 1653, 1690, 1695, 1697,
 1712, 1745, 1750, 1779, 1785, 1884,
 1901, 1903, 1907, 1913, 1938, 1947,
 1951, 1959, 1968, 1996, 2007, 2009,
 2022, 2062, 2074, 2078, 2113, 2131,
 2147, 2152, 2155, 2192, 2208, 2605,
 2606, 2608, 2609, 2618, 2632, 2633,
 2636, 2649, 2681, 2682, 2701, 2708,
 2752, 2757, 2760, 2768, 2785, 2797,
 2805, 2809, 2833, 2837, 2844, 2867,
 2871, 2873, 2885, 2895, 2905, 2910,
 2919, 2928, 3067, Irodalom
 LYNCH, J. E. 767, 779

 -- M --
 MAASSEN, F. Irodalom
 MACCARONE, M. 865
 MALDONADO 33
 MANSI, J. D. Irodalom
 MÁLYUSZ E. 1300
 MANZANARES, J. 1205, 1454, Irodalom
 MANY 2955
 MARCHESI, M. 1231, 1251, 1274, 1311, Irodalom
 MARCHETTA, B. 2200
 MARENGO, G. 677
 MARITZ, H. 1058
 MAROTO, P. Irodalom
 MARSILIUS DEFENSOR (PÁDOVAI) 2249
 MARTIN DE AGAR, J. T. 703, 764, 770, 823, 1294, 2501
 MARTIN MARTINEZ, I. 101
 MARTINEZ DIEZ, G. 61

MARTINEZ SISTACH, L.	830, 1151, Irodalom
MARTINEZ TORRÓN, J.	810
MARZOA, A.	2306, 2444, 2449, 2450, 2492
MASALA	2093, 2108, 2109, 2114
MÁRKUS D.	Irodalom
MÁTRAY J.	1585
MATTIOLI, L.	1010, 2052, 2103
MATTHIEU, P.	82
MAURO, T.	1007
MAY, G.	96, 188, 207, 445, 446, 447, 464, 830, 848, 850, 872, 2343, Irodalom
MAYER, A.	1649, 1667, 1675, 1681, 1991
MEDICUS, D.	1030
MELETIOSZ	59
MELLI, R.	800, 804, 989, 2200
MENDIZÁBAL, A.	866
MERCATI, A.	116, Irodalom
MERLE, R.	Irodalom
MERZBACHER, F.	1300
MESZLÉNYI Z.	2700, 2719
METZ, R.	897, 1015, 1164, 1274, 1310
METZGER, M.	57
MEZEY L.	60
MICHIELS, G.	Irodalom
MIGUÉLEZ DOMINGEZ, L.	1951, 3214, Irodalom
MIKAT, P.	227, 1015
MILER, K.	Irodalom
MIKLÓS, V.	2717
MILANO, G. P.	897
MILAS, N.	Irodalom
MILLNER, A.	1416
MIRAS, J.	938, 2492
MODESTINUS	1879
MOGAVERO, D.	697, 701, 712, 742, 1231, 1251, 1382, Irodalom
MOLANO, E.	823
MOLETTE, C.	1261
MOLINSKI, W.	1876, 2196
MONTAN, A.	167, 288, 371, 393, 395, 411, 412, 419, 427, 429, 433, 440, 443, 448, 456, 461, 467, 470, 472, 479, 489, 491, 493, 505, 508, 516, 518, 529, 544, 558, 568, 591, 597, 623, 641, 649, 650, 657, 755, 812, 1124, 1164, 1434, 1703, Irodalom
MONTINI, G. P.	2538
MÓRA M.	1336
MORDEK, H.	64
MORGANTE, M.	1627, 1652, Irodalom
MORONI, A.	3230

MOSCHETTI, G. Irodalom
 MOSIEK, V. 1977, 2021, 2131, Irodalom
 MOSTAZA, A. 2196
 MÖRSDORF, K. 16, 127, 871, 1703, 2345, 2541, 2601,
 2633, 2844, 3130, Irodalom
 MUSSELLI, L. Irodalom
 MUSSINGHOFF, H. 1464
 MÜLLER, H. 17, 108, 127, 134, 137, 259, 321, 405,
 445, 446, 742, 819, 850, 877, 1058,
 1059, 1105, 1109, 1196, 1205, 1211,
 1249, 1251, 1416, 1433, 1572, 1594,
 1649, 1729, 1783, 1797, 1801, 1803,
 1812, 1839, 1884, 1951, 1996, 2074,
 2230, 2466, 2867, 2927, 3104, 3197,
 3228, 3257, Irodalom

-- N --

NAPOLÉON 1015
 NAUROIS, L. 1904
 NAVARRETE, U. 865, 1710, 1783, 1801, 1887, 1901,
 1907, 2055, 2078, 2107, 2196, 2211,
 Irodalom
 NAZ, R. 3130, Irodalom
 NEUMANN, J. 1884, Irodalom
 NEWMAN J. H. 644
 NÉVAI L. 2747, 2765, 2772, 2996, Irodalom
 NICOLAUS DE TUDESCHIS -- ld. PANORMITANUS
 NIGRO, F. 2246
 NIKOLAUS VON HONTHEIMRE (FEBRONIUS) 83
 NOIROT, M. 1663
 NYIREDI M. 1675, 1991

-- O --

OCHOA X. 103, 828, 1858, 2348, 2596, 2606,
 2617, 2618, 2680, 2698, 2703, 2714,
 2765, 2791, 2805, 2837, 2844, 3161,
 Irodalom
 OJETTI, B. 267
 OLIVERI, M. 1015
 OPPEL, H. 9
 OTADUY, J. 227
 ÔRSY, L. 50, Irodalom

-- P --

PAARHAMMER, H. 671, 1047, 1323, 1324, 1344, 1368,
 1376, 1382, 1383, 1625, 2768, 3257,
 Irodalom
 PAGÉ, R. 1028, 1047, 1048, 1252, Irodalom
 PÁL, III. 2214
 PÁL, VI. 87, 108, 658, 702, 725, 803, 898, 921,

923, 955, 979, 988, 990, 1018, 1262,
 1460, 1461, 1728, 1768, 1812, 2002,
 2029, 2211, 2722
 PALAZZINI, P. 970, 973, Irodalom
 PALOTTINI, S. Irodalom
 PANIZIO ORALLO, S. 2720
 PANORMITANUS (NICOLAUS DE TUDESCHIS) 79
 PAPP GY. 1217, Irodalom
 PARALIEU, R. 259, 2421, 3039, 3082, Irodalom
 PASKAI L. 1155
 PASSICOS, J. 823
 PASTOR, F. A. 1454
 PASTUSZKO, M. 1710
 PAUCAPALEA 72
 PAVONI, N. 2681, Irodalom
 PAZHAYAMPALLIL, T. Irodalom
 PECORARI 2114
 PÉRISSET, J. C. 1318, 1324, 1349, 1387, 1398, Irodalom
 PESCH, O. H. 1876
 PESCHKA, V. 99
 PESENDORFER, M. 1082
 PETRONCELLI-HÜBLER, F. 1015
 PETRUS DAMIANI 1043
 PETRUS LOMBARDUS 1895
 PETTINATO, S. 848, Irodalom
 PÉTERFFY C. Irodalom
 PHILIPS, G. 626, 1041
 PIÑERO CARRION, J. M. 126, 127, 131, 137, 140, 188, 207,
 214, 227, 230, 259, 271, 282, 301,
 321, 335, 337, 353, 354, 360, 368,
 369, 373, 413, 419, 427, 433, 447,
 464, 468, 472, 479, 483, 484, 485,
 492, 551, 568, 584, 598, 628, 630,
 722, 779, 783, 830, 834, 842, 1116,
 1119, 1124, 1244, 1397, 1398, 1603,
 1625, 1645, 1649, 1651, 1656, 1677,
 1711, 1718, 1740, 1791, 1792, 1803,
 1839, 1896, 1902, 1912, 1996, 2104,
 2141, 2263, 2345, 2437, 2477, 2487,
 2497, 2500, 2503, 2516, 2522, 2576,
 2581, 2605, 2609, 2617, 2636, 2845,
 2848, 2868, 2873, 2885, 2916, 2949,
 2956, 3038, 3039, 3082, 3091, 3106,
 3119, 3144, 3161, 3238, 3289, 3294,
 3298, Irodalom
 PINTA 2087
 PINTO, V. P. 97, 112, 717, 2061, 2260, 2322, 2413,
 2619, Irodalom
 PITHOEUS, F. 60
 PITRA, I. B. 1813, Irodalom

PIUS IV.	997
PIUS, IX.	696, 984, 1886
PIUS, V.	995, 2214
PIUS, VI.	655, 2249
PIUS, X.	85, 881, 955, 988, 1681, 1763, 1933
PIUS, XI.	32, 986, 1514, 2196, 3031
PIUS, XII.	729, 780, 1262, 1427, 1637, 1817, 1998, 2196, 2720, 3065
PLACK, A.	2244
PLÖCHL, W. M.	475, 881, 1041, 1300, Irodalom
PÓLAY E.	1879
POMPEDA, M. F.	2058, 2078, 2094, 2095, 3139, Irodalom
PORSI, L.	990
PORTERO SANCHEZ, L.	3218
POSPISHIL, V. J.	2196, Irodalom
POTOTSCHNIG, F.	321, 1901
POTTHAST, A.	880
POTTMAYER, H. J.	1196, 1211
POTZ, R.	95, 108, 1901
PRAEDER, J.	1876, 1878, 1892, 1901, 1902, 1904, 1905, 1914, 1973, 1996, 1998, 2022, 2063, 2138, 2141, Irodalom
PREE, H.	129, 136, 138, 259, 261, 278, 288, 317, 369, 383, 393, 405, 411, 420, 428, 429, 430, 431, 433, 437, 464, 467, 470, 500, 505, 508, 510, 516, 518, 529, 544, 550, 554, 567, 573, 581, 584, 611, 612, 1048, 1959, 1996, 2007, 2122, 2133, 2134, 2135, 2138, 2141, 2144, 2154, 2193, 2230, 2506, Irodalom
PRIETO, A.	259
PRIMETSHOFER, B.	1439, 1996, 2007, 2074, Irodalom
PRODI, P.	475, Irodalom
PROSDOCIMI, L.	72
PROVOST, J.	2570
PUJOL, C.	351
PUSCHMANN, B.	1416
PUZA, R.	1227, 1229, 1877, 2008
-- R --	
RADÓ P.	1582, 1658
RAGNI	2081
RAHNER, K.	864, 1722, Irodalom
RAIMUNDUS DE PENNAFORTE	74
RANAUDO, A.	3268, 3305
RATZINGER, J.	887, 979, 1185, 1675, 1991, 2196
REDAELLI, C.	1416
REGATILLO, Z. F.	Irodalom
REGINO, PRÜMI	65

REINHARDT, H. J. F.	687, 693, 719, 2244, 2919
RENKEN, J.	1876
RETAMAL, F.	Irodalom
RIBAS, J. M.	743
RINCON, T.	100, 717, 755, 778, 783, 789, 794, 822, 829, 846, 1618, 1628, 1645, 1649, 1651, 1654, 1691, 1750, 1765, 1769, 1791, 1814, 1850, 1855, 1887
ROBERTI, F.	2633, 2635, 2636, 2664, 2665, 2672, 2673, 2675, 2721, 2722, 2739, 2746, 2837
ROBLEDA, O.	383, 477, 1879, 1892
RODRIGO, R.	990
RODRIGUEZ, A. A.	Irodalom
RODRIGUEZ, F.	61, 1047
RODRÍGUEZ-OCANA, R.	2492
RODRIGUEZ, P.	810
RORDORF, W.	57
RUBIO RODRIGUEZ, J. J.	Irodalom
RUF, N.	167, 259, 611, 830, 1124, 1511, 2421, 3031, 3059, Irodalom
-- S --	
SABATTANI, A.	2052, 2200, 2791, 3217, 3226, 3252, 3268
SAID, M.	3226
SALACHAS, D.	1061
SALAZAR, J.	1884, 1951, 1973, 2035
SALERNO, F.	960
SANCHIS	2588
SÁNDOR III.	1895
SARAIWA MARTINS, J.	1186
SARNO, R. J.	990
SAWICKI, J. T.	Irodalom
SCHANDA B.	202, 671
SCHEFFCZYK, L.	866, 887
SCHEUERMANN, A.	1030
SCHICK, L.	1319, 1675, 1991
SCHIEFFER, R.	875
SCHMITZ, H.	17, 88, 108, 127, 134, 137, 259, 321, 405, 445, 446, 742, 819, 823, 825, 850, 858, 877, 1109, 1336, 1416, 1433, 1572, 1594, 1649, 1729, 1783, 1797, 1884, 1951, 1996, 2074, 2230, 2466, 2580, 2867, 2927, 3104, 3197, 3228, 3257, Irodalom
SCHNIZER, H.	819
SCHOUPPE, J. P.	2915
SCHULTE, J. F.	72, Irodalom
SCHULZ, W.	218, 821, 829, 830, 834, 848, 858,

877,990

SCHÜTZ, A. 1722, 1785

SCHWAIGER, G. 880

SCHWARTZ, E. 9, Irodalom

SCHWENDENWEIN, H. 383, 719, 742, 1433, 1547, 1803, 2514,
2768, 2943, 2949, 2978, Irodalom

SCOLA, A. 677, Irodalom

SEBOTT, R. 1436, 1960, 1975, 2062, 2135, 2156,
2211, Irodalom

SEMMELROTH, O. 50

SEMPTEY L. Irodalom

SEQUEIRA, J. B. 1887

SERÉDI J. 86, Irodalom

SERRANO RUIZ, J. M. 1914

SESE, F. J. 677

SIEBEN, H. J. 889

SILVESTRELLI, A. 981

SIPOS, S. 425, 428, 437, 461, 465, 475, 491,
493, 551, 708, 1895, 1901, 1927, 1934,
2001, 2015, 2037, 2042, 2125, 2151,
2152, 2279, 2524, 2541, 2568, 2601,
2719, 2722, 3087, 3140, Irodalom

SIXTUS, V. 923, 955, 970

SOBANSKI, R. 644, 646

SOCHA, H. 419

SÓLYOM L. 667

SPIRITO, P. 2811

SPRINGHETTI, A. 955

STAFFA, D. Irodalom

STANKIEWICZ, A. 595, 2815, 2867, 3098, Irodalom

STEIN, A. Irodalom

STETSON, W. H. 810

STICKLER, A. M. 72, 641, 767, Irodalom

STIEGLER, A. 9

STRIGL, R. A. 127, 259, 2466, 2548

STOFFEL, O. 1783

STRAUB, J. Irodalom

SULLIVAN, F. A. 626

SZABÓ I. 1896, Irodalom

SZABÓ G. Irodalom

SZABÓ P. 98, Irodalom

SZENTIRMAI A. (S.) 1155

SZENTMÁRTONI M. 777

SZENTPÉTERI KUN B. Irodalom

SZEREDY J. 1165, 1351

SZILBEREKY J. 2747, 2765, 2772, 2996

SZUROMI SZ. A. 66, 1899, Irodalom

-- T --

TAMÁS, AQUINÓI 133, 729, 731, 1628, 1681

TÁRKÁNY SZÜCS E.	1609
TARRANT, J.	78
TAUTU, A. L.	Irodalom
TERTULLIANUS	1448
THANER, F.	66
THEINER, A.	2717, Irodalom
THERME, M. A.	96
TERRIAULT, M.	227
THORN, J.	227
TILLARD, J. M.	1454
TING PONG LEE, I.	1035, 1322, 1493
TOCANEL, P.	2498
TODESCHINI, U. M.	1003
TOMBEUR, P.	Irodalom
TOMKO, J.	897
TORFS, R.	16
TORQUEBIAU, P.	3013, 3028
TOSATO, A.	2068
TOSO, A.	2722
TÖRÖK J.	1427, 1508
TRAMMA, U.	2093
TREVISAN, G.	1416
TRICHET, L.	769
TRUMMER, J.	465
TUILLIER, A.	57
-- U --	
ULLMAN, W.	1041
ULPIANUS	1879
URRUTIA, F. J. X.	136, 137, 261, 264, 267, 269, 278, 288, 290, 311, 317, 335, 353, 368, 369, 383, 419, 440, 456, 467, 468, 491, 499, 505, 508, 514, 516, 518, 519, 533, 545, 549, 554, 557, 558, 567, 579, 582, 584, 587, 595, 606, 611, 669, 1454, 1537, 1599, 1737, Irodalom
URSO, P.	1231, 1251, 1262, Irodalom
ÜLHOF, W.	743
-- V --	
VALDRINI, P.	676, 681, 720, 721, 743, 861, 1076, 3282, Irodalom
VALLINI, A.	650
VAN ESPEN, Z. B.	83
VAN HOVE, A.	59, 267, Irodalom
VANYÓ L.	57, 1448, 2224
VARAGNAC, A.	1628
VENANZI, E.	990
VERA, F.	2752

VERAJA, F. 990, 2619, Irodalom
 VERMEER, P. Irodalom
 VERMEERSCH, A. 519, 2722, 2887, Irodalom
 VERNAY, J. 676, 3038
 VICENTE CANTIN, L. 2126
 VIDAL, P. 437, 606, 876, 1127, 2022, 2535, 2546,
 2722, 2774, 3013, 3068, 3093, 3122,
 Irodalom
 VILADRICH, P. J. Irodalom
 VILLAR, A. 2938
 VILLEGIANTE, S. 3181
 VISMARA MISSIROLI, M. Irodalom

-- W --

WÄCHTER, L. 1382, 2916
 WAGNER, G. 677
 WASSERSCHLEBEN, F. W. G. H. 65, 68, 2580
 WEGAN, M. 2062, 2111
 WEIGAND, R. 1729
 WENGER, L. 9
 WENGST, K. 57
 WERNZ, F. X. 124, 437, 606, 876, 1041, 1042, 1127,
 1848, 1850, 1872, 2022, 2535, 2546,
 2722, 2774, 3013, 3068, 3093, 3122,
 Irodalom
 WESEMANN, P. 2807
 WIENER, A. 2815
 WILDHABER, B. Irodalom
 WILKS, M. 875
 WILLEBRANDS, J. 626
 WILLIAMS, S. 64
 WINKLER, L. 2152
 WIRTH, P. 2919, 2927, 2928, 2964, 2986, 2998,
 3104, 3160
 WOLF, E. Irodalom
 WORMSI BURCHARD 65, 2580
 WRENN, L-G. 2638, 2837, 3100
 WYCLIF 2249

XALERNO, F. 1009

-- Z --

ZAGGIA, C. 2078, Irodalom
 ZALBA, M. 1803, 2520, 3228
 ZAMPETTI, G. 3067
 ZAPP, H. 1058, 1951, 1971, 1977, 2021, 2022,
 2131, 2140, 2141, 2156, 2178, 2193,
 2343, Irodalom
 ZIMMERMANN, M. 1877
 ZUZEK, I. 107, 350, 1027

TÁRGYMUTATÓ

A nevek utáni számok nem az oldalszámokra, hanem a bekezdések elején szereplő sorszámokra utalnak.

-- A --

abortus 1848, 2579--2585
abrogatio 186
abszolút többség 363--371
abszolutizmus 80
Acta Apostolicae Sedis 142, 221
actio -- ld. kereset
actor -- ld. felperes
actus administrativus -- ld. közigazgatási intézkedés
ad limina látogatás 993, 1092
admissio -- ld. engedélyezés
adományok 1577
adományozó 379, 475
advocatus -- ld. ügyvéd
aeque principaliter egyesítés: egyházmegyéké 465
aequitas -- ld. méltányosság
affectio maritalis 1879
ágyasság 2561--2571
ajándékok 2815
ajánlások 55, 96
akadály: választhatóságé 536, 537
akadályoztatás: pápai széke 883--885
 -- püspöki széke 1112--1120
 -- püspöké 1102
akadémiai fokozatok 685, 2387
akaratnyilvánítás 327, 518
akolítatus -- ld. szolgálatok
akolitus 677, 690
aktív szavazati jog 500
aláírás 1239, 1257
alanyi jog 4, 231, 257, 275, 276, 285, 398, 416
alapítás: társulása 833, 835, 845, 856
 -- egyházmegyéé 1040
 -- egyháztartományé 1137
alapító intézkedés 316
alapítók 379, 475
alapítványi mise 1720
ápostoli gyűjtemények -- ld. pszeudoapostoli gyűjtemények
alapvető jogok 643
aldékán: bíborosi testületben 943
áldozópapok 400, 460
 -- képzése 704--740

áldozópapság 1348, 1794, 1812--1823, 1825
áldoztatás 690
alkalmasság: jelölté 485, 492, 530, 538, 687, 688
alkoholizmus 2074
alkotmányjog 21, 22, 92
alkotmányos isteni jogi normák az egyházban 48
államegyháziság 1060
állami egyházjog 26
állami okmányok 341
állami törvények kanonizálása 201, 328
államok 77, 115, 1015, 1021--1022, 1058, 1060
állampolgárok 322
Államtitkárság 962, 967--969, 992
állandó diakónusok 677
 -- képzése 702, 703, 797--798
állandó felhatalmazás 412, 413, 1252
állandó tanács: püspöki konferenciáé 1184
állapot 639--641
almegebízott 425
alperes 2749
általános feloldozás 1724-1728
általános határozatok 100, 132, 149, 220, 222, 306, 418, 1194
általános helynök 264, 306, 407, 408, 410, 473, 553, 1105, 1116,
 1119, 1122, 1123, 1124, 1222, 1236--1237, 1240--
 1254
általános szabályok (egyházjogi jogterület) 21
általános titkárság: püspöki székhelyé 917
általános törvények 157
általános végrehajtási határozatok 105, 132, 223--227
ambrozián „rítus” 106
analóg értelmű jogfogalom 34
Anglia 1041
Angol-norman iskola 71
Annuario Pontificio 965, 1015, 1211
anomália: jogi 538
Antonianum (Pápai Athenaeum); kánonjogi fakultás 30
anyagi javak 461
 -- jogi személyé 374--375, 379
anyakönyvek 708, 1378--1379
apostoli buzdítás: szinódus után 900
apostoli delegátus 1015
apostoli élet társaságai 1000, 1432, 1434
Apostoli Kamara 1009
apostoli kánon (85) 57
apostoli keresztség 1155
Apostoli Konstitúciók 57
apostoli kormányzó 410, 465, 1037--1038, 1068, 1132
apostoli kormányzóság 1037--1039
apostoli levél 147
Apostoli Penitenciária 264, 1003

apostoli prefektúra 1034--1036
apostoli prefektus 1034--1036, 1092
apostoli rendelkezés 145
Apostoli Signatura 1004, 2711--2715
Apostoli Szentszék 960, 104, 115--119, 122, 149, 269, 271, 289, 296,
298, 299--301, 303, 357, 362, 418, 479, 568, 603,
704, 715, 733, 740, 779, 807, 809, 812, 836, 960,
1013, 1014, 1016--1024, 1059--1060, 1063--1064,
1088, 1091, 1095, 1117, 1118, 1120, 1122, 1127,
1130, 1145, 1150, 1155, 1156, 1180, 1183, 1207,
1300, 1303, 1440, 1442--1243
Apostoli Szentszék Gazdasági Ügyeinek Prefektúrája 1009
Apostoli Szentszék Munkaügyi Hivatala 1010
Apostoli Szentszék Vagyonkezelősége 1009
apostoli tevékenység: 1086
-- szerzeteseké 481
-- világiaké 679--685
apostoli vikariátus 1034--1036
apostoli vikárius 407, 1034--1036, 1092
apostoli vizitáció 993
apostolok és utódaik 48
applicatio 1703
archidiaconatus -- ld. főesperesség
Argentína 1020
assessor -- ld. ülnök
ateizmus 733
áthelyezés 571--576, 1123
-- megyéspüspöké 1096
-- metropolitáé 1149
átlépés: klerikusé más részegyházba 744--751
áttelepülés: klerikusé más részegyházba 750
auctoritas -- ld. hatóság
auditor -- ld. ügyhallgató
autonómia 55, 96, 313, 314
-- földi ország ügyeiben 681
avignoni fogság 77

-- B --

Basel 1059
bécsi egyezmény (1961): a diplomáciai kapcsolatokról 1015
bécsi kongresszus (1815) 1015
beiktatás: bemutatás után 471, 475--484
bejelentési kötelezettség 1088, 1117, 1119, 1122, 1130
béke 781, 1021
békéltetés 2793
beleegyezés 393--397, 572
belső fórum 24, 281, 404--406, 435
bemutatás 471, 474--486, 1129
bemutatói jog 475--479
bentlakás: szemináriumban 717--722

bérmálás 112, 677, 679, 1616--1634, 1926--1927
bérmálási anyakönyv 1633--1634
bérmálási felhatalmazás 435
bérmaszülő 1630--1631
beszámíthatóság 560--561
betegek kenete 1775--1793
betöltés: hivatalé 447--470
Biblia 619, 731
bíboros államtitkár 942
bíboros prefektus 972
bíborosok 922--954, 1024
 -- címük 922
 -- gyóntatási felhatalmazásuk 950
 -- kinevezésük 933--936
 -- lemondásuk 946
 -- öltözőkük 954
 -- pápaválasztói joguk elvesztése 947
 -- püspökké szentelésük 932
 -- rendjeik 925--931
 -- Rómában lakásuk 945
 -- számuk 923
 -- temetkezésük 952
 -- testületük 924
 -- ügyeikben csak a pápa ítélni 951
binált mise 1708--1709
bíró: világi mint 401
 -- klerikus mint világi 778
 -- egyházmegyei 419, 1081
birodalmi egyház joga 57
bírói hatalom 419, 1081
 -- delegálása 419
 -- zsinatoké 1178
bírói határozat 3090--3091
bírói illetékesség 2624
bírói illetéktelenség: abszolút illetéktelen bíróság 2626
 -- viszonylagosan illetéktelen bíróság 2627
bírói jogalkotás 100
bírói kiszállítás 2996--2997
bírói szemle 2996--2997
bírók 2725--2733
bíróági helynök 408, 419, 1222, 2733
bíróági segédkönyvek 79
bíróági szabályzat 2617
bíróágok a római kúriában 1003--1006
birtokbavétel: hivatalé 449, 575, 1074, 1102
bitorlás 453
Bizánci Birodalom 58, 59
bizonyítási eljárás 2915--3000
bizonyítékok 2897
blasphemia -- ld. káromlás

Bologna 71
bolognai iskola 71
botrány 808, 843
Brazília 1020
bréve 152
Breviarium extravagantium 74
búcsúk 1003, 1768--1774
Budapest: fakultási jogú kánonjogi intézet 38
Buenos Aires: kánonjogi fakultás 38
bulla 151
bulláriumok 81
bűn 2254
bűnmegvallás 1723
bűnbánat szentsége 1721--1774
bűnbánati liturgia 1729
bűnsegéd 2331
büntárs feloldozása 1750, 2507--2509
büntetendő cselekmény 382, 383, 578, 590, 668, 1096, 2254, 2285--2293
büntetés 578, 590--591, 799, 1119, 1120
büntetés elengedése 2432--2453
büntetés kimondásának elhalasztása 2409
büntetés kimondásától való tartózkodás 2410
büntetés megszűnése 2429--2458
büntetés mérséklése 2408
büntető áthelyezés 2383
büntető eljárás 3241--3263
büntető hatalom 48
büntető hatóság 2400
büntető óvintézkedések 2259, 2388--2398
büntető parancs 2268, 2280--2281
büntető per 3252--3263
büntető törvény 158, 2268--2279
büntetőjog 21, 670
büntett 2018--2021
bűnvádi kereset 2454--2455

-- C --

cancellarius -- ld. irodaigazgató
carthagói kánonok 59
casus perplexus 1970
CCEE 1211
cél: jogi személyeké 361
 -- megbízásé 433
 -- hivatalé 438, 443, 456
celibatus 298, 303, 725, 765-768, 1834
 -- alóli felmentés 802--808
cenzorok 1536--1537
cenzúrák (büntetések) 2258, 2339--2373
CEZAM 1211
cibórium 1697

címer 954
 címtemplom: bíborosoké 927, 930, 954
 címzetes püspökök 1054--1056, 1171--1172, 1182
 Clementinae 78
 Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium 98, 634, 645, 651, 1160
 Codex Iuris Canonici Orientalis 107
 Codex Iuris Canonici -- ld. Egyházi Törvénykönyv
 coemptio 1879
 collatio tituli -- ld. hivatal átadása
 Collectio Anselmi Lucensis 66, 1043
 Collectio Dionysiana 60
 Collectio Dionysio-Hadriana 60
 -- Magyarországon 60, 64
 Collectio Hibernensis 68
 Collectio Hispana 61
 Collectio in 74 titulos digesta 66
 Collegium Episcoporum ld. püspökök testülete
 collegium -- ld. testület
 Commissio Codici Iuris Canonici recognoscendo 89
 communicatio privilegiorum -- ld. közvetett engedélyezés
 Communio 50, 455, 648, 651, 1026, 1133: ld. közösség; katolikus
 egyház teljes közössége
 communio -- ekkleziológia 1187
 communitas legis recipiendae capax: ld. közösség, amelynek törvény
 adható
 Compilatio prima 74
 concelebrálás 1644
 confarreatio 1879
 consecratio 1797
 constitutio apostolica -- ld. apostoli rendelkezés
 constitutiones -- ld. szabályzat(ok)
 consuetudo -- ld. jogszokás
 contestatio litis -- ld. perfelvétel
 Cor Unum Pápai Tanácsa 1008
 Corpus Iuris Canonici 74, 78, 82, 83, 86
 Corpus Iuris Civilis 78
 culpa 2288
 curia dioecesisana -- ld. egyházmegyei hivatal
 csábítás 2531--2533
 család 682
 Család Pápai Tanácsa 1008
 családjog 22
 cselekvőképesség 326, 497, 500
 csonkítás 2586--2587

 -- D --
 De misericordia et iustitia 68
 De Synodo dioecesisana -- XIV. Benedek műve 83
 Decretales Pseudoisidorianae 64
 decretum 224 -- ld. határozat

Decretum Burchardi Wormatiensis 65
Decretum Gratiani 69, 1041, 1043,
Decretum Ivonis Carnutensis 67
defensor vinculi -- ld. kötelékvédő
dékán: bíborosi testületé 943
-- fakultásé 1173
dekretális gyűjtemények 73--76, 78
Dekretálisok 58, 60, 61, 64, 74, 76, 1041
dekretisztika 71
delegatio -- ld. megbízottnak való továbbadás
derogatio 186
devolutio -- ld. káromlás
diakonátus 1794, 1812, 1815, 1818--1825
diakónia: bíborosoké 928, 931
diakónusok 307--308, 1701 -- ld. még: nős diakónusok
dialektikus módszer 69
dialógus 658, 733
Didakhé 57
Didaszkália 57
díjazás 576, 693, 792--795
dikasztériumok -- ld. központi hatóságok
dioecesis -- ld. egyházmegye
diplomáciai testület 1015
directorium: műfaj 225
dispar házasság 1888
districtus -- ld. esperesi kerület
dogmatika 19, 23, 731
doktorátus 715, 1057, 1244
dolgok csoportja 314, 316
dologi kiváltság 278, 283
dolus -- ld. megtévesztés
dorgálás 2394
doyen (diplomáciai testületé) 1015
döntési szavazati jog 891, 1171, 1172, 1176
dubium facti -- ld. ténykétség
dubium iuris -- ld. jogkétség
dummodo 238, 468

-- E --

ecclesia sui iuris -- ld. sajátjogú egyház
Egészségügyi Dolgozók Lelkigondozásának Pápai Tanácsa 1008
egyedi határozat 245, 247--255, 448, 527
egyedi közigazgatási intézkedések 219, 231--244, 448
egyedi parancs 246
egyenesági vérrokonság 343--344, 2024
egyenlőség: krisztushívôké 622--624
egyenlôtlenség 624, 642
egyesítés: jogi személyeké 373, 374
egyesülési jog 663, 789--791, 822
egyetemek 1001

egyetemes egyház 956, 1026
egyetemes joggyűjtemények 68, 69, 81
egyetemes papság 400
egyetemes törvények 156, 170, 422
 -- hatályban maradásuk CIC után 103
 -- kihirdetésük 142
egyetemes zsinat 58, 73, 319, 889--891
egyetemleges megbízás 429
egyhangúság 372
egyházellenes társulások 2497--2499
egyház és állam viszonya 1022
egyház szabadságának megsértése 2500--2502
egyház tanítói feladatával kapcsolatos jog 21
egyház: intézményes valóság 10, 12
 -- misztérium 34
egyházatyák 731
egyházfegyelem 1142, 1177
Egyházi Alaptörvény -- ld. Lex Ecclesiae Fundamentalis
egyházi asszisztens: hivatalos társulásokban 853
egyházi bíróságok: elsőfokú 2668--2692
 -- másodfokú 2693--2705, 2709
 -- harmadfokú 2710, 2716--2723
egyházi büntetés megszegése 2556--2557
egyházi egyetemek és fakultások 1002, 1173, 1513--1519
egyházi hivatal 438--470-- ld. még: hivatal
egyházi javak 2501
egyházi javak jogtalan elidegenítése 2505--2506
egyházi jogszabályok 132--230
 -- a II. Vatikáni Zsinat után 94
egyházi munkaviszony 588
egyházi per 2599--2606
egyházi rend szentsége 400--402, 607, 694, 763, 989, 1794--1875
egyházi személy elleni fizikai erőszak 2479--2484
egyházi temetés 1560
egyházi tilalom 2357--2361
Egyházi Törvénykönyv (1917-es) 30, 82, 85--86, 383, 720--722, 763,
 779, 803, 1101, 1127, 1223, 1246, 1260
 -- átdolgozása 87--97, 406, 416, 442, 444, 476, 562, 642
Egyházi Törvénykönyv (Codex Iuris Canonici) 12, 21, 38
 -- hatályba lépése 93
 -- hatályossági köre 99--131
 -- hiteles magyarázata 191
 -- kihirdetése 93
 -- kiváltságfogalma 275
 -- szerkezete 91
 -- szóhasználata 317, 383, 406, 416
egyházjog: kötelező teológiai tárgy 35, 86
 -- megalapozása 34, 35, 40--45
 -- történelme 20
 -- teológiája 20

egyházjog -- ld. kánonjog
egyházjogi akadály 1953
egyházjogtörténet: önálló tudomány 86
egyházjogtudomány 15, 20, 71--72
 -- ágai 21, 22
 -- viszonya más tudományokhoz 23--26
egyházkormányzati hatalom 399--420, 444, 1051--1052, 1141--1145
 -- pótlása 435--437
egyházközség 1335--1343
egyházmegye 332, 348, 349, 352, 364, 379, 1025, 1029--1031
 -- felosztása 375
egyházmegyei bíróság 2669--2685
egyházmegyei hivatal 1233--1273
egyházmegyei jogú intézmények 481, 1434
egyházmegyei kormányzó 410, 473, 521, 1124--1132
egyházmegyei körlevelek 142
egyházmegyei lakóhely 336
egyházmegyei társulások 831, 845
egyházmegyei zsinat 142, 150, 1213
egyházmegyeközi szeminárium 707, 709
egyháztagság 323, 647
egyháztanító (doctor Ecclesiae) 990
egyháztartomány 1041--1042, 1063, 1064, 1134--1137,
egyházttörténelem 731
egyszerű akadályok 1842, 1853--1855
egyszerű életmód: klerikusoké 772--773
egyszerű érvényesítés 2231--2235
egyszerű választás 471, 521 -- ld. megerősítésre nem szoruló
 választás
együttlakás: klerikusoké 768
együtműködés 2329--2336
 -- klerikusoké 757
ekkleziológia 33
el nem hált házasság 298, 989
elbirtoklás 276, 448, 592--608
 -- jóhiszeműsége 55
 -- hivatalé 472
elbocsátás 2384, 2461
elbocsátó 1804--1811
elbocsátottak: szemináriumból -- felvétele másik szemináriumba 735--
 740
élet- és szeretetközösség kizárása 2097--2098
életállapot megválasztása 666
élethez való jog 680
életkor 537, 552, 554, 1093, 1129
életkori csoportok lelkigondozása 1075
életközösség 338
életszentség 652, 762--764
elévülés 287, 592--608, 2454--2458
elfogadás: bemutatásé 486

-- leiraté 260
-- lemondásé 285, 433, 567--568
-- posztuláció engedélyezéséé 550
-- választásé 519, 521
elhálás: házasságé 345
elhallgatás: adatoké 262
eljárás: celibátus alóli felmentésre 804--808
eljárási normák 48
eljegyzés -- ld. házassági ígéret
ellátás: elmozdított személyé 586--589
-- érdeemesült püspöké 1095
-- klerikusé 746, 753, 1075
-- érdeemesült plébánosé 1384
ellenállhatatlan kényszer -- ld. fizikai kényszer
ellentétes leiratok 265
ellentmondó jogszabályok 69
elmebetegség 1844, 1861
elmélkedés 723, 764
elmozdítás 577--589, 1096, 1131, 1381, 1393
elnök: egyetemes zsinaté 890
-- püspöki konferenciáé 1156, 1184, 1192
-- részleges zsinaté 1170, 1177
elnökhelyettes: püspöki konferenciáé 1184, 1192
előadó bíró 2738, 3081
előbbi állapotba való visszahelyezés 3148--3157
előesti mise 1653
előzetes cenzúra 1522
elsőáldozás 1678--1680
eltiltás 2381
eltérés: a szokásé az ordinárius részéről 126
elvetett jogszokás 123
emberemlékezetet meghaladó jogszokás 123, 125, 216, 217
emberi erények 723
emberi érettség 723
emberi jog (ius humanum): egyházban 13
emberölés 2586--2587
emberrablás 2586--2587
emeritus -- ld. érdeemesült
enciklika 900
engedelmesség 608, 654--655, 665, 742, 866
-- hitbeli 1451--1452
engedély 249, 256, 257, 745--747, 750--751, 1527
engedélyezés: posztuláció 471, 548--550
engedetlenség 753, 2485--2491
enyhítő körülmények 2303--2319
eparchia 1029 -- ld. még: egyházmegye
érdekeltség 2796--2800
érdeemesült 558, 1095
ereklyetisztelet 1560
ereklyék 990, 1148

eretnkség 850, 884, 1845, 1858, 2459--2462
érettségi 737
erkölcs 6, 24, 715, 897, 978, 980, 1177
erkölcsi bizonyosság 3065--3070
erkölcsi személy 362, 1013
értékek 6
értelem használata 327, 331, 500
értelem kellő használatának hiánya 2048--2053
értesítés: helyi megyéspüspöké főpapi funkciókról 1146
érvényesség: feloldozásé 406
-- intézkedésé 428, 458, 459, 468, 470, 518
-- jogcselekményé 384--386, 388, 390, 391, 393, 395
-- leiraté 262--264
-- lemondásé 563--566
-- posztulációé 540
-- szavazaté 503, 508, 512
érvénytelen házasság 1911
érvénytelenség: feltételé 510
-- hivatal betöltéséé 452, 458--461
-- jogcselekményé 385, 390, 392, 415
-- szavazaté 502, 513
-- törvényé 418
-- választásé 493, 496, 498, 506, 530, 534, 1129
esketési felhatalmazás 427, 435, 2132--2144
esketési tilalmak 1936--1947, 2145
eskü 1235, 2808--2811, 2926--2928
esküvői szertartás 2159--2160
esperes 1394--1406
esperesi kerület 1050
Észak-Afrika 59, 1041
ésszerűség: kiváltságé 288
-- szokásé 215, 217
-- törvényé 136, 188
esztergomi (Esztergom-budapesti) érsek 1155, 1156
etika 5, 6, 24
eucharisztia 723, 764, 1635--1720
-- anyaga 1657--1660
eucharisztikus kongresszus 1017
év 616
evangélium 681
evangéliumi tanácsok 638, 1432--1433
evilági dolgok rendjének az evangélium szerinti alakítása 680, 681
évszázados jogszokás 123, 124, 216, 217
exarcha 1039
exarchátus 1039
exceptio -- ld. kifogás
excommunicatio -- ld. kiközösítés
executor necessarius -- ld. szükségképpen végrehajtó
executor voluntarius -- ld. szabad végrehajtó
exegetikus módszer 82, 83

exempt egyházmegyék 1135
exempt intézmények 1437
exkardináció 745--747, 751
exsecutio -- ld. ítélet végrehatása
Extravagantes communes 78
Extravagantes Ioannis XXII 78

-- F --

facultas -- ld. felhatalmazás
 -- habitualis -- ld. állandó felhatalmazás
facultates quinquennales -- ld. ötéves felhatalmazások 413
fakultatív büntetés 2265
favor fidei 2207--2220
favor matrimonii 1903
febronianizmus 83
fegyelmi önállóság: sajátjogú egyházé 350
fejlődés 1021
felbonthatatlanság 1890, 1892
felbonthatatlanság kizárása 2091--2093
felbujtó 2331
félelem 388--390, 504--506, 563, 2106--2115
felelős engedelmesség 654--655
feleség 338
felfolyamodás 2427, 2768
felfolyamodó 248, 251, 431, 432, 485, 868
felfüggesztés 432
 -- egyházmegyei zsinaté 1232
 -- mint büntetés 2362--2370
felfüggesztett büntetés 2412--2413
felfüggesztődés: hatalomé 431, 432, 1247
felhatalmazás 406, 412
fellebbezés 2427, 3108--3129
 -- pápa ítélete ellen 868
felmentés 53, 232, 256, 257, 291--312, 419, 544--545, 719--722, 779
 -- ténykétség esetén 173
felmentéskéréssel egybekötött választás 471, 536--547
felmentői hatalom 295--308, 545, 721, 1070
feloldozás: szentségi 406
feloszlítás: egyházmegyei zsinaté 1232
felosztás: jogi személyeké 373, 375
felperes 2748
felszentelés érvénytelensége 799
felszentelt személy 400, 402, 445
feltételek: közigazgatási intézkedésben 238, 241, 242
 -- leiratban 271
 -- megegyezés útján végzett választáskor 532--535
felügyelet 1084, 1142, 2391
 -- társulásoké 836, 857
felülvizsgálat: szabályoké 1204
felvétel: szemináriumba 736--740

fenntartás: fogalma 298
-- Szentszéknek fenntartott felmentések 298, 871
-- engedélyek tisztségek betöltésére 780, 872
ferendae sententiae 2260--2265
figyelmetlenség 175
figyelmeztetés 2391, 2489
filozófiai és teológiai tanulmányok: szemináriumban 728--731
Firenzei Zsinat (1439) 1041, 1751
fizikai kényszer 2104
fogadalom 638, 1431--1433, 2005--2011
-- nyilvános 1432
-- ünnepélyes 1433
-- egyszerű 1433
foganatosítás 234, 253, 270
fok: rokonságé 343--344
folyamatos idő 610, 612, 613
fordítások: az Egyházi Törvénykönyvről 97
forma commissoria -- ld. közvetítést igénylő forma
forma gratiosa -- ld. közvetlen forma
formális cselekmény: katolikus hit (egyház teljes közössége)
elhagyására 584
forráskritika 83
főegyházmegye 1138
főesperesség 1050
főfellebbezés 3122
főigazgató: „hittudományi főiskoláé” 716
főpapi funkciók (liturgia) 1146
főügy 3005, 3008
francia-rajnai iskola 71
Frank Birodalom 60
frank uralkodók 1042
futár 2885

-- G --

Gallia 1041
gallikanizmus 83
garanciatörvény (olasz) 1014
gazdasági tanács 1129, 1267--1269
glossa ordinaria 72, 75, 76
glosszaapparátusok 72, 73, 75
glosszák 72, 75, 83
gondatlanság 2324, 2543--2544
gondnok: (curator) 331 -- ld. még: vagyonkezelő
gregorián misesorozat 1719
gregoriánus reform 65, 66--67, 1043
gyakorlati bevezetés: egyházzogi oktatásban 35, 38
gyakorlati teológia 25
gyám 328--329, 353
gyermek 327, 331
-- rítusa 353, 354

-- rítusváltoztatása 357
gyermek kizárása 2087--2089
gyermeknevelés 2189
gyógyító büntetések -- ld. cenzúrák
gyónás 406, 668, 1928
-- hangfelvétel készítése 127
-- gyakori 723, 764
gyónási kötelezettség 1723
gyónási titok 1759--1761, 2534--2540
gyónó 1762--1767
gyóntatás: szeminaristáké 708, 713
gyóntatási felhatalmazás 435, 950, 1736--1749
gyóntató 406, 667, 713
gyóntatóhely 437, 1733--1735
gyóntatói summák: lásd: summae confessorum 79
gyökeres orvoslás: házasságé 260, 410, 2236--2243
gyűrű 771

-- H --

hagyomány 12, 57
haladék 2827--2832
halál: megyéspüspöké 1121--1122
halálveszély 112, 801
hallgatás: hatóságé 248--251
halmazat 2415--2416
hamis állítás 262
hamis eskü 2475
hamis gyűjtemények 64
hamisítás 2545--2553
háramlás 370, 451, 492, 520, 546, 1125, 1127, 1128, 1143--1144
harmadrendek 832, 1000
hármass feladat: Krisztusé és az egyházé 400, 694, 861, 894, 1051--1052
1076
hármass lista: püspöki kinevezéskor 1064
hasonló esetekre hozott törvények 198
hasznos (határ)idő 490, 544, 611, 612, 613
hatalom 1052
-- zsinaté 1177--1178
-- ld. még: egyházkormányzati hatalom
hatályvesztés: leiraté 269
határidők 462, 481, 482, 485, 492, 526, 617--618, 1065, 1072-1073,
1149, 2827--2832
határozat 149, 150, 245-255, 868, 1177, 1217, 1231
hatóság 364, 480
házasság 682, 1853, 1876--2243
házasság felbontása a hit javára 982
házasság színlelése 2079--2098, 2100
házassági akadályok 1948--2046
-- felmentésük 298
-- fogalmuk 767

-- titkos 405
házassági anyakönyv 2161--2164
házassági beleegyezés 1893--1895, 2116--2122
házassági elbocsátó 2148--2149
házassági hirdetés 1932--1934
házassági ígéret 1914--1916
házassági kísérlet 1846, 2558--2566
házassági kötelék 2187
-- felbontása 2195--2220
házassági pasztoráció 1917--1925
házassági semmisségi perek 3179--3216
házassági tanú 2131
házassági tilalmak 1958--1961
házasságjog 21, 28
házasságkötés 390, 766, 767
házasságkötés formája 989
házasságkötéshez való jog 1896--1898
házastársak 338, 345, 602
-- rítusának átvétele 357, 359
házastársak különválása 3217--3219
helybeli 332
helybenlakás 464, 759, 1087, 1088, 1108, 1375, 1392, 2575--2577
helyettes: végrehajtóé 243
helyi egyház 1027
helyi egyházi jogi gyűjtemények 60, 68
helyi ordinárius 305--306, 409, 1023--1024
hét 616
hiányosságok: jogcselekményé 386--392
hierarchia: jogszabályoké 105
-- elve 416, 655
hierarchikus felfolyamodás -- ld. közigazgatási felfolyamodás
hierarchikus közösség (communio hierarchica) 861, 886, 1051, 1208,
1209
hierarchikus szerkezet: egyházé 862, 1041
Hispania 1041
hit 19, 660, 726, 897, 956, 978, 980, 1077, 1142, 1177
hitbeli engedelmesség 1451--1452
hitehagyás 1845, 1858, 2459--2462
hiteles törvényt magyarázat 148, 190--193
hitelesített másolat 2848
hitoktatás 660, 679, 688, 732, 997, 1476--1484
hitoktatók 1484
hittanárképzés 706
Hittani Kongregáció 127, 975--983
-- ítélkezése büntető ügyekben 980
hittankönyvek 1483
hittudományi főiskolák 708
hitvallás: 1541--1551
-- bíborosoké 948
hivatal 431, 438--470, 607, 686--687

-- átadása 449, 471
-- birtokbavétele 1071--1074, 1102, 1131--1132
-- elvesztése 551--591
-- klerikusoké -- ld. egyházi hivatal
-- bitorlása 2517--2518
hivatalok a római kúriában 1003--1010
hivatalos jogi személy 364, 367, 373, 374--375
hivatalos társulások 479, 826, 827, 829, 835, 842, 844--855
hivatalvezető 1236--1237
hivatásgondozás 697--699
holtnak nyilvánítás 551, 3224--3227
homilia 690, 1470
homoszexualitás 2060
hónap 616
hozzájárulás az egyház szükségleteinek fedezéséhez 671
hűség kizárása 2090
hűségeskü 1551

-- I --

Ibériai-félsziget 1042
idegen 332, 422
idézés 2616, 2872--2883
idő 597--600
 -- letelte 433, 552, 592
időszámítás 609--618
igazhitőség 2461
igazságos rend 5, 24
igazságosság 6, 52, 56
igazságosság elve 2253
Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa 1008
Ígéret: hivatal hűséges ellátására 1235
ígérő eskü: felmentése 98
igeszolgálat 1459--1484
illem 3
illetékesség 264, 428, 446
illetékességi jogcímek 2643--2656
illetékességi viták 2656
illetéktelen szentelés 2519--2524
imádság 1559
imakönyvek 1531
imperativitás: a jogi norma jellegzetessége 3
impotencia 1979--1985
in pectore kinevezett bíborosok 936
Index librorum prohibitorum 81
indoklás: egyedi határozatáé 247
infans -- ld. gyermek
inhabilitáló törvények -- ld. személyt jogilag képtelenné tevő
 törvények
inkardináció 465, 742--751, 753, 755
inkvizíciós segédkönyvek 79

institucionalizmus 5
institúciós módszer 82
institutio -- ld. hitoktatás
Institutiones Iuris Canonici 82
Institutiones Iustiniani 82, 85
instructio -- ld. utasítás
interdictum -- ld. egyházi tilalom
internuncius 1015
interpoláció 64
interszubjektivitás 3
intézkedés 382
intézmény 203
intézményes jog 2, 5, 6
 -- egyházban 11, 12
intézményes szankcionáltság: a jogi norma jellegzetessége 3
intimszféra védelme 667
invesztitúra 475
irányelvek: a CIC átdolgozásához 87--88
 -- a keleti kodifikációhoz 108
írásbeliség: áthelyezés elmaradása 583
 -- egyedi határozatá 247
 -- engedélyé 357
 -- exkardinációé 745
 -- hivatal betöltéséé 470, 525, 528
 -- hivatal birtokbavételéé 1074
 -- kérelemé 248
 -- közigazgatási intézkedésé 235
 -- leiraté 256
 -- lemondásé 566, 574
 -- szemináriumi képzésé 717--722
irgalom 2255
irodaigazgató 1074, 1102, 1239, 1255--1260
irregularitas 1842--1852, 1857
irritáló törvények -- ld. jogcselekményt érvénytelenítő törvények
ismétlődő kötelezettségek 312
Isten ígéje 659--660
Isten népe 34, 43, 619--620, 682, 956, 1031, 1032, 1033, 1034, 1037,
 1185
isteni jog: egyházban 13, 14, 15, 47, 52, 56, 100, 102, 163, 164,
 202, 215, 321, 328, 362, 602, 636, 882, 1185, 1187
isteni rendelkezés 362, 438, 440
isteni törvény 53, 292
Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció 988--989
Itália 1041
Itália primása 876
ítélet 293, 2616, 3044--3091
 -- pápai 868
ítélet előkészítő cselekményei 419
ítélet végrehajtása 3142--3147
ítélethozatal 3071--3080

ítélőképesség súlyos hiánya 2054--2058
ítélt dolog 55
ittasság 2308, 2319
iurisdictio -- ld. egyházkormányzati hatalom
ius divinum -- ld. isteni jog
ius humanum ecclesiasticum 26, 49, 1188
izgatás 2494--2496

-- J --

janzenizmus 83
javadalmi rendszer 461, 773, 872
jegyeskurzus 1920
jegyesoktatás 1921
jegyesvizsgálat 1929--1935
jegyesek naplója 1930
jegyző 1239, 2745
 -- egyházmegyei hivatalban 1256--1260
 -- választáson 515--516
jegyzőkönyv 254, 1102
jelöltek jegyzéke 1063
jó hír védelme 667
jog általános elveinek alkalmazása 198, 200
jog bevezetésének szándéka 213, 214
jog: fogalma 1
 -- tételes (pozitív) 2
 -- intézményes 2
 -- az egyházban 11, 12, 16, 17
 -- igazságosságé 52
 -- gyakorlása 324
jogbiztonság 52, 56
jogcselekmény 380--398
 -- lényeges elemeit meghatározó törvény 293
jogcselekményt érvénytelenítő törvények 158, 184, 324
jogelméleti kategóriák az egyházjogban 33
jogerő 431
jogerőre sohasem emelkedő ítéletek 3137--3141
jogerős ítélet 3130--3141
jogfejlődés 96, 104
jogfilozófia 8
jogforrás: fogalma 99
 -- fajtái 100
joghatóság(i hatalom) -- ld. egyházkormányzati hatalom 406, 444
joghézag 198--200
jogi karok 27, 28
jogi képesség 121
jogi módszer 7, 8, 19, 33--34
jogi szaktudományok 7
jogi személy kiváltsága 278, 282, 283
jogi személyek 361--378, 708, 825, 827, 856, 1044, 1137, 1150, 1157--
 1159, 1181, 2293

jogi szervezettség az ôsegyházban 42--44
jogi tanácsok (consilia) 79
jogi tény 160, 380
jogilag önálló rítus szerinti egyház -- ld. sajátjogú egyház
jogintézmények 56, 203, 293
 -- teológiai alapjaik 35
jogintézmények a római kúriában 1011
jogképesség 320, 321, 322, 324, 325
jogkétség 171, 174
jogok gyakorlásának korlátai 676
jogos védelem 2299, 2312
jogpolitika 8
jogrend 361, 380
 -- formális 2
 -- lényegi 2
jogrendszer 6
jogsegély 2664--2667
jogszabály 7, 123, 126, 619
 -- jellemzői 136
jogszociológia 8
jogszokások: és a CIC 123, 132, 188, 204--217, 236
 -- a törvény legjobb magyarázója 207
 -- elvetett 212
 -- és kiváltság 276, 1155
 -- kora 215, 216
 -- törvény szerinti 206, 207, 217
 -- törvénytörlő 206, 216, 217
 -- törvényrontó 206, 216, 217
jogtalanul okozott félelem 388--389
jogtörténet 8, 35
jogtudomány: tételes jogtudomány 7, 18
jogtudósok tanítása 100
jogügylet 326, 382
jogvédelem 327, 429, 2998--3000
jóhiszeműség 597--598
jóváhagyás 1527
 -- határozatoké 1206
 -- szabályzatoké 314, 317, 848
jóvátétel büntetések 591, 2258, 2374--2387
jövevény 332
jövôre vonatkozás: törvényé 160--163
 -- feltételé 2099--2101
judicium contentiosum 2601

-- K --
Kanada 1020
kánoni forma 2123--2149
kánoni hagyomány: a CIC magyarázatában 130--131, 292
kánoni jogrend 13, 14
kánoni küldetés 1202, 1209

kánoni látogatás 608, 1089--1090, 1143
kanonizálás: isteni jogé 163, 164
-- állami törvényeké 201--202
kánonjog: fogalma 9, 16, 17
-- módszere 18, 33--34
-- oktatása 27--38, 731
kánonjogi fakultások 27, 30, 32
kánonjogi intézetek (fakultás jelleggel) 30, 38
kánonjogtudomány 18, 30, 71, 72, 75, 79, 82, 83
-- ágai 21
kánonmagyarázat elvei 68
kanonok 1222, 1306--1309
-- szabályozott 1427
kánonok 9, 59
kanonoki stallum 265
káplán 441, 448, 1387--1393
kápolna 1668
-- szentszéki követségen 1023
káptalan 363, 997, 1058, 1059, 1124, 1126, 1300--1309
káptalani helynök 1126
káptalani szabályzatok 1300, 1304
-- átdolgozásuk 129
kár 302, 398
karoling reneszánsz 63--65
káromlás 2477
kártérítés 251, 398, 3241
katekizmusok 997, 1532
katekumenek 321, 630
katolikus egyetem 1002, 1173, 1507--1512
katolikus egyház 362
-- szuverenitása 1013--1014
katolikus egyház (teljes) közösségét elhagyók 169, 458, 500
Katolikus Egyház Katekizmusa 634
katolikus egyház teljes közössége 324, 455--456, 626--629, 1637
katolikus egyházban keresztek 166--168
katolikus iskola 1002, 1499--1503
katolikus név használata 664, 838--839
katolikus nevelés 1497--1498, 2465
Katolikus Nevelés Kongregációja 1001--1002
katonai ordinariátus 119, 1047, 1418 -- ld. még: tábori püspökség
katonai szolgálat: klerikusoké 785--787
kedvező kiváltság 279
kegy 256, 257, 266, 280, 807
kegyes alapítványok 997
kegyuraság 475--477
Keleti Codex -- ld. Codex Iuris Canonici Orientalis és Codex Canonum
Ecclesiarum Orientalium
Keleti Egyházak Kánonjainak Kódexe -- ld. Codex Canonum Ecclesiarum
Orientalium 98
Keleti Egyházak Kongregációja 984--987

keleti egyházjog 1290, 1299, 1316
-- kodifikációja 98, 107
keleti katolikus egyházak 98, 107, 110
keleti katolikusok 109
-- a CIC kánonjai nem kötelezik őket 111
-- közvetve kötelezhetik 112, 985, 986
keleti rítusú püspökök: a püspöki konferenciában 1182
keleti területek 986
keletkezési jogforrások 100--101
Keletrómai Birodalom 1042
kényszer 666
-- ellenállhatatlan 387
képtelenség a házassági lényegi kötelezettségeinek vállalására 2059--
2063
képviselő 2774--2789
képviselő (parlament): klerikus nem lehet 778, 779
-- jogi személyé 367, 368, 1085
-- természetes személyé 1092, 1176
képviselő útján kötött házasság 1945, 2117
képzettség megszerzése 691
kérés: leiraté 258--260
kereset 2763--2764, 2770--2773
kereset halmazat 2771
keresetlevél 2856--2871
kereskedés 782--783
kereszteltek anyakönyve 359, 1613--1615
Keresztény Egység Pápai Tanácsa 985, 1008
keresztény nevelés 660, 683
keresztény tanítás megismerése 684
keresztút 1589
keresztség 1580--1615
-- alapja a személyiség és az egyháztagság 322, 323
-- és a hívők rítusa 353, 400, 456, 627, 630, 660, 677, 679,
763, 776
keresztszülők 1608--1610
keresztvíz 1582
kérvény 248, 807
késlekedés 302
későbbi egyetemes és korábbi részleges törvény viszonya 186--187
kétség 171--174, 267
kézbe áldozás 1686
kezesség 784, 797
kézfeltétel 1798
kiadás körülményei: törvényt magyarázat eszköze 195
kiérdemesült -- ld. érdemesült
kifogás 2765--2770, 2821--2825
kihallgatás 2921--2924
kihirdetés: általános végrehajtási határozatoké 226
-- szentszéki megállapodásoké 116
-- törvényé 141--143

-- utasításoké 230
-- zsinati határozatoké 890, 1177
kijelölés: utódé 472
kijelölt bíróság 2696--2699
kiközösítés 432, 458, 849, 2343--2356
-- önmagától beálló 127, 500
kilépés: egyházból lehetetlen 323
kinyilatkoztatás 12, 13, 47, 100, 136
kinyilvánítás 556, 585 -- ld. még: megállapítás
kirográf 153
kísérlet 2326--2328
kísérleti jogszabályok 94, 95
kiskapuk: a jogban 3
kiskorúak 326--329, 337, 2310
kisszeminárium 700--701
kitett gyermek 342
kitiltás 2283
kiváltságok és a CIC 122, 219, 232, 256, 273, 290, 312, 1155
kívánságok előadása 656
kizárás a közösségből 43
kizárólagosság: Liber Extráé 74
-- 1917-es CIC-é 85
-- CIC-é 103
klerikus állapotból való elbocsátás 799
klerikus társulások 828--830
klerikusi állapot elvesztése 584, 799--808
klerikusi intézmények 1435
klerikusi társulások 997
klerikusok 530, 584
-- fogalma 632--637, 677, 694
-- inkardinációja 742--751
-- képzése 694--741
-- kötelessége és jogai 752--798
Kléruskongregáció 997
koadjutor 469, 1182, 1184, 1185
koadjutor püspök 1056, 1064, 1092, 1097, 1100--1111, 1171, 1182
kodifikáció 30, 84--98, 107
kolduló rendek 1427
kollaré 771
kollegialitás 957, 1018, 1185, 1187, 1190
kommentárok 79, 83 ld. lecturák
kompromisszum: pápaválasztáskor 879
-- ld. még: megegyezés
konciliarizmus 77
kongregációk 962--963, 970--1002
kongregációk határozatai 81, 221
konklávé 881
konkordanciák 79
konkordátum 115, 116, 706
konstantini egyházbéke 58

konzisztoriális bulla 151
konzisztórium 937--940
konzultorok: kongregációké 972
korábbi törvények és a CIC 127--131
korhatár 558 -- ld. még: életkor
korhiány 1973--1978
 -- szenteléshez 298
kormányzói feladat: megyéspüspöké 1081
korrupció 461
könyvek, írások 1526
könyvnyomtatás 77
körmenet 1371, 1702
kötelék 1986--1993
kötelékvédő 2741--2744, 3040
kötelességek és jogok: krisztushívóké 642--676
kötelező büntetés 2265
kötelező erő: törvényeké 160--188
kötelező ünnep 1078
követek (államoké) 938
 -- pápai 1015, 1016--1024
közbeszóló ítélet 3004
közfelkiáltás 879
közfunkciók: az egyházban 681, 686--687
közigazgatás: fogalma 218
közigazgatási bíróságok 459
közigazgatási felfolyamodás 3264--3283
közigazgatási hatóság 236, 239, 247, 292
közigazgatási intézkedések 218--219, 231--312
közigazgatási jog 21
közigazgatási peres eljárás 2603--2606, 2713--2714
közigazgatási segédkönyvek 79
közigazgatási szervek jogalkotása 100
közismertség 182--183, 500--501
 -- cselekményé 183
közjó 133, 273, 674, 676
közlés: áthelyezése 574
 -- egyedi határozaté 254
 -- elmozdításé 583
 -- hivatalvesztésé 554--557
 -- lemondásé 565, 569
közlöny 142
közokirat 2937
közösség, amelynek törvény adható 139--140, 213
 -- katolikus egyházé 625, 626, 648--651
 -- részegyházaké 1026, 1133
közösségi élet: klerikusoké 757
központi hatóságok: a római kúriában 962 -- ld. még püspökök
 testülete
Központi Statisztikai Hivatal 968
köztévedés 437

köztisztesség 2039--2043
közvetett engedélyezés: kiváltságoké 276
közvetett félelem 2112
közvetítést igénylő forma: közigazgatási intézkedéseké 234
-- leiraté 261, 270, 272
közvetlen forma: közigazgatási intézkedése 234
-- leiraté 261, 271
közvetlen hatalom 871, 1069
krisztushívô 621
krisztushívôk 621--641
-- kötelességeik és jogaik 642--676
krisztushívôk „rítusa”: sajátjogú egyházhoz tartozás 399
krisztusi törvényhozói tevékenység 48, 1155 -- ld. egyházkormányzati
hatalom
krizmaszentelési mise 1667
kronológikus gyűjtemények 59, 60
Kultúra Pápai Tanácsa 1008
kumulatív jog -- ld. még: versengô illetékesség
kúriai tisztségek: bíborosoké 942, 945
kutatási és közlési szabadság 665
különleges jogokkal felruházott segédpüspök 1099, 1104, 1105, 1106
különös törvények 157
különválás 2221--2228
külsô fórum 24, 404--406, 435, 470
külsőség: a jogi norma jellegzetessége 3
kváziplébános 1414

-- L --

laicizálás 799--807
laicizált klerikus jogállása 808--809
laikusi intézmények 1435
laikusi társulás 828--830
laikusok -- ld. világiak
lakás: „érdemesült” megyéspüspöké 1095
lakóhely 264, 332--341
lakóhely nélküli 332
Laodikeiai Zsinat 1041
latae sententiae 1120, 2260--2264
Lateráni Szerződés (1929) 1014
Lateráni Zsinat II. (1139) 2484
Lateráni Zsinat IV. (1215) 73, 1751
latin egyház 106, 111, 353, 355, 1152, 1179
latin: a törvénykönyvek hivatalos nyelve 97
-- ismerete 727
lecturák 75
legatus a latere -- ld. oldalkövet
legatus natus -- ld. született követ
legatus -- ld. követ
legfőbb egyházi hatóság 862--895, 1040
legfőbb hatalom két alanyának kérdése 863--864, 888

lehetetlenre senki sem kötelezhető 250
lehetségesség: törvény tartalmáé 136, 188
leirat 232, 256--272, 799, 800, 808
-- bemutatása 270--271
lektor 677, 690
lektorátus -- ld. szolgálatok
lelkek java 779
lelkek üdvössége 51, 52, 136, 273, 310, 465
lelkész 1413--1425
-- társulása 853--855, 860
lelki cél 438, 858
lelki élet 604, 662
lelki javak 656, 659
lelki képzés: szemináriumban 723--725
lelkigyakorlat 723, 764
lelkiigazgató 712--713
lelkiismeret 404--405, 598
lelkipásztor 687
lelkipásztori szolgálat 764
lelkipásztori funkció: kánonjogé 35
-- megyéspüspöké 1075, 1179
-- zsinatoké 1178
lelkipásztorkodástan 25, 33, 731--735
lelkiségi mozgalmak 662
lemondás: egyházmegyei kormányzóé 1131
-- hivatalról 552, 558, 559--570, 946
-- kiváltságokról 285--286
-- koadjutoré és segédpüspöké 1111
-- megbízásról 433
-- megyéspüspöké 1093--1095
-- pápáé 884
-- plébánosé 1382
lényegi tévedés 244, 263, 563
levél 300
levéltárak 1261--1266, 1378
Lex Ecclesiae Fundamentalis 92, 643
lex privata: kiváltság 275
Liber Extra 74
Liber Sextus 76, 200
liberalizmus 80
Libri duo de synodalibus causis: Prümi Regino gyűjteménye 65
licenciátus 715, 1057, 1244
lista: püspöki szék akadályoztatása esetére 1113, 1116, 1117
litterae apostolicae -- ld. apostoli levél
liturgia 1552--1558
liturgika 731
liturgikus jog 21, 113--114, 319, 351, 989
liturgikus könyvek 113, 989, 1211, 1530
liturgikus öltözet 1663--1664
liturgikus szolgálat: főpapi 1107

-- plébánosé 1365--1372
-- világiaké 690
liturgikus törvényhozás 1556
logosz 136
lovagrendek 1427
Löwen: kánonjogi fakultás 30
Lublin: kánonjogi fakultás 30
lucidum intervallum 331, 2294

-- M --

maga egészében újra rendezés: törvény megszűnési módja 186
magán jogi személy 364, 367, 377
magánál a jognál fogva 579, 584
magánegyháziság 475
magánokirat 2939
magántársulások 826--827, 833--834, 843, 856--860
magisterium -- ld. tanítóhivatal
magyar görögkatolikus egyház 352
Magyar Katolikus Püspöki Kar (Konferencia) 445, 588, 703, 1156
Magyar Köztársaság 119
Magyar Népköztársaság 118
magyarázat: -- egyedi hatósági 190, 193
-- felmentése 311
-- hiteles 190--193
-- kiterjesztő vagy leszűkítő 192
-- magán 190, 193
-- megbízotti hatalomé 426--427
-- megvilágító 192
-- szabályai 194--197
-- szokásszerű 190, 193
-- törvény módjára kiadott 191
-- törvényé 189--197
-- tudományos 190
Magyarország 112, 771, 780, 825, 1051, 1055, 1060, 1165, 1217, 1377,
1418, 1419, 1467--1468, 1472
Magyarország prímása 1155
Mária-tisztelet 723, 764
más rítusú hívők: mint valamely püspök saját hívei 351
más vidékre áttelepülő papok 735
matrimonium mixtum -- ld. vegyes házasság
megalapítás: hivatalé 438, 440
megalapozás: egyházjogé 40--45
megbízott lelkivezetők: szemináriumban 712--713
megbízotti hatalom 295, 311, 411--413, 423--425, 1205
megegyezés útján végzett választás 372, 528--535, 539
megelőzés: megbízottak között 429
megengedő törvény 158, 294
megerősítés 451, 471, 522--527
-- kérése 522
megerősítésre nem szoruló választás 471, 521

megfigyelők: egyházmegyei zsinaton 1221, 1225
megfosztás: hivaltól 590--591, 1096, 2380
-- kiváltságtól 289--290
meghatározatlan büntetés 2266--2267
meghatározott büntetés 2266
meghosszabbítás: leiraté 269
megismerési jogforrások 102
megkötött és elhált házasság 1907
megkötött házasság 1906
megsemmisíthető jogcselekmény 386, 388, 390, 391, 459
megszentelt élet 638--639, 1426--1427
-- intézményei 748, 1431--1439
Megszentelt Élet Intézményei és az Apostoli Élet Társaságai
Kongregációja 999--1000
megszentelt élet új formái 1440
megszentségtelenítés 2503--2504
megszűnés: jogi személyé 376--379
megtagadás: leiraté 264
megtestesülés 45
megtévesztés 392, 563, 2071, 2076--2078, 2288
megüresedés: hivatalé 511, 575
megváltás 10
megvesztegetés 2529--2530
megyéspüspök 264, 407--410, 416, 418, 464, 473, 474, 573, 575, 949,
950, 1064, 1067--1096, 1098, 1102, 1182
-- elmozdítása 591, 768
-- felmentői hatalma 297
megyéspüspökkel egyenlő megítélés alá eső főpásztorok 1068, 1182
mellékes fellebbezés 3122
mellékes ügyek 3001--3024
méltányosság 53, 54, 198, 199, 310, 375, 669
méltóság: bíborosoké 925
-- emberi személyé 680
-- krisztushívôké 623
-- pápáé 875
mens legislatoris -- ld. törvényhozó szándéka
mentô körülmények 2295--2303
metropolita 1088, 1119, 1125, 1127, 1128, 1136, 1138--1149, 1166--
1170, 1178, 1231
metropolitai bíróság 2695
metropolitai egyház (sajátjogú) 1160
Mexikó 1020
Milánó 106
mindenkit egyénileg érintô ügyek 372, 528
minister sacer -- ld. felszentelt személy
miniszter 778
minor -- ld. kiskorú
minôsített tiszteleti félelem 2109
miseadomány 1703--1720
miseadományokkal való nyereszkesedés 2527--2528

misepénz 606
misézés 1647, 1649--1652
 -- naponként 764
misézés nyelve 1661--1662
misézési kötelezettség 606, 1648
misszió 653
 -- képzésben 733, 817, 996, 1075
missziótevékenység 1485--1490, 1493--1494
misszionárius 1490
missziós jog 21
missziós tanács 1277
missziós területek 996
misztérium: egyház a kánonjogban 34
moderator studiorum 716
módszer: jogi 7, 19
 -- egyházjogi 11, 18, 33--34, 82
 -- teológiai 19, 665
modus vivendi 115
monasztikus szerzetesek 1427, 1429
morális kényszer 2105--2115
morálteológia 6, 19, 24, 731
mos 205
motu proprio 146
mózarab „rítus” 106, 350
múlta vagy jelenre vonatkozó feltétel 2102--2103
munkajog 588
munkaviszony 445, 693
München: kánonjogi intézet 30
müncheni iskola 16
Művészeti és Történeti Örökség Megőrzésének Pápai Bizottsága 998

-- N --

nagyérsek 349, 907, 911, 985
nagyérseki egyház 1160
nagykorú 327, 617
nagykorúsított személy 337, 340
nagyobb előjáró 408
nagyszeminárium 706 -- ld. még szeminárium
nap 615
Navarrai Egyetem 30
navarrai iskola 16
nem illő tevékenységek 775--776
nem katolikus keresztények 850
nem katolikusok 1021, 1075
 -- katolikusnak keresztelt gyermekük rítusa 354
 -- katolikus egyház teljes közösségébe lépéskor rítusuk 360
nem keresztények 1021, 1075
 -- gyermekük rítusa 355
nem létező házasság 1912
nem létező jogcselekmény 385, 387

nemzetiségek pasztorális ellátása 1075
 nemzetközi jog 1014, 1015
 nemzetközi megállapodások 115--119, 1058, 1060--1061
 -- viszonyuk a CIC-hoz 117
 nemzetközi szervezetek 1016
 -- püspöki konferenciáké 1211
 nemzetközi társulások 831, 845
 Nemzetközi Teológiai Bizottság 975--977
 neofitaság 1855
 népek együttműködése 1021
 Népek Evangelizációjának Kongregációja 995
 népért való mise 708, 1376
 népi vallásos gyakorlatok 989
 nevelés -- ld. keresztény nevelés
 Niceai Zsinat (325) 1134
 nisi 238
 norma normata: a tételes jog sajátossága 5
 normae: műfaj 225
 Normák 48, 51, 219
 normatív jog (objektív jog) 4, 219
 notarius -- ld. jegyző
 notorietas -- ld. közismertség
 noviciátus 121
 nôrablás 2012--2014
 nôs diakónusok 589, 677, 766--767, 793
 nullius apátság, ill. prelatúra -- ld. területi apátság, ill. prelatúra
 nuncius 1015
 Nuntia 108
 nyelv: mint személyi részegyház alapításának kritériuma 1048
 -- törvénykönyveké 97
 nyelvek: oktatásuk a szemináriumban 727
 nyilvános akadály 1954
 nyomozati elv 2801, 2803
 Nyugat pátriárkája 876
 Nyugat-Európa 61
 nyugdíj 587, 795
 nyugdíjas püspökök 1182

 -- O --
 objektív jog 4, 219, 275, 285, 292
 obreptio -- ld. hamis állítás
 odaígérés: hivatalé 469
 oeconomus -- ld. vagyonkezelő
 óegyház joga 57
 ok: súlyos, ésszerű vagy megfelelő 55, 338, 428, 560--561, 572, 573,
 579--581, 842, 854
 -- felmentése 309--310, 805
 ókatolikusok 354
 okirat 2934--2942
 okirat-hamisítás 2552--2553

okirati eljárás 385, 3210--3216
okmányok: szemináriumi felvételhez 737
-- püspöki szinódusé 900
oktatás: kánonjogé 27--38
-- a zsinat előtt 30
olasz laikus iskola 16
Olaszország 465
oldalági rokonság 343, 344, 2025--2027
oldalkövet (pápai) 942, 1017
optálás: bíborosi testületben 931
óra 614
ordinárius 126, 264, 289, 299, 304, 408, 409, 410, 414, 871, 1239, 1249
ordinatio 1797--1800
ordinationes: műfaj 225
Orientalium Ecclesiarum 107
országos társulások 831, 845
ortodoxok 354, 360
Osservatore Romano (L') 968
osztrák konkordátum (1855) 116

-- Ö --

ökumenizmus 1075
öltözék: bíborosi 954
-- klerikusi 769--771
önálló jogszabályok 132, 137, 220
öngyilkossági kísérlet 1850
önkéntes elállás 2327
önkéntesség: lemondásé 563
önkormányzat 314
önmaga bemutatása 483
önmagára leadott szavazat 483, 512, 533
önmagától beálló büntetés -- ld. latae sententiae
önmegtartóztatás 765, 766, 767
örménykatolikusok 112
örökbefogadás 347, 354
örökérvényű filozófiai örökség 729
öröklés: hivatalé 472
örökös akadályok -- ld. irregularitas
összeegyeztethetlenség (összeférhetetlenség): hivatalé 463--465
összeférhetetlenség 2794--2795
összehívás: zsinaté 1167
ötévenkénti jelentés 1091

-- P --

pallium 944, 1147--1149
Pamplona 30
Pannonhalmi Főapátság 1033
Panormia Ivonis Carnutensis 67
pápa 862, 863, 885, 1018, 1148--1149

- felmentői hatalma 298
- hatalma 407, 416, 418, 451, 866--874, 888, 890, 898, 903
- hivatala 472
- pápához folyamodás 2662--2663
- pápai áldás 1368
- Pápai Állam 1001
- pápai beszédek 195
- Pápai Biblikus Bizottság 975--976
- Pápai Ház Prefektúrája 1011
- pápai intézkedés 1122--1123
- pápai intézkedés elleni felfolyamodás 2492--2493
- pápai jogalkotás 81, 84
 - törvények 151--154
- pápai jogú intézmények 1434
- pápai kitüntetés 260
- pápai körlevelek 195
- pápai követek 1012--1024, 1063--1064, 1182
- Pápai Latin-Amerika Bizottság 994
- Pápai Liturgikus Ünnepségek Hivatala 1011
- Pápai Missziós Művek 996
- pápai primátus 83, 84, 899, 1041 -- ld. még: pápa
- Pápai Szalézi Egyetem 30
- pápai tanácsok 1007--1008
- Pápai Törvénymagyarázó Tanács 191, 1008
- pápai udvar 58
- pápai ügylevek -- ld. dekretálisok
- pápaválasztás 878--882
- papi civil 77
- papi hatalom 48
- papi rend 460
- papi szenátus 997, 1222, 1275--1290
- papnevelés szabályzata 704--705, 711
- papnevelő intézetek -- ld. szemináriumok
- papok 307--308, 1075
- papok és megyéspüspökök kapcsolata 1075
- parancsoló törvények 158
- párhuzamos helyek: törvénymagyarázatok eszközei 195
- parlament 780
- pártok (politikai) 781
- pasztorális gyakorlat 734--735
- pasztorális tanács 997, 1222, 1310--1316, 1343
- pasztorálpszichológia 777
- pátriárka (keleti katolikus) 907, 911, 926, 985, 1024
- pátriárkai egyház 1160
- pátriárkátus 349, 1027, 1152--1154-- ld. még: pátriárkai egyház
- pátriárkátuson kívüli metropoliták 907, 911
- Pázmány Péter Katolikus Egyetem 38
- pecsét 1378
- penitenciárius kanonok 1245, 1309, 1741
- per compromissum -- ld. megegyezés útján végzett választás

perbeli beismerés 2929--2931, 2933
 perbezárás 2900, 2902, 3030--3036
 percím 2894--2895
 peregyezség 3234--3240
 peres iratok 2842--2854
 perfelvétel 2890--2897
 perfolyamat elévülése 2904--2910
 perjog 21, 669
 perkérdés 293
 perköltség 2616, 3052, 3158--3160
 perközzététel 3025--3029
 perszónálunió: egyházmegyéké 465
 pertől való elállás 2911--2914
 Péter tisztsége 48, 863--865, 1018, 1041
 plébánia 375, 450, 1049, 1317--1343
 -- nem részegyház 1027
 plébániai gazdasági tanács 1333
 plébániai javak kezelése 1374
 plébániai jogok: szeminárium felett 708
 plébániai kormányzó 473, 1385--1386
 plébániai lakóhely 336
 plébániai pasztorális tanács 1334
 plébános 307--308, 344, 1344--1386
 plébánosok áthelyezése 3284, 3298--3305
 plébánosok elmozdítása 3284--3297
 plena communio -- ld. katolikus egyház teljes közössége
 plenáris zsinat 305, 1161, 1163, 1165, 1167, 1168
 poenae expiatoriae -- ld. jóvátevé büntetések
 polgári házasság: katolikusoké 385
 -- kísérlete 584, 805
 politika 677, 681
 politikai egyesületek: klerikusok részvétele 791
 Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo
 108
 posta 300, 433
 postulatio -- ld. felmentéskéréssel egybekötött választás
 potestas iurisdictionis -- ld. joghatósági hatalom, egyházkormányzati
 hatalom
 potestas ordinaria -- ld. rendes hatalom
 potestas ordinis -- ld. rendi hatalom
 pótlakóhely 264, 331, 333, 335
 pótolta felhatalmazás 435
 pótolta hatalom 435--437
 pozitív egyházi jog 52, 53, 593
 pozitív isteni jog 136, 321
 pozitív jog 2, 52
 -- egyházi 362
 praecedentia -- ld. rangsor
 praeceptum poenale -- ld. büntető parancs
 praescriptio 594 -- ld. elévülés, elbirtoklás

praesumptio -- ld. jogvédelem
 prédikáció 690, 1077, 1463--1475
 -- gyakori 1077
 prefektus: szemináriumban 716
 prelátus 791, 938
 -- személyi prelatúrában 812, 816
 presbiter bíborosok 927, 931
 prímás 1024, 1152--1156, 1165
 Prímási Főszentszék 2717--2719
 privilegium canonis 2484
 privilegium fori 2610
 privilegium paulinum 2207--2211
 privilégium -- ld. kiváltság
 pro populo mise 1079, 1710
 procurator -- ld. képviselő
 promotor iustitiae -- ld. ügyész
 pronuncius 1015
 propaganda 995
 protestantizmus 80
 protodiakónus bíboros 944
 provisio -- ld. betöltés
 provokáció 2313
 pszeudoapostoli gyűjtemények 57
 pszichoanalízis 777
 pszichológia 6
 püspök bíborosok 926, 929--931
 püspök(ök) 400, 418, 460, 873, 992, 993, 1018, 1051--1066
 -- kinevezésük 1019, 1058--1064
 -- ld. még: megyéspüspök
 püspöki helynök 264, 553, 1105, 1116, 1119, 1122, 1222, 1238, 1240--1254
 püspöki konferencia 305, 372, 769--771, 812, 845, 895, 906, 911, 993, 1019--1020, 1063, 1064, 1157, 1158, 1165, 1179--1212, 1231
 Püspöki Kongregáció 992
 püspöki szinódus 319, 862, 895, 896--921
 püspöki tanács 1238
 püspöki vagy az áldozópapi rend bitorlása 1851--1852
 püspökkari körlevelek 142
 püspökök bűnügyei 1178
 püspökök mint jogalkotók 58, 142, 1081--1082
 püspökök testülete 862, 863--864, 886--895, 1018, 1051, 1185
 -- feje 865
 püspökség 1794
 püspökszentelés 1051
 -- és pápai hivatal 879, 880

 -- Q --
 querela nullitatis -- ld. semmisségi panasz
 Quinque compilationes antiquae 74

-- R --

rágalmazás 2547--2551

rangsor 131, 1024

ratio: isteni jog 136

reconquista 1042

recursus -- ld. felfolyamodás

régi jog: a CIC kánonjaiban 130, 131

régió (egyházi) 1150--1151

regionális bíróság 2686--2688, 2702--2705

regionális püspöki konferencia 1151

regionális zsinat 1091

Regulae Iuris 200

rektor: szemináriumé 708, 711, 1173

-- egyetemé 1173

relatio quinquennalis -- ld. ötévenkénti jelentés

remete élet 1000

remeték 1427, 1431

rendek gyakorlásának akadályai 1857--1861

rendelkezési elv 2801--2805

rendes hatalom 295, 407, 408, 414, 423, 867

rendes helyettesi hatalom 306, 407, 419, 959, 1035, 1141, 1205

rendi hatalom 444, 1052

rendkívüli házasságkötési forma 2150--2155

rendkívüli vagyonkezelés 1297

rendtartások 318--319

rescriptum -- ld. leirat

reservatiók: javadalmaké 872

responsum -- ld. válasz

restitutio in integrum -- ld. előbbi állapotba való visszahelyezés

részegyház 408, 871--873, 992, 1012--1013, 1016, 1019, 1021, 1025--1050

-- sajátjogú egyház értelemben 348, 1027

-- egyházmegyei szintű értelemben 348, 1025--1050

részegyházak csoportjai 992, 1133--1160

részes 2331

részleges esetek 291, 292

részleges jog 55, 104, 371, 685, 1082, 127

részleges megállapodás 115, 1060

részleges törvények 127, 142, 143, 156, 170, 422, 779, 871, 1217

-- és a lakóhely 170

részleges zsinatok 142, 993, 1161-1178

rezidenciális püspök 1067

Rio de Janeiro: kánonjogi intézet 38

Rítuskongregáció 988

-- dekrétumai 81

rítusközi kapcsolatok 112, 986

rítusok 107, 348--360, 661, 1075

rítusváltoztatás 357--359

-- anyakönyvezése 359

rokon 1245

Róma 30, 38
-- környéki egyházmegyék 922, 930
Római Birodalom 58, 64
római jog 18, 58, 70, 71, 85
római korrektorok 78
római kúria 81, 83, 191, 221, 264, 955--1011
-- gyakorlata 198
római pápa -- ld. pápa
Rota Romana 1005, 2630, 2639--2642, 2694, 2707--2710
Rózsafüzér 723
rugalmasság: egyházjogé 51, 55, 56

-- S --

S. C. Concilii intézkedései 81
saját apostoli kezdeményezés 664
saját formában való lelki élet 662
saját hierarchia: keleti katolikusoké egy adott területen 112, 357
saját kezdeményezésre kiadott leirat 262
saját ordinárius 264, 339, 359, 812
saját plébános 339, 359
saját rítusú liturgiához való jog 661
saját, rendes hatalom 306, 407, 866--873, 1069, 1070, 1205
sajátjogú egyház 348--352, 650, 1027, 1160
sajátjogú metropolita 349
Sala Stampa 968
Salamancai Pápai Egyetem 30
Salzburg 1059
segédpüspök 441, 479, 553, 1056, 1064, 1092, 1097--1098, 1102, 1111, 1124, 1171, 1182, 1192
sekrestyés 457
semmisség: felmentésé 309
-- jogcselekményé 159
-- leiraté 267
-- szavazaté 499, 501, 505
semmisségi panasz 3093--3107
separatio -- ld. különválás
si 238
simónia 461, 564, 1703
skizofrénia 2056
Skócia 1041
sógorság 345--346, 2032--2038
sorsolás: hivatalé 472
Spanyol Rota 2720
Spanyolország 106
spirituális -- ld. lelkiigazgató
Staatskirchenrecht 26
status -- ld. állapot
statuta 150 -- ld. szabályzat(ok)
stips -- ld. miseadomány
Strasbourg: kánonjogi fakultás 30

strukturális jog 2, 10, 11
 subdelegatus -- ld. almegbízott
 subreptio -- ld. elhallgatás
 suburbicarius egyházmegyék 922
 súlyos csonkítás 1850
 súlyos félelem 388--390, 2106, 2108, 2298, 2311, 2314
 súlyos szenvedély 2309
 súlyosbító körülmények 2320--2325
 Summa aurea: Hostiensis műve 75
 summae confessorum 79
 summák: a Decretumhoz 72
 -- a dekretális gyűjteményekhez 75
 suspensio -- ld. felfüggesztés
 Syntagma Canonum 59

 -- SZ --
 szabad adományozás 471, 473--474, 1061, 1063
 szabad lakóhely 333
 szabad végrehajtó 234, 272
 szabadság 613, 647
 szabályozott kanonokok 1427
 -- papok 1427
 szabálytalanság -- ld. irregularitas
 szabályzatok 129, 314--317, 489, 1443
 -- szerzetesi -- átdolgozása 129
 -- jogi személyeké 364, 365, 367, 368, 371, 377, 378, 379, 834, 837, 843
 -- papi szenátusé 1278
 -- pasztorális tanácsé 1313, 1315
 -- püspöki konferenciáé 1183;
 szakadárság 1845, 1858, 2459--2462
 szakértő 2984--2995, 3197
 szakralitás: egyházi jogszabályoké 49
 szakramentalitás: egyházjogé 50
 szakszervezetek 781, 791
 számadás: évente 852, 859
 szándék: szemináriumba való felvételhez 736
 szándékos emberölés 1848
 szankció 3, 24, 43, 126
 Szerdikai Zsinat 1041
 származási hely 342
 szavak sajátos jelentése 194, 233
 szavazás 369, 370, 396
 szavazategyenlőség 396
 szavazatszedők 497, 513--515, 531
 szegények 672--673, 773, 793
 székesegyház 465, 1146
 Székeskáptalan 1064, 1173 -- ld. még: káptalan
 székház: szentszéki követségé 1023
 szekularizálás: szerzetesé 749

személy 320, 326 -- ld. még jogi személy, erkölcsi személy
személy kiválasztása: hivatalra 449
személyek állapotáról szóló perek 55
személyek vagy dolgok összessége 361, 363
személyes küldött 300
személyi adottságaira tekintettel kiválasztott végrehajtó 243
személyi jog 21
személyi kiváltság 278, 282
személyi prelatúrák 810--818, 993, 1047
személyi prelátus 408--409
személyi részegyházak 1027, 1046--1048
személyi törvények 155, 157
személyiség 320, 1013, 1044
személyt jogilag képtelenné tevő törvények 158, 184, 324, 325
szemináriumok 35, 38, 121, 704, 706--740, 1001, 1002
 -- szabályzatuk 704, 711
 -- egyházmegyei közti 704, 707, 709
szent dolgok 600
szent dolgokban való közösködés 2463--2464
szent hatalom 1052
szent helyek 1560
szent idők 1560
szent javak 2501
szent jog 18
Szent Kereszt Pápai Egyetem: kánonjogi fakultás 38
szent nép 43, 46
szent olajok 1576, 1776--1777
szent pástorok 654, 657, 659
szent rendek 402, 767, 2001--2004
szent színek meggyalázása 2469--2474
szent szolgálat 791
szent szolgálat törvénytelen gyakorlása 2525--2526
szent tudomány(ok) 71, 665, 685, 688--689, 760
szent útravaló 1368, 1672--1673, 1690
„szent” jelző: a római kúria hatóságainak nevében 966
szentelési akadályok 1837--1856
szentelési cím 743
szentelési elbocsátó 2519
szentelési felhatalmazás 1801--1803
szentelmények 659, 870, 1560
szenthagyomány 13, 731
Szentírás 13, 102, 731, 764, 1529 -- ld. még: Biblia
szentségkiszolgáltatás színlelése 2510--2512
szentségkitétel 1699
szentségek 659, 870, 989, 1026, 1078
 -- felvétele más sajátjogú egyház szertartása szerint 358
szentségek körüli simónia 2513--2516
szentségek: fogalma 1562
 -- érvényességi és megengedettségi feltételei 1563--1566
 -- kiszolgáltatásuk 1567--1573;

szentségi áldás 1701
szentségi bűjt 1687--1689
szentségi házasság 1885
szentségi jelleg kizárása 2094--2096
szentségi jog 21
szentségi pecsét (sigillum sacramentale) 1759
szentségimádás 1700--1701
Szentszék -- ld. Apostoli Szentszék
Szenttéavatási Ügyek Kongregációja 990--991
szeretetegyház -- jogegyház 33
szerzetes előjáró 408--409, 479, 1173
szerzetes intézmények 1000, 1432
szerzetesek 337, 477, 479, 632, 789, 832, 840, 853, 1222
szerzetesi bíróság 2689--2692, 2700--2701
Szerzetesi Kongregáció -- ld. Megszentelt Élet Intézményei és az
Apostoli Élet Társaságai Kongregációja
szerzetesi szabályok: átdolgozásuk 129, 317
szerzetesjog 21
szerzett jog 120--122, 236, 582
szerződés 582
szexuális bűncselekmények 2572--2574
szexuális nevelés 733
szilárdság: egyházjogé 54
szinódus -- ld. püspöki szinódus
szisztematikus gyűjtemények 62
szóbeli eljárás 3161--3176
szóbeliség 235, 247, 496, 566
szociális hatalom 48
szociális tanítás 733
szociológia 6
szokás 787, 881
szokásjog 57, 100, 102, 787 -- ld. jogszokás
szolgálati papság 1794--1797
szolgálatok 1831
szolidaritás 674
szónoklattan (homiletika) 732
szoros értelmezés 196, 233, 311
szubjektív jog 4
Szuffragáneus nélküli érsek 1127
Szuffragáneus püspök 1127
-- legrégebben kinevezett 1088, 1119, 1125
szuverenitás: katolikus egyházé 877, 1014
szükségesség: törvényé 136
szükségképpen végrehajtó 234, 241
szükségszerű lakóhely 333
született jog 121
született követ 1017
szülők 328--329, 342, 683
-- és gyermekük rítusa 353
szünetelés: általános végrehajtói hatalomé 226

-- utasításoké 230
-- ld. még: törvény szünetelése
szüzek rendje 1000, 1427, 1431

-- T --

tabernákulum 1696
tábori lelkész 786, 1418--1419
tábori püspökség 1047
tág értelmezés 196, 233, 311, 426
tagok: egyházmegyei zsinaté 1221--1224
-- papi szenátusé 1279--1282
-- pasztorális tanácsé 1312
-- püspöki konferenciáé 1182, 1191
-- püspöki szinódusé 901, 904--916
tagság: egyházi társulásokban 840--841, 849--850
tanácsadó plébánosok 1287
tanácsadó szerep: szinódusé 898
tanácsadói szavazat jog 1173, 1174, 1176
tanácsosok testülete 997, 1074, 1102, 1113, 1117, 1122, 1124, 1125,
1291--1299
tanárok: szemináriumban 715
tanítás felülvizsgálatának eljárása 981
tanítóhivatal 19, 102, 651, 665, 681
tanítói küldetés 1444--1446
tanú 2943
tanúvallomás 2943--2983
tanúságtétel: hitelessége 980
tárgyalás 3037--3043
tárgyalóterem 2616, 2839--2841
tárgyi jog 4, 257, 276
társtettes 461, 2331
társadalmi igazságosság 672--675
társadalmi munka 588
társadalombiztosítás 588, 1075
társas bíróság 2728
társaskáptalan 1302
társulások 663, 819--860
-- egyházellenes 663
tartomány 1063--1064, 1134, 1149 -- ld. még: egyháztartomány
tartományi zsinat 1127, 1136, 1161, 1164
tartósság: hivatalé 438, 441
-- törvényé 137
tartózkodás: választástól 394
tartózkodási tilalom 2379
távirat 300
távolmaradás 3010--3019
távozás: szerzetes intézményből 298
telefon 300
teljes lelkipásztori gondozás 460
teljes ülés: püspöki konferenciáé 1184

temetés 690
templom 283, 1149, 1668
templomigazgató 208, 1407--1412
ténykétség 173, 174, 304
tényleges szokás 205
teológia 14, 15, 18, 977, 979 -- ld. még: filozófiai és teológiai tanulmányok
teológiai főiskolák 27, 29
teológiai karok 27, 29, 35
teológiai módszer 19
teológiatörténet 35
teremtés 10, 47
Teremtő 6, 11, 13
terhes kiváltság 279
természetes személy 320--326, 621
természetjog 5, 6, 136, 593, 602, 644, 865
természetjogi akadály 1953
természettudományok 6
területi apátság 1033
területi prelatúra 1032
területi részegyházak 1045
területi törvények 155--156
területiség elve 1045
testület 278, 363, 368, 378, 395--396, 887, 1081
testületi cselekvés 368--372
testületnek adott megbízás 429
tételes egyházjog 11, 12, 100, 102, 593 -- ld. pozitív egyházi jog
tételes jog 2, 5, 6
tételes jogtudomány 7, 8
tévedés 175, 181, 263, 391, 392, 2066
tiltó házassági akadály 1956
tiltó törvények 158
tiltott hivatal 1854
tiltott tevékenységek: klerikusoknak 774--787
tiltott üzletelés 2554--2555
tiltott vagyonkezelés 1854
tisztán egyházi törvények 166, 291--293, 329, 630
tisztelet és engedelmesség 753
tiszteleti jogok: metropolitáé 1146--1149
titkár: kongregációké 972
-- püspöki konferenciáé 1184 ld. jegyző
titkos akadály 1972
titkos házasságkötés 2167--2170
titkos levéltár 1265
titkos záradék: konkordátumokban 116
titkosság: szavazaté 507--508
titoktartás 394, 1235, 2812--2814, 2816
titokzatos test: Krisztusé 45
titulus -- ld. címtemplom
tolmács 2841

Torino 30
továbbképzés: klerikusoké 760
több személy bemutatása 484
többség: választáskor 369, 370, 529
-- posztulációkor 540
Tömegtájékoztatás Pápai Tanácsa 1008
tömegtájékoztatási eszköz 733, 1521
történelmi levéltár 1266
törvény 105, 132
-- célja 136
-- érvényessége 418
-- fajai 144--159
-- felmentése 291--293
-- fogalma 133--135
-- lényeges elemei 136--143
-- magyarázata 189--197
-- megszűnése 185--188
-- szünetelése 143
törvény célja: a magyarázat eszköze 195
törvény melletti kiváltság 277
törvény szerinti lakóhely 333, 337, 338
törvényes kérés 249
törvényes rokonság 347, 2044--2046
törvényes származás 738, 2190--2194
törvényesség elve 53, 670, 2590--2591
törvényhozó hatóság 129, 138
törvényhozó jóváhagyása 210, 211
törvényhozó szándéka: törvényt magyarázat eszköze 195
törvényhozói hatalom 48, 138, 418, 1081--1082
törvénnyel ellenkező kiváltság 277
törvénytelen cselekmény 398
törzs: rokonságban 348
Traditio Apostolica 57
Trentói Zsinat (1545-- 1563) 48, 77, 80, 81, 970, 997, 1350
trinált mise 1708--1709
tudatlanság 175--184, 391--392, 2065, 2318
turnusok 2729

-- U --

új Izrael 42--44
újítás: székülés idején 1130
Urbaniana (Pápai Egyetem): kánonjogi fakultás 30
USA 1020
usus 205
utalás: világi törvényekre 201--202
utasítás 100, 105, 132, 228--230, 418
utód kijelölése 882
utódlási jog 1100--1101
utólag kimondandó büntetés -- *ld. ferendae sententiae*
utólagos helytelenítés 1522--1524

-- Ü --

üdvösség 136 -- ld. lelkek üdvössége

ügyész 2740, 2742--2744, 3040

ügyhallgató 2735--2737

ügyvéd 2774--2791

ügyvivő 1015

ülnök 2727

ünnepélyes mise 1372

üresedés: hivatalé 441, 466--469

-- püspöki széke 1109--1110, 1112--1132, 1167, 1288

üzleti tevékenység 782--783

-- V --

vacatio legis -- ld. törvény szünetelése

vádirat 3255

vagus -- ld. lakóhely nélküli

vagyonjog 21

vagyonkezelés: hivatalos társulása 852

vagyonkezelő 474

-- egyházmegyéé 1129, 1271--1273

-- szemináriumé 714

válasz 148

választás 369--370, 471, 488--535, 1058--1059, 1061, 1125, 1129

választás összehívása 493, 495

választott bíráskodás 3234--3240

választott püspök 1055

valláskülönbség 1994--2000

vallás nyilvános megsértése 2477--2478

vallási jogrendek 18

vallási közösségek 26

Vallások Közti Párbeszéd Pápai Tanácsa 1008

vallásos erkölcs 54

vallásos gyakorlatok 1559

vallásszabadság 647

váltó ügyletek 784, 797

Vándorlók és Utazók Lelkigondozásának Pápai Tanácsa 1008

váromány 121

vasárnap 1078

Vatikáni Rádió 968

Vatikáni Televíziós Központ 968

Vatikáni Zsinat I. (1869-- 1870) 80, 84, 868, 1041, 1451--1452

Vatikáni Zsinat II. (1962-- 1965) 33, 34, 37, 40, 87, 89, 91, 94,
107, 297, 348, 349, 399--401, 416, 438, 442, 444,
477, 619, 622, 636, 642, 696, 767, 810, 887, 896,
1018, 1026, 1028, 1051, 1067, 1076, 1133, 1150,
1164, 1179, 1219, 1242, 1274, 1310, 1352, 1444,
1446

Vatikánvárosi Állam 877, 946, 947, 1014

védelem 3039

végrehajtás 240--244, 253, 261, 262, 270--272
-- megismétlése 244
végrehajtási jogszabályok 132
végrehajtási utasítások 128, 220
végrehajtó: közigazgatási intézkedése 234, 240--244
-- leiraté 270, 272
végrehajtói hatalom 218, 219, 231, 292, 420--437, 971
vegyes félelem 2110
vegyes házasság 2171--2186
vegyes rítusú házasság: gyermek rítusa 353
vélelem 276, 385, 429, 474, 573, 598, 612
véleménykérés 393--397, 1106
véleménynyilvánítás 657--658
vélt házasság 1913
vendégek: részleges zsinaton 1175
vérrokonság 343--344, 2022--2031
versengő illetékesség 264, 428, 1047
versenyvizsga (plébánosi) 1351--1352
vétójog: pápaválasztáson 881
vezeklések 2388, 2396--2398
vezeklési könyvek 68
vezető: hivatalos társulása 853--855
-- magántársulása 860
viaticum -- ld. szent útravaló
Vicarius Christi 865
vicerektor 714
világegyház 735
világi áldoztatók 1673
világi intézmények 639, 1000, 1427, 1432, 1434, 1436
világi jog 341, 347, 588, 595--596, 693, 706, 787, 825, 839
világi klerikusok 813, 997
világi közhatalom gyakorlása: klerikusoknak tilos 778
világi vagyon kezelése 782
világiak 400, 401, 403, 442, 444, 445, 584, 588, 758, 814--816, 1222,
1259, 1260, 1312, 1465--1472
-- fogalmuk 632--637
Világiak Pápai Tanácsa 1008
visszaélés 289--290, 461, 2323, 2541--2542
visszaesés 2322
visszamenő hatály 122, 160, 269
visszatérés a klerikusi állapotba 809, 982
visszavonás: általános végrehajtási határozat 227
-- egyedi közigazgatási intézkedése 239
-- kiváltság 284
-- lemondása 570
-- megbízása 433
-- posztuláció 547
vita communis -- ld. közösségi élet
vita consecrata -- ld. megszentelt élet
vizigót uralkodók 1042

-- W --

Washington: kánonjogi fakultás 30

-- Z --

záradékok: közigazgatási intézkedésben 237, 434

zsinatok 58, 59, 60, 77, 1214

zsolozsma 723, 764, 1560

=====

=====

JEGYZETEK

1. RÉSZ: BEVEZETÉS A KÁNONI JOGBA

- 1 DAMASUS (HUNGARUS), *Summa Decretalium*, Incipit: LASPEYRES, E. A. T. (ed.), *Bernardi Papiensis Faventini Episcopi Summa Decretalium*, Ratisbonae 1860 (uny. Graz 1956), 353 (az előszó kiadása); vö. Dig. 1. 1. 1. pr.
- 2 *Monarchia* 2, 5, 1; magyarul: BALANYI GY., *Dante Monarchiája*, Bp. 1921, 107. Dante jogfogalmát egyesek az egyházjogra is alkalmazzák, pl. BONNET, P. A., *Eucharistia et ius*, in *Per* 66 (1977) 583--616.
- 3 Az intézményes jogról és a jogi iustitucionalizmusáról lásd pl. ERDŐ P., *Az egyházjog teológiája intézménytörténeti megközelítésben* (Egyház és jog 2), Bp. 1995, 58--65; UA., *La nozione dell'istituzione nel CIC* (Osservazioni sul c. 86), in *Magister Canonistarum. Estudios con motivo de la concesión al Prof. Dr. D. Urbano Navarrete, S.I., del doctorado 'honoris causa'*, ed. Aznar Gil, F. R. (Bibliotheca Salamanticensis, Estudios 163), Salamanca 1994, 43--60; FASSO, G., *Storia della filosofia del diritto*, Bologna 1970, III, 256--259.
- 4 A természetjog fogalmához lásd pl. ERDŐ P., A „katolikus természetjogtan” gyökerei a sztoikusok filozófiájában, in *Jogtudományi Közöny* 49 (1994) 342--352; FRIVALDSZKY J., *Természetjog. Eszmetörténet*, Bp. 2001; KUMINETZ G., *Jogrend filozófiai megalapozása* Horváth Sándor O.P. műveiben, Veszprém 2000; HERVADA, J., *Introduzione critica al diritto naturale* (Ateneo Romano della Santa Croce Monografie Giuridiche), Milano 1990.
- 5 Az Újszövetségben és a korai patrisztikus szövegekben a kanón szó a keresztények hitének és életének zsinórmértékét jelölte, később az egyházi szervektől kiadott kötelező szabályokat, a IV. századtól főként a zsinatok rendelkezéseit, vö. STIEGLER, A., *Kanon im Kirchenrecht*, in *LThK* V, 1284; ERDŐ, P., *Quid significat „lex” in iure canonico antiquitatis* (saecula III--IV), in *Per* 76 (1987) 394--395. A kanón szónak sajátosan a vezeklési gyakorlattal kapcsolatos szabály jelentését, valamint egy másik ôsi keresztény értelmét (a klérusba való felvétel szabálya, sôt maga a klérus)

- illetően lásd SCHWARTZ, E., Die Kanonensammlungen der alten Reichskirche, in ZRG Kan 25 (1936) 18--20 (= UA., Gesammelte Schriften, IV, Berlin 1960, 177--179). Vö. még OPPEL, H., KANÓN. Zur Bedeutungsgeschichte des Wortes und seiner lateinischen Entsprechungen, in Philologus, Suppl. 30, 4 (1937); WENGER, L., Canon in den römischen Rechtsquellen und in den Papyri (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-historische Klasse 220, 2), Wien 1942; UA., Über canon und regula in den römischen Rechtsquellen, in ZRG Kan 32 (1943) 495.
- 6 A teológiai megalapozás szerint tagozódó kánonjogi iskolákról lásd ERDŐ, Az egyházjog teológiája 28--57; UA., Storia della scienza del diritto canonico. Una introduzione, Roma 1990, 183--185; TORFS, R., Les écoles canoniques, in RDC 47 (1997) 89--110.
 - 7 Vö. LUF, G., Rechtsphilosophische Grundlagen des Kirchenrechts, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 27--29; LONGHITANO, A., Il diritto nella realtà ecclesiale, in AAVV., Il diritto nel mistero della Chiesa (Quaderni Apollinaris), I, [2]Roma 1986, 92--94; UA., Chiesa, diritto e legge nella costituzione apostolica „Sacrae disciplinae leges", in MonEccl 108 (1983) 399--435; DE PAOLIS, V., Ius: notio univoca an analoga?, in Per 69 (1980) 127--161; LENER, S., Sul concetto di diritto oggi: equivocità, univocità o analogia?, in CivCatt 131 (1980) vol. II, 221--236; UA., Il concetto di diritto e il diritto canonico. Norme, istituzioni, carità, carismi, in CivCatt 132 (1981) vol. IV, 326--342; UA., Sulla natura specifica del diritto canonico, in CivCatt 133 (1982) vol. III, 220--235; stb.
 - 8 Bővebben lásd ERDŐ, Az egyházjog teológiája 69--180; UA., Die Kirche als rechtlich verfaßtes Volk Gottes, in Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Hrsg. LISTL, J.--SCHMITZ, H., [2]Regensburg 1999, 12--20; UA., Theologische Grundlegung des Kirchenrechts, uo. 20--33.
 - 9 Vö. COMPOSTA, D., La Chiesa visibile. Lezioni di teologia del diritto, Roma 1976, 76--77; DAUVILLIER, J., Les temps apostoliques (1er siècle) (HDIEO II), Paris 1970, 715--730.
 - 10 COMPOSTA, La Chiesa 77. E normák alkotmányos jellege arra utal, hogy az egyház alapvető szerkezetét határozzák meg, s rangban felülmúlják a jogrend többi részét, vagyis nem csupán azért alkotmányosak, mert a hierarchikus szerkezetre vonatkoznak (ld. 1. §. 2 c).
 - 11 Pl. SEMMELROTH, O., Die Kirche als Ursakrament, in FEINER, J.--LÖHRER, M. (Hrsg.), Mysterium Salutis. Grundriss heilsgeschichtlicher Dogmatik, IV/1, Einsiedeln--Zürich--Köln 1972, 329--330; CONGAR, Y., Un popolo messianico. La chiesa, sacramento di salvezza. La salvezza e la liberazione [ford. franciából] (Biblioteca di teologia contemporanea 27), Brescia 1977, 69--91; ÖRSY L., Egyházjog és teológia (Teológiai Kiskönyvtár), Roma 1977, 13: „A szentségi jel az Egyházban az emberi közösség"; vö. uo. 27--28.

- 12 LONGHITANO, Il diritto 77-78; vö. GROSSI, V. -- DI BERNARDINO, A., La Chiesa antica: ecclesiologia e istituzioni (Cultura cristiana antica), Roma 1984, 130; stb.
- 13 LONGHITANO, Il diritto 78, 96; FORNÉS, J., La ciencia canónica contemporánea (Valoración crítica), Pamplona 1984, 79--81 (irodalommal a communióról); GROSSI--DI BERARDINO, La Chiesa 129--135; stb.
- 14 FEDELE, P., Discorsi sul diritto canonico (Studia et documenta iuris canonici 2), Roma 1973, 39--49.
- 15 A kánonjogi gyűjtemények történetéhez magyarul lásd ERDŐ P., Az egyházjog forrásai. Történeti bevezetés (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici I/1), Bp. 1998; UA., Die Quellen des Kirchenrechts. Eine geschichtliche Einführung (Adnotationes in Ius Canonicum 23), Frankfurt am Main 2002 (az előző mű javított és bővített kiadása).
- 16 Az összes álapostoli rendtartások felsorolásához, ismertetéséhez és irodalmához ld. ERDŐ P., Az ókeresztény kor egyházfegyelme (az első négy században) [Ókeresztény Írók V], Bp. 1983, 33--44; vö. GAUDEMET, J., Les sources du droit de l'Eglise en Occident du IIe au VIIe siècle (Initiations au christianisme ancien), [Paris] 1985, 15--28.
- 17 Kiad.: RORDORF, W.--TUILLIER, A., La Didaché (Sources chrétiennes 248), Paris 1978; WENGST, K., Didache (Apostellehre), Barnabasbrief, Zweiter Klemensbrief, Schrift an Diognet (Schriften des Urchristentums II), Darmstadt 1984, 3--100; magyarul: VANYÓ L. (szerk.), Apostoli atyák (Ókeresztény Írók III), Bp. 1980, 93--101 (ford. Vanyó L.).
- 18 Kiad.: az eredeti görög szöveg hiányában csak az antik fordításokról, illetve az Apostoli Konstitúciókban szereplő átdolgozott görög változatról van: METZGER, M., Les Constitutions Apostoliques I--III (Sources chrétiennes 320, 329, 336), Paris 1985--1987 (korábbi közkeletű kiadása: FUNK, F. X., Didascalia et Constitutiones Apostolorum, I, Paderbornae 1905 [úny. Torino 1970], 2--384); magyarul: ERDŐ, Az ókeresztény 108--245.
- 19 Kiad.: BOTTE, B., La Tradition Apostolique de Saint Hippolyte. Essai de reconstruction, Münster 1963 (szövegrekonstrukció; a mű görög eredetije elveszett); magyarul: ERDŐ, Az ókeresztény 83--107.
- 20 Kiad.: METZGER, Les Constitutions III, 274--309; FUNK, Didascalia I, 564--595 (az Apostoli Konstitúciók VIII. könyve 47. fejezeteként); magyarul: BERKI F., Kánonok könyve, I, Bp. 1946, 17--49.
- 21 Kiad.: METZGER, Les Constitutions; Funk, Didascalia I (a teljes I. köt.).
- 22 Vö. BÁNK J., Kánoni jog, I, Bp. 1960, 123--124; VAN HOVE, A., Prolegomena ad Codicem Iuris Canonici (Commentarium Lovaniense in Codicem Iuris Canonici, vol. I, tom. I), Mechliniae--Romae 1945, 164--165; NAZ, R., Syntagma Canonum Antiochenum, in DDC VII, 1142.
- 23 Vö. JOANNOU, P. P., Discipline générale antique, IVe--IXe s. I/2. Les Canons des Synodes Particuliers (Pontificia Commissione per la

- redazione del Codice di diritto canonico orientale, *Fonti*, Fasc. IX), Grottaferrata 1962, 548--549.
- 24 Kiad.: PL 67, 139--316.
- 25 Kiad.: PITHOEUS, F., *Codex canonum vetus Ecclesiae Romanae*, Parisiis 1609.
- 26 Magyarországi jelenléte egyik tárgyi emlékének tekinthető az Egyetemi Könyvtár (Bp.) U. Fr. 1. m. 85. számú kódextöredéke (XI. sz. 2. fele), melyet valószínűleg a korai Árpád-korban hazánkban használták, vö. MEZEY L. (szerk.), *Fragmenta latina codicum in Bibliotheca Universitatis Budapestinensis* (*Fragmenta codicum in bibliothecis Hungariae* I, 1), Bp. 1983, 100--101.
- 27 Kiad.: PL 84, 93--848; új kritikai kiadása részben már megjelent: MARTINEZ DIEZ, G.--RODRIGUEZ, F., *Colección Canónica Hispana*, Madrid 1966 kk.
- 28 Vö. 25. jegyz.
- 29 Kiad.: HINSCHIUS, P., *Decretales Pseudo-Isidorianae et Capitula Angilramni*, Lipsiae 1863 (úny. Aalen 1963); kritikai szempontok egy új kiadáshoz: WILLIAMS, S., *Codices Pseudo-Isidoriani. A paleographico-historical Study* (MIC Ser. C, vol. 3), New York 1971; MORDEK, H., *Codices Pseudo-Isidoriani. Addenda zu dem gleichnamigen Buch von Schafer Williams*, in AKK 147 (1978) 471--478.
- 30 A mű magyarországi elterjedése tárgyi emlékének tűnik a budapesti Központi Szeminárium S. Fr. 1. m. B. 11. számú XI. századi kódextöredéke, mely egy valószínűleg hazánkban használt Pszeudo-Izidor példányból való. Pszeudo-Izidor magyarországi hatásához ld. FUHRMANN, H., *Einfluss und Verbreitung der pseudoisidorischen Fälschungen* (MGH Schriften XXIV, 1--3), I--III, Stuttgart 1972--1974, I, 46--47; II, 334, 349; III, 760.
- 31 Kiad.: WASSERSCHLEBEN, F. G., *Reginonis abbatis Prumiensis libri duo de synodalibus causis et disciplinis ecclesiasticis*, Leipzig 1840 (úny. Graz 1964); második recenziója: PL 132, 175--456.
- 32 Kiad.: PL 140, 537--1058.
- 33 Kiad.: GILCHRIST, J. T., *Diuersorum patrum sententie siue Collectio in LXXIV titulos digesta* (MIC Ser. B, vol. 1), Città del Vaticano 1973.
- 34 Kiad.: THANER, F., *Anselmi Lucensis Collectio una cum collectione minore*, Innsbruck 1915 (úny. Aalen 1965) [a mű egy része hiányzik belőle]; a gyűjteményről újabban lásd CUSHING, K. G., *Papacy and law in the Gregorian revolution. The canonistic work of Anselm of Luca* (Oxford historical monographs), Oxford 1998; SZUROMI SZ. A., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok az Anselmi Collectio Canonumban* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae, IV/1), Bp. 2000; UA., *A „Collectio in LXXIV titulos digesta” befolyása a Collectio Anselmi Lucensisre*, in *Kanonjog* 1 (1999) 109--111; UA., *Some observations concerning whether or not Vat. Lat. 1361 is a text from the Collection of Anselm of Lucca*, in *Ius Ecclesiae* 13 (2001) 693--715; UA., *Die patristische Wurzel der bischöflichen Kirchendisziplin in der „Collectio Anselmi*

- Lucensis" in *Rivista Internazionale di Diritto Comune* 12 (2001) 249--263.
- 35 Kiad.: PL 161, 59--1022 (Decretum). 1041--1344 (Panormia).
 - 36 Kiad.: WASSERSCHLEBEN, H., *Die irische Kanonensammlung*, Leipzig 1885 (úny. Aalen 1966).
 - 37 A kánonjogi problémamegoldás, az ellentétes szabályok összeegyeztetése terén Gratianus legfőbb módszertani előzményei Chartres-i Ivo gyűjteményei és Liège-i Alger *De misericordia et iustitia* című műve (kiad.: KRETZSCHMAR, R., *Alger von Lüttichs Traktat „De misericordia et iustitia”. Ein kanonistischer Konkordanzversuch aus der Zeit des Investiturstreits. Untersuchungen und Edition [Quellen und Forschungen zum Recht im Mittelalter 2]*, Sigmaringen 1985) voltak.
 - 38 Kiad.: FRIEDBERG, AE., *Corpus iuris canonici. Pars prior: Decretum Magistri Gratiani*, Leipzig 1879 (úny. Graz 1959).
 - 39 A Decretum Gratiani keletkezési folyamatának és szövegfejlődésének megismeréséhez, főként pedig a sokkal rövidebb „első változat” és a Friedberg-féle kiadásban közismert „végső” változat megkülönböztetéséhez az utóbbi időben számos új megállapítással járult hozzá a kutatás. Ezek szintéziséhez lásd ERDŐ, *Die Quellen* 106--111.
 - 40 Kiad.: SCHULTE, J. F., *Die Summa des Paucapalea über das Decretum Gratiani*, Giessen 1890 (úny. Aalen 1965).
 - 41 Kiadatlan. Kiadása előkészületeiről ld. pl. PROSDOCIMI, L., *La „Summa Decretorum” di Ugucione da Pisa. Studi preliminari per una edizione critica*, in *StG III*, 351--374; STICKLER, A. M., *Problemi di ricerca e di edizione per Ugucione da Pisa e nella decretistica classica*, in *AAVV., Congrès de droit canonique médiéval*, Louvain 1959, 111--122.
 - 42 A szöveg és a glosszaapparátusok kiadása: GARCÍA Y GARCÍA, A., *Constitutiones Concilii quarti lateranensis una cum commentariis glossatorum* (MIC Ser. S, vol. 2), Città del Vaticano 1981.
 - 43 Sokuk implicit (a Corpus Iuris Canoniciiben szereplő szövegeket csak jelző) kiadása: FRIEDBERG, E., *Die Canones-Sammlungen zwischen Gratian und Berhard von Pavia*, Leipzig 1897 (úny. Graz 1958); HOLTZMANN, W.--CHENEY, C. L.--CHENEY, M. G., *Studies in the collections of twelfth-century decretals* (MIC Ser. B, vol. 3), Città del Vaticano 1979; vö. HOLTZMANN, W.--CHODOROW, S.--DUGGAN, C., *Decretales ineditae saeculi XII* (MIC Ser. B, vol. 4), Città del Vaticano 1982.
 - 44 Implicit kiadásuk: FRIEDBERG, AE., *Quinque Compilationes Antiquae nec non Collectio Canonum Lipsiensis*, Leipzig 1882 (úny. Graz 1956).
 - 45 Kiad.: FRIEDBERG, AE., *Corpus iuris canonici. Pars secunda: Decretalium collectiones*, Leipzig 1881 (úny. Graz 1959), 1--928.
 - 46 Kiad. pl.: HENRICUS DE SEGUSIO (Cardinalis Hostiensis), *Summa*, Lugduni 1537 (úny. Aalen 1962).
 - 47 Kiad.: FRIEDBERG, *Corpus* 933--1124.
 - 48 Mindhárom gyűjtemény kiadása: uo. 1129--1312; az Extravagantes Iohannis XXII újabb kiadása: TARRANT, J., *Extravagantes Iohannis*

- XXII (MIC Ser. B, vol. 6), Città del Vaticano 1983.
- 49 Vö. BLOOMFIELD, M. W.--GUYOT, B. G.--HOWARD, D. R.--KABEALO, T. B., *Incipits of Latin Works on the Virtues and Vices, 1100--1500 A.D.*, Cambridge, Massachusetts 1979.
 - 50 *Ius canonicum seu commentaria absolutissima in quinque libros Decretalium*, Romae 1661.
 - 51 GASPARRI, P.--SERÉDI, I., *Codicis Iuris Canonici Fontes*, I--IX, Romae 1923--1939.
 - 52 Vö. pl. SCHMITZ, H., *Der Codex Iuris Canonici von 1983*, in *Handbuch* 42--43. *Az irányelvek kiadása: Comm 1 (1969) 77--100; rövidített összefoglalásuk: CIC Praefatio: AAS 75 (1983) Pars II, XXI--XXIII; magyarul: ET 61--65.*
 - 53 Vö. POTZ, R., *Die Geltung kirchenrechtlicher Normen (Kirche und Recht 15)*, Wien 1978, 171, 228.
 - 54 Vö. THERME, M. A., *L'obligation canonique dans le Code, diversité de terminologie*, in *AnCan* 28 (1984) 57--65; MAY, G.--EGLER, A., *Einführung in die kirchenrechtliche Methode*, Regensburg 1986, 179--181; ERDŐ, P., *Expressiones obligationis et exhortationis in CIC*, in *Per* 76 (1987) 3--27; UA., *Kötelezés és buzdítás az új egyházjogban*, in *Magyar Kurir* 77 (1987) V. 9, 1--3.
 - 55 PINTO, V. P., *Nota editoriale*, in PINTO, P. V. (a cura di), *Commento al Codice di diritto canonico (Studia Urbaniana 21)*, Roma 1985, XVII--XVIII.
 - 56 A keleti egyházjog kodifikációjához lásd pl. ERDŐ, *Az egyházjog forrásai* 249--252; SZABÓ P., *A keleti kodifikáció története I. -- A kezdetektől a II. Vatikáni Zsinatig*, in *Athanasiana* 12 (2001) 95--114; UA., *A keleti kodifikáció története (II.) A II. Vatikáni Zsinattól a CCEO kihirdetéséig*, in *Athanasiana* 13 (2001) 101--121.

2. RÉSZ: ÁLTALÁNOS SZABÁLYOK

- 1 Vö. pl. PESCHKA V., *Jogforrási rendszer*, in *AJE* I, 853--870; KAUFMANN, E., *Rechtsquellen*, in ERLER, A.--KAUFMANN, E. (Hrsg.), *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*, IV (26. Lieferung), Berlin 1986, 335--337; stb.
- 2 LOPEZ ALARCÓN, M., *La posición de la jurisprudencia en el sistema de fuentes de Derecho Canónico*, in AAVV., *La Norma en el Derecho Canónico. Actas del III Congreso Internacional de Derecho Canónico*. Pamplona, 10--15 de octubre de 1976, Pamplona 1979, I, 1105--1112; FINOCCHIARO, F., *La giurisprudenza nell'ordinamento canonico*, uo. 989--1007.
- 3 RINCON, T., *Actos normativos de carácter administrativo*, in AAVV., *La Norma en el Derecho Canónico. Actas del III Congreso Internacional de Derecho Canónico*. Pamplona, 10--15 de octubre de 1976, Pamplona 1979, I, 959--976.
- 4 CARON, P. G., *La „communis sententia doctorum" quale fonte del diritto canonico nel can. 20 CIC e nella Chiesa dopo il Concilio Vaticano II*, in AAVV., *La Norma en el Derecho Canónico. Actas del III Congreso Internacional de Derecho Canónico*. Pamplona, 10--15 de octubre de 1976, Pamplona 1979, I, 591--602.

- 5 MARTIN MARTINEZ, I., La terminología de las fuentes de la norma jurídica, in AAVV., La Norma en el Derecho Canónico. Actas del III Congreso Internacional de Derecho Canónico. Pamplona, 10--15 de octubre de 1976, Pamplona 1979, I, 799--816.
- 6 Vö. ERDŐ, P., Usages populaires hongrois. L'offrande, in AnCan, 27 (1983) 289-305; UA., A magyar egyházi népszokások kutatása, in Vigilia 49 (1984) 15--21; MAY, G.--EGLER, A., Einführung in die kirchenrechtliche Methode, Regensburg 1986, 177.
- 7 A továbbra is hatályos egyetemes jogszabályok többsége megtalálható X. Ochoa gyűjteményében (Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae, I--VI, Roma 1966--1987).
- 8 ET 83.
- 9 Róluk ld. ZUZEK, I., Les textes non publiés du Code de Droit Canon Oriental, in Nuntia 1 (1975) 23--31.
- 10 Az irányelveket ld. Nuntia 3 (1976) 3-24 (olaszul, franciául és angolul); vö. POTZ, R., Die Kodifikation des katholischen Ostkirchenrechts, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 59-62. 1986-ban elkészült a keleti törvénykönyv teljes szövegtervezete (Schema Codicis Iuris Canonici Orientalis), melyet a pápa beleegyezésével elküldtek tanulmányozásra a Keleti Codexet átdolgozó bizottság tagjainak. A szöveg megjelent: Nuntia 24--25 (1987) [a teljes szám]. A Keleti Codex kihirdetésére 1990. X. 18-án került sor.
- 11 Vö. PINTO, P. V. (a cura di), Commento al Codice di diritto canonico (Studia Urbaniana 21), Roma 1985, 1.
- 12 A szentség kiszolgáltatás rítusközi problémáiról lásd pl.: ERDŐ P., A szentségi jog rítusközi (egyházközi) kérdései (Kereszttség), in Orientalium Dignitas. A XIII. Leó pápa által kiadott „Keletiek méltósága” kezdetű apostoli levél centenáriuma alkalmából tartott szimpozium anyaga, 1994. november 2--4, szerk. OROSZ L., Nyiregyháza 1995, 129--145; UA., Rítusközi (egyházközi) gyóntatási fegyelem a katolikus egyházban, in Az atyák dicsérete. A 60 éves Vanyó László köszöntése, szerk. KRÁNITZ M., Bp. 2002, 59--70.
- 13 Ld. MERCATI, A., Raccolta di concordati, I, Typ. Pol. Vat. 1954, 829.
- 14 CSIZMADIA A., Egyházak jogai, in AJE I, 643; CORRAL, C., De universali vigentia Concordatorum in XXXI Statibus cuiuslibet systematis, in Per 75 (1986) 500--501.
- 15 WERNZ, F. X., Ius decretalium, I, Romae 1905, 287, nr. 190; 1917-es CIC 27--28. k.
- 16 Vö. pl. ANDRIEU GUITRANCOURT, P., Introduction à l'étude du droit en général et du droit canonique contemporain en particulier, Paris 1963, 1118-1119.
- 17 PIÑERO CARRION, J. M., La ley de la Iglesia. Instituciones Canónicas, I, Madrid 1985, 85.
- 18 A gyónásról hangfelvétel készítését, a gyónás bárhogyan megismert tartalmának nyilvánosságra hozását s az ebben való formális közreműködést a Hittani Kongregáció 1973. III. 23-i nyilatkozata önmagától beálló kiközösítéssel sújtotta (AAS 65, 1973, 678). Ez

- nem szerepelt az új CIC-ben, ezért -- szemben pl. R. A. Strigl nézetével (Die einzelnen Straftaten, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 943) -- hatályát veszítette. Ennek legékesebb bizonyítéka, hogy az önmagától beálló kiközösítést gyakorlatilag ugyanerre a tényállásra a Hittani Kongregáció -- a 30. k. szerint a legfőbb egyházi hatóságtól kapott felhatalmazás alapján -- 1988. IX. 23-án közzétett határozatával (AAS 80, 1988, 1367) újra kiadta.
- 19 Az egyházfegyelmi (disziplináris) törvények a 6. k. 1. § 4. sz. összefüggésében a nem büntető törvényeket jelentik, vö. PIÑERO CARRION I, 90; MÖRSDORF, K., Die Rechtssprache des Codex Iuris Canonici, Paderborn 1937 (uny. 1967), 52.
 - 20 HEIMERL, H.--PREE, H., Kirchenrecht. Allgemeine Normen und Eherecht, Wien--New York 1983, 30.
 - 21 Más értelmezést ad a rangsornak PIÑERO CARRION I, 232.
 - 22 Summa Theologiae I--II q. 90 a. 4.
 - 23 LISTL, J., Die Rechtsnormen, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 86.
 - 24 URRUTIA, F. X., De natura legis ecclesiasticae, in MonEccl 100 (1975) 399--418.
 - 25 ERDŐ, Az ókeresztény 20; HEIMERL--PREE 32. A ratio ugyanilyen értelmű használatáról a középkori kánonjogban lásd LEISCHING, P., Prolegomena zum Begriff der ratio in der Kanonistik, in ZRG Kan 72 (1986) 329--337.
 - 26 PIÑERO CARRION I, 96; SCHMITZ, H., Der Codex Iuris Canonici von 1983, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 37; vö. UA., Der CIC und das konziliare und nachkonziliare Kirchenrecht, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Grundriss des nachkonziliaren Kirchenrechts, Regensburg 1980, 29.
 - 27 URRUTIA, F. X., Legis ecclesiasticae definitio, in Per 75 (1986) 324--329.
 - 28 PIÑERO CARRION I, 99.
 - 29 Ld. még ET 94--95.
 - 30 A katolikus név a hatályos egyházjogban főként azokat a személyeket jelöli, akikre a CIC hatálya kiterjed, vö. pl. ERDŐ P., Il cattolico, il battezzato e il fedele in piena comunione con la Chiesa cattolica. Osservazioni circa la nozione di „cattolico” nel CIC (a proposito dei cc. 11 e 96), in Per 86 (1997) 213--240.
 - 31 RUF, N., Das Recht der katholischen Kirche nach dem neuen Codex Iuris Canonici, für die Praxis erläutert, Freiburg--Basel--Wien 1983, 258. Megjegyzendő, hogy a katolikus egyházban való kereszteleés nem függ a kiszolgáltatás módjától; katolikus egyházban végzett kereszteleés lehet az is, amelyet szükségkiszolgáltatótól, az érvényességhez elengedhetetlen legegyszerűbb formában vesz fel valaki. A döntő ismérv, amely alapján egy kereszteleést a katolikus egyházban végzettnek szokás

- minősíteni, a kiszolgáltató szándéka: ha azt kívánja tenni, amit a katolikus egyház akar, s ebbe az egyházba szándékozik bekapcsolni a keresztelelendőt, a katolikus egyházban végzett keresztelelésről beszélünk, vö. DE PAOLIS, V. -- MONTAN, A., *Il libro primo del Codice: norme generali* (cann. 1--203), in AAVV., *Il diritto nel mistero della Chiesa* (Quaderni Apollinaris), I, 2 Roma 1986, 255.
- 32 PIÑERO CARRION I, 132; HEIMERL--PREE 47. A törvény igazságtalanságát, ésszerűtlenségét, károosságát stb. a hit alapján kell mérlegelni, hiszen az egyházi jogszabály igazságossága, ésszerűsége, haszna hitbeli tényeken alapszik és csak a hit szemszögéből ítéltethető meg, vö. MAY--EGLER, *Einführung* 161; LISTL, J., *Die Rechtsnormen*, in *Handbuch* 87; CORECCO, E., „*Ordinatio rationis*” oder „*ordinatio fidei*”? Anmerkungen zur Definition des kanonistischen Gesetzes, in *IKZ Communio* 6 (1977) 481--495.
- 33 Ezeket a regulákat magyar fordítás kíséretében közli BÁNK J., *Kánoni jog*, I, Bp. 1960, 278--284. Vö. még pl. HAMZA G.--KÁLLAY I., *De diversis regulis iuris antiqui*. A Digesta 50. 17. regulái (latinul és magyarul) [Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Kézirat], Bp. 1982.
- 34 Vö. SCHANDA B., *Világi jog az egyházjogban -- egyházi jog a világi jogban?*, in *Kánonjog* 1 (1999) 79--88.
- 35 Vö. ERDŐ, *Usages* 295--296; UA., *A magyar* 18.
- 36 Minden jogszokást a törvényt magyarázat segédeszközének tekint PIÑERO CARRION I, 144. Csakhogy ahol egy előírás szavait és azok lehetséges értelmét a jogtalálás során túllépjük, már nem pusztán magyarázatot adunk, hanem joghézagot töltünk ki, vö. MAY--EGLER, *Einführung* 232--233.
- 37 Vö. PIÑERO CARRION I, 141.
- 38 ET 132; a privilegium és a ius singulare azonosítása a posztklasszikus római jogban a kiváltság fogalmát illetően bizonytalanságot okozott mind a középkori, mind az újabb kori romanisták és kánonjogászok körében; ebből fakadt, hogy az egyházjogi elmélet máig sem tudott teljesen szakítani azzal a szemlélettel, mely a kiváltságot a törvény tulajdonságaival ruházta fel, noha a CIC az egyedi közigazgatási intézkedések közt szól róla, vö. GAUDEMET, J., *Ambiguïté du privilège*, in SCHULZ, W.--FELICIANI, G. (a cura di), *Vitam impendere vero. Studi in onore di Pio Ciprotti* (Utrumque Ius 14), Roma 1986, 59--62. Mivel azonban ezt a szemléletet a 76. k. 1. § megfogalmazása is igyekszik tiszteletben tartani, ma is tartható az a nézet, amely szerint a kiváltság objektív jogot teremt. Vö. pl. LEFEBVRE, C., *Privilège*, in *DDC VII*, 226.
- 39 Vö. PIÑERO CARRION I, 151. A II. Vatikáni Zsinat után gyakran előfordult, hogy az 1917-es CIC egyes törvényeit a római kúria valamelyik központi hatóságának utasításával helyezték hatályon kívül. Ez az eljárás több szerzőt arra vezetett, hogy tüzetesebben vizsgálják a jogszabályalkotás törvényességét az egyházban, s megkíséreljék pontosabb jogszabálytipológia kialakítását. Vö. FÜRST, C. G., *Die kirchliche Gesetzgebung seit 1958 oder zur Kunst der Gesetzgebung*, in HEINEMANN, H.--HERMANN, H.--MIKAT, P.

(Hrsg.), *Diakonia et Ius. Festgabe für Heinrich Flatten zum 65. Geburtstag*, München--Paderborn--Wien 1973, 287--301; HEIMERL, H., Einige formale Probleme des postkonziliaren allgemeinen Rechts, in ÖAKR 24 (1973) 139--159; UA., Grundordnung und Normengefüge im katholischen Kirchenrecht, in ÖAKR 25 (1974) 195--237; OTADUY, J., Un exponente de legislación postconciliar. Los directorios de la Santa Sede, Pamplona 1980. Különleges problémát jelent, ha az Apostoli Szentszék egyes hatóságainak általános végrehajtási határozatai vagy utasításai pápai jóváhagyással, illetve megerősítéssel jelennek meg. Ekkor ugyanis sajátos erőt kapnak, mely a pápai törvények tulajdonságaival ruházza fel őket. Egyébként ez a pápai megerősítés esetenként különböző formában történhet, így ennek kifejezési módját, jellegét is minden esetben külön vizsgálni kell. Ha ez a megerősítési rendszer továbbra is érvényben marad, sok szerző szerint nem érvényesülhet a központi jogalkotásban a jogszabályoknak a 29--34. k. szerinti tipológiája; vö. OTADUY, J., El sentido de la ley canonica a la luz del libro I del nuevo Código (Biblioteca Salamanticensis, Estudios 65, Sección: Nueva Codificación Canónica 1), Salamanca 1984, 72; LOMBARDIA, P., Técnica jurídica del nuevo Código (Una primera aproximación al tema), uo. 163; CIÁURRIZ LABIANO, M. J., Las disposiciones generales de la administración eclesiástica, in THERIAULT, M.--THORN, J. (dir.), *Le nouveau Code de droit canonique. Actes du Ve Congrès international de droit canonique*, Ottawa 1986, I, 227. Mindenesetre az 1967. VIII. 15-én kelt Regimini Ecclesiae Universae kezdetű apostoli rendelkezés 136. pontja szerint a római kúria központi hatóságainak döntései pápai jóváhagyásra szorultak (AAS 59, 1967, 928). Az 1988. VI. 28-án kiadott Pastor bonus kezdetű apostoli rendelkezés 18. cikkelye pedig (AAS 80, 1988, 864) előírja, hogy a kúria központi hatóságainak nagyobb jelentőségű döntéseit (közigazgatási intézkedések), bizonyos kivételektől eltekintve, pápai jóváhagyásnak kell alávetni. E hatóságok törvényeket vagy törvény erővel rendelkező általános határozatokat nem hozhatnak, s nem módosíthatják az egyetemes jogot, kivéve ha erre egyedi esetekben a pápától különleges jóváhagyást kaptak.

40 Vö. PIÑERO CARRION I, 153.

41 Uo. I, 165.

42 Pl. RUF, *Das Recht* 39; PARALIEU, R., *Guide pratique du Code de droit canonique*, Bourges 1985, 50; STRIGL, R. A., *Verwaltungsakt und Verwaltungsverfahren*, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1983, 104.

43 Pl. HEIMERL--PREE 64; PIÑERO CARRION I, 161, 174; *Commento* 42; PRIETO, A., *Cuestiones fundamanteles*, in AAVV., *Nuevo Derecho Canónico. Manual universitario* (BAC 445), Madrid 1983, 98.

44 HEIMERL--PREE 65; URRUTIA, F. J., *De normis Generalibus. Adnotationes in Codicem: Liber I, Romae* 1983, 41.

45 Vö. URRUTIA, *De normis* 43.

46 Vö. *Commento* 47.

- 47 PL. OJETTI, B., *Commentarium in Codicem Iuris Canonici*, I, Romae 1927, 245.
- 48 VAN HOVE, A., *De rescriptis* (*Commentarium Lovaniense in Codicem Iuris Canonici*, Vol. I, tom. 4), Mechliniae--Romae 1936, nr. 213; vö. URRUTIA, *De normis* 45.
- 49 URRUTIA, *De normis* 46.
- 50 PIÑERO CARRION I, 192.
- 51 Código EUNSA 106.
- 52 Vö. URRUTIA, *De normis* 48; HEIMERL--PREE 70.
- 53 *Commento* 51.
- 54 Código BAC 66.
- 55 PL. PIÑERO CARRION I, 198.
- 56 URRUTIA, *De normis* 51; HEIMERL--PREE 72; DE PAOLIS--MONTAN, II primo libro 314. Ahhoz, hogy a hatóság a kiváltságot a 79. k. alapján visszavonja értelemszerűen kisebb ok is elegendő, mint ami a kiváltság automatikus megszűnéséhez szükséges.
- 57 URRUTIA, *De normis* 52.
- 58 ET 136--137.
- 59 *Commento* 56.
- 60 PIÑERO CARRION I, 169.
- 61 A törvényben megadott ilyen felmentési hatalmat kifejezetten a jogtól delegált hatalomnak mondja pl. *Commento* 79.
- 62 URRUTIA, *De normis* 56; *Commento* 58.
- 63 HEIMERL--PREE 77; URRUTIA, *De normis* 58. Természetesen ilyenkor csupán annyiban beszélünk törvényekről, amennyiben az illető intézmény belső hatásai törvényhozásra jogosultak. Megjegyzendő, hogy az 587. k. szerinti alapvető törvénykönyvek (szabályzatok) szentszéki vagy püspöki jóváhagyásban kell, hogy részesüljenek (587. k. 2. §). Ez a jóváhagyás pedig -- az egyes intézmények természetétől függetlenül -- „gyakorlatilag a törvényekkel teszi egyenértékűvé őket” (GAMBARI, E., *Vita religiosa secondo il Concilio e il nuovo Diritto Canonico*, Roma 1985, 76).
- 64 POTOTSCHNIG, F., *Rechtspersönlichkeit und rechtserhebliches Geschehen*, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1983, 113; PIÑERO CARRION I, 215.
- 65 LOMBARDIA, P., *Struttura dell'ordinamento canonico*, in AAVV., *Corso di diritto canonico*, I, Brescia 1975, 167.
- 66 Vö. *Commento* 60.
- 67 Vö. ERDŐ, *Il cattolico*.
- 68 BÁNK, *Kánoni jog* I, 338.
- 69 URRUTIA, *De normis*, 64; PIÑERO CARRION I, 222.
- 70 ET 151; PIÑERO CARRION I, 224.
- 71 ET 154. A jogilag önálló, rítus szerinti egyház megjelölésére a Keleti Codex 1986-os szövegtervezete a „sajátjogú egyház” (*Ecclesia sui iuris*) szakkifejezést használta (27. k. 1. §: *Nuntia* 24--25, 1987, 5): „*Coetus christifidelium hierarchia ad normam iuris iunctus, quem ut sui iuris expresse vel tacite agnoscit suprema Ecclesiae auctoritas, vocatur in hoc Codice Ecclesia sui iuris*”. Egyesek hangsúlyozzák, hogy a „rítus szerinti” jelzôt

- azért célszerű elhagyni, mert gyakran azonos teológiai, liturgikus, fegyelmi és lelkeségi hagyomány talaján is több jogilag önálló egyház létezik (ZUZÉK, I., Le „Ecclesiae sui iuris” nella revisione del diritto canonico, in LATOURELLE, R. [a cura di], Vaticano II: bilancio e prospettive venticinque anni dopo [1962--1987], Assisi 1987, II, 876--877). A sajátjogú (rítus szerinti) egyházak adott esetben állhatnak egyetlen egyházmegyéből is (uo. 877). A sajátjogú egyháznak ez a fogalma került a CCEO végleges szövegébe is (27. k.).
- 72 PUJOL, C., *Distinctio inter „Ritum” et „Iurisdictionem”*, in *Per 70* (1981) 193--219.
- 73 Vö. pl. ERDŐ P., *La coesistenza delle diverse Chiese particolari e „sui iuris” nello stesso territorio nel quadro della piena comunione. Realtà e prospettive. Appunti circa le forme possibili dell'esercizio del primato di governo*, in *Per 91* (2002) 75--78.
- 74 HOLLÓS J., *Die Rechtsquellen und die Rechtslage der griechischkatholischen Kirche in Ungarn im Lichte des II. Vatikanums*, in *Kanon II*, 124.
- 75 A kérdés előzményeihez ld. BÁNK, *Kánoni jog I*, 430.
- 76 Vö. PIÑERO CARRION I, 228.
- 77 A 111. k. 1. § fogalmazási módjából és abból, hogy a szöveg a latin egyház törvénykönyvében (1. k.) található, következik, hogy az egyik szülőnek latin rítusúnak kell lennie, vö. URRUTIA, *De normis* 69.
- 78 PIÑERO CARRION I, 228. A Keleti Codex sem tér ki arra az esetre, ha mindkét szülő keresztény, de egyik sem katolikus, viszont 14 éven aluli gyermeküket a katolikus egyházban kívánják megkereszteltetni, 29. kánonjának 2. §-ában említi viszont, hogy nem férjnél lévő anya gyermeke anyja rítusát követi, ismeretlen szülők gyermeke törvényes gondviselőinek rítusát kapja, ha pedig a szó szoros értelmében örökbefogadták, a fogadószülőkre érvényes mindaz, amit a jog a szülők szerepéről mond a gyermek rítusának meghatározása szempontjából.
- 79 Vö. BÁNK, *Kánoni jog I*, 429. A szülőknek ezzel a szabadságával nem áll ellentétben a Keleti Codex 29. k. 2. §-a, amely szerint a nem keresztény szülők 14 éven aluli gyermeke a keresztség révén annak a személynek a rítusát kapja (jogilag önálló egyházához tartozik), aki a katolikus hitben való nevelését vállalja.
- 80 A szülők egyhangú megegyezése alapján az apa rítusa helyett az anya rítusára való keresztelés lehetőségét a Keleti Codex is megadja, de kifejezetten fenntartja annak a lehetőségét, hogy az Apostoli Szentszék valamely egyház számára ettől eltérő részleges jogot alkosson (29. k. 1. §). Ilyen részleges jog engedélyezésére a Szentszék részéről Magyarország számára nem került sor, vö. *ConPublEcclNeg*, Ep. part., 1984. IV. 4, N. 2322/84.
- 81 Vö. Código BAC 87. A Keleti Codex tervezetének 31. kánonja a férj számára is megengedte, hogy felesége rítus szerinti jogilag önálló egyházába lépjen át (*Nuntia* 24--25, 1987, 6). Ez megegyezett a latin Codex 112. k. 1. § 2. sz. előírásával. A végleges szöveg mégis csupán a feleség számára teszi ezt lehetővé (33. k.).

- 82 PIÑERO CARRION I, 229. A Keleti Codex 35. kánonja a katolikus egyház teljes közösségébe térő nem katolikus keresztények korábbi rítusának megőrzését rendeli el. Tisztázni kellene, mennyiben kötelezi ez a latin egyházat is, továbbá hogy minden nem katolikus keresztény esetében beszélhetünk-e rítusról.
- 83 Vö. ERDŐ P., Questioni interrituali del diritto dei sacramenti (battesimo e cresima), in Per 84 (1995) 324.
- 84 Az erkölcsi személy fogalmáról a mai kánonjogban lásd pl. ERDŐ P., Az Egyház és az anyagi javak: a II. Vatikáni Zsinat tanítóhivatalának alapelvei az Egyházi Törvénykönyvben 1254--1256. k., in Teológia 35 (2001) 26--28.
- 85 URRUTIA, De normis 79; vö. PIÑERO CARRION I, 244. Jogi személyiséggel nem rendelkező, általánosságban jogalanyak nem minősülő valóságok is működhetnek olyan központként, melynek a jogrend bizonyos sajátos jogi helyzetekben beszámít valamit. Az ilyen valóságokat személyiség nélküli alanyoknak is szokás nevezni; vö. LOMBARDIA, P., Lezioni di diritto canonico. Introduzione, diritto costituzionale, parte generale, Milano 1985, 182.
- 86 URRUTIA, De normis 80; PIÑERO CARRION I, 244.
- 87 Vö. PIÑERO CARRION I, 245; Código EUNSA 123 (az életkor csak a szavazategyenlőség eldöntését szolgáló szempont).
- 88 URRUTIA, De normis 80; HEIMERL--PREE 97.
- 89 PIÑERO CARRION I, 245; vö. még ANDRÉS, D. J., De suffragio sibimetipso dato in electionibus, in ComRelMiss 67 (1986) 172--177.
- 90 DE PAOLIS -- MONTAN, Il libro primo 357.
- 91 Código EUNSA 124; PIÑERO CARRION I, 249; stb.
- 92 CIPROTTI, P., Atto giuridico canonico, in Enciclopedia del diritto, IV, Milano 1959, 214. Olis Robleda meghatározása szerint a jogcselekmény („külsőleg kinyilvánított akaratú tett, mellyel végzője bizonyos jogi hatást kíván elérni”) azonos azzal, amit a civil jogban jogügyletnek neveznek. A többi megengedett cselekmények pedig, melyeket a világi jogászok szűkebb értelemben vett jogcselekménynek hívnak, inkább egyszerű jogi tények, mivel jogi hatásuk a tárgyi jogrendből és nem végzőjük akaratából fakad (De conceptu actus iuridici, in ROBLEDIA, O., Questiones disputatae iuridico canonicae, Romae 1969, 13--19). Az egyházi törvényhozó, úgy tűnik, nem kívánta elkötelezni magát valamelyik elmélet vagy szóhasználati szokás mellett.
- 93 ET 166--167; URRUTIA, De normis 84; HEIMERL--PREE 101; Código BAC 100.
- 94 Vö. Código EUNSA 126; SCHWENDENWEIN 97.
- 95 Vö. HEIMERL--PREE 107; DE PAOLIS--MONTAN, Il libro primo 372.
- 96 DE PAOLIS--MONTAN, Il libro primo 368.
- 97 Egyesek szerint kivételt jelentenek azok az esetek, amikor a megszentelt élet intézményeinek szabályzata ellenkező előírást tartalmaz, jogot adva az eljárónak akár arra, hogy tanácsával együtt szavazzon, akár arra, hogy a tanács tagjai közt kialakult szavazategyenlőséget eldöntse. Ezt a fajta kivételt egyrészt a

627. k. 1. §-ának utalására alapozzák, mely szerint a tanács megkérdezésével kapcsolatban a saját jognak kell intézkednie, másrészt a 6. k. 2. § és a 14. k. előírására (mely szerint a törvények jogkétség esetén nem köteleznek). Vö. GAMBARI, E., *Il nuovo Codice e la vita religiosa*. Studi, Milano 1984, 152--155; DE PAOLIS, V., *An possit superior religiosus suffragium ferre cum suo consilio vel suo voto dirimere paritatem sui consilii*, in *Per 76* (1987) 439--445.
- 98 PREE, H., *Die Ausübung der Leitungsvollmacht*, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1983, 131.
- 99 Vö. ET 676--677.
- 100 Vö. pl. PREE, *Die Ausübung* 132; DE PAOLIS--MONTAN, *Il libro primo* 390.
- 101 Fogalmukról újabban lásd GARCÍA MARTÍN, J., *Le facoltà abituali secondo la disciplina canonica*, in *Apol* 74 (2001) 659--687.
- 102 DE PAOLIS--MONTAN, *Il primo libro* 391; vö. ET 173.
- 103 Código EUNSA 132.
- 104 Vö. PIÑERO CARRION I, 281.
- 105 ET 65.
- 106 *Commento* 81.
- 107 Az ôsi és folyamatos kánonjogi szóhasználat a bíró (iudex) névvel a megfelelő hatalommal rendelkező püspököt is jelölte. Ezért a 135. k. 3. §-ának rendelkezését, amely szerint a bírók bírói hatalmukat nem delegálhatják, egyesek -- úgy tűnik joggal -- a megyéspüspökökre is vonatkoztatják, pl. Código EUNSA 135. Itt ugyanis a bírói hatalom jellegéről szóló általános kijelentést tartalmaz a kánon. A „mellyel a bírók vagy a bírói testületek rendelkeznek” közbevetés a bírói hatalomnak a CIC-ben új fogalmát magyarázza, nem pedig megszorításnak tűnik, mintegy a bírói hatalomnak a bírók által gyakorolt típusa és a püspökök által gyakorolt bírói hatalom szembeállítására. Egyébként a kánon ugyanerről a bírói hatalomról egyben azt is állítja, hogy a jogban előírt módon kell gyakorolni. Ez pedig nyilvánvalóan vonatkozik a püspökökre is (vö. 11. k.). Így a delegálás lehetőségének kizárását -- legalábbis ítélethozatalra -- a bírói hatalomról tett általános kijelentésnek kell értékelnünk, vö. DE PAOLIS--MONTAN, *Il libro primo* 394. A püspök és a pápai jogú klerikusi intézmény elöljárója egyesek szerint delegálhatja ítélethozatalra is hatalmát, vö. pl. URRUTIA, F. J., *Il libro I: Le norme generali*, in *Il nuovo Codice* 52; PIÑERO CARRION I, 273. A gyakorlatban ez utóbbi bírók nem delegálják hatalmukat, hanem bírókat neveznek ki (pl. egyházmegyei bírókat), akár egyetlen esetre is. Ezek pedig hivatalukhoz tartozó, tehát rendes hatalmat kapnak; vö. 1420--1421. k.; SOCHA, H., in *Münsterischer Kommentar zum CIC* 135/5.
- 108 Vö. Código EUNSA 135; *Commento* 82; vö. 135. k. 2. §.
- 109 Vö. PREE, *Die Ausübung* 136--137.
- 110 SIPOS, S., *Enchiridion iuris canonici*, [6]Romae 1954, 139; vö. 1917-es CIC 200. k. 1. §.
- 111 DE PAOLIS--MONTAN, *Il primo libro* 397; vö. PIÑERO CARRION I, 283.

- 112 Vö. SIPOS, *Enchiridion* 140; 1917-es CIC 204. k.; PREE, *Die Ausübung* 138.
- 113 Vö. PREE, *Die Ausübung* 138; DE PAOLIS--MONTAN, *Il primo libro* 398.
- 114 PREE, *Die Ausübung* 138.
- 115 Vö. uo. 140.
- 116 Az esetszám kimerüléséről való megfélelkezés után végzett ugyanilyen cselekményről a CIC -- ellentétben az 1917-es CIC 207. k. 2. §-ával -- nem tesz említést. Ebből többen arra következtetnek, hogy ilyenkor a cselekmény érvénytelen, vö. PREE, *Die Ausübung* 139; DE PAOLIS--MONTAN, *Il primo libro* 399. Más vélemény szerint a CIC átdolgozása során elhangzott indoklások (Comm 14, 1982, 151) alapján az „idő lejárt” után kifejezést zgy kell értelmezni, hogy az az esetszám kimerülésére is vonatkozik, vö. PINERO CARRION I, 285.
- 117 Vö. PINERO CARRION I, 285.
- 118 Vö. pl. Código EUNSA 139.
- 119 WERNZ, F. X.--VIDAL, P., *Ius canonicum*, II, [3]Romae 1943, 439, 444--445, nr. 378, 382; JONE, H., *Gesetzbuch des kanonischen Rechtes. Erklärung der Kanones*, I, Paderborn 1939, 216--217; SIPOS, *Enchiridion* 142; PREE, *Die Ausübung* 140.
- 120 DE PAOLIS--MONTAN, *Il primo libro* 403.
- 121 Vö. pl. URRUTIA, F. J., *Il libro I: Le norme generali*, in *Il nuovo Codice di diritto canonico. Studi*, Torino 1985, 53.
- 122 Vö. ERDŐ P., *Amt. III. Kath.*, in CAMPENHAUSEN, A.--RIEDELSPANGENBERGER, I.--SEBOTT, R. (Hrsg.), *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht*, I, Paderborn 2000, 78.
- 123 Vö. DE PAOLIS -- MONTAN, *Il primo libro* 403.
- 124 MAY, G., *Das Kirchenamt*, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1983, 142.
- 125 Vö. pl. ERDŐ P., *A világiak munkája a plébánián. Teológiai és egyházi jogi vonatkozások*, in *Távlatok* 12--13 (1993) 632--639.
- 126 Vö. uo. 143.
- 127 Lényegében megtartják a régi meghatározást pl. MAY, *Das Kirchenamt* 143; PINERO CARRION I, 289.
- 128 DE PAOLIS--MONTAN, *Il primo libro* 404; vö. Código EUNSA 141.
- 129 ET 120.
- 130 DE PAOLIS--MONTAN, *Il primo libro* 405; URRUTIA, *Il libro I* 54; stb.
- 131 Vö. DE PAOLIS--MONTAN, *Il primo libro* 406. Az 1386. k. szerint az egyházi hivatal törvénytelen gyakorlásáért valamit adó vagy ígérő személyen kívül az is büntetendő, aki ilyesmit elfogad. Ezekben az esetekben ugyanis társtettségéről van szó (vö. Código EUNSA 830). Nem szól azonban ez a kánon arról a lehetőségről, hogy a hatósági személy kezdeményezi a korrupciót. Ilyenkor az 1389. k. 1. § általánosabb előírása alkalmazható, mely az egyházi hatalommal vagy hivatallal visszaélőket bünteti.
- 132 Vö. pl. SIPOS, *Enchiridion* 360--361.
- 133 Vö. HILL, R. A., in CORIDEN, J. A.--GREEN, T. J.--HEINTSCHEL, D. E. (ed.), *The Code of Canon Law. A Text and Commentary*, New York--

- Mahwah 1985, 101; Código EUNSA 368; PIÑERO CARRION I, 293; MAY, Das Kirchenamt 145; ERDŐ P., De incompatibilitate officiorum, specialiter paroeciarum. Adnotationes ad cann. 152 et 526, in Per 80 (1991) 499--522.
- 134 Vö. COCCOPALMERIO, F., Quaestiones de paroecia in novo Codice (Pars II), in Per 76 (1987) 70.
- 135 Commento 316; HEIMERL--PREE 126. Úgy tűnik, több közeli plébánia lelkipásztori ellátására paphiány esetén a CIC két különböző lehetőséget kínál: 1. több plébánia lelkipásztori gondozásának egyetlen papra bízását az 526. k. 1. § szerint; ez azonban nem jelenti feltétlenül azt, hogy ugyanaz a személy több helyen plébános, hiszen lehet plébániai kormányzóként is vezetôje a plébániák bármelyikének; 2. az üresedésben lévô plébániák lelkipásztori gondozásának egy vagy több pappá nem szentelt személyre bízását az 517. k. 2. § szerint oly módon, hogy egy pap (esetleg közeli plébános) a lelkipásztori gondozás irányítójának szerepét kapja (ám ettôl nem válik plébánossá, sem plébániai kormányzóvá), vö. ET 418--419. Van, aki nem zárja ki, hogy az 526. k. 1. § szerinti megbízás, amit egy plébános más plébánia lelkipásztori gondozására kap, az 517. k. 2. § szerinti irányítást is jelenti, vagyis, hogy az 1. és 2. pontban jelzett lehetőségek egybeesnek, vö. JANICKI, J. A., in The Code 425. Bármint minôsítsük is ezeket a megoldási típusokat, annyi egyértelmű, hogy a jog bôséggel ad lehetőséget egyetlen plébános felelôs lelkipásztori tevékenységére egyszerre több plébánián is. Ehhez nincs szükség arra, hogy formális plébánosi kinevezést kapjon ezek mindegyikére. Több plébánia plébánosi tisztségének összeegyeztethetetlensége tehát a gyakorlati megoldásokat nem akadályozza, viszont alkalmasan kifejezi, hogy a plébános a plébánia „saját pásztora” (515. k. 1. §).
- 136 Vö. GIACHI, G., Riordinamento delle diocesi in Italia, in CivCatt 137 (1986) vol. IV, 377--381. A hivatalok itt említett egyesítési módjairól a régi jog a javadalmak egyesítése kapcsán szólt; vö. pl. SIPOS, Enchiridion 646; BÁNK, Kánoni jog I, 577--578. Továbbra is indokolt, hogy egyszerre ne lehessen valaki több egyházmegye teljes jogú megyéspüspöke. Az egyházban ugyanis ôsidôk óta fontos elvnek tekintették, hogy a részegyházat és az élén álló megyéspüspököt olyan szoros és kizárólagos kapcsolat fûzi össze, amelyet a házassághoz szoktak hasonlítani; vö. TRUMMER, J., Mystisches im alten Kirchenrecht: Die geistige Ehe zwischen Bischof und Diözese, in ÖAKR 2 (1951) 62--75; GAUDEMET, J., Note sur le symbolisme médiéval. Le mariage de l'évêque, in AnCan 22 (1978) 71--80; UA., Le symbolisme du mariage entre l'évêque et son église et ses conséquences juridiques, in Kanon 7 (1985) 110--123.
- 137 Vö. DE PAOLIS--MONTAN, Il primo libro 408; URRUTIA, Il libro I 54; HEIMERL--PREE 127.
- 138 URRUTIA, Il libro I 54; vö. PIÑERO CARRION I, 295.
- 139 Pl. Código EUNSA 144; vö. Commento 89.
- 140 HEIMERL--PREE 127; Código EUNSA 145; Commento 90; DE PAOLIS--MONTAN, Il primo libro 409.

- 141 PL. PIÑERO CARRION I, 290; DE PAOLIS--MONTAN, Il primo libro 405.
- 142 ERDÖ, P., Quaestiones quaedam de provisione officiorum in Ecclesia, in Per 77 (1988) 363--379.
- 143 Vö. DE PAOLIS--MONTAN, Il primo libro 405.
- 144 Vö. Conc. Later. I (a. 1123), c. 8; Conc. Later. II (a. 1139), c. 25; ALBERIGO, G.--DOSSETTI, J. A.--JOANNOU, P. P.--LEONARDI, C.--PRODI, P. (ed.), Conciliorum Oecumenicorum Decreta, Bologna 1973, 191, 202; vö. C. 16 q. 7 c. 24.
- 145 Vö. pl. PLÖCHL, W. M., Geschichte des Kirchenrechts, II, Wien--München 1962, 416--419; BÁNK, Kánoni jog I, 620--630; SIPOS, Enchiridion 658--672; LANDAU, P., Ius Patronatus. Studien zur Entwicklung des Patronats im Dekretalenrecht und der Kanonistik des 12. und 13. Jahrhunderts (Forschungen zur kirchlichen Rechtsgeschichte und zum Kirchenrecht 12), Köln--Wien 1975.
- 146 Vö. CSIZMADIA A., A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban, Bp. 1966, 344--388; ERDÖ P., A magyarországi kegyuraság, in Magyar Katolikus Almanach. II. A magyar katolikus egyház élete 1945--1985, Bp. 1988, 697--718.
- 147 Vö. ROBLEDA, O., Innovationes Concilii Vaticani II in theoria de officiis et beneficiis ecclesiasticis, in Per 59 (1970) 295--313.
- 148 DE PAOLIS--MONTAN, Il primo libro 410.
- 149 PIÑERO CARRION I, 297.
- 150 Uo. 298.
- 151 Ez látszik a 160. k. 1. § szövegéből is, mely több személy egymás utáni bemutatásáról beszél, nem visszavonásról; ld. már a hatályos CIC előtt pl. BÁNK, Kánoni jog I, 625. Ellenkező véleményt sugall Código EUNSA 147.
- 152 Vö. PIÑERO CARRION I, 298.
- 153 Uo. 299.
- 154 DE PAOLIS--MONTAN, Il primo libro 413.
- 155 Uo. 413.; URRUTIA, De normis 108. Az 1917-es CIC 161. kánonja kapcsán ugyanezt vallja pl. SIPOS, Enchiridion 123.
- 156 Vö. PIÑERO CARRION I, 301.
- 157 SIPOS, Enchiridion 123; DE PAOLIS--MONTAN, Il primo libro 414.
- 158 URRUTIA, De normis 110.
- 159 Vö. HEIMERL--PREE 131.
- 160 Vö. ET 1130--1131.
- 161 HEIMERL--PREE 133; DE PAOLIS--MONTAN, Il primo libro 416--417; URRUTIA, De normis 112.
- 162 Vö. URRUTIA, De normis 112; HEIMERL--PREE 133; DE PAOLIS--MONTAN, Il primo libro 417.
- 163 Vö. URRUTIA, De normis 112.
- 164 Uo.; HEIMERL--PREE 134.
- 165 URRUTIA, De normis 113.
- 166 Uo.; HEIMERL--PREE 134.
- 167 DE PAOLIS--MONTAN, Il primo libro 417.
- 168 HEIMERL--PREE 135; DE PAOLIS--MONTAN, Il primo libro 419; URRUTIA, De normis 115; UA., Il libro I 57.
- 169 Vö. BÁNK, Kánoni jog I, 593.

- 170 A 177. k. 1. §-ára hivatkozva („rögtön közölni kell”) ezt állítja pl. Código EUNSA 153; vö. URRUTIA, De normis 115; vagy korábban VERMEERSCH, A.--CREUSEN, J., Epitome iuris canonici, I, [8]Mechliniae--Romae 1963, 284, nr. 293, 3 (ld. 1917-es CIC 175. k.).
- 171 Vö. HEIMERL--PREE 132; DE PAOLIS--MONTAN, Il primo libro 418.
- 172 URRUTIA, De normis 114.
- 173 Vö. HEIMERL--PREE 137; DE PAOLIS--MONTAN, Il primo libro 421.
- 174 URRUTIA, De normis 118.
- 175 HILL, in The Code 108.
- 176 URRUTIA, De normis 119.
- 177 Egyes szerzők hangsúlyozzák, hogy ez a közlés az engedélyező hatóság feladata, vö. HEIMERL--PREE 137.
- 178 Uo. 138.
- 179 SIPOS, Enchiridion 131.
- 180 Vö. PIÑERO CARRION I, 314.
- 181 HILL, in The Code 109.
- 182 URRUTIA, De normis 120; HEIMERL--PREE 138.
- 183 URRUTIA, De normis 120.
- 184 Uo.; DE PAOLIS--MONTAN, Il primo libro 423.
- 185 Vö. pl. Código BAC 127.
- 186 Vö. ERDŐ, P., Quaestiones quaedam de provisione officiorum in ecclesia, in Per 77 (1988) 365--369.
- 187 HEIMERL--PREE 139; URRUTIA, De normis 122. Mások az érintettel való közlést nem tartják szükségesnek a hivatal megürülésének beállásához, mivel ezt a CIC már nem említi (vö. 10. k.); ld. Código BAC 128.
- 188 Vö. DE PAOLIS--MONTAN, Il primo libro 425.
- 189 Vö. HILL, in The Code 110. Az 1917-es CIC 189. k. 2. §-ához fűzött hiteles törvényt magyarázat szerint (PCI, Resp., 1922. VII. 14, nr. III, 1: AAS 14, 1922, 526) az ordinárius a lemondást a határidő lejártá után is érvényesen elfogadhatta, hacsak a hivatal birtokosa időközben nem jelezte neki, hogy a lemondást visszavonja. A hatályos CIC 189. k. 3. §-a módosította ezt az előírást; vö. PIÑERO CARRION I, 317.
- 190 HEIMERL--PREE 140; vö. Código EUNSA 162.
- 191 Vö. Código BAC 129; URRUTIA, De normis 124.
- 192 Vö. HEIMERL--PREE 141.
- 193 Uo.; vö. URRUTIA, De normis 124.
- 194 Vö. HEIMERL--PREE 141.
- 195 Sok szerző külön hangsúlyozza, hogy a nyilvánosság ebben az összefüggésben nem hivatalos jelleget, hanem csupán bizonyíthatóságot fejez ki, vö. pl. URRUTIA, De normis 125; HEIMERL--PREE 141; PIÑERO CARRION I, 320.
- 196 Vö. Código EUNSA 164.
- 197 A 195. kánonról adott magyar fordításunk (ET 209) a latin szövegnek ezt az utalását nem tükrözte. A quo eiusdem subsistentiae providetur a kánonban az officiumra vonatkozik.
- 198 URRUTIA, De normis 126.
- 199 HILL, in The Code 112.

- 200 DE PAOLIS--MONTAN, Il primo libro 429.
- 201 URRUTIA, De normis 127; vö. pl. STANKIEWICZ, A., De „Canonizatione” decadentiae legalis in ambitu praescriptionis extinctivae in iure canonico, in Per 75 (1986) 337--360.
- 202 Vö. DE PAOLIS -- MONTAN, Il primo libro 431.
- 203 Vö. PIÑERO CARRION I, 325. Van, aki általánosságban kijelenti, hogy a jóhiszeműséget vélelmezni kell, s a bizonyítás annak a feladata, aki a birtoklás rosszhiszeműségét állítja (Código EUNSA 165).
- 204 Vö. pl. Código BAC 603.
- 205 WERNZ--VIDAL IV/2, 307, nr. 822; vö. URRUTIA, De normis 128.
- 206 Vö. ERDÖ, Quaestiones 373.
- 207 Vö. RUF 67; URRUTIA, De normis 129.
- 208 HEIMERL--PREE 147.
- 209 Uo. 148; vö. HILL, in The Code 113.
- 210 Código BAC 133; Comento 108. A két ellentétes vélelem tehát összeegyeztethetőnek tűnik.
- 211 Código BAC 133.

3. RÉSZ: ISTEN NÉPÉNEK JOGA / I. SZAKASZ: KRISZTUSHÍVŐK

- 1 A két fogalom kapcsolatáról a CIC átdolgozásának folyamatában lásd LONGHITANO, A., Laico, persona, fedele cristiano. Quale categoria giuridica fondamentale per i battezzati?, in AAVV., Il fedele cristiano. La condizione giuridica dei battezzati (Il Codice del Vaticano II 6), Bologna 1989, 40--42.
- 2 Vö. DEL PORTILLO, A., Laici e fedeli nella Chiesa, Milano 1969, 34--35; MONTAN, A., Obblighi e diritti di tutti i fedeli. Presentazione e commento dei cann. 208--223 del Codice di diritto canonico, in Apol 60 (1987) 556.
- 3 A zsinati kijelentés dogmatikai háttéréhez lásd pl. C Fid, Notificatio, Il 12 febbraio, 1985. III. 11: AAS 77 (1985) 756--762; PHILIPS, G., L'Église et sons mystère au IIe Concile du Vatican. Histoire, texte et commentaire de la Constitution Lumen Gentium, Paris, 1967, I, 194; SULLIVAN, F. A., „Sussiste” la Chiesa di Cristo nella Chiesa Cattolica Romana, in LATOURELLE, R. (a cura di), Vaticano II: bilancio e prospettive venticinque anni dopo (1962--1987), Assisi 1987, II, 811--824; WILLEBRANDS, J., La signification de „subsistit in” dans l'ecclésiologie de communion, in La documentation catholique 85 (1988) 35--41; stb.
- 4 Vö. pl. BORRAS, A., Appartenance à l'Église, communion ecclésiale et excommunication, in Nouvelle Revue Théologique 110 (1988) 808--814.
- 5 Vö. pl. uo. 814.
- 6 Vö. ERDÖ P., Az egyházjog teológiája intézménytörténeti megközelítésben (Egyház és jog 2), Bp. 1995, 116--118.
- 7 Kirche der Sünder, in Schriften zur Theologie, VI, Einsiedeln 1965, 301--320.
- 8 PIÑERO CARRION, J. M., La ley de la Iglesia. Instituciones Canónicas, I, Madrid 1985, 335; FELICIANI, G., Obblighi e diritti

- di tutti i fedeli cristiani, in AAVV., *Il fedele cristiano. La condizione giuridica dei battezzati* (Il Codice del Vaticano II 6), Bologna 1989, 61.
- 9 Vö. ERDŐ P., *Eucharisztikus egyháztan jogi következményekkel*, in *Teológus az Egyházban. Emlékkönyv Gál Ferenc 80. születésnapja alkalmából*, szerk. FILA B.--ERDŐ P. (*Studia Theologica Budapestinensia* 12), Bp. 1995, 349--366.
 - 10 HERVADA, J., *Diritto costituzionale canonico*, Milano 1989, 142; vö. PIÑERO CARRION I, 336.
 - 11 Vö. pl. STICKLER, A. M., *Le grandi linee dello sviluppo degli stati giuridici delle persone nella chiesa*, in *MonEccl* 107 (1982) 190. Az, hogy a világiak állapota is közjogi jellegű az egyházban, kitűnik II. János Pál pápa beszédéből is, melyben az új Egyházi Törvénykönyvet mutatta be (1983. II. 3, nr. 7: AAS 75, 1983, Pars I, 460).
 - 12 Vö. pl. BONNET, P. A.--GHIRLANDA, G., *De Christifidelibus: de eorum iuribus, de laicis, de consociationibus. Adnotationes in Codicem*, Roma 1983, 14--17; MONTAN, A., *Il popolo di Dio e la sua struttura organica*, Roma 1988, 24.
 - 13 Vö. FELICIANI, *Obblighi e diritti* 58.
 - 14 Vö. FELICIANI, *Obblighi e diritti* 66; stb.
 - 15 A Nemzetközi Kánonjogi Társaság (*Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo*) külön kongresszust is rendezett a témáról, melynek címe is ezt a szemléletet tükrözi: AAVV., *I diritti fondamentali del Cristiano nella Chiesa e nella società. Atti del IV Congresso Internazionale di Diritto Canonico*. Fribourg (Suisse) 6--11. X. 1980, Fribourg--Milano 1981.
 - 16 Vö. FELICIANI, *Obblighi e diritti* 66.
 - 17 *Diritto Costituzionale Canonico* 92-93.
 - 18 Vö. pl. ERDŐ, P., *Expressiones obligationis et exhortationis in Codice Iuris Canonici*, in *Per* 76 (1987) 18.
 - 19 Vö. pl. FELICIANI, *Obblighi e diritti* 67.
 - 20 Vö. SOBANSKI, R., „Iura propter officia”? *Remarques liées aux antetetes des Ier et Ite titres du livre II du nouveau CIC*, in SCHULZ, W.--FELICIANI, G. (a cura di), *Vitam impendere vero. Studi in onore di Pio Ciprotti (Utrumque ius 14)*, Roma 1986, 227.
 - 21 Vö. pl. CORECCO, E., *Erwägungen zum Problem der Grundrechte des Christen in Kirche und Gesellschaft. Methodologische Aspekte*, in *AKK* 150 (1981) 443--444. John Henry Newman a kötelességek elsődlegességét a lelkiismeretre vezeti vissza hangsúlyozva, hogy a „lelkiismeretnek azért vannak jogai, mert kötelességei vannak”, vö. ERDŐ, P., *The theological foundations of Canon Law according to the works of John Henry Newman. Academic Symposium „John Henry Newman -- Lover of Truth”, Lecture, Rome April 27th, 1990, Rome 1990, 15.*
 - 22 SOBANSKI, „Iura propter officia”? 229--230.
 - 23 A katolikus egyház viszonyulásáról az emberi jogok eszméjéhez, valamint ennek a változó viszonyoknak hatásairól az államról való gondolkodásra lásd pl. ISENSEE, J., *Keine Freiheit für den Irrtum. Die Kritik der katholischen Kirche des 19. Jahrhunderts an den*

- Menschenrechten als staatsphilosophisches Paradigma, in ZRG Kan 73 (1987) 296--336.
- 24 Vö. MONTAN, Obblighi e diritti 561.
 - 25 Vö. MONTAN, Obblighi e diritti 562; CASTILLO LARA, R., La communion ecclésiale dans le nouveau Code de droit canonique, in Comm 15 (1984) 259; UA., I doveri e i diritti dei Christifideles, in Salesianum 48 (1986) 325.
 - 26 VALLINI, A., Sul nuovo Codice, Napoli 1984, 59--60; MONTAN, Obblighi e diritti 562--563.
 - 27 A szent pásztorok (sacri pastores) kifejezésen a CIC a felszentelt pásztorokat érti. Mégsem látszik kellően kifejezőnek e fogalomra egyszerűen a lelkipásztor elnevezést alkalmazni, hiszen e fogalmazási módban a hangsúly épp azon van, hogy a pásztoroknak nem csupán tevékenysége sajátos, hanem a szentelésben különös ontológiai minőséget kaptak.
 - 28 Vö. Código EUNSA 175.
 - 29 Vö. pl. JONE, H., Gesetzbuch des kanonischen Rechtes. Erklärung der Kanones, I--III, Paderborn 1939--1940, III, 490.
 - 30 Vö. MONTAN, Obblighi e diritti 574.
 - 31 Vö. FELICIANI, Obblighi e diritti 94.
 - 32 DEL PORTILLO 83--85.
 - 33 Vö. SÓLYOM L., Személyiségi jogok, in AJE II, 1534--1535.
 - 34 Vö. BONNET--GHIRLANDA 31; FELICIANI, Obblighi e diritti 95--96.
 - 35 Vö. 19. k.; ET 102--103; URRUTIA, F. J., Aequitas canonica, in Per 73 (1984) 33--88.
 - 36 Vö. pl. FAHRNBERGER, G., Die Beitragspflicht der Gläubigen im Lichte des II. Vatikanischen Konzils, in Kirchliches Finanzwesen in Österreich. Geld und Gut im Dienste der Seelsorge, Hrsg. PAARHAMMER, H., Thaur 1989, 303--331; Il Concordato del 1984. La normativa pattizia e le disposizioni attuative nell'ordinamento civile e canonico (F. A. C. I. -- „L'amico del clero"), Roma 1989, 224--232.
 - 37 Bár a megállapodás magyar szövegét az Acta Apostolicae Sedis is közli, a megállapodást Magyarországon az 1999. évi LXX. törvény hirdette ki. A szentszéki megállapodások és az őket kihirdető hazai törvények, valamint a végrehajtásukat szolgáló egyéb jogszabályok szövegét lásd: NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMA, Egyházakra vonatkozó hatályos jogszabályok gyűjteménye 2002, Bp. 2002.
 - 38 Vö. SCHANDA B., Magyar állami egyházjog (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae, I/4), Bp. 2000, 168--173; ERDŐ P., A magyar adóirányításos egyházfinanszírozási modell, in Egyházfinanszírozás (Konferencia Dobogókőn 1998. február 27), Bp. 1999, 27--34.
 - 39 Vö. VALDRINI, P., in VALDRINI, P.--VERNAY, J.--DURAND, J. P.--ÉCHAPPÉ, O., Droit canonique, Paris 1989, 54.
 - 40 A világiakról szóló irodalom bibliográfiáját az 1987-es püspöki szinódus alkalmából külön kötetben tették közzé: SCOLA, A.--GIULIODORI, C.--MARENGO, G.--DE PROOST, P. A.--SESE, F. J.--WAGNER, G., Il laicato. Rassegna bibliografica (Teologia e

- filosofia 10), Città del Vaticano 1987; LONGHITANO, Laico, persona, fedele cristiano 9--54; BERLINGO, S., I laici nella chiesa, in AAVV., Il fedele cristiano (Il Codice del Vaticano II 6), Bologna 1989, 185--232.
- 41 Vö. BONNET--GHIRLANDA 60--61; GHIRLANDA, G., De laicis iuxta novum Codicem, in Per 72 (1983) 60--61; BERLINGO, I laici 197--198; VALDRINI, in Droit canonique 65.
- 42 Vö pl. ERDŐ, P., A világiak munkája a plébánián. Teológiai és egyházzogi vonatkozások, in Távlatok 12--13 (1993) 632--639; UA., „Sacra ministeria” e funzioni pubbliche nella Chiesa, in Folia Theologica 4 (1993) 67--76; UA., Uffici e funzioni pubbliche nella Chiesa, in Anuario Argentino de Derecho Canónico 3 (1996) 47--105.
- 43 Vö. GHIRLANDA, De laicis 62; BONNET--GHIRLANDA 64--66; REINHARDT, H. J. F., in Münsterischer Kommentar zum CIC 228/1; stb.
- 44 A hivatal, a szolgálat és a feladat gazdag jelentéstartományú latin megfelelőinek használatához a CIC-ben lásd ERDŐ, P., Ministerium munus et officium in Codice Iuris Canonici, in Per 78 (1989) 411--436.
- 45 Az Apostoli Szentszéktől kapott engedély alapján (Magyar Kurir 1987. IX. 18, 3) szükségből a püspök személyre szóló megbízást ad világiaknak temetésre.
- 46 Vö. REINHARDT, in Münsterischer Kommentar zum CIC 231/2 (vö. 1286. k.).
- 47 Magyar Közlöny (1990) február 12, 206.
- 48 A többi hasonló értelemben kiadott pápai megnyilatkozás felsorolásához lásd az 1917-es CIC 1352. kánonjának forrásait (Codex Iuris Canonici... Praefatione, fontium anotatione et indice analytico-alphabetico auctus, Typ. Pol. Vat. 1974, 462, 1. jegyzet).
- 49 A hivatásgondozás egyházzogi szabályozásának részleteihez lásd COCCOPALMERIO, F., La formazione al ministero ordinato, in AAVV., Il nuovo Codice di diritto canonico. Studi (Saggi di teologia), Torino 1985, 106--109; MOGAVERO, D., La formazione del futuro presbitero, in CAPPELLINI, E.--COMPOSTA, D.--MOGAVERO, D., Il presbitero nel Nuovo Codice (Universale teologica 14), Brescia 1985, 44--48.
- 50 Az „Opus vocationum” pápai hivatásgondozási intézményt XII. Pius pápa hozta létre 1941. XI. 4-én kiadott Cum nobis kezdetű motu proprio-jával (AAS 33, 1941, 479). Erre utal az Optatum totius 2. pontja.
- 51 Vö. COCCOPALMERIO, La formazione 113. A szerző a 234. k. 2. §-ának szövegéből arra következtet, hogy különleges körülmények fennállása esetén, kevesebbet, vagy akár többet is lehet követelni a kisszemináriumi képzésben, mint ami az adott országban a felsőfokú tanulmányok megkezdésére képesít.
- 52 Többen a kisszemináriumokat negatívan ítélték meg és nem tartották kívánatosnak. Mások a kisszeminárium kifejezés alkalmatlanságát hangsúlyozták, mondván, hogy annak a valódi szemináriumhoz vajmi kevés köze van, vö. MOGAVERO, D., La formazione allo stato clericale, in AAVV., Lo stato giuridico dei ministri sacri nell

- Codice di diritto canonico (StudGiur 7), Città del Vaticano 1984, 39.
- 53 Vö. VI. Pál, MP, Sacrum diaconatus ordinem, 1967. VI. 18, nr. 4 és 11--12: AAS 59 (1967) 699--700. Itt ifjakkon a pápa azokat érti, akik még nincsenek 35 évesek, s így nős diakónusok nem lehetnek. A kollégiumi felkészítést csak a nőtlen ifjak számára írja elő (nr. 6).
- 54 MARTIN DE AGAR, J. T., Legislazione delle Conferenze episcopali complementare al CIC, Milano 1990, 43, 92. A gyűjtemény más püspöki konferenciák hasonló döntéseit is hozza.
- 55 Tanulmányok és dokumentumok az állandó diakonátusról magyar nyelven: Diakonia, diakonátus, diakónus, szerk. MOLNÁR E., Kalocsa 1996.
- 56 E korábbi változat magyar fordítása: A papnevelés alapvető irányelvei, Győr 1973.
- 57 Magyarországon az 1990. évi IV. törvény értelmében (13. § [2]) az állami jogrendben is külön bejegyzés nélkül jogi személynek számít (Magyar Közlöny 1990. II. 12, 206) a papnevelő intézet.
- 58 Vö. SIPOS, S., Enchiridion iuris canonici, 6Romae 1954, VI. 23; ET 254--255.
- 59 Ha az egyházmegyei szemináriumban -- tehát nem egyházmegyeközüben -- más egyházmegye papnövendékeit is fogadják, akkor ezek költségeire megfelelő hozzájárulás kérhető, de ettől még a másik főpásztor nem válik jogi értelemben fenntartóvá.
- 60 MOGAVERO, La formazione del futuro presbitero 53--54; COCCOPALMERIO, La formazione al ministero ordinato 125--126.
- 61 Vö. COCCOPALMERIO, La formazione al ministero ordinato 127.
- 62 A 235. k. 1. §-a szemináriumi képzésről (institutio) szól, s nem érinti a bentlakás kérdését, vö. pl. FERRER ORTIZ, J.--RINCON, T., Los sujetos del ordenamiento canonico, in AAVV., Manual de Derecho Canónico, Pamplona 1988, 180; PINTO, P. V. (a cura di), Commento al Codice di diritto canonico (Studia Urbaniana 21), Roma 1985, 142.
- 63 Pl. SCHWENDENWEIN, H., Das Seminarrecht des CIC/1983, in GABRIELS, A. -- REINHARDT, H. J. F., (Hrsg), Ministerium iustitiae. Festschrift für Heribert Heinemann zur Vollendung des 60. Lebensjahres, Essen 1985, 221, 226, 39. jegyz.
- 64 Commento 142; Código EUNSA 189-190; VALDRINI, P., Les ministres sacrés ou les clercs. Commentaires des canons 232-293 du Code de droit canonique, in AnCan 30 (1987) 326.
- 65 Vö. VALDRINI, Les ministres sacrés 326--327.
- 66 Vö. PIÑERO CARRION I, 358.
- 67 Az emberi erényekre való nevelésről lásd Seminarium 21 (1969) 369--572 (az egész 3. szám); vö. Ratio fundamentalis nr. 44--58: ed. Romae 1985, 35--45.
- 68 Oktatásának módjához lásd SC InstCath, Litt., Postremis hisce annis, 1975. IV. 2: Leges V, 7012--7016; vö. Seminarium 27 (1975) 749--915.
- 69 Oktatásához lásd SC InstCath, Instr., In Ecclesiasticam futurorum, 1979. VI. 3: Leges VI, 7764--7785; vö. Seminarium 19 (1979) 615--

- 758; KACZYNSKI, R., Das erneuerte Liturgierecht und die pastoralliturgische Ausbildung der Priester, Diakone und Laien, in *Seminarium* 23 (1983) 529--544.
- 70 A dokumentum német fordítása hozzá kapcsolódó tanulmányokkal: *Pastorale Horizonte heute. Interdisziplinäre Studien über den Menschen unterwegs (Ohne Grenzen)*, Vatikan 1987.
- 71 Vö. ET 714--715; 782--783.
- 72 Vö. DE PAOLIS, V., I ministri sacri o chierici, in AAVV., *Il fedele cristiano. La condizione giuridica dei battezzati (Il Codice del Vaticano II 6)*, Bologna 1989, 128.
- 73 Vö. CAPPELLINI, E., Vita e ministero del presbitero, in CAPPELLINI, E.--COMPOSTA, D.--MOGAVERO, D., *Il presbitero nel Nuovo Codice (Universale teologica 14)*, Brescia 1985, 101; SCHWENDENWEIN, H., Die Zugehörigkeit zu einem geistlichen Heimatverband, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1983, 201.
- 74 VALDRINI, Les ministres sacrés 328--329; vö. ÜLHOF, W., Die Zuständigkeit zur Weihespendung mit besonderer Berücksichtigung des Zusammenhangs mit dem Weihetitel und der Inkardination (MThSt kan. Abt. 15), München 1962, 106--131; RIBAS, J. M., Incardinación y distribución del clero, Pamplona 1971.
- 75 Vö. HENSELER, R., in *Münsterischer Kommentar zum CIC*, 693/1--2. Ilyenkor a szerzetből való elbocsátás exkardinációs intézkedés hatásával rendelkezik, mely azonban csak akkor lép hatályba, amikor az új inkardináció már megtörtént (vö. 267. k. 2. §; BEYER, J., *Il diritto della vita consacrata*, Milano 1989, 415--416).
- 76 Vö. pl. MONTAN, Il popolo di Dio 45; FERRER ORTIZ -- RINCÓN 189, 194; ERDŐ P., Engedelmesség és szabadság az egyházban az új Codex szerint, in *Teológia* 18 (1984) 38.
- 77 A laikus szerzetesek problémájára itt nem térhetünk ki. Az ő kötelességük a helyi és a rendi ordinárius által adott feladatok ellátására a megszentelt élet intézményei apostoli tevékenységének témájához (vö. 673--683. k.) tartozik.
- 78 A főpásztor jogáról arra, hogy világiakat egyházi tisztség vállalására utasítson és e jog korlátairól lásd pl. ERDŐ P., *Il senso della capacità dei laici agli uffici nella Chiesa*, in *Fidelium Iura* 2 (1992) 165--186.
- 79 Vö. MARTIN DE AGAR, *Legislazione delle Conferenze passim*. A kompletóriumot is megkívánja a laudesen és vesperáson kívül az ecuadori és az olasz püspöki konferencia (209, 375. old.)
- 80 E házassági akadályt a CIC átdolgozása során jó ideig csak a nőtlenül felszenteltre kívánták vonatkoztatni (lásd alább III. 18. §. 5. b). A hatályos 1087. k. történetéhez lásd LYNCH, J. E., in CORIDEN, J. A.--GREEN, T. J.--HEINTSCHEL, D. E. (ed.), *The Code of Canon Law. A Text and Commentary*, New York--Mahwah 1985, 210--211.
- 81 Vö. pl. COCHINI, C., *Origines apostoliques du célibat sacerdotal (Le sycomore)*, Paris -- Namur 1981; CHOLIJ, R., *Clerical Celibacy in East and West*, [Liverpool] 1989. A celibátus eszményének apostoli eredetét illetően a szerzők érvei meggyőzőnek tűnnek, de

- hogy a papok teljes önmegtartóztatása kezdettől fogva a szó mai értelmében vett egyetemes egyházi jogszabály lett volna, arra nézve a bizonyítékok nem látszanak elégségesnek.
- 82 STICKLER, A., Il celibato ecclesiastico nel Codex Iuris Canonici rinnovato, in AAVV., Lo stato giuridico dei ministri sacri nel Codice di diritto canonico (StudGiur 7), Città del Vaticano 1984, 73--75.
 - 83 Vö. TRICHET, L., Le Costume du clergé. Ses origines et son évolution en France d'après les règlements de l'Église (Cerf-Histoire), Paris 1986; rövid ismertetése: Mérleg 23 (1987) 400.
 - 84 MARTIN DE AGAR, Legislazione delle Conferenze 64.
 - 85 Vö. pl. Traditio apostolica 16; magyarul: ERDŐ P., Az ókeresztény kor egyházfegyelme (az első négy században) [Ókeresztény Írók 5], Bp. 1983, 90--91; Elvirai Zsinat 62. k.; magyarul: uo. 260.
 - 86 A pasztorálpszichológia alkalmazása természetesen hozzá tartozik a lelkipásztor munkájához. Ám a szereptévesztés veszélyei ennek során gondosan kerülendők, vö. SZENTMÁRTONI M., Apostolkodás odafigyeléssel, in Szolgálat 86. sz. (1990) 29--30.
 - 87 Código EUNSA 221.
 - 88 Vö. FERRER ORTIZ--RINCON 192; HERRANZ, J., Una norma generale (Sacri ministri e potere civile), in Comm 15 [16] (1984) 269.
 - 89 Vö. MP, De Episcoporum muneribus, 1966. VI. 15, nr. IX: AAS 58 (1966) 470. Itt kifejezett fenntartásról van szó. E forrásszöveg fényében értendő a 87. k. 1. §-ának „különleges fenntartása”.
 - 90 Pl. PIÑERO CARRION I, 384.
 - 91 Vö. Código EUNSA 221.
 - 92 Vö. Új Ember 27 (1971) okt. 17.
 - 93 Código BAC 173.
 - 94 Az 1917-es CIC 139. k. analógiájára talán ez is az illető személy ordináriusának és a tevékenység helyi ordináriusának együttes engedélyének szükségességére utal.
 - 95 Vö. Código BAC 173; FERRER ORTIZ--RINCON 193.
 - 96 Vö. pl. PIÑERO CARRION I, 386.
 - 97 Vö. FERRER ORTIZ--RINCON 194.
 - 98 Vö. FERRER ORTIZ--RINCON 195.
 - 99 Uo. 196.
 - 100 FERRER ORTIZ--RINCON 197; BERTONE, T., Obblighi e diritti dei chierici. Missione e spiritualità del presbitero nel nuovo Codice, in AAVV., Lo stato giuridico dei ministri sacri nel Codice di diritto canonico (StudGiur 7), Città del Vaticano 1984, 65.
 - 101 „44. § A Főegyházmegyében állandó diakónátusra a Püspöki Konferencia rendelkezésével összhangban csak olyan férfiak nyerhetnek felvételt, akik a világi jog szerinti munkaviszony alapján, amelyet gyakoroltak vagy gyakorolnak, díjazásban részesülnek és ebből a jövedelemből gondoskodnak maguk és családjuk szükségleteiről (vö. 281. k. 3. §). Hitben, keresztény életben példamutatóak, az Egyház iránt elkötelezettek legyenek és kellő képzettséggel rendelkezzenek. Állandó diakónusok pártok vagy szakszervezetek vezető tisztségviselői csak a főpásztor engedélyével lehetnek. -- 45. § Mielőtt a jelöltet az állandó

- diakonátusra felveszik, írásban ki kell jelentenie, hogy létfenntartását világi jog szerinti munkaviszony vagy díjazás alapján fedezi, az egyházmegye részéről a puszta inkardináció alapján ellátásra igényt nem tart."
- 102 E büntetés nem lehet önmagától beálló (vö. 1336. k. 1. § 5, 1336. k. 2. §, 1317. k.), tehát csak kiszabni és nem kinyilvánítani lehet. Vö. LOBINA, G., Cessazione dell'esercizio del ministero e perdita dello stato clericale (Canoni 290--293), in AAVV., Lo stato giuridico dei ministri sacri nel Codice di diritto canonico (StudGiur 7), Città del Vaticano 1984, 183. Mivel örökre szóló jóváteendő büntetés, határozat útján nem lehet kiszabni (vö. 1342. k. 2. §), hanem csak háromtagú bíróság ítéletével (1425. k. 1. § 2). Vö. DE PAOLIS, I ministri sacri 165.
- 103 Vö. MELLI, R., La Congregazione del Culto Divino e della Disciplina dei Sacramenti, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus” (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 276.
- 104 Código EUNSA 224.
- 105 Ezeket követik ma az Istentiszteleti és Szentségi Kongregációban is; vö. MELLI, La Congregazione 275.
- 106 A személyi prelatura intézményéről szóló bőséges irodalomból lásd pl. GUTIERREZ, J. L., De prelatura personali iuxta leges eius constitutivas et Codicis Iuris Canonici normas, in Per 72 (1983) 71--111; UA., Le prelature personali (cann. 294--297), in AAVV., Il fedele cristiano. La condizione giuridica dei battezzati (II Codice del Vaticano II 6), Bologna 1989, 175--183; UA., Le prelature personali, in Ius Ecclesiae 1 (1989) 467-491; GHIRLANDA, G., De differentia prelaturam personalem inter et Ordinariatum militare seu castrensem, in Per 76 (1987) 219--251; UA., Natura delle prelature personali e posizione dei laici, in Gregorianum 69/2 (1988) 299-314; MARTINEZ TORRÓN, J., La configuración jurídica de las Prelaturas personales en el Concilio Vaticano II, Pamplona 1986; RODRIGUEZ, P., Chiese particolari e prelature personali. Considerazioni teologiche su una nuova istituzione canonica, Milano 1985; STETSON, W. H.--HERVADA, J., Personal Prelatures from Vatican II to the New Code: an Hermeneutical Study of Canons 294--297, in Jurist 45 (1985) 379-418; LO CASTRO, G., Le Prelature personali. Profili giuridici, Milano 1988; BENZ, M., Die Personalprälatur. Entstehung und Entwicklung einer neuen Rechtsfigur vom Zweiten Vatikanischen Konzil bis zum Codex 1983, St. Ottilien 1988; a további lényegi bibliográfiához vö. FUENMAYOR, A. DE--GOMEZ-IGLESIAS, V.--ILLANES, J. L., El itinerario jurídico del Opus Dei. Historia y defensa de un carisma, [3]Pamplona 1989, 448.
- 107 Vö. MONTAN, Il Popolo di Dio 57.
- 108 Pl. GUTIERREZ, J. L., Organización jerárquica de la Iglesia, in AAVV., Manual de Derecho Canónico, Pamplona 1988, 330.
- 109 Az alapszabály teljes szövegének kiadása: FUENMAYOR--GOMEZ-IGLESIAS--ILLANES 628--657, id. 628.
- 110 SCHNIZER, H., Die kirchlichen Vereine, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--

- SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 454.
- 111 Ez persze nem akadályozza annak, hogy egy eleinte társulás (pl. pia unio) minőségben jóváhagyott közösség később megfelelő intézkedéssel mondjuk szerzetes intézménnyé vagy világi intézménnyé váljék. De ezzel megszűnik társulásnak lenni.
- 112 SCHULZ, W., in Münsterischer Kommentar zum CIC 298/3.
- 113 FERRER ORTIZ--RINCON 221--222.
- 114 MARTIN DE AGAR, J. T., Gerarchia e associazioni, in AYMANS, W.--GERINGER, K. T.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Das konsoziative Element in der Kirche. Akten des VI. Internationalen Kongresses für kanonisches Recht, St. Ottilien 1989, 303 (vö. AA 24e).
- 115 Vö. PASSICOS, J., Du mandat à la mission exercée „au nom de l'Église", in AnCan 29 (1985--1986) 105--113; ERDŐ, P., Grenzen und Möglichkeiten der Beteiligung der Verbände an den hierarchischen Aufgaben. Beispiel: Die ungarischen Kirchengemeinden, in AYMANS, W.--GERINGER, K. T.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Das konsoziative Element in der Kirche. Akten des VI. Internationalen Kongresses für kanonisches Recht, St. Ottilien 1989, 338.
- 116 Vö. pl. MOLANO, E., Estructuras jerarquicas y asociaciones, in AYMANS, W.--GERINGER, K. T.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Das konsoziative Element in der Kirche. Akten des VI. Internationalen Kongresses für kanonisches Recht, St. Ottilien 1989, 195 (e tanulmány a hierarchikus szerkezeti egységek és a társulások közötti egyéb különbségeket is felsorol); GUTIERREZ, J. L., De fine ut elemento distinctionis inter entia institutionalia et associativa, uo. 207; ERDŐ, Grenzen 340.
- 117 Elismerésükhöz a különböző világi jogrendekben lásd pl. DE LA HERA, A., Las asociaciones eclesíásticas ante el derecho estatal, in AYMANS, W.--GERINGER, K. T.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Das konsoziative Element in der Kirche. Akten des VI. Internationalen Kongresses für kanonisches Recht, St. Ottilien 1989, 771--794. Ugyanebben a gyűjteményes kötetben számos tanulmány ismerteti az egyházi egyesületek helyzetét a különböző országok jogrendjében (uo. 803--1024).
- 118 Magyar Közlöny (1990) II. 12, 206.
- 119 Vö. OCHOA, X., Index verborum ac locutionum Codicis Iuris Canonici, Roma 1983, 234.
- 120 A szent rend gyakorlásának vállalása a célkitűzések közt egyesek szerint még nem zárja ki önmagában, hogy a társulásnak világiak is tagjai lehessenek, hiszen nem biztos, hogy minden egyes tagnak pont ilyen tevékenységgel kell hozzájárulnia a közös cél szolgálatához (SCHULZ, in Münsterischer Kommentar zum CIC 302/2).
- 121 A sajátos klerikusi tevékenység felvállalása miatt -- úgy tűnik megalapozottan (vö. 301. k. 1. §) -- a klerikusi társulásokat szükségképpen hivatalosnak mondják: FERRER ORTIZ--RINCON 222; AYMANS, W., Kirchliche Vereinigungen. Ein Kommentar zu den vereinigungsrechtlichen Bestimmungen des Codex Iuris Canonici, Paderborn 1988, 39. Winfried Schulz viszont a 302. k. szavaira

hivatkozik: ott csupán a hatóságtól klerikusi jellegűnek való elismerésről és nem ilyen minőségben történt alapításról olvasunk. Ebből arra következtet, hogy nemcsak hatóságilag alapított (hivatalos) társulás lehet klerikusi (Münsterischer Kommentar zum CIC 302/3).

- 122 Pl. MARTINEZ SISTACH, L., Las asociaciones de fieles, [4]Barcelona 2000, 31--34, 40 (a szerző szól ökumenikus társulásokról is, amelyekre a Christifideles laici kezdetű apostoli buzdítás 31. pontja is utal); MAY, G., Die kirchlichen vereine nach den Bestimmungen des Codex Iuris Canonici vom 25. Januar 1983, in Forum Katholische Theologie 3 (1987) 282--283; PIÑERO CARRION I, 396--397.
- 123 Vö. pl. SCHULZ, in Münsterischer Kommentar zum CIC 302/2; RUF, N., Das Recht der katholischen Kirche nach dem neuen Codex Iuris Canonici, für die Praxis erläutert, Freiburg--Basel--Wien 1983, 95.
- 124 Münsterischer Kommentar zum CIC 299/2--4; 310/3; PIÑERO CARRION I, 398.
- 125 Magyar Közlöny (1989) I. 24, 87.
- 126 Uo. (1990) II. 12, 206.
- 127 A súlyos ok, mivel mindig rendkívüli intézkedésről van szó (vö. 120. k. 1. §), úgy tűnik akkor is szükséges, mikor a CIC ezt nem hangsúlyozza külön (mint a 320. k. 2. §-ában), vö. PIÑERO CARRION I, 411.
- 128 Vö. FERRER ORTIZ--RINCON 223--224.
- 129 Vö. SCHULZ, in Münsterischer Kommentar zum CIC 314/1; mások szerint a szabályzat jóváhagyása a létesítés logikai előfeltétele, vagyis időben történhet előbb, de semmi esetre sem később; vö. MAY, Die kirchlichen Vereine 287; PETTINATO, S., Le associazioni dei fedeli, in AAVV., Il fedele cristiano. La condizione giuridica dei battezzati (Il Codice del Vaticano II 6), Bologna 1989, 249.
- 130 Teljes mértékben lehetségesnek tartja ezt pl. SCHULZ, in Münsterischer Kommentar zum CIC 316/2; UA., Nichtkatholische Christen als Mitglieder in katholischen Vereinigungen?, in Theologie und Glaube 78 (1988) 334--351; HEINEMANN, H., Die Mitgliedschaft nicht katholischer Christen in kirchlichen Vereinen, in AKK 153 (1984) 426. Mások a CIC hallgatását a régi jog fényében (1917-es CIC 693. k. 1. §) úgy magyarázzák, hogy nem katolikusok ma sem lehetnek hivatalos egyházi társulás tagjai, vö. MAY, Die kirchlichen Vereine 294; AYMANS, Kirchliche Vereinigungen 53--56. A probléma teológiai hátteréhez lásd pl. MÜLLER, H., Das konsoziative Element in seiner Bedeutung für die Ökumene, in AYMANS, W.--GERINGER, K. T.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Das konsoziative Element in der Kirche. Akten des VI. Internationalen Kongresses für kanonisches Recht, St. Ottilien 1989, 243--266.
- 131 BONNET--GHIRLANDA 100--101.
- 132 Vö. pl. SCHULZ, in Münsterischer Kommentar zum CIC 323/2.
- 133 Vö. FELICIANI, G., Le associazioni dei fedeli nella normativa canonica, in Aggiornamenti sociali 38 (1987) 698--700.
- 134 Vö. FELICIANI, G., Il diritto di associazione e le possibilità

della sua realizzazione nell'ordinamento canonico, in AYMANS, W.--GERINGER, K. T.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Das konsoziative Element in der Kirche. Akten des VI. Internationalen Kongresses für kanonisches Recht*, St. Ottilien 1989, 416--417.

3. RÉSZ: ISTEN NÉPÉNEK JOGA / II. SZAKASZ: AZ EGYHÁZ HIERARCHIKUS FELÉPÍTÉSE

- 1 Vö. VALDRINI, P., in *Le Droit canonique* 145.
- 2 A *Lumen gentium* és a hozzáfüzött magyarázó megjegyzés teológiai értelmezéséhez lásd pl. RAHNER, K., in *LThK Vat II I*, 221--229; HAMER, J., I soggetti della suprema potestà nella Chiesa: visione teologica, in *Apol* 56 (1983) 475--485; GROOTAERS, J. (présenté... par), *Primauté et collégialité. Le dossier de Gérard Philips sur la nota praevia (Lumen gentium, chap. III)* [Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium 72], Leuven 1986.
- 3 Vö. pl. MACCARONE, M., *Vicarius Christi: storia del titolo papale*, Roma 1952; BERTRAMS, W., *Vicarius Christi -- Vicarii Christi. De significatione potestatis Episcopalis et Primatialis*, in BERTRAMS, W. (ed.), *Quaestiones Fundamentales Iuris Canonici*, Roma 1969, 342--350; NAVARRETE, U., *Observaciones al concepto y teorías actuales de la potestad vicaria del R. Pontífice*, in AAVV., *La Chiesa dopo il Concilio. Atti del Congresso Internazionale di Diritto Canonico II*, Milano 1972, 949--953; UA., *Potestas vicaria Ecclesiae. Evolutio historica conceptus atque observationes attenta doctrina Concilii Vaticani II*, in *Per* 60 (1971) 415--486.
- 4 Vö. GHIRLANDA, G., *De suprema Ecclesiae auctoritate (Schemata lectionum ad usum studentium)*, Roma 1990, 5 (ez a kifejezés a pápai tisztség lekipásztori, püspöki jellegére utal).
- 5 Ez a teológiai adottság már a II. Vatikáni Zsinatot megelőző időkben is szerves és fontos részét alkotta az egyház hivatalos tanításának, vö. *Concilium Lugdunense II*, *Professio fidei Michaelis Palaeologi imperatoris*: DS 861; *Concilium Florentinum*, *Decr. Pro Graecis*: DS 1307; *Concilium Vaticanum I*, *Const. Pastor Aeternus*: DS 3050--3064. A pápai hivatal teológiai szemléletéhez lásd pl. SCHEFFCZYK, L., *Das Unwandelbare im Petrusamt*, Berlin 1971; MENDIZÁBAL, A., *Quaestiones post-conciliares de speciali oboedientia erga Summum Pontificem*, in *Per* 55 (1966) 600--609.
- 6 GHIRLANDA, *De suprema* 7-9.
- 7 Vö. MÖRSDORF, K., *Die Unmittelbarkeit der päpstlichen Primatialgewalt im Lichte des kanonischen Rechtes*, in AAVV., *Einsicht und Glaube. Gottlieb Söhngen zum 70. Geburtstag am 21. Mai 1962*, Freiburg 1962, 464--478.
- 8 Lásd pl. MAY, G., *Reservation II. R. von Kirchenämtern*, in *LThK VIII*, 1248--1249; BECKER, H. J., *Reservationem, päpstliche*, in ERLER, A.--KAUFMANN, E. (Hrsg.), *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*, IV (28. Lieferung), Berlin 1987, 929--930.
- 9 Vö. pl. GHIRLANDA, G., *De hierarchica communione ut elemento constitutivo officii episcopalis iuxta „Lumen Gentium“*, in *Per* 69 (1980) 31--57.

- 10 Vö. CONGAR, Y., Titel, welche für den Papst verwendet werden, in *Concilium* 11 (1975) 538--544.
- 11 Vö. pl. WILKS, M., The Apostolicus and the Bishop of Rome, in *The Journal of theological Studies* N. S. 13 (1962) 290-317; 14 (1963) 311--354.
- 12 Vö. SCHIEFFER, R., Der Papst als Pontifex Maximus. Bemerkungen zur Geschichte eines päpstlichen Ehrentitels, in *ZRG Kan* 57 (1971) 300--309.
- 13 Vö. GARUTI, A., *Il Papa patriarca d'Occidente. Studio storico dottrinale*, Bologna 1990.
- 14 Hosszú viták folytak hajdan a szerzök között arról, hogy a pápaságnak a Római Egyházzal (Római Egyházmegyével) való összekapcsolása tisztán egyházi jog alapján vagy isteni jog alapján áll-e fenn; vö. pl. WERNZ, F. X.--VIDAL, P., *Ius canonicum*, II, [3]*Romae* 1943, 463--466, nr. 404.
- 15 A Vatikánvárosi Államnak külön jogrendje van, mely nem tévesztendő össze a katolikus egyház jogrendjével, a kánonjoggal. A Vatikánvárosi Állam jogához lásd pl. CAMMEO, F., *Ordinamento giuridico dello Stato della Città del Vaticano*, Firenze 1932; CIPROTTI, P., *Appunti di diritto privato Vaticano*, Roma 1938; SCHULZ, W., *Leggi e disposizioni usuali dello Stato della Città del Vaticano* (Utrumque ius 7--8), I--II, Roma 1981--1982; UA., *Der Vatikanstadt*, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1983, 301--304.
- 16 A pápa hatalmának kezdetét, az elnyerés pillanatát illetően lásd pl. HORTAL SANCHEZ, J., *De initio potestatis primatialis Romani Pontificis. Investigatio historico-iuridica a tempore Sancti Gregorii Magni usque ad tempus Clementis V*, Roma 1968; GÄNSWEIN, G., *Um den Anfang der Primatialgewalt*, in *ÖAKR* 34 (1983/1984) 68--77.
- 17 POTHAST, A., *Regesta Pontificum Romanorum inde ab a. post Christum natum MCXCVIII ad a. MCCCIV*, Berlin 1875 (úny. Graz 1957), II, 1709, nr. 21149. Vö. SCHWAIGER, G., *Hadrian V*, in *LThK* IV, 1308--1309.
- 18 Lásd pl. PLÖCHL, W. M., *Papstwahl*, in *LThK* VIII, 60--63.
- 19 Vö. CONTE A CORONATA, M., *Institutiones iuris canonici*, I, [3]*Torino* 1947, 367--369, nr. 314; EISLER, A., *Das Veto der katholischen Staaten bei der Papstwahl seit dem Ende des 16. Jahrhunderts*, Wien 1907.
- 20 CORONATA I, 367, nr. 313.
- 21 Vö. AMMER, J., *Neues im neuen Papstwahlgesetz „Universi Dominici Gregis“ -- ein Kurzkomentar*, in *Folia Theologica* 7 (1996) 219--233.
- 22 Vö. HERRMANN, H., *Fragen zu einem päpstlichen Amtsverzicht*, in *ZRG Kan* 56 (1970) 102--123.
- 23 CORONATA I, 373, nr. 316.
- 24 Vö. pl. GHIRLANDA, G., *„Hierarchica communio“ -- Significato della formula nella „Lumen Gentium“* (*Analecta Gregoriana* 216), Roma 1980.

- 25 E gazdag teológiai háttérhez lásd pl. CONGAR, Y. (ed.), *La collégialité épiscopale. Histoire et théologie* (Unam Sanctam 52), Paris 1965; *Synodus Extraordinaria Episcoporum, Relatio doctrinalis, Elapso oecumenico concilio*, 1969. X. 22: Leges IV, 5648--5654; ANTON, A., *Primado y colegialidad. Sus relaciones a la luz del primer Sínodo extraordinario*, Madrid 1970; AYMANS, W., *Das synodale Element in der Kirchenverfassung* (MThSt kan. Abt. 30), München 1970; RATZINGER, J., *La collegialité épiscopale: spiegazione teologica del testo conciliare*, in BARAÚNA, G. (ed.), *La Chiesa del Vaticano II*, Firenze 1965, 733--760; SCHEFFCZYK, L., *Die Kollegialität der Bischöfe unter theologischem und pastoral-praktischem Aspekt*, in AAVV., *Episcopale munus*, Assen 1982, 83--99.
- 26 Az egyetemes zsinat eszméjéről lásd SIEBEN, H. J., *Die Konzilsidee der alten Kirche* (Konziliengeschichte, Reihe B), Paderborn 1979; GAUDEMET, J., *Le sources du droit de l'Eglise en Occident du IIe au VIIe siècle* (Initiations au christianisme ancienne), Paris 1985, 37--56.
- 27 A CIC szövegében szereplő „indicta aut libere recepta” kifejezés sok modern nyelvű fordítás szerint azt fejezi ki, hogy a pápa eleve mint a püspökök testülete cselekményét indítványozta az adott eljárási módot, vagy utólag fogadta el ilyennek. Így eltérően a magyar fordítástól (ET 303: „jelent ki”), a szöveg erősebben hangsúlyozza a pápa kezdeményező szerepét ilyen esetben, vö. *Codex des kanonischen Rechtes*, [2]Kewelauer 1984, 147 („vom Papst im die Wege geleitet”); Código EUNSA 253 („promovida”).
- 28 A püspökök testületének mint olyannak hivatalos működésére a collegialitas efectiva, a többi egyházmegyén túli püspöki tevékenységre a collegialitas affectiva kifejezést szokás használni. Vö. AYMANS, W., *Kollegium und kollegialer Akt im kanonischen Recht. Eine rechtsbegriffliche Untersuchung insbesondere aufgrund des Codex Iuris Canonici*, (Münchener Theologische Studien, Kanonistische Abteilung 28) München 1968, 88--93; ERDŐ P., *La partecipazione sinodale al governo della Chiesa. Problemi circa organi sinodali con potere di governo*, in *Metodo, fonti e soggetti del diritto canonico*, ed. ARRIETA, J. I.--MILANO, G. P., Città del Vaticano 1999, 725--726.
- 29 A püspöki szinódus intézményének első időszakáról, működésének adatairól és sajátosságairól lásd pl. CHEVAILLER, L.--LEFEBVRE, C.--METZ, R., *Le droit et les institutions de l'Eglise catholique latine de la fin du XVIIIe siècle à 1978. Organismes collégiaux et moyens de gouvernement* (HDIEO 17), Paris 1983, 84--92. Vö. MILANO, G. P., *Il Sinodo dei Vescovi*, Milano 1986; TOMKO, J., *Le synode des évêques et la collégialité*, in *StCan* 18 (1984) 239--252; ARRIETA, J. I., *El Sínodo de Obispos. Criterios que enmarcan su evolución normativa*, in *IusCan* 24 (1984) 51--85; JOHNSON, J. G., *The Synod of Bishops: An Analysis of its Legal Development* (Canon Law Studies 518), Washington D. C. 1986.
- 30 Közzétett szinódusi okmányok: *Normae part., Principia quae*, 1967. X. 7 (Leges III, 5253--5257; Comm 1, 1969, 77--85); *Decl. part.*,

- Ratione habita, 1967. X. 28 (Leges III, 5260--5263); Decl. part., Elapso Oecumenico, 1969. X. 22 (Leges IV, 5659--5665); Decl. part., Venerabiles patres, 1969. X. 27 (Leges IV, 5659--5665); Decl. part., Pastor aeternus, 1969. X. 27 (Leges IV, 5666--5670); Decl., Ultimis temporibus, 1971. XI. 30 (AAS 63, 1971, 898--922); Decl., Convenientes ex, 1971. XI. 30 (AAS 63, 1971, 923--942); Decl. part., In Spiritu Sancto, 1974. X. 25 (Leges V, 6860--6863); Nuntius part., Cum iam, 1977. X. 28 (Leges V, 7361--7368); Nuntius part., Nos Patres 1980. X. 25 (Leges VI, 8061--8065; magyarul: Magyar Kurir 70, 1980, okt. 30--31); Nuntius part., Cor hominum, 1983. X. 25 (Leges VI, 8687--8688); Decl. part., Experientia spiritualis, 1985. XII. 8 (Leges VI, 9238--9247); Nuntius part., Nos episcopi, 1985. XII. 8 (Leges VI, 9247--9249); Propositiones, Post disceptationem, 1987. X. 29 (EV X, 1438--1514, nr. 2103--2214); Nuntius, Iam instante, 1987. X. 29 (EV X, 1516--1532, nr. 2215--2243). Olykor nem csupán a szinódus saját okmányait, hanem az összehívandó ülésre kijelölt témákat tartalmazó pápai „instrumentum laboris”-t is publikálják (pl. az 1987-es szinódusra: II. János Pál, Ep., Rursus Episcoporum et Instrumentum laboris, II tema, 1987. IV. 22: EV X, 1140--1211, nr. 1581--1731).
- 31 Vö. CAPRILE, G., Le conclusioni del sinodo particolare dei Paesi Bassi, in *Civiltà Cattolica* 131 (1980) 313--332; UA., Il sinodo particolare dei vescovi dei Paesi Bassi. Preparazione e svolgimento, in *Civiltà Cattolica* 131 (1980) 468--480; vö. Mérleg 16 (1980) 10--12.
- 32 Ezen a szinóduson elhangzott pápai beszédek: AAS 72 (1980) 675--685.
- 33 A diakónusok számával kapcsolatban az Apostolok Cselekedetei alapján az ókeresztény egyházi jogszabályok gyakran elrendelték, hogy egy egyházban heten legyenek.
- 34 Mai nevükön: Albano, Frascati, Ostia, Palestrina, Porto-Santa Rufina, Sabina-Poggio Mirteto, Velletri-Segni.
- 35 A pápaválasztás rendjének fejlődéséhez lásd pl. FUHRMANN, H., Von Petrus zu Johannes Paul II. Das Papsttum: Gestalt und Gestalten (Beck'sche Schwarze Reihe 223), München 1980, 60--72.
- 36 A prelátus fogalmáról lásd CLAEYS BOUUAERT, F., Prêlat, in DDC VII, 176--177; MIRAS, J., La noción canónica de „praelatus”. Estudio del „Corpus Iuris Canonici” y sus primeros comentadores (siglos XII al XV), Pamplona 1987.
- 37 A konklávéről lásd pl. FUHRMANN, Von Petrus 62--70.
- 38 Vö. Código BAC 203.
- 39 Vö. ET 678--679.
- 40 Vö. pl. SPRINGHETTI, A., Latinitas fontium iuris canonici (Veterum Sapientia A, 7), Romae 1968, 18--20.
- 41 A kúria reformjainak történetéhez lásd DEL RE, N., La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridici (Sussidi eruditi 23), [3]Roma 1970, 6--60; STICKLER, A. M., Le riforme della Curia nella storia della Chiesa, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus” (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 1--15.

- 42 Vö. pl. ALBERIGO, G., Institutions exprimant la communion entre l'épiscopat universel et l'évêque de Rome, in ALBERIGO, G. (ed.), Les Églises après Vatican II. Dynamisme et perspectives. Actes du Colloque international de Bologne 1980 (Théologie historique 61), Paris 1981, 259--295.
- 43 Vö. pl. BONNET, P. A., La natura del potere della Curia Romana, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus” (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 114.
- 44 Az Apostoli Szék, Szentszék kifejezések használatáról az egyházjogban és viszonyukról a kúriához lásd SALERNO, F., Sede Apostolica o Santa Sede e Curia Romana, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus” (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 45--82, főként 56. Csak a Szentszékről és nem a kúriáról állítja a 113. k. 1. §-a, hogy isteni rendelés alapján erkölcsi személyisége van.
- 45 Vö. BERTAGNA, B., La Segreteria di Stato, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus” (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 170.
- 46 Uo. 173.
- 47 A diplomáciai teendők terén tehát az Államtitkárságon az Általános Ügyek Részlegének is vannak feladatai. Illetékességének viszonyáról az Államtitkárság másik részlegéhez lásd BUONOMO, V., La Segreteria di Stato. Competenze nella „funzione” diplomatica, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus” (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 184--185.
- 48 A kongregációk kialakulásához és fejlődéséhez lásd pl. PALAZZINI, P. Card., Le Congregazioni Romane, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus” (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 189--205.
- 49 Vö. PALAZZINI, Le Congregazioni 201.
- 50 Vö. RATZINGER, J., Beszélgetés a hitről Vittorio Messori-val, Bp. 1990, 18.
- 51 Ezek gyűjteményes kiadását maga a kongregáció tette közzé: Documenta inde a Concilio Vaticano Secundo expleto edita (1966--1985), Città del Vaticano 1985. A kongregáció újabb hasonló megnyilatkozásai: Instr., Libertatis conscientia, 1986. III. 22 (AAS 79, 1987, 554--599 -- a keresztény szabadságról és a felszabadításról); Decl., Donum vitae, 1987. II. 22 (AAS 80, 1988, 70--102 -- a bioetika kérdéseiről); Ep., Homosexualitatis problema, 1986. X. 1 (AAS 79, 1987, 543--554 -- a homoszexuálisok lelkipásztori gondozásáról); Ep., Orationis formas, 1989. X. 15 (AAS 82, 1990, 362--379; magyarul: RD I. -- a keresztény elmélkedésről); Litt. Communio notio, 1992. V. 28 (AAS 85, 1993, 838--850 -- az Egyháznak mint communionnak a helyes felfogásáról); Decr., Dominus Iesus, 2000. VIII. 6 (AAS 92, 2000, 742--765; magyarul: Szent István Társulat, Bp. 2000, RD [szám nélkül]).
- 52 HEINEMANN, H., Schutz des Glaubens-- und Sittenlehre, in LISTL, J.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des Katholischen Kirchenrechts,

- [2]Regensburg 1999, 716--718.
- 53 Az ilyen eljárás részleteihez, valamint a kongregációban folyó büntetőeljáráshoz lásd SILVESTRELLI, A., *La Congregazione della Dottrina della Fede*, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”* (StudGiur 21), Cittf del Vaticano 1990, 231--233.
- 54 Ennek új eljárását e Kongregáció 2001. IV. 30-i normái szabályozzák: *Normae Potestas Ecclesiae (Normae de conficiendo processu pro solutione vinculi matrimonialis in favorem fidei*, Cittf del Vaticano 2001).
- 55 Történetéhez lásd DZIOB, M. W., *The Sacred Congregation for the Oriental Church*, Washington 1945; DEL RE, *La Curia* 102--112, 399--400, 425--428; DELGADO, G., *La Curia Romana*, Pamplona 1973, 163--180; *La Sacra Congregazione per le Chiese Orientali nel Cinquantesimo della fondazione (1917--1967)*, Roma 1969, 1--103; BROGI, M., *La Congregazione per le Chiese Orientali*, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”* (StudGiur 21), Cittf del Vaticano 1990, 239--267.
- 56 A Szemináriumok Kongregációjának bizonyos fokú illetékességéhez lásd BROGI, *La Congregazione* 255.
- 57 Vö. S.CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Oriente Cattolico. Cenni storici e statistiche*, [4]Cittf del Vaticano 1974, 443--461 vö. uo 15, 20--26.
- 58 BROGI, *La Congregazione* 258.
- 59 Vö. uo. 246.
- 60 A liturgia és a szentségi fegyelem szabályozására kiadott kongregációs utasítások és más okmányok gyűjteménye: KACZYNSKI, R., *Enchiridion documentorum instaurationis liturgicae*, I--II, Casale Monferrato 1976--1985. Vö. még MELLI, R., *La Congregazione del Culto Divino e della Disciplina dei Sacramenti*, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”* (StudGiur 21), Cittf del Vaticano 1990, 273 (liturgikus szabályok); 274--275 (fegyelmi szabályok).
- 61 A Kongregációnál folyó eljárások szabályainak hiányosságaihoz lásd MELLI, *La Congregazione* 276--277.
- 62 Az eljárás magyarázatához lásd VERAJA, F., *Commento alla nuova legislazione per le Cause dei Santi*, Roma 1983; SARNO, R. J., *Diocesan Inquiries Required by the Legislator in the New Legislation for the Causes of the Saints*, Roma 1988; SCHULZ, W., *Das neue Selig- und Heiligsprechungsverfahren*, Paderborn 1988; CASIERI, A., *Postulatorum vademecum*, Roma 1986; RODRIGO, R., *La figura del Postulatore nelle Cause dei Santi secondo la nuova legislazione*, in *MonEccl* 111 (1986) 207--224; UA., *Manual para instruir los procesos de canonización*, Roma 1987; PORSI, L., *Cause di canonizzazione e procedure nella Cost. Apost. „Divinus perfectionis Magister”*, in *MonEccl* 110 (1985) 365--400; GUMPEL, P., *Il Collegio dei Relatori in seno alla Congregazione per le Cause dei Santi. Alcuni commenti e osservazioni di un Relatore*, in *Miscellanea in occasione del IV centenario della Congregazione per le Cause dei Santi (1588--1988)*, Cittf del Vaticano 1988, 299--

- 337; VENANZI, E., Lo „Studium" della Congregazione per le Cause dei Santi: sue finalità e sua attività della fondazione ad oggi, uo. 353--366.
- 63 Történetéhez lásd DEL RE, La Curia 113--125; COSTALUNGA, M., La Congregazione per i Vescovi, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus" (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 281--284.
- 64 Azokat az országokat, melyeknek kormányával a püspöki kinevezések kapcsán valamilyen teendő van (akár csak bejelentés is) felsorolja, az eljárás jellegének megjelölésével: COSTALUNGA, La Congregazione 293--307.
- 65 A kongregáció történetéhez lásd pl. DEL RE, La Curia 185-203; DE PAOLIS, V., La Congregazione per l'evangelizzazione dei popoli, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus" (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 359--370; Az alapító intézkedés kiadása: Collectanea Sacrae Congregationis de Propaganda Fide, Romae 1907, I, nr. 3.
- 66 Ennek részletproblémáiról lásd LAURO, A., La Congregazione per il Clero, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus" (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 331--342.
- 67 Történetéhez lásd DEL RE, La Curia 163--172; LINSKOTT, S. M., La Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e per le Società di Vita Apostolica, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus" (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 343--346.
- 68 Vö. Annuario Pontificio, Città del Vaticano 1989, 1625.
- 69 BERTONE, T., La Congregazione per l'Educazione Cattolica (dei Seminari e degli Istituti di Studio), in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus" (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 387--388.
- 70 Történetéről és mai működéséről lásd DE MAGISTRIS, L.--TODESCHINI, U. M., La Penitenzieria Apostolica, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus" (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 419--429.
- 71 A Szentszék bíróságairól lásd újabban GROCHOLEWSKI, Z., I Tribunali, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus" (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 395--418.
- 72 Általános jogi jellegükről (fő feladatuk továbbra is csupán bizonyos tevékenységek előmozdítása) lásd MAURO, T., I Consigli: finalità, organizzazione e natura, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus" (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 431--442.
- 73 Vö. BERLINGO, S., Il Pontificio Consiglio per i Laici, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus" (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 443--453.
- 74 E tanács keretében működik a zsidósággal kapcsolatos vallási kérdésekkel foglalkozó bizottság is (Pastor Bonus art. 138).
- 75 Vö. BEYER, J., Il Pontificio Consiglio della Pastorale per i

- Migranti e gli Itineranti, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”* (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 455--466.
- 76 Ez a szerv az 1917-es Codexet magyarázó bizottság, a II. Vatikáni Zsinat határozatait magyarázó bizottság, majd az ezek nyomába lépő, az Egyházi Törvénykönyv hiteles magyarázatára alakult pápai bizottság (vö. MP *Recognito Iuris Canonici*, 1984. I. 2: AAS 76, 1984, 433--434) utóda. Mivel már nem csupán az Egyházi Törvénykönyvet magyarázhatja, hanem más egyházi törvényeket is, sőt az alacsonyabb rangú jogalkotóktól kiadott részleges jogszabályoknak az egyetemes egyházi törvényekkel való összhangját is hivatott felülbírálni, bizonyos tekintetben alkotmánybírói funkciót tölt be. Nem teljesen tisztázott, hogy ki és hogyan kérheti egy jogszabály törvényességének felülvizsgálatát. A püspöki csoportoktól hozott általános határozatokat az illetékes központi hatóság e bizottság ítéletének is aláveti (*Pastor Bonus*, art. 157). Vö. pl. HERRANZ, J., *Il Pontificio Consiglio per l'Interpretazione dei testi legislativi*, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”* (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 467--481.
- 77 E tanács keretében külön bizottság működik a mohamedánokkal való kapcsolatok ápolására (*Pastor Bonus* art. 162).
- 78 A hivatalokról lásd XALERNO, F., *Gli Uffici*, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”* (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 483--503.
- 79 Erről a hivatalról lásd MATTIOLI, L., *L'Ufficio del Lavoro della Sede Apostolica secondo lo statuto unito al M. P. „Nel primo anniversario” dell' 1/1/1989*, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (a cura di), *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”* (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 505--520.
- 80 Az ott felsoroltakról és a többiekéről lásd pl. SCHMITZ, H., *Die Römische Kurie*, in LISTL, J.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Handbuch des Katholischen Kirchenrechts*, [2]Regensburg 1999, 383--385.
- 81 A Szentszék diplomáciai tevékenységével kapcsolatban lásd KÖCK, H. F., *Die völkerrechtliche Stellung des Heiligen Stuhls*, Berlin 1975; CHEVAILLIER, L.--LEFEBVRE, C.--METZ, R., *Le droit et les institutions de l'Église Catholique latine de la fin du XVIII siècle à 1978. Organismes collégiaux et moyens de gouvernement* (HDIEO XVII), Paris 1983, 361--432; OLIVERI, M., *Natura e funzioni dei Legati Pontifici nella storia e nel contesto ecclesiologico del Vaticano II*, Torino 1970; UA., *The Representatives. The Real Nature and Function of Papal Legates*, Gerards Cross 1980; CARDINALE, H. E., *The Holy See and the International Order*, Buckinhamshire 1976; MIKAT, P., *Die päpstlichen Gesandten*, in *Handbuch* 295--301; D'ONORIO, J. B.(ed.), *Le Saint-Siège dans les relations internationales. Actes du Colloque organisé les 29 et 30 janvier 1988, à la Faculté de Droit et de science politique d'Aix-en-Provence par le Département des sciences juridiques et morales de l'Institut Portalis*, Paris 1989; UA., (ed.), *La diplomatie de Jean Paul II*, Paris 2000; PETRONCELLI-HÜBLER, F., *Chiesa cattolica*

- e comunità internazionale, Napoli 1989. A Szentszék diplomáciai képviselőit és nemzetközi szervezethez fűződő kapcsolatait az *Annuario Pontificio* évente ismerteti.
- 82 Vö. IBÁN, I. C., Gli statuti delle conferenze episcopali. II: America (Pubblicazioni della Università di Pavia, Studi nelle scienze giuridiche e sociali, N. S. 57), Padova 1989, 37.
- 83 A kérdés gazdag irodalmából lásd pl. GHIRLANDA, G., Chiesa universale, particolare e locale nel Vaticano II e nel nuovo Codice di diritto canonico, in LATOURELLE, R. (ed.), Vaticano II: Bilancio e prospettive venticinque anni dopo (1962--1987), Roma--Assisi 1987, II, 850--853.
- 84 E terminológiai nehézségekről és tisztázódásukról a zsinat utáni időkben lásd ZUZÉK, I., Le „Ecclesiae sui iuris” nella revisione del diritto canonico in LATOURELLE, R. (ed.), Vaticano II: Bilancio e prospettive venticinque anni dopo (1962--1987), Roma--Assisi 1987, II, 868--882.
- 85 Vö. pl. LONGHITANO, A., Le chiese particolari, in AAVV., Chiesa particolare e strutture di comunione (Il Codice del Vaticano II, 5), Bologna 1985, 27--28.
- 86 Vö. PAGÉ, R., Les Églises particulières, I, Montréal 1985, 22.
- 87 Vö. pl. MEDICUS, D., Dioikesis, in *Der Kleine Pauly*, II, München 1979, 50--51; SCHEUERMANN, A., Diözese, in *LThK* III, 414--415.
- 88 TING PONG LEE, I., Il diritto missionario del nuovo Codice di diritto canonico, in *La nuova legislazione* 413.
- 89 Ahogy F. Claeys Bouuaert a pápai primátusnak az I. Vatikáni zsinaton hittételként is megfogalmazott (Const., De Ecclesia Christi c. 3: DS 3059--3064) ősi tanítására hivatkozva kijelenti: „Tout au plus peut-on affirmer que le droit divin exige, comme conséquence de l'institution de l'épiscopat, qu'en général de diocèses soient constitués. Mais leur détermination et leur délimitation, de même que leur suppression, ne peuvent dépendre que de droit ecclésiastique. Si l'on recherche qui est le titulaire de ce droit, on est logiquement amené à désigner le Souverain pontife. Une fois admise la primauté du siège de Rome sur l'Église entière, il faut conclure qu'un acte de cette nature et de cette importance ne peut appartenir en droit qu'au chef suprême de l'Église. Mais rien n'empêche que ce chef suprême, s'il le juge nécessaire ou opportun, n'en délègue l'exercice à une autorité subordonnée. Cette délégation peut être expresse ou tacite” (Diocèse, in DDC IV, 1258). Vö. már Conc. Florent. (1439), Decr. pro Graecis: „Item diffinimus, sanctam Apostolicam Sedem, et Romanum Pontificem, in universum orbem tenere primatum, et ipsum Pontificem Romanum successorem esse beati Petri principis Apostolorum et verum Christi vicarium...et ipsi in beato Petro pascendi, regendi ac gubernandi universalem Ecclesiam a Domino nostro Iesu Christo plenam potestatem traditam esse; quemadmodum etiam in gestis oecumenicorum Conciliorum et in sacris canonibus continetur” (DS 1307).
- 90 DUCHESNE, L., Les origines du culte chrétien, Paris 1920, 17 k.; CLAEYS BOUUAERT, Diocèse 1259.

- 91 Vö. pl. WERNZ, F. X., *Ius decretalium*, II/2, Romae 1906, 523, nr. 734.
- 92 JAFFÉ, PH.--LOEWENFELD, S.--KALTENBRUNNER, F.--EWALD, P., *Regesta Pontificum Romanorum a condita Ecclesia usque ad annum post Christum natum MCXCVIII*, Lipsiae 1885 (úny. Graz 1956), I, nr. 410. A levél részlete -- épp az egyházmegyék alapításával kapcsolatos passzus -- bekerült a *Decretum Gratiani*-ba is (D. 80 c. 4). Benne a pápa annak a korábbi -- már a Laodikeiai Zsinat (IV--V/1. sz.) 57. és a Szerdikai Zsinat (342--343) 6. kánonjában kimondott (vö. ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme* [Ókeresztény Írók 5], Bp. 1983, 307, 329) -- egyházfegyelmi szabálynak az érvényesítését sürgeti, hogy jelentéktelen településekre ne nevezzenek ki püspököt. Az ilyen települések püspöki székhely mivoltát (így az illető püspökségek alapítását) -- noha már püspököt neveztek ki rájuk az afrikaiak -- a pápa nem ismeri el tartós állapotként, hanem amellett foglal állást, hogy a kinevezett püspök halálával álljon vissza a megalapításuk előtti állapot („ad jus eiusdem antistitis cui olim propria vel contigua fuerunt revertantur”: PL 54, 655 A).
- 93 JAFFÉ nr. 450.
- 94 Innoc. I, Ep. ad Decentium (416. III. 19): JAFFÉ nr. 311 (PL 20, 552); UA., Ep. ad Victricium (404. II. 15): JAFFÉ nr. 286 (PL 20, 470); vö. PHILLIPS, G., *Kirchenrecht*, V, Regensburg 1854, 321--322; ULLMANN, W., *Gelasius I. (492--496). Das Papsttum an der Wende der Spätantike zum Mittelalter (Päpste und Papsttum 18)*, Stuttgart 1981, 38.
- 95 Vö. pl. WERNZ 524; PLÖCHL, W., *Geschichte des Kirchenrechts*, I, Wien--München 1960, 155; GAUDEMET, J., *L'Église dans l'Empire Romain (IVE--Ve siècles)* [HDIEO III], Paris 1958, 324; stb.
- 96 Vö. WERNZ 523.
- 97 GARCÍA Y GARCÍA, A., *Historia del Derecho Canónico. I. El Primer Milenio* (Instituto de Historia de la Teología Española, Subsidia 1), Salamanca 1967, 363.
- 98 D. 22 c. 1 (ed. FRIEDBERG, AE., *Corpus Iuris Canonici. Pars prior. Decretum Magistri Gratiani*, Lipsiae 1879, 73--74).
- 99 A területiség elve és a személyi elv a katolikus egyház szervezetében ma a különböző sajátjogú egyházak együttélésének és a katolikus--ortodox ökumenikus kapcsolatoknak jelentős kérdése. Ezért tartotta 2001 szeptemberében Budapesten közös kongresszusát erről a témáról a Nemzetközi Kánonjogi Társaság és a Keleti Egyházjogi Társaság. A kongresszus aktái: ERDŐ P.--SZABÓ P. (ed.), *Territorialit' e personalit' nel diritto canonico e ecclesiastico. Il diritto canonico di fronte al Terzo Millennio*, Bp. 2002.
- 100 Vö. pl. PAGÉ, *Les Églises particulières* I, 29; GHIRLANDA, G., *De differentia praelaturam personalem inter et ordinariatum militare seu castrensem*, in *Per 76* (1987) 219--251. A katonai ordinariátus egyházjogi kérdéseiről részletesebben lásd PAARHAMMER, H., *Rechtliche Ordnung der Militärseelsorge. Universal- und partikularrechtliche Bestimmungen*, in KALUZA, H. W.--KLECATSKY, H. R.--KÖCK, H. F.--PAARHAMMER, J. (Hrsg.), *Pax et Iustitia*.

- Festschrift für Alfred Kosteletzky zum 70. Geburtstag, Berlin 1990, 463--502.
- 101 Vö. GUTIERREZ, J. L., De ordinarius militaris nova constitutione, in *Per* 76 (1987) 208--215.
- 102 Pl. LE TOURNEAU, D., La juridiction cumulative de l'ordinariat aux armées, in *RDC* 37 (1987) 196. A szerző -- többekhez hasonlóan (vö. GUTIERREZ, De Ordinarius militaris 215; RODRIGUEZ, Chiese particolari e Prelature personali 136--137; LO CASTRO, Le prelature 225--226) -- abból indul ki, hogy a részegyház hívei kizárólag az illető részegyház hatóságának alárendeltjei kell, hogy legyenek. Ezért ha ugyanazok a hívők egyben a területi részegyháznak is tagjai, a személyi alapon szervezett másik egység nem lehet részegyház, csupán ahhoz némileg hasonló. Megjegyzendő azonban, hogy versengő illetékesség területi egyházmegyék között is előfordulhat, pl. ha valakinek több lakóhelye van (lásd fenn 18. §. 2. c).
- 103 Pl. CAPARROS, E., A New Hierarchical Structure for New Pastoral Needs: Personal Prelatures, in *Philippiniana Sacra* 24 (1989) 396--397.
- 104 In *Manual de derecho canónico*, Pamplona 1988, 327--335.
- 105 PAGÉ, Les Églises particulières I, 29.
- 106 Vö. PREE, H., Nichtterritoriale Strukturen der hierarchischen Kirchenverfassung, in *Folia Canonica* 4 (2001) 21--44, főként 37; ERDŐ P., La coesistenza delle diverse Chiese particolari e „sui iuris” nello stesso territorio nel quadro della piena comunione. Realtà e prospettive. Appunti circa le forme possibili dell'esercizio del primato di governo, in *Per* 91 (2002) 63--85, főként 67.
- 107 Vö. MÜLLER, H., De episcoporum electione iuxta Concilium Vaticanum Secundum, in *AAVV.*, *Investigationes theologico-canonicæ*, Roma 1978, 317--332; MARITZ, H., Das Bischofswahlrecht in der Schweiz (MThSt kan. Abt. 36), St. Ottilien 1977; BAUER, J. B., Die Bischofswahl gestern, heute, morgen, in *ThPQ* 129 (1981) 248--254; ZAPP, H., Die Bischofsernennung nach dem geltenden Recht und nach dem Entwurf des „liber II de populo Dei” von 1977, in *Concilium* 16 (1980) 500--504.
- 108 Az általános szabálytól eltérő összes kivételes püspökkinevezési módokat jogalapjuk feltüntetésével felsorolja COSTALUNGA, La Congregazione 293--307. A püspökválasztást és a szabad pápai adományozásnak nemzetközi megállapodások alapján bizonyos feltételekhez kötött formáját egyazon kategóriába sorolja, pl. D'ONORIO, J. B., La nomination des évêques. Procédures canoniques et conventions diplomatiques, Paris 1986, 47--64. Ezt azon az alapon teszi, hogy a püspökválasztás joga is ma már többnyire nem tisztán egyházi intézkedésből, hanem a Szentszéknek az államokkal való megegyezése alapján illet meg bizonyos egyházi testületeket. A püspökválasztással kapcsolatos egyháztörténeti problémákhoz lásd MÜLLER, H., Der Anteil der Laien an der Bischofswahl (Kanonistische Studien und Texte 29), Amsterdam 1977; GAUDEMET, J. et alii, Les Elections dans L'Eglise Latine des Origines au XVIe

- sićcle, Paris 1979. ANDRÉS GUTIÉRREZ, D. J. (ed.), Il processo di designazione dei vescovi. Storia, legislazione, prassi. Atti del X Symposium canonistico-romanistico 24--28 aprile 1995 (Utrumque Ius 27), Città del Vaticano 1996.
- 109 Magyar szövegét lásd Katolikus Szemle 42 (1990) 57.
- 110 A keleti katolikus egyházakban való püspöki kinevezések részben eltérő módon történnek, különösen a pátriárkai egyházakban, vö. D'ONORIO, La nomination 28--29; SALACHAS, D., Istituzioni di diritto canonico delle Chiese cattoliche orientali. Strutture ecclesiali nel CCEO, Roma--Bologna 1993, 216--230.
- 111 Pl. kis országokban, vö. D'ONORIO, La nomination 32.
- 112 Vö. LONGHITANO, Le chiese particolari 41.
- 113 Le chiese particolari 44. Vö. pl. VALDRINI, in Droit canonique 181--182.
- 114 E feladatok bővebb felsorolásához lásd pl. ET 1196--1199; 1210--1211.
- 115 Természetesen a végrehajtó hatalmat a püspök a jog általános szabályai szerint delegálhatja is (vö. 137. k.)
- 116 Vö. pl. PESENDORFER, M., Partikulares Gesetz und partikularer Gesetzgeber im System des geltenden lateinischen Kirchenrechts (Kirche und Recht 12), Wien 1975; Estudios sobre el Derecho particular (= IusCan 24, 1984, nr. 48).
- 117 Erről az intézményről és a róla fennmaradt dokumentumokról lásd pl. COULET, N., Les visites pastorales (Typologie des sources du moyen âge occidental 23), Turnhout 1977.
- 118 Történetéhez lásd pl. CAPPELLO, F., De Visitatione SS. Liminum et dioeceseon, Romae 1912; CORONATA I, 472--473, nr. 399. Mai alakjához lásd GHIRLANDA, G., Rapporti Santa Sede -- Vescovi: la visita „ad limina apostolorum”, in BONNET, P. A.--GULLO, C. (ed.), La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus” (StudGiur 21), Città del Vaticano 1990, 123--149.
- 119 A megyéspüspök kötelező lemondása korhatár elérése miatt egészen a II. Vatikáni Zsinatig abszurdumnak tűnt a püspök és a részegyház teológiai kapcsolata miatt vö. pl. IBOUNIG, J., Sponsus vice Christi. Der Bischof als Darsteller des Christus-Bräutigams und die Konsequenzen für seine Rechtsstellung von der apostolischen Zeit bis Gratian (Diss. PUG), Romae 1994.
- 120 Vö. pl. GAUDEMET, J., Le symbolisme du mariage entre l'évêque et son église et ses conséquences juridiques, in Kanon 7 (1985) 110--123.
- 121 A megyéspüspök hivatalának stabilitása az áthelyezés lehetősége miatt nem feltétlen, vö. FALCHI, F., L'inamovibilitá dei vescovi nella Chiesa del Vaticano Secondo, Padova 1979.
- 122 Hogy mely tevékenységekhez van szüksége az általános- és a püspöki helynöknek különleges megyéspüspöki megbízásra, arról lásd MÜLLER, H., De speciali episcopi mandato iuxta CIC/1983, in Per 79 (1990) 219--241.
- 123 Vö. Código EUNSA 300; GREEN, T. J., in CORIDEN, J. A.--GREEN, T. J.--HEINTSCHEL, D. E. (ed.), The Code of Canon Law. A Text and Commentary, New York--Mahwah 1985, 340; LISTL, J., Koadjutor- und

- Auxiliarbischof in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 351.
- 124 A főpásztorok letartóztatása esetén beálló akadályoztatás és az említett listák gyakorlati kerete az 1950-es évek elején pl. Romániában mutatkozott meg; vö. FEIGE, G., Rumänien, in GATZ, E. (Hrsg.), Kirche und Katholizismus seit 1945. II. Ostmittel-, Ost- und Südosteuropa, Paderborn 1999, 138.
- 125 Vö. PIÑERO CARRION I, 457; GREEN, in The Code 341--342.
- 126 Hogy itt nem a szuffragáneos egyházmegye élére történt kinevezésről, hanem magáról a püspöki kinevezésről (promotio) van szó, azt már egy az 1917-es CIC-hez kiadott hiteles törvényt magyarázat kijelentette (PCI, Resp., 1925. XI. 10, nr. II: AAS 17, 1925, 582).
- 127 Vö. pl. PIÑERO CARRION I, 458.
- 128 A 419. k. a „promotio...antiquior” kifejezéssel él. Ezt egyesek (pl. RUF 125) úgy értelmezik, hogy a legrégebben felszentelt segédpüspökről van szó. Ha így állna a dolog, a törvényhozó használhatta volna a „consecratio” szót. A „promotio” azonban ilyen egyházzogi összefüggésben a püspökké való kinevezésre vonatkozik, vö. MONTAN, Il popolo di Dio 109; GREEN, in The Code 344; PIÑERO CARRION I, 461; stb.
- 129 Vö. pl. WERNZ--VIDAL II, 900, nr. 709.
- 130 Vö. pl. CORONATA I, 541, nr. 461.
- 131 Kirchliche Rechtsgeschichte. Die katholische Kirche, [5]Köln -- Wien 1972, 118--120.
- 132 Vö. pl. FEINE, Kirchliche Rechtsgeschichte 119.
- 133 Vö. ERDŐ P., De Metropolit. De los Metropolitanos. Comentario (cc. 435--438), in MARZOA, A.--MIRAS, J.--RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (ed.), Comentario exegético al Código de Derecho Canónico, Pamplona 1996, II, 903--916.
- 134 Vö. KLAUSER, T., Pallium, in LThK VIII, 7--9.
- 135 MARTINEZ SISTACH, L., Las conferencias Episcopales provinciales y regionales, in Las conferencias Episcopales hoy. Actas del Simposio de Salamanca, 1--3 mayo 1975, Salamanca 1977, 315--329.
- 136 A nyugatiak közül -- a pápán kívül -- senki sem számított nagyobb pátriárkának. A kisebb pátriárkák elnevezést néha a primásokra is alkalmazták, máskor csak primásnak nem nevezett személyekre (pl. az aquileai pátriárkára). A nagyobb és kisebb pátriárkák megkülönböztetésére a legrégebb nyomokat a XII. sz. második felében találjuk; vö. ERDŐ P., L'ufficio del primate nella canonistica da Graziano ad Ugucione da Pisa, Roma 1986, 36, 72; UA., Egyházjog a középkori Magyarországon, Bp. 2001, 214--219.
- 137 Vö. pl. ERDŐ, L'ufficio 37.
- 138 Vö. pl. BÁNK J., Egyházi jog. Az egyházi alkotmányjog alapjai, Bp. 1958, 81--82; SZENTIRMAI, A., The Primate of Hungary, in Jurist 20 (1961) 27--46.
- 139 Ez utóbbi jog kérdése ma újabb aktualitást nyert, mivel a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény 22. §-a alapján a Komárom-Esztergom Megyei Bíróság Pk. 60.060/1990/2. sz. alatt kiadott értesítésében

- közölte, hogy a Magyar Katolikus Egyházat az egyházak, egyházi szervezetek bírósági nyilvántartásába 1. nyilvántartási szám alatt bevezette azzal, hogy annak székhelye Esztergom, Mindszenty hercegprímás tér 2, képviselőjének neve és címe pedig dr. Paskai László bíboros, prímás, érsek (címe ugyanott). [2003-tól dr. Erdő Péter prímás, érsek]. Tehát úgy tűnik, hogy a bejegyzésben tükröződő felfogás szerint a Magyar Katolikus Egyházat mint jogi személyt az állam felé prímási tisztségénél fogva az esztergomi (ma: Esztergom-budapesti) érsek képviseli függetlenül attól, hogy ki a püspöki konferencia elnöke.
- 140 Egyéb részleges zsinatok lehetőségéhez, illetve a plenáris zsinat fogalmának tágabb értelmezéséhez lásd pl. ERDŐ P., *La partecipazione sinodale al governo della Chiesa. Problemi circa organi sinodali con potere di governo*, in *Metodo, fonti e soggetti del diritto canonico*, ed. ARRIETA J. I.--MILANO, G. P., Città del Vaticano 1999, 728--733.
- 141 Vö. pl. HARTELT, K., *Die Diözesan- und Regionalsynoden im deutschen Sprachraum nach dem Zweiten Vatikanum* (Erfurter Theologische Studien 40), Leipzig 1979, 59--84; stb.
- 142 Vö. CHEVAILLER, L.--LEFEBVRE, C.--METZ, R., *Le droit et les institutions de l'Église catholique latine de la fin du XVIIIe siècle à 1978. Organismes collégiaux et moyens de gouvernement* (HDIEO XVII), Paris 1983, 113--148; MONTAN, *Il popoli di Dio* 119.
- 143 Vö. SZEREDY J., *Egyházjog*, [2] Pécs 1883, I, 469.
- 144 ERDŐ *La partecipazione sinodale al governo della Chiesa* 730--733.
- 145 Noha a zsinat (CD 38) a keleti rítusú ordináriusokat még a konferencia teljes jogú tagjaiként sorolja fel, a püspöki konferencia határozatainak kötelező jellegéről tett zsinati kijelentések (vö. CD 38. 4) ezzel ellentétben állónak látszottak (vö. Comm 9, 1977, 290--291). Ezért a CIC-ben a püspöki konferencia már egyértelműen mint a latin egyházjog intézménye jelenik meg. Ennek szükségszerűségét egyes szakértők a zsinat utáni időkben meggyôzôen igazolták. Vö. pl. AYMAN, W., *Das synodale Element in der Kirchenverfassung* (MThSt kan. Abt. 30), München 1970, 34, 69--71. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 1990. VIII. 6-án jóváhagyott szabályzata a keleti rítusú püspököknek a latinokkal egyenlő jogokat ad (art. 1). Vö. pl. ERDŐ P., *La participation des Evêques orientaux à la conférence épiscopale. Observations au 1er § du can. 450*, in *Apol* 64 (1991) 295--308.
- 146 A püspöki konferenciáknak a Szentszék által felülvizsgált újabb szabályzatait nyomtatásban is kiadták: ASTORRI, R., *Gli statuti delle conferenze episcopali. I. Europa* (Pubblicazioni della Università di Pavia, Studi nelle scienze giuridiche e sociali, N. S. 52), Padova 1987; IBÁN, I., *Gli statuti delle conferenze episcopali. II. America* (Pubblicazioni della Università di Pavia, Studi nelle scienze giuridiche e sociali, N. S. 57), Padova 1989.
- 147 A Magyar Püspöki Konferencia elnöke a konferencia kezdete óta mindig a prímás volt. Az 1990. aug. 6-án Prot. N. 1422/64. szám alatt a Püspöki Kongregációtól jóváhagyott új szabályzat 23.

- cikkelye választott elnökséget írt elő a 452. k. 1. §-ra való hivatkozással.
- 148 INTERNATIONALE THEOLOGENKOMMISSION, *Mysterium des Gottesvolkes*, Einsiedeln 1987, 49--50.
 - 149 Vö. pl. ERDŐ P., Osservazioni giuridico-canoniche sulla Lettera Apostolica „Apostolos suos”, in *Per* 89 (2000) 249--266.
 - 150 SARAIVA MARTINS, J., La collegialità episcopale nel pensiero di Giovanni Paolo II, in *Apol* 55 (1982) 520--521.
 - 151 KASPER, W., *Zukunft aus der Kraft des Konzils. Die ausserordentliche Bischofssynode '85*, Freiburg 1986, 34--35.
 - 152 KASPER, W., Der theologische Status der Bischofskonferenzen, in *Theologische Quartalschrift* 167 (1987) 3.
 - 153 Conferenze episcopali e vincolo di comunione, in *Ius Ecclesiae* 1 (1989) 16--17.
 - 154 *L'Osservatore Romano* (1989) márc. 10.
 - 155 Vö. ERDŐ P., Note alle norme applicative del CIC in Ungheria, in *Ius Ecclesiae* 6 (1994) 850--857. A szabályok latin szövege: uo. 843--850.
 - 156 KRÄMER, P., Das Verhältnis der Bischofskonferenz zum Apostolischen Stuhl, in MÜLLER, H.--POTTMEYER, H. J. (Hrsg.), *Die Bischofskonferenz. Theologischer und juridischer Status*, Düsseldorf 1989, 263.
 - 157 ASTORRI, *Gli statuti* 17--20.
 - 158 ERDŐ P., Osservazioni giuridico-canoniche sulla Lettera apostolica „Apostolos suos”, in *Per* 89 (2000) 249--266, főként 256--257, 259, 262.
 - 159 MÜLLER, H., La Conferencia episcopal y el obispo diocesano, in LEGRAND, H.--MANZANARES, J.--GARCIA, A. (ed.), *Naturaleza y futuro de las Conferencias episcopales*, Salamanca 1988, 148--149.
 - 160 DIEGO-LORA, C. de, La postestad de régimen de las Conferencias Episcopales en el „Codex” de 1983, in *Ius Ecclesiae* 1 (1989) 31.
 - 161 A püspöki konferenciák különböző jogosítványainak eltérő természete lehet. Egyes hatáskörükbe tartozó ügyekben a megyéspüspökök párhuzamos illetékessége is fennmarad. Mindezek miatt, ha a konferencia nem alakul meg vagy akadályoztatva van, illetve tétlen marad, a helyzet megoldására különböző lehetőségek adódnak, vö. ERDŐ P., La partecipazione sinodale al governo della Chiesa. 737--740; UA., Az egyházjog mai problémáiról és feladatairól, in *Teológia* 29 (1995) 23--26.
 - 162 Vö. pl. ERDŐ P., A püspöki kar szerepe a modern államban, in *Vigília* 63 (1998) 2--8.
 - 163 Az ilyen tanácsokról lásd pl. LAURENT, P., Les conseils épiscopaux continentaux: un échelon intermédiaire?, in *Pouvoirs* 17 (1981) 85--94; FÜRER, I., Die Bischofskonferenzen in ihren gegenseitigen Beziehungen, in MÜLLER, H.--POTTMEYER, H. J. (Hrsg.), *Die Bischofskonferenz. Theologischer und juridischer Status*, Düsseldorf 1989, 271--292.
 - 164 Vö. Código EUNSA 326. A konferenciák egyéb nemzetközi vonatkozású ügyeiben, valamint az állammal való kapcsolatok terén már a II. Vatikáni Zsinat együttműködést tart szem előtt a konferenciák és a

- pápai követek között. Vö. ERDŐ P., A II. Vatikáni Zsinat „Christus Dominus” kezdetű határozatának hatása az egyházi jog fejlődésére, in *Teológia* 36 (2002) 29--51, főként 39--40.
- 165 Az egyházmegyei zsinatok intézményének történetéhez lásd ERDŐ P., Az egyházmegyei zsinat intézménye a történelemben, in *Vigilia* 53 (1988) 807--811; UA., Az egyházmegyei zsinatok, in *Teológia* 22 (1988) 53--56; UA., Az egyházmegyei zsinatok egyházjogi kérdései és a nemzetközi tapasztalatok, in *Távlatok* 2 (1992) 164--175; AAVV., *Il sinodo diocesano nella teologia e nella storia. Atti del Convegno di studi*, Catania 15--16 Maggio 1986 (*Quaderni di Synaxis* 3), Catania 1987; stb.
- 166 A német nyelvterület újabb egyházmegyei zsinatairól lásd HARTELT, *Die Diözesan- und Regionalsynoden* 45--58, 144; stb. A Magyarországon 1917 óta tartott egyházmegyei zsinatokról lásd PAPP GY., *Egyházmegyei zsinati jogalkotás Magyarországon a CIC óta, Nyíregyháza 1942. A II. Vatikáni Zsinat óta tartott egyházmegyei zsinatokkal kapcsolatos tapasztalatokról széles panorámát adtak a Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo által szervezett VII. Nemzetközi Kánonjogi Kongresszus (Paris, 1990. IX. 21--28) előadásai: AnCan Hors Série, I--II, Paris 1992.*
- 167 Vö. PUZA, R., *Katholisches Kirchenrecht*, Heidelberg 1986, 227.
- 168 Uo. 228.
- 169 Vö. ET 306.
- 170 Vö. MOGAVERO, D., *Il sinodo diocesano*, in LONGHITANO, A.--MOGAVERO, D.--URSO, P.--MARCHESI, M., *Chiesa particolare e strutture di comunione (Il Codice del Vaticano II, 5)*, Bologna 1985, 69.
- 171 Vö. ET 387; ALESANDRO, J. A., in CORIDEN, J. A.--GREEN, T. J.--HEINTSCHEL, D. E. (ed.), *The Code of Canon Law. A Text and Commentary*, New York--Mahwah 1985, 382.
- 172 Vö. pl. PIÑERO CARRION I, 488 (e szerző szerint a papság azért szükséges az érvényességhez, mert a helynökség lelkipásztori gondozással járó hivatal; vö. 150. k.). Az érvénytelenítő hatás tekintetében ugyanezt vallotta a doktrína már az 1917-es CIC 367. kánonjában felsorolt feltételekről; vö. pl. Sabino Alonso Moran megfogalmazását: „De todas las cualidades de que, según este canon, debe estar adornado el candidato a Vicario General, únicamente el sacerdocio afecta a la validez del nombramiento” (Código 1917 BAC 147).
- 173 A szerzők szerint a 478. k. 2. §-a is csupán megengedettségi feltételeket tartalmaz; vö. pl. ALESANDRO, in *The Code* 389.
- 174 A különleges püspöki megbízásról a hatályos CIC (479. k. 1. §) csak elvontan szól, semmilyen konkrét cselekményt nem nevez meg, amit a helynök különleges püspöki megbízással végezhet. Utal azonban az olyan intézkedésekre, melyek egyébként csakis a megyéspüspökre tartoznak, de különleges megbízással a helynök is végezheti őket (134. k. 3. §). Viszont a megyéspüspöknek tulajdonított jogosítványok jelentős része delegálható az általános helynöknek. Ez a fajta megbízás azonban a delegáció általános szabályai szerint történik, és nem csupán a helynöknek

- adható, hanem más alkalmas személynek is a püspök megítélése szerint. Ennyiben a helynöknek adott különleges püspöki megbízás fogalma többek szerint megváltozott a régi joghoz képest. Már nem a helynök hivatali hatáskörébe eső, de a püspöknek fenntartott tevékenységekre vonatkozik, hanem olyasmire, ami nem hivatalánál fogva illeti meg a helynököt. Vö. MÜLLER, H., *De speciali Episcopi mandato iuxta CIC/1983*, in *Per* 79 (1990) 219--241; UA., *Die Diözesankurie*, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1983, 369. Mások azt állítják, hogy a különleges megbízás alapján eljáró helynök ma is rendes hatalmát gyakorolja, s nem csupán megbízotti hatalommal jár el (pl. PAGÉ, *Les Églises I*, 90). Mivel Müller kutatásai a kérdés részleteit bővebben feltárják, s jobban megfelelnek az új CIC-ben hangsúlyozottan jelentkező terminológiai különbségtételnek a megyéspüspök és az ordinárius közt, indokoltnak látszik a két nézet közül az elsőhöz csatlakozni.
- 175 Ezt állítja pl. URSO, P., *La curia diocesana*, in LONGHITANO, A.--MOGAVERO, D.--URSO, P.--MARCHESI, M., *Chiesa particolare e strutture di comunione (Il Codice del Vaticano II, 5)*, Bologna 1985, 100.
- 176 Pl. MÜLLER, *Die Diözesankurie* 371.
- 177 Vö. SCHEULEN, R., *Das Amt des „Vicarius Episcopalis“*. Ein kirchenrechtlicher Beitrag zur Ämterstruktur in der Partikularkirche (Vorschungen zur Kirchenrechtswissenschaft 11), Würzburg 1991, 204--215; ERDŐ, A II. Vatikáni Zsinat „Christus Dominus” határozatának hatása 44.
- 178 Az általános felhatalmazások fogalmáról és ennek a jogintézménynek az alakulásáról lásd főként GARCÍA MARTÍN, J., *Le faculté abitudinali secondo la disciplina canonica*, in *Apol* 74 (2001) 659--687.
- 179 Vö. pl. PAGÉ, *Les Églises I*, 92--93.
- 180 Az irodaigazgató szerepéhez lásd pl. DE SIMONE, O., *Il Cancelliere vescovile nell'economia della riforma canonica*, in *MonEccl* 108 (1983) 348--353.
- 181 Az egyházi levéltárakról lásd pl. MOLETTE, C., *Archives, archivistes et nouveau Code*, in *AnCan* 28 (1984) 101--116; HOLLAND, S., *Archives: In Service of Culture and learning*, in *Jurist* 46 (1986) 624--632.
- 182 Vö. URSO, *La curia* 105--107.
- 183 *L'insegnamento di Giovanni Paolo II*, in *La Traccia* (1980) 841--842.
- 184 Vö. Código BAC 263.
- 185 Vö. ALESANDRO, in *The Code* 399.
- 186 Vö. pl. ERDŐ P., *Tanácsok, bizottságok és más pasztorális szervek a zsinat utáni egyházjogban*, in *Teológia* 16 (1982) 244--246; MARCHESI, M., *I consigli diocesani*, in AAVV., *Chiesa particolare e strutture di comunione (Il Codice del Vaticano II, 5)*, Bologna 1985, 119--150; CHEVAILLER, L.--LEFEBVRE, C.--METZ, R., *Le droit et les institutions de l'Église Catholique latine de la fin du XVIIIe siècle à 1978. Organismes collégiaux et moyens de gouvernement (HDIEO XVII)*, Paris 1983, 171--186 (irodalommal).

- 187 MARTIN DE AGAR, Legislazione delle conferenze episcopali 696.
- 188 Pl. Portugália (MARTIN DE AGAR, Legislazione delle conferenze episcopali 566); Ausztria (uo. 81) stb.
- 189 Vö. pl. MERZBACHER, F., Domkapitel, in ERLER, A.--KAUFMANN, E. (Hrsg.), Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte, I, Berlin 1971, 757--761; PLÖCHL, W., Geschichte des Kirchenrechts, III, [2]Wien--München 1970, 315--320; MÁLYUSZ E., Egyházi társadalom a középkori Magyarországon, Budapest 1971, 59--120.
- 190 A magyarországi káptalanok kiemelt tisztségeiről (dignitates) lásd BÁNK J., A káptalani méltóságok Magyarországon, Budapest 1945.
- 191 Lásd pl. ERDŐ P., A káptalanok szerepe az új egyházi jogban, in Vigilia 45 (1980) 410--413.
- 192 Vö. ERDŐ P., Tanácsok, bizottságok és más pasztorális szervek a zsinat utáni egyházjogban, in Teológia 16 (1982) 244--245; ARRIETA, J. I., El regimen juridico de los Consejos presbiteral y pastoral, in IusCan 21 (1981) 567-605; CHEVAILLER, L.--LEFEBVRE, C.--METZ, R., Le droit et les institutions de l'Église Catholique latine de la fin du XVIIIe siècle à 1978. Organismes collégiaux et moyens de gouvernement (HDIEO XVII), Paris 1983, 174, 181--186; BONICELLI, C., Note per una riqualificazione del consiglio pastorale diocesano, in Orientamenti Pastoral 34 (1986) nr. 7, 19--34; CAPPELLINI, E., Il consiglio pastorale diocesano. Ruolo, funzioni e attività dopo il codice di diritto canonico, in Orientamenti Pastoral 33 (1985) nr. 6--7, 37--48; DANEELS, F., De dioecesanis corresponsabilitatis organos, in Per 74 (1985) 301--324; DIAZ MORENO, J. M., Los consejos pastorales y su regulación canónica, in RevEspDerCan 41 (1985) 165--181; GIANNINI, F., Il consiglio pastorale diocesano, in Orientamenti Pastoral 31 (1983) nr. 12, 80--85. A korábbi irodalomhoz lásd AAVV., I consigli pastorali e presbiterali in Italia. Atti del convegno di Castellammare di Stabia (19--21 aprile 1979), Napoli 1979.
- 193 MARCHESI, I consigli diocesani 141.
- 194 Vö. PÉRISSET, J. C., La paroisse. Commentaire des Canons 517--572 (Le nouveau droit ecclésial), Paris 1989, 33; stb.
- 195 A plébániával kapcsolatos új teológiai és egyházjogi kérdésekről Périsset idézett művén kívül lásd pl. COCCOPALMERIO, F., Quaestiones de paroecia in novo Codice, in Per 73 (1984) 379--410; 76 (1987) 47--82; 77 (1988) 219--287; SCHICK, L., Die Pfarrei. Beitrag zu einer theologisch-kanonistischen Ortsbestimmung (Fuldaer Hochschulschriften 6), St. Ottilien 1988; AAVV., La parrocchia e le sue strutture (Il Codice del Vaticano II 4), Bologna 1987; ERDŐ P., Plébánia, egyházközség, közösség, in Teológia 31 (1997) 9--22.
- 196 TING PONG LEE, I., Il diritto missionario nel nuovo Codice di diritto canonico, in AAVV., La nuova legislazione canonica. Corso sul Nuovo Codice di Diritto Canonico, 14--25 febbraio 1983 (Studia Urbaniana 19), Roma 1983, 416, 420.
- 197 Vö. PAARHAMMER, H., in Münsterischer Kommentar zum CIC 516/2--3.
- 198 Vö. PÉRISSET, La paroisse 36; PAARHAMMER, in Münsterischer Kommentar zum CIC 515/8.

- 199 ERDŐ P., Paphiány és lelkipásztori ellátás. Egyházi szempontok egy aktuális problémához, in Kánonjog 3 (2001) 7--16; GÁRDONYI M., A Kaposvári Egyházmegye plébániastruktúrájának átalakítása, in Magyar Papi Egység. A Távlatok melléklete (2002/2) 13--20.200
- Vö. pl. DE ANGELIS, A., I consigli per gli affari economici: statuti e indicazioni applicative, in L'amico del clero 68 (1986) nr. 2, 69--79.
- 201 Vö. pl. BONICELLI, C., La comunità parrocchiale, in AAVV., La parrocchia e le sue strutture (Il Codice del Vaticano II, 4), Bologna 1987, 109--110.
- 202 E tanácsokról lásd pl. BONICELLI, C., Il consiglio pastorale parrocchiale, in Orientamenti Pastoralis 31 (1985) nr. 12, 5--33.
- 203 Vö. MÓRA M., Az egyházi adó és az egyházközség alapkérdései az egyházi és a világi jog szerint, Budapest, 1941, 148; ERDŐ P., Grenzen und Möglichkeiten der Beteiligung der Verbände an den hierarchischen Aufgaben. Beispiel: Die ungarischen Kirchengemeinden, in AYMANS, W.--GERINGER, K. T.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Das konsoziative Element in der Kirche, Akten des VI. Internationalen Kongresses für kanonisches Recht, St. Ottilien 1989, 340; UA., Plébánia, egyházközség, közösség, in Teológia 31 (1997) 9--22.
- 204 Vö. A plébánia és az egyházközség, in Magyar Kurir 75 (1985) 225; ERDŐ, Grenzen 341--342.
- 205 Vö. pl. PAARHAMMER, in Münsterischer Kommentar zum CIC 519/1--2.
- 206 A plébániák szerzetesekre bízásának kérdéséről lásd ANDRES, D. X., De paroeciarum commissione Institutis et Societatibus clericalibus, in ComRelMiss 67 (1986) 156--167; DE PAOLIS, V., De paroeciis institutis religiosis commissis vel committendis, in Per 74 (1985) 389--417; DE PAOLIS, V., Quaestiones miscellaneae, in Per 73 (1984) 451--486.
- 207 Vö. PÉRISSET, La paroisse 69.
- 208 Presbiter Sabariensis in synodali examine; vö. SZEREDY J., Egyházi jog II, [3]Pécs 1883, 845--850.
- 209 Vö. PAARHAMMER, in Münsterischer Kommentar zum CIC 530/4--5.
- 210 Vö. PAARHAMMER, in Münsterischer Kommentar zum CIC 534/2, nr. 3.
- 211 Vö. BÁNK II, 85.
- 212 MOGAVERO, D., Il parroco e i sacerdoti collaboratori, in AAVV., La parrocchia e le sue strutture (Il Codice del Vaticano II 4), Bologna 1987, 141.
- 213 Vö. pl. PAARHAMMER, in Münsterischer Kommentar zum CIC 538/2. Mások a parancsoló és nem parancsoló formák közötti köztes típusba sorolják ezt az előírást, nevezetesen azok közé a mondatok közé, melyekben a parancsoló főmondatához nem parancsoló mellékmondat járul, vagy a nem parancsoló főmondat mellett parancsoló mellékmondat van, vö. WÄCHTER, L., Gesetz im kanonischen Recht. Eine rechtssprachliche und systematisch-normative Untersuchung zu Grundproblemen der Erfassung des Gesetzes im Katholischen Kirchenrecht (MThSt kan. Abt. 43), St. Ottilien 1989, 291. Ez a tipológia persze a gyakorlat számára kérdéses értékű. Ha a buzdítást az egyházi jogszabály lehetséges tartalmának tekintjük,

- akkor nincs akadálya annak, hogy ez esetben nyomatékos buzdításról beszéljünk, vö. ERDŐ, P., *Expressiones obligationis et exhortationis in Codice Iuris Canonici*, in *Per* 76 (1987) 24;
 SANCHES-GIL, A. S., *Comentario al c. 538*, in *ComEx* II, 1293--1294.
- 214 Vö. PAARHAMMER, in *Münsterischer Kommentar zum CIC* 538/3.
- 215 Vö. PÉRISSET, *La paroisse* 209.
- 216 A Codexet átdolgozó bizottság vitájában hangsúlyozták a mai 554. k. 1. §-ának szövegével kapcsolatosan, hogy az semmilyen kötelezettséget nem jelent, vagyis nem is tiltja, hogy a részleges jog az esperességet egy plébániához kösse. Vö. PINERO CARRION I, 534.
- 217 Vö. PÉRISSET, *La paroisse* 235; GHIRLANDA, G., *Il diritto nella Chiesa mistero di comunione. Compendio di diritto ecclesiale*, Cinisello Balsamo--Roma 1990, 593.
- 218 Vö. pl. PINERO CARRION I, 533--534.
- 219 Tevékenységükről lásd HIEROLD, A. E., *Anstaltsseelsorge*, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1983, 443--447; PUSCHMANN, B., *Seelsorge am Menschen unterwegs*, uo. 437--441; DE PAOLIS, V., *De cura pastoralis migratorum*, in *Per* 70 (1981) 141--176; UA., *Die Seelsorge für die Menschen unterwegs nach dem Motu proprio „Pastoralis migratorum cura“ und nach der Instruktion „De pastoralis migratorum cura“*, Roma 1981 (Pro manuscripto, PUG); BEYER, J., *La costituzione apostolica „Spirituali Militum Curae“*. A proposito degli ordinariati militari, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale*, 1 (1988) 206--227; 2 (1989) 110--124; BONNET, M., *Le statut canonique du chapelain (ou aumonier)*, in *Les Cahiers du Droit Ecclésiastique*, 2 (1985) 73--84; REDAELLI, C., *Una particolare forma di cura pastorale: i cappellani*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 2 (1989) 143--157; TREVISAN, G., *La cura pastorale dei migranti*, uo. 158--164. A börtönlelkészi munka jogi szabályozásáról értékes áttekintést nyújt MILLNER, A., *Die Gefangenenseelsorge im staatlichen und kirchlichen Recht. Eine vergleichende Darstellung (Studia Theologica Budapestiensia 1)*, Bp. 1990.
- 220 Vö. ERDŐ P., *Az egyház új jogi helyzete Magyarországon*, in *Katolikus Szemle* 42 (1990) 164.
- 221 A kórházlelkészi szolgálatról és annak jogi szabályozásáról lásd pl. KLINKHAMMER, W., *Krankenhausseelsorge im staatlichen und kirchlichen Recht. Eine vergleichende Darstellung (Studia Theologica Budapestinensia 21)*, Bp. 2000.

3. RÉSZ: ISTEN NÉPÉNEK JOGA / III. SZAKASZ: A MEGSZENTELT ÉS AZ APOSTOLI ÉLET

- 1 Vö. pl. TÖRÖK J., *Szerzetes és lovagrendek Magyarországon*, Bp. 1990, 123--133.
- 2 *Annuario Pontificio per l'anno 1976*, Città del Vaticano 1976, 1159.
- 3 Vö. pl. AAVV., *Vie religieuse, érémitisme, consécration des*

- vierges, communautés nouvelles, Paris 1993.
- 4 Vö. Comm 11 (1979) 331--332.
 - 5 Vö. HENSELER, R., in Münsterischer Kommentar zum CIC, 1986 (Januar), Orden, Terminologie/1. Erről az intézményes típusról lásd EDELÉNYI J., Új fogalom az 1983-as CIC-ben: az apostoli élet társasága, in Kánonjog 1 (1999) 89--94; BONFILS, J., Les sociétés de vie apostolique, Paris 1990.
 - 6 Vö. SCHWENDENWEIN 262.
 - 7 Vö. HENSELER, in Münsterischer Kommentar zum CIC 503/1; vö. MÜLLER, H., Grundfragen der Lebensgemeinschaften der evangelischen Räte, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 483, 47. jegyz.
 - 8 Vö. MONTAN, A., Gli istituti di vita consacrata e le società di vita apostolica. Normativa, in AAVV., La vita consacrata (II codice del Vaticano II, 3), Bologna 1983, 151--153
 - 9 Vö. SEBOTT, R., Das neue Ordensrecht. Kommentar zu den Kanones 573--746 des Codex Iuris Canonici, Kevelaer 1988, 7; ANDRÉS, D. J., El derecho de los religiosos. Comentario al Código, Madrid 1983, 38--39.
 - 10 Vö. HENSELER, in Münsterischer Kommentar zum CIC 577/1.
 - 11 Vö. PRIMETSHOFER, B., Ordensrecht, [3]Freiburg 1988, 22.
 - 12 Vö. Comm 11 (1979) 45--46.
 - 13 Vö. E lehetőségek alkalmazásáról lásd DORTEL-CLAUDOT, M., Quaestiones hodiernae de fusionibus, unionibus ac foederationibus institutorum vitae consecratae, in Per 79 (1990) 663--683.
 - 14 A szerzetes intézmények, a világi intézmények és az apostoli élet társaságai szervezetére és működésére vonatkozó törvényi előírások részletes magyarázatához lásd: ANDRÉS, D. J., Szerzetesjog. Magyarázat az Egyházi Törvénykönyv 573--746. kánonjához (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/2), Bp. 1999.

4. RÉSZ: AZ EGYHÁZ TANÍTÓI FELADATA

- 1 TERTULLIANUS, De praescr. 10, 2; magyarul: VANYÓ L. (szerk.), Tertullianus művei (Ókeresztény Írók XII), Bp. 1986. 424 (ford. Erdő P.).
- 2 Vö. pl. ERDŐ P., Liberté religieuse dans l'Église? (Observations é propos des canons 748, 205 et 209 § 1 CIC), in Apol 68 (1995) 607--618.
- 3 Vö. ERDŐ P., Engedelmesség és szabadság az egyházban az új Codex szerint, in Teológia 18 (1984) 35--36.
- 4 A püspöki konferenciák tanítóhivatali illetékességéről lásd: II. János Pál, MP, Apostolos suos, 1998. V. 21: AAS 90 (1998) 641--658. Vö. még ANTÓN, A., El estatuto teológico de las conferencias episcopales, in LEGRAND, H.--MANZANARES, J.--GARCÍA Y GARCÍA, A. (ed.), Naturaleza y futuro de las conferencias episcopales. Actas del Coloquio Internacional de Salamanca, 3--8 enero 1988, Salamanca 1988, 233--268 (irodalommal); TILLARD, J. M., Respuesta a la conferencia de A. Antón, uo. 269--277; Naturaleza teológica

- de las conferencias episcopales (Grupos de trabajo), uo. 279--287; MANZANARES, J., La autoridad doctrinal de las conferencias episcopales, uo. 289--321; Autoridad magisterial de las conferencias episcopales (Grupos de trabajo), uo. 329--334; GHIRLANDA, G., De Episcoporum Conferentia deque exercitio potestatis magisterii, in *Per* 76 (1987) 573--604; URRUTIA, F. J., De exercitio muneris docendi a Conferentiis Episcoporum, uo. 605--636; GHIRLANDA, G., Responsio P. F. J. Urrutia animadversionibus, uo. 637--649. Az Apostolos suos után megjelent véleményekhez vö. pl. PASTOR, F. A., „Authenticum episcoporum magisterium”. Las conferencias de obispos y el ejercicio de la „potestas docendi”, in *Per* 89 (2000) 79--118; ERDŐ P., Osservazioni giuridico-canoniche sulla Lettera apostolica „Apostolos suos”, in *Per* 89 (2000) 249--266.
- 5 Vö. Código EUNSA 475.
 - 6 Vö. *Comm* 15 (1983) 94; GHIRLANDA, G., De Ecclesiae munere sanctificandi. De Ordine. Adnotationes in Codicem, Romae 1983, 5--7.
 - 7 Ez a felhatalmazás, mint általában a CIC-ben említett felhatalmazások, már meglévő sajátos ontológiai képességet tételez fel az illető tevékenységre. A keresztség révén az ember valamiképp már részesedik az egyház prófétai küldetésében, de az egyházi rend fokozatai, már a diakonátus (LG 29), majd az áldozópapság (LG 28) sajátosan az evangélium hirdetésére rendelik azt, aki elnyeri őket. Vö. pl. MUSSINGHOFF, H., in *Münsterischer Kommentar zum CIC*, Mai 1987, 764, 1.
 - 8 TING PONG LEE, I., Il diritto missionario nel nuovo Codice di Diritto Canonico, in AAVV., La nuova legislazione canonica. Corso sul Nuovo Codice di Diritto Canonico, 14--25 febbraio 1983 (*Studia Urbaniana* 19), Roma 1983, 412--414.
 - 9 Erről a viszonyról lásd GARCIA MARTIN, J., Las relaciones entre Ordinarios del lugar e Institutos religiosos en las misiones según el CIC 1983, in *ComRelMiss* 65 (1984) 131--138.
 - 10 A missziós hivatások serkentéséről gondoskodni tartozik maga a Népek Evangelizációjának Kongregációja is, vö. II. János Pál, *Const. ap.*, *Pastor bonus*, 1988. VI. 28, art. 88. § 1: AAS 80 (1988) 882.
 - 11 A már régebben fennálló részegyházak kezdeményezésére alakultak a Pápai Missziós Művek, hogy a nem keresztény vidékeken folyó missziós tevékenységet támogassák. Az egyetemes egyháznak és minden egyes részegháznak az intézményévé váltak, hiszen a világ evangelizációja mindnyájunk együttműködését kívánja. Ezeknek a műveknek a II. Vatikáni Zsinat központi szerepet szán a missziós összefogásban (AG 38). E művek új közös alapszabálya: SC Prop, Decr., 1980. VI. 26: *Leges* VI, 7976--7985.
 - 12 Vö. pl. KORZENSZKY R., Szünet nélkül. Egyházzól, iskoláról, Tihany 2000; NAGY P. T., Járszalag és aréna. Egyház és állam az oktatáspolitikai erőterében a 19. és 20. századi Magyarországon, Bp. 2000; ERDŐ P., Az egyházi felsőoktatás tíz éve, in „Istennek, hazának, tudománynak”. Konferencia az egyházi oktatás tíz évéről,

- Bp. 2001; UA., A katolikus egyház oktatási közfeladatai, in Az egyházi intézmények szerepe az európai integráció fejlesztésében valamint a belga és magyar társadalomban. Nemzetközi kollokvium Louvain-la-Neuve, 2001. november 8--9, Bp. 2002, 119--126.
- 13 Vö. Código EUNSA 501.
 - 14 Hazánkban két intézmény sorolható ebbe a kategóriába: a Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola (Esztergom) és az Apor Vilmos Katolikus Főiskola (Zsámbék). A többi olyan intézmények, melyek a katolikus egyetemekkel azonos megítélés alá esnek, az Apostoli Szentszék megfelelő jegyzékeiben találhatók felsorolva. Az első ilyen jegyzék kiadása A Directory of Catholic Universities and other Catholic Institutions of Higher Education. Annuaire des Universités Catholiques et des autres Instituts Catholiques d'Etudes Supérieures, Vatican City 1990.
 - 15 A katolikus egyetemekkel kapcsolatos egyházi jogfejlődéshez lásd pl. AMMER, J., Zum Recht der „Katholischen Universität" (Forschungen zur Kirchenrechtswissenschaft 17), Würzburg 1994.
 - 16 A Karról lásd: Pázmány Péter Catholic University. Faculty of Law and Political Sciences, Bp. 2001.
 - 17 Az Egyetem történetéről lásd: TÖRÖK J.--LEGEZA L., A Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bp. 1999.
 - 18 Vö. RUF, N., Das Recht der katholischen Kirche nach dem neuen Codex Iuris Canonici, für die Praxis erläutert, Freiburg--Basel--Wien 1983, 197.
 - 19 Vö. Código BAC 418.
 - 20 Vö. pl. ERDŐ P., Egyetemi lelkipásztorkodás a nagy jubileum után, in Távlatok 56 (2002) 276--284.
 - 21 Vö. Código EUNSA 514.
 - 22 URRUTIA, F., J., De limitibus libertatis scribendi fidelium iuxta legem canonicam, in Per 65 (1976) 551.
 - 23 URRUTIA, F. J., „De Ecclesiae munere docendi" (Codicis liber III: cc. 747--833) Synopsis lectionum et Commentarium, Romae 1983, 47.
 - 24 Vö. SCHWENDENWEIN, H., Das neue Kirchenrecht. Gesamtdarstellung, Graz--Wien--Köln 1983, 583, 35. jegyz.

5. RÉSZ: AZ EGYHÁZ MEGSZENTELŐI FELADATA

- 1 A ministerium és a sacerdotium terminológiai szembeállítására már a legkorábbi latin keresztény szövegekben megfigyelhető, a Samentarium Gelasianum (1, 95) pedig a diakonátusra így alkalmazza ezt: „diaconus...non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur"; vö. Thesaurus linguae latinae, ed. iussu et auctoritate Consilii ab academiis societatibusque diversarum nationum electi, VIII/7, Lipsiae 1955, 1010.
- 2 Vö. ERDŐ P., Az egyházjog teológiája intézménytörténeti megközelítésben (Egyház és jog 2), Bp. 1995, 126--136.
- 3 KAISER, M., Ökumenische Gottesdienstgemeinschaft, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 644.

- 4 A Didakhé vagy később a Traditio Apostolica nemcsak egyházfegyelmi, hanem liturgikus szempontból is kapitális szövegelemek, sőt épp akkor fogalmazzák meg a legtisztábban fegyelmi szabályokat, amikor a liturgiával kapcsolatos témáról van szó.
- 5 Vö. Código EUNSA 532; Código BAC 438.
- 6 Vö. ERDŐ P., A Codex szentségi jogának szerkezete és alapelvei, in Teológia 19 (1985) 63--64.
- 7 Vö. pl. RADÓ, P., Enhiridion Liturgicum, I, Romae 1966, 647--648; BÁNK J., Kánoni jog, I, Bp. 1960, 405.
- 8 A katolikus egyházban szokásos keresztnivekről lásd pl. MÁTRAY J., Keresztniveink. Szentek, vértanúk, névnapok, Bp. 1960; FEKETE A., Keresztniveink, védőszenjtjeink, Bp. 1974.
- 9 Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat, Budapest 1988, 21, 15. § [1].
- 10 Uo. 15. § [3].
- 11 LÜDICKE, K., in Münsterischer Kommentar zum CIC 860/1.
- 12 HIEROLD, A. E., Taufe und Firmung, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 664.
- 13 Vö. URRUTIA, F. J., Praxis non admittendi polygamos ad baptismum: Cur non mutatur, in Per 70, 1981, 499--522.
- 14 PIÑERO CARRION, J. M., La ley de la Iglesia. Instituciones Canónicas, II, Madrid 1986, 89.
- 15 TÁRKÁNY SZŐCS E., Magyar jogi népszokások, Bp. 1981, 130--131; a szokás középkori elterjedéséhez lásd pl. Synodicon hispanum, dirigida por GARCÍA Y GARCÍA, A., I, Madrid 1981, 57, 134, 153, 236, 364--365, 500, 509--510; II. Madrid 1982, 102--103, 178, 227, 287, 398, 434--435, 454.
- 16 HIEROLD, Taufe und Firmung 669.
- 17 Vö. RINCÓN, T., Disciplina canónica del culto divino, in AAVV., Manual de Derecho Canónico, Pamplona 1988, 434.
- 18 Vö. FERRARIS, L., Prompta bibliotheca canonica, iuridica, etc., I, Paris 1863, 321--322, nr. 36--38; DELMAILLE, J., Age, in DDC I, 329--330; HIEROLD, Taufe und Firmung 674; PAARHAMMER, H.--FAHRNBERGER, G., Pfarrei und Pfarrer im neuen CIC, Wien--München 1983, 107; LÜDICKE, K., in Münsterische Kommentar zum CIC, Jan. 1986, 981/1; PIÑERO CARRION II, 102.
- 19 Vö. ZSK Esztergom 1994, 33, 13. §.
- 20 Boletín de la conferencia episcopal española 1 (1984) 102.
- 21 MORGANTE, M., I sacramenti nel Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale, Roma 1984, 29.
- 22 Schweizerische Kirchenzeitung 1985. VII. 18, 473.
- 23 Vö. AQUINÓI SZT. TAMÁS, Summa Theologica III, q. 72 art. 2: kiad. Taurini--Romae 1939, V, 84--85.
- 24 RINCÓN, Disciplina 441.
- 25 Vö. pl. VARAGNAC, A.--CHOLLOT-VARAGNAC, M., Les traditions populaires, Paris 1978, 64--65.
- 26 A katolikus egyház teljes közösségében lévő (katolikus) ember is el lehet tiltva a szentáldozástól (pl. mikor halálos bűnben van).

- 27 Az eucharisztia ünneplése során nem csupán a misézô pap és a jelenlêvô közösség imádkozik, hanem velük könyörög az egész egyház, mely a jóváhagyott liturgikus szövegek használatával is kifejezi, hogy ebben a szentségben lelki egységet alkot (II. János Pál, Ep., *Dominicae Cena*, 1980. II. 24, nr. 12: AAS 72, 1980, 144).
- 28 Vö. PIÑERO CARRION II, 111.
- 29 RINCÓN, T., *Disciplina canónica del culto divino*, in *Manual* 450.
- 30 Noha a halottak napi háromszori misézés lehetôsege a *Missale Romanum* bevezetô rendelkezéseinek felsorolásában (158. pont) nem szerepel, mind a szerzôk véleménye (pl. PIÑERO CARRION II, 113; Código EUNSA 554; RINCÓN, *Disciplina* 452; MAYER, A., *Die Eucharistie*, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. [Hrsg.], *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1983, 678, 19. jegyz.), mind a részleges jogszabályokban is megerôsített (pl. Direktórium. A zsolozsma és a mise rendje a Római Kalendárium szerint az 1987--1988. liturgikus évre. Magyarország egyházmegyéi számára, Bp. 1987, 215) egyházi gyakorlat tanúsítja ennek a lehetôségnek a fennmaradását.
- 31 Vö. Código EUNSA 555.
- 32 Ebben az értelemben lekipásztori szükségnek szokás minôsíteni azt az esetet, amikor egyetlen pap lát el három plébániát, s mindegyikben igyekszik megtartani a vasárnapi misét, vagy amikor egy népes plébánián a kiadott miserendben szereplô egyik misét el kellene hagyni, mert a misézô beteg lett stb.; vö. Código BAC 456.
- 33 PIÑERO CARRION II, 114; Rincón, *Disciplina* 452.
- 34 Vö. MORGANTE, M., *I sacramenti nel Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, Roma 1984, 42--43.
- 35 Vö. pl. Código BAC 457.
- 36 Így pl. LÜDICKE, K., in *Münsterischer Kommentar zum CIC*, Mai 1986, 905/1.
- 37 Código EUNSA 55; Código BAC 457; RINCÓN, *Disciplina* 452. Ez utóbbi szerzô felhívja a figyelmet arra, hogy a napi misézés igénye csak akkor megfelelô és ésszerû ok a hívô jelenléte nélküli celebrációra, ha a pap kellô igyekezetet fordít arra, hogy hívô jelenlétében misézhessen.
- 38 Vö. PIÑERO CARRION II, 114 (fôként ott indokolt a hálaadást a misében végezni, ahol mise után szokás a papnak a hívekkel beszélgetni...).
- 39 Vö. RADÓ, P., *Enchiridion liturgicum*, Romae--Friburgi--Barcinone 1966, I, 518--522; JUNGSMANN, J. A., *El Sacrificio de la Misa*. (*Missarum Sollemnia*) [BAC 68], Madrid 1963, 578--587, nr. II, 32--41; stb.
- 40 Vö. pl. CONTE A CORONATA, M., *Institutiones iuris canonici. De sacramentis*, I, Torino 1949, 175--178, nr. 214--215.
- 41 Vö. NOIROT, M., *Rubriques liturgiques*, in DDC VII, 771--778.
- 42 Vö. MAYER, A., *Die Eucharistie*, in *Handbuch* 686, 74. jegyz.
- 43 Vö. GY, P. M., *Les changements dans les praenotanda des livres liturgiques à la suite du Code de Droit Canonique*, in *Notitiae* 20 (1983) 559; Código EUNSA 567.

- 44 Vö. Código BAC 463; GUTIERREZ, A., *Celebratio Missae extra locum sacrum*, in *ComRelMiss* 63 (1982) 39--43.
- 45 Semmiképp sem tartható tehát az a nézet, mely szerint a jelenlegi egyházfegyelem lehetővé tenné, hogy érvényes házasság után, annak egyházi felbontása nélkül (ti. mikor az lehetséges: a privilegium Paulinum, az el nem hált házasság vagy a nem szentségi, de irvényes házasságnak a hit javára való pápai felbontása esetén) polgárilag újrَاهázasodott katolikusok szentáldozáshoz járuljanak (vö. NYIREDY M., *Az egyház dilemmája. Részesíthetők-e az elvált újrَاهázasodottak a bűnbocsánat és az Eucharisztia szentségében?*, in *Teológia* 22, 1988, 14--15). Azokra az elvált és polgárilag újrَاهázasodott katolikusokra nézve, akik lelkiismeretben meg vannak győződve arról, hogy első házasságuk valamilyen kánonilag elismert jogcímen érvénytelen volt, de ezt külső fórumon bizonyítani nem tudják, számos szerző lehetségesnek tartja, hogy belső fórumon, pl. a gyóntatótól, engedélyt kapjanak arra, hogy a botrány elkerülésével, szentáldozáshoz járuljanak (BERSINI, F., *Il nuovo diritto canonico matrimoniale. Commento giuridico-teologico-pastorale*, Torino 1983, 62; vö. RATZINGER, J., *Una valutazione globale del Sinodo sulla famiglia, Lettera pastorale*, in *Il Regno-Documenti* 26, 1981, 164). Van, aki ilyen esetben is csak akkor lát lehetőséget a felek megáldoztatására, ha testvérként élnek együtt (SCHICK, L., *Die Stellung der wiederverheirateten Geschiedenen in der Kirche nach „Familiaris Consortio“*, in *ÖAKR* 33, 1982, 427). A kérdés további irodalmához lásd MAYER, *Die Eucharistie* 680, 31. jegyz. Mindenesetre, ha valóban érvénytelen, de külső fórumon érvénytelennek nem nyilvánítható házasság után polgári kötésben élők szentáldozáshoz engedhetők, felmerül a kérdés, milyen alapon lehetséges ez (esetleg a második házasság hallgatólagos érvényesnek tekintése alapján?).
- 46 Ez egyesek szerint egy héten belüli gyónás szándékát jelenti, hacsak ez előreláthatólag nem lehetetlen, vö. Código BAC 459; PIÑERO CARRION II, 121.
- 47 Az ókeresztény tradícióban a Miatyánkban szereplő „mindennapi kenyerünket” az eucharisziára is vonatkoztatták. A továbbiakhoz lásd pl. AQUINÓI SZENT TAMÁS, *Summa theologica*, III, q. 80, art. 10, ad 1: „Az eucharisztia lelki táplálék, ezért ahogyan minden nap táplálkozunk a testi eledellel, úgy dicséretes, ha minden nap táplálkozunk ezzel a szentséggel is” (kiad. pl. Torino 1939, V, 185). Vö. még pl. X. Pius, *Decr., Sacra Tridentina Synodus*, 1905. XII. 16: „Jézus Krisztus és az Egyház kívánsága, hogy az összes krisztushívők naponta járuljanak a szent lakomához” (DS 3375).
- 48 Vö. MAYER, *Die Eucharistie* 682.
- 49 Vö. Código BAC 460.
- 50 ET 655 (magyarázat); HUELS, J. M., in BEAL, J. P.--CORIDEN, J. A.--GREEN, T. J. (ed.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York--Mahwah 2000, 1114 („Biztosan nem kell böjtölnie annak, aki túl öreg vagy túl beteg ahhoz, hogy elmenjen a templomba”).⁵¹ Vö. ET uo.; HUELS uo.
- 52 Arról, hogy a hitvallás szükséges ahhoz, hogy az áldozás szent

- útravalónak minősüljön, lásd LÜDICKE, K., in *Münsterischer Kommentar zum CIC*, Okt. 1987, 921, Nr. 1.
- 53 Uo. Nr. 4.
- 54 A kötelezettség fennmaradását hangsúlyozza pl. RINCÓN, *Disciplina* 460.
- 55 Vö. LÜDICKE, K., in *Münsterischer Kommentar zum CIC*, Okt. 1987, 934, Nr. 4.
- 56 Vö. LÜDICKE, K., in *Münsterischer Kommentar zum CIC*, Okt. 1987, 939, Nr. 1. Az eucharisziát tartalmazó edénynek a Római Misekönyv általános rendelkezéseinek 292. pontja szerint olyan anyagból kell készülnie, mely az adott vidéken értékesnek számít. Ha rozsdásodó fémből van, be kell aranyozni (uo. 294; magyarul: A miseliturgia teljes megújítása, Bp. 1972, 83).
- 57 Vö. MÖRSDORF, K., *Meßstipendien*, in *LThK VII*, 354--355.
- 58 PL. DEL GIUDICE, V., *Nozioni di diritto canonico*, [12]Milano 1970, 429.
- 59 Vö. MONTAN, A., *Eucaristia*, in *AAVV., Il diritto nel mistero della Chiesa, III (Quaderni Apollinaris 3)*, Roma 1980, 119--120; vö. MÖRSDORF, K., *Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grund des Codex Iuris Canonici, II*, [12]München--Paderborn--Wien 1967, 44--54; BÁNK II, 80-85.
- 60 Vö. Código BAC 468-469.
- 61 Vö. *Kirchliches Amtsblatt*, Augsburg 1984. I. 25, 15.
- 62 PL. PASTUSZKO, M., *Ofiary mszalne*, in *Prawo kanoniczne* 29 (1986) Nr. 3--4, 113--136; NAVARRETE, U., *Missa pro populo et stips alterius missae eadem die celebratae* (can. 951 § 1), in *Per* 77 (1988) 175--178.
- 63 PIÑERO CARRION II, 136.
- 64 LÜDICKE, K., in *Münsterischer Kommentar zum CIC*, 953/1.
- 65 PIÑERO CARRION II, 138.
- 66 Vö. pl. SCHÜTZ, *Dogmatika II*, 541; RAHNER, K., *Bußsakrament*, in *Sacramentum Mundi I*, Freiburg--Basel--Wien 1968, 657; stb.
- 67 A kiengesztelődés rendkívüli módja a bűnbánat szentsége rendkívüli (általános) kiszolgáltatásán kívül a tökéletes bánat is lehet.
- 68 A rítusközi gyóntatási fegyelemről, azaz amikor latin hívő végzi el szentgyónását keleti gyóntatónál vagy a keleti katolikus hívő gyónásáról latin gyóntatónál vö. ERDŐ P., *Rítusközi (egyházközi) gyóntatási fegyelem a Katolikus Egyházban* in *Az Atyák dicsérete. A 60 éves Vanyó László köszöntése*, Bp. 2002, 59--70.
- 69 Vö. WEIGAND, R., *Bußsakrament*, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1983, 695--698.
- 70 Vö. BEYER, J., *La nouvelle définition de la „Potestas Regiminis"*, in *AnCan* 24 (1980) 53--67; UA., *De natura potestatis regiminis seu iurisdictionis recte in Codice renovato enuntianda*, in *Per* 71 (1982) 93--145; GROCHOLEWSKI, Z., *L'estensione della „Potestas regiminis" nella revisione del Codice*, in *MonEccl* 105 (1980) 455--485.
- 71 A facultas szó jelentéseihez a hatályos jogban lásd URRUTIA, F. J., *Sens juridique des termes autorisation, faculté, dispense*, in

- Les cahiers du droit ecclésial, 5 (1988) 5--7. E szerző szerint a facultas általában jogot jelent arra, hogy tegyünk valamit. Megadása lehet egy jog adományozása vagy elismerése. Tartalmazhat hatalmat is, de ideiglenes és delegált jellegű. A 132. k. mégis tartózkodik attól, hogy a tartós felhatalmazásokat megbízotti hatalomnak minősítse, csupán azt írja elő, hogy rájuk is a megbízotti hatalomról szóló előírások érvényesek.
- 72 Hogy ez az eset is a magánál a jognál fogva adott gyóntatási felhatalmazások körébe tartozik, az egyértelmű abból, hogy ilyenkor nincsenek meg a felhatalmazás pótlásának a 144. k. szerinti feltételei. Tehát az egyház által pótolta felhatalmazásról itt nem lehet szó. Vö. PINERO CARRION II, 145.
- 73 LÜDICKE, K., in Münsterischer Kommentar zum CIC 973/1.
- 74 Uo. 973, 2.
- 75 Código EUNSA 591; Código BAC 478.
- 76 LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC 977/1.
- 77 Vö. RINCÓN, Disciplina 481.
- 78 Vö. pl. Didascalia VII: „akit bűnei lesújtottak, megsebeztek vagy megtörttek és az igazság útjáról letérve sántikál, kötd be, vagyis gyógyítsd rendreutasító szóval, szerezz neki megkönnyebbülést hibáitól, bátorítsd, hirdesd neki, hogy van számára remény, kötd be, gyógyítsd meg és vezesd vissza az egyházhoz" (ford.: ERDŐ, Az ókeresztény 136).
- 79 Prol.: „Hic est Liber qui Corrector voatur et Medicus, qui correctiones corporum et animarum medicinas plenius continet et docet unumquemque sacerdotem et simplicem, quomodo vel qualiter unicuique succurrere valeat...quo tempore presbyteri debeant vel valeant plebem sibi commissam ad poenitentiam invitare et tamquam fidelis medicus auxilium dare" (LONGERE, J., Alain de Lille. Liber Poenitentialis, II [Analecta Mediaevalia Namurcensia 18], Louvain--Lille 1965, 15).
- 80 A keleti egyházjogban viszont továbbra is léteznek fenntartott bűnök. Vö. CCEO 727--729. k.
- 81 Akár a miserendben szereplő szentmisék alatt is.
- 82 Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus praefatione fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab e.mo Petro Card. Gasparri auctus, Typ. Pol. Vat. 1974, 303, 2. jegyz.
- 83 Vö. RINCÓN, Disciplina 488.
- 84 Vö. RINCÓN, Disciplina 490.
- 85 Ennek a szándéknak legalább általánosságban meg kell lennie. Ezt fejezi ki a 996. k. 2. §-a szövegének hivatalos javítása („generalem": SecrStat, Codex Iuris Canonici, 1988. XI. 21: AAS 80, 1988, 1819).
- 86 Vö. pl. ERDŐ P., Az esztergomi főszékesegyház rangja in Az Esztergomi Főegyházmegye névtára és évkönyve, Esztergom 1982, 492, 494, 39. jegyz.
- 87 Vö. LÜDICKE, K., in Münsterischer Kommentar zum CIC, Essen 1987, 1000/1. A szerző a szükség esetét nemcsak halálvesztélyre érti, hanem azokra a helyzetekre is, amikor sok betegnek kell elnyernie

- a kenetet, és így nincs idő a teljes rítus elvégzésére.
- 88 Vö. STOFFEL, O., Die Krankensalbung, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 714.
 - 89 NAVARRETE, U., Liber IV De munere sanctificandi. Pars I De sacramentis, Roma 1983, 10 (PUG jegyzet).
 - 90 LÜDICKE, K., in Münsterischer Commentar zum CIC 1005/1: „Gültigkeitsvoraussetzungen“. Vö. pl. SCHÜTZ, Dogmatika II 587--588; stb.
 - 91 GY, P. M., Les changements dans les praenotanda des livres liturgiques à la suite du Code de Droit Canonique, in Notitiae 20 (1983) 559.
 - 92 Vö. RINCÓN, Disciplina 495. Az 1917-es CIC 941. k. ilyen esetekben a kiszolgáltatást még feltételesnek nevezte.
 - 93 PIÑERO CARRION II, 161--162.
 - 94 PIÑERO CARRION II, 162.
 - 95 Código EUNSA 602.
 - 96 Vö. MÜLLER, H., Die Ordination, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 718; GHIRLANDA, G., De Ecclesiae munere sanctificandi. De Ordine. Adnotationes in Codicem, Romae 1983, 5.
 - 97 Vö. NAVARRETE, Liber IV 11; MÜLLER, Die Ordination 720--721; Código BAC 488; GHIRLANDA, De Ordine 8--10 (ez utóbbi szerző -- legalábbis bizonyos részben -- ennek a törvénynek a tisztán egyházi jellegét vallja).
 - 98 Vö. pl. AUER, J., Die Sakramente der Kirche, Regensburg 1972, 358--363.
 - 99 Traditio Apostolica 2. 7. 8: kiad.: BOTTE, B., La Tradition Apostolique de Saint Hippolyte. Essai de reconstitution (Liturgiewissenschaftliche Quellen und Forschungen 39), Münster 1963 (úny. 1972), 4 („episcopi...inponant super eum manus, et praesbiterium adstet quiescens“ -- a püspökszentelésről). 20 („Cum autem praesbiter ordinatur, inponat manum super caput eius episcopus“). 22 („In diacono ordinando solus episcopus inponat manus“).
 - 100 Pl. GHIRLANDA, De Ordine 10; Código BAC 488; Código EUNSA 604.
 - 101 Vö. PIÑERO CARRION II, 166.
 - 102 Vö. pl. MÜLLER, Die Ordination 721, 54. jegyz.; SCHWENDEWEIN 346. 587, 70. jegyz.
 - 103 Num Ecclesia habeat potestatem invalidandi ritum sacramentalem Ordinis ab episcopis exclusis peractum, in Per 77 (1988) 289--328; 425--458.
 - 104 GEISINGER, R. J., in BEAL, J. P.--CORIDEN, J. A.--GREEN, T. J. (ed.), New Commentary on the Code of Canon Law, New York--Mahwah 2000, 1198--1199.
 - 105 Vö. MÜLLER, Die Ordination 723--724.
 - 106 Vö. GHIRLANDA, De Ordine 19; RINCÓN, Disciplina 506--507.
 - 107 PITRA, I. B., Iuris Ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta, I, Romae 1864 (úny. 1963), 86. Hasonló ókeresztény egyházfegyelmi tanúbizonyságok a nők pappászentelésének

- elutasításáról pl.: Conc. Laodicen., c. 11 („Az egyházban ne rendeljenek úgynevezett papnőket vagy előljárónőket”: ERDŐ, Az ókeresztény 320); vö. még: Conc. Nemausen. (a. 396), c. 2 („Azt is jelezték egyesek, hogy az apostoli fegyelemmel ellentétben, nem tudom hol, úgy látták, hogy nőket [is] felvettek a levitai szolgálatra. Ezt pedig, mivel illetlen dolog, az egyházi fegyelem nem engedi meg. Az ilyen szabálytalanul végzett szentelést tehát [nyilvánítsák] semmisnek”: uo. 343).
- 108 Vö. GAUDEMET, J., *Les laïcs dans les premiers siècles de l'Église* in *Communio* 1 (1987) 61--75.
- 109 RINCÓN, *Disciplina* 505.
- 110 Vö. Código EUNSA 611.
- 111 „Istentől hívottak azokat mondjuk, akiket az egyház törvényes szolgálattévői meghívnak”: *Catechismus Romanus ad Parochos, cura Pii V editus, pars II, cap. 7. Az egyház kiválasztói szerepét a II. Vatikáni Zsinat főként az isteni meghívottság ajándékának felismerésében az alkalmasság kivizsgálásában és a jelöltek kipróbálásában látja* (vö. OT 2c).
- 112 Vö. Código EUNSA 617.
- 113 „Quae quidem declaratio erit similiter a candidatis exaranda antequam ad reliquos sacros Ordines promoveantur, diaconatum nempe et presbyteratum”.
- 114 Vö. GILBERT, E. J., in CORIDEN, J. A.--GREEN, T. J.--HEINTSCHEL, D. E. (ed.), *The Code of Canon Law, A Text and Commentary*, New York--Mahwah 1985, 728.
- 115 PIÑERO CARRION II, 177; vö. MÜLLER, H., *Die Ordination*, in *Handbuch* 726--727.
- 116 GHIRLANDA, *De Ordine* 32.
- 117 JONE, H., *Gesetzbuch des kanonischen Rechtes. Erklärung der Kanones*, III, Paderborn 1940, 535; CORONATA IV, 658, nr. 2194; Código 1917 BAC 882; Código BAC 680; Código EUNSA 833; vö. 1394. k.; ET 938--939 (magyarázat).
- 118 A kánon csak az emberölésről mondja kifejezetten, hogy szándékosnak kell lennie ahhoz, hogy a szabálytalanság beálljon, de az abortuszról is úgy beszél („abortum procuraverit”), mint szándékosan, mesterségesen előidézett tényről, a kánoni hagyomány szerint (vö. 6. k. 2. §) azt a cselekvést jelentette, mellyel valaki közvetlenül, szándékosan, hatékony fizikai vagy morális cselekvéssel a magzat elhajtását okozta; vö. pl. CORONATA, *De sacramentis* II, 167, nr. 135.
- 119 Código BAC 497; a jogos önvédelem vagy akár ítéletvégrehajtás, valamint a kényszerből, illetve állampolgári kötelességből való vagy „igazságos háborúban” folytatott katonáskodás nem okoz szentelési szabálytalanságot -- vö. CORONATA, *De sacramentis* II, 162--174, nr. 134--142 (bőséges kazuisztikával); WERNZ, F. X., *Ius decretalium*, II, Romae 1906, 225--233, nr. 143--150 (a szabálytalanság történetével); GHIRLANDA, *De Ordine* 28.
- 120 Vö. Código BAC 497; RINCÓN, *Disciplina* 518.
- 121 Vö. GHIRLANDA, *De Ordine* 28-29 (a szerző hangsúlyozza, hogy a nem szükséges, de egyébként pozitívnak nevezhető közreműködés, pl. a

- tanácsadás, nem von szabálytalanságot maga után).
- 122 Vö. JONE II, 186; CORONATA, *De sacramentis* II, 174--176, nr. 143 (bőséges kazuisztikával); WERNZ, *Ius decretalium* II, 230--231, nr. 148; stb.
- 123 Vö. pl. Código BAC 497; RINCÓN, *Disciplina* 518.
- 124 RINCÓN, *Disciplina* 521; vö. ET 576.
- 125 OCHOA, *Index* 360.
- 126 Vö. pl. GHIRLANDA, *De Ordine* 32.
- 127 A hitehagyás, az eretnokség és a szakadárság, az 1330. k., valamint az 1321. k. 3. § alapján, bűncselekményként csak akkor valósulnak meg, s így szabálytalanságot is csak akkor okoznak, ha külső megnyilvánulásként jelentkeznek, amelyeket valaki észlel is. Mindezek ellenére elképzelhető, hogy egy ilyen magatartás már bűncselekmény legyen, de még ne feleljen meg a nyilvánosság hagyományos egyházi jogi (1917-es CIC 2197. k. 1) fogalmának.
- 128 Polgári házasság esetén a nyilvánosság adott, hisz világi közokirat tanúsítja a kötést. Ha a házassági kísérletre esetleg valamilyen egyházi szertartással, titokban került sor, előfordulhat, hogy nem merítette ki a nyilvánosság ismérveit.
- 129 Vö. WERNZ, *Ius decretalium* II, 85--86, nr. 40.
- 130 Ha pedig ilyen az intézményben nincs, az Apostoli Szentszék korábbi előírása legalább három év ideiglenes fogadalmas időt kívánt a szenteléshez, illetve ahol nem fogadalom formájában vállalták az elkötelezettséget, az első belépéstől számított három évet követelt meg (SC Rel, Instr., *Quantum Religiones*, 1931. XII. 1, nr. 15: AAS 24, 1932, 80), vö. Código EUNSA 626--627 (a fenti dokumentum részben tévesnek látszó értelmezésével; a kongregáció utasítása a sem fogadalommal, sem örökös kötelekkel nem rendelkező társaságok számára a szenteléshez szükséges háromévi időt nem a noviciátustól, hanem a noviciátus utáni első taggá válástól számítja). Mindenesetre a hatályos CIC szerzetes intézmények számára nem számol olyan tipikus helyzettel, hogy az intézményben ne léteznék örök fogadalom (vö. 655. k., 657. k. 2. §).
- 131 Vö. Código EUNSA 627.
- 132 A II. Vatikáni Zsinatnak a házasságról szóló tanításához lásd pl. KASPER, W., *Zur Theologie der christlichen Ehe*, Mainz 1977; a házasságról szóló teológia történetéhez lásd pl. MOLINSKI, W., *Theologie der Ehe in der Geschichte*, Aschaffenburg 1976; PESCH, O. H., *Ehe im Blick des Glaubens* (Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft 7), Freiburg 1981. A mai házasságjogot kialakító hatóerőkhöz s a benne tükröződő tendenciákhoz lásd FUMAGALLI CARULLI, O., *Il matrimonio canonico dopo il Concilio*, Milano 1978; UA., *La disciplina del matrimonio e il magistero conciliare*, in CAPPELLINI, E. (a cura di), *La normativa del nuovo Codice*, Brescia 1983, 201--222; ARDITO, S., *La normativa sul matrimonio: spirito conciliare e precipue novitf*, uo. 223--244; RENKEN, J., *The contemporary understanding of marriage. An historical-critical Study of Gaudium et spes*, 47--52, and its influence upon the revision of the *Codex Iuris Canonici*, Roma 1981; ERDŐ P., *Az emberi személy tisztelete az új egyházi házasságjogban*, in *Vigilia*

- 47 (1982) 436--439; GAUDEMET, J., *Le mariage en Occident. Les mœurs et le droit*, Paris 1987, 450--464; PRADER, J., *Il matrimonio in Oriente e Occidente (Kanonika 1)*, Roma 1992; KUMINETZ G., *Katolikus házasságjog*, Budapest 2002.
- 133 PUZA, R., *Katholisches Kirchenrecht (UTB 1395)*, Heidelberg 1986, 269--272.
- 134 A házasságrendezés lehetőségeiről s a velük kapcsolatos új problémákról lásd ERDŐ P., A házasságrendezés lehetőségei, in AAVV., *Személy, házasság és család. Erkölcssteológiai, pszichológiai, szociológiai, egyházjogi és pedagógiai szempontok*, Róma 1988, 175--223.
- 135 Vö. KUNIGK, F., *Die Lebensgemeinschaft. Rechtliche Gestaltung von ehelichem und eheähnlichem Zusammenleben*, Stuttgart 1978; ZIMMERMANN, M., *Couple libre*, Strasbourg 1983.
- 136 PRADER, J., *Die Ehe in der kirchlichen Rechtsordnung*, in LISTL, J.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1999, 844--904, különösen 893--895.
- 137 Magyar ford.: BRÓSZ R.--PÓLAY E., *Római jog*, Bp. 1974, 153.
- 138 Uo. 153; a házasság fogalmának és létrejöttének kérdéseire a római jogban lásd pl. ROBLEDA, O., *El matrimonio en derecho romano. Esencia, requisitos de validez, efectos, disolubilidad*, Roma 1970, 59--144; A kánoni házasság történetéhez vö. ERDŐ P., A házasság kánonjogi arculata a történelemben in *Kánonjog* 2 (2000) 27--45.
- 139 Vö. ET 776--777.
- 140 Vö. NEUMANN 280--283; LÜDICKE, K., *Zur Rechtsnatur des Ehevertrags*, in AKK 145 (1976) 152--163; BRUNS, B., *Die Vertragslehre im Eherecht des gegenwärtigen und künftigen CIC und ihre grundsätzliche Problematik*, in ÖAKR 29 (1978) 4--25; KAISER, M., *Grundfragen des kirchlichen Eherechts*, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1983, 731--733; SALAZAR, J. de, *Derecho matrimonial*, in AAVV., *Nuevo Derecho Canónico. Manual universitario (BAC 445)*, Madrid 1983, 124--128; ARDITO, S., *Natura del matrimonio canonico e sua preparazione*, in CAPPELLINI, E. (ed.), *Il matrimonio canonico in Italia*, Brescia 1984, 53--56; AZNAR GIL, F. R., *El Nuevo Derecho Matrimonial Canónico (Bibliotheca Salamanticensis, Estudios 60)*, Salamanca 1985, 75--78.
- 141 Pl. SEQUEIRA, J. B., *Tout mariage entre baptisés est-il nécessairement sacramentel? Étude historique, théologique et canonique sur le lien entre baptême et mariage*, Paris 1985.
- 142 Az egész vita részletes ismertetéséhez, összefoglalásához és a keresztények házassága szükségképpen szentségi mivoltának igazolásához, az erre vonatkozó tanítóhivatali megnyilatkozások felsorolásához és értelmezéséhez -- a Nemzetközi Teológiai Bizottság állásfoglalásán (Proposizioni sulla dottrina del matrimonio, in *Il Regno-Documenti* 23, 1978, 398, prop. 3/2; vö. CONGAR, Y., *La Commission Théologique Internationale*, déc. 1977, et le can. 1012, in *Revue de Sciences Philosophiques et Théologique* 65, 1981, 295--298) kívül -- lásd AZNAR, *Derecho*

- Matrimonial 87--97 (irodalommal); BAUDOT, D., L'inséparabilité entre le contrat et le sacrement de mariage: la discussion après le Concile Vatican II (AG), Roma 1987; UA., La discussion actuelle sur l'inséparabilité entre le contrat et le sacrement de mariage, in AnCan 30 (1987) 61--81.
- 143 AZNAR, Derecho Matrimonial 86.
- 144 AZNAR, Derecho Matrimonial 86; vö. ADNÉS, P., De matrimonio infidelium qui convertuntur, in Per 67 (1978) 73--80.
- 145 Vö. pl. FAGIOLO, V., Le proprietà essenziali del matrimonio, in MonEccl 117 (1993) 144--178.
- 146 A házasság javai a hagyományos szóhasználat szerint a gyermek, a hűség és a felbonthatatlanság (bonum prolis, bonum fidei, bonum sacramenti). Ez a házasság javairól szóló koncepció Szent Ágostonra megy vissza, aki De bono coniugali c. művében kijelenti: „Haec omnia bona sunt, propter quae nuptiae bona sunt: proles, fides, sacramentum” (24, 32: PL 40, 394); vö. UA., De Genesi ad litteram 9, 7, 12: PL 34, 397. A Firenzei Zsinat 1439-ben a házasság hármas javának fogalmát felhasználva tett ünnepélyesen hitet a felbonthatatlanság mellett is (Decr. pro Armenis: DS 1327). Amikor a II. Vatikáni Zsinat a házasságot javaival együtt Istenre mint szerzőre vezeti vissza, állást foglal amellett, hogy a bonum sacramenti, vagyis a felbonthatatlanság is hozzátartozik a Teremtő szándéka szerinti házassághoz, azaz „isteni jogi”, „természetjogi” eredetű. Vö. GIL HELLIN, F., Los „Bona Matrimonii” en la constitución pastoral Gaudium et Spes del Concilio Vaticano II, in Scripta Theologica 11 (1979) 127--178; AZNAR, Derecho Matrimonial 109--110.
- 147 Vö.pl. ROBLEDA, O., Il presupposto della indissolubilità del matrimonio, in AAVV., Amore e stabilità nel matrimonio, Roma 1976, 95--96; a felbonthatatlanság teológiatörténeti, elméleti-egyházi problémáihoz lásd még pl. PRADER, J., Das Kirchliche Eherecht in der seelsorglichen Praxis, Bozen-- Würzburg--Innsbruck--Wien 1983, 34--43; KAISER, Grundfragen des kirchlichen Eherechts 736--737; CASELLATI ALBERTI, M. E., Indissolubilità e unità nell'istituto naturale del matrimonio canonico, Padova 1984; stb.
- 148 Sent. IV, 28, 3: PL 192, 915.
- 149 A consensus-elmélet uralomra jutásáról a kánonjogban lásd pl. SIPOS I.--GÁLOS L., A katolikus házasságjog rendszere a Codex Iuris Canonici szerint, [4]Bp. 1960, 417--419; BÁNK J., Connubia canonica, Romae--Friburgi Brisgoviae--Barcinone 1959, 5--7; AZNAR, Derecho Matrimonial 296--299; újabban pedig GAUDEMET, Le mariage 174--185.
- 150 Vö. pl. PIÑERO CARRION II, 192; HERVADA, J.--LOMBARDIA, P., El derecho del Pueblo de Dios. Hacia un sistema de derecho canónico 3/1; Derecho Matrimonial, Pamplona 1973, 315--318; AZNAR, Derecho Matrimonial 111--113.
- 151 „Mind a férfinak, mind a nőnek a házasságra érett kor elérésétől kezdve joga van fazon, nemzetiségen vagy valláson alapuló korlátozás nélkül házasságot kötni és családot alapítani” (Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 16. cikk [1]: KOVÁCS I.--SZABÓ

- I., Az emberi jogok dokumentumokban, Bp. 1976, 375); stb.
- 152 HERVADA--LOMBARDIA 316--317.
- 153 Vö. FERENCZY R.--SZUROMI SZ. A., Az egyházi házasság mint államilag elismert házassági kötelék, in Jogtudományi Közlöny 57 (2002) 184--189, különösen 185--186.
- 154 Vö. PRADER, Eherecht 47; UA., De iure quo regitur matrimonium baptizatorum acatholicorum, in Per 67 (1978) 127--144; UA., Zur Anwendung nichtkatholischen Eherechts durch kirchliche Instanzen, in LEISCHING, P.--POTOTSCHNIG, F.--POTZ, R., Ex aequo et bono. Willibald M. Plöchl zum 70. Geburtstag, Innsbruck 1977, 361--363 (a szerző kedvezni látszik a protestánsok saját előírásai egyházi elismerésének). A protestáns felekezetek belső szabályainak elismerését látszik föltételezni más szerző is, pl. LÜDICKE, Eherecht 20.
- 155 Vö. BÁNK, Connubia 60--61; AZNAR, Derecho Matrimonial 118; SIPOS--GÁLOS 56--75.
- 156 NAVARRETE, Problemata 38--40, 42; UA., Responsa Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici Authentice Interpretando. I, in Per 77 (1988) 508 (a szerző szerint katolikus kanonizáció nélkül ezekre a házasságokra csupán a tételes isteni jog és a természetjog előírásai vonatkoznak).
- 157 A középkorban a kérdést a kánonjogászok más oldalról vizsgálták. A közösségek egészét szem előtt tartva pl. annak lehetőségét kutatták, hogy érvényesen kiközösíthetnek vagy letehetnek-e valakit az eretnekek saját gyülekezetükben. Az erről szóló különféle elméletekhez lásd LENHERR, T., Die Exkommunikations- und Depositionsgewalt der Häretiker bei Gratian und den Dekretisten bis zur Glossa ordinaria des Johannes Teutonicus (MThSt kan. Abt. 42), St. Ottilien 1987, 257--261.
- 158 Vö. pl. PIÑERO CARRION II, 193.
- 159 PRADER, Eherecht 48; a „kínai szokás” szerinti házasságot az egyház nem tekinti biztosan érvénytelennek olyan esetben, mikor azt az illető területen érvényes állami jog nem fogadja el; vö. SC Off, Resp. part., 1938. VI. 28, A: Leges I, 1893 (a kongregáció válasza Holland Indiára vonatkozott).
- 160 LÜDICKE, Eherecht 22; AZNAR, Derecho Matrimonial 126; stb.
- 161 NAUROIS, L. de, Matrimonium gaudet favore iuris, in AnCan 26 (1982) 447.
- 162 PRADER, Eherecht 48.
- 163 PRADER, Eherecht 48, 152--153.
- 164 Vö. GAUDEMET, Le mariage 176.
- 165 NAVARRETE, Problemata 105--148; vö. Comm 6 (1974) 178--184, 191--192; LÜDICKE, Eherecht 24.
- 166 A CIC átdolgozása során a bizottságban leszögezték, hogy ez a három elem szükséges, s ez egyben feltételezi a nő részéről, hogy erre alkalmas hüvellyel rendelkezik (Comm 6, 1974, 180). Nem tartották viszont szükségesnek a házasság elhálásához, hogy a felek között a házastársi aktus egyúttal a szexuális vágyat kielégítő is legyen (uo. 188--191).
- 167 Vö. PIÑERO CARRION II, 195; Comm 15 (1983) 224.

- 168 LÜDICKE, Eherecht 26; BERSINI 23; AZNAR, Derecho Matrimonial 128.
- 169 LÜDICKE, Eherecht 26.
- 170 SERRANO RUIZ, J. M., Ispirazione conciliare nei principi generali del matrimonio canonico, in AAVV., Matrimonio canonico fra tradizione e rinnovamento (Il Codice del Vaticano II, 7), Bologna 1985, 71--74; PRADER, Eherecht 64.
- 171 GAUDEMET, Le mariage 174--176, 180--181; ERDŐ P., Eheprozesse im mittelalterlichen Ungarn, in ZRG Kan 72 (1986) 258--261.
- 172 BERSINI 29.
- 173 SIPOS--GÁLOS 124, 13. jegyz.
- 174 Vö. GAUDEMET, Le mariage 229--232. A hirdetések és a nyilvános házasságkötés kötelezettségét -- igaz, hogy még nem az érvénytelenség terhe alatt -- az egyetemes egyházjogban először az 1215-ös IV. Lateráni Zsinat írta elő (c. 51: X 4.3.3).
- 175 A hirdetésekkel kapcsolatos régi szabályokról és komplikált kazuisztikáról, lásd: SIPOS--GÁLOS 128--146.
- 176 LÜDICKE, Eherecht 39.
- 177 BERSINI 36.
- 178 BERSINI 37.
- 179 Vö. AZNAR, Derecho Matrimonial 168--172 (a szerző nem kielégítőnek látszó indoklással azonosítani tűnik a nem gyakorló és a hitet közismerten elutasító katolikusokat).
- 180 Vö. LÜDICKE, Eherecht 41.
- 181 Újabban ezt vallja pl. ZAPP, H., Die rechtliche Ehefähigkeit und die Ehehindernisse, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 757; LÜDICKE, Eherecht 43. Megjegyzendő, hogy a német nyelvterületen ez a nézet történelmi és iskolás okokból viszonylag elterjedt.
- 182 Így pl. MIGUÉLEZ, L., in Comentarios al Código de Derecho Canónico, II (BAC 225), Madrid 1963, 483; Código BAC 515; AZNAR, Derecho Matrimonial 186.
- 183 Így pl. SALAZAR, Derecho matrimonial 190--192; főként pedig CASTAÑO, J. M., Gli impedimenti matrimoniali, in AAVV., Matrimonio canonico fra tradizione e rinnovamento (Il Codice del Vaticano II), Bologna 1985, 102--110.
- 184 CASTAÑO, Gli impedimenti 105.
- 185 BERSINI 45.
- 186 HEIMERL, H.--PREE, H., Kirchenrecht. Allgemeine Normen und Eherecht, Wien--New York 1983, 200; LÜDICKE, Eherecht 50; BERSINI 45.
- 187 Vö. SEBOTT, R., Das neue kirchliche Eherecht, Frankfurt am Main 1983, 65.
- 188 GASPARRI, P., Tractatus canonicus de matrimonio, Typ. Pol. Vat. 1932, I, 432--433, nr. 708.
- 189 BÁNK, Connubia 290.
- 190 LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC 1079/2.
- 191 Uo.
- 192 ZAPP, Die rechtliche Ehefähigkeit 760--761.
- 193 BERSINI 50.
- 194 Vö. Código BAC 521; Código EUNSA 643; SALAZAR, Derecho matrimonial

- 202; PRADER, Eherecht 81: „Vom Naturrecht ist weder ein bestimmtes Alter noch die Geschlechtsreife für einen gültigen Eheabschluß erfordert”.
- 195 SEBOTT, Eherecht 77; stb.
- 196 Vö. ABATE, A., La costituzione del matrimonio nel nuovo Codice di Diritto Canonico, in AAVV., La nuova legislazione canonica. Corso sul Nuovo Codice di Diritto Canonico, 14--25 febbraio 1983 (Studia Urbaniana 19), Roma 1983, 305; ZAPP, Die rechtliche Ehefähigkeit 762; vö. még BÁNK, Connubia 290; MOSIEK, Eherecht 148; stb.
- 197 Vö. ERDÖ, Eheprozesse 258--261.
- 198 Vö. SRR, Decis., Coram Ragni, 1984. I. 31, nr. 2: DELLA ROCCA, F., Diritto matrimoniale canonico. Tavole sinottiche. Secondo volume di aggiornamento, Padova 1987, 235.
- 199 Noha az impotencia akadály -- mint az isteni jogot kanonizáló egyházi törvények általában -- nem formálisan, egyházi törvényi minőségében kötelezi a nem katolikusokat, mégis mint az „istenti jog” autentikus kinyilvánítása biztos eligazítást ad arról, hogy bármely házasság a dolog természeténél fogva mikor érvénytelen.
- 200 Ezzel szemben a hatályos magyar Csjt. 17. § [2] szerint a polgári holtánnyilvánítás után kötött polgári házasság felbontja a korábbi házassági köteléket, így a holtánnyilvánított házastárs visszatérése esetében nem áll vissza az eredeti házasság között lévő kötelék. Ennek azonban nincs hatása a szentségi házasságra. Vö. KECSKÉS L., Magyar polgári jog. Általános rész II. A személyek joga, Budapest--Pécs 1999, 80.
- 201 Az ilyen helyzetekről lásd fent az 1675-höz fűzött jegyz.
- 202 BERSINI 63; PRADER, Eherecht 129--130; PIÑERO CARRION II, 212. Ez utóbbi szerző hangsúlyozza, hogy az egyház elhagyásának szándékát a plébánossal vagy a helyi ordináriussal kell közölni ahhoz, hogy az aposztázia bejelentése formális aktussal való távozásnak számíton. Az egyes országokban, pl. Németországban állami hatóság előtt bejelentett „kilépést” számos németajkú szerző szintén formális aktussal való távozásnak tekinti; vö. pl. PRIMETSHOFER, B., Die Eheschließung, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 788--789; HEIMERL--PREE 244; GRADAUER, P., Kirchengaustritt und seine Folgen, in ThPQ 132 (1984) 64--75. Kifejezetten hangsúlyozza viszont, hogy az állami hatóság előtti kilépési nyilatkozattal nem azonosítható ez a formális aktussal való távozás, hanem csupán a hitehagyás egyházi hatóság előtti formális kinyilvánításával vagy a más felekezethez való formális átlépéssel: LÜDICKE, Eherecht 66--67; UA., in Münsterischer Kommentar zum CIC, Januar 1986, 1086/1--4. Mindenesetre méltán hangsúlyozzák többen, hogy a formális aktussal való távozáshoz a hit elhagyásának valódi szándéka szükséges, nem csupán egy adó megkerülését célzó manőver; vö. CORECCO, E., Dimettersi dalla Chiesa per ragioni fiscali, in Apol 55 (1982) 461--502; AZNAR, Derecho Matrimonial 236--237.
- 203 PRADER, Eherecht 130.
- 204 De processibus matrimonialibus 3, 1996, 318--319.
- 205 BERSINI 63.

- 206 Lásd pl. COCHINI, C., *Origines apostoliques du célibat sacerdotal* (Le Sycomore), Paris--Namur 1981.
- 207 Vö. pl. AZNAR, *Derecho Matrimonial* 241--243; SIPOS--GÁLOS 335--344.
- 208 Vö. pl. BERSINI 69.
- 209 Vö. pl. PRIMETSHOFER, B., *Bemerkungen zum Eherecht des künftigen Codex Iuris Canonici*, in ThPQ 130 (1982) 349; HEIMERL--PREE 205.
- 210 LÜDICKE, *Eherecht* 70; UA., in *Münsterischer Kommentar zum CIC* 1088/2.
- 211 Vö. pl. PUZA, *Kirchenrecht* 317.
- 212 Vö. CASTAÑO, *Gli impedimenti* 124.
- 213 Vö. AZNAR, *Derecho Matrimonial* 254; LÜDICKE, *Eherecht* 69.
- 214 AZNAR, *Derecho Matrimonial* 254.
- 215 BERSINI 71. A nôrblás akadály körüli bőséges kazuisztikához lásd pl. SIPOS--GÁLOS 360--362.
- 216 A Szentszék nem szokott felmentést adni, ha a gyilkosság ténye közismert; vö. ZAPP, H., *Kanonisches Eherecht. Begründet von Ulrich Mosiek*, [7]Freiburg 1988, 118.
- 217 WERNZ--VIDAL V, 443--445, nr. 347 (bőséges gyűjteményt ad azokból a pápai és egyéb megnyilatkozásokból, melyek arra utalnak, hogy a vérrokonság egyeneságon minden fokon természetjogi akadály); ZAPP, *Eherecht* 121; LÜDICKE, *Eherecht* 76; PRADER, *Eherecht* 91--92 (a különböző népek házassági erkölcsének vizsgálata alapján csak az elsőfokú egyenesági rokonságot tartja biztosan természetjogi jellegűnek, a távolabbi egyenesági rokonság esetén a természetjogi eredetet nem látja biztosan igazoltnak); AZNAR, *Derecho Matrimonial* 272 (az előző szerzővel rokon nézetet vall, az elsőfokúnál távolabbi egyenesági rokonságot csupán valószínűleg, de nem biztosan természetjoginak minősíti); stb.
- 218 WERNZ--VIDAL V, 444--445, nr. 348 (a másodfokú oldalági rokonságot természetjogi érvénytelenítő akadálynak minősíti, kivéve Ádám fiai és leányai között, ahol az ilyen házasságot szerinte az emberiség fennmaradásának szükséglete feltétlenül megkívánta); a testvérek közötti házasságot természetjogi alapon érvénytelennek minősítő felfogást „uralkodó véleménynek” tartja: LÜDICKE, *Eherecht* 76; ZAPP, *Eherecht* 121; AZNAR, *Derecho Matrimonial* 272 (ez utóbbi szerző szerint a testvérek közötti házasságot érvénytelenítő akadályt „másodlagos természetjognak” szokás mondani).
- 219 Vö. BERSINI 75.
- 220 Megjegyzendô, hogy VI. Pál pápa adott felmentést két katolikus féltestvér házasságkötéséhez. Erre olyan esetben került sor, amikor a házasságot utólag érvényesítették, miután a felek, akik az akadályról addig nem tudtak, már évek óta egyházi formában kötött vélt házasságban éltek együtt. A felmentés indoklásként arra hivatkozott, hogy az egyház gyakorlata, mely szerint ilyenkor nem adnak felmentést, nem zárja ki, hogy ebben az esetben az akadályt egyházzoginak és ne isteni joginak tekintsék (*Leges V*, 7288).
- 221 Vö. SALAZAR, *Derecho matrimonial* 227.
- 222 Lásd pl. SIPOS--GÁLOS 388--395.

- 223 Vö. pl. AZNAR, Derecho Matrimonial 277.
- 224 Vö. pl. SIPOS, Enchiridion 492; SIPOS--GÁLOS 400; BERSINI 77.
- 225 BERSINI 77.
- 226 A 1095. k. 1. sz. szerint nem szükséges a házasság érvénytelenségéhez, hogy az értelem kellő használatának hiánya pszichés okból fakadjon, amint az 1095. k. 3. sz. a házassági terhek vállalására való képtelenség esetében megkívánja, vö. pl. GULLO, C., Defectus usus rationis et discretionis iudicii (can. 1095, 1°--2° cic), in L'incapacitas (can. 1095) nelle „sententiae selectae coram Pinto" (StudGiur 15), Città del Vaticano 1988, 12. Egyébként ha valaki képtelen a házassági beleegyezésre, mindegy, hogy ennek mi az oka: a házasság mindenképpen érvénytelen lesz, hiszen a beleegyezés semmi mással nem pótolható, így az érvényesség mellett szóló jogvélelemmel sem (1057. k. 1. §).
- 227 Újabban a Rota Romana joggyakorlata alapján az értelem kellő használatának hiánya miatt a házasságkötésre képtelennek szokás tekinteni azokat is, akik állapotszerűen, tartósan nem rendelkeznek eszük használatával, noha esetleg az esküvő idején világos pillanatuk volt. Vö. 99. k.; GULLO 12.
- 228 Vö. SRR, Decis., Coram Mattioli, 1962. XII. 20 és Coram Mattioli, 1965. X. 7; SRR Dec LIV, 706; LVII, 623; stb.
- 229 Vö. SRR, Decis., Coram Sabattani, 1964. III. 20, n. 9; SRR Dec LVI, 230; Coram De Lanversin, 1983. III. 1, n. 2--9; DELLA ROCCA 170--171; stb.
- 230 Vagy akár csak valamelyest gyenge elméjű: „minus firmae mentis" (1478. k. 4. §).
- 231 A bíró nem köteles magáévá tenni a szakértők véleményét. Az ügy egyéb körülményeit is gondosan meg kell fontolnia (1579. k. 1. §). Mikor azután döntését megindokolja, azt is jeleznie kell, hogy milyen indokok alapján fogadta el, vagy miért vetette el a szakértői véleményeket (1579. k. 2. §). Mindenesetre II. János Pál pápa hangsúlyozza, hogy a normalitással és a betegségekkel kapcsolatos pszichológiai és pszichiátriai fogalmakat mindig a keresztény antropológia fényében kell vizsgálni, amely az emberi személy transzcendens dimenzióját is figyelembe veszi. Ebben a látásmódban a „mérésékelt pszichológiai nehézségek" nem ellenkeznek a normalitással, inkább hivatást jelentenek arra, hogy a problémák közepette is a „Lélek szerint járjunk" (vö. Gal 5, 16.25), még lemondások és áldozatok árán is (Alloc., 1988. I. 23, nr. 4--5, 6; MonEccI 113, 1988, 166--167).
- 232 Példaként az egyes diagnózisok vagy állapotok (homoszexualitás, nimfománia, biszexualitás, transzszexualizmus) különböző jogi megítélési lehetőségére, illetve arra, hogy ugyanolyan diagnózis esetén a Rota Romana -- a konkrét esettől, az egyes bírók felfogásától és a bírói gyakorlat fejlődésétől függően -- más-más címen állapította meg a házasság érvénytelenségét; vö. AZNAR GIL, F. R., Homosexualismo, transexualismo y matrimonio (1965--1984), in AAVV., Curso de derecho matrimonial y procesal para profesionales del foro, VII (Bibliotheca Salamanticensis, Estudios 83), Salamanca 1986, 341--343.

- 233 Vö. NAVARRETE, *Problemata* 216--217.
- 234 A skizofrénia következtében ítélőképesség-hiány címén (és nem pl. az értelem használatának hiánya miatt) érvénytelen házasságokról lásd pl. BURKE, R. L., *Lack of discretion of judgement because of schizophrenia: doctrine and recent rotal jurisprudence* (*Analecta Gregoriana* 237), Roma 1986.
- 235 Vö. pl. GARCIA FAILDE, J. J., *Manual de Psiquiatria forense canónica* (*Bibliotheca Salamanticensis, Estudios* 95), Salamanca 1987, 33.
- 236 Pl. SRR, *Decis.*, *Coram Agustoni*, 1984. XII. 4, n. 3; DELLA ROCCA 213.
- 237 POMPEDDA, M. F., *Il consenso matrimoniale nel suo soggetto. Consenso quale atto psicologico*, in GROCHOLEWSKI, Z.--CARCEL ORTI, V. (ed.), *Dilexit Iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabattani* (*StudGiur* 5), *Cittá del Vaticano* 1984, 12.
- 238 Egyesek szerint a büntethetőség korhatárának (1323. k. 1) analógiájára, vagyis a betöltött 16. életévben lehetne a házasságkötési ítélőképességhez szükséges kort is meghatározni; vö. GULLO 12. Maga a jog ilyen korhatárt nem jelöl meg. Igaz, felhatalmazza a püspöki konferenciákat, hogy a Codexben meghatározottnál magasabb korhatárt írjanak elő (1083. k. 2. §), de ez csak a megengedettség feltétele lehet.
- 239 Vö. ERDŐ P., *Mikor érvényteleníti a házasságot „a terhek vállalására való képtelenség”?*, in *Teológia* 19 (1985) 251--255.
- 240 SRR, *Decis.*, *Coram Pinto*, 1982. II. 12: *DirEccl* 93 (1982) II, 542--543.
- 241 Vö. pl. SEBOTT, *Eherecht* 107; GUTIÉRREZ MARTIN, L., *La incapacidad para contraer matrimonio. Comentarios al can. 1095 del Código de Derecho Canónico para uso de los profesionales del foro* (*Bibliotheca Salamanticensis, Estudios* 88), Salamanca 1987, 73--79.
- 242 Pl. LÜDICKE, *Eherecht* 87--88.
- 243 Vö. WEGAN, *Ehescheidung* 106, 111; BERSINI, F., *E' valido il mio matrimonio?*, Torino 1985, 15.
- 244 Vö. PRADER, *Eherecht* 101.
- 245 Ilyen beleegyezési hiányosságok fakadhatnak a házasságot kötő személy hibájából, de előfordulhatnak a felek hibáján kívül is. Amikor egy polgári házasság rendezése érdekében az előző házasság érvénytelenségének bizonyítása szükséges, az egyházi bíróság nem az erkölcsi felelősségről ítélkezik. Csupán az érdekli: bebizonyosul-e a házasság érvénytelensége.
- 246 A serdülőkor (pubertas) fogalmát a hatályos Codex nem határozza meg. Van, aki a korhiány házassági akadályában megjelölt korhatárt azonosítja a pubertással, vagyis az 1083. k. 1. §-a szerint fiúk esetében a 16., lányok esetében a 14. életév betöltésétől kezdve tételezi fel a házasságkötéshez szükséges minimális tudás meglétét (vö. ET 757). Egy másik, valószínűbbnek tűnő magyarázat lehet, hogy az 1096. k. 2. §-a régi jogot tartalmaz (vö. 1917-es CIC 1082. k. 2. §), s ezért a régi jogot is figyelembe véve kell értelmezni (6. k. 2. §). Az 1917-es CIC 88. k. 2. §-a szerint

- pedig a fiúk 14., a lányok pedig 12. életévük betöltésétől fogva számítanak serdültnek.²⁴⁷ Pl. a protestáns szóhasználat szerint a házasság nem sacramentum.
- 248 Vö. GAUDEMET, *Le mariage*; TOSATO, A., *Il matrimonio israelitico. Una teoria generale* (Analecta Biblica 100), Roma 1982.
- 249 Ez a szerződésre okot adó tévedés (*error causam dans contractui*) esete. Ilyenkor a házasság érvényes.
- 250 Vö. NAVARRETE, U., *Error in persona* (c. 1097, § 1) in *Per* 87 (1998) 351--401.
- 251 Vö. SRR, *Decis.*, 1941. VI. 21, *Coram* Heard: SRR Dec XXXVIII, 533.
- 252 Vö. SRR, *Decis.*, 1985. III. 20, *Coram* De Lanversin, n. 3; DELLA ROCCA 255.
- 253 Vö. pl. BERSINI, *E' valido* 26--28.
- 254 PRIMETSHOFER, B., *Der Ehekonsens*, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1983, 772; LÜDICKE, *Eherecht* 93.
- 255 Pl. BÁNK II, 213--214.
- 256 NAVARRETE, U., *Canon 1098 de errore doloso estne iuris naturalis an iuris positivi ecclesiastici?*, in *Per* 76 (1987) 161--181, főként: 179--181; vö. BERSINI 90; Código BAC 532; LÜDICKE, *Eherecht* 94; POMPEDDA, F. M., *Annotazioni sul diritto matrimoniale nel nuovo codice canonico*, in GROCHOLEWSKI, Z.--POMPEDDA, F. M.--ZAGGIA, C., *Il matrimonio nel nuovo Codice di Diritto Canonico. Annotazioni di diritto sostanziale e processuale*, Padova 1984, 64.
- 257 Az ilyen tisztán egyházi törvény pedig nem vonatkozik a nem katolikus keresztényekre (vö. 11. és 1059. k.), vagyis -- mint Urbano Navarrete írja (*Canon 1098 179*) -- az ilyen megtévesztés önmagában nem teszi érvénytelenné a nem katolikusok 1983. november 27. után kötött házasságát sem.
- 258 SRR, *Decis.*, 1983. III. 24: *MonEccl* 108 (1983) 502.
- 259 Ennek a szándéknak nem szükséges az esküvő közben kifejezetten tudatosnak lennie; elég, ha virtuálisan, vagyis az alapmagatartást meghatározó módon jelen van. Vö. SRR, *Decis.*, *Coram* Ferraro, 1970. VI. 11, nr. 3-4: „*Exclusio (simulatio) fiat necesse est positivo voluntatis actu, sive actualiter sive virtualiter expresso, qui profecto, non quatenus 'nolle', sed quatenus 'velle non' generali contrahendi voluntati bonum sacramenti efficaciter et praevalenter detrahare valeat*” (SRR Dec LXII, 656).
- 260 Az egyházi bírósági gyakorlat hagyományosan is kívánta a színlelés okának kimutatását. Az újabb rotai ítéletek közül ugyancsak ennek szükségességét hangsúlyozzák pl. SRR, *Decis.*, *Coram* Ferraro, 1970. VI. 11, nr. 4: SRR Dec LXII, 656; *Coram* Ragni, 1984. IV. 3, nr. 4; DELLA ROCCA 185, nr. 197.
- 261 A kellő ítélőképesség hiánya és a színlelés egymástól különböző, sőt bizonyos fókig ellentétes percímek. Akinek a házasságkötéshez nincs meg a kellő ítélőképessége, az -- a Rota egyes ítéletei szerint -- arra sem képes, hogy pozitív akarati tettel kizárja a házasságot, illetve annak valamelyik lényeges elemét vagy lényegi tulajdonságát. Ezért ha egy perben mindkét címen kéri a semmisség kimondását, célszerű a színlelést mindjárt a perkérdés

- megállapításakor alárendelni az ítélőképesség hiányának, pl. így: „Bebizonyosult-e a házasság érvénytelensége ebben az esetben a kellő ítélőképességnek a férfi részéről fennálló hiánya címén, vagy ha nem, a férfi részéről elkövetett teljes színlelés címén?”. Vö. pl. SRR, Decis., Coram Di Felice, 1981. V. 26: „Cum vero persona ob defectum discretionis iudicii inhabilis sit ad praestandum matrimoniale consensus, eadem neque actum positivum voluntatis ad excludendum matrimonium ipsum aut matrimonii bona ponere posse censenda est. Ideoque ubi ex utroque de defectu consensus matrimonialis agitur sive ob defectum discretionis iudicii sive ob simulationem consensus propter exclusionem ipsius matrimonii aut bonorum matrimonii, opportunum erit antea videre de defectu discretionis iudicii, quo consensus omnino deest, ac deinde de simulatione” (MonEccl 113, 1988, 237). A Rota néhány döntésében mégis úgy kezeli az ítélőképesség hiányát (meg a házassági terhek vállalására való képtelenséget) és a színlelést, mint amelyek nem zárják ki egymást. Ezzel a bíróság -- túllépve a tisztán logikai, fogalmi levezetéseken -- a pszichikai valóságról alkotott differenciáltabb képet igyekszik szem előtt tartani, amely szerint nem mindig kell az embernek képesnek lennie elkötelezni magát a házasságra ahhoz, hogy pozitív akaratú tettel ki tudja zárni azt. Választhatja valaki, hogy nem tesz valamit, aminek megtételére egyébként nem is képes. Ezért a Rota egybehangzónak (azonos jogcímen alapulónak) ismert el két olyan ítéletet, melyek egyike a házasság érvénytelenségét teljes színlelés, másika pedig az ítélőképesség hiánya címén állapította meg, de ugyanannak a ténynek (a pszichés éretlenségnek) az alapján; vö. SRR, Decr., 1987. II. 26; CANTAN, A., Un récent décret de la Rote romaine au sujet de la conformité des chefs de nullité d'incapacité et de simulation, in AnCan 30 (1987) 136.
- 262 Vö. pl. SRR, Decis., Coram Ragni, 1984. IV. 3, nr. 4: „ut actus positivus voluntatis simulantis capax sit eliminandi actum humanum validi consensus matrimonialis, necesse est ut tantum in se contineat virulentiam quae palam patefaciat effectus suae actionis destructivae..., non tantum pandens abruptum convictum aut circumstantias infelices matrimonii aut facinora post nuptias verificata, quam potius manifestans absonas inclinationes animi ipsius contrahentis” (DELLA ROCCA 185).
- 263 Vö. BERSINI, E' valido 29--31.
- 264 Vö. SRR, Decis., Coram Ewers, 1971. V. 8, nr. 2--3: SRR Dec LXIII, 388--389 („Procrastinatio edendae sobolis aut limitatio numeri filiorum...haud inducunt matrimonii nullitatem”).
- 265 Vö. BERSINI, E' valido 37.
- 266 Vö. pl. BERSINI, E' valido 43.
- 267 Vö. pl. SRR, Decis., Coram Di Felice, 1953. III. 24; 1954. VII. 13; 1973. III. 10; TRAMMA, U., Considerazioni sull'esclusione del bonum fidei nella celebrazione del matrimonio, in GROCHOLEWSKI, Z.-TRAMMA, U., In tema di dichiarazione di nullità del matrimonio canonico. Relazioni tenute a Roma il 12 marzo 1987 (Studi di diritto canonico matrimoniale e processuale 5), Roma 1987, 46--47.

- Hasonlóképp lehet érvelni a hűség kizárásával kapcsolatban is: ha valaki a házasságot megrögzötten úgy fogja fel, hogy az nem kötelez a hűségre, ez már a hűség kizárása okának elfogadható. Természetesen a hűséggel vagy a felbonthatatlansággal kapcsolatos felfogásuk tisztázásához, a feleknek nemcsak a nyilatkozatait, hanem a magatartását is figyelembe kell venni, vö. pl. SRR, Decis., Coram Masala, 1971. X. 20: uo. 47.
- 268 POMPEDDA, M. F., *Fede e sacramento del matrimonio. Mancanza di fede e consenso matrimoniale: aspetti giuridici*, in *Quaderni Studio Rotale* 1 (1987) II, 47.
- 269 Vö. SRR, Decis., Coram Pompedda, 1970. V. 9, nr. 3: SRR Dec LXII, 476; stb.
- 270 Vö. pl. POMPEDDA, *Fede e sacramento* 50.
- 271 Vö. BERSINI, *E' valido* 47--50.
- 272 Vö. pl. BERSINI, *E' valido* 52.
- 273 A meghagyás nem számít feltételnek, hiszen aki meghagyást tesz, enélkül is akarja a házasságot, vö. pl. SRR, Decis., Coram Di Felice, 1984. VI. 19; DELLA ROCCA 193.
- 274 Vö. SRR, Decis., Coram Di Felice, 1984. VI. 19: „*Neque sufficit magna aestimatio contrahentis quoad rem optatam, nisi haec concurrat cum certa determinatione eius voluntatis subiciendi consensum matrimonialem existentiae eiusdem rei desideratae vel promissioni alterius partis obligationem post nuptias adimplendi*” (DELLA ROCCA 193); vö. SRR, Decis., Coram Heard, 1958. VI. 26, nr. 2: SRR Dec L, 407.
- 275 Vö. pl. SRR, Decis., Coram Mattioli, 1960. V. 5, nr. 3: SRR Dec LII, 255. Ilyen ígéret (jelenre vonatkozó) feltételként való kikötésével egyenértékűnek tekinti a Rota (pl. a fenti ítéletben, de másutt is, vö. SRR, Decis., Coram Di Felice, 1984. VI. 19; DELLA ROCCA 193), ha valaki a másik fél akaratától függő jövőbeli eseményt szab feltételül (*condicio potestativa*). Tehát ilyenkor is jelenre vonatkozóan számít a feltétel.
- 276 Vö. pl. PIÑERO CARRION I, 254.
- 277 NAVARRETE, U., *Responsa Pontificiae Commissionis Codici Iuris Canonici authentice interpretando. I*, in *Per* 77 (1988) 497--510.
- 278 Az ilyen bajnak erkölcsi bizonyossággal várható, tehát nem csupán esetleg bekövetkezônek kell lennie; vö. BERSINI, *E' valido* 56.
- 279 Vö. pl. SRR, Decis., Coram Masala, 1983. IV. 12; DELLA ROCCA 175.
- 280 BERSINI, *E' valido* 66.
- 281 Uo. 59.
- 282 Vö. pl. SRR, Decis., Coram Masala, 1983. IV. 12; DELLA ROCCA 175.
- 283 A tiszteleti félelem és a közönséges súlyos félelem egyszerre is jelen lehet az emberben, mint a Rota egyes ítéletei megállapítják, vö. pl. SRR, Decis., Coram Brennan, 1960. VII. 23: SRR Dec LII, 425.
- 284 Vö. pl. SRR, Decis., Coram Ferraro, 1983. VII. 2: „*Neque dein metu reverentiali afficitur subditus, qui metuit damnum omnino grave: ex. gr., expulsionem; exheredationem, etc., quoniam damna id genus timorem excitant simpliciter gravem*” (DELLA ROCCA 130).

- 285 Ilyen „belső kényszer” esetén az érvénytelenséget a kellő ítélőképesség hiánya címén szokás kimondani; vö. WEGAN, *Ehescheidung* 98--102.
- 286 Vö. LÜDICKE, *Eherecht* 106.
- 287 Vö. pl. SRR, *Decis.*, *Coram Grazioli*, 1938. VI. 30: SRR Dec XXX, 381; *Coram Pecorari*, 1938. XI. 30: uo. 648; *Coram Masala*, 1983. IV. 12: „Solidata jurisprudentia...animadvertit nullitatis matrimonii capita simulationis nempe totalis quae nuncupatur, et metus, de eodem subiecto cumulative nequi agitari, cum inter se confligant” (DELLA ROCCA 174).
- 288 Magyarul ld. BÁNK J., *A kényszerházasság*, Budapest 1945.
- 289 BERSINI 113.
- 290 BERSINI 114.
- 291 Vö. HEIMERL--PREE 215.
- 292 A kánoni formát előíró jogszabályok történetéhez lásd pl. KÉRÉSZY Z., A „Ne temere” decretum, tekintettel a jogtörténeti előzményekre, Bp. 1909; SIPOS--GÁLOS 469--518.
- 293 Vö. VICENTE CANTIN, L., *La forma canónica de los matrimonios mixtos. Comentario a la respuesta de 9 de abril de 1979 de la Comisión Pontificia de Interpretes*, in *RevEspDerCan* 36 (1980) 117--145.
- 294 MOSIEK, *Eherecht* 255; LÜDICKE, *Eherecht* 116; stb.
- 295 ZAPP, *Eherecht* 183.
- 296 HEIMERL--PREE 235.
- 297 HEIMERL--PREE 235--236.
- 298 SEBOTT, *Eherecht* 142; HEIMERL--PREE 236.
- 299 Noha a CIC csak a helyi ordinárius és plébános delegálási hatalmáról beszél, a 137. k. 1. § analógiájára (mely kimondja, hogy a rendes végrehajtói hatalom megbízottnak továbbadható) ugyanilyen delegáló hatalmat tulajdoníthatunk a személyi ordináriusnak és plébánosnak is; vö. PRADER, *Eherecht* 121; HEIMERL--PREE 237.
- 300 AZNAR, *Derecho Matrimonial* 410.
- 301 Vö. ZAPP, *Eherecht* 185; BERSINI 125; stb.
- 302 PRADER, *Eherecht* 122; BERSINI 125--126; AZNAR, *Derecho Matrimonial* 409--412; HEIMERL--PREE 238.
- 303 PIÑERO CARRION II, 235--236; vö. ZAPP, *Eherecht* 185.
- 304 HEIMERL--PREE 240.
- 305 Vö. LÜDICKE, *Eherecht* 123.
- 306 Lásd pl. SIPOS--GÁLOS 502--508.
- 307 SIPOS--GÁLOS 503.
- 308 LÜDICKE, *Eherecht* 126.
- 309 Vö. pl. KOHLMANN F.--WINKLER L., *Jogi ismeretek*, [Nyíregyháza 1975], 98.
- 310 BERSINI 133.
- 311 HEIMERL--PREE 243.
- 312 LÜDICKE, *Eherecht* 126.
- 313 Vö. SEBOTT, *Eherecht* 156.
- 314 Tehát nem abban a vonatkozásban, hogy mely plébánia területén kerül rá sor (az ugyanis, összefüggésben az eskető személyével, az

- érvényességet is érintheti). Az itt következő előírások inkább a liturgikus szertartás közvetlen színhelyére vonatkoznak. Vö. ZAPP, *Eherecht* 191. A szertartás végzésének idejére nézve már nincsenek tilalmak, vagyis az egyházi évnek olyan szakaszai (zárt idő), mikor az esketés tilos.
- 315 A katolikus félnek adott esetben több saját plébániája is lehet, pl. lakóhely és pótlakóhely címén. Ilyenkor értelemszerűen azon a saját plébánián kell a házasságot anyakönyvezní, ahol a szabad állapotot vizsgálták.
- 316 Vö. ERDŐ, P., *I matrimoni misti nella loro evoluzione storica*, in *I matrimoni misti* (StudGiur 47), Città del Vaticano 1998. 11--22.
- 317 Vö. Código EUNSA 685.
- 318 Vö. ZAPP, *Eherecht* 202.
- 319 Vö. LÜDICKE, in *Münsterischer Kommentar zum CIC* 1137/1.
- 320 Vö. ZAPP, *Eherecht* 214; HEIMERL--PREE 257.
- 321 Vö. BERSINI 167.
- 322 Az ide vonatkozó korábbi jogszabályokhoz lásd BÁNK J., *Törvényesítés a kánonjogban*, Bp. 1944.
- 323 Vö. ET 784--785.
- 324 Ilyen irányú, nagy visszhangot kiváltó publikáció volt pl. POSPISHIL, V. J., *Divorce and Remarriage. Towards a new catholic Teaching*, New York 1967; vö. HUIZING, P., *Indissolubilité del matrimonio e ordinamento ecclesiastico*, in *Concilium* 4 (1968) nr. 8, 61--74.
- 325 Pl. GARCIA MARTINEZ, G., *Indisolubilidad del matrimonio rato y consumado*, Madrid 1963, 45--50; ADNES, P., *Le Marriage*, Tournai 1963, 161--162; vö. MOLINSKI, W., *Ehe*, in *Sacramentum mundi. Theologisches Lexikon für die Praxis*, I, Freiburg--Basel--Wien 1968, 978: „Aussage der Kirche”; UA., *Theologie der Ehe in der Geschichte*, Aschaffenburg 1976; RATZINGER, J., *Zur Frage nach der Unauflöslichkeit der Ehe*, in *Ehe und Ehescheidung*, München 1970, 52. A kérdés állásának mértékadó összefoglalása: NAVARRETE, U., *Indissolubilitas matrimonii rati et consummati. Opiniones recentiores et observationes*, in *Per* 58 (1969) 415--489 (= *Problemata* 355--407); UA., *De vinculo matrimonii in theologia et iure canonico*, in *Problemata* 411--452; MOSTAZA, A., *La indisolubilidad del matrimonio desde la época postridentina. Del siglo XVI hasta el Vaticano II*, in *El vínculo matrimonial. Divorcio o indisolubilidad?*, dir. GARCIA BARBERENA, T. (BAC 395), Madrid 1978, 305--370.
- 326 Az eljárás részleteihez lásd MARCHETTA, B., *Scioglimento del matrimonio canonico per inconsumazione*, Padova 1981; UA., *Il processo „super matrimonio rato et non consummato” nel nuovo Codice di diritto canonico*, in GROCHOLEWSKI, Z.--CARCEL ORTI, V. (ed.), *Dilexit iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabattani* (StudGiur 5), Città del Vaticano 1984, 407--430; MELLI, R., *Breve commentarium ad litteras circulares „De processu super matrimonio rato et non consummato” missas a Congregatione pro Sacramentis die 20 decembris 1986*, in *MonEccl* 112 (1987) 430--434.
- 327 Az elhálás kritériumai a Szentszék gyakorlata szerint: az erectio,

- a penetratio és az eiaculatio in vagina. Vö. SC Off, Resp., 1941.
- III. 1: „sufficit ut vir aliquo saltem modo etsi imperfecte, vaginam penetret atque immediate in ea seminationem saltem partialem, naturali modo peragat" (DELLA ROCCA 151, nr. 160); SRR, Decis., Coram Di Felice, 1983. X. 31, nr. 3--4: „Si partes imperfectam penetrationem ac partialem seminationem suis declarationibus omnino non excludant neque inconsummatio matrimonii argumentis firmis fulciatur, praesumptio pro consummatione iure statuta vim obtinet" (uo.). Az elhálás megvalósulásához szükséges az is, hogy ez a házastársi cselekedet emberi módon menjen végbe (1061. k. 1. §).
- 328 Lehetőség szerint az illetékes plébánostól kell a bíróságnak igazolást kérnie a felek és a tanúk szavahihetőségéről és tisztességéről; SC Sacr, Litt. circ., Congregatio pro Sacramentis, 1986. XII. 20, nr. 8: MonEccl 112 (1987) 425.
- 329 A botrány veszélyén kívül a püspököknek szavazatában azt is jeleznie kell, ha esetleg más kár származhatna a pápai felmentés megadásából. Ha ilyen veszélyek nem állnak fenn, ezt kell szavazatában kijelentenie. Vö. SC Sacr, Litt. circ., Congregatio pro Sacramentis, 1986. XII. 20, nr. 23 c: MonEccl 112 (1987) 427.
- 330 SC Sacr, Litt. circ., Congregatio pro Sacramentis, 1986. XII. 20, nr. 24--25: MonEccl 112 (1987) 427.
- 331 LÜDICKE, Eherecht 160.
- 332 NAVARRETE, U., Schema iuris recogniti „De matrimonio". Textus et observationes, in Per 63 (1974) 651; SEBOTT, Eherecht 205.
- 333 Vö. GORDON, I., De processu ad obtinendam dissolutionem matrimonii non sacramentalis in favorem fidei, in Per 79 (1990) 511--564.
- 334 Vö. pl. Código EUNSA 695--696; BERSINI 182; NAVARRETE, U., Commentarium decreti Signaturae Apostolicae de recta applicatione canonum 1150 et 1608, § 4, in Per 85 (1996) 368--370.
- 335 DUPONT, J., Mariage et divorce dans l'évangile, Bruxelles 1959.
- 336 Ilyen utalás található pl. Nagy Szent Baszileiosz kánoni leveleiben (c. 9): JOANNOU, P. P., Discipline générale antique [IVe--Ve]. II. Les canons des Pères Grecs (Pontificia Commissione per la redazione del Codice di Diritto Canonico Orientale, Fonti, Fasc. IX), Roma 1963, 108--109; magyarul: VANYÓ L. (szerk.), A kappadókiai atyák (Ókeresztény Írók 6/1), Bp. 1983, 264--265 (ford. Erdő P.).
- 337 HÖRMANN, K., Ehebruch, in UA. (Hrsg.), Lexikon der christlichen Moral, Wien 1976, 275.
- 338 BERSINI 191.
- 339 Vö. pl. GERINGER, K. T., Die Konvalidation der Ehe, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 809; HEIMERL--PREE 273. Az érvényesítés és a gyökeres orvoslás tekintetében hazai egyházi bíróságaink egyértelműen a fenti gyakorlatot követik.
- 340 Vö. Código EUNSA 702.

6. RÉSZ: BÜNTETŐJOG

- 1 Vö. pl. PLACK, A., Plädoyer für die Abschaffung des Strafrechts, München 1974.
- 2 HIEROLD, A. E., Vom Sinn und Zweck kirchlicher Strafe, in GABRIELS, A.--REINHARDT, H. J. F. (Hrsg.), Ministerium iustitiae. Festschrift für Heribert Heinemann zur Vollendung des 60. Lebensjahres, Essen 1985, 331.
- 3 Vö. pl. NIGRO, F., Le sanzioni nella Chiesa come tutela della comunione ecclesiale, in La nuova legislazione 463--464.
- 4 Az egyház büntetői joga elleni kritikákhoz lásd pl. HIEROLD, Vom Sinn 332--333.
- 5 Vö. pl. FINKEY F., A magyar büntetőjog tankönyve, Bp. 1905, 17--54.
- 6 A latin és a keleti büntetőjog sajátosságainak összehasonlításához vö. GREEN, T., Penal Law in the Code of Canon Law and in the Code of Canons of the Eastern Churches: Some Comparative Reflections, in StudCan 28 (1994) 407--451.
- 7 Vö. De PAOLIS, V., De sanctionibus in Ecclesia. Adnotationes in Codicem: Liber VI, Romae 1986, 46.
- 8 Vö. PINTO, P. V. (a cura di), Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali, Città del Vaticano 2001, 1104, 1113--1114.
- 9 ET 65 (Az Egyházi Törvénykönyv előszavában szereplő rövidebb megfogalmazás). Az irányelv eredeti szövegében: „Quod ad poenas latae sententiae attinet, etsi a non paucis earum abolitio proposita sit, mens est ut illae ad paucos omnino casus reducantur, imo ad paucissima eaque gravissima delicta" (Comm 1, 1969, 85). A szövegtervezet későbbi vitái során a bizottság tanácsadói egyhangúlag hangsúlyozták, hogy az önmagától beálló büntetéseket az egyházban nem lehet teljesen megszüntetni, mivel ezek jelentik az egyetlen olyan eszközt, melyet a lelkek javának védelmére alkalmazni lehet, mikor azt bizonyos rejtett bűncselekmények miatt veszély fenyegeti (Comm 8, 1976, 171).
- 10 PIÑERO CARRIÓN, J. M., La ley de la Iglesia. Instituciones Canónicas, II, Madrid 1986, 353.
- 11 Ebben a kánonban valójában két különböző önmagától beálló büntetés is található egy felfüggesztés a szent rend gyakorlásától és egy-egy évre szóló eltiltás az egyházi rend kiszolgáltatásától. Az előbbi cenzúra -- mert a CIC a felfüggesztésről csak mint cenzúráról beszél, ellentétben az 1917-es CIC-el melyben ez lehetett megtorló büntetés is --, az utóbbi viszont jóváteendő büntetés. Vö. Código EUNSA 829.
- 12 Ezt a büntetést már a SC Fid 1973. III. 23-i nyilatkozata (AAS 65, 1973, 678) is tartalmazta, ám mivel a CIC-be nem nyert felvételt, a 6. k. 1. § 1. száma értelmében hatályát veszítette. Ezért volt szükség az újbóli kibocsátásra, hiszen az ilyen visszaélések elleni fokozott védekezés továbbra is szükséges.
- 13 Noha az 1316. k. szövege („in eadem civitate") az egyazon városban érvényes büntető törvények egységességére is vonatkoztatható, a kánon szövegének története valószínűsíti, hogy itt inkább az ugyanabban az országban lévő különböző egyházmegyék egységes törvényhozását kívánja szorgalmazni a jogszabály (Comm 8,

- 1976, 171: „ne nimia sint [!] legum poenaliu[m] diversitas inter dioeceses eiusdem civitatis, ideoque proponunt ut solae Conferentiae Episcoporum potestatem habeant constituendi poenales leges”). Jóllehet az a javaslat, mely csak a püspöki konferenciáknak engedte volna meg a büntető törvények kiadását, nem nyert elfogadást, nehogy a megyéspüspökök hatalma csorbát szenvedjen (uo.), a törvénykönyv szövegébe felvették azt a buzdítást, hogy egy adott országon vagy vidéken belül törekedjenek a büntető törvények egyformaságára (uo. 172).
- 14 Vö. Código 1917 BAC 821; SIPOS, S., *Enchiridion iuris canonici*, [6]Romae 1954, 819.
 - 15 A Codex VI. könyvében található büntetendő cselekményeken túlmenően a törvényhozó más normák áthágásához is kapcsolhat büntetéseket. Ilyenre példa II. János Pál, *Const. Ap.*, *Universi dominici gregis*, 1996. II. 22. nr. 55, 58: AAS 88 (1996) 305--343, amely a pápaválasztás rendjének megsértéséhez fűz büntetést.
 - 16 Vö. DE PAOLIS, *De sanctionibus* 41.
 - 17 Pl. DE PAOLIS, *De sanctionibus* 59; Código EUNSA 797.
 - 18 Vö. PIÑERO CARRION II, 360.
 - 19 Vö. PIÑERO CARRION II, 360--361; CONTE A CORONATA, M., *Institutiones iuris canonici*, IV, [4]Torino 1956, 10--11, nr. 1642.
 - 20 Vö. ET 99; CORONATA IV, 41, nr. 1666; Código BAC 26.
 - 21 Vö. COCCOPALMERIO, F., *La normativa penale della Chiesa*, in CAPPELLINI, E. (ed.), *La normativa del nuovo Codice*, Brescia 1983, 317--318.
 - 22 Az egyetemes szabállyal rendelt mentő körülmény, úgy tűnik, vonatkozhat az egyetemes törvényben rendelt büntetésektől való mentességre is. Vö. GREEN, T. J., in BELA, J. P.--CORIDEN, J. A.--GREEN, T. J. (ed.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York--Mahwah 2000, 1546. Ha az 1327. kánon megfogalmazását úgy értékeljük, hogy az az egyetemes törvényhozó részéről adott külön felhatalmazást tartalmaz az alacsonyabb rangú törvényhozók számára, akkor az ilyen új mentő körülményt tartalmazó és az egyetemes jog szerinti büntetendő cselekményekre is vonatkozó részleges törvény nem ellenkezik a magasabb joggal (vö. 135. k. 2.').
 - 23 FINKEY 506.
 - 24 Vö. MARZOA, in *ComEx* 316--324.
 - 25 Vö. Código BAC 636.
 - 26 BÁNK J., *Kánoni jog*, II, Bp. 1963, 726. Noha egyes fordítások az 1325. k. felsorolását („Ignorantia crassa vel supina vel affectata”) a tudatlanság különböző fajtáinak elkülönítésére más és más módon használják -- pl. úgy, hogy a vaskos tudatlanság lenne a közös fogalom, melynek alfajai lennének a hanyag és a szándékos tudatlanság (*Codex Iuris Canonici. Codex des kanonischen Rechtes. Lateinisch-deutsche Ausgabe*, Kvelaer 1984, 581), vagy megtartva a latin szöveg hármas tagolását, mintha három különféle típusú tudatlanságról volna szó --, a hagyományos kánonjogi terminológia szerint a vaskos vagy hanyag tudatlanság egyazon

- dolgát jelentette. A dolog lényegét illetően itt amúgy is csak kétféle tudatlanság lehet, melyért felelős az érintett, s amely így nem csökkenti a beszámíthatóságot: az olyan tudatlanság, amelyért valaki súlyos gondatlanság miatt felelős, és az olyan tudatlanság, melyért szándékosság miatt felelős az érintett.
- 27 Egyes szerzők feltételezni látszanak, hogy ez a súlyosbító körülmény a mai jogban is -- az 1917-es CIC 2208. k. 1. § értelmében vett jogi visszaeséshez hasonlóan -- csak arra az esetre vonatkozik, amikor valaki ugyanazt a büntetendő cselekményt ismétli meg vagy folytatja. Különben aligha lehetne szó makacsságról; vö. DE PAOLIS, *De sanctionibus* 62--63; PINTO, P. V. (a cura di), *Commento al Codice di diritto canonico* (Studia Urbaniana 21), Roma 1985, 767.
 - 28 Vö. Código EUNSA 801.
 - 29 Vö. Código BAC 642; Código EUNSA 803.
 - 30 Vö. Código BAC 642.
 - 31 Vö. DE PAOLIS, *De sanctionibus* 66.
 - 32 Vö. pl. MAY, G., Bann. IV. Alte Kirche und Mittelalter, in *Theologische Realenzyklopädie* V, Berlin--New York 1986, 170--182; ZAPP, H., Bann. B. Kanonistisch in *Lexikon des Mittelalters*, I, München--Zürich 1980, 1416--1417.
 - 33 Vö. pl. BÁNK, Kánoni jog II, 765; GOMMENGINGER, A., Bedeutet die Exkommunikation Verlust der Kirchengliedschaft? Eine dogmatisch -- kanonistische Untersuchung, in *Zeitschrift für katholische Theologie* 73 (1951) 1--71.
 - 34 Appartenance à l'Église, communion ecclésiale et excommunication. Réflexions d'un canoniste, in *Nouvelle revue théologique* 110 (1988) 821; BORRAS, A., L'excommunication dans le nouveau code de droit canonique. Essai de définition, Paris 1987, 200--209; 307--322.
 - 35 Vö. MÖRSDORF, K., Zum Problem der Excommunication. Bemerkungen zum Schema Documenti quo disciplina sanctionum seu poenarum in Ecclesia Latina denuo ordinatur, in *AKK* 143 (1974) 64--68; DE PAOLIS, V., Communio et excommunicatio, in *Per* 70 (1981) 271--302; UA., *De sanctionibus* 72; BORRAS, Appartenance 821; PIÑERO CARRION II, 372; stb.
 - 36 A CIC kiadása után jelent meg GEROSA, L., La scomunica è una pena? Saggio per una fondazione teologica del diritto penale canonico (Studia Friburgensia, Nouvelle Série 64, Sectio canonica 4), Fribourg/Suisse 1984. A szerző a kiközösítés büntetés jellegét radikálisan tagadja. Ennek során nyilvánvalóan teológiai, másrészt pedig általános büntetőjog-elméleti elvekből indul ki, viszont sok helyütt megfelelkezni látszik a kánoni jog sajátos valóságáról. Mikor a kiközösítés büntetés voltát kutatja, a szerző a büntetésnek olyan fogalmával dolgozik, mely egyáltalán nem azonos azzal, amit a kánonjogban büntetésnek nevezünk. Ezért cáfolja meggyőzően pl. Francesco Coccopalmerio (*Chiesa e diritto penale: antinomia o conciliabilità?* A proposito di un libro recente, in *La Scuola Cattolica* 114, 1986, 494--502) Gerosa egész elméletét, visszautasítva azt az elképzelést, hogy a kiközösítés a

kánonjogban pusztán valamilyen egyházi tekintély elleni radikális magatartás (az egyházzal való teljes közösség elvesztésével kapcsolatos) természetes következménye, s nem pedig sajátos javaknak az egyházi hatóság által való gyógyító célú megvonása lenne.

- 37 Vö. pl. OCHOA, X., *Index verborum ac locutionum Codicis Iuris Canonici*, Romae 1983, 256--257; ERDŐ, P., *Ministerium, munus et officium in Codice Iuris Canonici*, in *Per* 78 (1989).
- 38 Vö. JOMBART, É., *Interdit*, in *DDC V*, 1464--1475.
- 39 Egyes szerzők ebből -- úgy tűnik, joggal -- arra következtetnek, hogy a mai egyházjogban a felfüggesztés csak cenzúra lehet, vö. DE PAOLIS, *De sanctionibus* 76. Vannak azonban, akik a jóvátevő büntetésként rendelt (meghatározott időre szóló!) részleges eltiltást továbbra is (valószínűleg a régi szóhasználat egyszerű átvételével) felfüggesztésnek nevezik, vö. GREEN, in *New Commentary* 1551--1552.
- 40 *De civitate Dei* 21, 13.
- 41 Vö. GREEN, *New Commentary*, 1553.
- 42 Vö. DE PAOLIS, *De sanctionibus* 80.
- 43 Egyesek szerint e két típus felsorolása a *Codex*ben nem taxatív, vö. *Código BAC* 651. Nem látszik azonban indokoltnak, hogy egyéb intézkedések ilyen jellegét kutassuk. A „büntető óvintézkedés” minősítés jogkövetkezményei ugyanis aligha jelentősek és egyértelműen tisztázottak.
- 44 Vö. DE PAOLIS, *De sanctionibus* 84.
- 45 Vö. DE PAOLIS, *De sanctionibus* 89.
- 46 Vö. PINTO, P. V. (a cura di), *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Città del Vaticano 22001 [*Commento*[2]] 795.
- 47 Vö. *Código EUNSA* 812.
- 48 A magyarázók és fordítók döntő többsége egyetérteni látszik abban, hogy a „*providere curet*” kifejezés semmiképpen sem jelentheti, hogy az ordinárius a teljes ellátásra lenne köteles. Egyesek szerint a kánon jelentése, hogy az ordináriusnak meg kell tennie ami módjában áll, hogy az illető elkerülje az igazi nyomorúság állapotát, vagyis „hogy ne legyen kénytelen koldulni” (*Commento*[2] 797). Mások szerint a kánon csupán ajánlja, hogy a helyi ordinárius lehetőségei szerint igyekezzék „segíteni” (*Código BAC* 657; vö. PARALIEU, R., *Guide pratique du Code de Droit Canonique*. Notes pastorales, Bourges 1985, 391: „secours”; RUF 353: „Abhilfe”). Ismét mások a „*curet*” buzdító jellegét hangsúlyozzák, szemben az 1350. k. 1. §-ának valódi jogi kötelezettségével (GREEN, in *New Commentary* 1564).
- 49 Vö. pl. *Código EUNSA* 813; *Código BAC* 657--658.
- 50 Vö. pl. *Código BAC* 659; *Código EUNSA* 815.
- 51 A büntető törvények alól felmentést többnyire még a megyéspüspökök sem adhat (87. k. 1. §).
- 52 Vö. BRIDE, A., *Censures (peines)*, in *DDC III*, 206.
- 53 Vö. PIÑERO CARRION II, 393; *Código EUNSA* 817.
- 54 *Código EUNSA* 817.
- 55 *Código BAC* 661.

- 56 Vö. Código EUNSA 816; Commento[2] 801; ET 918.
- 57 Büntetés elengedése belső fórumon gyónáson kívül is lehetséges bizonyos esetekben. Ennek elvégzésére különleges illetékességgel rendelkezik az Apostoli Penitenciária (vö. Const. Ap., Pastor bonus, 1988. VI. 28, art. 118: AAS 80, 1988, 890). A büntetésnek szentségi gyónásban való elengedése nem tévesztendő össze a bűnök alóli feloldozással. A szentségek felvételét akadályozó büntetések elengedése a bűnök feloldozásának logikai előfeltétele.
- 58 Vö. Código BAC 302.
- 59 Vö. pl. DE PAOLIS, De sanctionibus 106.
- 60 MARZOA, A., Los delitos y las penas canónicas, in AAVV., Manual de Derecho Canónico, Pamplona 1988, 712.
- 61 Vö. Código BAC 133.
- 62 Vö. pl. MARZOA, Los delitos 713; GREEN, in New Commentary 1572.
- 63 Pl. MARZOA, Los delitos 713.
- 64 Vö. DE PAOLIS, De sanctionibus 108.
- 65 Vö. DAUVILLIER, J., Les temps apostoliques, 1er siècle (HDIEO II), Paris 1970, 585--586.
- 66 Vö. Código EUNSA 822-823.
- 67 STRIGL, R. A., Die einzelnen Straftaten, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 944, 12. jegyz.
- 68 Vö. ET 776--777.
- 69 Vö. Código BAC 666.
- 70 GREEN, in The Code 921 („It would probably be relevant only in ecumenical marriages”).
- 71 CORONATA IV, 330, nr. 1882.
- 72 Vö. uo. (különböző szerzők véleményének ismertetésével).
- 73 BÁNK II, 808; CORONATA IV, 347--348, nr. 1903; stb.
- 74 Az eredetiben szereplő concio szót összejövétel értelmében fordítják: ET 927; Codex des kanonischen Rechtes. Lateinisch-deutsche Ausgabe, Kevelaer 1984, 603 („Versammlung”); Código BAC 667 („reunión”); The Code of Canon Law in English translation, London--Sydney 1983, 243 („assembly”); Code de droit canonique. Texte officiel et traduction française, Paris 1984, 238 („assemblée”). Mások „beszéd”, „szónoklat” jelentést tulajdonítanak neki, pl. PIÑERO CARRION II, 406; Commento[2] 811.
- 75 Vö. pl. PIÑERO CARRION II, 406. A káromkodás fogalmáról a régi irodalom kiterjedt kazuisztikát dolgozott ki.
- 76 Vö. pl. BÁNK II, 821.
- 77 Vö. PIÑERO CARRION II, 408.
- 78 Vö. Código BAC 669.
- 79 Vö. MARZOA, A., in Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico, dir. MARZOA, A.--MIRAS, J.--RODRÍGUEZ-OCAÑA, R., IV. Pamplona 1996, 504--508.
- 80 Vö. PIÑERO CARRION II, 411.
- 81 Vö. Inconciliabilità tra fede cristiana e massoneria, in Osservatore Romano 1985. II. 23, 1.
- 82 Vö. pl. TOCANEL, P., Adnotationes, in Apol 54 (1981) 30--38.
- 83 Vö. MARZOA, in ComEx IV/1, 512--517.

- 84 Az 1375. k. eredeti szövegében múlt idejű forma áll („exercuit”). Egyes fordítások, pl. Codex des kanonischen Rechtes 607 („ausübt”); ET 931, jelen idejű alakot használnak, mely ugyan az összefüggésben nem zárja ki, hogy a megfélemlítés a hatalom vagy a szolgálat gyakorlása után történjék, mégsem hangsúlyozza elég világosan, hogy ezek az utólagos megfélemlítési esetek is ezt a bűncselekményt valósítják meg. Pedig kétségtelenül ez a helyzet, vö. PIÑERO CARRION II, 412; Código BAC 670--671; Código EUNSA 826; Commento[2] 815.
- 85 Commento[2] 815.
- 86 Vö. Código BAC 598; Código EUNSA 747--748; MARTIN DE AGAR, J. T., Bienes temporales y misión de la Iglesia, in AAVV., Manual de Derecho Canónico, Pamplona 1988, 656; stb.
- 87 Commento[2] 815.
- 88 New Commentary 1584.
- 89 PIÑERO CARRION II, 413.
- 90 Código EUNSA 827.
- 91 Vö. pl. PREE, H., Österreichisches Staatskirchenrecht (Springers Kurzlehrbücher der Rechtswissenschaft), Wien--New York 1984, 97.
- 92 Kiadta pl. BERARDI, E., De sollicitatione et absolutione complicitis, Faventiae 1897, nr. 483.
- 93 Vö. pl. CORONATA IV, 535, nr. 2081; újabban pedig Commento[2] 816--817.
- 94 A simónia elnevezés Simon mágus nevéből ered, aki az ApCsel 8,18 szerint pénzt ajánlott fel az apostoloknak a Szentlélek kézrátétellel való közvetítésének hatalmáért.
- 95 Código EUNSA 828.
- 96 Vö. Codex Iuris Canonici auctoritati Ioannis Pauli PP. II promulgatus, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus, Cittá del Vaticano 1989, 380.
- 97 Helyesen fogalmaz Hugo Schwendenwein, aki ezzel a bűncselekménnyel kapcsolatban a „simonistische Feier von Sakramenten” kifejezést használja (SCHWENDENWEIN, H., Das neue Kirchenrecht. Gesamtdarstellung, Graz--Wien--Köln 1983, 467).
- 98 Vö. Código EUNSA 828.
- 99 Vö. PIÑERO CARRION II, 416.
- 100 Vö. Código EUNSA 829.
- 101 Vö. ET 700--701; ZALBA, M., Num Ecclesia habeat potestatem invalidandi ritum sacramentalem Ordinis ab episcopis exclusis peractum, in Per 77 (1988) 425--458;
- 102 PIÑERO CARRION II, 417; DE PAOLIS, De sanctionibus 117; Código EUNSA 829; GREEN, in New Commentary 1592.
- 103 Vö. pl. SIPOS, Enchiridion 868.
- 104 Vö. Código EUNSA 829.
- 105 Vö. Código BAC 675; Código EUNSA 830.
- 106 Vö. HOLLWECK, J., Die kirchlichen Strafgesetze, Mainz 1899, 344.
- 107 Vö. pl. GREEN, in New Commentary 1592.
- 108 Vö. pl. CORONATA IV, 621, nr. 2145 (az ezzel a bűncselekménnyel kapcsolatos kazuisztikához lásd uo. 604--623, nr. 2129--2146); Commento[2] 821--822.

- 109 CORONATA IV, 611, nr. 2134.
- 110 Vö. BÁNK II, 847; WERNZ, F. X.--VIDAL, P., *Ius canonicum*, VII, Romae 1951, 598, nr. 502; stb.
- 111 Vö. pl. WERNZ--VIDAL VII, 598, nr. 502; CORONATA IV, 607, nr. 2130.
- 112 Vö. MONTINI, G. P., La tutela penale del sacramento della penitenza. I delitti nella celebrazione del sacramento (Cann. 1378; 1387; 1388), in AAVV., *Le sanzioni nella Chiesa*, Milano 1997, 213--235.
- 113 Vö. CORONATA IV, 679, nr. 2222; JONE, H., *Gesetzbuch des kanonischen Rechtes. Erklärung der Kanones*, III, Paderborn 1940, 543; SIPOS, *Enchiridion* 143. Egyesek külön is hangsúlyozták, hogy ez a hatalom lehet sem rendinek, sem szoros értelemben joghatóságának nem minősülő vezetői vagy házi hatalom is, pl. a szerzetes főnöknők esetében, vö. pl. MÖRSDORF, K., *Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grund des Codex Iuris Canonici*, III, [11]München--Paderborn--Wien 1979, 478.
- 114 CORONATA IV, 679, nr. 2222; vö. JONE III, 543; MÖRSDORF, *Lehrbuch* III, 478.
- 115 WERNZ--VIDAL VII, 586, nr. 496.
- 116 Código EUNSA 832; Código BAC 677.
- 117 STRIGL, *Die einzelnen Straftaten* 947; *Commento*[2] 823--824.
- 118 Vö. ET 272--273; *Commento*[2] 825.
- 119 Vö. ET 714--715, 938--939; *Commento*[2] 826.
- 120 Ez a felmentés bizonyos esetekben magánál a jognál fogva történik, vö. 692. k., 688. k. 2. §; ET 520--521.
- 121 ET 901; Código EUNSA 805.
- 122 CORONATA IV, 512, nr. 2054; SIPOS, *Enchiridion* 803; Código EUNSA 834.
- 123 Vö. pl. PROVOST, J., *Offenses against the Sixth Commandment: Toward a Canonical Analysis of Canon 1395*, in *Jurist* 55 (1995) 632--663.
- 124 Vö. Código BAC 681; *Commento*[2] 827; GREEN, in *New Commentary* 1600.
- 125 Vö. Código EUNSA 835. A bűncselekmény tényállást a kánon szövegével ellentétben az általános klerikusi és szerzetesi helybenlakásra is alkalmazni látszik viszont PIÑERO CARRION II, 425.
- 126 Código BAC 681; *Commento*[2] 827--828.
- 127 Pl. az Elvirai Zsinatnak tulajdonított 63. és 68. kánonban, valamint az Ankürai Zsinat 21. kánonjában; magyarul: ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme (az első négy században)* [Ókeresztény Írók V], Bp. 1983, 261. 262. 278.
- 128 Pl. Wormsi Burchard *Decretum*ának XIX. könyvében, az ún. *Corrector sive Medicus*-ban (kiad. pl.: WASSERSCHLEBEN, F. W. H., *Die Bußordnungen der abendländischen Kirche*, Halle 1851 [uny. Graz 1958], 659--663, c. 151. 152. 162. 168. 169).
- 129 Vö. HONINGS, B., *L'aborto nei libri penitenziali irlandesi. Convergenza morale e divergenze pastorali*, in *Apol* 48 (1975) 501--523.

- 130 „Mulier si occiderit filium in utero ante XL dies...”
(Poenitentiale Merseburgense c. 164: kiad.: SCHMITZ, H. J., Die Bußbücher und die Bußdisziplin der Kirche, II, Düsseldorf 1898 [uny. Graz 1958], 368).
- 131 Vö. Código EUNSA 835; Código BAC 682; Commento 822; PIÑERO CARRION II, 426. A szerzők túlnyomó többségének véleménye szerint közvetlenül akartnak kell lennie az abortusznak ahhoz, hogy bűncselekmény legyen. Az ilyen abortusz elítéléséhez lásd SC Off, Resp., 1884. V. 31: AAS 17 (1884) 556; Resp., 1889. VIII. 19: AAS 22 (1889/1890) 748; 1917-es CIC 2350. k. 1. §; SC Fid, Decl., 1974. XI. 18: AAS 66 (1974) 730--747. Az azonban ezek szerint az okmányok szerint nem szünteti meg a közvetlenül a magzat elhajtására, megölésére irányuló cselekmény büntetendő voltát, hogy azt valaki egy általa jónak tartott célból teszi. A jó cél ilyenkor sem szentesíti a bűnös eszközt; vö. még pl. Magyar Püspöki Kar, Körlevél, 1956. IX. 12: kiad. Amit Isten egybe kötött, Budapest 1986, 76.
- 132 Vö. pl. Código EUNSA 835. Egyébként ez magából a kánon szövegéből is nyilvánvaló, hisz ott időbeli megszorítás nincs, s a törvényeket a szavak sajátos jelentése szerint kell érteni (17. k.; ET 102). Már a CIC előtti kommentárok is hangsúlyozták, hogy a büntetés a fogamzás pillanatától értendő; vö. CAPPELLO, F. M., Tractatus canonico-moralis de Censuris iuxta Codicem Iuris Canonici, [3]Torino--Roma 1933, 334, nr. 384.
- 133 DI MATTIA, G., L'aborto: aspetti medico-legali e punibilitá in diritto canonico, in Apol 61 (1988) 771--775.
- 134 SANCHIS, in ComEx IV/1, 595--598.
- 135 Los delitos 678.

7. RÉSZ: ELJÁRÁSJOG

- 1 Il „De processibus” secondo il nuovo Codice, in AAVV., La nuova legislazione canonica. Corso sul Nuovo Codice di Diritto Canonico, 14--25 febbraio 1983 (Studia Urbaniana 19), Roma 1983, 371--372.
- 2 A vita lehet magánszemélyek között, pl. akkor ha a házastársak egyike óhajtja, másika ellenzi a különválást. De sor kerülhet rá valaki jogának érvényesítése érdekében úgy is, hogy a „másik vitatkozó fél” szerepét egy jogvédelem védelmében maga az egyházi hatóság tölti be.
- 3 MÖRSDORF, K., Die Rechtssprache des Codex Iuris Canonici, Paderborn 1937 (uny. 1967), 292.
- 4 Vö. pl. LÜDICKE, K., in Münsterischer Kommentar zum CIC (7. Erg., März 1988) 1400/3; PIÑERO CARRION, J. M., La ley de la Iglesia. Instituciones Canónicas, II, Madrid 1986, 440.
- 5 Pl. LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (7. Erg., März 1988) 1400/3.
- 6 OCHOA, J., I processi canonici in generale, in Apol 57 (1984) 201.
- 7 Vö. LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (7. Erg., März 1988) 1401/2. A szerző az egyházi jogszabályba külön nem iktatott természetjogi normák megsértése kapcsán is joggal lehetségesnek

- tartja a büntetőeljárást (vö. 1399. k.). Sôt a bűn címén (ratione peccati) fennálló egyházi bírósági illetékességet is, mivel az csak a büntetéssel kapcsolatos, az egyházi törvények megsértése alapján való illetékesség egyik esetének tekinti.
- 8 LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (7. Erg., März 1988) 1401/1.
 - 9 BÁNK J., Kánoni jog, II, Bp. 1963, 426.
 - 10 Vö. Código BAC 687; PIÑERO CARRION II, 440.
 - 11 Vö. OCHOA, II „De processibus” 376; ERDŐ P., Újítások az egyházi perjogban, Bp. 1985, 13; PIÑERO CARRION II, 540.
 - 12 Münsterischer Kommentar zum CIC (9. Erg., Dezember 1988) 1400/2.
 - 13 II „De processibus” 375--376.
 - 14 PINTO, P. V. (a cura di), Commento al Codice di diritto canonico (Studia Urbaniana 21), Roma 1985, 827.
 - 15 Vö. VERAJA, F., Commento ala nuova legislazione per le cause dei Santi, Roma 1983; GUTIEREZ, J. L., Le cause di beatificazione canonizzazione, in AAVV., I giudizi nella Chiesa. Processi e procedure speciali, Milano 1999, 272--273.
 - 16 Código EUNSA 842.
 - 17 GARCIA FAILDE, J. J., Nuevo derecho procesal canónico. Estudio sistemático-analítico comparado (Bibliotheca Salamanticensis, Estudios 69), Salamanca 1984, 48--49.
 - 18 Código EUNSA 841; LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (7. Erg., März 1988) 1405/2.
 - 19 Vö. PIÑERO CARRION II, 448.
 - 20 Código EUNSA 841.
 - 21 Vö. pl. Código BAC 690; MÖRSDORF, K., Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grund des Codex Iuris Canonici, III, [11]München--Paderborn--Wien 1979, 40; ROBERTI, F., De processibus, I, [4]In Civitate Vaticana 1956, 177. Ezért megalapozatlannak látszik az a vélemény, amely szerint a különleges bíróság elé tartozó személyek általában peres félként, tehát felperesként is csak ez előtt a törvényszék előtt bocsátkozhatnak perbe, vö. LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (7. Erg., März 1988) 1405/2.
 - 22 Vö. pl. JONE, H., Gesetzbuch des kanonischen Rechtes. Erklärung der Kanones, III, Paderborn 1940, 18; ROBERTI I, 175.
 - 23 PIÑERO CARRION II, 449. Hasonlót látszik feltételezni Klaus Lüdicke (Münsterischer Kommentar zum CIC, 7. Erg., März 1988, 1405/2--3), aki a püspökök bűnügyeiben a külön bíróságot azzal indokolja, hogy egyházmegyéjében maga a püspök a bíró, s ezért csak a pápának van alávetve.
 - 24 ROBERTI I, 175.
 - 25 BEAL, J. P.--CORIDEN, J. A.--GREEN, T. J. (ed.), New Commentary on the Code of Canon Law, New York--Mahwah 2000, 1618--1619.
 - 26 Vö. pl. LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (7. Erg., März 1988) 1411/1; Código BAC 693.
 - 27 Vö. pl. Código EUNSA 845.
 - 28 SRR, Decis., Coram Huot, 1984. II. 2: DirEccl 95 (1984) II, 241--254.
 - 29 Vö. Código EUNSA 845.

- 30 Vö. GROCHOLEWSKI, Z., Il Romano Pontefice come giudice supremo nella Chiesa, in *Ius Ecclesiae* 7 (1995), 46--50.
- 31 Vö. Código EUNSA 884.
- 32 CONTE A CORONATA, M., *Institutiones iuris canonici*, III, [3]Torino 1948, 23, nr. 1113; JONE III, 28.
- 33 Vö. CORONATA III, 23, nr. 1113.
- 34 ROBERTI I, 232.
- 35 Vö. ROBERTI, F., De expensis iudicialibus pro exequendis litteris rogatoriis, in *Apol* 10 (1937) 278--279.
- 36 JONE III, 28; ROBERTI I, 232.
- 37 Lehetőség van személyi alapon szerveződő püspökség, pl. a katonai ordinariátus számára való bíróság felállítására is; vö. *Codice di diritto canonico commentato. A cura della Redazione di Diritto Ecclesiale*, Milano 2001, 1120--1122.
- 38 Vö. ROBERTI I, 252.
- 39 Vö. Código EUNSA 850--851; GARCIA FAILDE, Nuevo derecho procesal 53 (ez utóbbi szerző szerint a megyéspüspök kötelezettsége ilyenkor is fennáll a bírósági helynök kinevezésére, de jogosulttá válik arra, hogy ezt a kinevezést az általános helynöknek adja meg). Ezzel a nézettel szemben egyesek az általános helynök hatalmának egyetemes jellegéből arra következtettek, hogy ha a püspök senkinek nem adna bírósági helynöki kinevezést, akkor e feladat automatikusan az általános helynökre hárulna (CORONATA III, 26, nr. 1116).
- 40 ROBERTI I, 252; GOYENECHE, S., De processibus. Breves adnotationes ad L. IV Codicis Iuris Canonici, Messanae--Romae 1958--1959, I/1, 69.
- 41 ROBERTI I, 255--256; CORONATA III, 26, nr. 1116.
- 42 Vö. OCHOA, I processi 205.
- 43 Ez a szükséghelyzet az 1421. k. 2. §-ának forrását képező jogszabály (MP, Causas matrimoniales, 1971. III. 28, nr. V § 1: AAS 63, 1971, 443) szerint azt jelentette, hogy nem lehetett három klerikusból álló bírói tanácsot összeállítani.
- 44 Az egyes nézetek ismertetéséhez lásd pl. LÜDICKE, in *Münsterischer Kommentar zum CIC* (7. Erg, März 1988), 1421/1--2.
- 45 Vö. PAVONI, N., L'iter del nuovo codice, in AAVV., *Perché un Codice nella chiesa* (Il Codice del Vaticano II, 1), Bologna 1984, 157.
- 46 Il „De processibus” 388; vö. HILL, R. A., in CORIDEN, J. A.--GREEN, T. J.--HEINTSCHEL, D. E. (ed.), *The Code of Canon Law. A Text and Comentary*, New York--Mahwah 1985, 93; ET 171; BEYER, J. B., *Dal Concilio al Codice* (Il Codice del Vaticano II, 2), Bologna 1984, 58--59.
- 47 Vö. LÜDICKE, in *Münsterischer Kommentar zum CIC* (7. Erg., März 1988), 1421/5.
- 48 Vö. GROCHOLEWSKI, Z., Problemi attuali dell'attività giudiziaria della Chiesa nelle cause matrimoniali, in *Apol* 56 (1983) 153--156.
- 49 Vö. ERDŐ P., Prímási Főszentszék, in *Az Esztergomi Főegyházmegye névtára és évkönyve* 1982, Esztergom 1982, 466--468.
- 50 OCHOA, I processi 211.

- 51 MESZLÉNYI Z., Egyházi törvénykezés, in Katolikus Lexikon I, Budapest 1931, 502.
- 52 Vö. LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (7. Erg., März 1988) 1438/2.
- 53 Vö. OCHOA, I processi 211.
- 54 Vö. pl. LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (7. Erg., März 1988) 1444/1; ugyanakkor a CIC átdolgozása során a bizottságban azzal érveltek, hogy az 1444. k. 2. §-ában szereplő esetekben a Rota delegált bíróságként illetékes (Comm 10, 1978, 246).
- 55 Pl. OCHOA, I processi 212--213; ERDŐ, Újítások 8.
- 56 V. Miklós, Sacrosanctae Romanae Ecclesiae, 1452. III. 24: THEINER, A., Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram illustrantia, II, Romae 1860, 600--601; X. Leó, Regimini, 1513. V. 6: uo. II, 593--594; Decet Romanum Pontificem, 1513. VIII. 6: uo. II, 597--606.
- 57 Vö. ERDŐ, Prímási Főszentszék 466--467; UA., Il potere giudiziario del Primate d'Ungheria, in Apol 53 (1980) 272--292; 54 (1981) 213--231.
- 58 Vö. ERDŐ, Il potere giudiziario, in Apol 54 (1981) 217--219. Eszerint a kalocsai ügyekre nézve a Prímási Főszentszék viszonylagosan illetéktelen lenne, de ez nem érinti a kalocsai tartomány ügyeiben másod- vagy harmadfokon a Prímási Főszentszék ítéleteinek érvényességét.
- 59 Nem a prímási szék üresedésével vagy akadályoztatásával, hanem a bécsi udvarnak a magyarországi hierarchia önállósága elleni fellépésével volt kapcsolatos a Prímási Főszentszék munkájának múlt századi ideiglenes szünetelése. Vö. ERDŐ P., Dokumentumok az esztergomi prímási főszentszék munkájának 1856-os felfüggesztéséről, in Vigilia 44 (1979) 277--280.
- 60 Vö. GROCHOLEWSKI, Z., Linee generali della giurisprudenza della Segnatura Apostolica relativamente alla procedura nelle cause matrimoniali, in MonEccl 107 (1982) 250--251; UA., Lignes générales de la jurisprudence de la Signature Apostolique en matière de procédure dans les causes matrimoniales, in RDC 32 (1982) 54; ERDŐ, P., Das Primatialgericht von Esztergom-Budapest, in De processibus matrimonialibus 6 (1999) 39--53.
- 61 Vö. SIPOS, S., Enchiridion iuris canonici, [6]Romae 1954, 719, 15. jegyz.
- 62 Esztergom, Prímási Levéltár 5617/1918.
- 63 MESZLÉNYI Z., Házassági köteléki perek az egyházi bíráskodásban, Esztergom 1927, 31--34.
- 64 Vö. pl. KADA L., El Tribunal de la Rota de la Nunciatura Española, in AZNAR GIL, F. R. (ed.), Curso de Derecho matrimonial y procesal canónico para profesionales del foro, XV (Bibliotheca Salamanticensis, Estudios 220) Salamanca 2000, 389--394; HAERING, S., Die Spanische Rota. Anmerkungen anlässlich der Neuordnung eines einzigartigen kirchlichen Gerichts, in AYMANS, W.--HAERING, S.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Iudicare inter fideles. Festschrift für Karl-Theodor Geringer zum 65. Geburtstag, St. Ottilien 2002, 129--156.
- 65 Működési rendjének leírása magyarul: BÁNK II, 455-456. A Spanyol Rota újabb ítéletei több jelentős kiadványban is napvilágot

- láttak, pl. PANIZO ORALLO, S., Nulidades de matrimonio por incapacidad (Jurisprudencia y apuntes doctrinales) [Bibliotheca Salamanticensis, Estudios 49], Salamanca 1982.
- 66 ROBERTI I, 399--416.
- 67 Vö. GROCHOLEWSKI, Lignes générales 56.
- 68 ROBERTI I, 416; BÁNK II, 458; ERDŐ, Il potere, in Apol 53 (1980) 291.
- 69 Pl. WERNZ, F. X.--VIDAL, P., Ius canonicum, II, [3]Romae 1943, 636, nr. 517; 656--657, nr. 527; ROBERTI I, 223; TOSO, A., Ad Codicem iuris canonici... commentaria minora. De personis, II, Romae 1922, 95; VERMEERSCH, A.--CREUSEN, J., Epitome iuris canonici, I, [8]Mechliniae--Romae 1963, 352--353, nr. 389--390; SIPOS, Enchiridion 182, 6. jegyz.; 719, 16. jegyz.; stb.
- 70 SignAp, Litt., 1949. VI. 15, Prot. N. 1034/949 CP; SRR, Decis.: SRR Dec III, decis. 21; VI, decis. 2; XXVII, decis. 23; vö. SC Conc, Litt., 1941. XII. 1, N. 4618/41 CP.
- 71 Vö. pl. Código BAC 703.
- 72 Vö. ROBERTI I, 298-299.
- 73 Uo. 301; Código EUNSA 861.
- 74 Vö. pl. GARCIA FAILDE 31 (a szerző a kötelékvédőt és az ügyészt is tágabb értelemben vett feleknek -- „>>partes<< impropriadamente dichas" -- nevezi).
- 75 A bíróságok tipikus formája az egyházmegyei bíróság. A fentiekben azonban láttuk, hogy ennek funkcióit bizonyos személyek, ügyek vagy területek számára más bíróságok látják el; vö. 1423. k.
- 76 Vö. már GROCHOLEWSKI, Z., Nominatio laicorum ad munus promotoris iustitiae et defensoris vinculi in recentissima praxi, in Per 66 (1977) 271--295; UA., Lignes générales 59.
- 77 Vö. pl. ROBERTI I, 510--516.
- 78 Vö. SZILBEREKY J.--NÉVAI L. (szerk.), A polgári perrendtartás magyarázata, Bp. 1967, 193.
- 79 Ezt a latin szakkifejezést néhány szerző más értelemben használta, azonban a CIC-ben olyan szövegösszefüggésekben fordul elő, melyek a perbeli cselekvőképességgel való azonosítását kívánják; vö. LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (7. Erg., März 1988) vor 1478/1--2; Código BAC 725.
- 80 Vö. VERA, F., Derecho procesal, in AAVV., Nuevo Derecho Canónico. Manual universitario (BAC 445), Madrid 1983, 396--397.
- 81 A kánon megjegyzése ugyanis értelemszerűen nem a peren kívüli gyám vagy gondnok bírói kinevezésének lehetőségét kívánja megadni; vö. LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (7. Erg., März 1988) 1478/2.
- 82 ET 1061; Código BAC 725; LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (7. Erg., März 1988) 1478/2, nr. 6.
- 83 ERDŐ P., A házasságrendezés lehetőségei, in AAVV., Személy, házasság és család. Erköleteológiai, pszichológiai, szociológiai, egyházi és pedagógiai szempontok, Róma 1988, 190.
- 84 A kereset és a kifogás fogalmáról lásd pl. BÁNK II, 423--425; Código BAC 732--733; FARKAS J., Polgári peres és nemperes eljárás, in ÁJE II, 1439--1441; GOYENCHE I/1, 168--214; OCHOA, J.,

- „Actio” e „contestatio litis” nel processo canonico, in Atti del Colloquio romanistico-canonistico, febbraio 1978 (Utrumque Ius 4), Roma 1979, 359--390; SZILBEREKY--NÉVAI 461--468.
- 85 Vö. HEINEMANN, H., Recht und Rechtsschutz im neuen kirchlichen Gesetzbuch, in LÜDICKE, K.--PAARHAMMER, H.--BINDER, D. A. (Hrsg.), Recht im Dienste des Menschen. Eine Festgabe Hugo Schwendenwein zum 60. Geburtstag, Graz--Wien--Köln 1986, 331--332, 335 (amikor a Signatura közgazgatási bíróságához fordulnak, ez már kereset érvényesítése, nem felfolyamodás), 340.
- 86 A viszontkeresetről a magyar jogban lásd pl. SZILBEREKY--NÉVAI 564--566.
- 87 Vö. ET 1000--1001.
- 88 GOYENECHE I/1, 157, nr. 109; WERNZ--VIDAL VI, 215, nr. 237; stb.
- 89 GOYENECHE I/1, 158, nr. 109.
- 90 E valódi jártasság követelményének egyesek szerint objektíven az felel meg, aki kánonjogi licenciátussal rendelkezik, vö. LLOBELL, J., Avvocati e procuratori nel processo canonico di nullitá matrimoniale, in Apol 61 (1988) 787.
- 91 Vö. LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (7. Erg., März 1988), 1489/1.
- 92 Vö. LLOBELL, Avvocati e procuratori 796.
- 93 Vö. OCHOA, J., La figura canónica del procurador y abogado público, in GROCHOLEWSKI, Z.--CARCEL ORTI, V. (ed.), Dilexit iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabattani (StudGiur 5), Città del Vaticano 1984, 260--261.
- 94 Uo. 268--269.
- 95 Az 1448. k. felsorolásában nem szereplő egyéb esetekben is lehetséges, hogy a bíró érdekelt, pl. régi jó barátság vagy ellenszenv miatt. Többen hangsúlyozzák, hogy ilyenkor maga sem köteles vállalni az ügyet, vö. pl. LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (7. Erg., März 1988), 1448/2.
- 96 Vö. Código EUNSA 872; LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (7. Erg., März 1988), 1448/2, nr. 6; 1449/1, nr. 2.
- 97 Természetesen a büntető ügyek is közérdekűnek minősülnek; vö. 1728. k. 1. §.
- 98 Ma a bíró a közérdekű és a lelkek javát érintő ügyekben, ha saját kezdeményezésre von be bizonyítékokat, vagy hoz fel kifogásokat, akkor továbbra is kötelességét teljesíti (1452. k. 1. §: „potest et debet”), csak hogy ilyenkor a CIC -- igen logikusan -- ezt nem a felek hanyagsága pótlásának tekinti, hanem a bíró saját jogon végzett hivatali ténykedésének.
- 99 Vö. BERTOLINO, R., La tutela dei diritti nella comunità ecclesiale, in FERRARI, S. (a cura di), Il nuovo Codice di diritto canonico, Bologna 1983, 190--192; LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (7. Erg., März 1988), 1452/1; OCHOA, I processi 215.
- 100 A perek elhúzóadásának okairól lásd GORDON, I., De nimia proessuum matrimonialium duratione. Factum -- Causae -- Remedia, in Per 58 (1969) 491--594; 641--735; WESEMANN, P., Das erstinstanzliche Gericht und seine pastorale Aufgabe, in GROCHOLEWSKI, Z.--CARCEL

- ORTI, V. (ed.), *Dilexit iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabattani* (StudGiur 5), Città del Vaticano 1984, 108; stb.
- 101 Vö. pl. DORDETT, A., *Kirchliche Ehegerichte in der Krise*, Wien 1971, 27.
- 102 LÜDICKE, in *Münsterischer Kommentar zum CIC* (7. Erg., März 1988), 1454/1.
- 103 Vö. SPIRITO, P., *Il giuramento nel diritto canonico*, in *Apol* 61 (1988) 814.
- 104 Vö. STANKIEWITCZ, A., *I doveri del giudice*, in *AAVV., Il processo matrimoniale canonico*, Città del Vaticano 21994, 318.
- 105 Ez utóbbi esetben bizonyos világi jogrendek -- megkülönböztetésül a büntetett képező korrupciós cselekményektől -- fegyelmi vétségekről beszélnek. Megjegyzendő azonban, hogy a korrupciós cselekményeknek a világi jogrendek gyakran szélesebb körét büntetik, mint a kánonjog. Az 1386. k. nem bünteti azt a magatartást, amikor a hivatalos személy tiszttségének törvényes gyakorlásáért kér külön ellenszolgáltatást. A világi jogrendekben ez még bűncselekménynek minősül, vö. Btk 225. §; a témához lásd pl. WIENER A. I., *A hivatali büntettek*, Bp. 1972, 277--290; 118. A hivatalos személy kötelességteljesítéséhez kapcsolódó korrupciós cselekmények a magyar jogban akkor minősíthetők csupán fegyelmi vétségnek, ha az előnyt nem a hivatalos személy kérte, és az előnynek nincs a közérdek számára káros befolyásoló hatása (uo. 118).
- 106 Vö. pl. LÜDICKE, in *Münsterischer Kommentar zum CIC* (7. Erg., März 1988) 1468/1; *Commento*[2] 864.
- 107 Ezek ismertetéséhez lásd ROBERTI I, 459--460, nr. 187.
- 108 Código EUNSA 884; vö. pl. WRENN, in *New Commentary*, 1642; OCHOA, I *processi* 215.
- 109 Magyarul lásd BÁNK II, 482.
- 110 LÜDICKE, in *Münsterischer Kommentar zum CIC* (7. Erg., März 1988) 1469/2.
- 111 MÖRSDORF, *Rechtssprache* 313.
- 112 Vö. OCHOA, X., *Index verborum ac locutionum Codicis Iuris Canonici*, Romae 1983, 5--9; LÜDICKE, in *Münsterischer Kommentar zum CIC* (7. Erg., März 1988) 1472/2.
- 113 Vö. PIÑERO CARRION II, 475.
- 114 Vö. PIÑERO CARRION II, 475.
- 115 Vö. Código BAC 724.
- 116 A keresetlevélről vö. HÁRSFAI K., *A keresetlevél a kánoni perben* (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae IV/3), Budapest 2002.
- 117 Vö. pl. GOYENECHÉ I/1, 218, nr. 163.
- 118 Vö. LÜDICKE, in *Münsterischer Kommentar zum CIC* (10. Erg., Mai 1989) 1505/8; STANKIEWICZ, A., *De libelli reiectione eiusque impugnacione in causis matrimonialibus*, in *Quaderni Studio Rotale* 2 (1987) 80--81. Ellenkező állásponton van: FLATTEN, H., *Die Eheverfahren*, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1983, 988 (a szerző szerint az elnök döntése ellen csak a bírói tanácshoz lehet

- felfolyamodni, a tanács döntését pedig már nem lehet megtámadni).
- 119 Vö. PIÑERO CARRION II, 500.
- 120 Código EUNSA 907.
- 121 Vö. LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (10. Erg., Mai 1989) 1506/2.
- 122 Código EUNSA 907; LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (10. Erg., Mai 1989) 1507/1--2.
- 123 PIÑERO CARRION II, 501; Código BAC 743.
- 124 Vö. GOYENECHE I/1, 221, nr. 165.
- 125 Vö. pl. Código BAC 743.
- 126 Különösen hangsúlyozza ezt GARCIA FAILDE 73.
- 127 Código EUNSA 908.
- 128 Vö. PIÑERO CARRION II, 502; mások szerint a hirdetmény útján történo idézés törlesztével joghézag keletkezett; vö. LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (10. Erg., Mai 1989) 1509/2.
- 129 Vö. VERMEERSCH--CREUSEN III, 67, nr. 147.
- 130 Vö. LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (10. Erg., Mai 1989), 1514/3--4 (a szerző szerint egyébként a személyek állapotáról folyó ügyekben a jogvita tárgya a személyi állapot tisztázására való jogigény, melyet a perben érvényesítenek, vö. uo. 1513/8).
- 131 Éppezért egyesek olyan megfogalmazásokkal is kísérleteznek, hogy a házassági semmisségi perben a kérésnek a perkérdésben megfogalmazandó jogcíme ne egy-egy konkrét kánoni érvénytelenítő tényállást határozzon meg, hanem csak a három alapvető jogcím valamelyikét: valamelyik fél jogképességének hiányát, a kellő beleegyezés hiányát vagy a formahiányt. A jelenlegi gyakorlat azonban ezt még nem tekinti elegendőnek.
- 132 Vö. LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (10. Erg., Mai 1989) 1520/1.
- 133 Vö. ET 1015; Código BAC 750 (az egységes spanyol fordítás szövegét hozza: „que haya realizado”); Codex Iuris Canonici. Codex des kanonischen Rechtes. Lateinisch -- deutsche Ausgabe, Kevelaer 1984, 671 („von ihr gemachten Auslagen”).
- 134 LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (10. Erg., Mai 1989), 1523/1.
- 135 CORONATA III, 170, 3. jegyz., nr. 1264.
- 136 Vö. SCHOUPPE, in ComEx IV/2, 1275--1281.
- 137 Ilyen tágabb értelemben véve a kötelezés fogalmát, a teher (onus) inkább a pozitív kötelezettség, mint a megengedés kifejezésének látszik, vö. ERDŐ, P., Expressiones obligationis et exhortationis in Codice Iuris Canonici, in Per 76 (1987) 19. Más -- inkább formai szempontú -- megkülönböztetés szerint a csupán terheket megállapító kánonok egyáltalán nem parancs jellegűek, vö. WÄCHTER, L., Gesetz im kanonischen Recht. Eine rechtssprachliche und systematisch-normative Untersuchung zu Grundproblemen der Erfassung des Gesetzes im Katholischen Kirchenrecht (MThSt kan. Abt. 43), St. Ottilien 1989, 288. Mivel azonban az intézményes szankció itt is fennáll, kétségtelennek látszik, hogy tartalmilag ilyenkor is pozitív magatartást kívánó kötelező jogszabályról -- a fent

- idézett írásunkban alkalmazott elég durva megkülönböztetés kategóriái szerint tág értelemben „parancsról” -van szó; vö. PIÑERO CARRION II, 510 („obligación de probar”).
- 138 Vö. Código EUNSA 920. Egyesek hangsúlyozzák, hogy a házassági perben a bíróság előtt vallomásra nem hajlandó fél vagy tanú kötetlen beszélgetésben való megkérdezése és arról utólag feljegyzés készítése lehet az ilyen bizonyítékszerzés módja. Pl. a bíró megbízhatja a plébánost, hogy az kérjen fel egy világit a beszélgetés lefolytatására az érintettel, vö. WIRTH, P., Anmerkungen zum Beweisrecht des CIC/1983, in GABRIELS, A.--REINHARDT, H. J. F. (Hrsg.), Ministerium iustitiae. Festschrift für Heribert Heinemann zur Vollendung des 60. Lebensjahres, Essen 1985, 401, 3. jegyz.
- 139 Vö. LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (10. Erg., Mai 1989), 1528/1.
- 140 FLATTEN, Die Eheverfahren 989.
- 141 Vö. ERDŐ, Újítások 12. 16.
- 142 Pl. WIRTH, P., Das Streitverfahren, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 977.
- 143 Código BAC 775.
- 144 LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (10. Erg., Mai 1989), 1532/2.
- 145 WIRTH, Anmerkungen zum Beweisrecht des CIC/1983 396.
- 146 Vö. pl. KATONA G., Bizonyítási eszközök a XVIII-XIX. században. A kriminalisztika magyarországi előzményei, Bp. 1977, 152--178.
- 147 Vö. VILLAR, A., La prueba documental pública en las causas matrimoniales, Pamplona 1977, 65; GARCIA FAILDE 117.
- 148 SCHWENDENWEIN, H., Das neue Kirchenrecht. Gesamtdarstellung, Graz--Wien--Köln 1983, 490.
- 149 Vö. FALÍDE, in ComEx IV/2, 1326--1328.
- 150 A Codex hallgatásáról egyesek azt jegyzik meg, hogy semmilyen szempontot nem ad az ilyen személyek vallomásának értékeléséhez (vö. Código EUNSA 932; GARCIA FAILDE 123). Mások még tovább menve a bíró határozata alapján való meghallgatást kivételnek értelmezik a tanúskodástól eltiltó szabály alól. Eszerint akit így meghallgatnának, annak kijelentése esetleg akár tanúvallomásnak is volna tekinthet (vö. PIÑERO CARRION II, 516). Ezzel ellenkezik az a nézet, mely szerint az 1550. k. 1. §-ában a tanúskodás (testimonium ferre) tilalma abszolút, a meghallgatás (audire) pedig sosem rendelkezhet -- a kánonban használt terminológiai különbségtételre tekintettel -- a valódi tanúvallomás bizonyító erejével (SCHWENDENWEIN 490--491).
- 151 Vö. pl. SRR, Decis., Coram Jullien, 1942. IV. 13, nr. 7: SRR Dec XXXIV, 302.
- 152 Vö. pl. GOYENECHE I/2, 41.
- 153 Código EUNSA 933.
- 154 Vö. SRR, Decis., Coram Many, 1912. V. 25, nr. 17: SRR Dec IV, 259; Coram Jullien, 1928. XII. 22, nr. 3: SRR Dec XX, 505.
- 155 Vö. PIÑERO CARRION II, 516. A szerző hangsúlyozza, hogy az

- ügyvédek által benyújtott kérdőpontok nem kötelezőek a bíró számára.
- 156 GARCIA FAILDE 125.
- 157 Código EUNSA 934.
- 158 WIRTH, Anmerkungen zum Beweisrecht des CIC/1983 397.
- 159 Vö. SCHWENDENWEIN 620, 22. jegyz.
- 160 Így értelmezi az 1572. k. 3. számának „firmiter sibi cohaereat” kifejezését Código EUNSA 943.
- 161 WIRTH, Anmerkungen zum Beweisrecht des CIC/1983 400.
- 162 Código BAC 770.
- 163 Vö. FLATTEN, Die Eheverfahren, 990.
- 164 SRR, Decis., Coram Fiore, 1982. VI. 11, nr. 3; DELLA ROCCA, F., Diritto matrimoniale canonico. Tavole sinottiche. Secondo volume di aggiornamento, Padova 1987, 85.
- 165 SRR, Decis., Coram Davino, 1984. III. 30, nr. 4; DELLA ROCCA 184.
- 166 Vö. SZILBEREKY--NÉVAI 678--679.
- 167 Vö. GORDON, I., Novus processus nullitatis matrimonii. Iter cum adnotationibus, Romae 1983, 32.
- 168 Vö. WIRTH, P., Das Verhalten als Beweismittel in Simulationsverfahren unter besonderer Berücksichtigung der Rechtssprechung der S. R. Rota, in ÖAKR 27 (1976) 145--163.
- 169 Az 1917-es CIC 1837. kánonja csupán arról szól, hogy a felek, az ügyész és a kötelékvédő mellékes ügyet kezdeményezhetnek. Ehhez a szerzők hozzáfűzték, hogy erre a perben közbelépő harmadik személy is jogosult, vö. GOYENECHE I/2, 113. A perben közbelépő harmadik személy azonban, de az ügyész és a kötelékvédő is -- mint fentebb már jeleztük -- a felek perbeli jogaival rendelkezik, illetve ilyen pozícióban indít mellékes ügyet.
- 170 Vö. Código BAC 774.
- 171 Vö. pl. Código EUNSA 954.
- 172 Kifejezetten hangsúlyozza ennek szükségtelenségét pl. TORQUEBIAU, P., Contumacia. La contumace en droit canonique, in DDC IV, 533--534.
- 173 WERNZ--VIDAL VI, 524, nr. 554; GOYENECHE I/2, 122; Código BAC 774.
- 174 Vö. CORONATA IV, 282-284, nr. 1376--1377; JONE III, 189; stb.
- 175 Vö. GORDON, Novus processus 34.
- 176 A perközzététel és a perbezárás elmaradása az ítélet semmisségének okai közt szerepel pl. SRR, Decis., Coram Di Felice, 1984. V. 9: MonEccl 109 (1984) 432--436.
- 177 Vö. pl. már TORQUEBIAU, Contumacia. La contumace en droit canonique, 533--534.
- 178 Pl. RUF, N., Das Recht der katholischen Kirche nach dem neuen Codex Iuris Canonici, für die Praxis erläutert, Freiburg--Basel--Wien 1983, 403.
- 179 Vö. pl. GOYENECHE I/2, 141--142.
- 180 Vö. GOYENECHE I/2, 142.
- 181 RR, Decis., Coram Di Felice, 1984. V. 9: MonEccl 109 (1984) 432--436.
- 182 Vö. GOYENECHE I/2, 144.
- 183 Vö. PIÑERO CARRION II, 539.

- 184 Pl. PIÑERO CARRION II, 539.
- 185 Pl. PARALIEU, R., Guide Pratique du Code de droit canonique. Notes pastorales, Bourges 1985, 432; VERNAY, J., Les procès dans le code de droit canonique, in AnCan 30 (1987) 350--351.
- 186 Vö. GORDON, I., Discorso genenrale sui libri IV et V del Codex, in Atti del Colloquio romanistico-canonistico (febbraio 1978) [Utrumque ius 4], Roma 1979, 328--327.; vö. UA., Novus processus 37.
- 187 Vö. GOYENECHE I/2, 150--151.
- 188 Francia nyelvterületen használatos az a formula, amely a bíróság, az előadóbíró, a peres felek nevét és az ügy sorszámát tartalmazó fejléc után megjelöli, hogy perdöntő ítéletről van szó, majd a következô felirattal folytatja: „Au Nom du Seigneur. Amen” (DAHOT-DOLIVET, J., Formulaire notarial canonique mis à jour d'après le Code de droit canonique de 1983 [Utrumque Ius 18], Roma 1987, 82).
- 189 Vö. DAHOT-DOLIVET, Formulaire 82.
- 190 Vö. JONE III, 208; RUF 405.
- 191 Vö. pl. Commento[2] 929.
- 192 GARCIA FAILDE 178.
- 193 Vö. Commento[2] 929.
- 194 LÜDICKE, in Münsterischer Kommentar zum CIC (9. Erg., Dezember 1988), 1400/2 („Anträge”).
- 195 Vö. pl. ZAMPETTI, G., Prove -- sentenza -- appelli in diritto canonico, in Atti del Colloquio romanistico -- canonistico (febbraio 1978) [Utrumque Ius 4], Roma 1979, 404--405.
- 196 Vö. FELICI, P., Formalitates iuridicae et aestimatio probationum in processu canonico, in Comm 9 (1977) 175--184; WERNZ--VIDAL VI, 556--557, nr. 591.
- 197 Uo. 179--180.
- 198 Vö. pl. GOYENECHE I/2, 157, nr. 114.
- 199 GORDON, I., Nota: responsio nonnullis quaestionibus de interpretatione quorundam canonum libri VII C.I.C., in Per 75 (1986) 643.
- 200 Uo. 644.
- 201 Uo. 644--645.
- 202 Az 1610. k. 3. §-ában szereplô egy hónapos határidô („Sententia edenda est non ultra mensem”) a szerzôk többsége szerint az ítéletlevél elkészítésére (PIÑERO CARRION II, 545: „redacción”; vö. GARCIA FAILDE 176; a CIC spanyol fordításában: „debe darse”), sôt a kész ítéletlevélnek a bíróság irodájában való letétbe helyezésére (PARALIEU, Guide pratique 433) szól (vö. SC Sac. Instr., Provida Mater, 1936. VIII. 15, Art. 200 § 1: AAS 28, 1936, 351). Nem látszik indokoltnak ezt az egy hónapot az ítélet kihirdetésére szóló határidônek értelmezni, mint egyesek teszik (Código EUNSA 964: „publicación”; Commento[2] 927: „publicata”). Erre ugyanis az 1614. k. másik határidôt tűz ki („mielőbb”), amely az általános meggyôződés szerint egy hónapnál sokkal rövidebb.
- 203 GARCIA FAILDE 186; GOYENECHE I/2, 162, nr. 117; CORONATA III, 315,

- nr. 1405; stb.
- 204 Vö. GORDON, Novus processus 41.
- 205 Vö. GORDON, Novus processus 41.
- 206 LEGA, M.--BARTOCETTI, V., Commentarius in iudicia ecclesiastica iuxta Codicem iuris canonici, II, Romae 1950, 966.
- 207 A hirdetmény útján való ítéletközlés hajdani lehetősége ebben az értelemben az átadásos forma segédeszközeként látszik fenntarthatónak; vö. pl. CORONATA III, 316, nr. 1405; SIPOS I., Egyházi perrendtartás köteléki, felszentelés elleni és büntető ügyekben, [3]Pécs 1943, 83.
- 208 Vö. ET 1058.
- 209 Vö. GORDON, Novus processus 41; Código BAC 787; PIÑERO CARRION II, 542.
- 210 Vö. GOYENECHE I/2, 185, nr. 129; WERNZ--VIDAL VI, 587, nr. 614.
- 211 GOYENECHE I/2, 185, nr. 129.
- 212 Vö. pl. STANKIEWICZ, A., De nullitate sententiae „ultra petita” prolatae, in Per 70 (1981) 221--235.
- 213 Vö. DORDETT, A., Eheschliessung und Geisteskrankheit, Wien 1977, 100.
- 214 Novus processus 43.
- 215 Pl. Código BAC 789--790; vö. WRENN, in The Code 1007 (a szerző az 1669. k. szerinti semmisséget arra vezeti vissza, hogy az ítélet az 1656. k. 2. § szerint érvénytelen jogcselekményekre épül, s ezért azt az 1622. k. 5. sz. alapján orvosolhatónak minősíti).
- 216 Commento[2] 960; vö. Código EUNSA 997.
- 217 Vö. pl. WIRTH, P., Das Streitverfahren, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 981.
- 218 Vö. Código EUNSA 972; Commento[2] 934.
- 219 PIÑERO CARRION II, 550; Commento[2] 934; GORDON, Novus processus 44, 4. jegyz.
- 220 Természetesen ha az ilyen fellebbezéskor a semmisség bizonyítást nyer, mint említettük, az iratokat visszaküldik az alsóbb bírósághoz. Vagyis fellebbviteli fokon ilyenkor sem folytatható per az ügy érdemi részéről, ha a megfellebbeezett ítélet semmisnek bizonyult.
- 221 Vö. pl. Commento[2] 940.
- 222 Vö. JONE III, 216.
- 223 Vö. PIÑERO CARRION II, 553.
- 224 Vö. WERNZ--VIDAL VI, 580, nr. 608.
- 225 Vö. GOYENECHE I/2, 181, nr. 128.
- 226 Vö. LEGA--BARTOCETTI III, 1; MÖRSDORF, Rechtssprache 352.
- 227 Vö. pl. NAZ, R., Chose jugée, in DDC III, 695--699.
- 228 Vö. BÁNK II, 560; LEGA--BARTOCETTI III, 1--2; GOYENECHE I/2, 200.
- 229 Vö. SRR, Decis., Coram Pompedda, 1970. VI. 17: SRR Dec LXII, 675; Coram Di Felice, 1982. II. 13: MonEccl 107 (1982) 438.
- 230 Vö. pl. SRR, Decis., Coram Gianecchini, 1982. V. 21, nr. 2--3; DELLA ROCCA 84.
- 231 SIPOS, Perrendtartás 57.
- 232 PIÑERO CARRION II, 568.

- 233 Vö. GOYENECHE I/2, 206, nr. 143.
- 234 Vö. GARCIA FAILDE 249--250.
- 235 Vö. WIRTH, Das Streitverfahren, in 982.
- 236 Vö. OCHOA, II „De processibus" 378--379.
- 237 Vö. PIÑERO CARRION II, 573.
- 238 Vö. Código BAC 805.
- 239 Vö. GORDON, Novus processus 63.
- 240 Código EUNSA 997.
- 241 VILLEGIANTE, S., La competencia del tribunale, in AAVV., Il motu proprio „Causas matrimoniales" (Studia et documenta iuris canonici VIII), Roma 1979, 12--13; vö. BRANCHEREAU, P., La competence dans les causes matrimoniales, in GROCHOLEWSKI, Z.--CARCEL ORTI, V. (ed.), Dilexit Iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabattani (StudGiur 5), Città del Vaticano 1984, 306.
- 242 COLAGIOVANNI, A. E., De innovatione processus matrimonialis, Napoli 1973, 12--13.
- 243 BRANCHEREAU, La compétence 306.
- 244 Código EUNSA 1001.
- 245 Vö. pl. CANTAN, A., Un récent décret de la Rote romaine au sujet de la conformité des chefs de nullité d'incapacité et de simulation, in AnCan 30 (1987) 136.
- 246 Vö. FLATTEN, H., Die Eheverfahren, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), Handbuch des katholischen Kirchenrechts, Regensburg 1983, 990.
- 247 GORDON, Nota: responsio nonnullis quaestionibus 645.
- 248 Vö. pl. Código EUNSA 1007.
- 249 Megjegyzendô, hogy az 1686. k. szövege szerint az akadály vagy a forma alóli felmentés hiányának ugyanolyan biztosnak kell lenni, mint magának az akadály meglétének vagy a forma hiányosságának. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a felmentés hiányáról is ugyanolyan jellegű (okirat) kell, hogy legyen a bizonyíték, hanem arra utal, hogy a bizonyosság fokának kell azonosnak lennie (PCI, Resp., 1931. VI. 16: AAS 23, 1931, 353); vö. DIEGO LORA, C. de, Consideraciones sobre el proceso „in casibus specialibus", in IusCan 21, nr. 41 (1981) 322; GARCIA FAILDE 261.
- 250 Vö. pl. GORDON, Novus processus 53.
- 251 Vö. FLATTEN, Die Eheverfahren 993.
- 252 Vö. MIGUELEZ DOMINGUEZ, L.--ALONSO MORAN, S.--CABREROS DE ANTA, M., Derecho Canónico posconciliar. Suplemento al Código de Derecho Canónico bilingüe de la Biblioteca de Autores Cristianos, [4]Madrid 1974, 564; DI JORIO, O., Adnotationes in M. P. Causas matrimoniales II. De regulis in casibus specialibus, in Per 65 (1976) 363--364.
- 253 Vö. BONNET, P. A., Il giudizio di nullità matrimoniale nei casi speciali (Studia et documenta iuris canonici 9), Roma 1979, 128--134; GARCIA FAILDE 261.
- 254 SRR, Decis., 1957. III. 28: SRR Dec XLIX, 256--257.
- 255 Código EUNSA 1010.
- 256 A kétféle eljárás mód között ma a szerzők szerint az választhat,

- aki az egyházi hatóság intézkedését kéri a különváláshoz. Korábban e tekintetben helyenként (nevezetesen Spanyolországban) kötelező volt a bírói eljárás. Vö. DIEGO LORA, C. de, Las causas de separación de cónyuges según el nuevo Código, in GROCHOLEWSKI, Z.--CARCEL ORTI, V. (ed.), *Dilexit iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabattani* (Studi giuridici 5), Città del Vaticano 1984, 392--395.
- 257 Vö. BIANCHI, P., Processi e procedimenti canonici per la separazione personale dei coniugi, in QDE 13 (2000) 146--168.
- 258 Vö. ACEBAL, J. L., El problema de la posible remisión de las causas de separación a la jurisdicción civil, in AAVV., *Curso de derecho matrimonial y procesal canónico para profesionales del foro*, II (Bibliotheca Salamanticensis, Estudios 17) Salamanca 1977, 79--116; PORTERO SANCHEZ, L., La separación matrimonial en el nuevo derecho matrimonial español, uo. V, 429--473; ECHEVERRIA, L. de, Derecho concordatario i eclesiastico del Estado español, in AAVV., *Nuevo Derecho Canónico. Manual universitario* (BAC 445), Madrid 1983, 581--582.
- 259 Ez a mai államokban gyakori helyzet. Jellemző, hogy még az 1984. II. 18-i olasz konkordátum is csupán a házasság érvénytelenségéről, de nem a különválásról szóló egyházi ítéletek számára irányoz elő állami elismerést. Vö. BUSCAGLIA, G., Le cause matrimoniali, in CAPPELLINI, E. (ed.), *Il matrimonio canonico in Italia*, Brescia 1984, 220.
- 260 Az ügyész szerepéről ilyenkor lásd DIEGO LORA, Las causas de separación 396--397.
- 261 Vö. BÁNK, J., *Connubia canonica*, Romae--Friburgi Brisgoviae--Barcinone 1959, 188--189.
- 262 Vö. BÁNK, *Connubia* 193.
- 263 Úgy tűnik, a kánonban a bizonyítékoknak ez a felsorolása nem kimerítő, hanem példa jellegű. Ezért a püspök az erkölcsi bizonyosságot építheti más bizonyítékokra (pl. magánokiratokra), sőt figyelembe veheti magának a kérelmező félnek a vallomását is (vö. 1536. k. 2. §). Vö. SAID, M., De processu praesumptae mortis coniugis, in GROCHOLEWSKI, Z.--CARCEL ORTI, V. (ed.), *Dilexit iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabattani* (Studi giuridici 5), Città del Vaticano 1984, 452.
- 264 Vö. FAHRNBERGER, G., Die Entlassung aus dem Klerikerstand, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (hrsg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1983, 214--222; ZALBA, M., De sacerdotalis caelibatus dispensatione normae hodiernae, in Per 70 (1981) 237--256; COLAGIOVANNI, E., De dispensatione a caelibatu sacerdotali iuxta novas normas, in MonEccl 106 (1981) 209--238.
- 265 Az egyházi rend lényeges elemeiről és a szentelés érvénytelenségének lehetséges okairól lásd pl. MORONI, A., Spunti sull'ordo sacer e le relative cause di invalidità nella nuova codificazione canonica, in GROCHOLEWSKI, Z.--CARCEL ORTI, V. (ed.), *Dilexit iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabattani* (Studi giuridici 5), Città del Vaticano 1984, 462--468.
- 266 Másutt is ritkák az ilyen püspökkari előírások, vö. pl. PINERO

- CARRION II, 494.
- 267 FARKAS J., Polgári peres és nemperes eljárás, in ÁJE II, 1465--1467. Választott bíráskodás a nemzetközi jog szerint is lehetséges bizonyos esetekben, vö. pl. HAJDU GY. (szerk.), Diplomáciai és nemzetközi jogi lexikon, [2]Bp. 1967, 844--846.
- 268 Vö. ERDŐ, P., Il processo canonico penale amministrativo. Mezzi possibili dell'efficacia del sistema penale canonico, in *Ius Ecclesiae* 12 (2000) 787--802.
- 269 Vö. ERDŐ P., Il processo canonico penale amministrativo 793--799.
- 270 Vö. Código EUNSA 1031; Commento[2] 990.
- 271 Vö. DE PAOLIS, V., Il processo penale nel nuovo Codice, in GROCHOLEWSKI, Z.--CARCEL ORTI, V. (ed.), *Dilexit iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabattani* (StudGiur 5), Città del Vaticano 1984, 475.
- 272 Vö. EGAN, E. M., I processi speciali (matrimoniale e penale), in *Apol* 57 (1984) 255--256.
- 273 Az 1722. k. „publicam sanctissimae Eucharistiae participationem” kifejezése a 912. k. előtti cím, a fordítások, valamint a forrását képező régi kánon (1917-es CIC 1956. k.; vö. pl. JONE III, 259; Código 1917 BAC 743) fényében egyértelműen a szentáldozásra és nem a misén való jelenlétre vonatkozik.
- 274 Vö. 1917-es CIC 1958. k.; Código EUNSA 1032; PAARHAMMER, H., Das Strafverfahren, in LISTL, J.--MÜLLER, H.--SCHMITZ, H. (Hrsg.), *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1983, 1009.
- 275 Vö. GROCHOLEWSKI, Z., Atti e ricorsi amministrativi, in *Apol* 57 (1984) 259--261.
- 276 GROCHOLEWSKI, Atti e ricorsi 269.
- 277 Vö. RANAUDO, A., Il ricorso gerarchico e la rimozione e trasferimento dei parroci nel nuovo Codice, in GROCHOLEWSKI, Z.--CARCEL ORTI, V. (ed.), *Dilexit iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabattani* (StudGiur 5), Città del Vaticano 1984, 508--516.
- 278 Vö. GROCHOLEWSKI, Atti e ricorsi 277.
- 279 Vö. Código EUNSA 1042.
- 280 Vö. GORDON, I., De recursibus administrativis in novo Codice, Romae 1983 (PUG, jegyzet), 25.
- 281 Vö. VALDRINI, P., Injustices et protection des droits dans l'Église, Strasbourg 1983, 27--28.
- 282 Vö. Código BAC 840.
- 283 Az 1742. k. 1. §-ának ezt az értelmezését (vö. pl. PINERO CARRION II, 621) látszik támogatni a CIC szövegéhez fűzött utólagos hivatalos hibaigazítás (SecrStat, Codex Iuris Canonici, 1988. XI. 21: AAS 80, 1988, 1819).
- 284 Vö. PINERO CARRION II, 623.
- 285 Hazánkban, de másutt is sokfelé ez a konfliktusmentes áthelyezés normális útja. Vö. PINERO CARRION II, 624.
- 286 Vö. RANAUDO, Il ricorso gerarchico 548.